

VÝBOR z české literatury

HUSITSKÉ DOBY

II

NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

Výbor z české literatury husitské doby

SVAZEK DRUHÝ

*K vydání připravili Bobuslav Havránek,
Josef Hrabák, Jiří Daňhelka a spolupra-
covníci*

Druhý svazek Výboru české literatury doby husitské dovršuje obraz tehdejší české slovesné kultury výběrem ukázek z období polipanského — z časů, kdy po vojenské porážce revoluce dozněl sice nakrátko hluk zbraní, ale neutichl hlas přesvědčení o potřebě spravedlivějšího uspořádání světa ani projevy zápasu o udržení revolučních zisků. Právem stojí na začátku této části Výboru ukázky ze svérázného, myšlenkově bohatého díla Petra Chelčického, nejvýraznější literární osobnosti celého období. Jeho traktáty, projevy jeho „nesmiřitelných přátel“ z řad táborů i jejich pražských protivníků naznačují, jakých forem nabyl od konce třicátých let 15. století zápas husitského myšlení s odpůrci. — Bohatá tradice založená husitským zpěvem vedla i v tomto období ke vzniku historických a satirických písní o událostech, které vřívily zájem účastníků. Historické osobnosti se v nich dnešnímu čtenáři objeví v novém světle, viděny očima dávných vtípů pamfletistů. — K vnitřním sporům v českém království za vlády Jiřího z Poděbrad se váží ukázky z bohaté publicistické a politické literatury; dokládají, jak čeština jako literární jazyk pronikala do rozmanitých oblastí slovesné tvorby. Čtenáře jistě zaujme výběr z politické i soukromé korespondence poděbradské doby, poskytující průhledy jak do diplomatických jednání krále Jiřího, do intrik spřádaných mocnými odpůrci proti královně politice, tak i do soukromého života představitelů šlechty. Mezi soukromými listy upoutá pozornost řada listů dvou dcer jihočeského velmože Oldřicha z Rožmberka, rozšafné Anežky a nešťastné „bílé paní“ Perchty; navíc tyto projevy ukazují, jak vysoká byla dobová slovesná úroveň i v nenáročných textech neliterární povahy. — Středem ukázek z historického spisování pozdního husitství jsou úryvky ze souboru Starých letopisů českých, v nichž čeští zemané a měšťané zachytili v zajímavém vyprávění cenné detailní pohledy na události rozjitřené doby. Svěžest jejich podání tvoří ze Starých letopisů památku, která patří spolu s cestopisy panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bříkova v husitské literatuře k čtenářsky nejdělejšími. — Závěrečný oddíl Výboru z české literatury doby husitské tvoří antologie z písemnictví odborného: Ukázky právnických textů, průřez vývojem českého překladu bible, dobová poučení o stylistice a filolo-

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

VÝBOR
Z ČESKÉ LITERATURY

VÝBOR
Z ČESKÉ LITERATURY

doby husitské

II

K vydání připravili
BOHUSLAV HAVRANER,
JOSEF HRABÁK,
JIRÍ DANHELA
a spolupracovníci

NAKLADATELSTVÍ
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
PRAHA 1964

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Vědeční redaktoři

akademik Bohuslav Havránek a prof. dr. Josef Hrabák

Recenzovali

akademik František Ryšánek a doc. dr. Antonín Škarka

VÝBOR
Z ČESKÉ LITERATURY
doby husitské

Svazek druhý

K vydání připravili
BOHUSLAV HAVRÁNEK,
JOSEF HRABÁK,
JIŘÍ DAŇHELKA
a spolupracovníci

NAKLADATELSTVÍ
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
PRAHA 1964

VÝBOR

Z ČESKÉ LITERATURY

doby husitské

Svazek druhý

U vydání připravili
BOHUSLAV HAVRÁNEK,
JOSEF HRABKA,
JIRÍ DANEŠKA
a spolupracovníci

AKADÉMIE VĚD
ČESKOSLOVENSKÉ

© Nakladatelství Československé akademie věd 1964

III

Období od let třicátých do konce šedesátých

Byl činný v době revolučních bojů v letech polpanácké revoluce a jako osvícený, vysílající, nazzáhlý intelektuál učenou, vyzníval se po avšim se soudelem spolek českým třicetím i s otázkou války. Ve svém literárním díle vyjádřil myšlení a cílení vědeckého lidu, kterému vřelá útrapy nepřítelů kousané vyvolání, a která postojem tvoří jeho vzhlední dílo, nepostup po rozbití revolučního hnutí, jakýsi epilog revoluce viděné očima, z pozice lidu. Na druhé straně se však jeho vědomí stala základem dalšího vývoje jako účinné vzhlední jednoty bratrů.

O životě Chelčického se zatím nepodařilo zjistit o mnoho více, než se dá vyčíst z jeho spisů. Narodil se kolem r. 1390 a zemřel pravděpodobně koncem padesátých let 15. století. Byl asi svobodným sedlákem v jihovýchodní části Čech a s tímž žil téměř celý život. Neprošel patrně vyšším školním vzděláním (tam připomíná v Řepčici proti biskupovi avšim malou znalost latiny) a neměl jinou než rodušnou ve v plánu rozsahu se zakládající díly tradicí i reformní teologické své doby. Při výbuchu revolučního hnutí byl z Prahy a zje se stý, kol s představiteli hnutí, to mu do jisté míry nalivadlo studium latinské naučné literatury. Neobstojící školní vzdělání vedl Chelčického k tomu, že přistupoval k řešení vědeckých i náboženských otázek s myšlenkovou originalitou a s důsledností prostého roduš. Vytvářel si tak svézámo pracovní metodu, která vedla na učebné tradici dotýkající se vědeckých církevních autorit, omezovala se v podstatě na autoritu Písma, z něhož širokým systémem.

Jeho počátek literární tvorby Petra Chelčického je třeba klást do období jeho pobytu v Praze (1419). Pro první období jeho spisovatelství finanční je charakteristické vyrovnávání s díly i autorů současníků, ať již strany pražské nebo strany tábořské. Jeho literární dílo roste tedy vlastně z polemiky a málo polemický ráz. Tak jeho první spisek, *O listě duchovním*, vznikl ze sporu s Jakoubkem ze Stříbra a právo na spravedlivou válku; Chelčický je odmětá. Spisek napísal Chelčický se po rozhořčení z Prahy (1421). Spisek se svým přáteli a odpůrci netrátil Chelčický ani po návratu do Chelče (vynelal jej zde název Martin Huska-Loquax, Maršal ze Zbraslavce, Jan z Příbramě i Jan Hokyčana) a z tohoto styku vznikala další díla: traktát *O církevní moci* (po c. 1421), vyslovující jeho názory na původ a organizaci církve, a pojednání *O boží moci* (asi c. 1425), rozbirající kriticky uspořádané teologické společnosti, její rozdělení na pány, kol a lid. Tento spisek je v prvotní části věnován dělení svým poladavkami rozpostil lidu. Tvořba Chelčického však polemsky navazovala: na domnělé tradici sňatenských bohušných děl v návratu, pouze. Zastaralých autorů postali Chelčického zvláště Tomáš ze Stříbra. Z jeho spisů namontoval vydělil řadu besed, přepřavených je zároveň kritikou učiva Stříbra, neboť Chelčický vyzníval a přednášel výklady, s nimiž nesouhlasil, post, se jejich učiva věděl své vlastní názory (např. na věni svatých; na otázkách, že vykonávali šlechtického lidu vykládali stavů). Charakter polemický např. většiny spisek věnované

PETR CHELČICKÝ

Chelčický je po Husovi nejvýznamnější spisovatel husitské doby. Literárně byl činný v době revolučních bojů i v letech polipanské reakce a jako samorostlý myslitel, nezatížený školskou učeností, vyrovnával se po svém se soudobým společenským zřízením i s otázkou války. Ve svém literárním díle vyjádřil myšlení a citění selského lidu, kterému válečné útrapy nepřinesly toužené osvobození, a tímto postojem tvoří jeho vrcholná díla, napsaná po rozbití revolučního hnutí, jakýsi epilog revoluce viděné zdola, z pozic lidu. Na druhé straně se však jeho učení stalo základem dalšího vývoje jako ideové východisko jednoty bratrské.

O životě Chelčického se zatím nepodařilo zjistit o mnoho více, než se dá vyčíst z jeho spisů. Narodil se kolem r. 1390 a zemřel pravděpodobně koncem padesátých let 15. století. Byl asi svobodným sedlákem v jihočeské vsi Chelčicích a tam žil téměř celý život. Neprošel patrně vyšším školním vzděláním (sám připomíná v Replíce proti Biskupcovi svou malou znalost latiny) a neměl možnost seznámit se v plném rozsahu se základními díly tradiční i reformní teologie své doby. Při výbuchu revolučního hnutí byl v Praze a zde se stýkal s představiteli husitství; to mu do jisté míry nahradilo studium latinské naučné literatury. Nedostatek školského vzdělání vedl Chelčického k tomu, že přistupoval k řešení sociálních i náboženských otázek s myšlenkovou originalitou a s důsledností prostého rozumu. Vypracoval si tak svéráznou pracovní metodu, nezávislou na ustálené tradici dokazování svědectvími církevních autorit; omezovala se v podstatě na autoritu Pisma, známého širokým vrstvám.

První počátek literární tvorby Petra Chelčického je třeba klást do období jeho pobytu v Praze (1419). Pro první období jeho spisovatelské činnosti je charakteristické vyrovnávání s díly i názory současníků, ať již strany pražské, nebo strany tábořské. Jeho literární dílo rostlo tedy vlastně z polemiky a mělo polemický ráz. Tak jeho první spisek, *O boji duchovním*, vznikl ze sporu s Jakoubkem ze Stříbra o právo na spravedlivou válku; Chelčický je odmítá. Spisek napsal Chelčický až po odchodu z Prahy (1421). Styk se svými přáteli a odpůrci neztratil Chelčický ani po návratu do Chelčic (vyhledal jej zde např. Martin Húska-Loquis, Markold ze Zbraslavic, Jan z Příbramě i Jan Rokycana) a z tohoto styku vznikala další díla, traktát *O církvi svaté* (po r. 1421), vyslovující jeho názory na původ a organizaci církve, a pojednání *O trojím lidu* (asi r. 1425), rozbírající kriticky uspořádání feudální společnosti, její rozdělení na pány, kněze a lid. Tento spisek je z prvních traktátů nejdůležitější svým požadavkem rovnosti lidí. Tvorba Chelčického však polemicky navazovala i na domácí tradici náboženskovýchvýchovných děl v národním jazyce. Ze starších autorů poutal Chelčického zvláště Tomáš ze Štítného. Z jeho spisů samostatně vzdělal Řeči besední; přepracování je zároveň kritikou názorů Štítného, neboť Chelčický vynechával z předlohy výklady, s nimiž nesouhlasil, popř. na jejich místo vkládal své vlastní názory (např. na ctění svatých, na očistec, na vykořisťování obecného lidu vyššími stavy). Charakter polemický mají také spisky věnované

otázkám bohoslovným a morálním, podnícené spory s teologem táborů Mikulášem Biskupcem (O těle božím, 1422; Replika proti Biskupcovi, kolem 1425) a s hlavou utrakvistické církve Janem Rokycanou; s ním diskutoval ve spisku Replika proti Rokycanovi (1433-1434) zejména o pochybném prospěchu, který plyne lidu z působení učených teologů, a o víře v očistec. V tomto spise se však zároveň vyhranil rozdíl mezi názory Chelčického a mluvčích husitských stran v otázce eucharistie, tj. tělesné přítomnosti Kristovy v oltářní svátosti. Chelčického stanovisko nepřipouštělo možnost, aby řešení této otázky bylo podnětem k věroučnému sblížení s římskou církví, jak tomu bylo u konzervativní pražské strany. Z těchto sporů a vyrovnávání s názory přátel i protivníků se formoval světový názor Chelčického. Neméně významnou úlohu pro jeho utváření však měl těsný vztah k denní venkovské skutečnosti, která Chelčického obklopovala a pod jejímž vlivem se stal mluvčím venkovského lidu. To je patrné v *Postile*, která uzavírá první období jeho tvorby přinášejíc souhrn, i když prozatím ještě nikoli systém jeho názorů.

Porážka revolučního hnutí a uzavření kompaktát tvoří přelom v díle Chelčického. Hluboké zklamání se odrazilo v drobných traktátech druhého období jeho tvorby. Často se zdá, že v nich promítá Chelčický do vize rozvrácené církve a společnosti zklamání z výsledků revoluce. Nejvýraznějším dílem tohoto mysticizujícího a vizionářského období je dvojitý traktát *O šelmě a obrazu jejím* (1433) s nejostřejší kritikou vládnoucí vrstvy.

K novému tvůrčímu činu dospívá pak Chelčický až v letech čtyřicátých, kdy vrcholil celé jeho dílo rozsáhlým spisem *Siel viery*, syntetizujícím názory Chelčického na církve a společnost, zejména z hlediska spravedlivého uspořádání prostých vztahů mezi lidmi. V závěrečném období své tvorby se Chelčický vracel též k formě drobných traktátů určených často konkrétním adresátům. Na rozdíl od svých počátků se však již nestaví do úlohy odpůrce, nýbrž učitele; píše hlavně pro členy vznikající jednoty bratrské, která se kolem něho již po řadu let formovala. Přesto však ani nyní nemizí z prací Chelčického polemický tón docela, jak ukazují např. traktáty *Řeč sv. Pavla o starém člověku* nebo *O staré a nové víře a o obcování svatých*.

Jako spisovatel vzdálený pražského centra a nezátížený tradiční učeností vypracoval si Chelčický svérázný styl. Jeho výraz, prosycený biblickými citáty, není vybroušený a postrádá lehkosti. Chelčický rád kupí své představy do shluků a jeho věta, nemající úměrně členěnou stavbu, je přetížená až do nepřehlednosti. Přesto však projev Chelčického, nenucený a nevyumělkovaný, je dobře srozumitelný. Po stránce ideové si ceníme toho, že Chelčický dovedl odhalit příčinu bídy selského lidu a neúprosně kritizoval nespravedlivost soudobého společenského řádu; jeho slabina však byla v tom, že odmítl spravedlivý „tělesný boj“, který jediný mohl vést k rozřešení společenských rozporů.

O BOJI DUCHOVNÍM

Toto první dílo Chelčického vzniklo r. 1421 ze sporu s mistrem Jakoubkem ze Stříbra o právo na spravedlivou válku. Chelčický vychází z bible jako z nejvyšší autority a důsledně se staví na stanovisko vyjádřené v přikázání „Nezabiješ“; odmítá jakoukoliv válku a připouští jen „duchovní boj“, tj. boj proti dábelskému pokušení. Traktát byl velmi závažný v době, kdy se stala přední otázkou dne obrana českého státu proti Zikmundovi, protože vlastně odsuzoval revoluční praxi a hlásal trpnost. I když jde o literární prvotinu, jeví se zde Chelčický již jako autor důsled-

ného světového názoru; myšlenky zde zachycené nacházíme pak v různé formě v celé jeho pozdější tvorbě. Jasně se zde vyslovuje proti učenosti čerpající jen ze spisů autorit, ale nepřinášející nic k řešení otázek samých.

A protož die Apoštol: „Vezměte meč ducha, jenž jest slovo božie!“ Nenie meč těla, ale ducha. Protož ten, ktož podlé ducha živ jest, rozumieť ten tomu meči a ten muož bojovati tiem mečem duchovním proti dáblu duchovnímu a chytrému, ale lidé slepí a tělešní nemohú v tom boji dáblu se brániti, nebo jeho nevidie, jsúce ve tmě jeho. Ale nepřipravuje tuto Apoštol lidí k bojuom tělešným, protož nevelí jim meče tělešného bráti. Učí Apoštol Římeníny, aby poddáni byli římskému pohanu césaři, a die Apoštol o jeho meči, že „darmo nenosí jeho, ale učiní vuoli boží“. Někdy tiem mečem mnoho hlav stíná svatým lidem, jakož i svatého Pavla zbavil jest hlavy římského césaře meč. Protož darmo jest nebyl, ale buoh požíval jeho na pomstu těch, kteří sú se jemu protivili. Ale to slovo když se die „ne nadarmo meč nosí“, nenie slovo života věčného, ale toto slovo „meč ducha vezměte“, to jest slovo života věčného; nebo ktož má ten meč ducha, muož zbíti jím nepřátely duchovnie všecy, ale tiemto, ješto jeho darmo nenosí césar a pohan římský, tiem muož živé zmořiti a do pekla je poslati. Etc.

A dále die Apoštol: „Všelikú modlitbú modléce se po vše časy v duchu a v něm bdiece ve všelikém snaženství a prosbě za všecy svaté i za mě, aby mi byla dána řeč v otevření úst mých s doufáním známo učiniti tajemství čtenie, pro něžto poselství ději v tomto řetězu.“ To také velmi potřebné jest k tomuto boji duchovnímu modlenie, protož po meči praví o modlení. Nebo i spasitel řekl jest: „Modlte se, a nevejdete v pokušení.“ A že tento boj duchovní veškeren na pokušení záleží, protož z potreby mají se modliti ti, kteříž v tento boj mají a chtějí jíti, nebo to všecko oděnie, kteréž jest prvé jmenoval, to nestačí v tomto boji proti dáblu. A to diem: ovšem vždy nestačí proti takové nepřizní ukrutné a chytré to oděnie. A také nestačí pro náš nedostatek, tak že se ne vždy v to oděnie u plně obláčíemy po všecy časy. Ani také pro to muož stačiti, nebo nižádná dobrota člověka zde na zemi nemá té moci, aby ostála před tú ukrutnú mocí dáblóvú, ale sama najvyššie moc božie zachová člověka před tú mocí a zlostí ukrutnú dáblóvú.

Protož ani rozumějice, ani mohúce sami od sebe k tomu boji přistúpiti, máme se modliti bohu, žádajice vždy múdrosti, síly i pomoci od boha, a netoliko pomoci, ale toho, aby nás ráčil zachovati od jeho vysoké chytrosti, ješto jest nad naši moc i smysl, aby on podlé svého diela, kteréž jest počal v nás dělati podlé milosti své nesmírné, tak aby dokonal. Neb ovšem bez našeho zaslúžení vykúpil jest nás z rukú toho dábla ukrutného, takéž dokoná to v milosrdenství svém. V uostřehání od našeho nepřitele dábla, od jeho vysoke zlosti my se máme pilně odieti neb obléci v uoděnie božie,

čož na nás záleží, aby námi nescházelo, čož na naši síle a opatrnosti jest.
40 A čož nám to nestačí, za to se máme modliti bohu, aby on nás posilnil
a zprostil z rukú ďablových. Nebo jisté jest to, když kto má neb zná se
v tomto nebezpečnosti a volá k bohu, žádaje spomoci od něho, tehdy nemá
té moci ďábel tak, jakož chce, tak aby nad moc člověka mohl se pokusiti
45 více pokusiti jeho, než muož sněsti, a učiní prospěch pokušením toho
člověka, kterýž se modlí jemu u pokušení svém, a zproští jeho od síly ne-
přítele. Jakož die svatý Petr: „Zná pán bůh spravedlivé z pokušení vysvo-
boditi, ale nemilostivé ke dni súdnému zachovati k mučení.“ Protož když
zná pán buoh a chce vysvoboditi z pokušení, tehdy velikú nádeři máme
50 v něm položiti a vždy často z úmysla modliti se jemu za to, aby on nás sám
ostřiel a zprostil od zlosti šatanovy.

A potom velí Apoštol bdieti v něm ve všelikém snaženství. A to všecko
pilné jest mieti k tomuto boji, bdieti pilně v něm patřiece na něho, kterak
bychom v něm ostáli právě skrze vieru a lásku ve všech stranách viery
55 a právě abychom všemu rozuměli, což potřebno jest v té viere i v příkázani
jeho. Tak máme v tom bdieti, aby on byl rozumien právě od nás. A také
máme bdieti v něm, patřiece na to, abychom nižádným obyčejem z něho
nebyli vytrženi jakožto z kořene svého. Protož vždy nad sebú pilnú stráž
ve všem majíce, což činíme, i okolo sebe, aby ďábel, vida nás ubezpečené
60 a netbavé, i nepřístupil zlostně k našemu srdci sobě nedalekému a tu by
nás ranil ranú smrtedlnú, kdež bychom se nezhojili.

A die dále Apoštol „ve všelikém snaženství“. A to vše pilné věci sú
k tomuto boji, o němž řeč máme. Nebo léni lidé nehodie se v tento boj, nebo
lenost jest oděnie ďablovo proti tomu člověku. Ač by ďábel neměl jinudy
65 přístupu, ale skrze lenost bude mieti, a velmi snadný, nebo se v lenost oděje,
dosiehne všeho člověka skrze ni. Ale snažnost shromazdí na se mnoho
dobrého a nutí boha, aby nám dobře udělal, jakož sám die: „Ktož hledá,
ten nalezne.“ A opět jinde die: „Majície mu dáno bude,“ to jest majície mu
žádost a snažnost a vieru. Protož ve všem snaženství jest potřebie nám,
70 nebo v zisk jest nám dán život tento, abychom mnoho úžitka shromazdili
do života věčného skrze snažné úsilé a skrze pokušení mnohá tohoto
života. Také snažnost ve všem jest potřebná pro ďábla, abychom jemu
příčiny nedávali proti sobě opuštěním dobrého a nechutným děláním dob-
rého, aby v nás skrze to nespátřil srdce neupřiemého a necelého, vida, a my
75 jako za dluh děláme skutky božie. A z toho opět rozumie ďábel, kterak má
přístupiti k nám, nebo skrze lenost a nechutné dělánie skutkuov božích sami
se zradíme ďáblu, že on z toho srozumie, které věci muož uvěsti na toho
člověka. Ješto tak necelé u bojích shledává je, jakož příčinu najbližší uzří
ke zlému, v to jeho potiehne.

80 Potom die Apoštol, aby se modlili za svaté i za něho. Za svaté, kteří

usilujú zde v dobrých skutciach a v pokušeních. A to proto mají se za svatě modliti, aby v dobrém zuostali. Nebo přikázanie božie jest k tomu, aby jedni druhé milovali; protož z toho milovanie přikázaného mají se modliti jedni za druhé za to, aby spaseni byli, v dobrém setrvajíce. Ale sám za se s příčinú velí se modliti Apoštol. Potřebu zvláštní ukazuje, pro kterou jich 85 žádá, aby se zaň modlili, řka, „aby mi dána byla řeč k mluvení a v otevření úst mých známo učiniti tajemství čtenie s doufáním.“ A v té řeči ukazuje Apoštol, že není dostatečnost v nižádném člověku k tomu, aby se mohl naučiti v kterém umění takové věci, aby skrze to umění mohl učiniti známo 90 tajemství čtenie, ale musí tu býti dar boží zvláštní. A diem zvláští, nebo ne každý dar k tomu dostatečen jest, nebo Apoštol měl jest dar boží k tomu, aby zvěstoval čtenie, ale toho dokonalého daru neměl jest v tu chvíli, aby mohl tajemství a múdrosti božie nebo skryté věci zvěděti, aby to jiným k úžitku zjevil, nebo ani apoštolóm takové tajnosti nebyly sú 95 zjeveny tak prostě bez modlenie jich i jiných svatých lidí za ně.

Ale to jest hrozné přieliš nám tak nebezpečným lidem, ješto darův božích nemáme k takovým věcem velikým, aniž se za to modlíme, ani se umieme modliti bohu za to, aby nám dary své dal k tomu, abychom mohli zjevití tajemství čtenie. Protož neúžiteční, nemocní, neupřiemí sme, 100 a proto mnoho bluduov zjevujem skrze čtenie, toliko podlé měr cizích smyslův a nápisův, ale sami sme mrtví a opuštění. Protož ne tajemství pravdy skryté zjevujem ve čtení, ale bludy, kteříž sú v dáblu skryti dávno, pod slovy čtenie v lidi rozséváme. Jakož známo jest to nyní v Čechách veliké zlé a nebezpečné, kteréž proto jest přišlo, ješto mnoho jest těch 105 slepých učitelův. Nebo když nic takoví lidé duchovní nevládnou věrou a písmý podlé daruov božích a zjevení světla duchovního, ale tak prostě podlé nápisův literních, ti nemohú nižádné psané liteře, ač jie mnoho bude, nelze jest jim postihnúti pravého smysla viery bez daruov ducha svatého. A to vidíme nyní zjevně u vuodcích takových, že jediné vo tom pracují, 110 aby knih mnoho shromazdili rozličných doktoruov. Kdež které co nového zvědie, an se zjeví, tak ihned kúpí to nebo najieti musí a mnoho peněz na to naložiti nebo samému psáti jest. A když mnoho těch knih doktorských shromazdie, tehdy se vzedmú v pýchu, jako by již mnoho uměli. Ale pro ty mnohé knihy nic viery nepožívají, jedno proto, že nemohú zčisti ani srozuměti těch knih mnohých, a druhé proto, že ti mnozí doktorové nesrovnali sú se v nápisích svých. Jedni přiemo podlé viery vykládali sú písma, a druzí slevovali a slabě položili sú a některé věci sú bludně vykládali, nebo sami zlé životy vedli sú. Protož takoví syroví lidé, čtúce v těch knihách 115 mnohých, nespravie se u viere. Nebo což jeden doktor tuze napomíná vo chudobě kněžské, že nemají zbožie mieti, to druhý všecko oblehčí zase, že mohú mieti. A tak o mnohých kusiech viery mají se odporně.

Protož kněstvo, ješto se ovšem zakládá na knihách, nespraví se tu,

ale více se splete v rozumu. A že proto nic jistého nemohú lidem praviti
z viery a té cesty apoštolské nenásledujú, aby se modlili sami, ani o to stojie,
125 aby se jiní lidé za ně modlili bohu, aby jim dal dar, aby mohli zjeviti tajné
rozumy ve čtení popsané, ale zpolehše na mnohé knihy i mnie, by všecko
věděli, ale jistě žeť nevědie pravdy čtenie, protož blúdie i s lidem, jako slepí
podlé stěny šámajíce se. Ale tento svatý člověk z pokory žádá od jiných,
130 aby za něho prosili boha, aby jemu dal ten dar, aby skrze něj mohl zjeviti
tajemstvie čtenie, ješto jest skryto v písmiech prorockých a v Zákoně
starém a v sloviech neznámých. Nebo čtenie jest pravda každá svědectvie
vydávající o Kristovi i o jeho cestách, a to v písmích Zákona starého
v podobenstvích a v sloviech neznámých skryto jest.

Protož Apoštol daru žádá od pána boha, aby mohl z těch písem pravdu
135 lidem zjeviti, aby tudy v lidu utvrdil pána Ježíše Krista dokonale, aby nebyl
pohnut v pokušeních, v svodiech chytrých o Krista pána, v nižádné hříechy
ani v bludy ani v kterou nevěru. Žádá toho daru, aby mohl směle mluviti,
jakož na něj slušie v Kristu, aby v tom lidu hrozném pohanském směle
mluvil, neboje se jich hruozy, neboje se pochyby. Nebo v lidu zmateném
140 zvláštieho daru potrebie jest, aby uměl v nich Krista ustaviti skrze pravdu
čtenie. Ale ktož sám nerozumie čtení, ten prospěje v něm, jako ten v rataj-
ství, ktož se jest hedbávím vyšívati naučil.

Také žádá Apoštol čtenie pravé oznámiti, pro kteréž poselstvie děje
sedě v řetěze. Ale toť zkazí, milý svatý Pavle, našim kněžím hru, ani mněli,
145 by na poduškách sediece, že by měli poselstvie dieti, čtenie oznamující,
anebo usadiece se dva apoštoly na 40 kopách do roka, díli sú poselstvie ve
čtení na hradě v Praze i v jiných městech, ale tento chudý v řetěze ne za
přiekopy, ne za zdí u bezpečenství, ale do vsi Vavák nynie, ješto lidem núze
jest, ano je svodie, lúpie a tepou, a knězie, zlí nájemníci, do měst hrazených
150 za přiekopy utekli sú a vedú války jedni proti druhým s tím lidem, s kte-
rýmž sú se tam zavřeli. Ale Apoštol v řetěze děje poselstvie pro čtenie, ne na
peřinách, ne nad pečenými kury, ani v jiných rozkošech, lépe jest v řetěze
prospěl, než nynie v tapartiech prospievají; lépe jest v řetěze prospěl tomu
lidu čtením a uvedl je mnohé lidi ve čtenie. A nebude-li ještě v té vuoli
155 kazatelóv, neprospěje čtení nic, ani zjevie pána Ježíše Krista a jeho cest
lidem, neb vo trpělivosti umějí mnoho mluviti i lidem sprostným pokánie
těžká dávatí, a sami se toho nechtie prstem dotýkati i ti nosatí preláti.
Amen.

1 a 17n.: Efez. 6, 17-20 – 8: Řím. 13, 4; *darvo zbytečně* – 16 *Etc.* atd.

18 *ve všelikém snaženství* ve vsí snaze – 20 *ději říkám*, přináším; *v tomlo řetězu*:
tj. nejsa na svobodě – 22: Mk 14,38; Luk. 22, 40 – 27 *se obléčimy* oblékáme se –
29 *aby ostála* aby obstála

33 *od jeho vysoké chytrosti* od jeho (tj. ďáblovy) veliké lstivosti – 37 *v uostřichani*
od... vystřihajíce se – 38 *od zlosti* zloby; *v uoděnie* do brnění, výzbroje (obraz.) –

39 *aby námi nescházelo* aby se naší vinou neničilo – 41 *aby zprostil* aby vyprostil – 42 *spomoci pomoci* – 43 *nad moc* proti usilování – 47-48: 2 Petr. 2, 9

52 *bdieli v něm*: tj. v duchu, v bohu (srov. ř. 17-18) – 53-54 *kterak bychom v něm ostáli právě... ve všech stranách viery* jak bychom obstáli s jeho pomocí správně po všech stránkách ve víře – 59-60 *ubezpečené a netbavé* uklidněné a nedbalé

63 *léní líní* – 64 *oděnie výzbroj* – 66 *shromazdí shromáždí* – 67-68: Mat. 7, 8 a 25, 29 – 69 *snažnosť snahu* – 70 *v zisk* k prospěchu – 73-74 *nechutným děláním dobrého* děláním dobrých skutků s nechutí – 74 *neupriemého* neupřímného – 75 *jako za dluh* jako splátky na dluh, tj. z nutnosti; *skutky božie* bohubilé skutky – 77 *srozumie* porozumí; *muož uvésti* může dopustiti (v jakých věcech podlehne) – 78 *necelé* neodolné, nemužné

85 *s přičinú* odůvodněně – 90 *zvlášti* zvláštní

99 *nemocní, neupriemi* slabí, nepřimí – 101 *nápisov* doslovných výkladů (jako protiklad k výkladům duchovním) – 107 *ač jie mnoho bude* třeba by jich (psaných liter) bylo mnoho – 109 *u vuodcích takových* na takových vůdcích – 111 *najieti* najmouti si (na opisování) – 112 *samému psáti jest* sám musí opisovat – 114 *nie nikterak; jedno... druhé* jednak... za druhé; *zčísti přečísti* – 118 *syroví* nezralí – 119 *nespravie se* nenapraví se – 120 *oblehčí zlehčí, zneváží* – 121 *mají se odporne* odporují si

122 *kněstvo* kněžstvo – 126-127 *mnie, by...* věděli domnívají se, že vědí – 128 *šámajice se* tápajice – 131 *v sloviech neznámých* řečí nesrozumitelnou

141-142 *v ratajstvi* v rolnictví

143-144 *poselstvie děje sedě v řetěze*: týká se Pavlova prohlášení k Židům z tzv. čestného vězení, v němž byl držen v Římě v době, kdy se jako římský občan odvolal proti judejským prokurátorům k římskému tribunálu – 146 *dva apoštoly na 40 kopách do roka*: míněn roční důchod z fary (pro faráře a jeho zástupce) nebo roční důchod kanovníka – 147-148 *ne za přiekopy* nikoli chráněn městským opevněním – 148 *do vsi Vavák* do zapadlé vsi (srov. nč. expr. „díra“) – 149 *zlí nájemníci* špatní najatí pastýři (tj. duší) – 152 *nad kury* nad slepicemi – 153 *v tapartiech* v dlouhých pláštích universitních hodnostářů – 155 *ani zjevie* a nezjeví, nevysvětlí

O TROJÍM LIDU

V tomto traktátě, vzniklém kolem r. 1425, Chelčický rozbírá uspořádání feudální společnosti a odmítá její rozdělení na stav panský, duchovní a poddanský. V uvedeném dělení odhaluje projev nerovnosti mezi lidmi. Dovojuje, že nerovnost lidí odporuje bibli, a rozváděje biblický obraz člověka, jeho hlavy a údů, ukazuje, že poddaní jsou ve skutečnosti nositeli všech břemen společnosti a živiteli ostatních stavů. Výstižně líčí tvrdý život „lidu obecného“, pohrdání, které jej postihuje, a celé dílo uzavírá požadavkem lásky a vzájemné pomoci, ale i rovnosti mezi všemi lidmi.

Takových věcí muož mnoho v písmě býti a každý jimi dovodí, což chce. Ale což se právě skrze písmo zakládá, tak se pozná po tom, což se na to založení staví. Mnoho vysokých a duchovních řečí skrze to dojení písem a z toho potupné věci vyrostly sú a k bohu velmi protivné. Jediněť jest to 5 příčinu v písmě vzíti na pomoc svým úmysluom, ješto se zdá, by to písmo ten úmysl mělo v sobě, což člověku v mysli jest. Ale čtení praví, že nechodil pán Ježíš do domu toho centuriona; ale když jest ještě podál byl, poslal

proti pánu Ježíšovi přátely své skrze ně řka: „Nejsem hoden, aby pod mů
střechu všel, ale tu jsa, jedno rci slovem, a budeš zdrav sluha muoj.“ A tak
10 nenie jistoty, by s ním pán Ježíš ustně mluvil. Kterak tehdy povolal ho
k tomu, aby skrze moc spravoval církev jeho? Pakli jediné z toho duvod
jest, že jest chválil člověka z toho stavu rytířského, to snadně muožem
poznati, že ne proto, že jest toho stavu, chválil jeho, ale pro víru. A poněvadž
15 pro samu víru, tehdy tím nemuož knížat založiti pod víru Kristovu, ale
muož knížatóm na příklad praviti jeho velikú víru, aby oni takéž věřili jako
on. Muož Kornelius, tohož stavu člověk, více chválen býti, ješto jest zevně
ducha svatého přijal, uvěřiv kázani svatého Petra. Jináf jest věc chválenú
býti pro vieru a jiná býti povolánu v řád s naučením, kteréž sluší k tomu
úřadu. A ještě více, když moc světská u víře Kristově místo rovné má
20 s věrným centurionem anebo rovnú s ním chválu u víře muož míti.

A že tomu založení posluhuje aneb jeho potvrzuje řeč svatého Pavla,
kterúž mluví o duchovním těle Kristovu a o údech toho těla, k tomuž dím:
jest-li spravedlivé založení o moci světské pod věrú Kristovú na centurioví
neb na kterém písmě Nového zákona, že ta moc jest třetí stránka toho těla
25 Kristova, tehdy řeč svatého Pavla o tom těle mluvená právě toho založení
potvrdí a podlé těch řečí prvé mluvených právě to ukáže.

A že chtě najprvé mluvíti o tom těle Apoštol nazývá ty věci duchovní,
a chtě, aby o nich věděli lidé věrní, a to duchovenství vyčítá těmito řečmi
řka: „Rozdílové sú milosti, ale týž duch, rozdílové sú služebnosti, ale týž
30 pán, rozdílové sú skutkuov, ale týž buoh, jenž dělá ve všech všecko, ale
každému dáno bývá zjevení ducha k úžitku. Některému zajisté skrze ducha
dána bývá řeč múdrosti, některému řeč uměnie podlé téhož ducha, někte-
rému víra v témž duchu, některému milost uzdravování v jednom duchu,
některému divuov činění, některému proročství, někomu rozeznání duchov,
35 někomu rozličnost jazykuov, někomu vykládání řečí. A to všecko činí jeden
a týž duch, rozděluje všem, jakž chce; neb jakožto jedno tělo jest a úduov
má mnoho, a všickni údové těla, ač koli jich jest mnoho, však jedno tělo
sú.“ Tak Apoštol vyčítá tělo Kristovo všecko podlé duchovních věcí, ale
o tomto těle na tré přehnutém zevnitř v tělečných úřadech nečiní zmínky
40 žádné, aby tak odměřený lid na tré byl tělo Kristovo, ale milosti a dary
ducha svatého počítá mnohé, ješto rozdílně bývají dáni skrze ducha svatého
svatým lidem, aby vespolek sobě slúžili, každý podlé zvláštního daru sobě
daného, jakož přirození údové těla slúží sobě spolu. Ale rozdělení na tré
lidu křesťanského podlé děl tělečných a podlé moci světské a jiných úřa-
45 duov tělečných nemuož v pravdě řečeno býti tělo Kristovo, nebo pod
takovým rozděleným lidem muož býti svět, a mohú býti pod takovým roz-
dělením na tré všickni pekelníci, nepřítelé velicí bohu, ješto nepřislušejí
nižádným obyčejem v tělo Kristovo. Ale ktož mají ty pověděné dary ducha
svatého, ti sú praví údové těla Kristova a spolu jedno tělo Kristovo.

50 A v této řeči svatého Pavla nevidím, by posluhovala neb potvrzovala
co o moci světské ani o tom rozdělení trojího lidu, jenž jest nazván tělem
Kristovým, neb ani sama slova svrchní svatého Pavla, ani jich rozum co
takového mluví podlé počtu trojího lidu. Neb jmenuje mnohé údy toho těla
a skutečnost jich, ovšem duchovní, kteráž se děje skrze dary ducha svatého
55 oblástie každého údu jinak a jinak. Jakož v přirození těla mnozí údové mají
svornost a velikú hotovost k službě jedni druhým vespolek, každý podlé své
skutečnosti, takež ten život ducha svatého ve mnohých svatých, jsa skrze
rozdělené dary oblástnie v každém, snáší v jednu vuoli jeden rozum, aby
mnohých skutečnost byla každého prospěch a každého zase ke všem podlé
60 daru jemu daného. A to v nich muož dělati sám ten život vnitřní ducha
svatého přebývajícího v nich. Ale tělo a krev nemuož té svornosti a hoto-
vosti v prospěšné službě ustanoviti mezi dvěma člověkoma, ani v jedné
čeledi, ješto následují duchu tělešného a své vlastní vuole a srdce pyšného.
Ovšem té jednoty a milování společného tento truoj lid křesťanský tělešný
65 a nesvornosti plný nemá a nebude na věky míti, neb svět jest a žádosti
světské toliko v sobě má. Protož počtení těla Kristova z také trojice nemuož
v pravdě řečeno býti, neb takové rozdělení lidu na tři strany jest i mezi
pohany, neb slavně jest v nich stav knížecí, ješto spravedlnost svrchní
a zemskou mnohem pilněji jednají v tom lidu než zdejší lenochové pod věrú,
70 neb mají u větší hruoze lid, poniž nesmí žádný druhému činiti křivdy.
Protož pokoj a spravedlnost zemská lépe stojí skrze knížata pohanská než
skrze tyto změtence pod věrú, neb ještě té spravedlnosti v lidu svém netbají
činiti, jeliž je udarují, ožalují to nesnadně. Také mezi pohany jest lid robot-
ný, ješto vuore a jiné věci dělá, a jsú kněží mezi nimi, ješto je svodí od
75 jednoho boha, stvořitele všech věcí, skrze mnohé bohy, jakož i mezi námi
jsú svuodce velicí: netoliko skrze bohy dřevěné, ale skrze věrné řeči boží
a skrze všicku víru i skrze peklo i skrze nebe i svaté v nebi, tím vším táhnú
lidi od boha, a netoliko tak svodí, ale skrze samého boha svodí lidi od boha,
ukazující ho lestně s některé strany, aby jeho v lidech zkazili v té straně,
80 v který by ho měli naleznúti právě.

A poněvadž mezi pohany, ješto boha neznají, jest takové troje rozdě-
lení v lidu, ješto sobě spolu prospívají v některých věcech, a nejsú proto
tělo Kristovo, takéž mezi námi nejsú pro ty tělešné věci tělo Kristovo, když
nejsú skrze dary ducha svatého způsobeni v údy Kristovy, aby každý měl
85 v sobě život milosti k úžitkuom jiných úduov. A meč pánuov sedláky ne-
spojí v jednotu myslí, ač je podrobí pod jho jako nevolné otroky, a stuol
rozkošný páně obveselí blázna kněze, aby jeho přízeň počítal úžitek víry,
protože se jeho břichu dobře stalo u jeho stolu. A to všecko nenie dílo těla
Kristova, ale nemilostivých kvas a násilé chudých.

90 A ještě více mluví svatý Pavel o těch údech těla Kristova a die: „Nem-
muož říeci voko ruce ,skutkuov tvých nepotřebuji,‘ ani hlava opět nohám

dí, nejste mi potřebny, ale mnohem více, ješto se zdají údové těla, by byli mdlejší, potřebnější sú, a kteréž mníme neurozenější, ctí pokrýváme, a kteří jsú nepočestní údové naši, hojnější počestnost mají. Ale ctným našim
95 údóm nic není potřebí; ale buoh zriedil tomu tělo, který nedostatek trpieše, hojnější dávaje počestnost, aby nebylo rozdělenie v těle, ale aby též jeden o druhém spolu pečlivi byli údové; a ač co trpí jeden úd, trpí s ním všichni údové, pakli se raduje jeden úd, všichni údové radují se s ním.“ A v té řeči svatý Pavel o přirozeném tělu praví, kterak mnoho údov v sobě má a kterak
100 není mezi nimi pohrzení rozdělené rovnosti, ale spolu péče jedněm o druhých a prospěch pilný. A to u příkladě mluví, podobnaje k tomu tělo Kristovo duchovní, ješto v pravdě podlé víry a milosti mnozí jako jedno tělo mohú býti, každý obláštní dary ducha svatého maje, aby jiným údóm prospěl skrze ně. A zvláště váží Apoštol v té řeči, že od větčích k menším a ku
105 potupnějším údóm nenie mrzkosti ani pohrzení, jako by jich sluožby nepotrebovali větčí údové, ale větčí poctivostí zakrývají se od větčích. A to váží Apoštol, že péči o sobě mají spolu a pro jeden úd všickni se spolu zamúti a trpie s ním; takéž všickni radují se u prospěchu jednoho.

A poněvadž tato řeč Apoštola jest duovod o tom těle Kristově z lidu
110 křesfanského na tré přehnutého, z pánov, z kněží, z robotného lidu, tehdy sluš e měřiti tuto řeč k tomu tělu, mírně-li padne jedno k druhému. A že tam praví o tom těle, kterak moc světská má brániti dvú stránek a kněží učiti mají dvě stránce a robotní lidé mají krmiti pány a kněží, robotně dobývati jim jídla, pití a platuov, a když má jíti podlé duvodu, aby když trpí jeden
115 úd, trpěli s ním všickni údové, kterak tehdy ti údové hrbovatí, ješto meč drží, jiné menšie údy dáví, zarmucují, tepú, sázejí do vězení, obtěžují robotami, úroky a jinými zámysly, že jako uvadlí chodie, a tito jako koni obroční, sytí a prázní řehcí nad nimi, a kněží jako oči ostře v tom těle hledíta na obě straně těla hlédající, kterak by zboží odřeli s nich a osobili je
120 sobě, a obojí spolu, páni i knězie, vozí se na robotném lidu, jakž sami chtějí. Ó, kterak daleko sú od řeči svatého Pavla, aby trpěli všickni údové pro núzi každého údal Tito pláčí, ano je lúpi, vězie, šacují, a oni se smějí jich veliké bídě. A poněvadž ti, ješto meč drží, sú ruce v tom těle a obecný lid nohy, pohledme, coť činíta ruce nohám podlé pravdy Apoštolovy! Kterak milé
125 pomyslenie jest o skutcích, kteréž ukazujeta ruce nohám, vždy se s nimi obúvajíce, aby se neurazily, neozábly a nezblátily! Pakli se ublátie, ihned ruce myjeta; urazí-li se nohy, ihned ruce uvážeta a léčíta a prospěšnú sluožbu ve všem ukázeta. Ale tyto ruce s mečem, ač sobě nohy co jísti dobudú, to jim vydřeta, aniž tě ruce umíta co jiného ukázati těm nohám, jediné je lúpi.
130 A tě ruce držíta meč. Které lékařství na ty nohy přiložíta? Jediné že z nich krve nacedíta a všelikak zamútíta a jako hovada sobě mrzká ztepeta, jichžto sobě nic nevázie.

Ale snad díš: „To jest proto, že nemají poznánie, ale když by naučeni

135 byli, mohli by jiným milostivi býti.“ K tomu dím: jediné stuoj na tom
s rozmyslem, že jich úřad skrze moc musí prospěch míti, v níž bázeň a ukru-
tenství stojí; a pohne-li se k milosti, to jediné skrze nesnadné přimluy
a skrze dary nahnut bude k milosti, aby hněv odpustil, neb někakú věcí,
ješto pro ni hrozí, chtě ji míti; pakli se z úmysla nachýlí k slitování a nebude
140 se hrdlovati s těmi nemúdrými lidmi, ješto milosti nerozumějí, ale opustí to,
co jest měl z úřadu činiti, a rozmnoží žaloby potomnie k sobě i o sobě. Nebo
neprospěje milost v těch, kteříž pod milostí nejsú, ale pod bázní, a bude-li
bázeň odjata, rozmnoží se žaloba z činěnie mnohé křivdy. Protož moc skrze
milost sama se zkazí, a nebudú jeho vážiti, když nebude býti. A že pro ty
jest moc, ješto bez jha božího jsú a pod milost neslušejí, aby skrze moc
145 ukrutnú uhrozili nemúdré lidi, protožť musíť se písmo naplniti nad těmi
mocemi, že fik, kořen vinný a oliva nebude kralovati, ale trn směle dí:
„Jsem-li já králem nad vámi, vystúpiž oheň ze mne a spal vás všech.“

A opěť jsú-li páni a kněží hlava jako počtení údové toho těla a obecný
lid jako nohy potupnějšie, kterak daleko míra nedojde podlé této řeči, že
150 kteří údové jsú neurozenějši, ti hojnějši čest mají od jiných úduov, ani jich
chránie! A jest-li to u pravdě tělo Kristovo ten truoj lid, tehdy sedláky,
pastýře a chodce mají v největší čest míti, ješto nejmenší v uobci. Ale
daleko jest od toho. Neb těm hlavatým lidem sprostní a potupení lidé jsú
jako psi před očima; protož již nevidí, kterakého potupenie na ně vymysliť:
155 oni opar sedlský, oni búr, oni výr, oni srch, oni chlap – ne, hanba hojnějši
cti od poctivějšich úduov.

Takěž i to nesrovná se, ješto die, aby nebylo rozdělenie v těle, ale péče
spolu jedněch úduov o druhých. Daleko od kněží péče Pavlova o všech: „Kto
jest nemocen, a já nejsem, a kto se horší, a já se nezapálím hanbú?“ Takové
160 oči nejsú na zemi nyní. A obecný lid má mrzkost k obojím; tak sú je již
ztrýznili páni a kněží, že to, co jim mají dávatí aneb v čem jich poslúchati,
to vše s mrzkostí a reptáním, a to všecko daleko jest od společné rovnosti.
Jsú-li takoví lidé údové těla Kristova, z těch nerovností my jich nemuožem
poznati ani jich za to míti, aniž mohú pod toto býti, aby nebylo rozdílu
165 v těle, ale rovnost bez panování jedni nad druhými. Neb to jest prikázani
Kristovo těm, kteří jsú údové těla jeho. Když se mezi nimi svár stal o to,
kdo by se z nich větčí zdál neb býti měl, tehdy Ježíš vece jim: „Králové
pohanští panují nad svými, a kteříž moc mají nad nimi, úředníci slovú;
ale vy ne tak; ale ktož větši jest mezi vámi, buď sluha jiných.“ A v tom jest
170 zjevně ukázal syn boží, že to na pohany slušie, a ne na tento svět, ješto
neznají boha a z pýchy žádají panovati jedni nad druhými. Ale svým die:
„Vy ne tak budete jako pohané, žádajíce se velebiti jedni nad druhé, ale
v rovnosti a skrze pokoru pod jiné sluožbú se nížíce, jakož údové těla našeho
to ukazují, kterak nižádného výšení mezi nimi nenie.“ Ovšem kteréž duch

175 pravdy vede jako duchovní údy těla Kristova, nemá místa mezi nimi
velebenie a panovanie tohoto sveta.

Protož řeči svatého Pavla, což jich mluví tuto o těle Kristově duchovním,
nemohú státi podlé počtu toho tělešného toho lidu trojiho, neb ty řeči jsú
ovšem duchovní, ješto mohú státi toliko na svatých lidech, ješto mají dary
180 ducha svatého a ješto se mohú sjednati skrze lásku v pravú jednotu, aby
každý z úmysla sám od sebe o druhém péči měl a v jeho núzi s ním se zamútil
a nad se jeho za lepšího měl a pilně všelikú sluožbu jiným hotov byl. A když
takových s rozličnými dary ducha svatého mnoho bude, takoví budú tělo
Kristovo. A mezi tím i to dobře stane: bude-li kto který skutek tělešný neb
185 dílo uměti, takéť nezmešká jiným poslužiti tú věcí tělešnú. Ale ustaviti nad
sebu pána tělešného s mečem, aby osekával vokolo údy mrtvé a jiné bezděcí
pudil, jiné u vězení sázel, hrdloval a jakž chtě poroboval, dalekoť jest to od
řeči svatého Pavla jako stolice Luciperova od Kristovy. Ale všekoť jest to
počet a změření oné ženy, ješto na hovadu sedí a spojila se s králi zemskými
190 a nazvala sobě zvláštie tělo Kristovo a místo v tom těle obdržela seděti
měkce a voziti se na tom lidu hovadném, kterýž nohami v těle nazývá, a se
králi zemskými, hlavú a rukama, jako najpocitivějšími údy v těle. Naposledy
duofáme bohu, že to tělo krvavé odkryje buoh, a nebude voněti jako tělo
Kristovo, ale ohavným smradem zapáchati bude jako tělo té veliké nevěstky,
195 ješto sobě všecken svět usnúbila a ssála tučné věci jeho skrze krvavý bok
Kristuov a utěšenie svého smilství v jeho bolestných ranách rozšířila, pro-
cházenie rozkošného chladu v jeho trudném ustávani zvolila za své utěšenie,
dřiemani a spání věčné v pekle připravila jest světu skrze kříž Kristuov pod
věru jeho, okojivši jej v tráveninách svých. Nedaj, bože, na zemi prodlených
200 dní tobě, ješto se posmíváš nésti kříž Kristuov a miluješ svému břichu ku-
chyni učiniti skrze něj! Taková řeč té druhé řeči etc.

O kněžství nevím, co bych tobě mírně psal, neb sám dávno svědectví
vydáváš o kněžích, že skutkové jich nepodobni sú u vás; jako na řešetě
prosáti sú skrze písma, skrze doktory a skrze vás. Báně plná hněvu božího
205 převrátila se na hlavu jich a snad neodmladie se skrze vás kořenové jich;
nerostte prokletí synové Kanaán, a ne Juda, zahubili sú dědictví boží, zahyň
kořen jich; jakož sú učinili Kristovi a bolestem jeho, tak se staň zde životu
jich! Ale však toto díím: když spolu mnohé volání bude, nebude moci váženo
býti, neb rozum všech hlasuov zatratí se při množství společného volanie.
210 Takéž o kněžství přílišné drobenie rozumuov odejmú súd pravdy, že nebude
snadno povoliti žádnému rozumu o tom.

Protož toto vždy vyznávám, že Kristus, syn boží, jest pravý a nejvyšší
kněz Nového zákona, právem přísežným kněžství maje věčné, pro něž také
na věky muož spasiti, on biskup budúceho dobrého, přistojící před obličejem
215 božím, vždycky jsa živ k orodování za nás. Ten zde jsa v těle posvětil jest
dvanásti a sedmdesát a dva kněží, a poručiv jim stádo své, kteréhož jest

dobyl krví svú, poslal je kázat na vešken svét čtení svého. Kteřížto naplnili sú svým kázáním okršlek zemský a kteřížto s velikú prací v chození, v lačnosti, v vězení, v nahotě, v postech, v modlitbách, v nepřizni lidské, v žalářích, v ranách a ve mnohém zamúcení kázali sú, lidé chudí a pěší, bez moci světské, nižádného zastíranie od světa nehledající, ale v samém bohu svú nádeji kladúce. Když se na ně sebrali knížata a králi, místo všech štítuov i pušek modlili sú se bohu, až se místo pohnulo s nimi a naplnění ducha svatého kázali sú s duofáním slovo boží. A knížata kněžská i s pohany nemohli sú jim nic učiniti, neb upřímo svú nádeji v samém bohu položili sú a věrně stáli sú o navedenie stáda jeho, jakožto dobří pastýři ovec Kristových složili sú životy své. Tyť já mám za pravé kněží Kristovy a potom všecky, kteří sú na jich šlépějích stáli a ještě stojí a konečně státi budú. Takovíť prospějí a úžitky shromazdie do života věčného.

230 Ale ono kněžstvo, kteréž ona nevěstka, ješto sedí na římské stolici, porodila volně bez bolesti, sedieci na poduškách postavcových, a v měkkosti života jich život postavila, toť sú synové prokletí, ješto sú boha beze cti učinili před jeho nepřátely a před očima všech, jenž se jemu posmívají a jménu jeho svatému se rúhají pro jich mnohé bláznovství. Kteřížto všecky 235 tráveniny matere své vytili sú, ti nynie prospívají, v horší blúdíce a mnohé bez čísla po sobě v bludy zavodíce. Nepečliví o stádu božím, zlí nájemníci v času pokušení utekli sú od něho a zavřeli se na hradích a na městech, boje strojíce a z lidí krev cedíce. Synové nešlechetni a vši nespravedlnosti naplnění tak všecko činí jako z kurvy synové, ješto studu a cti nemají. Neostanúť na věky v domu božím a nebudeť jim v kořist stádo boží, kteréž 240 dali sú na rozchvátaní všeliké zvěři zemské. Ale že ty sám to všecko, což sem pověděl, znáš, protož muoj úmysl v krátké řeči již slyšíš, a k čemu jest tobě potřeben, k tomu jeho dosti máš. Jinéhoť neumím k tvé potřebě psáti o tom, jediné sem to psal, tobě zjevuje úmysl svůj, a totoť z víry za pravé 245 mám o kněžích dobrích i o zlých.

Ale o lidu obecném jakožto o třetí straně toho těla Kristova, o němž prvé řeč byla, co by ti měli činiti, jsúce v tom těle, k prospěchu jiným údóm těla tohoto, k tomu díím: chceš-li hleděti k tomu odměření obvláštínému na tré lidu křesťanského, tehdy z toho snadně poznáš, neb tu rozdělení, který 250 lid jest v té straně robotného a že voráči, řemeslníci, rozliční kupci a kramáři a rozliční nájemníci; ti mají dělati a těžeti a na to díelo chovati těleštnú potřebú panstvo a kněžstvo. A jest-li to pravé počtení těla Kristova, tomu snadně naučíš obec, ať dělají snažně a vás kněží ať sú pilní a žoldnéruov městských, ješto hájejí zákona božího: s večera z města vyjíždějíce, i navštěvují truhly a krávy sedlské aneb s čímž se potkají. Horliví milovníci 255 zákona božího nemohú otrpěti nižádného sejra, kde se jeho doberú! Ale já duofaje bohu do mé smrti nepovolím tomu rozumu o těle Kristově, abych jej chtěl míti za pravý, abych tak neskróvný dvój lid odečta, i vložil jej na obec,

aby se na obci vozil, jak by sám chtěl, a ještě se za lepší měl v těle Kristově
260 než ten obecný lid, ješto se na něm vozí, podrobivše je pod se ne jako údy
svého těla, ale jako hovada, jichžto přetrhnutí neváží.

Ale zjevné jest, že pro tu příčinu přílišné množství rozšířilo se jest roz-
ličného kněžstva a panstva, že všichni chtějí pány býti, panošemi, žoldněři.
Neb snadno jest na tlustých koních jezdit, hroziti a hrdě mluvit, chlapy
265 a výry sprostným lidem dávat a odřieti je jako lípu a hlavu jim zbití
a vždycky hojně jísti a pítí dobře a nejlepší věci, prázniti, túlati, a s místa
na místo, bez úžitka marnosti mluvit a rozličné hříchy bez súdu páchat.
Takových hrdláčov přílišné rozmnožení vsudy po hradích a po městech jest,
270 ješto neb skrze moc násilí činí obcem, aneb platy berúce doma dobrá bydla
na to mají, hodují a prázný život na to vedú. Protož aby to jako víra byla
křesťanóm, rozdělíce na tré lidi, i počísti to nerovné rozdělení tělem Kris-
tovým a nadělati pánuov jedněch nad druhými, aby je tiskli a násilí jim
činili a vždy aby s oněmi, kteréž potlačují, údové jednoho těla počítání byli,
275 toho pohanóm pójčme, ale u víru Kristovu a v jeho duchovní tělo na věky
nevejde. A táž příčina co jest mnichuov mnohotvárně peřestých rozmnožila,
kanovníkuov, křižovníkuov, zákonníkuov a jiných všech kněží co jest skrze
to, ješto jako páni rozkošně jedí a pijí a vodívají se ve mnohá a v drahá
rúcha, domy vysoké a pokoje čisté dělají a zahálejí. A to všecko na krev
obce robotné jednají, skrze mnohé vymyšlené lži na obci toho dobývajíce,
280 ne jako na údech spolu jednoho těla, ale jako na psech sobě posměšných.

1 *dovodí dokáže* – 2 *právě* opravdu – 2-3 *na založení* na základ, na podklad, na
zdůvodnění – 3 *skrze to dojení písem* tím neustálým využíváním, citováním bible
a spisů církevních učitelů – 5 *příčinu* argument – 7 *centuriona* setníka; *podál* opodál –
8-9: Mat. 8, 8; Luk. 7, 7; *aby všel abys vešel* – 10 *by mluvil* že mluvil; *tehdy* tedy –
14 *založiti pod víru* zdůvodniti příslušnost k víře – 16 *Kornelius*: podle Skutk. jméno
setníka, na něhož při kázání Petrově sestoupil duch svatý; *ješto* poněvadž; *zevně*
zjevně, veřejně – 18 *v řád* v postavení, v úřad – 19 *rovné* stejné

21 *posluhuje* slouží, pomáhá – 24 *na kterém písmě* v některé části, knize
29-38 : 1 Kor. 12, 4-12 – 34 *rozeznání duchův* třídění duchů – 39 *přehnutém ze-*
vnitř rozděleném navenek; *v tělesných úřadech* v světských úřadech – 40 *odměřený*
lid na tré lid rozdělený ve tři stavy – 45-46 *pod takovým rozděleným lidem* muož býti
svět takovoto rozdělení lidu může být svět, tj. světský život – 47 *pekelníci* lidé
patřící do pekla, zatracenci

54 *skutečnost* pravou podstatu – 55 *obláštie* zvláštní – 58 *snáší* spojuje – 60 *dělati*
působit – 66 *počtení* vyzovování – 68-69 *svrchní a zemskú* nejvyšší a světskou – 70
poníž poněvadž – 72 *skrze tyto změtence* pod věrú prostřednictvím těchto pobloudilců
hlásících se k víře – 73 *jeliž* když, sotvaže; *udarují* obdarují; *ožalují to* nesnadně těžce
si na to stěžují – 74 *vuoře* oře; *svodí* svádějí, odvádějí – 76 *věrné* pravověrné, věro-
hodné – 79 *lestně* lstivě – 80 *právě* právem, správně

86 *ač* jestliže – 86-87 *stuol rozkošný páně* bohatý panský stůl – 89 *nemilostivých*
kvas hodování nešlechetných; *násilé chudých* násilí na chudých

90-98: 1 Kor. 12, 21-26 – 92-93 *by byli mdlejší* i když jsou slabší – 93 *mníme*
neurozenější pokládáme za méně urozené – 94 *nepočestní* nehodní úcty – 96 *rozdělení*

rozdíl – 96-97 *aby též jeden o druhém spolu pečliví byli* aby také jeden druhému pomáhali – 100 *pohrzení rozdělené rovnosti* pohrdání pro nerovnost – 101 *podobnaje* přirovnává, když srovnává – 104 *váží* oceňuje, přikládá váhu – 107 *pěči o sobě mají spolu* vzájemně o sebe pečují; *se zamúti* zarmoutí se – 108 *radují se u prospěchu* radují se z prospěchu

109 *duvod* důkaz – 111 *měřiti tuto řeč k tomu tělu* srovnati tuto řeč s tímto tělem; *mírně-li padne* podle míry – 113 *dvě stránce* (duál) dva stavy; *robotně* pracně, namáhavě – 115 *hrbovatí* mající erby, tj. šlechta – 116 *dáví* utiskují – 117 *zámysly* výmysly – 118 *obroční* mající dobrou, pravidelnou stravu (bez břemene); *řečci* řehtají – 119 *hledíta na obě straně* (duál) dívají se na obě strany; *zboží* majetek – 119-120 *kerak by...* *osobili je sobě* jak by je uchvátili pro sebe – 122 *vězie, šacují* vězní, obírají – 124-125 *činíta... ukazujeta* (duál) činí... prokazují – 126 *aby se neurazily* aby se neporanily – 127 *myjeta... uvážeta a léčita* (duál) myjí... ováží a léčí – 128 *ukážeta* (duál) prokáží; *ač sobě... co jstli* *dobudú* jestliže získají obživu – 129 *tě ruce umíta* (duál) ty ruce umějí; *jediné je lúpti* jen je olupují – 130 *lékařstvi* léky – 131 *zamúttita* (duál) zarmoutí, způsobí trápení; *zlepeta* (duál) zbijí

133 *nemají poznání* neznají – 134-135 *jediné stuoje na tom s rozmyslem* jediné bud o tom pevně přesvědčen – 137 *nahnut bude* bude pohnut, přikloní se; *aby odpustil* aby opustil, zanechal – 138 *z úmysla* úmyslně – 140 *polomnie* pozdější – 144 *pod milost neslušejí* milost (boží) jim nepřísluší – 144-145 *aby uhrozili* aby zastrašili – 146 *řtk, kořen vinný a oliva* fíkovník, vinná réva a oliva, tj. nejušlechtilejší ze stromů; *na rážka* na biblickou parabolou (Soudc. 9,8-15), v níž zmíněné rostliny odmítají vládu nad ostatními, aby se nemusely vzdát péče o své plody, jimiž prospívají lidem i bohu – 147: podle Soudc. 9, 8-15

148 *počtení* kterým se dostává cti, vážení – 152 *chodce* pěšce, žebráky; *v uobci* ve společnosti – 153 *hlavatým* vysoce postaveným, mocným – 155 *opar sedlský... búr* hňup selský... chrapoun; *srech* pův. sršeň, zde hanlivě sedlák – 156 *poctivějších* ctihodnějších

157 *nesrovná se* nesrovnává se, nesouhlasí – 158-159: 2 Kor. 11,29 – 160 *mrzkost* ošklivost, odpor – 164 *pod toto býti* podle toho býti – 167-169: Luk. 22, 25-26 – 172-174: Řím. 12, 3-5

178 *státi podlé počtu toho tělešného* míti platnost v konkrétním chápání, smyslu – 179 *ovšem* zcela – 180 *se sjednati* srovnati se – 181 *z úmysla* podle svého rozhodnutí – 184 *stane* bude – 184-185 *skutek tělešný neb dílo* znalost pozemských prací (řemesla apod.) – 186 *bezděči* bezděčně, proti vůli – 186-187 *aby pudil* aby zapuzoval, odstraňoval – 187 *aby hrdloval a jakž chlé poroboval* aby škrtil a jak chce utlačoval – 188-192: srov. Zjev. kap. 17; toto místo pak podrobněji rozebráno ve zvláštním traktátu Chelčického O šelmě a obrazu jejíem a v traktátu Jiná řeč o šelmě a obrazu jejíem (v. zde na s. 31) – 189 *počet a změnění* výčet (vlastností) a průměr, přirovnání – 190 *nazvala sobě* přisvojila si; *zvláštie* vlastní – 191 *hovadném* zotročeném jako dobytek – 195 *sobě usnúbila* zavázala si – 197 *v ustávaní* v umdlévání – 199 *okoživši* nasytivši; *v tráveninách svých* svými jedy, tj. otravnými myšlenkami; *prodlených* prodloužených, dalších – 200 *ješto se posmíváš nésti* který zlehčuješ to, že bys měl nésti – 200-201 *miluješ... učiniti* raději učiníš – 201 *taková řeč té druhé řeči* takový je smysl druhého místa (z bible, tj. o šelmě)

202 *tobé*: podle mínění Urbánkova je adresátem zde osloveným tábořský kněz Markold ze Zbraslavic – 203 *nepodobní* nenáležití, neslušná – 204 *prosáti sú* *skrže písma, skrže doktory*: tj. podrobně o nich pojednává bible a teologické spisy církevních autorit – 205 *neodmładie se* neomladí se – 206 *synové Kanaán, a ne Juda*: Kanaánští byli jedním z kmenů, který obýval Palestinu před příchodem Izraelitů

a s nimiž Izraelité museli bojovat; zde citát míněn ve smyslu: prokletí pohané, nikoli křesťané – 209 *zatrati se ztrati se* – 210 *drobenie rozumuov* podrobné probírání názorů

214 *přistojící* stojící – 216 *dvanásti a sedmdesát a dva kněží*: týká se apoštolů a tzv. prvních učedníků (srov. Luk. 10, 1); *poručiv* svěřiv – 221 *zastranie* ochrany – 222 *se na ně sebrali* spojili se proti nim – 223-224 *naplnění ducha svatého* naplnění duchem svatým – 225 *upřímno sú náději v samém bohu položili sú* přímo v samotného boha složili svou naději, jejich jedinou nadějí byl sám bůh – 226 *stáli sú o navedenie* usilovali o správné vedení, o uvedení na správnou cestu – 228 *konečně až do konce*

231 *postavcových* hedvábných – 235 *v horší blúdíce* upadající do ještě horších bludů – 236 *bez čísla* nesčíslné; *zavodíce* zavádějící; *zli nájemníci* špatní najatí pastýři (duši), kněží (označení podle biblického podobenství) – 237-238 *boje strojice* bojující, válčící – 241 *na rozchvátaní* na rozchvácení – 242 *úmysl* smýšlení – 244 *z víry* podle víry

248 *k tomu odměnění obvláštnímu* k tomu zvláštnímu rozdělení – 251 *nájemníci* najatí dělníci, nádeníci; *těžeti* těžiti, vyráběti – 251-252 *na to dielo chovati tělestnú potřebú* tou prací zabezpečovati hmotnými potřebami – 254 *hájeji* hájí, brání; *s večera* navečer – 256 *otrpečti* strpěti; *se jeho doberú* se k němu dostanou – 258 *na obec* na společnost – 260 *ješto se na něm vozí* po němž se vozí, který utlačuje – 261 *přetrhnutí* neváží ztrhání nepřikládá váhu

264-265 *chlapy a výry sprostným lidem dávati* prostým lidem nadávati chlapů a výrů – 266 *prázniiti* zaháleti – 267 *bez súdu* beztrestně – 268 *hrdláčov* žroutů – 269 *neb...*, *aneb* bud... nebo – 270 *prázny život* zahálčivý život – 274 *pójeme* přenechme, ponechme – 275 *A táž příčina, co...* a táž příčina je to, která; *peřestých* pestrých, různobarevných – 276 *zákonníkuov* řeholníků, mnichů – 278 *čisté* pěkné – 278-279 *na krev...* *jednaji* na účet... pořizují

POSTILA

Chelčického rozsáhlá Postila, vzniklá okolo r. 1435, je důležitá především svým zaměřením k životní praxi. Ve výkladu jednotlivých evangelních textů Chelčický nesměřuje k abstraktním otázkám, ale nachází záminku, aby vyložil své názory na církev, společnost a morálku; např. v naší ukázce slouží Chelčickému biblický příklad o bohatci a Lazarovi jako východisko k ostré kritice života bohatých. Jde o názory, které dilčím způsobem zachytil již v dílech předchozího období, ale nyní je shrnuje. Přitom nešetří ostrou kritikou vedenou z hlediska lidu. Postila byla velmi populární, jak dokazuje skutečnost, že byla ještě téměř sto let po svém vzniku dvakrát vytištěna (1522 a 1532).

NEDĚLE PRVÁ PO SVATÉ TROJICI

Čtenie svatého Lukáše v kap. 16

V ten čas řekl pán Ježíš učedníkóm svým: „Člověk jeden byl bohatý a obláčel se v zlatohlav a v kment a hodoval na každý den rozkošně. I byl jeden žebrák, jménem Lazar, kterýžto ležel u vrat jeho, pln jsa nežituov,
5 žádaje nasycen býti drobty, kteří padali s stolu bohatce, a žádný jemu ne-

dával; ale i psi přicházejíce lízali nežity jeho. I stalo se jest, že umřel žebrák a nesen jest od anjeluov do přiebytká Abrahámova. Umřel jest také i bohatce a pohřben jest v pekle. Tehdy pozdvihl oči svých, když byl v mukách, uzřel Abraháma z daleka a Lazara v luonu jeho. A on volaje řekl: ,Otče

10 Abraháme, smiluj se nade mnú a pošli Lazara, ať omočí konec prstu svého u vodě, ať svlaží jazyk muoj, neb se mučím v tomto plameni.‘ I řekl jemu Abrahám: ,Synu, rozpomeň se, že jsi bral dobré věci v životě svém, a Lazar též zlé. Protož nynie tento se těší, ale ty se mučíš. A v tom ve všem mezi námi a vámi cíl veliký utvrzen jest, že ti, kteříž chtí odsud k vám jíti, nemohú, ani odonud sem přijíti.‘ I řekl: ,Prosím tebe, otče, aby ho poslal do domu otce mého, neb mám pět bratruov, ať jim svedčí, ať by i oni nepřišli do tohoto místa muk.‘ I řekl jemu Abrahám: ,Majíf Mojžíše a proroky, nechť jich poslúchají.‘ A on řekl: ,Nic, otče Abraháme, ale když by kto z mrtvých šel k nim, pokání by činili.‘ I řekl jemu: ,Poněvadž Mojžíše

15 a prorokuov neposlúchají, aniž byť kto z mrtvých vstal, uvěří jemu.‘ “

V tomto čtení spasitel ukazuje dva životy dvú člověkuo všem lidem, aby jej měli před očima jako živé dvě zrcadle, aby bohatí, majíce před očima bohatce pohřbeného v pekle, varovali se pýchy, rozkoší, lakomství, kteréžto tři hříechy měl jest tento bohatec na sobě a pro ně v pekle pohřben. A chudí duchem, patříce na Lazara nemocného a bídy plného, aby potěšení měli a v pokoře mile trpěli biedu na těle a zámutki zde snášeli za krátký čas, majíce nádeji, že s Lazarem budú odpočievati. Nebo pán Ježíš podobně jako dva řebříky před očima všem postavil jest. Jeden, po němž vstupují do přiebytká Abrahámova, a to jest Lazaruov život bolestný a lačný, a druhý, po němž sstupují do pekla, a to jest život bohatcuov rozkošný a sytý. Řebřík ten bohatcuo udělán jest z pýchy a z rozkoší a nemilosrdenstvím sevřien. Protož potřebí jest poptati se každý sebe, po kterém řebříku jdeme, k bohatci-li skrze rozkoší do pekla, či-li k Lazarovi skrze chudobu a bolesti v odpočinutí.

35 A že die pán: „Byl člověk jeden bohatý.“ Byl a již ho není, byl na malý čas a dnové jeho jako stien pominuli sú, málo se v rozkošech pokochal a v okamžení do pekla sstúpil, za malý rozkoší svých čas věčný pohřeb v pekle nalezl. Jeden byl, osamělý a sirý bez boha, ač byl zástupy podlé těla obklíčen a bohat, ale na duši chudý. Jméno toho bohatce pán zamlčel,

40 nebo jest zde bylo z pýchy povýšeno a zvelebeno, protož jest tam od pravdy zamlčáno a v zapomenutí věčné dáno.

I vyčítá pán pořád jeho život a die: „A oblačel se v zlatohlav a v kment,“ k oku lidem, pro zvelebení pýchy své, aby se jemu klaněli a chválili jej, že se páně milost čistě a slavně pripravila.

45 A die dále: „A hodoval na každý den rozkošně,“ to jest v hojnosti ne-
skrovně, s rozmnožením pokrmuov a nápojuov k rozkoši připravených,
a to činil na každý den, aby ho nikdy rozkoš nepominula, aby se žádost těla
ustavičně pásla a nedala v se hladu dopadnutí. A die tu „stkvošně“, jedno
na zchlúbu, druhé pro rozkoš v kořeních vonných a v tučnostech chut dáva-
50 jících. A tu se vše stkvělo, netoliko krmě, ale mísy, lžice, taléri, koflíkové,
konve, stoly od stříbra a od zlata a od jiných drahostí, aby se oči pásly
a bylo se jim čím chlubit, že páně milost počestně u svýho stolu bydlí.
A někdy u těch bohatých více pýcha jie nežli usta. A na takových hodo-
váních obyčejně bývá veselé, húsle, buben, píštěly a písne chutné. Protož
55 co jest takový lid, jediné přezlého zúfanie, ješto nádeje budúcieho dobrého,
aby jemu podlé sľibuov božích přišlo, nemá? Protož ten život pase a hledá
jemu rozkoši, což najvíce muož, drže se onoho písma: „Jezme a pijme, a zítra
zemřeme.“ A takoví lidé náramně stojí o zbožie, kterak by koli jeho dobytí
mohli, buď násilím, lúpežem, zlodějstvem, nevěrami, lichvami i jinými
60 obyčejí, aby nahromaždiece jeho, založili na ně ustavičné hodování a roz-
koši, v nichž žádají život skonati. Protož tento bohatec v pekle pohřebený
množství má následovníkuov: králuov, kniežat, pánuo, rytieřuov, měšťa-
nuov i sedlákuov mnohých. Nébrž i kněží a preláti kniežatóm a pánóm se
u stoluov rovnají. Co kde najdražšio a najchutnějšio k jiedlu a k pití,
65 to kněží se pány sehtí a den ode dne ty rozkošně krmě a pití mieti chtí.
A takový stuol bohatsuov najvíce jest kněží nasvětil neúžitečných, těles-
ných a slepých, ješto přieliš křesťanstvo pohoršují a kazí. Těž oděvy tako-
véž jako bohatec nynie nesú, zlatohlavové, postavcové, od perel, od kame-
nie drahého, i což najdražšio v světě naléztí mohú. Kto by také vypsal
70 pýchu ženskú v oděvích? Mám za to, že ani bohatec, ani jeho žena takové
pýchy a rozkoši neměl jest, jako ženy nynie mají. A on pro své pyšné rúcho
pohřeben jest v pekle. A nynie již nižádný hřiech nenie, ale vše slušie a pocti-
vost a čistota jest. Byť hřiech nebyl v takových pýchách choditi, nikdy by
tak těžkého zatracenie bohatsuova neohlásil Kristus pro oděv drahý a roz-
75 košný, ani by chválil Jana Křtitele z srstí velblúduových. A ktož nosí rúcho
hesovné a dvornostmi rozličnými zkrájené a zstříhané, ten svú poběhlost
vnitřní okazuje, že jest v mysli své takový, jakož zpuosob oděvu jeho uka-
zuje. Protož, by to svět mohl znáti, kterak jest přieliš obtiežen hřiechy
bohatsuovými – již nechaje toho, že pro ně v pekle pohřeben bude, ale co
80 zlého a těžkého zde přítomně má – mohl by sobě stesknúti s těmi hřiechy
mnohými. Nebo pro pýchu v oděvích drahých, pro lakotu v pokrmích
rozkošných a hodováních častých mnoho musí honiti, a neustíhá. Neb ta-
kové pyše a lakotě bezedné nemuož někdy královstvie veliké stačiti králi

1. Vyobrazení disputace v lisku Sieti viery Petra Chelčického

174
V trojím lidu zec od duchovst vprave
Oz pozobem kterež mam a
kteremu rozumu o rozdielem
Trojho lidu gen se pogita od
mekterych v mize kristol^e. Dpiet zase
vskazovae necham Ale vatoz ziadast
toho abyč otom mico napsal tot v qmim
Ale totot napprove dim zie ya neu mim
dromu ystupui v kratka zica vatoz mi pi
sere Az by ty slye kratka stova most
tiezsim miece Stojumeti nez memu pis
mu Ale mamegt tiezke a mohe zanev
raznem otief mieceč tak vatoz ia gym
rozum omčy agymie pokusiti se kratge
psati iafa pueh kameč lbelike miesto
vstalbui kteryz nestaci gedme zaclad
ymmi zalojui take nim nepochybue coz
se dobyge emezst^a a obezneho lidu vlti
zie kristol^e zie otom muoziesť gosti rozuv
miti beznieho psai protoz otosā odse
neuqimim mohe psati Ale ostovu mo
gy siviectke trouoy rozū sduomody pi
sam vazil se A pisma vsslech emezn
taborskyč v miseruvov prazskyč od po
gaitka boze spiknosti sam skledal v
rozmysleč literak a cosu ote mooy dolbo

1521.

3. Úvodní vyobrazení z tisku *Síť víery* Petra Chelčického

duc gto w cesomoch aie gto w ce
 tany aie gto w truchel aie gto w
 reneftrah meftrah aie gto w koma
 aie gto lantay aie gto wateytrah
 aie gto w abzon agym gto die
 wa natech meftrah tu fozto pby
 mal fize dauid on amuzie gto
 aie silsey ualefka yu jst
 foz kdu wprahabli fu imire
 gto imoko wateftrah aie gto
 kda se nitefu silfetr na Gmula a
 hafmy gto w rabadli fu qonatu a
 imnada ba a am effitna fym Gm
 lowy anfebo woyfo abotlo fe na
 Gmula wbonli fe gey mize ftriel
 wone ananen gto w elim od ftrielom
 .Zabda wete Gmuf ftoer edechny w
 fma nre fwoy zabg ime at pjdac

vtrouaty lu se prwme tmsy au
 lowse turo se pas pomiaty durb

Gm se
 go pas fa
 lo byzyl
 vtriel
 Gmuf
 se wmat
 wprah
 amale
 chym
 wbydli
 w Gmuf
 as dmy

dm arene dne grem se eden tfe
 ptes qmomyt Gmuftrah wozdren
 wudo fwe na pbe wofym fym g
 lwm puate aialy ftoe fize kda
 uadomtal wnes pade hafm amti

4. Vyobrazení bitvy z tzv. Husilského Starého zákona

ani panství pánu. Musí násilně činiti chudíně své i ne své. A panoši nestačí
85 sto kop platu, hospodářství všecko i s nábytky. Vše to pýcha a lakota
sehlí a prokvasí, že již jedno slóve pánem, ale dlužen jest druhým, že
k zaplacení všecken statek nepostačí. Takéž řemesla vždy loví a drou jedni
druhé, nebo lakota a pýcha pudí je k tomu.

Ale když jest spasitel pověděl o bohatém, kterak se jemu zde šťastně
90 dalo ve cti tohoto světa a v rozkošech ustavičného hodování, již potom
také praví o chudém Lazarovi, v kterék biedě a v nedostatcích ztráven jest
zde život jeho, a die: „A byl jeden žebrák jménem Lazar, kterýž ležal u vrat
jeho, nežítuov plný, žádaje nasycen býti z drobtuov, kteříž padali s stolu
bohatce; a nižádný jemu nedával, ale i psi přicházejíce lízali nežity jeho.“

95 Touto řečí věrný, múdry a dobrý řečník při chudého vypravuje a tiem
hříech bohatcu obtěžuje. Nebo řekl-li by bohatec, chtě se vymlúvati:
„Mnoho jest bylo chudých, nemohl sem všech nadati,“ nebo: „Almužny
jest nepotřeboval,“ nebo: „Neznal sem jeho,“ nebo „Mohl jest sobě vy-
dělati,“ nebo: „Nevěděl sem, kde leží,“ nebo: „Činil se jest nemocen, a ne-
100 jsa,“ nebo: „Nežádal jest,“ nebo: „Chtěl jest penězóm nebo lahodným
krmíem,“ nebo: „Však mu jest čeled dávala,“ ty všecky výmluvy, každú
zvláštními slovy, tuto potupil jest a milosrdnější psy ukázal nežli pána
i s čeledí jeho. Protož psi, hovada nemá, lížíce nemocného Lazara, odsúdí
hříešniky ty nemilosrdné. A takovíť sú i nynější bohatci, ješto sami mnoho
105 sehltaji s čeledmi svými práznými, ještě se pickují jako koňové a smilní na
jich zboží a kaší se rozličně, dvornosti v oděviech vymýšlejíce. Ale o milosti
chudých tu nemluv! Více jie uzříš k psuom nežli k chudým. Těchť dosti mie-
vají, chrtuov, vyžlat, ohařuov, a hojně je chlebem krmí. Psíky také chlu-
paté mají, ty pak na polštářích podlé sebe kladú, do lázně je nosí, myjí, češí,
110 maso kupují a vaří jim. Ale Lazar chudý nemá poč k jich stolu, smrdal by
jim. Někdy roznemuož se u nich člověk; ihned s ním se dvora pospieší, aby
na ně z něho smrt nepřišla.

Potom die čtenie: „I stalo se jest, že umřel žebrák a nesen jest od
anjeluov do přiebytku nebo do luona Abraháмова. Umřel jest i bohatec
115 a pohřben jest v pekle.“ Ukázav spasitel napřed život bohatce i chudého,
kterak na krátký čas zde bohatcuov přeběhl jest v dobrém bydle, v rozkoši
a ve cti krátké a marné jako stín pomínul, a chudého život v hubenství
a v bolestech, již tuto ukazuje obú dvú odplatu věčnú a opět nerovnú
a velmi změněnú, bohatého rozkoši v muky ohně a chudého bolesti v radost.
120 Ale prvě v přiebytku zdejšího bohatého položil jest, ale tuto již chudobu
napřed pokládá, aby v tom ukázal, že se zde bohatí napřed předkládají
jiným a předcházejí v slávě, v moci, v rozkoši, v panování, ale chudí vždy
s hanbú u nich, vždy kříví a utištění jsúce nazad se vlekú, jsúc jako psi
před očima bohatých. Protož již se jest teď kolo obrátilo zpět, již bohatec
125 nazad leze, biden jsa, ale chudý již v radosti stojí, napřed jsa postaven.

A pretože die: „A nesen jest od anjeluov do luona Abrahámova.“ Brzká proměna stala se jest na Lazarovi, krátké utrpenie přeběhlo a věčné utěšenie jemu nastalo. Kterýž nedávno opuštěn byl od lidí, ni žádného pohodlíčka ani služby od nich v své biedě nemaje, jedině psy měl, kteříž nežity jeho
130 lízali. Již teď anjelové nesú jej, ne jeden, ale mnozí, aby jemu hojná odplata byla za opuštění lidské služba anjelská. Protož tyto věci pravené k nádeji spravedlivých připraveny jsú, kteříž by boha zde strpěli, by jim byl kto věře; ale málo se jich na to obrátí. A že jest divný pán buoh v svých soudech, jenž podle vuole své provede svaté, některé uloží v nemocech, aby
135 kysali v neduziech a ukrutnými bolestmi stieráni byli mnoho časuov, někdy snad proto, aby tresktáni byli za první hříechy a očistěni byli od nich těmi bolestmi, anebo aby zachováni byli od budúcích, aby v ně nevpadli skrze svobodu těla zdravého. A někdy pán buoh nemoci dává pro větčí odplaty, a to muož na Lazarovi známo býti.

140 Jiné zvoluje s životy dobrými, aby sami od sebe, z dobré vuole život Lazaruov na se brali, chudobu, umenšenie, nedostatky zvolujíce, rozkošmi a hojnostmi zbytečnými pohrzejíce, skrovně živi jsúce.

A někteří jsú k tomu u viere přišli, že netoliko nedostatky těla strpievají, ale i životy své pro jméno pána Krista na smrt vydávají. A takoví
145 všickni mají diel s Lazarem v úzkém zde a bolestném životě a potom v radosti s anjely. Ale kteříž nic Lazarovi v životě bolestném nebudú z milosti podobni, také oni v radosti účastni jeho budú.

Die dále spasitel i o bohatém: „Umřel jest i bohatec a pohřeben jest v pekle.“ Po tak rozkošném životě, an nepřivykl zlému bydlu, léhaní tvrdému, odieval se měkkým, v peřinách měkkých léhal, horka se varoval, chladu se držal, a již v pekle jsa přivykl pekelnímu ohni. Umřel bohatec, ač smrti nečekal, ale ona jeho stříehla na každé cestě. Umřel jest, ač v svých rozkošech vždy a věčně rád by byl živ, ale smrt jemu nedopustila. Nebo
150 takoví bohateci, o lepším životu nevěriece, tohoto zde hřešícího ostřiehají, chovají, jemu hovějí a pilně jej léčí, aby mohli dlúho živi býti. Ale smrt příjdúci na to na vše nic se neobráti, leč kdys v nenadále kvas velmi milý jim zboří a po radosti malé tudíž postaví je v žalosti pekelní. Umřel jest na těle jako i chudý žebrák, ale prvé jest byl dávno umřel na duši, skrze hodo-
155 vání své rozkošné milosti boží zbaven jsa, jenž jest smrt duše.

160 Třetí smrt bohatce jest v pekle pohřebenie, to jest věčné odlúčení od boha i ode všech spravedlivých i od poživanie všech dobrých věcí. Ale smrti věčné živ jest a smrt jemu život bude, nebo červ jich neumře a oheň neuhasne. Protož přezlá bývá smrt hřešných, jako tohoto bohatce.

Dále o něm spasitel die: „A pozdvihl očí svých, když byl v mukách,
165 uzřel Abraháma z daleka a Lazara v luonu jeho. A on volaje řekl jest: ‚Otče Abraháme, smiluj se nade mnú a pošli Lazara, ať omočí konec prstu svého u vodu a svlaží jazyk muoj, neb se mučím v tomto plamenu.‘“ Tyto věci

jsú múdрым k trestání, ale blázen těmito ani jinými slovy nebude zkázán. Bohatec v mukách jsa tepruv oči pozdvihl. Prvé zlost zavřela oči jeho, aby nepatřil na budúcí věci. A již teď muka ukrutného ohně otevřela mu oči vnitřní, aby pohleděly na ty věci, na kteréž jsú zmeškaly hleděti v času potřebném. Již je nyní ohleduje a věří jim k své veliké žalosti. Protož k obtiežení svých muk vidí radost na tom, jehož prvé v ošklivosti měl, a volá, žádaje smilování, kdež není smilování naleznutí. Nebo zde jest místo i čas k nalezení milosrdenství, zde se milost nalézá a zaslňuje. A potom odplata zaslúžení zdejších nalezena bývá a za hříechy nynějš' ohně věčného muky připraveny jsú. Žádá a prosí bohatec Abraháma, aby jemu Lazara z daleka poslal, a prvé sám sluhy poslati nechtěl, aby jemu kus chleba donesl. A žádá, aby Lazar omočil konec prstu u vodě a svlačil jazyk jeho, již nemluvě o seremské a o malvazie, aby jemu v zlatém koflíku přinesli a dlúho před páně milostí drželi klanějíce se, aby jeho milost ráčil vonné pítí. Ale již žebráku mrzkému s prsta krupě vody žádá. Již by s vodú ostal, a prvé by byl mněl, že ho s ní zimnice napadne. Protož knihy života toto sú, aby na ně patřili, ktož ráčí, a poznali to, nač přijde lidem potom a co jim budúcí čas přinese. A že najvíce bohatec na jazyk úpí, nebo bez pochyby mnohými hříechy skrze jazyk hřešil jest za stolem v rozličných krmiech, v dlúhých sedáních na noc mnohé nápoje sedě trýbal, řeči zlé, nečisté, oplzlé, chlubné, lživé i jinak marné mluvě, kochal jazyk svůj s libostmi. Protož hodná pomsta muky dána jest jemu na jazyku pro mnohé hříechy jazyka. Protož k prosbě bohatcově odpověděl jest Abrahám řka: „Synu, rozpomeň se, že jsi bral dobré věci v životě tvém, a Lazar též zlé. Protož ty se mučíš, a on se raduje.“ Nebo tak má býti podlé spravedlnosti boží, aby ti lidé, kteříž zde zvolé mieti život po své vuoli, v rozkošech a v žádostech tělesných, v pokoji a v svobodě zlé a v soběvolnosti, jakožs ty měl, aby potom ukrutnými mukami trápeni byli na věky. Takéž vuole božie spravedliva jest, aby ti, kteříž pro jméno boží strpievají nemoci, bolesti, hlad, žiezeň a jiná pokušení jako Lazar tento, aby se na věky radovali. Nebo to dvě člověku pán buoh položil jest u vuoli svobodné jeho, aby sobě vyvolil, které chce, nebo aby zde psotu, úzkost, zámutky trpě míle k vuoli boží, potom se na onom světě radoval, anebo aby zde hoduje a svú vuoli za malý čas maje, potom se na věky v pekle mučil. Protož v té řeči Abrahám odjímá konečnú nádeji od bohatce o všelikém milosrdenství božím, větším i menším, a k té prosbě jeho klade jemu tu spravedlnost boží, aby se na ni rozpomenul, že jest dobré a libé věci přijal za svého života a zvolil rozkoši a slávu v světě, v hříechích bohu protivných boha tupě až do smrti. „Protož za ty hříechy a za rozkoši v nich ty muky trpíš. Protožf nepuojdeť Lazar máčet prstu u vodě, aby tě utěšil v tvých mukách, nebo jsi již ztratil věčně milosrdenství boží.“

Druhé jemu odpovídá k jeho prosbě, že to býti nemuož, aby tam Lazar

210 poslán byl, a die: „A nad to nade všechno veliký cíl utvrzen jest mezi námi
a vámi, aby žádný nemohl od nás k vám přijíti ani odonud k nám.“ To jest,
že ta dalekost a nemožnost utvrzena jest samým bohem, aby zlí od dobrých
nemohli již utěšeni býti, ani zase zlí dobrých zarmútiti, ani v který spolek
215 na věky nebudou se zlými mieti. Protož ta viera v tomto čtení páнем Kristem
položena zuostává o každém bohatci rozkošném, pyšném a nemilosrdném,
že setrvá-li v tom do smrti, pohřben bude v pekle. Jinak by toto čtenie
nadarmo ostaveno bylo lidu budoucímu. Protož máme-li tu vieru držeti
o zlých bohatcích, pročez tehdy vykúpenie z pekla jim sľubujú? Počnúce od
220 zľého až do najhoršieho, všem jsú ustavili zákon v třetím v pekle, z něhož
vykúpenie skrze své mše a náboženství sľubují. A není div, neb preláti a jiní
kněží jsú podobni tomuto bohatci v životě rozkošném a pyšném a jsú jedno
s světem, s největšími bohatci rozkošnými a násilnými největší přiezeň
a spojení mají. Neb sú od nich zbohaceni zbožím a páni zděláni a v tako-
225 vých rozkošech ustaveni jako kniežata a páni světští. A pro tu příčinu kněží
i preláti nepočítají kniežatóm, pánóm ani tučným měšťanóm za hřiech
života bohatcova rozkošného, smilného, prázdného, pyšného, lakomého,
nemilostivého, ukrutného, násilného, nebo jsú sami v témž odsúzení jako
páni; aniž takoví dějí pánu násilím roztylému: „Upřimě do pekla puojdeš,
230 neb jsi vyrostl v sádlo skrze násilé chudých, hoduje na každý den stkvostně
i jinak peský život veda,“ ač vidí, že v takovém životě bohatcově do smrti
stojí. Ale raději učiní jemu pohřeb příliš slavný: kněží, žákuo i jiných lidí
veliká procesí bude, mnohé zvonění, mší mnoho, zpívání a svěc, ofěra,
veliká chvála na kázání, že se z toho zdá, že jest nelze zahynúti té duši.
235 A k tomu ještě více: že budú věčně prositi za tu duši. Nadadí mnichy i jiné
kněží, aby mše slúžili za páně milost, žaltáře, vijiljí i jiná náboženství aby
konali za něho, neb jeho milost mnoho dobrého našemu zákonu učinil.
Protož v knihy klášterské i u jiných kosteluo vpiší tu duši a věčná prosba
za ni bude. A tak té duši vždy jest spasenu býti, dovedou-li, že jsú ty věci
240 pravé etc. Pakli jest pravda, což die pán ve čtení: „Umřel jest bohatec
a pohřben jest v pekle,“ tehdy selhú oni i vsecky mše i žaltářové i zapsanie
v knihy duše bohatcovy.

Potom die čtenie: „Ale, otče, prosím tebe, aby jeho poslal do domu
otce mého, nebť mám pět bratruov, ať jim svědčí, aby i oni nepřišli v místo
245 toto muk.“ I vece jemu Abrahám: „Majíf Mojžíše a proroky, nechť jich po-
slúchají.“ A on vece: „Nic, otče Abraháme, ale ač kto z mrtvých puojde
k nim, pokánie činiti budú.“ I vece jemu: „Jestliže Mojžíše a prorokuov ne-
poslúchají, by pak kto i z mrtvých vstal, neuvěříf jemu.“ “ Ty věci z příčin
potřebných pověděl jest spasitel o bohatci. A najvíce to, že čehož se jest
250 koli chytil v prosbě, v ničemž není uslyšán, ani sám za se, ani za bratří, aby
tiem pekelníkuov nádeje odjata byla vši věci. A ty prosby jeho rozličně

mistři vykládají. A zvláště v tomto rozumu, že by boje se, by k němu nepřišli do pekla s těmi hříechy, kteréž jsou zde spolu činili, pro to jich pokání rád byl, aby příjdúce tam, více jemu muk nepřidali. Nebo ten rozum jest: 255 s kolika člověky zde kto hřeší, s tolika a pro toliko muky v pekle trpěti bude.

Jiní z mistruov říkú: „Poněvadž bohatec zatracený měl jest slitování a péči o duše bratří svých, aby do pekla nepřišli, čím více my živí máme péči mieti o dušech, které jsou v třetím pekle, v očistci, modléce se za ně na svatých mšech a na hodinách, jim mše zaprošující, a by hanba nebylo říeci, 260 zakupující, za ně se postíce.“ Počňtež tehdy vy, kněží roztylí, postiti se, ať vám sádla ubude v břiše! Ale byť platilo dovoditi bohatcem takového milosrdenství dušem, kteréž sú v třetím pekle, tehdy on pravejí nalézá cestu k slitování duší nežli mistři. Neb on zříezeně prosí Abraháma, aby poslal Lazara k jeho bratřím, aby jich ponukl ku pokání, aby do pekla nepřišli. Pokání jest bohem vydané, ale tito zlí lidé, pustivše všecken svět 265 širokú cestú, aby bez pokání valem do pekla šel, i vymýšlejí jakás milosrdenství těm pekelníkóm, své tobolce ne odporná, aby tak svět dokonce zklamali o duše i o statky.

Ale že tuto při konci čtenie znamenitá se věc praví, že jest nechtěl 270 svoliti Abrahám k prosbě bohatcově, aby skrze mrtvé cesta pokání byla kázána, protože mají lidé zákon a proroky k tomu, aby pokání činili. Nebo na to jest zákon od boha vydán, aby lidé boha ctíli a na cestě jeho se zpravili podlé zprávy zákona a prorokuov. A najvíce již podlé naučenie syna božího, jenž jest najvíce pokání kázal činiti lidem bydle s nimi, 275 jemuž má nade všecko věreno býti. Neb on jest řekl: „Nebudete-li pokání činiti, všickni spolu zahynete.“ Protož ani živým, ani mrtvým jinak věřiti nemáme, než tak, že všecken svět do pekla plóve, stoje bez toho pokání, kteréž jsou proroci učili, aby nemilostivý opustil cesty své zlé a muž nepravý myšlenie svá a činil pokání ze všech hříechuov svých a chodil ve všech 280 příkázaních božích. Neb bez toho žádný pravého pokání činiti nemuož, jedno nějaké mylné k oklamání svému. Ale není těch, kteří by podlé zákona a prorokuov ku pokání vedli. Nebo sami kněží nekají se hříechuov, aniž chtějí péce mieti o duše podlé zákona. Protož o nich buoh dí: „Ti, kteříž zákon držiechu, nevěděli jsou mne; protož básně, sny a svedenie srdce svého 285 pravili jsou lidu.“ A toť najvíc překážie, žeť svět pokání nečiní, nebo pastýři odstúpili jsou od boha a nevědí jeho. Ale poněvadž tuto máme ze čtení Kristova jistotu, že jest buoh nechtěl, aby cesta pokání kázána byla živým skrze mrtvé, ale toliko skrze jeho zákon, jenž jest tak veliké moci pokání pravé, že se jemu slibuje království nebeské a bez něho všem zahynutie 290 věčné. A z toho jest jistota, že buoh neposlal jest těch mrtvých na svět, o nichž někteří doktoři praví, aby skrze ně zvěstován a utvrzen byl světu ten očistec, kterýž drží tvrdě svět, odstúpiv od boha a stoje ve všeliké nečistotě, kteráž v dáblu jest, i věří, že se po smrti v třetím pekle očistí z těch

nečistot, v kterých se zde kálé, a že potom do nebe puojde. A pro taková
295 doufanie odstúpá zde od pokánie a má utěšení svá v hříších a nižádné čis-
toty duši svých zde nehledá, kterúž jest buoh zde ustavil v dobrém a čistém
svědomí, podlé zachování prikázanie jeho a v pravém pokání a ve krvi
Kristově. Ta všecka čistěnie duši zavržena sú, ale samo pekelnie čistěnie
300 otevřelo jest usta mistróm a kněžím a všem hříšníkóm tohoto světa.
Protož na věčné oklamánie všeho světa mohú ďablové to okazovanie sennie
jednati ve jméno těch mrtvých z přepuštěnie božieho lidu tomu cizolož-
nému, ješto pravdě boží nevěří a jeho nectí, ale hotov jest věriti lži, snuom
a zázrakuom. Toho nás rač zachovati otec, syn i duch svatý! Amen.

Předmětem výkladu je Luk. 16, 19-31 – 3 *v zlatohlav a v kment* do zlatého bro-
kátu a do jemného plátna; *na každý den* každého dne – 7 *do přiebylka Abrahóмова*:
do nebe – 12 *že jsi bral dobré věci* že jsi se měl dobře – 14 *cíl hranice* – 15 *odonud od-*
tamtud; aby poslal abys poslal – 20 *byl kto... vstal* i kdyby někdo vstal

22 *dvě zrcadle* (duál) dvě zrcadla – 26 *zámutky* zármutky, trápení – 26-27 *za*
krátký čas po krátkou dobu – 28 *podobně jako* v podobenství – 38 *jeden jediný, sám* –
42 *vyčítá... pořád* vypočítává, vypravuje dále (po pořádku) – 43 *kment jemné* (ba-
tistové) plátno; *k oku* pro podívávanou – 44 *že se... připravila* že se upravila

48 *aby... nedala v se hladu dopadnutí* aby si nepřipustila hlad – 49 *na zchlúbu*
pro chloubu – 51 *od drahostí* od drahocenností – 52 *počestně... bydlí* ctihodně si ve-
de – 54 *chutné příjemné* – 56 *život pase* tělo hojně živí – 57-58: 1 Kor. 15, 32; Iz. 22,
13 – 63 *něbrž i* dokonce i – 65 *sehlíi* shltnou – 66-67 *tělných a slepých* hmotářských
a zaslepených – 68 *zlatohlavové, postavcové* prošívané zlatem, hedvábné – 68-69 *od*
perel, od kamenie drahého zdobené perlami, drahokamy – 73 *Byl hřie h nebyl* kdyby
to nebyl hřích – 75 *z srstí velblúdoých* za oděv z velbloudí srsti – 76 *hesovné* hejs-
kovské; *dvornostmi rozličnými zkrájené a zstřihané* podle různých dvorských (tj. mód-
ních) způsobů střižené a přistřižené; *poběhlost* nehodnost – 80 *sobě stesknúti* postesk-
nouti si – 82 *musí honiti, a neustíhá* musí se honiti, pachtiti, ale nedostihuje – 85
s nábytky s příjmy, s platy – 86 *prokvasí* promarní hodováním; *jedno slóve pánem* jen
se nazývá pánem, je pánem jen podle jména – 87 *řemesla loví* řemeslníci se pachtí

95 *řečnik* obhájce, přímluvce; *vypravuje říká* na obranu – 96 *oblěžuje* činí ještě
těžším – 97 *nadati* obdarovati – 100 *chtěl jest peněžóm* chtěl pouze peníze – 105 *práz-*
nými nehodnými, ničemnými; *se pickují* krmí se – 106 *kaš se strojí se* (okázale) –
106-107 *o milostí chudých* o lásce k chudým – 108 *vyžlat* loveckých psů – 110 *nemá*
poč nemá proč, nemůže

117 *v hubenství* v bídě, v útrapách – 120 *položil jest* uvedl, vyložil – 121-122 *že*
se zde bohatí napřed předkládají jiným že se zde bohatým dává přednost před jinými –
122 *předcházejí* mají přednost – 123 *nazad se vlekú* vlekou se vzadu, jsou opomíjeni

131 *za opuštěnie lidské* za to, že byl lidmi opomíjen – 132-133 *by jim byl kto věře*
kdyby jim byl někdo věřil – 133 *divný* podivuhodný – 135 *aby kysali* aby hnisali;
aby stieráni byli aby byli pronásledováni – 137 *aby nevpadli* aby neupadli – 140 *zvo-*
luje vybírá si – 141 *uměnsenie* újmu – 142 *pohrzejice* pohrdajice – 145 *mají díel* po-
dílejší se; *úzkém* stíněném

152 *stříehla* střežila – 156 *v nenadále* znenadání – 157 *tudíž* stejně, také – 161-
162 *smrti věčné živ jest žije* pro věčnou smrt

168 *k trestání* k napomenutí, k výstraze; *zkázán* pokárán, naveden k dobrému –
169 *prvé zlost* dříve zlé skutky, hříchý – 172 *ohleduje* spatřuje, vidí; *k obtiežení* k ztí-

žení – 174 *zde*: tj. na zemi – 180 *o seremské*: o víně z krajiny Srem (lat. Sirmium, maď. Szerém; utvořeno patrně podle maď. znění); *o malvazie*: o těžkém víně (podle řeckého města Malvasia) – 182 *krápě* kapku; *by s vodú ostal* spokojil by se s vodou – 183 *by byl mněl* byl by se domníval – 187 *trýbal* lil do sebe – 188 *hodná* zasloužená – 194 *v svobodě zlé a v soběvolnosti* v zlé nevázanosti a svévolnosti – 196 *strpievajú* nemocí snášejí nemoci

209 *druhé* za druhé – 216 *rozkošném žijícím* v rozkoši, rozmařilém – 220 *jsú ustavili zákon v třetím v pekle* založili učení o očistci; *třetí peklo* překladem teol. termínu infernum (= zásvětí); podle učení scholastiků se infernum dělilo na čtyři části: místo zatracených duší, místo pro nemluvnata zemřelá bez hříchu, očistec a předpekli, tj. místo pro spravedlivé, kteří zemřeli před Kristovým působením – 221 *skrže náboženství* pomocí náboženských obřadů – 223 *přiezeň* spříznění – 224 *sú zbohaceni . . . zdělání . . . ustaveni* jsou obohaceni . . . udělání . . . ustanovení – 229 *roztylému* vypasenému; *upřímě* přímo – 230 *skrže násilí chudých* násilím na chudých – 231 *peský* hanebný – 232 *žakuo* kleriků, duchovních s nižším svěcením – 233 *ofěra* obětní dary ve prospěch kostela – 236 *žaltáře, vijilji* zpívání žalmů, podvečerní pobožnosti – 237 *zákonu* řeholi, mnišskému řádu – 239 *dovedou-li dokáží-li, prokáží-li*

251 *pekelnikuov* lidí patřících do pekla, zatracenců; *vší věci* úplně, vůbec – 252 *i tomto rozumu* v tomto smyslu – 259 *na hodinách* při hodinkách, tj. při kněžských pobožnostech předepsaných pro určité hodiny; *zaprošujťce* vyprošující – 261 *dovoditi* dokazovati – 262 *praveji* správněji – 263 *zřiezeně* spořádaně, jaksepatří – 267-268 *aby zklamali o duše* aby podvodně připravili o duše

269 *znamenitá* zřejmá – 272-273 *aby se zpravili* aby se řídili – 274 *bydle* přebývá – 275-276: Luk. 13,5 – 277 *plóve* pluje, plyne; *stoje* jsa – 278 *nemilostivý* bezbožný – 283-285: podle Jer. 2,8 – 284 *nevěděli* jsou neznali; *básně* smyšlenky, výmysly – 291 *doktoři* církevní učitelé – 292 *kerýž drží tvrďe* v který pevně věří – 295 *odstúpá* opouští – 300-301 *okazovánie sennie jednati* působiti snové vidiny – 301 *z přepušťenie* z dopuštění

JINÁ ŘEČ O ŠELMĚ A OBRAZU JEJIEM

Tento traktát je typickým dílem vizionářského období v tvorbě Chelčického, kdy zvlášť nápadně vystupovala pasivita jeho učení. Výklad na mystickou bibliickou knihu sv. Jana Žjevení (Apokalypsu) zpracoval Chelčický dvakrát. Rozsáhlejší výklad je datován k r. 1433, stručnější, z něhož je naše ukázka, můžeme klást do téže doby. V závěru ukázky je však vidět, že Chelčický ani ve svém vizionářském období nepropadl pasivitě úplně, neboť v jednotlivostech tu nacházíme i prvky revolučtější formulované než v ostatních dílech.

Druzí druhého stavu, točízto duchovní zlí, pokrytí, tělestní a zženilí, od Kristova zákona daleko poběhlí, tuto skrže řeč svatého Jana v této kapitole sú znamenáni skrže ženu, jenž sedí nad mnohými vodami již napřed pověděnými anebo na krvavé šelmě také již napřed položené. To sú
5 ti, ta žena, zlí: papež, kardinálové, biskupi, prelátové, svatokupci, kuběnáři, všickni zlí zákonníci a všickni duchovní pokrytci, ješto od najvyššieho až do najnižšieho stojie po lakomství a chtie nazváni býti ode všech cierkvi svatú, kteřížto na všech svých svoláních, kapitolách i radách jiného ne-

ukládajú, jediné čož se chýlí k jich chvále a ke cti a pokoji rozkošnému
10 a k rozmnožení platív a bohatství; a což koliv takoví uloží, aby to bylo
držáno jako za vieru a za artikul, a ktož by se jim v tom protivil, ať by od
nich byl odsúzen jakožto za kacieře, neb řkú, že cierkev svatá, což uloží,
nemóž poblúdití, kterúžto se oni nazývají, a tak se činie chotí jakožto věrnú
15 pána Jezukrista, jsúci jemu nevěrná a pravá cizoložnice, ješto s jinými
smilní a svého najvěrnějšieho chotě zamietá. Ta žena viděna jest v zlato-
hlavovém rúše, kteréžto znamenává dostojenství králové, nebo ve všech
svých bězích tak se světu okazuje, kryjící své haňby pod podobenstvím ně-
kterakého náboženství a spravedlnosti a pod způsobú kterakés dobroty
a krásnú řečí, jako by byli oni chot věrná a pravá, dostojná králová, od-
20 daná najvyššiemu králi. Viděna jest také jakožto pozlacená zlatem, ješto
jest najdražší poklad v světě, a znamenává najdražší věc, točížto lásku
a božskú múdrosť. Protož tehdy ta žena viděna jest jakožto pozlacená zla-
tem, neboť se tak chytře ukazuje k lidem, jakožto by ona měla najvětší
lásku k bohu a k lidskému spasení. Naliť jest najhorší protivnice jakožto
25 zlostná Jezábel proti lidskému spasení. A také ozdobena jesti drahým kame-
ním, točížto jako by oni měli najdražší a nejlepší vieru, jížto se chytře
ozdobují jakožto drahým kamením. Perlami také jest ozdobena, točížto
podobenstvím mnohých ctností a mnohú poctivostí k světu, neb ta hanebná
cizoložnice, ješto všecko vede tak chytře pod pokrytstvím, jest velmi oděna
30 světskú chválú, dostojenstvím najvětším nade všecko křesťanstvo, platy
i panstvím, mocí velikú světskú i mylnú duchovní nade všecken svět. A tiem
své všecko cizoložství a zlost přikrývá, že jiní obecní lidé nemohli sú toho
tak vážně do nie znamenati. Neboť již svú hanbu odkrývá a mnozíž ji po-
znávají, žeť nenie ta, jakož se činí a nazývá. A dále ta jistá pokrytice drží
35 zlatý koflík v ruce své a z něho vínem smilství opojuje všechny krále i lidi.
Ten koflík zlatý jesti krásná a jakožto zlatá a božie řeč a jakožto boží úřad.
A ten držící v své ruce, točížto v své moci a skrze falešné proroky a bludné
mistry a doktory, ješto zlá a bludná naučení dávají, jiná nežli staří apošto-
lové, světí a proroci, a zlé příklady dávají, aby marnosti tohoto světa milo-
40 vali, a tak od té zlé ženy králové, kniežata i páni i všecko křesťanstvo sú za-
vedeni zlými obyčejí dávnými a zlým naučením jakožto vínem smilství,
nebo skrze to duše křesťanské vice svět milují než boha, cizoložie a smilnie
hanebně s světem. A tak sú se již velmi zapíjeli králové od té ženy, že již
nemohú smysleti to, což jest božieho, nebo skrze to opilství potuchla jest
45 v nich všicka múdrosť božská. Die dále o té ženě, že se jesti opila krví
svatých a mučedníkův božích, nebo z potu a z krve chudiny rozkošné bydlo
má, pasúci se a opíjící se, své smilství vedúci bez přestání, a lační a žiezni
nevinné krve proliti služebníkův, ješto se zjevně jejie zlosti protivie, a koho
z nich móž dosáhnúti a nad nimi se pomstiti, radujeť se a hoduje, jako by se
50 jich krví opila miesto drahého pitie. A člověku z svého chytrého pokryt-

stvie k mocným králóm a kniežatóm ukazuje se lahodně, tiše a pokorně, jakžto by se neuměla hněvati, neb se jich bojí, aby jí zbožie nepobrali. Protož tu die text o ní, že sedí na šelmě u velikém upokojení a štěstí, ta velika šelma napřed pověděná drží ji na sobě, krmí ji z své práce a z své roboty, o nížto na konci kapitoly řečeno jest k svatému Janu: „A kterúžto ženu viděl jest, jestiř město veliké, ještoř má královstvie nad králi zemskými,“ točížto jestiř sbor všeho zákonníčstva pokrytého, ještoř vládnú králi. Protož řku: Ta cizoložnice sedíř na šelmě, nesmieř jie pobósti žádným tresktáním z hřiechóv, aby vždy pokojně na ní seděla, aby jie dolóv s sebe šelma nesvrhla rozhněvající se, a také aby jí v jejím smilství nepřekážela. Ale zlá a nešlechtná cizoložnice, lahoď a pochlebuř, což chceš, šelmě hlavaté a rohaté, ješto má sedm hlav a deset rohóv, čiň sobě jakž chceš chytře, nechtiec ráda proti sobě rozhněvati šelmy, na nížto sedíř, avšak nebudeš se moci vystřieci toho, žeř skóro šelma s svým hovadným obyčejem ukrutným a s svými rohy svrže tě s sebe z té rozkoři a z té chvály, nebtě již dosti pracovala ta šelma na tě a těžce tě dlúho na sobě nesla v potu tváři své a veliké vedro tesklivě pracujíc. Jižř se jí s tebu stýště, aby tě s sebe svrhla. Dosti již si smilnila, dosti si lživými odpustky a jinými bludy lidi svodila a klamala. Jižř se s svými rohy na tě bočí, nebo tu dále v té kapitole stojí psáno: „Deset rohóv, které si viděl na šelmě, jestiř deset králóv.“ Tiř budú nenáviděti té smilnice a zkazíř ji, točížto aby se jejie haňba všemu světu zjevila, a maso jejie budú jiesti, to jesti zbožie jich budú požívati, neb podlé výkladu svatého Řehoře jakžto chudí sú nazváni churaví v písme, též bohatí slovú tuční a masití. A jí ohněm spálé, to jest ohnivú a horlivú pomstú, a zkazieř ji a zatratie z jejie chvály a v jejím rozkošném a v smilném životě, neb pán bóh dá v srdce těm králóm, aby učinili, což se jemu líbí, aby drali panstvie a královstvie jejie, až se tak dokonají slova božie. Amen.

1 *pokrytí* pokrytečtí; *tělestní* zesvětštlí, hmotařští; *zženilí* oženivší se – 2 *poběhlí* odpadlí; *v této kapitole*: Zjev. 17 – 3 *sú znamenáni* jsou představeni – 4 *položené* uvedené – 5 *kuběnáři* kněži nedodržující celibát, děvkaři – 6 *zákonníci* řeholníci, mniři – 7 *stojie po lakomství* chtivě usilují o majetek – 8 *na svoláních, kapitolách* na sněmech, na shromážděních kapituly (tj. sboru kněži při některém kostele) – 9 *se chýlí* směřuje – 11 *za artikul* za článek víry – 16 *králové* královské; *ve všech svých bězích* v celém svém způsobu života – 18 *náboženstvie* zbožnosti – 19 *králová* královna – 24 *nalíř* ale, avšak – 25 *Jezáběl*: manželka izraelského krále Achaba, která zavedla kult božstva Baala; proto je ve Zjevení symbolem bezbožné ženy – 28 *podobenstvím* obrazem, zdáním; *mnohú poctivostí* mnohými poctami – 29 *vede* koná – 32 *zlost přikrývá* zlé skutky zastírá; *obecní lidé* prostí lidé, laici – 34 *pokrytice* pokrytecká žena – 43 *sú se zapíjeli* byli opíjeni – 44 *smysletí* pochopiti; *potuchla jest* je potlačena, zmizela – 47 *pasúci se* vypásajíc se, nemírně se krmíc – 51 *lahodně* lichoťně, příjemně – 55-57: Zjev. 17, 18 – 57 *zákonničstva pokrytého* mniřstva pokryteckého – 58 *nesmieř jie pobósti* neodvažuje se jí pobídnout, popíchnout – 59 *tresktáním* napomináním, káráním – 61

lahod' lichot – 64 skóro brzy; hovadným zvířecím – 65 sprže tě svrhne tě; nebtě neboť je – 67 veliké vedro tesklivě pracujíc ve velikém vedru mrzutě pracujíc; se stýštlě stýská se – 69 si svodila sváděla jsi; se bočí točí se bokem, chystá se zaútočit – 70: Zjev. 17, 12 – 71 zkazil' zničí – 72 maso jejie budú jiesti: Zjev. 17, 16 – 73 podlé výkladu svatého Řehoře: v Pseudo-Řehořově Výkladu na Zjevení, kap. 17 (Expositio super Apocalypsim; PL 79, 1403) není tento výklad uveden; nezjištěno; chudí hubení – 74 horlivú palčivou

SIET VIERY

Siet viery vznikla na počátku čtyřicátých let 15. století a představuje vyvrcholení životního díla Chelčického. Je to druhá syntéza jeho myšlenek, na rozdíl od *Postily* však pojatá zhuštěněji a systematicky. Spis vychází z vypravování Lukášova evangelia o Petrově zázračném rybolovu. Chelčický vykládá toto místo obrazně v tom smyslu, že síť se loví spravedliví k spasení, ale hříšníci ji trhají; síť symbolizuje církev, kterou trhají dvě velryby, světský panovník a papež (srov. ukázkou *O rotách ve společnosti*). V první části spisu je podán rozbor ideální církve a na ten navazuje kritika církve skutečné; přitom je rozbírána otázka světské moci a státu, jejíž řešení prochází celým dílem Chelčického. Druhá část *Sieti* je věnována kritice lidské společnosti; zde je Chelčický jako myslitel i jako spisovatel nejsilnější (uveřejňujeme zde kritiku šlechty a měst). Celý spis vlastně rozvádí základní myšlenky traktátu *O trojím lidu*.

(CO JE SÍŤ VÍRY)

Ale majíce předloženie slov čtenie svatého, o nichž chceme mluvit, tři stránky budem v nich znamenati. Jednu, kdež die Šimon Petr: „Přikazateli, přes celú noc pracujíce nic sme nepopadli.“ Druhé to, jenžto die: „Však v slovu tvém rozestru siet.“ Třetí to, kdež se die: „A když to učinichu, popadli jsú aneb zahrnuli sú ryb mnozstvie veliké, až se s nimi siet jich trháše.“

To tělesně položivše obraťmež se k rozumu duchovnímu při těch slovích, a zvláště, kdež ta slova duchově nejsou jako tělesně. Lovení pracovitě Petrovo prázdné, v němž přes celú noc u vodách kúpe se nic nepopadl jest, znamení i příklad jest noci duchovníe, v níž všeliké práce lidské daremnie jsú, tak že nic k odplatě nebeské nižádný uloviti nemuož. Protož nám k úžitku se praví: „Noc jest pominula a den se jest přiblížil, protož, odvrhúce skutky temnosti, oblecme se v odění světla, abychom ve dne poctivě chodili.“ – Noc jest nevědomí pohanského a slepoty židovské minula, když Kristus, syn boží, pravé světlo, přišel na svět, aby osvietil ty, kteříž v stieny smrti bydléchu. Protož z řeči počaté ty věci k úžitku mnohému opatřme. Najprvé přední řeč, že v noci slepoty duchovníe všeliké práce lidské daremnie jsú těch, kteříž jsú nedošli světla v Kristu jako dne jasného. A v tom se dotýče stránky najpotřebnější, k nížto křesťan rozumný prvotně z viery má zřieti, poněvadž všeliké pokolenie lidské zaneprázdněno jest úsilími

těžkými a těch úsilí čekaje úžitkuo časných, a mnozí věčných úžitkuo nadějí se, ale v noci to vše jednají. Protož rozumní lidé, ješto věří, že nynie jest čas práce, kterůž se zasluhuje věčné radosti, vždy se mají báti, aby v noci nevědomie a slepoty diela jich nebyla dělana, nebo daremná jsú.

25 A tu se škoda pozná daremných děl, když se přestěhuje člověk na onu stranu s prázdnýma rukama. Čeho se chytí tu, kdež se die: „Kopati nemohu, žebrati se stydím.“ Nebo tam bohatec nemohl jediné kruopě mieti ani užebrati. Protož co hroznějšího než to: upadnutí u věčnost chudoby s prázdnýma rukama? Kteréžto věci léním se přihodie, ješto čas úžitečný zameškají pro lenost; nebo „léní nechtěl v létě dělati, protož v zimě bude žebrati, a nebude jemu dáno.“ A druhým se přihodí upadnutí u věčnost chudoby s prázdnýma rukama, o nichž jest již pověděno, jenžto, ač mnoho dělají práci těch, o nichž se domnievají, že by radosti nebeské za ně hodni byli, ale v noci hříechuov a slepoty přebývající, neuloví toho, což se domnievají.

35 Protož prvnější potřeba jest: v tom se opatřiti slušie pečlivému, aby dělaje ve dne dělal.

Ale k těm věcem, kteréž jsú pověděny o nedostatku lovu a práce daremní nočnie, dostatečna jest tato řeč svatého Petra, ješto die: „Ale však v slovu tvém rozestru siet.“ – V tom oznamuje moc slov Kristových,

40 že což noc nemohla mieti, to slova Kristova v hojnost rozmnožila; nebo jeho slova tak jsú dokonalá a mocná, že netoliko ty věci, kteréž jsú učiněny, skrze ně prospěch a úžitek mohú mieti, ale také i ty, kteréž nejsou, k jeho přikázání musie býti, podlé písma, ješto die: „Slovem božím nebesa utvrzena jsú a duchem úst jeho všecka moc jich, protož boj se hospodina všecka

45 země a před ním pohněte se všickni, kteříž bydlé na zemi na světě, nebo jest on řekl, a stalo se jest, přikázal jest, a stvořeno jest.“ – Taková slova sama se oznamují, kteraké moci jsú, aby mohla přikazovati takovému bytí na zemi a zřízení nebeskému a ustavení všeho světa s jeho plností. Protož písar tohoto písma die: „Boj se hospodina všecka země a před ním pohněte

50 se všickni, kteříž na světě bydlé,“ nebo poněvadž přikazuje tak mocně nebesóm i všemu světu, aby nebyvše ihned k jeho přikázání ustavili jsú se se vši krású a plností svú, mnohem více vám hliněným lidem, ješto jste jako komáři před ním, muož přikazovati, a jako krůpě, ješto s okovu na zemi tekú. Ale snad slova Ježíšova nejsou tak mocna? Die svatý Pavel o moci

55 slova jeho: „Jenž jsa blesk slávy a zpuosoba podstaty jeho a nesa všechny věci slovem moci své.“ Všeckny věci nosí aneb spravuje, nebo jim přikazuje, aby nebyvše k jeho slovu byly. Nebo skrze něho svět učiněn jest, protož slova plná moci má. Ale tuto svatý Petr o zvláštní moci jeho slov rozuměje die: „Ale však v slovu tvém rozestru siet.“ Opatřiv práci daremní celé noci

60 i drží, že v slovích jeho rozestra siet hojně uloví. Tyto věci jsú založení, na nichžto má přestati mysl lidí rozumných, že toliko v slovích Kristových jest moc dobrým a zaslůžilým skutkóm, u věčnosti k radování dostateč-

ných. Nebo jediné jsú mohla jeho slova prikazovati dobré skutky a moc jim dáti, aby bylo platné to, což se bude dělati. Druhé proto sú dostatečna slova jeho, dostatečna jsú k zřiezení skutkuo dobrých, neb slova jeho jsú svě lo v sobě podlé písma, ješto die: „Svítedlnice nohám mým jest slovo tvé, pane bože.“ To jest: kam bych měl kročiti nohami mými v světle slova tvého, to uzřim, uprostřed temností jsa postaven; spravím kroky noh mých, abych nepadl a nezablúdí. A netoliko cestu dobrým skutkóm ukazuje světlo slova božího, ale také ukazuje to, kterakým zřiezením má člověk dobré skutky činiti, aby s nimi vzáčen byl. Nebo ktož v boji bojuje, nebude korunován jinak, leč řádně bude bojovati. Třetí proto jsú dostatečna slova boží k dělání dobrých skutkuov, nebo buoh nic nemiluje, aniž se jemu co líbí, jediné to, což on zvoluje a čemu chce. Protož nic nemiluje, aniž se jemu co líbí, jediné to, což on prikazuje, co velí a čemu učí. To jest zvolil, tomu chce a to se jemu líbí. Protož najprvé nalezl sám u sebe sobě libé věci. Těm chce a ty prikazuje a k těm jest všeliké slovo své vydal, aby činice je vuoli jeho naplnili; a netoliko aby vuoli jeho tak naplnili, ale aby z slov jeho mohli znáti, kde a v čem jeho vuoli plniti mají; a kdyby v čem odešli od jeho vuole nebo ji potupili přestúpením, aby věřili, že jsú jeho rozhněvali, milost jeho ztratili a v hřiech smrtedný že jsú upadli. Protož ku poznání a k naplnění libezné vuole božie jest slovo jeho, protož kteraké koli skutky veliké svatosti anebo slavné pověsti měl by člověk, a nepošly-li jsú z pravdy slov Kristových, nemuož v nich vuole boží naplniti ani se jí slíbiti. Nebo nižádný člověk ze všech lidí nebyl jest v radě boží, aby se otázal na dobré skutky a ukázal lidem pravější cestu než tu, kterúž jesti on prvotně sám u sebe nalezl, zvolil a v slovích prikázání vydal a oznámil jest všem, ktož chtie jeho vuoli libeznú naplniti a milost jeho nalézti, aby to činili, a pakli tiem pohrzejí, aby jeho hněv nad sebu ustavili a jej věčně s dábly protivnými nesli; na tom jest viera člověku zavázána.

Protož tuto potřebné promluvenie jest svatého Petra, ješto die: „Však v slovu tvém rozestru siet,“ aby nás naučil pravému úžitku v úsilí dobrých skutkuo, abychom se nepokúšeli siet púštěti k dielóm duchovním, jediné toliko v slovích Kristových, neb jinak daremná práce bude. Kterýchžto prací daremných nynie pln jest svět, ješto podlé zámysluo dávných a slovutných pokrytcuov tak je koná svět a naděje se spasenie v nich; a každý podlé svých zámysluov hledá boha v činech soběvolných, jakž chce a když chce a v čem chce, nedbaje na to mnoho, líbí-li se bohu s tiem či nelíbí.

Třetí stránka té řeči předložené jest toto: „A když to učinichu, zahrnuli sú ryb mnozstvie veliké, i trháše se síť jich.“ Ta slova mají stránku divu tělesného z moci slov Kristových v polapení mnozstvie ryb, pro něž se trhala siet Petrova. A mohú ty věci zevnitřnie tělesné Petrovy býti příklad jiných duchovních jeho, jakožto lovu jeho duchovního, sietí jeho duchovních a dránie těch sítí duchovně. Nebo zjevno jest tuto i jinde ve čtení,

105 že pán Ježíš, povolav jeho od lovu tělesného ryb tělesných, řekl jest: „Podte
po mně, a učiním vás rybáře lidské.“ Protož, poněvadž Petra a jiné apoš-
toly zdělal jest rybáře, aby lidi lovili, tehdy i sieti k tomu lovení dal jest
jim. A ty sieti najprvé sú Kristovy a potom Petrovy, a ty sieti sú slovo
110 z něhož rozumní lidé mohú naučení býti. Protož ta svatá písma podobně
jako siet tělesná plete se a vieže: jeden uzlík k druhému, až veliká a celá
siet bude, takéž pravda písma svatého jedna druhé se přidrží, až tak všecky
spolu osáhnú mnozstvie věřících a každého zvláště se všemi jeho věcmi
duchovnými i tělesnými, aby jsa celý okročén sietí, vytažen mohl býti
115 z moře tohoto světa. A muož ta siet vytáhnúti z moře hlubokých hřiechu
a těžkých, když se kto sietí táhnúti dá.

Ale že se trhala siet pro mnozstvie, muožem rozuměti, že ne pro mnoz-
stvie věřících trhala se siet viery, jenž jest Petrova siet, ale jako v moři
tělesném v siet mnohé věci odporné vcházejí, takež se namiesí zatracencuov,
120 kacieřuo a pohoršiteluov, jenž najprvé vcházejí u vrš viery, povolující ně-
kterak vieře, a v času pokušení pohoršie se aneb v kacieřstvie se obrátie.
A takoví siet viery trhají; a čím více takového zlosynstvie v siet viery
vejde, tím více tu siet zderú, tak že mezi nimi viera božie spojená s slovy
božími zahyne, tak že jediné usty vyznávají boha a pána Jezukrista a zna-
menie posvátná na nich zuostanú zevnitř. Nebo ďábel opatrně vuokol jde
125 s těmi poběhlými lidmi, jenž v siet viery vcházejí falešně a derú ji; však
tak, aby některé stránky těch sietí na sobě měl, jakožto křest tělesný a jiné
věci posvátné, aby tak hole náh neostal, jako zjevný pohan, ale jinak všeliké
pravdy písma svatého děre.

130 Ale mnozstvie věřících a vyvolených muož osáhnúti ta siet. A byť
jich bylo bez čísla tisícuo, oniť pro to mnozstvie nederú sieti viery
té, spojené z mnohých pravd písma svatého. Nebo se neumdlévá, ani
sůžena bývá viera mnozstvím věřících, ale více se posiluje a pevnějšie
i tvrdšie bývá; nebo každý z nich sám z sebe rozmáhá tu vieru a tvrdí ji,
135 nebo z viery živ jest a jest příčina pomocná i příkladná jiným k věření.
Pakli by kto polehčil z nich viery, ihned jiní hledie opravití to. Protož
mnozství věřících jest moc a síla viery. Ale že tato siet viery jediné ty vy-
táhne z moře tohoto světa a z hlubokosti hřiechuov, kteříž konečně ostanú
v sieti, netrhajíce nižádné stránky těch sietí. Nebo kdež koli protrhnú tu
140 siet zrušením které pravdy, z nichž jest ta siet svázána, tuť tak neostanú
aniž mohú ostatí v té sieti, a hlubokost moře potopí je. Aniž také bude vy-
tažen kto touto sietí, jediné ten, ktož se dá táhnúti sietí tam, kamž správa
rybáruov Kristových siet miení táhnúti; a nedá-li se kto táhnúti tou sietí
viery, nemuož vytažen býti.

1 *předloženie slov* napřed uvedená slova – 1-2 *tři stránky budem v nich znamenati* tři části si budeme všimat – 2 *Přikazateli* mistře – 2-6: Luk. 5, 4-6 – 3-4 *Druhé... třetie* za druhé... za třetí

7 *to tělesně položivše* když jsme to uvedli ve vlastním (nepřeneseném) smyslu; *k rozumu k smyslu* – 8 *pracovité* pracné – 9 *prázdné* marné, bezvýsledné; *kúpě se* koupaje se – 10 *darennie* marné – 12-14: Řim. 13, 12-13 – 14 *nevědomí* nevědomosti – 16 *bydlěchu* (imperf.) byli, prodlévali; *ty věci... opatřme* na ty věci popatřme, ty věci prozkoumejme – 19 *prvotně* především – 22 *jednaji* dělají, činí – 26-27: Luk. 16, 3 – 27 *kruopě* krůpěj, kapku – 29 *léním* líným – 30-31: Přisl. 20, 4 – 31 *u věčnost chudoby* do věčné chudoby – 35 *v tom se opatřiti* hleděti si toho

43-46: Ž. 32, 6 a 8-9 – 47 *se oznamují* ukazují – 48 *zřiezení... a ustavení řádu... a zákonu* – 52 *hliněným lidem* lidem vytvořeným z hlíny (podle biblického mýtu o stvoření Adama) – 55-56: Žid. 1, 3 – 57 *aby k jeho slovu byly* aby se na jeho slovo staly, vznikly – 60 *drží* má za to, věří – 66-67: Ž. 118, 105 – 66 *svitedlnice* svítilna – 70 *zřiezením způsobem* – 71 *vzácen milý* – 75 *jest zvolil* vybral si – 84-85 *se slibiti* zalíbiti se – 86 *pravější* přímější – 89 *pohrzejí* pohrdají; *aby ustavili* aby ustanovili – 90 *jest viera člověku zavázána* člověk je povinen věřit

95 *podlé zámysluo* podle výmyslů; *slovutných slavných* – 97 *soběvolných* svévolných

99 *předložené* napřed uvedené – 102 *zevnitřnie* vnější – 104 *dranie* trhání – 105-106: Mat. 4, 19 – 106 *po mně* za mnou; *rybáře lidské* rybáři lovícími lidí – 112 *se přidrží* souvisí – 113 *osáhnú* obsáhnou, zahrnou – 114 *okročén* ovinut, obalen

119 *odporné* odpor budící, protivné – 120 *u vrš* do sítě – 121 *pohoršie* se zhorší se, změní se ke zlému – 125 *zevnitř* vně; *vuokol jde* zachází – 126 *poběhlými* odpadlými – 128 *hole* zhola, docela

131 *bez čísla* bezpočet – 132 *se neumdlévá* neoslabuje se – 132-133 *ani súzena bývá* ani nebyvá stísněna, sklíčena – 134 *tvrdí* utvrzuje – 135 *z viery živ jest*: srov. Hab. 2, 4 – 136 *by kto polehčil* by někdo zlehčil – 138 *konečně* nakonec – 142 *správa řízení*

(O ROTÁCH VE SPOLEČNOSTI)

Ale již při těch věcech pověděných k řeči počaté vrátím se, jenž jest o sieti Petrově, jenž jest siet viery, s níž jest poslán na lov duchovní, v nižto jest mnozstvie ulovených vešlo. A kterak ti ulovení v té sieti viery skrže ty lovce apoštoly zřiezení jsú byli, to již napřed pověděno jest. Ale 5 že tu řeč jest, že pro mnozstvie ryb polapených siet se trháše.

Ač nic v jich lovu přítomném nenie svědomo, by mnozstvie odporných polapila ta siet viery; neb dlúho ulovení od Petra a jiných apoštoluov trvali jsú v celé sieti. Ale po nich u prodlení časuov, když jsú lidé spali a ubezpečili se, přišel nepřítel jich v noci a nasál jest koukole mezi pšenici. A potom 10 ten koukol vzrostl a rozmnožil se jest ve mnozstvie, tak že již přemohl jest pšenici a umdlil ji, že jedvy muože zde i onde nalezena býti pšenice pro mnozstvie silného koukole. Protož kde by tak tvrdé spánie po apoštolech mohlo nalezeno býti, jako tu, kdež se jest nadánie kněze zbožím a panstvím 15 stalo od ciesaře? Ti lidé spali jsú a snem těžkým otrápeni jsú, že jsú směli po své chudobě, kterúž jsú z viery drželi a to kázali o chudobě Kristově

i všech jeho apoštoluov i jiných kněží věrných po apoštolech, a zavrhše tu chudobu, přijali jsú panstvie a čest ciesařskú a výše nad ciesařskú. Kterúžto chudobu přijali jsú za vieru z prikázanie Kristova i jeho príkladu. A když jest to ten kněz snadně a směle učinil, musilo jest to býti z velikého otrápenie sna a zatměnie srdce, aby se pokusil po té biednosti o takové zvelebenie a povýsenie v světě. Prvé po jamách, po skalách, po lesiech se kryv pro jméno Kristovo, nuž potom anof jeho ciesař po Římu vodi, vsadiv jeho na bílou kobylu – aneb nechť jest bílý kuoň, vždy jest zle bylo – učinil jemu čest na odivu všemu světu. Nebo tak pravi ti, ješto sú ty věci na pamět budúci psali, že mnozi v Římě běželi jsú na ten div řkúce: „Papa, papa! Co je to? Co je to?“ Ano ciesař, osedlav kuoň a vsadiv kněze, i vodi se s ním po městě. Protož zdá mi se, když jest to tak směle učinil, že jest tiem velmi pohaněl čistotu a nevinnost stavu apoštolského, že jest sám nic právé a upriemo viery nenásledoval. A podobné jest k tomu, že jest sobě stýskal s tiem, kryje se po jamách a po lesiech před pohany, neb sú je zabíjeli pro vieru Kristovu v tu chvíli, a protož jsú se kryli, kdež jsú mohli.

A to i dnes těžké kněžím rozkošným s teplým srdcem, ješto jsú obyikli cti a svobodě těla, býti jako sběhem najpotupnějším na světě, a jsa správci nejvyšším v úradu apoštolském, i býti miesto psa na světě, kryje se před Konstantinem. A k takému přebývaní v úradu kněžském vzali bychom, by dva chtěla v Čechách kněžimi býti. Ale sytý a prázdny život mnozství jich nasvětí na kněžstvie. Protož tuto srdci tělesnému Silvestrovu a neplnému u vieře libo bylo, ano již ciesař kuoň pod ním vede. Již v tu chvíli se jeho nebál jako prvé. Protož tu jest siet Petrova velmi zedrána, když jsta ta dva velryby veliká v ni vešla, to jest kněz nejvyšší s panováním královským a se ctí nad ciesaře, a druhý velryb ciesař s panováním, s úřady a s moci pohanskú pod kózi viery uvalil se. A když jsta se ta dva velryby hrozná v té sieti již obracela, tehda jsta ji tak zedrala, že jest jie málo co v celosti ostalo. A od tú dvú velrybú tak odpornú sieti Petrově narodilo se rot šibalských přieliš odporných té sieti, od nichž jest tak velmi zedrána ta siet, že jediné jí znamení jsú ostala a jména křivá. A najprvé rotý šibalské mnichové, mnohotvárného kroje a peřestiny, potom rotý školnie kolejátské, potom rotý farářské, pak z neučených mnohé tváři erbové, potom rotý a šibalstvie městská; a s těmi rotami šibalskými všel jest všecek svět v siet viery Petrovy se vším zlosynstvem, což jeho muož ten svět mieti v sobě. A že ta všecka šibalstvie těch rot mnohých všecka sobě osobují panování pohanské a světské a táhnú se k němu všemi silami, chtiece každý panovati. Což najdále muož kto z nich zem osáhnúti, o to usilují, jakúž koli moci neb lstí neb násilím sobě osobují panství mdlejších, anebo koupením, anebo po dědictví, chtiece vždy panovati, což najšíře muož kto. Protož v tom panování dělé se: jedni jsú páni duchovní a druzí světští. Páni duchovní: papež, pán nad pány, kardinál pán, legát pán, arcibiskup pán, biskup pán, patri-

archa pán, farár pán, opat pán, probošt pán, a těch opatuov a proboštuov tak mnoho jest pánuov, jakož mnoho jest klášteruov a zákonuov nadaných panstvím; jest provinciál pán, převor pán, mistr universitatis pán. Pak světský pán cesař, král pán, knieže pán, páni korúhevní, pán purkrabie, pán rytieř, pán panoše, pán rychtář, páni konšelé, pán purgmistr, páni měšťané. A ti všickni páni tak k sobě ta panování táhnúce, že netoliko jsú tak zedrali vieru mezi sebú, ale i královstvie zemské tak jsú rozsápali mezi se, že hlavní pán, král, nemá nad kým panovati, aniž zbožie muož k tomu dosti mieti, aby se živil s svú čeledí. Nebo páni opatové osáhli jsú zemi široce, kanovníci, jeptišky města, hrady, krajiny, vsi, a páni korúhevní a panoše na druhú stranu, že zde v celém kraji ve mnoho mílech jediné vsi nemá král k svému panování. Protož ti páni zemané chtěli by králi nějakému ciziemu, Němci bohatému, ješto by cizie země dral k svému panství, nebo oni osáhše královo panství nepustie se jeho, než chtěli by králi tomu, aby jim přidával, nadera na jiných zemiech.

Protož zjevno jest, že mezi pohany lépe stojí královstvie zemské nežli mezi těmito zamatenými křesťany, jenž jsú sobě osobili ta panstvie, nebo mezi pohany nenie těch duchovních pánuov rozmnožených a velmi zbytečných jako v těle hlíz, ješto jediné bolest přivodie. Protož králové pohanští snáze panují nemajíce nižádných pánuov duchovních, ješto sú bohatější, osáhnuce sami zemi k svému panství. A u židuov také nebylo těch panství rozlitých, jediný pán hlavní, král, býval jest. Pánuov korúhevných nebylo, jediné rytieřstvo aneb lid hrdinný, kterýž král držal k své ruce, více anebo méně, a z těch sobě úředníkuov nadělal. Ale kněží židovští z příkázaní božího neměli jsú nižádného panování mieti, ani dědictvie na dědinách, než toliko desátky na lidech jim k živění pán buoh oddal. Protož u židuov i u pohanuov snáze mohlo jíti královstvie zemské nežli mezi těmito změnenci, jenž se mnie nětco býti v Kristu, nedosahující nejmenší pravdice s pohany, z nichžto se jest tak mnoho zvláštních pánuov nadělalo, všelikému úmyslu Kristovu odporných. A poněvadž panování zemské nemuož státi právě pro mnozstvie pánuov, čím více viera nemuože státi ani zachována býti pro mnozstvie rot šibalských a pro mnozstvie pánuo zbytečných a viere odporných, pro něž musí býti rozdělenie, nerovnost, pohrdánie, utískanie, nenávisť, svárové, sahání jedněch na druhé. Ač vyznánie jedné viery mají, ale nad pohany dále jsú jednotú a naruožno ji trhají svými šibalskými rotami. Nebo ač koli viera naše muož osáhnutí mnozstvie věřících úžitečně k spasení, takové, jenž jsú jednoho srdce a jednoho ducha, kteréžto věci nikdiež více nejsú vzdáleny od jednoty ducha nežli mezi těmi rotami rozdělenými; daleko se dělé od ducha Ježíšova, daleko jedni od druhých, daleko mezi těmi pány mnohými, ješto všickni žádají dále a dále povýšení býti v panství nad jiné, pýchú se nadýmající, ješto jest to ihned z sebe věc najprotivnější viere. A že ty všechny rotý šibalské a ti páni mnozí

100 všetky zvláštnosti majú na sobe a každá jiné a jiné, ješto jimi mierí na vieru, aby ji těmi zvláštnostmi porušili a zedrali siet Petrovu, protož jakož ty roty jsú zřiezeny pod rozličné zákony a pod práva lidská, každá z nich jakož jest zvolila sobe zákon zvlášti nad zákon Kristuov, jako by pravější jich byl než Kristuo. Tiem činem postupá každá od zákona Kristova nebo
105 od něho ovšem odstúpá. A jakož každá skrze svuoj zákon chýlí se od zákona božího, a tak se chýlí od viery, a jakož se od ní chýlí a dělí jedna rota od druhé, tak ji trhá aneb ji děre. A jakož muož každá chýliti se od zákona Kristova pro zvláštnost svých zákonuov, tak se chýlí a dělí jedna rota od druhé, každá svuoj zákon velebieci nad jiné zákony, ano se jí zdá, by vět-
110 čího zaslúžení jich zákon byl pro rúcho laciné, ješto jich zákon velí takové nositi, oni že masa nejedie, oni že nemluvie, oni že smutnými notami zpievají, oni že ráno vstávají, oni že se mnoho postí, oni dlúhé hodiny riekají. Ty i jiné zvláštnosti jich zákonuov dělě na ruozno ty roty, aby se každá sobe najlépe líbila skrze svuoj zákon a jiné roty aby sobe zlehčila a jimi
115 pohrdala, zle o nich mluvila a jich nenáviděla. A jakož se tak s pohrdáním dělě jedni od druhých, tak se dělě od jednoty, kterúž viera zvoluje a osáhá. A jakož se dělě od pravé jednoty, kterúž viera drží v sobě, tak daleko vieru urážejí a rušie ji. Takéž ti všickni páni, jenž jsú se vylehli z Konstantina a ustavení jsú skrze lež pod vieru, poněvadž milují panování pohanské
120 i život pohanský sodomský a těmi skutky dělě se od Krista a nemohú jeho účastni býti a nadýmají se jedni nad druhé pýchú nad dábly a tisknú se mezi sebú bezprávím skrze moc a dávie mdlé násilím, ti všickni s svými zvláštnostmi odpornými urážejí vieru, derúce tu siet viery tak daleko, jakož jich zvláštnosti nepravé vzdáleny jsú od viery a jí odporny.

125 Protož i to shodení a rozsúzení těla Kristova duchovnieho aneb cierkve římské nebude pravé v této straně, k viere je přiměriece, kdežto se ta cierkev na tré dělí, mající pány, krále, kniežata – stránku první, ješto brání, tepe a hájí; a druhú stránku má duchovnie kněžstvo, ješto se modlí; třetí stránku má robotné dělníky a ti mají chovati tělesnú potřebú této dvě.
130 A jest-li to tělo Kristovo duchovnie takým řádem rozdělené, kteraký nerovenstvie v něm jest! Dvěma stranoma chutno jest, nebo obě práznita a mnoho žěřeta a snadně utrácita, nebo ležita na třetí stránce, podkasavše ji pod se, a ona nese na svých bolestech rozkoši těch dvojích žráčuov, jichžto přieišné množstvie jest, nebo jako u veliké vedro žádají pocestní odpočinutí pod střechú v chladu, takež žádostivě chvátají k tomu, aby páni byli.
135 A nemohou-li páni býti, ale žádají sluhami u nich býti, aby jich stoluov hojných a rozkošných účastni byli u prázdnoti postávající a posedající. Takéž knězie velmi v kněžstvie pospiechají, mnozí i slúžie rádi u knězie pro syté stoly. Protož ti dvojí prázdni žráči hojně pijí krev robotných lidí
140 v svých rozkošech a tlačie je jako psy s velikým pohrdáním. Protož mělo-li by to tělo Kristovo býti neb jeho cierkev, velmíř by to nepodobné bylo,

hľadíce k reči svatého Pavla, ješto mluví o duchovným těle Kristově i o zvláštosti úduov toho těla. A že v tom těle neukazuje takových bezprávi, aby jedni druhé tiskli, násilé jim činiece, ale die o nich: „Raduje-li se jeden úd, radují se s ním všickni, pakli co trpí jeden, trpí s ním všickni, nebo se milují spolu.“ A protož mají-li co dobrého mezi sebú, rozdělě se o ně; pakli co hořkého na ně upadne, pijí spolu litující jedni druhých. Ale v tom těle trérohém jedni se rmútí plačiece, a druzí se jim posmievají; jedni se potie v těžkých robotách, a druzí v prázdnosti leží v chladu. Protož ty všecky věci nerovné a pravdě odporné stojie v těch rotách šibalských roztrhaných, kteréžto roty těmi všemi zvláštostmi dělě se od slov Kristových, v nichžto viera křesťanóm jest postavena, a zvláštne od těch slov, kteréž mluvil jest, na smrt se připravuje a modle se za své učedníky, aby u viere zuostali, i za všecky vyvolené, kteříž spasení mají býti. Protož die v té modlitbě: „A netoliko za ně prosím,“ to jest za učedníky, „ale i za ty, kteříž skrze jich řeč mají uvěřiti v mě, aby všickni byli jedno, jakož ty, otče, ve mně a já v tobě, aby i oni v nás jedno byli, aby svět uvěřil, žes ty mě poslal. A já slávu, kterúž si mi dal, dal sem jim, aby byli jedno, jakožto i my jedno sme. Já v nich a ty ve mně, aby byli dokonalí v jednotu.“ V té řeči Kristově dáva se znáti, že ten lid, kterýž se má bohu líbiti a spasen býti skrze smrt Kristovu, za kterýž se modlí tuto, má býti v jednotu bozskú sjednán a v té jednotě dokonalý býti, za niž se tuto modlí otci, aby ti všickni, kteříž jsú měli věřiti v něho skrze kázání apoštolské až do nás, aby spolu jedno byli a v té jednotě dokonalí byli, podobní k té jednotě, jakož mnozí údové v těle mohú srovnáni býti milostí, povolností, pomocí, shovievaním, a což tu muož nalezeno býti zřiezeně v takové jednotě, to k nim přísluší, aby měli ti jednoho boha, jednoho pána a otce všech, jednu vieru, jeden zákon k svým správám; poněvadž jsú jedno všickni, všem jedna každá věc bozská příslušie. Nebo jinak by nemohli jedno býti, když by se dělili v bozských věcech, nějaké zvláštosti v nich sobě osobující nebo se povyšující jedni nad druhé anebo se tisknúce násilím. Takovúť jednotu z viery Kristovy máme za správu, a což z té viery vycházie, všecko hřiech jest. Protož ty roty napřed pověděné, jenž se mezi sebú dělě zvláštostmi svých zákonuov a panováním pohanským, žádající každá panovati a na jiných se voziti, takoví všickni nepřislušejí k modlitbě Kristově, poněvadž nejsou spojeni v jeho duchu a v jeho zákoně s ním. Nebo ač v také jednoty takoví šibalé vešli, ne pro tyť jednoty mohú Kristovi učedníci býti, ale kterou jednotu muož uvěsti zákon Kristuo a srovnati je u pravé dobrotě ctnostné, jakož má býti srovnán lid boží, skrze pravdu slova jeho u viere a v milosti jako čeled jednoho hospodáře, u pravém poslušenství božím stojíce, toliko všickni jeho za pána majíce. A že nic tak nemuož ujistiti velikého odstúpenie od boha a od jeho zákona, jakož to rozdělenie těch rot a osobení těch zvláštostí, bohu i jeho zákonu odporných: každá rota

táhnúci sobě zvolené zvláštnosti, jimiž se dělé od zákona Kristova a urážie
185 jej. A že takové rotý, v sobě rozdělené, nemohou podjiti pod zákon boží.
Nebo zákon boží nepotvrdí jich zvláštností sobě odporných, aby každá rota
potáhla jeho k sobě, chtieci své zvláštnosti potvrditi zákonem božím. Nebo
zákon boží toliko těch věcí muož potvrditi, kteréž rostú z něho, a což
z jiného kořene roste, toho nemuož potvrditi. A že zákon boží jest jeden
190 a jedno má v sobě a má takovou dobrotu, v níž muož mnozstvie největšie
ustaviti, aby všickni jedno byli. By celý svět věřil zákonu božimu a jemu
povolil, mohli by všickni jedno býti v Kristu, nebo to uvedí ve mnozství,
aby rovností přistúpil jeden k druhému a miloval jeden druhého jako sám
se, jeden druhého břímě nesl, a což každý chce od jiných, to aby jim činil.
195 A ta věc mohla by učiniti z tisíce světuov jedno mnozstvie, jedno srdce
a jednu duši. Protož nemuož lepší správa býti pokolení lidskému, putujícímu
zde na světě, nebo uvedí člověka v najpravější život a činí člověka
najvzácnějšího bohu a činí člověka člověku v zisk, aby jemu druhý on byl.
Protož kto by jej právě poznal, nesměl by jiného zákona ustaviti ani jeho
200 zvoliti ani v něm ostatí, nebo nemuož nižádný pravý býti. Když jeden
pravý jest od boha pošlý, nemuož jiný takýž býti, ale jemu odporný.
A v tom se odpornost zákonuov lidských oznamuje zákonu božiemu, nebo
když zprva jeden věřící lid byl pod zákonem božím, potom, když jsú ti
zákonové vznikli, nadělali jsú rot mnohotvárných pod jednu věru s domně-
205 nými a s uměním mnohotvárného smysla a zvláštnostmi, následováními od
sebe rozdělenými, aby na ta rozdělenie, domněnie mohly mnohotvárné
nepravosti vzruosti, jako ze zlého semene aby rozličných snopuov koukole
narostlo a všecky aby poškvřnilo. Ale zákon boží jest nepoškvřněný, obra-
cuje duše. Protož jest té dobrotý a dokonalosti, aby jakéž koli poškvřny
210 nebo hříechy nalezne na lidech, přichýlí-li se k němu a uvěří jemu, očistí je
ode všech hříechuov a zachová je v nevinnosti bez hříechuov a obrání je,
aby jich nemohli přemoci hříechové. A muož opravití a srovnati, jakéž koli
rotý rozdělené kacieřské nalezne, jestliže uvěrie zákonu božiemu, on je
ustaví u pravé viere a spojí je v jeden lid, v jednu vieru, v jeden smysl
215 viery, v jednu milost, v jednu náději, aby všickni týmž věcem povolili,
jakož pán za to prosil, „aby všickni jedno byli jako my“, jakož otec a syn
jedno jsú. Protož zákon boží muož obrátiti hříešného člověka k bohu a muož
jeho očistiti od hříechuov a všecky věci jeho spraviti a ustaviti podlé vuole
božie, jehožto zákonové lidští nemohú učiniti. Protož kterakú koli dobrotú
220 stkvěli by se lidé podlé správy zákonuov lidských, nebudú-li mieti té dob-
rotý, kteréž jest buoh zvolil v naplnění svého zákona, vždyť ostanú poběhlí
a oddělení od boha i od jeho zákona. Nebo buoh zvolil jest jedinou dobrotu
všelikému lidu, tomu, kterýž chce mieti milost jeho v naplnění zákona jeho,
a jiných nižádných zákonuov neustavil jest ani zvolil, pod nimiž by se

225 rovnaly ty roty mnohé, od sebe rozdělené domněnými obyčejí, smysly i skutky.

Tyto věci pověděny jsú společně o rotách mnohých pod jednu koží viery, ješto jsú poběhli od zákona božieho a zedrali jsú siet viery, toliko pod jménem viery a vyznávaním ústným stojiece, zakryvše se znameniami posvátnými jako pod bleskem viery, pod nímž jsú přikryti, jako by byli křesťané, jsúce domácí nepřátelé viery i božích zvolených.

4 *zřiezení* uspořádání – 6 *ač* ale, avšak; *svědomo* známo; *odporných* protivných – 8 *u prodlení časuov* za delší čas; *ubezpečili se* cítili se bezpečnými – 9 *nasát jest* nasel – 11 *umdlil* oslabil; *jedvy* sotva – 13 *nadánie* obdarování; *zbožím* majetkem – 14 *od ciesaře*: nárážka na domnělou donaci císaře Konstantina I., kterou učinil v 1. pol. 4. stol. papeže Silvestra světským panovníkem Říma a dalších území; na tomto podvrhu zakládala středověká církev své právo na světskou moc; *otrápení* omámení; *jsú směli* odvážili se – 15 *jsú drželi* zachovávali – 19 *ten kněz*: tj. papež Silvestr – 20 *z otrápenie sna* z omamujícího spánku; *po biednosti* po bídě, po utrpení – 21 *po skaléch* po skalách, po skaliscích – 22n. *anof jeho ciesař po Řítmu vodí...*: nárážka na pověst, která se vázala ke Konstantinově donaci – 23-24 *necht jest bílý kuoň, vždy jest zle* třebaže to byl kůň bílý, přece přinášel zlo (podle středověkých snářů znamenal bílý kůň radostné události) – 24 *na odivu* na odiv, na podívanou – 26 *Papa, papa!* papež, papežl – 29 *nic právé a upriemo* nikterak správně a přímě, náležitě; *podobné* pravděpodobné

32 *rozkošným* rozkošnickým, rozmařilým; *jsú obyikli* přivykli, zvykli si – 35 *vzali bychom, by dva chtěla* přijali bychom to, kdyby šlo jen o dva kněze – 36 *prázdny* nečinný – 38 *libo* příjemně – 39-40 *jsa ta dva velryby veliká... vešla* (duál) ty dvě velryby vnikly – 42 *uvalil se* vevalil se – 44-45 *šibalských* podvodných – 46 *znamení* vnější znaky; *křivá* falešná – 47 *peřestiny* strakatiny; *kolejátské* kolejní, universitní – 48 *tváři* erbové lidé urození, šlechta – 52 *táhnú se* tíhnou – 53 *osáhnúti* podmaniti si – 54 *mdlejších* slabších – 57 *kardinál*: nejvyšší církevní hodnost po papeži; sbor kardinálů volí papeže *legát*: papežský zmocněnec – 57-58 *patriarcha*: biskup nebo arcibiskup s vedoucím postavením v určité zemi – 58 *opat*: představený některých druhů klášterů; *probošt*: představený kapituly (sboru duchovních) určitého kostela – 59 *zákonuov* řeholí, mnišských řádů – 60 *provinciál*: představený řádové provincie a v ní zahrnutých klášterů; *převor*: představený kláštera u některých mnišských řádů; *mistr universitatis* universitní mistr, tj. učitel – 61 *páni korúhevni*: vyšší šlechtici, kteří měli vlastní jednotku vojska, bojující pod jejich korouhví; *purkrabie*: správce a vojenský velitel hradu – 62 *panoše*: příslušník nejnižší šlechty – 70 *by dral* odíral by – 72 *nadera* nabrav, vydobýv

76 *hliz* vředů – 79 *rozlitych* roztržštěných – 82 *na dědinách* na dědičném pozemkovém majetku – 83 *oddal* odevzdal – 84-85 *mezi změťenci* mezi zmatenci, pomatení – 85 *se mnie...* býti domnívají se, že jsou; *pravdice* spravedlnosti – 88 *státi právé* býti správné, náležité; *čtm vicec* tím spíše – 92 *naruozno* na různé strany – 100-101 *mieři na vieru* útočí na víru – 102 *jsú zřiezeny pod rozličné zákony* jsou podřízeny různým zákonům (vytvořeným ham) – 103 *zvlášti* zvláštní, odlišný – 104 *postúpá* poodstupuje, ustupuje – 105 *ovšem* docela; *chýlí se* odchyluje se – 112 *hodiny* hodinky, kněžské modlitby předepsané pro určité hodiny – 114 *aby sobě zlehčila* aby si znevážila – 116 *osáhá* zahrnuje, zaujímá – 118 *jsú se vylehli* vylíhli, vyvinuli se – 120 *sodomský* nemravný, zvrácený (podle biblického města Sodomy) – 121 *tisknú se* utiskují se – 122 *dávie* utlačují

125 *shodení* ocenění – 126 *v této straně* po této stránce; *přiměřiece* přirovnávající – 128 *tepe* bije, bojuje – 129 *tělo dvě* (duál) tyto dvě – 130-131 *kteraký nerovnostvie* jaká nerovnost – 131 *chutno* příjemné; *prázniťa... žéřeta...* (duál) zahálí... žerou... – 132 *podkasavše* podrobivše – 134 *u veliké vedro* za velikého vedra – 137 *u prázdnoti* v zahálce – 140 *tlačie* potlačují, utlačují – 144-146: 1 Kor. 12, 26 – 148 *trórohém* trojitým, rozděleném na tři – 150 *nerovné* nenáležitě – 155-159: Jan 17, 20-22 – 162 *sjednán* spojen – 166 *zřiezeně* řádně – 168 *k svým správám* ke svému řízení – 172 *za správu* jako pravidlo, zákon; *vycházie* vybočuje – 181-182 *ujistili* dokázati – 184 *idhnúci sobě* přisvojující si – 185 *podjiti pod* podříditi se – 186-187 *aby potáhla jeho k sobě* aby ho získala pro sebe – 197 *uvodí* přivádí – 198 *činí člověka člověku* v zisk utváří člověka tak, aby byl jiným ku prospěchu – 202 *se oznamuje* prozrazuje se – 204-205 *s domněntmi* s domněnkami – 215 *v milost* v lásku – 221 *vždyť* stále – 225 *domněntými* domnělými

230 *pod bleskem* pod leskem – 231 *zvolených* vyvolených

(O ŠLECHTĚ)

A že ta všecka dobrota urozenie vládyčieho založena jest skrze zámysl nepravý od pohanuov nalezený k dobytí erbuov jich od ciesařuo a od kráľuo. Skrze služebnosť hrdinství nějakých za dar mají a někteří kupují ty erby k své cti: bránu, vlčí aneb psí hlavu neb řebřík anebo puol koně neb 5 trubici aneb nože aneb jelito svinské neb nětco k tomu podobného. V takých erbiech stojí dobrota aneb duostojenství urozenie vládyčieho. I jest to urozenie též slávy jako i erbové, od nichž dobrotu svého urozenie mají. A když by se nedostalo peněz k tomu urozenie, hlad by je připravil, že by, nechajíce erbuov, i chytili se pluhuo. Protož samy peníze opravují čest erbuov jich 10 a přivodie slávu urozenie jich. Protož se více štěpuje sláva urozenie jich penězi mnohými nežli erby slavnými, a kdež peněz není, tu s chlapy za roveň sedie, dielem se stydiece, často chleba k uobědu nemajíce. A že těch rot mnoho jest vládyčích, ješto každá po svých erbích se počítá a své pokolenie za nimi; nebo jinak by nižádný nesměl se vládykú vzievati, když by 15 jemu erbové nesvědčili té dobroty ctného urozenie kromě pokolenie Adamova. Protož ktož svědky má a dověsti muož, že se jest dobře urodil a řebřík nebo puol koně maje, listy jemu na to dává, že se jest lépe urodil nežli Ábel, druhý syn Adamuo, a jméno obdržel jest, aby vždy dobrý nazván i jmien byl: by pak najhuoře činil, erb jemu nedá zlým býti. Než pak, aby 20 právě dobře urozený byl, to musí vyvésti túto jistotú, aby ukázal, že po materi bábu a děda vládyky měl jest a po otci bábu a děda měl jest; tehda se jest právě bez zmatku urodil z psí hlavy. Pakli tiem řádem nemuož psí hlava jeho dobrého urozenie svědčiti, ihned chlapem smrdí a nemuož tak vysoko výtí o svém rodu a hanba jeho nutí a ponizuje k zemi, protože čtyři 25 kútové nedávají svědectví jeho dobrotě. Ale by se poptal na súsedech na svú dobrotu, tu by jiné svědectvie uslyšel o svém peském a násilném životě:

nesměl by hanbú oči zvésti, kdyby hanbu za hanbu měl. Protož sláva dobroty vládyčie jsú jich erbové. A jakož sami erbové veliké slávy sú, takúž slávu tým uvodie, ktož se v nich rodí. Protož veliké slávy jest puol koně malovaného, a ktož od něho rod vládyči má, též slávy jest jako puol koně malovaného.

1 *dobrota urozenie vládyčieho* urozený původ, urozenost vladycká; *skrze zámysl nepravý* na nepravdivém výmyslu – 2 *k dobytí* k získání – 5 *trubici* trubku – 8 *by při-pravil* přivedl by k... – 9 *opravují* ospravedlňují – 11-12 *s chlapy za roveň* se sedláky jako rovní – 13-14 *své pokolenie* jejich potomci – 14 *se vzievati* nazývati se – 16 *dovesti* dokázati; *se jest dobře urodil* narodil se jako urozený – 17 *dává:* tj. král – 18-19 *aby jmien byl* aby byl považován – 20 *právě* opravdu, právem; *vyvésti* dokázati, prokázati – 22 *bez zmatku* bez odporu, bez pochyby; *z psi hlavy:* z erbovní rodiny (ironicky) – 24-25 *čtyři kútové* čtyři porody, čtvero narození, tj. šlechtický původ obou dědů a babiček – 25 *dobrotě* urozenosti – 26 *peském* hanebném – 27 *ne-směl by... zvésti (z vzvésti)* neodvážil by se zvednouti – 29 *uvodie* přivodí, dávájí

(O MĚŠTANECH)

Ale mistr Protiva, mluvě o základu měst, toto praví: že Kain pro vraždu bratra svého udělal jest město, jehožto vzdělání příčina jest byla, že lúpežem a násilím zboží shromáždil jest. Protož svých zlodějství jest požíval a sprostnost života lidského nalezením cíle země, vah a mír v chytrost nebo ve
5 lstivost proměnil jest a v porušení přivedl. Cíle země první položil jest a města zdmi ohrazoval jest, a boje se těch, kteréž jest urazil a zlúpil s svú rotú, v svých městech jest shromažďoval. Tak písmo i mistrové základ první měst oznamují.

Protož Kainovi se přidává počátek měst a hraduo dělání, a to z příčiny
10 vraždy, lúpeže a násilí, nebo Kain pro nenávisť zabil jest bratra svého Ábele a učiněn zběhem a tulákem na zemi, boje se za život. Protož nejprvé město udělal jest a potom jiné lúpil a násilí jim činil. A těmi lúpeži zboží shromáždili. A lid zlý sobě k zlodějství sebral a potom jiná města dělal jest, aby je osadě zlodějským lidem mohl se brániti těm, které jest násilím zlúpil.
15 Protož vražda jeho přivedla k děláni měst a města jeho vedla k lúpežóm bezprávným, nebo nemuož se mnozstvie zavřieti na městě k válkám jinak, než jiné lúpice násilím, i žráti lúpeže, bránice se jiným. Protož jaké mají založení města a hradové v Kainovi, tak stojí v též šlépěji kráčejíce, nebo jiní by nemohli měst a hraduo osiesti, jedno vražedníci a násilníci, lichev-
20 níci, kupci, trhovci, šantročníci, ješto se najvíc nevěrami a lakomstvím pickují. Proto založice města a hrady a ustavice mnozstvie městské na takých křivotách, takéť jich ostříhati musie skrze násilí a bezprávie jiných, na každý čas připraveni súce k vraždě, neb vždy na ně běží nepříezně, bezprávi od jiných i zrady, a oni takové nepříezně vždy hotovi sú děliti se krví,

25 činice zlé za zlé. Mají-li město tvrdé k bránění, tehdy lúpi a násilím jiným
činie, aby zbohatli, a těmi bezprávími popudie na se mnohých, a tak válku
proti sobě zbudí. I přijde jim na to, že se tak zapletú, aby jediné ve krvi
a v lúpežích usilovali, tepúce se a k bití ohrady připravujúce. A pakli takové
30 sily nemají a smélosti, aby jiné skrže násilím lúpili a války začínali, ale to
městské připraveno jest, aby se bránili těm bezprávím s poddáním životuo
svých k smrti: jiné zbití chtěie, sami se k zabitií poddávají. Protož pro
zachování životuo a statkuo město udělajúce, musí krev prolévati, a chtěie
35 a erbové, ješto kryje životuo na hradiech, na tvrziech a na městech, vždy láká
ve krvi bratra svého a násilím je dáví. Protož jest pokolenie Kainovo,
prvního vražedníka. A s tím bytem nemuož se jeho vražda pustiti, nebo
založice pokoj života tělesného a prospěch statku časného, i dělati na to
40 města a mnozstvím je osaditi i musí přidati příčiny k městu, aby úmysl
první došel, aby je vždy hradili, vždy nad ním bděli v noci i ve dne, aby jeho
nižádný neztekl a jim životuo nezmordoval a zboží jim nepobral. Pakli se
kto zjeví svú nepřiezní, chtě nětco vzíti neb poškoditi, ihned bez pomeškání
zvon svolá všecky, to mnozství městské, k zabitií. Pakli zlapají zloděje aneb
zrádce, těm neodpustí aniž se upokojí, dokudž jich krve neprolejí.

45 Protož od založení počnúce mnozství městské, aby u pokoji života
a zbožie chovali, musí státi na krev každému, kto by jim chtěl na to bezpráví
sáhnúti, a na to všecku péči města přidati, aby mnozství, maje se za čím
krýti, mohlo se všelikému nešťestí odbiti. A položice takový zámysl mnoz-
50 ství městského k zachování života a statku u pokoj, jakož žádají, tehdy
neostane v nich žádné přikázání božie, kteréž příleži k milování bližních;
nebo pro svůj pokoj, kterýž chtí za zdí sytý zachovati, některé násilím budú
lúpiti, některé listivě rozličně oklamávati a na protivné sobě sahati, hrdla jim
odjímajíce. Nebo poněvadž proto hradí se a okopávají, aby bezprávie ne-
trpěli na životě a na statku, musí vždy zlé za zlé činiti, bránice se bezpráví.

55 Protož ta všecka přikázání musí přestúpena býti, kteráž trpělivost přikazují
křesťanóm a obranu života a pomstu zapovídají: „Ne sami se bránice, naj-
milejší, neboť dí pán buoh: „Mně pomsta a jáf odplatím.“ Protož jest-li lačen
nepřietel tvuoj, nakrm jeho, a jest-li žiezniv, napoj jeho.“ Ta všecka přiká-
zanie božie musí přestúpena býti, když tak za zdí u pokoji to mnozství
60 chce života chovati. A co sami mezi seúb bezprávie mají, v súdiech s sváry
dělé skrže práva pohanská, pravdu často sobě nepravdú činíce, přestupujúce
přikázání Kristovo, ješto velí přidati plášť k sukni a nechati sváruo v sou-
diech. Protož ani k bližním, ani k bohu neostane nižádné přikázanie Kris-
tovo na tom lidu městském: tak se zlé za zdí chová a v to šibalství svorné
65 se uplete. Nebo die miláček Ježíšuo: „Toť jest láska božie, abychom v při-
kázání jeho chodili.“ A jinak milosti jeho nemuožem mieti, jediné zachová-

vajíce všecka prikázani božie. A když pak jediného nenie na mnozství
městském, tehda ovšem milosti božie nemají aniž jie mohú mieti, tak byd-
léce ve mnohých přestúpeních a v zapleteních takových, pro něž nižádnú
70 stranú nemuož prikázanie božie přistúpiti. Protož hroznú věc prorok die
o nich: „Viděl sem zlost a protivnost v městě. Ve dne i v noci na zdech jeho
zlost a práce prostřed něho a nespravedlnost a násilé; z ulic jeho nesešla
lichva a lest.“ – Dosti tvrdý nápis a nesličná pověst na ty, ješto chtí všecko
se ctí provésti. Nechť to smaží s sebe tuční a múdří města! Ale by jim kto
75 rovný poslal do rady takový list, toť by se naduli; ta srdce pýchú prorostlá
řekla by: „Hani dobré, hani pány rathúzni.“ Protož nepochybně muož
řečeno býti to písmo, že jest viděl zlost a protivensství v městě, všelikého
pokolenie zlost, ješto jest každá protivna velmi bohu, že takové mnozství,
šibalsky spojené, v němž nižádné prikázanie božie neostává aniž muož
80 miesta mieti v něm podlé toho běhu, v němžto mnozství městské založeno
jest, nelze jest s jich úmysly nižádnému prikázani božímu ostati v nich.
A poněvadž nenie v nich prikázani božích, tehda jest přestúpení všech.
Protož musí v nich býti všelikého plemene hřiech hojně rozmnožený.
Pomsta a krev, ta ihned od základu prikopuov a zdí na ně vlita jest, potom
85 pýcha za erby u patách kráčí za nimi k lakomství – tím město stojí –,
obžerstvie, opilství, rozkoši tělesné (smilství, cizolozství, plzkých milostí,
frejuov) k úrazóm jedni druhým, ohyzdně obcujíce, peská spolu m uvenie
majíce, jedni druhým jako jáma prokopaná k slomení hlavy. Pýcha jako
siet osáhla je ve všech věcech jako pokolenie erby zkorunovaná. Všecky
90 věci s poctivostí a s chválú tohoto světa chtí provésti, vládykám se rovna-
jíce postavú, oděvy, pokrmy, nápoji, domy, pokoji, světnicemi, loži. A což
koli jednají, vždy říekají: „Ať jest počestno.“ Jediné žet jich záchodové
nepočestnějie smrdí nežli vesních výruov, jiněť vše se ctí chtí mieti. A lakom-
ství, to jim přirozenie, aby každý honil, kdež muož. Nebo to mnozství zdí
95 okročené málo dědin k tomu mnozství má, a založili sú mieti stoly tučné
bohatcovy, domy vysoké a nákladné a jiná zboží mnohá. Protož na to musí
dobývati, jakž koli budú moci, obchody, trhy, kupectvím, krčmami, řemesly,
lichvami, lstí, jakož teď písmo die, že „nesešla z ulic jeho lichva a lest“.
Každý mierí lstivě na bratra svého, aby jeho ujal a sobě nahnal, aby jeho
100 lúpil v tom, oč s ním má děliti; a což u něho vidí sobě libého, aby o to skrze
lest hlédal k němu, aby jeho zklamal na tom. Nebo jest všecka věrnost a milost
bratrská umrtvena, protož muž bratra svého loví až do smrti, die pán buoh.
Protož lichva tu jest hojná i zjevná i v puojčení peněz na dědiny, na lúky
na určený rok, aby užil dotud, a nemuož-li vyplatiti na ten rok, ztratí drahú
105 věc za malé puojčenie. A těch běhuov lichevných mnoho mezi sebú mají,
ješto bohatějí jedni druhými skrze lichvu a bohatí chudé sehltí těmi běhy
lichevnými; ač nebude zjevná lichva, ale bude zmalována nějakým milosr-
denstvím nazvaným aneb spravedlností. Protož toho lidu městského pravý

jest byl otec Kain na mnohých kusích, nebo on sprostnost života proměnil
 110 jest v lest nalezením vah a měr, jenž předtím tak sprostný lid, že snadně
 směnili sú jedny věci za druhé, nevážíce ani měriece, až on jim položil, těm
 zlým, aby pod vahú a pod měrú ceny šly. Protož tento lid v tom má múdrot
 velikú, aby váhy a miery majíce, někde k sobě větčie a od sebe menšie.
 A pakli miery a váhy pod vyrčením rychtářským musí jíti anebo že jsú
 115 pravé, ale nasadí cenu příliš drahú. A což vážíe anebo měři, to umějí vše
 zfalšovati: kořeníe v vlhce chovati nebo kamenička do něho namiesiti, aby
 těžká na váze malá věc byla; též obilé s plevami zespod smiesí. Tak dábeliskú
 lest jednají jedni proti druhým k oklamání, umějí jednati v trzích, v řemes-
 lech. Protož z samého břicha Kainova ten lid se všelikú lstí vyšel jest. Nebo
 120 synové Agar, umějíce múdrot, kteráž z země jest, byli sú kupci zemští,
 a Temanští, ale múdroti boží sú nepoznali; takéž tento lid pln jest múdroti
 zemské smiešené se lstí, ješto posluhuje jich lakomství a ku polapení bratra,
 aby jeho škodami šťastnějie na světě a prospěšnějí uměl býti, čím lstivějie
 bratra umie ujíti.

125 Protož veliká rána viere stala se jest, když tak odporná šibalstva skrze
 jednání Antikristovo u vieru umiešena jsú se všelikými přestúpeními a od-
 pornostmi Kristu Ježíšovi, aby jsúce pod koží viery, tak škodně ji na zemi
 potlačili a k sobě ji přitáhli, aby stála podlé nich na jedné šlapěji, až by ji
 130 najposléze, ujmúce mezi se ta šibalstva, uvedla ji po sobě, rozkazující ji,
 aby jim shovávala, jha těžká na ně nevzkládající. Protož všecka ztracena
 jest pro ta mnohá zlosynstva, přimiešená k ní skrze lež Antikristovu, jenž sú
 moc ujala nad věrú a táhnú ji po sobě, a ona nižádné moci v své pravdě
 nemuož ukázati. A že ta šibalstvie sú základové zemští, protož viery se
 nesnadně pustí, by ji zjevně zapřeli, a právě ji také držeti nebudú aniž mohú
 135 podlé svého založení a podlé svých zámysluov odporných Kristu. Nebo
 kdyby chtěli v pravdě viere povoliti, ona by jim příkopy zasula a okolo měst,
 hraduov a tvrzí zdi by jim položila a z všeho morděrství i z jiných zvlášt-
 ností městských by je vyvlekla, v nichž jest moc Antikristova proti Kristovi
 silna; nebo, kdyby chtěli v pravdě viere povoliti, musili by se těch všech
 140 věcí pustiti. Protož nyní tak lstivě se viery přídržíce, najspieše s ní tak
 falešně vuokol puojdú, usty ji a prstem ukazující, aby ji držali a opatrně
 na šibenici vedli. Protož město jest nádoba jedu mnohotvárného, aby trávil
 mnohotvárnú tráveninú své přebyvatele i jiné všecky okolo sebe, aby
 v smrt uběhli ti, ktož se k nim přivinú jako k sodomským lidem, jenž plá
 145 smilstvím, opilstvím a rozkošmi. A všecky pohostinu vcházející bláznivé
 okolo sebe ztráví svým opilstvím a zlými a porušenými příklady; téměř
 všečen lid sedlský v jich pýchu a v lakotu se obláčí a jich lstivým kupec-
 tvím se učí a obvyká jich okrase a v rozkoši jich leze. Protož město jako
 150 malomocný mnohotvárné barvy malomocenstvie, ješto rozličně mohú zka-
 ženi býti lidé jich malomocenstvím. Nebo v městě jsú pochotné věci žádos-

tem tělesným, bezpečenství těla, rozkoši, poctivost křivá s ochotenstvím lahodným, ale jediné na potkání a těm, ješto pohostinu vcházejí, ale na trh s vlčím zubem proti všem. Protož se na bydlo táhnú mnozí do měst i tovaryství jich obvykají ti, kteříž okolo nich jsú, pasúce se lahodami jich.

155 Protož musí silný muž podlé viery býti, ktož jedem rot erbových a městských nebude otráven. A kněz vejda mezi ně na to, aby je navedl na pravú cestu, a prvé než on je navede, až oni jeho otrávi a svedú jeho svými stoly, podtočujíce hustčieho, zasílajíce, lahodíce, až pomalu, nezřetelne kněz ostane na jich cestě. Prvé než on je múdrosti naučí, až oni z něho blázna

160 učiní, až i přijde na to, že oni počnú se jemu posmievati řkúce: „Toť se kněz snoci na kvasu opil, že nemohl s nemocnými mluviti.“ Protož takový stojí mezi nimi jako umrlec; nevedeť šibenici na hrdlo ten lid zpražilý, ješto prvé urozumí knězi nežli kněz jim.

A protož z těchto věcí muožem srozuměti, coť netrpělivost móž zlého

165 na lidi uvéstí a kterak daleko muož je od viery i ode všech ctností odsúdití. Jakož muož známo býti na lidu městském a hradském, že chcece u pokoji životy a statky zachovati, aby jim na to nemohl nižádný snadně sahati, i ohradí město a okopají a osadí je množstvím, aby za zdí a za příkopy mohli sebe uchovati od zlých věcí, jichž trpěti nechti – pakli se nepřieň zdvihne,

170 aby se množství silně brániti mohlo. A založíce ten zámysl, musí v to ve všecko uběhnúti, nač je přebývanie města vede. Protož přebývaní města obalí je v ty nepravosti, kteréž se města přidržíe a z něho se rodí. A toho všeho jest základ netrpělivost, že nechti nižádných bezpráví trpěti ani pro buoh, ani pro své spasenie. A protož ta netrpělivost jich se nepustí; dokudž

175 zdí na místě stojí, vždy se budú bítí pro svá bezpráví. A dokudž se tak bítí budú, dotud viery následovati nemohú. Protož nemuož tak mnoho viery odvrci jedna věc od lidí, jako takový byt množství městského odvrhl trpělivost, nebo bez trpělivosti nelze jest viery pravé držeti. A protož město ohrazené k uobraně jest najodpornější věc trpělivosti, a největší osídlo jest

180 to město těm, ktož sú z viery dlužni trpěti bezpráví. Protož sv. David viděl jest zlost a protivenství v městě a uprostřed něho práci, nebo město své přebyvatele napne na mnohú práci a obtieží je mnohými břemeny, aby města stavěli, hradili, stříehli jeho ve dne i v noci, bili se a války vedli pro ně. Takých prací mnoho v městech obce trpí. Než pak v hřešiech, kteří v městech sú, velikú práci mají a lakomství každý v svých obchodiech dosti učiní, že mnohú práci musí na se vzíti. A než pýše dosti učiní, co nákladu, co práce na ni naloží! Co pak práce obžerstvie a opilství na ně uvede! Co svárové a nenávisti práce na konšely uvedú! Co na kněziech práce neúžitečné přeběhne! A tu všelikú práci hřeichové uvodí na města, aby jich břiemě

190 těžké bylo v nepravostech jich. Protož pán Ježíš, vida město v tak hrozně práci, plakal nad ním vida, že v té zlé práci již pokoj má, bito jsa bolestí již nečije.

Ale to by mělo váženo býti, kdyby mohli lidé školy viery znáti, odkud
jeje zkažení přišlo jest? Jediné z toho, co se praví o městech. A kto jest
195 takovou poběhlost těch šibalských rot více přičetl a zřiedil je věrú skrze lež
se všemi odpornostmi jich, ten jest člověk hříecha, syn zatracenie, ješto
pohanství zjevného za hříech nemá, anebo jinak: Antikrist domácí, úhlavní
nepřítel Jezukristuov, ješto všemi cestami mrtví Jezukrista. Tenť jest ta
šibalství odporná městská a jiná včetl u vieru skrze lež, aby ta oklamaná
200 lež, nazvaná věrú, chránila ta všeca zlosynstva, přičtená lživě Jezukristovi,
aby jeho viera pravá ven vyvržena byla skrze ta zlosynstvie šibalská, jenž
oni sú síla Antikristova proti Jezukristovi. Protož Antikrist zřiedil jest
města pod věrú skrze svú lež se všemi nepravostmi jich; a krvavosti měst-
ské, co jich jednájí, mrtviece lidi, to jim za službu boží počítá; a tu lstivú
205 chválu boží, kterúž jest zřiedil mezi křesfany skrze svú vysokú lež, jižto
najsilnějí vede v městech: kostely veliké staví, zvony veliké slévá, kněží
a žákuov mnoho jest nasvětil, aby uprostřed těch vražedníkuo zdála se
najslavnější služba bohu, ale nic výše než samými křiky a notováním
v hlasích vymyšlených od kněží a žákuo pyšných a smilných. Protož ten
210 člověk hříecha oslavuje takové množství hříešníkuov chválú boží a řády
jeho skrze lež a pokojí jich svědomí, aby svých hříechuov neměli za hříechy,
ale aby najtěžšie hříechy měli za službu boží, a sú-li kteří proti svědomí jich,
na to jim odpustkuo dosti dá a vody jim nasvětí a postaví kropáč u dveří,
aby ty hříechy smývali s sebe. Protož kto muož mluvití o zkažení viery aneb
215 počístí odpornosti, jimiž jest viera zkažena skrze ta šibalství městská i jiná?
Nebo člověk hříecha, pasa se a bohatěje hříechy, řiedí svú lži takové množ-
ství hříešníkuov pod vieru. Protož tolik jest mohl úrazuov a odporností
viere uvéstí, že jest z lidí vypadla a v neznámot a v zapomenutí jest vešla,
jako by nebývala na světě. A najviece proto, že ten člověk hříecha své úrazy
220 a odpornosti viery oslavil jest světu jako vieru s velmi velikú chválu, aby
mohl své úrazy jako chválu a řád boží světu ohlašovati. Protož jemu zisk
jest hříechuo množství, protož mohl jest své bludy za vieru světu uvéstí
i pase se na ně hojně a bohatě a cti a chvály tím sobě na světě dobývá
a mnohé národy svú omylností spokojil jest v hříešiech a oslavil jim svú lež
225 jako službu boží.

1 *mistr Protiva*: mñněn Jan Viklef († 1384), anglický církevní reformátor, z ně-
hož Chelčický sice čerpá některé myšlenky, ale zároveň s ním polemizuje (*protiva* =
= protivník papeže a církve); citován zde spis *De civili dominio* (O světském pano-
vání), kap. 21 – 2 *vzdělání* založení, zbudování – 3 *zboží* statky, majetek; *sprostnost*
prostotu – 4 *cíle hranic* – 6 *které jest urazil* kterým ublížil

9 *se přidává* přisuzuje se – 11 *boje se za boje se o* – 18 *založení* základ – 19
osíestí osaditi; *jedno leč*, jen – 20 *šantročníci* podvodníci – 21 *se pickují* krmí se, živí
se; *ustavíce* postavíce – 22 *na křivotách* na nespravedlnostech; *ostřihati* ochraňovati –
23 *nepřiezně* nepřátelství – 24 *děliti se krví* podíletí se na krveprolití – 26 *aby zboha-*

těli aby zbohatli – 28 *aby usilovali* aby se namáhali; *k bití* k zápasu – 35 *erbové* mající erby, šlechtické – 35-36 *láká ve krvi* lační, dychtí po krvi (srov. Mich. 7,2) – 37 *s tím bytem* při tom způsobu života; *se pustiti* opustiti – 38 *založitce* položitce za základ; *stalku časného* dočasného, tj. pozemského jmění, majetku – 39 *příčiny* okolnosti – 39-40 *aby došel* aby se provedl – 41 *aby neztekl* aby nedobyl – 41-42 *se kto zjeví svú nepřezní* někdo projeví své nepřátelství – 43 *zlapají* pochytají

46 *státi na krev* usilovati o krev, tj. o zabití – 47 *pěči... přidati* úsilí vynaložiti – 48 *aby mohlo se všelikému neštěstí odbiti* aby mohlo odraziti všeliké nebezpečí; *zámysl* výmysl – 50 *příleži* vztahuje se – 56-58: Řím. 12, 19-20 – 60 *života chovati* život uchovávat, zachovávat – 61 *děle* rozhodují, rozsuzují; *pravdu* spravedlnost – 65 *se uplete* se vplete – 65-66: podle 1 Jan. 2, 5 – 68-69 *bydlíce* žijíce, setrvávající – 71-73: na okraji citát chybně určen jako Ezech. 7; ve skutečnosti jde patrně o volnou parafrázi Ž. 54, 10-12 – 71 *zlost* zlé skutky; *protivnost* protivenství – 73 *nápis* zápis, zaznamenání; *nesličná pověst* nepěkné povědění – 75 *rovný* spravedlivý – 76 *rathúzní* radniční, radní – 80 *p. ilé toho běhu* podle toho způsobu – 86 *plzkých milostí* oplzlých lásek – 87 *frejuov* záletů; *k úrazóm* na škodu – 89 *erby zkorunovaná* erby ozdobená, tj. šlechtického stavu – 90 *s poctivostí* se ctí – 91 *postavú* vzezřením – 92 *jednají* dělají – 93 *vesních výruov* sedláků (hanlivě) – 94 *aby honil* aby si naháněl (majetek) – 95 *okročené* obklopené; *založili sú* ustanovili – 98 *teď* zde, tuto – 99 *mieři listivě* nastrojuje lest; *aby jeho ujal* aby jeho ošidil – 101 *aby zklamal* aby oklamal – 102 *protož muž... do smrti*: Mich. 7, 2 – 104 *na rok* na lhůtu; *dotud* do té doby – 108 *nazvaným* tak zvaným, domnělým – 109 *na mnohých kusích* po mnoha stránkách – 112 *pod váhú a pod měrú* podle váhy a míry – 113 *k sobě... od sebe* pro sebe... pro druhé – 114 *pod vyrčením* podle rozhodnutí, dobrozdání – 115 *nasadí* určí – 120 *synové Agar*: arabští kočovníci, kteří sídlili východně od Jordánu (domnělí potomci biblické otrokyně Agar); *umějíce* znajíce; *zemští* pozemští, přízemní – 121 *Temansťi*: kočovný kmen, domnělí potomci biblického Temana

129 *po sobě* za sebou – 133 *základové zemští* základy země – 137 *z morděřství* z vraždění – 139-140 *se těch všech věcí* pustiti všechny tyto věci opustiti – 141 *vuokol puojdú* budou zacházet – 143 *tráveninú* jedovatinou, jedem – 143-144 *aby uběhli* aby vběhli – 145 *pohostinu* jako hosté – 147 *se obláči* se obléká – 148 *obvyká* zvyká, přivyká; *okrase* okázalosti – 150 *pochotné* příjemné – 151 *s ochotensvím* s přízní, s vlídností – 158 *podtočujícíce* točíce (pro něho); *hustěieho*: tj. piva; *nezřetedlně* nepozorovaně – 159 *ostane octne* se – 160 *přijde na to* dojde k tomu – 161 *snoci* včera večer; *na kvasu* na hostině – 162 *navedel* nasune; *zpražílý* pálený, prohnaný

164 *nelrpělinost* odpor k utrpení – 166 *známo* patrné – 177 *odurci* odvrhnouti – 180 *dlužní* povinni; *sv. David*: izraelský král (asi 1013-973 př. n. l.); *narážka* se týká patrně některých výroků v žalmech připisovaných tradicí Davidovi (např. 9, 7; 54,10) – 189 *uvodí* svalují – 190-192 *pán Ježiš... plakal nad ním*: *narážka* na Luk. 19, 41

193 *váženo* uváženo – 195 *poběhlost* odpadlictví – 199 *jest věll u vieru* zahrnul do (pravé) víry; *oklamaná* klamná – 203 *pod věrú* pod pláštíkem víry – 204 *mrtviece* zabíjejíce – 207 *žákuov* kleriků, duchovních s nižším svěcením – 208 *nic výše* nic více; *notováním* zpíváním – 211 *pokoji* upokojuje – 213 *kropáč* kropenku (se svěcenou vodou) – 215 *počísti* odporností spočítati věci odporující (víře) – 216 *pasa se a bohatěje* když se vypásá a bohatne – 218 *jest z lidí vypadla* v lidech zanikla – 221 *úrazy* pohoršení, urážky – 224 *spokojil jest* upokojil, ukonejšil

Poznámky ediční

Úplné údaje o rkpech a starých tiscích dochovaných děl Petra Chelčického podává E. Petřů, *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*, Praha 1957; tam i přehled literatury do r. 1957. Novější literatura je zachycena v *Dějínách čes. literatury I*, Praha 1959, s. 279.

O boji duchovním

Traktát je zachován v jediném rkpe v APH (dř. Kap. Praž.) D 82, který byl také vzat za základ vydání. V úplnosti vydán jen jedenkrát K. Kroftou, Praha 1911, Světová knihovna, sv. 916-918. Ukázka zde otištěná je v tomto vydání na s. 128-137; v rkpe na fol. 418b-424a.

8-9 Někdý tiem mečem] *v rkpe zapsáno dvakrát* – 14 muož zbiti jím nepřátely] aczo [smrtdelne^ogt azbiti gý neprzately *rkp*, muož zbiti jím, co smrtdelného jest a nepřátely *Krofta* (*úprava nedává smysl, spíš jde o nadbytečná slova*) – 18 snaženství] [nazenřtli *rkp* – 19 s doufáním známo učiniti *Krofta* (*srov. ř. 87*)] s dovffaním uczy-niti *rkp* – 20 poselstvie] pořlřtwie *rkp* – 54 ostáli *Krofta*] vřtali *rkp* – 91 ne každý *Krofta*] kazdy *rkp*

O trojím lidu

Traktát je zachován v jediném rkpe v APH (dř. Kap. Praž.) D 82, který byl vzat za základ vydání. Vydali: N. V. Jastrebov, Petra Chelčického O trogiem lidu rzec – o duchovních a o swietských, Sanktpeterburg 1903; K. Krofta, Praha 1911, Světová knihovna sv. 916-918; R. Holinka, Traktáty Petra Chelčického O trojím lidu – O církví svatě, Praha 1940.

Ukázka zde uvedená je v rkpe na fol. 90b-100a; ve vydání Kroftově na s. 170-187, v Holinkově na s. 61-72.

V poměrně pozdním opise je hlásková podoba jazyka Chelčického značně porušena.

4 vyrostly] wyrořly *rkp* – 34 rozeznání] rozezna¹ *rkp* – 44 děl] dil *rkp* – 64 truo]] twuo] *rkp* (*pod. dále 151*) – 80 v který by] wterýbý *rkp* – 86 nevolné] nepolne *rkp* – 91 nepotrřebuji] nepotrziebuge *rkp* – 93 mdlejší] mdeýřji *rkp* – 104 od větčích] od wiecznych *rkp* – 118 oči] otczy *rkp* (*pod. dále 154*) – 127 a léčíta] alezcicita *rkp* – 138 ni] nie *rkp*; chtě ji] chti ge *rkp* – 153 těm] tim *rkp* – 156 poctiwějšich] potczywiewyřřich *rkp* – 159 a já] *v rkpe vynech.* – 160 nejsú] neyja *rkp* – 161 jim] giz *rkp* – 170 a ne na tento] a natento *rkp* – 172 nad druhé] nadruhe *rkp* – 173 ale v rovnosti] alewrownostie *rkp* – 187 pudil] plne (*zruřeno podleřkováním*) puldil *rkp* – 189 ženy] pani (*s odkazem na opravu na okraji zeny*) *rkp* – 201 druhěj] druh *rkp* – 205 na hlavu] nahlu *rkp* – 209 zatratil] zatratiti *rkp* – 213 kněžství] kniezřtwil *rkp* – 218 v lačnosti] wzlazřtno¹ (*řkrtnuto*), na okraji wlačnořti *rkp* – 231 a v měkkosti] amieckořti *rkp* – 243 dostil] dořtie *rkp* – 247 údóm] wdó *rkp* – 251 chowati] chowatie *rkp*

Postila

V rkpe zachována jen část v tzv. rkpe norimberském, nyní Muz. XVII E 5, fol. 1a-261b. Za základ tohoto vydání byl vzat úplný tisk z r. 1522, jehož text je totožný,

pokud jde o vydávanou kapitolu, s tiskem z r. 1532 (bližší údaje o obou tiscích uvádí Knihopis, č. 3300 a 3301). Paleografickou edici pořídil E. Smetánka, Petra Chelčického Postilla, díl 1-2, Praha 1900 a 1903.

Naše ukázka je v tisku z r. 1522 na fol. 167a-171b; ve vydání Smetánkově na s. 82-94 2. dílu.

41 věčnej] wiecečno *T* – 86 druhým] druhy *T* – 96 řekl-li] rzekli *T* – 130 odplata] obplata *T* – 163 hřiešných *Rš*] hrziech *T*

Jiná řeč o šelmě a obrazu jejíem

Traktát zachován jen v rkpe SVK v Olomouci M I 164 (z 2. pol. 15. stol.); ten byl také vzat za základ vydání. Vydal J. Karásek, Petr Chelčický: Menší spisy, sv. 1, Praha 1891, s. 67-72.

Zde otištěná druhá kapitola traktátu je v rkpe na fol. 264b-267a; v Karáskově vyd. na s. 69-72.

3 znamenání] znamenie *rkp* – 10 koliv] kolik *rkp* – 17 okazuje] ohrazuge *rkp* – 28 neb] ne *rkp* – 47 vedúci] weduce *rkp* – 50 člověku] člo^k *rkp* – 62 chceš] chce *rkp* – 68 odpustky] odput]ky *rkp* – 77 drali] dali *rkp*

Siet viery

V rkpe zachován pouze zlomek, a to ve sborníku APH (dř. Kap. Praž.) D 82, fol. 108a-120a (*K*). Varianty tohoto rkp u uvádíme v kapitole „Co je síť víry“. Poněvadž je tento zápis značně porušen, bylo za základ vydání této kapitoly i kapitol dalších, které nejsou v rkpe, užito tisku z r. 1521 (Knihopis č. 3303 – *T*). Fototypický otisk vydání z r. 1521 vyšel ve sbírce Monumenta Bohemiae typographica, Praha 1926. Vedle tohoto tisku se opírá naše vydání o 2. vyd. Síti víry, které připravil E. Smetánka (*Smet*), Praha 1929 (1. vyd. vyšlo r. 1912). Dále vydal Síť Ju. S. Annenkov, Sočinenija Petra Chelčického, Sanktpeterburg 1893. Novočeský překlad vydal Fr. Šimek, Praha 1950.

– (Co je síť víry)

Tisk fol. 1b-5a; Smetánkovo vyd. s. 6-12.

6 trháše *T*] dřieše *K* – 35 slušie *K*, *T*] slúže *Smet* – 53 krúpě *T*] krópě vodné *K* – 54 tekú *T*] tekú nebo padajé *K* – 58 má *K*] mage *T* – 82 líbezne vuole *T*] líbosti vóle *K* – 86 prvotně *K*] prwotni *T* – 99 předložené *K*] przedloženo *T* – 102 se trhala *T*] se dřela *K* – 112 všecky *K*] všicku *T* – 114 celý *K*] celu *T* – 115 ta *K*] to *T* – 116 kto *K*] vynech. v *T* – 117 trhala *T*] dřela *K* – 124 vyznávají] wyznawagie *T*, vyznáníe *K* – 125 opatrně] obatrníe *T* – 131 tisícúov *T*] za tím v *K*: plný svět

– (O rotách ve společnosti)

Tisk fol. 24a-30a; Smetánkovo vyd. s. 45-54.

100 mají] mag *T* – 104 zákona] Zokona *T* – 126 je *Smet*] gegie *T* – 152 od těch slov *Smet*] otiech [lowiech *T* – 199 jiného *Smet*] geho *T*

- (O šlechtě)

Tisk fol. 153a/b; Smetánkovo vyd. s. 269-270.

- (O měšťanech)

Tisk fol. 162a-168a; Smetánkovo vyd. s. 286-295.

16 množstvie *podle větš.*] množtwe *T (i jinde)* - 33 životuov] židotuow *T* - 35
láká] lka *T* - 41 nezmordoval] nezwordoval *T* - 55 příkazují] příkazuge *T* - 61 so-
bě nepravdú *Rš*] řodie nepravu *T* - 98 jakož] yokož *T* - 100 děliti *T*] se děliti *Smet* -
129 rozkazující] rozkazug ce *T* - 148 v rozkoši] wrokoši *T* - 155 podlé] podlo *T* -
156 nebude] nebu *T* - 161 stojí] [toge *T* - 188 uvedú] wvede *T*

LITERATURA TRAKTÁTOVÁ

Literárnímu životu po Lipanech dával stále ráz ideologický boj, proti revolučním létům se však změnila jeho povaha. Když bylo roztrženo revoluční hnutí, na místo agitační tvorby, doprovázející revoluční boje a snažící se působit na jejich průběh, nastoupila literatura soustředěná na otázky teoretické a mravní povahy. Tak se znovu intenzivně skládaly polemické spisy a důrazně se uplatňovalo živé slovo kazatelské.

Zvláště oblíbenou literární formou pro řešení aktuálních otázek byl traktát, který svým dosahem ovšem daleko přerůstal oblast náboženskou, protože se v náboženské formě řešily vlastně všechny významné politické a sociální otázky; ať už šlo o boj utrakvistů s římskou reakcí, nebo o spory uvnitř utrakvismu samého, v podstatě šlo vždycky o boj pokrokových sil s reakcí.

MIKULÁŠ Z PELHŘIMOVA (BISKUPEC) TÁBORSKÁ OBRANA

Mikuláš z Pelhřimova (zvaný Biskupec) představuje v ideologickém boji mezi stranou táborskou, stranou pražskou a katolickou církví oficiálního zástupce strany táborské. Přesnější životopisná data o něm nacházíme až k r. 1409, kdy se stal bakalářem; r. 1411 byl členem koleje královny Hedviky v Praze, od r. 1415 farářem, nejprve v Kondraci pod Blaníkem, pak v Písku. Zasažoval s velkým zaujetím do ideového boje proti pražským mistrům, ať už šlo o užívání ornátů při mši (hádání ve Zmrzlíkově domě r. 1420), o hádání na Konopišti r. 1423 nebo o spor v otázce transsubstanciace, tj. přeměny chleba a vína při mši v Kristovo tělo a krev. Zúčastnil se i jednání v Chebu (1432) o účasti husitského poselstva na basilejském koncilu, i samého jednání v Basileji (1433) a po svém návratu bojoval dále proti pražské straně. Po jejím vítězství a po pádu Tábora (1452) byl Biskupec vězněn až do smrti jako radikální politický představitel táborství; zemřel ve vězení kolem r. 1459.

Jeho literární dílo tvoří četné polemiky, postila na Zjevení sv. Jana, latinsky psaná *Táborská obrana* (*Confessio Thaboritarum*) a tzv. Kronika táborská (*Chronicon sacerdotum Taboriensium*), cenná především jako historický pramen. Latinský jazyk jeho spisů byl vynucen snahou přizpůsobit se v polemice literární formě odůporce, pražské strany.

V otištěné ukázce z Táborské obrany je přímo programově formulována zásada, v jejímž duchu Biskupec vždy ve svých projevech usiloval o širokou srozumitelnost svých názorů a o přesnost výrazu.

Léta páně 1431 bylo na obecném sněmu Českého království zvoleno dvanáct osob z pánů, rytířstva, zemanů, měst a obcí z Českého království, přidržujících se božího zákona, a bylo jim ode všech uloženo pečovat o dobrý řád mezi sebou i mezi kněžími obou stran. Ti pak z moci vlastní i za
5 všechny ostatní stanovili téhož roku na svátek sv. Jiří slyšení nám, kněžím tábořským na jedné straně, a našim odpůrcům, mistrům a kněžím pražským na straně protivné. I shromáždili jsme se, příslušníci obou stran, řádně v předvečer svátku sv. apoštolů Filipa a Jakuba v koleji Karlově a stanuli
10 jsme před uvedenými zvolenými zástupci, kteří nás měli vyslechnout za přítomnosti mnoha kněží a množství lidí světských.

Mistr Jan Rokycana přednesl nejprve proti nám některá obvinění, a to jménem svým i ostatních pražských mistrů a kněží. Po přednesení těchto obvinění, dříve než jsme na ně my, řečníci tábořští kněží, odpověděli, především jsme za přítomnosti zmíněných auditorů, mnoha kněží a světských
15 lidí odevzdali jim do rukou na pokyn řečených auditorů v soustavném vy-psání naši při, kterou pod vůdcovstvím božím otevřeně vedeme proti jmeno- vaným mistrům a kněžím pražským.

Tuto při zde vypíšeme, nikoli sice týmiž slovy, avšak pokud jde o obsah, co nejpřesněji a co možná stručně a zhuštěně. Tento náš spis
20 obsáhne dvě hlavní části. V první popíšeme naši při, o kterou se zasazujeme, a doložíme ji zákonem božím a autoritou svatých učitelů, pravdivě na něm založenou. V druhé se obrátíme proti spisům mistra Jana Rokycany a jeho přívrženců, kteří hojně, vždy znovu a znovu, píší proti našemu stanovisku shodnému s obecnou církví a proti našemu výkladu pře; dříve však odpo-
25 víme na obvinění od něho proti nám vznesená.

Prohlášení o tom, co jsme řekli a co chceme říci

K první části tedy:

K ujištění a k bezpečnému dotvrzení toho, že nade vše usilujeme o čest boží, o prospěch církve a o to, abychom byli věrnými údy pána našeho
30 Ježíše Krista, předesíláme následující prohlášení, že v naději našeho pána Ježíše Krista jsme zastávali, zastáváme a pevně zastávati žádáme všechnu pravdu hodnou víry, vyznávající z upřímného srdce, že zákon Kristův jako celek představuje pravdu tak pevnou, že z něho nemůže odpadnout ani
35 jedině jota, ani tečka. Jednotlivým jeho článkům věříme v tom smyslu, v jakém jim přikazuje věřit blahoslavená trojice. Věříme dále, že jeho dům, to jest pravá jeho nevěsta, svatá církev, je tak pevně založena na pevně skále, že brány pekelné ji nikterak nemohou přemoci, a skláníme pokorně, pokud jde o naše výroky, minulé i budoucí, své šíje před poučením našeho spasitele, před jehož soudnou stolicí staneme, hotovi vydat počet ze všeho,

40 upřímně a věrně žádající být jeho učedníky a zákon jeho v celku i v jednotlivostech poslouchat; a jsme odhodláni v naději jeho vlastní kruté smrti raději vytrpět umučení, než bludně cokoli říkat nebo tvrdit něco, co by se protivilo vůli Kristově a jeho pravé nevěsty církve, jakož i výrokům církevních učitelů, opírajících se pravdivě o jeho zákon.

45 Dále prohlašujeme, že obranou bodů, pro něž nás protivná strana napadá, a tím, že jí v tom odpíráme, nemíníme nic ubírat z Písma svatého ani zamítat názor některého svatého učitele nebo kohokoli jiného, je-li pravdivě opřen o Písmo. Protože však máme bedlivý zřetel k pronásledování mnoha věrných pro tyto body i k jejich hroznému kaceřování a upalování
50 pro ně, jakož i ke skutečnosti, že mnohá lidská učení se velebí a vynášejí na roveň zákona, ba i nad sám zákon, takže bývají Kristovu zákonu na překážku, na újmu i na obtíž, se vši snažností jsme směřovali a stále chceme směřovat k tomu, aby všechna nebezpečí toho druhu byla odrážena ode všech Kristových věrných a aby vše lidské a k božimu zákonu dodatečně
55 přidané bylo za přidané považováno; a naopak zase to, co je boží, aby bylo ode všech lidí za takové drženo a nikdo aby se nedomníval, že snad Kristus se svými apoštoly nepostačuje pro podání a zachovávání božího zákona.

A jestliže nás kdo pravdivě poučí zákonem božím, činy Kristovými a apoštolskými a sněmy prvotní církve i učiteli, pravdivě se opírajícími
60 o zákon, že jsme se v čem dopustili přestupku proti víře nebo proti dobrým mravům, proti obřadům, jež zachovávali první křesťané spolu s apoštoly podle Kristova učení, anebo že jsme za jakýchkoli okolností sešli z pravé cesty, hotovi jsme poslechnout pravdy a s ní vytrvat vědouce, že pravda nade vším vítězí. Je tedy zřejmé, že nejsme zatvrzeli ve svém stanovisku,
65 nýbrž že jsme hotovi znovu uvěřit pravdě, dokáže-li nám někdo řečeným již způsobem, že jsme se od víry odchýlili.

Připomínky ke všemu, co chceme dále říci

Poněvadž každému věřícímu sluší začínat od Krista Ježíše jako od prvního počátku, který platí sám sebou, od něho tedy začínáme po předchozím prohlášení i my a žádáme pokorně, aby velebnost všemohoucího
70 boha ochraňovala počátek tohoto našeho díla, řídila jeho pokračování a dovedla jeho závěr k chvále a cti své i všech jeho svatých. Předeseíláme pak tyto připomínky, z nichž první je tato:

Připomínka první. Ježíš Kristus je sám nejlepší zákonodárce (Jak. 4),
75 pán náš a ustanovitel práv našich (Iz. 53), základ všelikého soudu, příslušícího křesťanu (1 Kor. 3), v němž se otcí zalíbilo a jehož příkazuje poslouchat (Mat. 17). Je pravidlem a neklamnou mírou, jíž dlužno měřit vše, i co je proti zákonu, i co je podle zákona. Jeho sluší nejbezpečněji následovat

80 jako vzoru ve všem, co se týká víry a života křesťanského i mravů a k němu především a nejvíce přihlížet.

Připomínka druhá. Zákon Ježíše Krista, to jest zákon evangelia, vyniká nad Zákon starý i nad jiné zákony stručností, nevelkým počtem svátostí a snadnou uskutečnitelností. Sám o sobě zcela dostačuje k řízení bojující církve a nikdo na svém pozemském putování do pravé vlasti nepotřebuje
85 k němu přidávat ještě nějaký jiný zákon. Vždyť je-li náležitě zachováván, učí dokonale, jak by měla být obecně vykořeňována všechna nespravedlnost ze státu a jak by měl být trestán, kdokoli se proti zákonu provinuje, i jak by bylo třeba všeliká práva křesťanova zaručovat a dávat jim průchod. Bez nebezpečí omylu z něho poznáváme, čemu věřit a v co doufat, i kterak
90 uzpůsobovat sebe i stát, jaký zákon nám odevzdal Ježíš Kristus a jaký kromě něho nemohl ustanovit nikdo z lidí, aby byl tak všestranně přiměřený každému člověku, vhodný pro každý stav a pro všechny okolnosti, aby byl všude a vždy plněn bez jakékoli výjimky, která by v řečeném zákoně nebyla v míře zcela postačitelne obsažena.

95 Připomínka třetí. Pod slovem víra sluší rozumět pravdy, jimž mají věrní věřit, vymezené především tím, co je psáno v kánonu bible, a pravdy nesporně hodné víry a takové, jež lze z nich přímo vyvozovat. Cokoli však není určeno těmito pravdami ani se nedá, jak pověděno, z nich vyvodit, to nutno považovat za přidané od lidí.

100 Připomínka čtvrtá. Ačkoli výroky apoštolských svatých učitelů nelze přijímat jako důkazy pro závaznost církevních dogmat, nicméně pozemští poutníci mohou jejich úsudky přijímat a jsou přípustné, pokud v nich mluví Kristus a pokud je lze pravdivě a přímo odvozovat z výslovného zákona našeho pána Ježíše Krista. Neboť svatí učitelé vyslovují něco podmínečně,
105 něco jako domněnku nebo pravděpodobnost, někdy tvrdí něco, co přesahuje jejich mínění, jako by to byla víra, a jindy se vyjadřují bojovně a odmítavě, navzájem se kaceřující a odsuzující, a často se jim přihodí, že jejich slova mají dvojí smysl.

Připomínka pátá. Ačkoli mystické tělo Kristovo bylo třeba po čas
110 Starého zákona vzdělávat jako mladou dívku mnoha znameními přístupnými smyslovému vnímání, s dospíváním církve za času milosti není již nutné věnovat tolik pozornosti znamením tohoto druhu; avšak jestliže Kristus některá znamení schvaluje, pak je dovoleno užívat některých obřadů, pokud zbožnost pozemských poutníků je ještě nedokonalá, vždy
115 však s umírněností, a je třeba se přitom vyvarovat nadměrného vynášení, neužitečného zaměstnávání, rozmnožování obřadů, neodůvodněného zavazování k nim nebo zase neodpustitelného zprošťování od nich. Je nutno nepřipisovat jim jakoukoli božskou moc a necenit je stejně vysoko jako zákon nebo dokonce nad zákon a nezatěžovat jimi církev více, než tomu
120 bylo ve Starém zákoně, když přece Kristus chtěl mít církev za času milosti

oproštěnu od podobných přízdob. Žádná soukromá ustanovení tohoto druhu nebudtež přípustná a lid si je nesmí dát vnucovat jako závazná, leda pokud usnadňují zachovávání Kristova zákona.

125 Přípomínka šestá. Mnohé přimysleli lidé ne pro účinnost, ale jen pro okázalost a názornost, avšak v docela jiném smyslu, než v jakém je o této věci psáno v zákoně.

Připomínka sedmá. Kněží, kteří nedbají obřadů později přidaných lidmi ke Kristovu zákonu, obřadů, které tento zákon zkracují, znemožňují, omezují a zatěžují, ti v této věci – při splnění ostatních příkazů – nehřeší.

130 Přípomínka osmá. V evangeliu Ježíše Krista je plněji, závazněji a směrodatněji vymezena všechna pravda, již mají věrní věřit a podle ní jednat, zvláště pokud jde o svátosti, nežli v nynější církvi římské, v jejíž víře, smyslu, obřadu a vážnosti jsou dnes od mnohých vychvalovány a rozšiřovány různé novoty, takže se jimi zastírají ony svátosti, jako by nestačily. Naopak ryzími božskými pravdami svatého evangelia, které jsou
135 jasné a samy sebou zřejmé, lze všechny výpovědi mnohem spolehlivěji utvrdit, pevněji odvodit a užitečněji si je osvojit.

1 na *obecném sněmu Českého království*: v Kutné Hoře v únoru 1431; sněm zvolil dvanáct zemských vladařů – 5 na *svátek sv. Jiří*: v pondělí 23. dubna 1431 – 8 v *předvečer svátku sv. apoštolů Filipa a Jakuba*: 30. dubna 1431 – 11 *Jan Rokycana*: volený arcibiskup strany podobojí – 28n. *K ujištění a k bezpečnému dotvrzení toho...*: tento odstavec obsahuje některé ohlasy Husovy protestace, napsané úvodem ke spisu *De sufficientia legis Christi*; viz zde v 1. sv. na s. 175n. – 58n. *A jestliže nás kdo pravdivě poučt zákonem božím...*: podobně zní sedmý článek proslulého „soudce chebského“, zásad, domluvených mezi husity a zástupci basilejského koncilu v Chebu 18. května 1432 – 63-64 *pravda nade všim vítězí*: heslo odvozené z 3 Esdr. 3,12 – 68 *Poněvadž každému věřícímu sluší začínat...*: i tato věta je ohlasem Husovy protestace ve spise *De sufficientia legis Christi* – 84 *do pravé vlasti*: tj. do nebeské vlasti, k spasení – 96 *v kánonu bible*: kánonem rozuměli táborští souhrn biblických knih, z nichž lze vyvozovat pravé učení – 109 *mystické tělo Kristovo*: mínění starozákonní vyvolení boží (jako předobraz pozdější Kristovy církve)

OBRANA TÁBORSKÝCH

Tento český spisek, kterým táborští odpovídali na žaloby šířené druhou stranou, zvláště mistrem Janem z Příbramě, ocenil už Palacký pro jeho velikou jazykovou hodnotu. Třeba i ostatní husitské strany vyvíjely značné úsilí o prohloubení a propracování odborné češtiny, zásluha táborských byla ze všech husitských stran největší. – Z Obrany uvádíme ukázkou táborského stanoviska k transsubstanciaci s polemikou proti názorům Jana Rokycany, předneseným na kněžském shromáždění v Kutné Hoře v červenci 1443.

Aby však pravda v tom lépe a pravějie poznána byla a strana nikteráž nejsúc slyšiena druhé po řečech strany tak lehce potupována a odsuzována

nebyla, slušie, což jedna strana kuse a s ujímaním druhde řečí a přidávaním
rozpisuje, řečí strany druhé při tom tknúti.

5 Ti tehdy nadepsaní protivníci na počátku píší: „Takto se dalo nyní
u Hory na sněmu kněžském: najprvé M. Jan z Rokycan s jinými mistry
pražskými a kněžími podal kněžím tábořským této viery: „Věřeno má býti,
že v velebné svátosti těla a krve božie jest celý Kristus, pravý bůh a pravý
člověk, svým vlastním přirozením a podstatú svého přirozeného bytu, kterou
10 podstatu jest vzal z Marie panny a kterou podstatú sedí na nebi na pravici
boha otce,“ a že by k té viere táborští kněžie i jiní jich se přídržící nikoli
svolití nechtěli.

Tuto protivníci nestydie se proti záповědi boží krivdy psáti praviece,
by kněžie táborští k té viere od mistrův podané nikoli svolití nechtěli. Neb
15 k první stránce jie u plně sú svolili, točíž že „věřeno má býti, že v velebné
svátosti těla a krve božie jest celý Kristus, pravý bůh a pravý člověk“.
A druhé stránce té viery chtěli sú také svoliti, k témuž se i dnes poddávajíce,
když by jim ta slova byla vyložena a právě zákonem božím a doktory,
kteríž se právě v témž zákoně zakládají, dovedena, že by točíž „Kristus
20 byl v té svátosti svým vlastním přirozením a podstatú svého přirozeného
bytu, kterou podstatu jest vzal z Marie panny a kterou sedí na nebi na pravici
boha otce“. A proto k té stránce druhé kvapni sú svoliti nebyli, neb svědomo
jest z viery obecné křesťanské i z písma čtenie svatého a doktorův svatých,
v témž se čtení právě zakládajících, že Kristus vedlé svého vlastnieho těles-
25 ného přirozenie a podstaty svého přirozeného bytu, hmotně a tělesně po
svém na nebesa vstúpení sedí na pravici boha otce a že vedlé zákona obec-
ného tak až do dne súdného nenie ani bude zde s námi na zemi; a že vedlé
svého toho bytu tak na jedinkém místě v nebi jest, ač vedlé svého bytu
posvátného, duchovnieho, mocného a pravého tělo jeho jest zde s námi
30 v svátosti velebné. Jakož ty všecy věci jsú široce kněžími tábořskými
z písem svatých i z doktorův v tom se právě zakládajících vedeny a okázáno,
že tak drží veliká strana kněžstva a lidu v světě přebývajícíeho, protož
každý z těchto věcí móż srozuměti, že kněžím tábořským krátko na tom
protivníci jich činie, rozpisujíce, by oni k té jich viere svoliti nikoli nechtěli.

35 Než aby lidé z toho sobě nebrali, by kněžie táborští o velebné svátosti
těla a krve Kristovy nevěřili aneb bytu slušného jeho svatého těla v svátosti
otpierali. Buď všem známo, ktož toto písmo uzřie neb uslyšie, že kněžie
táborští tudiež u Hory na sněmu takovůž sú vieru vyznali: „Věříme, věřili
sme i věřiti mieníme, že v velebné svátosti těla a krve božie jest celý Kristus,
40 pravý bůh a pravý člověk, jehožto tělo z panny Marie narozené, které na
kříži visalo a sedí na pravici boha otce, spojené osobně s božstvím, věříme
býti v svátosti posvátně, duchovně, mocně a právě.“

Druhé protivníci píší, že by M. Jan z Rokycan z traktátův kněží táboř-
ských dokázal, že to píší a jiným jest rozdáno, že „křesťané vedlé čtenie

45 svatého nemají se klaněti Kristovi v svátosti klaněním, kteréž na boha slušie“.

V tom opět kusu protivníci nepíší pravdy; nejprvé v tom, kdež pravie, by kněží tábořských byli traktátové a že by oni psali a jiným je rozdávali, neb jedna osoba z kněží těch, ta toliko jest ty traktáty psala a k tomu se jest
50 seznala. Druhé v tom pravdy nepíší, že té osobě v tom kusu slova měnie. Neb kdež ta osoba píše, že křesťané vedlé čtenie svatého „nejsú dlužni“ klaněti se Kristovi etc., tu oni píší, že by ta osoba psala, že „nemají“ se klaněti Kristovi etc. Než aby lidé z toho sobě nebrali, by ta osoba, kteréž se to dotýče, těmi slovy, kteráž píše, rozuměla a mienila, by té osobě božské
55 Kristově v té svátosti klaněním, kteréž na boha slušie, křesťané klaněti se neměli, protož ta řečená osoba, když jest u Hory na sněmu tiem potkána, předloživši najprv z viery písma, že Kristus tři přirozenie v sobě zaviera od sebe rozdielná, z nichžto jedno druhým se nejmenuje, točíž božstvie, tělo a duši, a písmo každé přirozenie Kristovo z těch Kristem druhde nazývá;
60 a tak že Kristus vedlé člověčenstvie jest stvoření. Druhé předloživši ta osoba z písma svatého a z doktorův svatých, že modlenie některé jest najvyššie, jenž jest poctivost samému bohu příslušejicie, a jiné jest nižšie, kteréž příslušie člověčenství Kristovu nad jiná všecka stvoření, jelikož je převyšuje. Třetíe, ta osoba oznámivši svůj úmysl, že jest tiem svým rčením chtěla
65 odlúčiti rozum hrubý, kterýž někteří při svátosti mají, domnievajicie se, by tělo Kristovo bytem přirozeným tak, jakož na pravici boží sedí, bylo v svátosti, chtiec, aby lidé tak ku pánu Kristu, kdež kolivěk jest, se měli, jakož tu jest, aby jinak k němu se majíce, než tu jest, i neblúdili, i takto k tomu jest odpověděla, že křesťané vedlé čtenie svatého nejsou dlužni
70 klaněti se Kristovi v svátosti klaněním, kteréž na boha slušie, rozumějíc a mieníc, že Kristovi vedlé jeho těla, tak jakož dotčeno jest, od božstvie rozdielného v přirození, nemá se býti v svátosti modleno, jakožto písma doktorův svatých i Dekretu ukazují, nikdy tiem ta osoba nerozumějíc ani mieniec, by té osobě božské Kristově v té svátosti klaněním, kteréž na boha
75 slušie, křesťané se klaněti neměli. Neb mistr hlubokých smyslův píše: „Některým se vidí, že tělu Kristovu neboli duši má se býti modleno ne tiem modlením, kteréž na boha slušie, ale tiem, kteréž člověčenství Kristovu přísluší nad jiná stvoření. Neb kdyby duši aneb tělu Kristovu vzdáno bylo modlenie, samému stvořiteli příslušejicie, poňavadž duše Kristova neboli
80 tělo stvoření toliko jest, stvoření by vzdáno bylo, což na stvořitele slušie, a učinil-li by to kto, za modloslužebnost by jemu počteno bylo.“ Toť řeč jeho. K témuž jest výklad na Dekrety, kdež takto psáno stojí: „Modlíme se zajisté člověčenství Kristovu kterakús poctivostí věččí než všem stvořením, ne tiem, kteréž na boha slušie.“ Toť řeč jeho. Z kterýchžto řečí móż každý
90 rozuměti, že Kristovi vedlé jeho těla, tak, jakož řečeno jest, od božstvie v přirození rozdielného, nemá se modleno býti modlením, kteréž na boha

slušie v svätosti, ač té osobě Kristově božské v té svätosti klaněním, kteréž na boha slušie, křesťané se klaněti mají.

1 *pravějie* správněji; *strana nikteráž nejsúc slyšienu* žádná ze stran, aniž byla slyšena, vyslechnuta – 3 *s ujmaním druhde fečti* ubírajíc, vynechávajíc někdy feči – 4 *rozpisuje* písemně rozhlašuje, prohlašuje; *tknúti* dotknouti se, zmíniti se

5 *tehdy tedy; nadepsaní* dříve uvedení – 6 *u Hory:* v Kutné Hoře v červenci 1443 – 9 *přirozeného bytu* bytí, jsoucnosti; citován list Příbramův Jakoubkovi z Vřešovic z 21. června 1443 (srov. Z. Nejedlý, Prameny k synodám strany pražské a tábořské, Praha 1900, s. 20) – 11 *jich se přidržíci* jejich přívrženci

13 *křivdy* nepravdy – 14 *by nechťeli že nechťěji* – 15 *jie* její – 17 *k témuž se i dnes poddávajice* podvolujice se témuž, jsouce ochotni k témuž i dnes – 18 *doktory* církevními učiteli – 19 *kteříž se právě v témž zákoně zakládají* kteří se správně řídí týmž zákonem, tj. vycházejí z bible; *dovedena dokázána, prokázána* – 22 *kvapni sú svoliti nebyli* neukvapovali se se svolením – 23 *z písma členie spatého* z toho, co je psáno v evangeliu – 24-25 *vedlé svého vlastnieho tělesného přirozenie* podle své tělesné (hmotné, lidské) přirozenosti – 27 *ani bude ani nebude* – 33-34 *králko na tom... činie* v tom křivdí

36 *slušného příslušného, náležitého* – 38 *tudiež tamtéž, rovněž tam* – 41 *osobně* svou osobou; *věříme býti* věříme, že je

43 *druhé za druhé* – 45-46 *kteřež na boha slušie* které přísluší bohu

47 *v kusu* v článku víry – 48 *by kněží tábořských byli traktátové* že (to) byly traktáty (pojednání) kněží tábořských – 49 *jedna osoba:* tj. Mikuláš Biskupec z Pelhřimova; *se jest seznama* přiznala se – 51 *dlužni povinni* – 56 *když jest... tiem potkána* když jí to bylo vyčteno – 57 *v sobě zaviera* v sobě zahrnuje, slučuje – 62 *poctivost* pocta – 64 *řetie za třetí* – 65 *rozum hrubý* příliš konkrétní smysl – 67 *aby se měli* aby se chovali – 72 *rozdielného v přirození* odlišného v přirozenosti – 72-73 *písma doktorův svatých i Dekretu* spisy církevních učitelů a Dekret Graciánův – 75 *mistr hlubokých smyslův:* Petr Lombardus (12. stol.); cit. Sententiarum libri quattuor (PL 192, 776) – 81 *počteno* považováno – 82 *výklad na Dekrety:* citované místo nezjištěno

PETR PAYNE

ŘEČ KE KRÁLI ZIKMUNDOVI

Petr Payne, nejčastěji zvaný mistr Engliš, patří k předním představitelům tábořské strany. Byl původně profesorem v Oxfordu, ale musel uprchnout z Anglie do Německa a odtud do Čech jako radikální následovník Vikleřův. Do Prahy přišel snad r. 1414 a působil zde na německé škole, založené německými mistry, Husovými přívrženci, v domě u Černé růže na dnešních Příkopech. Později se účastnil četných polemik i důležitých jednání jako diplomatický zástupce husitských stran: podnikl cestu do Cařihradu a tam jménem husitů jednal s představiteli východní církve; byl i jedním z mluvčích českého poselstva na basilejském koncilu, kde obhajoval třetí z Pražských artikulů (proti světskému panování kněží). V domácích ideologických sporech představoval často rozhodčího a byl považován za nespornou autoritu při jejich řešení. Po bitvě u Lipan opustil Prahu, vrátil se však r. 1448 s Janem Rokycanou. Zemřel v klášteře na Slovanech r. 1456. Jeho dílo, představované četnými traktáty a řečmi, přesáhlo z období bojovného husitství

i do následující epochy a významně se uplatňovalo ve snahách o dosažení politické jednoty mezi husitskými stranami až do začátku padesátých let.

Otiskujeme překlad výňatku z Paynovy řeči, kterou latinsky přednesl jako mluvčí husitů před králem Zikmundem v Bratislavě v dubnu 1429 za jednání, k nimž královu stranu přiměly vojenské úspěchy husitů. Paynův projev je budován podle zásad řečnického umění; zaznívá z něho naprosté přesvědčení o síle husitské pravdy a sebevědomí, pramenící z úspěchů husitských zahraničních výprav.

Poněvadž tedy nikdo není a ani nikdo nebyl, kdo nad bohem zvítězil a pravdu přemohl, marně se namáháš ty, králi, prostý smrtníku, když spolu se svými vratkými knížaty zamýšlíš zahubit nezničitelnou a nesmrtelnou pravdu, jejímž původcem a obráncem je bůh. Neboť s jistotou vám

5 oznamuji, že jediná jiskra pravdy, kterou my máme a za kterou s vámi bojujeme, překonává všechny syny lidské mravní silou, vznešeností a důstojností. A jestliže všechny, pak i všechny krále, knížata, papeže, legáty a mistry pravda přemáhá, drtí, sráží a povaluje, zdolává, ničí, vyhlazuje a tak na hlavu poráží podle svědectví blaženého Esdráše (3 Esdr. 3), že

10 zahyne ve své špatnosti špatný král, špatné víno, špatné ženy a všichni špatní papežové, legáti a všichni synové lidští a všechna jejich špatná díla, avšak pravda božího zákona je veliká a silná nade všemi a panuje, trvale sílí, žije a vítězí na věky věků. Protože tedy přilnout k této ryzí pravdě je totéž jako přilnout k bohu a jí sloužit znamená kralovat, rmoutit se pro ni

15 znamená radovat se, zchudnutí pro ni je obohacení, utrpět škody znamená získat, ztráta je majetek, posměch pro ni zásluha, potupa pochvala, zemřít znamená žít, opovržení se rovná oslavě a přetrpět všechna nebezpečí zajišťuje blaženost: proto ceníce tuto požehnanou pravdu výše než vlastní život i tělo, jsme odhodláni jí pokorně sloužit svým životem i smrtí a pro ni podstoupit všechna nebezpečí; k ní míníme cele přilnout a do svého srdce nepřipustit nic jiného než snahu zalíbit se upřímně našemu pánu Ježíši Kristu

20 skrze jeho zákon; chceme plnit jeho přikázání a jeho opovržený životní úděl objímat rukama i nohama, ústy i srdcem a vůbec celým tělem, protože raději chceme s ním – pokud on to dovolí – být ukřižováni, ubiti, usmrceni, opovrženi, potupeni a ztýráni než s ničemným světem mít sebevětší požitek ze světského hříchu. A z té příčiny pro tuto jedinou při podle

25 příkladu apoštolů ve všem snášíme protiventství, ale necítíme tíseň; jsme v nesnázích, nikoli však opuštěni; trpíme pronásledování, ale nejsme ponecháni sami sobě, jsme ponižováni, neztrácíme však hlavu; jsme sráženi k zemi, ale nehyneme; každodenně jsme posíláni na smrt, a přece stále žijeme pod zástitou boží. Jsme tupeni, ale my se z toho radujeme; jsme terčem výtek, ale my za to blahorečíme bohu; jsme vydáni všanc vražedným útokům, pohromám, ostří mečů, plamenům ohně, okovům a všemožnému tělesnému ohrožení, a přece vzdáváme za to díky; jsme zraňováni

30 a dokonce ubíjeni – a ejhle, my žijeme a jako vítězové nad smrtí se ničeho

nebojíme a nad svým vítězstvím radostně jásáme; a čím silněji jsme sužováni, tím silněji vzdáváme díky, modlíme se za své pronásledovatele a plaveme v řece radostí.

Proč jsi tedy pohoršen, králi izraelský? Uvědom si, jaké mravy stíháš
40 a jaké lidi se snažíš stíhat! A vůbec co nám zlého budete moci udělat, ty se svými knížaty, když všechno, co vy pokládáte za zlo, to my máme za vytoužené dobro, čeho vy se bojíte, toho my se nebojíme, čím vy pohrdáte, to my si vybíráme, a co si vybíráte vy, to my zavrhuje; všechny bolesti a strasti, které nám strojíte, ty my s pomocí Kristovou pokládáme za žerty a hry,
45 a co je ve vašich představách nejhorším zlem, to my považujeme za sladký med. Co tedy můžete zlého učinit těm, kteří jsou se vším spokojeni; co můžete odejmout těm, kteří vším pohrdají, čím pohrozit lidem, kteří se ničeho nebojí, čím uškodit lidem, kteří si žádají právě toho, co škodí, a radostně si pro sebe přeji nebezpečí, před kterými se třese svět? Zajisté my se ničeho nebojíme, když se bojíme boha; nic neztratíme, když máme boha; s ním se rozdělíme rovným dílem o zisky a škody. Hrozíte nám smrtí, nechť
50 tedy přijde smrt nám vítaná; hrozíte nám smrtí, ale tím nám hrozíte svobodou; hrozíte nám smrtí, ale tím nám hrozíte vysvobozením od smrti, vysvobozením ze žaláře, vysvobozením ode všech nebezpečí, když přece smrt vezme s sebou všechna nebezpečí, pohltní je a vyhladí a v kratičké chvíle ubožáky dovede a doprovodí do věčné blaženosti. Ach, vy pošetilí a bezmocní lidé! Když pro nás chystáte to nejhorší jako trest, místo nejhoršího děláte nám to nejlepší; když se snažíte nás přemoci, sami padáte, a když stojíte, kráčíte dolů do pekel. Šťastní, kteří trpí pro Krista, nešťastní vy,
60 kdož Krista pronásledujete; šťastní, kteří umírají pro Krista, nešťastní vy, kdož bojujete za ďábla a pro něj – bíději než zvířata – umíráte. Šťastní, kteří ať už stojí, nebo klesají, po zásluze jsou vítězi a sklízíjí vítězné triumfy. Nešťastní vy, kdož ať už stojíte, nebo klesáte, kvapíte do pekla; a i kdybyste dosáhli svým kopím a mečem vítězství, ležíte poražení pod tíhou hříchu a zločinu. Věz proto nyní, králi smrtelný a vratký, že nevedeme s tebou
65 válku pro svou záchranu, ale bouříme se proti tobě pro pravdu Kristovu; a než nám tuto pravdu vyrveš ze srdce, sám budeš dříve vyrván ze své tělesné schránky. Dříve než nás oloupeš o slávu, sám se budeš válet v bídě; dříve než odejmeš Kristovi čest, ztratíš svůj život i duši a své slavné jméno
70 vystavíš věčné potupě celého světa.

Zanech toho tedy, slavný králi, a přestaň spolu se svými průvodci napadat Krista a své slavné jméno nezabavuj slávy, svou čest neproměňuj v bezectnost a řadu skvělých hodností tvých předků, až k nebi zářící, neuzavírej špatným koncem, nevrhej na ně stín! Vždyť dokud ses přidržoval
75 boha, triumfoval jsi nad pohany; když však jsi boha opustil, jsi porážen od sedláků – div do té doby neslýchaný! Nedivíš se tomu, kolikrát tvá vojska, třebaš na počet desateronásobně silnější a lépe vyzbrojená, už byla pobita,

rozprášena a na útěk obrácena, kolikrát byla zahrnána a na hlavu porážena od nepočtených vesnických bojovníků k nemalé tvé škodě a hanbě? Zasluhu o to vše nepřipisujeme však sobě, ale bohu jako původci všeho toho a vítěznému vojevůdci; jeho pravdě ze všech sil sloužíme, kdežto vy proti ní bojujete a nedůstojně se jí protivíte. Bůh, který vládne nebem i zemí, je naším svědkem, že nevedeme války ve svém zájmu, ani že se ti neprotivíme ze zpupnosti, ze ziskuchtivosti nebo z nějaké zaslepenosti. Zapřísahám tě, učiň tento pokus a zkouškou se přesvědč: změň své smýšlení a toto přel-slavné království bude tvé; změň svou vůli, dej svobodu pravdě a tvá bude obec pražská a český národ. Přislib nám spravedlnost, a budeš mít v krá-lovství plný zdar; slib, že budeš věrně sloužit pánu bohu a jeho zákonu, a my jsme hotovi věrně tě poslouchat. Hle, před tváří boží a v duchu Kris-tově ti nabízíme spravedlnost v duchu práva i dokonalé mravnosti a upřím-ně si přejeme sloužit ti jako pánu. Je to všecko zcela lehce dosažitelné, uznáš-li za vhodné tak učiň; bude to však velmi těžké, jestliže odmítneš. Neboť beze vší pochyby – nepřijmeš-li tuto nabídku – je to pravda, která nade vším zvítězí.

75 *triumfoval jsi nad pohany*: triumfem Payne asi záměrně nazývá porážku, kterou Zikmund utrpěl od sultána Bajazida v září 1396 jako vůdce křížové výpravy západoevropského rytířstva proti Turkům – 87 *obec pražská a český národ*: Praha byla za husitství považována za hlavu království, proto je její stanovisko zvlášť zdůrazňováno

JAN ROKYCANA

Mistr Jan Rokycana (před r. 1397-1471) byl oficiálním mluvčím pražské strany. Narodil se jako syn kováře v Rokycanech. Za studii v Praze měl na něj silný vliv Jakoubek ze Stříbra. Roku 1415 se Rokycana stal bakalářem, r. 1427 byl vysvěcen na kněze a ustanoven farářem v Týnském chrámu, kde působil již od r. 1425 jako kazatel. Po smrti Jakoubka ze Stříbra se stal generálním vikářem pražského arcibiskupství a r. 1435 arcibiskupem. Téhož roku byl rektorem university. Zikmund jej donutil po svém nastoupení k odchodu z Prahy (1437); návrat mu umožnil až Jiří z Poděbrad (1448), s nímž Rokycana politicky těsně spolupracoval. Jako stoupenec vladařského programu krále Jiřího byl často napadán odpůrci z řad katolické reakce i od radikálních skupin.

Rokycanova literární činnost obsáhla především kazatelskou prózu, ať již máme na mysli Postilu založenou na týnských kázáních (u níž se však nedá s určitostí rozpoznat, co je dílem Rokycany samého a co přidali pozdější opisovači), nebo *Výklady na evangelium Lukášovo* a *Janovo*. K nim se připojují různé projevy na kněžských shromážděních a hádáních a četné listy (např. korespondence s Petrem Chelčickým).

Vybraný úryvek z Výkladu na Lukášovo evangelium ukazuje, že také pražskou stranu znepokojovala sociální otázka a že se Rokycana snažil ji řešit, ovšem cestou mravní obrody při udržení existujícího společenského řádu, což je typické pro

celou pražskou stranu. Také druhá ukázka – z Výkladu na Janovo evangelium – je zajímavá tím, že osvětluje Rokycanovy sociální názory.

Obě ukázky jsou výrazné i po stylistické stránce. Některé výrazové prostředky (řečnické otázky, zvolání atd.) ukazují přímo na to, že text úzce souvisí s mluveným projevem, v němž je třeba vidět podstatu i vrchol Rokycanova slovesného umění. Jako řečník strhoval po dlouhá léta davy posluchačů v Týnském chrámu. Svě řečnické nadání projevil i na mezinárodním fóru při basilejském koncilu.

VÝKLAD NA LUKÁŠOVO EVANGELIUM

I vece Petr: „Aj, my opustili sme všetky věci a šli sme po tobě.“ A on vece jemu: „Žádný nenie, jenž by opustil duom anebo starosty své nebo bratříe nebo ženu aneb syny pro královstvie božie a nevzal mnoho viece v tomto času ... život věčný.“ I pojal Ježíš dvanáste učedníkův a vece jim: 5 „Aj, vstupujeme do Jerusalema...“ (až dotud:) a nerozumiechu o těch věcech, kteréž praveny biechu.

Když pán položil veliké nebezpečnstvie při zboží, že těžko bohatý spasen bude, snáze velblúd projde skrze jehelnie uši, a lidé to slyšiece ulekli se řkúce: „Kto spasen bude?“ A on die, že to, což jest u lidí nepodobné, že jest u boha podobné, že když budú mieti pomoc od boha a řádně se budú mieti, že jest to podobné u boha. A svatý Petr ulek se i die: „My opustili sme všechny věci a šli sme po tobě,“ již tuto klade odplatu chudoby, že když pro královstvie božie opustí časné věci, že zde mnoho viece vezme a potom život věčný.

15 A dotýká té chudoby, kteráž v první cierkvi svaté byla, a by byla ta chudoba velmi zchopná, že jediné jich povolal, hned šli, všecko opustivše. To jedno, že všecko opustili, druhé, že šli po něm. Které jest větčie: všecko-li opustiti pro něho, čili jeho následovati? Větčie jest jeho následovati. Jakož die Ecclesiasticus, že jest veliké chvály, ktož následuje pána. Neb ač by již 20 šel do kláštera anebo na púšť, opustě všechny věci, a jestliže by Krista nenásledoval, všecko darmo a zmařeno! Ale člověk, maje zbožie, a neopustí jeho, muož pro to spasen býti. Neb, jakož stojí v Mat., když řekli: „My sme opustili všecko a šli sme po tobě,“ a on jim předložil to „vy ste následovali,“ a potom tepruv odplatu položil. Protož ktož lezú do klášterův a nenásledují jeho v skutciech a v mraviech, všecko darmo a zmařeno, ješto nedbají se učiti jeho zákonu, ješto jest to učenie nejlepšíe a pilnějie by se měl člověk jemu učiti a viece než kterému řemeslu. A když toho zanedbají a jiného sú pilnější, již ten každý zle stojí. A to jest dáblova pilná starost, že hledí, kdež muož, aby ten zákon vytrhl z srdcí lidských. Jakož die svatý 30 Pavel: „Buoh tohoto světa oslepil srdce nevěrných, aby jim nesvietilo čtenie pokoje.“

A znamenaj dvoje opuštění: jedno v žádosti a druhé v skutku. Ale opuštění v žádosti, to jest každému zapověděno pod věčným zatracením,

aby tak opustil duom, ženu, děti, že v čem by překážely k spasení a táhly
35 tě od boha, aby je v žádosti opustil, jich nenásleduje, ale aby je v nenávisti
měl. Nebo Kristus sám řekl: „Ač kto chce přijíti po mně a nebude nenávi-
děti otce svého i matky i bratří, nemuož býti křesťanem.“ Neb die, aby
i tělo své v nenávisti měl. Tak vida, ano tělo překážie pokušenými, a on se
40 hněvá na ně stýště sobě, již ten nenávidí tělo své. Též zbožie: hyn má někto
kupečstvie, anebo moha kupčiti, a než by oklamal svého bližnieho, radši
nechá toho kupečstvie a opustí – již ten zapierá.

Druhé opuštění jest v skutku, ale k tomu ne každý jest zavázán, než
mnišie, jeptišky a kněžie, ješto pro dokonalejší živnost svět opouštějí. Viziž
pak ty kněžie, ješto se oddávají k rolém a jsú jako jiní hospodáři, též mni-
45 šie, ješto se s forberky strojie a již svět opustivše, též panny, oddané bohu,
tiepati se po kupečstvích a jezdit; anebo mnišie a jeptišky, ješto ty věci
loutečné připravují, čepce, rukavičky, kličníky – to by vše nemělo býti.

„A žádný nenie, jenž by opustil otce, ženu, bratřie pro královstvie
božie.“ Svatý Matúš die „pro jméno mé“, svatý Marek die „pro čtenie
50 svaté“. Neb sú nejednú bývali mudrci, jenž sú opouštěli zbožie pro múdrosti
tělesné a pro uměnie, anebo mnich, ješto nechá světa, pro pecnec věčný dá
se do kláštera. Ale on chce, aby opustil ty věci, die „pro jméno mé“; a to
jest opustiti svět pro jméno božie, to jest pro své spasenie anebo pro zprávu
jeho. A ktož to učiní, žádný nenie, aby zde odplaty nevzal a potom v nebi
55 věčné. Protož lidé, když kde znamenají dary božie a zprávu a jdú tam rádi,
nebudú bez odplaty. Jako Maria, slyšiec od anděla, že jest v Alžbětě siemě
milosti božie, šla tam k ní, též teď apoštolé opustili všecky věci a šli po
něm. Bývá-li pak zpět, že žák, opustě mošnu s partékami, i běží, aby kněž-
stvie došel a dobré bydlo měl, již tu zle jest.

60 A die sv. Marek: „Ktož opustí duom neb rolí pro mě, že stokrát viece
vezme zde.“ Zdalíž by zde sto domóv vzal za to, že jeden opustil? Nic. Ale
ktož má jednu milost boží libeznú, jest ta větčie, než by zde sto domóv měl
a mnohá zbožie. Neb člověk, když zde ujímá tělu neb statku, tehdy vdycky
za to za každé velikú odplatu vezme. A druhé, opustí-li kto přátely, kteříž
65 by tě chtěli táhnúti od boha, a ty je opustíš, budeš mieti přátely všecky
volené v cierkvi svaté. Jakož die Actuum, že „bieše věřících jedno srdce“,
a svatý Pavel o těch die: „Jako nic nemajíce, a všemi věcmi vládnúce.“ Též
o ženě: Někto, moha tělu povoliti, a nechce pro odplatu věčnú. Již ten ženu
opúštie, když se zdržuje pro své spasenie. A když by se pak oba svolila,
70 muž s ženú, aby tak do smrti v čistotě stáli, již by to bylo bohu milejšie,
než by dvanáste dobrých synóv urodili a zplodili. Ale k tomu žádný nechvá-
taj, leč se dobře zkusí.

Ale že on, pán, zde divné dary dává, jako mnohým předveděným ku
peklu hned zde dává psotu, biedu, že se jim zde peklo počíná a potom
75 věčně, též zase svým voleným dává zde nějakú divnú svobodu v duši, že

se nebojcie kráľuov ani tých ľudí, že pred nimi svobodne mluvie. Jako někdy to dával apoštolóm, že jim to zde dáva, a potom věčnú radost.

A svatý Marek die: „Opustí-li kto s protiventstvom, že opustí duom, ženu, roli,“ takže, co naň buoh dopustí, mile trpí, a pakli toho nenie, ale 80 sám sobě protiventstvie činí, tvrdě léhaje, přimrště sobě ráno vstana, již takový za to veliké bude odplaty před bohem.

Vizmež již pak páte, co slušie k nábožnému obieraní s bohem, jeho umučenie, neb to zapaluje ke všemu dobrému. I die: „Aj, vstupujeme do Jerusaléma. A syn člověka bude dán v ruce pohanóm etc.“ Od počátka 85 světa chtěl tomu milý buoh, aby se vdycky dála památka umučenie Kristova, hned počtúc od Ábele, kterýž beránky obětoval, Abrahám a jiní, potom Židóm kázal zabiti beránky, když měli jiti z Ejipta, a krví podvoje zmazati, vše tiem chtě, aby byla památka umučenie Kristova. A potom sám u Veliký čtvrtek ráčil jiesti toho beránka a tu již zavřieti ráčil všechny 90 oběti Starého zákona. A vydal nám tu obět, jenž zavřela všechny oběti Starého zákona. A v ní, v té oběti, muož nesmierně viec a lép pamatováno býti jeho umučenie než v oněch obětech, neb on tu obět ostavil najviec pro památku svého umučenie. A protož, když lidé jedie jeho tělo pro památku jeho umučenie, velmi milo jest to milému bohu. Nebo, jest-li co užitečné, 95 to jest to, aby s lítostí v srdci nábožně obieral se s božím umučením.

A toto třetie vezmi před oči při památce jeho umučenie: važ jeho práci velikú, kterýž jest vedl, druhé jeho veliké potupenie a zavrženie pro tě a třetie jeho velikú bolest, neb toť velmi hýbá člověkem a dáva skrúsenie v srdci, když se rozpominá, co jest tvój pán pro tě trpěl. A rád-li by, aby tě 100 slyšal na modlitbách milý buoh, prosíž pro umučenie syna jeho, Ježíše Krista, neb to velmi hýbá bohem otcem. A když si v zámutku, rád-li by měl potěsenie, pohleď na něho. Vida, kteraké sú jemu úkory činili, ano i o jeho sukni losovali – veliká křivda! – vida to, vzbudíž se k trpělivosti. A viz, na smrti že jeho umučenie již bude poslednie útočiště.

A die, že pojal je súkromie. Neb nenie to každému dáno, aby uměl živě pamatovati jeho umučenie. Neb die svatý Pavel: „Mnohým bláznovstvie jeho umučenie,“ že je za bláznovstvie pokládali. A važ tak jeho umučenie, že netoliko byť tu měl trpěti u Veliký čtvrtek a pátek, ale celý jeho život vdy byl v bolesti, že jest říkal: „Zlé pokolenie, převrácené, i dokad s vámi 110 budu?“ Tak že jest on chvátal, aby spieše přišla ta smrt jeho, a některak rovnaje, že ta smrt jeho byla jemu jako odvlaženie. Nebo, když sem přišel na svět, žádného nenalezl, kde by měl odpočinutie, než bylo jemu náramně těžko na hříechy hleděti, že žádaje smrti říkal, maje již té noci trpěti: „S žádostí žádal sem jiesti tohoto beránka s vámi, než bych trpěl.“ A z té 115 žádosti řekl Jidášovi: „Co činiš, čín spieše.“

A die: „Syn člověka,“ to miení panny Marie. Neb byl jest on náramně ušlechtilého přirozenie, neb on jest byl od věčnosti u boha otce vedlé

božstvie. A že jest to tělo v životě drahé panny duchem svatým stvořeno, i bylo náramně ušlechtilé a bylo jemu těžko trpěti a hleděti na ty lidské nepravosti. I žádal smrti, neb byl náramně ušlechtilých očí i těžko bylo jemu hleděti na hříechy.

A že tuto vypravuje jako po zrně, že bude zrazen, mrskán, políčkován, plván, neb on hned věděl od počátku každú ránu, každý políček, každé vychrknutie na něho, všecko jest on to věděl od počátku, věděl, kterak jeho hanebně obnažie, věděl, kterak se jemu budú posmievať, a tak rozjímaj i korunu jeho až i do duše puštění, že jest on to vše od počátku věděl.

A die: „A oni sú nerozuměli tomu.“ Pro velikú milost, kterúž sú měli k němu, nerozuměli, neb mněli, by jim něco mluvil v podobenství. I bylo jim to zastřeno pro milost velikú, ač jim i zjevně mluvil. A Židóm, když jediné řekl: „Když povýšen bude syn člověka,“ a oni hned srozuměli a řekli hned: „My sme slyšeli, že Kristus zůstává na věky.“ Neb měli k němu závist, ihned z nějakého dómyslu mluvili, neb kdež k komu závist od koho zajde, málof něco napovie, hned se viac vtípuje: „Totof mieni tú řečí“ – a to činí závist.

1n.: Luk. 18, 28-34 – 1 *po tobě* za tebou – 2 *starosty* rodiče – 7 *při zboží* při majetku – 9 *nepodobné* nepravděpodobné

15 *a by a že* – 16 *zchopná* mocná; *jediné* jen, sotva – 19 *Ecclesiasticus*: Sir. 23, 34 – 22-23: Mat. 19, 27 – 30-31: 2 Kor. 4, 4

32 *znamenaj* povšimni si – 33 *zapověděno* rozkázáno – 36-37: Luk. 14,26 – 37-38 *aby i tělo své v nenávisti měl*: srov. Efez. 5, 29 a Mat. 6, 25 aj.; *ano jak* – 39 *stýžšě* sobě stýskáje si, naříkaje; *hyn* tam, tamhle

43 *živnost* život, živobyť – 44 *ješlo se oddávaji* k rolém kteří pracují na polích – 45 *ješlo se s forberky strojje* kteří se zabývají pracemi na statcích (*forberk* svobodný statek) – 46 *tiepati se po kupečstvích* honiti se po obchodech – 47 *loutečné* hračkářské, titěrné (tj. pro oblékání žen); *kličníky* kličky, stužky

49: Mat. 19, 29 – 49-50: Mk 10, 29 – 51 *pecnec* pecen, bochník (chleba) – 53 *pro zprávu* pro naučení – 55 *znamenají* vidí – 56 *Alžběla*: manželka kněze Zachariáše, matka Jana Křtitele – 58 *zpět* naopak; *žák* student teologie, klerik; *s partěkami* s krajíci

60-61: podle Mk 10, 29-30 – 63 *ujímá* ubírá, činí újmu; *vdycky* vždycky – 66 *volené* vyvolené (k spasení); *Actuum* (lat.) v Skutcích apoštolských; cit. Skutk. 4, 32–67: 2 Kor. 6, 10 – 68 *a nechce* ale nechce – 69 *když by se pak oba svolila* (duál) kdyby se potom oba dohodli – 70 *aby stáli* aby setrvali – 72 *leč se dobře zkusí* než se dobře vyzkouší

73 *divné* záračné, podivuhodné – 73-74 *předvděným ku pecku* předem určeným k zatracení – 74 *psotu* nouzi, trápení – 78-79: Mk 10, 30 – 79 *míle* rád, ochotně – 80 *přimršě* sobě když si namrská

82 *slušie k obieraní* přísluší, je vhodné k obcování – 86 *počtúc* začínaje počítat; *od Ábele*: druhý syn Adama a Evy, zabitý bratrem Kainem; *Abrahám*: podle bible praotec izraelského národa, který obětoval syna Izáka – 87 *podvoje* veřeje – 88 *vše* vesměs, celkem – 89 *u Veliký čtvrtek* na Zelený čtvrtek (před velikonoce); *zavřieti* uzavřít, skončiti – 91 *pamatováno* připomínáno – 92 *ostavil* zůstavil, zanechal – 95 *aby obieral se s...* aby ses zamýšlel nad...

96 *vezmi před oči uvaž; važ uvaž* – 97 *jest vedl konal* – 98 *hýbá člověkem* dojíká člověka – 99 *rád-li by* byl-li bys rád, chtěl-li bys – 101 *v zármutku* v zármutku – 102 *úkory potupu* – 103 *vzbudíš se* povzbuď se

105 *súkromie* stranou – 106-107: podle 1 Kor. 1, 23 – 109 *vdy* vždy – 109-110: Luk. 9, 41; *dokad* jak dlouho – 110-111 *některak rovnaje* nějak srovnáváje – 111 *od-láženie* ulehčení, zmírnění – 114: Luk. 22, 15 – 115: Jan 13, 27

117 *přirozenie* původu; *vedlé božstvie* podle božství – 122 *po zrnu* po částech – 123 *plván* popliván; *vychrknutie* plivnutí – 126 *do duše puštění* do vypuštění duše

127 *pro milost* pro lásku – 128 *mněli* domnívali se – 129 *zjevně* přímo, bez podobenství – 130-131: Jan 8, 27-28 a 12, 34 – 131 *závist* nenávisť – 132 *z dómyslu* z domněnky, z výmyslu – 133 *zajde* dojde, dostane se; *se viac utipuje* více se domýšlí

VÝKLAD NA JANOVO EVANGELIUM

A všel jest Ježíš do Jeruzaléma. I nalezl jest v chrámě prodavače volův a ovcí... (usque ibi:) domu kupeckého.

Znamenaj najprv o kupectví tělesném, jenž trhovci těchto časův velmi své duše zavodí, i kupci i prodavači, neb die Mat., že je, i kupce i prodavače, vyhnal. Neb této dvě věci sú velmi nesnadné a nebezpečné, aby je 5 člověk mohl vésti bez hříechu – těžko to je, šenkérství a kupectvie. Neb die Eccl 26: „Dva obyčeje sta, jimiž by se měli lidé živiti, velmi nesnadná sta a nebezpečná.“ To je to dvě: krčma a kupectvie. Neb to dvě těžko člověk v spravedlivosti zachová, neb tiem dvojím duše velmi bývá raněna.

10 A dává příklad duch svatý: „Když by byl kuol někde v hromadě kamenie, těžko to móż býti, aby tištěn nebyl se všech strán.“ Též v kupectví a v prodávání těžko bude bez urážky duše, an prodavač hledí, aby draž prodal, než stojí, a onen hledí, aby lacinějie koupil, než stojí. Tento die: „Věru, nedám jinak,“ a kupec die: „Věru, nedám viac.“ A potom oba ule- 15 víta a selžeta. Protož die Izaie 24, že taková oba máta se velmi nebezpečně. A protož každý, kdož by se chtěl právě káti, lépe jest jemu újmu mieti na věcech tělesných, nežli s kupectvím se obchoditi. A proto, neb hned z porušení a z nakažení tělesného obecně člověk rád draž prodá, než stojí, a on radče lacinějie koupí, ano lépe stane, než za totof jest obecno u lidí, 20 protož málo jest těch lidí, aby řekl i kupec i prodavač: „Vezmi, zač stojí,“ a druhý aby řekl: „Za totof stojí, za to vezmu.“ Ale již jest nyní přišlo na to, že kdož umie najlépe v trhu oklamati, že když prodá, což móż najdražše, to již jest čest a chvála: „Měhoděk, umie dobře prodati!“ Též kupec, když umie lacinějie koupiti, anať bude kupujíc hyzditi: „Však jest věru draho 25 a nestojí za to,“ a když koupí, anať chválí, že dobře koupil a že lacině. A žádného hříechu z toho nechce mieti, aniž se umějí lidé toho zpoviedati.

A protož die David: „Že sem nepoznal kupectvie, vejdu v sílu boží.“ Neb ti lidé, kteříž se kupectvie varují, dává jim milý bůh divnú sílu, ješto

30 jie lidé šantroční nemají, proto neb die duch svatý: „Těžko se najde kupec,
aby nezmeškal etc.“ Neb ti lidé kupečtí obecně zmeškávají službu boží,
zmeškávají své spasenie, zmeškávají lásku bližních, zklamávají v trhu.
A pak zvláště lidem duchovním, kněžím, zapovídají se kupectvie. V De-
kretu (causa 14, questione 4), že knězie žádných trhův nemají vésti, v nichž
35 by hleděli ziskuov tělesných, ani v knihách nemají kupčiti k zisku. Pakli
který to činí, má s ouřadu ssazen býti.

Druhé keří se lidé oddávají bohu, jako panny, vdovy, nemají hleděti
žádného kupectvie, aniž jest slušné vdovám a pannám. Protož die svatý
Pavel: „Kdo chtie bohu rytěřovati, nepleťte se v tělesné věci,“ neb vdově
a panně velmi dobře příslušie chudoba. Panna Maria, jakož o ní píší, že jedva
40 sukni mohla mieti pro velikú chudobu, ta královna nebeská. Protož panny,
vdovy, což rukama vydělají, tiem by měly živý býti a to prodati.

Ale otázal by se někdo: „Když pak nebude žádný kupčiti ani prodávati,
kdež budem bráti? Ano i Aristoteles praví, že je to potřebný obyčej kup-
čiti a prodati.“ Dvojím obyčejem móż býti kupectvie: jedno řádně a poctivě
45 a druhé neřádně a zle. Vezmi dva kupce: Jeden hledí konce potřebného,
jako vidí, ano se něčeho obci nedostává, a on tam jede do jiných zemí, aby
přiveza i tiem obci poslužil. A druhé přiveza, že nehledí za to zisku veli-
kého, než hledí jako žoldu toliko; to již hledí užitečného. A třetie, že hledí
poctivého obchodu a z toho i chudých neopúštíe. Jiný pak hledí, aby na
50 miestě překúpe, ani kúpe přičiní, ani polepší, a hned zase prodada chce
mieti zisk, a nic nehledí, aby v tom obci poslužil, aniž s tiem kerú práci
má, než jen aby získal; takový puojde do pekla s tiem kupectvím. A pak
zvláště řemeslníci, nechajíc řemesla, nuž se v šantroky a v přemykáníe,
kupectví, a tam jezdiec po trziech, aniž cizoložie, divné hříechy páší.
55 Protož o takých die Krysostomus: „Žádný křestan nebývaj kupec takový!“

Dále jest-li toto, že já potřebuji někeré věci, že bez nie nemohu býti,
než musím mieti, a ty vida to, že musím, vydřeš na mně, což móžeš najviec
– to prodavač. Druhé jest-li kupec, an vidí, a ty někerú kúpi máš a musíš
ji prodati, neb si dlužen, a ten, jenž kupuje, anť poodtahuje, a vida, ano
60 lacino za to, zač pustil jemu, netbáf na to, než prodlévá, ponechá, a on že
má dáti penieze a dlužen, musí mnoho s toho sleviti, anť teprv vezme,
anoť již přielíš lacino – a nic to nenie jiného než jed vliti v lásku, anať tu
láska zhyne. A věziž, by najspravedlivějie prodával, když se lží a s věrová-
ním prodáváš, budeš v pekle!

1-2: Jan 2, 13-16 – 2 *usque ibi* (lat.) až k

3 *lělesném* skutečném, hmotném – 4 *zavodie* zavádějí; srov. Mat. 21, 12-13 – 7-8
Eccli 26: Ecclesiasticus, tj. Sir. 26, 28; *sta* (duál) jsou

10-11: srov. Sir. 27, 2 – 12 *bez urážky* bez úhony, bez poškození – 14-15 *ulevíta*
a selžeta (duál) sleví a žalžou – 15 *Izaie 24: v Izaiášově* prorocství 24, 2 (citát však ne-
má ten význam, který je mu zde příkládán); *máta se* (duál) mají se, vedou si – 16

5. Výzdoba tisku *Knihy výkladuov spasitedlných Petra Chelčického*

6. Iniciala s vyobrazením kazatele v Izv. Rokycanově postile z r. 1671

Inno dñi m̄i m̄i xxviii f̄y āo dñi
Crisp̄is officio cum legatis Sigismundi
Hungaris hic q̄uoq̄: sincera fides sanam
Uma sub specie m̄i do claudit sac̄ apert̄
Et sic catholico xp̄i taliter ponant̄.

Uta m̄i m̄i xxviii f̄y āo dñi
da alegaciuow k̄asilevskvch w̄owm̄o k̄o b̄o
m̄asno C̄asly Lacine wherky ā d̄m̄ez
y. Ze C̄echow̄e ā morawane T̄elo k̄o
k̄ariv pod dw̄o ḡi z̄puo sobu przigim̄aḡi
in w̄ienu k̄ezhane ā prawi synow̄e t̄er̄aw̄e.

7. Kamenné desky s českým textem basilejských kompaktát

Amero hruvine prido; vnatit svnor at zistie zakon mox
 kuzada mospet viti naste vicia prava pravda slepet na gi kuzas
 In vlasti. Mezli sine zboze prax gme klasti
 Hec kardinalis

Chvalmez uzubeysa daz ge naste
 viera prava a gista den ge casil
 promy vmzeta dabo a kery svata
 napamattu ge vmzeme gmeti
 a toho poruziti potom sm kalomata
 Hec kardinalis

8. Kardinál váží kalich a papežskou tiáru – vyobrazení v Götlingském rukopise

právě spravedlivě – 17 *se obchoditi* zabývati se – 18 *z nakaženie* pro zkažení, zkaženost – 19 *on onen*; *radče* raději; *ano lép stane* smysl: neboť to lépe vyjde (než za požadovanou cenu) – 23 *měhoděk* (z *měj ho diek*) díky, sláva – 24 *anat* (ustrn. m. *ano*) jak; *hyzditi* haněti – 26 *toho* z toho

27: volně podle Ž. 70, 16 – 29 *šantročnī* podvodní – 29-30: Sir. 26, 28 – 30 *aby nezmeškal* aby nezanedbal, nepřipravil se o... – 31 *zklamávajíc* oklamávající, podvádějící – 32 *v Dekretu*: v Dekretu Graciánově (Friedb. 1, 736)

36n. *druhé ... třetie* za druhé, za třetí – 37 *jest slušné* sluší se pro... – 38: 2 Tim. 2,4; *rytěřovati* býti vojákem, sloužiti – 39 *jedva* sotva, stěží

43 *Aristoteles*: narážka na 5. knihu Etiky Nikomachovy, kde se mluví o potřebě výměny a peněz; *kupčiti* kupovati, nakupovati – 45 *hledí konce* potřebného přihlíží k účelu – 47 *nehledí* nesnaží se o... – 48 *žoldu* platu, mzdy – 50 *překúpeš*, ani *kúpeš* přičiní, ani *polepší* když odkoupí, ani nepřidá zboží, ani nezlepší – 52 *aby ztskal* aby měl zisk – 53 *nuž se v šantroky a v přemykánie* honem, vzhůru do podvodů a do překupování – 55 *Krysostomus*: Jan Zlatoustý; cit. Opus imperfectum in Matthaem (Nedokončený výklad Matoušova evangelia; PG 56,839)

56 *jest-li toto je-li* tomu tak – 57 *než* ale – 58 *to to jsi*; *kúpi máš* máš zboží na prodej – 59 *ant poodtahuje* a on váhá, protahuje – 60 *pustil* pustil jsi, přenechal jsi – 62 *anof* když – 63 *by prodával* i kdybys prodával; *s věrovánim* se zapřísaháním

MARTIN LUPÁČ LIST KNĚZI ZACHEOVI

Martin Lupáč patřil sice k představitelům pražské strany, jeho stanovisko nebylo však tak vyhraněno jako např. Rokycanovo. Účastnil se husitského hnutí již jako student a v mnoha věcech sympatizoval se stranou táboorskou i jako farář v Chrudimi. Zúčastnil se basilejského poselstva, jehož jednání také vylíčil v Hádání o kompakzátech, a r. 1435 byl zvolen Rokycanovým zástupcem. V této funkci hájil husitské hnutí a jeho ideologii proti představitelům katolické církve (proti Mikuláši z Kusy r. 1452, proti papeži Piovi II. r. 1462) a ve svém polemickém boji pokračoval (např. kritikou Hilaria Litoměřického) až do své smrti r. 1468. Z jeho literárních prací je třeba dále uvést novou úpravu Nového zákona a latinský spis Contra papam (Proti papeži).

Ukázka z Lupáčova latinského listu, poslaného asi r. 1462 snad z Žatce do Prahy husitskému knězi polského původu Mikuláši Zacheovi, je invektivou proti slabosti a smířlivosti mírných kališníků. Lupáč proti nim útočí jak poukazováním na bojovnost husitského hnutí v jeho počátcích, tak kritikou neprůkazných argumentů, na jejichž základě si papež a římská církev osobují ideologickou nadvládu nad křesťanstvem. Součástí naší ukázky tvoří vylíčení parodistického odpustkového průvodu z r. 1412, uspořádaného Voksou z Valdštejna.

Říká se: „Běda zvráceným pikartům, kteří podle své tělesnosti usilují všemožně zvrátit cestu boží.“ Ale já říkám: Běda největším škůdcům a nestoudníkům, zvrhlíkům našim, ačli si zasluhují být nazýváni našimi! Cožpak jsme vždycky nehlásali, že ta sběh římská je synagogou satanovou a nevěstkou z Apokalypsy, cožpak jsme to rozumovými důvody nedokázali

a nevyčistili jsme v jejím zájmu antikristy až do nejspodnějšího kalu? A přece, ejhle, rozhlédni se kolem a viz ducha závratí téměř u všech našich kněží, kterak o závod spěchají, aby se právě s touto nevěstkou srovnali v jejích obřadech, ozdobách, nádheře, v jejích křících, varhanách, rubrikách, kropáčích, a jak veškerou tělesnou a světskou výzdobu, která chlá-
10 cholí lid, co nejvíce a bez přestání zvyšují, pokládajíce ji za velikou slávu. Zatímco se o nich říká: *Srovnávají se s církví svatú a vieru krásně vedú, službu boží i rády všeciky cirkve svaté držíe*, je celá tato sláva uvnitř i zevně slávou židovských chlapců. Chlapci sami se řídí potleskem lidu, starci -
15 chlapci pak se řídí podle chlapců ve všem všudy. A již se nestydí ani za svatokupectví, ani za náboženské pověry, a s jedinou výjimkou přijímání z kalicha ve všem ostatním jsou zajedno s nejvyzývavější nevěstkou. Proto není divu, že se již mnoho prostáček vrací k ní a odstupuje od kalicha. Proč by totiž měli chtít být poslední, když vidí, jak kněží v naprosté při-
20 způsobivosti chvátají k papeži? Laikové je totiž chtějí předběhnout a nezanedbat přízeň Antikristovu. Běda rakům lezoucím nazpátek a neuvažujícím, že z vnuknutí ducha svatého řekl Apoštol (Gal. 2): „Budu-li to, co jsem zbořil, opět zase vzdělávati, přestupníkem sebe činím.“ Běda přestupníkům!

25 Vzpomínám oněch dní, kdy pražský arcibiskup Zbyněk se svými preláty, kteří tehdy ještě vesměs plně stáli v svých mocných hodnostech, léta páně 1408 na Malé Straně spálil knihy Jana Viklefa jako kacířské, vydav pod trestem vyobcování z církve zákaz, aby se nikdo neopovažoval ani ty knihy číst, ani podle nich učit, nýbrž aby je všechny snesli k spálení. I já
30 jsem tenkrát přišel do Prahy a osobně jsem byl přítomen. A tu hned po spálení řečených knih studenti i stateční profesori, jakož i ostatní, jejichž srdci se dotkl bůh, ve velikém počtu se rychle sešli ve zbroji, a sehnavše okázaly dvousprežný vůz s koňmi, naložili jej papežskými bulami navrch i kolem dokola, takže odevšad visely veliké pečeti červené i olověné; na-
35 horu pak na ty buly posadili ženu vyzývavě vyzdobenou, která zlatem i drahými kameny sváděla lidi, anebo snad žáka přestrojeného za nevěstku a napodobujícího ji posuňky i ústrojem, přičemž tato postava byla ozdo-
40 bena na rukou i na krku stříbrnými zvonečky, jakých se tenkrát běžně užívalo, a jimi cinkala. Posléze vůz sám, takto vyšňořený, vozili s ohromným křikem po ulicích a po náměstí Starého Města pražského. Potom na náměstí v blízkosti králova dvora před Novým Městem spálili ty buly na
45 potupu všech prelátů a na potupu římské nevěstky. A to učinili na oplátku za spálení knih samého Jana Viklefa. Kraloval tenkrát král Václav a snad k tomu i přihlížel, z prelátů se o tom přesvědčili beze vší pochybnosti všichni až do toho posledního. Z našich kněží tehdy nekázal nikdo, jenom mistr Jan Hus v Betlémě, vysoké učení pražské nebylo ještě rozptýleno, všechny čtyři národy stály tehdy mezi množstvím diváků, konšelský úřad

měli ve svých rukou Němci, po celé Praze se uplatňovala papežská vyobco-
vání, v týchž rukou byla i veškerá soudní moc a preláti rozkazovali kde-
50 komu. A ejhle, jaký to byl zápal a odvaha věrných, že zcela veřejně odsou-
dili celý římský dvůr jako nevěstku, která vskutku vínem své prostituce
nebezpečně opila celý svět! Nyní však, když mezitím bylo mnohonásobně
dosaženo vítězství nad samou nevěstkou, nyní, kdy kraluje král Jiří, kdy
jsou u moci naši konšelé, páni i kněží, kterýpak kazatel se odváží nazvat
55 římskou církev synagogou satanovou a nevěstkou sedící nad mnohými
vodami, ohlupující všechny lidi, anebo Antikristem nebo šelmou ozbroje-
nou desíti rohy a všechny její zákony prohlásit za pouhé lovecké sítě, ba
dokonce jen za pavučiny? Kde je naše odvaha? Kde duševní síla? Běda,
jasně je vidět, že my, vítězové, opuštění a zbavení ducha statečnosti, jsme
60 od přemožených přemáháni. Celá jejich výstroj, jak shledáváme, je jak
u nich, tak i u našinců čím dále tím více ctěna a rozmnožována a lid právě
na ní již zakládá své spasení. Kdo se, prosím, odváží v Praze kázat o tom,
že neexistuje žádná kanonicky uznaná součást Písma o Petrovi, že by byl
kdy v Římě a to město vůbec viděl. A přece, jestliže chcete potírat Anti-
65 křista, nutně musíte přijít k tomuto začátku, poněvadž v tom spočívá zá-
klad všech základů Římanů samých, že bez nich nebude nikdo spasen,
a všechna vážnost Říma je v plnosti moci a milostí atd., protože „tam je
sídlo Petrovo, tam byl umučen“. A přece o tom není vůbec žádného svě-
dectví Písma. Tudiž jak snadno se to dokazuje, stejně snadno se to i vy-
70 vrací, jak říkají blahoslavení Otcové. Vy však držíte jako článek víry, že
byl Petr v Římě umučen, a stáda vás poslouchají a tak i věří. Není proto
divu, že se přijímá za víru i stavba nad tímto základem, to jest všecko
papežské. Ty však, milý muži, uť tak, drž tak a v kázáních uváděj, že žádné
Písmo svaté nesvědčí, že Petr v Římě kdy byl.

4 *synagogou satanovou a nevěstkou z Apokalypsy*: podle Zjev. 2, 9 a 17,1n. – 12-13
Srovnávají se...: celá věta zapsána česky v jinak latinském listě – 25 *Zbyněk*: Zbyněk
Zajíc z Hazburka, arcibiskup pražský v l. 1403-1411 – 26 *léta páně 1408*: Lupáč
omylem paměti kladl spálení knih Viklefových, k němuž došlo teprve 16. července
1410, již do r. 1408; není to pouhý omyl rukopisného zápisu, protože i dále je zcela
zřejmé, že Lupáč umisťoval událost mylně do doby před vydáním Kutnohorského
deketu z r. 1409 – 41 *králova dvora*: staroměstský králův dvůr v místech dnešního
Obecního domu – 46 *nebylo ještě rozptýleno*: tj. odchodem cizích studentů a mistrů r.
1409 – 47 *čtyři národy*: universitní národnostní skupiny (česká, bavorská, saská
a polská), jak tomu bylo před vydáním Kutnohorského dekretu z ledna r. 1409 (v.
zde s. 389) – 63 *neexistuje žádná kanonicky uznaná součást Písma o Petrovi*: v církví
uznaných biblických knihách není vysloveně uvedeno, že by Petr skutečně byl říms-
ským biskupem; protože na tomto tvrzení zakládali papežové své mocenské posta-
vení, stala se tato otázka předmětem útoků proti němu; vědecky ji řešil v první
třetině 16. stol. český humanista Oldřich Velenský z Mnichova – 67-68 „*tam je sídlo
Petrovo...*“: patrně autorovo lapidární shrnutí názoru, jímž argumentovala římská
církev

JAN Z PŘÍBRAMĚ PROTI USNESENÍM TÁBORSKÉ SYNODY

Jan z Příbramě byl jedním z vůdčích činitelů oficiální utrakvistické církve. Jestliže se Jan Rokycana přiklonil politicky zcela k Jiřímu z Poděbrad, je Příbramova činnost těsně svázána s vládou Zikmundovou. Víme o něm, že se stal bakalářem r. 1409 a r. 1413 mistrem svobodných umění, r. 1420 pak již děkanem fakulty svobodných umění. Zároveň získal silný vliv církevní (byl zvolen čáslavským sněmem r. 1421 za rádce správců zemských a jedním ze čtyř duchovních administrátorů země) a zatlačil do pozadí i Jakoubka ze Stříbra, zvláště po dobytí Prahy Zikmundem. Po Jakoubkově smrti (1427) byl Příbram nucen Prahu opustit a vrátil se natrvalo až po bitvě u Lipan, na níž měl také pro svou nenávisť k táborské straně určitý podíl. Tak jako ostatní významní utrakvističtí představitelé zúčastnil se i Příbram jednání na basilejském koncilu, což svědčí o novém růstu jeho vlivu v církvi. Zemřel r. 1448.

Jeho literární činnost charakterizuje především ostrý polemický tón, zaměřený nejen proti táborům, ale i proti radikálnějším představitelům pražské strany. Najdeme jej stejně v jeho spisech latinských (*De professione fidei et errorum revocatione* – O vyznání víry a odvolání bludů z r. 1430 i v *Apologii* – Obrana z r. 1431), jako ve spisech českých. Z nich je významný po stránce ideové i kulturněhistorické Život kněží táborských (1429). Spis je pojat jako polemika proti Mikuláši Biskupcovi, Markoldovi ze Zbraslavic, Janu Čapkovi a Václavu Korandovi. Příbramovy Knihy o zamúceních velikých cirkve svaté i každé duše věrné, kteréž mají trpěti v poslední dni (1427–1429), byly dříve omylem přičítány Miličovi. V jejich vizionářských partiích se odrazila nejspíše doba Příbramova vyhnanství.

Naše ukázka je součástí většího celku, kterému byl dán název *Proti usnesením táborské synody*; je charakteristická tím, že se snaží učení táborských kněží vyvracet i citacemi ze spisů Viklefových. (Tato argumentace staví Příbramovo dílo po bok sofistickým vývodům Štěpána Pálče, srov. zde v 1. sv. na s. 221.) Ukázka je příznačná pro doktrinářské myšlení učených teologů kompromisního husitského křídla, jimž se po konfrontaci s válečnými událostmi celé Husovo učení omezilo na několik formálních požadavků. Toto doktrinářské myšlení se prozrazuje i nekonečnou citací církevních autorit, zejména podle Graciánova Dekretu.

Tuto se praví,
kterak kněžie táborští falešně Viklefa v svých bludiech zastávají,
ale v přemnohých kusiech dobrých a pravých jeho tupie
a zamietají:

5 Již z těchto všech řečí věrní křesťané mohou u plně a v cele zrozuměti, že kněžie táborští v svém listu a ustavení ošemetně, lstivě a hamišně bránice a zastávajíce Viklefa, zastávajíjí jeho ošemetně, lstivě a hamišně, nebo toliko v kusích některých, kdež se jim líbí, zvláště v kusiech výtržných. Ale v mnoho steh kusiech svrchu pověděných i v jiných mnohých jinde položených, kteréž Viklef řádně drží a praví a písmem jich i rozumy dovodí, tuť jeho zamietají a šeredně potupují; a větčí stranu těch kusuov Viklefových za bludné a za kacierské mají, a takť s své strany těch kusuov

Viklefových tolikéž nebo více než jiní kaceřují. Ale v tomto jsou velmi ne-
10 spravedliví, že sami chtějí ty kusy mnohé Viklefovy kaceřovati neb bludné
nazývati, ale jiným nikoli nechťie téhož práva dopustiti, než chtějí, aby
všichni jiní kromě nich v ničemž Viklefa nepotupovali.

Proč je nepodobné,
aby věrní Viklefovi ve všech věcech nevěřili, jako tábori pudie,
15 ale aby jemu ve všech řečech jeho všichni věřili.

Ale žeť to jest nepodobné a nehodné, duvod jest toho tento: Najprv,
že Viklef není doktor cirkve svaté, a proto nejsou jemu dlužni křesťané
věřiti jako jiným doktorům svatým z zavázání cirkve svaté. A proto,
kto chce jemu věřiti, věř, a kto nechce, není zavázán, ani má proto viněn
20 býti, že Viklefovi nevěří, ale proto, že pravdě boží a svatým doktorům
nevěří. Druhé proto, neb je jeho cirkve svatá nepřijala za doktora, ale
v mnohých kusích, jakožto o těle božím i o jiných, jeho jest potupila
a zavrhla. A též jest učinil mistr Jan Hus s mistry sboru pražského a též
téměř všichni jiní sborové mistrští. Protož v tom věrní mohou jemu svo-
25 bodně nevěřiti. Třetí, neb Viklef jest mistr nedávný a nový, jako od pade-
sáti let vzešlý. Čtvrté, že svatým doktorům starým i řádům všeho křesťan-
stva jest velice nesvorný, ale protivný a duvodů svými odporný. Páté, že
sám o sobě svědčí, mluvě na řeč svatého Petra (prima Petri 4 „Estote
prudentes“) a říká: „Vyznávám, že jsem často blůdil, a prosím, aby všechno
30 křesťanstvo to mělo za blud, a osvědčuji, že psal-li sem co proti písmu sva-
tému, že to žalostně odvolávám.“ To Viklef. A z té řeči máš, poněvadž je
Viklef často blůdil a to sám o sobě praví a prosí, aby křesťané to za blud
jměli. A že to odvolává, tehdy křesťané mohou a mají vpravdě říci, že je
Viklef mnohokrát blůdil a bludný byl, a netoliko že je bludný byl, ale vy-
35 znává sám o sobě Contra Focium, kap. 16 a říká: „Vyznávám, že kacířstvím
při těle božím dlůhý čas byl sem zaveden nebo sveden.“ A z té řeči máš,
že veliké bláznovství jest říci o mistru Janovi Husovi neb o kom o jiném
věrném, že by on Viklefa chtěl všude zastávati. Tehdyť by jeho i v bludích
jeho, kteréž sám na se zná, musil zastávati. Ale snad die někto: však mistr
40 Hus Jan a několik mistruov českých bránili jsou všech kněh Viklefových
na stolicí mistrské. K tomu u pravdě odpovídáme před milým bohem říkuce,
žeť to není pravda, než to známe, že když jsou všechny kniehy byli preláti
potupili, to je i školnie i v písmě svatém, jenž jich muož ke stu bliz býti,
tehdy mistrové někteří viduce, že v některých v školních není bluduov,
45 nechťie, by i ty byly potupeny, i bránili jsou těch kněh školních, a žád-
ných z písma svatého kromě jedněch, jenž jsou o desateru božím přikázání.
A protoť v tom faleš na mistry pravie. Ale toť mají věrní věděti, že mistr

Jan Hus i s jinými mistry, potupující Viklefových kusuov čtyřicet, za-
 50 bránili jsú zjevně a zapověděli všem pod vypověděním z českého jazyku,
 aby nižádný kromě mistruov ani držel, ani četl najpílnějších kněh Viklefo-
 vých, to je O tělu božiem a Dialogu a Trialogu, ale školních aby požívali.
 A tak M. Jan Hus říkal na kázani, jakož to jest svědomo mnohým, že ni-
 žádného bludu Viklefova ani koho jiného chce zastávati. Také kázal je, že
 55 jest-li Viklef v nebi, že „pros za nás boha“, jest-li v očistci, „pomáhaj mu,
 bože“, a jest-li v pekle, „buď pán buoh pochválen“. A to je v Konstanci
 před smrtí zjevně přede všemi řekl: „Co mě viníte Viklefem? Co mi do
 něho? Všakf jest Viklef nebyl Čech, aniť jest otec muoj, ale bylť jest Angliš;
 protoť psal-liť jest bludy, nechť zaň Anglišové odpoviedají.“ A z té řeči
 60 máš, žeť se jest mistr Jan Hus Viklefa jako odřekl. Učiňmež my Čechové též
 a říekajme: „Co nám do Viklefa? Všakf je Čech nebyl, ani otec náš! Proto
 nechceme jeho jmieti za apoštola ani za evanjelistu. Ani chtějme viklefové
 slúti, abychme jménem tiem všech bluduov Viklefových na se nevzeli
 a sebe velice proti bohu i proti všemu křesťanstvu nezmazali a nezavedli.“

Nadpis: *v kusiech* v člancích, v bodech – 1 *v cele zrozuměti* docela porozuměti – 2 *hamišně* potouchle – 4 *výtržných* pobuřujících, nesprávných – 7 *dovodí* dokládá; stranu část – 9 *tolikéž* stejně, stejně tak; *kaceřují* prohlašují za kacířské

13 *nepodobné* nevhodné, nesprávné – 14 *pudie* nutí – 16 *nehodné* nevhodné, ne-náležitě – 17 *doktor cierkve svatě* církevní učitel, církevní autorita; *dlužni* povinni – 18 *z zavázanie* jak je závazné – 23 *těž totěž* – 24 *sborové mistrští* sbory universitních mistrů, tj. profesorů – 25 *jako od padesáti let vzešlý* asi před padesáti lety ustanove-ný – 27 *nesvorný... protivný... odporňý* jsoucí v rozporu... protivící se... odporující – 28 *mluvě na řeč svatého Petra*: výklad Viklefův na 1 Petr. 4 (Sermones III, vyd. Loserthovo, Londýn 1889, s. 252) – 28-29 *Estote prudentes* (lat.) Buďte střídmi (1 Petr. 4, 8) – 30 *osvědčuji* dosvědčuji – 31 *žalostně* s lítostí, pokorně; *máš* máš si udělat závěr – 35 *Contra Focium*, kap. 16: kapitola 16 Viklefova spisu Proti Fotiovi – 39 *na se zná* vyznává, přiznává se – 42 *než* ale, avšak – 43 *i školnie* i v písmě svatém: tj. filosofické i teologické; *ke stu bliz skoro sto* – 45 *a žádných* ale žádné – 46 *jenž jsú* o desateru božiem přikázani: míněno Viklefův spis Decalogus – 47 *faleš* lež, nepravdu – 48 *kusuov čtyřicet*: míněno veřejné odsouzení 45 článků vybraných ze spisů Vikle-fových na pražské universitě r. 1403 – 49 *z českého jazyku*: z českého národa, tj. ná-rodnostní skupiny na universitě – 50 *najpílnějších* nejzávažnějších – 51 *aby požívali* aby užívali – 52 *jakož to jest svědomo* jak je známo – 55 *v Konstanci* v Kostnici, tj. na sněmu kostnickém – 57 *Angliš* Angličan – 61 *ani chtějme viklefové slúti* a nechtěj-me býti nazýváni přívrženci Viklefovými, viklefisty – 63 *abychme nezmazali a neza-vedli* abychom neposkvrnili a nesvedli

VÁCLAV Z KRUMLOVA O ZNAMENÍCH KACÍŘŮ

Václav z Krumlova byl předním politickým představitelem českého katoli-cismu v druhé polovině padesátých let 15. století. Vyšel z jihočeského rožmberského

prostředí, nabyl vzdělání v církevním právu na padovské universitě, nějaký čas byl patrně v diplomatické službě u Oldřicha z Rožmberka, ale brzy se stal děkanem pražské kapituly a administrátorem katolického kněžstva. Studium v Itálii ho přivedlo do styku s italskými humanisty, takže se stal jedním z těch literátů, jejichž prostřednictvím se čeští vzdělanci seznamovali s italským humanismem. Jeho vlastní literární tvorba však humanismem nebyla podstatněji zasažena. Zemřel asi roku 1462.

Jeho latinský traktát *De signis hereticorum (O znamentch kacířů)* je inspirován příbuzným spisem vzniklým na pařížské universitě. Jako 22. znak kacířů vytýká husitům, že v jazyce lidu skládají nové žalmy, písně a verše a jimi svádějí duše věřících. Toto stanovisko svědčí o významu, který měla husitská píseň i po porážce bojovného husitství.

Dvaadvacáté znamení, kterak lze podle vnějšího pokrytectví rozpoznat kacíře, je toto: Pěstují buď nové žalmy a verše, anebo nové písně, do kterých vkládají náplň svého kacířství a základy svých bludů pod vnějším zdáním zbožnosti a Písma. Takové verše a písně s vlastními nápěvy zpívají a dávají zpívat v kostelích, na veřejných místech, při procesích a při svých hostinách pod pláštikem zbožnosti, jako by odvraceli posluchače od věcí světských.

Proti nim úspěšně bojují všechny důvody, které jsme uvedli výše při jedenáctém, třináctém a sedmnáctém znamení proti osobám pověřivým a vymýšlejícím novoty v církevních obřadech. Ale také Apoštol vybízí proti takovým lidem Efezské v první kapitole, aby se nedali unášet každým větrem kdejakého učení. A to vskutku znamená dát se unášet neblahým větrem pošetilosti, když se horlivě zpívají písně složené lidmi neučenými, a zvláště když se v hlavním městě drží to, co nebylo přijato od církve. Že takto sluší věc chápat a vykládat, to rozhodl koncil toledský, jak je patrné výše a jak je citováno v Dekretu, dist. 12, kap. 13 „De his“. Rovněž Apoštol napomínal, ba zapřisahal svého žáka Timotea, aby „se vyhýbal světským novotám slov“ – v 1. listě k Timoteovi, kap. 6. A jak je zřejmé z knihy koncilů církevních, bylo na koncilu v Laodicei přijato rozhodnutí, že se v kostele nemají říkat žalmy složené od laiků a v lidovém jazyku, rovněž že se nemají číst knihy, které nebyly pojaty mezi spisy kanonizované. A Řehoř VII. zakázal Čechům zpěv v lidovém jazyku, jak jsme výše uvedli při jedenáctém znamení. Tak učinil také papež Jan hned při založení biskupství pražského, jak je zcela zřejmě jasné každému, kdo nahlédne do České kroniky. Neboť tam zakázal papež Jan obřad i zpěv slovanský, to jest tedy zpěv v lidovém jazyku, hned při zřízení a založení pražského biskupství. Tak činili ariáni, kacíři, kteří si pro své kostely skládali vlastní verše a žalmy, v nichž byly obsaženy výmysly jejich bludařství, a zpívali je proto, aby svedenému lidu lahodili, jak se o tom píše v X. knize Troj-
dílých dějin církve, v kap. 8.

Tak dovedou činit kacíři, aby tím snáze svedli ubohé duše, duše zba-

vené světla pravdy. Tak i dnes někteří skládají nové skladby, a vzdalující se toho, co v život uvedli svatí Otcové, zpívají své hlouposti a napodobují tak, není divu, své rodiče a učitele – kacíře.

10 *Apoštol*: Pavel, správně Efez. 4,14, nikoli Efez. 1 – 14 v *hlavním městě*: v Praze – 15 *koncil toledský*: z 18 synod, které se konaly ve španělském městě Toledu do zač. 8. stol. a měly význam pro rozvoj církevního práva, míněna jedenáctá z r. 675, jež se zabývala zvláště otázkami církevní disciplíny a právy i povinnostmi biskupů – 16 v *Dekretu*: Dekret Graciánův (Friedb. 1,30) – 19 *na koncilu v Laodicei*: synoda v maloasijském městě Laodicei se konala v 2. pol. 4. stol.; zabývala se hlavně církevním právem a některá z jejích usnesení byla později přijata do Dekretu Graciánova (srov. PL 84, 131) – 22 *Řehoř VII.*: papež v l. 1073-1085 – 23 *Jan*: Jan XIII., papež v l. 965-972; *při založení biskupství pražského*: v březnu r. 973 – 25 *do České kroniky*: do kroniky Pulkavovy (srov. FRB 5, s. 25 a 228), kde je bula citována doslovně; toto falzum převzal Pulkava z Kosmovy kroniky (srov. FRB 2, s. 37) – 27 *ariáni*: vlivná náboženská sekta, vzniklá ve 4. stol. z přívrženců alexandrijského kněze Aria; lišila se od oficiální církve v názorech na Kristovo božství – 29-30 *Trojdielných dějin církve*: míněna *Historia ecclesiastica tripartita*, jejímž autorem byl římský historik a encyklopedista Cassiodorus († 585)

Poznámky ediční

Mikuláš z Pelhřimova (Biskupec): Tábořská obrana

Biskupcova obrana tábořského stanoviska vznikla r. 1431, ale dochované lat. znění pochází až z r. 1434; je obsaženo v rkpe rajhradském 411, fol. 1a-64b, nyní v UK v Brně. První vydání pořídil Flacius Illyricus ve svém basilejském tisku z r. 1568 (*Confessio Valdensium*), druhé Baltazar Lydius ve sborníku *Waldensia*, vyd. v Rotterdamu r. 1616. Románští valdenští přeložili a zpracovali Biskupcovu obranu do své lidové summy *Tresor e lume de la fe* (rkp v Dublině, Trinity College, C. 5. 22). – Literatura: F. M. Bartoš, *Světcí a kacíři*, Praha 1949, s. 175n.; týž, *Chelčický a Rokycana*, LF 48, 1921, 36n.; J. Macek, *Tábor v husitském revolučním hnutí I, II*, Praha 1955-1956 (podle rejstříku); *Křesťanská revue, Theolog. příloha* 1961, č. 3 (číslo věnované Biskupcovi; tam zejm. A. Molnár, *Nad úvodními kapitolami Biskupcovy tábořské konfese*).

Naši ukádku, první tři kapitoly obrany, přeložil A. Molnár.

Obrana tábořských

Dochována v rkpe Městské knih. ve Vratislavi IV Q 231, fol. 191a-201b; opis téhož, pořízený Fr. Palackým, v Muz. III D 3 (odtud i naše ukádku – *Pal*). – Vydal Z. Nejedlý, *Prameny k synodám strany pražské a tábořské v l. 1441-1444*, Praha 1900, s. 44-56 (*Nej*).

Naše ukádku je v rkpe na fol. 191a-193a; ve vyd. na s. 45-47.

55 klaněti se *Pal, Nej* bez se *Vrat*

Petr Payne: Řeč ke králi Zikmundovi

Zachováno v rkpe APH (dř. Kap. Praž.) O 13, fol. 105a-110a; jako řeč Paynovu určil F. M. Bartoš. Vydal F. M. Bartoš, *Z bratislavské schůzky krále Zikmunda s husitskými vůdci r. 1429*, ČMM 49, 1925, 171-195; text otištěn na s. 179-190 (naše ukázka na s. 186-188); podruhé týž v publikaci Petri Payne Anglici *Positio, replica et propositio in concilio Basiliensi a. 1433 atque oratio ad Sigismundum regem a. 1429 Bratislaviae pronuntiatae*, Tábor 1949; text řeči tam na s. 81-90. – Z literatury srov. dále F. M. Bartoš, *M. Petr Payne, diplomat husitské revoluce*, Praha 1956. – Přeložila A. Pavlů v knize J. Macka, *Ktož jsú boží bojovníci*, Praha 1951, s. 205-208 (ukázka); dále H. Businská v uvedené brožuře F. M. Bartoše, Praha 1956, s. 51-73.

Naši ukázkou podle Bartošova vydání v ČMM 1925 přeložil Z. Tyl.

Jan Rokycana

Soupis dochovaných prací Rokycanových a literatury o něm pořídil F. M. Bartoš, *Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama, M. Petra Payna, Praha 1928*; z nejnovějších prací srov. Fr. Šimek, *M. Jan Rokycana* (v souboru Hrdinové a věštcí českého národa, redigoval R. Holinka), Přerov 1948 a F. M. Bartoš, *Mistr Jan Rokycana* (v souboru Světeci a kacíři), Praha 1949 – tam i další literatura.

– Výklad na Lukášovo evangelium

Výklad je zachován ve dvou rkpech, a to v rkpe pražské UK XVII D 21 (z 15. stol. – *U*) a v rkpe Muz. IV B 11 (z konce 15. stol. – *M*). Za základ vzat text rkpu *U* (text ukázky je na fol. 363b-366a) proto, že rkp *M* (text ukázky na fol. 154a-155a) je poněkud porušen. Přesto bylo možno na jeho základě doplnit přímo do textu některá ojedinělá místa, porušená v *U*. Ukázky z výkladu byly vydány Fr. Šimkem, *M. Jan Rokycana, obránce pravdy a zákona božího*, Praha 1949; text naší ukázky na s. 109-116.

Rkp *U* užívá diakritických znamének, ale *č* někdy i místo *c* (např. *zatračenim* 33, *ruče* 84, *čo* 99).

1-6 A on vece... praveny biechu *U*] *vynech. v M* – 12 odplatu chudoby *U*] chudobu odplaty *M* – 13 když *U*] ktož *M* – 15 a by byla *U*] A byla *M* – 22 pro to *U*] *vynech. v M* – 27 řemeslu *M*] *vynech. v U* – 29 kdež muož *U*] kde by koho mohl *M* – 32 znamenaj *U*] znamenává *M* – 43 živnost *U*] život *M* – 52 on chce *U*] pán chce *M* – 63 vdycky *U*] vždy *M* – 74 dává *U*] *vynech. v M* – 76 králuov ani těch lidí, že před nimi *M*] *vynech. v U* – 86-88 hned počtúc... umučenie Kristova *U*] *vynech. v M* – 90-91 A vydal nám... zákona *M*] *vynech. v U* – 92 ostavil *U*] ostavil nám *M* – 93 když *U*] kteříž *M* – 100 prosiš *M*] *vynech. v U*; jeho *M*] [weho *U* – 104 za útočiště *U*] *U*] *vynech. v M*: Ač by již neměl ctností hlavních, ještě se utečeš k jeho umučení, neb to na smrti poslednie útočiště – 105 pojal *U*] vzal *M* – 107 pokládali *U*] počítali a pokládali *M* – 108 trpěti *U*] trpěti tepruv *M* – 111 odvlaženie *U*] obvlaženie *M* – 112 než *U*] nebo *M* – 119 trpěti a *U*] *vynech. v M* – 123 plván *U*] uplván *M* – 130 hned *U*] *vynech. v M*

– Výklad na Janovo evangelium

Výklad je zachován ve dvou rkpech, a to APH (dř. Kap. Praž.) A 109 (*K*) a Krajské knihovny v Českých Budějovicích (dř. kláštera v Bechyni) B 14 (*B*). Za základ vydání vzat rkp *K* (text ukázky je na fol. 27b-28a) vzhledem k tomu, že rkp *B*

(text ukázky na fol. 2a/b) je porušenější a neúplný. Na základě rkp *B* byla však doplněna ta ojedinelá místa, která mají lepší čtení nežli *K*. Ukázku z Výkladu vydal Fr. Šimek, M. Jan Rokycana, obránce pravdy a zákona božího, Praha 1949; naše ukázka je na s. 152-155.

V jazyce jsou některé jevy lidové, např. *keří lidé* (36), *někerú kúpi* (58), *měhoděk* (23) m. *kteří, některú, mějhodie* apod.

8 človek *K*] se *B* – 23 Měhoděk *K*] Mějhodie *B* – 35 který *B*] *vynech. v K* – 36 oddávají *K*] oddadie *B* – 39 a *B*] *vynech. v K* – 41 prodati *K*] prodadúce *B* – 44 a prodati *K*] a prodávati *B* – 45 a zle *B*] zle *K* – 52 jen *K*] jediné *B* – 53 nuž se *K*] nuž se dadie *B* – 57 mieti *K*] ji mieti *B* – 60 zač *K*] začěž *B*

Martin Lupáč: List knězi Zacheovi

Tento lat. list Lupáčův se v opise dochoval v tzv. Manuálníku Korandově, UK v Praze XVII F 2, fol. 125a/b a v rkp Městské a krajské knihovny (dř. Gersdorfské knihovny) v Budyšině 8° č. 3, fol. 8a-11a. Vydal J. Truhlář, Manualník M. Václava Korandy, Praha 1888, s. 149-151. Úryvek (česky) uvádí bratrská apologie 1503 (J. Palmov, Českijie bratja v svojich konfessijach I,1, Praha 1904, s. 210). – Literatura: F. M. Bartoš, Martin Lupáč a jeho spisovatelské dílo, Reformační sborník 7, Praha 1939, s. 115n. – Naši ukázku přeložil B. Ryba.

Jan z Příbramě: Proti usnesením tábořské synody

Traktát zachován v rkp SA v Třeboni A 16, fol. 44a-59b (z konce 15. stol. – s nadpisem: Tuto se vypisuje život kněží tábořských od jejich počátku až do tohoto léta, který se však vztahuje k následující památce na fol. 60a-83b); jeho opis v Muz. III D 28. Za základ vydání vzat rkp třeboňský. Vydal K. Vinařický, ČKD 4, 1863, 284-299 a 328-351 a K. J. Erben, Výbor II, sl. 409-430.

Naše ukázka, závěr traktátu, je na fol. 58a-59b.

Nadpis: Viklefa] wikeffa *rkp* – 2 ošemetně] ošjemotnie *rkp* – 4 zvláště] wzlaſjtie *rkp* – 17 proto] protu *rkp* – 38 zastávati] wikleffa zaſtawati *rkp*

Václav z Krumlova: O znameních kacířů

Lat. spis *De signis hereticorum* se dochoval úplně v rkp SA v Brně č. 211, fol. 46a-98b, jinde ještě jen ve zlomcích a ve výtahu. Ukázky z něho vydal A. Neumann, České sekty ve století XIV. a XV., Velehrad (Knihovna Cyrilometodějského tiskového spolku, sv. 8) 1920, přílohy s. 7-37 a přičetl autorství dominikánu Petru z Klatov. O tom, proč za skutečného autora pokládán Václav z Krumlova, v. J. Weber v Soupise rukopisů v Třeboni a v Čes. Krumlově, Praha 1958, s. 103. – Literatura: J. Tráška, Středověký literární Krumlov, LF 84, 1961, 88n. (tam uvedena i starší literatura). – Naše ukázka je v edici lat. textu na s. 31-32. Přeložil ji B. Ryba.

3 základy: fundamenta *Ryba*] fundata *Neumann* – 32 vzdalující se: recedentes *Ryba*] precedentes *Neumann*

SKLADBY VERŠOVANÉ

Básnictví po Lipanech zúžilo své pole po té stránce, že ztratilo úlohu přímo podporovat revoluční boje, ale neztratilo proto souvislost s básnictvím bojovného husitství. I za změněné situace polipanské a poděbradské doby trvá zájem o lidový zpěv a nadále se pěstují skladby časové a historické. Po stránce jazykové se užívá i nyní paralelně latiny a češtiny a také funkční rozvrstvení obou jazyků zůstává v podstatě stejné jako v době revolučních bojů. Obdobně zůstává nezměněn tradiční vztah mezi skladbami zpěvními a recitačními (mluvními) co do jejich zaměření a obsahu.

Původní tvořivost se soustřeďuje na píseň rázu politického a publicistického. O oblibě písní doprovázejících významné události výmluvně svědčí např. Pavel Židek, který ve Správozně žádá zákaz „písní rúhavých o papeži, biskupích, o páních, neb to jedovatě ponúká k nepokoji“. Židkovo svědectví naznačuje, že literatura nepřestávala být významnou silou v politickém a sociálním zápase. Bohatství časové písně bylo nepochybně veliké, ale většinou se skladby nedochovaly, protože obyčejně mizely spolu s pamětí na událost, která podnítila jejich vznik. Pro jejich vztah k tradici starší časové písně je charakteristické užívání pětiveršové sloky, kterou vypěstovala husitská doba jako typickou formu časové poezie. Tuto strofu podržuje časová píseň i v následujícím 16. století.

Publicistický zájem pronikal též do písní historických, které se s časovou písní často prolínaly. Naproti tomu se zdá, že duchovní píseň po velikém rozkvětu v době revolučního hnutí ztrácela nyní svou průbojnost. Patrně se již nepocítovala naléhavá potřeba nových skladeb, protože bylo možno vystačit se starší zásobou. V době uklidnění po husitských válkách znova rostl i zájem o světskou lyriku, ale i ten se nasycoval skladbami staršími, již z doby předhusitské.

V oblasti mluvního básnictví (pokud můžeme soudit podle dochovaných rukopisů) těšily se největší oblibě skladby historického obsahu. I v nich se výrazně uplatňovala hlediska politická, zejména vlastenecká tendence.

Za uklidnění po válečných letech se znovu objevil i zájem o zábavné veršované skladby, nebyl však popudem k skládání nových básní, nýbrž spíš k opisování starších památek, vzniklých již v době předhusitské. Tak máme z druhé poloviny 15. století rukopisně zachovanu vlastně většinu veršované produkce vzniklé již ve 14. století. Např. ve sborníku hraběte Baworowského z r. 1472 máme dochovány některé skladby rytířské (Vévoda Arnošt, Tandariáš a Floribella, Děťich Berúnský) nebo ve sborníku Jana Pinvičky z let 1459-1469 kromě jiných skladeb Dali milovu kroniku, Novou radu a Podkoního a žáka. Zvláště charakteristické jsou pro literární život v druhé polovině 15. století sborníky Oldřicha Kříže z Telče (asi 1405-1504), které obsahují mimo jiné i mnoho světské lyriky. Sborníků je 26, takže lze již mluvit o soustavném sběratelství rozmanité starší i soudobé literární produkce.

V popředí tvorby stály skladby publicistické a politické. Zájem o tyto literární útvary probíhal i nyní ve vlnách, jejichž vzednutí a poklesy byly odrazem celkové politické situace, poskytuující agitačnímu básnictví buď větší, nebo menší vývojové možnosti. Výmluvně o tom svědčí katolické veršované satiry, které se od r. 1424 nadlouho odmlčely, ale znovu ožily od padesátých let; z doby od Zikmundova přijetí (1436) až do r. 1448 se nezachovala žádná taková skladba, ale naděje v katolickou restauraci, spojované s příští vládou mladého krále Ladislava, znovu oživily reakční veršovanou satiru českou i latinskou. Časové agitační písně skládali ovšem příslušníci obou stran, a tak se objevily po smrti krále Ladislava vedle prozaických letáků i písně, které chtěly působit na nastávající volbu nebo aspoň uvažovaly s publicistickou vervou o jejich možnostech a snažily se ovlivňovat veřejné mínění. Máme z nich však dochovány jen nepatrné zlomky. Celá skupina nenávislných invektiv (latinských i českých) se soustředila okolo Jana Rokycany, v jehož osobě byla napadána politická linie Jiřího z Poděbrad. Jeden z jejich posledních článků je *Píseň o Rokycanovi a jeho sektářích (Cantio de Rokycano)*. Vznikla po klatbě uvalené na krále Jiřího (tj. po r. 1466) a složil ji nějaký Pražan, obstarlý již vrstevník Rokycanův, ale od Rokycany odpadlý a hlásící se k straně katolické. Protože na větší rozšíření této písně v Praze bylo sotva možno myslet, zdá se, že kolovala nejspíš v Plzni (její třeboňský opis má jihočeské jazykové prvky; ukazují na to, že píseň našla uplatnění v oblasti rožmberské, a to stejně jako píseň další).

Píseň o Rokycanovi se hlásí formou pětiveršové sloky i udaným nápěvem k tradiční časové písni husitské doby. Také historická píseň polipanské a poděbradské doby těsně souvisela s historickou písni starší. Doklad o tom, jak se historická píseň prolínala i nyní s písni časovou, a zároveň svědectví o tom, jak dlouho byly některé časové písně v oběhu a jak se šířily po značné zeměpisné rozloze, podává krátká katolická *Píseň o Srltnovi*, písaři Oldřicha z Rožmberka, který byl roku 1441 jat a mučen táborskými. Skladba paroduje svým začátkem starší husitskou píseň o nezdařeném útoku Němců na Betlémskou kapli začínající slovy Němci jsou zůfalí na Betlém běhali.

Uvedená píseň se týkala události v podstatě jen místního významu. Jiný typ historické písně představují dvě skladby o něco mladší: *Píseň o králi Vladislavu Varnenčtíkovi* a *Píseň o legátu Karvajalovi*.

První z nich je vlastně mechanické sloučení dvou samostatných skladeb. Je věnována polskému a uherskému králi Vladislavovi, který se ucházel ve zmatcích po smrti císaře Zikmunda a krále Albrechta o český trůn. Jeho kandidatura měla neobyčejně široký význam a ohlas, a proto také jeho hrdinský zápas s Turky vzbudil v Čechách rozruch tak veliký, že o něm vznikly dvě písně. První z nich, o devíti slokách, neměla konkrétnější podrobnosti o bitvě u Varny (10. listopadu 1444), zato druhá, o osmi slokách, složená týměž rozměrem a patrně od téhož básníka, vznikla až po bližších zprávách o bitvě. V žádné z obou písní není však zmínky o tom, že by byl Vladislav v bitvě, kterou autor pokládá za jeho vítězství, padl. Teprve v rejstříku třeboňského rukopisu, v kterém se dochoval opis sloučené písně, je král označen jako mrtvý (*Cantio de Vladislao contra paganos pugnante occiso* – *Píseň o Vladislavovi zabitém v boji proti pohanům*). Skladba je příznačná pro to, jak rychle po událostech vznikal určitý druh historických písní a jak se jejich autoři snažili podat zprávy odpovídající citění publika, někdy i v rozporu s historickou skutečností.

Píseň o Karvajalovi líčí nezdařený pokus papežského legáta odvézt r. 1448 z Prahy tajně originál basilejských kompaktát a vyjadřuje tehdejší rozruch mezi utrakvistickou většinou, které jistě nezadalo odpustkovému ruchu z roku 1412. I když tato skladba nevznikla hned po události, ale o něco později, kdy neblahé zkušenosti s mladým králem Ladislavem jitrily živou vzpomínku na Karvajala, vyniká přece bezprostředností. Požívala ve shodě s významem události samé neobyčejné vážnosti a dlouho potom byla v paměti. Její text, leckde již porušený, zachoval se v pozdních opisech z počátku 16. a z počátku 17. století.

PÍSEŇ O ROKYCANOVI A JEHO SEKTÁŘÍCH

- Čechové viery pravé,
poželejte bezprávie,
kteréz se děje nynie
svaté cierkvi římské
- 5 od toho Rokycana,
čertového satana,
odřezance lstivého
od kostela římského
s svými šibalníky.
- 10 Hanief otce svatého,
kardinála každého,
preláty i biskupy;
všeckyť napořád tupí
ariánský svuodce.
- 15 Vedef lid z poslušenstvie,
rozšiřuje kaciefstvie,
Viklefa následuje
a kacife fidruje
všeckny chlebné viery.
- 20 Nebť sám také věří,
jakož i Viglef drží,
nesmief viery vyznati,
musíť ho čert sežrati,
lečť přijme pokanie.
- 25 Svaté písmo falšuje,
pokavad chce, urubuje,

- měníť úmysly svatých
od doktoruov prijatých
svaté cirkve římské.
- 30 Protivník neústupný,
chlebovětec velmi zpupný,
Antikristuov předchudce
i duši sprostných všech svuodce,
lokač krve lidské.
- 35 Jakž ho čert přinesl do Prahy,
zchopiv ho na svoje rohy,
takť jest rozbroj učinil
a lidi rozšibalil;
druh druhu nevěří.
- 40 Krále se pány svadil,
Jeho milosti radil:
„Papeže neposlúchaj,
na jeho kletby nedbaj,
ni na kardinály.“
- 45 Div se jeho chytrosti:
cožť nemóže dověsti,
toť světskými dorazí,
nejednohoť urazí
v měšec i v tobolku.
- 50 Jakož mi jest učinil,
když jsem se jemu byl svěřil:
slíbil svú kněžskou věřú
i proměnil v nevěřú,
zradil mé peníze.
- 55 Vieceť vám o něm poviem,
nebt̄ já to dobře viem.
Svodil sem ho s Krúpovú,
s tú nebožičkú vdovú –
odpustiť jim pán buoh.
- 60 Opojila ho medem,
zasýpajíc zázvorem;

odběhl u nie kožicha,
zapomenuv kalicha
U slonuoov v tom domu.

- 65 Nesmiemť více praviti,
snad by se mohl zblázniti,
bycht' naň všecko pověděl;
nechciť, byť každý věděl
jeho z kurvy synstvo.
- 70 Pojal Prahu v udidlo,
i máť v ní dobré bydlo;
vládneť všemi rathauzy
a mnohýmť činí núzi
v tom duchovníem právě,
- 75 v němžto jeho doktoři,
řemeslníci někteři,
zповědi pronesují.
Súdie ševci měšťeny,
lidi žertujícíe.
- 80 To-li biskup volený?
Blázen jest prohlený.
Dočetl se v kněhách černých,
ariánských, kacierských,
ať by rušil rády.
- 85 Zbraňujeť posvěcenie
i k svatým putovanie,
nedát mieru libati
ani křížem žehnati
s svými pilikaty.
- 90 Mnohé křesťany trápí
a je k oltáři nutí
bezděky i k zповědi;
všeckoť na ně povědí
drazí zповědlníci.
- 95 Cizie fary spravují,
draho je najímají,

- vosadnie šacujúce
a vždy mieti viac chýce
a bez nedostatku.
- 100 Toť jsú ti apoštolé,
ještoť žerú do vôle
a hodin neříekajú
ani se zpoviedajú
a tak jdú k oltári.
- 105 Manichejšti falařil
I všeckoť jsú praví lhári,
jenž jsú pleše vylhali,
aby lid falovali
pod pokrytstvom kněžským.
- 110 Kdýž chťejí kněží býti,
řkúť se do Říma jiti;
obejdúce pomezí
hned jsú hotoví kněží –
podmež na novú mši!
- 115 Bez řaduť sú svęceni,
netbajíť na svęcení,
při mši mešného rúcha,
buď ornátu, kalicha.
Takť neřádně slúžie.
- 120 Od puol svátosti kazatelé,
vždyť pána Krista dělé,
zbavujíť se milosti,
jenž jest studnice ctnosti,
celý Kristus živý.
- 125 Všet jsú v pivnici kněžie,
ještoť plešemi těžie,
o fary se tržiti
přivykli i ceniti
jako nájemnici.
- 130 Rúhajíť se kropení
i vody posvęcení,

aniž chtie dopustiť
za dušičky slúžiť
našich přátel prejších.

- 135 Bekynkám prečítajú,
ofeľruť zamietajú,
nebf jim nesú slepice,
husy, zajec, berance,
štiky i mazance.
- 140 Ode křtu málo berú,
jen dvě libře zázvoru;
nechtieť dietek pokřtiti,
musif k nim cestú jíti,
řkúť: „Protivník jsi.“
- 145 Pohřebuť věrným brání
a od tohoť chtie dáni
řkúť: „Nenieť naše strany,
vynestež ho ven z brány,
nic nám neodkázal.“
- 150 Českyť na mši zpievají,
snad latině neumějí,
žádnéhoť neoddadie,
lečť prvé něco dadie,
když jich strany nejsú.
- 155 Znamenaj jich kázani,
ano toľiko hanění;
zobykli sú utrhati,
na každéhoť krkati,
nebf jim písmo krátko.
- 160 Všudyť chtie panovati
a všem rozkazovati,
ale sami k žádnému
nechtie zřieti vyššiemu,
slepí proholenci.
- 165 Když zpoviedajú ženy,
zechtieť nemalé ceny,

- pět kop za rozhřešení,
toť Tobiáš dobře vie:
„Di a nehřeš více!“
- 170 Znajte lotry poběhlé,
z poslušenstvie vypadlé:
literůf se spravují,
na výklady netbají
všech doktoruov svatých.
- 175 Po soběf lidi vedú,
samiť nevědie, kam jdú,
prostě lid po nich táhne
a buoh vie, co se stane
lidu i těm svuodcóm.
- 180 Již-li, Pražené, viete
a nic řeči nesmiete,
že vládnú knězie vámi,
činie z vás, co chtie sami –
toť jsú vaši páni.
- 185 Musíte poslúchati
a všech vuoli činiti,
což ko ivěk zamyslé,
buď to dobré nebo zlé,
ač vám proti myslí.
- 190 Nevařte piva mnoho,
nebf píti nedadie toho
v svátky, také v neděli,
jakož sú zapověděli.
Čekajte z plného!
- 195 Budiž bohu žel toho,
že ti popi mnoho
mají Prahú vládnúti
a k jich vuoli vše býti –
čert jim puojčil štěstie.
- 200 Bože, králi nebeský,
rač zřiediti lid český,

ať sami přijdúc k sobě
v jednotě slúžie tobě,
v svatě stojiec cierkvi.

205

Amen.

Toť koniec de archihereticis viclefisticis hussitis.

1: verš připomíná začátek Čapkovy písně o desateru „Nuž, křesťané viery pravé“ (viz zde v 1. sv. na s.300) – 2 *poželejte* postýskejte si – 7 *odfiezance* odpadlíka – 8: od církve římské – 9 s *šibalniky* s podvodníky, s prohnányi lidmi – 14 *ariánský* kacífský (podle raně křesťanské sekty ariánů) – 18 *fidruje* podporuje, přeje jim – 18-19 *kacíře*... *chlebné viery*: asi narážka na učení původně Viklefovo, že při proměňování zůstává podstata chleba nedotčena a že proměnění v tělo Kristovo je akt symbolický – 21 *Viglef* Viklef – 22 *nesmiel* neodvažuje se – 26 *urubuje* osekává, okleštuje – 31 *chlebovšfec* kacíf (srov. pozn. k v. 18-19) – 33 *sprotných* prostých – 38 *rozšibatil* učinil prohnányi, rozešťval – 40 *svadil* znesvářil – 40n.: píseň tedy vznikla po r. 1465, kdy se ustavila panská Jednota zelenohorská, nejspíše až po 23. prosinci 1466, kdy byl král Jiří dán do klatby – 46-47: co nedokáže sám, k tomu užívá pomoci svých mocných světských přívrženců – 48-49: nejednomu vybere měšec i tobolku – 52 *kněžskou věrú* čestným slovem kněze – 57n.: osobně zaujatý autor míní Markétu z domu „U slona“ na Staroměstském náměstí (na vých. straně, č. 609 a 610), vdovu po Janu Kroupovi (ten byl živ ještě 1429), která se však připomíná již r. 1432 jako choť Jaroslava Zajíce z Hazmburka (srov. J. Teige, Základy starého místopisu pražského I,1, s. 389). V tom domě bývali ubytováni vzácní hosté, např. r. 1448 kardinál Karvajal. Pomluva o Rokycanovi a Kroupové měla v bratrské tradici živý ohlas, namířený však spíše na Rokycanovu vládyčtivou ctižádostivost, nedbající prý utrakvistických zájmů (srov. Rozmlouvání mládence rytíře se starým Čechem v Hlasech ze Siona, 1867, 101: „pro kus kožicha zapřel božího kalicha“) – 58 s *nebožičkú* s nebožkou – 62: utekl a zanechal u ní kožich – 72 *rathauzy* radnicemi – 74: duchovní právo byl soudní dvůr při Staroměstské radnici, jenž měl pravomoc utrakvistické konsistoře stíhat v duchu Pražských artikulů zjevně hříchy – 77 *pronesují* prozrazují – 79: klamajíce, podvádějíce lidi – 81 *proholený* mající kněžskou tonzuru – 84: jak rušit staré pořádky – 85: zakazuje slavit posvícení – 87: míněn tzv. „polibek míru“ (mezi kněžimi, popř. mezi věřícími), tradiční součást katolického slavnostního mešního obřadu – 89 s *pilikaty*: snad „s chlupáči“ (lat. pilosi); nepochybně slovní hříčka, jejíž potupnost byla asi v rozložení slova: pili-katy – 92 *bezděky* proti jejich vůli – 97: osadníky odírajíce – 102 *hodin* kněžské hodinky, modlitby – 105 *Manichejšti*: narážka na starokřesťanskou náboženskou sektu, jejíž jednoduché obřady se zdály být blízké obřadům utrakvistů; *falaři* (z lat.) podvodníci – 106 *všeckoť* vesměs – 107 *jsú pleše vyhlali*: dosáhli svěcení pod falešným slibem, že upustí od kalicha – 108 *aby falovali* (z lat.) aby podváděli – 111: říkají, že jdou do Říma – 112 *pomezí* hranice – 114 *na novú mši* na mši nově vysvěceného kněze – 120n. smysl: jako by pod způsobou chleba bylo jen tělo Kristovo a pod způsobou vína jen jeho krev – 125 *v pivnici* ve sklepe – 126: kteří užívají svých tonzur (odznaku kněžského stavu) k obohacení – 127 *se tržili* dohadovati se, smlouvati – 129 *jako nájemníci* jako najatí pastýři (tj. duši) – 133: sloužiti mše za duše zemřelých – 134 *prejštech* dřívějších, někdejších – 135: od nábožných žen žádají za církevní úkony větší odměny, než je obvyklé – 136 *ofěru* obětní dary (při mši apod.) – 141 *dvě libře* (duál) dvě libry; míněno ironicky: koření bylo vždy drahé, třebas pepř a zázvor byly z něho nejlacinější – 143: musí-li k nim vážit cestu – 146: za to (tj. za pohřeb) chtějí odměnu – 151 *latfně* latinsky – 152-153 *neoddadie*... *dadie* neoddají... dají – 154: když

nepatří k utrakvistické straně – 157 *zobykli sú* navykli si – 158 *krkati* krácati, nadávati – 159 *krátko* krátké, nedostačující – 166 *zechtiel* požádají – 168 *Tobiáš*: farář u sv. Jindřicha na Novém Městě – 169 *Di jdi* (Jan 8,11) – 170 *poběhlé* odpadlé – 172: řídí se doslovným zněním (bible) – 175 *po sobě* za sebou – 187 *zamyslel* usmyslí si – 191 *nedadie* nedovolí – 194: počkejte, až budete moci pít z plného (džbánu) – 201 *zřiediti* uvéstí do pořádku, usměrniti – 206: To je konec (skládání) o arcikacířských viklefských husitech

(PÍSEŇ O SRLÍNOVI)

Táboři zúfali
Srlína sú jali
den božieho zkríešenie,
pripravivše se v oděnie
jako na Ježiše.

5

Připadli o pól noci,
když jest on neměl moci,
neb jest jim mnoho věřil
a do sebe nic nečil,
proč by měl utéci.

10

Dočkal jich na posteli,
neb zbořili kostely,
kdež bohu chválu vzdávati
a jeho vyznávati
obyčej jest křesťanský.

15

Z domu jej na Tábor vedli,
na cestě jím trhali,
mazance, jablka jedli,
požehnání nedočkali
jako lakotníci.

20

1 *zúfali* zlí, nešlechtní, všeho schopní – 2 *Srlína*: Jan ze Srlína, rožmberský píšar – 3: 16. dubna 1441 – 4: ozbrojivše se – 6 *připadli* zaútočili, přepadli – 9: a netušil, že by se mu mohlo něco stát – 11 *dočkal jich* dočkal se jich, byl jimi zastížen

PÍSEŇ O KRÁLI VLADISLAVU VARNENČÍKOVI

Od božieho narození po tisíc let,
po čtyři stech po čtyřidceti i po čtyřech

uherský král, král Vladislav
na pohany vojsko sebral.

5 I přibrál se na pohany až do moře,
tu, kdež pohané ležiechu velmi silně,
i počal se jest modliti
pánu buohu velmi pilně:

10 „Hospodine všemohúcí, pomiluj ny,
rač nám dáti svítěziti nad pohany,
ať nedějí chlubieci se:
,Přemohli jsme nad křesťany.’

Ku pomoci poprosíme buožie matky,
ať nám ráčí uprositi na děfátku,
15 bychom mohli poraziti
ty pohany na počátku.

I my také poprosíme všechných svatých,
ať nám ráčí uprositi na něm také,
bychom mohli poraziti
20 ty pohany vždy prokleté.“

I pokřikl jest na své vojsko velmi tiše:
„Ctní rytieři i panoše v této říši,
pomni každý na svoji čest,
a bíme se pro Ježíše!“

25 Všickni páni přivolili k jeho slovu,
ctní rytieře i panoše všichni spolu,
jak nejmenší, tak největší,
což jich bylo ve všem sboru.

Vytočil se král Vladislav s svojí mocí,
30 mnoho tisíc set pohanuov tu porazil.
Milý buože, pozdrav jeho,
popřej jemu ctněj manželky,

ať by ona vždy rodila krásné syny,
jehož by nám tu českú zemi bránili,
35 spravedlivost, křesťanský řád
po všem světě rozplodili.

V ten úterý po svatém Martině bylo,
jehož se jest veliké pobitie stalo
mezi cesařem pohanským
40 a mezi králem uherským.

Všeckni páni věrně stáli vedlé krále,
neb se bili přes celý den tak velmi,
počínajíce od jitra,
až je zašla veliká tma.

45 Vše pobitie obdržal jest král Vladislav,
anebo jest do samé noci na placu stál,
až se poslední pohané
rozpučili, kto věděl kam.

A v tom boji uražen král na svoji tvář,
50 která rána jemu chvála buď před kráľmi,
neb jest statečně bojoval
jako ctný rek mezi pány.

A v tom boji zahynul jest Beltheryš pán,
který jest držal korúhev, dědičný pán.
55 Milý buože, rač posaditi
duši jeho v nebesích sám.

Tuť jsú také zahynuli biskupi dva,
neb jsú statečně honili jako lvi dva;
jeden byl biskup uherský
60 a druhý byl varadínský.

Mnoho jiné ctné družiny tu jich sešlo,
neb jsú bojovali pro to drahé heslo,
pro Ježíše, jemu chvála
buď na věky jemu dána.

65 Mnoho jiné ctné družiny tu jich sešlo,
milý buože, odpusť jim jich viny,
rač jim dáti kralovati
všecky časy s tebú.

Amen.

5 *přibral se přitáhl; až do moře až k moři* – 9: *narážka na píseň Hospodine, pomiluj ny* – 11 *ať nedějí ať neříkají* – 12 *přemohli jsme zvítězili jsme* – 29 *vytočil se vymanil se, vyvázl* – 31 *pozdrav jeho dej mu zdraví* – 34 *jehož* (absol. m. *jenžto*) kteří, co – 36 *by rozplodili rozmnožili by* – 37: datum je chybné, bitva byla v úterý před sv. Martinem (10. listopadu 1444) – 38 *jehož kteréhož* (dne) – 39: turecký sultán Murad II. – 41 *vedlé krále po boku králově* – 44 *zašla zastihla, přepadla* – 45 *pcbitie obdržal jest* zvítězil – 46 *na placu na bojišti* – 48 *se rozpuďili rozprchli se* – 49 *urazen raněn* – 53 *Beltheryš: Štěpán Bátory, uherský velmož* – 54 *jest držal korúhev: byl příslušníkem* vyšší šlechty (tzv. korouhevní) – 55 *posaditi umístiti* – 58 *jsú honili útočili* – 59 *biskup uherský: Šimon Rozgoň, biskup jagerský* (chybný překlad lat. episcopus Agriensis) – 60 *varadínský: Jan de Daminis, biskup v uherském městě Varadínu*

(PÍSEŇ O LEGÁTU KARVAJALOVI)

Od narozenie božieho
léta tisícieho
počítajíc čtyřstého
čtyřicátého osmého
5 stalo se jest vnově
v Čechách obecné svolanie,
ač koli ta věc tajna viec nenie,
od pánuov korúhevnych,
urozených, statečných
10 královstvie Českého,
v Praze, v tom městě slavném,
na rathúze, domu radném.
Tu sú se spolu schodili,
ať by sobě radili
15 v pravdě, upřímosti,
s nimi rytieři stateční
a zemané slovutní,
múdrí a opatrní měšťané,
poctiví páni konšelé
20 práva přísežného,
kterak by zemi zřídili
a krále zpuosobili
a arcibiskupa konali,
kteréhož sú volili,
25 svú ctí potvrdili.

A proto biechu poslali
a náklad učinili
do Říma k otcí svatému,
aby tiem bohu milému
30 ráčil poslužiti,

arcibiskupa světiti,
pravdu boží rozmnožiti,
tiem zemi upokojiti
a řády zpuosobiti,
35 vše dobré zjednati.

Učinil papež odeslání
a dávaje na vědomie,
že chce do Čech poslati,
milostivě opatřiti,
40 vše dobré zpuosobiti.

A my tiem byli veseli,
pána boha chválili;
páni sněmy odložili,
aby se připravili
45 poselstvie přijiti.

A zvláště páni Pražané
učinili příkázanie
řemeslu všelikému,
by ke cti otcí svatému
50 i jeho velebnosti

učinili obnovenie
korúhví, malování
i sviecí okrášlenie,
v chodu poctivé kráčenje,
55 jakž kto najlíp muože;

také kněžím i mistruom
i všelikým farářuom,
žakovstvu obecniemu,
aby každý ke cti jemu
60 převesele zpieval.

Ještě k jeho poctivosti
i jeho duostojnosti
purgmistři města Pražského
mezkyňi vedli jeho
100 s velikú poctivostí.

A když do Prahy jeli,
kříž krásný před ním nesli,
v zvony krásně zvonili,
lidé sú se divili
105 všudy na vše strany.

Potom na rynek vyjeli
a před Týn přijeli;
tu jej s mezkyňě ssadili
a do kostela uvedli
110 tu předrahou svatost.

Ale farář toho kostela,
mistr Papúšek ze jména,
chtě milost obdržeti,
nemeškal kobercuov rozestřieti,
115 kudyž on měl jíti.

A legát pro svú velebnost
i své svatosti přítomnost
štědře odpustky rozdával,
milostivě všechny žehnal.
120 Ach, že jsme to zmeškali!

Však pro vděčné posluženie
učinil jest odplacenie
Papúškovi faráři,
tomu tak neúžitečnému lháři,
125 pravdy změtečníku,

dav jemu rozhřešenie
řka: „Již nechaj rozdávanie
pod obojí zpuosobú,
a jiné veda za sebú
130 s svými tovariši!“ –

jakož jest to prvé činil,
než jest s ním legát mluvil.
Již pak, vzav rozhřešení,
vší zemi na potupenie
135 nebojí se svoditi

od božie krve.
Ach, toť jest jisté znamenie,
žeť jest to proto učinil,
aby skrze to spieše byl
140 bohatým proboštem

v Litoměřicích v městě.
A nedajžť pán buoh štěstí
tobě v tom dlúho trváti,
ale nad tebú pomstíti,
145 změtenče pravdy!

Páni legáta pojechu,
do hospody jej dovedechu,
tu do domu U slona,
tu mu hospoda dána
150 se vší poctivostí.

Opět páni z své milosti
činili mu poctivosti,
a najviec ta sběř pražská
i jiná všeliká mnišská,
155 a takto mu řkúce:

„Ó, vítaj, přežádúcí!
Tys veselé našich srdcí.
Chcemť věrně děkovati,
žeš nás ráčil navštieviti.
160 Rač k nám na Hrad jeti!“

Tu pak legátova milost
potom jede na Hrad přes most.
Proti jeho velebnosti
vyšli s velikú slavností
165 pravdy potupníci.

Svatojiřská abatyše
pojide za ním velmi tiše
chtiec legáta přivítati,
pocitivost mu učiniti
170 se vším svým komonstvem.

A když dojede mosta,
stať se nad ním hrozná pomsta:
opět se pověťrie vztrže,
obě korúhvi utrže,
175 do přiekopu svrže.

Pak po tom přivítaní
sta se tajné svolání
proti kalichu božiemu,
aby lidu obecniemu
180 viac nebyl rozdáván.

A na tom spolu zuostali,
aby mši svatú slúžili
u svatého Jakuba,
řkúc: „Tuť bude mnohá turba
185 spolu lidu českého,

a tu vaše velebnost
toho lidu přítomnost
učiníte potvrzenie
těla božieho přijímanie
190 pod jednu zpuosobú.

A myť též budem praviti
i na zpovědech raditi,
ať by obyčeje toho,
nechajíc písma všelikého,
195 v tom náshleovali.“

Protož vězte zacelo,
že přesvaté boží tělo
legát sedě přijímal,
ale před šlojířem klekal,
200 s pocitivostí líbal.

Viz smysla nemúdrého
a oslepenie prevelikého:
před pánem bohem seděti,
a před němú věci klekati
205 a takú čest činiti,

ještoť sluší pánu bohu!
Toť já v pravdě řeci mohu,
žeť obyčej pohanský,
jistě nenief křesťanský,
210 a bohu ohavný.

Pomněmež, milí křesťané,
varujme se modloslúzenie;
velikáf jest ohavnost
i proti pánu bohu zlost.
215 A on to rač zrušiti,

nebť zákon boží toho brání,
také svatý Pavel praví,
aby každé koleno klekalo
a na zemi padalo
220 ve jméno Ježíše.

Proto-lis z Říma vyjel,
aby s tím k nám do Čech přijel?
Neb kdožť jsú na to radili,
nedobřeť jsú učinili,
225 před bohem shledáte!

A pro takú ohavnost
nedopustíť božie milost
pravdu svú potupiti,
tvého úmysla konati.
230 Protos z Čech musil jeti.

A ještěť nezapomanu
a jižť tebe tu ostanu,
žeš se směl pokusiti
a chtě listy jim vynésti
235 ku potupě pravdy.

Tiem-lis se chtěl pomstiti?
Všaks měl rozuoměti,
žeť by páni Čechové
skrze to měli příslovie,
240 a strach v zemi búře!

I děkujíf jiní lidé z toho mnoho,
že jsú nedopustili toho,
poslavše do Benešova;
byl by ujel jako sova
245 a nepomně na to,

kterak jsme tě velebili,
slavně do Čech přijeli.
Avšak se jest dobře stalo,
žeť se jest tobě událo
250 s takovou ctí odjeti.

A tam tě buoh rač žehnatí
a k nám nevracovati
viece do České země;
ale bychme to kněžské plémě
255 za tebu vyhnali –

jakožť jednoty nebude,
dokažďf ocas tvuoř zde bude –
pane bože, rač přizřieti
a svú pravdu rozmnožiti
260 u vieře a v lásce.

Amen.

5 *vnově* znovu, opět – 6 *obecné svolanie* svolání všech stavů, sněm; týká se sněmu zahájeného 25. února 1448 – 8 *od pánuov korúhevných* majících svou korouhev, tj. příslušníků vyšší šlechty – 9 *urozených, statečných*; obvyklé titulování příslušníků panského stavu; podobně dále (v. 16-19) jde o náležité zvykové tituly jednotlivých stavů – 12: na Staroměstské radnici – 13 *sú se schodili* scházeli se – 14 *ať by* aby – 18 *opatrní* prozíraví – 19 *poctiví* ctění – 20: přísazení, jsoucí pod přísahou – 21 *by zřídili* v pořádek by uvedli – 22 *by kráte zpuosobili* dohodli by příchod krále Ladislava Pohrobka do Čech a jeho uvedení na trůn – 23 *by arcibiskupa konali* jednali by o arcibiskupa – 24: šlo o Jana Rokycanu – 26 *biechu* (imperf.) byli – 27 *náklad* vydání, výdaje – 34 *řády* pořádek – 36 *papež*: Mikuláš V.; *odesłanie* odpověď (po poslu) – 43-45: sněm byl odložen na konec dubna a začátek května, aby se ho mohl zúčastnit papežský legát kardinál Karvajal – 45 *přijíti* přijmout – 54: slavnostní chod průvodu – 63 *dobře* jistě, opravdu – 71 *Te deum laudamus* Tebe boha chválíme, latinský slavnostní děkovný

chvalozpěv – 78 *aby rozmnožil aby rozhojnil* – 86: a pro svou neupřímnost – 87 *bez pomsty bez trestu* – 89 *pověřie* vichřice – 90 *dobře* velmi, hodně – 93: nebesa (nesená nad legátem) se rozbila – 96 *k jeho poctivosti* na jeho počest – 99 *mezkyňi* samici meзка – 106 *na rynek*: na Staroměstské náměstí – 110 *svatost*: míněn legát Karvajal – 112 *mistr Papoušek*: mistr Jan Papoušek ze Soběslavě; rektor university (1436 až 1437 a 1445) a farář v Týně (viz zde na s. 132); *ze jména* jménem – 113: protože chtěl získat přízeň – 121 *pro vděčné posluženie* že se zavděčil službou – 125: pobloudilče od pravdy – 126n.: farář Papoušek přijav rozhrěšení za to, že podával podobojí, přidal se přímo ke katolíkům – 135 *svoditi* sváděti, odváděti – 136: od přijímání podobojí – 139 *spieše* dříve, rychleji – 140: zmínka o litoměřickém proboštvství ukazuje, že píseň v té formě, jak se zachovala, byla složena až o něco později po líčených událostech; Papoušek zemřel r. 1455, proboštvství mu král Ladislav udělil nedlouho předtím – 144: ale potrestati tě – 145 *změtenče pravdy* pobloudilče od pravdy – 146–147 *pojechu... dovedechu* (aorist) pojali, vzali... dovedli – 148: dům U slona byl na Staroměstském náměstí (srov. pozn. k v. 57n. zde na s. 91) – 149 *hosпода* pohostinství – 157 *veselé radost* – 165 *pravdy potupníci*: mívá se svatovítská kapitula – 166: Alžběta (Elška); svatojiřský klášter byl stále jedním z nejpřednějších ženských klášterů; přijímalo se v něm podobojí, ale později nabylo opět katolického rázu; snad k tomu přispěla, podobně jako u Papouška, právě Karvajalova návštěva – 167 *pojide* šla, přišla – 170: s celou svou družinou – 171: když dojel na most (přes hradní příkop) – 172 *stal se stalať se* – 173 *se vztrže* strhlo se – 174 *utrže* utrhlo – 177: konala se tajná schůze – 183: na Starém Městě při obnoveném františkánském klášteře – 184 *turba* (lat.) zástup, shromáždění – 196 *zaceło* zajisté, podle pravdy – 199 *před šlojiřem* před závojem (patrně relikvie) – 200 *s poctivostí* s úctou – 201 *smysla* rozumu – 214 *zlost* zlý skutek, hřích – 217: podle Řím. 14,11 – 222 *aby abys* – 232 *ostanu* zanechám, opustím – 233 *žes směl* že ses odvážil – 234: narážka na legátův pokus vyvézt z Čech originál basilejských kompaktát – 239 *příslovie* špatnou pověst, ostudu – 240: a že by vzniklo nebezpečí bouře v Čechách – 243: legátovi byla v Benešově zvláštními posly kompaktátů odebrána – 244 *byl by* byl bys; *jako sova*: tj. tiše v noci – 245 *a nepomně* zapomenut – 247 *jsme přijeli* přijali jsme – 256 *jakožl* jako že – 257: narážka na ocas, který prý Karvajalově mezkyni uřízl na potupu, asi ještě před odjezdem, kněz Jan, zvaný proto Ocásek; zároveň snad slovní hříčka: „ocasem“ mohli být míněni Karvajalovi čeští nohsledové

MLUVNÍ SKLADBY VERŠOVANÉ

Recitační poezie se omezovala v podstatě na skládání historická, oživující formu bezrozměrného verše Dalimilovy kroniky, k níž se nové skladby hlásily jazykem i vášnivým vlastenectvím a snahou působit na politický vývoj. Bezrozměrný verš se stával hlavním výrazovým prostředkem recitačního básnictví vůbec, jak je vidět ze starších skladeb uváděných nově do oběhu. Při opisování starších skladeb (z valné části zábavného obsahu) šlo nejčastěji o adaptace přizpůsobující básně novému pojetí básnické formy; tradiční osmislabičný verš se rozrušuje různými přidávkami a tím se přibližuje dominujícímu verši soudobé recitační poezie o nestejném a proměnlivém počtu slabik. To zároveň signalizovalo, že se mluvní básnictví dostává na okraj literárního vývoje a že se naopak rozšiřuje oblast prózy. Ústup verše je patrný i z toho, že nově vznikající básně byly rázu epigonského. Dalimilova kronika – jejíž znalost a živou podnětnost dosvědčuje i výbor pořízený v Krátkém sebrání z kronik českých (srov. zde na s. 136) – byla vzorem napodobovaným mechanicky (jak ukazuje verš a rým) a bez opravdového umění.

PROKOP, PÍSAŘ NOVOMĚSTSKÝ
NOVÁ KRONIKA

Ze skladatelů historických básní známe jménem jen jednoho, novoměstského písaře (notáře) Prokopa (asi 1390 až asi 1482). Tento mnohostranný literát (srov. s. 292, 423, 524) dosáhl už r. 1410 bakalářské hodnosti na pražské universitě; jeho promotorem byl tehdy Jan Hus. Původně byl patrně mírným utrakvistou, ale když odešel r. 1467 z novoměstské radnice, stal se katolíkem. Jeho úřední postavení na radnici, s nímž byla dočasně spojena i universitní profesura, dalo mu podnět k pracím jak o právech novoměstských a o rétorice a diplomatice městských knih, tak o české historii. Z historických prací jsou přímo s jeho jménem spjaty zlomky nenáročné české rýmované *Nové kroniky*. Snad obsahovala celou českou historii a byla nejspíše složena v padesátých letech. Roku 1476 začal Prokop psát latinskou kroniku, ale uvízl na samém počátku. Kromě úlolek *Nové kroniky* se mu připisuje i autorství historické básně *Král Přemysl Otakar a Závíše a skládání O válce s Uhry*, ale výrazové prostředky těchto básní se výrazně liší od formy zlomků *Nové kroniky*, takže lze o společném autorství důvodně pochybovat.

I

Toto z Prokopovy *Nové kroniky* písaře novoměstského

Jakož král Otokar také
drže země nejednaké,
což jich od Kdanského moře
bliz až ku Benátské hoře,
5 že jest české pány tupil
a je na jich statciech hubil
i lúčil těžce od sebe,
cizozemcuom svěřiv sebe;
ež jich neměl ku pomoci,
10 v boji dal se tak přemoci,
horlivú jsa hnut smělostí,
zahynul v boji s pakostí.
O témž syn jeho smyslěše,
že se s Rakušany pojieše;
15 čehož zemané brániechu,
toho se držal pohřiechu,
že proto žalostí zhynu,
neb Čechuov v radu nevinu.
Těž Vaněk, mladý syn jeho,
20 když dojde kněžstva svého,
jakž Durynk k němu v službu přistúpi,

- tak jeho zatrúti,
 radú vše to Rakúského,
 v ty časy krále říského.
 25 Zříž, jakť Němci Čechuom přejí,
 jich zlému se s pláčem smějí:
 sestřenec byl králi tomu,
 však mu nepřál v jeho domu.

1 *Otokar*: Přemysl Otokar II. – 2 *nejednaké* mnohé, rozmanité – 3 *od Kdanského moře* od Baltického moře – 4: téměř až k Benátkám – 6: ničil je zabíráním jejich majetku, zabíral jim jejich majetek – 7: a tvrdě je od sebe odpuzoval – 9 *ež že* – 12 *s pakostí* nešťastně, neblaze – 13: stejně smýšlel jeho syn – 14 *pojíše* (imperf.) spojoval; narážka na sňatek Václava II. s Gutou, dcerou Rudolfa Habsburského, vítěze nad Přemyslem Otakarem II. – 15: čemu zemané zabraňovali – 17 *zhynu* (aorist) zahynul – 18 *nevinu* nevinul, nepřipojoval (smysl: neměl Čechy mezi svými rádci) – 19 *Vaněk*: Václav III. – 20 *dojide kněžstva* stal se knížetem, panovníkem – 21 *Durynk* Němec z Durynska; ve verších 19-28 jeví se značná příbuznost věcných údajů s Dalimilovou kronikou, kap. 98 a s Krátkým sebráním (srov. vyd. Dalimila v Památkách 18, Praha 1957, s. 158 a zde na s. 136n.); *přístúpi* vstoupil – 22 *zatrúti* zavraždil – 23 : to všechno na radu Rakušana (Albrechta) – 27 *sestřenec*: Václav III. byl synem Albrechtovy sestry Guty, první manželky Václava II.

II

To vše z kroniky Prokopa, písaře novoměstského

- Již slušie nám mysliti,
 kto má naším králem býti.
 Muožete tomu rozuměti,
 z prvních příhod to věděti,
 5 an se lid bez krále bůří,
 země ohněm ta se kůří,
 rychlé zemdlenie chudiny,
 velice zpustnú dědiny,
 k tomu budú války časté
 10 a přispěje šestero zlé:
 strach, že bude šlechta manem,
 bude zase chlap trúp pánem,
 a lidí dobrých súženie,
 práva i řádu zkaženie;
 15 bez krále sirotci lkají,
 ženy se za muže lekají.
 I s tiem dvě zlé těla, duše

- ihned se také pokusie,
 ež mince jde faleš k tělu
 20 i proleze zemi celú,
 lest pak i blud více škodí,
 dušičku těžce zavodí;
 velmi hrozně s viery svodie,
 snadně, když nenie, odvodie.
 25 Král neb knieže bránie toho.
 I stalo by zlého mnoho,
 ež chlap se knězem učíní
 a kněz bez studu ožení,
 mnoho lidí s viery svedú,
 30 kterak blud za pravdu povedú.
 Bude to, že krále nenie,
 v zemi hrozné proměnění.
 Viete to, že se tak stalo,
 když se krále nedostalo.
 35 Rúče volte sobě krále,
 král to vše zlé pak uválé,
 stav lepší v zemi uvede
 a všecko dobré přivede;
 k tomu biskup i preláti
 40 budú moci zase vstáti,
 i v jednotu uvedeno
 kněžstvo bude, jenž dvojeno.

7 *zemdlenie* oslabení, úpadek – 11 *manem* poddaným, v poddanství – 12 *chlap* nešlechtic, poddaný, sedlák; *trúp* troup, hlupák (nadávka sedlákům a neurozeným lidem) – 13 *súženie* útlak, útisk – 16 *za muže* o muže – 19-20: že se v životě jednotlivců i země projevuje nepříznivé zhoršení měny – 22 *zavodí* zavádí, svádí z pravé cesty – 23-24 *svodie... odvodie* svádějí... odvádějí – 25 *bránie toho* zabraňují tomu – 26 *stalo by* přestalo by – 34: když jsme neměli krále – 35 *rúče* rychle – 36 *uválé* bojem přemůže – 39 *preláti* církevní hodnostáři – 42 *dvojeno* rozdvojeno

(Z VOLEBNÍ AGITACE ROKU 1457)

Tyto agitační verše vznikly v souvislosti s kandidaturou Jiřího z Poděbrad na královský trůn, když panující rod vymřel Ladislavem Pohrobkem. Jsou zajímavé svou shodou s obdobnými verši v dochovaném zlomku Prokopovy Nové kroniky (srov. předchozí ukázkou); nejspíš je Prokop do své kroniky převzal. Existují také v podobě latinské.

- Kdež krále nenie,
 tuť jest chudiny zemdenie,
 práva zkaženie,
 bluduov mnohých nakvašenje.
- 5 Vraždy budú časté,
 a k tomu přide šestero zlé:
 šlechta bude manem
 a chlap bude pánem,
 dobrých súženie
- 10 a dědin veliké zpuščenje,
 sirotkuov lkánie
 a žen za muže lekánie.

2 *zemdenie* oslabení, úpadek – 4 *nakvašenje* rozbujelost – 7 *manem* poddaným
 – 8 *chlap* sedlák, nešlechtic – 9 *súženie* útlak, útisk – 10 *zpuščenje* zpusťování – 12 *za*
muže o muže

(KRÁL PŘEMYSL OTAKAR A ZÁVIŠE)

Tato skladba souvisí se snahami katolického pána Oldřicha z Rožmberka, který chtěl oslavit svůj rod. Dal proto složit dalimilovskou formou několik básní na oslavu svých předků Vítkovců; z této skupiny se však zachovalo jen skládání o Přemyslovi a Záviši, jehož autor je neznámý. Tendencí básně bylo okrášlit vzpouru šlechty proti panovníkovi.

- Král Přemysl když králem biše,
 ten z prvu laskav na Čechy biše
 a mnoho s nimi bojuov obdržováše.
- 5 Ale jakž poče v své radě Němce mievati,
 tak ihned poče na Čechy netbati.
 Pan Zderad pán korúhevný v zemi biše,
 ten rádce krále českého najvěčí biše.
 Ten krále Přemysla z mnohých věcí rád káráše
- 10 řka: „Neroď se kúpati v neznámých vodách a v cizi zemi více,
 ať tebe Sasicové nepodskočí a škody neučiní!“
 Z toho se naň velmi rozhněval
 a ihned o to myslil,
 kterak by jeho hrdla zbažil.
- 15 I vylúdi jeho před Prahu, jako by se s ním chtěl oč poraditi,
 i káza svým služebníkuom na tom místě hned zabiti;
 a na tom místě káza klášter postavit
 a zbožím velikým jej nadati
 a křížovníky v něm ustavit.

- Potom poče se se pány zemskými vaditi,
20 města, hrady poče jim odjímati
a jiná zboží místo toho jim dávati;
neb páni čeští dobrá města mějíchu,
a proto králi hrdi bíchu.
Tu se Záviše, rytieř udatný, proti tomu postaví,
25 ale proti moci odolati nemuože,
tak že vždy Záviši král z země vypudil
a králi Rudoltovi riskému jej slúžiti připudil.
Také jej proto vyhnal bíše,
že u králové na freji bíše.
30 Když to bratří Závišovi zvěděchu
tomu velmi nerádi bíchu,
že jim bratra jich Záviši z země vyhnal bíše,
i chtiechu se proti tomu protiviti;
a on poče jim na zboží škoditi,
35 neb na ně Němce posieláše,
aby jim škodili, veléše.
Tuť na nich poče toho žádati,
aby jemu dali město Hradiště,
jemuž již nyní Tábor vzděli,
40 a chtě jim za to zboží jiné dáti;
neb je chtěl král k koruně české rád mieti,
neb město dobré, tvrdé i bohaté bíše,
hory stříbrné okolo sebe mějíše,
a protož jemu král rád chtíše.
45 Páni úští Vítkovici slovíchu,
ti na Hradišti sedíchu,
neb jich praděd Vítek slovíše,
neb ten Vítek otec všech Ruoží bieše,
neb sú od ní všechny Ruože klénoty braly –
50 a od toho času Pater Rosarum jméno měli.
Tato jména tito páni sú měli:
Hynek, Sezema, Jan, Hrdoň, Záviše.
Ti jsú všickni bratří byli
a páni rozंबरští i hradečští od toho sú pošli.
55 Tehdy král Přemysl zradou toho města hledáše dobytí,
nebo měšťané někteří k králi přichýleni bíchu.
Ale pan Sezema, když to zvědě,
bratřím svým takto povědě:
„Dříve než bez naší vuole míti bude,
60 chcmeť je raději sami ohněm spáliti!“

- I spálichu město Hradiště
v trh největší, když biše,
a pusto je učinichu
a potom zdi okolo něho zbořichu.
- 65 Tak to město pusto stálo,
puol druhého sta let bezmál zuostalo,
až je Táboři osadichu
a jiné jméno jemu Tábor dachu
a zdi pevně ohradichu.
- 70 Tehdy pan Sezema a měšťané do Ústí se stěhováchu
a to městečko opravichu,
neb Ústie městečko malé biše
a zdi okolo sebe nemějíše.
Počechu je hraditi
- 75 a domy dobré stavěti.
Potom páni ústí, Sezema i jiní páni, musiechu z země ven vyjeti
a Rudolfovi, králi řískému, do Rakús se přikázachu.
Tuť jsú dlúhú chvíli byli a u něho sú slúžili
a na krále českého netbali.
- 80 Tehda král Přemysl, nemoha svého hněvu ostati,
i jal se na Rakúského vojensky táhnúti.
Tak se byl na Čechy rozlítíl,
že nechtěl, by na pražském mostě který Čech slyšán byl.
A když do Rakús s Němci jede,
- 85 až i k Dunaji přijede;
tuť Rakúský proti němu táhnieše
a mnoho lidu s sebu mějieše.
A když vojensky proti sobě ležichu,
tehda Závíše a bratři jeho k králi poslachu.
- 90 Chce-li jim milost dáti,
„chemeť zajtra s svými životy počestně poslužiti
a svá hrdla podlé tebe složiti.“
Tehdy král jim odpovědě,
toho učiniti nerodě,
- 95 řka: „Vy jste dřieve byli nevěrní,
i ještě býti nemuožete věrní.“
Tehda nazajtří v boj se udeřichu
a hrozné pobití učinichu.
Tu zabichu krále Otakara udatného
- 100 a podlé něho jiných pánuov mnoho.
Tu nesiechu do Znojma tělo jeho
a v klášteře u bosákuov položichu jeho.

To se stalo léta božieho
tisícieho dvústého sedmdesátého osmého.

- 105 A tak to zboží v Rakúsich od Čechuov odešlo,
aniž ještě zase přišlo.
Král Přemysl syna Václava mějieše,
dvanácte let v stáři bíše,
a ten s mateří svú na Bezdězi sediše.
- 110 Ten jede do Znojma po tělo otce svého
a do Prahy přinese jeho.
Tu pochova otce svého
u svatého Václava, dědice českého.
Ten král Přemysl mnoho zlého pánuom českým činiše,
- 115 města a hrady jim odjímáše.
Panu Čiečovi Budějovice odjal
a jiné zboží jemu za to dal.
Kladsko odjal Žerotínským
a Lúny město odje Zvieřetickým
- 120 a jiným pánuom odje mnoho zboží jiného
a učini jim mnoho zlého.
Pana Beneše káza u věži upáliti
a Záviše rytieře káza z země vypuditi.
Pak po smrti Přemyslově Záviše a bratří jeho do země se vrátichu
- 125 a Rudolta, krále říského, s sebú přivedechu.
Tu Záviše královú Alžbětu sobě za ženu poje
a hajtmanem zemským bíše, s ní se koje.
I měl s ní syna krásného
a Záviši nazval jméno jeho;
- 130 zemským mistrem křižovníkem učini jeho.
Potom Přemyslová umře v skuore
a po časích Záviše dojde hoře.
Potom Záviše, nechťe sebe ponížiti,
poče sestře uherského krále frejovati.
- 135 Ta bíše jeptiška v klášteře u svatého Františka a vilována bíše;
jížto on pilně frejováše,
až ji vždy z klášteera sobě doby a za kněžnu ji poje.
Ale musil z Říma absolucí dobyti
sobě, tepruv muože s ní býti.
- 140 Proto se naň král uherský velmi rozhněval,
ale potom jemu skuoro milost dal.
Potom Záviše chtíše se s králem uherským smířiti,
poče jeho na hody k sobě zváti.

- Také pozva krále Václava Českého,
 145 toho pastorka svého.
 I učini hody veliké,
 turnej, klání všeliké,
 neb s ní měl syna krásného;
 ale na těch hodech přihodi se Závišovi mnoho zlého,
 150 neb oba krále o něm zlu radu učiništa,
 a oč jsta se uradila, to dokonašta.
 Král Václav Český, pastorek jeho, vece:
 „Záviše jest mú máteř proléhal
 a tobě, králi uherský, tvú sestru z klášttera bez tvé vuole pojal,
 155 a ještě z nás své bláznny čini
 a zuove nás na hody své;
 nechť toho, jakž zaslúžil, požive zle.“
 Tu jeho na těch hodech jichu
 a tři léta na Zlaté věži na hradě držiechu.
 160 A v tom vězení pan Záviše
 mnoho dobrých písni skládáše.
 Pak bratří Závišovi králi hroziechu
 a jeho mstíti chtiechu.
 Pak se král z toho rozhněva
 165 a Záviši na Hlubokú nésti káza
 a prknem jemu hlavu sstrčiti rozkáza.
 Ta se jemu smrt pro jeho ženu, Přemyslovú, stala,
 jeho smrti mnohá paní plakala.

1 *bíše* (imperf.) byl – 3: a v mnoha bojích s nimi vítězil – 4 *jakž poče* jakmile, když počal – 6n. *Zderad*: hrubý anachronismus přenáší Zderada z 11. stol. (kdy byl jeho vrahem Břetislav, syn krále Vratislava) do 13. stol.; zabit byl Zderad u Brna, nikoliv před Prahou; srov. 50. a 52. kap. Dalimilovy kroniky – 6 *pán korúhevný*: příslušník vyšší šlechty, který měl svou korouhev – 8 *káráše* káral, napomínal – 9 *nerod se kúpatí* nekoupej se – 10 *Sasicové* Sasové; *nepodskočí nezaskočí* – 11 *z toho* pro to, kvůli tomu – 14 *vylúdi* (aorist) vylákal – 15 *káza* přikázal – 17 *zbožím... nadati* majetkem obdařiti – 18 *křižovníky*: řád křižovníků božího hrobu (na Zderaze); se založením jejich kláštera neměl Přemysl Otakar II. nic společného; také Dalimilova kronika uvádí souvislost mezi Zderadem a Zderazským klášteřem: Před Prahu Zderada pochovachu a proň ten kostel Zderazem nazvachu (vyd. v Památkách 18, Praha 1957, s. 94) – 23 *králi hrdi bíchu* vystupovali zpupně proti králi – 24 *Záviše*: Záviš z Falkenštejna, syn Buďivoje z krumlovské větve Vítkoviců, hlava povstání tohoto rodu proti Přemyslovi – 26 *vždy přece jen* – 27 *Rudolovi*: Rudolfu I. Habsburskému; *připudil* přinutil – 29 *u králové* u královny; *na freji* na záletech – 30 *zvěděchu* dověděli se – 36 *veléše* velel, přikazoval – 38 *Hradiště*: nejstarší osada v místech nynějšího Tábora se nazývala Hradiště (Ústské), potom Hradiště hory Tábora – 39 *Tábor vzděli* dali jméno Tábora; zmínka o Táboru zde i dále (v. 65n.) určitě klade vznik skladby do 15. stol. – 40 *chtě* chtěl – 43 *hory stříbrné* doly na stříbro – 44 *jemu...*

rád chtítse po něm dychtil – 45 *úštlí ústečtí*, tj. z Ústí nad Lužnicí; *slovíchu* sluli, nazývali se – 47-58: ve skladbě není ještě zmínka o tom, že by praotec rodu Vítek byl vlašského původu, jak to nalézáme v pověsti o původu Vítkoviců v památkách od 2. pol. 15. stol. (srov. vyprávění Václava Březana ve spise Rosenberské kroniky krátký a summovní výtah, který vydal Fr. Palacký v ČČM 2, 1828, část 4, 39n., a německé zpracování kroniky, jež podává tzv. Rosenbergsche Chronik Norberta Heermanna) – 48 *Ruožl*: pánů z Růže, rodů se znakem pětিলistě růže (každá větev rodu měla erb s jinou barvou růže i pole) – 49 *klénoty* znaky (heraldické) – 50 *Pater Rosarum* (lat.) Otec Růží; *měli*: tj. páni z Ústí – 54 *hradečštlí* z Jindřichova Hradce – 55 *hledáše* usiloval – 56 *nebo* neboť; *přichýleni bíchu* byli nakloněni – 59 *míti bude* dosáhne svého – 62: když se odbýval největší trh – 77 *se přikázachu* dali se do služby, připojili se – 80 *ostati* zanechati – 82: narážka na malý ohlas, jaký mělo v r. 1278 mezi českou šlechtou svolání zemské hotovosti – 83: téměř stejná věta je v Dalimilově kronice v 92. kap.; Dalimil ji převzal asi z české Alexandreidy, kde se ovšem vztahuje k rozpínavosti Němců – 92: a pro tebe svá hrdla nasadit, své životy položit – 94 *nerodě* nechťe – 97 *v boj se udeřichu* dali se do boje, zahájili boj – 98 *pobítlí* bitvu – 99: stalo se 26. srpna na Moravském poli (u Suchých Krut) – 100 *podlé něho* vedle něho – 101: tělo Přemyslovo bylo odvezeno nejprve do Vídně, teprve na jaře r. 1279 převezeno do Znojma – 102 *u bosákuov* ve františkánském klášteře

105: a tak byly pro Čechy ztraceny rakouské statky – 106 *zase* nazpět – 108: Václavovi II. bylo tehdy necelých sedm let – 110n.: ze Znojma bylo tělo Přemysla Otakara II. přeneseno do Prahy teprve r. 1296 a slavnostně pochováno v chrámu svatovítském – 110 *po tělo* pro tělo – 116-123: srov. Dalimilovu kroniku, kap. 92, v. 29-37 a poznámky k těmto veršům ve vyd. v Památkách 18, Praha 1957, s. 151 a 293 – 116 *panu Čiečovi*: Čieč, příbuzný Vítkoviců, držitel Budějovic a tvrzi Hluboké; r. 1265 byly však Budějovice již v držení krále – 118: nepřesná zmínka už u Dalimila; zde navíc zaměněna jména Žerotínských a Zvířetických s následujícím veršem – 119 *odje* odňal; zpráva není doložena v historických pramenech – 122 *pana Beneše*: jde o Beneše z Cvilína, komorníka moravského a purkrabího znojemského, bratra Miloty z Dědic – 126 *královú Alžbětu*: omylem; Záviš se oženil s královnou Kunhutou, vdovou po Přemyslu Otakarovi II. – 127 *hajtmanem zemským*: vysokým úředníkem zemským, zemským správcem; nadsazené vyjádření skutečnosti, že Záviš měl na mladého krále rozhodující vliv a že byl hlavou nejmocnější politické strany v zemi – 129 *Záviši* Záviše; ve skutečnosti se syn jmenoval Jan – 130: o Janovi víme, že se stal rytířem německého řádu – 131 *Přemyslová*: Kunhuta; *umře v skuoře* brzy zemřela – 132 *dojide* došel – 134: začal se ucházet o sestru uherského krále (byla to Alžběta, sestra Ladislava IV.) – 135 *vílována bíše* (z lat. velare = zahalovati rouškou) složila řeholní slib, byla přijata do řehole (to bylo za jejího mládí; později klášter opustila, ale před sňatkem se Závišem žila opět v klášteře na Zaječím ostrově pod Budínem) – 137 *doby* vydobyl, získal, vymohl – 138 *absoluci* povolení (k sňatku) – 141 *skuoro* brzy – 143 *na hody* k slavnostem – 145 *pastorka* nevlastního syna – 147: rytířský souboj a zápasy všeho druhu – 150 *zlú radu* poradu se zlými úmysly; *učiništa* (duál) učinili – 151: na čem se uradili, to vykonali – 153 *jest proléhal* hanobil, obcoval s ní – 156 *zuove zve* – 157 *necht toho... požiwe zle* nechť za to pyká – 158 *jichu* jali – 159 *na Zlaté věži*: anachronismus; rozumí se Bílá věž na Pražském hradě, velmi pevná, zvaná též „veliká“; teprve r. 1370 ji dal Karel IV. pokrýt pozlaceným olovem – 161: Závišovo skládání písní je pověst, vzniklá ztotožněním jeho jména se jménem autora Závišovy písně ze 14. stol. – 166 *sstrčtíli* sraziti

(O VÁLCE S UHRY)

Tato rozsáhlá veršovaná skladba vznikla v sedmdesátých letech 15. století, ale svou formou, připomínající rovněž verš Dalimilovy kroniky, druzí se k staršímu skládání o Přemyslu Otakarovi a Závěšovi. Protože je zajímavá spíš historicky, zařazujeme z ní jen kratší ukázkou.

- Téhož léta tisícieho čtyřstého šedesátého devátého
stal se veliký zmatek v penězích,
tak že jeden od druhého žádného českého penieze nerodiše vzieti,
ani krále v tom poslušni býti;
5 a což koli král rozkazováše,
každý na to málo tbáše,
že žádného penieze vzieti nechtěli,
jedno malé haléře mieti chtěli.
Potom král káza groš dělati
10 a po čtrnácti penězích bráti.
Proti tomu uhléri se zbúrichu,
a vozbu k Hoře zastavichu;
pak se potom smluvichu
a zase vozbu k Hoře propustichu.
15 Sta se potom opět,
že žádného haléře nechtíchu vzieti opět.
I zda to nebiše veliké oslepení
a v Čechách lidí v rozumu zmámení?
Jedno peniez cizieho rázu mezi sebu bráchu
20 a z českého nižádného vzieti nechtíchu.
Dále coť se potom stalo
a od pánuov chudině se křivdy dálo,
že groš dobrý, kterýž mezi lidmi bíše,
ten po čtrnácti penězích jdiše;
25 a když sedláci měli úrok dáti,
páni nechtěli po témž bráti,
jedno po sedmi penězích od nich vzeli,
a sami po čtrnácti penězích jiným dávali.

O rouchu chodicím

- Také divné rúcho mějichu,
30 sukně krátké nosíchu,
že jim zadku nepřikrýváchu;
dobří lidé za to se stydiechu.

- Divné také kabáty mějichu,
jimiž ohyzdu svému životu činichu,
35 s předu nezakrytí byli,
těla svého nechránili.
Také vlasy dlouhé měli,
v čepcích jako ženy chodili;
a to začal ten Zdeněk Konopištský,
40 to proto, aby mu šediví vlasové nebyli vidíni.
K tomu škorně s faldem mějichu,
špice na puol lokte u nich bíchu;
kuklice divné krátké mějichu,
ti k bláznovství podobni bíchu.
45 K tomu také v Čechách zlí obyčejové se dáli,
od pánuov, zeman se počali:
v kostky hráti, k tomu láti a kurviti,
za to se nic nestyděti;
panen, paní v tom nectili,
50 lání sobě za čest vzali.
Těž měšťané i sedláci,
k tomu kněží, také žáci,
všichni k témuž náchylni bíchu,
z svých řáduov vystúpili bíchu.
55 Povím vám více o tom.
Když druhé léto bíše potom,
tu král český do Moravy jede
a u Štemberka se s králem uherským sjede.
Tu což s sebu umluvichu,
60 nic sobě nedržíchu.
Potom král se do Prahy vrátí,
poče o to radu bráti,
kterak má tomu učiniti,
aby se mohl pomstiti.
65 Tu král český do Moravy lid vypravi
a k Hodonínu jej dopraví.
A když tu ležéchu,
veliký nedostatek mějichu
od zlých vod i od hladu,
70 jmějichu od zimnice velikú vadu;
a z nich mnozí sú zemřeli,
více se do Čech nevrátili.
Potom za nimi sám s vojskem jede
a s sebu mnoho lidí přivede.

- 75 Když to zvědě král uherský,
 že přijel do Moravy král český,
 také polem vojensky ležiše,
 však se bojem bítí nesmějšíe.
 Ale když král k Tovačovu se obrátí,
80 tu král uherský poče po něm tajně pospiechati;
 tu králi škodu učinichu,
 mnohé zjímachu, také zbichu.
 By tu Václava Vlčka nebylo,
 zle by se bylo Čechuom přihodilo,
85 že by se byl mnohý do Čech nevrátil
 a svůj život byl by ztratil.
 Potom král český coť učinil,
 mladě se byl o to uradil,
 že opustiv nepřátely na poli
90 i učinil jiezdy do Slezské země po své vuoli,
 chtě z toho úžitek veliký míti
 a Slezzy na zlatě holdovati.
 Prvé než tam král dojede,
 až to král uherský zvědě;
95 ihned se do Čech obrátí
 a pořád poče všem brátí;
 k tomu bez milosti páčil,
 žádný jemu toho nechválil.
 Ale byť se byl král český zase vrátil,
100 mnohýť by byl statku neztratil,
 jakož se stalo pohřiechu,
 že Čechuom nebiše do smíchu,
 ano pálé na vši stranu,
 tak chudému, jako pánu;
105 neb sú válečníci mnozí,
 válkami chtí dobyti zboží,
 jako král český učinil –
 nedobře to byl umínil.
 Ale vše se to z lakomstvie děje,
110 múdry a dobrý tomu se směje.
 Tu Uherský mnoho škody učinil,
 městeček, tvrzí i vsí mnoho spálil.
 Počal pálití jeda z Moravy
 od Třebové, až se u Hory stavi.
115 Kdy zvědě král český,
 že jede do Čech král uherský,

- bez meškání se zase vrátí,
poče do Čech pospiechati.
A když k jedné vodě přijede,
120 tu smetaný most nadjide;
tím se poče meškati
a velmi sobě stýskati;
a když přes vodu přejede,
ihned kvapně k Čechóm jede,
125 a však jeho zhoniti nemuožiše,
neb před nimi třmi noclehy napřed biše.
A když zvědě král uherský,
že za ním jede král český,
hned se k Čáslavi obrátí,
130 pálením proto neukráti.
Odtud se v Jihlavě stavi
a pamět zlú po sobě ostavi.
Odtud se do Uher vrátí,
na městech, na hradích káza lidu ostatici;
135 těch drahně biše,
ješto v Čechách, v Moravě jmějíše,
s nichž velikú škodu činíchu,
lidi šacující k tomu páléchu.
Proto ta válka nepřestala,
140 vždy se Čechuom škoda dála.
Neb tu válku Zdeněk Konopištský
od krále uherského vedl vždycky.

1-2: narážka na mincovní reformu krále Jiřího, vyhlášenou na zemském sněmu 5. června 1469 – 3 *nerodíše* (imperf.) nechtěl – 6 *tbáše* dbal – 8 *jedno jen* – 10: stanovil cenu nového groše na 14 starých drobných peněz – 11 *uhlěři* uhlíři, dovozci uhlí (dřevěného), obchodníci s ním; *se zbuřichu* (aorist) vzbouřili se – 12 *vozbu k Hoře* dovoz uhlí do Kutné Hory – 16: jako dříve nechtěli brát nové peníze, odmítali později i staré haléře (nejmenší peníze), které se neměnily – 19 *rázu* ražby, ražení – 24 *jdíše* šel, platil – 25 *úrok* poplatek – 26 *po témž* ve stejném poměru – 27: při selských poplatcích přiznávali novému groši hodnotu sedmi peněz (tj. poloviční) – 28 *po čtrnácti* jako by platil čtrnáct

Nadpis: *chodictm* v němž se chodilo – 34: jimiž se hyzdili – 39 *Zdeněk Konopištský*: Zdeněk ze Šternberka, přední katolický pán, hlavní odpůrce Jiřího z Poděbrad – 41 *škorně s faldem*: vysoké boty s ozdobným záhybem – 43 *kuklice*: kápě, kapuce, kryjící hlavu i horní část těla – 44 *k bláznovství*: módní kuklice patrně připomínaly tradiční oblek dvorních šašků („bláznů“) – 45 *obyčejové* způsoby, mravy – 50 *sobě* za *čest* vzali pokládali si za čest – 52 *žáci* klerikové, duchovní s nižším svěcením – 54: opustili staré zvyklosti – 56-58: nesprávné datování události; k jednání mezi králi došlo již v dubnu r. 1469; Jiří tehdy sídlil na Moravském Šternberku, Matyáš v Olomouci – 60 *sobě* *nedržichu* nedodržovali si – 62: počal se o tom radit, uvažovat – 69 *od*

zlých vod od nezdravé vody – 70 *vađu* nesnáz, škodu – 78 *nesmějiše* neodvažoval se – 80 *po něm* za ním – 81-86: narážka na šarvátku českého vojska, vedeného Václavem Vlčkem z Čenova, s Matyášovým vojskem mezi Tovačovem a Prostějovem 12. července 1470 – 82 *zbichu* zabili, pobili – 83 *Václava Vlčka*: Václav Vlček z Čenova, známý válečník; později sepsal Naučení o šikování jízdních, pěších i vozů; taktickým postupem uchránil Čechy od velké porážky při Matyášově přepadu – 88 *mladě* nerozvážně – 89 *na poli* na válečném tažení – 92: a ve Slezsku vymáhat poplatky ve zlatě – 93-94 *prvé než... až dříve než... už* – 96 *pořád poče* napořád počal – 99 *byť* kdyby – 103 *pále* vypalují (tj. Matyášovi vojáci) – 108 *byl umínil* byl si usmyslil – 114 *od Třebové* od Moravské Třebové; *cž se u Hory stavi* až se u Kutné Hory zastavil – 115 *kdy zvědě* když se dověděl – 120: našel tam stržený most – 125 *zhoniti nemuožiše* nemohl dohonit (tj. Matyáše) – 130: kvůli tomu nepolevil v pálení – 138 *lidi šacujice* vymáhající na lidech výkupné, olupující je – 140 *vždy* neustále – 142: za krále uherského vedl i nadále

(ZÁVĚR RADY OTCE SYNOVI Z MUZEJNÍHO RUKOPISU)

Tato ukázka názorně dokládá, jak se při přejímání (přepisování) starších děl měnil osmislabičný verš na verš o proměnlivém počtu slabik a jak se starší texty rozšiřovaly drobnými doplňky. V zařazeném úryvku je přidáno posledních 16 veršů, jimiž ten, kdo skladbu znovu zapisoval a upravoval, uzavřel rámeček skladby. (Ukázky z původní verze jsou otištěny v našem Výboru I, s. 516-519.)

- „Nebud toho daru, synu, již lichý,
 by všechny hrdosti nebo pýchy
 k tomu dal své duši zlým požití.
 Raziť svým přátelóm slúžiti,
 5 dóniž jsi ve zdraví s světem,
 ať by milý buoh dal tvým dětem
 také to na jich srdci mieti,
 tvú duši milú vždy pomnieti.
 Pomni u věrném skrušení,
 10 jakož by na svém skončení
 viděl, v plné žádosti v ráji,
 žeť máš radosti pro mě v tom kraji.
 Protož budeš jmieti mnoho moci,
 muožeš mně i sobě spomoci
 15 k životu, také k duši zdravě,
 a potom v božím království právě
 tvoji dědové před bohem se mnú
 budú v tvój poslední den přede mnú.
 Synu milý, tento ty poklad zachovaj
 20 a mne poctivě již smrti dochovaj.“
 A když to otec všechno dokona,
 syn jemu velmi z toho děkova;

- k tomu poslušen byl jeho rady mile
 proto, nebo jeho učenie bylo píle,
 25 řka: „Otče milý, jenžs mi co radil koli,
 v tom ve všem já tobě povoli.
 Chciť bohu milému najprvé slúžiti
 a po dobrých skutcích vždy túžiti;
 potom také paníem, pannám vóbec
 30 všem budu slúžiti, nebo mi kázal otec.
 Jedinká panna, jenž mnú mocně vládne,
 po níž mé srdce v túhách schne i vadne,
 chciť její milosti rád do smrti slúžiti,
 ufám její milosti, že mi toho dá užiti.“
 35 Tuto múdrý otec svú řeč skonál,
 k tomu jeho syn slib svóji dokonál.

1: Nezstavuj se, synu, již toho daru – 2-3: tím, že bys všech zpupností ke škodě své duši užíval (zneužíval) – 4 *raziť* radím ti – 5 *doniž* dokud; *s světem* na světě – 8 *pomniť* mítí na paměti – 9 *u věrném skrúšení* v upřímné pokoře – 10 *jakož by* abys; *na svém skončení* při své smrti – 11 *v plně žádosti* ve splněné touze – 15 *zdravě* s prospěchem – 16 *právě právem* – 20 *poctivě* s úctou; *smrti dochovaj* dochovej do smrti – 21 *dokona* (aorist) dokončil, domluvil – 22 *z toho děkova* za to poděkoval – 24 *jeho učenie bylo píle* jeho učení bylo velmi zapotřebí – 26 *povoli* budu po vůli – 33 *její milosti v lásce* k ní – 34: doufám v její lásku (přízeň), že mi to dopřeje

ROZMLOUVÁNÍ ČLOVĚKA SE SMRTÍ

Tato rozsáhlá skladba, vzniklá okolo r. 1500, ukazuje, jak živá byla tradice husitské poezie. Báseň zpracovává tradiční, ve středověku oblíbené téma, ale naplňuje je zjitřeným smyslem sociálním (se Smrti rozmlouvá bohatec a prosí ji, aby ho ušetřila a místo něho si brala chudé) a časovými narážkami. Smrt je symbolem síly, která dovede radikálně odstranit sociální nerovnost a Žižka je pojat jako vykonavatel této spravedlnosti. Skládání se těšilo značné oblibě, jak dokazuje dvojitý tisk ze šestnáctého století.

Pokud jde o výrazové umění, neznámý básník osvěžil tradiční formu pravidelného osmislabičného verše tím, že mezi pasáže složené tradičním veršem vkládal tirády z veršů o jiném počtu slabik.

Člověk:

Divnés ty, Smrti, strašidlo:
 vědúc, že mám zde ctné bydlo,
 nic sobě mne nešanuješ
 a všeho mne zbaviti chceš.

5 Ano všeho dobrého dosti,

jiedla, pitie bez lačnosti,
špižierny plné i stodoly
a na dvoře tučné voly,
šatstva v komorách, peněz v truhlách
10 a co na zemi, na dědinách -
mám pak ode všeho jiti
a ničímž toho nepožiti?
Měj nade mnú slitování,
šanut mého urozenie:
15 cti aspoň mé veliké rody,
beř sobě ty chlapské ruody.
Však máš dosti lidí jiných,
chudých, nuzných, slepých, chromých,
povol sobě s takovými,
20 s starými a s nemocnými,
pomoz jim z té biedy, psoty,
z chudoby i z roboty,
a mne nechaj u pokoji;
toť já tobě přikazuji.
25 Pakli by chtěla dary bráti,
chtěl bych zlata, stříbra dáti,
co by ho směla požádati,
chtěl bych se holdovati.

Smrt:

Rozumiem, člověče, tvé hrdosti,
30 že nemiluješ spravedlnosti.
Chceš mě dary oslepiti
a od pravdy odhroziti,
ať bych tak škodně blúdila
a po osobách súdila,
35 utiskující chudého
a šanujíc bohatého,
jakož vy tak v světě činíte,
neb se boha nebojíte.
Jáť mám spravedlivá práva,
40 jenž sou mi od boha dána,
ať bych takež bohatému
činila jako chudému,
touž měrou urozenému
měřila jako sprostnému,
45 nevybierajíc škaredého

vzala též i výtečného,
též starého jako mladého,
nemocného neb zdravého,
tak statečného hrdinu,
50 jako shnilého šedinu.
Známt každého chvíli i čas,
neuč mne tomu žádný z vás;
viem každého kdy hledati,
pokud má na světě trváti.
55 Protož hled mne v každú chvíli,
v kterúž se koli přišpuli,
i ty také se nedvoře
otevři mi spieše dveře.

Člověk:

Ó jaks přeukrutná, Smrti,
60 pohled aspoň na ty děti,
krásné, mladé a zdařilé
a mně přieliš velmi milé.
Nečiň mi takých zámutkuov
a z dětí nedělaj sirotkuov.
65 Komuž je mám poručiti?
Zdaliž je mohu s sebu vzíti?
Vostanou v sirobě, v psotě,
a to, Smrti, všecko pro tě.
Pohled i na tu ctnú paní,
70 mého domu hospodyni,
krásnú, věrnú a mně milú
a na mě přieliš laskavú;
nezamucuj jie tak těžce,
ať jejie nezemdlí srdce.
75 Komuž se již viec utěši,
když se mnú přiebytek zruší?
Jižť vostane vosiřelá,
za mnohé časy plačtivá.
A snad, Smrti, nevíš toho,
80 kterak já mám přátel mnoho;
i chceš mne od nich odděliti
a všecky zde pro mne zkvieliti?

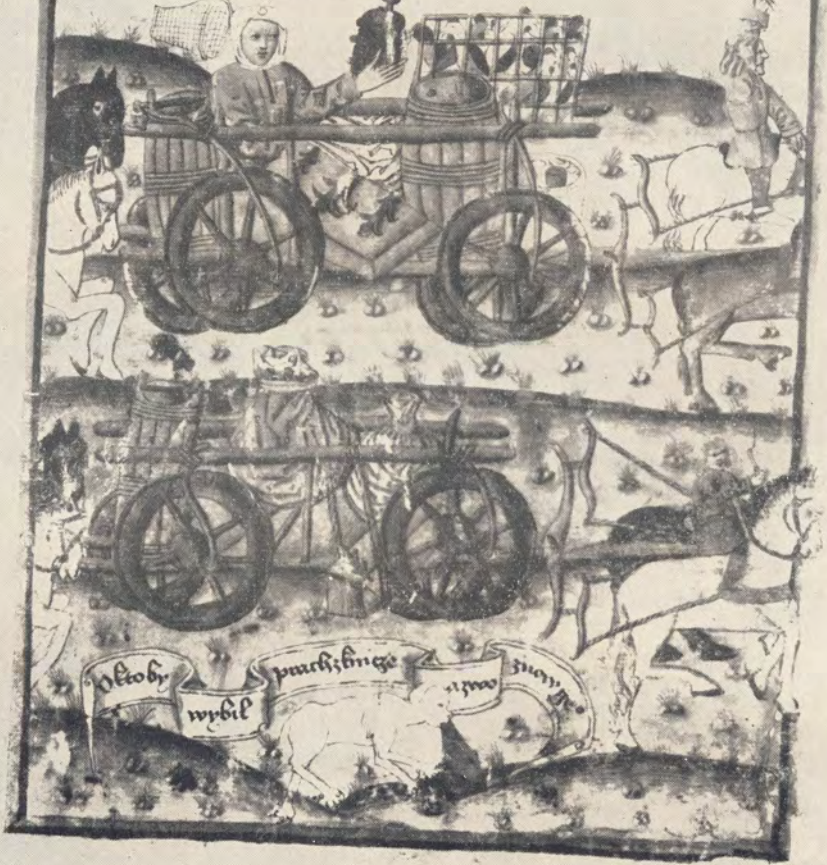
Smrt:

Nemuť se, člověče, pro to,

Pan farář změnil jaru do jiné se stěhuje s domovnicí svú vel s cizoložnicí svú

Jaruz změnila s jaru radmanaga vzech se stěhuje hco osadm
 sını nepiebnie nakladali vob loz ne nato stěhu sedlo rebda om bni
 li a vopilemu se posmievati a za sa smladum ženam hodovam
 z lym domnem ge vnnli Czet by vnič byl paké acie tmeje . at si
 vstřin hanebme změsem nestěhsem estlapi .

Pan Hospodine

10. „Pan farář změnil jaru do jiné se stěhuje s domovnicí svú vel s cizoložnicí svú“
 – vyobrazení v Jenském kodexu

- i Gezet ma bodny a Gvime špactny žlšy žlšy; lošny
abodny nebude šp. dny pny. Emen ma vnetne a met
me ad satolefa a zeez glanty Snadno šp. šp. a; šp.
rozplešti šp. šp. šp. nešp. šp. šp. šp.
- ii Něm. ne mudze šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
dobx zna a; šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- iii A; šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
Aten ma šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- iiii G; šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- v šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- vi šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- vii šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- viii šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- ix šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- x šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
- xi šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.
šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp. šp.

12. Biskup s váhami – vyobrazení v Jenském kodexu

však já často činievám to,
85 žeť i milé ruozno dělím
a na obě straně zkvielím:
otce od dětí, ženy od muží,
od přátel jiných i od zboží.
A toť já proto činievám,
90 neb na vás hovadnost vídám,
že se přieliš milujete,
nad boha sobě přejete.
Lakomieval jsi pro své děti
a netbals jich k bohu vésti;
95 protož ty jich již oželej
a ke mně se předse stěhuj,
nebť dětem otec zuostane
buoh, jenž o ně věrně stane,
jenž sirotky má v paměti,
100 budú-li se ho držeti.
I ženyt jest opykati
a od nie se v zemi bráti,
s níž jsi své libosti mieval
a nad bohas ji miloval;
105 kochaje se v jejie těle,
netbals svého spasitele,
nepomněl si na smrt, na mě,
žeť velmi nevražím na ně,
kteříž se přieliš milují,
110 ve zlém sobě povolují.
Přicházím k nim v nelibý čas
a zbořuji jich libý kvas.
Takéť se žena neztratí,
ač se pak na čas zamúti;
115 provoděci tě do hrobu,
najdeť sobě hned svú dobu.
Dokud jsi v domu na marách,
dotud mívá smutek i strach,
kvielí, pláče i omdlévá,
120 lomí rukama, libá, objímá,
stará se a stýště sobě,
chtěc s tebu ležeti v hrobě.
A když tě odnesú s očí,
hned jie mysl jinam zatočí,
125 zapomenúc umrlého

oblíbí sobě živého.
Nepyč také svých přátel,
že od nich puojdeš za kostel,
neb ač se sejdú okolo tebe,
130 žalostně litujíc tebe,
tiežíce tebe: Jak se máš,
co mi památného dáš?
Nerádt' vidím, muoj prieteli,
že ležíš na té posteli.
135 A když tě k hrobu provodie,
hned se o tvé zboží vadie,
soudy, práva osazujíce,
mnozí po smrti tě klnúce;
dotud na tvú duši pomnie,
140 dokudž tobě hrany zvonie.
Protož se tiem nevymlúvají,
ale předse se jíti chystají,
nebt' já na tom nepřestanu,
ale dámť smrtedlnú ránu,
145 že u věčnú jámu puodeš
a tu do dne soudu lehneš.

Člověk:

Ještě, Smrti, prosím za to
a slibujit' věrně toto,
žeť již chci jinak živ býti
150 a na tě vždy paměť mieti.
Nebeť mne tak vnaáhle, v skok,
ponech mne ještě aspoň rok,
nebt' se polepšiti miením,
zlý život v dobrý proměním.
155 Poznám svého stvořitele,
abych pak skonol vesele.
A ty, Smrti, kdyžto přijdeš,
což jest tvého, tepruov vezmeš;
nepospiechaj ještě velmě,
160 ale daj mne na rukojmě;
chciť řád po málu platiti,
nerod' na mě tak kvapiti.

Smrt:

Slibem se blázni spravují,

ale múdři se kárají.
165 Slýchalať sem dosti toho,
žeť sou slibovali mnoho
tehdy, když sem já potlúkla
a svůj strach na ně pustila,
že slíbili polepšiti,
170 aby mne mohli zniknúti;
a když sou z mých rukú vyšli,
zase v své mrzkosti vešli,
což slíbili, nezdrželi
a ze mne posměchy měli.
175 Protož já již slibóm vašim
tiem méně věřiti muším,
a netbajíc vašich slibów,
ukrátím vašich životów.

Člověk:

Ó Smrti, šelmo nemilá,
180 vidím, žes se rozlítila,
že se na nic neobrátiš,
aniž mne již v čem uslyšíš.
Avšak ještě tebe prosím,
nechť se s kněžimi poradím,
185 od nichž dosáhnu odpustków
a na odpustky hamfeštuov.
Popřej mi i putování
pro mých hříechuov odpuštění;
pakli muožeš počekati
190 a delší prodlenie dáti
do léta milostivého,
byl bych velmi vděčen toho,
neb bych tu všech hříechuov pozbyl,
jako bych se dnes narodil.
195 Ať také svouj statek zřiedím,
almužny svaté učiním
na kláštery i na mnichy,
nechť nasytím jich teřichy,
zdať bych měl na nich přímluvce,
200 dostanu-li se do očistce;
nebť mi pomohú ven spieše,
slúžiece za mne často mše.

Smrt:

Slychal-lis, clovce, prislovie:
Pokanie pozdnie riedko pravé?
205 Chces se teprv hriechov kati,
kdyz jich nemuozes pachati?
Toť nenie pokanie pravé,
kdyz nenie z vuole svobodné;
neb kdyz by mohl dele hresiti,
210 nechtel by se jeste kati,
ale tehdy hriechuov prestal,
kdyz jest tebe sam hriech ostal.
I na zpoved nezpolehaj,
ani se ji scestne klamaj.
215 Nebť se jich mnoho zpovieda,
a malo kto polepsieva,
aniz za sve provinenie
hledaji dosti ucinenie;
nez kdyz svuoj peniez knezi da,
220 hned mni, ze jiz hriechuov nema.
Neboť jest to prava zpoved,
vsech tezkych hriechuov odpoved,
a za ne prijma pokanie,
trvati v tom az do skonanie.
225 Zklamajif te odpustkove,
lakomych knezi ziskove,
anizť pomohu tvé pouti,
kdyz sebú nemuozes hnouti.
Nebs mel prvé putovati,
230 od hriechuov se vzdalovati,
bliziti se k svatym ctnostem
a tak k nebeskym radostem.
Ba i na leto milostné,
od papezov zamyshlené,
235 radimť verné, nezpolehaj,
aniz se po svete sulaj;
neb to nic jiného nenie
nez popské zbohacenie.
Ale dokudzs živ, chvile této,
240 vždyckyť jest milostné leto.
Tu hledaj bozi milosti,
nebo ji mozes nalzti;

- když se koli bohu poddáš,
hned milostivé léto máš.
- 245 Také i mši kupování,
na kláštery nakládání
jest zbytečné nakládati,
vysoká stavenie dělají,
kterézto s pomocí boží
- 250 Žižka bojovník oboří,
a ty neúčinné mnichy
zavazuje dobře v měchy;
bosáky i křižovníky
rozsadí v řeky a v rybníky.
- 255 Neklad také své nádeje
v očištění na onom světě,
neb očištec nejistec
naplňuje kněžský měšec.
Čiň zde dobře, dokudž máš čas,
- 260 nebo po smrti mine čas;
hleď své hříechy zde čistiti,
almužny chudým činiti,
ne klášterským zahalečuom,
Kristova čtenie rúhačuom,
- 265 ale jiným věrným křesťánkóm,
nuzným, biedným nebožátkóm.
Dělaj sobě z těch přátely,
jenž by při smrti prospěli;
daj, dokudž máš sílu, zdraví,
- 270 prvé než tě smrt udáví.
Neb tu ztěžka platno bude,
když již tvého nic nebude,
a teprv to rozdělujěš,
čehož s sebou vzítí nemuožeš,
- 275 aniž tiem již mnoho vládněš,
když v nemoc smrtedlnú vpadněš.
Protož všech šermón nechaje,
stěhuj se do mého kraje!

2: že žiji v dobrých poměrech, v blahobytu – 3 *nešanuješ* nešetříš – 6 *bez lačnosti* bez nedostatku, v hojnosti – 10: na pozemkovém majetku – 12: a vůbec toho neužití – 14 *urozenie* urozeného původu – 16 *chlapské ruody* selské neotesance (nerudy) – 19 *povol sobě* posluž si – 25 *pakli by* kdybys – 27 *by směla* by ses odvážila – 28 *se holdovati* vykoupiti se

32 *odhroziti* odvrátiti (hrozbami) – 33 *ať bych* abych; *škodně* ke své škodě, bez-

výsledně – 34 *po osobách* podle osob, různě vzhledem k osobám – 41-42 *takež* . . . jako stejně . . . jako – 50 *shnilého šedinu* vetchého starce – 55 *hled mne* měj mne na paměti, počítej se mnou – 56 *se přišpuli* dostavím se, přivandruji – 57 *se nedvoře* nevytáčeje se, bez dvorných slov – 58 *spieše* hned, rychle

63 *zámulkuov* zármutků – 65 *poručiti* odkázati do péče – 75 smysl: v čí společnosti nalezne napiště útěchu – 76 *příbeylek* soužití – 78 *za mnohé časy* na dlouhé časy – 82 *zkvieliti* (m. *zvku eliti*) rozplakati

83 *nemuť se* nermuť se – 85 *ruozno* na různé strany – 86 *na obě straně* (duál) na obě strany – 90 *hovadnost* špatný život, zločády – 93 *lakomieval* jsi lakotil jsi – 98 *jenž o ně věrně stane* který se o ně dobře postará – 101 *opykati* oželeti – 108 *žeť že* totiž – 111 *v nelibý čas* kdy jim to není milé – 112 *libý kvas* přijme mně hodování – 114 *se zamúti* zarmoutí se – 115 *provoděci tě ež* tě doprovodí – 116 *dobu* příležitost – 121 *stará se* má starost; *stýště sobě* stýská si – 127 *nepyě* nelituj – 128 *za kostel*: tj. na hřbitov – 132 *památného* na památku – 137: dovolávající se práva na soudě – 138 *tě klnúce* proklínající tě – 143 *na tom nepřestanu* neustanu, neustoupím od toho – 146 *do dne soudu* do dne posledního soudu

151 *v skok* nakvap, znenadání – 155 *poznám svého stvořitele* přihlásím se k svému stvořiteli – 160 *daj mne na rukojmě* dopřej mi odklad na záruku – 161 *řád po mátu* útratu, dluh po malých částkách – 162 *nerod* . . . *kvapiti* nespíchej

163 *slibem se* . . . *spravují* spoléhají se na slib – 164 *se kárají* berou si poučení, výstrahu – 167 *sem pollukla* zatlukla, zklepala jsem – 170: aby se mne mohli zbavit – 173 *nezdrželi* nedodrželi, nesplnili –

181: že k ničemu nepřihlédneš – 182 *uslyšíš* vyslyšíš – 186 *hamještuov* potvrzenek – 187 *putováníe* abych mohl vykonati pouť – 189 *počekati* chvíli čekati – 190 *prodlenie* lhůtu, odklad – 191 *do léta milostivého*: rok, ve kterém věřící mohou získat zvláštní odpustky, splní-li podmínky stanovené papežem – 195 *statek zřiedím* uspořádám svůj majetek – 198 *teřichy* břicha

209 *když by mohl* když bys mohl – 210 *nechtěl by* nechtěl bys – 212 *jest tebe* . . . *ostal* opustil tě – 214 *scestně* nerozumně, mylně – 218 *dosti učiněníe* zadostiučinění – 222 *odpověď* zřeknutí se – 226 smysl: které znamenají jen zisk pro lakomé kněze – 234 *zamyšlené* vymyšlené – 236 *aniž se* . . . *šúlaj* ani se nepotuluj – 238 *popské zbohacenie* obohacení kněží – 239 *chvtle této* v tuto chvíli – 246 smysl: dary a odkazy klášterům – 252: narážka na trest utopením v pytli – 253 *bosáky* mnichy františkány – 257 *očistec nejistec* nejistý očistec – 277 *šermóv* půtek (obraz.), vytáček

Poznámky ediční

Píseň

Píseň o Rokycanovi a jeho sektářích

Verše zapsány v rkpe SA v Třeboni A 16, fol. 194a/b. Vydal V. B. Nebeský v ČČM 26, 1852, č. 3, 44n. – Píseň má v rkpe nadpis Cancio de Rokyczano et suis sectariis, Canitur sicut Imber nunc celcus (Zpívá se jako: Nyní děšť nebeský – lat. duchovní píseň českého původu, jejíhož nápěvu často užívaly satirické popěvky). Po čtyřveršovém úvodu má píseň pravidelnou pětiveršovou strofu.

Rkp má většinou ještě *ie*; ojed. *i* m. *ie* necháváme, protože v rkpe psáno *ie* i za *i* v rýmech, např. *sú svěceni – na svěcenie* (115/6), *k zpovědi – povědie* (92/3), *šacujice – chtiece* (97/8); zde i v jiných případech rýmy vyrovnáváme.

77/78: *jedině tato dvojice není spojena rýmem* – 127 tržiti] trzieti rkp – 167 rozhrě-
šenie] rozhrzišjienie rkp

(Píseň o Srlínovi)

Skladba zapsána na rubu papírového listu, uloženého v SA v Třeboni Histor. 539n. Na líci listu datum 20. 8. 1442. Otiskl Fr. Mareš v ČČM 76, 1902, 8.

2 Srlína *Mareš*] Czrlina rkp – 17 v rkpe verš umístěn až za slovem nedočkali, ale správné umístění naznačeno

Píseň o králi Vladislavu Varnenčíkovi

Píseň zapsána v rkpe SA v Třeboni A 4, fol. 96b-98a; je nadepsána: Cancio de rege Vladislao, Ungarie rege (Píseň o králi Vladislavovi, králi uherském). V transkripci (s chybami) ji vydal J. Feifalik, Altöechische Leiche..., Sitzungsberichte 39, Vídeň 1862, s. 664-666. Písní se zabýval K. Viskovatýj (Slavia 10, 1931, 754-768), R. Urbánek v historické monografii Vladislav Varnenčik. Skutečnost i legenda, Praha 1937 a R. Jakobson v recenzi k studii R. Urbánka (SaS 3, 1937, 189-190).

3 Vladislav] *počáteční W dodatečně v rkpe připsáno* – 17 všechných] e v rkpe *nezřetelné* – 18 uprositi] *po tomto slově pisař omylem napsal několik slov z dalšího odstavce, pak je přeškrtl*; na něm] na nye rkp, na ně *Feif* – 29 Vladislav] *ladiflaw rkp*

(Píseň o legátu Karvajalovi)

Píseň zapsána v Křižovnickém rkpe Starých letopisů českých XXII A 1, nyní uloženém v pražské NK LIV D 2, s. 173-176. Z rkpu byly kdysi četné listy vytrženy; některé z nich objevil sice r. 1861 I. J. Hanuš, avšak nyní jsou opět nezvěstné. Chybí i počáteční verše naší písně (v. 1-79); jsou zde zpracovány podle opisu vytržených listů, které pořídil r. 1861 Fr. Charipar; opis je uložen v pražské UK XVII A 22. Pokud je text (od v. 80) v pův. rkpe porušen, protože se rkp rozpadá, upozorňujeme na to, jen když čtení není bezpečné. – Píseň vydal v přepise Fr. Šimek, Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického, Praha 1959, s. 182-190; v přepise značně upraveném Fr. Heřmanský, Duchem i mečem, Praha 1958, s. 434-444.

2-4 v rkpe *bylo*: leta M° poczietaigicz CCCC°XLVIII° – 56 mistruom (*pro rým*)] mištrom rkp – za v. 73 *vynechán verš* – 107 před] przd rkp – 122 jest odplacenie] v rkpe *porušeno*, jest za odplacenie *Šim, Heřm* – 125 změtečniku] zmíetežniku rkp – 139 to *Šim, Heřm*] *není v rkpe* – 176-177 po tom přivítání... svolání] po tom prziwietanie... [wolanie rkp – 193 toho *Daňh*] v rkpe *není, doplněno pro rým* – 220 verš v rkpe za v. 217 – 239 příslovie (*pro rým*)] przilowij rkp

Mluvní skladby veršované

Prokop, pisař novoměstský: Nová kronika

Z veršované Nové kroniky Prokopovy se zachovaly jen dva zlomky, zapsané v rkpe UK v Brně (dř. mikulovském) Mk 20, fol. 198a (I) a 200b (II); oba zlomky zde otiskujeme. Ukázku z druhého zlomku podal J. Dobrovský, Geschichte der böhmischen Sprache, Praha 1791; rozšířil ji ve vydání z r. 1792; první zlomek otiskl v Geschichte der Böhmischen Sprache u. ältern Literatur z r. 1818. Paleograficky

podle opisu Bočkova vydal oba zlomky J. Feifalik, *Altöechische Leiche...*, *Sitzungsberichte* 39, Vídeň 1862, s. 636-638. V transkripci vydal druhý zlomek J. Kolár v knize R. Urbánka, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458*, Praha 1958, s. 47-48. Jak uvádí R. Urbánek, je druhý zlomek patrně veršovanou úpravou starší předlohy; takovou předlohu z rozhraní let 1457-1458 našel R. Urbánek v rkpe SA v Třeboni A 19, fol. 201b (otištěno zde na s. 106).

II

7 rychlé zemdenie] rychle ze mdlenie *Kolár* – 11 strach *Kolár*] *Rach rkp* – 14 zkaženie *Kolár*] *v rkpe poškozeno*

Z volební agitace roku 1457

Verše zapsány v rkpe SA v Třeboni A 19, fol. 201b za lat. verši stejného obsahu; nebyly dosud vydány. Shodují se téměř s některými verši básně, dochované ve zlomku kroniky Prokopa, písaře novoměstského (otištěno zde na s. 104n.). O vzájemném poměru obou skladeb srov. R. Urbánek, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458*, Praha 1958, s. 47.

(Král Přemysl Otakar a Záviše)

Skladba zapsána v rkpe Muz. (dř. Kap. Vyšehrad.) V E 89, fol. 218b-220b, v odřile nadepsaném *Incipiunt Manuscripta Chronica Boëmica Autore Anonymo*. V transkripci vydal J. Dobrovský, *ČČM* 2, 1828, část 1, 53-62 (*Dobr*); K. J. Erben, *Výbor II*, sl. 437-444 (*Výb*) a J. Jireček, *FRB* 3, Praha 1882, s. 240-242 (*Jir*). – Z hojné literatury o poměru rodu Vítkoviců ke králi českému uvádíme pojednání B. Rynešové, *Proč povstali Vítkovci proti králi Přemyslu Otakarovi II.*, *Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi*, Praha 1932, s. 45n. (s odkazy na další literaturu); rozbor skladby z hlediska historického podal J. Šusta, *Píseň „Král Přemysl Otakar a Záviš“*, *ČČH* 2, 1896, 206-209, kde stanovil dobu vzniku (1420-1469) a prameny (Dalimil, Pulkava a tradice nebo lokální pověsti); J. Salaba, *K historickým básním 15. století*, *ČMM* 28, 1904, 352n. ukazuje, že báseň je tendenční, nehistorická skladba k oslavě Záviše a k potupení Přemysla Otakara II.

Kolísání v psaní *i* a *í* odstraněno, proto také upraveny tvary aoristu a imperfekta, které tu jako přežitky mají podoby značně zkreslené.

9 v cizí zemi více *rkp*] cizí zemi více *Dobr, Jir, cizí zemi Výb* – 19 vaditi *Výb, Jir*] raditi *rkp* – 25 moci *rkp*] tomu *Dobr, Výb, Jir* – 32 jim] *rkp odrolen, doplněno podle Dobr, Výb, Jir* – 33 i chtiechu *Jir*] *odroleno, že chtiechu Dobr, Výb* – 79 českého *Dobr, Výb, Jir*] *rkp poškozen* – 80 svého *Dobr, Výb, Jir*] *rkp poškozen* – 83 slyšán byl *Výb, Jir*] byl slyšán *rkp, Dobr* – 95 byli nevěrní *Rš*] *v rkpe přehozeno* – 96 věrní *Dobr, Výb, Jir*] *v rkpe vynech.* – 97 udeřichu] *vderzechu rkp* – 99 zabichu *rkp*] *zabili Dobr, Výb, Jir; Otakara*] *Ottagara rkp* – 102 položichu] *položiechu rkp* – 104 *v rkpe psán letopočet: M^o cc^o lxx viii^o – 108 dvanácte] xij^{te} rkp* – 123 Záviše *Dobr, Výb, Jir*] *rkp poškozen* – 126 poje *Výb, Jir*] *pojme rkp, Dobr* – 160 pan] *v rkpe zcela odroleno, nečitel-né* – 162 bratřij] *rkp poškozen* – 163 chtiechu] *rkp poškozen*

(O válce s Uhry)

Skladba, jež je součástí veršovaných letopisů, je v rkpe Muz. (dř. Kap. Vyšehrad.) V E 89, fol. 232b-238b (při číslování vynecháno číslo 233). Vydal Fr. Palacký, *Staří letopisové čeští*, Praha 1829, s. 486-502 (nové vyd. J. Charvát, *Dílo Františka*

Palackého 2, Praha 1941, s. 402-414) a K. J. Erben, Výbor II, sl. 831-850. – Naše ukázka podává verše z fol. 235b-236b.

Tvary aoristu s dlouhým *-i*: 3. sg. *vrátí* (61, rým *brátí*), *vypraví-dopraví* (65/66), *se obrátí* (79, rým *pospiechati*; 95, rým *brátí*), *staví* (114, rým *Moravy*), *vrátí* (117, rým *pospiechati*), *obráti-neukráti*, *staví-ostaví*, *vrátí* (129-134, rým *ostati*) a 3. pl. *zbúřichu-zastavíchu-smluvíchu-propustíchu* (11-14), *umluvíchu* (59), *zbíchu* (82) opraveny na *-i, -ichu*.

1 Tehož leta M° cccc° lxiix° *rkp* – 10 po čtrnácti] po xiiij^u *rkp* (pod. v. 24, 28) – 19 peniez *Erb*] peněž *Pal* – 34 jimiž] *rkp* poškozen, nimiž *Pal, Erb* – 35 nezakrytí *Daňh*] ne... tij *rkp*, ne...ití *Pal, Erb* (podle *Erb* snad nesešití) – 88 o to] v *rke* konec slova nezřetelný, o tom *Pal, Erb* – 90 jiezdy *Pal, Erb*] v *rke* konec slova nezřetelný – 92 na zlatě *Pal, Erb*] na zlatte *rkp* – 93 Prvé *Pal, Erb*] *rkp* poškozen

Závěr Rady otce synovi z Muzejního rukopisu

Rada otce synovi se zachovala ve třech rkpech z doby předhusitské a v jednom rkpe z pol. 15. stol. Text v tomto posledním rkpe Muz. II F 9, fol. 146a-156a, je druhou redakcí básně; úmyslně zde byl rozrušen osmislabičný verš první redakce skladby i jeho trochejský spád. Příčinami, které vedly k úpravě textu, zabývá se J. Hrabák, Dvě redakce staročeské Rady otce synovi, Studie a práce lingvistické 1, Praha 1954, s. 395-404, přepracováno v souboru J. Hrabáka, Studie ze starší české literatury, Praha 1956 (2. vyd. 1962).

Uvádíme zde část skladby z druhé redakce (z rkp Muzejního). Verše 21-36 naší ukázky, tvořící závěr básně, obsahuje jen Muzejní rkp.

Z rkp Muzejního celou skladbu vydal paleograficky Fr. Frank, LF 19, 1892, 182-197; v Erbenově Výboru I, sl. 909-928 skladba vydána v přepise v úpravě podle tří rkpů, takže jen v závěru je nepřizpůsobené znění rkp Muzejního. Varianty z rkp Muzejního uvedeny též při vydání skladby z rkp Leningradského v ČČM 66, 1892, 395-415.

Naše ukázka v rkpe na fol. 155b-156a; Frankovo vyd. s. 196-197.

4 přátelóm *rkp*] neprzatelom *chybně Frank* – 8 tvú *rkp*] Tve *chybně Frank* – 12 v tom *rkp*] w to *chybně Frank* (též 26) – 13 mnoho *rkp*] muoho *Frank* – 25 co *rkp*] cze *Frank* – 35-36 v *rke* psáno červeně

Rozmlouvání člověka se Smrtí

Skladba zachována jen v starém tisku asi z r. 1507, jehož jediný (neúplný) vý-tisk je v Muz. 25 E 2 (Knihopis č. 2838 – T); naše ukázka obsahuje v. 812-1088. Další vydání, po stránce jazykové upravené, vyšlo péčí Jiříka Děčického v Praze na sklonku 16. stol.; jediný exemplář, rovněž kusý, je v Muz. 27 F 27 (Knihopis č. 2841 – D). – Text tisku z r. 1507 vydal paleograficky St. Vrtel-Wierczyński, Staro-czeski dialog moralizující z počátku wieku XVI-go. Rozmlouvání člověka se Smrtí, SbFil 9, 1931, č. II, s. 17-66 (pod čarou jsou různoctení z D; náš výňatek je v této edici na s. 43-51); v přepise Fr. Svejkovský, Veršované skladby doby husitské, Památky 26, Praha 1963, s. 49-89. – Literatura: St. Vrtel-Wierczyński, Rozmowa Człowieka ze Śmiercią w literaturze średniowiecznej polskiej i czeskiej, Pamiętnik Literacki 22, 1925 a 23, 1926; R. Jakobson, Spor duše s tělem. O nebezpečném času smrti, Praha 1927.

28 chtěl bych se holdovati T] chtěl bych se rád holdovati D – 56 přišpuli T]

přitouli D - 85 ruozno] ruozno T - 114 na čas D] na *chybí v T* - 132 dáš T] necháš D
- 146 do dne soudu T] do dne soudného D - 153 miením] miniem T - 161 rád Šk]
rád T, *Svejk* - 202 za mne často mše D] často *chybí v T* - 254 rozsadí] rozsadm T,
Svejk - 257 nejistec] negiftetz T - 274 nemužeš] nemužeš T

PRÓZA PUBLICISTICKÁ A POLITICKÁ

Po lipanské porážce utichly zbraně, ale neztratil na své síle ideologický boj. Proto stále trvá v literárním životě dominantní postavení aktuálně zaměřené prózy a v její oblasti stojí na prvním místě próza věnovaná otázkám politickým. Této tvorby přibývalo zejména v dobách naplněných rozhodnými událostmi, jako byla volba krále Jiřího nebo odboj katolického panstva proti králi po zrušení basilejských kompaktát papežem. Lze v ní tedy sledovat celý politický vývoj, neboť nebylo snad důležitější otázky, na kterou by nereagovala; přesto však by nebylo správné oceňovat publicistiku a politickou prózu pouze pro její hodnotu dokumentární a nevidět v ní hodnoty literární. Nelze ji ovšem hodnotit podle mechanického srovnání s uměleckými prostředky vypracovanými v umělecky náročné zábavné próze předhusitské doby, ale musíme její výrazové prostředky chápat i oceňovat z hlediska funkce, které sloužily. Z tohoto hlediska je publicistická a politická próza polipanského období dobře zvládnuta a znovu dokazuje vyspělost tehdejšího kulturního prostředí.

Oblast politické prózy také názorně ukazuje, jak v té době ustupovala latina ve veřejném životě. Shledáváme se již pravidelně s překlady latinsky koncipovaných próz, i když někdy mají ráz překladů jen pracovních. Přitom začíná vzrůstat vliv latiny ve stylu, a to svědčí o pronikání humanistického vkusu, jehož počátky nacházíme v kanceláři krále Jiřího (např. u Řehoře z Heimburka, † 1472).

PRÓZA PUBLICISTICKÁ

Publicistická próza doprovázela všechny významné události a v jejím vývoji lze pozorovat několik vln. První vlna se zvedla hned po rozbití revolučního hnutí. Tehdy nastoupila reakční strana do literární ofenzívy, obviňujíc husitství ze všech pohrom, které způsobila válka, a nanášejíc barvy se zevšeobecňující jednostranností. Vznikaly tak rozhořčené soupisy vin, soustřeďující se především na nejpřednější a nejznámější osobnost poválečného utrakvismu, na zvoleného arcibiskupa Jana Rokycanu. Jejich účelem bylo předem zmařit případné potvrzení Rokycany od papežské kurie. – Nová vlna agitační literatury se zvedla v souvislosti s přípravou volbou Jiřího za krále. Vášnivé literární projevy neustaly však ani po zvolení Jiřího králem „dvojího lidu“ – byl totiž zvolen hlasy utrakvistickými i katolickými. Na Jiřího spolu s Rokycanou směřují nové útoky katolické strany, při čemž se s katolickými Čechy spojovali i Němci. Vrcholu dostoupily literární útoky na krále a utrakvismus v druhé polovině šedesátých let, kdy byl Jiří Římem odsouzen a prohlášen za sesazeného (1466) a kdy doma proti němu vypukl otevřený boj. Proti útokům, vedeným výbojnou reakční menšinou, bránila se ovšem utrakvistická strana stejnými literárními zbraněmi.

JAN PAPOUŠEK ZE SOBĚSLAVĚ STÍŽNOSTI O NEKLIDU V ČECHÁCH

Jan Papoušek ze Soběslavě, mistr pražské university a týnský farář, přešel r. 1448 po Karvajalově příchodu do Prahy od utrakvistů ke katolíkům. Zemřel r. 1455 jako litoměřický probošt; této prebendy se mu dostalo ke konci života od krále Ladislava odměnou za podporu snah o katolickou restauraci země.

Hlavní tón Papouškovy žaloby (původně latinské, ale již ve své době přeložené do češtiny) je přání úplného návratu k době Karla IV., takže nemůže z jeho pojetí vyplynout nic jiného než naprosté odsouzení husitství, které je i odsouzením autorovy minulosti. Všestranně tendenční zesílení kontrastu mezi zlatým věkem za Karla IV. a přítomností, které patřilo k oblíbeným argumentům reakce od samého počátku revolučního hnutí (srov. v 1. sv. na s. 423n.), dobře v Papouškově projevu představuje náladu bojovných katolických živlů poděbradské doby, kdy úměrně s tím rostl Rokycanův radikalismus.

- Pod zámyslem přijímanie pod obojí zpuosobú a pod prijímaním z kalicha královstvie České dlúho bylo bez krále, potom roztrháno a ještě podnes jest bez arcibiskupa, kdež by se mohlo naplniti písmo příslovie Šalomúnova: „Kdež správce nenie, jest lidu zhubenie.“ Nebo zhynulo jest v Českém království bez počtu lidí množstvie: jedva vedlé domněnie desátá částka lidí zuostala, ale biedně zhynuli válkami, mordy, vraždami, vyhnaním, hladem a zámutki. Nižádného nenie živého, kterýž by prietele neztratil v těchto letech. Item zhynuli múdří lidé všelikého stavu – páni, rytieřstvo, měšťané, výborní rozliční řemeslníci, kteříž království biechu k veliké okrase.
- Item najvelebnějšie pražské učenie zkaženo jest, doktoři svatého písma, juristi, lékaři, mistři svobodného učenie ve všelikých umění, preláti a slavní duchovní lidé. Item kněžstvo velmi říedké, aniž se rozmáhají ani rozmáhati mohú, neb školy zkaženy, žáci, příhodní k učení a hodní k stavu kněžskému, někteří zmordováni, druzí zemřeli, někteří nepřikladní, jiní se zženili, jiní pak k světským se živnostem přichýlili. Item nikdiež dietek pořádku k učení nevedú, ale když se počnú učiti, netrvají. Item množstvie knih všelikakého umění jsú zmrhány, některé spáleny, druhé ztrhány a jiné z země vynešeny.
- Item již povyšují se ku panství a k úřaduom skrz ukruťenstvie a násilí ti, kteříž ani sebe, ani jiných spravovati neumějí. Ale prvě byli mužie dospělí a múdří, kteříž říedili a spravovali obce duchovnie i světské. Item staří lidé múdří zhynuli a mijejí, mladí, libostí následovníci, se povyšují, kteříž ani sú zkušeni rad, řáduov, zřezenie, neb toho nevidali, ani o nich slýchali; protož těch věcí neumějí milovati, aniž se bez nich rozmáhají. Ale živ-li jest ještě z starých některý, ten se zarmucuje pro zbavenie těch dobrých věcí, vida nesmierné, bezpočetné zlé věci a prvním dobrým odpor-né.

Item pověst království tohoto a čest všudy nad jiná království byla, tak že Čechové v poctivosti jmieni byli, kamž se koli obrátili. Ale již je
30 hanějí, kaceřují, poklínají.

Item všecky ctnosti jsou umenšeny a hřiechové rozmnoženi a mnohem více všichni hřiechové větší svobodu mají nežli před tím prvé kdy jměli sú. Viera prvé nenavinulá byla již mnohým kaceřstvím a bludy poškrvněna. Prvé jednota byla, již oddělenie a odřezanie přemnohé a neposlušenství
35 najvyššieho biskupa i krále i všeho křestanstva. Item láska odešla a nenávisť zrostla a v království tak mnohonásob v sobě rozděleném jedva jedna obec muož nalezena býti druhé podobná. V každém městě i ve vsi, v městečkách, na hradiach jsou roty, jedni druhým nevěrie. Item všudy svárové neb pro
40 příčinu potěšenie někakého počnúc spolu mluvití, hned se z domnievanie hadrují. Aj, velebná svátost těla božieho a krve božie jest svátost pokoje, svornosti a lásky a pod tú svátostí kolik jest nenávisti, posmievanie, sváre-
nie, že jim počtu nenie. Item zahynulo veliké náboženství, božská chvála, hodin říekanie přestalo, a zvláště v pražském kostele, kdež chvála božie ve
45 dne ani v noci nikdiež nepřestávala, a také ve všech kostelích vesních: již na dvadeceti kosteluoiv jest, kteříž jedva jednoho kněze mají. Item prvé bývali manželští faráři i vikářové, a již nyní vtačení, bezděční, pohoršili,
reptaví, nižádného se nebojicie, aniž vědie, jsou-li kněžími. Item zahynuli pústenníci, mnišie, jeptišky, kanovníci, zákonníci, křižovníci i muži e ženy
nábožné, kteříž sú byli příklad a zrcadlo všech lidí v náboženství. Item
50 svátkuoiv božích a svatých nesvětie, nepostie se, svatým se porúhají, životy jejich zhrzejí, záповědi jejich potlačují, naučenie svatých, a zvláště doktoruoiv zamietají, kanony, dekreta, dekretalia, ustanovenie, vymyšlenie, obyčeje cěrkve svaté chvalitebné potupují, zamietají a zkažují. Item svá-
tosti cěrkve svaté a jejie řády potlačují. Item kostelové zkaženi, vypáleni
55 a opuštění, klášterové, kaply, oltářové, kalichové, ornáti a okrasy kosteluoiv. Item svátosti svatých zkaženy, a zvláště královské odjaty, skrze kteréž království mělo veliké ozdobenie a Praha veliký úžitek. Item obrazové boží a svatých zkaženi. Item oblupují mrtvé od pomoci v skutciech lítosti-
vosti.

Item při manželství mnozí bludové, neb knězie se ženie, mnišie, jep-
tišky, pústenníci, zákonníci, kmotrové, přátelé, s jinými prvé slib majíce, neb právo duchovnie přestalo, aniž jdú práva duchovní ani světská. Každý
60 činí, jakž se komu libí. Měj duchovní při najnespravedlivější neb světský, jediné připlichť se k některé rotě silnější, všecko zíštesť. Aj, jaká spravedl-
65 nost!

Item zbožie světská, duchovnie, mnišská, špitálská, kněžská, mistruoiv, studentuoiv i jiných duchovních, všecka jsou světskou mocí odjata, osobena, kteráž sú dědictvie božie a chudých a jichž prvé užívali chudí a nábožní, jich již užívají lotrové a psi a na kterých miestech prvé bohu slúžili, již slúžie

70 čertu v pejše, smilstvu, lakotě a tak dále. A na kterých miestech prvé štědre dávali almužny, již z těch miest lúpie a lidi drú.

Item skrze přijímanie z kalicha žádné ctnosti, žádné cti, žádného zbožie nepřibýlo, ale hřiechové, hanby, nepoctivosti, chudoba a škody jsú přielišně rozmnožené, všichni hřiechové větší svobodu mají než prvé, pýcha přieliš veliká a vymyšlená na krojích, na rúše obojiego pohlavie; okrasy rovně též. 75 Item neposlušenstvie, reptanie proti starším. Item služebníci nevěrní, protivní a reptaví. Item lánie přeohyzdná a neslýchaná, přísahy přelíš zlehčené a nadarmo bránie jména božiego. Item lakota přelíšná v pokrmiích i v nápojích, tak že těžce slyšie jméno postové. Item smilstvie šeredná, 80 sodoma, cizoložstva a tak dále, krádeži, lúpežové.

Item lichvy za nižádný hřiech nemají, s nížto vuokol jdú témeř všichni, chudí i bohatí. Svatokupectvie mrzké! Již kněžie fary najímají, onen do roka, onen do puol léta, onen do určeného času se sjednává z peněz. Item přielišná ukrutnost a nemilosrdenstvie nad chudými. A kdyby židuo 85 v nebylo, křesťané by dopustili chudým zemřetí dřev, nežli by je založili neb jim puojčili peněz neb nětco potřebného. Item hněv, nenávisť, vražda, rota roty nenávidí a zabijí pro domněnie neb bludy. Item nevěra se rozmohla přelíš, tak že jedva jeden druhému muož věřiti svého svědomie, peněz, rady; všudy se obávají zrady a nevěry. Item falšovanie pečeti a listuo 90 v. Item mince vyvýšená, jězto uživalo všecko křesťanstvo i pohanstvo, jiezto čest velikú jmělo všecko královstvie, již jest zfalšována, ač nynie nětco opravena jest zase.

Item ustavenie krásné klášteruo padlo jest, hraduo, měst i tvrzi, jězto byly k veliké okrase království. Item klénotové kostelní i světští, jězto 95 biechu poklad království, zmrháni jsú a utraceni a skrze ně jiné krajiny a cizé města jsú zbohacena. A tak všecko spolu zavra a spoje počátek s prostředkem i skonáním, pod zámyslem kalicha zkažen jest a zmrhán pokoj království, kterýž prvé takový byl, že města bývala otevřiena ve dne i v noci, hradové též, cesty ve dne i v noci bezpečné, jězto to bieše najdražšie 100 a najutěšenějšíe. O kterémž pokoji mluví svatý Augustin O městu božiem tak řka: „Takové dobré jest pokoje, také že u věcech stvořených a smrtdlných nic nemuož vděčnějšíeho žádáno býti, nic lepšíeho nalezeno, nic snadšíeho zachováno, nebo jest pokoj pokojné dobré, myslí tichost, věcí svornost, kteréž všecko žádá stvořenie.“ Proto války vedú, aby pokoj měli, 105 proto hovada do lesuo se kryjí, proto ptactvo se pod oblaky vznášejí, ryby se do hlubokosti morské a do skrýšuov pohřizují, zeměplazové v třeviech se země schovávají, aby pokoj měli. Jímžto božský i lidský zákon se pokojem okrašluje.

1 pod zámyslem pod výmyslem, záminkou – 2 bylo bez krále: míněno období 1419-1436 od smrti Václava IV. do přijetí Zikmunda za krále; potom roztrháno:

autor má na mysli oddělení některých korunních zemí od Českého království: Lužice a Lucembursko přešly jako zástava do cizích rukou, poměr Slezska ke koruně se v průběhu husitských válek značně uvolnil, Morava byla již od r. 1423 dána jako léno Albrechtu Rakouskému – 2-3 *podnes jest bez arcibiskupa*: Jan Rokycana byl sice r. 1435 zvolen stranou podobojí za arcibiskupa, nebyl však v Římě potvrzen – 4: Přísl. 11,14 – 5 *jedva sotva, stěží; vedlé domněnie* podle odhadu; *desátá částka* desetina – 7 *zámutky* zármutky, válečnými strastmi – 8 *item* (lat.) dále

10 *pražské učenie* pražská universita; *svatého písma* teologie – 11 *místři*: druhý stupeň universitní hodnosti (bakalář, mistr); *svobodného učenie ve všelikých umění* fakulty artistické (srov. v 1. sv. na s. 94) – 12 *kněžstvo velmi říedké*: naráží se mj. na okolnost, že nebylo biskupů, kteří by světili kněze (jak podobojí, tak podjednou); *aniž se rozmáhaji ani rozmáhati mohú* a jejich počet nevrůstá a ani nemůže vzrůstat – 13 *zkaženy* zničeny, znehodnoceny; *přítodní* schopní; *hodní* způsobili – 14 *nepřítkladní* nedávající dobrý příklad, pohoršlivého života; *se zženili* oženili se – 15 *živnostem* povoláním; *pořádku* pořádně, náležitě, dokonale (consumate) – 17 *ztrhány* roztrhány

20 *prvé* dříve – 21 *dospělí* dokonalí, schopní – 22 *míjejí* pomíjejí, vymírají; *libostí* rozkoší, příjemných stránek života – 23 *ani sú* ani nejsou – 24 *aniž se...* *rozmáhaji* a ani se nevzmáhají, nenabývají zkušenosti – 26 *prvím* dřívějším, původním; *odporné* odporující, nepřátelské – 29 *v poctivosti jmieni* byli chováni v úctě a vážnosti – 30 *kacefují* prohlašují za kacíře; *poklínají* proklínají

33 *nenavinulá* nenakvašená, nepokažená (inviolata) – 34 *oddělenie a odřezanie* rozdělení a odpadlictví – 35 *najvyššieho biskupa*: papeže – 38 *roty* sektářské skupiny, strany – 39-40 *se z domnievanie hadrují* pro podezřívání (z kacířství) se hádají – 42 *náboženstvie* nábožnost, zbožnost – 43 *hodin fiekanie* modlení hodinek, kněžských modliteb předepsaných pro určité hodiny (v chrámech kapitulních a klášterních, kde bylo větší množství kněží, bývaly hromadně a veřejně zpívány); *v pražském kostele* v pražském kapitulním chrámu sv. Víta – 44 *vesníech* vesnických – 45 *na dvadcei* okolo dvaceti – 46 *manželští faráři* zákonití, řádní faráři (legitimí plebani, obzvací překlad); *vlačeni* protlačení, vnučení (intrusi); *bezděni*, *pohoršili* samozvaní, pohoršující – 47 *aniž vědie* a ani nevědí; *zahynuli* vyhynuli, vymřeli – 48 *zákonníci* mniši, řeholníci – 50-51 *životy jejich zhrzejí* pohrdají příkladem jejich životů – 51 *zápovědi* zákazy; *doktoruov* církevních učitelů – 52 *kanony, dekreta, dekretalia*: různé druhy církevních ustanovení – 53 *zkažují* uvádějí v nepořádek (confundunt) – 54 *řády* církevní organizaci – 56 *svátosti svatých* ostatky svatých – 58 *v skutciech* litostivosti: v modlitbách za zemřelé a v zádušních bohoslužbách

59 *kmotrové, přátelé* osoby zpřízněné kmotrovstvím (církv. právo nepřipouštělo jejich vzájemné sňatky), pokrevní příbuzní – 62 *aniž jdú práva duchovní ani světská* církevní i světské právní předpisy ztratily účinnost (působení zemských soudů bylo obnoveno až na sněmu v listopadu r. 1453 s platností od 13. března 1454) – 63 *měj* ať má – 64 *jediné* jen; *zistiš* získáš

66 *zbožie* majetek (zvl. nadace a důchody); *špitálská* patřící útlukům pro staré a nemocné – 67 *osobena* přivlastněna – 71 *drú* odírají – 74 *pýcha* nádhera, okázalost – 75 *vymyšlená* důmyslná, nákladná; *okrasy* ozdoby, šperky – 77 *protivní* protivící se (příkazům) – 78 *zlehčené* v nevážnost uvedené; *lakota* chtivost, nenasytost (gula) – 79 *těžce* neradi – 80 *sodoma* pohlavní neřesti (podle starozákonního biblického města, které bylo pro svůj hříšný život vyvráceno)

81 *lichvy* půjčování peněz na úroky, které církev přísně zakazovala; *s nížto vuokol* jdú již se zabývají – 83 *se sjednává* z peněz vyjednává si za peníze – 87 *nevěra* nedodržování slova – 90 *vypýšená* hodnotná – 91-92 *nětco opravena* poněkud napravena,

zhodnocena (za gubernátorství Jiřího z Poděbrad; srov. zde pozn. k v. 1-2 a 10 na s. 116)

93 *ustavenie krásné* vybudování krásných budov (aedificia) – 96 *zavra a spoje* uzavřeme-li a spojíme-li – 97 *s skonáním* s koncem – 101-104: cit. De civitate Dei, PL 41, 637 – 106 *se pohřžujú* ponořují se; *v třevech* v útrokách – 107 *jimžto* kterýmžto, a tím

KRÁTKÉ SEBRÁNIE Z KRONIK ČESKÝCH K VÝSTRAZE VĚRNÝCH ČECHŮV

Vznik tohoto spisku vyvolala patrně volební agitace na rozhraní let 1457 a 1458; někteří historikové jej však datují k r. 1437, kdy došlo k agitaci po smrti Zikmundově. V první části jsou to protiněmecky zaměřené výňatky z Dalimilovy kroniky aktualizované spojovacím textem, druhou část tvoří autorův výklad v dalimilovském vlasteneckém duchu. Odráží se v něm vědomí, že se po smrti krále cizince naskytla jedinečná příležitost k zřízení husitského království skutečně českého. Proto bylo nutno vyvarovat se nebezpečí, které mohla přinést vláda katolických a německých králů. Ani tehdy myšlenka husitského království nepronikla ihned, ale musela se vyrovnat s eventualitou království slovanského, jež se vyskytla již v prvních letech husitských válek. České a slovanské sebevědomí autorovo se vyznačuje i v rukopise tím, že se adjektiva „český“ a „slovanský“ píší téměř důsledně s velkým počátečním písmenem, „německý“ a „Němec“ však s malým.

I

Dále Kronika česká svědčí, kterak též pokolenie německé nikdy z přirození svého nemůže býti věrno jazyku českému, nebo i pánóm českým Libuše řekla jest:

5 Bude-li Němec nad vámi vlásti,
nebude jazyk váš dlúho tráti.
Túhať jest každému mezi cizími,
smutný utěši se mezi známými.
Každý rád kraluje mezi přátely svými,
10 jeden múdrý neradí se s cizími.
Pojmeť sobě lid jazyka svého
a budeť vždy hleděti vašeho zlého.
Na váš lid bude hledati viny
a svým rozdělí vaše dědiny.
15 Naplní zemi lidmi cizími
a bude váletí s vašimi.
Češte své, ačť jest chrastavo,
nedaj cizozemci své cti, česká hlavo!

20 Tomuť vy uči ženská hlava,
 kde jeden vládne, tu jeho sláva.
 Spieše se had na ledu shřeje,
 nežli Čechu dobře Němec zpřeje.
 Razi vám, přijde-li vám které volenie,
 chovajte se na křivá drva skrze les chozenie.
 25 Coť tiem miením, sám znamenaj,
 volíž z svého jazyka pána, cizieho nechaj!
 A pomni, čemuť jest vás Libuše učila,
 jež v svéj řeči nikdy nezkřivdila.

30 Jinde svědčí Kronika, že tré kniežat českých jsú nám Němci, a zvlášče
 Durynci zabili. Prvnieho jeden na Ohři v zimě nad prohlubní, jsa jeho pěstú-
 nem, i štal jemu hlavu a tělo vrhl do řeky. Druhého také Durynk, jménem
 Lork, lovec, jsa najat, střelu v srdce knězi Břecislavovi druhému vstřelil.
 Třetieho také Durynk v Olomúci krále Václava, českého, uherského a pol-
 ského krále, zabil, jemu lstivě břitvú hrdlo sřezal, jako by jemu chtěl se
 35 vzhoda stúpiti pomoci. A ten byl najat od ciesaře německého, neb ten
 cesař Rakúsic byl a zahubiti lstí kniežata česká chtěl, aby sám panoval
 s synem svým v Čechách.

4-27: kombinovaný výňatek z Dalimilovy kroniky; ř. 4-19 odpovídá Dal 4,
 19-32; ř. 22-27 odpovídá Dal 106, 25-30; spojeno dvojverším (ř. 20-21), o němž
 viz J. Daňhelka LF 84, 1961, 59-60 (srov. zde v 1. sv. s. 357) – 4 *vlásti* vládnouti –
 5 *tráti* trvati, žíti – 6 *túhať* tesknost, zármutek – 9 *jeden múdrý neradí se* nikdo
 moudrý se neradí – 11 *hleděti* usilovati, snažiti se o... – 13 *dědiny* dědičné pozemky –
 15 *váletí válčiti*, bojovati – 16 *češte* škrabejte; *chrastavo* strupaté, prašivé – 19 *jeden:*
 tj. národ – 20 *se shřeje* ohřeje se – 21 *zpřeje* popřeje, bude přáti – 22 *razi* radím – 23
na křivá drva na křivé stromy; v Dalimilově kronice namříeno proti Janu Lucem-
 burskému, který se autorovi jeví jako křivopřísežník – 27 *nezkřivdila* nepromluvila
 nepravdu – 29 *Durynci* Němci z Duryňska; srov. Dal 21, 17-24 (jde o syna knížete
 Vlastislava) – 30: srov. Dal 54, 5-36 – 31: srov. Dal 98, 23-24 – 32 *krále Václava:*
 krále Václava III. – 33 *sřezal* rozřezal, přeřezal – 34 *se vzhoda stúpiti* se schodu, se
 stupně sestoupit – 35 *Rakúsic* Rakušan; miněn Albrecht

II

5 Čechové tehda praví, v nich jest pravá česká žila a německým ižád-
 ným podšitím nejsú podšítí, mají na sepsanie prvních českých a na kroniky
 své pilně patřiti, jich rady a výstrahy poslúchajice, aby v moc německú
 neupadali, neb tu jest jich osidlo na hrdlo zvázané a pád konečný. Neb jako
 jed v krmi vlit jsa jedúciemu nemóž býti bez úrazu, ale neb smrt, neb bláz-
 nivost, aneb nemoc člověku uvede, též moc německá v slovanský neb v český
 jazyk uvedena neb zkaženie toho jazyka, neb umenšenie, neb jinú vadu

konečně přinese. Jakožto vlk v stádu, myš v domu nic jiného než vádu a poškození učiní, též Němec v panování a v kralování českém a v slovanském
10 učiní.

Měli by tehda Čechové, nemohú-li z svého jazyka pána mieti, na jiný slovanský jazyk nebo na jiný který koli pod nebem křesťanský pomysliti, a ač by bohatý nebyl, jeho sobě za pána vzieti, neb jich jazyk a jich svobody pod králem každého jazyka kromě německého lépe stanú. Zbaviž nás
15 pán buoh všech králův a správci německých!

Dále Čechové, chtě-li v své zemi řád dobrý mieti, mají takového krále hleděti, ješto by napřed božské dobré miloval, potom lid český a upokojenie jeho. Ale upokojenie země nikoli nemož býti, leč božské dobré, to jest přijímanie těla a krve božie a jiných pravd zákona božieho, o něž jest rozbroj
20 a války tato léta byly v této zemi a mnozí přátely i zbožie ztratili. Dobrý prospěch a prospěchu těžce a nesnadně ten král bude hleděti, ktož toho sám v skutku nebude činiti. Nebo ktož co sám činí, vdy větčí přichylnost k tomu má, aby jiné k tomu přivedl, najprvé řeči a namietaním leckterakým a potom skutkem a mocí. A že Čechové s větší stranú a mnohem, dá-li buoh,
25 šťastně v těch drahých pravdách utvrzeni a upevněni, nikoli toho mrúce neustúpie a s zbožím i s zámky se prvé převrátiti dadie, a to s nesnázei i s rozbrojemi i s velikým zkažením země této musilo by býti. Pilně má hlédáno a váženo býti, aby takový král s nimi se v tom sjednal, a nebude-li to moci býti prvé, ale při korunování neb v brzkém času potom. Jinak ne-
30 bylo-li by toho, strach, nové zbúrenie v brzce aby nepovstalo. Nebo lid, kterýž miluje to, obával by se bydlením jeho s jiným lidem tomu odporným úkladu a lsti, aby nejednal, od toho je odvésti mieně. I slušné jest to v nedlúhém času králi tomu, který volen bude, učiniti, chce-li s nimi v pokoji v království bydliti a býti.

Také Čechové mají se vši pilností se vystřiehati, a zvláště milovníci těla a krve božie, aby jiného jazyka rada jim nevládla ani byla s ním, než česká a Čechové, a najvíce milovníci krve božie, aby s odpornými pány neb jinými duchovními některaký klobúček lstivý nebyl skován, jakož by potom jim i vši zemi škoditi mohl a na zlé, nebylo-li by v ty časy, ale po mnohých
40 letech, přijíti mohlo.

Dále Čechové mají pamatovati a takového krále hleděti, aby jim vši pilností a mocí svú raden a pomocen byl z nároku na ně lživě a falešně uvedeného vyjítí a očiščenu býti tak, aby se jim vedlé úmluv sborem bazilejským učiněných dosti stalo, a že německý národ v sobě té jisté žily nikoli
45 mieti nemož, jakož se to očitě shledávalo, shledává a shledávati se by mohlo, by nás mienili z takového nároku vyvésti, než více, jakž by mohli, zmazati. Slušné jest slovanského jazyka pána hledati a k německému nikoli nesvolovati.

Mají takového pána a krále hledati, ješto by jim zámkuov k České

50 zemi příslušejících koruně, kteříž jsou od Němcův odtrženi, pomohl dobytí a k koruně zase přihromazditi. Jen toho nikoli žádný Němec neučiní, ale raději více Němcům zavadí, aby moci české ubývalo.

A mimo ty všechny věci svrchu psané i jiné, kteréž by ješče psány býti měly, běh jiný nežli prvé běží o drahé krve Kristovy přijímanie pod způsobem vína, jiezto jsou Němci a najúhlavnější nepřítel jakožto Kaifáš Kristův, jenžto jsou nejvyšší stupeň zlosti proti Čechům vstúpili, je i s tú drahú krví shladiti usilující i jiných všech národův s lživým svým kněžstvem na Čechy popúzejíce. I hodnět jest z těch příčin jistých kronik svrchu psaných, jichž smy my živí svědomi, kteréž by se ješče psáti měly, každého 60 národu německého se varovati a za krále českého nikoli nebrati, dlužně sobě na svá hrdla nedělající. Nebo nežli by oni najmohutějšího Čecha netoliko za pána, ale za měščenina přijeli, raději se hrdla ztratili. A my aspoň, oslepili Čechové, na nich příklad vezmúce, učinme jim též a za pána Němce neberme.

65 Také slušie znamenati řeč boží v knihách Deuteronomu v sedmnáste kapitole, jenž die: „Ustavíš, kteréhož pán buoh tvój zvolí z počtu bratrův tvých. Nebudeš moci z jiného národu učiniti krále, který by nebyl bratr tvój etc.“ A Němec není bratr český, nebo není českého národu ani bratr, neb se protiví ustavení a rúhá našeho otce o přijímaní těla a krve Krista milého a jiným pravdám jeho. A takého neslušie přijieti do domu ani jemu pozdravenie dáti, jakož die sv. Jan v druhé kanonice. A poněvadž takového neslušie do domu přijieti, ovšem neslušie takového za krále vzieti. A Němec jsa králem netolik by chtěl do domuov choditi, ale více by chtěl Čechy věrné z domuov vyhoniti a jejich statky bezděky bráti.

1 *tehda* proto, tedy – 1-2 *německým izádným podšiltm nejsú podšiti* nejsou nakažení němectvím – 2 *prvních českých dřívějších dějů* (historických událostí) českých – 3 *pilně patřili* pečlivě, bedlivě přihlížeti – 4 *zvázané* uvázané; *pád konečný* úplná zkáza – 5 *bez úrazu* bez škody (na zdraví) – 6 *v český jazyk* do českého národa – 7 *uměnění, neb jinú vadu* újmu, oslabení nebo jinou úhonu – 8 *vádu hádku, rozbroj* – 13 *ač by bohatý nebyl* byl by nebyl bohatý – 14 *lépe stanú* budou na tom lépe

17 *hleděti hledati*; *božské dobré* dobré věci boží; *upokojenie* pokoj, mír – 20 *zbožie* statky, majetek – 20-21 *dobrý prospěch a prospěchu...* bude hleděti dobrý prospěch bude hledati a jeho dbáti – 22 *v skulku* skutkem; *vdy vždy* – 23 *namietaním* náměty, podněty – 24 *s větší stranú a mnohem* ve své valné většině – 25 *šťastně* naštěstí; *mrúce* třeba i za cenu ztráty života – 26 *a to*: tj. odvrácení od poznaných pravd – 28 *hlédáno* zkoumáno; *aby s nimi se v tom sjednal* aby se s nimi v tom shodl, dohodl – 29 *prvé* dřívě; *ale alespoň* – 30 *strach* je obava, nebezpečí – 31 *to*: tj. přijímání podobojí a ostatní husitské články víry – 31-32 *bydlením jeho s jiným lidem tomu odporným...* smysl: když by král byl obklopen jiným lidem (cizími dvořany) nepřejícím kalichu, obával by se lid úkladu a lsti, aby král nepodnikl kroky k jeho odvrácení od kalicha – 32 *slušné jest* sluší se, je třeba – 34 *bydliti* přebývati, žítí – 36 *jím*: tj. králem – 37 *s odpornými pány* s pány opačné víry (tj. podjednou) – 38 *aby některaký*

klobúček listivý nebyl skován smysl: aby nebyly učiněny tajné dohody proti utrakvistům – 39 *na zlé ke zlému*

42 *aby raden a pomocen byl* aby přispěl radou a pomocí; *z nároku z nařčení* (z kacířství) – 43-44 *vedlé úmluv sborem bazilejským učiněných* podle kompaktát schválených koncilem basilejským (v l. 1434-1436); *aby se jim... dosti stalo* aby jim bylo učiněno zadost (tj. aby byla plněna kompaktáta) – 45 *očitě jasně, zřejmě* – 46 *by nás mienili... vypěsti* že by měli v úmyslu vysvobodit nás; *než více* ale naopak spíše – 47 *zmazati očerniti, pošpiniti* – 49-50 *zámkuov k České zemi příslušejících koruně*: šlo o zámky a jiný majetek, náležející k české koruně, hlavně v Sasku, který za husitských válek král Zikmund zastavil cizincům – 51 *zase přihromazditi* zpět připojiti, přivtěliti – 52 *zavadí* zastaví

54 *běh jiný... běží* jde o jiné věci – 55 *jiežto*: tj. krve (přijímání krve); *Kaifáš*: židovský velekněz, jeden ze soudečů Kristových – 56 *jsú najvyšší stupeň... vstúpili* dostoupili nejvyššího stupně – 58 *hodnět jest* je záhodno; *jistých kronik*: jde především o Dalimilovu kroniku – 59 *jichž smy... svědomi* které jsou nám dokonale známy – 59-60 *každého národu německého* každého člověka německé národnosti – 60 *dlubně* palice, kyje (srov. Dal 59, 33) – 61 *najmohutějšího* nejbohatšího – 63 *oslepili* zaslepení; *těž totěž*

65 *znamenati* vzítí na vědomí; *Deuteronomu*: Deuteronomia, 5. knihy Mojžíšovy ze Starého zákona (cit. Deut. 17, 15) – 69 *ustavení* ustanovení (božímu) – 70 *přijieti* přijmouti – 71 *v druhé kanonice* v druhé epištole (srov. 2 Jan. 10) – 72 *ovšem* zcela, tím spíše – 73 *netolik by chtěl* nejen že by chtěl – 74 *bezděky* proti vůli, násilím

ZÁPIS ALEXANDRA VELIKÉHO SLOVANŮM

Ke Krátkému sebrání z kronik českých je v brněnském rukopise bezprostředně připojeno latinské falzum Zápis Alexandra Velikého Slovanům. Tento podvrh je projevem obdobného úsilí jako tzv. Soběslavská a Staropražská práva (srov. zde na s. 415). Vznikl nejpozději v okruhu raných humanistů v druhé polovině 15. století, avšak není vyloučeno, že pochází už z doby značně starší (Václav Hájek z Libočan jej uvádí v souvislosti se založením pražského kláštera Na Slovanech). Došel v husitských Čechách veliké pozornosti; dovolává se ho i Krátké sebrání.

Zápis Alexandra Velikého slovenskému jazyku a českému na budúcie časy

My Alexandr, nástupce makedonského krále Filipa, předobrazně líčený jako „kozol“, původce řecké monarchie, syn Jovův, ohlášený skrze Nektanaba, rozpravěč s bráhmány a se stromy Slunce i Luny, potlačitel Peršanů a Médů, pán světa od východu slunce až k západu, od poledne až k půlnoci, 5 osvícenému pokolení slovanskému a jazyku jejich milost, mír a pozdrav od nás i od našich následníků, kteří po nás budou následovat v ovládnání světa.

Protože jste nám pomáhali, jsouce vždy ve věrnosti spolehliví, ve zbrani rázní jakožto bojovní a zdatní spojenci, dáváme vám a udílíme ze 10 svobodné vůle a na věčné časy celý pás země od půlnoci až k poledním

hranicím italským, aby se nikdo neopovažoval tam zůstat, usazovat se nebo místa si hledat kromě vašich lidí. A bude-li někdo druhý nalezen, že se tam zdržuje, budiž vaším služebníkem a jeho potomci služebníky vašich potomků.

- 15 Dáno v novém městě našeho založení, Alexandrii, založeném nad velkou egyptskou řekou Nilem, v dvanáctém roce našich království, se souhlasem velikých bohů Jova, Marta a Plutona, jakož i největší bohyně Minervy. Svědky pak této věci jsou Anaklét, osvícený náš kancléř, a jiných jedenáct knížat, které pro případ, že bychom odešli bez potomstva, zůstavujeme jako pány vaše a celého světa.
- 20

Nadpis: *slovenskému jazyku a českému slovanskému a českému národu, Slovanům vůbec a Čechům zvláště (před lat. textem nadpis český) – 1-2 předobrazně líčený jako „kozel“: v proroctví Danielově 8,5: „aj, kozel přicházel od západu na svršek vši země, a žádný se ho nedotýkal na zemi, a ten kozel měl roh znamenitý mezi očima svýma“; skladatel listu Alexandrova mylně předpokládal, že biblická kniha Daniela vznikla před dobou Alexandrovou – 2 monarchie: okrajová poznámka, psaná taktéž rukou 15. stol., tlumočí pojem jako obecnou vládu jedincovu, uvádí etymologii slova a připojuje: „jako bůh nebo jiný vládce, tak Alexandr Veliký“; *Jovův*: míněn Juppiter Ammon, vlastně egyptské božstvo v Libyi s věštírnou v oáze Si-vašské, od Římanů ztotožňované s Jovem; *Nektanaba*: egyptský král Nektanabos II., vypuzený roku 345 př. n. l. Peršany, byl v pozdějších pověstech uváděn ve vztah ke zplenění Alexandra Velikého – 3 *se stromy Slunce a Luny*: podle Pseudo-Alexandrova listu Aristotelovi dotazoval se Alexandr Veliký v Indii věštných stromů, zasvěcených Slunci a Luně – 16 *v dvanáctém*: tj. v posledním – 18 *kancléř*: v lat. orig. logotheta, z řec. logothetés, což bylo označení kancléře teprve za byzantských císařů*

ŠPROCHY VAGOVSKÉ A ODPOVĚĎ NA NĚ

Obdobou učené polemiky, která se rozvinula v šedesátých letech 15. století zvláště mezi Hilariem Litoměřickým a Rokycanou, byl souboj vtípu mezi vratslavským biskupem Joštem z Rožmberka (synem jihočeského velmože Oldřicha z Rožmberka) a Václavem Korandou mladším, který byl již tehdy vedle Rokycany přední utrakvistickou osobností. Jošt byl ideovým vůdcem reakční Jednoty zelenohorské, utvořené panstvem proti králi Jiřímu, a soupeřil se Zdeňkem ze Šternberka o její vedení. Oldřichův syn Jošt nezapomněl, že je Čech, a jeho ohled na český národní a státní prospěch ho vedl k smírné taktice: snažil se pohnout Jiříka k odstoupení od kompaktát nikoli násilím, nýbrž pevnou solidaritou všech katolíků českého státu. Jedním z prostředků, jímž chtěl působit, byla i sbírka bystrých rýmovaných aforismů, upozorňujících na bolestivá místa druhé strany. Joštovi pak neméně vtípně odpověděl z opačného stanoviska Václav Koranda, který podle své záliby v přezdívkách nazývá biskupa „Klímod z Prudovic“; jde nespíš o nějakou dobovou narážku, která je dnes už nevysvětlitelná.

Třinácte šprochuov vagovských

1. Ježek má bodliny a svině štětiny, zlosyn najde zlosyny a dobrý nebude bez družiny. Kmen má větvie a větvie ratolesti a řetěz články. Snadno splésti, těžko rozplésti; lehko smiesti, nesnadno rozdělití.
2. Nenie nemúdrejšého, než kto múdre mluví, a zle činí, dobré zná, a zlé dělá a kto jinak soudí a jinak činí.
3. Nic spieše neoklamá než potakač, ukladač, licoměrník. A ten najškodlivější, komu se najvíc věří.
4. Milostníci, pochlebníci, kořistníci zavodie lidi, také častokrát i múdré.
5. Přírozenie, navyčenie, zarpucenie odvodí od pravdy poznánie a od poznalé zachovánie.
6. Rozmyšlený hněv jedny straší, druhé tuží; náhlý ruší od lidí nádějí, k lidem přistupí a dávno dobývané rychle kazí jméno dobré.
7. Kto se ničehož nebojí, jest blázen; kto všeho, jest nemúdrý, a kto se v obém nepotřebně zjeví, jest neopatrný.
8. Kto má přátely za mouchy, jest rozpačný, a kto nepřátely za lvy, jest strašlivý; ktož pak má přátely za lvy, jest srdnatý, a nepřátely za mouchy, jest převážný; a míra ve všem najlepšie.
9. Múdrý sčestie na nesčestie nesadí; smluví se raději podobně než svadí.
10. Sčestie zavodí v nesčestie. Múdrý na vrchu zastaví, neb z druhé strany bývá příkřeje k dolu.
11. Sčestie se trousí, nesčestie se spe.
12. Nic nesčasnějšího, než komu nižádná múdrot ani pilnost ani statečnost nemóž prospěti budúcky a kto byv v sčestí, ztratě je, rozpomíná se na ně.
13. Kdež knězie a ženy šafují, obecně přemistrují. Nebť jest staré příslovie: Nebývaj tu hostem, kdež pleš a vrkoč vládne mostem. A v této řeči bych sám sebe nechal, snad by se na mě někto rozhněval.
13. Ohně nelze upáliti, vody utopiti a větru zadusiti – a pravdě zahynúti.

Odpověď na šprochy

30 Třinácte nešprochův vagovských

Žádost člověka nemilostivého jest hrob věcí tajných a nedobrých. Takovému podlé toho muož odpověděno býti.

1. Což komu přirozenie dá, kto tomu než nemúdrý odpierá? Neb lépe slušejí vepři štětiny než sviní jelenie rohy. Sekyra větvie od kmene dělí i články řetěza na ruozno; nébrž když kmen zvetšie, ratolesti klesnú.
2. Horšie dvoje zlé nežli mezi tiem jedno, a nad to z úmysla mluviti zlost. Neb horší jazyk falešníka nežli kopie protivníka.

3. Věrný věrně, nevěrný nevěrně, a ten najhorší, ktož zlým odplacuje za dobré.
- 40 4. Slušie nesvědomeho nepřipúšťeti, zkušnému věřiti. Neb nic dražšieho nenie nežli úžitečné vystřeženie.
5. Sladké řeči a najviece s požehnaním pro rozkoš zavozují větrné lidi. Od počátku světa nic nebylo tak pravdě odporo a k újmě, jako lakomí větrové a pyšní.
- 45 6. Dobrý stojí a trvá bez pohanění jako kostka. Lepší jest hněv smiechu, neb tudy trestána bývá duše hříšného, a lepší jsú hněvové zjevni než úkladové pokrytšti.
7. Ktož se bojí chřestu, nechod do lesa. Komuž čeho třeba, odvážit se všeho. V tom však slušie viece přátelské závisťi než nepřátel varovati se.
- 50 8. Jakž přítel, tak viera. Najškodlivější domácí nepřítel. A ktož jest přítel, miluje vdycky.
9. Ktož má jistotu a dá se na lidi, ztracuje polovici.
10. Slova strašlivá nic viery nemají; a mnohokrát nakloněný k smrti dlúho živ bývá.
- 55 11. Ktož se na sčestie a nesčestie ohlédá, jest časný; a ktož pánu bohu doufá, přicházé vše dobré; a často dává jeden den, čemuž celý rok odpierá.
12. Dokudž meč rozkazuje, jde jako po šnuore; kdež se berla připleťe, bývá peřie zhuoru. Svět neroztržen nikdy tak mečem jako větrem. Když opice se chce lidem vrovhati, bývá v posměchu. Svini nenie do zlata, drží se radše mláta, bláta.
- 60 13. Voda oheň uhašuje, horkost vodu vysušuje a vietř sám přestává. Ale pravda, ne nálezek, přemáhá a zuostává.
- A nade vše lépe boha poslúchati nežli lidi.

Nadpis: *šprochuov vagovských* průpovědi, průpovědek žertéřských, šaškovských (podle lat. vagi = žertéři); srov. R. Urbánek, Jan Paleček, šašek krále Jiřího a jeho předchůdci v českých zemích, Příspěvky k dějinám starší české literatury, Praha 1958, s. 13 – 1 *Ježek má bodliny*...: celý první článek je narážka na připravující se panskou jednotu; *dobrý*: tj. šlechtic, pán – 2 *větvie* větvoví – 3 *smiesti* smotat, splést dohromady – 6 *potakač*, *ukladač* kdo přitakává, kdo strojí úklady – 8 *milostníci* miláckové, oblíbenci (3. a 4. článek mífí na dvůr krále Jiřího); *zavodie* zavádějí, klamou – 9 *přirozenie* vrozené, přirozené vlastnosti (míní se snad utrakvismus, v němž se král narodil a byl vychován); *navyčenie*, *zarpucenie* návyk, zarputilost; *od poznalé zachovanie* od zachování poznané pravdy (míní se snad setrvání při kalichu, které nedovoluje králi poznat pravou katolickou víru a zachovávat ji, i kdyby ji poznal) – 11 *rozmyšlený* promyšlený, záměrný; *tuží* utužuje, upevňuje (v odporu); *náhlý* prudký, neuvážený; *ruší* odnímá, bere – 12 *dávno dobývvané* rychle kazí jméno dobré rychle maří, kazí dobrou pověst, o níž člověk dlouho usiloval (narážá se asi na královu přílišnou přísnost vůči jeho odpůrci a chráněnci kurie Hynku Bitovskému z Lichtenburka po dobytí jeho hradu Cornštejna na Moravě r. 1465) – 13-14 *se v obém nepotřebně zjeví* obojím způsobem se zbytečně projeví, prozradí – 15 *rozpačný* rozpačitý, nepevný, slabý – 16 *strašlivý* bojácný – 17 *převážný* příliš odvážný – 18 *nesadí* ne-

sází, neštěpuje; *smluví se raději podobně než svadí* raději se vhodným způsobem dohodne, než aby se pouštěl do boje – 20 *k dolu* do údolí, dolů – 21 *se spe* sype se, valí se – 22 *pilnost* snažnost, bedlivost – 23 *budúcky* budoucně, v budoucnosti – 25 *šafují* spravují, řídí; *obecně přemistrují* vesměs, obyčejně udělají chybu, přeženou – 26 *pleš a vrkoč* kněz a žena (zde asi míněn Rokycanův a královnin vliv na krále Jiřího); *bych* kdybych

31 *nemilostivého* nešlechetného, hříšného – 35 *na ruozno* od sebe; *něbrž* ba; *zvelšie* stane se větším, zestárne – 36 *mezi tiem* zatím, alespoň; *z úmysla* úmyslně, vědomě; *zlost* špatnost – 38 *věrný* dodržující slovo; *odplacuje* odplácí (asi narážka na Joštovo chování ke králi Jiřímu) – 40 *nesvědomeho nepřipúšťeli* neposlušati nepoučeného, nezasvěceného – 41 *vystřezenie* výstraha – 42 *pro rozkoš zavozují* protože jsou příjemné, zavádějí, klamou; *věrné* lehkovážné – 43 *odporno* odporující; *lakomí vltrové a pyšní* lidé lehkovážní a přitom ještě chtějí a zpupní – 45 *jako kostka*: tj. pevně, nepohnutě; *hněv smiechu* hněv než výsměch – 48 *chřestu* šramotu, šelestu – 51 *vdycyky* vždycky, neustále – 52 *dá se na lidi* dá na lidské řeči, rady – 53 *strašlivá* výhrůžná – 55 *jest časný* hledí si pomíjejících věcí – 56 *přicházé* přichází mu, získává – 57 *jde jako po šnuoře* jde to jako na drátku, hladce; *kdež se berla připlete*: kde se do věcí začnou plést církevní hodnostáři – 57-58 *bývá pešie zhuoru*: tj. bývají různice – 59 *se vronatí* vyrovnatí se; *nenie do zlata* nejde o zlato – 60 *radše* raději – 62 *pravda*: tj. pravda víry, pravá víra, pravé učení (ve shodě s Písmem); *nálezek* lidský výmysl

HILARIUS LITOMĚŘICKÝ TRAKTÁT K PANU JANOVÍ Z ROŽMBERKA

Nová polemická vlna se zdvihla v šedesátých letech 15. století. Na římské straně ji představoval hlavně Hilarius Litoměřický a jeho družina. Hilarius Litoměřický (1412-1468), bývalý Rokycanův žák, přestoupil za pobytu v Itálii asi v letech 1451-1455, nejspíše v naději na rychlejší kariéru, ke katolicismu; r. 1462 byl jmenován správcem (administrátorem) pražského arcibiskupství. Ještě před zrušením basilejských kompaktát (31. března 1462) a skoro jako úvod k němu vznikl nepochybně za Hilariovy účasti dva latinské soupisy žalob proti utrakvistům a později rozpoutala Hilariova družina proti králi nenávistnou kampaň, v níž se užívalo zbrání literárních i živého slova (kazatelsky Hilaria podporoval zejména kanovník pražské kapituly Václav Křižanovský). V souvislosti s tím se rozvinula prudká učenecká literární polemika mezi Hilariem a Rokycanou.

Z Hilariových projevů otiskujeme *Traktát k panu Janovi z Rožmberka*. Hilarius v něm představuje odboj proti králi Jiřímu, k němuž došlo po zrušení kompaktát, jako zcela oprávněný po všech stránkách a hledí pro něj získat i onu část katolických stavů, která setrvala v neutralitě nebo dokonce šla s králem. Traktát vznikl v květnu r. 1466.

Čtvrtý rozdiel

pokládá a vyličuje druhú příčinu, točič křivú přísahu.

Druhá vina Jiříkova jest položena, že jest křivý přísedník, jakož napřed dotknuto. Neb to jest všecko přestúpil, k čemu králové všickni jsú zavázáni z obecného práva, a potom to, k čemu se sám dobrovolně velikú přísahu nad jiné krále zavázal. Najprvé král má súd a spravedlnost milo-

5 vati. Tak die svatý David: „Milujete-li spravedlnost, pravdu mluvte, jenž
súdíte zemi.“ Neb na krále příleží súd a spravedlnost a nuzných oprava,
jakož die svatý Jeroným: „Na krále slušie súd a spravedlnost a utišťeným
pomoci, krve nevinné nevylévati, pocestnému, sirotku a vdově pomoci,
10 mordérov a svatokrádcí netrpěti.“ Pak, držel-li jest on to, tato země to
dobře vie a najlépe páni, jenž mluviece o své svobody a spravedlnosti, ot
něho nic jsú nemohli mieti, ač jest nětco ve dsky vešlo, to buď pánóm
poručeno! Města také by uměly pověděti svá bezprávná trápenie, šacovanie
a honěnie do svého měšce.

Také král křesťanský má křesťanstva obhajovati; tak piše svatý Isio-
15 dorus. Toť jest pak dobře známo, jak se jest měl on k křesťanóm: dopúšťěl
velmi veliká bezprávie a trápenie.

Najprvé jakés právo duchovnie na rathauze dopustil: jako by se pra-
něř prostřed kostela trefil, tak duchovní súd na rathauze. Tiem právem
všickni křesťané obsěláni a trápeni.

20 Druhé, že dopúšťěl, aby v nižádném cechu nebyli přijímáni do řemesl,
kto se s nimi nesrovnávají.

Třetíe, aby žádný nemohl sobě domu v Praze kúpiti.

Čtvrté, když dobří křesťané svátostí potřebovali, byli vysoce trápeni,
pohřebi jim bráněni, křest a jiné svátosti.

25 Páté všickni kněže a praví faráři v Praze kostelu pražskému poslušen-
stvie otjati a jich všudy vstrkáni.

Toť ta obrana křesťanská! Ač říkáá, že „já žádného ot viery nenutím“,
ale vnukne úředníkóm, konšelóm a popóm svým: „Trapte je, jakž muo-
žete! Jáť se toho učiním nevida. Proto kleště kovář jmá!“ Když mu žaloba
30 přijde, tehda se hněvá a jako by jim hrozil. A potom poděkuje, že jsú je
trápili, jakož se to v skutce mnohokrát shledalo. Praví opět, že žádného
neutiskuje ani svozuje, ale jest věc svědomá a vědomá, s kým a kterak
mluvil, chtě jeho od poslušenstvie svěsti, jak s nimi rady tajné často mieval,
a to vše, aby své knězie měl a naše potupil.

35 Také král má kacieřstvie vypleniti, jakož die svatý Augustin na čtenie
svatého Jana, že „Agar, děvka Sářina, znamenala kacieře, Sára křesťany
dobré. I když Agar zbita byla ot Sáro, panie své, a túžila anjelovi, řekl jest
jí anjel: Vrať se ku paní své. Proto byla bita, aby se navrátila. Proto krá-
lové křesťanští jsú proti kacieřóm, aby se navrátili. Nedivte se tomu, že
40 se moci světské hýbí proti mrzkým rozptylatelóm cierkve svaté, neb byť
se nehnuly, těžký počet vydadie pánu bohu z královstvie svého. Nabochodonor,
král cizozemec, vydal velikú pokutu, kto by se rúhal bohu
židovskému, vida, že ti třie mládenci byli ot boha z vohňové peci vysvobo-
zeni. Kterak se nemají hnúti králové křesťanští, vidúce, že skrze to ne-
45 tolíko tré lidí, ale všecko křesťanstvo muož vysvobozeno býti.“ Tak die ten
svatý.

Ale tento Jiřík netoliko kacieřstva neplenil, ale naplnil. V kročiv úkladně do Prahy, všechny kostely odjal ot moci kostela pražského, kněžím kacieřským do Prahy a do všie země pomohl; pány a jiné lidi hrózú, dary, 50 úřady porušoval, že k jeho sektě přistúpali. A by byl v tom svém pokoji déle trval, byl by všecku zemi k svým vopaktátám připravil. Ale již milý pán buoh neráčí déle jemu toho trpěti, neb jest buohdá přišel čas vykúpenie země České. Pak ač koli někdie zjevné kacieře páčil a hubil – ale také ryba rybu jie –, však toho neutratil Rokycana, od něhož všickni kacieři 55 utraceni se nedělé. Neb když umierali, pravili, že je tomu Rokycan naučil. I podnes něk eři na Novém Městě pražském jsú a někteří ještě sedie u vazbě, ješto to vyznávají, že ot něho mají. A těm se nic nestalo pro jeho Rokycanu. A toho i podnes nechá pro plémě, jeho následuje, jemu se klaně, jenž jest vrch a studnice všeho kacieřstva v zemi České.

60 Tyto i jiné povahy jsú krále pravého. Ale Rokycan, jeho prorok, jenž se literú obierá, ten jemu radil, které jest právo králův pohanských, jenž jest psáno v prvých Knihách královských: „Řekl Samuel k lidu: Toto jest právo krále. Syny vaše vezme a zdělá je úředníky a robotěze a řemeslníky. Dědiny vaše a vinice a olivovie najlepšie odejme a dáť služebníkóm svým. 65 Obilé vaše a poplatky viničné pod desátky uvede a bude odtud platiti služebníkóm svým. Služebníky vám otejme a přistaví k potřebě své. Stádo vaše zholduje, a vy budete jeho služebníci.“ Toť právo krále ot buoha zavvrženého, jako byl Saul. Všickni mohú makati, činil-li jest on to, co prorokováno Samuelem. Ale on vždy praví, že jest králem křesťanským přes 70 přísahy obecné. Kterúž jest přísahu učinil? Aby vyplnil neposlušenstvie z země České. Toho jest nezdržel, a tak přísahu proměnil. Pak, poněvadž křivá přísaha z úmysla, jako die svatý Tomáš, sama v sobě jest hřiech smrtdelný, neb zaviera v sobě potupu boží, jakýž koli člověk slušnú věc nenaplní, nemuož jie bez hřiechu smrtdelného zrušiti, aniž jí sám rozum 75 a výklad dáti. I poněvadž křivý přisežník nenie hoden duší spravovati, jakož die otec svatý Urbanus, a duše většie jest a dražšie než tělo, jako die pán buoh, nad to Jiřík nenie hoden země České spravovati pro svú křivú přísahu. A k tomu hledě otec svatý jměl se k němu, jakož naň jest slušelo. Pak pomsta křivé přísahy jest velmi těžká, neb podlé práva duchovnieho 80 i světského takoví jsú narčeni a cti zbaveni. Také nikdy nemohú býti svědkové, by pak se toho pokáli, tak die písmo. A poněvadž tento člověk pánu bohu a otcí svatému nezdržel jest přísahy, nenie co jemu věřiti, by prostému člověku přísahu zdržel. Tak se píše v konciliu toletánském: Nemuožť lidem býti věrný, kto bohu jest nevěrný. Aniž jim má býti věreno, 85 kto ot sebe viery pravdy otvrhli; leč samému svému Rokycanovi, jehožto přísahu viece sobě váží nežli kterou jinú, a on jeho rozhřeší moci svú, jiež nemá, ot přísahy otcí svatému učiněné.

Nenie také jemu spomocno, ale viece k zatracení, což praví, že té přísaze jest rozuměl jinak a že nikdy jest nemienil odstúpati ot obojí způsobu
90 přijímanie, by jemu mnohá jiná byla slibována. Najprvé, jakož die svatý Isidor, jakýchž koli lstí slov kto přísahá, však pán buoh, jenž jest svědek svědomie, tak to přijímá jako ten, jemuž se přísahá, tomu rozumie.

Druhé, že přísaha otci svatému učiněná jím samým má býti vyložena. A že otec svatý vykládá ji, aby se ve všech řádíech a svátostech, a zvláště
95 v přijímaní těla božieho pod jednu způsobu srovnal s krály křesťanskými, i máť tak býti rozuměna.

Třetíe, přísaha nemá býti závazek nepravosti a tak nemá nižádného podvésti. Nemuož on učiniv tu přísahu otci svatému jie jinak než otec svatý vykládati.

100 Čtvrté, kdyby tak bylo, tehda každý mohl by zniknutí křivé přísahy, i svatý Petr byl by se vymluvil, když přísáhl, že nezná člověka. A tak nikdyž žádný by křivě nepřisahal, i bylo by daremné božie přikázanie: „Nebudeš křivě přísahati;“ a opět: „Nevezmeš jména božieho nadarmo,“ točíš křivě. Neb toho, čehož nenie, pán buoh nebrání, ale co muož býti
105 a nemož křivě přísáhnúti kto, leč se nestane dosti tomu, komuž jest přísaháno, a že otci svatému přísáhl, a jeho svatost praví, že jí nenie dosti učiněno, tehda jest křivý otci svatému přísežník. A takový každý jest horší nežli mordéř, neb tento tělo, ale onen duši zabíjie. Také nenie hoden žádných úraduov, ani duchovních, ani světských, aniž viec muož přísahati,
110 neb již jemu nemá býti věreno. Tak práva duchovnie i světská svědčie. Neb kto jest nevěren pánu bohu, proti člověku svědčiti nemá, aniž právo mrzčejšieho hříechu má, by tak hanebně ote všeho súdu odstrčilo jako křivého přísežníka. Toť jest druhý kus jeho ssazenie.

Nadpis: rozdiel oddíl, kapitola; pokládá uvádí, vykládá – 1 položena uvedena – 5 svatý David: izraelský král (asi 1013-973 př. n. l.); cit. Moudr. 1,1, jejímž autorem podle tradice není David, ale jeho syn Šalomoun – 6 příleži náleží, přísluší (jako povinnost); oprava ochrana, záštita – 7 svatý Jeroným: cit. Commentaria in Ieremiam prophetam (Výklad na proroka Jeremiáše; PL 24, 843) – 10 jenž mluviee o... kteří stojíce o... , žádajíce o... – 11 ve dsky do zemských desk (tj. knih, kam se vpisovaly mj. královské majestáty a privilegia) – 12 poručeno odevzdáno, svěřeno (posměšně); šacování a honěnie vymáhání (daní) a shánění – 13 do svého: tj. králova

14 *Isidorus* Isidor ze Seville; volně cit. Sententiarum libri tres (Tři knihy úvah; PL 83, 721) – 17 *právo duchovnie*: duchovní soud, jehož sídlo bylo na Staroměstské radnici, měl právo soudit kněze i laiky pro nábožensko-mravní přestupky – 18 *na rathauze* na radnici – 19 *obsělání* obsílání, povolávání před soud – 20n. *Druhé... třetíe... atd. za druhé... za třetí... atd.* – 21 *se nesrovnávají* nesouhlasí, nejsou stejné víry (tj. podobojí) – 23 *dobří křestané*: příslušníci strany podjednou – 25 *praví* řádně ustanovení (tj. podjednou); *kostelu pražskému poslušenstvie*: podřízení konzistoři podjednou, která měla sídlo při Svatovítském chrámu na Hradě – 26 *jich* jejich (tj. utrakvistů); *otjati... vstrkáni* sesazeni... dosazování

28 *popóm* kněžím (hanlivě) – 29 *jáť se toho učiním nevidá* budu se tvářit, že to nevidím – 31 *v skutce* ve skutečnosti, skutečně – 32 *ani svozuje* ani nesvádí, nepřemlouvá; *svědomá a vědomá* dosvědčená a známá – 33 *od poslušestvie*: od poslušnosti Římu, církvi katolické

35 *svatý Augustin*: Expositio epist. ad Galatas (Výklad epištoly ke Galatům; PL 35, 2132); nikoli výklad evang. Janova – 36 *Agar, děvka Sáfina*: služebnice Abrahamovy ženy Sára (srov. Gen. kap. 16) – 37 *túžila* žalovala – 40 *se hýbí táhnou*; *proti rozptylatelóm* proti těm, kteří narušují jednotu církve; *byť kdyby* – 41 *Nabochodonozor*: Nabuchodonozor, babylónský král ze 6. stol. př. n. l.

47-48 *vkročiv úkladně do Prahy*: míněno Jiříkovo dobytí Prahy r. 1448 – 49 *hrózú hrozbami* – 50 *porušoval kazil*; *k jeho sektě*: k utrakvismu – 51 *k svým vopaktálám*: míněna kompaktáta (posměšně označena jako opak toho, co věřili otcové) – 53 *někdie někde* – 54 *neutralil* nezahubil – 55 *se nedělě* nelíší se; *že je tomu Rokycan naučil*: míněn zřejmě podnět, který dal Rokycana svými kázáními vzniku jednoty bratrské – 58 *pro plémě* na plemeno, na semeno

60 *po vahy vlastnosti, znaky* – 61 *literú* literou, tj. Písmem – 62 *Samuel*: poslední z izraelských soudců, který pomazal Saula na krále, ač se předtím snažil odvrátit lid od nastolení království – 63 *robotěze* robotníky – 64 *olivovie* olivové háje – 65 *pod desátky uvede* nařídí, aby z nich odváděli desátky (desátý díl výtěžku) – 67 *zholduje* vezme jako daň, přisvojí si – 68 *všickni mohú makati* všem je hmatatelně zřejmé, očividné – 69 *vždy přesto, přece* – 70 *přes přísahy obecné* skrze obvyklé přísahy (míněny korunovační přísahy krále Jiřího); *aby vyplnil neposlušestvie* že vyplnění neposlušnost (tj. papeži); míněna tajná přísaha Jiřího při korunovaci (6. května 1458) – 71 *jest nezdržel* nedodržel; *proměnil* porušil – 72 *svatý Tomáš*: Tomáš Akvinský († 1274), tvůrce oficiální filosofie katolické církve; cit. Teologická summa II, 2, ot. 98,3 – 73 *zaviera* zahrnuje – 74 *rozum* smysl – 76 *Urbanus*: papež Urban III. (1185-1187), cit. podle Dekretálů Řehoře IX. (Friedb. 2, 362) – 76-77 *jako die pán buoh*: podle Mat. 10,28 – 78 *jměl se k němu* choval se k němu – 79 *pomsta trest* – 80 *narčeni* obvinění – 83 *v konciliium toletánském* v usnesení koncilu v Toledu; cit. 16. koncil z r. 693 (PL 84, 543)

88 *nenie... jemu spomocno* není mu ku pomoci – 91 *svatý Isidor*: Isidor ze Sevilly, Sententiarum libri tres (Tři knihy úvah; PL 83, 634) – 95 *aby se srovnal* aby jednal shodně – 100 *zniknúti* uniknouti – 101 *že nezná člověka*: srov. Mat. 26, 72 – 102 *daremné* nadarmo, zbytečné – 103: Lev. 19,12 a Exod. 20,7 – 108 *morděť vrah* – 111 *jest nevěren* nevěří – 112 *mrzčejšieho* hanebnějšího, potupnějšího – 113 *kus jeho ssazenie* článek, zdůvodnění návrhu na jeho sesazení

Devátý a poslední rozdiel

drží v sobě mnoho příčin, proč páni a města i všickni Čechové nejsou jemu povinovati žádnú pomocí a jest obnovenie prvních všech řečí krátce.

Desáté, neb jest ssazen s stolice královské, a ssazený podlé práva počítá se za mrtvého, neb degradacio točížto ssazenie jest mors civilis, točíž smrt světská, a jako smrt všecko rozdělí, tak ssazenie. Dokudž tehdy Jiřík byl živ, točíš cierkev svatá mněla, že držeti bude, co přísáhl, měla se k němu

- 5 jako živému synu a údu, neb spravedlivý, točíž křesťan, živ jest z viery, byla jemu země jako živému údu poddána. Ale, když jest umřel, skrze nevěru a neposlušenství, jsa úd uřezaný a mrtvý, již všickni Čechové jsú jeho zproštěni a již hlavy světské nemají, až i milý pán buoh nám pána dá. A jako žena po smrti muže svého jest jeho zproštěna a muož sobě jiného
10 pojeti, a by pak první z mrtvých vstal, nebyla by jemu manželstvím povinna, tak jest on již ssazený své koruny české umřel a ona móž sama sobě již jiného pána vzieti, by pak on dnes se k viere křesťanské obrátil. A tak páni nejsou jemu více povinovati jako mrtvému a ssazenému.

Nadpis: *drží v sobě* obsahuje; *povinovati* povinováni; *obnovenie* nové uvedení, shrnutí; *prvních* dřívějších – 1 *desáté* za desáté – 2 *točížto* totiž, tj. – 4 *mněla* domnívala se – 6-7 *skrze nevěru* pro nevíru – 10 *pojeti* vzíti si (za muže); *a by* a i kdyby

POLITICKÉ MANIFESTY

S rostoucím významem veřejného mínění (podmíněným zejména zvýšenou úlohou měst v státním zřízení, která byla dědictvím revolučních vymožeností) docházelo i ke skládání politických manifestů. Některé byly adresovány určitě osobě, ale jejich známost nezůstala omezena jen na osoby, které k nim daly podnět, nýbrž pronikaly v opisech i do širších kruhů. Tim přesahovaly rámec projevů soukromého rázu a stávaly se literárními fakty. Po stránce literárního ztvárnění jsou na stejné výši, jaké dosáhla soudobá publicistika.

POSLÁNÍ HRADECKÝM, OREBSKÝM A PARDUBSKÝM

Tento manifest, vydaný počátkem roku 1469, je výrazem naděje, že po zlém roce 1468, který znamenal pro krále Jiřího a utrakvistické Čechy těžké zkoušky, obrací se situace k lepšímu. Dobrou předzvěstí byl vpád Václava Vlčka z Čenova do Rakous a značná obětavost, kterou projevilí čeští stavové povolením silné zemské hotovosti na obranu proti králi Matyášovi.

Manifest složil nejspíše královéhradecký farář Martin z Krčina, jeden z prvních organizátorů jednoty bratrské. Proti nebezpečí, v němž se Čechy ocitly, viděl autor ochranu v mravní nápravě všech stavů. Přitom vyniká kromě příznačného národnostního důrazu autorův zřetel sociální; obrací se zvláště proti lakomé, pyšné a zbabělé šlechtě, nezapomíná však ani na kněžstvo obou stran. Jeho národní dalimilovské sebevědomí, vyznačující se až mesianistickým rysem, neváhá spojit úctu k Žižkovi se vzýváním národních patronů Václava a Vojtěcha. Mezi soudobou publicistikou vyniká Poslání svým lidovým zaměřením.

Ale i král i kniežata i zemané nerozomějí tomu, proč różnici v Čechách vždy často mievají. Proto, že hady a ščiry v řadřech svých chovají: Němce, mnichy, jakž od Korutanského Jindřicha až do tohoto času różnici činie.

A dobreť radila Libuše a onen kněz řekl: „Ven z Čech, zlá německá duše!“
5 Nu, takto kdyby tak král učinil neb knieže které, jako onen učinil, ješto zemi svú a jazyk svúj miloval a dobrého jména po sobě ostaviti žádal jako kněz Viktorín, rek udatný životem svým, aby dal každému sto hřiven stříbra neb zlata, ktož by mu sto německých nosův přinesl neb uherskýchl! Ale divím se toho do nich, nepomnie-li na to, čili nevědie, čili jim lakomstvie
10 nedá aneb svého jazyka nemilují a o svú čest nedbají, po dobrém jménu nestojie, a majíc dosti stříbra i zlata. Ó, kdes ty, malý Jindříšku, aneb ty, Žižko? Jižť skóro ostatek zahyne! Pomož, pane bože i svatý Václave! Pro buoh a pro své lepší nazřete v to, však se na zámécích a na městech ne-skryjete! Nedajte se šáliti s obú stranú, páni, těm kněžím, ještoť różnici
15 činie a vás vespolek vadie. Všakť náš buoh v nebi, ne v Římě. Ten zemský zahyne, jakož psáno, a nynie čas přišel jeho skonanie.

*

Lid obecný sedlský, změň oděv svój a chod! Přestaň tancův, kostek, pýchy, krčem, kokotův spúšťenie, zlých schodův. Buď v sprostnosti, jakožť
20 na tě slušé, poniž se a pokoř se pánu bohu a čiň pokánie, nevýše se, nebť se před pádem srdce povyšuje. A ty, Kafarnaum, Česká země, vysoko sedíš a zvelebil tě buoh nad jiné; třebať ponižiti se, aby nesstúpila až do pekla. Ať by se to písmo také nenaplnilo nad tebu nynie: „Zahynula památka jich s zvukem jich.“ Pohleď, co se Tróji stalo, Jeruzalému, téžť se stane i Římu. Přestaň pýcha vysokých, zeman, pánův, svrzte s sebe pýchu, s koní ozdobu,
25 s vozův okrasu, s těl svých měkká rúcha, zbytečnost chudým dajte. Městský lid odstup od lakomstvie a od okrasu všeliké, řemesla pyšných řemeslníkův složte, chudé přehledujte, kterak sú živi, cizoložstva stavte, falše vplevte. Všickni vuobec od pastuchy pokánie čiňme za naše těžké hřechy, neb smy všickni shřešili, všickni pokánie potrebujem. Milostí jeho přestaň
30 zpúra poddaných, nadutie bohatých, chudých kleveta, svár a zlost. Manželky vstupte v čistotu, vdovy vstupte v svój stav, panny v pokoru. Přestaňte všecky hry i kupectvie ke hrám, k pýše a prázdnotem. Všeliký odvráť se od své cesty zlé a nespravedlivé a vstup v zákon řádu svého, ať přestanú zlosti a rozmnožé se ctnosti. K dobrému náchylni buďte všickni
35 milujíc se vespolek, rozněťte v sobě oheň lásky. Čiňte skutečné pokánie.

Zemané, páni, kniežata, král, čiňte pravdu poddaným svým, krčmy složte, kdež silnic nenie, neb se v nich mnoho zlého děje, a toť vše vám za vaše nehty puojde. Opravte to! Lépeť málo maje jíti do nebe nežli s mnohem do pekla. Lesy na spravedlnosti prodávajte chudině, ať se potreby dějí
40 řemeslné všemu lidu vuobec pro potrebu země, v svornosti jsúc všickni. Rybníky netopte země a dědin nekazte oráčóm. Ať k městóm nejdú k šantroctví, neb za to věčnú múku vezmete a trpěti budete, nebudete-li se horce káti a neopravíte. Třebať se lekati, jestiť proč a zač. Rytieři, pomozte svo-

bod všem pravým, od nátiskóv je vyprošťujíc pomoci vaši a obranú. Knie-
45 žata, složiec pýchu pokorni v pánu bohu budte, obraňujte dobrých, z dě-
tinských skutkuov vystupte, radu múdrú mějte, zlé sužujte, dobrým po-
máhajte spravdlnost činiec všem vuobec, úředníky spravdlivé, lítostivé,
dobrotivé majíc, šlechetnost milujíc, na modlitbách ustavični, čisti mysli
i tělem, milosrdenstvie a lítost i trpělivost nad svými poddanými majíc,
50 štědre chudé darujíc.

Král ustup lakomstvie svého, šir dobrotu spravdlnost miluje, žád-
ného neutiskajíc, spravdlivým pře pomáhaje súdem pravým, milosrden-
stvie čině v tom, radu věrnú maje, ne lakomú, sirotkóm a vdovám sprave-
dlnost čině, je ohajuje, almužny chudým dávaje, věrným pomáhaje, je
55 milujíc a štědre daruje, poddané v uopravu maje, zlé sužoval, nepravost
a hřechy tlače, pravdu milujíc a obraňujíc šířil, v pánu bohu nábožný a po-
korný jsúc, súdce, úředníky maje spravdlivé, dobrotivé, milostivé, chudobu
dobrovolnú milujice a sílu pravdy majice, lakomstvie se varujíc a dobré
věci milujice a obmyšlujice před bohem i před lidmi. Neb tehdy dobře krá-
60 lovstvie spravuje se, když vyšší jsú podlé práv živi. Úředníky takové i vlá-
daře a správce maje, aby dobrých obhajovali, pravdu, spravdlnost, milo-
srdenstvie a lítost majíc nad nimi, obmyšlujíc všecky věci dobré vuobec,
po všem království ctnostně živi súc, pokorni byli, k dobrému náchylni,
nepovyšujíc se jeden nad druhého; poddané milujíc, pravdu boží a sprave-
65 vedlnost v nich rozšiřujíc, násilníky, lúpežníky, morděře, prázdné a zahaleče
aby vyplevovali, k dielu je tisknúc, dobrému učec, dobré milujíc, nad nuz-
nými a chudými lítost majice, jim pomáhajice a je štědre darujíc. Na tě
to, králi, najvyš slušé, nebs ty najvyšší, maje moc a múdrot, aby zpravil
a zřédil, zpósobil oba dva stavý: světský i duchovní, zpytuje se a shlédaje,
70 jak sú živi.

Měšťané, řemeslníci, spravdlivé řemesla dělajte, zemi přisluhujíc,
všem lidem – hostem i domácím – v milosti a s láskú, varujíc se lakomstvie,
majíc řád nad sebú zpósobený, v spravdlnosti je přehleduje v městech
i v městečkách. Kramáři, spravdlnost na vahách, v kúpi i v prodaji za-
75 chovajte! Tarmarčníci, šantročníci nepotřební, ustupte svých obchodóv
nespravdlivých, chleba sobě v potu tváři dobývajte, činiec pokánie. Pře-
kupníci v soli, v herincích a v jiných potřebných věcech k řemeslóm, všem
lidem tiem s milostí, v lásce přisluhujíc, hřečov se kajte, spravdlnost za-
chovajte, mieru pravú dávajíc vedlé milosrdenstvie a lítost bližních majíc
80 bez přísah, bohďákanie, lsti a věrovánie.

Sedláci, nadržte lakomě, prodávajte na spravdlnosti, nezadavuj jeden
druhého, netiskni, netrap. Stydmy se před tváři boží, ano se toho mezi
pohany neděje jako mezi námi; okolnie země se nám smějí. Kupci, formané,
zemi potřebami fidrujte, spravdlnosti užívajíc. Neoklamávaj jeden dru-
85 hého a s milostí jeden druhému přisluhuje. Jimž silnice a cesty z měst, ze

vsí opravujte, aby potreby mohli zemi vézti a škod nebrali na koniech, od lúpežníkov jich varujte, mýt nespravdivých z nich neberte. Hej, opravme, vystupme z těch obyčejóv pohanských, jenž boha neznají, všakť to na křesťany neslušé! Napravme se na cestu pravú.

90 Sedláci, zemi ořte, kopajte zahrady, zemi klučte, ať se zádavu neděje v lidu, potreby všem k živnosti dávající, jenž jest najúžitečnější nade všec-
ka řemesla, pánóm spravdivé úroky dávající. Páni z nich bezprávných
úrokóv, poplatkóv, daní, šosóv, vin nemají bráti, násilé, křivdy jim neči-
95 potrebu všickni majíc, oděv a pokrm, jakž na které sluše, ne každý s koře-
ním, někdy také s petruželí, lidé prostí ne vdy ryby a herinky, kyselo,
hrách, topenku; než takéž chce chudý živ býti jako bohatý. Ach, kdy dobře
bude, nelakomme, však sme sem nic nepřinesli, málo vezmem, brzo sejdem,
jako květ sprchnem, kde sme, odkud sme, kam puojdem, kde budem, po-
100 znajme a pomyslme na to a opravme, nebť dobře nebude dokudž neopra-
víme.

*

Všickni nad sebú, nad húfy správce zřiediec, miesta pilni súc, osadiec
stráže, a špehéři vuokol pro nepřátely, volajte, zpievajte piesničky: „Smiluj
se nad námi, svatý Václave“ a jiné, žáci letanie: „Uslyš, uslyš“, ženy se
105 modlte, panny s dietkami plačte, volajte, tlucte, budeť vám odevřeno,
proste s doufáním, budeť dáno, jakž kto najlépe móž a umie ve jméno božé,
spomoci žádající od něho, ať ráčí ty krále smířiti, od záhuby této země
vzdáliti i všecy jiné a jinam ráčí obrátiti na toho protivníka Kristova, ať
padne moc jeho...

110 Však budete-li vieru mieti jako horčičné zrno a nebudete pochybovati,
vedlé viery vaše stane se vám. Zdali nepomníte, kterak nás milý buoh
zprostil od mladého krále, aneb předky naše, kteříž s málem proti množ-
ství váleli? Aneb Žižka! Však světi skrze vieru vysvobožovali zákon boží:
115 Mojžěš, Samson, Kálef, Jozue, David; a Čechy skrze svatého Václava
a Vojtěcha. Takéž se nynie nepřátelóm božím stane. Když se najvíc při-
chystají, tehdyť pán buoh zruší moc jich, jakž ráčí kterými ranami. Co jste
strašliví a lekáte se a v ouhradu doufáte? Doufajte v pána boha, onť vy-
svobozuje ze všech úzkostí, a což mnozí lidé tupie, on velebí. A doufajmež
120 nám v moc naši dáti, nebť on nikdy v množství nevitězí! Zdali nepomníte
na Odolena, kterak dobyl Medulána, aneb na onoho, kterýž erbu lva krá-
lovství dobyl, aneb kterak Jitku, dcí césarovu, do Boleslavě přinesl, a ji-
ných písem dosti máte.

2 ščíry v řadřech štíry za řadry – 3 jakž co, kteří; od Korutanského Jindřicha od
doby Jindřicha Korutanského, který se jako cizinec po vyměnění Přemyslovců r. 1306

dostal nakrátko na český trůn; *narážka na tehdejší národnostní a politické třenice* – 4 *radila Libuše a onen kněz řekl*: *narážka na Dalimilovu kroniku* kap. 4 (Libušeino proctví) a kap. 70 (o synech knížete Soběslava); srov. náš Výbor I, s. 155 a 174 – 5 *jako onen učinil*: tj. kníže Soběslav (srov. Dalimilova kronika, kap. 70) – 6 *žádal toužil, přál si* – 7 *kněz Viktorín*: Viktorín, kníže minsterberský, syn Jiřího z Poděbrad, odvážný válečník – 8 *ktož by mu sto německých nosův přinesl*: *narážka na 67. kap. Dalimilovy kroniky* – 10 *po dobrém jménu nestojie* nestojí, neusilují o dobré jméno – 11 *a majte když mají; malý Jindřišku*: snad jde o slavného válečníka Jindřicha z Lipé, častěji připomínaného Dalimilovou kronikou – 12 *skóro ostatek* brzy zbytek lidu – 13 *nazřete v to* uvědomte si to – 14 *s obů stranú* (duál) z obou stran – 15 *zemský (bůh) papež* – 16 *jakož psáno*: pravděpodobně na konec papeže vykládáno některé místo z bible (snad Mat. 24,35); *skonánie* konce

17 *chod způsob života; přestaň tancův, kostek zanech tanců, hraní v kostky* – 18 *kokolův spůštěnie* kohoutích zápasů; *zlych schodův* nevhodných schůzek; *v sprostnosti* v prostotě – 19 *nevýše se a nevyvyšuj se* – 19-20 *nebt se před pádem srdce* *povyšuje* smysl přísloví: *pýcha předchází pád* – 20 *Kafarnaum*: *narážka na Ježíšovu předpověď zkázy palestinského města Kafarnaum* (Mat. 11,23); *vysoko sedíš* máš vysoké postavení – 22-23: podle Ž. 9,7 – 23 *Tróji... Jeruzalému*: míněna zkáza města Tróje v Malé Asii (vyhlazena Řeky koncem 2. tisíciletí př. n. l.) a pád Jeruzaléma (70 n. l.) – 25 *zbytečnost* přebytek – 27 *složte odložte, odvrhněte; chudé přehleďte* věnujte pozornost chudým; *stavte zastavte, překazte; vypevte vypejte, odstraňte* – 29 *milosti jeho z milosti boží* – 30 *způra* (m. *vzpůra*) vzpurnost, odbojnost – 32 *k prázdnotem* k marnostem, k pošetilostem

36 *čiňte pravdu* buďte spravedliví; *krčmy složte* zrušte krčmy (autor doporučuje ponechat jen krčmy při silnicích pro pocestné) – 37-38 *vám za vaše nehty puojde* bude se vám to zajídat, bude vám to nepřijemné – 38 *opravte to* zjednejte v tom nápravu – 39 *na spravedlnosti* poctivě, bez šizení – 41 *rybníky nelopte* *země* nezatapujte pozemky rybníky (v té době hojně zakládány); *dědin* dědičnou půdu, pole; *k šantroctví* na podvodný obchod – 42 *horce* hořce – 43-44 *pomožte svobod všem pravým* dopomozte k získání svobod všem spravedlivým, řádným – 44 *od nátiskův* od útisku – 48 *ustaviční stáli* – 50 *darujíc* obdarovávajíc

52 *neutiskajíc* (absol. přech.) neutiskuje; *pře pomáhaje* *súdem pravým* pomáhaje v přích spravedlivým soudem – 53 *věrnú* upřímnou, pravou – 54 *ohajuje* obhajuje, ochraňuje – 55 *v uopravu maje* *maje* ve správě, na starosti – 56 *tlače* potlačuje – 59 *obmyslujíc* *myslice* na, pečujíc – 65 *prázdné* nepracující, nezaměstnané – 66 *aby vypevovali* aby odstraňovali (jako plevel); *k dielu je tisknúc* *nutíce* je k práci – 68-69 *aby zpravil a zřědil, zpósobil* abys svou správou usměrnil a spořádal – 69 *zpytuje* se a shlédaje zkoumaje a posuzuje

72 *hostem cizincům* – 73 *majic řád nad sebu* *zpósobený, v spravedlnosti je přehleduje* *majice* nad sebou ustanovený řád, který se spravedlivě spravuje – 75 *tarmarčníci, šantročníci* *vetešníci, nepoctiví obchodníci* (lichváři); *ustupte svých obchodův* zanechte svého obchodování – 79 *vedlé milosrdenstvie* *milosrdně* – 80 *bez bohákánie... a věrovánie* bez říkání „bůh dá“ a „věru“, tj. bez dovolávání se boha a víry (jako projevu předstírané poctivosti)

81 *nedržte lakomě* nezadržujte (výrobky), nespekulujte; *nezadavuj* *nedav, nenič* – 84 *fidrujte* podporujte, zásobujte – 85 *jimž* a jim (kupecům a formanům)

90 *klučte* kopejte, plaňte; *zádavu* (gen.) újma, škoda – 91 *k živnosti* na živobyčí – 93 *šosův, vin* poplatky z domů (statků), pokuty – 96 *ne vdy* ne vždy; *kyselo* polévku z kvasu – 97 *topenku* topinku – 98 *nelakomme* nebuďte lakomí, chamtiví – 99 *sprchnem* opadáme

102 *zřiediec* ustanoví; *miesta pilni súc* hledíce si stanoviště; *osadiec stráže* rozmístí hlídky – 103 a *špehéři vuokol* neboť jsou vyzvědači okolo – 103-104 *Smituj se nad námi, svatý Václave*: stará píseň Svatý Václave, zde uváděná slovy 3. sloky (viz i dále: spomoci žádajíc od něho) – 104 *žáci* klerici, nižší duchovní; *letanie* litanie – 107 *spomoci* pomoci; *at rášl ty krále smířiti*: tj. Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem, králem uherským – 108 *vzdáliti* odvésti, odvrátiti; *na toho protivníka Kristova*: proti Turkům

110 *jako horšičně zrn*: biblické přirovnání (srov. Mat. 17,20) – 112 *od mladého krále*: Ladislava Pohrobka, za jehož vlády byli utrakvisté (i podle jiných bratrských svědectví) v tíživé situaci; patrně k nim patřil i autor skladby – 113 *váleli válčili; vysvobozovali zákon boží* bojovali za svobodu božího zákona – 114 *Možžěš, Samson, Káleš, Jozuz, David*: postavy biblických vůdců izraelského lidu – 117 *strašliví* bázliví; *v ochrađu* v opevnění, v ochranu – 120-121 *nepomnište na Odolena* nepamatujete na Odolena; ohlas Dalimilovy kroniky kap. 47; Odolen při obléhání Mlána přeplaval řeku a ukázal vojsku přechod – 121 *Medulána Mlána; erbu lva království dobyl*: nářážka na 48. kap. Dalimilovy kroniky; jde o Vladislava II. – 122 *kteřak Jitku... přinesl*: nářážka na 42. kap. Dalimilovy kroniky, na to, jak Břetislav I. unesl Jitku – 123 *písem* písemných památek

ŘEHOŘ Z HEIMBURKA

K českým politickým manifestům se řadí i latinsky psané projevy německého státníka, humanisticky vzdělaného právníka Řehoře z Heimburka († 1472), od r. 1466 rádce Jiřího z Poděbrad v zahraničních záležitostech. Tento bývalý účastník basilejského koncilu a stoupenec reformních snah namířených proti vysoké církevní hierarchii, který byl stíhán i papežskou klatbou, hájil hned po svém příchodu k Jiříkovu dvoru královu politiku v létě 1466 tzv. *Kladským manifestem*; je psán jménem královým a určen králi Matyášovi. Obsahuje pozoruhodnou humanisticky laděnou charakteristiku vlády krále Jiřího. Ve veřejné obhajobě královu politiky před útoky mezinárodní katolické reakce pokračoval Heimburk o rok později na evropském vzdělaneckém fóru proslulou *Apologií (Obranou)*.

V Heimburkových projevech vycházela z české královské kanceláře pozoruhodná slovesná díla, která patřila k prvním projevům humanistického řečnického umění v Čechách a která stavěla kancelář krále Jiřího na úroveň nejvyspělejších evropských panovnických kancelářů.

KLADSKÝ MANIFEST

Za svědky bereme boha i své svědomí, nad něž nedal bůh člověku nic božstějšího, že při svém rozhodnutí ujmout se kormidla slavného království Českého nedali jsme se vést ctižádostí, nýbrž že jsme podstoupili tak těžký úkol jenom ze slitování. Vždyť tehdy ještě žil přirozený dědic království pod poručníkem – jej jsme nemnoho později, když byl zbaven poručnické péče, uvedli do otcovského a dědovského království s větším potleskem, než by si byl býval sám mohl přát –, avšak viděli jsme tehdy,

jak se hrady, země, města i městečka království stávají přístupnými kdekákým násilníkům a jak všichni dobří vlastenci oplakávají takovýto politováníhodný stav, všichni zároveň volajíce, že je zapotřebí jenom vůdce, že je zapotřebí konečně něco podniknout, ostatní že se samo poddá. I podjali jsme se tehdy, jsouce ještě v nezralém věku, této úlohy v důvěře v boha, a sdruživše vojenské sbory, které kdysi stály při našem otci a dědu, rázně jsme zamířili na Prahu. Tím, že se nám poddali Pražané, davše se získat pro stejnou myšlenku v naději na mír, přibýlo nám nemálo síly, rovněž i přistoupením jiných měst, která shodně toužila po míru, zvětšila se naše vojenská moc. Tu jsme neodkladně obrátili proti tvrzím, hradům a ležením, které byly v rukou násilníků; z nich jsme jedny prisunutím obléhacích strojů rozbořili a do základů rozmetali, jiných však jsme dobyli bojem svedeným na hradbách anebo jsme přijali jejich kapitulaci. Majetkem podrobených jsme však nijak neobohatili sebe a svou rodinu, nýbrž ze všech sil jsme se vynasnažili o to, abychom spořádali, sjednotili a zpevnili království, které bylo domácím zlem utištěno a občanskými válkami rozerváno.

Když pak výsledek všech našich bojů poučil o tom, že jsme nevyhledávali nic jiného nežli mír pro celé království České a že jsme, pokud jde o způsobu přijímání svátosti oltářní a ostatní bohoslužebné obřady, neusilovali o nic, než že jsme si v zájmu uvedení míru do království přáli, aby byla dodržována kompaktáta, kdysi potvrzená vážností koncilu basilejského, mohli jsme s radostí pozorovat, jak snadno celé Čechy, Morava, Slezsko atd. po dlouhém údobí nebezpečných válek se sjednocují s námi v naší myšlence a zuřivé pohromy válečné zaměňují za sladkost blahodárného míru. Nás pak ustanovili za původce a udržovatele tohoto míru, abychom týmiž způsoby, kterými jsme mír zjednali, jej také snadno udržovali a prohlubovali. Proto jsme jen malý počet těch, kdož si navykli na způsob jestřábů žít z kořisti, vyhnali z království nebo je odeslali k válčení v cizině s poučením, za jaké podmínky by se jednou mohli vrátit. Také mocnosti sousedící se samotným královstvím Českým žádaly od nás ústy svých vyslanců mír a těm jsme vskutku dali mír, a naopak jsme mír od nich nabídnutý přijali, uzavírajíce a upevňujíce mírové smlouvy. A tak náš mír s nesmírnou libostí rozlil svou příjemnou vůni také po všech sousedních národech. Nato byly obnoveny obchodní styky, potom obchod zhodnotil všechno to, co po všech koutech království obyvatelstvu přebývalo, buď výměnou za jiné zboží, anebo prodejem za peníze. Obnoveny však a opraveny byly i doly, přední to ozdoba království, a vůbec mír při svém návratu bohatě a hojně znovu přivezl se štědrým ziskem všechny své průvodce a nohsledy, které při svém odchodu byl odvezl. Obnovena byla také práva zemská, podle nichž se každému dostává spravedlnosti, která však po dlouhou minulou dobu neměla náležitého průchodu.

Jako však téměř u všech národů a jazyků a v každém státě trvalý mír

50 v dlouhém klidu vždy rodívá nějakou zrůdu – například v Římě zrodil Lucia Katilinu, Lentula, Cethega a ostatní spiklence –, tak i v našem království ti, kdož z dlouhodobého míru ztučněli a zmohutněli, naučili se vyhazovat zadkem... Mohlo-li se tak stát ve státě římském, který byl uspořádán podle tak dobrých zákonů a nařízení, vůbec se nedivíme, že se to
55 přihodilo i v našem státě, který jsme za uplynulých dvacet let s boží pomocí převedli od bezuzdné neukázněnosti v stát řízený panovníkem. Ale stěžujeme si na to, že svou zcela zřejmou zločinnost, vzpouru a velezradu zastírají jako umělým pláštíkem poslušností k apoštolské stoličce a uctíváním ohledem na obecnou jednotu svaté matky církve, jako bychom byli my od ní
60 odpadli; a divíme se tomu, že našli pro své smyšlenky svědky i osoby jim věřící. Nejvíce však žasneme nad tím, jak přístupnou důvěřivost našli u nejsvětějšího v Kristu otce i pána, u římského papeže.

4 tehdy: r. 1448; přirozený dědic: Ladislav Pohrobek – 5 pod poručníkem: byl jím císař Fridrich III.; nemnoho později: r. 1453; zbaven poručnické péče: předtím r. 1452 – 6 do otcovského a dědovského: narážka na jeho otce, krále Albrechta a na děda ze strany matčiny, krále Zikmunda – 7 tehdy: r. 1448 – 12 v nezralém věku: v 28 letech – 13 při našem otci a dědu: narážka na Viktorína z Kunštátu, přítele Žižkova, a na Bočka z Kunštátu, který byl r. 1415 mezi pečetiteli stížného listu šlechty proti upálení Husovu – 14 na Prahu: začátkem září r. 1448 – 51 Lucia Katilinu...: jména předních osnovatelů spiknutí Katilinova v Římě v 1. stol. př. n. l. – 62 papeže: Pavla II. (1464-1471)

OBRANA KRÁLE JIŘÍHO

Neuznávám takovou statečnost, při níž se zločin provinilcův trpělivě snáší, protože taková statečnost jenom podporuje hřích a dodává zbraně nepravosti. Proto aby naše přílišná trpělivost do hloubi nezatvrdila srdce těch, kteří pronásledují naši nevinnost, přistupme k vyličení věci, o níž jde.

5 Římský papež Pavel, biskup sedící na prvním stolci, dal vyhlásit půhon na slavného českého krále, falešně ho obviňuje, že prý zabředl do kacířství, ačkoli vůbec nebyl z kacířství usvědčen. Tvrdil onen obviňovatel, že prý král při nějakém slavnostním shromáždění v Praze řekl, že každý křesťan, i laik, má-li dosáhnout věčného spasení, je nezbytně povinen
10 přijímat svátost oltární pod obojí způsobou chleba i vína. Potom však, když teprve běžela lhůta prvního půhonu, tedy v době, kdy úkol soudcovský je podle práva v klidu, aniž předtím došlo k nějakému vyšetřování a aniž k tomu byl král kdy předvolán, vydal zákaz, že nikdo nesmí králi přiznávat práva královská ani jeho jakkoli poslouchat, takže cestou skutku byla
15 královská moc uprázdněna a zbylo vyšetřování o lichém titulu královském. Onen nesmírně mírný král v důvěře ve svou nevinnost opětovně žádal nanejvýš skromně krále a knížata, aby zakročili u papeže jako prostředníci,

ale nemohl dosáhnout toho, aby bylo pro vyšetření svrchupsaného obvinění a pro jeho pravdivé prozkoumání stanoveno místo, kam by mohly být bez obtíží přivezeny vážné osoby, které se přímo účastnily toho shromáždění, kde prý král taková slova podle obvinění pronesl, aby tak vyšla na světlo pravda se všemi podstatnými okolnostmi sporu. Přerozumnému králi byly dobře známy řády aneb správněji zlořády u římské kurie, protože hádavost, odporující dobrým mravům a svatým zákonům, nemůže správně být nazvána zachováváním dobrých zvyklostí. Věděl, že se půtkami advokátů a slovními potyčkami dochází spíše k podvrácení pravdy nežli k jejímu nalezení. To jsou totiž ti, kteří naučili své jazyky mluvit lež, lidé výmluvní proti spravedlnosti, vyškolení ve lstech, moudří k podporování zla, výřeční k potírání pravdy: vykládají věci nezjištěné, skládají pomluvy proti nevinnosti, rozkládají prostotu pravdy a pokládají překážky do cesty spravedlivého soudu. Pamatuji se, když onen upřímný král konal poradu o tom, co třeba ještě podniknout, jak mu některé osoby znalé soudních pří radily, že by se podle mravu anebo spíše podle praxe římské kurie měli za peníze najmout skuteční advokáti, kteří by navyklými praktikami hájili při, a že není třeba těžce nést, kdyby papež s úřednictvem kurie vyždímali z Českého království nějaký užitek nebo peněžitý zisk, když jim platí příspěvky všechny kouty i ostrovy křesťanského světa, přičemž ani sama Británie, docela odříznutá od pevniny, neunikla zcela tomuto břemeni, aby si Řím neutrhl trochu vlny z jejich ovcí, které proklouzly ven z ohrady živých plotů tamních pastvisek. Tehdy odpověděl král se sokratovskou vážností: „Kdybych se nechal přivést k tomu, aby byla má nevina přikrašlována nebo přebarvována nalíčenými potouchlostmi advokátů a aby byla má královská čest i sláva hájena žvanivostí deklamátorů, tehdy bych sám doznal, že nejsem hoden diadému královského a královského pomazání. Vždyť pravdivá obrana poctivého muže musí se dít prokázáním neviny. Ponechme klerikům, literátům a krasořečníkům takovéto praktiky! Králi sluší cesta královská!“ Tenkrát přemnozí z králových rádců setrvali v svém dřívějším mínění, majíce na zřeteli mír a pokoj pro slavné království České a vycházejíce z toho, že náklad na spory, vedené před soudem, jsou nepatrné ve srovnání s válkami, které si vyžadují koní, zbraní a prolévání nevinné krve. Tehdy jeden muž znalý dějin připomínal, že Sokrates, přeslavný velikán řecké vědy, byv křivě obžalován, se vším důrazem opovrhl obranou své pře, kterou neobyčejně zdařile složil mistr a vynálezce rétorického umění Lysias, že tak Sokrates učinil proto, aby se nezdálo, že v době, kdy mu hrozila pohroma, zapomněl na svou obvyklou vážnost, a že proto muž ze všech nejnevinější na sobě zakusil trest podle ukvapeného rozsudku. Tehdy však přepevný král, předeslav slova o tom, že nic tak beze vší námahy nezřejmuje pravdu jako krátké a prosté vyličení, ustálil se na tomto úsudku: „Papež tvrdí, že jsem byl u něho udán proto, že prý jsem v něja-

60 kém slavnostním shromáždění, konaném v Praze, veřejně prohlásil, že lid
křesťanský i laický, má-li být spasen, je nezbytně povinen přijímat oltární
svátost pod obojí způsobou. Co je platné jmenovitě zdůrazňovat, že z té
pověsti nebo podezření není nic známo, a jestliže je vůbec nějaké podezření,
65 že vyšlo od soků a lidí zlovolných. Nyní již víme, že takové věci byly vy-
myšleny od věrolomného Zdeňka ze Šternberka. Čeho všeho by se neodvážil
proti druhému ten člověk, který se neostýchal porušit přísahu, již se nám
zavázal, který neušetřil dobrého jména ani své manželky, ani svých dětí,
ani posléze svého vlastního? Dále, k čemu by to bylo, vyžadovat bližší
70 podrobnosti vzneseného obvinění, požadovat na udavači, aby pověděl
měsíc, den a místo spáchaného zločinu? Takové věci ponechme těm, kdo
za mravní zásadu pokládají tajný útěk od pravdy a převrácení správného
úsudku. Králi nestačí vyváznout prostým popřením, když má možnost
svou nevinu a udavačovo nactiutrhání prokázat důkazem opaku nad polední
85 slunce jasněji? Víme, že se konala v Praze schůze, víme, že se tam z podnětu
zločinného Zdeňka latinskou řečí disputovalo mezi kleriky o přijímání
oltární svátosti. Tam jsme však my, pamětlivi jsouce nařízení svatého
koncilu basilejského, které bylo o té věci vydáno, prohlásili jazykem čes-
kým, že jsme se v obřadu přijímání pod obojí narodili, v něm byli vcho-
vání, že jsme ten obřad – jdouce ve stopách otcových a dědových – vždycky
90 zachovávali a že jej budeme dodržovat, dokud budeme naživu. Jména těch,
kdož se té schůze účastnili, jsou natrvalo zapsána v archívech a od nich lze
zvědět pravdu nad slunce jasněji. Vždyť to, co se děje doma, sluší se pře-
devším zvidat od lidí domácích; o tom, co se děje v senátu, platí svědectví
senátorů a svědectví radních nebo kolegiátů zase o tom, co se probírá
85 v radnici nebo v koleji. Či si myslíte, že se na dvoře římského papeže rokuje
o sporech, které odvozují svůj původ z činů nebo slovních projevů, k nimž
došlo v kapitulách nebo ve shromážděních kleriků? Vždyť takové spory
jsou rozhodovány a rozsuzovány podle svědků a svědeckých výpovědí. Nač
bychom podezřívali římského papeže, že proti nám chce užívat klíček, když
90 pravda leží takořka přede dveřmi a lepší se téměř na prsty?“ Někteří říkali,
že je třeba mít obavy před pomlouvačností udavačovou a před přístupností
svědků; že totiž v naší době zřídka probíhají soudy poctivě; že i na oné
pražské schůzi byly osoby nehodné, zčásti zlovolné, v některých případech
i záluďné, a že byla celá věc zosnována jako léčka. Přezbožný král v pře-
svědčení, že se všechno děje zcela poctivě, řekl: „Cožpak nevidíte, že se
100 podle závažnosti při vyžadují závažnější svědectví? Má-li být i ten nej-
nicotnější člověk odsouzen k smrti, vynáší se rozsudek teprve tehdy, když
předcházelo svědectví sedmera mužů. Nemyslíte, že když jde o dobrou
pověst nebo o hrdlo krále, má se zachovávat nemalá vážnost mravů a sprá-
vedlnosti? Či si myslíte, že je římský papež co do ctnosti a vážnosti nižší
nežli Pilát, který se chvěl, aby neodsoudil nevinného, a rozmanitými cestami

hledal příležitost, mohl-li by bez pobouření nevinného člověka propustit?“
Byl tenkrát přítomen kterýsi znalec práva, který poukazoval na to, že
právo učinilo opatření proti přístupnosti svědků, takže dluh převyšující
105 úhrn pěti set zlatých je možno dokazovat svědectvím teprve pěti svědků,
a obšírně nadto dokládal, že pro potvrzování posledních pořízení osob zemřelých je stanoven počet sedmi a pěti svědků, a rovněž vykládal, že pro
odsouzení biskupů je stanoven velmi slavnostní způsob stran počtu a dů-
stojnosti svědků, takže lze důvodně doufat, že se papež v tak významné
110 při nijak nebude chtít unáhlit. Tenkrát prohlásil přeupřímny král: „Uřežme
darmomluvné jazyky a uzavřeme lstivá ústa. Není zapotřebí takovýchto
praktik nebo takovéhoho řečnění. Je třeba postupovat cestou královskou
a potlačením všelikého zastírání odhalit pravdu. Je třeba zakročít u římského
papeže, aby určil místo ke slyšení, kam by byla dána možnost se
115 dostavit oněm vážnějším osobám, které se zúčastnily toho shromáždění,
na němž – jak tvrdí udavači – jsme pronesli ten výrok, pro který jsme žalováni,
aby jejich výpovědi byla ozřejmena podstata sporu. Takovýmto
způsobem nejenom unikneme pomluvám udavačovým a vysmějeme se
lstivosti úkladníků, nýbrž tak vyjde na světlo i zločinné spiknutí odbojníků,
120 zákeřníků a všelikých zrádců, kteří odpadli od věrnosti k naší osobě anebo
se uchýlili do tábora nepřátel.“

A věru nikoli onou běžnou cestou těch, kdo se soudí, totiž pomocí
prokurátorů nebo advokátů a jejich lstivosti, spojené s úskoky a podvody,
nýbrž prostřednictvím nejmocnějších králů a nejvýznamnějších křesťan-
125 ských knížat dal provést zákrok u papeže, aby pro vyšetření pravdivosti
vytýkaného provinění, kterého se prý dopustil tak daleko od Říma a místa
určeného pro slyšení, stanovil papež místo vhodné k projednání záležitosti,
kam by se mohly osobně dostavit vážné osoby, které byly očitými svědky
celé věci a které by mohly celou záležitost objasnit do té míry zřetelně, že
130 by vůbec nezůstalo volné místo pro lest. Ale ta slova míří jakoby k mrtvému,
příběh se vykládá hluchému. Papež se k jeho prosbám, ač byly
předneseny s takovou upřímností a podepřeny všelikými důvody nebo
spravedlností, zachoval nejinak nežli osel u lyry: hlas sice slyšel, ale smysl
nevnímal. A co je nad to hroznější, ona možnost, která podle zvyklostí
135 kurie bývá poskytována i poslednímu klerikovi, který se pře o své obročí,
byla odepřena králi zbraněmi vládnoucím, potahovanému před právo ve
věci cti, dobré pověsti a stavu království. Vždyť i když zakázal papež, jak
jsme svrchu pověděli, proti právu a spravedlnosti, že nikdo nemá krále
poslouchat, přece nemohl tím krále odzbrojit a rovněž nemohl zabránit,
140 aby ti, jichž věrnost je pevnější a kteří mají k válčení zdravou zdatnost,
nenásledovali krále v bojích. S jejich pomocí král sám často s malou hrstkou
potřel převeliké zástupy svých odbojníků, rozbořil jejich nejpevnější hrady
a potřel jejich moc.

145 Nyní budu vypravovat, co zlákalo a svedlo papeže k tak veliké krutosti a co ho přimělo k tak nesmírné unáhlenosti.

5 *Pavel*: Pavel II., papež v l. 1464-1471; *dal vyhlásit*: 2. srpna 1465 – 11 *lhůta*: lhůta 180 dní – 13 *vydal zákaz*: 8. prosince 1465 – 43 *deklamátorů*: „řečníků“ (řemeslných) – 51 *Sokrates*: řecký filosof Sokrates byl r. 399 př. n. l. odsouzen „pro bezbožnost“ – 54 *Lysias*: řecký řečník na rozhraní 5. a 4. stol. př. n. l. – 65 *Zdeňka ze Šternberka*: předního katolického šlechtice království, hlavy panské strany útočící proti politice Jiřího z Poděbrad – 66 *porušit přísahu*: narážka na přísahu poslušnosti, kterou se Zdeněk ze Šternberka s ostatními katolickými pány zavázal po Jiřího královské volbě – 101 *Pilát*: Pilát Pontský, soudce Kristův – 131 *přiběh se vykládá hlučému*: v lat. textu citováno běžné úsloví – 133 *osel u tyry*: řecko-latinský příslovočný obrat

POLITICKÁ MEMORANDA

Správní systém, který si vytvořily za válek jednotlivé mocenské skupiny, byl po válce za bezkráloví vystřídán zvláštním typem oblastní samosprávy, tak řečených landfrýdů. Tyto náhradní organizace zařizovaly mnohé politické a správní záležitosti a s převahou laických živlů nabývala v jejich písemnostech převahy čeština. Čeština se záhy uplatňovala i v královské kanceláři: vyvolala to stálá potřeba jednat se stavy. Dokladem toho je srovnání kanceláře Václava IV. s kanceláři krále Zikmunda, za něhož (třebas za dlouhé války až na krátké výjimky stále meškal v cizině) nabývala kancelářská agenda ve styku s Čechy samými jazykově českého rázu. Tím více se čeština uplatňovala v kanceláři krále Jiřího, pokud ovšem nešlo o vztah k německým částem českého státu a o vztahy mezinárodní, kde vládnoucí řečí zůstávala vedle němčiny latina. Po té stránce je ukazatelem poměrů známý formulář zvaný Kancelář krále Jiřího; tento sborník pořídil k podpoře obranné propagandy Řehoře z Heimburka nepochybně zderazský probošt Pavel, člen Jiřího kanceláře. Vedle dokumentů již svým původem českých zde najdeme hojně překlady textů latinských, pořizované pro samého krále Jiřího.

Zčeštění úřední agendy i soukromé korespondence by vystoupilo patrněji, kdyby se bylo u nás zachovalo víc městských i panských archívů; avšak i archívni zbytky, především bohatý rožmberský archív v Třeboni, stačí k tomu, aby podaly příslušné doklady, a to jak rázu veřejného, tak soukromého. Čeština prokázala svou tvořivou schopnost stejně v oboru politickém i v epistolografii, jako v jiných odvětvích: plnila brzy všechny úkoly, které přebírala po latině. Zvláštní literární význam měla politická memoranda, a to zejména ta, která nabyla publicity a pronikla i do širších kruhů. Z literatury však nelze vyloučit ani písemnosti soukromé, neboť jsou příznačné pro dobovou charakteristiku, ať již jde o lidské povahy, nebo o formální kvality, o celkovou slovesnou kulturu, o charakter řeči nebo slohu.

VANĚK VALEČOVSKÝ Z KNĚŽMOSTA PROTI PANOVÁNÍ KNĚŽSKÉMU

Spisek královského podkomořího Vaňka Valečovského z Kněžmosta († 1472), poslaný někdy počátkem r. 1457 patrně královské radě, omezoval se na pole cír-

kevní; byl prudkým útokem na světskou panovačnost utrakvistického kněžstva. Je tím zajímavější, že jeho autor sám byl utrakvista. Spisek ukazuje, jak utrakvistická šlechta pocítovala politický vliv kněží jako újmu na svých právech. Vaňkovy osobní podněty, silnější než zřetel k účinkům útoku zasahujícího sám základ utrakvistické církve, vedly v jeho spisku k zevšeobecnění, které nezanechávalo na utrakvistickém kněžstvu ani trochu světla.

I

Nejprvé všech dobrých lidí pro pána boha prosím, ač bych co tu neopatrně napsal nebo pověděl, abyšte mi ráčili odpustiti a připsati to radše neopatrnosti nežli mé zlé vůli. Neb těchto věcí nepiši toliko sám pro se, ale proto nejprvé, abych králově milosti, pánu mému, právě a věrně učinil
5 a zachoval se vedlé mého slibu. Druhé, že se vystřihám mnohými příhodami minulými, kterak kněží někteří neprávě, nevěrně a zrádně sou učinili v této zemi i jinde, a boje se téhož, aby pod mým ouřadem toho nebo i horšího proti pánu mému a králi neučinili a nezbouřili země. Třetí, abych aspoň lidem některým oči rozumu otevřel, aby proto porozuměli jim, kterací jsou
10 byli dříve než nyní, co jednají a oč nejvíce stojí a co sou dříve na jiných hyzdili, tupili, traktáty proti nim skládali a spisovali, vpadli sou sami v též a nebo v horší. Čtvrté, hledě k prvním běhom, kterak pod jménem zákona božího a pod pokrytou pokorou oni sou byli zbouřili lidi na kněžstvo a ouřad duchovní zkazivše, žádnému poddánu býti nechtěvše, než aby sami vládli,
15 lid sobě a města podmanivše kvasili, hodovali, kurvili, smilnili a svá ustavení aby ustavovali, pokud se jim zdá, a starodávní rušili, kteráž se jim nelíbila, ješto skrze to mnoho mordův a kacířstva vyvstalo a ještě trvá mezi lidmi, jenžto pán bůh ví, kdy vyplaněno bude moci býti, a při tom sou se byli zasadili o čtyři artikule a ty lidem před očima opálajice a na jiné kázice
20 je zhyzditi. Tak po vše časy tato leta měli sou se a to rozsivali s svými rotami, že jim žádný nic říci nesměl. Pakli řekl, dal za to hrdlo aneb z města vyhnán byl, kde oni vládli. Důvod toho na mnohých, ješto polem jezdili s vozy, a druzí se zženili, a jiní, ač sou snad polem nejezdili a nekurvili sami a nezženili se zjevně, ale doma v městech držali jim chřbet a dymači kuli
25 i bouřili a ještě dýmají i bouří i podnes chtějí, aby kováno bylo. A lidé, kteří by měli býti jako kováři, ti jim rozumějice nechtí po jich dýmaní již kovati, neb je nyní i prvě již dobře znají a čím dále vždy lépe. A protož sobě ti kněží dymačové, kurevníci a buřičové, ožralci velmi stýskají a hněvají se, když lidí tak hotových k své vůli nemají, jakož sou prvě měli. Neb porozuměj tomu každý, co jest v nich bylo většího, zákon-li boží čili jich
30 přezlá vůle neb jich panování i vládnutí nad lidem. A zasadivše se, aby zjevní hříchové smrtedlní stavování byli, mordovali sou, pálili, hubili, lidí od statkův vyháněli. Zdali sou to nebyli zjevní a smrtedlní hříchové?

35 A toho všeho kněží původ byli a pomáhali. Tak-li jest jim pán Kristus roz-
 kázal, jakož píše o tom sv. Marek v 6. kap. a Lukáš v 9. a Mat. v 10.?
 Když je byl rozeslal, řekl, aby nebrali s sebou na cestu mošny ani holi ani
 peněz, ale řekl jim: „Kdežt' vás koli nepřijmou anebo slyšeti nebudou, vy-
 jdouce odtud, vybite prach z noh vašich na svědectví jim.“ A dále kázal
 jim, aby nemocné uzdravovali a mrtvé křísili. A tito pak se připravili na
 40 cestu s vozy k bojování a s samostříly, s cepy, s puškami a s jinými přípra-
 vami bojovnými a vojenskými. A kdež jich nepřijali, tu z pušek, z prakův
 bili a dobývali, a dobudouce, ne byt' prach z svých noh vybili aneb nemocné
 uzdravovali, ale spálili sou města a lidi zdravé nebožátka z mordovali.
 A vtrhnouce do cizích zemí nic sou toho nehleděli, aby lidi naučili zákonu
 45 božimu, než aby jim pobrali, zbili, zloupili, zšacovali je, a kdež šacuňkův
 nedali, tu zbili, zloupili, pobrali, spálili, co nejvíce mohli, a to sou zjevně
 a zhruba vedli. Potud o tábořských.

4 králově milosti: Ladislavu Pohrobkovi; právě podle práva, správně – 5 vedlé
podle – 5n. druhé... třetí... čtvrté za druhé, za třetí, za čtvrté; se vystřihám jsem va-
rován – 7 pod mým ouřadem za mého úřadování; Valečovský byl královským pod-
komořím, tj. nejvyšším úředníkem nad královskými městy – 11 sou hzdili haněli;
v též v totéž – 12 hledě k prvním během přihlížeje k dřívějším událostem – 13 *pokrytou*
pokryteckou – 15-16 ustavení aby ustavovali ustanovení, řády aby ustanovovali – 18
vyplaněno vyhubeno, zneškodněno – 19 *opálajice* přebírajíce, přetřásajíce; *na jiné*
kázice je zhyditi jiné (články) prikazující potupit – 20 *měli sou se* chovali se, jednali;
s svými rotami se svými sektami – 22 *důvod důkaz; polem jezdili* válčili, bojovali – 23
se zženili oženili se – 24 zjevně veřejně; *držali jim chřbet* pomáhali jim, podporovali je;
dymači podněcovatelé, popichovači – 26 *po jich dýmaní* podle jejich foukání (tj. pod-
 něcování) – 32 *aby zjevně hřichové smrtedlní stavování byli:* narážka na obsah čtvrté-
 ho z Pražských artikulů; *stavování* zamezování – 38 *vybite prach z noh vašich* setřep-
 te, oklepte prach z nohou (na znamení, že s nimi už nechcete mít nic společného) –
 40 *s puškami s děly – 45 aby zšacovali je* aby jim předepsali výkupné; *šacuňkův*
 výkupného

II

Item aby kněží světsky nepanovali.

Když jest arcibiskup aneb který koli kněz, ješto sou druzí bývali
 úředníci v království a tak sou silně a vojensky jezdívali, konšely v městech
 královských sadili aneb listy vydávali, aby tak vedlé vůle jich byli sazeni,
 5 aby jimi vládli. Neb lidi královské ven honili, vězeli, šacovali aneb do rad
 chodili, jako sou tato leta kněží naši činili a ještě všemi obyčeji i mocí
 usilují, aby k témuž přijíti mohli. A takoví kněží mnozí špatní, lotrovští,
 opilí, kurevníci, neumělí, v šerých kuklicech sprostných s cípy krátkými,
 klobouky černými velikými i jinak zlí, z chudého řádu pošedše, nadutí,
 10 hrdí, a ješto lidé nevědí, odkud jsou ani koho otce mají, a ony zkazili
 i z ouřadův vytiskli, tuto jim vinu před lidmi položivše, aby světsky ne-

panovali a nesvatokupčili. Podlé toho mnoho lidí jiných světských o hrdlo, o statky jsou zavedli a připravili a skrze to velmi království toto jsou zavedli a zavrhli, tím že jest pak císař Zigmund jinak lidí ukrotiti nemoha, i musil jim korunu svou, města, arcibiskupství, klášterství, špitálství, jep-
15 tišství zapisovati, ještě dodnes tomu království i králi našemu jest to velmi k velikému zlému a bůh milý ví, k kterému to konci na dlých přijde; a to zlé všecko napřed učinili sou. Pak opět jiní kněží po nich z bíla černí – neb zespod požívají košili čistých kmentových bílených, svrchu sukna černého, 20 neb jinak dobrého – a ti, ač nehoní po té stůpě jako první hrubci šerí, neb by je v tom lidé brzo poznali a liknovali se jich a vystříhali po prvních, ale honí jinou stopou otce svého ďábla, ještě je pokrytství a chytrosti naučil, jsa tisíce řemesl mistr, a s kuklami, s cípy dlouhými a s širokými a s hrdly nesytými, s váčky zahrdlitými, majíce své náhončí, aby jim do měchu naháněli a zase aby z jich váčkův nic nevrátili žádnému. Lidí nebožátka 25 a vdovy, sirotky chytře připravující a poručenství lidská lstivě a vymyšleně nařikajíce. Neb jestli sám kněz poručníkem nebude, ale tak jde s nemocným neb s babou vůkol, žeť jí vždy na to zvede, ať by poručníka učinila, kohož on káže, a tomu poručníku dále rozkáže, aby to tak činil o tom statku s knězovou radou. A potom ten toho požive s jedné strany a kněz s druhé, 30 spolu se smluvíce, a duše bude na boží milosti. Jakož sou někteří dřevním kněžím měli za zlé, když sou je kam zvali, aby službu zádušní učinili a potom dadouce jim jísti a pítí dali jim po groši, i pravíce, že sou druzí hráli v kostky, a kteříž prohráli, říkali sou: toť již ta duše v řiti! A jestli to tak bylo, toho já nechválím, ale ještě mi se to zdá menší zlé, nežli tito nyní 35 činí, neb oni najedouce se a napíjíce se vzali sou po groši a statek aspoň dětem a přátelom zůstal, ale tito zdělajíce poručníky, kohož se jim zdá, sami statek hotový vezmou i klénoty poberou a dětem nebo přátelom dadí, co chtějí, nebo nic, a což svršků nemohou sami pro pokřik lidský k úžitku 40 přivésti, to tepruv na děti a na přátely odloží, aby již tím dluhy otcovské spravovali. A také časem svým na svých kázaních připomínajíce toho mrtvého, kterak jest byl člověk dobrý, moudrý, bohobojící, toto a toto jest této obci dobrého učinil, ještě máte čeho želeťi, neb se takový člověk moudrý a tak hodný nebrzo vydaří. Pak přes to, jestli jest se v čem ob- 45 meškal, poprostež zaň pána boha a vy, páni poručníci, kdo jste a jeho statek máte, pomněte na chudé a nenechávejte nic na jeho duši. Pakli byšte jinak učinili, jáť bych o to musil mluvíti a druhé snad i ohlásiti, neb vím, co mi jest na smrtedlné posteli pravil, prose mne, abych toho na duši jeho nenechal, by pak jinak ti chtěli učiniti, komu jest co svěřil. Potom žena 50 toho mrtvého, nebožička sprostná, mající za to, že on na ni míní a bojící se, aby jí neprohlásil, přijde k tomu knězi na zpověď: „Milý kněže, hnuls mnou velmi, mám tam ještě čtyři sta zlatých, ještěť o nich žádný neví, a chtěť s nimi ráda učiniti, jakž Tvá milost rozkáže, pakť bychť já měla

rozdávati takově komu, Váše milost ty chudé lépe zná, kteříž se pána boha
55 bojí, nežli já, rozdělte vy je sami, doniž se vám zdá, aneb je pro potřebu
potomní zachovejte některému dobrému člověku ku pomoci.“ A kněz dí:
„Máš-li toho co více?“ „Nic, milý kněže, než tam jest nětco stříbra klénot-
ního a koflíkové čtyři stříbrní pozlacení a pás některý.“ A kněz dí: „Vil-
o tom kdo jiný než ty a já?“ A ona dí: „Neví, milý kněže.“ „Nu, kdyžs
60 mi pak pravdu pověděla, ač kolivěk svěřeno máš, neříkej o tom žádnému
nic, přinesiš to tajně tuto aneb tamto a jáť chci na tě zpomenouti pro tvou
věrnost, neb také vím, že jest na tě byl laskav manžel a věřilť jest mnoho.“
Potom ona nebožička mnějici, že jest z upřímnosti, jde i přinese jemu ty
klénoty tam, kam on kázal, a on tu s ní maje takové svobodné rozmlouva-
65 ní, že druhou ihned o čest připraví a ji poruší a dá jí, co mu se bude zdáti,
a sobě ostatek zůstavi.

1 *Item aby kněží světsky nepanovali* a dále aby kněží neměli světskou moc; citován třetí Pražský artikul – 2 *ješto... druzí z nichž... jiní (někteří)* – 3 *vojensky jezdťvali* účastnili se vojenských tažení – 4 *sadili dosazovali* – 5 *lidí královské... vězeli* královské poddané věznili; *do rad* do schůzí městských rad – 8 *neuměli nevzdělaní; v šerých kuklicech sprostných* v prostých režných kutnách – 9 *z chudého řádu pošeďse* ač vyšli z chudého prostředí (žebavých řádů) – 10 *a ony zkazili* ale ony zkazili (tj. dobré kněže) – 13 *jsou zavedli* podvodně připravili – 15 *arcibiskupství, klášterství, špitálství, jeptišství zapisovali* připisovali statky a důchody arcibiskupství, klášterů, špitálů (tj. starobinců) i ženských klášterních ústavů – 17 *na dlých* za čas, časem – 18 *napřed dřive; jiní kněží:* tj. kněží Rokycanovi – 19 *požívaji* užívají, nosí; *kmentových* z jemného plátna – 20 *po té stůpě* po téže stopě, stejně; *hrubci šeři:* označení podle hrubých kuten – 21 *by liknovali se* vyhýbali by se, stranili by se; *po prvních* jako prvních (kněží) – 24 *nesytými* nenasytými; *s váčky zahrdlitými* s měšci, které mají úzké hrdlo (aby z nich neubývalo) – 25 *zase zpět* – 26 *poručenství... vymyšleně naříkajíce* na odkazy... důmyslně si činíce nárok – 27 *poručníkem* správcem odkázaného majetku – 27-28 *jde... vůkol* jedná, zachází s oklikami; *zvede* přivede, zavede – 30 *požive* užije – 31 *na boží milosti* na pravdě boží, mrtvá; *dřevním dřívějším* – 37 *přátelom* příbuzným – 39-40 *k úžitku přivěsti* zužítkovati; *odloži složi, uloži* – 43 *ješto* (absol.) proto – 44 *jest se v čem obmeškal* něco zanedbal – 49 *by* kdyby – 50 *nebožička sprostná* ubožačka prostá – 51 *aby jí neprohlásil* aby jí neprozradil – 54 *takově komu* tak někomu – 55 *doniž* pokud, jak – 57 *stříbra klénotního* stříbrných šperků, ozdob – 60 *svěřeno* dáno do opatrování, odkázáno – 65 *druhou* některou

III

A těm věcem všem svrchu psaným já, ač koli jim nerozuměje, proto
v tom je dobře znaje i u vinách je již maje velmi velikých, postavil sem se
a zasadil proti takovým kněžím modlářským a svévolným s boží pomocí
pro královu milost, pána mého, také pro pána správci a pro tuto zemi i pro
5 svou čest, abych jim toho nedopustil. Pakli by co bylo proti králově milosti,
pánu správci a této zemi, v tom opraviti chci, jakž Váše milost rozkáže,

buď řečí, statkem nebo hrdlem, za to prose Vaší milosti, abyste v paměti ráčili míti, jestližeť co napotom skrze ně zlého přijde králi Jeho milosti, pánu správci a této zemi, že již tím déle vinen býti nemíním. A také žádám
10 toho, co na ně provedu slušně a řádně, ať utrpí, jako na to bude slušeti, aneb opraví, jakož Váše milost rozkáže, a potom ať se toho ani jiného podobného k tomu nedopouštějí. Pakli by se dopustili, aby jim tyto věci všechny novy byly. A chtějí-liť, abych jich s pokojem nechal, nechť zaručí rukojměmi hodnými, poněvadž praví, že ještě v Čechách dosti přátel mají,
15 pod 20 tisíci kop grošův, ať za mého ouřadu nic nekáží a nejednají zlého proti králi Jeho milosti, pánu správci a této zemi. A já chci také zaručiti pány, rytíři i zemany i jinými dobrými a hodnými lidmi pod tolikýmž neb větším základem, žeť jim nebudu překážeti skutkem ani řečí, a tak tím obyčejem bude moci mezi námi mír býti.

20 Nechať káží, co je milý pán bůh naučil, ku pokoji. Pakli by kdo řekl, že bych já snad z nelibosti tyto věci spisoval aneb že bych již chtěl ustoupiti těla a krve Kristovy boží pod obojí způsobou, aby to bylo všecko každému vyňáto i z srdce i z oust, a pravím to pod mým svědomím, žeť tak není, než prostě pro svrchu psané příčiny. A což se dotýká přijímání těla a krve boží,
25 v tom sem zrostl i vychován, a že sem tak věřil i vyznával všemohoucího boha a člověka pravého a žeť jest to pravá pravda, což jest ráčil pověděti, a o to sem mnoho nesnázi měl a trpěl vedlé strany naší, jenžto mnoho dobrých lidí tajno není. Než poněvadž se jest zdálo Rokycánovi málo, jistoty a pevnosti o té pravdě na čtení pána Krista míti a přestati, i potvrdil
30 sobě toho výše nad čtení Kristovo kompaktáty a těmi kompaktáty se i jiné zavázal ku pokoji a ku poslušenství, také k zachování i srovnání jich všech řádův kostelních kostela římského, k kterémuž já také svolil sem, držeti mině i vedlé těch kompaktát zůstati, jiné všechny všetečnosti při tom tomu škodlivé pomítaje. A jestliže on nechce svým slibom dosti učiniti, ale já
35 bohda míním to držeti, ač sem i nesvoloval, by pak měl na věky arcibiskupem nebyti. Pakli dí kdo: „Proč pak oněch kněží druhé strany nedotýčeš?“ K tomu takto odpovídám: Poněvadž jest jich Rokycána o to nenařikal, ale učinil s nimi ta kompaktáta, zavázav k nim všecku naši stranu. Nevím s nimi oč mluvíti, než zachovati je chci v tom s jich strany i sám se u sebe
40 vedlé týchž kompaktát. A druhé proto jich nedotýkám takově, neb mi v můj ouřad nikdy nesahali, jako mi Rokycána i s svými kněžími sahá. Mnozí, ješto z nich nejsou svěceni, než v Čechách od kněží pochybných, a to jest dosti k modlářství, a ti tím chtějí zbouriti tuto zemi i města proti králi Jeho milosti, také proti správci i mému ouřadu. A jsou-li kteří z nich
45 zlí, t. z římských kněží, ale mají nad sebou větší, kteří je z toho káratí mají, ale Rokycána sebe ani jiných svých kněží i nekněží nedá žádnému káratí ani komu chtí poddáni býti, ale chtěli by všem vůbec rozkazovati a jim aby žádný nerozkazoval etc.

4 *pro pána správci*: pro Jiřího z Poděbrad – 6 *Váše milost*: míní se asi královská rada, již Valečovský podal svůj spis – 10 *provedu* prokáži; *utrpi* jsou potrestáni, odpykají – 13 *novy*: tj. neomluveny, nesmlčeny – 17 *dobrymi a hodnymi* urozenými a důvěryhodnými – 18 *pod základem* se zárukou

21 *ustoupiti* vzdáti se – 23 *pod mým svědomím* na své svědomí – 25 *sem zrostl* (m. *vzrostl*) vyrostl jsem – 27 *vedle* při, s – 29 *na četní* na evangeliu – 29-30 *potvrdil sobě toho výše* zajistil si to navíc – 32 *kostela* církve – 34 *pomítaje* zamítaje, zavrhuje – 35 *ač sem i nesvoloval* přestože jsem nepovoloval – 36 *druhé strany*: tj. katolické – 37 *jest o to nenařikal* v té věci neobviňoval – 42 *mnozí*: tj. z utrakvistických kněží – 45 *větší* nadřízené, představené

HILARIUS LITOMĚŘICKÝ LIST KRÁLI JIŘÍMU

Tento spisek má na rozdíl od memoranda Vaňka Valečovského vyhraněnější politický ráz. Byl složen po papežském zrušení kompaktát (31. března 1462), ale jistě ještě před srpnovým sněmem, který zjednal jasno o neochvějném utrakvistickém stanovisku krále Jiřího. Spisek byl králi podán současně s návrhy papežského zástupce Fantina de Valle (jsou někdy z druhé poloviny června 1462); proti Fantinovu pyšně vyzývacému tónu zaznívá však u Hilaria český akcent, zejména v řečnickém apostrofování české přírody a ctností obyvatelstva.

I

Najjasnější králi a pane, pane muoj najmilostivější! Vaší královské milosti něco, co jest mi na srdci, zatajiti nemohu, poněvadž druhdy slyšenie a roznímanie tak hojného, jako věc záleží, pro příčiny nemohu mieti. Neboť jsem k tomu povinovat i pro muoj úrad ot otce svatého poručený i lítost
5 přirozená vlastní k tomu mě přinucuje.

Nebeský pán nesmrtdelný tuto zemi slavnú mnohými a velikými věcmi obdařil jest i přirozením i štěstím. Neb žádáš-li hojnosti chlebu, vína a vody, v Čechách najdeš, kocháš-li se v zdravém povětří, vidíš, jak jasnú tváří na naše hory doly hledí, nebo sladké a čisté vody ne potvory ale ryby rybářóm
10 rodie. Země horami i doly rozdělená, hájem a dřevem plodným i lidským vtípem i přirozením se odievá a rozličnú zvěř v sobě má. Mlčím o koviech všelikterakých – nech mistryně všech věcí, zběhlost, mluví. Takové jest uměnie v vychování dobytká všelikého, že by přítel kniehy duostojných otcuov Abraháma i jiných na východě mněl by, že by tento lid od těch
15 velikých otcuov pošel. Miesto malé, ale hojné má mnoho a silných přebyvatelów, jichžto boje a skutky bych měl praviti, pomine den a kraší řeči to vypravovati málo platno jest. Nedostane mi se řeči, obrátím-li se na přátelstva, rody, domy urozené, sečtu-li rytierstvo i prostý a obecný lid. Vy ste mi toho svědkové, že páni naši kniežatóm okolním, zemené pánóm

- 20 jiných národuov témeř se prirovnávajú. Pak chceš-li voděného jezdcu, jak kopím svým točí jako Ajax směle proti šiku, opatřiti, přizříž tu, když se potkají; uzříš, jakť vlípají v voděnie nepřátelské mužové naši směle. Učený onenno Virgilius krásnú řečí vypsál římské skutky. Ó, by byl jeho kto přivedl do našich krajin, byl by nemohl pera nasytiti písmem a skutky.
- 25 Žádal onenno přišed ot studnic bohyň viděti Platona? Když v našich krajích jednota a svornost byla a panovali lidi, byl by viděl legii učených a jednak z světa vybraných doktoruov a mistruov netoliko Praze, ale všemu světu svietících. Ó bolest a neštěstie, že květ ten takovým mrazem zaražen nemohl vykviesti k ovoci věčnému!

3 *roznímanie* rozbírání, probírání; *věc záleží* je nutné, potřebné – 4 *pro muoj úřad*: Hilarius byl od r. 1462 administrátorem konzistoře podjednou

7 *přirozením* od původu, od přírody – 10 *dřevem* stromy – 11 *vtípem* důvtípem, důmyslem – 12 *zběhlost* zkušenost – 14 *mněl by* domníval by se – 15 *by pošel* že pochází; *přebývatelův* obyvatel – 16 *bych měl praviti* kdybych měl vyprávěti; *kraší* sebekrásnější – 17 *na přátelstva* na příbuzenské vztahy – 19 *zemené pánóm*: tj. nižší šlechta vyšší šlechtě – 20 *voděného* ozbrojeného – 21 *jako Ajax*: narážka na hrdinu řeckých pověstí o trojské válce, proslulého obratností v zacházení s oštěpem; *opatřiti* spatřiti – 22 *se potkají* utkají se; *vlípají v voděnie nepřátelské* pronikají, zakusují se do nepřátelské zbroje, do ozbrojených nepřátel – 23 *Virgilius*: narážka na římského básníka P. Vergilia Marona (70-19 př. n. l.) a jeho epos Aeneis – 25 *onenno* tamten (tj. Vergilius); *Platona*: jednoho z nejslavnějších řeckých filosofů (427-347 př. n. l.)

II

- Máš, ó králi milostivý, dvě straně v svém království: jedna věrných křesťanuov pod svatým poslušenstvím, ot niežto čest království a všeho hodného očekáváme. Došel jsi, páni naši a jiné zemanstvo tě za krále jmenovali, biskupové naši korunu na tě vstavili, ty ot otce svatého králem i jmenován jsi i jmien; císař tobě dal regalia, markrabství i vévodství tobě poddal jest, potom veliké množství kniežat a pánuov říských vši ctí a poctivosti královskou se tobě klanějí. Všecko toto i jiné od církve svatě máš proto, že v tobě samém všech jest položeno očekování všeho dobrého.
- 5

- Máš jinú stránku Čechuov, z kterýchto někteří pod kompaktáty, někteří pak, snad starší, jménem zákona ot jednoty se vytrhše, i držie přijímanie posvátné pod obojí způsobú a cos pod tím jiného. Ot těch ač koli jsi jmenován král i jmien, však té ctí, která jasnosti Tvé i potomnosti královské, v tom trvajice ani dáti, ani zachovati mohú; pakli se obrátie, i dáti i zachovati moci budú.
- 10

- Ale otpust sluze svému, královské dostojenství, neb pod přísahú povinen jsem podlé svedomie Tvé jasnosti pověděti! Co jest mi v srdci, poviem. Oni, jenž bohda budú navedeni, neb Čechové jsú, snad řkú: „Naj-
- 15

jasnější králi, všaks z mladosti v té pravdě vychován. Tys knieže viery, kolikrát koli zasadil jsi se pro obranu kalicha, tolikrát jsi získal. Tobě
20 samému pán buoh královstvie dal, aby té pravdy hájel. Hlediž, pokudž jie budeš hájeti, štěstie budeš jmieti; jestliže jedínú pro marnost světskú zane-
tbáš, zahyneš!“

Co pak pravie, že mnoho jest k zákonu božiemu přichylno, co o kostele
řeckém otřezaném a o některém jiném a kterak již pravda božie počíná se
25 zjevovati na světě a jiné věci tobě rozprávějí, ty, najmilostivější králi, i vieš
i slýcháš. Ale tvá taková jest múdrot a opatrnost, že jestliže štěstie v krá-
lovství chceš mieti, ne za radu, ale za nekonečnost a nestálost to přijmeš.
Neb, ač koli v tom běhu narozen i zchován jsi, však buoh nesmrtný tebe,
jenž jsi byl takový, zachoval, aby ne skrže jiného, ale skrže tě to, co na tobě
30 bylo, také na jiných opraveno bylo. Neb jaká by čest byla Čechóm, aby
skrže jiného těch věcí neznámého napraveni byli? Pak co koli cti máš,
všecokf jest ot kostela přišlo, a ne ot toho, jakož oni pravie pravdú. Nechť
povědie, coť cti přišlo pro tě ot té strany, zdali panstvie? Však to máš ot
starodávneho tvého rodu, kterýž se prvé, než tito byli, rozmože jako jini
35 rodové a poslušenstvie svaté cirkve vždy byl zachoval. Zdali gubernátor-
stvie? Na tos byl volen, ale skrže krále Ladislava stvrzen a stvrzenie věcí
moci má než moc daná volením. Pakliť pravie, že královstvie? Již jsem
o tom nahoře pověděl, že Tvá jasnost to moci otce svatého i vzel i po-
tvrzen jest. Což, milostivý králi, mohú tobě více dáti, tak v tom rozdielu
40 stojiece, právem nech povedie. Ale nepovědie, co naši ctí tebe velikú očeko-
vají, jakož pak Tvá jasnost od Fantina, svého prokurátora, široce slyšala.
Neboj se, jakož pravie, že zahyneš, otstúpiš-li. Nic bohdá, ale ještě proti
nepřátelóm božím a cirkve neposlušným tvú múdroti a moci povstaneš
a ty, jenž tobě jiná radili, tvú opatrnosti bez meče, ale milostí královskú
45 jmeš. Nedaj, milý králi, cti tvé jinému a let svých ukrutnému, aby snad
cizozemci nenaplnili se moci tvých a práce tvá přišla do jiného domu a želel
by toho naposledy, kdyby dokonal tělem i masem tvým; tak die prorok.

1 *dvě straně* (duál) dvě strany – 1-2 *věrných křestianuov pod svatým poslušenstvím*:
tj. katolíků poslušných Říma – 3 *došel jsi dosáhl jsi, uspěl jsi* – 4 *korunu na tě vstavili*
korunovali tě (srov. R. Urbánek, České dějiny III, 3, s. 360) – 5 *jmien* považován;
regalia: odznaky panovnické moci (korouhve korunních zemí), symbolicky propůj-
čované při udělování léna

9 *z kletícho* z nichžto; *někteří*: rozumějí se tu různé jiné odchylky utrakvistické
cirkve – 12 *klerá jasnosti Tvé i polomnosti královské* která přísluší tobě i budoucímu
královskému rodu – 13 *ani... mohú ani... nemohou* – 17 *navedeni* uvedeni na
správnou cestu – 20 *aby hájel* abys hájil – 21 *jedinú* jen jednou

23 *pravie*: tj. kališníci – 23-24 *o kostele řeckém otřezaném* o řecké cirkvi, odděle-
né od Říma (s níž čeští utrakvisté navázali styky) a zachovávající přijímání podobojí
– 27 *za nekonečnost a nestálost* za neuzavřené a nejisté (provizorní) – 28 *v tom běhu*
v tom způsobu (tj. přijímání podobojí); *zchován* (m. *vzchován*) vychován – 32 *ot*

kostela od římské církve; pravie pravdú prohlašujú za pravdu – 34 *rozmože* (aorist) rozmohl – 35 *gubernátorstvie* správcovtví – 39 *v tom rozdielu* v té odlišnosti – 40 *ctí tebe velikú* s veľkými poctami tobě – 41 *od Fantina*: od legáta Fantina de Valle – 44 *tvú opatrnosť bez meče...*: i z české strany se tu ozývá domněnka, která zkrusovala již po léta u papeže Pia II. pojetí české otázky, jako by stačila pouhá vůle Jiřího, aby se utrakvisté podrobili Římu – 46 *aby nenaplnili se mocí tvých* aby se nenasytili tvou mocí – 47 *by... kdyby* bys... kdybys; *die prorok*: srov. Přisl. 5,9-10

III

Dále máš České kráľovstvie v časnom pokoji sobě poddané, poněvadž tě král nebeský ráčil míti krále a rozbroje tvú múdrosti staviti a pokoj lidu dáti jest ráčil. Nemysl sobě jinak, žeť i múdrost i opatrnost tobě dá, kteráž se v jednotě dává, aby lid ten navedl. Však vieš, ó králi, že již máš větší stranu lidu tvého bez práce, jenž jest pod poslušenstvím svatého římského kostela, jenž tobě i radú i pomoci vždy přístáti bude. Ostatek snadně k jednotě přivedeš, budeš-li ráčiti. Neb všickni, abych tak řekl, i páni i města tvého přikázanie a rozkázanie v tom čekají; rciž, a staněť se, rozkaž, a napravieť se! Jinak, jestliže se k jiné straně obrátíš, jehožto pak na králi nikoli nesluše, máš tu nějakú stránku, kteráž nedrží podlé řádu cirkve svaté; budeš-li jie obhajevati, musíš naši stranu k sobě v tom přivesti, kterážto nižádným obyčejem k tomu nepřivolí, radějíf poběhne do cizích zemí, jako dřieve, pro vieru. Ale onino druhé strany, kam by ušli, nevědie. Neb ten obyčej přijímanie v samém tvém kráľovství a markrabství jest, a to ne všudy; pójdu-liť do jiných zemí, jedno ze dvého musie učiniti: nebo aby se tajili, jaké jsú viery, aneb chtie-li jak živi býti, musieť se s lidem tiem srovnati. Do Řek nepójdú, nebť jest ta již pohriechu pod Turkem; v Rusech aneb jinde tak jest rozdielný obyčej, že také v tom by se spolu nesrovnali. A bych pak dlúho mluvil! Budiž to, aby pro ztracenie statkuov aneb pro hruozu, jehož bože nedaj, někteří svolili k obojiemu přijímaní již proti zápo- vědi cirkve svaté, Slezáci a jiní tvoji poddaní toho neučiní, cizozemci budú se tvého lidu varovati a mnoho zlého z toho přijde, jakož dole pravím.

Jinú věc povieť! Nejjasnějši králi, nerač tesknosti mieti k mé řeči, nebť já povinnost svú činím a Tvá velebnost ot sluhy svého, nemá-li zlata, ale kóže, jenž by tvé zlato přikryly, přijme. Večné paměti hodný rod Přemyslavuov, z něhožto kniežata, vévody, kráľové i ciesařové pošli jsú, již dnes v pohlaví muském sšel jest. Ty sám první a jediný z Čech mezi toliko tisíci nalezen jsi, jenž by jiný rod kráľovský založil, štiepil a ustanovil. Chceš-li, milý králi, aby nediem na dlúhé časy, ale věčně tvuoť rod kráľovský z tebe pocházal, následujž viery, náboženstvie, celosti, poslušenstvie svaté stolice apoštolské podlé předkuov tvých, neb jinú cestú choditi bezpečně a slušně nebudeš moci, ani také v počtu kráľovském a kniežecém položen

budeš, jestliže jich v tom, co se dotkne svatého poslušenství a jednoty, u viere následovati nebudeš. Ale první budeš, po němžto jiný že by druhý
35 nebude, neb kterýť po tobě bude, podlé poslušenství bude, a jestliže z tvého kmenu bude, ale jako ty nebude, neb pod poslušenstvím bude. To diem, ne by Tvá milost tak nebyl, než kdyby se na druhú stranu, jehož bože nedaj, obrátil.

Poviem ještě nynie pánu mému, nětco tajnosti se dotýkaje. Viz, prosím
40 pokorně, aby království přivedl k poslušenství, aby buoh, dárce království, život manželky tvé tobě nejmilejší a panie naše otevřel. Otevřef, s doufáním, bohda, pravím, učiníš-li v pravdě, neučiníš-li, neučiníf. Viece jsem pověděl, než jsem měl, ale horlivost viery a má proti Tvé jasnosti povinnost nětco také z sebe, ale ne vzdáleného od pravdy připudí povědětí.

45 Protož, ó králi, to učíň a nový kmen království Českého na věčná léta začatý upevni, aby z tebe pošli kniežata, králové i cesařové a požehnal tobě pán buoh a semenu tvému po tobě, aby proti tobě nepovstali cizozemci, aniž byl nalezen nepřítel, jenž by tě a tvé budoucí k boji popudil, ale rod tvooj požehnaný tě velebil a říekal: „Najšťastnější ten Jiří, předeek náš a otec,
50 velikú svú múdrostí a vtipností od pána boha jemu počenu vkročiv v království, jenž bylo v otcizení i jmieno i posazeno, v poslušenství navedl a vtělil cierkvi svaté, a co jiní velikými náklady a boji učiniti nemohli, ten bez boje to zjednal, pozóstavil nám, ženě a dětem svým po sobě, a z jeho požehnanie dobré věci na zemi béreme.“ Páni zemští, jenž po tvých dnech
55 i našich budú, jakú radostí budú se chlubiti, řkúce, že z řádu našeho panského vyšlo kniežetství, království i cesařství. Veselá budú kniežata a králové, že takového krále zaslúžili jsú mieti v svém počtu, a netoliko krále, ale otce českého a patrona i dědice. To píši o dobrém, co má bohda Vaší jasnosti přijítí, neb zlý Čech, ješto českého dobrého nehledí; a toto se
60 mi zdá tak dobré, že co kolivěk jiného Tvá jasnost bez poslušenství před se vezme, nic svatého, nic stálého nebude; protož to radím, píši jako bohda věrný Tvé jasnosti a pravý Čech.

1 v časném pokoji v dočasném míru – 2 staviti zastaviti – 4 aby navedl abys uvedl zpět na správnou cestu; větší stranu většinu – 6 kostela církve; přístátí bude bude při tobě státí, bude pomáhat – 9 k jiné straně: tj. k utrakvistické – 10 stránku stranu, skupinu věřících – 11 k sobě v tom přivéstí obrátit proti sobě – 12 poběhne odejde – 14 v samém v samojediném – 17 se srovnati se shodnouti – 19 a bych pak dlúho mluvil a co bych dlouho mluvil; budiž to i kdyby se stalo – 21 Slezáci: mínění především Vratislavští jako představitelé německého katolictví proti českému utrakvismu

23 tesknosti mieti stěžovati si, zlobiti se – 24 nemá-li zlata... smysl: spokojí se s tím, co mám – 25 Přemyslavuov Přemyslův – 27 sšel jest vymřel – 28 by štiepil štěpoval, pěstoval by – 30 celostí nedílnosti, jednoty (integritatem) – 32 v počtu královském... položen budeš budeš započítán mezi krále

39 tajnosti skrytých věcí – 41 aby život manželky... otevřel: tj. aby porodila dě-

dice trůnu; Jiřkovy děti se narodily v době, kdy ještě nebyl králem, a nebyly tedy podle tehdejšího měřítka královského původu – 44 *připudí* nutí

50 *póčenú* propůjčenou – 51 *i jmieno i posazeno* i považováno i položeno – 55 *z řádu* ze stavu – 57 *v svém počtu* ve své řadě

IV

Ale abych konec učinil a tobě, pánu mému najmilostivějšímu, věrně, jakož mám, radil, co v srdci mám, zatajiti nemám. Pak při Tvé jasnosti jest přijieti, otvrci neb něco vybrati.

Mně by se zdálo, aby Tvá jasnost znamenala počátek tohoto neposlu-
5 šenství, a odděleně neb rovně týmž obyčejem k svornosti a poslušenství
přijedeme, poněvadž týž kořen bývá věcí otporných; protož jako tato dvojice
počela se jest najprv skrze kněžie, jenž jsou odstúpili ot poslušenství svých
prelátuov, kázal každý, co chtěl, múdří a učení hnáni byli přeč, lid musil
jich poslúchati nebo vyhnáno býti ot statkuov i snad zahubeno, tak by mně
10 otporné bylo, aby výsost Tvá královská jednu hlavu měla v arcibiskupství
pražském, nebo jest neslýchaná věc, aby dvě byly hlavě v jednom těle, jako
dva králové v jednom království. A pak ten jeden aby byl ot stolice římské
požádán, jenž by všecko kněžstvo vzal v poslušenství a posláno bylo k otci
svatému a cestu a obyčej slušnej, jenž by byl pójčen témuž legátu pro
15 některé uvedenie a napravenie. A již aby žádný nekázal, než na čem by bylo
svoleno. Do země aby s tím legátem ráčil dobytí múdřých a učeních lidí.
Lid obecný aby byl v plné svobodě viery a aby jeden každý, zvláště v Praze,
mohl sobě kúpiti duom, dědiny, vinici, k řemeslóm aby byli všickni, zvláště
mistrní a učení, přípuštění. Též i do učenie pražského aby byla svoboda pro-
20 volána. Aby žádný druhého nehaněl kdež koli a aby lid mohl bez překážky
přijímati svátosti křesťanské svobodně a tak neb tak držeti, jakž by se jeho
svědomí zdálo. A jasnost Tvá aby nevelebil kompaktátuov, neb i mistři,
jenž jich chtie brániti, posmievají se jim, nébrž pravie, že jsou pójčena ot
cierkve omylné, jako jsem to sám slyšal; jiní zachovatele jich chtěli hnáti
25 z Čech i z Moravy s kompaktáty. A tak múdrost Tvá rač to uskrovniti, aby
žádný o ničemž se nehádal, a jasnost Tvá zbraniť a obhajuj takového legáta,
byli-li by kteří otporní aneb buřiči, aby měl moc je zkrotiti a tresktati bez
přimocování všelikého. Tíemto a jinými věcmi v krátké chvíli porozumí
jasnost Tvá, jakť se lid napravi, že bez meče a střely všickny v jednotu poslu-
30 šenství uvede. Neb bude-li Tvá výsost vždy státi, aby byla stvrzena kompaktáta,
staneš o to, coť věčnú v sobě kyselost a nesnázi zaviera. Nebo,
dokudžs ty živ, takť i stáli v pokoji, a snad těžce, ale po tvé smrti nemním,
byť kto podobný k tobě kraloval, jenž by dvě věci a strany otporné v pokoji

držal zvláště, neb vždy oni stranu naši budú utiskovati a zase, jakož pak
35 naši ne u veliké jsú svobodě, i řemeslníci i kněží.

Toto, slavený králi, krátce rač ote mne milostivě přijieti. Že jsem něco
neslušného psal, rač svú múdrostí a milostí to opraviti a nevážiti ve zlém.
Položil jsem zlé i dobré, i cestu i radu, rač ve vše nahlédnutí. A jiné věci,
kteréžto dal pán buoh a dá! A stuoj o poslušenstvie a buď upřímé myslí,
40 buohť bude s tebu a dáť múdrost k napravení. A jakož král David připravil
všecky potřeby k chrámu synu svému Šalomonovi, tak ty synu svému,
jehož porodíš v poslušenství, aby on po tobě a vnukové tvoji v království
napraveném, upokojeném, nábožném, hojném, tučném a sladkém, i brž
rozkošném a zdravém kralovati mohli. A tvá paměť živa buď mezi králi
45 jinými i nad jiné na věky. Amen.

4 aby znamenala aby měla na paměti – 5 odděleně neb rovně různými cestami
nebo stejným způsobem – 6 *otporných* jsoucích v rozporu; dvojice rozdvojení – 8 *preč*
pryč – 9 *vyhnáno býti*... *zahubeno býti vyhnán*... *zahuben* – 10 *jednu hlavu*... *v arci-*
biskupství pražském; tj. místo tehdejších dvou administrátorů podobojí a podjednou;
Hilarius samozřejmě předpokládal, že jedinou hlavou bude katolík – 16 *aby ráčil*
dobyti abys ráčil získat – 18 *aby mohl sobě kúpiti duom*: městská rada to tehdy po-
volovala jen příslušníkům strany podobojí; *dědiny* pozemky, půdu (dědičnou) – 19
mistrní a učení dovední a vyučení; *do učenie pražského* na pražskou universitu – 21
tak neb tak držeti: tato proklamovaná volnost ve způsobu přijímání je sotva míněna
vážně, protože je v rozporu se všemi předchozími výzvami podříditi se Římu – 23 *něbrž*
ba dokonce – 24 *zachovatele jich* ty, kdo je zachovávají – 25 *uskrovnili* upravit (na
menší míru) – 26 *zbraniť* obraňuj – 28 *bez přimocování všelikého*: tj. bez násilí; jak
je patrné z předchozího, redukoval Hilarius celý spor českého utrakvismu s Římem
na otázky církevní disciplíny; i zde se domnívá, že pouhé církevní disciplinární tresty
(bez použití výkonné moci) stačí k odstranění možného odporu – 30 *státi* trvati – 31
staneš zasadíš se; *zaviera* obsahuje – 34 *zvláště* vedle sebe, jednu vedle druhé; *a zase*
a naopak

36 *že*... *něco* což – 40 *král David*: izraelský král (1013-973 př. n. l.); o přípra-
vách na stavbu chrámu srov. 1 Par. 22,5-10 – 43 *i brž* nadto i

JOŠT Z ROŽMBERKA LIST KRÁLOVNĚ JOHANĚ

Toto stručné memorandum, uchylující se místy k náznakové aforistické formě,
podal královně Johaně vřatislavský biskup Jošt spolu s jiným, adresovaným přímo
králi, ke konci dubna 1465, kdy se už proti králi zdvíhal panský katolický odboj.
Spiskem zaznívá důraz na celkový národní zájem i strach o českou budoucnost.

Tyto věci dávám napsány pro tyto příčiny:

Najprv, aby s rozmyslem slova postavená vždy zuostala v své formě.
Druhé, aby mohla opáčena býti, kolikrát je kto chce čísti. Třetíe, jest-li toho

všeho komu potrebie ukázati aneb některých kusuov z těchto, aby se to
5 mohlo státi. Čtvrté a poslední, abych k buohu, svému svědomí a k vám své
povinnosti učinil dosti.

Nestane-li to království v jednotě obecné církve svaté a římské, tehda
strach, že se na něm naplní čtenie, kteréžto die, že „každé království v sobě
rozdělené zahyne“. A to by se pohřiechu naplnilo, kdybychom se toho
10 dopustili, abychom se v sobě rozděléc, neřku na dvě, ale na několikero, se
smiešejíc sami se Čechové hubili a kazili; tomu by se cizozemci nasmieli
a rádi by nás dorazili a zemi roztrhli. Jehož toho buoh uchovaj! A snad ani
tak skuoro, ani na tom by se slehlo, jakož kto mní.

Nechť tomu, co chtie, dějí ti, kto říekají: Ať páni svým houfem bez
15 rytieřstva a rytieřstvo bez pánuov se okáží, tu bude shledáno, kto viec mohú
zemi poslúžiti, páni-li čili rytieřstvo! Já to pravím, že to dobře vieme, že
viec zeman než pánuov, a viec měštan než panoší a náviec sedlákuov.
A protož, ktož chce nové rady dělati, nechť sobě dá nový svět stvořiti. Pakli
to nemuož býti, zachováváme starodávnie řády neříekajíc: Když máme
20 města a zemany jim odtrhnem, tehdy je podtrhnem. A co pod nimi zacho-
váme svých, toť jest vše k našemu lepšímu.

Skrze takovou ruoznici stalo by obcovanie Čechóm se všemi jinými
křesťanskými zeměmi v svátostech přijímaní, v službě boží, v kupectví,
v rytieřských jézdách po dobrodružství, po službách, v spříezněních,
25 v soudech, v poselstvích i v jiných rozličných a mnohých věcech. Ač kolivěk
pán buoh vším vládne, však dobré se jest vystřéhati příhodami jiných; neb
takové věci na dléch sú na dobré nevycházely, ani což nesilného jest věč-
ného. Aneb která jest památka Žižkova i všech jiných násilníkuov, než
v hanbě a v zlořečenství a věčném zatracení, těch všech, kteříž jsú v smrtdl-
30 ném hříše sešli?

Lépe jest zbožných a slušných cest hledati, než v také zmatky vstúpiti.
Neb kto by začeli, buoh vie, dočekali-li by konce. A na to-li by na dléch
přišlo, co oni chtie aneb nechtie, kto to vie? Neb stálost pravdy a neústup-
nost křivdy tvrdé boje mievají. Kdyžť křivda s nepravostí bojuje, tehda obé
35 neostojí; a k tomu duše a čest nenie prodajna. Tenť na to bude pomnieti, že
pravdě nelze zahynúti.

Item kdy pánuov a kapitoly na ruce nemám, já sám málo zjednám;
a puotad je mám, pokad na těch věcích stojím, kteréž jim k umenšení všeho
dobrého nejsú. A tomu lidé lépe rozumějí, což vidie, než co slyšie.

40 Také snažnú a tuhú prosbu na se budete mieti, jestliže budete nám na
čem chtietí ujieti, neb mnoho dobrých lidí svorně a stále bude prositi, aby
se toho nedálo.

Mistra Václava nebude mi se hoditi s sebú pojieti, ani chci kterou příčinú
býti, aby on přestal kázati, ale k tomu chci pomoci, aby se uskrovnil v těch
45 věcech, totižto v kázani, což muož býti vedlé boha a řádu církve svaté

obecné. Neb snáz mi to pretrpěti, staň se což staň, než bych svého svědomie poškvrnil a dobré pověsti pohoršil nenabytedlně. A bych nevěděl, co viem, nemluvil bych toho. Neb nepochybuji, že jsú ještě z božieho daru lidé, ješto ani dary, ani strachy, ani hněvem, ani přísností, ani lahodami nedadie se
50 od toho odvėsti ani v to podvěsti oslavovámie, kteréž by bylo proti vieře křesťanské a řádu cierkve svatė obecnė. Bože, ostřez, bych těm měl býti k příkladu zlėmu a k rozpáčení v dobrém.

Pokad zde apoštolė vládli, Petr na Starém a Pavel na Novém městech, a jakž proroci nastali Daniel a Samuel, kterak za obojích bylo a jest, to tajno
55 nenie.

Ó, slušief na těch povahy pomysliti, na kterých rady člověk chce spolėhati a které chce za příušniky a za podpažniky mieti. Ach, všakť lidé vědie, ktoť mistruje u krále, na rathúze, v cechách, v krčmách, v domiech hostin-
ných i v jiných, v klášteřiech, v kolejích i v školách. A zač se přimluvie, co se
60 jim odpovie? Nenie-li to pro dobrotu, ale pro strach, kto se na tom nehorší?

A ktož řiekají: Zdali kto z kniežat a z mistruov u pána Krista uvěřil, aneb uposlechl jeho svatė milosti? Ale obecní prostý lid, ten jest pána Krista následoval a veň uvěřil! Kto pak ze všech obecních lidí chtie doktory zdě-
lati, lépe by učinili, by je vhod naučili, než přeučili. Jakož činí cierkev svatá
65 obecná, že učí lidi ty věci, kteréž jsú potřebné. A tak přeučení zuostanú s těmi, ktož jsú neuvěřili, a kto stříezlivě smyslé a nesmyslé viec, než potrebie, tiť budú přičtení k těm, kto jsú pána Krista následovali a veň uvěřili.

Budť jakž budť, však to vieme, že trápenie dáva rozum, protivenství zkušuje lidí jako oheň zlata a trpělivost v protivenstvích s mučedlnictvím
70 přinášie věčné odpóčinutie i život věčný.

2n. *najprv... druhé... třetie* atd. za prvé, za druhé, za třetí – 3 *opáčena* opakována – 4 *kusuov* článků – 7 *nestane-li nezůstane-li* – 8 *strach* je strach, jsou obavy; *čtenie* evangelium; cit. Mat. 12,25 – 11 *se smiešejeť* mísice se; *by se nasmieli* nasměli by se – 13 *skuoro* brzy; *ani na tom by se slehlo* ani na tom by nezůstalo – 17 *náviec* nejvíc – 20 *jim*: tj. městům; *podírhnem* zničime (zálundně); *co pod nimi* kolik mezi nimi

22 *stalo by obcovámie* ustal by, přestal by styk – 23 *v svátostech přijímání* (atrakce) v přijímání svátostí – 24 *po dobrodružství* za dobrodružstvím; *v spřiezněních* v příbuzenských vztazích – 26 *dobré se jest vystřěhati příhodami jiných* je dobré vzít si výstrahu z příhod jiných lidí – 27 *na dlěch* na dlouho – 30 *jsú sešli* zemřeli – 35 *neostojí* neobstojí – 37 *item* dále; *kapitoly* kapituly; *na ruce* při sobě, za sebou – 38 *puotad... pokad* jen potud... pokud; *na těch věcích stojím* trvám na těch věcech; *k umenšení* na újmu

41 *ujieti* ubrati – 43 *mistra Václava*: míněn Václav Křižanovský († 1470), pražský kanovník, horlivý kazatel proti utrakvistům; *pojieti* vzíti – 45 *vedlé* podle – 47 *nenabytedlně* nenahraditelně, neodčinitelně – 49-50 *nedadie se... v to podvěsti* nedají se k tomu přivėsti – 52 *k rozpáčení* k rozpakování, k váhání – 53 *apoštolė vládli*: narážka na dobový vtíp: „apoštolė“ byli nazývání purkmistři pražských měst před r. 1448 Petr z Kunvaldu a Pavel Dětřichovic, „proroky“ jejich nástupci od r. 1448 Daniel z Tucharaze a Samuel z Hrádku a z Valečova, horliví kališníci

57 za příušníky a za podpažníky za informátory a za podporovatele – 58 mistruje počíná si jako mistr, má vliv; v domiech hostinných v hostincích – 64 vhod v pravé míře – 66 smysle myslí, uvažují

ANTONIO MARINI

RADA KRÁLI JIŘÍMU O ZLEPŠENÍ KUPECTVÍ V ČECHÁCH

Tento spisek, složený r. 1463 česky proslulým technickým podnikatelem a diplomatem Antoniem Marinim de Gratianopoli (z Grenoblu), představuje typ memoranda vyžádaného na určitý námět, jež však došlo pozornosti i mimo okruh královské rady. Marini vstoupil do služeb krále Jiřího a naučil se česky, aby mohl s králem navázat opravdu důvěrný styk. Jeho memorandum je vlastně první český ekonomický spis a lze jej pokládat za náběh k merkantilismu. Zaslouží povšimnutí i proto, že ukazuje, jak se čeština osvědčila na poli dosud sobě cizím, třebaže autor jako cizinec přece jen měl jazykové nedostatky.

(ÚVOD)

Ve jméno svaté a nerozdielné trojice.

Najjasnější králi, Vaše velebnost ke cti a chvále božské a všie říše nebeské mne tázal jest neb sedm otázek mi učinil jakožto služebníku svému převěrnému a radě, ač koli k tomu nedostatečný a nehodný sem.

5 Ku prvniemu mne Vaše velebnost tázala, jakož vždycky činila jest, kterak by možné bylo přivésti jasnost Vaši s lidem svým českým v jednotu s svatým římským kostelem. Najjasnější králi, já odpoviedám podlé toho, jakž mi se zdá, že lepší obyčej, svatější a bezpečnější ani ušlechtilejší nenie
10 mimo parlament, již častokrát Vaši jasnosti pověděno, a aby najkřesťan-
štější král francský byl najvyšší ten, jenž by to jednal Vaši jasnosti a všeho lidu českého.

K druhému tieže Vaše jasnost, kterak by bylo možné uvésti všecka kniežata křesťanská ke třem věcem: najprvé ku pokoji a smluvě obecné,
15 druhé, aby všickni vespolek bránili viery, tretie, aby čest svaté matky
kostela římského a svaté stolice papežské a svaté říše byla zachována. Naj-
jasnější králi, já odpoviedám, že skutek dokonanie těchto všech zření, o
kterýchž Vaše jasnost tieže, všechny věci budú mieti miesto, jakož Vaše
jasnost zpravena jest skrze poselstvie, kteréž pro Vaši jasnost po všech
křesťanských národiech učinil sem, jakož řečeno jest o novém parlamentu.

20 K třetiemu tázala Vaše jasnost, kterak by to býti mohlo, aby byly
položeny mince v království vašem Českém a jeho panstvích, tak mince
zlaté, jakožto stříbrné i také drobné mince a měny spolu tak, aby zlatí vždy
stáli v jedné míře i groši a měny, jakož prvé měli obyčej státi, a aby nikdy

nebyli zkaženi. Najjasnější králi, při té straně já velmi široce psal sem tak,
25 jestliže ty věci Vaše jasnost tak v skutku položí, nikdy nezapomene, ani synové vaši, ani lid český.

K čtvrtému tieže Vaše jasnost, kterak by dolové zlatí a stříbrní v království Českém a v jeho panstvích opraveni býti mohli a položeni v lepším stavu, než nyní jsou. Při té straně, najjasnější králi, našel sem takové
30 mistrovství, že doufám bohu a panně Mariji, že takový obyčej naleznou v krátkém času, že všickni příslušející k koruně české dadeť pomoc peněžitú hojnú ke všem doloim zlatým i stříbrným i jiných kovův, kteříž sú v království Českém a panstvích jeho.

Ku pátému tieže Vaše jasnost o všech úradiech královských, kterú
35 bych radu mohl dáti a kterak miením v počtu dáti úřady královské, a praví Vaše jasnost, že mnoho potrebuje tomu rozuměti. Najjasnější králi, já odpoviedám podlé toho, jakož já viděl sem po všech královstvích křesťanských a spravovanie kráľuov a kniežat. Jsú čtyřie prvotní úřadové, na kteréžto králové i kniežata mají živi býti v duostojenství královském: první jest úřad
40 mincí, druhý jest úřad soli, třetí jest úřad z cel, čtvrtý jest z pokut vin. A z těch čtyř úřaduov králové mají mieti svůj pravý úžitek. A o tomf sem přeširoce psal, jakož Vaše velebnost móż posvědčiti.

K šestému tieže Vaše velebnost, kterak by mohlo býti rozuměno o svých sedmerých poddaných, totižto oráčích, kněžích, kniežatech a všech
45 národech urozených lidí bojovných a všemu pokolení doktoruov a řemeslóm i kupciem. I také chce srozuměti Vaše jasnost všem věcem, kteréž jdú ven z království a kteréž jdú do něho, pro usúzenie neb rozhodnutie, jestliže vaše krajiny více potrebují jiných než jiní vašich, tak v těch věcech, jenž k jiedlu příslušejí, jakožto o kúpiech i také v jiných potřebách. Najjasnější králi, na to odpoviedám, že já psal sem Vaší jasnosti jedny kniehy
50 tak výborné a ušlechtilé i úžitečné, jakož v běžnostech světa psáno móż býti, jenž slovú O dckách království a jich vlastnie jméno jest Květ květuov a Klíč klíčuov.

K sedmému a posledniemu tázala Vaše velebnost o kupectvích a kterak
55 Vaše velebnost mohla by dovésti kupectvie k prvniemu stavu, jako v království Českém a jeho panstvích někdy bylo. Najjasnější králi, rač Vaše velebnost při této straně vdolepsané věci čísti a uzří, kterak kupectvie mohú k stavu prvniemu navráceny býti. Ač koli zdá se nemožné, však v skutku nenieť nemožné, ale možné, protože takový řád, jakož dole psáno, nenieť
60 skrze takové cesty obyčejné, ale některaká povaha neznámá, podlé přirozenie lidí a krajin, tak z království Českého, jako z příslušností koruny i také podlé časuov běžících. Najjasnější králi, zpomínaj Vaše jasnost na múdrot Šalomúnovu a královny Sáby, neb ta královna v krátkých slovích praví, že by čas a příslušnost nebo obyčej a pravý řád byly ve všech věcech v světě
65 pravé a dokonalé zavřenie. Ale takovýť jest řád v mých psáních, ač koli

nejsem tak múdry, aby obyčej mohl pojíti podlé řádu. Třetíe, že řád a obyčej také s sebu vedú příslušný čas učiniti možný.

1 *nerozdielné* nedělitelné, nedílné (o trojici božských osob) – 3 *tázal jest* tázala se (velebnost - shoda podle smyslu) – 4 *radě* rádci – 7 *s kostelem* s církví – 8 *obyčej* způsob – 9 *mimo parlament* mimo jednání (na mezinárodním fóru) – 10 *francský* francouzský; *najvyšší ten, jenž by to jednal* nejpovolanější, aby o to jednal – 13 *ku pokoji* k míru – 14n. *druhé... třetíe* za druhé, za třetí – 16 *skutek dokonanie... zření* uskutečnění zřetelů – 19 *jakož řečeno jest...*: míněn Mariniho latinský traktát (dosud nevydaný), který vznikl v červnu r. 1462

20-21 *aby byly položeny* aby byly uzákoněny, ustanoveny – 22 *měny* směnné hodnoty, přepočítací kursy – 23 *v jedné mieče* v stejném poměru (smysl: aby poměr hodnoty mince stříbrné ke zlaté byl stálý a aby nebyl rušen častým vydáváním horší mince) – 24 *při té straně* při tom; *psal sem tak*: speciální spisy, o nichž se Marini zmiňuje, nejsou dochovány – 25 *v skutku položil* uskutečnil – 30 *mistrovstvie* mistrný prostředek – 31 *dadie* dají

35 *kterak... v počtu dáti* jaký počet, kolik uvést – 38 *spravovanie* způsob řízení – 38-39 *na klerěžto... mají živi býti* z nichž mají mít příjem – 40 *z pokut vin* ze soudních pokut – 42 *posvědčiti* dosvědčiti, potvrditi

45 *o národech urozených lidí bojovných* o stavech šlechty – 46 *srozuměti* porozuměti – 47 *pro usúzenie* pro posouzení – 51 *v běžnostech* při nestálosti, vrtkavosti – 52 *O dckách* O deskách (zemských)

55 *k prvniemu* k dřívějšímu; *jako jak* – 60 *skrže takové cesty obyčejné* obvyklým způsobem, postupem; *některaká povaha* jakýsi charakteristický ráz – 61 *z příslušností koruny* ze zemí příslušejících ke koruně – 62 *podlé časuov běžítetech* podle běhu času, podle potřeby – 64 *příslušnost nebo obyčej* vhodný a vžitý způsob – 64-65 *že by byly pravé a dokonale zavřenie* že jsou skutečně a plně obsaženy – 67 *učiniti možný* možný, vhodný k uskutečnění

(O ZLEPŠENÍ OBCHODU)

I líbíž se jasnosti Vaší shromazditi lid svůj, jakož řečeno jest, kniežata, pány i panoše i jiný lid. A o první straně má ukázati jasnost Vaše sjednání a v jednotu uvedenie mincí. Potom, kterak Vaše jasnost chce kupectvie vésti a dáti lidu svému několik tisíc zlatých do některého času a že Vaše
5 jasnost z nich nechce žádného úžitku mieti, jediné toliko aby byli učiněni múdři a běhli v kupectví. A jestliže by oni ztratili, Vaše jasnost ztrátu s volí přijme, a aby oni nebyli zavázáni něco navrátiti, když by v pravdě ztratili, když toliko beze lsti a zlosti svú ztrátu budú moci okázati a že Vaše veleb-
10 nost chce položiti ty zlaté na štěstie, pro navedenie jich k dobrým obyčejóm.
Potom říeci má Vaše jasnost, že mieni mieti obyčej, aby jim bylo uvěřováno všelikého kupectvie snad za 20 tisíc zlatých a více. A budú-li oni chtieti něco svých vlastních peněz naložiti, Vaší milosti dobře se líbiti bude, aby vešken zisk byl jich podlé počtu peněz, kterýž každý položí zvláště. A jestliže by nechtěli nic svého přiložiti, že Vaše jasnost chce dáti neb pójčiti deset
15 tisíc zlatých na dluh za 20 tisíc neb více, bude-li potřebie, toliko pro pře-

zen, kterúž Vaše jasnost má s lidem svým a proto, aby kupectvie, kteráž jiní kupci mají v království, nevycházela z království potom, ale zuostala. A že oni měli by zbohatěti takovýmto obyčejem, aby Vaše jasnost slíbila jim, že práva a obyčeje a smlúvy, kteréž staly sú se skrze jasnost Vaši při
20 všeliké věci mincí a měn i kupectví, zachovány budú.

Z toho pak, najjasnější králi, Vaše jasnost uzří, že málo bude mieti odporných, a snad žádných. A na to přivodím tři příčiny velmi mocné: nejprvé, že Vaše jasnost má srozuměti, kterak troje pokolenie jest lidské, neb někteří jsú převelmi lakomí a někteří marnotratní a někteří prostřední.
25 To troje pokolenie lidské přijme to a líbiti se jim bude od Vašie jasnosti: nejprvé lakomí rádi pro své lakomství, aby našli a nic nenaložíc zisk měli, a také že naučie se; druhé marnotratní raději by našli pro dvě příčiny: prvnie, neb uzří Vaši jasnost svobodnu a bohatu, a tiť takový obyčej mají, že každý z nich chce býti myslí vysoké, a tak pro příčinu srovnánie s Vaši
30 jasností rádi svolé; a ti pak, kteříž jsú prostřední, neodeprúť, neb oni dobře rozumějí, že jiní lakomí lidé nesjednali by se s jasností Vaši, jediné s ziskem. A jiná příčina: prostřední nejsúť přieliš múdří ani vtípní a obecně se spravují rozumem jiných nežli svým. A tak túto cestú naplní jasnost Vaše ty tři věci, kteréž svrchu pověděny jsú: Nejprvé dosti učiní přirozením hrubých lidí na
35 rozumu, a uzříe, že sú vtípnější a navedení bez svých nákladuov, a k tomu zíšti a cti dobudú jakožto královští úředníci. Druhé učiní podlé přirozenie krajiny, kdež nejsú, jenž by mohli takové věci činiti ani také chtěli by býti naučeni na své náklady, ani by také chtěl koho z cizie země mieti, jenž by je učil, neb přede všemi chtie předčiti v smyslu. Ale od Vašie jasnosti nebudú
40 želeti naučenie přijieti, nébrž tiem raději přivolé k těm věcem, kteréž řečeny jsú, aby od Vašie jasnosti lásku mieti mohli; také že vědie a v skutku poznávají, že vždy Vaše jasnost byla jim a bude milostivý pán. A skrze takové cesty a smlúvy má Vaši jasnosti dosti se státi neb líbiti se.

Také tiež Vaše jasnost o čtvrtém řka, že kořenové jsú krumfešt k dovedení toho krumfeštu k skutku. Najjasnější králi, Vaše jasnost více vtípnější tiež se, a k takovým odpovědem potreboval by Vaše jasnost vtípnějších lidí, než sem já. Neb kořenové krumfeštu mnozí jsú, ale jestiť jich šest, jenž jiné pochopují. První kořen všeho krumfeštu jest, aby tolik peněz a tolik svěřenie bylo naloženo, což by stačiti mohlo ke všelikému pokolení
50 kupectví, kteráž býti mají v Čechách a v panstvích Vašie jasnosti. Druhý kořen jest, aby takový obyčej byl nalezen, aby správcie a ti, ktož ta kupectvie povedú, byli dostateční k spravování svých pří. Třetí kořen jest, aby nic nebylo ztraceno na kupectví. Čtvrtý jest, což bude slíbeno a uvěřeno, aby bylo plněno. Pátý kořen jest, aby takové bezpečenství učiněno bylo
55 s těmi městy aneb lidmi, jimž kupectvie dávají se, aby žádný blud budúcně přijiti nemohl, neb ihned, jakž by lid český viděl, že by jednu ztratil na některé věci, nikdy by se k ní více nenavrátil, neb nenie obyklý v kupectví;

jinůf chvíli zíští, a proto nenechají. Ale o těchto pěti kořenech má býti
jmieno veliké znamenanie, nebo když by byla jedna neslušná věc, mnohem
60 více toho pošlof by, a učině jednu věc šťastnú, mnohé přišlyf by jiné.
Šestý kořen jest, že takové šetření měli by mieti ti prvotní, ktož by to
pósobili, aby nevěřili kterému městu vuobec ani kterému člověku zvláště,
aby statek Vašie jasnosti a tovařistva v nebezpečenství byl, neb dnes vidí
se po příkladu ve všech městech, kdež kupectví v velikém množství požívají,
65 mnoho a velikých bluduov býti, i prvnějšie časy byly sú pro přielišné svěřo-
vanie, jenž se lidem dálo.

2 o první straně o první věci, nejprve – 2-3 sjednání a v jednotu uvedení mincí
zavedení a sjednocení mincí – 3 kupectvie vésti obchodovati – 5 z nich: tj. z vynalo-
žených peněz – 6 běhli zběhli; s volí povolně, dobrovolně – 8 beze zlosti bez špatnosti;
okázati dokázati, dosvědčiti – 9 položití... na štěstie složití, obětovati pro štěstí, ris-
kovat; pro navedenie jich aby je přivedl – 10 aby jim bylo uvěřováno aby jim byl po-
skytován úvěr (státní) – 11 kupectvie zboží – 12 naložití vynaložití, poskytnouti –
13 podlé počtu podle množství

22 odporných stavějících se na odpor; přivodím tři příčiny velmi mocné uvádím
tři pádné důvody – 26 aby našli aby získali – 27 naučie se poučí se – 29 myslí vyso-
ké velkomyslný, velkorysý – 31 jiní lakomí lidé: tj. lichváři (smysl: lichváře nelze
srovnávat s králem, protože jim jde pouze o zisk); nesjednali by se nedohodli by se –
35 navedení poučení – 36 zíští budou mít zisk, vydělají – 39 přede všemi chtěie před-
čítí v smyslu všechny chtějí předčítí rozumem – 40 přijieti přijmout – 43 dosti se stá-
ti býti učiněno zadost

53 kořenové jsou krumfešt k dovedení... k skutku nejzákladnější otázky jsou zá-
kladem (podstatou) uskutečnění; jde o odpověď k Jiřího otázky obsažené v části
textu zde vypuštěného (srov. Erbenův Výbor II, sl. 783) – 48 pochopují zahrnují,
obsahují – 49 svěření úvěru – 52 svých při svých věcí, záležitostí – 54 bezpečensvie
záruka, zajištění – 55 blud zde: nepoctivé, podvodné jednání – 57 obyklý zvyklý,
zběhlý – 58 jinůf chvíli zíští jindy získají – 58-59 má býti jmieno veliké znamenanie
má se příkládat velký význam; neslušná nenáležitá, nepatřičná – 60 pošlof by mělo
by (v tom) původ – 61 šetření prošetření, prozkoumání – 63 tovařistva: tj. kupectva –
64 po příkladu například – 65 prvnějšie dřívější

PAVEL ŽÍDEK JIŘÍ SPRÁVOVNA

Katolický literát židovského původu Pavel Židek (1413-1471) je jakousi
obdobou Antonia Mariniho, neboť také jeho literární činnost se neomezila přes svůj
odborný ráz na oblast latinské tvorby, ale přecházela do oblastí jazykově české.
Židek jako spisovatel je zajímavý stejně neostýchavou neomaleností, s níž uplat-
ňuje v literárním díle svou povahu, jako širokým, scholasticky encyklopedickým
rozsahem svých zájmů. Jeho dílo svědčí sice o povrchní roztěkanosti, přesto však
není možno je přehlížet. O jeho práci ostatně nelze dosud říci poslední slovo, neboť
Židkova latinská encyklopedie Liber viginti artium (Kniha o dvacateru umění) není
dosud podrobněji prostudována.

Česky napsal Židek na královu výzvu politickou příručku *Jiří správozna* (dokončena 1471), která je v celém svém obsahu encyklopedicky pestrým odrazem autorovy náladové a neklidné osobnosti. Ve třech částech tohoto rozsáhlého memoranda podává Židek leckdy nechtěně groteskním způsobem „knížecí zrcadlo“ z hlediska katolického panstva. Tu a tam v něm postřehneme stopy tradičních literárních předchůdců, kteří se věnovali podobnému tématu, od Aristotela až k moderním, již humanistickým autorům. I zde se vyrovná s tímto jedinečným, kuriózním zjevem teprve podrobný rozbor, který zhodnotí *Správozna* vedle starších i souvěkých památek téhož druhu.

Na konci *Správozny* projevil Židek úmysl, že napíše českou kroniku, v níž chtěl vyličit zejména boje krále Jiřího. Záměr však již neuskutečnil. O jeho nevalných historiografických schopnostech si můžeme udělat představu z několika kapitol o českých Lucemburcích s dodatkem o jejich habsburských nástupcích, jež vsunul do historie římských císařů v třetí knize *Správozny*. Zde traduje vcelku nadnesené oslavy Karla IV. i pomluvy o Václavu IV.

(O ÚPADKU OBCHODU A ŘEMESEL)

Dvadcáté o kupcích a o cizozemcích a o řemeslnících, kteří jsou pod jednu způsobu. Ješto skrze návod kněžský řemesla nedadie čistým řemeslníkom se osaditi, ani řemesl dělati, ani kupcóm se osazovati, ani cizozemcuov v domích chovati, leč by se s nimi u viere, všemu světu ohyzdné, 5 sjednali, to jest k velikému úštipku Vaší jasnosti po všech krajinách světa, že toho Vaše jasnost dopuští, také panstvie a slávy královstvie tohoto umenšenie i bohatstvie, nebo každý král jest tiem slavnější nebi i zemi, čím viac lidu má pod sebou a čím lid bohatější jest pod ním. Slychal sem od mých starších, že U můřenína, U váhy a v jiných sklepiech byli kupci tak bohatí, 10 že každý z nich měl třidceti pytluov velikých zázvoru, třidceti hřebičkuov, třidceti muškátu, třidceti pepře a tak dál o jiných kúpiech; a dnes Praha nemá s jeden pytel hřebičkuov ani zázvoru ani šafránu. Rač věděti, jaké umenšenie panstvie královstvie Českého pro násilnost kněží! Opět byli lidé bohatí jakožto kaufher Rotleb a jiní, ješto zlata více měli než nynie 15 pražští měšťané stříbra. Zlatnická ulice plná byla zlatnikuov; již pustá stojí, nemohúc mieti vetešnikuov. Zlé hospodářstvie, pohriechu! A stane-li tak dlúho, zpustne Praha! I protož potřebiet jest Vaší jasnosti na lepšie hospodářstvie pomysliť než prvé, a brzo, jinak nebe ani země netrpí Vaší jasnosti tohoto nynějšího hospodářstvie, nebť jest zlé.

1 *Dvadcáté za dvacáté* – 2 *pod jednu způsobu*: katolíci; *skrze návod kněžský* z popudu kněžstva (utrakvistického); *řemesla* řemeslnické cechy; *nedadie* nedovolí; *čistým řádným* – 3 *se osaditi* usaditi se – 4 *chovati* ubytovávat – 4-5 *leč by se...* *sjednali* jen když by se shodli, srovnali; *k úštipku* k újmě, ke škodě – 8-9 *od mých starších* od starších vrstevníků – 9 *U můřenína*: dům na nynějším Malém náměstí na Starém Městě; *U váhy*: dům v Ungeltu; *v sklepiech* v krámech, ve skladech – 11 *o jiných kúpiech* o jiném zboží – 12 *s jeden* ani do jednoho, ani jeden – 14 *kaufher*

Rotleb kupec *Rotleb* (= *Rotlev*), důlní podnikatel v *Jílovém*; v jeho domě, darovaném universitě, byla zřízena univerzitní kolej (*Karolinum*) – 16 *velešníkuov* těch, kdo spravují staré věci; *stane-li* potrvá-li – 18 *prvé* dřive

(ŘEMESLNÍCI)

Dvadcáté a páté o řemeslnících. Aby Vaše jasnost v každém řemesle čisté řemeslníky milovala, aby se v Praze osazovali, to Vaše jasnost měla by ráda viděti. Ale že kněží i Čechové ještě nyní, jako oni dějí, pro zákon boží ženú čisté řemeslníky a jim dělati nedadie ani se živiti, leč by se s nimi u viere srovnali, tiem Vaše jasnost nezvelebí tohoto královstvie ani sama sebe ani svého plodu. A zvláště že Čechové jsú hloupí na mnohá řemesla, zvláště co se tkne hor k rudám a k hutem a k kovúm stříbrným, zlatým, měděným, mosazným i cínovým. Opět k krumповání hedvábí neb k těch čistých věcí dělání sami Čechové bez Němcuov se nehodí. I protož od Vašie jasnosti měli by sem do Prahy řemeslníci taženi býti. A tito řemeslníci a kněží je ven ženú! Nevíem, jaký jsú rozum před se vzeli. Za starých let vezli z Prahy do Viedně, do Nornberka, do Benátek, do Říma nadivy čistá diela; a již pak odjinud do Prahy! Král Nemrot a Romulus, tiť jsú jinak činili! A protož rač pomysliti na to, ať řemeslníci mají s Čechy své právo a dielo, ti zvláště, ješto jsú pod jednu zpuosobú a jinak proti řemeslóm jsú nic neprovinili. Také řemeslníci nemají na vojny puzeni býti, leč v největší núzi proti pohanóm, neb to na stav rytieřský příslušie najlěp. Ať řemeslník dělá, rytieř bojuje a kněz se modlí vedlé oné řeči: „Tu supplex ora, tu protege tuque labora!“ Neb řemeslník šád starý v boji tak se hodí jako kněz s knihami nebo baby s přeslicemi a s túly. A také, jakož die Egidius: „Pisař, krumpěř, holič nehodie se do boje pro měkkost rukú a proto, že těla svého nevydávali na silná diela a mocná.“ Také aby řemesla súdy své měly. Co se tkne právě řemesla, aby mezi sebú to bez rathúzuov řídili, to jim má dopuštěno býti. Než což se tkne chudinky, kterak mají draze co prodávati, má jim v tom šacunk od krále a pánuov rathúzských uložen býti, aby ne tak neřádne jedno řemeslo druhé utiskovaly a všickni chudinku, jakož to nyní jest. Najprvé, v hostinských domích nedávno od jednoho stolu brali po pěti groších a viece. A švec nechce dáti stěvíc než po šesti groších etc. Opět překupníci tak mnoho se rozmnožili, že tento jarmark prvé, než chudinka co sýróv kúpila, překupníci do sklepuov rozmýtili a drahost učinili od neřádu velikého a chudince přetěžkého etc.

1 *Dvadcáté a páté* za *dvacáté páté* – 2 *čisté řádné*; *aby se osazovali* aby se usazovali – 4 *ženú*... *nedadie* vyhánějí... *nedovolují* – 6 *plodu* potomstva – 7 *co se tkne hor k rudám a k hutem a k kovúm stříbrným*... pokud se týče rudných dolů, hutí a těžby stříbra – 8 *k krumповání* k vyšívání – 9 *čistých věcí* pěkných, dovedných věcí – 10 *taženi* přivádění, získávání; *a títo*: tj. utrakvistického vyznání – 11 *jaký jsú rozum*

před se vzeli jaký pojali úmysl, k čemu se to rozhodli – 12 *vezli* vyváželi; *do Norimberka* do Norimberka; *nadivý čistá* podivuhodně dokonalá – 13 *Nemrot a Romulus*: Nimrod, mytický král asyrský (podle bible zakladatel Ninive), a Romulus, mytický zakladatel Říma – 14 *řemeslníci*... s *Čechy* cizí (přivolaní) řemeslníci s domácími – 16 *puzení nucení*, nuceně povolávání – 17 *proti pohanóm* proti Turkům – 18 *vedlé* podle; *Tu supplex ora*... (lat.): Ty se pokorně modli, ty braň a ty pracuj (podle typického středověkého rozdělení společnosti na tři stavy: duchovní, rytířský a robotný) – 19 *šád* stařec, kmet – 20 *s túly* s pouzdry na drobné nářadí k zpracovávání vlny; *Egidius*: Aegidius a Columnis († 1316), arcibiskup bourgeský, scholastický filosof – 21 *krumpěř* vyšíváč – 22 *na silná diela a mocná* na těžké a namáhavé práce – 23 *bez rathúzuov* bez zasahování městské rady; *dopuštěno* dovoleno – 24 *chudinky* chudiny – 25 *šacunk* ocenění, stanovená cena; *od pánuov rathúzsckých* od členů městské rady – 27 *od jednoho stolu*: méně jako jednotka pro daňový výměr – 28 *etc. atd.* – 29 *jarmark* trh; *prvé* dřívě – 30 *do sklepuov rozmýtili* do krámů roznesli; *drahost* drahotu; *od neřádu* zlořádem

(PODMÍNKY MÍRU V ZEMI)

Račte rozkázati pro upokojenie těchto čtrnácte věcí:

Najprvé, ať chodci ani žádní nezpívají písní rúhavých o papeži, biskupích, o páních, neb to jedovatě ponúká k nepokoji. Opět ať kněží česky nezpívají v kostelích na mši, neb to žádný prospěch nenie, jedne roztrzenie, a křtí latině! A žáci zpíevanie o mistru Janovi Husovi ať nechají, neb to k lásce nenie rozmnožení, než k rozličným sváróm! Obci v kostele písně svaté před kázáním mohú pro náboženstvie dopuštěny býti až do arcibiskupa. Potom, co arcibiskup učiní, to buď!

Druhé, kdo by se rúhal papeži, mnichóm, aby bylo mštěno! Neb kto se rúhá papeži a biskupóm, Tvé milosti se rúhá, neb má Vaše jasnost od nich královské korunovanie a mazání. A já i kanovníci i mniši sme, bohdá, věrní modlitebníci za Vaši jasnost, i papež i biskupové, to v jistotě rač věděti! A proto zlým lidem bláznivým nerač dopuštěti dobrých lidí haněti a svých přátel milých!

Třetí, ať žádný v městě s braní nechodí ani na duvor královský nahoru a žádný s dékú ani s nožem chlebným do toho pokoje, kde jest Vaše jasnost, ani s palcátem, ani s paličkú, ani s sekyrkú. Ale pohřiechu nynie s šavlemi, s kordy po městě jako kati chodí, až z nich sejže.

Čtvrté, žebroty falešných žen silných i mužuo rozmohly se řkúc, že jsú spáleni nebo věžňové, a nejsúc. To jest hřiech před pánem bohem. Nad takovými kažte mstíti!

Páté, ať nevymietají nemocných Němcuo neb těch, kteří jsú pod jednu osobú, z domóv, neb to jest proti kompakátóm a to pokoj ruší. Opět že nastavují kněží nebo hospodáře, aby je bezděky navedli k viře huské, ješto jsú jí nikdy nenavykli, to jest proti kompakátóm, které dějí, že se těm toliko dopuští přijímanie pod obojí zpuosobú, kto mají obyčej. A tak ani

dietky že neměly jsú obyčejje, neměly by viac přijímati ani k tomu jini nutkáni býti.

30 Šesté, cechmistróm a řemeslníkóm prikázati, ať řemeslníky pod jednu zpuosobú berú do svých cechuov, neb mnoho čistých řemeslníkuov vyrážejí z řemesl chtějíc, aby nemajíc obchoduov ven z země vyšli – a to nezvýší tohoto královstvie ani Vašie jasnosti – aneb aby jich vieru přijali, na kterou všecken svět křičí, kterou všecho královstvie se kazí, kterou všechny biedy i tesknosti uvedeny jsú na Vaši jasnost i na lid, pod kterou mnohá kacieřstva se rozmáhají a mnozí se kacieři tají. Ať lidi dobré berú vše a z řemesl vyrážejí tyto lidi: najprvé vražedlníky – a zvláště řezníci a pekaři a šenkýři a kuchari, neb od těch ošklivá smaha pochází ve všecho, co tknú a nadýchají; druhé pankharty; třetie vypovědence anebo u praněre trestané; čtvrté kacieře, zrádce, falešníky toho řemesla.

40 Sedmé, prikázati kněžím, ať se nerúhají na kázání obrazu umučenie pána Krista, jemu maňasy přezdívajice, jakožto letos široce slyšeno jest! Opět panně Mariji ať se nerúhají, jakož to letos i prvé slyšino jest, a ponúkali, aby dělali a nepostili se. A viděl sem, ano zámečníci dělali a kožíšníci a tkadlci a ženy předly na kolovrátcích i na přeslicích na den Narození milé 45 panny Marije i jiných svatých. Svátkové zuostanú a my pominem! A co se zlého děje pod vašim nedbáním, a jest-li s vaši volí anebo že věduc nedbáte mstítí, běda vám na smrti!

Osmé, zabrániti tráveniny i o nich mluvenie.

Deváté, prikázati, aby každý obchod svuoj vedl spravedlivě.

50 Desáté, aby každý nesl rúcho poctivé vedlé svého řádu najméně až do kolenú.

Jedenácté, aby prostí lidé nechali hádanie o zákon boží, neb jistotně žádný bekhart ani bekyně v něm nic nerozumí, ani švec, ani koželuh, ani měštěnin, jedne doktoři, kteří se po mistrovství dvanácte let učili k doktorství: tiť jsú něco prohlédli, jiný žádný nic!

Dvanácté, ať žádný škodných novin nenese ani klevet babských, co se tkne obecného dobrého, ale lehkých babských klevet, že sobě kurvy dávají, neb že sobě kurvy děti nadělaly, kdy jich nehubily, by se pak i rvaly na ně, nic neračte dbáti! Ještě mnoho opustím pro ukrácenie.

60 Třinácté, aby služebníci byli poslušni pánuov a žádný aby na pána svého ruky nezdvíhal ani holí, ani kordem, ani mečem pod ruku ztracenie. Pakli by ranil smrtedlně, by živ ostal, aby smrt trpěl! Též podruh na hospodáře; též ktož by přijda do domu některého kvalt počal chtěje bítí hospodáře neb někoho v domu!

65 Čtrnácté, aby každý měl pána svého.

Patnácté, aby žádný ležákuov nechoval a prázdné lidi rychtář aby přehleđoval, čím se živí, kradú-li čili co dělají.

1 *pro upokojenie* aby byl pokoj, klid – 2 *chodei ani žadní* potulní žebráci ani jiní – 4 *jedne roztrzenie* pouze rozdělení (jednotné církve) – 5 *latně* latinsky; *žáci* studenti – 6 *k lásce nenie rozmnožení* (atrakce) není k rozmnožení lásky; *obci věřícím*, obecnému lidu – 7 *pro náboženstvie* pro zbožnost; *až do arcibiskupa* až do doby, kdy bude v Praze ustanoven arcibiskup (pražské arcibiskupství nebylo od r. 1431 obsazeno) – 9n. *druhé... třetie* atd. za druhé, za třetí atd.; *mšlěno* trestáno – 11 *mazání*: církevní pomazání na krále při korunovačním obřadu – 12 *sme . . . věrní modlitebníci* dobře a užitečně se modlíme – 15 *s brani* se zbraní – 16 *s děkú* s díky – 18 *sejže* jde horko (strach) – 19 *falešných žen*: tj. nepravých žebraček – 20 *jsú spálení* vyhořeli – 21 *nad takovými kažte mstítí* takové dejte trestat

22 *nevymietajú* nevyhánějí; *nemocných bezmocných* – 23 *pod jednu osobú* podjednou, katolíci – 24 *nastrojují* nabádají; *bezděky* proti vůli, nedobrovolně; *aby navedli* aby přivedli, připojili; *huské husitské*, utrakvistické – 26 *se dopúští* povoluje se – 28 *nulkáni* nucení – 30 *čistých řádných* – 30-31 *vyrážejí z řemesel* vylučují z cechů – 31 *nezvýší* (m. *nevzvyší*) nepozvedne – 34 *tesknosti* strasti – 35 *vše všechny* – 37 *smaha* zápach; *co tknú a nadýchajú* čeho se dotknou a na co dechnou – 38 *pankharty* osoby nelegitimního původu – 39 *falešníky toho řemesla* podvodné řemeslníky

41 *maňasy* panáky, modly; *široce rozšíreně* – 43 *ano že, jak* – 46 *pod vašim neďbáním* při vaší lhostejnosti, zatím co vy jste lhostejní – 48 *zabránili tráveniny* zakázat trávení (jedy) – 50 *aby nesl* aby nosil; *vedlé svého řádu* podle svého stavu – 51 *do kolenú* po kolena – 53 *bekhart ani bekyně*: označení laiků, mužů a žen, kteří si dobrovolně zvolili přísný život podle evangelia – 54 *jedne doktoři* jen doktoři teologie (nejvyšší universitní hodnost)

56 *nese* nenosí, neroznáší – 57 *dávají* nadávají – 58 *by se pak i rvaly na ně* i kdyby se pak pro ně (pro klevety) i praly – 59 *opusním* vynechám, nechám stranou – 61 *pod ruku ztracenie* (atrakce) pod trestem useknutí ruky – 63 *kvat* násilí, výtržnost – 65 *aby každý měl pána svého*: týká se zběhlých poddaných, kteří se tehdy usazovali ve městech a byli vítáni jako levné pracovní síly; proti přijímání zběhlých poddaných ve městech se naopak stavěla šlechta, které takto unikali poplatníci (Židék tedy mluví v zájmu šlechty) – 66 *ležákuov* povaleče; mínění zvl. lidí, které si musel najmout dlužník, když nezaplatil včas dluh (svou útratou na účet dlužníka, tzv. ležením, zvyšovali jeho vydání, což ho nutilo k rychlému splacení dluhu); *prázdne lidi* zahaleče; *rychtář* městský úředník, který dohlížel na pořádek – 67 *aby přehledoval* aby měl v patrnosti

(LASKAVOST K CHUDÝM)

Devatenácté. Vaše jasnost má dobrý obyčej po jiedlu postáti a pře poslyšeti v tom miestě, kde chudí lidé mohou Vaše jasnosti dojíti a o své potřeby s Vaší jasností rozmluviti, potůžiti. To v jistotě věřte, že jest to milému pánu bohu vzácno a velmi líbezno vedlé oné řeči Šalomúnovy Proverbiorum 14: „Nachyl chudému ucha tvého!“ Neb mnozí jsú, že chudým na oči nedadie, ani kteří dadie přijíti, ani zpravití se proti onomu písmu: „Consuetudo Romanis est, ut is, qui accusatus, accipiat locum defensionis et audiat.“ Ale že Vaše jasnost vyslyšujete chudé, požehnání na se vábíte pro potěšení srdci svému.

14. Neřestní kněží v lázních – vyobrazení v Jenském kodexu

smeti ze kralowstwie neleske nebudu tve kralowste jasnosi
 sterymeno wedle zapocetkeme pana krola co krali smetze
 nazem suzanot tude na nebi a kromi kulubiek bteremgo
 kralowstwie neleske nazem otewr enot gest y nanebi. an
 zadnemu wedle jasnosi wussie fogugremu. nes stuch welibych
 bogow a staryme kofoto kralo w jarie a apudm by nazpawe
 me y mmoctych dussin zateageme

Druha Capitola otaruge wussie
 kralowste welesnostu co mate qmiti wstanuge sloz
 a potom qmiti Capitola bude prubia naugete. poquod co se
 wussie opdo ttre qo mate qest den qmiti uo traruge a podo
 edoz wstanete iaku materu mlofute dretm qim enay firm
 a uge smyte klanu sgeste. iak nortem wstauze a ruzte
 rdy sine protagomuti z hylame. z ruzhame se hyswoboda a
 wstahy si karyi potkadit e. rlypta mufketa ahieso o kofom
 nere neb co gest nulepssin kadsdo kete muge nalezene
 tra. a wypramta od smi ot moze a od lugen

Trete Capitola vgn o ruzhu wtere
 tuzgo ma se obdeq wussie jasnok wedle qusi nau
 pwe ze kral wstahy ma mneti ruzgo dussiformessie nez
 kto nabu zlatoglan gest pame ruzgo kralowste ale otom
 potom pomon. puzwone samo vgn kete ruzgo ma na
 podetie w letie. w zonne heb napozim urano bya gedno
 lby wolo starielossie nader seqby yme togo wido gledie
 a ubo zadny pom ne wysydelomul se w ruzse starielossim
 togo wido at gest dromenw gledie a promemute se dasto
 w ruzse starielom wommen nader seqby

Stwarte poprprareme kemssy
 ruzte wuziti atu modlku kacti. qmiti neb kinez pomsem
 kralowstwie w zaqmegi se modle za wussie jasnok nez wusse

1-2 *pře poslyšeti* vyslechnout právní žaloby – 2-3 *o své potřeby*... rozmluviti rozmlouvati o svých potřebách – 3 *potúžiti* postěžovati si – 4 *Proverbiorum*: starozákonní knihy Přísloví (volná parafráze; srov. též 21,13) – 6 *na oči nedadie* nedovolí přijít na oči; *zpraviti se* obhájit se – 7 *Consuetudo*...: u Římanů je zvykem, aby ten, kdo je obžalován, dostal možnost obhajoby a byl slyšen – 8 *na se vábíte* přivoláváte si

(O VEČEŘI)

Dvadcáté a čtvrté o večeři. Nemůže se tak míra králóm klásti, neb mnozí jsou mladí králové, ti bez míry živi jsou, opilci a jedci velicí. Ale však večeře z lehkých krmí a malá jest nejlepší, že neobtěžuje těla. A má být z rozkošných krmí pro spánie, aby páry čisté od krmí k mozku se pustily a spánie libé beze snuov hrozných učinily. A po večeři, slože všecku péči, upokojiti se a hudby, pištyby a veselé sobě nastrojiti vedlé času běžícíeho. Neb jinaká večeře v létě, jinaká v zimě, jako by o tom mnoho bylo psáti, než pro ukřácenie nechám. S čeledí a s pannami poveseliti se jest dobré.

2 *jédcí jedlíci* – 3 *neoblěžuje* nečiní těžkým, nezatěžuje (srov. též návod k správné životosprávě zde na s. 566) – 4 *aby páry čisté*: v duchu středověkých představ fyziologických – 5 *slože všecku péči* když se zbaví všech starostí – 6 *pištyby a veselé sobě nastrojiti* hudbu (hraní na píšťalu) a zábavu si uspořádat; *vedlé času běžícíeho* podle dané doby

(VYSEDÁNÍ DO NOCI)

Druhé a třicáté o sedění večerním, že nic nekazí tak velmi člověka jako dlouhé večernie sedání a pití v něm vína. To přivodí brzkú nemoc až k smrti a bolenie očí obecně. I proto není lépe než záhé spat a ráno přivstati, jestliže co se pilného má dělati. Sepsal bych o pití, o nádivkách, o kořeních, to jest vše v mých velikých kněhách, které sem byl počal pánu bohu a Vaší jasnosti ke cti. I vzal sem je pro trojí věc. Jedno, protože mi Vaše jasnost k nim málo pomáhala: kázala mi Vaše jasnost v Praze čekati tak dlouho, že sem musil prvé to utratiti, co mi Vaše jasnost dala, než sem vzal; a potom pargamenu a písari nemaje dokládati, radše sem se zbavil. Druhé, aby mi jich nezfalšovali k mé věčné necti, k tohoto království i Vaše jasnosti. Třetí, že sem rozuměl, když bych je byl dokonal, že bych jich neměl. I proto sem je také vzal.

1 *druhé a třicáté za dvaatřicáté; nekazí* nenarušuje (zdraví) – 3 *záhé záhy* – 5 *v mých velikých kněhách*: jde asi o Židkovo dílo *Liber viginti artium* (Kniha o dvacateru umění - je to jakási encyklopedie soudobého vědění), jehož obrovský rukopis je uložen v Jagellonské knihovně v Krakově (č. 257); není dokončené, o příčinách toho se zde hovoří dále – 6 *vzal jsem je přestal jsem v psaní jich* – 8 *prvé dřívě* – 9 *pargamenu a písari nemaje dokládati, radše sem se zbavil* nemaje čím platit za pargamen a písari, raději jsem toho nechal

(SPANÍ)

Třicáté a třetíe. O spání nočním račte věděti, že spánie noční dobré jest a zdravé, když člověk spí tiše, nechrápaje ani úst odvieraje a že nemá snuov hrozných a nečiní mdloby ani trnutí ouduov. A který v nose spekliny nečiní a ráno nechutnosti k tracení, ten sen okazuje zdraví. Pakli co Vaše
5 jasnost toho čije, rač věděti, že nemoc se skládá, a tiem viec, čím viec na jazyk se nečistota a hořkost nebo suchost a ráno žiezen okazuje. Jestliže by Vaše jasnost se kdy zabděl a zašel v myšlenie, věc těžká. Raději povstana pomodli se nebo pochod! Myšlenie noční na loži jsú málo spomocná a velmi kazie člověka.

3 mdloby slabosti – 4 k tracení k zvracení – 4-5 co... toho čije něco z toho pociťuje – 5 nemoc se skládá chystá se nemoc – 7 by se kdy zabděl nemohl by někdy usnout – 8 jsú málo spomocná jsou málo co platná – 9 kazie narušují (zdraví)

[(LUCEMBURKOVÉ)]

Karel Čtvrtý, syn krále Jana slepého českého, když z učenie přijel pařížského do Prahy, volen jest ciesařem ode všech jednostajně, ale těžce mu šlo ciesařstvie od papeže, protože jsúc spolu v Paříži s Innocencím, který potom byl papež šestý, vedl zpúru, málo ho sobě váže. Ale potom radú
5 múdrú napraven měl všecku pokoru proti stolici svaté i šlo mu všecko šťastně a pokoj byl veliký za jeho časuov po všem křestanství. Tento deset věcí dobrých učinil: najprvé Českú zemi vší ctí a bohatstvím velikým zvelebil, že kdež Čech šel, všady ho za svatého měli a svátek sobě lidé učinili řkúc: „Podte, vizte člověka svatého z svaté země!“ Druhé tyto kostely
10 v Praze zdělal: u svatého Václava kuor udělal a věži u Všech svatých na Hradě a tu dvanácte doktoruov za své kaplany založil a k tomu děkana a probošta a je hojně nadal; kostel na Karlově, u svatého Ambrože, Slovan-ský, u svaté Kateřiny, na Botiči, u Matky božie Sněžné. A Nové Město ustavil a právy je ohradil krásnými. Třetíe učenie založil slavné v Praze,
15 v každým umění mistry a doktory a jim krásné domy dal, platy i práva a svobody. Čtvrté arcibiskupstvie učinil z biskupstvie v Praze a zpuosobil, aby pod pražského arcibiskupa slušeli tito biskupové: pamberský, litomyšl-ský, olomúcký, řezenský a aby v svých potřebách k králi českému hleděli k opravě jako k svému poddaciemu a osoby v nově volené králi českému
20 okazovali, kterému bude-li se líbiti osoba volená a arcibiskupovi také, tehdy král, arcibiskup i kapitola mají o něho psáti do Říma o potvrzenie. Páté poddal tato kniežata ku patření králi českému a aby byli v radě jeho, když jsú v Praze anebo když by byli obesláni, totiž: markrabstvie bramburské, luzacké, slezské, saské, holandské se všemi kniežaty slezskými, bavorské,

25 moravské, brabanské i jiná kniežata. Šesté svátosti říské do Prahy dobyl, které jest na Karlštajně miesto učinil a tam dvanáct kanovníkuov nadal a děkana, aby ostřiehalí svátosti a klénotuov královstvie Českého, od kterých první klíč má král český, potom několik pánuov, potom také děkan karlštajnský etc. Sedmé přenesl jest tělo svatého Václava z Starého Boleslavě
30 do Prahy a hroby svatého Víta, Zigmunda, Lidmily okraslil jest. Osmé Nové Město zdí obehnal jest. Deváté lidnost velmi miloval, z každého národu aby v Praze lid byl, to myslil, i pohané na hůře u svatého Vavřince aby byli a damašky dělali a hedvábí, i židy a mnichy každého zákona. Desáté, když měl několik synuov, učil je, aby na paměti měli šest věcí:
35 nejprvé, aby se pána boha báli a jemu věrně slúžili, každý den mše svaté slyšeli. Druhé, kleteb papežských aby se velmi báli a aby se nikterakž nedali od poslušenstvie a dobrovolnosti římského biskupa odvoditi. Třetí, aby kněží ctili, jich hájili a křivdy žádné jim činiti nedali. Páté, šacunkóv chudiny aby se častých varovali. Šesté, nepřátely aby raději dary a dobrovolností
40 aby uválel nežli boji. Kraloval třidceti let, umřel léta božieho tisícieho třístého osmdesátého osmého ten den před svatým Vítem, v druhú hodinu na noc.

Václav Třetí, stý a šestý ciesař, volený, nekorunovaný, než železnú korunú v Cáchách, a s ním jeho paní, paní Johanna, dcera kniežete holandského, léta božieho tisícieho třístého sedmdesátého šestého, vedlé kterého té
45 chvíle byl otec jeho ciesař Karel, Ludvik Mišenský, mohučský, trírský, kolínský biskup, a ten ho korunoval, jménem Fridrich, mohutský vévoda, rajnský, saský, bramburský, knieže holandské, bavorský, subaudský, přátelé Johanny a kněz Jan, arcibiskup pražský. Za něho drahně zlých věcí učiněno skrže krále Václava. Nejprvé, když byl ve dvou letú, totiž léta božieho tisícieho třístého padesátého devátého, tehdy korunován jest na Hradě, a v té chvíle plakal náramně a zesral oltář svatého Mauricí na Hradě, na kterým stál, když ho korunovali, a plakal, až jeden pekař dal mu koláček, teprv se utajil. A tomu pekaři dána moc, aby sám jedině pekl koláčky do
55 smrti. Také že se byl narodil v Nornberce, tu zescal křtitedlnici, když ho křtili. Druhé, že byl žráč a opilec. Třetíe panny, paní bral bezděky, a když mu bylo učiněno, aby nemohl roditi, kázal před sebu milostníkom hřešiti, vzdali by se jemu zechtělo. Třetíe miloval řezáky, šípy, psy, touly a vydal se na netbalivost. Čtvrté, když měl zlé domněnie do své paní a ona se zpovídala
60 mistru Johánkovi, děkanu Všech svatých, i přišel k němu král, aby mu pověděl, s kým přebývá; a kdy děkan nechťěl jemu nic praviti, kázal ho utopiti. Potom přeschla řeka, a když lidé pro mlýny chleba neměli, počeli proti králi reptati, a to byl počátek zlého. Páté, když počel mistr Jan Hus z knih Viklefových kázati na kněží před lidem obecným a aby měli chudobu apoštolskú, tu počel učiti a neřády kněžské lidu oznamovati, ješto toho
65 neměl činiti, neb i kněží i mistři měli své starší a práva, aby se trestali, to se

líbilo králi i lidu pražskému mnohému; a když kanovníci králi veliké dary dávali, prosiec, aby nedal mistru Husovi kázati, a ti, kto Husa milovali, také, řekl král: „Ó dobrá to hus, nese mi zlatá vajce!“ A když tak zanetbal
70 jest a učení zkazil jest, tak že mistruov a studentuov každého jazyka v témdni na šestmezcietma tisíc, kteříž na hotový groš trávili, vystěhovalo se. A potom, když byl Hus upálen v Konstanci i mistr Jeroným a král byl na Novým hradě, tehdy začeli najprv u svatého Štěpána dávatí pod obojí zpuosobú, a potom kněz Jan, mnich poběhlý, řekl lidu: „Děkujte pánu bohu
75 z daruov božích, že ste pravdu boží poznali a krev boží přijímali; již nelitujte své krve vylévati pro krev pána Krista a kazte Antikrista! A již poďte k rathúzu a prosme pánuov, ať nám propustí svobodu pravdy božie, pro kterou jest upálen svaté paměti mistr Jan Hus a mistr Jeroným!“ I šli jsú k rathúzu novoměstskému muži, ženy, děti a křičeli hlasem velikým. A páni
80 byli zavřeli rathúz a někto zhuory udeří na monstranci kamenem a chudina obořeci se šturmuji k rathúzu a dobudúc s meči konšeluov jedenádcte – a dvanáctý byl poslán k králi – a ztepú všecky. Potom, když králi tu novinu povědí, zařeva upadne v šlak, a prvé než mistr Albík, jeho lékař, přijde, umře teskností.

85 Zigmund, svrchupsaného Karla syn, druhý král uherský, ciesař stý a sedmý, když zvěděl ty noviny o bratru, a Pražané se jemu pěkně poddávali, aby přijel do Prahy jako hospodář. A když přijel do Vratislavě, tu sřal čtrmezcietma starších měšťan. Potom Pražané poslali pana Kroupu, měště-
90 nina staroměstského, toho upálil řka, že jest kacieř. Potom přijel do Hory; i přijeli k němu páni Pražané, a on otvřátil od nich oči, nechtěl jich slyšeti. A potom po dlúhé chvíli, vyslyšav je, rozkázal, aby řetězy z ulic vyňali. To páni Pražané učinili. Potom opět pošlí k němu posly do Hory, a on jim rozkáže, aby braň a oděnie Staroměští položili na Hradě a Novoměští na Vyšehradě a zed aby položili od Pořičské brány až do Horské. A když
95 poslové přijedú do Prahy s tím poselstvím v noci, tehdy svolaji se spolu konšelé řkúc: „By se nám nestalo jako Vratislavským, svolajme mistry, ať nám radí, jest-li pravda přijímati boží krev čili nic!“ I svolaji mistry, mistra Kardinála, v té chvíli rektora, a jiné mistry řkúce: „Prosíme, ustanovte nás pod vašimi dušemi, muožeme-li právě hájiti a za pravdu mieti přijímanie
100 těla božieho a krve božie.“ A oni požádavše potazu dějí skrze mistra Jakúbka, že jest pravda božie a že mohú na ni bezpečně umřieti. I dějí páni: „Milí mistři, vedte to před se svobodně, nebojíte se žádného! My vás chcem zhajovati a vy nás.“ A hned zase řetězy zdělaji a na krále nic netbaji. Potom král pojedje do Uher po lid, a mezi tím Pražané oblehnú Vyšehrad a tu král
105 poražen bude, maje Hrad i Vyšehrad, na Vše svaté ráno, kterého Žižka stíhal až do Hory. A tu král z rady Pipovy zapálí Horu řka, aby kacieři z jeho tobolky neměli klěnotuov, i uteče do Brodu Německého. Žižka, přijev do Hory, dopálí Horu a stíhá krále až do Německého Brodu, takže král jedva

uteče. Potom Žižka vojska nerozpustí, bude páliť zemi, kláštery bořiti,
110 mnichy hubiti, palcátem je zabíjati. A slúže Pražanóm, dobyl Berúnu, tu
mnoho spálil lidí a zbil, potom Chomútova etc. Povstal potom Rokycan
bakalář a počel kázati a počne Prahu silně vlásti. I vykřikne lid proti slepci
Žižkovi. I budú ot něho Pražané poraženi u Malešova. Potom dvě vojště
115 budú mocné, totiž sirotci, v kterém vládl malý Prokúpek, a tito hajtmané
v něm byli: Žižka, Bzdinka, Pardus, Roháč, Carda, Volek, Čapek, a ten je
zradil, že byli poraženi. A v tábořským vojště vuodce Holý Prokop a mnoho
hajtmanuov, ti jsú slúžili bez ornátuov s bradami a nekřtili než vodú z po-
toku řkúc: „Já tě křtím, Davide nebo Zuzano, ve jméno Ježíše.“ A tak divné
věci dály jsú se, jako kdy od počátku světa, které mierně bohdá spíši Vaší
120 královské milosti v Kronice české, bude-li Vaše jasnost toho žádati. A tam
poviem, kterak Zigmund ciesař do Čech přijat, a skrze kompaktáta.

2-3 *těžce mu šlo ciesařstvie od papeže* těžko dosahoval potvrzení císařské hod-
nosti od papeže – 3 s *Innocencim*: počátky Karlova římského kralování Židek spleť;
v Paříži byl kdysi Karlovým učitelem nikoli pozdější papež Innocenc VI. (1352-
1362), nýbrž Petr Roger, pozdější papež Kliment VI. (1342-1352), s jehož vůlí a po-
mocí byl Karel roku 1346 zvolen římským králem – 4 *vedl zpúru* počínal si nepo-
korně – 6 *po všem křestanství* v celém křesťanském světě – 9n. *druhé... třetie* atd. za
druhé, za třetí atd. – 10 *zdělal zbudoval; u svatého Václava kuor*: tzv. vysoký kůr, tj.
celou tehdy dostavěnou část svatovítského chrámu – 11 *dvanácte doktoruov*: míněna
je kapitula u Všech svatých na Hradě, založená Karlem IV. a osazovaná profesory
teologické fakulty; věží je míněna zřejmě věž jižní brány Hradu – 12 *nadal opatřil*
platy a statky; *u svatého Ambrože*: na místě dnešního výstavního domu U hyber-
nů; *Slovanský*: Na Slovanech (Emauzy) – 13 *u svaté Kateřiny*: v dnešní Kateřinské
ulici na Novém Městě; *na Boličích*: kostel Panny Marie na Trávníčku (na Slupi) –
14 *ustavil... ohradil* založil... zabezpečil; *učenie* universitu – 17 *aby slušeli* aby pří-
slušeli; *pamberský* bamberský; pokud jde o biskupství bamberské a řezenské, Židek
se mylí – 19 *k opravě* k rozhodování, jako k rozhodčímu; *k svému poddaciemu* k pa-
tronátnímu pánu (patronátní pán měl mj. právo navrhopvat vhodné osoby na
uprázdňená církevní obročí a tak prakticky rozhodoval o jejich obsazování) – 20 *aby*
okazovali aby představovali – 21 *kapitola* kapitula – 22 *poddal... ku patření* poddal,
aby podléhala – 23-25 *bramburské, luzacké..., holandské..., brabanské* braniborské,
lužické..., holandské..., brabantské; zmínky o Holandsku a Brabantu se týkají mlad-
šího bratra Karlova, lucemburského vévody Václava, který pro případ bezdět-
nosti odkázal r. 1378 Lucembursko i s jeho příslušnostmi českým králům – 25 *svá-*
losti říšské říšskou korunu; *dobyl získal* – 29-30 *z Starého Boleslavě do Prahy*: jde o
Židkův omyl, protože k přenesení ostatků sv. Václava došlo již v 10. stol. za Bole-
slava I. – 30 *okrasil jest* okrášlil – 31 *lidnost* zde asi: národnostní pestrost – 32 *na*
hůře u svatého Vavřince na Petříně – 33 *každého zákona* každé řehole – 34 *šest věcí*:
Židek patrně znal nějaký Karlův list nebo spisek, určený jeho synům a obsahující
naučení, jak vládnout – 37 *od poslušenstvie a dobrovolnosti římského biskupa* od dob-
rovolné poslušnosti papežovi – 38: je vynecháno čtvrté naučení; *šacunkóv* zatížení
daněmi, odírání – 40 *aby uváel* aby přemohl; *Kraloval třidceti let...:* ani jeden z
těchto údajů není správný (kraloval 32 léta, zemřel r. 1378, 29. listopadu)

43 *Václav Třetí*: chybně, míněn je Václav IV.; *železnú korunú v Cáchách*: i ten-

to údaj je chybný; korunovace Václava IV. v Cáchách (6. července 1376) nebyla železnou korunou, která byla odznakem království lombardského, a byl jí korunován v Miláně Karel IV. (8. ledna 1355), nikoli Václav IV., který se ke korunovační cestě do Itálie nikdy nedostal – 44 *paní Johanna*: Johanna Bavorská, první manželka Václava IV., dcera holandského hraběte Albrechta Bavorského – 46 *trírský trevírský* – 47 *kolínský biskup*... *jménem Fridrich*: Fridrich, arcibiskup kolínský; *mohutský mohučský* – 48 *rajský falcký*; *subaudský savojský* – 49 *přátelé příbuzní*; *kněz Jan*: Jan Očko z Vlašimě; *drahně mnoho* – 50 *ve dvě letá* (duál) ve dvou letech, dvouletý; Václav byl skutečně dvouletý v době korunovace (narodil se 26. února 1361), ale datum korunovace je nesprávné, má být 15. června 1363 – 52 *svatého Mauricí* svatého Mořice – 54 *se utajil* utíhil se; *sám jediné* pouze on – 56 *bezděky* proti vůli, násilím – 57 *aby nemohl roditi* že se stal impotentní; *milostníkom* oblíbenecům, milcům (jde zřejmě o pomluvu, již tehdy tradovanou) – 58 *vzdali by se zechtělo* zdali by se zachtělo; *řezáky* lovecké nože; *vydal se na nebalivost* oddal se nedbalosti, začal zanedbávat panovnické povinnosti – 59 *zlé domněnie do své paní* podezření na svou manželku – 60 *mistru Johánkovi*: generálnímu vikáři Janovi z Pomuku (i zde jde o pomluvu, na jejímž rozšíření má právě Židek značný podíl; Jan z Pomuka nebyl královním zpovědníkem a stal se obětí justiční vraždy z důvodů politických) – 61 *přebývá* obcuje; *kdy když* – 66 *starší nadřízené*, představené, církevní soudní orgány – 70 *učení zkazil jest* uškodil universitě (tj. vydáním Dekretu kutnohorského r. 1409); *každého jazyka* všech národností – 71 *v témdni* do týdne (po vydání Kutnohorského dekretu); *šestmezielma tisíc* 26 tisíc (počet samozřejmě přehnaný – počet všeho tehdejšího pražského obyvatelstva se k r. 1429 odhaduje nejvýše na 28.000, počet studentů pražské university k r. 1409 asi na 7.500); *na hotový groš trávil* za hotové peníze se stravovali, žili – 72 *v Konstanci* v Kostnici – 73 *na Novým hradě*: na Novém hrádku u Kunratic; *u svatého Štěpána*: ve skutečnosti jsou počátky přijímání podobojí spojeny s kostely sv. Michala, sv. Mikuláše a sv. Martina ve zdi na Starém Městě a sv. Vojtěcha na Novém Městě – 74 *kněz Jan*: Jan Želivský, mnich premonstrátského kláštera v Želivě, vůdce a mluvčí pražské chudiny – 76 *kazte* niče, potírejte – 77 *k ratházu*: k Novoměstské radnici (na nynějším Karlově náměstí); *propustí povolí* – 81 *obořeci se šturmuji* obořivše se ženou útokem – 82 *zlepú pobijí*; k události došlo 30. července 1419 – 83 *zařeva upadne v šlak* zakřičev je raněn mrtvicí; *mistr Albík*: Zikmund Albík z Uničova; slavný lékař, byl roku 1412 krátce i pražským arcibiskupem – 84 *teskností zármutkem*; bylo to 16. srpna 1419 – 87 *hospodář* správce, vládce – 88 *čtrmezcielma starších měšťan* 24 starších měšťanů; bylo to 4. března 1420 (popravených však bylo pouze 23); *Kroupu*: správně má být Krásu – 89 *do Hory* do Kutné Hory – 90 *nechtěl jich slyšeti*: také Staré letopisy mají zprávu o dvojím slyšení Pražanů; Židek má navíc zmínku o jejich původním nemilostivém přijetí od Zikmunda – 91 *aby řetězy z ulic vyňali* aby odstranili řetězy (napínané z obranných důvodů hlavně v ústí jednotlivých městských ulic) – 92 *pošli pošlou* – 93 *aby braň a oděnie*... *položili* aby složili zbraně a zbroj – 94 *zed aby položili*: aby zbořili městskou hradbu; *od Poříčské brány až do Horské*: Poříčská brána stávala při ústí dnešní ulice Na poříčí do Švermových sadů, Horská brána (podle silnice do Kutné Hory) bývala v místech dnešní křižovatky U Bulhara – 97 *mistra Kardinála*: mistr Jan Kardinál byl rektorem do dubna r. 1420 – 98 *ustanovte nás pod vašimi dušemi* ubezpečte nás na svou čest – 99 *právě náležitě*, spravedlivě, oprávněně – 100 *požádavše potazu* když požádali, aby se o věci mohli poradit; *mistra Jakúbka*: Jakoubka ze Stříbra, Husova nástupce v Betlémské kapli – 102 *vedte to před se svobodně* jednejte podle své vůle – 103 *zhajovati* obhajovat, chrániti; *zdeľajl přídělajl* – 104 *po lid* pro lid, pro vojsko; *Pražané oblehnú Vyšehrad*: bit-

va pod Vyšehradem byla 1. listopadu 1420; chybí tu zmínka o bitvě na Vítkově – 105 *na Vše svaté*: 1. listopadu – 106 *až do Hory*: boje u Kutné Hory spadají až na konec roku 1421; z *rady Pipovy*: míněn kondotier ve službách Zikmundových Pipa Spano z Ozory – 110-111 *Berúnu...* *Chomútova*: Beroun a Chomutov jsou zde v nesprávné časové souvislosti, patří do března 1421 (Beroun byl dobyt až po Chomutovu) – 113 *u Malešova*: 7. června 1424; *potom*: po smrti Žižkově (11. října 1424); *dvě vojště* (duál) dvě vojska – 114 *sirotci*: nazývali se tak po smrti Žižkově, který je zde chybně uveden mezi sirotčími hejtmany; *malý Prokůpek*: kněz Prokůpek, po smrti Žižkově vůdce sirotků – 115 *Bzdínka*: Jan Hvězda z Vícemilic; ostatní hejtmáné: Jan Pardus z Hrádku, Jan Roháč z Dubé, Václav Carda z Petrovic, Volek, koudelník z Březnice, a Jan Čapek ze Sán; *ten je zradil*: u Lipan (30. května 1434) – 117 *jsú slúžili* sloužili mše; *s bradami* s vousy, neholení – 119 *mierně* přiměřeně, věrně

Poznámky ediční

Próza publicistická

Jan Papoušek ze Soběslavě: Stížnosti o neklidu v Čechách

Staročeský překlad latinské skladby Papouškovy Quaerelae de motibus Bohemiae je dochován v SA v Třeboni ve dvou zápisech: Histor. 379 (A) a Histor. 1541 (B) s později připisanou charakteristikou: Jaká záhuba z příčiny války pro viru v Čechách přišla, túžebně a žalostně od jednoho vypsáno takhle. – Vydal (nepřesně) A. Neumann, Hlídka 43, 1926, 429-432. Lat. text vydal J. Loserth, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 29, 1895, 292-296. Základní poučení o Papouškově literární činnosti podává R. Urbánek, Dějiny III, 3, s. 52-55.

Za základ našeho vydání vzat text rkp A, z něhož byl pravděpodobně dodatečně, ale v téže době, pořizen text B. Grafika obou zápisů zachycuje týž hláskový stav jazyka; rkp B píše často *ie* m. náležitého *i*.

5 domněnie B] domnenie A (pod ř. 87) – 39 z domnievanie B] z domnewanie A – 51 naučenie B] v A *nadeps. nad pův.* nauku – 72 skrze B] v A *nadeps. nad pův.* pro – 85 dopustili A] dopúšťili B – 99 ješto to B] v A *nadeps. nad pův.* což – 102 žádáno býti B] v A *naps. za pův. škrtnutým* nalezeno býti; snadšieho A] [snadnějšieho B – 105 vznášejí B] v A *naps. za pův. škrtnutým* zavěšují

Krátké sebranie z kronik českých k výstraze věrných Čechův

Text znám z jediného rkp Cerronského (papírový rkp z r. 1443) v SA v Brně II 108, fol. 1a-10a (vedle Dalimilovy kroniky aj.). Jiným inkoustem psány v rkp nadřádkové opravy a doplňky textu a poslední odstavec skladby (od slov: Také slušie znamenati – ukázka II, ř. 65-74), jediné místo skladby, kde je citována bible. – Poprvé vydal V. Hanka v dodatku k vydání Dalimilovy kroniky, 2. otisk, Praha 1851, s. 228-239; spolu s historickým komentářem A. Polák, Věstník KČSN 1904, č. 3; naposledy J. Kolár v knize R. Urbánka, O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458, Praha 1958, s. 32-41.

I – Rkp fol. 2b-3a; Kolárovo vyd. s. 33-34.

12 váš] was rkp; hledati] pův. psáno hladaty, jiným ink. opr. prvni a na e – 21 Němec] přips. na okraji jiným ink.

II – Rkp fol. 7b-10a; Kolárovo vyd. s. 39-41.

42 pilností a mocí] za pilnoŝty v rkpě ŝkrtnuto takoweĥo – 49 pána a krále] za pana v rkpě ŝkrtnuto hledaty – 50 pŝisluŝejŝících] pŝyŝlugeczych rkp – 54 běŝí] bezy rkp – 74 jejích] gech rkp se značkou pro vsuvku; doplněk byl zŝejmě na poŝkozeném okraji listu (pŝi vazbě odstŝiŝeno)

Zápis Alexandra Velikého Slovanům

Lat. znění smyšleného listu Alexandra Velikého se dochovalo (s českým nadpisem) v nejstarším dosud známém rkpě 15. stol. na konci Krátkého sebrání z kronik ze sbírky kdysi Cerroniho, nyní SA v Brně II 108, fol. 10b (obsahuje též Dalimilovu kroniku -N). Odtud vydal A. Polák, Věstník KČSN 1904, 30-31 (s některými nepřesnostmi v interpunkci a se záměnou *asidentibus* m. *aridentibus*, *lecotera* m. *lecoteca*). Lat. text otiskl též F. M. Bartoš, Zápis Alexandra Velikého Slovanům a jeho původce, ČČM 115, 1946, 45-49 (za autora pokládá Vavřince z Březové). Bez znalosti našeho rkp a jeho edice vydal list Alexandrův z mladších pramenů F. Pfister, Das Privilegium Slavicum Alexanders des Grossen, Zeitschrift für Slawistik 6, 1961, 323-345 s bohatým komentářem, ale příliš pozdní datací vzniku. Starší české překlady: Václav Hájek z Libočan, Kronika česká, Praha 1541, s. 319 a V. Hanka ve vyd. Dalimilovy kroniky, Praha 1851, s. 239-240. – Nově přeložil B. Ryba.

Odchytky lat. textu (s podržením značek Pfisterových):

1-2 předobrazně líčený jako „kozel“, původce řecké monarchie: *hircus figuratus*, monarchie *Grecorum inchoator* *Ryba*] *Hircus Monarchie figuratus Grecorum inchoator* *N*, *hircus monarchiae figuratus Graecorum imperii inchoator* *A* – 2 Jovův: *Iouis* *N*] *magni dei Jovis* *A*, *magni Jovis* *B, C*, *summi dei* *Balbín* (*Miscell.* 2/23, § 8); skrze Nektanaba: *per Nectanaba*...] *per Nectanabo* *N*, *per Nectanabock* *A* – 4 Médů: *Medorum* *N*, *Balbín*] *Medorum regnorum* *B, C*, *Medorum regionum* *A* – 8 jste nám pomáhali, jsouce vždy...: *nobis affuistis semper*... *N*] *nobis semper affuistis*... *A* – 9 spojenci: *coadiutores* *N*] *nostri coadiutores* *A* – 11 zůstatvat: *remanere* *N*] *remanens* *A*, *manere* *B, C* – 12 místa si hledat: *se locare* *A*] *se locare possit* *N*; někdo druhý: *aliquis alter* *A*] *aliquis* *N*, *quis alius* *B, C*, *quicumque alienus* *Balbín* – 13 jeho potomci služebníky: *sui posterii servi* *Ryba*] *servi posterii* *N*, *servi postea* *A*, *posterii eorum sint* *servi* *B* – 15 Alexandrii: *Alexandria* *N*] *Alexandrina* *A* – 17 a Plutona: *et plutone* *N*] *Plutone* *A* – 18 Anaklét, osvícený: *Anacletus*, ilustris *Ryba*] *Ilustris Anacletus* *N*, *Anthylotus illustris* *A*, *Antiochus* (*Antiochus?*), ilustris *Pfister*; kancléř: *logotheta* *Pfister*] *lecoteca* *N*, *lecotheca* *A*, *Lokoteka* *Hájek* – 20 pány vaše a celého světa: *vestros et tocius orbis dominos* *N*] *nostros heredes et totius orbis* *A*, ... *continuos dominatores* *C* (*Pfister*)

Šprochy vagoenské a odpověď na ně

Obě skladby zapsány v tzv. Manuálníku Václava Korandy, uloženém v pražské UK XVII F 2, fol. 181b-182b. – Šprochy i Odpověď otiŝtény poprvé v Hromádkových Prvotinách, Praha 1814, s. 63; jen Šprochy vydal J. Jireček v Anthologii z literatury české doby střední, Praha 1858, s. 9n; obě skladby jsou v Erbenově Výboru II, sl. 727-729. S většinou ostatních skladeb sborníku je vydal J. Truhlář, Manualník M. Václava Korandy, Praha 1888, s. 211-213. – Z literatury srov. R. Urbánek, Jan Paleček, ŝaŝek krále Jiřího..., Příspěvky k dějinám starší čes. lit., Praha 1958, s. 5-89.

Nadpis: *nad* Třinácté šprochuov vagovských *nadeps. pozdější rukou*: Jošt, biskup vratislavský poslal králi Jiřímu tyto kusy; *na okraji připsáno*: 1465 post Iohannis (po sv. Janu, tj. po 24. červnu 1465 – v té době se vratislavský arcibiskup Jošt z Rožmberka v Čechách pokoušel zabránit rozchodu krále s papežskou kurií) – 16 srdnatý] přips. *na okraji pozdější rukou* – 23 rozpomíná se na ně Truhl] v rkpe čitelné jen rozpomi... nanie – 28 za zahynutí v rkpe napsáno a dodatečně přeškrtnuto (týmž inkoustem jako pozdější přípisky): Žádost člověka mnohého jest hrob věcí tajných a nedobrych. Takovému podlé toho muož odpověděno býti (srov. ř. 31) – 29 za Odpověď na šprochy připsáno *pozdější rukou*: Klymowij z Prudowicz (asi vymyšlené jméno k charakteristice prudkého člověka, podle Jirečka autora odpovědi, podle Truhláře Jošta z Rožmberka, podle Urbánka Jiřího z Poděbrad) – 30 pod Třinácté nešprochov vagovských napsáno: Třinácté kusov ne vodných, ale škodných – škrtnuto týmž inkoustem, jimž psány *pozdější přípisky*; *na okraji připsáno pozdější rukou* K (hypotézy, co toto K znamená, viz u Truhláře, s. IX) – 31 Žádost člověka nemilostivého... muož odpověděno býti] připsáno v rkpe *pozdější rukou* – 33 kto] v rkpe čitelné jen k – 48 nad nechoď *nadeps. pozdější rukou* netřeba; *nad* čeho třeba *nadeps. pozdější rukou* pravda milá – 49 varovati se] v rkpe čitelné jen wa- – 57 připlete] přeplete rkp

Hilarius Litoměřický: Traktát k panu Janovi z Rožmberka

Traktát dochován v jediném rkpe v UK v Praze XVII F 32 (z doby okolo r. 1467). – Z něho otiskl K. J. Erben, Výbor II, sl. 713-722, úvod a první kapitulu traktátu. Paleograficky vydal celý traktát (s několika omyly) Z. Tobolka, Hilaria Litoměřického Traktát k panu Janovi z Rozenberka, Hist. archiv č. 13, Praha 1898 (Tob), s připojenou studií o životě a spisech Hilaria Litoměřického.

– Čtvrtý rozdiel

Rkp fol. 14a-18a; vydání s. 24-27.

25 poslušenstvie *Daňh*] a po[slu]šen[twie rkp – 32 svozuje rkp] [wazuge *Tob* – 78 jměl *Daňh*] vmiel rkp

– Devátý a poslední rozdiel

Výňatek. – Rkp fol. 35b (nadpis), 42b-43a (text); vydání s. 41 a 46.

4 mněla, že *Daňh*] miela [je rkp – 11 již ssazený podle ř. 1 a 2] giz od [uzeny rkp, *Tob* (-[u- v rkpe lehce přeškrtnuto)

Politické manifesty

Poslání Hradeckým, Orebským a Pardubským

Text ukázky zpracován z rkpu Muz. I E 36. Zprávu o něm podal a ukázky otiskl F. M. Bartoš, ČČM 91, 1917, 137-142 a 280-286 (Bart); důležité opravy chyb této edice má V. Flajšhans v NŘ 1, 1917, 302. Otázce autorství a doby vzniku jsou věnovány tyto další studie: K. Krofta, ČČH 23, 1917, 458n.; V. Sokol, Naše věda 2, 1915 až 1918, 206n.; F. M. Bartoš ČČM 98, 1924, 72n. (Krofta a Sokol proti autorství kněze Martina z Krčína, člena jednoty bratrské).

Rkp Muz. zdá se být psán samotným autorem (má četné přípisky i rozvedení myšlenek na okrajích); byl psán pravděpodobně v chvatu, místy jsou nepřesnosti.

Text zde otištěný je v rkpe na fol. 16b (ř. 1-16), 3b-4b (ř. 17-100) a 26a (ř. 101-122); naše ukázky jsou v podstatě obsaženy v ukázkách podaných již Bartošem.

10 nedbají *Daňh*] v rkpe *vynech.* – 12 *Žižko*] *zižko rkp* (též 113) – 21 zvelebil *rkp*] zvelebí *Bart* – 23 stalo...stane] sřtalo...sřtane *rkp* – 104 uslyš, uslyš] vřlys, vřlys *rkp* – 114 David]dawida *rkp*

Řehoř z Heimburka

– Kladský manifest

Lat. list krále Jiřího králi Matyášovi z 28. července 1466, stylizovaný Řehořem z Heimburka (tzv. Kladský manifest), dochoval se v rkpu APH (dř. Kap. Praž.) N 59, fol. 178a-184a a mezi přílohami vřatislavského rkpu německé Kroniky Eschenloerovy, fol. 322a-325b. – Otiskl G. Dobner, Monumenta hist. Bohemiae II, s. 418 až 429; později H. Markgraf, Scriptores rerum Silesiacarum IX, 1874, s. 181-190. Lat. text naší ukázky je na s. 181-183 edice Markgrafovy. – Přeložil B. Ryba.

– Obrana krále Jiřího

Lat. text Obrany Jiřího z Poděbrad z rkpu dř. Lobkovicé knihovny pražské (nyní UK Praha XXIII D 172, s. 599-611) otiskl Fr. Palacký, Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens... im Zeitalter Georg's von Podiebrad, Fontes rerum Austriacarum, II. Abteilung, XX. Band, Vídeň 1860, s. 647-660. Naše ukázka v této edici na s. 648-652. – Přeložil B. Ryba.

Politická memoranda

Vaněk Valečovský z Kněžmosta: Proti panování kněžskému

„Traktát pana Vaňka Valečovského etc., učiněný proti Rokycánovi a jeho kněžím“ je dochován v jediném opise z 2. pol. 16. stol. v 2. svazku tzv. ochranovských Akt jednoty bratrské, fol. 215a-221b (nyní deponována v SÚA v Praze). Traktát vydal (po starším vydání J. Čelakovského, Zprávy ze zasedání KČSN, 1881, 325 až 345) v přepise spolu s ostatními zápisy druhého svazku J. Bidlo, Akty jednoty bratrské, sv. 2, Brno 1923, s. 242-254, kde v úvodu je též (s. 42-48) objasněno historické pozadí vzniku památky.

Grafika již plně zachycuje stav hláskové podoby češtiny 16. stol. Rkp důsledně označuje kvantitu, kterou zachovává i náš přepis. V některých zvláštřnostech je možno spatřovat příslušnost opisovače k dialektickému území, nejspíše moravskému.

I – Rkp fol. 216a/b; vydání s. 242-244.

12 v horšij] whorřijij *rkp*; hledě *rkp*] hleděl *Bidlo* – 25 bouřili] bařili *rkp*

II – Rkp fol. 217a-218a; vydání s. 245-247.

III – Rkp fol. 220b-221b; vydání s. 253-254.

35 by *Bidlo*] bych *rkp*

Hilarius Litoměřický: List králi Jiřimu

Opis zachován v rukopisném sborníku z konce 15. stol. v Zemské knihovně v Stuttgartu, Theol. 37, fol. 123a-135a. České znění je překlad lat. verze Sermo coram

rege Georgio de Podiebrad, zachované v rkpe APH (dř. Kap. Praž.) N 59, fol. 162a až 168b. Český text vydal v přepise A. Podlaha, Hilaria Litoměřického List králi Jiřímu z Poděbrad, Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli pragensis, opus 23, Praha 1931 (*Podl*).

Grafika listu je velmi nepřesná, opisovač často nerozuměl textu již beztak jen přibližně přeloženému, proto je třeba četných emendací a některá místa zůstávají nejasná; lat. zápis je těžko čitelný a místy nesrozumitelný.

I – Rkp fol. 123a/b; vydání s. 9-10.

3 hojného] hoynofho *rkp* – 5 vlastní *Podl*] wlaftie *rkp* – 7 vody] wodu *rkp* – 10 lidským vtípem *Podl*] lidfkom wtípom *rkp* – 11 o] s *rkp* – 16 den] dan *rkp* – 17 se] gje *rkp* – 18 urozené] vrozenie *rkp* – 19 naši] našie *rkp* (*pod.* 22) – 21 přízříž] prziřmyz *rkp* – 23 řečí] rzeczu *rkp* – 25 přišed] prziř..d *rkp* (*konec slova nezřetelný*), *lat. aplicans* – 26 legii] legy *rkp*

II – Rkp fol. 124b-125b; vydání s. 12-14.

1 království] kralofstwim *rkp* – 5 jmien] gmen *rkp* (*n. ginem, pod. dále*) – 11 posvátné] pořwatinie *rkp*; pod obojí] porubugu *rkp* – 21 hájeti] hagetie *rkp*, hájiti *Podl* – 25 najmilostivější] naymilořtiji *rkp* – 28 tebe] teze *rkp*, tě *Podl* – 33 pro tě *Podl*] prořtie *rkp* – 34 [rozmože] rozmcze *n. rozmoze* *rkp*; jiní] gine *rkp* – 37 než moc daná volením] bez mocz dana wobenij *rkp* – 39 tak v tom] wtak wtom *rkp* – 40 nepovědie] mie powedne *rkp* – 41 Fantina] fautura *rkp* – 43 neposlušným] nepořlu[nij *rkp* – 45 ukrutnému] vkratne^v *rkp*

III – Rkp fol. 126a-127a; vydání s. 16-18.

9 jestliže] geřlyze *rkp* (*tak i dále*) – 10 nadrží] nadrzij *rkp* – 11 svaté] swet *rkp* – 13 nevědie] newrdie *rkp* – 14 markrabství] markrobřtwij *rkp* – 20 bože] bozij *rkp* – 25 překryly] przikrzile *rkp* – 27 sám] gřam *rkp* – 29 chceš-li] Chcezeřiz *rkp*; aby] abich *rkp*; časy] czaffe *rkp* – 30 celosti] zelořti *rkp* – 32 královském] kralowřky *rkp* – 34 u více] v wierzij *rkp* – 36 kmenu *Podl*] menu *rkp*; poslušenstvím] pořřlenřřtwim *rkp* – 37 na druhú] nadruhy *rkp* – 40 královstvíe] kraldořtke *rkp* – 43 než] nicz *n. mez* *rkp* – 46 upevní] vpowij *rkp* – 47 nepovstali] nepowřtal *rkp* – 50 jemu] gřem *rkp*; v královstvíe] wkalowřtwie *rkp* – 53 nám, ženě a dětem svým] nařs zienie a dietie [we *rkp* – 54 dobré] dobreze *rkp* – 57 zaslúžili] zařluzil *rkp* – 58 píši] piřim *rkp*; dobřem] dobřym *rkp* – 59 Vaši] wařřu *rkp*; Čech] gech *rkp*

IV – Rkp fol. 134a-135a; vydání s. 31-33.

3 přijieti] prziegieti *rkp* – 9-10 tak by mně otporné bylo] tak abij mnie otpornie bylo *rkp*, *lat. ita misere fieret* – 11 hlavě] hlavne *rkp*, *lat. capita* – 17 svobodě] řwobodne *rkp* – 19 aby byla] abyła *rkp* – 21 přijímati svátosti] przigimate [watořřtie *rkp* – 24 hnáti] hrati (?) *rkp* – 26 se nehádal] řie vchadal *rkp* – 27 otporní] otrprmy *rkp*; buiči] kurzczze *rkp*, *lat. turbatores*; zkrotiti, tresktati] řkrtiti a treřkatittij *rkp* – 28 v] y *rkp*; porozumí] porozeny *rkp* – 30 uvede *Podl*] whodne *rkp*; výsost] wyřřuořřt *rkp* – 36 králi] krale *rkp*; krátce] kracze *rkp* – 43 nábožném] naboznez (?) *rkp*

Jořt z Rořmberka: List královně Johaně

Tento soubor aktuálních sentencí, nazvaný Poslání Jořta z Rořmberka královně Johaně, je dochován v tzv. Manuálnřku Václava Korandy, uloženém v prařské UK XVII F 2, fol. 175a-176a (papírový *rkp*, dnes již značně poškozenný).

Jako celek byla tato skladba otištěna poprvé K. J. Erbenem, Výbor II, sl. 723 až 726. Značnou část těchto politických aforismů otiskl spolu s historickým komentářem Fr. Palacký, Dějiny IV, 2, s. 297. Naposledy je vydal s většinou ostatních skladeb sborníku J. Truhlář, Manualník M. Václava Korandy, Praha 1888, s. 203-205.

Grafika rkp odráží dobře stav hláskové stavby jazyka 2. pol. 15. stol.

1 *pod úvodní větou připsáno v rke jinou rukou*: Jošt, biskup vratislavský, rodu pánuov Roznberských; *na levém okraji vročení opět jinou rukou*: 1465 a *na pravém okraji týmž inkoustem*: Regine Johanne; *pod touto dedikací připsáno K (domněnky o tom, co toto K znamená, viz u Truhláře, s. IX) – 15 okáží*] *okazie rkp*, *okáže Truhlář – 19 zachováváme Hk*] *zachowawanie rkp*, *zachowávajme Truhlář – 20 podtrhnem*] *podtrhnem y podtrhnem rkp*, *podtrhnem i zatrhnem Vyb – 26 však*] *wjřak rkp – 29 všech Daňh*] *wjřak rkp*; *kteříž*] *kteriz rkp – 31 zbožných Vyb*] *zloznich rkp*, *složných Truhlář – 38 puotad*] *puodad rkp – 43 s sebu Truhlář*] *šebu rkp – 51 měl*] *mieli rkp – 63 ze všech*] *zewjřecz rkp – 65 přeučení*] *przuczeni rkp – 67 k těm*] *kiem rkp*

Antonio Marini: Rada králi Jiřimu o zlepšení kupectví v Čechách

Jediný zachovaný souvěký rkp je v SA v Jindřichově Hradci, oddělení Historica (2 dvojlisty; na s. 8 je lat. nápis: *Consilia quaedam bonum tam privatam Regis quam commune Regni concernentia data Regi Bohemiae*). Otiskl Fr. Palacký, ČČM 2, 1828, část 3, s. 3n. a znovu K. J. Erben, Výbor II, sl. 777-792.

– (Úvod)

Rkp s. 1-2; Výbor sl. 777-781.

2 *Vaše velebnost*] *W W rkp (tak i dále) – 6 jasnost Vaši*] *J W rkp (tak i dále)*; *v jednotu Erb*] *chybí v rke – 31 že všickni*] *že v rke škrtnuto*; *že v krátkém času všickni příslušející k koruně české dadieř pomoc Erb*

– (O zlepšení obchodu)

Rkp s. 3-4; Výbor sl. 785-788.

15 za 20 tisíc] za XX^m (= milia) *rkp – 37 chtěli Erb*] *chtiel rkp – 39 přede všemi*] *nadepsáno v rke nad přeškrtnuté wjřeczky – 45 krumfeštu (podle ost. míst)*] *grumffejtu rkp – 63 dnes rkp*] *duch Erb*

Pavel Židek: Jiří správoyna

Jiří správoyna je dochována především v rke APH (dř. Kap. Praž.) G 8 na 368 stranách; je to opis pocházející ještě z 15. stol. Druhý dochovaný rkp, uložený v pražské UK XVII D 11, pochází z r. 1658 a je to jen opis (s četnými chybami) rkp kapitulního. Proto náš text vychází jen z rkp kapitulního. Stejně si počínal i vydavatel Správoyny Z. V. Tobolka, Historický archiv ČAVU, č. 33, Praha 1908; jeho vydání má četné nedostatky, jak ukázali kritikové (J. Goll, ČČH 15, 1909, 84n., V. Flajšhans, Věstník ČAVU 18, 1909, 121-130 a J. Zubatý, t. 162-174.)

- (O úpadku obchodu a řemesel)
 - Rkp s. 30-31; Tobolkovo vyd. s. 16-17.
 - 11 kúpiech *Daňh*] kupij *rkp*, kúpí *Tob* – 14 kaufher Rotleb *Daňh*] kauher. rot-
lebs *rkp*, Kauher, Rotleb *Tob*
- (Řemeslníci)
 - Rkp s. 37-38; Tobolkovo vyd. s. 20-21.
 - 8 k těch] tiech *rkp* – 30 překupníci (*podle ř. 29*)] przikupniczy *rkp*, *Tob*
- (Podmínky míru v zemi)
 - Rkp s. 114-116; Tobolkovo vyd. s. 60-61.
 - 18 sejže] feyze (*možno číst i [tyze]*) *rkp*, sejze *Tob*
- (Laskavost k chudým)
 - Rkp s. 56; Tobolkovo vyd. s. 30.
- (O večěři)
 - Rkp s. 58; Tobolkovo vyd. s. 31.
- (Vysedání do noci)
 - Rkp s. 61; Tobolkovo vyd. s. 33.
 - 10 tohoto *Daňh*] tomuto *rkp*
- (Spaní)
 - Rkp s. 61-62; Tobolkovo vyd. s. 33.
- (Lucemburkové)
 - Rkp s. 359-365; Tobolkovo vyd. s. 177-180.
 - 3 s Innocencím] s Innocenciem (*n. -tiem*) *rkp*

LISTY

Listy představují další slovesné odvětví, které je příznačné jak pro společenské a politické myšlení poděbradské doby, tak pro její slovesnou kulturu. Dopisy politického rázu se často týkaly otázek, které byly předmětem politických manifestů a memorand, a naléhavé problémy se v nich probíraly někdy i s vědomím, že list dojde větší publicity než jen ohlasu u samého adresáta. Toto vědomí vedlo i k vytříbené slovesné formě dopisů, řízené předpisy dobových diktamin (srov. zde na s. 524). Otázky obecnějšího dosahu bývaly obsaženy i v soukromé korespondenci, která navíc umožňuje vzácný pohled do soukromého života 15. století a dává příležitost vníknout do myšlení a citění tehdejších lidí; proto jsou i soukromé dopisy nedílnou součástí našeho Výboru. Hranice mezi memorandy a politickou korespondencí nejsou nijak ostře vyhraněny, a podobně plynulý je i přechod mezi listy obecnějšího politického významu a soukromými dopisy.

Z epistolografie poděbradské doby, která byla nepochybně velmi bohatá, zachovaly se jen nepatrné trosky, a to často jen náhodně, např. ukázky nepřátelské korespondence mezi vynikajícími členy moravské šlechty Ctiborem Tovačovským z Cimburka a Tasem z Boskovic jsou zapsány v tzv. Kanceláři krále Jiřího. Opravdu zaráží, jak nepatrné jsou zbytky korespondence krále Jiřího; podobný osud stihl též hojně korespondence jiných současných politických osobností. V soukromé korespondenci zaujímají pro svou poměrnou celistvost zvláštní místo listy dvou dcer Oldřicha z Rožmberka, nešťastné Perchty provdané za Jana z Lichtenštejna (ztotožňované s „bílou paní“) i bodré a energické Anežky, která zůstala neprovdána. Z ostatní soukromé epistolografie jsou zachovány jen nepatrné zlomky, tím však vzácnější svými hřejivými podrobnostmi ze života 15. století.

LISTY POLITICKÉ

(OPOVĚDNÝ LIST

JIRÍHO Z PODĚBRAD OLDŘICHOVI Z ROŽMBERKA)

Oповědný list (jímž se opovídalo, vyhlašovalo nepřátelství) byl obvyklým prostředkem politických zápasů. List Jiřího z Poděbrad Oldřichovi z Rožmberka byl vydán v květnu 1450; spadá do napjaté situace za bojů mezi vojsky strakonické jednoty katolického panstva a poděbradskou stranou. Jiří v poloveřejném dokumentu pranýřuje intrikánství i věrolomnost Oldřicha z Rožmberka. List je významným dokladem o nesnadném úkolu Jiřího z Poděbrad jako hlavy nejpočetnější politické skupiny při úsilí o zajištění míru v zemi.

Jiřík z Kunštátu a z Poděbrad

Pane Oldřiše z Rožmberga!

5 Prívodímŕ ku paměti, kteraks mi se byl pode ctí a věřú zavázal, i výše,
proti mým nepřáteluom pomáhati, a jestliže by toho neučinil, podvolils se,
abychom tě měli za zrádci a za z kurvy syna. Netoliko by tak vysokému svému
rčení chtěl byl dosti učiniti, ale miesto pomoci nepřátely mé, jakožto Oldři-
cha z Hradce, Koldu, Bedřicha i jiné bůřils a jednal proti mně i mým přá-
teluom, i haněnie křivá a nepravá skládals o mně. A když sem o to s tebú
10 s markrabí mišenským, svévolným nepřitelem mým; a napomináns tu
hned v Plzni, aby pamatuje na ten mír mezi tebú a mnú učiněný, nespo-
jeval se s mým úhlavním nepřitelem. Na to se nic neobrátiv učinils s ním
zavazek netoliko v míru, ale i v příměří křesťanském, kteréžs se mnú tehdáž
měl pode ctí a věřú i pod deseti tisíci kop grošuov zapsané. Nenie div, že se
15 mně a mým přáteluom od tebe dějí ty nepravosti, poněvadž nad svým
pánem, korunovaným slavné paměti ciesařem Zigmundem, nestyďal si se
neprávě činiti, zavazuje se z peněz proti Jeho milosti kniežeti rakúskému
a tomu domu, aby jim tohoto královstvie dovedl a dopomohl; a cožs pak
dále, ziskuov svých hledě, činil a činíš k újmě chvály božie a k umdlení
20 obecnieho dobrého tohoto království v svých poselstvích u králevy milosti
římského krále, jednaje jinak, než by slušně jednati měl! Takés pana Alše
z Šternberga a nebožtíka pana Ptáčka navedl, aby o krále polského stáli,
aby sem za pána přijat byl, slibuje s nimi v tom zuostati; potom zjevné jest,
kteraks jinak učinil. Skrze kteréžto tvé zjednání a navedenie veliká bůřka
25 v zemi s záhubú nemalú této země strhla se byla. A kteraks nad nebožtíkem
Smilkem z Křemže i nad jinými nešlechetně učinil, ješto by dlúho bylo
vypisovati; než když bych se s tebú před dobrými lidmi shledal, viecef bych
v pravdě mnohých tvých nepravostí přičinil nežli ujal. A poněvadž žádná
tvá rčení, smlúvy mírové ani zápisové skrze tě učinění mně i mým přáte-
30 luom nejsú, aniž mohú býti zdržány ani zachovány a všelikterakými lstivými
úklady mého i přátel mých zlého hledíš, lépe mi se zdá, aby ty také na mě
pěči měl, nežli bych tvými úlisnými řečmi škodlivě s svými přátely podve-
den byl. Protož s svými se všemi služebníky a lidmi poddanými vystřiehám
se a ohrazuji svú čest proti tobě i tvým všem služebníkuom a lidem pod-
35 daným, dále tobě ani tvým ničímž povinen nechtě býti.

Dán na poli u Buštěvsi, v středu před svatú Trojicí, let božích etc.
padesátého.

*3 přívodímŕ ku paměti připomínám ti; i výše a nadto více – 4 jestliže by toho ne-
učinil jestliže bys to neučinil, nesplnil – 5-6 netoliko by... chtěl byl nejen že bys bý-
val nechtěl – 6 rčení slovu, příslibu; Oldřicha z Hradce: příčinou sporu mezi Jiřím
z Poděbrad a Oldřichem z Hradce byl převrat, způsobený Jiříkovým dobytím
Prahy 3. září 1448, a zajetí Oldřichova otce Menharta, který ihned po propuště-*

ní ze zajetí na cestě z Poděbrad na Karlštejn v Říčanech 3. února zemřel; jeho náhlá smrt vyvolávala u jeho syna i u jeho strany proti Jiřimu podezření z travičství – 7 *Koldu*: Jan Kolda ze Žampachu a na Náchodě; *Bedřicha*: Bedřich ze Strážnice na Kolíně; *bůřils a jednal proti mně* pobořoval jsi a spolčoval ses proti mně – 9 *v Jihlavě*: na jednání v Jihlavě v srpnu 1449 – 10 *s markrabí míšenským*: s Fridrichem Saským – 11 *v Plzni*: sjezd v Plzni byl v druhé polovině března 1450 – 17 *z peněz* za peníze; *kniežeti rakúskému*: jde o smlouvu Oldřichovu s Fridrichem Tyrolským z 5. září 1431, že Oldřich uzná Fridricha nebo jiného z vévodů rakouských za českého krále, zemře-li Zikmund bez dětí – 20 *u Králevy milosti římského krále*: u krále Fridricha III. – 22 *pana Ptáčka*: Hynek Ptáček z Pirkštejna; týká se sporů o trůn, kdy se strana Ptáčkova držela kandidatury Vladislava Varnenčika, krále polského (1438) – 23 *s nimi v tom zuostatí* že bude s nimi v tom zajedno – 24 *skrze zjednanie* pro ujednání spolku (proti Jiřimu) – 26 *nad Smilkem z Křemže*: aby Oldřich získal statky Smilka z Křemže, pána na Prachaticích, na Volarech i na hradu Husí, zajal Smilka, a vynutiv na něm zápis na statky, dal jej svémocně někdy na jaře 1447 stít; vedlo to k dlouhému sporu se Smilkovou rodinou a přáteli – 27 *před dobrými lidmi* před šlechtou – 27-28 *vieceť bych... přičinil nežli ujal* přidal bych více, než bych ubral – 31 *aby ty také na mě péči měl* abys mi také věnoval svou péči, pozornost, aby ses také měl přede mnou na pozoru – 33-34 *vystřiehám se a ohrazuji svú čest* strážím se a chráním svou čest – 36 *u Buštěvsi*: Jiří z Poděbrad tehdy obléhal hrad Buštěves (dnešní Buštěhrad), který patřil jeho nepříteli Jindřichu z Kolovrat; *v středu... padesátého*: 27. května 1450

(OPOVĚDNÝ LIST

ZDEŇKA ZE ŠTERNBERKA JIŘÍMU Z PODĚBRAD)

Oповědný list Zdeňka ze Šternberka z března 1467 je dokladem o trvale napjatém vztahu mezi králem Jiřím a jeho předním katolickým protivníkem v zemi, vůdčím činitelem Zelenohorské jednoty, a tím i panskou katolickou stranou, jejíž názory Zdeněk ze Šternberka tlumočil.

Najjasnějšiemu kniežeti a pánu, panu Jiřiemu, králi českému a markrabí moravskému, pánu milostivému.

Najjasnější králi a pane, pane milostivý! Službu svú Vaší milosti vzkazuji.

- 5 Jakož mne Vaše milost o tomto sněmu bohdá neduovodně haněl najprvé tiem, že bych já jednal, aby město Stříebro vypáleno bylo, a že jste toho, kterýž to na mě praví, u vězení od roku měli a máte a že jste mne v tom šanovali jako úředníka vysokého, pána zemského a služebníka svého, jakž jsem živ, vaším služebníkem přikázaným sem nebyl, i spravedlivě jste
- 10 mne šanovali, neb jistě viete, že tiem vinen nejsem. Ale poněvadž na mě smyšlené a neduovodné jiné věci pravíte, by to pravda byla, dávno byste toho na mě nebyli tajili.

- Také mne dotýkáte, že bych vám čtyřikrát přísahu učinil; toho nikdy nedovedete. Udělal sem přísahu do rady, a dokudž sem radieval, radieval
- 15 sem právě před bohem i před lidmi, ješto jste vy toho čest i tato koruna

mievali počestnejší a užitečnejší než nynie. A ktorýžľ úrad zemský mám, za krále Ladislava, slavné paměti pána našeho milostivého – jeho duši pán buoh rač milostiv býti, učinil sem vedlé úradu svého přísahu. Potom za vás
20 jie sem neobnovoval, než tak jste mne při první přísaze nechali. A bych pak obnovil, protoť sem, bohdá, proti přísaze své ani úradu svému nic ne-učinil. Než vy, králi, rádi byšte mi k hanbě mluvili. Ale děkuje pánu bohu, nemáte co v pravdě.

Také jste řeč postavili o Vittmberském; dobře, že sem se v těch ve všech věcech měl jako dobrý člověk, chtě rád viděti, aby země pod vámi
25 zkažena nebyla na práviech, svobodách i na statciech. I nemáte mne proč haněti.

Také mne dotýkáte, že bych já zavedl ty dobré lidi u Viedně v šturmu. Ufám to bohu, bohdá, že sem já žádného, jak sem živ, nezavedl. Takéť sem já lidmi nevládl než svými. Nebt jest tu ciesařových třikrát více dobrých
30 lidí bylo než vašich, a kteříť jsú vaši byli, těmiť jest syn váš kněz Viktorín vládl. Než hrdlem svým já co sem měl učiniti, vedlé jiných dobrých lidí učinil sem jako dobrý člověk, ješto jest svědomo mnoho dobrým lidem, těm, kteří jsú při tom byli, a snad některým lito, ktož mi toho nepřáli. Než věc jest vědomá mnoho dobrým lidem, co jest kněz Albrecht slavné paměti o té
35 věci rozprávěl o vás mezi dobrými lidmi, co jste vy Jeho milosti z svého vojska vzkázali, ješto tomu muožete rozuměti, skrze vás-li jsú ti dobří lidé o svá hrdla zavedení, čili skrze koho jiného.

A také mne dotýkáte, že bych já kledby anebo procesy na vás jednal. Viete to, králi, dobře, od kolika let vás napomínají otec svatý prvnějši
40 i nynějši i jiní znamenití preláti, a o které věci vás napomínali přísahami vašimi, pečetí vaši i jiných dobrých znamenitých lidí pečetmi. I chcete to na mé přátely a na mě uvěsti, čím jste sami vinni. Také viete to dobře, když jste takové přísahy a zápisy na svatém čtení činili, pod pečetí vaši i jiných znamenitých osob pečetmi se zapisoval, žeť jsú přátelé moji ani já o tom nic
45 nevěděli, a za to mám, i všechna země, kromě těch několika osob, kteří jsú s vámi tu a při tom byli. Také mne dotýkáte o měšťanech plzenských, že bych já je k sobě přivinul. Viemť já to dobře, že město Plzeň mé nenie. A když jste se vy města Plzenského chtěli zmocniti a ty věci puosobiti, za to mám, že jste to od Plzenských šíře slyšeli, proč jsú se toho dopustiti
50 nechtěli. Tehdyť sem já ty chvíle u veliké nemoci a kázni boží ležal, o těch věcech nic nevěda. Oniť sami o svú čest mluviti budú. Než, králi, najdete toho více na dobrých lidech, žeť se nebudú chtieti dáti o své duše pripravovati vaším zavedením, jakož ty věci široce v jiných zemiech i v této zemi již jdú a již se hlásie a ohlašují. A proč na tuto zemi kledby jdú?]

55 A teď vám přiepís toho vyznánie posielám, na čem jest ten zločince umřel a kteří jsú dobří lidé při tom byli, při jeho smrti. A vy jste mne krajčiemu vašemu Martínkovi haněti kázali bez viny. A když o to v neděli

s bratrem mým panem Michalcem služebníci moji mluvili, kterak váš krajčí listy o mně po praněrech tepe i jinde mne nešlechetně a neprávě haněje, 60 abyšte to stavili a nedali mi takové neslýchané křivdy činiti, králi, měli jste se v tom jako ten, ješto se s vaši volí dalo, neb i potom na mě ten krajčí listy bil, dotýkaje mne mnohými i nešlechetnými zradami, i rodu mého, bez viny, jakž o tom dobře víete. A jáť bych, králi, také dosti chlapuov nalezl, kteříž by vás ještě více haněli, než mne váš krajčí hanie. A víete dobře, 65 že mi se ve všem veliká křivda děje. I muožete rozuměti tomu, žeť bych já také uměl rozkázati psáti, ale ještě nechci. Neb mi jest mé cti tak žel jako komu na světě.

Také, králi, nechtěli jste slyšeti poselstvie našeho, kteréž od urozených přátel mých a mne učiněno jest na ten sněm do Prahy bylo, neb jest s těmi 70 pány a zemany na tom v Hradci zuostáno, abychom na ten sněm poslali. A ktož kolivěk, zlý nebo dobrý, chtěl o nás co zlého mluviti a nás haněti, ti jsou všichni slyšáni byli a svobodu měli, ješto před bohem i před lidmi veliká křivda se nám dala. A ten Bohuše z Drahobuzic mluvil před vámi, že by poselstvie naše pletichané a klamavé bylo. To jste vy, králi, ty všechny věci 75 přezřeli a dali jste nám takú křivdu činiti bez boha a bez práva. Netoliko také poselstvie o zemské dobré a o naši spravedlnost, ale o jiné desetkrát lehčejšie věci cesař římský Jeho milost, duostojnějši jsa nežli vy, králi, milostivě naše služebníky vyslyšal a vyslychá, i jiní křesťanští králi Jich milost. I protož, králi, poněvadž jsi pán náš tak nemilostivý a že slyšíte 80 ty, kteříž nás bez viny hanějí, a našich spravedlností slyšeti nechtiece, ale musíme se tu poddati, kdež se nám tak dobře, spravedlivě stane jako těm, ktož o nás křivě a neprávě mluvie.

Ex Zelená Hora, feria secunda post dominicam Oculi, anno etc. LXVII

Zdeněk z Šternberka,

najvyšší purkrabie pražský etc.

5 o tomto sněmu: šlo o sněm v Praze koncem února 1467, kde se Jiří dohodl se stavy; tohoto kompromisu ovšem již nebyla účastna panská jednota a list Zdeňkův byl odpovědí právě na tento kompromis. Mnohé ze stesků Jiřího na panskou jednotu, a zvláště na Zdeňka ze Šternberka, proti nimž je odpověď obranou, zůstává nejasné (např. narážka na vypálení města Stříbra nebo na utrhačné listy krejčího Martínka); *neduodvodně* nepodloženě, *neodůvodněně* – 7 *od roku* po dobu jednoho roku – 8 *jste šanovali* šetřili jste; *jako úředníka vysokého*: Zdeněk ze Šternberka byl v l. 1448–1467 nejvyšším purkrabím pražským, tj. prvním úředníkem v zemi; stal se jím z vůle Jiřího z Poděbrad po dobytí Prahy – 9 *přikázáním* zavázaným v poslušenství – 11 *by byla* kdyby byla

13 *mne dotýkáte* zmiňujete se o mně (nepříznivě) – 14 *nedovedete* nedokážete; *do rady*: jako člen královské rady – 15 *právě* správně, řádně – 17 *jeho duši*...: zde ještě Zdeněk nepronáší podezření na krále, že by byl Ladislava Pohrobka otrávil, jako to učinil později v listu knížeti Viktorínovi (srov. zde na s. 203n.) – 18 *vedlé úřadusvého* podle svého úřadu, pro svůj úřad – 19 *a bych pak obnovil* a i kdybych byl obnovil

23 o *Vittmberském*: o Fridrichu Saském († 1464); jeho mladší syn Albrecht byl chotěm Jiříkovy dcery Zdeňky – 24 *dobrý* urozený

27 *že bych já zavedl že* jsem (prý) já přivedl do záhuby; u *Viedně*: jde o nezdařilý útok českého vojska na Vídeň 19. listopadu 1462, kdy byl na hradě obležen vzbouřenci císař Fridrich; nezdar byl zaviněn nedorozuměním při domnělém znameení k útoku (ohněm na severu města); v *šturmu* při útoku – 30 *kněz* kníže – 32 *jest svědomo* je známo – 34 *vědomá* známá; *kněz Albrecht*: Albrecht Rakouský, bratr císařův, r. 1462 spojenec Vídeňských; zemřel 1463 – 37 *o svá hrdla zavedeni* připraveni (neprávem) o svá hrdla, o své životy

39 *otec svatý prvnější i nyníjší*: papež Pius II. (1458-1464) a Pavel II. (1464 až 1471) – 40 *přísahami vašimi*: narážka na tajnou přísahu Jiřího z Poděbrad před korunovací 6. května 1458, kterou pak katolická strana vykládala tak, jako by se jí Jiří zřekl kalicha; svědkem přísahy byl i olomoucký biskup Tas z Boskovic – 42 *uvéstí* svéstí – 43 *na svatém čtení* na evangeliu – 44 *o tom nic nevěděli*: Zdeněk tu svou nevědomost přehání – 45 *za to mám* jak se domnívám – 46 *o měšťanech plzenských*: Plzeňští vypověděli králi poslušnost už v únoru 1466 – 47 *že bych... přivínil* že jsem (prý) získal na svou stranu – 50 *sem... u veliké nemoci a kázni boží* ležal ležel jsem velmi nemocen a zkoušen bohem

55 *přiepis* opis; *zločince* zločinec – 57 *o to o tom* – 58 *s bratrem mým panem Michalcem*: Jindřich z Michalovic, nejvyšší komorník; bratrem nazývá jej Zdeněk ze zdvořilosti; tento katolický pán zůstal králi věren – 59 *po praněfích tepe* na pranýře přibíjí; *neprávě* neprávem – 60 *abyšte to stavili* abyste tomu učinili přítrž; *měli jste se v tom zachoval* jste se při tom – 63 *chlapuov* neurozených lidí – 66 *ještě nechci*: co tu Zdeněk naznačil, splnil listem synu Jiříkovu Viktorínovi (srov. násl. ukázkou)

70 *v Hradci*: v Jindřichově Hradci byl sněm počátkem února 1467; *jest... na tom... zuostáno* to bylo usneseno – 73 *Bohuše z Drahozubic*: důvěrník krále Jiřího – 74 *pletichané a klamavé* pletichářské a lživé, falešné – 75 *jste... přezřeli* přehlédli jste, neviděl jste – 83: Ze Zelené Hory v pondělí po neděli Oculi (tj. 3. postní), roku atd. 67 (tj. 2. března 1467)

(UTRHAČNÝ LIST ZDEŇKA ZE ŠTERNBERKA VIKTORÍNOVI MINSTERBERSKÉMU)

List je pozoruhodnou ukázkou politických metod katolického panstva; jestliže nebylo možno přívalem pomluv a urážek přímo napadnout samého krále Jiřího, stal se vítaným objektem takového útoku jeho syn. Hrubá invektiva navazuje na starší osočování krále (srov. předchozí list) a neopomíjí žádný utrhačný podnět, který by umožňoval přímo i nepřímo krále hanobit. Závěr listu poukazuje k tomu, jakou silou bylo v soudobých politických sporech veřejné mínění.

Ode mne Zdeňka z Šternberka, nejvyššího purkrabí pražského a nejvyššího hajtmána, prelátuov, kniežat, pánuov i obcí křesťanských v poslušnosti otce svatého stojících slavné koruny České etc., tobě, Viktoríne z Cvajlinku.

5 Jakož píšeš, dávaje mi najhorší zrádce, bezectný lháři a zrádce mé cti, vy ste najhorše kacéři a zrádce mé cti, neb se Jidášovi rovnáte a Jidáš krále nebeského zradil pro penieze, a otec tvůj pána našeho i svého dědičného

krále Ladislava slavné paměti otrávití kázal proto, aby lstivě do králov-
stvie všel, ot kteréhož ste čest i zbožie měli. Není div, že ste tak veliký
10 a nešlechtný skutek učinili, pro kterýžto skutek váš zlý a nešlechtný
mnoho křesfanských zemí a křesfanstva se kazilo a podnes kazí. I nyní
div vám zlé činiti, ktož jest z pankharského pokolenie, že zle a nešlechtně
činie.

Dotýkáš pak, bezectný lháři a zrádce mé cti, že by předci moji nad
15 svým pánem neprávě učinili a že by se sem, do této země, vstěhovali, ulú-
divše jemu zemí a klénoty pobravše. Znalit sú předky mé a znají, že na ně
v hrdlo lžeš, neb nepíšeš, kterému se pánu to stalo, aneb který předek mój
to učinil, aneb kdy je to bylo a jaká jest toho pamět; neb mnoho dobrých
20 lidí za krále Ladislava slavné paměti slyšeli jsú i viděli list s zlatú bulí,
kdež jeden předek muoj, pán z Šternberka, byl purkrabí pražským, a v ty
chvíle počítalo se dvě stě a několikonádste let. Ale na tě jest duvod, že
předek tvooj pojal českého krále pankhartici, a po ní jsú dány jemu v man-
stvie Poděbrady, a toho jest nedávná pamět, neb jsú otce tvého jiní tiem
25 také vinili. I nemoha se z toho vyvésti, že jste z pankharstvie pošli, vy-
mejšléš sobě na mé předky a na mě lživé věci, ješto každý dobrý muože
znáti, že v hrdlo lžeš. Pak to-li jest vývod vašeho pankharstvie, že mé před-
ky a mě lživě hanieš?

Dotýkáš také, bezectný lháři, že bych já ženu svú haněl. Psalt sem
prvé i ještě piši, že to v hrdlo lžeš jako bezectný a nestydatý lhář. I nenie
30 mi divno, že na mě takové věci smejšléš a lžeš. A tys pravil a chlubil se,
že by otce tvého manželka chtěla s tebu léhati a zes nechtěl. I také jiných
dobrých lidí dotýkals, jí k hanbě, kdes potom jí to musil opravovati a od-
prošovati před znamenitým člověkem, lepším nežs ty.

Pak jakož pišeš, že bych v hrdlo lhal na otce tvého i na tě, že byšte
35 kacieři byli, jáť pravím, že sám v hrdlo lžeš, neb což ty pišeš, to sobě
všechno na mě vymejšléš a lžeš. Ale já na tě nepiši žádného kusu, ač sú
velmi velicí a nešlechtní, byť na každého duvodu nebylo. Neb svědomá
jest věc po všem světě křesfanském, že najsvětější otec papež prvnější
i tento nynější Jich svatost se všemi duostojnými kardinály i s jinými pre-
40 láty a kněžstvem, odsúdivše otce tvého a vás vašeho duostojenstvie a vše
cti zbavivše pro zjevné kacieřstvie, pro krívú přísahu a pro svatokrádež,
a všudy vás za kacieře a za arcikacieře jmenují, rozpisují, po kostelích
křesfanských každý svátek na vás volají a zvonie a za kacieře vás vždy
osvědčují. Najjasnější císař římský Jeho milost v svých listech vás za
45 kacieře jmenuje, kdež kniežatóm o vás listy rozpisuje. Toť, bezectný lháři,
takový veliký duvod vašeho kacieřstvie, ješto větší nemuož býti.

Také, bezectný lháři kacieřský, pišeš, že bych já slavné paměti krále
Ladislava, pána svého milostivého – jeho duši pán buoh rač milostiv býti
– haněl a pankharty dával. Pravím, že lžeš jako zlý, nešlechtný a bezectný

50 lhář, pošlý z pankhartského pokolenie, neb sem toho, jak sem živ, já nemluvil, ani na to kdy myslil, a nebylo toho člověka, aniž jest na tomto světě, kdyby chtěl Jeho královské milosti a jeho slavnému rodu takú křivdu činiti, abych byl toho hrdlem neodpíral, neb viem, že by se tomu slavnému rodu veliká křivda dala. A poněvadž ty, bezectný lháři, nemoha se
55 z pankhartstvie vyvésti, i chceš svými nešlechetnými lžimi a svým psáním ten slavný rod bezectně, nešlechetně a lživě dotýkati, kdežto v tom rodu slavná královna i slavná kniežata jsú, ješto, bezectný lháři, mělš sobě raději jazyk kázati uřezati, než takovou lež smysliti.

Protož teď tobě píši pro takovou vymyšlenú lež a tu křivdu, kterúž
60 tomu slavnému rodu a mně činíš, chci rukú svú a hrdlem svým na tvé hrdlo bezectně vésti a dovésti, žes v hrdlo selhal i s otcem svým, neb ty všechny vymyšlené nešlechetnosti a lži s jeho radú činíš, i na ty na všechny, kteříž sú z toho pankartského pokolenie pošli, od tebe počna až do najposlednieho; a jestliže by co na mě pán buoh dopustil, ale synové moji mají to bohda
65 po mně dokonati. Protož zlý, bezectný lháři, lituje té křivdy a toho slavného rodu, hotov jsem tu věc na vás dovésti na císařově dvoře Jeho milosti neb na krále uherského neb na krále polského Jich milostí dvoříech, jako dobrý člověk má na takové bezectné a nestydaté lháře vésti; neb by po spravedlnosti šlo, nebyli byšte mě ani synuov mých hodni pro vaše nešlech
70 etné skutky, než byli byšte hodni koňmi smýkanie, čtvrtěnie a na kolo zbitie. Nemáte na tom dosti, když sem já při Jeho královské milosti slavné paměti nebyl, kdežto otec tvój zpusobil, aby otráven byl, ješte pak takovým nešlechetným vaším lživým psáním jeho otráveného a mrtvého po Jeho milosti smrti slavné paměti nemužete nechati a toho slavného rodu,
75 neb jest svědomá a široká věc ve mnohých křesťanských zemích, chtiec v to královstvie lstivě vjíti, že otec tvój jej otrávití kázal. A toho jsú mnozí duvodové.

Pak píšeš, že bych lživý jazyk měl a že bych to odmlúval od otce tvého, by jej on otrávití kázal; sám v hrdlo lžeš. A teď duvod lži tvé: když
80 otec tvój to zpusobil, aby král Ladislav slavné paměti otráven byl, té chvíle byl sem já na krále franckého Jeho milosti dvoře a nebyl sem v zemi. Tu hned noviny při nás zlé na Jeho milosti dvoor přišly, že král Ladislav slavné paměti jest otráven, a inhed na otce tvého ten hlas šel. A také, bezectný lháři, sám vyznáváš a píšeš, že by to na tvého otce pravili, že jest
85 otrávil pána našeho i svého, a že jsem já toho často odmlúval: teď již, bezectný lháři, sám vyznáváš a svědkem se toho činíš, že jsú to na tvého otce jiní prvé pravili, a že sem já toho často odmlúval; dokud jsem toho tak jist nebyl, jakož jsem. Mohlo by to býti, že bych něco podobného mluvil k omluvě pro čest koruny a jazyku našemu; ale viem to v jistotě, že se to
90 tak stalo a že jest otráven skrže zpusob otce tvého a že jsú toho širocí duvodové a hlas od moře až do moře.

Také, bezectný lháři, píšeš, že bych já krále uherského Jeho milost, pána svého milostivého, škaredými a oplzlými řeči pomlúval; pravím, že to v hrdlo lžeš jako bezectný a nestydatý lhář, bych já kdy Jeho milost
95 pomlúval, neb sem neměl čím ani proč Jeho milost pomlúvati. Než snad chceš nešlechtnost a nepravost otce svého tú lži přikryti, kterak jest nad Jeho královskou milostí neprávě a nešlechtně učinil, když Jeho milost šacoval, a Jeho milost naň žádné péče neměl, ani kterou vinu k Jeho královské milosti měl, neb jemu nikdy nic zlého nebyl učinil. Vidiš-li, bezectný
100 lháři, čímž mě hanieš, že na mě žádného duvodu nemáš a že na mě v hrdlo lžeš, ale na vás všudy vaše nepravosti a nešlechtnosti se duvodie.

Také píšeš, že by pan otec muoj dobré paměti k králi Václavovi Jeho milosti zle se byl zachoval, a že by štrych přes jeho erb byl. Lžeš to v hrdlo jako bezectný lhář cti otce mého. Neb když král Václav jímán, otec muoj
105 v zemi České té chvíle nebyl a let ještě přirozených neměl, a také na našem erbu žádného štrychu nebylo, aniž jeho kto, jakž je živ, slýchal ani vídal. Pak kteříž páni jsou jej jímali a přes které erby štrychy byly, proč k těm o to nemluvíš? Uzřel by, žeť by na to odpověd dali, jakož na tě, bezectný lháři, slušie.

A jakož píšeš, že by uměl připomenúti, kterak bych pana Smiřického o hrdlo zradil a děti jeho o statek připravil, pravím, že to obě v hrdlo lžeš jako bezectný lhář a zrádce mé cti; neb já toho bohdá žádná příčina nejsem, než mluvil sem oň tuze jako o švagra svého, ale otec tvój nad ním neprávě a nešlechtně učinil, nedav jemu žádné viny, připravil jej o hrdlo.
110 A protož jemu tu smrt učinil, boje se jeho, aby před králem Ladislavem slavné paměti jeho nešlechtnosti neoznámil, kteréž on do něho dobře věděl. A to jest vědomá věc mnoho dobrým lidem, když sem já oň, o nebožčíka tuze mluvil, aby se jemu bezprávie nedálo, tehdy otec tvój řekl mi před dobrými lidmi, že jemu chce před králem Ladislavem slavné paměti,
115 pánem jeho i svým, vinu dáti. A potom, když sem já z Prahy vyjel, učinil jemu smrt, a do sí chvíle nižádný nevie o jeho vině, než že se jemu od otce tvého ta smrt bez viny neprávě a nešlechtně stala.

Nuže, bezectný lháři, byšte se uměli styděti, máte zač; ale tak jste vy nestydatí lháři bezectní, že ste se svými nešlechtnostmi a lžmi po všem
125 světě křesťanském ohlásili, že vám žádný dobrý v ničemž nevěří, ani vašim přísahám, ani vašim pečetem, ani vašim zápisuom; neb ktož s vámi oč rokují, nechtie od vás nic jiného, než dobré lidi a živé základy mieti, aneboli zámky vaše.

Dotýčeš, že bych tobě psal jako nestydatá kurva; psalť sem a píšíť
130 jako dobrý pán rytierský, ve cti zachovalý, chtě na tě vésti tu lež a tvé nešlechtnosti rukú svú před Třebíčem, a tys nesměl mně toho svoliti, protož desetkrátů podobnější k kurvě nestydaté, bezectné, lživé a ohejralé nežli já, ješto netoliko mě lživě hanieš, ale jiných mnoho a znamenitých

135 lidí mnohokrát lepších nežlis sám. A píšeš, že listuov mých více přijímati
nechceš. Jáť bych tvých, bezectný lháři, přijímati jich spravedlivě neměl,
neb což ty o mně a o předcích mých píšeš, dobří lidé vidie, že to na mě i na
ně v hrdlo lžeš; ale což já tobě píši, píšit pravdu pravú, neb všechno
140 s duovody píši. Pak nepřijmeš-li listu mého, protoť to bude oznámeno
mnoho dobrým lidem. A nechcete-li svých nešlechtností a zrad slyšeti,
proč jste je činili?

Ex Olomuc, feria IV ipso die sancti Bartholomei apostoli anno domini
M^o etc. LXVIII°.

3 *Viktoríne z Cvajlinku*: Viktorín Minsterberský, syn Jiřího z Poděbrad; potupné
pojmenování (cvilink = hrubé plátno) patrně souvisí s nařčením z nepoctivého pů-
vodu, které se proti Jiřímu několikrát ozvalo ze strany jeho katolických odpůrců;
také později, r. 1480, došlo ke sporu mezi synem Jiřího Hynkem a panem Buriánem
Labutí (ze Švamberka), který se krále Jiřího dotýkal „zradou, chlapstvím i pank-
hartstvím“ (srov. AČ 7, 1887, 533-534)

5 *dávaje mi* nadávaje mi – 8 *krále Ladislava*: Ladislava Pohrobka – 9 *zbožie*
statky – 11-12 *nýnie div vám zlé činili* není divu, že činíte zlé skutky

15 *neprávě bezprávně; že by se... vstěhovali* že se (prý) nastěhovali; předkové
Zdeňkovi měli statky na Moravě (Veselí); souvisí to s otázkou, kdo byl jeho otec;
jaký byl zde podnět k podezření z nepoctivosti, nelze říci; *ulůdivše jemu* vyloudivše
na něm – 20 *jeden předeek muoj*: zdá se, jako by se tu již hlásilo ztotožňování Jarosla-
va ze Šternberka s Jaroslavem z Poděhús a ze Slivna, který byl od r. 1253 nejvyšším
purkrabím pražským, což souvisí s otázkou vítěze nad Tatary u Olomouce r. 1241 –
21 *několikonádste* několik nad deset, víc než deset – 22 *předeek tvoj*: míněn praděd
Jiřího Boček z Kunštátu; *pankhartici* nemanželskou dceru – 24 *se vypěstí* očistiti se
před soudem – 25 *dobřý* urozený – 26 *vývod* očistění, ospravedlnění

28 *že bych já ženu svú haněl* že jsem (prý) svou ženu tupil, urážel; Zdeněk pode-
zříval svou ženu, že ho chce s Petrem Břekovcem z Ostromeče otrávit – 31 *otce tvého*
manželka: královna Johana z Rožmitálu, o které byly šířeny i jinde podobné pomluvy
(srov. R. Urbánek, Královny, kněžny a velké ženy české, Praha 1940, s. 181n.) –
32 *dobřích lidí dotýkals* šlechtice jsi pomlouval; *kdes* což jsi (relat.); *opravovati* uvá-
dět na pravou míru, očisťovat

36 *kusu věci* – 37 *duovodu důkazu*; *svědomá známá* – 38-39 *papež prvnější i ten-*
to nynější: Pius II. a Pavel II. – 42 *rozpisují* písemně rozhlašují – 43 *na vás volají*
proti vám káží; *za kacieře vás vždy osvědčují* svědčí o vás neustále, že jste kacíři –
45 *kdež když*

49 *že bych... pankharty dával* že jsem (prý) nadával pankhartů; z narážky vy-
svítá, že r. 1440 vznikly pomluvy z toho, že se Ladislav narodil po smrti krále
Albrechta – 53 *abych byl toho hrdlem neodpíral* že bych to byl nepopíral za cenu ztrá-
ty hrdla – 57 *slavná královna*: Alžběta, matka Ladislava Pohrobka

60 *chci rukú svú a hrdlem svým na tvé hrdlo bezectně věsti a dověsti* chci osobně,
vlastnoručně zaručuje se svým hrdlem vznést na tebe žalobu a dokázat – 63 *do naj-*
posledního do nejstaršího (předka) – 65 *dokonati* dokončiti, dověsti do konce – 67 *na*
krále uherského neb na krále polského: Matyáše a Kazimíra – 68-69 *by po spravedlnosti*
šlo kdyby se dalo podle spravedlnosti – 71-72 *sem já při Jeho královské milosti...*
nebyl: v době smrti Ladislavovy byl Zdeněk ve Francii na cestě pro jeho nevěs-
tu – 75 *široká* rozšířená

78 *že bych to odmlúval od otce tvého* že jsem (prý) popíral, že by to byl učinil tvůj otec – 81 *krále franckého*: francouzského krále Karla VII. (vládl 1422-1461) – 83 *hlas pověst* – 89 *jazyku národu* – 90 *skrze zpuosob* působením; *širocí* rozsáhlí, mnozí

98 *šacoval* obral; podle smlouvy ve Strážnici (9. února 1458) dostal Jiří kromě jiného 60.000 zlatých za to, čím přispěl k Matyášovu zvolení; *naň žádné péče neměl* nijak se o něho nestaral – 101 *se duvodie* se prokazují

103 *že by ... zle se byl zachoval*: týká se sporů Václava IV. s panskou jednotou; o účasti Zdeňkova otce (o němž ani určitě nevíme, kdo jím byl) není nic bližšího známo; *že by štrych přes jeho erb byl*: příčné břevno přes erb bylo znamením potupy nebo nepoctivosti – 105 *let ještě přirozených neměl* nebyl ještě plnoletý

110 *kerak bych pana Smiřického o hrdlo zradil*: Jan Smiřický byl popraven 7. září 1453 – 113 *mluvil sem oň* přimlouval jsem se za něho – 121 *do sí chvíle* do této chvíle

127 *základy zástavy, rukojmí* – 131 *před Třebíčem*: týká se nějaké dílčí události z doby kolem května 1468, kdy král Matyáš obléhal Viktorína v Třebíči (viz zde na s. 279n.); *tys nesměl ty ses neodvážil* – 132 *ohejralé* zhýralé

141-142: Z Olomouce ve středu právě v den sv. Bartoloměje apoštola, léta páně tisíc atd. 68 (tj. 24. srpna 1468)

(LIST KRÁLE JIŘÍHO RÁDCŮM KRÁLE MATYÁŠE KORVÍNA)

V červenci r. 1470 se na Moravě setkala vojska králů Jiřího a Matyáše. Jiří nabídl Matyášovi, který se o rok dříve dal v Olomouci prohlásit českým králem, tři možnosti pro řešení sporu: smlouvu o pokoj, osobní souboj obou králů nebo bitvu. Když Matyáš nabídku odmítl, obrátil se král Jiří na Matyášovy rádce listem, jímž vydal Matyášovo stanovisko i jeho věrolomnost, s níž porušil sliby a úmluvy ze starších jednání, soudu veřejného mínění jeho vlastního tábora.

Urození, stateční a slovutní! Jest vám některým vědomo, kerak my, lítost majíce takových nekřesťanských záhub, kteréž nám a slavné naší koruně České dály se a dějí od vašeho pána, my chtiece rádi, což by na nás bylo, aby taková bezprávie, záhuby, mordové, krve křesťanské prolévanie, 5 násilé panen i paní i jiná bezprávie přestala, i podali sme pánu vašemu tři kusuov: najprvé pokoje, a nechtěl-li by pokoje, ale bitvy osobnie sám a spolu aneboli boj s ním vzieti; jakož dobře srozuměli ste šíře z psanie, co rady naše z našeho rozkázanie jemu, pánu vašemu, psali, kteréhožto listu vám priepis poslali sme.

10 Pán pak váš odpisuje radám našim, jim zase dávaje odpověď takovou, z kteréžto odpovědi dobře muož se rozuměti, že pokojem pohrdá a nám rovnosti a spravedlnosti učiniti nechce a také ani toho kterého kusu pro pokoj spěšnější, jakožto s námi sami se bítí aneb boj podstúpiti na den jmenovitý nesmie. Ale rozuměti jest, že v té nepravosti, kteréž proti nám 15 a koruně naší učinil, miení státi. Nebo maje dáti nám konečnú odpověď na naše slušné žadanie, i hanie nás rozličně křivě a neprávě, křivými a ne-

šlechetskými řeči. Neb praví nás kacieřem býti; a to on i každý, ktož by to o nás mluvil, křivdu mluví a bezprávie nám činí, a bohdá časem svým shledá se to, že my ne kacieř, ale král křesťanský byli jsme, jsme a bohdá vždycky budem; a v to královstvie České slušně a řádně přišli jsme, podlé svobody a obyčeje slavné České koruny, ne jako on, pán váš, ješto plete se bezprávně a píše se králem českým, nejša jím, aniž bohdá bude.

Také píše on, pán váš, že bychom před ním utiekali, ješto to pánu bohu napřed a obecně dobrým lidem svědomo jest, že nikdy my před ním ani před mocí jeho neběhali ani postupovali sme. Leč mýlí-liť se tiem, když on táhl proti osvícenému Viktorínovi, synu a kniežeti našemu milému, i také proti nám, a my naň žádné péče neměli, a my srozuměvše tomu i čelili jsme jemu, chtiec boj s ním vzieti; tu on nesměl s námi boje vzieti, ale položiv se u Lavy města samého, okopav a opletl se. My pak, srozuměvše, že nám nesmie čeliti, hnuli sme se s toho miesta, kde sme s ním chtěli boj vzieti; a on opět hnul se z těch zákopuov a táhl opět na záhubu naše země, markrabství Moravského. A my, zvěděvše, ihned zase táhli jsme naň; a on nesměl s námi boje vzieti, utáhl před námi k Znojmu a tu opět u města okopal se. Vědomof jest také, když bylo u Vilémova, směl-liť se jest s námi bojem potkati. Ale vida svú núzi, nám se vysliboval, že jako z rukú našich na jeho sliby pustili jsme jeho i s vojskem jeho. Potom nám nic nezdržel, což nám slíbil. Ale totoť jest věc vědomá, že on utiekal před osvíceným Jindřichem, synem a kniežetem našim milým, a před vojskem našim, od Hradiště až do Uherského Brodu i za Uherský Brod.

Píšeť on, pán váš, i jiné věci křivé, nás neprávě uštípuje, ješto se nám nezdá nyní na to jemu odpoviedati, ale listu toho, kterýž on poslal jest, dobře chovati káží. A doufáme pánu bohu, že toho dočkáme, že časem svým k němu o to mluvíti budem, že nám to bude opravovati. A vás žádáme, abyšte v paměti měli, že ne námi, ale jím, pánem vašim, dějí se záhuby a taková bezprávie nevinným proti bohu a právu a proti všem vysokým závazkóm a přiezním, kteréž mezi námi neporušitedlně měly státi a trvati.

Dán na poli u Kunovic, v pondělí po svatém Jakubu Velikém, apoštolu božiem, královstvie našeho léta třináctého.

Ad mandatum domini Regis.

Urozeným, statečným a slovutným,
Mikulášovi Čuprovi z Monosle,
vévodě sedmihradskému,
i jiným pánóm a rytieřstvu,
dobrým lidem v vojště pána vašeho.

1 vědomo známo – 2 lítost majíce... záhub litujíce, že dochází k... záhubám – 6 kusuov článků; bitvy osobnie souboje – 8 rady rádcové – 9 přiepis opis

14 nesmie neodvažuje se – 16 křivě a neprávě nepravdivě a nespravedlivě –

22 *píše se králem českým*: Matyáš se dal 3. května 1469 v Olomouci od panské jednoty prohlásit zvoleným králem českým a hned pak jmenoval nejvyšší úředníky, takže byli dvojí, Jiřího a Matyášovi

24 *dobrym lidem šlechticům; svědomo* známo – 25 *nebĕhali ani postupovali sme* neutíkali jsme ani jsme neustupovali – 27 *a my naň žádnĕ péĕe nemĕli* a my jsme se o něho nijak nestarali – 28 *chtĕiec boj s nĕm vzieli* chtějce se s nĕm utkat v boji – 29 *u Lavy*: na řece Dyji poblíž Znojma v dubnu 1468; *okopav a opletl se*: mĕnĕno opevnĕné ležení, které dal Matyáš zříditi – 33 *utáhl* ustoupil – 34 *u Vilĕmova*: u Vilĕmova v Źelezných horách byl Matyáš v únoru 1469 zaskoĕen se všĕm vojskem a uzavřel 27. února v Ůhrovĕ ústní smlouvu – 35 *se vysliboval* sliby se vykroutil – 36 *nezdržel* nedodržel – 37 *utiekal*: tj. ke konci října a na začátku listopadu 1469

40 *křivĕ* nepravdivĕ, lživĕ; *nás nepravĕ uštipuje* nás nepravdivĕ pomlouvajĕ – 43 *o to* o tom; *opravovati* uvádĕt na pravou míru – 47 *u Kunovic*: jižně od Uherského Hradištĕ; *v pondĕli po svatĕm Jakobu...*: 30. ĕervence (1470) – 49 *Ad mandatum domini Regis* na rozkaz pana krále – 50 *Mikulášovi Āuprovi z Monosle*: sedmihradský vévoda Csupor z Monoszló

(LIST PROKOPA Z RABŠTEJNA
OLDŘICHOVI Z ROŹMBERKA)

Důvěrný list Prokopa z Rabštejna, ĕlena poselstva ĕeských katolĕků k papeži Eugeniovi IV. počátkem r. 1447, podává zprávu o jednáních u papežského dvora z opaĕného politického hlediska než relace, kterou o své cestĕ do Řĕma podalo utrakvistické poselstvo (srov. zde na s. 240n.). List je zajímavý i tím, jak ĕlen královské kanceláře a diplomatický zástupce krále Fridricha III., Prokop z Rabštejna, prokládá ĕeský text latinskými vsuvkami nejen při doslovných citacích toho, co on sám i jiní při jednání v Řĕmĕ řekli, ale i na jiných místech; ukazuje to, že latinská stylistika byla pisateli zřejmě bližší než ĕeská a že tedy dodal listu makaronský ráz patrnĕ z pohodlnosti.

Urozený pane milý!

Přijeli sme sem do Řĕma všĕichni poslovĕ spolu v sobotu post Epifanĕm. Tu proti nám před Řĕm vyjelo mnoho prelátův, biskupův i jiných na několik set konĕ a provodili nás s trubaĕi až do hospody našĕ, kdež mnĕ
5 a mistru Eneášovi dána, a potom jiní poslovĕ od korfurštův a jiných knĕžat jeli do svých hospod. A potom dáno nám slyšĕnie v stĕedu. A tu papež sám byl a collegium cardinalium a velmi ochotně se k nám mĕl, i prelāti. Potom do našĕ hospody slal, nás vítajĕ, a potom i poctu nám poslal, víno, kapúny, konfekty, obrok, sviece, že nám to až do sie chvíle trvalo. Potom
10 ihned se velmi roznemohl a ležel trudně.

Potom snad po dvů nedĕli dal nám audiĕnciam privatam; a byli sme před nĕm, an na loži leží, a tu sme s nĕm mluvili. Takĕ sem Tvů milost před nĕm recommandoval, co sem najlĕp mohl, že Tvá milost vdy Jeho svatosti byl syn poslušný a římského kostela a žes nikdy od poslušĕnstvie
15 a od jednoty neodstúpil a že tvů pilností královstvie Āeskĕ in eius obediĕncia zóstalo a že nynie toto léto, bych Tvĕ milosti byl nemĕl, že by ta dekla-

racie z Čech nebyla se stala. A kterak sem já veliké nebezpečnosti pro to
měl, a v těch všech že žádný mne nehájil a nesvobodil, jedno Tvá milost.
Tu cardinalis sancti Angeli, ješto při tom byl, mnoho dobrého o Tvé milosti
20 pravil a heroltoval před ním. Jeho svatost řekl: „Multa bona audivi de illo
domino et benedictus sit! Tempore suo cogitabo, quod ipse non frustra pro
nobis et pro hac Sancta sede laboraverit. Et domine Procopi, multum de-
betis sibi ex parte nostri ante omnia regraciari!“ Milý pane, buoh vie, cof
sem mohl, i tu i před kardinály, vdyť o tobě heroltuji, a co mohu najlepšie-
25 ho, pravím. A by mi co byl zvláštneho poručil, rád bych také učinil; ale
poněvažs mi nic nepsal, nevěděl sem lepšího učiniti, nežli vos recommen-
dare Sanctitati Sue et devocionem et reverenciam ad Ipsius Sanctitatem
vestram referre. Ale bojím se pohřechu, žeť nám na vsáký den umře.
Umře-liť, tehdy musíme my zde zóstatí při volení nového, jakož kardináli
30 s námi o to mluvie. A já snad musím miesto césařovo zde držeti et observare
conclave, a když by měl korunován býti, kón pod ním vésti, jakož Tvá
milost vie. Neb mluvili s námi kardinálové někteří, abychom pro nic ne-
odjížděli a abychom conclave drželi, ješto to úřad césařóv jest. Řekli sme:
„Milí páni, nos non possumus aliquid defendere conclave.“ Dixerunt: „Nos
35 bene scimus; sed si aliquam violenciam vellent nobis in electione ponti-
ficis Romani inferre, tunc vos essetis testes illius violencie. Quod tamen non
speramus, quia Romani sunt ita nobiscum concordés, quod non speramus,
quod aliquis sit ita potens, quod inferat nobis violenciam.“

Také král nápuľský aneb aragonský leží dobře 7 neděl jedno čtyři míle
40 od Říma, slóve Tudertum, má snad 5 neb 6 tisíce a chtěl rád korunován
býti na sicilské království. Papež nechtěl, protože král Reynat má lepší
právo k tomu, ješto tento vyhnal ho odtud. A ten čeká smrti papežovy
a rozomiem, že by rád po své vůli měl papeže. Ale neučini tomu nic, neb
Římené velmi naň nevražejí a pravie kardinálóm, aby péče neměli; by měl
45 na 20 tisíc, truc mu, by na ně směl pohleděti. A tak tomu rozomiem, že
nemóž býti tak zlé, by k něčemu se nehodilo. By toho krále tu nebylo,
strach, by kardináli nebyli rozděleni in electione, quia magna parcialitas
inter eos. Ale tohoto se bojiece bohda spieše svorni budú.

Buď pak ktož buď nový papež, mám velikú známost s kardinály a od
50 mnohých přezen velikú; také seznámím se s novým a Tvú milost také
recommendabo. Váš de Krapanica velikú k papežství náději má, velmi
dobrý člověk a múdrý; a mnoho sme o vás spolu mluvili. Bychť byl chtěl
neřku prositi, ale jedno svoliti, bylif by mě ihned učinili arcibiskupem. Sed
ego nolui bonis respectibus, to jistě rač věděti. Potom cum Dignitate Vestra
55 conferam. Nebyloť jest dosti na jednom mluvení, ale byloť jest toho
mnoho. Má Tvá milost velikého přétele na kardinálu Bononiensi a na kardi-
nálu s. Angeli. Jáť nemním, byť se to brzo přihodilo ani otci vašemu, aby
spolu dva kardinály měl u sebe u oběda jako loni Tvá milost.

Pak kterak sme deklarací učinili, toho mi nenie třeba psáti. Martin
60 a kněz Jan zpravie, neb jsú viděli. Prvé sme učinili deklarací a obedienci
samému papeži, an na loži leží, a kardináli stáli okolo a my klečeli všichni
okolo lože. Potom vyšli sme ad consistorium publicum s kardinály a s pre-
láty, ano lidí na 6 tisíc. Tu čteny listy všecky, králův, váš panský i jiní.
A takto sme řekli: „Reverendissimi patres! Serenissimus et invictissimus
65 dominus cesar augustus, d. Fredericus, facit, restituit et prestat omnem
obedienciam, reverenciam et honorem sanctissimo in Christo patri et
domino nostro, d. Eugenio, pape IV^{to}, et huic sancte Romane et aposto-
lice Sedi, concurrente secum inclito regno Bohemie ac ceteris principibus
70 electoribus et aliis principibus ecclesiasticis et secularibus, recognoscendo
prefatum dominum Eugenium verum, unicum et indubitatum summum
pontificem et successorem beati Petri apostoli, prout hoc idem prefatus
dominus Romanorum imperator et rex sua patenti litera profitetur.“ A tu
dali sme ten list s majestátem, jakož kněz Jan přepis jeho má. A když ten
přečten jedním arcibiskupem, tehdy ihned váš list týž arcibiskup četl,
75 a potom kapitolní a jiní ukázání, universitatis a z Plzenska a jiní. Ale že
se k večeru chýlilo a poslovů mnoho bylo, doktorův a prelátův, od korferstův
a arcibiskupův, proto nečtení jiní listové, aby tito poslové, naši tovaryšé,
mohli svá poslušenství od svých pánův učiniti. A tak se dalo až do večera.
A když se dokonalo, tehdy ihned u sv. Petra počeli zvoniti u veliké zvony
80 a po všem Římu celú noc zvonili, ohně pálili, po všech ulicích trúbili,
z pušek bili, jakož toho zde obyčej mají. A všichni kardinálové volali,
děkovali, nejvíce nám Čechům.

Nazajttě celý den světili, potom processio veliká byla ad sanctum
Johannem Lateranensem, a tu všichni kardinálové a prelátové byli a my
85 poslové také. Tu byla mše krásná de Sancto Spiritu a jeden kardinál mši
slúžil. A potom kázanie krásné a všem děkováno tu, nejprv králi a potom
jiným, jakož vše kněz Jan a Martin viděli. A nám poslům také tu na kázání
děkovali. Také trírskému a kolínskému králova milost uprosil milost resti-
tucionis, tak aby nejprvé obedienci učinili, jakož toho bullu také máme.

90 Protož, milý pane, neželej své pečeti přivěšení, neb z toho čest velikú
jsi měl, když tvé méno tu ohlášeno a pečet, ješto cti vrch jest, ač koli
druzí pňové a tetřevi u nás pravili, že by veliká nečest a hanba zemi byla.
A coť sem já měl o to tam utrhání, posměchův a nebezpečnosti! Ale měl
sem zde za to dosti dieky, cti a chvály, bohu milému a svatému Petru
95 děkuje. Neb buoh to vie, pro žádnú jinú věc než pro buoh a pro spravedlnost
a svého pána kázáním vedl sem to, což sem najlěp uměl, ne pro arcibiskup-
ství, jakož sú na mě smluvili. Co pak potom bude, má to buoh v své moci.
Také rač věděti, že mnozí se mnú velicí o to mluvili, proč za toho člověka
prosíte et facitis talem simulacionem, petitis et velletis non exaudiri. Mala
100 est illa simulacio, que inducit periculum animarum. – Jáť sem vymluvil,

jakž sem uměl, et dixi: „Katholici non faciunt alia occasione et signanter d. de Rosis, nisi quia sciunt, et non dubitant, quod hec sancta Sedes ita religiosa et prudens est, que scit dare petentibus ea, que proficua et fidei catholicae edificativa sunt.“ Potom mi něco řekli, quod non licet ad presens scribere, a to maximum.

Mnoho zde divných věcí vidím a vdy Tvé milosti to vinšuji, ale pro dalekost nelze donésti. Uprosil sem bratru svému knězi probostvie lito-měřické. Proším Tvé milosti, rač jemu raden býti a pomocen; a k tomu dispensací, že móż všelikaké obroky držeti světské! A to probostvie, ač
110 koli de jure patronatus regis jest, ale že fatalia transiverunt, že nepodal žádný královým jménem, spadlo ad Sedem apostolicam. Jiných novin všech kněz Jan a Martin Tvú milost zpraví.

Datum Rome dominica Esto michi, anno etc. XLVII.

Prokop

115 Urozenému pánu,
panu Oldřich z Rosenberga,
pánu mému přeznivému.

2 *post Epifaniam* (lat.) po Třech králích, tj. 7. ledna – 4 *provodili* doprovázeli – 5 *mistru Eneášovi*: Eneáš Silvius Piccolomini, pozd. papež Pius II.; *od korfurštův* od kurfiřtů, tj. knížat, kteří volili římského krále – 6 *v středu*: tj. 11. ledna; *papež*: Eugenius IV. († 23. února 1447) – 7 *collegium cardinalium* (lat.) sbor kardinálů – 8 *stal* poslal – 9 *konfekty* sladkosti; *do sie chvíle* do této chvíle, dosud; *trvalo* stačilo, vydrželo

11 *audienciam privatam* soukromou audienci, slyšení – 13 *sem recommandoval* doporučil, doporučoval jsem; *vdy* vždy – 14 *kostela* církve – 15 *od jednoty*: Rabštejn zdůrazňuje snahy o udržení jednoty církve, tj. aby čeští utrakvisté podléhali římskému papeži; *in eius obediencia* v jeho poslušnosti – 16 *deklaracie* prohlášení – 17 *nebezpečnosti* nebezpečí – 18 *nesvobodil* nezaručoval bezpečnost; *jedno jen*, pouze – 19 *cardinalis sancti Angeli* kardinál (kostela) sv. Anděla, tj. Jan Karvajal (srov. zde na s. 243); *ješto* který – 20 *herolloval* rozhlašoval chválu, mluvil uznale – 20-23: Mnoho dobrého jsem slyšel o onom pánovi a budiž požehnán! Ve vhodný čas uvážím, aby se sám marně pro nás a pro tuto svatou Stolicí nenamáhal. A vy, pane Prokope, musíte mu především za nás hodně poděkovat – 25 *a by mi co byl...* poručil a kdybys mi byl něco svěřil – 26 *poněvažs* poněvadž jsi; *vos recommendare...*: doporučení vás Jeho Svatosti a oznámiti vaši oddanost a úctu Jeho Svatosti – 28 *na všaký den umře* každého dne může zemřít – 30 *o to mluvie* o tom mluví; *observare conclave*: chrániti, střežiti konklave, tj. uzavřené prostory, v nichž se shromažďují kardinálové při volbě papeže – 32 *pro nic* za žádných okolností – 34 *nos non possumus...*: my nikterak nemůžeme obrániti konklave. Řekli: „To my dobře víme; avšak kdyby nám chtěli Římané učiniti nějaké násilí při volbě papeže římského, tu vy bystě byli svědky toho násilí. Ale to neočekáváme, protože Římané jsou s námi tak zajedno, že nepředpokládáme, že by byl někdo tak mocný, aby nám učinil násilí“

39 *král nápuľský* král neapolský, Alfons V. (1416-1458) – 40 *Tudertum*: Todí (jižně od Perugia) – 41 *Reynat*: René z Anjou, král sicilský – 42 *ješto tento vyhnal* ho jehož tento vyhnal – 44 *aby pěče neměli* aby nedbali – 44-45 *by měl...*, *truc mu*, by

na ně směl pohledět kdyby měl..., přece však by se nesměl odvážit na ně pohledět – 47 *in electione*...: při volbě, neboť je mezi nimi veliká roztrfštěnost

51 *recommendabo* budu doporučovat; *de Krapanica*: kardinál Dominik Capranica – 53-54 *sed ego*...: ale já jsem nechtěl z dobrých ohledů; *cum Dignitate*...: s Tvou Urozeností o tom pojednám – 56 *na kardinálu Bononiensi* v kardinálu boloňském; byl jím Tomáš Parentucelli a byl 6. března 1447 zvolen papežem (Mikuláš V.) – 57 *byl se*... *přihodilo* že by se přihodilo – 58 *jako loni Tvá milost*: při jednání s nimi ve Vídni na jaře 1446

59 *Martin a kněz Jan*: Jan, farář soběslavský, a nejspíše Martínek z Bavorova, jenž byl za pana Oldřicha v Itálii již r. 1431; oba důvěrní diplomaté, které Oldřich neváhal poslat do Říma a jejichž služeb i jindy užíval – 60 *deklaraci a obedienci* prohlášení a poslušnost – 62 *ad consistorium publicum* do obecné schůze – 64-67 *Reverendissimi*...: Otcové nejctihodnější! Nejjasnější a nejnepřemožitelnější pán, vznešený císař, pan Fridrich, činí, obnovuje a vzdává veškerou poslušnost, úctu i čest nejsvětějšímu otci v Kristu a pánu našemu, panu papeži Eugeniovi Čtvrtému a této Svaté stoličce římské a apoštolské, a spolu s ním jde slavné království České a ostatní kurfiřti a jiná knížata, duchovní i světská, uznávající řečeného pana Eugenia za pravého, jediného a nepochybného papeže i nástupce sv. Petra apoštola, jakož toto týž svrchuřečený pán, císař římský i král, svým otevřeným listem vyznává – 75 *kapitolní*: list pražské kapituly; *universitatis*: list pražské university – 78 *svá poslušnostie od svých pánov učiniti* tlumočiti od svých pánů jejich ujištění o poslušnosti – 81 *z pušek bili z děl střileli*

83-84 *processio*... *ad sanctum Johannem Lateranensem*: procesí... k sv. Janu Lateránskému – 85 *mše*... *de Sancto Spiritu* mše o Duchu svatém (tj. slavná děkovaná mše) – 88 *trírskému a kolínskému*: arcibiskup trevírský Jakub ze Sirku a kolínský Dětrich z Moersu; *restitutionis* znovudosazení, obnovení – 89 *aby obedienci učinili* aby složili slib poslušnosti, aby se zavázali k poslušnosti (slavnostně, veřejně)

91 *cti vrch* nejvyšší čest, pocta – 92 *přové a telěvi*: hanlivé označení pro stranu Jiřího z Poděbrad – 96 *kázáním z příkazu* – 97 *sú na mě smluvili* namluvili o mně, pomluvili mne – 98 *za toho člověka*: za Jana Rokycanu; za jeho potvrzení za arcibiskupa se čeští katolíci veřejně spolu se zemským sněmem přimlouvali, ale soukromými listy před ním v Římě varovali – 99-101 *et facitis*...: a tak pokrytecky jednáte; žádáte, ale chcete, abyste nebyli vyslyšeni; špatné je takové pokrytectví, jež uvádí duše v nebezpečí – 101-104 *et dixi*...: a řekl jsem: Katolíci, a zvláště pan z Rožmberka, činí tak jen za předpokladu, že vědí a nepochybně, že tato Svatá stolice je natolik nábožná a prozíravá, že dovede žádajícím dát to, co je církvi prospěšné a vzdělavatelné – 104-105 *quod non licet*...: co nelze v tuto chvíli psát, a to velmi důležité

106 *vdy*... *vinšuji* neustále, přece přeji – 107 *knězi*: Jindřichovi z Rabštejna – 108 *raden* nápomocen radou – 109 *dispensaci* zvláštní povolení, výhradu; *obroky* kněžské úřady a důchody – 110 *de iure patronatus regis* jest podle práva patří ke královskému patronátu; *ale že fatalia transiverunt* ale že nastaly převratné události; *nepodal* nenavrhl (kandidáta) – 111 *spadlo ad Sedem apostolicam* spadlo (jako odúmrf) na Stoličce papežskou – 113: Dáno v Římě na neděli masopustní roku atd. 47 (tj. 19. února 1447)

(LIST CTIBORA TOVAČOVSKÉHO Z CIMBURKA
TASOVI Z BOSKOVIC)

Moravský zemský hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka (viz o něm zde na s. 351) vedl v červnu a červenci 1467 nepřátelskou korespondenci s olomouckým biskupem Tasem z Boskovic (1446-1482; biskupem od r. 1459), předním reprezentantem římské strany, zprvu přívržencem, ale pak vážným odpůrcem krále Jiřího na Moravě. Korespondence je příznačná pro střetání dvou politických koncepcí v českých vnitropolitických sporech i pro argumenty, jichž obě strany užívaly.

V prvním z dochovaných listů opovídá Ctibor biskupu Tasovi nepřátelství pro jeho politické intriky proti králi Jiřímu a utrakvistické straně. Řečnický koncipovaný list argumentuje proti Tasovi četnými narážkami na evangelijní morální příkazy. Biskup Tas se v odpovědi brání proti nařčení, že je královým nepřítelem, přiznává se ke katolické politice a otevřeně prohlašuje, že jeho cílem je dovést Jiřího k poslušnosti vůči papeži. List obsahuje i stížnosti na škody, které utrpělo olomoucké biskupství na svých statcích od utrakvistické šlechty. Výslovně biskup zdůrazňuje, že píše Ctiborovi „bez Pisma“, tj. bez biblických citátů, a sugeruje tímto poukazem dojem, že se Ctibor uchýlil k biblickým narážkám z nedostatku věcných námitek. V dochované replice, kterou otiskujeme, Ctibor přizpůsobuje stylizaci svého listu Tasovi, opouští biblickou argumentaci a vyostřuje list v otevřený útok proti biskupovi. Významným stylistickým prostředkem, nahrazujícím prvky biblické, stávají se v tomto listu lidová přísloví a úsloví.

Duostojný etc. Ode mne Stibora etc.

Psání tvému, kteréž na list můj odpisuješ, přečet, v něm sem srozuměl, že ne všekoť ode mne příjemno jest, jakož sem i prvé toho dotekl, že se snad z něčeho hněvati budeš. Již se v skutku nalézá, neb mne v nedostatečných smyslech nesmyslného nazýváš a na jiného než na se chovati toho velíš a s svým statkem, ale ne se ctí váleti velíš. Jáť s tvú ctí neválém ani váleti chci, jedne ty sám s ní neválej! V tomť já se znám, žeť v rozumiech malý sem a v učení nedospělý. Ale divno mi to, že ty v učení, v múdrostech chceš dospělý slúti, tak ostře kážeš hlúpost mú. Ješto mi se zdá, že by pod nějakým přikrytím měl mi kázen dáti, abych tak na javo své hlúposti do sebe nevěděl, než něčeho múdřejšieho do sebe se domněl. Ale poněvadž mne sobě tak nesmyslného béřeš, chci to k sobě přijieti příslovie, že „blázen a dietě najspieš pravdu povie“. Snad sem něco pravdy napsal a tiem sem za nemúdrého položen, neb lidé najspieš se o pravdu hněvají i jiných dotýkají.

Kus ten, kterýž píšeš, že což činiš, zes k tomu přinucen velikým bezprávím, a druhý, by tebe poslúcháno bylo, a ne Rokycana a někoho k tomu, že by nikdy vlast naše v své krvi se nekochala, ta oba kusy podobna jsta k sobě, protož se na oba krátce odpověď dává:

By biskupa vratislavského a biskupa olomúského, pana Zdeňka z Šternberka a jiných k tomu nebylo pomocníkuov vašich a nešlechetných měst pozdvihnutí, nikdy by v zemi naší tak z slavného pokoje zrušenie

- a takových búrek nebylo a krve lidské tolik prolito. Neb vieš, kněže, že miesto tvé podlé najmilostivějšího krále, pána našeho, vždycky jest bylo, 25 ale ne Rokycana; a na tě podání najprvé všech rad žádost královny milosti. Vy i já i jiní sme slyšali, že Jeho milosti napomínanie i prosba k tomu byla jest, abyšte při Jeho jasnosti stále stáli, radili i pomáhali k pokoji i k řádu, k jednotě slavného královstvie Českého a koruny té. A tak šíře řeči byly sú, ješto je pamatovati muožeš. Protož toho ukrátím.
- 30 I tu sám rozuměti muožeš, jest-li tu svá vuole, kdež se žádá rady, pomoci k řádu a k pokoji. A což skrze Jeho milost napraveno by býti mělo k dobrému, v tom hotový jsa dal se vždy najíti. I ve všech nelibých příhodách Jeho milost tě za prvnioho ubrmana jest vydávala. I zdá se mi, že z těch kusov bezpotřebné sobě ku pomoci béřete, v neposlúchání vašem 35 křivě pána mého i svého dotýkáte. Neb sami ste rozuměli, i já což dnes rozuměti mohu, že Králova milost, pán náš i váš, najmenšieho uposlúchal by, kto by Jeho milosti k dobrému a k rozšíření té koruny radil. Ale bojím se, by se v lyčka uvázati dal pro dobré od vás, v horšie by mu to obráceno bylo.
- 40 Také píšeš, že diel bezprávím k tomu přinucen, pro zbožie své. Co tvého jest zkaženo okolo Černé Hory, nic neviem; a neviem, co jiného máš k tomu než pleš. Než biskupstvie olomúcké jest krále českého, pána mého. A ty, jsa kaplan jeho, proč jej křivě viniš, jeda a pije jeho jako kaplan a man přísežný, proč se protiviti smieš? Ale v pravdě jest to, že což ste vy 45 učinili, to na jiné cpáte a výmluvu najdete k svým zchytralým šibalstvóm. I líbilo se vám nepokoj mieti: ten máte, neb oň stojíte. Neb v listu svém nikdiež mierně k pokoji nedotýčeš, než vždy k válce a k dobytí zase statkóv vašich a zbavenie nás našich jednati mieniš. Jakýž koláč napečete, takýž sniete!
- 50 Viec pokládáš povinnost svú velikú, kterúz si pánu bohu napřed a papeži přísahami vysokými zavázán, že podlé vuole papežské mieti musíš. Chválím to, což bys podlé vuole božie měl, neb buoh dobrému chce. A neviem co chváliti o papeži, neb jeho dobrých skutkuov nevidím ani o nich slyším. Než viec z jeho listuov slyším lživých hanění, kleteb a k válce a k krve prolévání ponúkanie nežli čeho dobrého. I poslúcháš-li ho 55 v tom zlém, neumiem toho chváliti. Neb on znamenie kříže svatého, kterýmž sme my vykúpeni k pokoji věčnému, k mordóm požívati velí. A kohož z Čechuov neb z Moravčicuov zabijí, rozhřešenie dává a hřiechóv prázdny činí, jako dietě po křtu očistěné. I zdá mi se podlé boha, že by to poslušenstvie zavrci měl. Neb vieš, že žádný svatý za dobrého jest neumučen, než každý jest zlým nazván. Hodnějie bylo v tom neposlúšnu býti, nežli v tom, žes se protivil jeho nadání, když školy v novosti stavěli jsú pro chudé žáky k chvále bohu. A viec ve zlém chceš poslušen býti nežli v dobrém. Ó hada starého srdce! Ó křivá a falešná výmluvo, že smieš se tiem lidem vymlúvati 60

65 a to široce rosievati, co před bohem i lidmi pevné není, jedno zchytralost řeči a křivé při k ozdobě! Zahyň to s tebou, ta pravda na tvou hlavu, neumím jí chváliti, jakož píšeš, neb tvá pře práva není! Než pravá jest, kterýž sem psal a piši. Snadná jest psáti i mluvit, neb se v skutku naléztí muož!

Též i o mistru Rokycanu rozumím, že od vás jest zlým nazván, že na
70 svém kázání vysoce se velí bohu modliti a prositi za mír a za pokoj, a boha poslouchati více nežli stvoření jeho, mrzkého, prokletého, jenž sobě moc božskou připisuje a nešlechtnost miluje najohavnějších hřiechuov. A že od toho lidi odvodí, aby modloslužebenství nedáli, daleko jeho! Neřád, kterýž ty píšeš býti, jest podobnější k svatým následování nežli váš řád, kterýž
75 vy vedete, svatokupčiec, prodávajíc, kuběnářství, mordy a nátlaky chudým lidem. A by též činil a k těmž ponúkal, snad by od vás dobrým nazván byl.

Také zahyň to od pána mého i tvého, tak jasné krve kniežecie i vždy ctného krále, takové poslušensství, kteréž ty vedeš, toho krvotokého
80 papeže, by tak slavný král skrze jeho rozvazky, ne mocné, ale falešné, dosti nečinil a taký prolévač krve lidské, žhář, lúpežník a lhář měl býti! A jsou řeči to od tebe vymyšlené lži, by Jeho jasnost královská kterým slibom svým a přísahám dosti nečinil. Aniž ten člověk jest, by to směl říci a dovoditi v pravdě. Pakli ty kterého vieš, pověz jej nám! Uslyšíš odpověď
85 miestnú, ode mne i od jiných! A sám, uptej se lépe, potom pravdu piš o pániech svých!

Ne proto piši, chtě se s tebou sváriti a v nelibost vjíti, ale proto, aby se poznal, cos, žes kněz z řádu pánov Boskovských a duostojensvím a zbožím velikým od Jeho milosti jsi obdařen. I želejie mi jest toho skutku
90 do tebe, žes mi v přezni, více než od jiného. A na čems při zavěsil, aby to seznal, že na lži mylné a na posměchu lidském a na falešných, křivých troštech! Protož se nehněvaj, že chváliti nemohu tvého bláznovství, kteréž vedeš k potupě urození svému, ochraňuje, omlouvaje i ctě lidi zlé i s nimi kvase! Ktož se s smolou obierá, rád se zčerní i jí zmaže, až potom i smrdí.
95 Varuj se té smoly a smradu a smyj za času, až muožeš! Neb všecka tvá vymyšlená zchytralá omluva nespomuož! Aniž toho ohně v luoně vašem schovati muožete, který ste zažhli, by vás nespálil a na jevo okázán nebyl. Aniž barva vaše tak misterná jest, by to smazala, co ste zašpinili. Co ste na ložích šeptali, v ulicích volají.

100 Psals na konci, ač mi bez písma píšeš, že darmo svého nedáš. I nedivím se, že mi z písma nepíšeš, nebo podlé písma nečiníš ani živ jsi. Protož rozumím, že se jím stydiš a o něm nerád slyšíš. Bez zákona jste živi a bez zákona zhynete! A neviem, jaks mi bez písma psal, leč formu máš, že listy na formu tepeš. A což já se panem Dobešem v těch mierách s tovaryšem svým počínati budu, že ty za tím bohu slúžiti chceš. Ufám bohu, shledám-li se s ním
105 kde, že s ním též počínati budu, že s ním též jednati budu jako u Pač-

kova s lidmi biskupa niského a žeť pán všemohúci týž div ukáže pro vaši krivdu, jako jest tu ukázal. A věř mi, kněže biskupe, žeť na to hotových chovati nemiením, bych vaše platiti a u vás kupovati chtěl. A ufám bohu, že tvým a o tvém bez kupování živ budu za dluhé časy. A nebude-li mi se zdáti záživno z rosola, ale udělám s kořením, žeť vám bohda peprno býti musí.

A na konci pišeš, kněže biskupe, ktož Jeho milosti královské k té válce radil, odpusť mu buoh, že ty tú krví vinen nejsi. Zdá mi se, žes se zle umyl s Pilátem spolu a žeť jsú se skrze to ruce osypaly, žeť příškrvna zuostala, anebs zle ubruscem setřel. Jáť za to pána boha prosím, aby těm všem čert hlavu strhl, kteří jsú kriví přísězníci a kriví slíbce nad pány svými, aby dobří a věrní zuostanúc v pokoji přebývati mohli.

Dán v Přerově, v sobotu po svatém Prokopě.

1 etc. atd. – 3 jakož sem i prvě toho dotekl jak jsem i dřívě to uvedl, zmínil se o tom – 4 se v skutku nalézá je tomu opravdu tak – 5 v smyslech v rozumech, v důvodech; na jiného než na se chovati toho mysleti si to o jiném než o tobě, vztahovati to na jiného než na tebe – 6 váleťi válčiti, bojovati – 10 pod někakým přikrytím ne tak naplno, taktněji; kázen pokárání, napomenutí; na javo veřejně, okatě – 12 mne sobě tak nemyšlného béřeš pokládáš mě, vydáváš mě za tak nechápavého; k sobě přijieti vztáhnout na sebe – 14 jiných dotýkají jiných se dotýkají (pomluvami), jiné napadají

16 kus článek, část – 18 podobna jsta k sobě (duál) jsou si podobny – 20 biskupa vratislavského: Jošta z Rožmberka – 22 pozdvihnutí povstání, vzpoury; zrušení (m. vzrušení) vyrušení – 25 na tě podání najprvé všech rad žádost královy milosti na tebe si král přál vznášet nejdřívě všechny dotazy o radu, s tebou se král chtěl nejdřívě o všem radit – 30 svá vuole svévole, nedbání na druhé – 33 za ubrmana za smířliho soudce, za rozhodčího – 36 uposlúchal by poslechl by – 38 by se v lyčka uvázati dal i kdyby hlavu do oprátky strčil (tj. aby se vám zavděčil)

40 díel dílem, částečně – 41 okolo Černé Hory: hrad u Blanska, podle něhož byli páni z Boskovic nazýváni Černohorští – 42 pleš kněžskou tonzuru, odznak kněžské důstojnosti – 45 cpáte cpete, strkáte, svádíte – 47 nikdiež mierně k pokoji nedotýčeš nikde (nikterak) smírně o pokoji se nezmiňuješ; zase zpět

50 viec pokládáš povinnost dále uvádíš povinnost, mluvíš o povinnosti – 51 mieťi počínati si, jednati – 52 a neviem ale nevím – 57 k mordóm požívati k vraždění užívati – 58 hřiechov prázdny činí zbavuje hříchů – 60 za dobrého jest neumučen nebyl umučen proto, že byl považován za dobrého – 61 hodnějie správnější, vhodnější – 62 nadání nadaci, tj. výnosu o hmotném zabezpečení; školy v novosti nové školy; v Olomouci byl dlouhý spor o školu u fary sv. Mořice mezi městem a kapitulou. Kapitule potvrdil právo na školu král Ladislav Pohrobek r. 1457 (na žádost biskupa Bohuše ze Zvole); papež naopak potvrdil ji městu r. 1465. Opakovalo se to znovu za krále Matyáše r. 1473; spor byl ukončen až r. 1565, kdy papežská bula potvrdila městu právo ustanovovat na škole rektory (tj. správce)

71 stvoření jeho: tj. papeže – 73 aby nedáli aby nedělali – 75 kuběnářstvie děvkarství, nedodržování celibátu; nátlisky utiskování, násilí

79 krvotokého krvelačného, krvežíznivého – 80 skrze jeho rozvazky jeho rozhodnutími (zde zřejmě míněn papežský odsudek krále Jiřího, zprošťující jeho poddané poslušnosti); by dosti nečinil že by neplnil, nedostál – 83 dovoditi dokazovati, zdůvodňovati – 85 miestnú přiměřenou, náležitou; uptaje se až se vyptáš

87 *v nelibost vjítí* znepráteliti se – 88 *aby se poznal, cos* abys poznal, uvědomil si, co jsi; z *řádu* z rodu – 89 *želejie mi jest* víc želim, víc mě mrzí – 90 *žes mi v přiezni* že jsi můj příbuzný; *na čems při zavěsil* oč opíráš, na čem jsi založil při – 92 *na troštech* na nadějích – 94 *kvase* hoduje – 95 *za času* zavčas; *ač jestliže* – 97 *by na jevo okázán* nebyl aby se nevyjevil, aby nevyšel najevo – 98 *mislerná* dokonalá

100 *bez písma* bez biblických citátů (užitých jako argumentace) – 102 *že se jim stýdlíš* že se za ně stydíš – 103 *formu máš, že listy na formu tepeš*: Ctibor tak vyjadřuje své opovržení k nevýrazným, podle dobových formulářů psaným šablonovitým listům Tasovým; Ctiborovy listy jsou naopak plny ostrého vtípu, polemické pohotovosti, přísloví a jadrné mluvy – 104 *se panem Dobešem*: s Dobešem z Boskovic; *v těch mierách* za těchto okolností – 106 *jako u Pačkova*: u Pačkova (ve Slezsku) v červnu r. 1467 porazil Ctibor Tovačovský vojsko vratislavského biskupa Jošta z Rožmberka – 107 *biskupa niského*: vratislavského biskupa Jošta z Rožmberka – 108 *na to hotových chovatí* nemiením k tomu peníze schovávat nehodlám – 109 *bych vaše platiti . . . chtěl* abych vaše platil; *narážka* na hojnou kořist u Pačkova – 111 *záživno z rosola* chutné naložené v rosolu; *replika* na pohrůžku Tasovu (založenou na slovní hříčce), že si pan Ctibor při svém počínání vyláme zuby

115 *přítškvrna* poskvrna – 116 *ubruscem* ručником – 117 *křiví* *slibce nad pány svými* kdo nedodrží sliby dané svým pánům – 118 *dobří* urození – 119 *v sobotu* po svatém Prokopě: 11. července (r. 1467)

SOUKROMÁ KORESPONDENCE

(PŘÍMLUVA JANA JISKRY Z BRANDÝSA
U DOMAŽLICKÝCH)

Múdrým a opatrným pánóm purgmistru a konšelóm města Domažlic, přátelóm milým.

Službu svú vzkazuji, múdří a opatrní páni a přítelé milí!

Vznesl jest na mě služebník muoj Zigmund Lapka a zpravuje mě, 5 kterak by byl sestry své a děti nebožce Seidlových poručník najvyšší, a zpraven jest, že by sestře jeho i těm sirotkóm statek jejich dědičný odjat byl. I žádal mě jest, abych jeho domuov odpustil, že by chtěl o to státi, k čemu by sestra jeho a sirotci spravedliví byli, aby se jim křivda nedála. A já nyní pro své pilné potreby nemohu jeho pryč odpustiti, ale prosím 10 vás, abyste to udělali pro mú službu a sestře jeho a sirotkóm křivdy nedali učiniti, ale k čemu by spravedliví byli, abyste jich při tom nechali, neboť jich Zigmund v ničemž nemíní opustiti; a já Zigmunda jakožto služebníka svého v těch i jiných věcích opustiti nemíním.

Datum Vine, feria quinta ante Martini LXI°.

Jan Jiskra z Brandýsa,
hrabě šariský, hajtman vrchních
krajín královstvie Uherského naj-
vyšší a hajtman země Rakúské

1 *Múdrým a opatrným*: ustálené titulování osob měšťanských – 3 *Službu svú* vzkazují poroučím se, posílám uctivý pozdrav (úvodní formule dopisů) – 4 *vznesl jest na mě* obrátil se na mě – 5 *kerak by byl že je; nebožce* nebožtka; *poručník najvyšší* hlavní poručník – 7 *abych jeho domuov odpustil* abych ho propustil domů; *o to státi* zasadit se, usilovat – 8 *k čemu by... spravedlivi byli* nač mají nárok, co jim po právu náleží – 14: Dán ve Vídni (Vine = Viennae) ve čtvrtek před Martinem 61 (tj. 5. listopadu 1461) – 16 *vrechních krajin* horních krajin, tj. Slovenska – 18 *hajtman země Rakúské*: Jiskra byl tehdy ve službách císaře Fridricha III.

(O MANŽELSKÉ ROZEPŘI ZDEŇKA ZE ŠTERNBERKA)

Urozenému pánu, panu Oldřichovi z Rosenberka, příteli mému zvláště milému.

Službu svú vzkazují, urozený pane a příteli zvláště milý, a vědětiť dávám, žeť jest Dětrich páně Zdeňkóv ke mně přijel a tenť mne těch věcí o panu Zdeňkovi jistotně zpravil. I račiž věděti, že tak není, jakož jsou lidé zpravovali. Dále mne zpravil jest tak, jakož se jest dalo i děje. Nejprvé, že jest pan Zdeněk listy našel i přešel, ješto měl otráven býti od Břekovce i od nie také, s jejie volí, tak že jsou měli ženu zjednati i zjednána byla, ješto měl vždy otráven býti; tak jsou k tomu jednali. A také že jest nevězil ženy své 10 aniž vězí, než chodit svobodně jakožto i prvé; a také žeť s ní neléhá ani s ní ležeti chce. A také že jest poslal po otce jejieho i po máteř jejie a před nimi s ní mluvití chce. A synať mi svého jest poslal a druhého mi mají přiněsti, tak že jest dietky od nie pobral. A Břekovec byl jest u pana Jiříka na Poděbradě a mluvil, chtě z toho vyjítí; i musil slíbíti panu Jiříkovi pode ctí 15 a pod věrú, aby přede pány stál. A jestli pak že nestane, tehdy mu pan Jiřík řekl, že chce panu Zdeňkovi raden a pomocen býti, kdež by se kolivěk pana Zdeňka krýti chtěl. A poňavadž jest tak, Ctibora sem zase inhed nevypravil, leč mi vzkážeš po tomto poslu, a nebo leč by co potřebie bylo. A také teď posielám přiepis, kerak Bechyňkovi piši.

20 Datum in Novadomo feria IV post beati Francisci confessoris, anno etc. XLVI°.

Jan z Hradce

3 *Službu svú* vzkazují poroučím se, posílám uctivý pozdrav (úvodní formule dopisů) – 4 *Dětrich páně Zdeňkóv*: Dětrich, služebník Zdeňka Konopištského ze Šternberka – 4-5 *mne těch věcí... zpravil* podal mi zprávu o těch věcech – 5 *jakož jsou... zpravovali* jak mluvili, vypravovali – 7 *jest přešel* zadržel, zachytil; *ješto že; od Břekovce*: Petr Břekovec z Ostromeče – 8 *od nie*: od své manželky; *s jejie volí* podle jejího přání – 9 *vždy přece; jest nevězil... aniž vězí* nevěznil ani nevěznil – 10 *než nýbrž; jakožto i prvé* stejně jako dřív – 11 *po otce jejieho i po máteř jejie* pro jejího otce i matku – 14 *vyjítí* dostatí se z toho, vyklouznouti; *pode ctí a pod věrú* na svou čest a víru – 15 *aby přede pány stál* že se dostaví na zemský soud – 16 *raden a pomocen býti* přispět radou a pomocí; *kdež by se kolivěk pana Zdeňka krýti chtěl* ať by se

chtěl před panem Zdeňkem kdekoli skrývat – 17 *poňavadž* poněvadž; *Ctibora*: míněn posel Jana z Hradce – 18 *leč mi vzkážeš* leda že bys mi vzkázal – 19 *teď zde*; *přiepis* opis, kopii; *Bechyňkovi*: Jan Bechyně z Lažan

20: Dáno v Jindřichově Hradci ve středu po svatém Františku vyznavači léta atd. 46 (tj. 5. října 1446)

(O LOVECKÝCH A JINÝCH ZÁBAVÁCH)

I

Urozenému pánu, panu Oldřichovi z Rosenberga, příteli mému milému dán etc.

Službu svú vzkazuji, urozený pane a příteli milý! Prosimť, rač na mě pomnieti o jestřábíech, a zvlášť ať sú dobrých hniezd! Věřimť, že to ráčíš učiniti, neb slyším, že by Panocha, páně Krušinóv služebník, již byl o jestřáby u vás a že by chtěl vybierati. Radějif já lepší vezmu, ač ráčíš-li dáti.

Datum in Strakonic feria III post Visitacionem beatissime virginis Marie.

Václav z Michalovic,
seděním na Strakonících

3 *Službu svú vzkazuji* poroučím se – 3-4 *rač na mě pomnieti o jestřábíech* rač si na mne vzpomenout s jestřáby (jde o cvičené jestřáby, používané k lovu) – 4 *dobřých hniezd* z dobrého plemene – 5 *páně Krušinóv*: Hynek Krušina ze Švamberka – 6 *ač ráčíš-li* jestliže ráčíš

7: Dáno ve Strakonících v úterý po Navštívení nejbhlaoslávenější panny Marie (tj. asi 3. července r. 1442) – 10 *seděním* sídlem

II

Urozenému pánu, panu Jindřichovi z Rosenberga, příteli mému milému, buď dán.

Službu svú vzkazuji, urozený pane a příteli milý! Jakož si mi psal o kokoty, k tvé žádosti teď dva kokoty posielám: jeden chocholatý, starý, 5 kteréhožť jest u nás ižádný kokot nepřebil, protož toho sázej na měkce, a druhý mladý, také dobrý. A když je kážeš ssaditi, kažiž jim dosti prostranstvie učiniti, aby mohli svobodně běhati, ať by jich lidé nezastupovali. A takť sem zpraven, že vy své kokoty velmi divně ssazujete jako v šranciech. Těmtoť se to nehodí, než aby měli prostranstvie, nebť umieta běhati. 10 Ale tak v šranciech a kdež úzkost mají, nic by jimi nezískali. A třetíť posielám panu Joštovi, biely, také starý a také velmi dobrý.

A jakož si mi psal, že mi chceš pójčiti zbroje klacie, tohoť sem vděčen a velmiť děkuji. I prosimť, aby mluvil se panem přítelém mým milým,

15 otcem svým, a zjednal to, ať se mnú kóle, jakžf se jemu zdá, neb za pytli, neb v ořové zbroji. Pakli chce bez sedel, a to já nejraději na holých koních, o drajlink vína. Věřimf, že to zjednáš.

A také pověz pánu, milý pane Jindřiše, že bych jemu byl velmi rád kuroptvy poslal; a jezdiliť sú niekoľiko dní a nemohliť sú nic zabiti. A dá-liť pán buoh čas, že by snieh tento sšel aneb jeho více připadlo, chciť svú pilnosť k tomu přičiniti, žeť vždy budú. A těmto kokotóm dajte odpočinúti!

20 Datum feria IV in Conversione sancti Pauli anno Domini M^oIII^o XLVII^{mo}.

Václav z Michalovic,
seděním na Strakoncích

3 *Službu svú vzkazují* poroučím se – 4 *o kokoty* o kohouty (jde o bojovné kohouty; jejich závody byly oblíbenou kratochvílí šlechty); *tedť* zde, nyní ti – 5 *izádný* žádný; *sázej na měkce* chovej v měkkých kotcích – 6 *ssaditi* vypustiti (z kotce proti soupeři) – 7 *at by jich lidé nezastupovali* aby jim diváci nepřekáželi – 8 *jako v šranciech* jako v ohradě (tj. jako při turnaji) – 9 *umiela* (duál) umějí – 10 *úzkost* úzký prostor – 11 *panu Joštovi*: Joštovi z Rožmberka, mladšímu bratru adresáta (byl později biskupem vřatislavským)

12 *zbroje klacie* zbroj, brnění určené ke klání, k turnaji – 13 *aby mluvil* abys promluvil – 14 *otcem svým*: Oldřichem z Rožmberka; *aby zjednal to* abys vyjednal, zařídil; *kóle zápasí* – 14-15 *neb za pytli, neb v ořové zbroji* buď za pytli nebo v jízdní zbroji (míněny způsoby ochrany koní a jezdců v turnaji) – 16 *drajlink*: vinařská dutá míra (= 24 věder, asi 11 hl)

18 *kuroptvy* koroptve – 19 *že by sšel* že by sešel – 20 *pilnosť... přičiniti* postarati se se vší snažností; *vždy* přece, určitě

21: Dáno ve středu v den Obrácení sv. Pavla léta páně 1447 (tj. 25. ledna)

III

Službu svú vzkazují, urozený pane a přieteli zvláště milý! Prosím tebe, aby mi dal jelen a laní, jakož sem prvé s tebu mluvil, a piš mi po tomto poslu, kamž bych měl po ně poslati. A žeť ihned Kalkuše, služebníka svého po ně pošli, ještoť se s tím dobře umie obierati. A to proto bych velmi 5 rád, aby nynie přivezeni byli, dokudž jelen rohóv nesvrže. A budeš-li chtieti mladých zvířátek chovati, bohdá o letniciech, kažf rád některé zvíře zjednati. A daj mi věděti, kterak se máš, nebť bych velmi rád, by se dobře měl!

Datum Crumblov, feria III post Invocavit annorum XLVII°.

Oldřich

Telecký

2 *aby mi dal jelen a laní* abys mi dal jelena a laň; *prvé* dřive – 3 *po ně* pro ně – 4 *pošli* pošlu; *ještoť se s tím dobře umie obierati* protože s tím umí dobře zacházet – 5 *rohóv nesvrže* neshodí parohy – 6 *mladých zvířátek* mládata; *o letniciech* o svatoduš-

ních svátcích (koncem jara); *každ rád... zjednatí s chutí, bez váhání vzkaz, abych ti opatřil – 7 by se dobře měl aby ses měl dobře*

9: dáno v Krumlově v úterý po neděli Invocavit (tj. první neděli postní), léta 47 (tj. 28. února 1447) – 10 *Telecký*: podle této poznámky na rubu byl list adresován Janu Teleckému z Hradce; *Oldřich*: Oldřich z Rožmberka

IV

Urozenému pánu, panu Oldřichovi z Rožmberka, panu otci mému milému buď dán.

Urozený pane, pane otče milý! Poslušenství synovské napřed vzkazuji Tvé milosti. Rač Tvá milost věděti, že se, bohu děkuji milému, dobře
5 jmám a zdrav jsem. Též bych po vše časy rád slyšal o Tvé milosti, o bratřích a sestřích svých i o méj a páně Janově manželce. Věděti také Tvé milosti dávám, že jsem již zde teprv u Vratislavi, a prvé nic, přijat za hauptmana, v Šestiměstech a v Sviednici také. A ta hauptmanství sstúpena a od královy milosti jsou mně již poručena před kniežaty, knězem
10 Ludvíkem Bavorským a markrabí brandburským i jinými kniežaty. Také Tvá milost rač věděti, že jsem s markrabí brandburským honil a prohrál k němu záponu za 20 zlatých, ale vyhrál sem také kuoň za sto zlatých, a nic mi, bohu děkuje milému, uškozeno není žádným úrazem. Zpravoval-li by kto Tvou milost jinak, nerač Tvá milost tomu věřiti, nebť o takových
15 věcech rozličné bývají noviny.

Mnohoť jesti věcí pilných a velmi potřebných, ale psátí se jich nikoli nehodí. Než prosímť, jakož jsem Tvé milosti prvé psal, rač Paungartnera
tiem spíše vypraviti, ač nevypravila-li jeho Tvá milost. Po němť Tvé milosti vzkáží všecky věci rozumně, kteréž se psátí nehodí.

20 Datum Vratislav, feria V ipso die s. Stephani prothomartyris anno etc. LIIII°.

Jindřich z Rožmberka

3 *poslušenství poslušnost – 6 páně Janově manželce*: míněna manželka Jindřichova nejmladšího bratra Jana (Anna, kněžna Hlohovská) – 7 *teprv u Vratislavi*, a prvé nic teprve ve Vratislavi, a ne dříve – 8 *za hauptmana za hejtmana*; v *Šestiměstech*: tj. v Horní Lužici; *hauptmanství sstúpena* jsou hejtmanský úřad n. hodnost byly postoupeny – 9 *od královy milosti*: od krále Ladislava Pohrobka; *poručena svěřena*; *před knězem* před knížetem – 10 *markrabí brandburským*: Albrechtem Braniborským – 11 *jsem... honil zápasil* jsem v turnaji – 12 *k němu s ním*, v jeho prospěch; *záponu spinadlo, sponu – 13 žádným úrazem žádným zraněním*

17 *prvé dříve*; *Paungartnera*: Baumgartner, důvěrný posel Oldřicha z Rožmberka – 18 *tiem spíše* o to rychleji, co nejdříve; *ač nevypravila-li* jestližeš (už) nevypravil – 19 *rozumně srozumitelně*

20: Dáno ve Vratislavi ve čtvrtek právě v den sv. Štěpána prvomučedníka léta atd. 54 (tj. 26. prosince 1454)

Urozenému pánu, panu Janovi z Rožmberka, pánu mně příznivýmu.

Služba má napřed Vaší milosti, urozený pane, pane milý! A jakož jste mi byli odpustili zvíře uhoniti k mé prosbě, i ještě jsem neuhonil. I prosím Vaší milosti, abyšte mi ještě odpustili zvíře uhoniti na vašem panství.

- 5 A chci toho Vaší milosti rád zasluhovati, na čemž bych se vám hodil, nebť nemíním vás sobě tratiti, ale raději sloužiti, věře i ufaje Vaší milosti, že to učiníte. A prosím Vaší milosti odpovědi listovní při tomto poslu.

Datum Vintrberg dominico die in die sancti Thomae apostoli, anno Domini 1460.

10

Petr Kaplář z Sulejovic,
seděním na Vintrberce

2 služba má napřed především mé poručení – 2-3 jakož jste mi byli odpustili jak jste mi dovolil – 3 uhoniti uloviti – 5 zasluhovati opláceti, odsloužiti se za to; na čemž v čemkoliv – 6 vás sobě tratiti vás ztráceti, pohněvati si; ufaje doufaje – 7 při tomto poslu po tomto poslu (tj. obratem)

8: Dáno ve Vimperku v neděli na den sv. Tomáše apoštola léta páně 1460 (tj. 21. prosince)

(Z ROŽMBERSKÉHO SOUKROMÍ)

I

Urozenému pánu, panu Oldřichovi z Rosmberka, pánu mně přiezni-
vému, d.

Urozený pane, pane milý!

- 5 Služba má napřed Vaší milosti! A jakož Vaše milost se mnú mluvila v pondělí již týžden minulý o damašek šerý etc., Vaší milosti vědětiť dávám, žeť jsou mi jej včera přivezli. A čistýť jest i na barvě i na hedbábě, ještoť Vaší milosti mohu zachovati, což ho milost Vaše potřebuje. Račíž Vaše milost poň poslati, když koli ráčíte! Pakli ráčí Vaše milost jej veškerý, to buď při Vaší milosti.

- 10 Datum in Budweis feria quarta ante Omnium sanctorum 1449.

Ondrášek Puklice

A ráčí-li Vaše milost kterou láku rivoľy, tuť mám také již doma, dokudžť ji neodvezú pryč.

2 d. datur (lat.), buď dán – 4 služba má napřed především mé poručení – 5 v pondělí již týžden minulý již minulé pondělí; o damašek šerý o damašku přírodní barvy, nebarveném; etc. atd. – 6 čistýť bezvadný; na hedbábě pokud jde o hedvábi – 6-7 ještoť Va-

šl milosti mohu zachovati který Vám mohu uschovat, zajistit – 8 *poň* pro něj – 8-9
to buď při Vaší milosti to záleží na Vás

10: Dáno v Budějovicích ve středu před Všemi svatými 1449 (tj. 29. října) –
11 *Ondrášek Puklice*: budějovický obchodník a purkmistr; o jeho smrti vypravuje re-
lace jeho syna (viz zde na s. 250n.) – 12 *kerú láku rivoly* nějaký sud Rivoli, tj. slad-
kého tyrolského vína (láka = asi 70 l)

II

Službu svú vzkazuji, urozený pane a prieteli milý! A jakož mi nyníe
píšeš, žeť sú psi sešli etc., a prose, ať bych psy dal a po tomto poslu poslal
a také kniehy i sedla etc. Milý prieteli, ač koli nyníe málo psów máme, neb
nám vlci na nich letos škodu učinili, ale však tobě k libosti a k tvému
5 utěšení teď posielám dobrá dva psy. Než o sedla a o kněhách: sedlať ještě
hotova nejsú, než když bohdá hotova budú, chcif je rád poslati. A o kniehy
prosímť tebe, aby mi jich ještě ponechal, až sobě káži přepsati. Pakli by
to býti nemohlo, ale chcif je rád poslati, když po ně pošleš.

Datum Crumblow, feria VI in die Stepfani anno etc. quinquagesimo.

10

Jindřich

Novin takově neviem, než zpraven sem, kterak teď nedávno některá
města byly jsú u Praze pohromadě. A co jsú tu jednaly, tohoť neviem; než
zvěděl-li bych co takového, dať bych věděti.

1 *Službu svú vzkazuji* poroučím se; *urozený pane*: list je určen Janovi z Hradce –
2 *sú sešli etc.* pošli atd.; *ať bych abych* – 3 *kniehy* knihu – 4-5 *k libosti a k tvému*
utěšení pro radost a tvé potěšení; *teď tady, tu*; *dobrá dva psy* (duál) dobré dva psy –
7 *až sobě káži přepsati* až si (ji) dám opsat – 8 *po ně* pro ně

9: Dáno v Krumlově v pátek, v den Štěpána léta atd. padesátého (26. pro-
sine 1449); rokem padesátým rozumí se tu rok 1449, protože se tehdy nový rok
počítal od Narození páně (25. prosince). Svátek sv. Štěpána připadl v r. 1449 na
pátek, v roce 1450 však na sobotu – 11 *takově* takto

III

Urozenému pánu, panu Oldřichovi z Rožmberka, panu otci mému
milému, buď dán.

Urozený pane, pane otče milý! Poslušenstvie synovské vzkazuji. Psalť
jsem před sím o své nemoci, naděje se, že mi, dá-li buoh, nic nebude. By
5 tomu milý buoh chtěl! Ale rač věděti, žeť se nic nelepším a žeť jsem noci
mezi jedenáctú a 12tú hodinú, bohu děkuje milému, dá-li buoh, jako věrný
křesfan všecky svátosti přijal. A lékařif mi netušie. Buď buoh pochválen;
mocen jesti jeho svatá milost i mrtvé křesiti, jako kdy. Nepochybujif,
bude-li jeho svatá vuole a k mé duše spasení, žeť mi prodlí ještě mého

- 10 zdravie. A veľmi bych rád Tvú milost viděl. Bude-liť se chtieti má žena ke mně vypraviti, prosím, nerač jí toho brániti!

Datum Viennae, feria IV ante Octavam Epiphaniae anno etc. LVII^{mo}.

Jindřich z Rožmberka

3 *poslušenstvie* poslušnosť – 4 *před sim* před tím; *by kéž by* – 5 *nocí v noci* – 7 *všecky svátosti*: svátosti umírajících (tj. pokání, přijímání a poslední pomazání); *netušie* nedávají naději – 8 *kdy* kdysi – 9 *prodlí* prodlouží – 10 *má žena*: Anežka roz. ze Šaumberka –

12: Dáno ve Vídni ve středu před oktávem Zjevení páně léta atd. 57 (tj. 12. ledna 1457); Jindřich z Rožmberka zemřel 25. března 1457; vracel se s králem Ladislavem Pohrobkem z Budína a onemocněl, zdá se, morem (vyskytlo se i podezření, že byl otráven; srov. R. Urbánek, Konec Ladislava Pohrobka, Praha, 1924, s. 189-190)

(Z LISTŮ PANÍ PERCHTY Z ROŽMBERKA)

I

Urozenému pánu, panu Oldřichovi z Rožmberka, panu otci mému milému d..

- Službu svú vzkazuji Tvé milosti, urozený pane, pane milý, a ráda bych věděla, by se Tvá milost dobře měl i se všemi. A milý pane, vědětiť
5 Tvé milosti dávám, žeť já se mám tak jako jedna sirá a žalostivá žena a od vás ode všech přieliš opuštěná, a věřím toho pánu bohu, žeť jsem toho Vaši milosti nikdy nezavinila. A by tomu byl milý buoh ráčil, by mě byl ten den mrtvu viděl, kterýžs mě den jemu dal, byl by toho Tvá milost větčí radost měl, nežli jie nade mnú dočkáte, jestliže mě neopatříte. Protož, milý pane,
10 milý otče, slituj se nade mnú jako otec nad svým dietětem, a rozpomeň se na to, milý pane, žeť jsem se z své vuole nevdávala. I volámť a žádámť již pomoci i z práva, jakožto dietě od uotce. I rozpomeniž se, milý pane, nad svú vlastní krví pro božie milosrdenstvie!

- A psalať jsem bratru široce i vzkazovala častokrát, žádajíc, aby to na
15 Tvú milost znesl. Nevieť, učinil-li je to, neb mi mé poselstvie nic nespomáhá, ani to, což vaši služebníci sami očima vidie. Protož, milý pane, chcief Tvé milosti tuto něco pilnějšieho popsati, cožť mě potykuje, aby Tvá milost věděl, žeť darmo... nečiním a darmo tak s velikú pilností pomoci nežádám... A milý pane, račiž věděti zajisté, že jsem častokrát od dobrých
20 a poctivých lidí vystřiehána, abych se varovala před materí i před ním, že na to jdú, aby mě otrávil, a že by mi se to bylo již dávno přihodilo, než že mi toho nesmějí pro mú čeled učiniti bojiec se, aby toho na Tvú milost nevznesli. A byť to směl učiniti pro Tvú milost, jižť by rád všecky přeč

poslal, aby jedne toho mohl dojiti. A tomuž já sama dobře rozumiem, žeť
25 by mě rádi s světa sprovodili, a o toť lidé zevně mluvie. A jáť jsem to bratru
vědětí dala a žádajíc toho, aby o to s ním mluveno bylo, že mu i mého
hrdla nevěříte, zda by to věda, že vy tomu rozumiete, i nesměl mi nic
učiniti.

A viec rač vědětí, žeť mi tak velikú nelásku okazuje, že kdež mě
30 kolivěk uzří, tu přede mnú uteče, a žeť to mohu chutně za pravú pravdu
psáti, žeť je se mnú od vánoc jedínú mluvil, a toť mi se je pro Špána stalo.
A spat ke mně také nikdá nechodí. A jižť jsem všeho pokusila, žeť jsem za
ním do pivnice i do kuchyně i do marštala chodila, kdežť jsem ho jedne
mohla uhoniti, a ontě přede mnú utiekal, ano to mnoho zlých i dobrých
35 vidělo. I jestiť mi toho tak žel i tak hanba za to, že div, že se srdce ve mně
nepřepečí. Dán...

Perchta z Rožmberga

2 d. datur (lat.), buď dán – 3 službu svú vzkazují poroučím se – 4 by se Tvá mi-
lost dobře měl že se máš dobře – 6-7 žeť jsem toho Vaši milosti nikdy nezavinila že před
Vámi v té věci nikterak vinna nejsem – 7 by tomu byl... ráčil kdyby to byl... dopus-
til – 8 klerýžs mě den jemu dal v den, kdy jsi mě za něj provdal (tj. za Jana z Lichten-
štejna; sňatek dvacetileté Perchty s Janem se konal r. 1449); byl by toho Tvá milost...
měl měl bys z toho – 9 jestliže mě neopatříte neposkytnete-li mi pomoc – 12 z práva
podle práva

14 bratru: Jindřichovi z Rožmberka – 15 aby znesl (m. vznesl) aby oznámil –
17 pilnějšieho naléhavějšího, zvlášt důležitého; mě potykuje mne potkává, mne ohro-
žuje – 18 s pilností naléhavě, snažně – 20 vystřiehána varována; před mateří i před
ním před tchyní i před manželem – 21 na to jdú o to usilují, po tom pasou – 22 ne-
smějí neodvažují se – 23 byť směl kdyby se odvážil – 24 aby jedne jen aby – 25 o toť...
zevně mluvie o tom veřejně mluví – 26 s ním: s manželem – 26-27 že mu i mého hrdla
nevěříte že mu neuděvřujete, ani pokud jde o můj život

29 viec nadto, dále – 30 chutně ochotně, směle – 31 jedínú jedinkrát; pro Špána:
míněn některý rožmberský služebník – 33 do pivnice do sklepa; do marštala do ko-
nárny – 34 uhoniti zastihnout, chytit; ontě onť je – 36 se nepřepečí nepukne

II

Milý bratře!

Ještěť tebe prosím, rozpomeň se pro buoh nade mnú a pošli mi ty
penieze, ať své dluhy spravím. Však ještěť to ku paměti přivodím, jakožť
jsem to i prvě vědětí dala: však vieš, žeť jsem těch 30 kop gr. dlužna před
5 svými šesti nedělemi a od té doby dobře druhých třidceti kop, ješto to bohda
máš slyšeti, kamť jsem co utratila. A od něho nikdež nic nemajíc, a slíbilť
mi je penieze dáti, ale nedalť mi je nic; a viem to, dá-liť mi co, žeť mi jedne
oči zapliští, ještoť já sobě tiem nebudu moci nic zjednati. A daleko ho ne-
smiem napomínati, aby se nerozhněval. Pakli by se nehněval, ale viem, že
10 mi vždyť sľibovati bude a nic z toho nebude. A nynie položil velikú dan na

lidi tu u městě a lidé chtie, abych přes hlavu platila, cožť jsem komu dlužna. A já jsem napsána i v krěmě i v masných krámiech jako jiná chodákyně a již mě za to hanba, komuž jsem co dlužna, že jím mám tak klamati. A věruť mi toho velmi žel, žeť tebe mám tak napomínati, že to vidím, žeť
15 se mne tak dlúho nezaželé.

Muoj milý bratře, zpomeň na tu lásku, ješto ty dobře vieš, kterúž jsem k tobě nade všecy živé lidi měla i mám! Ujmeš se mne již, jakož mi to vzkazuješ, že mne opustiti nechceš? Jižť by mi to bylo čas okázati, nebtě toho nynie veliká potřeba. A věz, žeť teď nynie k tobě posla šeli a že jednoho halěře
20 nemám, aniž viem, bych se kde v penieze objíti mohla. Protož nemeškajž a pošli mi ty penieze, cožť muožeš najspieš! A za toť tebe zvlášť prosím, abyšte mu nemeškali těch padesáte kop poslati, ale těch padesát kop svatohavelských, zda by ty se mně mohly dostati, když bych nahoru přijela. A cožť muožete jemu pomoci, v čemž by vás požádal, nezmeškávajte toho,
25 zda byšte ho tiem k své vuoli pripravili!

Slyšelaf jsem, že byšte se měli opět v Linci s jeho bratrem shledati. Také jsem slyšela, jako jste v Linci spolu byli, že jste se velmi přátelsky k sobě měli. Věziž, žeť se on vás velmi za Štejrek bojí a žeť mého pána i mě miení skóro nahoru i sám se k vám vypraviti. I velmi bych já tomu
30 nerada, by to prvě bylo, nežli já nahoru přijedu, proto, neb viem, že od nich dosti řeči a slibuov bude. Bojím se, byšte vy se také daleko s nimi v řeč nezamluvili a nevěřili jim daleko. Proto, kdyžť já se s vámi shledám a někakých věcí vás zpravím, a jakž by se vaše řeč změnila potom po mé řeči, takť by to velmi znamenito bylo, žeť to skrze mě jde. A jestliže se
35 s bratrem s jeho shledáš, přijmete to pěkně, žeť se on chce přičiniti, ať by dobře mezi námi bylo. A za toť tebe zvlášť prosím, aby k němu mluvil, žetě vám toho velmi žel, coť mi on zlého činil, a jestliže by toho polepšit nechtěl, že byšte mu toho na krátce prezřieti nechtěli. A na tom mi velmi dobře učiníš. A kohož k němu pošlete s penězi, ať by byl rozumný, ať bych
40 já se s ním mohla poraditi! A tiem nemeškaj pro milý buoh a vypravte vždy bez meškánie někoho k němu i ke mně! A prosím, poslu kaž zaplatiti!

Paní Perchta

1 *bratře*: osloven Jindřich z Rožmberka – 2-3 *ty penieze*: úroky z nevyplaceného věna – 3 *spravím* vyrovnám, zaplatím; *ku paměti přivodím* připomínám – 4 *gr. grošů* – 6 *máš slyšeti* uslyšíš; *od něho*: od manžela, Jana z Lichtenštejna – 7-8 *jedne oči zapliští* jenom nejnutnější maličkostí mě odbude (zamaže mi oči) – 8-9 *daleko ho nesmiem napomínati* ani zdaleka se ho neodvažuji upomínat – 10 *položil* uvalil, uložil – 11 *tu u městě*: v Mikulově n. ve Valticích; *přes hlavu* najednou, vem kde vem – 12 *chodákyně žebračka*, ubožačka – 13 *jím... klamati* obelhávatí ho, vymlouvati se mu – 15 *se nezaželé* nezželf se

19 *šeli* posílám – 20 *bych se kde v penieze objíti mohla* kde bych si mohla opatřit peníze – 21 *najspieš* nejrychleji, nejdříve – 22-23 *padesát kop svatohavelských*: ze

svatohavelského platu (poddanské platy vrchnosti se odváděly dvakrát do roka, a to na sv. Jiří, 23. dubna, a na sv. Havla, 16. října) – 23 *nahoru*: domů do Čech, na Krumlov (z hlediska pisatelky, tedy z Moravy, kde byla) – 24 *jemu*: manželovi; *nezmeškávajte toho nezanedbejte to* – 25 *zda byšte ho tiem k své vuoli pripravili* abyste ho tím získali pro sebe, podle svých záměrů

26 *s jeho bratrem*: s bratrem Perchtina manžela Jindřichem z Lichtenštejna – 27 *jako když* – 28 *za Štejrek* pro Štýrek (hrad, který chtěl Jindřich z Lichtenštejna dostat od staršího bratra Jana při ženitbě a na kterém měla Perchta pohledávku); *mého pána*: manžela – 29 *skóro brzy* – 31-32 *byšte vy se také daleko s nimi v řeč nezamluvili* abyste také příliš daleko s nimi v řeči nezašli – 33 *někakých věcí vás zpravím* povím vám o některých věcech – 34 *znamenilo zřejmé* – 35 *ať by aby* – 36 *mezi námi*: mezi Perchtou a jejím manželem; *aby mluvil abys mluvil* – 37 *žeť žeť je* – 38 *na krátce* zkratka, prostě; *přezřieti* přehlédnout, mlčky prominout; *na tom v tom, tím* – 40 *tiem nemeškaj* nezdržuj to, s tím neotálej – 41 *vždy* za každou cenu

III

Urozenému pánu, panu Janovi z Rožmberka, bratru mému milému buď dán.

Službu svú vzkazuji, urozený pane a bratře muoj milý! By se dobře vedlo, to bych z pravého sirce ráda viděla, nebť já se také s boží pomocí
5 dobře mám a má věc již dobrý diel lépe stojí nežli prvé. A prosím tebe jako svého milého bratra, zač tebe muoj pán Špánovi vzkázal. I také, jakožť není píše, aby jeho v tom přátelsky přijel, a v tom nepochybuje, než žeť věrný. Za všechno prosím, než jedne mého věna, toho jemu nevydávaj tak brzo! Ale jáť sem jemu za to slíbila tebe prositi, ale nečiň toho! A rozumímť
10 konečně na něm, žeť se vás chce dáti, a s vaší radú všechny věci čině a v lásce; tomu rozumím, že on to poselství s velikú nádejší ve sirce k vám učinil. A také to na mně žádal, vás za to prositi. A věz, žeť žádněj viery ani příznivosti nemá od všech svých bratruov a před nimi se velmi bojí, a chtě se v celosti u vás dáti.

15 Milý bratře! Kdy pán buoh z jeho milosti to tak zpuosobil, že svouj úmysel a sirce, lásku a víru ke mně obrátil, jakož tomu jinak nerozumím, prosím tebe jako svého milého bratra, aby jemu nižádné věci odporen nebyl, zač tě bude prositi, neb tiem obrátíte jej v celosti k vám. A kdy to učiníš a přátelsky se k němu ukážeš, takť má věc dále lépe bude
20 a více. Byť se s tebu nebyl u Birně tak přátelsky smluvil, bylo by se jemu zle vedlo s bratrem, a v tom se sám zná. A takť s ním nakládají, jako by ho chtěli nutiti k jich vuoli, a zvláště jeho mateře sebránek. – A tento list psal jest německý písař, kterýž česky nic neumí. – A byl muoj pán na Nikolspurg poslal k..., k jejímu sebránkovi, jakož von jest tu purkrabí,
25 aby... puojčili, že chce tobě psáti. I nechťelit sú jemu pójčiti..., že se mnú pěkně bydlí, a rádi by to zrušili, kudyž by mohli. Tohoť bych byla nepsala, ale muoj pánť se je z toho velmi hněval a kázal, abych tobě to psala, ale

- jako od sebe, co pro ni musí hanby trpěti. A jáť sem k němu řekla, že toho nerada budu psáti. A von řekl, že k tobě chce bohda více věřiti nežli to
- 30 jest, a po tom muožeš rozuměti, žeť věří. A prosím, aby jemu na jeho psaní velmi přátelsky odpověď dal. A měj svú snažnost o peníze, učiniš jemu na tom velikú libost, a neměj žádné péče vyvadit je. A řádně kterak toho pojednáš, dajž nám věděti a pošli Špána s tiem k nám a tím nemeškajž! A když Špán přijede, dámt věděti, kterakť buoh a matka boží tomu chtěla,
- 35 naši lásce. A prosím tebe, aby Špána vdy k nám poslal pro mé dobré. Ó milý bratře, prosím tebe pro buoh, ať by na tom k němu nic nescházelo, jakož najdále muožeš, aby se naše přátelstvie nezrušilo. A taktě ke mně řekl, jestliže se vám líbí, že chce k vám i se mnú přijeti, ale toho mi je nekázal psáti.
- 40 Milý bratře! Pošli nám sušených pstruhuo, nebť je muoj pán mne za to velmi prosil. A měj se k tomuto jeho poslu pěkně, a co bude s tebú mluviti, aby jemu věřil. Milý bratře, psalať sem často s velikú žalostí, a tento list píši s velikú radostí.

Perchta z Rožmberka

- 45 Milý bratře! Jestliže by se mého pána bratři proti němu v čem nehodným zasadili, prosím tebe jako svého milého bratra, aby jemu v tom raden a pomocen byl, jakož on tobě toho doufá. Jestli náš milý bratr, kněz biskup v Bratislavský, u vás je, pověz jemu naši modlitvu, a že bychom jemu byli psali, bychom byli věděli za jisté, že je tu. A pros jeho, aby k mému pánu
- 50 v také dobrěj vuoli byl pro mé dobré, jakož i tebe. Prosím tebe u velikém doufání, aby tohoto posla bez daru nepustil, nebť se muoj pán naděje, že pro ty dobré noviny, kteréž přinese o nás, že tím velmi veseli budete a jeho bez daru nenecháte. A nepronášej jeho dobroty široce, jestližeť by se jinak proměnil, nebť jeho máte na to stojí, ať by to zrušila mezi námi.

4 z sirce ze srdce – 5 dobrý díel lépe značně, o hodně lépe – 6 zač tebe muoj pán Špánovi vzkázal za to, o čem tobě můj manžel po Špánovi vzkázal (podobné zkomoleniny ukazují, že německý písař nerozuměl dobře česky) – 7 není nyní; aby přijel abys přijal; v tom o tom (nepochybuj) – 8 věrný upřímný; jedne jenom – 9 rozumím rozumím, vidím, poznávám – 10 žeť se vás chce dáti že chce spolehnout na vás, dát se k vaší straně – 12 viery ani příznavosti důvěry ani přízně – 14 v celostí úplně, zcela; u vás k vám

15 kdy když, jestliže – 17 aby jemu nižádné věci odporen nebyl abys jemu v ničem neodporoval, neprotivil se – 20 byl se nebyl. . . smluvil kdyby se nebyl dohodl, domluvil; u Brně v Brně – 21 v tom se sám zná to sám připouští, přiznává – 22 sebránek nemanželské dítě; pravděpodobně levoboček Perchtiny tchyně, který byl purkrabím v Mikulově – 24 Nikolspurg Mikulov; jakož von jest který je – 26 pěkně bydlí žije ve shodě – 28 od sebe sama od sebe, ze své vůle – 29 k tobě. . . věřiti k tobě míti důvěru – 30 žeť věří že ti věří, důvěruje – 30-31 aby dal abys dal – 31 měj svú snažnost o peníze vynasnaž se opatřit peníze – 32 neměj žádné péče vyvadit je nesta-

rej se o jejich zaplacení – 32-33 *toho pojednáš to dojednáš, zařídíš* – 35 *vdy rozhodně, určitě* – 37 *taklé takť je* – 42 *aby jemu věřil věř mu*

45-46 *by se proti němu v čem nehodném zasadili* kdyby se proti němu v něčem ne-pocitivém postavili, vzepřeli se mu – 46 *aby jemu... raden a pomocen byl* abys mu přispěl radou a pomocí – 47 *tobě toho doufá* v tom má naději v tobě; *kněz*: míněn tu Janův a Perchtin bratr Jošt z Rožmberka, biskup vratislavský – 48 *modlitvu přání* všeho dobrého – 49 *za jisté* určitě – 50 *jakož i tebe* tj. prosím – 50-51 *u velikém doufání* s velikou důvěrou – 53 *nepronášej jeho dobroty široce* nerozhlášuj příliš jeho do-brotu, smířlivost – 53-54 *jestližeš by se jinak proměnil*: Perchtiny obavy se uká-zaly opodstatněné; manželova smířlivost, jak vysvítá z pozdějších Perchtiných listů, trvala pouze potud, pokud potřeboval od ní peníze; manželé se nakonec stejně roze-šli – 59 *na to stojí, ať by o to usiluje*, aby

(Z LISTŮ ANEŽKY Z ROŽMBERKA)

I

Urozenému pánu, panu Janovi z Rožmberka, bratru mému milému
buď list dán.

Urozený pane, pane a bratře muoj milý! Službu svú vzkazuji Tvé
milosti. Muoj milý panúšku, s pravú věřú túžím po Tvé milosti, a zvláště
5 po dietkách. Teď posielám listy Tvé milosti od panie Perchty; prosím Tvé
milosti, aby ráčil odpověď dáti, což muožeš najspieš, neb posel u mne páně
Jiříkuov opět u mne čeká. Nestuoniť nic přijevši domuov. A teď posielám
Tvé milosti srnu, jakož sem uhonila jedúc domuov na cestě.

Anežka z Rožmberka

3 *službu svú vzkazují* poroučím se – 4 *panúšku*: lichotivé domácké oslovení, je-hož Anežka vůči bratrovi užívá v listech častěji – 5 *teď zde, tu*; *od panie Perchty*: od sestry obou, Perchty z Rožmberka, provdané za Jana (Hanuše) z Lichtenštejna – 6 *najspieš* nejdříve; *páně Jiříkuov*: Jiří z Kravař a ze Strážnice, jenž tehdy pro- středkoval mezi Perchtou a jejím manželem – 7 *nestuoniť nic* vůbec nejsem nemoc- ná – 8 *jakož sem uhonila* kterou jsem ulovila; *na cestě*: list je bez data, byl psán ko- lem 31. července 1465

II

Urozenému pánu, panu Janovi z Rožmberka, bratru mému milému
buď list dán.

Urozený pane a pane bratře muoj milý! Modlitbu svú Tvé milosti vka-
zují velmi tesklivú, slyšíce pohřichu zlé noviny, že byste měli na vojnu jeti.
5 Já bych za vše nedbala, by jedne Tvá milost nejezdil. A také mi pravili, že
Tvá milost měl na Novém Hradě velmi těžký kámen. Muoj milý panoušku,
prosím Tvé milosti, račiž mi dáti věděti pravdu, kterak se máš a vo tu
vojnu, pro buoh, kterak tušíš, a kážeš-li sobě jadrné letkvaři navařiti. A teď

10 Tvé milosti poselám z svého hospodářství od své svinky potřebie a jižť jest i uvařeno, jedne rač sobě kázati pécti. A děkuji Tvé milosti převelmi z koroptví, muoj milý panoušku. Buoh milý ví, kdy já Tvú milost uzřím.
Datum in Třeboň dominica ante Otmari.

Anežka z Rožmberka

5 *bych za vše nedbala o nic bych nedbala; by jedne* kdyby jen – 6 *na Novém Hradě*: Nové Hrady v jižních Čechách, středisko novohradského panství Rožmberků; *těžký kámen*: choroba Jana z Rožmberka (patrně močový kámen) – 8 *tušíš smýšlíš; jadrné letkvaři* lék (léčivý sirup) z jader; *teď tady, tu* – 9 *potřevie* droby, jaternice a jelita – 10-11 *děkuji... z koroptví* děkuji za koroptve

12: Dáno v Třeboni v neděli před (sv.) Otmarem (tj. před 16. listopadem; datum je bez udání roku; asi 1467 n. 1468)

III

Urozenému panoši Jarohněvovi z Úsušie, mně milému, dán buď.

Muoj milý kmeti! Věz, žeť sem já již, děkujíc milému pánu bohu a milé matce boží, domuov přijela a pravý sem rytíř byla, nebyvši nemocná nikdež. Než sestra vždy leží, a pak, nelzeť mi jest psáti od ní i o ní, leč s tebu sama
5 rozmluvím o to, což by mohlo nejspíše býti. Ale slyšela sem pohřichu noviny od vás z Krumlova hned na cestě, než sem domuov dojela, kterými sem velmi zarmoucena. I jestliže jest to tak, jakž sem slyšela, bojím se, že já tebe tak brzo nebudu moci míti, abych s tebu rozmluvila; a vypsati toho hned neviem kterak. A vedlé žádosti sestřiny i také potřebnosti té
10 měla by se jí odpověď na některé věci hned tam dáti. Bychtě mohla spěšně mieti, měli bychom tam poselství jisté tento pondělí beze všeho nákladu našeho. A bychť byla těch zlých novin pohřichu neuslyšela, bylať bych hned k vám do Krumlova jela, abych byla tebu jedne v tyto jarmarky po nebezpečenství nesmýkala. Ale když jest pohřichu taková věc, tehdyť k vám
15 nepojedu. Ó milý Jarohněve, dokudž někoho země nosí, dotud dobře nebude! Budiž milému pánu bohu poručen, budiž milý pán buoh tvuoj pomocník i tvuoj utěšitel, kterýž nikdy žádného spravedlivého a pravého neopouští, i jeho milá matka!

Datum Třeboň feria III in octava Corporis Christi.

Anežka z Rožmberka

1 *panoši*: nejnižší stupeň šlechtický – 2 *kmeti*: titul příslušníka nižší šlechty – 4 *sestra*: ve Světeckého pamětech stojí pod tímto listem: V. Břežan zaznamenal na tomto listu, že „panna Johanka byla při ní...“; podle toho soudí Sedláček (AČ 11, 1892, 279), že jde o sestru Johanku, ale poznámka Perchtina v listu z 31. ledna 1472 o jednání s Jarohněvem z Úsuší, úředníkem a důvěrníkem rožmberským, spíše ukazuje, že předmětem Anežčina listu bylo Perchtino nešťastné manželství – 5 *rozmluvím o to* promluvím si o tom – 9 *vedlé žádosti... i také potřebnosti* podle žádosti a ta-

ké potřeby – 10 *bychtě mohla spěšně mieti* kdyby to bylo rychle možné – 11 *tento pondělí*: 2. července 1470 – 13 *jedne v tylo jarmarky* jen v tomto shonu, v těchto zmatcích – 13-14 *abych byla tebú... nesmýkala* abych tě nevláčela, nevystavovala tě nebezpečí – 15 *dokudž někoeho země nosí*: asi narážka na Perchtina manžela Jana z Lichtenštejna (zemřel až r. 1473)

19: Dáno v Třeboni v úterý v oktávu Božího těla (26. června 1470)

(O DROBNÝCH HOSPODÁŘSKÝCH ZÁLEŽITOSTECH)

I

Slovutnému panoši Janovi Rúsovi z Čemin, švagru mému milému.

Služba má napřed, slovutný příteli a švagře milý! Prosím tebe, mluv s Prumanem, jakožf jest ode mne přejal dvě kopě, ať mi je vrátí, neb slyším, že chce za své hříechy do Říma jíti. I bylo by dobré, ať by najprvé, doma jsa, od sebe spravedlivé učinil, komuž učiniti má podlé povinnosti. Přivediž jemu ku paměti to, žeť tam darmo putuje na daleký cesty, k bližniemu svému krivdu čině! Neb jest ve čtení psáno: Jestliže kto přijde k oltáři ofěry dávat a rozpomene se tu, že má nětco proti svému bratru, má odjítí od oltáře a smířiti se s bratrem svým a potom jíti s pokojem a položití ofěru svú nábožně, nejša žádnému nic dlužen. Jakož svatý Pavel radí: Nebudtež žádnému dlužni ničehuož! Neb jestliže mi nevrátí dvě kopě, bojím se, žeť jeho pút daremní bude!

A jakožs mi řekl ženě blány dáti, věřimť, že jí pošleš, neb sem se na to ubezpečil a jiných blan sem jí proto nekúpil. A rád bych slyšal, by se dobře měl s ženú i s dětmi i se všemi svými.

Dán v Praze v neděli po sv. Antonínu.

Václav Hruoza z Chelčic

1 *Janovi Rúsovi*: purkrabímu na Krumlově – 2 *služba má napřed* (úvodní formule dopisů) především poručení – 3 *jest přejal* přijal (asi jako půjčku); *dvě kopě* (duál) dvě kopy (tj. grošů) – 4 *ať by aby* – 5 *od sebe ze své strany*, podle svého rozhodnutí – 7 *ve čtení* v evangeliu (Mat. 5,23-24); *ofěry dávat* obětovat dar (bohu) – 10 *svatý Pavel*: Řím. 13,8 – 12 *daremní marná, zbytečná, nadarmo*

13 *blány kožešiny*, plášť podšíty kožešinou – 16 *v neděli po sv. Antonínu*: 18. ledna 1450 – 17 *Václav Hruoza z Chelčic*: byl r. 1448 úředníkem v Prachaticích (tehdy rožmberských) a r. 1462 v Poděbradech

II

Slovutnému panu Johannesovi, páně z Rozemberka nejvyššímu písaři a příteli mému milému, buď daný.

Službu svú zkazují, pane Johannes milý! Jakož ste mne buli prosili za vosk, i vězte, že jest nynie velmi drach pro tento mor bul; i ještě lacin nenie.

5 Než budete-li rádi chtiet vosku lacinému, kúpimť vám o svētie Alžbětē v Vratislavi. A nezištif nic na vás, to shledáte!

Také o salniter sem juš psal, tiem dlúhu meškáni nebudete. Také jeho viem u jednoho formana, slóve Štěrba, a neviet se takově, kam s ním dieti. Pude-li k vám, nebeřte velmi draho! Jestliže vy nekúpíte, tedy bych já jej 10 vám také kúpil, terch dobrý! A chtiel by ode mne vzieti na to zbožie mýdlo, bavelnu a jiné věci. A já bych Tvé milosti o to dobře srovnal. A jest jeho devět centněřů.

Také, milý pane Johanes, tu sem juš svý odpor proti Pustotovi pánē milosti poslal, i prosimť Tvé milosti jako svého milého prietele, což by na 15 Tvé milosti bulo, že se ráčíš přičiniti a přimluviti, nebo mi se od toho Pustoty velká křivota děje, toť pak najlépe milý pán bůch vie. A také něgdo jemu pomáhá, ješto potom uzriete bochdá zkerze velké počty. I věřimť vám jako milému prieteli, že se ráčíš o mě s pilností přimluviti, chciť toho šim dobrým zasluhovati do mé smerti. Nebo bůch vie, já sem o tom jeho žalobē listovém 20 nevěděl; bul bych se jemu jinak proti pánē milosti vystřiehel a pervé žalobú utekel. Mámeť každý dosti s tiem Pustotú činiti, neboť on svú lichotú žádnému právē neučiní.

Datum Třeboni sabato post festum Ludmile 51 létē etc.

Suna s Třebonē etc.

3 *Službu svú zkazuji* (m. *vzkazuji*) poroučím se – 4 *drach* drahý – 5 o *svētie Alžbětē*: 19. listopadu – 6 *nezištif* nezískám, nevydělám

7 o *salniter* o sanytr, ledek (potřebný k výrobě střelného prachu); *juš již; tiem dlúhu meškáni nebudete* na to nebudete muset dlouho čekat – 8 *neviet se takově, kam s ním dieti* nikterak neví, kam se s ním má podít, co s ním má dělat – 10 *terch* trh, koupě, příležitost ke koupi – 11 *bych o to... srovnal* dohodl, zprostředkoval bych – 12 *centněřů*: centněř (100 liber) měl něco přes 51,4 kg

13 *svý odpor... poslal* vznesl své právní námítky; *proti Pustotovi*: míněn rožmberský poddaný – 16 *křivota* křivda, bezpráví – 17 *zkerze... počty* výpočty, spekulacemi – 18 *o mě za mě; s pilností* horlivě; *šim všim* – 19 *zasluhovati* odsluhovati, odpláceti; *o tom jeho žalobē listovém* o té jeho žalobē listem, o tom jeho žalobním listě – 20 *bul bych se jemu... vystřiehel a pervé žalobú utekel* byl bych se mu vyhnul a dřívě naň podal žalobu – 21 *lichotú* podvodem, bezprávím – 22 *právē* správně, spravedlivě, podle zákona

23: Dáno v Třeboni v sobotu po svátku Ludmily 51. roku atd. (tj. 18. září 1451)

Poznámky ediční

Listy

Listy politické

(Oповědný list Jiřího z Poděbrad Oldřichovi z Rožmberka)

Originál listu (s pečetí) v SA v Třeboni, Histor. 1365. Na téže signatuře také

souvěký opis tohoto listu. Vydal Fr. Palacký, AČ 5, 1862, 268-269. Vydání Bl. Rynešové, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. 4, Praha 1954, sv. 222-223, vychází z výtahu zachovaného v SA v Třeboni, Histor. 1531.

13 příměří] przimirzi rkp

(Opovědný list Zdeňka ze Šternberka Jiřimu z Poděbrad)

Soudobý opis v SA v Třeboni, Histor. 1951. Vydal Fr. Palacký, AČ 4, 1846, 136-138 (s mnohými nedostatky).

Nadpis v rkpe na konci listu; markrabí] v rkpe konec nečitelný – 13 přísahu (podle ost.)] przejahu rkp – 21 k hanbě] v rkpe konec slova porušen – 35 o vás rkp] o nás Pal – 57 o to] otto rkp – 77 dostojnější] v rkpe konec slova nečitelný – 78 milostivě] v rkpe uprostřed porušeno – 81 spravedlivě] įprawedliwe rkp, vynech. Pal

(Utrhačný list Zdeňka ze Šternberka Viktorínovi Minsterberskému)

Souvěký opis v APH (dř. Kap. Praž.) XXXIV 3 (dř. Z 1, fasc. X). Vydal Fr. Dvorský, AČ 20, 1902, 553-557.

Přidrůujeme se edice, i když má zřejmé nedostatky, protože rkp je již na mnoha místech poškozený, ba i nečitelný.

1 Zdeňka] Zdenka rkp; Šternberka] Sternbergka rkp – 5 a rkp] i Dvor – 11 a křestanstva] a ka krzieřtanřtwa rkp; i nynie rkp] i nenie Dvor – 21 se dvě stě] řie geřt (řkrtnuto) dwie řtie rkp – 25 na mě] namnie rkp (tak i dále) – 30 mi rkp] mně Dvor – 32 kdes rkp] kdež Dvor; musil rkp] musils Dvor – 49 lžeř] l lzeřs rkp – 82 při rkp] pro Dvor – 90 širocí duvodové rkp] svědci (?) Dvor

(List krále Jiřiho rádcům krále Matyáše Korvína)

Zapsáno v tzv. Kanceláři krále Jiřiho v pražské UK XXIII D 172 (dříve v Lobkovické knihovně pražské), s. 735-736. Otiskl Fr. Palacký, AČ 1, 1840, 490-491 a v AČ 5, 1862, 307-308.

37 což nám slíbil rkp] což jest nám slíbil Pal – 39 i rkp] a Pal – 40 i jiné věci rkp] ještě jiné věci Pal – 43 k němu o to mluvíti rkp] o to mluvíti Pal

(List Prokopa z Rabštejna Oldřichovi z Rožmberka)

Originál listu je uložen v SA v Třeboni, Histor. 888. Je psán na dvou nestejně velkých listech papíru; na rubu většího listu je kromě adresy ještě obsáhlejší dodatek (stejnou rukou), který zde neotiskujeme, a seznam osob, zúčastněných na deklaraci. Úplně znění listu i s dodatky otiřtěno v AČ 2, 1842, 433-437; vydala též B. Rynešová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. 3, Praha 1937, s. 186-189.

7 ochotně] ochtnie rkp – 27 Sanctitati] S. rkp (pod. dále) – 54 jistě rkp] ještě AČ, Listář; Dignitate] D. rkp – 110 regis Tyl] regio rkp, AČ, Listář

(List Ctibora Tovačovského z Cimburka Tasovi z Boskovic)

Opis zachován v tzv. Kanceláři krále Jiřiho v pražské UK XXXIII D 172 (dříve v Lobkovické knihovně pražské), s. 463-467. Naše edice přihlíží též k vydání

Fr. Palackého, AČ 4, 1846, 144-146 a dále k článku B. Křemenáka, O dopisech Ctibora Tovačovského z Cimburka, Slovesná věda 5, 1952, 166-167, kde jsou podle rkp] doplněna některá místa, která ve vydání Palackého cenzura potlačila. Vydání B. Václavka, Český listář, Praha 1949, 76-79, vychází ze znění edice Palackého

33 Jeho] v rkp] *omylem dvakrát (na rozhr. řádků)* – 47 zase statkóv podle Pal] zasekow rkp] – 52 bys Pal] by jie rkp] – 54 lživých hanění, kleteb rkp] lživých hanění, kleteb lživých Pal] – 60 žádný rkp] každý Pal] – 61 Hodnějie rkp] Rozhodnějie Pal] – 75 svatokupčieci rkp] svatokupčieci etc. Pal] – 97 na jevo rkp] na jev Pal] – 98 misterná rkp] niterná Pal] – 100 ač mi] v rkp] *dvakrát (na rozhr. řádků)* – 103 jaks mi bez písma rkp] jak by mi z písma Pal]

Soukromá korespondence

(Přímluva Jana Jiskry z Brandýsa u Domažlických)

Rukopis je v Okresním archivu v Horšovském Týně, sign. I B 1042. Vydal Fr. Palacký, AČ 4, 1846, 231.

4 Lapka] Lappka rkp]

(O manželské rozepři Zdeňka ze Šternberka)

Originál listu Jana z Hradce Oldřichovi z Rožmberka je v SA v Třeboni, CR, ze Šternberka 6. Vydal Fr. Palacký, AČ 4, 1846, 9-10 a B. Rynešová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka sv. 3, Praha 1937, s. 150.

(O loveckých a jiných zábavách)

I – Originál listu je v SA v Třeboni (CR, z Michalovic 2, registratura). Vydal J. Kalousek, AČ 14, 1895, 9.

II – List je v SA v Třeboni (CR, z Rožmberka 16, registratura). Vydal J. Kalousek, AČ 14, 1895, 27.

III – Koncept listu je v SA v Třeboni (CR, z Rožmberka 17, registratura). Použito části jiného listu, na jehož rubu zůstala adresa na Oldřicha z Rožmberka a přeškrtnutá slova: *Janovi poručena jeho matka milá*. List vydal J. Kalousek, AČ 14, 1895, 27.

3 ihned] *nadepsáno nad škrtnutým* gynak – 4 ješto] *gez[*tot rkp] – 6 rád] *rat rkp]*; některé] *nektere rkp]*

IV – List je v SA v Třeboni, Histor. 1693; na rubu je připsáno stejnou rukou: *přiepis listu páně starého*, pozdější rukou: *Descriptum*. Vydal J. Kalousek, AČ 7, 1887, 208-209.

4-7 se, bohu děkuji... dávám, žeť] v rkp] *škrtnuto*, Kalousek *neotiskl* – 6-7 Tvé milosti] t. m. rkp] (*pod. i dále*) – 7 za slovem již *škrtnuto v rkp] wczera* – 20 *přeškrtnuto původní datování: feria V ante Nativitatem Christi anno Domini etc. LIIII^{to}*

V – Opis listu je v náčrtcích Václava Březana (žil asi v l. 1550-1618) ke genealogii rodu Kaplífů ze Sulevic, SA v Třeboni, CR, Kaplífové ze Sulevic 7 (z r. 1611), s. 3-4. Otiskl J. Kalousek, AČ 14, 1895, 102.

Pozdní opis má četné znaky v jazyce doby vzniku listu ještě neobvyklé.

(Z rožmberského soukromí)

I – Originál listu uložen v SA v Třeboni (CR, z Rožmberka 11, registratura). Vydal Fr. Mareš, AČ 14, 1895, 45. K dopisu je přilepen užší proužek papíru s do-datečnou poznámkou (otiskujeme ji jako post scriptum).

7 milostij milo[*t rkp*; Račiž] raczis *rkp* – 13 neodvezú] neodweju *rkp*

II – List Janovi z Hradce (bez označení adresáta) je v SA v Třeboni (CR, z Hradce 6, registratura). Otiskl Fr. Mareš, AČ 14, 1895, 48-49.

5 před dobrá škrtnuto welmi; o kněhách] okniach *rkp*; ještě] giez[*itie rkp* (též ř. 7) – 11 Novin...] př[*řpisek na rubu listu psaný jinou rukou*

III – Originál listu je v SA v Třeboni (CR, z Rožmberka 26, registratura). Vydal A. Rezek, AČ 7, 1887, 215-216 a A. Sedláček, Hradky a zámky sv. 3, Praha 1884, s. 14 (č. 11). List je poškozen; doplňujeme shodně s edicí.

3 synovské] S...[*ke rkp porušen – 6 a] v rkpe dvakrát (na rozhraní řádků)*

(Z listů paní Perchty z Rožmberka)

Listy jsou v SA v Třeboni (lichtenštejnské odd. registratury genealog.). Vydal je A. Sedláček, AČ 11, 1892.

I – CR, z Lichtenštejna 18; vydání s. 250. Nedatovaný list psán asi koncem listopadu 1450. – List je na několika místech již nečitelný, při rekonstrukci se přidržujeme edice.

10 dietětem] dietetem *rkp* – 16 očima] otczyna *rkp* – 29 viec] wietcz *rkp* – 31 wánoc] wanotcz *rkp* – 34 uhoniti *rkp*] uhoniti, aby se mnú mluvil *Sedl*

II – CR, z Lichtenštejna 37; vydání s. 261-262. Nedatovaný list psán kolem r. 1453; adresátem je Jindřich z Rožmberka. List je poškozen (okraj odrolený). Při rekonstrukci se přidržujeme edice.

17 Ujmeš] *v rkpe poškozeno* – 42 Paní Perchta] *dopsáno v levé polovině volného místa stránky; podle edice je list bez podpisu*

III – CR, z Lichtenštejna 55; vydání s. 268-270. Nedatovaný list z let 1459-1460; je místy poškozen. List psal, jak pisatelka výslovně podotýká, německý písař, který česky neuměl. Odtud matení sykavek tvrdých a měkkých, znělých a neznělých a záměny znělých a neznělých retnic, jakož i matení retnic vůbec: *wych* = *bych* (26), *hanwy* = *hanby* (28), *b[al* = *psal* (23). Na obtíže při rozlišování retnic ukazuje i to, že několikrát začal psát slovo nesprávně; tak před slovem *brzo* je škrtnuté *p* (9), před *budu* škrtnuto *wu* (29), před *budete* škrtnuto *w* (52), před *buoh* škrtnuto *wu* (34). Foneticky píše *zed wyerny* = *žeť věrný* (7), *zed wyerzi* = *žeť věří* (30), *nebdye* = *nebť je* (40) aj.; skupinu hlásek *t(t) + s* na švu slov píše zpravidla jako *c*: *yaczem* = *jáť jsem* (9), *bycze* = *byť se* (20) atd. Neznalost jazyka je zaviněno i množstvím písařských chyb a zkomolenin.

1 z Rožmberka] rozberka *rkp* (též 44) – 2 buđ dán] b. d. *rkp* – 3 bratře] Bratrzie *rkp* (psaní *-ie/-ye* považuje i dále jen za *písařskou osobitost*) – 4 sirce] [irtzie *rkp* (též 11) – 6 zač] zat *rkp* – 7 v tom] toom *rkp*; žeť] zed *rkp* (též 30) – 8 za všeccko]

zawfeko rkp; nevydávaj] newydayway rkp – 9 jáť sem] yaczem (n. yatzem) rkp; slí-
 bila] zlybila rkp; rozumímt] rozemymt rkp – 10 žeť se] zecze (n. zetze) rkp; chce] che
 rkp (stejně 25, 29, 38); radú] radw (n. radav) rkp; čině] czynyey rkp; a v lásce]
 awajcze rkp (lze číst i jako: a vás chce – 11 že] gje rkp; s velikú] zweliku rkp; ve
 sirce] werficzye (n. werfítzye) rkp – 12 na mně žádal] name řadal rkp; žeť] zedť rkp;
 viery] weri rkp; příznivosti] przíjnywořty rkp – 15 zpuosobil, že] v rkpe není – 17 ni-
 žádně] nyřjadne rkp – 18 zač] řjacz rkp; je] gie rkp – 19 k němu] k nemw rkp (též
 28); má] mam rkp (lze rozumět také: nám); bude] bvude (n. bvnde) rkp – 20 za více
 přeřkrtnuto] řtebe; Byť se] bycze rkp; smluvil] řmlwyl rkp – 21 v tom Sedl] list poško-
 zený, část už vypadla – 22 chtěli] chyely rkp; vuoli Sedl] . . . y rkp (poškozeno);
 zvláště] zlařtye rkp – 23 psal] břal rkp; pisař] pyřar rkp; kterýž Sedl] . . . yz rkp (po-
 škozeno); neumí] nemw rkp (lze číst také: nemluví) – 24 k . . .] poškozený list; jejímu
 sebráňkovi] gyegymuw řebraknowy rkp; purkrabí] purkawy rkp – 25 aby . . .] poško-
 zený list; tobě] toby rkp; nechtěliř sů] nechnyelyczw rkp; pójčiti] poczy rkp (poško-
 zeno) – 26 mohli. Tohoř Sedl] moh . . . ot rkp (poškozeno); bych] wych rkp – 27 páňť
 se je] pan czege rkp; hněval] hnyew . . rkp (poškozeno) – 28 hanby] hanwy rkp; trpě-
 ti] trpy . ty rkp (poškozeno); jáť sem] yaczem rkp; řekla] rzeka rkp – 29 budu] přeđ
 řím řkrtnuto wu; A von] awo. rkp (poškozeno); věřiti] wyerzydyť rkp; nežli to jest]
 nezytogeřřť rkp – 30 rozuměti]. ozwmyety rkp (poškozeno) – 31 přátelsky] przatel . ky
 rkp (poškozeno); odpověď] obpowied rkp; mě] mey rkp – 32 nemě] nemey rkp; žá-
 ně] řjadne rkp; vyvadit je] wiwaditie rkp – 33 pořli] pozly rkp; nemeřkajř] nemeř-
 kajř rkp – 34 dáňť Sedl] . . . t rkp (poškozeno); buoh] buh rkp; chtěla] chyela rkp –
 35 A prošim Sedl] . . prošim rkp (poškozeno); tebe] thebe rkp (též 36); dobrě] dobrey
 rkp – 36 prošim] . rořim rkp (poškozeno); pro buoh] probw rkp; ať by] adby rkp;
 na tom] natho rkp (poškozeno); nescházelo] nezhazelo rkp – 37 najďále] nadaylye rkp;
 muožeř] muzeř rkp; naše přátelství] naře przatelřky rkp; nezruřilo] nezrzwřylo rkp –
 40 Pořli] pořly rkp; pstruhuo] přruhw rkp; nebf je] nebdye rkp (možno číst: nebtě) –
 41 mě] se] myeře rkp; k tomuto] kt . muto rkp (poškozeno); pošlu] pařlu rkp – 42 vě-
 řil] wyerz . l rkp (poškozeno); psalať sem] přalaczem rkp; s velikú] řwe . yku rkp (po-
 škozeno); žalostí] zaloty rkp – 43 s velikú] řwel . . . rkp (poškozeno) – 45 proti němu]
 protynemu rkp; nehodně] nepodnem (možno číst též: nepodobněm) rkp – 46 v tom]
 twom (n. twem) rkp; raden a pomocen] radem apomoczem rkp – 47 byl] bylie rkp
 (možno číst jako: byl i je); doufá] towa rkp (možno číst též: trvá n. tbá); kněz biskup]
 knyes biřkipp rkp – 48 vřatislavský, u vás je] wřatiřlavřkw rkp; modlitw] modlitw
 rkp – 49 věďeli] wyedely rkp; řu] to rkp; proš] proz rkp; k mému] knemu rkp –
 50 vuoli] wuly rkp; dobrě] dobrey rkp (pod. ř. 52); jakož i tebe rkp] rozumí se asi: ja-
 kož i tebe prošim; u velikém doufání] welikem (n. -om) dowany rkp (přeđ wel-
 ikem řkrtnuto welikey) – 51 tohoto] tohohto rkp; nebf se] nebcze rkp – 52 budete]
 přeđ řím v rkpe řkrtnuto w – 53 jestližeř by] geřřli zedby rkp – 54 ať by] atbyđť rkp
 (koncově -đť slabě řkrtnuto); zruřila] zrwřyla rkp

(Z listů Aneřky z Rožmberka)

I – Originál listu (bez data, na listě tuřkou připsáno: 31. 7. 1465) je v SA v Tře-
 boni CR, z Lichtenřteřna 67. Vydal A. Sedláček, Sborník historický (Hist. klub)
 1883, s. 116 a A. Sedláček, AČ 11, 1892, 275-276. List je poškozen, část papíru vy-
 padla, doplňujeme podle edice.

1 Rožmberka] Rozmbergka rkp (stejně ř. 9)

II – Opis listu z listopadu 1467 nebo 1468 (v rkpe na okraji připsáno tuřkou.

13. 11. 1468, podle Rezka, AČ 14, 1895, 159, byl psán 15. listopadu 1467) je v rukopisných pamětech Světeckého z r. 1759, díl 1, s. 447 (nebo 449 podle pozd. stránkování), uložených v SA v Třeboni, sign. A 22. Dopis otiskl v plném rozsahu A. Sedláček, Sborník historický (Hist. klub) 1883, s. 116 (s několika chybami).

7 panoušku (podle ř. 11)] Janoušku *ed* – 11 uzřim] Uzhržim *rkp*

III – Opis listu je v 1. díle rukopisných pamětí Světeckého z r. 1759, s. 119-120 (podle pozd. stránkování s. 121-122), uložených v SA v Třeboni, sig. A 22. Otiskl A. Sedláček, Sborník historický (Hist. klub) 1883, s. 117 a týž, AČ 11, 1892, s. 279 (lépe).

1 mně AČ] mie *rkp*

(O drobných hospodářských záležitostech)

I – Originál listu je v SA v Třeboni, CR, Hružové z Chelčic 3. Vydal Fr. Mareš, AČ 14, 1895, 49.

II – List je v SA v Třeboni, VT IB 7B 22c. Vydal Fr. Mareš, AČ 14, 1895, 59.

Po stránce jazykové je tento list zajímavým svědectvím jihočeského (n. jihozápadního) nářečí; plně zachovává průvodní lokál *e* u slabičného *r*, *l* (*bavelnu*, *terch*, *skerze*, *perve*, *smerti*, *vystřihel*, *utekel*) a v participiu slovesa *býti* má *u* (*bul*, *buli* atd.). Písař listu byl pravděpodobně zvyklý na psaní německých textů: *š* píše někdy také *sch* (*naywiřchimu* = nejvyššímu) nebo *sh* (*řhim* = řím, vším); na několika místech píše sykavky písmenem *h* (*phal* = psal, *vhieti* = vzieti, *vhiete* = uzřiete).

1 Rozenberka] Rorenberka *rkp*; najvyššimu] naywiřchimu *rkp* – 5 chtieti] chie *rkp*; Alžbětč] alřbietie *rkp* – 6 v Vratislavi] Vratiřlawi *rkp*; shledáte] hledate *rkp* – 7 psal] phal *rkp* (*lze vykládat i jako: ptal*) – 10 A chtiel by] achielby *rkp*; vzieti] vhiety *rkp* – 11 srovnal] řroffnall *rkp* – 13 Pustotovi (*srov. ř. 15*)] pořtotowi *rkp* – 14 poslal] pořlall *rkp* – 17 uzřiete] vhiety *rkp* (*lze uvažovat i o čtení: uviete za pův. rukopisné hviete-huviete od uvěděti*) – 18 chcít] chit *rkp*; řim] řhim *rkp* – 21 činiti] chinity *rkp*

PRÓZA HISTORICKÁ

V oboru historické prózy se dále pěstují všechny druhy, které byly vypracovány v období revolučního vzepětí. Zůstává i dvojjazyčnost této tvorby, ale česká tvorba je proti staršímu období ještě víc v popředí; rozrůstá se zejména kvantitativně. Hlavním projevem tohoto rostoucího zájmu o českou historickou prózu u širokých vrstev jsou zápisy prostých kronikářů, kterým doba poznamenaná napjatými událostmi vtiskla v době odlivu revoluční vlny do ruky pero. Tak vznikají a množí se drobné kroniky. Nemají ovšem cenu jen dokumentární, ale i literární, protože byly psány přímo ve víru událostí nebo jako vzpomínka ještě živá a žhavá. Protože vznikaly zpravidla bez literárních ambicí, dokládají lidové vypravěčské umění, nespoutané pravidly školské rétoriky. Pro tyto vlastnosti je příznačný zejména soubor *Starých letopisů českých*, důležitý zvláště tím, že dokládá nebývalou šíři zájmu o soudobé politické dění, stejně jako nebývalý zájem širokých vrstev o zaznamenání důležitých událostí.

Nejcharakterističtější znakem historické prózy zůstává zaměření k přítomnosti a těsné sepětí s publicistikou. Tak je plynulý přechod mezi relacemi, kronikami a pamětmi; jednotlivé druhy se prostupují. Proto také ukázky neseskupujeme do zvláštních oddílů. (Poučení o jednotlivých druzích historické prózy viz zde v 1. sv., zejména na s. 472 a 477.)

RELACE O POSELSTVÍ DO ŘÍMA 1447

Toto poselství bylo důležité proto, že šlo opět po dlouhé době o jednání s představiteli římské církve, tentokrát však ne již s basilejským koncilem (ač ještě stále trval), nýbrž s papežem Eugeniem IV. Papeži měla být složena poslušnost za podmínek příznivých utrakvistům, tento cíl byl však předem zmařen, neboť umírající papež přijal 7. února toho roku mezi jinými i poslušenství Českého království, které mu složila rožmberská strana (srov. o tom list Prokopa z Rabštejna Oldřichovi z Rožmberka zde na s. 210n.), pražská kapitula, universita a plzeňský lantfrýd (územní správní jednotka); poslové českého zemského sněmu přišli do Říma pozdě, již za nového papeže Mikuláše V. Zprávu o poselství složil nepochybně jeden z obou literátů, kteří se poselstva zúčastnili, buď Matěj Louda z Chlumčan, nebo spíš mistr Petr z Mladoňovic.

Poslové již jmenovaní, od království Českého ku papeži vyslaní, tak jsou pověděli a napsati kázali:

5 Slyšeli jsme na cestě, jedúc do Říma, a tak jsmy zpraveni od Prokopa Rabštajna, že to nepodobné jest, by byl Rokycan arcibiskupem, a tak že páni čeští neprávě činí proti své cti, že po vás jinak praví, a jinak píší tajně

v svých listech; a proto mají se zač stydět. Item Prokop Rabštajn řekl, že ktož bude arcibiskupem, vydá kletbu na ty, kteříž drží záduší, a nedá jim knězi posluhovati svátostmi a jinými potřebami spasitedlnými, jinak musí zase vrátiti záduší. Item že to záduší arcibiskupstvie pro tak dluhý čas, jakož práva káží, spadlo jest na papeže. Item kteraké jest Rokycanovo volenie? Kdež máte listy od kapitoly pražské? Ovšem mluveno jest k někomu, aby se v to arcibiskupstvie uvázal. Item král římský s kapitolú pražskou podal již toho arcibiskupstvie někomu jinému, ješto toho papež Mikuláš potvrdí.

15 Item když jsme přijeli do Říma, žádali jsme od papeže zjevného slyšení přede vším kněžstvem, i nemohli jsme toho od něho jmieti, než že jsme puštěni toliko před něho, před papeže a před kardinály.

Item tento legát jest prvé vydán do Čech a do těchto zemí, než jsme do Říma přijeli. Item praveno nám v Římě od znamenitých osob, že s námi 20 nevěrně a neupřímně se ukládá. A dali nám toho znamenie, ješto jsme tak shledali, že to tak jest. Item zapověděno v Římě, aby kněží naší strany nesvětili. Item praveno jest před papežem, že ti, kteříž přijímají krev boží, jest jich málo a nejsú tři spolu věrni.

Henricus doktor, mistr svatého paláce římského, takto k nám mluvil: 25 „Mnohoť jest křivolakého v České zemi; musil by k tomu býti Vlach aneb někto múdrý jiného jazyka, aby to napravil. Protož proste za to papeže, ať vám takového dá. Nebt jest k tomu Eugenius mieřil, aby ten kalich u vaší zemi sstavil.“ Item řekl ten doktor, že papež muož změnití svaté čtenie a také muož svatému čtení jiný rozuom dáti časem a místem. Item 30 ten doktor řekl, že přijímati tělo boží pod jednu zpuosobú aneb pode dvěma nenie prikázanie boží. Item: „Však vám neposvěti Rokycany, leč toho kalicha ustúpíte.“ Item: „Ať Rokycana sám jest před papežem; bylť jest hlava všech bluduov v Bazilí; tak-li jest ještě, ať se z těch věcí vyvede a vočistí.“ Item: „Radějí by byl Eugenius dal sobě mozk z hlavy vyliti aneb 35 papežství zbýti s tímto nynějším papežem Mikulášem, nežli by Rokycanu světil; však by blúdil, by jeho světil, a já bych chtěl také na tom umřieti.“ Item: „Almania a Germania, to jest země němečské, mají vás za bludné a vždy k tomu hledí, aby na vás to kacieřstvie opraveno bylo.“ Item: „Byli jsú již někteří před vámi a již jiných čekámy ještě, že ten list váš nenie ode 40 vši země, kteréhož jste podali papeži s jeho kardinály, a budete proto spáleni.“ Item: „Však vyznáváte nepochybeného biskupa, musíte jeho poslúchati!“ Item: „Zdali chcete k Felixovi a k konciliu? Od něho nic nevezmete, neb sám nic nemá! Což vám ten dá? Protož radímť vám, proste papeže za arcibiskupa a přijměte toho, kteréhožť papež vám dá.“ Item: 45 „Kto by tomu nerozuoměl, kteří oň stojí, o toho Rokycanu? Jediné ti, kteříž jsú z jeho šibalstva a kteří drží kostelní zboží, ješto by on jim z toho nic neřekl.“ Item: „Než by papež Rokycany potvrdil, radějše by vašeho

poslušensťvie se zbavil i vašich duší spasenie. Než die-liť Rokycana poslušensťvie a ve všech věcech státi bude naučení papežovu, budeť potvrzen;

50 jinak budeť v klatbě i s těmi, ktož se jeho přidrží.“

Item kardinál svatého Anjela do Čech vyslaný takto k nám posluom mluvil: „Opusťte ten kalich a sjednajte se s kostelem římským! Však dokavadž se nesjednáte, vždy Němci budú vřieti a papeže popúzeti, a nikdy nebudete mieti pokoje! Všakť přijde ten čas, že toho kalicha musíte nechati!“

55 Item: „Přijedu k vám já a naučím vás vieře, a zvláště tábory.“ Item: „Ať Rokycana nechá toho kalicha, budeť arcibiskupem a duojdeť, kteréhožť bude chtieti, duostojensťvie!“

Item: „O tom Rokycanovi mluví k nám mnohé věci. Nechť jest vzkušěn, kdyžť já k vám přijedu!“

60 Item mluvil k nám ten kardinál: „Ktož by věřil Krista pána nebýti bohem a člověkem, a papež držal tak anebo kostel římský, tehdy ten nezhrěšil by, ale byl by pro to spasen, a papež byl by zatracen.“ Item: „Mnozí želejí těch kompaktát mezi vámi učiněných, ale musilo to býti pro pokoj toho času.“

65 Item týž kardinál přivedl nám básen k duvodu svému a řka, že lidé jedni zmokli všickni od deště a zmokše i zbláznili jsú se kromě jediného; a ten, když všel mezi ony, a jsa trhán od nich a rván, a nežli by sám múdr zuostal, radějše vyšel na dešť, aby s nimi bláznem byl, nežli by tak od nich trpěl. „Těž i vy učinte s tú svú při o kalichu.“

70 Item kardinál svatého Petra takto mluvil: „Když by Rokycana neblúdil, hodil by se nade všeckny jiné k tomu arcibiskupství.“

3 *na cestě, jedúc do Říma*: české poselstvo se na cestě do Říma setkalo s Prokopem z Rabštejna, který se vracel z Říma, kde byl spolu s Eneášem Silviem jako posel římského krále Fridricha III.; umírající papež Eugenius IV. dosáhl na obou poslech slibu, že Fridrich zruší ochranu basilejského koncilu, což znamenalo vítězství strany papežské nad stranou koncilu, ochotnou k reformám církve, pro Čechy pak ohrožení kompaktát, s koncilem sjednaných, ale papežem nepotvrzených – 3-4 *od Prokopa Rabštajna*: Prokop z Rabštejna podal o svém jednání zprávu v listu Oldřichovi z Rožmberka, daném v Mariboru 2. května 1447 – 4 *nepodobné* nevhodné, nepravděpodobné – 5 *neprávě* nesprávně, nenáležitě; *že po vás jinak praví, a jinak píše* že prostřednictvím poslů vzkazují do Říma něco jiného, než píše (Oldřich z Rožmberka byl veřejně pro Rokycanu, tajně však proti němu v Římě intrikoval) – 6 *Item* dále – 7 *záduší*: označení církevních statků, které si u nás v průběhu husitského revolučního hnutí většinou přivlastnila šlechta – 9 *záduší arcibiskupství* patronace nad círk. statky arcibiskupství – 10 *spadlo jest na papeže* připadlo papeži, tj. jedině papež měl právo arcibiskupství obsadit – 11 *listy od kapitoly pražské*: svatovitská kapitula měla právo volit arcibiskupa; Rokycana byl však zvolen shromážděním kněžstva podobojí – 12 *král římský*: Fridrich III., byl králem od r. 1440, císařem až od r. 1452, zemřel r. 1493 – 13 *ješto toho a to* – 14 *papež Mikuláš*: papež Mikuláš V. (1447 až 1455) byl zvolen nedávno předtím (po zemřelém Eugeniovi IV.); zmíněným kandidátem pražského arcibiskupství byl zde sám Prokop z Rabštejna

15 *zjevného veřejného* – 18 *tento legát*: kardinál Jan Karvajal; *jest prvé vydán* dříve byl ustanoven – 19 *znameníých význačných* – 19-20 *že s námi nevěrně a neupřímně se ukládá* že s námi mají falešné a neupřímné úmysly – 21-22 *aby kněží naší strany nesvětili*: aby italsí biskupové nesvětili utrakvistické kněze – 23 *nejsú tři spolu věrni* ani tři se neshodnou navzájem ve víře; *narážka* na věroučný zmatek, připisovaný českým utrakvistům

24 *Henricus doktor*: Jindřich Kalteisen, dominikán, který jako kolínský inkvizitor vystoupil r. 1433 v Basileji proti Pražskému artikulu o svobodném hlásání slova božího; *mistr svatého paláce římského*: titul papežského poradce v teologických otázkách – 26 *jazyka národa, národnosti* – 27 *Eugenius*: papež Eugenius IV. (1431 až 1447); r. 1439 byl basilejským koncilem sesazen, ale rozhodnutí koncilu neuznal – 28 *aby sstabil* aby odstranil; *svaté čtenie* Písmo svaté, bibli – 29 *rozuom* smysl; *časem a místem* podle časových a místních okolností – 33 *ať se vypede* ať se ospravedlní – 34 *mozk* mozek – 35 *zbýti* pozbyti, ztratiti; *s tiemto nynějším papežem* stejně jako nynější papež – 36 *by jeho světil* kdyby ho světil; *já bych chtěl také na tom umřieti* já bych také raději umřel, než abych k tomu nechal dojít – 37 *Almania a Germania* (lat.): dvojitý název pro země německého jazyka – 38 *opraveno* napraveno, uvedeno na správnou cestu – 39 *jiných čekámy* jiné očekáváme; mínění poslové strany rožmberské (podjednou), která tajně vyjednávala na vlastní vrub s Římem (viz zde na s. 212) – 41 *vyznáváte nepochybeného biskupa*: utrakvisté uznávali tzv. apoštolskou posloupnost, tj. nepřetržité odevzdávání biskupské hodnosti již od dob apoštolských (sami neměli biskupa, a tak neměli nikoho, kdo by vysvěcoval kněze) – 42 *k Felixovi a k koncilium*: papež Felix V. byl dosazen koncilem basilejským r. 1439 místo sesazeného Eugenia IV., který své sesazení nikdy neuznal (papež Felix neměl r. 1447 žádnou moc a sám koncil byl již také v rozkladu) – 46 *z jeho šibalstva* z jeho chásky, tj. z jeho sekty (utrakvistů); *kostelní zboží* církevní statky – 46-47 *ješto by on jim z toho nic neřekl* protože on (Rokycana) by jim to (držení statků) nevytýkal – 48 *die-lit Rokycana poslušenstvie* učiní-li Rokycana slib poslušnosti – 49 *státi bude naučení* bude se stále řídit návodem

51 *kardinál svatého Anjela*: kardinál Karvajal (každý kardinál měl titulárně jeden z římských kostelů a byl podle něho nazýván) – 52 *sjednajte se s kostelem římským* smiřte se s římskou církví – 58 *vzskusen* vyzkoušen, přezkoušen – 60 *Krista pána nebýti* (podle lat.) že Kristus pán není – 65 *přivedl... k duvodu svému* uvedl jako své zdůvodnění, argument; *básen* podobenství, přirovnání – 68 *radějše* raději – 70 *kardinál svatého Petra*: Mikuláš z Kusy (1401-1464), astronom a filosof, diplomat ve službách kurie, r. 1452 byl v čele papežského poselstva vyslán do Čech

RELACE O POSELSTVÍ DO ŘÍMA 1462

Situace, za níž došlo k tomu poselství, byla ještě významnější než r. 1447. Papež Pius II., který se r. 1451 v Benešově (ještě jako Eneáš Silvius v úloze zástupce římského krále Fridricha III.) osobně seznámil s Jiřím, stále si žádal slavného slibu poslušenství Českého království, neboť doufal, že dojde k úplnému vyrovnání českého utrakvistu s římskou církví. Jiří vypravil poselstvo ke konci února 1462. Předními osobami v něm byli katolický kancléř Prokop z Rabštejna a utrakvisté Kostka z Postupic a mistr Václav Koranda mladší, od něhož pochází i zpráva poselstva; byla čtena na srpnovém pražském sněmu, na němž král Jiří osvědčil nepovolnost vůči papežským politickým plánům. Ukázka podrobné relace líčí průběh předběžných důvěrných jednání.

Když sme prijeli do Říma v středu o suchých dnech v postě, hned tu sobotu poslal jest pan Prokop Rabštejn Fantina biskupa ku panu Zdeňkovi Kostkovi a zkázal po něm, že papež chce, abychom sama dva přišli toho dne. I stalo se jest. Tu před papeže přišedše, mluvil jest pan Prokop Rabštejn 5 takto: „Otče svatý, poslání sme učiniti poslušensvie a poctivost od krále našeho, nejjasnějšího Jiřího, tak jakož jest obyčej jiným kniežatóm a králóm a jakož jeho předkové činili sú; to učiniti hotovi sme, když se líbiti bude Vaší svatosti.“

Odpověď papežova: „Od vašeho krále neslušie mi přijeti poslušensvie 10 tak jako od jiných kniežat a králóv křesťanských, neb královstvie jeho nenie v jednotě s cirkví jako jiná královstvie, ale odděleno jest v řádíech od nie. A král váš z té roty šibalské a bludné vyzdvižen jest, a když měl korunován býti, kardinál svatého Anjela poslal k němu dva biskupy z Uher; ti jeho korunovati nechtěli, leč by přísáhl státi pod poslušensvím cirkve 15 jako jiný král křesťanský; bludy, kacieřstva a oddělenie v řádíech aby zkazil v svém království a lid ku poslušensví aby navedl a navrátil. A že jest ještě toho nesplnil, poněvadž ten zlý člověk Rokycan ještě káže lidu přijímati pod dvojí způsobú, králová na jeho kázanie chodí a sám král na den Božího těla, opustiv procesí kostela pražského na Hradě, v procesí bludné a kacieřské Rokycanově chodil. Protož nám nenie slušné přijeti od něho poslušensvie, leč to splní, což jest přísáhl; a vy na to učiníte přísahu, že tak bude. 20 Pohledte, co jest učinil král Ladislav ještě sa dietětem, když sú dobří a praví křesťané s procesí s božím tělem chodili; učinil jest před božím tělem velikú poctivost, jakož na to slušie, poklek na kolena; ale když jest Rokycan s svými 25 šel, uzřev, stál jest kleknúti nechtě. V tom přistúpiv jeden řekl jest: „Králi, proč neklekneš před božím tělem?“ Odpověděl: „Já před božím tělem rád klekám, ale že je v rukú zlých lidí, neučiním toho.“ Tento ještě sa v mladých letech, odtrhoval se od těch, ale král váš, věku již dospělého a sa múdrý a opatrný, nedbá; a mohl by, by chtěl, od nich se odtrhnúti a byl by tiem 30 velmi zveleben, jakož sem jemú to radil, když sme spolu byli v Benešově na sněmě etc.“

Pan Prokop Rabštejn a pan Zdeňk Kostka večešta: „Otče nejsvětější, s tiem, s čím sme poslání, to učiníme rádi a hotovi sme; ale to, co nám nenie poručeno, učiniti nemözem.“

35 Papež vece: „Dám vám čtyři kardinály, uhodte s nimi v některaký prostředek a my, což bude s naší ctí a stolice této, rádi to pro krále i pro královstvie učiníme.“

Potom pak v neděli přišedše k kardinálovi nicenskému, kdežto přijela sta dva kardinály, jeden svatého Petra a druhý svatého Anjela, tu kardinálové kázali sú samým pánóm před se vstúpiti, kdežto kardinál svatého 40 Anjela takto mluvil: „Král váš, ač jest sliby a přísahy učinil při svém korunování, také potom i v Senezi po svém poslu i po listu, těch neplní aniž

drží; neb ještě rozdělení a bludové vždycky stojie a trvají v jeho království, a těch nedbá zkaziti netoliko v lidu, ale ani na svém dvoře, poněvadž
45 chová a trpí u svého dvora ty, ješto tak přijímají pod dvojí způsobú, a to jest blud. Chová také kaplany toho šibalstva a bludu; králová jeho zjevně přijímá, a sám král kterak přijímá, v tom se tají, toho nevieme. Item řekl jest král váš, že ne mečem, ale múdrostí to královstvie chce vyvésti z bludův
50 a chce je přivésti ku poslušensství; my ještě žádné múdrosti jeho nevidíme. Kterakž tehdy od něho móż přijato býti poslušensství aneb kterak jeho slobóm móż věreno býti? Protož vy, máte-li moc a rozkázanie, abyšte to k konci přivedli, položte v ruce nejsvětějšíeho našeho i v naše ruce z strany krále i královstvie všecko to, což jest při tom rozdělení, bludech i odpor-
nostech. A potom, bude-li čeho otec svatý žádati na vás, jest milostivý, jest
55 otec, neoslyšíť žádostí a proseb synův svých.“

Odpověď Rabštejnova: „Nejsme s jiným poslání, jediné učiniti poslušensství a poctivost, a také některé prosby vznésti; o nich pan Zdeněk Kostka s místry sú svědomější nežli já. Toť oni, když tomu čas bude položen, vypravie: ale což se dotýče poslušensství, to mně napřed kázáno
60 učiniti.“ – Potom vyšli sú a po malé chvílce sám pan Rabštejn vstúpil jest před kardinály a vyšed od nich vece ku panu Kostkovi: „Kardinálové pravie, že žádným během poslušensství nebude přijato, leč prvé budú slyšeti prosby.“

V úterý sami páni, přijedše k kardinálovi Nicenovi, dali sú mu list od
65 krále; on poděkoval jest, že král má jeho v své paměti. V tom pan kancléř mezi jinú řečí mluvil jest takto: „Poctivý otče, jakož otec nejsvětější a kardinálové dotýkali, že pán náš král opovrha procesí kostela pražského, i chodí za Rokycanú, nechťejte sobě toho tak bráti, byť on to činil z potupy, ale někdy bývá tuto a někdy ondeno; an brž při větčích svátciach více bývá nahoře.
70 A jakož viete, že dvój jest lid v Čechách, a král náš jest pán obého lida, muší oboje snášeti. Nebo přídržel-li by se jedné strany a jí nakládal, strach jest, by mu se druhá nezprotivila.“

K tomu kardinál vece: „Poněvadž sta zmienku udělala, mušímť pověděti, hle, co se je dnes stalo. Od mnoho let Francúzové neměli sú útočiště
75 k stolicí apoštolské, a již král jich ve všem poddal se, slobiv všecky ty, ktož by to chtěli zrušiti aneb proti tomu mluvíti, že chce takové tresktati. A máte věděti, že v zemi Francké jest jeden a sto biskupův, opatství mnohá a prelátství veliká. A duchovní toho skutka králova nechťeli dopustiti, ale zpět proti tomu sú usilovali; ale když jest král chtěl, pohleďte, ač koli mnoho jest
80 prelátův a jich pomocníkův, co se je stalo. Tak také, by váš král chtěl, brzo by muohl uvésti, což by chtěl, a zvláště poněvadž všickni znamenitější, múdrejší, mocnější, také doktorové a lidé velicí učení sú v jednotě kostela římského a bludův těch nedržíe v přijímaní pod dvojí způsobú, ale z oněch, kteříž ty bludy držíe v přijímaní pod obojí způsobú, sú lehčí a nevážní

85 a kněžie jich neučení a nevážní. Viděli ste, jaká se je franckému králi sláva stala: i váš král byľ by zveleben, byľ též chtěl učiniti a staviti ty bludy kacieřské a těm, kteříž sú té strany, nenakládal. Což pak dotýče se té procesi, váš král netoliko že jest podál, ale by pak bylo za dvě nebo za tři míle, měľ by jeti, nežli za těmi bludnými choditi jim ku pochvale a ku posilnění.“

90 Ve čtvrtěk pak ráno páni přijedše ku patriarchovi, kterýž ochotně je přijal a ctil, mezi jinú řeči pan Rabštejn mluvil takto: „Otče nejsvětější, račte se přičiniti, abychom slyšenie mohli mieti etc. Item viete, že v našem království sú dvojí lidé: jedni, kteříž prostě stojie v jednotě svaté cierkve, a druzí nic; a s obojí strany sú velmi mocní. Máte také věděti, že náš král
95 nejjasnější mieni a chce konečně ty k jednotě cierkve svaté přivesti. A bychť nebyl toho jist a docela svědom, nechtěl bych před vámi toho jinak ani směl praviti.“

V pátek pak, zavolav papež pana Kostky samého, mluvil k němu mnoho řeči a v tom i toto: „Budete-li prositi za podobné věci, staněť se
100 více, než prositi budete; pakli za jiné, svoláme kardinály, bratry naše, a s jich potazem a radú což bude usúzeno, to vám bude pověděno. Divím se tomu, že tak velmi stojite o ta kompaktáta, ano již sú minula aniž mají moci, neb v nich stojí ,toliko těm, kteříž obyčej měli aneb mají‘, a takových jest málo a jiným nenie dáno. Item praví se v kompaktátiech: ‚když
105 by prosili a žádali, má svátost dána býti‘, ale vaši kněží dávají dietkám, kteréž ani sebe zkusiti, ani prositi mohú; a poněvadž oni tak mnoho proti kompaktátóm přestupují v tom, sú kompaktáta zrušena. A máš věděti, pane Kostko Zdeňku, žeť nejsú dopuštěna jinak, jediné pro tvrdost jich, jakož jest Mojžieš udělal Židóm na púšti, aby tiem spieše mohl pokoj
110 v zemi býti; a ten když by uveden byl, aby od takového přijímanie přestali a sjednali se s cierkví. Také by pak které moci byla ta kompaktáta, však jest to v naši moci zdvihnúti je pro nětco lepšíeho. Item praví se v kompaktátiech, že jest koncilium mělo moc dáti kněžím rozdávatí, budú-li za to prositi Čechové a toho žádati, ale že sú neprosili ani žádali. Pakli sú prosili,
115 ale koncilium toho jest nedopustilo, neb sú proti tomu dekret udělali a ten sú do Čech poslali, a protož kompaktáta nemají moci.“

Biskup jeden, sa při tom, tázal se jest pana Kostky: „Pane Zdeňku, to přijímanie u vás držie-li z potřebsnosti spasenie, čili toliko, že jim jest dopuštěno od koncilium?“

120 Pan Zdeněk odpověďel: „Některí sú v Čechách praviece, že z potřebsnosti, když by toho čas byl a miesto, a že se milosti více běře pod dvojí způsobú než pod jednu; a jiní sú, jenž toliko držie to přijímanie z pójčenie koncilium, a těch jest málo.“

Tehdy papež vece: „Proti prvniemu sú kompaktáta zjevně a o druhém
125 bude okázáno, že nic nejsú kompaktáta, aniž mají které moci. A by pak byla kaké moci, máte našeho rozkázanie poslušni býti, neb tato stolice má moc

složiti a změnit, což biese ustaveno, jakž se lépe bude viděti k spasení lidskému.“

130 Pan Kostka vece: „Chtěl bych při tom něco pověděti, jakž bych chtěl vymluviti a jako by mělo býti.“

Tehdy papež vece: „Pověz, však my rozuměti budem.“

135 Pan Kostka vece: „Račte mi místo dáti kompaktátom pod tím během, jakž sú nejprv vydána, a bude-li tak, jakož pravíte, že nic nejsou, okázáno, Čechové pravie, že moc mají, braňte toho. A to pozná-li král náš i králov-
140 stvie, že moci nemají, snáze budú moci vašemu prikázání státi; ale Vaše svatost rozkáže-li, aby nechána byla kompaktáta, a důvodu žádného nebude okázáno, strach jest, že nesnáze veliká vznikne. Také nechali-li by Čechové tak snadně a opustili přijímanie pod obojí způsobú, důvodu žádného na to neslyšec, že nemá býti toho, bylo by zjevno a praveno, že sú oni drželi blud
140 a kacieřstvie a že sú hodně a spravedlivě potupovávaní, kaceřování a kleti.“

145 K tomu papež odpovědě: „Bóh jest na nebi a my na zemi; božie máme cti a chvály hleděti, a ne své. Ale bóh nejvíce libuje a chce poslušensťvie, a protož více máte hleděti ku poslušensťvi nežli k své cti, předkládajíc sobě před oči Saule, krále židovského, kterýž více k své cti hledě než ku
145 poslušensťvi padl jest a královstvie odjato od jeho rodu. Tak, nebude-li prostého poslušensťvie a nečiníte-li, jakž se vám rozkáže, a od těch bludův neodstúpíte-li, odvoláno i zkaženo bude i král i královstvie. A viete, žeť to mohu učiniti.“

150 Pan Kostka k tomu vece: „V Čechách pravie, že majice a držiee kompaktáta vždycky sú v poslušensťvi a v jednotě svaté cirkve, neb co činie, to dělají z úmluvy, z pochválenie a z vôle koncilium bazilejského.“

Tehdy papež otázal se pana Kostky Zdeňka: „Chceš-li ty státi pod poslušensťvím a toho přijímanie nechati?“

155 Vece pan Kostka: „Chci zóstat, jakož mám obyčej a v čem sem zrostl.“
Vtom papež poslal po kardinála svatého Petra, aby s sebou přinesl kompaktáta. Svému také komorníku kázal jiné kniehy přiněsti, i vzav je
160 vece: „Tyto kniehy dal mi Papúšek, v nichž mám kompaktáta a mnoho běhův těch, ješto sú se v Čechách dály.“ A otevřev je řekl jest: „Viz, toť stojí v kompaktátiech, že měli Čechové žádati a koncilium mělo dáti; a že sú nežádali, nenie jim dáno ani dopuštěno.“

Tu kardinál svatého Petra vece: „Byli sú poslové čeští v Bazilí, prosiece za ten artikul přijímanie svátosti božie pod obojí způsobú a za jiných sedm artikulův, ale koncilium jest nedopustilo jim toho.“

165 Při tom papež několik kusův vokázav a vše k tomu, že kompaktáta moci nemají, vece: „Pane Zdeňku, zóstaň a buď v tom, jako sú tvoji otcové byli!“

Odpověděl pan Zdeněk: „Však můj otec také přijímal pod obojí způsobú.“

Tehdy papež: „Ale buď tak jako tvůj děd a praděd.“

170 Pan Zdeněk vece: „Zůstanu tak, jakž sem počal.“

Papež: „Viz, odkud jest počátek vzalo to přijímanie, že od mistra Jakúbka, mistra dětinského v gramatice, ne od někoho velikého a znamenitého aneb učeného. Co jeho následujete? Stójte v jednotě s cirkví svatú a budete zvelebeni, král, královstvie i vy nad jiné lidi i královstvie.“

175 Kardinál svatého Petra mluvil při tom: „Chci pověděti jedno. Četl sem mnoho písma od času svatého Petra až do těchto časův a nenalezl sem, by kdy tiem obyčejem přijímal lid obecný od kněží pod dvojí způsobú, jako vaši činie; ale toto sem četl, že v prvotní cirkvi svaté při velikých hodech a svátciích biskup, z svého biskupstvie svolav lid do města hlavnieho, tu

180 sám rozdával pod první způsobú a potom jiný pod druhú. A pro tu příčinu ještě se velicí kalichové nalézají, v nichž bieše krev boží posvěcována pro lidi, a ti kalichové měli sú u sebe čiepy aneb řápky, po nichž krev božie do menších kalichův býváše nalévána. Item otec svatý při hodech velikonočních dává také laikóm, kteříž sú při tom, tělo božie pod první způsobú

185 a jeden z kardinálův krev boží z kalicha pod druhú způsobú rozdává. A ty, pane Zdeňku, byl-li by při tom a žádal, byloť by i tobě dáno též i s tvými, ale u vás jeden kněz rozdává pod obojí způsobú, a to jest proti cirkvi.“

K tomu pan Zdeněk vece: „Poněvadž tak pravíte, tehdy nenie blud přijímati pod dvojí způsobú.“

190 Vece kardinál: „Kto praví, byť byl blud, blázen jest; ale toť jest blud, by více milosti bylo pod dvojím způsobem než pod jedním, jakož u vás pravie.“

Pan Zdeněk vece: „Tehdyť já tak zůstanu, poněvadž nenie blud.“

195 Vece kardinál: „Lépe jest státi v poslušenství a v jednotě cirkve svaté etc.“

Tyto řeči ten den pan Kostka pověděl panu kancléřovi a on řekl: „Od téhož kardinála já sem též řeči slyšel před několika lety v Novém Městě.“

1 v *středu o suchých dnech v postě*: 10. března; v postním (tj. předvelikonočním, jarním) kvatembu (čtyřdenní půst v každém čtvrtletí); *hned tu sobotu*: 13. března 1462 – 2 *Prokop Rabštejn*: Prokop z Rabštejna, český kancléř, představitel katolické strany ve službách krále Jiřího (viz zde na s. 210); *Fantina biskupa*: Fantino de Valle, původem Ital, tehdy úředník krále Jiřího a člen českého poselstva (biskupem nazýván omylem); *Zdeňkovi Kostkovi*: Zdeněk Kostka z Postupic, čelný představitel utrakvistického panstva, důvěrník a přítel krále Jiřího, vedle Rabštejna a Korandy přední osoba poselstva – 3 *papež*: Pius II. (1458-1464), Eneáš Silvius Piccolomini; *sama dva* (duál) samí dva (tj. Rabštejn a Kostka) – 5 *učíniti poslušenstvie a poctivost* prohlásit poslušnost a prokázat úctu (jménem královým)

9 *přijieti* přijmout – 11 *v řádíech* v obyčejích, v pravidlech – 12 *z té rotý šibalské a bludné vyzdvižen jest*: tj. byl zvolen z utrakvistů – 13 *kardinál svatého Anjela*: Jan Karvajal; v době korunovace krále Jiřího r. 1458 byl papežským legátem v Uhrách a ke korunovaci poslal svým jménem rábského biskupa Augustina a vácov-

Druhy starovysli biskup prirvage obcasu a postol
 se duostogenswre Extra de pnuile. Aniqua:
 Totot namieset by stowa a Extra San Papez

Pate bapez przedimny am buoh
 um a slowie San Andreyem
 w przedmlawie kni Almonti
 Papeze

Esut knze gndie a odierem
 vedicem obadi Ale wrofa
 nepawosa a neschetiosa
 giat wsem wam com ad eu sebu

II. Pouť papežova – vyobrazení v Jenském kodexu

ského biskupa Vincencia – 15 *aby zkalil* aby zničil, potlačil – 16 *aby navedl* aby přivedl, uvedl zpět – 18 *králová*: Johana z Rožmitálu, manželka krále Jiřího – 22n.: událost se stala 20. června 1454 – 29 *by chtěl* kdyby chtěl – 30 *v Benešově na sněmě*: r. 1451 byl Eneáš Silvius zástupcem římského krále Fridricha III. na sjezdu v Benešově, kde se osobně seznámil s Jiřím z Poděbrad

32 *večešta* (duál) pravili – 35-36 *uhodte s nimi v některaký prostředek* dohodněte se s nimi na nějakém kompromisu

38 *k kardinálovi nicenskému*: ke kardinálovi Bessarionovi – 39 *jeden svatého Petra a druhý svatého Anjela*: Mikuláš z Kusy (srov. zde na s. 243) a Karvajal – 40 *samým pánóm* pánům samotným, jen pánům (bez průvodců) – 42 *v Senezi* v Sieně – 43 *rozdělenie* rozkol (církvní) – 45 *chová* má ve svých službách – 46 *zjevně* veřejně – 50 *tehdy* tedy – 52 *nejsvětějšího našeho*: tj. papeže – 53 *při odpornostech* ve věcech odporujících římské církvi

58 *s místry*: mínění členové poselstva, mistři pražské university, Václav Koranda (autor této relace) a Václav Vrbenský, k nimž se v Římě přidal i rádce krále Jiřího Antonio Marini; *sú svědomější* lépe vědí; *když tomu čas bude položen* když pro to bude stanoven čas – 62 *žádným během* na žádný způsob; *prvé* dříve, napřed

64 *v úterý*: tj. 16. března 1462 – 65 *kancléř*: tj. Rabštejn; Kostka byl tehdy mincmistrem – 66 *pocivý* ctihodný (jako oslovení) – 67 *dotýkali* zmiňovali se – 68 *byť on to činil* že by to dělal – 69 *an brž...* *viece* avšak on... *spíše; nahoře*: tj. na Hradě, při církevních slavnostech strany podjednou – 70 *dvój jest lid*: tj. utrakvisté a katolíci – 71 *nakládal* stranil, přál – 71-72 *strach jest, by mu se...* *nezprotivila* jest se obávat, aby se mu nepostavila na odpor

75 *král jich*: francouzský král Ludvík XI. zrušil krátce předtím beze všech výhrad tzv. pragmatickou sankci z r. 1438, důležitou oporu autonomních snah francouzské církve; francouzské poselstvo bylo právě v Římě den před popisovaným slyšením Čechů (15. března) slavnostně přijato ve slyšení – 77 *v zemi Francké*: ve Francii – 78 *dopusťiti* dovoliti, dáti svolení – 78-79 *zpět proti tomu sú usilovali* usilovali o opak, snažili se to zmařit – 81 *uvéstí* zavéstí – 82 *kostela římského* římské církve – 84 *lehci* málo významní – 86 *staviti* odstraniti, učiniti přítrž – 88 *podál* opodál (král sídlil na Starém Městě a katolické bohoslužby se konaly na Hradě)

90 *ku patriarchovi*: míněn druhý (vedle Bessariona) řecký kardinál Isidor, patriarcha cařihradský – 96 *docela svědom* dokonale zasvěcen – 96-97 *nechtěl bych...* *ani směl* nechtěl bych a ani bych se neodvažoval

101 *s jich potazem a radú* až se jich dotážeme a poradíme se s nimi – 103 *kteříž obyčej měli aneb mají*: jde o formulaci „qui talem usum habent“ (kdož takový obyčej mají), což pak bylo ze strany katolické sofisticky vykládáno, jako by se tím rozuměla jen dočasná platnost kompaktát, tj. do vyměnění těch, kdo r. 1436 přijímali podobojí – 106 *sebe zkusiti* zpytovatí své svědomí, rozhodnouti se – 108 *dopusťtěna* dovolena, povolena – 111 *aby sjednali se* aby se shodli, smířili – 112 *zdvihnutí* vzítí zpět, zrušiti – 113 *rozdávati* podávatí přijímání (podobojí) – 114 *ani žádali* ani nežádali – 115 *koncilium toho jest nedopusťilo*: výhrada dalšího jednání mezi Čechy a koncilem se týkala závaznosti přijímání podobojí z příkazu Kristova, o čemž koncil 23. prosince 1437 jednostranně vydal dekret, že přijímání podobojí není uloženo příkazem Kristovým; tento dekret však velká většina utrakvistů neuznala za platný

118 *z potřebnosti spasenie* jako věc potřebnou k spasení – 122 *z pójčenie koncilium* protože bylo povoleno koncilem – 125 *okázáno* prokázáno, dokázáno – 126 *kaké* nějaké – 127 *složiti* zrušiti; *bieše ustaveno* bylo ustanoveno – 130 *vymluviti* vysloviti

132 *pod tím během* stejně, tím způsobem – 135 *vašemu přikázání státi* zachovávatí váš příkaz – 139 *bylo by zjevno a praveno* bylo by zjevné a říkalo by se – 140 *hod-*

ně náležitě, právem – 142 *libuje... poslušensvie* má rád poslušnost, těší se z poslušnosti – 144 *Saule* Saula; podle bible první izraelský král, zavržený bohem pro neuposlechnutí božích příkazů – 151 z *pochválenie* ze schválení

155 *po kardinála* pro kardinála – 157 *Papúšek*: Jan Papoušek ze Soběslavě, bývalý farář týnský, jenž po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad r. 1448 uprchl do Jindřichova Hradce a s nímž se Eneáš Silvius seznámil nepochybně za svého pobytu v Čechách r. 1451 (viz zde na s. 132) – 158 *běhóv* příběhů, událostí – 161 *v Bazill*: v Basileji, kde jako čeští poslové jednali r. 1437 mistr Jan z Příbramě a mistr Prokop z Plzně – 164 *kusóv* článků víry – 167 *mój otec*: Vilém Kostka z Postupic, jenž 6. listopadu 1436 zahynul před Hradcem Králové

172 *Jakúbka*: mistra Jakoubka ze Stříbra; *dělitinského v gramatice* nepřilíš pokročilého v gramatice, tj. v nižším vzdělání – 177 *pod dvojí způsobú*: ve skutečnosti bylo v římské církvi přijímání laiků pod jednou způsobou zavedeno až ve 13. stol. – 182 *čiepyky aneb Fápky* malé čepy nebo rourky – 190 *byť byl blud* že je (to) blud – 191 *by více milosti bylo* že je (možno získat) více milosti – 197 *těž řeči tytéž řeči*; v *Novém Městě*: tj. za pobytu Mikuláše z Kusy ve Vídeňském Novém Městě r. 1451

TRAGÉDIE ONDŘEJE PUKLICE

Dějištěm této relace jsou Budějovice, městské středisko českého katolictví na jihu, jež však (stejně jako západočeský Cheb) dovedly vejít v dobrý poměr s husitským králem Jiřím. Tento postoj podporovalo i národnostní složení obyvatelstva (Budějovice byly většinou české) a česká správa. Vlastním představitelem češtví zde byl zámožný patricij Ondřej Puklice ze Vztuh. Budějovice zůstaly poslušny krále i po jeho odsouzení papežem 23. prosince 1466. Reakce však vyvolala spiknutí, jehož hlavní obětí se v květnu 1467 stal Puklice. Obraz této události vypsál vlastní Puklicův syn Jan, který byl v době spiknutí třináctiletý (zemřel předčasně za moru 18. října 1482).

Nazajtrí, v pondělí po svatě Trojici již ráno byla obec na rathouze. Poslali jsú páni po Hanuška Graifa neb Krump Endrle a po Dubikara. I nechtěli jíti na rathouz, pravili, že jich hlava bolí. Několikrát páni po ně poslali, ale dvorné výmluvy jměli vždy, nechtěli jíti, neb jsú věděli, co se má 5 státi. Neb Dubikar puojčil těm lotruom oštípy i jiné zbroje, neb jsú se tajně u něho sbierali na otce mého. A Dubikar jměl jest dceru otce mého, ale byla mu již umřela; a bylo jest věrné přátelstvo jako Jidáš, jenž pána buoha zradil. Však než páni počeli mluvíti k obci, bral se farář se všemi kněžími na rathouz, chtíc nahuoru jíti; ale poslali k němu páni, že nemají kdy, aby 10 málo počkali. A proč farář tam šel, toho jsú páni nevěděli.

Tak se obec hned zbouří. A válka se byla již v Čechách počela. Jměli páni pavézy na rathouze, nebo pan Zdeněk škodil a bral v království Českém. A když se obec tak zbouřila na pány, vzal Plobhanzl najprvní pavézu 15 „Nebudete již nám více rozkazovati, jakož ste rozkazovali!“ I běží hned někteří k věži, aby k šturmu bili. A tak někteří nadáli se, že nepřátelé táhnú,

kteríž o tom nic nevěděli, až pak Kašpar, Robmhapa syn, sám na praněří zvonil.

Muoj bratr Václav a já byli jsme ve škole, a starší mistr, kantor i jiní
20 velicí žáci, žádný ve škole nebyl, aniž vím, kde jsou byli. Než mistr Tomáš
byl s farářem i jinými knězi. I běželi jsme také ze školy domů, ano voko-
lo praněře mnoho lidí stojí s napatými kušemi i ve zbroji a co kdo měl. Někteří
věděli, což se bouří, a někteří nevěděli, až jsou jiní pravili. Tak jeden druhého
namlúval a zavedl. Bouřili proti pánuom. Jedni tomu rádi byli, druzí nerádi.
25 I mluvil jeden česky řka: „Milí páni, nebouřte! A co děláte? Pojdme ku
pánuom, a co ti nám rozkáží, to učinme!“ Ten krajčí nevěděl, proč se bouří,
jakož jich mnoho toho nevěděli. Počel Valeš rezník a řekl, že pánuom
pomáhati chce a že s nimi drží. Ihned naň udeřili a ranili ho; a jiní všickni
naň bili a sekali a zranili, že umřel. A muoj otec domův šel a vzal na se
30 pancír a chtěl mezi ně jíti na rynek, chtěje zvěděti, co to nového aneb proč
to bouří. Nenadál se jinak, než že někteří nepřátelé táhnú, že tak velmi
k šturmu bili; neb i někteří na věži vběhli, chtějíc pověžného svrci, že
nechtěl k šturmu býti. V tom přišla má matka Johana z kláštera, ješto u mše
byla; i slyšela v kostele, že se na mého otce bouří. I přijde domů, an otec ven
35 chce jíti mezi ně, i prosí ho, aby z domu ven nešel, že všickni naň křičí.
A otec muoj řekl: „Proč by na mne bouřili? Však jsem jim nic neučinil!“
A ještě se té řeči zasměje, což mu pravila matka, a nechtěl jí toho věřiti,
než před se mezi ně jíti chtěl; ješto před několiko dny jemu kněz Prokop
pověděl i sestra má Urbanová i jiní lidé, co někteří o něm myslí, též mu
40 věřiti nechtěl. Potom hned po paní Johaně přišla sestra má Hořická, a jměla
na každý den slehnúti, prosíc otce plačíc pro buoh, pro matku boží, aby
z domu nevyšel, že jeho chtějí zabiti; též i jiní jemu nedali ven vyjítí. Petr
brníř na rynku mezi nimi byl a Prokop; jměli kuše napaté, ješto nevěděli,
co jest to; než nadáli se, že již zrada v městě. A otec potom doma zuostal.
45 A ti bezectníci nevěděli, by otec doma byl. A mohl jest ujítí, ale nechtěl,
neb jim nic vinen nebyl a nenadál se, by mu bez práva co učiniti jměli.
I paní Johana stála v uokně; i stoupiv otec za ni na lavici – neb jsou jeho
uhlédali a teprv tomu zvěděli, že doma jest, a hned křičeli: „Hyn, král
s královnú v uokně leží!“ – i teprv tomu srozumí. I řekl: „To vše nám naši
50 kněží jednají!“ I káže nebožtíček duom zavřítí. A obec hned houfem
k bráně jdou a osadí brány a zavřeli město. I podbranný před Píseckú branú
nechtěl jim klíče dáti; i vzali mu mocí a chtěli ho jen zabiti. Potom jdou
hned zase k praněří houfem. A otec poslal mezi ně Petra brníře, aby zvěděl,
co mluví mezi sebou obec a co se radí. Někteří by snad to rádi stavili; a otec
55 řekl: „Buoh dá, aby dobře zjednali!“

A než Petr brníř zase přišel, v tom vstoupí Robmhap starý u praněře
na lavici a volá biřicovým hlasem: „Milí páni, hledme dnešní den k tomu,
kdož nám odpuštění od města dal, k jeho hrdlu i statku!“ Tu jest na to

volal, že jim odpuštění dal, když jest řekl, kdož by s nimi nechtěl trpěti, že
60 má tři brány odevřené, že muož vyjít, kterúz chce. A to jest sám od sebe
otec náš nemluvil, než ode všech pánuov, ješto mu rozkázali mluvit. To ten
bezecný zrádce na mého otce volal, dávaje jemu vinu. A když to dovolal,
ihned Prindl najprv s některými křičel, výskaje k domu běžel, a potom jiní
za ním běželi houfem s napatými kušmi i s jinú braní, co kdo měl. A to
65 Prindlovi paní Johana v uoči pravila; ale on přísahal, že proto běžel, aby
retoval – ale lhal. Hic fuit omnis derselbig gesell.

Tak hned na duom bili, sekali sekerami i jinými věcmi. I káže sobě otec
komoru vodemknúti a vzal mne a bratra mého s sebú do komory a zavře
komoru. A oni vybijeli mříže železné v domu v uokně, neb dveří nemohli
70 vybijeti; a okolo dvadcti neb třiccti vzeli velikú kládu, i běželi mocně na
duom, chtějíc dvěře moci vystrčiti. A udělali velikú díru ve dveřích zadních
a odevřeli sobě přední dvěře.

Tu Robmhap zrádce hned přistoupil s některými staršími i s jinú svú
lotrovinú k komoře proti veliké světnici, a nevěděli, by tam otec byl; a jiní
75 všudy po domu hledali otce: v marštalích v seně a na ponebích po všem
domu. A Prokeš byl se v seně skryl v marštali, a oni bodli oštípy v seno, ale
chybovali se jeho; i všel k Petrovi písaři do jeho domu i skryl se. Paní
Johana s sestrami našimi, s Urbanovou i s Hořickou, stály také u komory
a řekly, že otec není v komoře. Kašpar, Robmhapů syn, s jinými zrádci
80 mnoho řečí mluvil i handlivých a řekl: „Již jsú dlouho rozkazovali; již jest
čas, nebudůf více rozkazovati!“ A otec teprv srozuměl jich falešnosti
a zradě. I vece jemu Robmhap: „Jsi-li tu, pane Ondřeji?“ připánkav mu.
Ale otec mlčel, modlil se pánu bohu. A on druhé i po třetí tázal se. A byl
Hanzl Šerar a Prindl s ním před komorú i jiných plno; v domu, okolo domu,
85 v ulicích, u souseduo i u Prokše, všudy plno lidí. Potom vece zrádce Robm-
hap: „Pane Ondřeji, jsi-li tu, odevři a pod ven a neboj se žádného; slibujit
svú čest a víru, žeť se nemá nic státi.“ A tu mu otec řekl: „Jsem teď.“ A on
zrádce Robmhap vece k mateři, paní Johaně: „Paní, daj klíče a odemkni!“
A ona nechtěla mu klíče dáti. A on vece: „Daj klíče, slibujit svú čest, svú
90 víru, že se mu nemá nic státi.“ A ona slyšice, že se tak vysoce zavazuje pode
ctí a pod věrú, že se mu nemá nic státi, i dá jemu klíče. A on chce odevřiti,
i nemuož, nebo otec byl zavřel a železnú závoru zatáhl, jakož podnes u těch
dveří jsú ty závory. I když nemuože odevřiti, i pověděl mu zrádce Robm-
hap: „Odevři, pane Ondřeji!“ A on odpověděl: „Jsem-li jist?“ a již chtěl
95 odevřiti. I pověděl mu Robmhap: „Počkej, nechť tě lépe ujistím!“ Neb když
mu paní Johana klíče dala, byl jim všem kázal doluo s schodu jíti; a když
bezecník k otcí řekl: „Počkaj, nechť tě lépe ujistím,“ i šel k schodu a dal jim
nějaké znamení a návěští. A oni hned nahoru zase běželi k komoře a bili,
sekali na dveře sekerami, kladivy velikými kovářskými. A otec volal
100 německy i česky, že se dává; i my s bratrem také voláme – nebylo platno.

A tu Kašpar Robmhap volá k obci z úkna: „Páni, chce se dáti v rytířské vězení; nejsme rytíři zde, nepřijmem jeho do vězení!“ A to hned zrádně lhali, neb zmínka nebyla o rytířském vězení; neb jsme oba bratři tu byli. A bratr muoj vstoupí v úkno a volá a prosí lidi, že se otec dává. A Hanzl
105 Fišar kývá na bratra a praví: „Zvyjebaný z kurvy synové!“ A jiní křičeli a hanili nás a láli dvorně, ješto jsme nemohli velikým křikem a hlukem všecko pamatovati a velikú žalostí, ješto by o tom mnoho psáti bylo.

A otec měl v komoře lebku a ještě v pancíři byl, ješto mezi ně jíti chtěl. I chvíli lebku na hlavu stavil, chvíli s hlavy a vždy se milému pánu bohu
110 modlil a nás vždy prosil, abychom se spolu milovali jakožto bratři a dobře spolu byli a za něho milého pána boha prosili; a bratru klíče od truhly dal. Paul kramář přiběhl a chtěl k němu jíti; nevím, co mu jest chtěl pověditi. A když se tře mezi nimi na schodě, Valeš řezník uhlédal jej na schodě, i vede jeho z domu ven, sic by jeho byli zabili. A vyrazili již byli na dveřích komor-
115 ních velikú díeru. I měl otec sudlici v komoře, mohl by byl jich několik zabiti, než ho dobyli, ale nechtěl pro nás, neb by nás byli v kusy rozsekali. A tak dlouho bili, sekali, až se železné závory sehnuly, a vyskočili, neb již i řebříky stavili k uoknu dlouhé a chtěli nahoru lézti. Když již dveře naň
120 byli vybili, hned vskočil do komory brniř jménem Hanuš Aufunddahin, udeří naň sekerou i uhodí ho nazad na lebku, že všecko na lebce znáti bylo. Potom, kdož se jediné k němu dotřítí mohl, každý naň bil, kdo lép mohl. A vystrčili jej z komory u schodu, strhli mu lebku a podrazili mu nohy a stáhli ho za nohy s schodu doluov. A on nebožtik vstane; i tepou znova naň
125 a sekají, kteříž se jen k němu mohli přitřítí. A Venc Schuster, ten mu ruce sekal, ješto rukama byl hlavu přikryl. A Vois tu byl s pavézou a vrhl pavézu na otce, aby jej tak nemohli uraziti; a oni Voise také raní. Potom Weis Schneider dá mému otci oštípem v hlavu nazad, až padne, a udělal mu velikú ránu. A tak vždy jeho sekají, až jměli, že již umřel. I vezmú jeho za nohy,
130 táhli ho před duom. A já běžel jsem do světnice vyhlédnutí z úkna, kterak s otcem mým činí; a otec již tu leží před domem a krev od něho velmi jde. Mnozí nadáli se, že již umřel, neb veliká lúže byla krve. I běžím zase do komory a povím bratru, že jsú otce zabili. A on se mnú jde z komory do světnice, chce z úkna vyhlédnutí, kterak by otci bylo. V tom příběhne Křišťan uzdař s svým synem s některými, a každý měl napatú kuší, i vece
135 k nám: „Dajte se, z kurvy synové!“ Tu nás vezmú, abychom s nimi šli, a vedou nás k faráři. A sestra Elška stojí před domem, třetí duom od nás, jde k nám plačíc: „Milí bratři, kdež náš otec?“ A bratr s ní chce mluviti, a Křišťan uzdař nedal nám s ní mluviti, než káže nám před se jíti. A drželi šípy s napatú kuší. Tu nás vedú k faráři, neb se farář byl zavřel se všemi
140 kněžmi. I pošle předkem k němu, aby ven k němu z kostela šel, neb byl se všemi kněžmi v kostele; i nechce nás přes kirchov vésti, až faráře uhlédá, an z kostela šel, i chce do jeho dvoru jíti. I vedl jest nás k němu a dal jest nás

faráři do vězení. Však nemaje na tom dosti, ještě bratra chtěl zabiti; ale
kněz Tomáš zaskočil bratra a nedal mu nic učiniti. A farář nás vzal do svého
145 pokoje.

Zatím jiní lotři v našem domu pobrali kuše i jiné mnohé věci, což té
chvilě v světnici bylo. Ležíc otec náš tak před domem prosil jest, aby mu
kněze přivedli, že se chce zpovídati. A někdo šel jest po kněze, a přišel jest
kněz Václav Malý. I zpovídal se i žehnal tu svátost, ležící tak na zemi.
150 A bylo jest plno lidí okolo něho; ještě se radili, chtějíc jeho z pancíře svléci
a v kusy rozsekati. Ještě slyšíc to otec prosil jest kněze Václava, aby od
něho neodešel, prose jeho, aby poslal pro kněze faráře, aby k němu přišel.
Ale farář k němu jest jíti nechtěl, odpověděvši, že nesmí pro obec; však tak
dlouho se to dožádal, že mu obec odpustila k němu jíti; neb jest jeden punt
155 byl zavřen proti otci mému. A nežli farář přišel, ležel jest otec muoj v mdlobě,
neb omdlel byl; a jiní někteří nadáli se, že již umřel. Však zrádce Weis
krajčí udeřil jest naň voštípem tak, že by mu byl rozrazil čelo, ale kněz
Jakub, ješto té chvilě kustošem byl ve škole, vyrazil mu tu ránu a oštíp
kolenem, že se ho chybil a udeří vedlé hlavy otce mého na zemi, až se oštíp
160 ohnul. I chtěl jest na kněze Jakuba udeřiti, i ušel mu jest.

Zatím farář přišel. A otec prosil jest jeho, ač jestli co proti němu učinil,
aby mu odpustil a aby jeho do domu dal nositi; neb se bál, aby jeho ještě
nerozsekali. Neb jsou s farářem ve zlé vuoli byli pro nějaké dvory. Protož
věděl otec, že na faráři mnoho záleželo; neb farář první počátek hněvu byl.
165 I kázal jest jeho farář do domu nositi, a sám jest ušel. Než což otec s ním
tehdáž mluvil, to já nevím; než což nahoře psáno, to jest nám farář sám
pověděl. A Tomášek, kterýž té chvilě městským pacholkem byl, chtěl jest
jeho do domu nésti s některými; a oni lotři chtěli ho bít; i museli odjít,
aby je nebili. Však že jsou odpouštěli, aby jeho do domu nesli, i chtějíc jeho
170 do našeho domu nésti, tehdy bezecníci nedali, než řekli: „Není nic více jeho,
všecko jest naše!“ A tak jeho nesli k sestře do domu. I nemohli jeho nahoru
nésti pro veliké rány, neb jest velmi zsekán byl; položili ho nazad v domu
u dveří, jako na dvůr jdú. A někteří učinili, jako by jeho pomohli nositi. Neb
otec jměl prsten na ruce s dobrými turkusími, i chtěli mu s prsti vzítí
175 mocí; ale že mu ruce byly velmi zsekané, že ho bolely, zkríkl a hned ten,
kdož mu jej sníti chtěl, běžel pryč, neb mu ho vzítí nemohl. Etc.

Vtom obec na rathouz šla a sami sobě novú radu sadili a vzeli z staré
rady šest a z sebe zvolili dvanáct, kterých do rady vzali, jakž pak koli věrní-li
jsú svému pánu a králi byli či nic. Neb Jíra na rynku té chvilě v staré radě
180 byl purgmistrem, i byl ho Robmhap vystrčil; i skryl se. A před tím dobrý
čas vždy s ním mluvil, aby Puklice neposlúchal, ani se jeho držal a s ním aby
nebyl. A Ondřeje Sovu a Pavla kramáře, Jana Volhěře Lišovského a Síku
krajčího – ten jest tu chvíli rychtářem byl – jsou je jali. Sovu a Pavla kra-
máře vedli k Peškovi; tu jsou dvorné věci slyšeti museli a Tausesuov syn řekl

185 k nim, ješto Robmhapovu dceru jměl, jménem Václav, řezník: „Již nám
nebudete rozkazovati!“ I jiných dvorných řečí a hánčivě k nim mluvili.
A Pavla kramáře otec byl také před domem s oštípem a chtěl svého vlast-
ního syna zabiti a řekl, že jest lotr a jeho syn není. Potom přišel Pešek
190 domuov i jde k nim do malé světničky; a jměl bílý nohavice, ty byly všecky
a všudy vždy křičel: „Nic jsme neučinili, co sme učiniti neměli; pakli kdo to
praví, ten lže jako bezecný zrádce!“ A Hanuš Dubikar a Jíra na rynku,
Tomeš řezník, Václav koželuh i jinejm šesti, těm jsou nic neučinili, než vzeli
195 je zase do rady.

A Václav koželuh, Jíra na rynku, Tomeš řezník přišli jsou k otci mému,
že jest kšaft a poručenství učinil. A pancír již s něho byli sřezali, neb ho
svléci nemohli, ješto velmi raněn byl, a vázali mu rány. Zatím přiběhl Hanzl
Šerar s některými staršími i vece: „Daj mu chutně bílú košili a poneste jej
200 s námi!“ I položili ho do troku; i mluvil k nim otec: „Milí páni, nedajte mne
tak šeredně zabiti!“ I odpověděl mu: „Neboj se!“ A nesli ho do rathouzu do
sklepu, kdež vězně vsázeli, a tu ho položili a zavřeli jsou a nedali žádnému
k němu; až k noci sestry k němu pustily.

A Weis krajčí s jinými točili v našem domu piva stará i bílá, pili, veselí
205 byli; a duom plno lidí a každému piva dosti dali, kdo jen chtěl, i domuov
ženám poslali; a tak celý den pili, a co jsou vypiti nemohli, to jsou na zem
roztočili. A nechtěli sestry ani žádného přítele do domu pustiti; neb sestra
Buriánová chtěla k materi, k paní Johaně jíti a Weis krajčí odstrčil ji a lál
řkúce, že „víc nic vašeho není“. A mátě jen sama nahoře byla a byla břichatá
210 s Barború; a okolo ní se točili a láli jí také. I přišla jest potom nová rada
a zapečetili truhly a almary; Sovu a jiné pány vedú do vězení na rathouz.

V tom přijde kněz Václav Mondl kazatel, maje zbroj na sobě, s velikú
radostí a vejskáním do farářova dvoru. Hned také přiběží mnoho lidí z obce
k němu též s velikú radostí, chlubíce se, kterak sú mému otci dobrého dali
a s ním nakládali. Jeden pravil: „Já sem takto učinil,“ druhý: „Já jsem ho
215 takto bil;“ i knězi se chlubili. A jinými mnohými věcmi chlubili se, ještě při
sobě majíce oštípy, pavézy a jiné brani. A já s bratrem leželi jsme nahoře
v komoře a vše jsme slyšeli i viděli, ale velikú žalostí vše, co jsou tu mluvili
aneb kdož který byl, pamatovati jsme nemohli. I poslal pro nás kněz Václav
220 a farář, abychom dolú k nim šli. Tu dlouho kněz Václav mluvil jest s fará-
řem cos latině. Potom káže nám kněz Václav, abychom jemu i vši obci
vězení slíbili. Tu farář za nás slíbí a zaváže nás slibem, abychom z jeho
dvoru na krátce nevyšli bez vuole jeho. I musili jsme knězi Václavovi i vši
obci slibovati, a což farář s námi káže, to abychom učinili. I nevyšli jsme
225 nikam, než když farář do kostela šel, tu jsme druhdy s ním šli. Pak ve čtvrtke

Božího těla, když s procesí okolo rynku šli, i kázal nám před božím tělem jíti, neb sám boží tělo nosil.

230 Tu noc v pondělí pustili tajně sestry k otci, že vedlé něho byly vždycky, a sklep dobře osadili ve dne i v noci. A sedláci okolo něho leželi vždy nad sklepem; tu mému otci žádného odpočinutí nedali; z Vráta i jiní, kteříž k městu příslušeli; tlúkli nad sklepem, kladli prkna, tam nosili, tancovali, zpívali, křičeli dvorně; vše učinili, aby otec odpočinutí nejměl. Též z obce na ulici vně vokna učinili a dvorně mu láli a lečimž tam naň házeli, i hovnamí, a řít tam strkali a křičeli: „Na, jez!“ I Prindl mu řekl: „Na, podlož sobě pod hlavu!“ Též i jiní učinili, jakž tu ležel. Potom často běhali na sklep, jako by chtěli vylámati, a tlúkli i řekli: „Již sme jeden hák vylámali, dobudem ho již a zsekáme ho v kusy!“ A sestry tam před ním plakaly a vše tam slyšeti bylo, což kdo mluvil. Neb paní Johana byla břichatá a sestra Eliška, i nejednú před ním omdlely, a měl pro ně zvláštní žalost a je těšil.

240 Však to vše návodem Robmhapovým se stalo.

Potom poslali po kata; chtěli jsú ty pány, kteříž seděli, zmučiti a stínati a otce mého najprvé; i nemohli nikde kata jímíti. A mnozí z měšťanuov sami se chystali nad nimi katy býti a k nim běželi, je těšili: „Jmějte se dobře, již kat přišel, etc.“ A jiné mnohé řeči jměli. Bylo by mnoho o tom psáti.

245 V středu pak odehnali všecky od otce, i sestry, a nechali jeho jen samého ležeti celú noc. A byl jest tu noc velmi nemocen a byl by rád pil; nebylo tu žádného, kdo by mu podal, sám sobě vzítí nemohl, neb se nemohl hnúti, a bezecníci nedali mu celú noc spáti. Ráno pak šly sestry k Hořické a poslaly a prosily, aby je k otci pustili; a oni dlúho nechtěli. A sestra Eliška uhlédá, ano žádného u vokna není, i jde tu přes ulici: „Milý otče, kdo jest s tebou?“ A on jí dá odpověd: „Žádného vedlé mne není, než milý pán buoh.“ A tak dlouho sestry prosily, že potom pustili. I byl otec pod kládu spadl a velmě těžce jej sestry zdvihly. A tak obec potom žádného k němu nepustili, ani lékaře, aby ho nevázal. A prosil jest sestry, aby toho nic nedbaly,

250 že jemu, bohdá, pán buoh skrze to jeho hřichy odpustí; a jestliže ho haněti neb pomlúvati budú, aby jen mlčely, neb mu se všecko děje bez viny a neprávě: „Odpusť jim milý pán buoh, neb nevědí, co činí!“

Pro jeho věrné slúžení, ješto mnohokrát hrdlo pro ně vážil a z panstva i zemanstva pro ně sobě mnoho rozhněval, pro město, ješto by o tom mnoho se psáti mohlo. A žádný, mladý ani starý, jemu z ničehož vinu nemohli jsú dáti, ani by co učinil, čehož by učiniti neměl; než aby svú zradu dokonati mohli. Neb by co nejmenšího byli věděli, nebyl by z těch pánuo, kteříž týž u vězení seděli, žádný živ zuostal, aniž by je byli nechali. Etc.

1 v pondělí po svatě Trojici: 25. května 1467; obec na rathouze shromáždění usedlých měšťanů na radnici – 2 páni městská rada; po Hanuška Graifa... pro Hanuška Graifa; on a ostatní jmenovaní byli předáky německé menšiny v Českých Budějovicích – 4 dvorné podivné, divné, nevěrohodné – 8 farář: tehdejší budějovický farář

Ondřej, jeden z členů poselstva krále Jiřího do Říma r. 1462, později spolu s budějovickou menšinou odpůrce Jiřího – 11 *válka*: odboj panské jednoty proti králi Jiřímu, vyvolaný papežem Pavlem II. – 12 *pan Zdeněk*: Zdeněk Konopišský ze Šternberka, vůdce panské jednoty; *škodil a bral* páchal škody a loupeže (na statech králových přívrženců) – 13 *obec*: zde míněno obyvatelstvo města vůbec – 14 *k Sovovi*: Ondřej Sova, člen městské rady, přítel Puklicův – 16 *k šturmu* na poplach; *nadálí se očekávali*, domnívali se – 17 *Robmhapa*: další čelný představitel budějovické německé menšiny

19 *starší mistr, kantor* představený městské školy, učitel – 22 *s napjatými kušemi* s napjatými, k stělně připravenými samostřily – 23 *což proč* – 24 *namlúval a zavedl* přemlouval a svedl – 30 *pancíř* brnění – 32 *pověžného svrci* strážného, hlásného svrhnout – 33 *ješto kterážto, co* – 35 *všickni naň křičí* všichni mu hlasitě spílají – 38 *před se* dopředu, ven; *ješto když* – 43 *brnřív* výrobce brnění – 45 *by otec doma byl* zda je otec doma – 48 *hyn tam* – 50 *jednajt* působí; *nebožtíček* nebožák, chudák – 51 *osadí* obsadí (strážemi); *podbranný* strážce brány – 54 *by stavili* zastavili by – 55 *aby dobře zjednali* aby (n. abyste) dobře pořídili

57 *biřicovým hlasem* silným hlasem (jako biřic, obecní hlasatel) – 58 *odpuštění od města* příkaz k opuštění města (protože nesouhlasili se zachováním věrnosti králi) – 64 *s braní* se zbraní – 66 *aby retoval* aby bránil; *Hic fuit omnis derselbig gesell*: Ten byl z téže chásky – 70 *běželi* mocně útočili s násilím – 71 *vystrčiti* vyraziti – 73-74 *s jinú svú lotrovinú* s ostatní svou lotrovskou čeledí – 75 *na ponebtech* v poschodích, v místnostech v patře – 82 *připánkav mu* osloviv jej „pane“ – 83 *druhé* podruhé – 87 *teď zde* – 95 *ujistím* přesvědčím o jistotě, bezpečnosti – 98 *návěšti* znamení, pokyn – 100 *se dává* vzdává se – 105 *zvyjebaný* prohnáný

108 *lebku* přílbu – 109 *stavil* stavěl, nasazoval – 121 *kdož se jediné k němu dotřítí* mohl kdokoli se jen k němu mohl dostat – 126 *uraziti* poraniti, zraniti – 128 *jměli* měli za to – 134 *uzdař* výrobce uzd – 140 *předkem* předem, přední stranou – 141 *přes kirchov* přes hřbitov – 144 *zaskočil* bratra skočil před bratra (aby ho kryl) – 154 *odpusčila* dovolila – 154-155 *punt byl zavřen* bylo zosnováno spiknutí – 158 *kustošem* dozorcem – 174 *s turkusími* s tyrkysy

177 *sadili* ustanovili, dosadili – 186 *hánčivě* hanlivě – 197 *že jest kšaft a poručenství učinil* a tak učinil poslední vůli a odkaz – 199 *chutně* rychle – 200 *do troku* do necek – 202 *nedali žádnému k němu* nevypustili k němu nikoho – 209 *břichatá* těhotná – 222 *abychom vězení slíbili* abychom slíbili, že se nepokusíme o útěk – 223 *na krátce* zkrátka, naprosto ne – 225 *druhdy* někdy – 225-226 *ve čtvrtek Božího těla*: 28. května 1467 – 230 *z Vráta*: Vrata (Brod) severových. od Budějovic – 233 *vně* vokna venku před okny; *dvorně* ošklivě, hanebně – 242 *nemohli nikde kata jmtti* nemohli nikde sehnat kata – 250 *ano... není* že není – 252 *pod kládu*: kláda s otvory pro nohy vězňů – 256 *neprávě* neprávem, bezprávně – 257: podle Luk. 23, 34 – 258 *hrdlo... vážil* hrdlo, život nasazoval – 262 *týž* též

MIKULÁŠ Z PELHŘIMOVA (BISKUPEC) TÁBORSKÁ KRONIKA

V této latinsky psané kronice je vtělena celá osobnost prvního a posledního táborského biskupa (o něm viz zde na s. 56). Kronika není táborskou válečnou historií, nýbrž je obrazem ideového vývoje táborského v protikladu k husitské ortodoxii, představované pražskými mistry. To již naznačuje její titul, jak se zdá,

původní: *Kronika obsahující při kněži tábořských i útoky pražských mistrů proti ní (Chronicon causam sacerdotum Taboriensium continens et magistrorum Pragensium eiusdem impugnationes; Bohuslav Bilejovský o ní mluví v 16. století jako o „Aktech tábořských“)*. Byla psána po Lipanech v předtuše nových zápasů o udržení táborství. První část spisu, sahající do r. 1431 a nejobšrnější (skoro dvě třetiny celku), dopsal Biskupec 22. prosince 1435; druhá část, o ujednání basilejských kompaktát i smlouvy mezi tábory a císařem Zikmundem, byla dokončena 28. února 1442 a byla jen krátká (sotva dvanáctina celku), protože o jejím hlavním předmětu, o kompaktátech, napsal Biskupec zvláštní (bohužel ztracený) spis; třetí část, která dodala celému dílu vlastní aktuálnost, o synodách v letech 1441-1444, končí lednovým sněmem roku 1444 a byla napsána nedlouho po něm.

Vypravování je tu málo, ani ne desetina celku, a vlastní obsah tvoří akta, spisy polemického rázu, většinou tábořské. Nebyl-li Biskupec sám původcem těchto akt své strany, měl na nich alespoň přední účast. Povahu jeho díla, výběr látky i formu určoval poměr k pražské straně, která je představována bez rozlišení na různé skupiny. Podobně i táborství tu má ráz oficiální, bez ohledu na radikálnější nebo mírnější odstíny. Biskupec se zvláště varoval zmínek o radikální levici z prvních let, s níž odpůrci tendenčně ztotožňovali táborství vůbec.

Když těmito a podobnými hlasy chuděrka vdova církev, bouří otrhaná, nepřestávala křičet a před bohem nejhlavnějším poklekala i na bránu jeho bez přestání tlouci neustávala, shlížeje na její sklíčení a ponížení, vzbudil pán ve slavném království Českém své věrné služebníky, slova svého kazatele, kteří hledíce k takovému, jak se dříve vypisuje, znetvoření církve a po vzoru Nehemiáše, oplakávajícího zrušení města i chrámu jeruzalémského i spálení jeho bran, a uvažující o nápravě toho, počali truchlit a velmi se rmoutit a různým způsobem ve své úzkosti uvažovat, mohli-li by nějak pomoci svedeným od Antikrista. A ti, napomínající lid jak vyšší, tak nižší a rozličnými vybídkami ze zákona božího na ně působíce, jako že to byli mužové mocní a zkušení v díle i v řeči, v krátké době s pomocí boží, uštědrující hojnou milost kázáním svých poselství, naklonili mysl mnohých, aby přilnuli k pravdě evangelické. Neboť skrze milost boží, jež dala služebníkům svým evangelium hlásajícím slovo se silou velikou, padlo símě slova božího na půdu dobrou a úrodnou. Tak se stalo, že pro jejich věrné kázání, jak v průběhu dalšího vypravování vysvitne, byli mnozí ve svrchu řečeném slavném království Českém i markrabství Moravském pohnuti k dobrému a byli pro pravdu vystaveni mnohým protivěním. Onen však, jenž o tom svědectví vydává a toto napsal, ví, že se to dalo v pravdě a přesně tak mezi stranami, jež dále budou jmenovány, od doby kázání boží paměti mistra Jana Husa i potom, jak vypravuje historie dále, aby také čtoucí tomu věřili. I prosí všechny, kteří dále psanou historii budou číst anebo uslyší předčítat a slyšenému porozumějí, aby mu odpustili, najdou-li v ní něco složeno neobratně. A jestliže se komu na studiích akademických vychovanému tento jeho spis znelíbí snad proto, že spisovatel, postupuje v řeči jakoby pěšky, vedl si v něm po selsku více, než je slušno, takovému každému spisovatel

oznamuje, že vhodnější je skryté věci po selsku vysvětlovat než zjevné věci mudrováním zatemňovat. Neboť řeč vždy vybroušená je vždy nemilá, protože, co se nesnadno uchem vnímá, i tupějším rozumem se přijímá. Proto ten, kdo píše způsobem lidovým, chce přizpůsobit svou řeč k tomu, aby každý, kdo ji slyší, v totéž doufal; nechť mu tedy boží moudrost vštípí, co by přispělo k chvále jména božího. A vězte všichni, kdo toto budou číst nebo slyšet, že nic nicotného, lživého ani smyšleného náš spis nevypravuje, leč to, co je pravda. Odtud každý, kdo nestranným okem pohlédne na to, co dále bude řečeno, bude moci od základu poznat věc kněží tábořských, kterou spisovatel hájil proti některým mistrům pražským i proti kněžím jich se přidržujícím, a bude moci posoudit námitky strany druhé, týchž mistrů, jsou-li pravdivé.

Část první – kapitola 1

Počátek a příčina, proč se český lid zasazoval, a to zprvu jednotně, o svobodu zákona božího; potom příčina sebrání a shromáždění k válce a počátek pře o čtyři artikuly, o něž se zasadili.

Když z daru i milosti boží muž chvalitebné i, jak se doufá, svatě paměti, mistr Jan Hus, svatého Písma prohlášený bakalář a obzvláštní kazatel evangelia, muž dobrý i spravedlivý i pravověrný, od mnoha let v království Českém životem, mravy i pověstí chvalně proslulý, obyvatele království pravověrně učil zákonu božímu podle výkladu svatých doktorů, v něm se pravdivě zakládajících, a ve svých spisech zanechal mnoho výkladů v jazyku latinském i českém, všecky bludy i kacířstva velmi vytrvale zamítaje i k zamítání jich stále a věrně napomínaje, i k pokoji a k lásce, seč byl, slovem, písmem i činem ustavičně povzbuzuje; pročež, nechťe zapřít Krista a jeho evangelium, raději léta páně 1415 v Kostnici podstoupil trest kruté smrti; a když mistr Jeroným z Prahy, dobré paměti, muž obzvláštním, jakoby mléčným zdrojem výmluvnosti oplývající, na několika universitách mistr svobodných umění a filosof výborný, jehož pověst měla ohlas v mnohých zemích, bohu i národu českému v naději věrný, pro vyznávání téhož evangelia byl na lživé udání svých krajanů i protivníků beze všeho milosrdenství tamtéž roku hned následujícího zatracen i k smrti odsouzen a stejnou smrtí život svůj ukončil, podobně jako i mnozí jiní z jejich předchůdců i následovníků, jak duchovní, tak světští v království Českém i v markrabství Moravském pro vyznávání téže pravdy zahynuli – tu z jejich stálosti i z božího navštívení mnozí dobří věrní v království Českém i v markrabství Moravském byli k dobrému podníceni a pohnuti. A tak zvláště a zejména roku 1419 se sešlo shromáždění lidu na jedné hoře, na které se tenkrát v pevně stanovených dobách scházel lid z mnohých krajů

a měst pro slyšení slova božího i svobodné podávání svátosti oltární dospělým i s dětmi. Zde z daru i milosti boží i skrze věrné kázání slova božího od kazatelů prostý lid poznává, že byl od falešných kněží zaveden od pravé víry, obřadu i pořádku a spravedlnosti křesťanské, a vida, jak věrným kněžím bylo po farách bráněno svobodně rozsévat slovo boží i podávat svátost oltární lidu podle ustanovení Kristova, i nechtěje setrvat v tomto zavedení a maje důvěru v pána i v pravdu jeho, uspořádal s některými slovutnými lidmi stavu rytířského po horách i krajích se zbožným i pravověrným úmyslem shromáždění především pro chválu boží a svobodné hlášení slova jeho i podávání svrchu řečené svátosti oltární, aby se, poznávající pravý zákon boží i opouštějící lžikněze, utekli ke Kristu, pravému učiteli spravedlnosti i napraviteli, a k jeho apoštolům, aby tak od nich napraveni mohli setrvat v pravém řádu křesťanském. A v těchto časech byly tyto níže psané články všemu lidu na horách shromážděnému od svrchu řečených kněží jako nález kázány a zvěstovány:

Předně, že evangeličtí kněží nemají držet pořadem práva občanského polnosti, platy a světská dědictví ani světsky vládnout.

Za druhé, že desátky podle zákona milosti nemají být kněžím stanoveny povinně, nýbrž že věřící křesťané mají svým kněžím, kteří se horlivě a účinně starají o jejich spásu, potřeby věrně poskytovat, ne podle zvyku židovského nebo podle Konstantina, nýbrž podle zřízení Ježíše Krista a učení evangelického, jak bylo od apoštolů prohlášeno.

Za třetí, aby se kněží zákona lásky zřekli všeho nároku na světské panování nad polnostmi nebo domy nebo věcmi, které jakkoli podle onoho nároku dříve získali, a aby podle obyčeje evangelického, ať by bydlili kdekoli, trávili čas i žili podle učení Ježíše Krista; přece však řečení kněží mohou sídlit v domech nadačních, jsou-li podle obyčeje evangelického příkladně zřízeny, ovšem s podmínkou, že nárok na světské panování bude prostě odstraněn a odňat.

Za čtvrté, že zákon evangelický je sám sebou úplně postačitelny ke správě církve bojující, bez obřadů Starého zákona i bez řádů od lidí k němu dodatečně přidaných, které témuž zákonu působí pohoršení, újmu a překážku a které více škodí než prospívají ke spásu.

Za páté, že se věřící mají vyhýbat zřejmým zlodějům i lotrům, vstupujícím do ovčince ovcí jinak než skrze Krista, a že mají poslouchat pastýře pravého i hlasu jeho, cizích se varující a hlasu jejich neposlouchajícíe.

A tehdy týž lid spolu s kněžími s ním pracujícími neměl v úmyslu válčit, ale toliko stál o to, jak by byl rozmnožen, setrváváje v dobrém i ve víře obecné a spojen s jinými věřícími, nemaje v úmyslu jiným jakkoli zle škodit. A tak posléze ve veliké lásce a v množství se shromáždili i s obcí pražskou léta svrchu řečeného na širém poli zvaném „Křížky“ a vešli zároveň do Prahy, jediný úmysl majíce, jak by především mohl zákon boží

mít svobodu a jak by mohlo být království České očištěno od lživého na-
rčení z kacířství od protivníků. A v té víře i v lásce a v dobrém předsevzetí
110 vzájemně se utvrzující, učinily všechny svrchu řečené obce s urozenými
a slovutnými svrchu dotčenými rytíři a mezi sebou tamtéž, totiž v Praze,
jednomyslné usnesení, přijímající tyto čtyři níže psané články, za něž
se i dnes zasazují, za při zákona božího.

Předně, aby bylo slovo boží podle ustanovení Spasitelova svobodně
115 i bez překážky kázáno a zvěstováno od vhodných kněží páně i od levitů.

Za druhé, aby byly všechny hříchy smrtelné a zvláště veřejné, a pokud
se to může rozumně stát, soukromé i jiné nezřízenosti odporující zákonu
božím v kterémkoli stavu řádně, rozumně i všeobecně těmi, na nichž to
záleží, staveny, napravovány, trestány a podle možnosti i vyhlazovány.

120 Za třetí, aby byla svátost oltární pod obojí způsobou, totiž chleba
i vína, všem věrným Kristovým, kteří se skrze žádný smrtelný hřích ne-
stali jí nehodnými, podle výroku i ustanovení Spasitelova svobodně podá-
vána i od nich přijímána.

Za čtvrté, aby kněžstvo, zanechajíc panování světského nad bohat-
125 stvím i statky časnými, jež podle ustanovení císařského proti nařízení
Kristovu zaujímá na újmu úřadu svého i na škodu ramene světského, žilo
podle učení Kristova i jeho apoštolů.

Potom tuto při i tyto články po celé zemi České i Moravské i po mno-
hých jiných krajinách vyhlásili, že totiž onu při mají a za ni se jedno-
130 myslně zasadili, s pány, rytíři, zemany i mnohými věrnými obce království
Českého, veřejně prohlašující, že tyto články i tyto svaté pravdy jsou
hotovi řádně písmo zákona božího zdůvodnit a upevnit beze všech váleč-
ných tvrdostí, jenom když jim bude dáno zasloužené, pokojné i obecné
a veřejné slyšení. A toho po mnohá léta nijak mít nemohli, protože nepřítel
135 pravdy i lidské spásy, ďábel, nechtěje, aby se toto dobro rozmáhalo, vzbudil
údy své, aby bylo to dobro mařeno mocí, násilím i ostatními ukrutenstvími
jak od osob světských, tak i od duchovních, totiž od papeže a jiných pre-
látů, od Zikmunda, tehdy krále uherského, od Němců i od ostatních cizích
140 národů i od obyvatel domácích, jejich při té věci pomocníků, kteří se snažili,
jak by to započaté dobro zároveň i s jazykem českého národa zkazili, zničili
a vyhladili. Proto všecek svrchu řečený lid, v této při čtyř článků, jak bylo
pověděno, spojený, nechtěje před takovou mocí, násilím i ukrutností od-
padnout od dobrého a ustoupit od víry obecné, s jednou vůlí i jednomysl-
ným souhlasem i radou mistrů pražských i jiných kněží, tehdy řečený lid
145 spravujících, zdvihl válku z nutnosti, nikoli dobrovolně, a to jedině na
obranu řečených pravd i na ochranu věrných, kteří tyto pravdy z povin-
nosti hájili, válku, hlavně namířenou k tomu cíli, aby tak zničen byl všecek
blud Antikristův, jakkoli zakuklený, a aby byla rozšířena víra Kristova,
řád, spravedlnost i pravda cestou i prostředky náležitými podle zákona

- 150 božího a s vyloučením všech nezřízeností. A ta válka byla zdvižena s velkou pílí a posílena příkladem a pravidly starých dobrých válečníků i odůvodněna od svrchu řečených mistrů pražských i kněží království Českého, kteří tehdy a od počátku s řečeným lidem pracovali. Arci, běda, časem se tato válka skrze mnohé, kteří se k nim lstivě připojili s jinými úmysly, obrátila v mnohé nezřízenosti, vždy proti předsevzetí a úmyslu věrných, kteří se pro ono řečené dobro věrně a obecně zasadili.

6 *Nehemiáše*: starozákonního proroka – 10 *ze zákona božího*: z bible – 42 *o čtyřech artikulech*: o čtyřech Pražských artikulech – 44 *prohlášený bakalář*: bakaláři teologie byli dvojího stupně: prostí (simplices) a prohlášení (formati); prohlášení bakaláři vykládali bibli (cursores) nebo čtyři knihy Lombardových Sentencí (sentenciarii) – 47 *svatých doktorů*: církevních učitelů, tzv. Otců – 64 *na jedné hoře*: na hoře Tábor na Bechyňsku – 71 *podle ustanovení Kristova*: tj. pod obojí způsobou – 76 *pravému učiteli*: tak o Kristovi na rozdíl od nepravých učitelů, jimiž jsou míněni teologové, kteří se vzdálili od prvotního učení Kristova – 81 *evangeličtí kněží*: kněží držící se evangelia; *pořadem práva občanského*: tj. podle světského práva (jinak řečeno: aby bylo zákonně ustanoveno, že kněží nemají mít světský majetek ani světskou moc) – 83 *desátky*: původně naturální dávky (desetina výtěžku selského hospodářství), odváděné farníky duchovnímu správci na jeho obživu; v pozdější praxi byla jejich výše pevně stanovena – 85-86 *podle zvyku židovského nebo podle Konstantína*: odvádění desátků kněžím bylo zavedeno již v staré církvi židovské; *narážkou na Konstantína* míněna tzv. donace Konstantinova, podvržený dokument o svěření světské vlády římské církvi, připisovaný císaři Konstantinovi ve 4. stol. – 89 *podle onoho nároku*: tj. vyplývajícího z tzv. donace Konstantinovy – 95 *zákon evangelický*: obsah evangelí – 96 *církev bojující*: církve existující na zemi – 99-100 *vstupujícími... jinak*: špatných kněží (srov. Jan 10,1n.) – 105 *s obcí*: tj. s lidem, s obyvateli – 106 „*Křížky*“: na návrší u obce Křížkový Újezdec na jih od Prahy při dnešní benešovské silnici (nyní tam stojí památník); bylo to 30. září 1419 – 115 *od levitů*: jde o duchovní nižšího svěcení, jáhny – 126 *ramene světského*: světské moci – 144 *mistrů pražských*: mistrů pražské university – 151 *odůvodněna*: stanovením podmínek, za nichž křesťan může vést válku; Biskupec, stejně jako i někteří jiní kněží táborští, zůstával v teorii věren požadavku úplného zamítání války, i když praxe leckdy nutila ke kompromisům

Část první – kapitola 12

Z jakých příčin a kdy bylo určeno slyšení mistrům pražským s kněžími tábořskými na hradě Konopišti.

- Když tehdy probíhaly věci tak, jak se vskutku stalo, potom v roce 1423 na základě útoku, který z výše uvedených důvodů učinili proti tábořským bratřím někteří mistři pražští, vytáhla do pole obec pražská se svými přívrženci, vzavši si na pomoc i stranu nejjasnějšího knížete Zikmunda, krále uherského, který byl tenkrát jejich nepřitelem. Vedouce s sebou hojně množství ozbrojenců, jízdných i pěších, přitrhli k tvrzi řečené Kříženec, jež byla tehdy poddána panství bratří z hory Tábor. Tam rozbili tábor a počali

té tvrze pilně dobývat děly i jinými válečnými stroji. Když se však po
10 dobu několika neděl bez ustání lopotili při obléhání řečené tvrze a měli jen
malý úspěch, jsouce od obležených stíháni rozličnými ztrátami, shlédl pán
na tiseň obležených skrze bratry z hory Tábor i urozeného pana Bohuslava,
řečeného ze Švamberka, a skrze obce, které se přidržovaly bratří z hory
Tábor, a ti se svými slovatnými tehdy hejtmany jim přišli na pomoc.
15 A když se tito blížili, počali se obléhatelé třást a skrze vyjednavče uza-
vřeli jakousi dohodu v tom smyslu, že obležení zůstali ve svrchu řečené
tvrzi Kříženci a oblehatelé odtáhli domů. Tamtéž bylo se souhlasem obou
stran určeno jiné místo u hradu Konopiště, aby se tam po uplynutí jistého
počtu dní obě dvě strany opětovně sešly a především našly, kdyby to
20 bylo možné, nějaký prostředek ke sjednocení kněží tábořských s mistry
pražskými, i urovnaly to, co vzniklo tehdy mezi svrchu řečenými obcemi
pro svrchu dotčené obléhání.

Když nadešla určená doba, sešlo se z obojí strany nemalé množství
jízdých i pěších, ozbrojené děly i jinými stroji válečnými. Zatímco proti
sobě byli navzájem rozhořčení a šikovali se k boji, jedna strana hleděla
25 druhou potřít. To se mělo stát podle plánu strany pražské hlavně pro
ornáty zvláště určené k bohoslužbě, protože kněží táborští se zpěchovali
užívat jich při bohoslužbě. Posléze se zprostředkování některých osob z obou
stran, aby pro svrchu řečené ornáty z takovéto srážky mezi nimi nevzešlo
nemalé krveprolití, podařilo, že bylo se souhlasem obou stran rozhodnuto,
30 aby došlo především ke slovnímu hádání mistrů s kněžími tábořskými
o věcech mezi nimi sporných a aby byly zvoleny osoby, které by zjednaly
shodu mezi stranami. Ty osoby po společné poradě především přiměly
ke svornosti a k přátelství strany navzájem znesvářené a proti sobě
se šikující; pak podle jednomyslného usnesení prohlásily, že se mše
35 slouží v ornátech k bohoslužbě zvláště určených, nikoli však podle závazku
plynouceho ze zákona božího, nýbrž z ustanovení a obyčeje církve; a ko-
něčně učinily mezi stranami takovéto rozhodnutí: aby na znamení přátel-
ství a svornosti, uzavřené mezi stranami proti sobě rozhořčenými, a na
důkaz, že je dovoleno sloužit mši buď v ornátech zvláště k bohoslužbě urče-
40 ných, anebo bez nich, kněží táborští tamtéž sloužili v ornátech a mistři
pražští posluhovali svátostmi bez komží. To se ze strany kněží tábořských
stalo, neboť Prokop Holý z jejich strany hned po uzavření svornosti a jejím
vyhlášení sloužil v ornátě. Ze strany mistrů pražských se to však nestalo,
aby totiž posluhovali svátostmi bez komží, jak bylo vyhlášeno. Protože
45 však se řečené rozhodnutí stalo s tou podmínkou, že jestliže bude při příštím
slyšení, jehož se od mistrů pražských dostane kněžím tábořským, pravdivě
ze zákona božího a z výroků doktorů náležitě se v něm zakládajících doká-
záno, že jsou vázáni sloužit v ornátech k bohoslužbě zvláště určených,
budou napříště sloužit tak, jak bude vyhlášeno, proto bylo tehdy hned na

50 témž místě určeno, že mají mistři konat slyšení s kněžími tábořskými na svátek Jana Křtitele nejbližze příští. Také byly k tomu slyšení jmenovány osoby z obou stran, a to z osob světských i duchovních, jakož i stanoveno místo k slyšení na hradě Konopišti.

1 v roce 1423: tj. v dubnu 1423 – 6 *Křiženec*: mezi Mladou Vožicí a Načeradem – 7 z *hory Tábor*: míněno již město Tábor (tehdejší Hradiště hory Tábor) – 11-12 *Bohuslava, řečeného ze Švamberka*: pan Bohuslav byl původně odpůrcem husitů, ale za svého zajetí na Táboře se přidal k tábořským a stal se hejtmánem jejich domácího vojska – 17 u *hradu Konopiště*: nedaleko Benešova a Poříčí – 51 *na svátek Jana Křtitele*: 24. června

STARÉ LETOPISY ČESKÉ

Starými letopisy českými se od dob Fr. Palackého nazývá soubor drobných kronik, psaných od sklonku bojovného husitství jako pokračování různých starších kronikářských prací a obsahujících záznamy zhruba od počátku vlády Václava IV. do doby nastoupení Habsburků na český trůn (1526). Dochovaly se v jednatřiceti rukopisech představujících řadu verzí. Psali je vesměs přívrženci husitství, ale protože šlo o lidi různého stavu, věku a náboženskopolitických názorů (nejsou zastoupeni jen straníci husitské levice, radikálního Tábora), představují celek po ideové stránce v jednotlivostech značně různorodý. Častým přepisováním, rozšiřováním a dodatečným doplňováním, popř. vypouštěním zpráv nabyly charakteru kolektivního díla, v němž je do značné míry zastřen individuální přínos jednotlivých autorů.

Unikají-li však zatím povětšinou historickokritickému rozboru (zejména pro nedostatečné vydání textů) detailní otázky týkající se jednotlivých autorů, historické hodnoty jednotlivých zpráv a ideových odstínů, v jejichž duchu různé verze vznikaly, vystupují na druhé straně tím zřetelněji rysy společné celému tomuto různorodému celku, především znaky, které jej charakterizují jako literární památku.

Literární vlastnosti souboru jsou určeny způsobem, jak vznikal. První záznamy, navazující na starší kroniky, dostávají výrazné obrysy v líčení husitských válek z velmi umírněného hlediska Příbramovy pražské strany. Nejde o systematické vylíčení průběhu válečného dění, ale o jednotlivé zápisy účastníků a pamětníků. Toto první jádro Letopisů, jemuž se dostalo ucelenější podoby asi v polipanských letech, bylo velmi oblíbené, a proto je přejímaly všechny mladší prepisy; přitom bylo však i doplňováno z jiných pramenů, obměňováno z jiných politických hledisek a z tradice. – Druhým jádrem Letopisů jsou záznamy z poděbradské doby; vedle projevů příznivých vladařské politice krále Jiřího najdeme v nich i hlasy kritické. – Další relativně svébytná část Letopisů je věnována jagellonské době.

V souboru Starých letopisů českých, co do času a místa opisování (a tedy i co do lokálního charakteru interpolací a přidavků) velmi rozmanitým, rýsují se dvě hlavní skupiny, pražská a hradecká; z těchto dvou předních center rozrůstal se celek, který byl původně patrně jednotnější, až asi od doby vlády Jiřího z Poděbrad.

Hlavními znaky společnými celým Letopisům jsou bezprostřední vztah k látce a nevyumělkovaná prostota podání, vypjaté vlastenecké zaujetí, kladný vztah k Husovi, ale zároveň kritický odstup od věroučných sporů, které se jevily jako

příčina válek, a odpor proti krutým průvodním zjevům revolučních bojů. Vzhledem k doplňování a interpolacím starších záznamů jak podle paměti (buď přikrašlující staré vzpomínky nebo naopak ochablé časovým odstupem), tak z listinného materiálu, z jiných kronik, vkládáním časových písní atp. docházelo často k zpětnému ožívování, k bezděčné literární aktualizaci starších záznamů. Ta s sebou nesla ovšem na různých místech různé stupeň idealizování minulých časů. Takový tvárný postup otvíral možnost beletrizace líčených událostí (srov. Kroniku velmi pěknou o Janu Žižkovi, zde na s. 368).

Zvláštního půvabu dodává Starým letopisům českým jejich neoficiálnost. Důvěrný charakter zápisků poskytuje cenné průhledy do života tehdejší doby. Dojímavá prostota (např. v záznamech o smrti Jana Rokycany a krále Jiřího) bývá doprovázena silným citovým přízvukem, který se nezastaví ani před drsnou nadávkou papeži („vytylý bejk“). Přitom se střídá bezděčná naivita detailních zpráv očitých svědků s odborným válečnickým zájmem i s jinými hledisky podle osobního zaujetí různých autorů. Přímý pohled autorů zpráv, nezátížený tradiční učeností, dopomohl Letopisům k tomu, že budí dojem bezprostředního vztahu ke skutečnosti i v částech později interpolovaných a různým způsobem pozměněných rukopisnou tradicí. V mozaice rozmanitých pohledů na dílčí události a jednotlivých soudů vzniká v celku Starých letopisů českých jedinečné svědectví o celé době. Od Letopisů vede přímá cesta k měšťanskému kronikářství 16. století, reprezentovanému dosud nejznámějšími Paměťmi Mikuláše Dačického z Heslova.

Prosty „literárnosti“ v obvyklém smyslu realizace určitých dobových estetických požadavků, vytvářejí Staré letopisy české jako celek základnu pro pochopení toho, jak se projevíly změny vnesené do naší národní kultury husitstvím v životě a myšlení drobných vzdělanců, zemanů a hlavně měšťanstva (přívrženců husitské pražské strany). Právě měšťanské pojetí husitského přínosu kultuře, jež se v Letopisech rýsuje nejzřetelněji, stalo se základem pro rozvoj naší národní vzdělanosti za kulturní hegemonie měšťanstva v následujícím století.

Pro svou zvláštní povahu vyžádaly si ukázky v našem Výboru (seřazené nikoli podle charakteristických rukopisů různých verzí, ale chronologicky podle líčených událostí, tj. pojaté jako ukázky z památky literární, nikoli pouze historické) bohatý textověkritický a historický komentář, aby dával možnost poznat, jak texty rostly a jakou skutečnost odrážely.

(SPOR ODPUSTKOVÝ V PRAZE 1412)

Třie stínání pro odpustky

Tuto by bylo mnoho praviti, co se jest před tím dalo, než jsou tito stínání – a bylo v pondělí – a před tím v neděli zjímání; ale musím ukrátiti, než toto chci jediné pověděti. Byl sem při tom, když – bylo ten pondělí v hodinu jako třetí – mistr Jan Hus s jinými mistry a studenty přišel na rathúz prose, aby jeho konšelé před se pustili. A tak se stalo, že s několika mistry vstúpil před ně, jiných všech studentuov nechali před rathúzem, jichž mohlo býti na dva tisíce. Tu mistr Hus mluvil s konšely prose jich, aby těm třem nic nečinili pro ty odpustky, a pravě, že jest on toho puovod, aby těm odpustkóm odpíráno bylo, a měli-li by co jim učiniti, aby jemu

10 prvé učinili, že jest on toho první příčina. Tu konšelé řekli jemu, že se jim nemá nic státi, aby šel s svými domov. A rozešli jsú se na svá obydlé. A tak mistr Hus maje za to, že jim již nic neučinie, šel s dobrú myslí s svými se všemi do Betléma a jiní na svá obydlé, doprovodivše jeho.

Pak lid vešken očekáváše na rynku, co z toho bude učiněno, neb ráno
15 kázali biřicóm volati, aby všickni, chudí i bohatí, byli na rynku, to pak tu chvíli kázali volati, aby se všickni rozešli. Tehdy konšelé rozkázali právu, aby je vyvedúce stínali. A šli mnozí oděnci s rathúzu a byli všickni Němci a konšelé také byli Němci. A obklíčivše ti oděnci ty jisté proti domu celného, i kázali je stínati u veliké tieskni oděncuov. Ihned přišel mistr Jičín
20 s velikým zástupem mistruov a studentuov i vzal směle těla jich i nesl je s velikú smělostí do Betléma; mnozí také plakali jich smrti jako nevinné. A což biřici volali, ktož by se téhož dopustili, že se jim též má státi, ihned jim na tom miěstě odpierali, že jsú hotovi pro to též podstúpiti. A kterakž koli někteří pro to byli zjímáni, však jim nic nesměli učiniti, vidúce veliký
25 rozbroy v lidu obecném pro ty tři stínané, než ponechavše jich přes noc v šatlavě, nazajtrie kázali jim ven z šatlavy řkúc: „Podtež před pány, volajit vás!“ A když z šatlavy vyšli, zavřevše šatlavu a rathúz také, i kázali jim pryč jíti, a ktož nechtěli, biči je odhrozili, aby před rathúzem nestáli.

A jiného se mnoho dalo ty dni, neb čím více volali, aby se na rynku
30 nescházel, tiem více se scházeli a o ty věci, kteréž se dály, rozmlúvali. Pak, kterak jest mistr Hus v Betlémě s těmi stínanými nakládal, váže sobě každého z nich více než tolikéž rubii zlata, to opustím, abych nebyl podezřen, bych co v tomto skládání stranil; ač sem kolivěk při těch všech věcech byl, porúčím rozumějším.

Nadpis: *třie tři (lidé) – 3 než toto... jediné* ale to přece jen – 3-4 *ten ponděli v hodinu jako třeti*: 11. července během dopoledne (počítáno podle kněžských hodin) – 5 *na rathúz*: na Staroměstskou radnici; *aby před se pustili* aby poskytli slyšení – 8 *aby těm třem nic nečinili pro ty odpustky*: Martin Křidélko, Jan Hudec ze Slaného a Stašek Polák z Prahy byli zatčeni proto, že veřejně odmlouvali kazatelům u sv. Víta, v Týně a u sv. Jakuba, kteří doporučovali odpustky, vyhlášené papežem Janem XXIII. (prodáváním odpustků se měly získat finanční prostředky k válce proti neapolskému králi Ladislavovi, stoupenci sesazeného papeže Řehoře XII.); zatčení mladíci nechtěli odvolat, a proto byli konšely pro zastrašení pobouřeného lidu odsouzeni k smrti (srov. ukázku z Husovy Postily zde v 1. sv. na s. 165); *puovod* původce; Hus totiž již od květnového vyhlášení odpustků kázal proti nim v Betlémské kapli a 17. června uspořádal o nich veřejnou disputaci v Karolinu – 10 *prvé* dříve, napřed, především

14 *očekáváše* vyčkával, čekal – 15 *kázali biřicóm volati* rozkázali biřicům (úředním vyvolavačům) vyvolávat – 16 *aby se všickni rozešli*: konšelé se obávali vzbouření při veřejné popravě; *právu* vykonavatelům práva – 17 *oděnci* ozbrojenci – 18 *konšelé také byli Němci*: vládnoucí měšťanská vrstva na Starém Městě byla před husitskými válkami německá; *proti domu celného*: na nároží Staroměstského náměstí a Železná ulice (dům U jednorozce); odsouzení mladíci měli být původně sřati na novo-

městském popravišti (nad dnešním Hlavním nádražím), ale pro pobouření v lidu musela být poprava provedena ještě uvnitř Starého Města – 19 u *veliké tieskni oděncuov* uprostřed těsného kordónu ozbrojenců; *mistr Jičín*: Jan z Jičina (mistrem od r. 1404), Husův stoupenec na universitě, později přešel k táborům – 22 *což zatím co* – 23 *odpírali* odporovali; *těž podstúpiti* podstoupiti totéž – 24 *nesměli* neodvažovali se – 26 *před pány*: před konšely – 28 *odhrozili* odstrašili

32 *tolikéž rubii zlata* množství zlata, které by se rovnalo jejich tělesné váze (snad míněny zlaté mince, srov. rupie, jednotka indické a perské měny); *opustím vynechám*, pomínu – 33 *bych co v tomto skládání stranil* že jsem v tomto spisu něčemu stranil, že jsem nebyl objektivní

(O ŽIŽKOVÍ A HRADCI)

Verze A:

Léta 1423 v úterý před svatým Jiřím stalo se jest pobitie u Hořic, kdežto Žižka pana Čenka s jeho lidem bojem jest přemohl a vozy i bran bojovnú jest jemu odjal.

Léta téhož v úterý před svatým Petrem veliké krúpy byly sú, když 5 Švamberg od hradu Panny s svými jel okolo Prahy.

Potom ve žně Žižka puštěn jest do Hradce Králové, u kteréhožto města pražané sú poraženi od Žižky bliz města.

Tu také u Týnce bliz u Hory Lupáč, hajptman táborský, s svými jest přemožen od pražan a potom Žižka v Čáslavi jest obležen.

Verze B:

Léta 1423 bratr Žižka porazil na sv. Jiří pana Čenka a jiné pány u sv. Hotarta u Hořic. A potom jedú k Kozejeduom i dobudú i spáli 5 jich na šedesáte.

Léta 1423 pan Viktorín a Diviš táhli do Moravy, i dobyli Přerova, Kvasic a Kroměžíře.

Léta téhož pan Diviš, vrátiv 10 se z Moravy, pojav s sebu pražany, i táhl k Hradci a bratr Žižka vytáhl proti němu z města, i stal se boj tu u Strachova dvoru. A šla archa proti arše a toho kněze, kterýž nesl 15 archu boží z strany praské, Žižka zabil palcátem a Diviš s svými ujel

Verze S:

Léta 1423 pan Čeněk z Veselé s některými pány sebral se na Žižku a měli bitvu spolu a tu Žižka porazil ty pány, zjímá i zbil mnoho jich. A to se stalo u Hořic ten den svatého Jiří.

Téhož léta pan Viktorín z Poděbrad a z Pardubic a Diviš Boreš Bořek z Kunětičské hory, kterýž té chvíle veliké držení v Čechách držel, jakožto Hradec Králové, Chrudim, Mýto, Litomyšl, ti vtrhli sú polem do Moravy a dobyli sú drahně zámkův a položili se u Kroměžíře biskupova. A tu biskup sebrav se s Němci bojoval s Čechy.

na Huoru a jiní utekú pryč. A to se dálo v středu před sv. Vavřincem.

20 A potom brat Žižka sžene pana Jetřicha z Hradce a hned hrad bořili. A bratr Žižka jeda z města, i prikázal, aby věnečky hladem zmořili.

25 A pak tu neděli po Matce boží Lupák z Jaromíře a s Hradčany táhli do Čáslavě Žižkovi na pomoc. I vytáhli proti nim z Kolína Haškovi-
30 a Lupáka Černín zabil v konopích.

Léta téhož 23 v pátek po sv. Bartoloměji pan Jan Městecký a pan Puota vskočili do předměstí u Hradce, i vypálili ulici Křižov-
35 ničí a vskočivše k sv. Anně do kostela, i zabijí kněze a svátosti těla božieho rozsypí a ztlačí.

40

45

50

Čechové pole obdržali a města do-
byli. A v tom odjezdu Divišovu Žižka uvázal se v Hradec Králové a hrad v něm zbořil a pana Jetřicha, Divišova bratra, s čeledí sehnali s Hradce s pomocí kněze Ambrože a měšťan.

Téhož léta pan Diviš a pražané přitáhli k Hradci a Žižka vytáhl proti nim z Hradce s obcí a byl jest boj v ten den před svatým Vavřincem u Strachova dvoru. A tu bylo zbito pražan velmi mnoho; a toho kněze pražského, ješto nesl tělo boží, zabil Žižka palcátem. A dvě stě jich zjímaných přivedli na miesto. A ty kořisti skladli do jednoho domu, i pokradli z těch kořistí etc. jedni před druhými, a ostatek pak toho lúpeže, což zuostalo po tom krádeři, vynesli na obec i spalili.

Téhož léta Matěj Lupák s Hradčany v neděli po Veliké matce boží táhli na pomoc Žižkovi z Čáslavi. I vytáhli proti nim z Kolína a z Zálabí a zabili Matěje Lupáka a Hradčany zbili a zjímaní na tři sta lidu.

To léto pan Puota a pan Jan Městecký vskočili v předměstí do Hradce a vypálili ulici Křižovničí; a vskočivše do kostela u svaté Anny kněze Jana zabili a svátost těla božieho zlámali i ztlačili. To stalo se ten pátek před Narozením panny Marie.

Verze A:

1 v úterý před svatým Jiřím: 20. dubna (srov. též Chronicon Treboniense, K. Höfler, Geschichtschreiber der husit. Bewegung I, 1856, 53 a Ot. Odložilík, Žižkovo vítězství u Hořic 1423, Průvodce po bojištích, seš. 9, 1934/II); verze B (pod. S) patrně chybně uvádí: na sv. Jiří (tj. 23. dubna); *stalo se jest pobitie* došlo k boji – 2 *pana Čeňka*: Čeňka z Vartemberka, který se r. 1421 zřekl kalicha a přešel

na stranu krále Zikmunda; *bran bojovná zbraně* – 3 *jest odjal* odňal, vzal – 4 *v úterý před svatým Petrem*: 22. června – 5 *Švamberg*: Bohuslav ze Švamberka, od r. 1422 tábořský hejtman; *Panna*: kdysi hrad u vsi Řepčic (na Litoměřicku), dobytý r. 1423 Žižkou – 6 *Žižka puštěn jest do Hradce Králové*: po odjezdu hradeckého vládce Diviše Bořka z Miletínka na Moravu do boje proti spojencům Zikmundovým pozvali Hradečtí, naklonění táborství, Žižku a otevřeli mu městské brány; Žižka pak dal strhnout hradecký královský hrad – 7 *bliz města*: u Strachova dvoru (srov. verzi B a S) – 8 *u Týnce bliz u Hory*: u Týnce nad Labem poblíž Kutné Hory; *Lupáč, hajptman tábořský*: Matěj Lupák, zvaný též Lupáček, hradecký hejtman, který se vypravil vyprostit Žižku tísněného pražany v Čáslavi; na cestě byl u Týnce nad Labem poražen a zabit. Po této bitvě uzavřeli pražané s Žižkou příměří

Verze B:

2 *na sv. Jiří*: 23. dubna (ale patrně chybně, srov. vysvětlivku k verzi A) – 3 *u sv. Hotarta*: na kopci s kostelem sv. Gotharda u Hořic – 4 *k Kozejeduom*: tvrz ve Velkých Kozojedech u Vysokého Veselí (záp. od Hořic) – 4-5 *spálí jich na šedesáte*: upálili na šedesát obránců tvrze – 6 *pan Viktorín a Diviš*: Viktorín Boček z Poděbrad (otec krále Jiřího) a Diviš Bořek z Miletínka; oba stáli tehdy v čele husitské výpravy na Moravu – 12 *stal se boj* došlo k boji – 13 *u Strachova dvoru*: v těsné blízkosti Hradce Králové; tam se poprvé nepřátelsky srazila dvě husitská vojska a poražené panstvo podobojí vytvořilo brzy nato s katolickým panstvem spolek proti Žižkovi – 13-14 *archa proti arše*: tj. dvě husitská vojska proti sobě; schránky s posvěcenou hostií (tzv. archy) se v té době nosily přímo do bitev – 17 *na Huoru*: na Kunětickou Horu, která mu patřila – 18 *v středu před sv. Vavřincem*: 4. srpna 1423 – 19 *šzene vyžene*; *pana Jetřicha*: Jetřich z Miletínka, bratr Diviše Bořka – 20-21 *hrad bořili*: míněn královský hrad v Hradci Králové, odkud Diviš Bořek vládl městu – 22 *věnečky*: tj. mnichy a kněze nosící tonzuru, jak bylo zvykem katolického kléru i kněžstva strany pražské; zprávu, že Žižkovi kněží rovněž nosili tonzuru, má až pozdní Kronika velmi pěkná (srov. zde na s. 374) – 24 *tu neděli po Matce boží*: 22. srpna 1423 – 25 *s Hradčany* s Královéhradeckými – 27 *Haškovi*: lidé pana Haška Ostrožského z Valdštejna, Divišova spojence – 30 *Černín*: rytíř Jan Černín z Mlázovic (u Hořic), pozdější šikovatel vozů panské jednoty u Lipan – 31-32 *v pátek po sv. Bartoloměji*: 27. srpna 1423 – 32-33 *pan Jan Městecký a pan Puota*: Jan Městecký z Opočna a Půta z Častolovic, straníci krále Zikmunda – 33 *vsokočili vtrhli* – 34 *ulici Křižovníčů*: při tehdejší sídle řádu německých rytířů na Pražském předměstí – 35 *k sv. Anně*: kostel na pražském Předměstí – 37 *rozsypí a zlačí rozsypou a pošlapou*

Verze S:

2-3 *sebral se na Žižku* sebral vojsko proti Žižkovi – 14 *drahně mnoho*; *položili se u Kroměříže* oblehli Kroměříž – 15 *biskup*: Jan Bucek z Prahy, biskup olomoucký (1418-1430) – 16 *sebrav se s Němci* společně s Němci sebrav vojsko – 17 *pole obdržali* zvítězili – 22 *s pomocí kněze Ambrože*: hradecký kněz Ambrož, původně hlava východočeských radikálů (bratrstva orebitů), po rozpadu bratrstva si udržel rozhodující vliv v Hradci Králové jako Žižkův stoupenec (srov. též zde na s. 273) – 33 *skladli* poskládali, složili – 36 *toho lúpeže* té loupeže, té uloupené kořisti – 38 *na obec* na veřejné místo ve městě – 40 *po Veliké matce boží* po Nanebevzetí panny Marie (slaveno 15. srpna) – 51 *ten pátek před Narozením panny Marie*: 3. září 1423; zde rozpor mezi verzí B a S (v B: 27. srpna)

Verze A:

Léta 1430 před Narozením božím Čechové mnozí sebravše se vojensky, i jeli do Míšně mstit jelenov a do jiných okolních zemí, kdežto města Plavna rychle dobyli jsú i hradu v tom městě a mnoho lidí zbili sú a ohněm spálili. A tiem zhrozeni súc Němci s dobrých hradov i měst dobře ohrazených
 5 utiekali sú před Čechy. A tak ti Čechové v těch zemiech hradov, měst i vsi vypálili sú několik tisícov. A z některých měst, jako z Nurenburga a Pamberka, daně sú Čechóm dávány, aby jich nehubili a jim tak velikých škod neučinili. A tu Čechové veliký lúpež vzeli sú, a jakož obecně pravie, dobře sedmdesát měst ohrazených vypálili jsú a hradov a vsi počtu nevedě.
 10 Kterím Čechóm ty všechny země německé nesměly sú se postaviti polem proti Čechóm. A teprv v neděli masopustní Čechové vrátili se do Čech.

Nadpis: *spanilá jízda zdařilá, úspěšná jízda – 1 Léta 1430 před Narozením božím: vlastně ještě na konci r. 1429 (počátek roku se tehdy počítal od vánoc); jádro vojska spojených táborů, sirotků a pražanů vyjelo z Prahy 14. prosince 1429 – 2 mstit jelenov mstit se za jeleny (srov. text verze K) – 4 zhrození poděšení, vystrašení – 6 z Nurenburga a Pamberka z Norimberka a Bamberka; podle narovnání mezi těmito městy a husity, skutečného prostřednictvím braniborského kurfiřta Fridricha v únoru 1430, měla tato města vyplatit Čechům 12.000 zlatých rýnských – 8 jakož obecně pravie jak se všeobecně říká – 9 počtu nevedě (dial. m. nevědě) počet nevím, bezpočtu – 11 v neděli masopustní: 26. února 1430*

Verze K:

Pak léta narozenie syna božieho 1430, ten týden před Božím narozením, mnozí Čechové a Moravané sebravše se velmi silně, i jeli vojensky do Míšně mstit jelenuov, kteréž sú Míšňané někdy za krále Václava zbili v uoboře před Prahú. A táhli také do jiných zemí skrze Míšeň, příležitích
 5 okolo Míšně, kdežto najprvé města Plavna i hradu rychle dobyli sú, neb Plavenský nezdržel smlúvy pražanuom, když ho z vězenie propustili. A tu pohřiechu mnoho lidí zbito jest v městě a město i hrad ohněm vypálili sú.
 A tím Němci jsúce zhrozeni z dobrých hraduov a měst utiekali sú a velmi dobře ohrazených, nesmějíce dočekati Čechuov. A Čechové jezdiec
 10 po těch zemiech, v Franciech i jinde, vsí a městeček několik tisíc vypálili sú. Míšenské knieže ihned, když jim Čechové do země vtrhli, sbieral se velmi silně u Grinhajmu. To uslyševše Čechové, upriemo na něho táhli sšikovavše se, chtíc se s ním polem bít. A tak šikem táhli deset dní. Když pak přijeli blízko k tomu městu Grinhajmu, i musili přes vodu přejetí, kteráž teče pod
 15 město. Takž když vjeli do vody vozové třmi řády, voda se zdula pro vozy vzhuoru i zvracieje druhé vozy. A tu lidu nětco se ztopí a druhým vozuom pomohú, za provazy po jednom je ven vláčice bez koní. Naposledy musie

jedním řádem přes tu vodu jeti. A když polovice vozuov přejede, křik vzejde u vojště, že již Němci táhnú na ně. A tak u velikém nebezpečnosti
20 byli Čechové pro druhú polovici vozuov a lidí. Však co jich bylo přejelo, sšikovavše se, i táhli před se proti Němci. Němci byli toliko niekoľiko set jezdných vyslali, aby Čechy shlédli. A Čechové v jednom lese dočekavše jich, i udeří na ně a ztepú jich drahně a zjímají a k svému vojsku přivedú. Jiní Němci, uslyševše to, utekli k svým a ihned nazajtršie Mišenský
25 svůj lid rozpustí a sám jede do Durink mimo Lipsko. Tu jsú dávají dobré slovo Janovi Zmrzlkovi, že jest statečně na ty Němce udeřil a jiných ponukl. Zatím noc přišla a Čechové druhé své polovice vozuov svých dočekali. A tu celú noc nespali všichni a bedliví byli, opatrujíce se před Němci. A nazajtršie táhli k Lipsku blízko, i uzří, an Mišenský budy kázal zapáliti a vojsko
30 rozpustil.

Takž pak Čechové svobodně jezdili po těch zemiach, rozdělívše se v pět vojsk. A mnoho země Mišenské spálívše, odtad táhli do Frank a odtad opět k Paraitu. Z toho města dobrého utekli sú Němci a odtad se Čechové obrátili k Pamberku. To uslyšavše Normberští, že se k tým zemiem obracují,
35 pošlí markrabí bramburského za klajtem k Čechuom i úmluvu učiní na mnoho tisících zlatých, aby netáhli dále a penieze vzali v Domažliciech na den určený. A tak s tú úmluvú vrátí se zase o masopustě. A Němci potom všecky zlaté přinesli do Domažlic. A tu Holý Prokop a pan Kostka, poravšve ty zlaté, rozdělili je mezi se etc.

40 Ta jiezda byla jest tak spanilá, že nepomní nikdy žádný takéž od Čechuov. Než by po cti stáli jako jich předci, protáhli by byli až po Rýn. Ale že sú po lakomství a po zboží stáli, i jeli zase, plné vozy zbožie nplnivše a mnoho zlatých vyholdovavše. Tak obecně všichni pravili, že z ohrazených měst více než na třidceti utekli, tvrzí velmi mnoho dobyli
45 a z nich utiekali i z druhých hraduov.

4 *přiležtiech okolo Mišně* sousedících s Mišni – 5 *Plavno*: město v Sasku (Plauen) – 6 *Plavenský*: Jindřich z Plavna a na Kynžvartě; *nezdržel smlúvy pražanuom* nedodržel úmluvu s pražany, tj. nedodržel sľib, že zůstane věrný straně podobojí a že dodá pražanům střelný prach; Jindřich z Plavna byl r. 1418 odevzdán Václavem IV. pražanům a byl vězněn až do královny smrti, kdy byl na základě uvedené úmluvy propuštěn

8 *zhrožení* postrašení – 9 *nesmějtce* neodvažující se – 11 *mišenské knieže*: Bedřich Mišenský zvaný Bojovný, který bojoval na straně Zikmundově proti Čechům – 12 *u Grinhajmu*: u Grimmy (v Sasku u Lipska na břehu řeky Muldy); *upřiemo* přímo – 16 *zracije* převrací – 19 *vzejde* vznikne, nastane – 22 *dočekavše jich* vyčkavše jejich příchodu – 23 *drahně*, hodně, mnoho – 25 *do Durink* do Durynska; *dávali dobré slovo* chválili – 26 *Janovi Zmrzlkovi*: Jan Zmrzlik ze Svojšína, významný stoupenec strany táborské – 29 *budy* boudy, stany

33 *k Paraitu* k Bayreuthu – 34 *k Pamberku* k Bamberku – 35 *markrabí bramburského*: braniborského markraběte Fridricha Hohenzollernského; *za klajtem* opatřeného glejtem, listem zaručujícím bezpečnost

40 *spanilá* zdařilá, úspěšná – 41 *by po cti stáli* kdyby usilovali o čest, kdyby jim záleželo na cti; *protáhli by byli* byli by prošli – 42 *sú po lakomstvi a po zboží stáli* bažili po hromadění věci a po majetku; *zase zpět*, nazpátek – 43 *vyholdovavše* vybrašve jako hold, tj. výkupné – 44-45 *utekli ... utiekali*: tj. nepřátelé, Němci

(BITVA U DOMAŽLIC)

To když sú vypověděli, Čechové mnozí, točíš pražané, kněz Prokop, vódce táborský, sirotci a jiná mnohá města se pány korúhevnými, sjeli sú se ku Plzni a čekali sú cizozemcív nepřátel, a potom u lesa Bavorského. A když sú se báli vtrhnúti do země a prodlévati, Čechóm se špiže nedostalo, z nichžto Čechív každý zástup jel jest domív po špiži. A jiní sú nevěděli, by Němci za lesem leželi, chtiece do Čech vtrhnúti.

A zatiem oni nepřítelé v množství velikém mnohých zemí od Říma, Švábové, Mišněné, Řezněné a jiné mnohé pokolenie, i Bavorčici, Sasici, Durynkové, a jako oni obecně pravie, jich věžňové, kteříž sú byli zjímáni od Čechív, že se jich bylo sebralo sto a třidceti tisícív, a do země České vtrhli, vsi a městečka pálili. Čechové sjevše se proti nim sú táhli vojensky. A když u vigiljí Matky božie na nebe vzetie ještě jednu míli od nich byli Čechové k Domažlicóm jedúc, inhed z přepuštění božieho velikú velmi bázní jsúc poraženi Němci, prvé než je Čechové uzřeli, s vozy svými do lesív bavorských k hradu Rýzenburku, blízko do Domažlic, obrátili sú se, s vozív utiekajíc, múku a jinú špiži na zemi mecíce, sudy s pitím osekávajíce a jiné mnohé věci s vozív mecíce. A když sú do lesív přijeli, někteří z nich postavili sú se, aby tak vozové jich a pušky mohly do Bavor přes les utéci.

Ale Čechové přiblíživše se v ně statečně vskočili, a tak sú je z jich vozív vytiskli a tu jich mnoho zbili a zjímali. A tak ode všech vozív nepřítelé utekli sú, nechavše všech pušek. A tu Čechové s boží pomocí veliké vítězství obdrželi sú a obecně pravie, že pušek tři sta a vozív dva tisíce odjeli sú jim, kromě těch vozív, kteříž jinýma dvěma cestama utekli sú, o kterýchž cestách Čechové nevěděli sú. A tak Němci v ten den velmi sú zašli a zamútili se, takže kterou cestú měli by utiekati, ovšem nevěděli sú, ale po zemiech, po lesiech, onde i onde vozové táhli sú. A sami Němci hlav kryli, po křeví chovajíce se; a jiní sú se do Čech obrátili mniece, by domív utiekali. V kterémžto také boji Čechové mnoho stanív ušlechtilých a jiných mnohých věcí, korúhve, stříbro, zlato, sukně, bulu, kterúž Eugenius papež Čtvrtý Juliánovi kardinálu dal byl, vzeli sú, aby kardinál vydal kříž na vykořěnění Čechív, kteříž sú kacieři. A pro tu příčinu dřeve řečený lid německý s mnohými biskupy a rytieři do země České byl jest přijel, ale buoh milostivý jich pýchu zahnal jest a zetřel. A proto buď požehnán na věky věkóm. Amen.

1 *To když sú vypověděli*: čeští poslové, kteří byli na chebském jednání (v květnu 1431) s králem Zikmundem a se zástupci koncilu basilejského, přinesli domů zprávu o chystané páté křížové výpravě proti Čechům; *točíš totiž, to jest*; *kněz Prokop*: Prokop Holý – 2 *se pány korúhevnými*: titul příslušníků panského stavu, kterým král povolil bojovat pod vlastní korouhví – 3 *u lesa Bavorského* u Českého lesa – 4 *špíže proviantu* – 5 *zástup* vojenský oddíl – 6 *by leželi že leží*

8 *pokolenie* národnost, kmen – 9 *jich vězňové* pozdější zajatci z jejich řad – 12 *u vigiljí* v předvečer (tj. 14. srpna) – 13 *z přepuštění* z dopuštění – 14 *bázní Jesús poražení* jsou zachvázeni bázní, vystrašení – 16 *meccie házejíce, odhazující* – 18 *postavili sú se* postavili se na odpor; *pušky* polní děla

20 *v ně... vskočili* mezi ně vtrhli – 21 *sú vytiskli* vyhnali – 24 *odjeli sú jim odňali*, vzali jim – 26 *sú zašli a zamútili se* zabloudili a byli uvedeni ve zmatek; *ovšem nevěděli sú* vůbec nevěděli – 28 *po křeví chovajíce se* schovávajíce se v křoví; *mniece domnívajíce se* – 30 *Eugenius papež Čtvrtý*: Eugenius IV. byl papežem od r. 1431 a zůstal jím až do r. 1447, přestože byl r. 1439 basilejským koncilem sesazen – 31 *Juliánovi kardinálu*: kardinál Julián Cesarini, papežský legát v Německu, hlasatel páté křížové výpravy proti Čechům; *aby vydal kříž* aby vyhlásil křížovou výpravu – 32 *na vykořeneenie* na vyhlazení – 34 *jest zetfel* potřel

(UDÁLOSTI Z PODZIMU 1436)

O ciesaři.

Téhož léta 1436 ten čtvrtek před svatým Václavem kněz Ambrož s svú rotú zvolili sobě Zdislava Mnicha z Rúnice za hajtmána a vyhnali jsú tyto měšťany: Turského, Jakuba Bracháčka, Pechu, Bielka, Vaňka kramáře. Pak – vše v tu chvíli – kázal kněz Ambrož bořit kostely, kostel 5 svatého Mikuláše a svatého Petra. I váleli jsú proti ciesaři i proti všem jeho pomocníkóm.

Téhož léta ve čtvrtek na Vše svaté vyjeli a vyšli k Plačicem z města s puškami a Diviš byl osadil Plačice svými. I nedobyvše vrátili jsú se do města a několiko lidí zabili jsú. A pak v úterý po Všech svatých téhož léta 10 přitáhli k Hradci Kostka s Pardusem s jedné strany s svými lidmi a Diviš s druhé strany; i ležal v Plačicích a pan Hlaváč ležal v Vranově. A v úterý na středu večer vytáhli Hradčané i porazili jsú vojsko Kostkovo a Pardusovo a samého Kostku zabili a vozy spálili. A jiná vojska pryč se rozprchla a Diviš zapáliv Plačice i utekl na Horu. Také v ty časy spálili vodnú věži 15 mistru Petrovi. Téhož léta v pátek, den svatého Mikuláše, jali jsú kněze Bedřicha a do věže městské vsadili jsú jeho. Téhož léta na Štědrý večer vybrali jsú Sezemice a vypálili.

Nadpis: *O ciesaři*: tj. Zikmundovi – 1 *ten čtvrtek před svatým Václavem*: 27. září; *kněz Ambrož s svú rotú* kněz Ambrož se svou stranou; hradecký kněz Ambrož byl původně duchovní hlavou východočeských radikálů (bratrstva orebitů); po rozpadu bratrstva (po r. 1425) udržel si rozhodující vliv v Hradci Králové, který zůstal

jeho přičiněním na straně sirotků; nesmířil se ani s porážkou u Lipan a udržel i potom v Hradci radikální kurs, když se i Tábor smířil se Zikmundem – 2 *Zdislava Mnicha z Rúnice*: rytíř Zdislav Mnich z Rúnice (Roudnice u Nechanic), povoláný se svým vojskem na obranu Hradce Králové, byl ustanoven od kněze Ambrože hejtmánem ve městě – 3 *tyto měšťany*: tj. odpůrce kněze Ambrože, kteří se chtěli dohodnout se Zikmundem – 5 *váleli jsou válčili*

7 *ve čtvrtek na Vše svaté*: 1. listopadu; *k Plačicem*: k tvrzi Plačicím (jihozáp. od Hradce), obsazené mužstvem Diviše Bořka z Miletínka, vítěze od Lipan, nenáviděného dřívějšího pána Hradce Králové – 8 *s puškami s děly*; *Diviš*: Diviš Bořek stál tehdy v čele vojska vyslaného Zikmundem k pokošení Hradce Králové – 9 *v úterý po Všech svatých*: 6. listopadu – 10 *Kostka s Pardusem*: Vilém Kostka z Postupic na Litomyšli a Jan Pardus z Vratkova, držitel statků kláštera podlažického u Chrudimě – 11 *ležal měl ležení*; *pan Hlaváč*: Hynek Hlaváč z Dubé na Třebchovicích; *v Vranově*: patrně tvrz Vranov u Chocně nebo snad Výrov nad pozdějším Novým Městem nad Metují – 12 *Hradčané Hradečtí* – 14 *na Horu*: na Kunětickou horu, která Divišovi patřila; *vodnú věži věž*, v níž byla studně, hrazenou studní – 15 *v pátek, den svatého Mikuláše* 6. prosince (den sv. Mikuláše však připadl toho roku na čtvrtek) – 15-16 *kněze Bedřicha*: kněz Bedřich ze Strážnice, který se dvakrát pokusil smířit Hradecké se Zikmundem, byl zatčen na podkladě kázání kněze Ambrože (podle Palackého stalo se to však 30. listopadu 1436, sice v pátek, ale na den svatého Ondřeje) – 17 *Sezemice*: severových. od Pardubic

O Hradeckých

Item léta 1437 na Nové léto vypravili jsou se Hradečtí do lesa a Diviš udeřil na ně a pobral jim koní vozníkuov na tři sta. Téhož léta v středu před Hromnicemi Hradečtí vyjeli s velikú puškú k Libišanom, i vrátili jsou se do města nedobývše.

1 *Item dále, pak; na Nové léto na Nový rok; vypravili jsou se Hradečtí do lesa*: tj. pro palivové a stavební dříví, kterého bylo nedostatek ve městě, zmítaném vnitřními rozbroji a neustále ohrožovaném vojskem Diviše Bořka z Miletínka – 2 *koní vozníkuov tažných koní* – 2-3 *v středu před Hromnicemi*: 30. ledna 1437 – 3 *s velikú puškú s těžkým dělem*; *k Libišanom*: k tvrzi Libišanům (sev. od Pardubic)

O ZLEZENÍ VYŠEHRADU A VSKOČENÍ NA NOVÉ MĚSTO A DO STARÉHO MĚSTA

Srozuměv tomu pan Jiří Poděbradský z Kunštátu, kterak v Praze nátsky trpí strana pod obojí zpuosobú a je ven ženú, stínají a jinak hubí, neb ti konšelé, kteréz byl král Albrecht sadil, někteří z nich protivní biechu a v kolejích již nebieše a po farách málo faráruov pod obojí zpuosobú bylo, i szelelo se toho panu Jiřikovi a on, sebrav lantfrýd hradecký s mnohými pány a s městy z Hradecka, i vtrhl k Praze léta božieho 1448. I leže u Prahy

poslal do Prahy, aby ho skrze Prahu pustili, že by jim nic nechtěl škoditi, než chce pokojně táhnúti svú cestú na starého Mišenského. A oni nikoli toho učiniti nechtěli, by jej propustili skrze město. A on po některém dni
10 na úsvitě, připravivše se, i vešli Botičem mimo Vyšehrad tú dierú, kudy voda tekla, i osadivše Vyšehrad, odtud na Nové Město a pak dále na Staré až k rathúzu.

A tu v rathúzu s pány pomocníky svými sede a po domích nikdy drancovati nedá. A tak Pražané, kteříž pod obojí zpuosobú přijímali, hned se
15 k němu ochotně přivinú. A on tu sobě všecky v poslušenství zavazoval. A pana Mejnhartha, hajtmána staroměstského, jechu, i dá jej do vězení na Poděbrady. A pan Hanuš Kolovrat z domu markrabství Moravského, v němž, sa hajtmanem, dvorem býval, zadními vraty skrze Židy vyjel a s dvořany svými ujel na Žebrák. Pak tu sú jemu mnozí připisovali, že
20 utíkaje židy by zezbral a klénótov na čtyři vozy by nabral. Abyšte věděli, žeť sú jemu to křivě připisovali a naň neprávě pravili! Nebyloť jest jemu do brání, an jedva sotně na jediném voze ujel, že nebyl jat. Protož, kdož by to na něho pravil, nevěřte tomu! Kromě jediný dvořenín jeho byl jednomu z Židuov lúpežníku soudek se čtvermi blanami, k celnici jdúc, vydřel
25 a druhému knihy vzal. Však obec pražská, zbúrivši se skrze okřik, židy zezbrala a zlúpila.

A Pešík z Kunvaldu, od Stříbrné hvězdy, purgmistr staroměstský, kterýž purgmistrem od krále Albrechta ta všecka léta byl, ten na Dražice nad Benátky k svým strýcóm jest utekl. A Papúšek mistr, farář od Matky
30 boží z Týna, kterýž od legáta svrchu psaného byl rozhřešení přijal, že i pod obojí zpuosobú rozdával, a Němci i protivníci opět z kolejí přeč jidechu. A mnozí zutíkáchu měšťané z Prahy, z Starého i z Nového Města.

Tehdy pan Jiří svú chvíli zsadí koňšely po městech pražských a mistra Rokycanu do Týna uvede a farářóm prvním kostely navracoval a prvním
35 měšťanóm domy jich. Přecha udělá v špitáli úředníkem, Antonína od Vosluov usadí prvním purgmistrem staroměstským etc., pana Zdeňka z Šternberka Konopištského udělá najvyšším purkrabí pražským a jiné pány úřady podělí, jichžto já psáti opúštím.

Nadpis: *vskočení vtrhnutí* – 1 *srozuměv tomu poznáv to* – 2 *nátisky* utiskování; *ven ženú* vypovídají z města – 3 *protivní biechu* byli odpúrci (přijímání podobojí) – 4 *nebieše* nebylo – 5 *lantfrýd*: lantfrýdy byly oblastní spolky šlechty a měst v rámci jednotlivých krajů, založené na základě sněmovního usnesení z r. 1440, aby v jednotlivých oblastech vykonávaly některé funkce (hlavně pořádkové a soudní) po dobu nedostatku ústřední moci za dětství Ladislava Pohrobka; jejich členové se vzájemně zavázali k zachovávání míru a udržování bezpečnosti v daných oblastech; pro případ napadení zvenčí disponovaly lantfrýdy i vojenskými silami – 6 *léta božieho 1448*: koncem srpna 1448; *leže u Prahy* když měl ležení u Prahy, tj. mezi Běchovicemi a Počernicemi – 7 *poslal do Prahy*: Jiří z Poděbrad poslal jako vyslance Jana Malovce z Pacova, Zdeňka Kostku z Postupic a vyhnané pražské měšťany Anděla a Duršmí-

da – 8 *na starého Míšenského*: na markraběte míšenského Bedřicha V. (1420-1464) – 10 *mimo Vyšehrad* podle Vyšehradu

13 *sede zasedne* (zde i dále jde o tvary historického prezentu, které mají těsný vztah k aoristu) – 15 *se přivínú* připojí se, přikloní se – 16 *pana Mejharta*: Menharta z Hradce; nebyl však hejtmanem staroměstským, nýbrž nejvyšším purkrabím pražským; *jechu* (aorist) zatkli – 17 *Hanuš Kolovrat*: královský hejtman všech tří pražských měst; *z domu markrabství Moravského*: stával na severní straně Staroměstského náměstí – 18 *dvorem býval* sídlil; *skrze Židy* skrz Židovské město – 20 *židy by zebřal* že prý oloupil židy – 21 *neprávě* nepravdivě – 22 *do brání* do loupení; *jedva sotně* sotva stěží – 23 *kromě* pouze – 24 *s blanami* s kůžemi, s kožešinami; *byl vyďřel* vyrval, násilím odňal – 25 *obec lid*, obyvatelstvo; *skrze okřik* následkem pokřiku

28 *ta všecka léta*: tj. deset let; *na Dražice nad Benátky* do Dražic u Benátek nad Jizerou – 29 *Papoušek mistr*: Jan Papoušek ze Soběslavě, který se přidal ke katolíkům za pobytu papežského legáta Jana Karvajala v Praze (srov. zde na s. 98 a 132) – 31 *jidechu* odešli

33 *svú chvíli zsadí* když přišel vhodný čas, dosadí – 34 *farářóm prvím* původním farářům podobojí, vyhnaným z Prahy – 35 *Přecha*: Přech z Budhovic, měšťan vypuzený z Prahy za účast na spiknutí proti Menhartovi z Hradce r. 1440; *v špitáli* v křižovnickém chorobinci a starobinci u Karlova mostu – 36 *usadí* dosadí, ustanoví – 38 *jichžto já psáti opúštím* o nichž nebudu psát

(SMRT LADISLAVA POHROBKA)

A pak stalo se tu neděli po světi Alžbětě, že král Ladislav křtil dietě panu Konopickému s panem Jiříkem správci a s jinými kmotry.

A tu neděli, když bude k večeruom, tehdy král jide s Hradu do Prahy, a hned jeho hlava zabolí. A nazajtřie v pondělí vyvrhle se jemu dvě hlíze, a on jich tajil pro hanbu dolejší. I kázal k sobě svým lékařuom. A jeden, ohledav jemu ruku, řekl: „Králi, neškodíť nic.“ A druhý lékař, podržav krále za ruku, i řekl: „Králi, zle se máš.“ I dali jemu lékařstvie, aby se upotil, a potom dali jemu jiné lékařstvie, aby usty vyvrátil, a potom dali jemu třetí lékařstvie, aby jeho proskočilo, a najposléze púštěli jemu krev.

10 A tak leže ve mdlobách i pustil duši v tu středu, den sv. Klimenta, v hodinu 23. A prvé nežli král Ladislav umřel, prosil pana Jiřika správce, aby sirotkám a vdovám pravdy pomáhal a nedal jich utisknutí a křivdy učiniti.

Pak nazajtřie ve čtvrtěk ten celý den ležal král v domu na marách. A šli sú lidé ten celý den ohledující krále mrtvého a byl veliký dav v li-
15 dech a pláč.

Pak nazajtřie v pátek, den sv. Kateřiny, hned po kázani šli sú na procesí, a najprv řemeslníci s sviecmi, a potom žáci a mniši, a potom rector universitatis s mistry a s studenty svými, a po nich vedli deset koní, přikrytých sukнем černým i s ryněi. A po nich mistr Rokycan šel v černém
20 ornátě, a potom šli rytieři královi, všichni v černém rúše jako mniši,

a každý z nich nesl svíci černú v rukú. A potom nesli krále Ladislava na marách konšelé staroměstí pod zlatohlavem, a páni čeští a rakúští šli okolo mar. A ležal král pod zlatohlavem na marách, odkrytý tváří, že jeho mohl každý opatřiti. A potom šel obecní lid mnohý, a tu byl tak veliký křik
25 a pláč od lidí, takový, jakož někdy veliký pláč byl, když umřel Karel, císař starý. A jakož s velikú radostí a se ctí, s trubači a s hudebníky přijali sú jeho, když do Prahy přijel, a s velikým veselím jednu branú, tak druhú branú provodili jeho s velikým pláčem a s žalostí. A to se dalo v pátek, den svaté Kateřiny.

1 tu neděli po světě Alžbětě: 20. listopadu 1457 – 1-2 křtil dietě panu Konopickému byl kmotrem při křtu dítěte pana Zdeňka Konopišského ze Šternberka – 2 s panem Jiříkem správcí se zemským správcem Jiřím z Poděbrad

3 k večeruom k večeru; jide (aorist) šel – 4 zabolí (m. zaboje) začala bolet; najřtie: 21. listopadu; vyvrhle se jemu dvě hltze (duál) naskočily mu dva vředy, boláky (příznak morové nákazy) – 5 a on jich tajil pro hanbu dolejší ale on je zatajoval ze studu, že šlo o ohanbí; kázal k sobě svým lékařuom povolal k sobě své lékaře – 7 zle se máš je s tebou zle; lékařství lék – 9 aby jeho proskočilo: tj. projímací prostředek – 10 v hodinu 23: po třetí hodině odpoledne (23. listopadu) – 12 aby pravdy pomáhal aby dopomáhal k spravedlnosti

13 ve čtvrtek: 24. listopadu – 14 ohledujte krále podívat se na krále; dav tlačence

16 v pátek: 25. listopadu – 17 na procesí na pohřební průvod; žáci: patrně mienění studenti školy při svatovítské kapitule, která připravovala adepty kněžství strany podjednou; rector universitatis rektor (pražské) university – 19 s ryněři s jízdními zbrojnoši – 22 pod zlatohlavem pod hedvábnou látkou protkávanou zlatem – 24 opatřiti spatřiti – 25 Karel: Karel IV.

(VOLBA JIŘÍHO Z PODĚBRAD)

A tu, když se sjeli na druhý sněm, rozmluvivše s velikú snažností a vážností, ohledavše stará práva česká a listy na to vydané od starodávna, že když by králuov rod sešel v Čechách, že mohú sobě krále českého z rodu panského voliti aneb jiného, ktož by se k tomu hodil, udělati králem českým.

5 A tak se na tom sněmu stalo, že páni čeští i s jinými obcemi dali sú k tomu plnú vuoli a zvolen jest za krále českého urozený pán, pan Jiřík z Kunštátu, správce český, ten čtvrtek před Přenesením sv. Václava v puostě, jakožto v hodinu 17., v Praze na rathouze v Starém Městě. A potom volení šli sú všichni do kostela k Matce boží do Týna s králem voleným s velikú
10 radostí, radujice se, že sú zproštěni z německé moci, kteříž sú myslili zle učiniti lidu českému, a zvláště těm, kteříž přídrží se čtení svatého.

A tu s velikú radostí zpívali jsú kněží a žáci: Tě boha chválíme.

1 na druhý sněm: na lednovém sněmu byla odložena královská volba až na druhé zasedání sněmu, v postě; rozmluvivše s velikú snažností pojednavše velmi bedlivě –

2 *ohledavše stará práva*: příslušné dokumenty byly k tomu účelu přivezeny z Karlštejna – 3 *když by... sešel kdyby vymřel*

5 s *jinými obcemi*: mínění zástupci ostatních stavů českých i stavů korunních zemí – 6 *plnůi vuoli* plné svolení – 7 *ten čtvrtek...*: 2. března 1458 asi v půl jedenácté dopoledne – 8 *na ralhouze* na Staroměstské radnici – 10 *sú zproštěni z německé moci* jsou zbaveni vlády králů německé národnosti (jako byli poslední králové, Albrecht a Ladislav Pohrobek) – 10-11 *kteříž sú myslili zle učiniti* kteří měli v úmyslu škodit – 11 *kteříž přidrží se čtení svatého* kteří se řídí evangeliem, tj. kteří jsou víry podobojí, založené na slovech evangelia

12 *žáci* studenti teologie, klerici; *Tě boha chválíme* slavnostní děkovný chvalo zpěv (lat. Te Deum laudamus)

ČESKÝ KRÁL BYL U POKOJI

Tak král Jiří zemi Českú spravoval v pokoji. A tak s pilností jest usiloval, aby to království prvé odsekané zase k vládání České koruny přijednal. A tak pana Zdeňka, purkrabí pražského, poslal do Lužnické země, kterýžto, to vejvodství zase k zemi přijednav a smlouvami zpuosobiv, vrátil se do
5 Čech s vojskem a s pány jinými.

A na léto král léta božího 1459 poslal tam do Lužnické země pana Čeňka z Klinštejna, prokurátora dvoru svého, aby vyptal a zvěděl dani a úžitky vejvodství toho. A tak jest to držel i s jinými zeměmi až do zproti-
10 vení a země zbuření válkami velikými a pohnutím všeho upokojení těchto všech let, neb ty všechny země pokoje velikého požíváchu od poražení táborův až do té chvíle, jakož se o tom bude praviti. Neb tento král Jiří, pány české maje v jednotě upokojené a sebe poslušné, pokojně kraloval, zemi
15 súdě, práva jim opustiv, tak aby zmatky zašlé opravoval, zdělav konšely zemské k ohledání mezi křivým a pravým.

Tento pokoj trval až do léta božího 1464, kteréhožto léta bylo divně a veliké spojení Saturna s Jovem, kteréžto počelo se v Provodní sobotu a trvalo za čtyři léta, v kterýchž letech byl mor, hlad a války veliké.

Nadpis: *u pokoji* v míru – 2 *království prvé odsekané* království zmenšené, zbavené předtím některých území; šlo o korunní území, která byla hlavně za císaře Zikmunda oddělena různými zástavami (především Dolní Lužice, zastavená kurfiřtu braniborskému); *zase k vládání České koruny přijednal* připojil zpět pod vládu České koruny – 3 *pana Zdeňka*: Zdeňka Konopišského ze Šternberka; *do Lužnické země* do Lužice – 4 *prijednav* připojiv (na základě jednání s kurfiřtem braniborským); *smlouvami zpuosobiv* zajistiv to pomocí smluv

7 *Čeňka z Klinštejna, prokurátora dvoru svého* tehdejší purkrabí královského pražského hradu – 7-8 *dani a úžitky* daně a výnosy – 8-9 *až do zprotivení a země zbuření válkami velikými*: tj. až do vzpoury a odboje katolické panské Zelenohorské jednoty proti Jiřímu – 10 *požíváchu* užívali; *od poražení táborův*: míněno dobytí Táboru Jiřím z Poděbrad r. 1452 – 13 *práva jim opustiv* postoupiv jim právní moc; *aby zmatky zašlé opravoval* aby uváděl na pravou míru vzniklé zmatky; *zdělav kon-*

šely zemské: míněno ustanovení krajských popravců, tj. dědičných soudních úředníků z řad šlechty v jednotlivých krajích – 14 *k ohledání mezi křivým a pravým* k rozhodování mezi bezprávím a právem

15 *divné* podivuhodné – 16 *spojení Saturna s Jovem*: postavení, konstelace hvězd (Saturna a Jupitera), jemuž astrologové přiřítali význam pro dějinné události; v *Provodní sobotu*: tj. sobota před tzv. nedělí Provodní (první neděle po velikonočích); v r. 1464 připadla na 7. dubna – 17 *za čtyři léta* po čtyři roky

(TAŽENÍ K TŘEBÍČI)

Tehdy ihned král Jiří táhl jest opět s vojskem do Polné, a tu aby vypravil ku pomoci knězi Jindřichovi, což by mohl nejvíce lidí. I tu dělal hajtmany pana Hrabani a nad vozy pana Jeníka; a takto k nim král Jiří mluvil pamatuje je: „Přijde-li na vás co, bíte se, milí páni, tak jako na 5 dobré lidi sluší.“ A oni takto sou se k tomu strojili: spravili sobě čtyři řady vozuov, i spravivše do nich jízdné i pěší, i táhli sou k Třebíči. I přitáhli sou pak k jednomu potoku, kdež krále uherského lidé táhli sou na ně, chtíc je poraziti. A oni sou zastavili sobě vozy u toho potoka, čekajíce jich. I nezdálo se jim tu dobře, i mluvili sou k tomu, aby přetáhli ten potok, brány 10 před sebou míti budú. I přeplavovali sou sobě vozy přes ten potok; a oni sou na ně táhli, chtíce je poraziti. Tehda oni zavřeli sou se u vozích za tím potokem, chtíc se tu brániti. I někteří páni s koní doluov mezi vozy ssedali, a to proto, nadějíce se, že jim budou k vozuom šturmovati. A oni, pojezdívše okolo nich, táhli sou k jedné březině. Tu pan Jeník mluvil jest 15 k hajtmanuom a ku pánuom prosíc, aby jemu pomocníky dali, že tomu sám dosti učiniti nemuože, by jemu se ti kams děli, kteříž sou jemu před řady jeli. I prosil jest pana Klusáčka, aby jemu ku pomoci dán byl. I tu jest pan Jeník hnul vozy tepruov, a to proto, že sou sobě byli na tom kladení velmi vozy zmátli a stiesnili. Tehda oni lidé krále uherského, vidúce to, táhli sú 20 na ně. A oni zavřeli sou se u vozích, zpravivše sobě děla a hákovnice na krajní vozy. A tak sou je od vojsky sobě odbili a odbívše táhli sou předce k Třebíči.

I táhli sou k tomu vršku, z kteréhož sou bili do páně Jindřichova vojska, spravivše sobě jedno dvěma řady vozy; a to proto těma dvěma řady 25 táhli k tomu vršku, že sou se nadáli, že jim toho vršku brániti budou, a to proto, aby sobě placu nestiesnili. A tak sou se na tom vršku položili, zase čtyřmi řady jako prvé táhli, a tak sou se krále za nic nebáli.

A pak po některém dni tu sou kněze Viktorína doluov svedli. I když sou po některém dni chtěli s toho vršku zase doluov táhnúti, takto sú táhli: 30 kázali sou ohně dělati, pískati, bubnovati, a sami, což mohli najtajněji, s vozy se zase obrátili a položili se před kněze Jindřichovým vojskem. A to sou udělali proto, aby jim na hýbaní vojska nějaké škody nebo hanby ne-

udělali. Tu sou se spolu hnuli s kněze Jindřichovým vojskem zase k Polné od Třebíče.

- 35 Jakož sou pak zase přitáhli k tomu potoku, kdež sou jim toho prvé chtěli hájiti, kdež sou pak lidé krále uherského přitáhše za nimi, i do vozuov jim z zadu vskočili, a oni sou je z vozuov zase vybili. Tehdy pan Jeník, pojavši z svého vojska dva řady vozuov, i táhl jest na ně, chtě se s nimi bít; a oni sou se s ním bít nesměli. A tak sou oni k Polné k králi, 40 pánu svému, zase brannou rukou přitáhli. A to všecko skrže vozy.

- Protož, ktož má s tím pracovati, máť nač pomysliti, aby se najprvé těmi vopatřili, ktož by toho pomáhali, aby ty jim mohl volně rozkazovati, a tak rozkazujíc tomu dosti činiti; neb dopustí-liť na tě pán buoh klésku aneb nějakú porážku, tuť nebudú viny dávati Kubovi, Švehlovi ani Petrovi 45 – již tobě to všecko připsáno bude, buď zle neb dobře!

1 *Tehdy*: koncem května 1468 – 2 *knězi Jindřichovi*: Jindřichovi, knížeti minsterberskému, svému synovi; kníže Jindřich byl předtím poslán na pomoc svému bratru Viktorínovi (obleženému v třebíčském klášteře vojskem krále Matyáše), ale sám utrpěl v květnu porážku od Uhrů; *dělal hajtmany* ustanovil jako hejtmany – 3 *pana Hrabani*: Jan Hrabaně z Přerubenic; *pana Jenika*: Vilém Jeník z Mečkova na Uhersku (u Vysokého Mýta) – 4 *pamatuje* napomínaje, upozorňuje – 5 *na dobré lidi* na urozené, na šlechtice; *sou se strojili* připravovali se; *spravili sobě* opatřili si, připravili si – 7 *k jednomu poloku*: patrně Stavečka, vlévající se u Třebíče do Jihlavy – 9 *brány*: brány vozové hradby – 13 *ssedali* sesedali, seskákali; *nadějice se, že jim budou k vozuom šturmovati* očekávající, že (nepřátelé) podniknou útok na jejich vozy – 16 *tomu dosti učiniti* zvládnouti to, stačiti na to; *by se děli* kdyby se poděli; *před řady* před vozovou hradbu – 17 *pana Klusáčka*: Jan Klusáček ze Zhoře – 18 *tepruov* teprve; *na tom kladení při tom* rozestavování – 18-19 *sou sobě byli* ... stiesnili natěsnali si – 20 *hákovnice*: ručnice vybavené před hlavnovým ústím hákem na zaklesnutí, aby se zmírnil zpětný náraz – 21 *sou je od vojsky sobě odbili* od svého vojska je odrazili; *předce* dopředu

23 *k tomu vršku*: patrně Strážná hora nad Třebíčí (proti klášteru, v němž byl obležen kníže Viktorín); *sou bili* střídali; *do páně Jindřichova vojska*: leželo poblíž Třebíče a očekávalo pomoc – 24 *jedno jen, pouze* – 26 *aby sobě placu nestiesnili* aby si neomezovali prostor (potřebný k případnému rozvinutí, kdyby táhli s vozy ve 4 řadách vedle sebe) – 26-27 *zase čtyřmi řady*: teprve po zaujetí bojového postavení na návrší obklopili se zase vozovou hradbou, zaručující bezpečnost

28 *sou doluov svedli* dolů (tj. z třebíčského kláštera) odvedli – 33 *k Polné*: k hlavnímu ležení krále Jiřího – 39 *sou nesměli* neodvažovali se – 40 *brannou rukou* se zbraní v ruce; *skrže vozy* zásluhou vozů – 43 *klésku* poklesek, nehodu

(O PAPEŽI)

Nuže, milý papeži, mohls na to pohleděti a zpomenúti, jakož se pravíš býti náměstkem Kristovým – jako by měl v pravdě býti, od Krista-li si to naučení vzal, aby křesťany mordoval svými falešnými sliby? Jináč jest

17. Žižka v nebi – vyobrazení v Jenském kodexu

paušle volia a ues gne^o k^o by se k^o had
 v diela^o k^olem g^ost^om
 A cal se natom suicim kalo se pam g^ost^om
 y o g^ost^om obge im dali su k^o plau muoli
 Abolen de r^o k^olem g^ost^om g^ost^om pam pam
 g^ost^om k^olem g^ost^om g^ost^om k^olem g^ost^om
 p^og^ost^om p^og^ost^om g^ost^om k^olem g^ost^om
 wigo dir^o p^o n^o m^og^ost^om narat^o g^ost^om m^og^ost^om
 A potom volen^o k^o su m^og^ost^om d^o k^olem k^olem
 doyna o k^olem volen^om o ueliku m^og^ost^om
 m^og^ost^om se ne su p^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om
 k^olem su m^og^ost^om k^olem k^olem k^olem a m^og^ost^om
 aem k^olem p^og^ost^om se g^ost^om k^olem
 o o ueliku m^og^ost^om k^olem k^olem a m^og^ost^om
 Cie k^olem g^ost^om
 Teto^o k^olem a^o m^og^ost^om k^olem k^olem se m^og^ost^om g^ost^om
 tel ne m^og^ost^om d^o k^olem g^ost^om m^og^ost^om
 k^olem a m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om a m^og^ost^om
 g^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om
 A pal potom m^og^ost^om k^olem k^olem m^og^ost^om m^og^ost^om
 aem k^olem m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om
 p^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om
 a m^og^ost^om o k^olem k^olem m^og^ost^om
 A pal potom m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om
 m^og^ost^om o k^olem m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om
 k^olem k^olem k^olem k^olem m^og^ost^om m^og^ost^om
 k^olem k^olem m^og^ost^om o ueliku m^og^ost^om m^og^ost^om
 k^olem m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om m^og^ost^om

18. Zpráva o volbě Jiřího z Poděbrad v Pinvičkově rukopise Starých letopisů českých – viz s. 277

COMMEN-
TARIUS BREVIS, ET
IUCVNDVS ITINERIS AT-
què peregrinationis, pietatis & reli-
gionis causa susceptæ, ab Illustri &
Magnifico Domino, Domino Leo-
ne libero Barone de Rosmital et Blat-
na, Iohannę reginę Bohemię fratre germano,
Proauo Illustris ac Magnifici Domini, Do-
mini Zdenco Leonis liberi Baronis de Ros-
mital & Blatna, nunc supremi Marchio-

natus Morauię Capitanei: Ante cen-

tū annos Bohemicè cōscriptus, &

nunc primū in latinā linguam

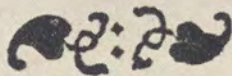
translatus & editus.

Allegij

Ex consensu Reuerendissimi Domini, Do-
mini Iohannis Olomucensis Episcopi,

*apud Joanni Tulechouis à Tulechoua, quartis
Februarij.* Anno Domini: 1608.

sibi M. D. LXXVII. et seq.

53
ty daky w diemy sa aby to pismo y
gme ktere qene dal nam pan boh
zachoval. Prosmez geho kazdu
cizviti aby chme gemu byli mili
ny me w milosa. Dypoto v biezne
radosa. Amen

Pocmase waller a Grizeld

Bys gedon es wlasserz mogny
qatrabie gmenem walterus ma
go ladi azemie pod sebu swietle
kasy wmladosa. Dobrego vuzenie
vmeantuoeb. Stetgetnyct. Ten zem nemel
aby egt my skly w budugy w meget obie
ral sie s gonu a sloby agynyct w mezy tak
nedbal. Edy sa sluhu chrwli otom pziem
lunati mezy sebu. Godnu chrwli se wawse
sie wstakm v gdu kmemu. Agedon z nich ge
navmleyse z nich die kmemu. Zadne kme
ze tbe mlodsa. Doyffage nas wstak woli.
tobie zgebiti musym. Raz w biedeti. Zet sie
nam wstakm. tboqz qinotte. Dobzie libie
vlibili. su sie. Tak ze sine stiastin. ze tak
pana mano. Zagednu. wleq. tebe. y sine
gesti. ze nas. w tom. vstak. tady. obse
stiastin. buden. v w budugie. gasy. zatot
stym. aby se. waz. ozemia. a baw. mme
stak. nebo. az. si. mlad. aplem. wstak. mlzetaba.

Kristus sv. Petra učil a trestal pro ufaté ucho Malchovo! A tak ne od
 5 Krista jsi se toho naučil, než od Lucipera a ďábla, kterýž jest navedl Kaina,
 aby bratra svého Ábele zabil, tak tebe, aby ponúkal Němcuov křižovní-
 kuov, aby Čechy mordovali. Pak by pomyslíl na to, čím jest toho Kain
 požil, zdali také není sám zabit. Ty pak, by byl sám přijel do Čech, i ty by
 byl toho požil jako ta nebožátka křižovníčkové a Němečkové; tuším, že
 10 jest jich noha z Čech neušla. I ty by byl, mám za to, s těžkem trefil do
 Říma. Než mám za to, že si tiem kárán legátem Juliánem, kteréhož Euge-
 nius papež Čtvrtý též s svú bulí do Čech poslal. Tomu buli u Ryžmberka
 vzali a jeho Němce pomocníky zbili a zjiemali a jeho kápi červenú cepami
 rozmlátili; a by byl sám na rychlé koty nevzal, byli by jeho holé pleše ne-
 15 litovali. I dobrof v Římě sedě bylo nebohými Němečky zastrkovati.

1 milý papeži: osloven Pavel II. (1464-1471) – 1-2 jakož se pravíš býti náměst-
 kem Kristovým když o sobě říkáš, že jsi zástupcem Kristovým – 2 jako by měl jak
 bys měl – 3 aby mordoval abys dával zabíjet, abys soužil – 4 pro ufaté ucho Malcho-
 vo: podle evangelia ufal Petr Malchovi, služebníkov židovského velekněze, ucho při
 zajímání Ježíše (srov. zde na s. 482) – 5 Kaina: podle bible syn Adamův, který se
 dopustil bratrovraždy – 6 křižovníkuov křižáky – 7 by pomyslíl kdybys byl pomyslíl;
 čím jest toho Kain požil k jakému prospěchu to bylo Kainovi – 8 by byl přijel kdybys
 byl přijel – 10 s těžkem stěží, těžko – 11 že si tiem kárán legátem Juliánem že si l ereš
 výstrahu z toho legáta Juliána; kardinál Julián Cesarini byl hlasatelem páté křižové
 výpravy proti Čechům r. 1431 – 11-12 Eugenius papež Čtvrtý: byl papežem v letech
 1431-1447 – 12 u Ryžmberka: u Rýznberka na útěku z bitvy u Domažlic r. 1431
 (srov. zde na s. 272) – 14 by byl sám na rychlé koty nevzal kdyby byl sám nakvap ne-
 utekl (kot = valení, postup); holé pleše vyholené tonzury (odznak kněžství) – 15 ne-
 bohými Němečky zastrkovati nebohé Němce nastrkovat

BY BYL KRÁL JIŘÍ NA PRVNÍ KNÍŽATA A KRÁLE ČESKÉ SE ROZPOMÍNAL.

Tof, milý králi Jiří, tvoji švagrové Němci, s nimiž si se spřiznil, činilit
 sú přátelsky! By byl na prvnie kniežata a krále české se rozpomínal, jak
 sú oni a kterak s Němci zacházeli, k nim příčiny hledající, nosy a uši jim
 řezali, ven z země je do jich krajin vyháněli, aby jedno s nimi v přiezni
 5 nebyli. Neb sú to dobře znali, že sú jim nikdá věrně nečinili, než kudy koli
 mohúc, Čechy i podnes pod se podmaniti žádajíc. By to byl, milý králi,
 učinil, dcery své by Němci nedával! Neb si byl opovrhl prvě zdravú radú
 dobrého a svatého kněze Martina Lupáče, nechtěl si s ním u Hory ani
 mluvití, ješto ten kněz Martin velmi o to stál a pracoval, že on kraloval.
 10 A prosil boha a řka: „Milý bože, zkaziž toho krále Jiří i jeho rodinu!“ A tak
 se stalo, že již nižádný syn jeho nenie živ ani v Čechách krom Viktorína.
 Ten vochudl a nenie při rozuomu, jako by nebyl. Dokudž král Jiří poslúchal
 rady věrných kněží, kněze Martina Lupáče, dotud mu šlo vzhuoru: z pána

- učiněn gubernátorem a z gubernátora králem; ale jakž jediné řekl Rokycanovi: „Mistře, dostis mistroval, nechť my již také mistrujem,“ ihned mu se nedařilo. Co mu radil Rokycana, Lupáč, aby svých dcer nedával protivníkuom kalicha! Najprv dceru svú dal za Matyáše, krále uherského. Ten čím se jest jemu dobrým odplatil, z napřed pověděných věcí muožeš porozuoměti. A ta jest od něho s víry svedena. Synu pak svému Jindřichovi vzal za manželku dceru Bramburského, a ten se tomu masu ženskému dal s víry svěsti. A Hynkovi, synu svému, vzal za manželku Míšenského dceru; i ten pro ženu kozlec převrhl a potom, po smrti krále Jiřího, když mu již štěstí slúžiti nemohlo, říekal takto: „Jakž sem toho kalicha, salva reverencia zvyjebeného, zapřel, žádného štěstie nemohu míti.“
- 25 Takž ten král Jiří po těch svých dcerách málo vzav, ale mnoho zámkuov, měst, příslušejících k koruně České, kteréž jest slavné paměti ciesař Karel a král český k této České koruně druhé hotovými summami skupoval a jiné směňoval etc., jakož v majestátu téhož Karla ciesaře množstvie se o tom vypisuje, těch množstvie král Jiří po své dceři Míšenskému je vrátil,
- 30 jakož též v majestátu téhož krále Jiřího se vypisuje. A proto potom i král uherský Matyáš i Němci s ním války znamenité vedli, neb je na to papež nastrojil. Hle, kterak buoh slyší své věrné, když k němu volají! Nesluší jich tehdy zamucovati, mají silného mstitele!

1 *švagrové* příbuzní prostřednictvím manželky, sestry n. dcery; zde zvl. zeťové – 3 *k nim příčiny hledajice* vyhledávajice záminku proti nim – 4 *jedno jen*; v *přiezni* v přátelství, v příbuzenství – 5 *věrně* upřímně; *kudy koli* jakkoli, jakýmkoli způsobem – 6-7 *by to byl...* učinil kež bys to byl učinil – 8 *Martina Lupáče*: utrakvistický farář v Klatovech a v Chrudimi, volený biskup utrakvistický, radikálnější než byl oficiální utrakvismus (srov. zde na s. 73); *nechtěl si s ním u Hory ani mluviti*: míněno setkání patrně u Kutné Hory, o němž není nic bližšího známo – 9 *ješto ten kněz Martin velmi o to stál a pracoval, že on kraloval* přes to, že se ten kněz Martin (tj. Lupáč) velmi o to zasazoval a usiloval, aby on (tj. Jiří) kraloval – 10 *a prosil boha*: tj. potom, když Jiří odmítl s ním jednat – 11 *krom Viktorína*: Viktorín zemřel až 30. srpna 1500, jeho bratři již dříve (Jindřich v r. 1498, Hynek v r. 1492) – 12 *vochudl* zeslábl, ubylo mu sil; *nenie při rozuomu*: Viktorín po otcově smrti vstoupil do služeb Matyášových a stále více se vyhýbal společnosti – 14 *jakž jediné* jakmile jen – 15 *dostis mistroval* dost dlouho jsi měl rozhodující vliv – 17 *dceru svú*: Kateřinu – 20 *dceru Bramburského*: Voršilu, dceru Albrechta Braniborského – 21 *Míšenského dceru*: Kateřinu, dceru Viléma Saského, jinak Míšeňského – 22 *kozlec převrhl* udělal kotrmelec, změnil přesvědčení – 23 *salva reverencia* s prominutím, s odpuštěním – 24 *zvyjebeného* zpropadeného, zatraceného

27-28 *druhé... a jiné jiné...* a některé jiné – 28 *etc. atd.*; v *majestátu téhož Karla ciesaře*: míněn patrně Karlův návrh zákoníka, tzv. Majestas Carolina (srov. náš Výbor I, s. 791n.) – 29 *po své dceři Míšenskému*: míněna Zdeňka, manželka Albrechta Míšeňského z rodu knížat saských – 30 *v majestátu téhož krále Jiřího*: nejspíše v smlouvě chebské z r. 1459 (uzavřena mezi panovnickým rodem českým, saským a braniborským) – 32 *nastrojil* navedl – 33 *tehdy zamucovati* tedy rmoutit, znepokojovat

(SMRT ROKYCANOVA)

Léta božieho 1471 ve čtvrtok na Svatého Petra na stolici posazení umřel mistr Jan Rokycana, volený arcibiskup pražský, skrze kteréhož milý buoh veliké a spasitedlné věci puosobil. Byl syn kováře chudého v před-
5 městí rokycanském. Báli se ho domácí, okolní, král, králová, neb se on bál milého boha. Byl pravé kladivo proti nepřáteluom kalicha páně i proti pikhartuom. Dajž mu, pane bože, věčnú odplatu za jeho věrnú práci! Pochován v kostele tajnském. Při jeho pochovávaní byla králová Johanna, páni mnozí, neb byl člověk modlitebný; ve dne i v noci modléval se bohu
10 ihned z mladosti své. Před svú smrtí pohleděv na kněží, kteříž nad ním stáli, řekl: „Pomněte mne, kněží, přijdeť čas, že vašimi hubami vláčiti budou po zemi; ale budete-li stáli v pravdách Kristových a příkladní, potom bude kněz věrný tak vzáctný a mil lidu jako anjel boží.“

1 ve čtvrtok na Svatého Petra na stolici posazení: 22. února; ale toho roku připadl tento svátek na pátek (podobné záměny působila nejspíše okolnost, že nový den se počítal již po západu slunce) – 4 králová královna – 5 proti pikhartuom: mñěni čeští bratří, proti nimž Rokycana na konci života vystoupil – 7 v kostele tajnském: u Panny Marie před Týnem (byl to katedrální chrám církve podobojí); králová Johanna: Johana z Rožmitálu, choť krále Jiřího – 8 modlitebný hodně se modlicí, zbožný – 10 vláčiti vláčeti, smýkati – 12 vzáctný a mil vzáctný a milý

(SMRT KRÁLE JIŘÍHO)

Téhož léta umřel najjasnější král Jiří český a markrabie moravský tu noc na sobotu před nedělí Družebnú brzo po mistru Rokycanovi, ve čtyřech nedělích; onen slovem a tento mečem bránili kalicha Kristova. A pochován v pondělí na den Zvěstování panně Marii na Hradě pražském. Stálý nea
5 lezen v pravdách Kristových, v přijímaní krve jeho předrahé, až do smrti. Umřel v ty války veliké. Smiluj se, pane bože, nad jeho dušíl Střeva jho-pochována sú s soudkem v Tajně, podlé hrobu mistra Rokycany.

1 téhož léta: roku 1471 – 2 tu noc na sobotu před nedělí Družebnú: 23. března – 4 v pondělí na den Zvěstování panně Marii: 25. března; na Hradě pražském: v královské hrobce u sv. Víta – 6 střeva vnitřnosti – 7 s soudkem: mñěna patrně schránka, v níž byly uzavřeny vnitřnosti; podlé hrobu vedle hrobu

O SMETÁNÍ KONŠELUOV – O BOUŘCE PRAŽSKÉ

Téhož léta 1483 konšelé staroměští, novoměští i malostranští, spojivše se tajně s některými pány protivnými kalicha Kristova, od nich po-

moci čakajíce, minili všecky, kteříž přijímají krev pána Krista, duchovní i světské, shladiti a vyhnati ten čtvrtek téhož léta před svatým Václavem.

5 Ale milý buoh té lsti divně překazil. Neb rada a zrada jich tajná nemohla býti. Neb Tomášek od Hvězdy zlaté, ten některému z souseduov mluvil: „Již se teď vaše tudíž posvícenie blíží. Shledáte, žeť vám dáme krvavých mazancuov žráti.“ Ale ten jsa chytrý, poradiv se, i než ten čas přišel, ten týden před tím odšel na onen svět jako Jidáš. I roznášelo se jest to tajně
10 mezi lidmi, neb jsú v ty časy soused sousedem nesměl volně mluviti. A chtěl-li jest kto s druhým na rynku mluviti, ohlédal se jako vlk, zdali by tu třetí byl, aby jich nevyzradil.

Pak nad to více konšelé tíž měli své šibaly a zrádce, ti po vinních a po šenkovních domích chodíce počínali sami najprv lecos mluviti proti konšeluom, a přimisl-li by se kto k tomu a pověděl co takového, ješto by nebylo
15 libo konšeluom, i zrazovali je a oni je sázeli a druhé i mučili a tak své šibalstvo konali, jakožto Jíru hrstníka z krámcuov od svatého Havla a Šajnohu. Ten, ač jest byl Němec, ale potom poznav pravdu, i věrně se jí přidržel, takž pro ni i hrdlo ztratil. Neb jsa před nimi obžalován, i tak ho na škřipci
20 v Starém Městě pražském mučili a pálili, až jeho na škřipci umrtvili. Potom nesli jej do domu jeho a přikryli jeho, jako by sám od sebe umřel, na marách. A ženě jeho bránili jsú plakati, hrozíce jí a jiným, aby se v šatlavě neoctli.

Tak se to násilě předce konalo, až již bliz od toho času, že jsa nemocen na Hradě pražském kněz Hanuš Kolovrat, kterýž chtěl býti arcibiskupem
25 pražským, i pracoval k smrti; tak se dlúho mučil, nemoha umřieti, věda o tom, co se má Čechuom věrným v Praze diti, i pověděl jest a výstrahu jim dal, jakož by se pak bylo to vskutku tak nalezlo. Ale milý buoh té lsti divně překazil. Neb kterýž jsú jámu jiným kopali, do té jámy samy dopustil vstrkati. Neb ty výstrahy majíce, z božieho jednanie že jsú jim oznámeny,
30 i soused sousedem, jemuž dobře věřil, to vypravoval v tajnosti, a ten opět jinému, až se to všecko rozneslo. I věřice pánu bohu, že jich neráčí opustiti, i nečekavše noci, v níž sú měli sousedy jímati a katovati se s nimi, i předešli je ten den prvě. Neb byli sú ti konšelé všecky před tím zapisovali, aby každý, což na koho zbroji přísluší mieti, byl s ní hotov, když koli
35 udeřino bude k šturmu na rathúze.

Takž věrní Čechové tu středu před svatým Václavem, nečekajíce šturmování na rathúze, i šturmováno jest u Malky boží před Tajnem. Takž potom ihned po jiných kostelích šturmovali. Takž se mnoho suseduov sběre rychle, a to bylo v 14 hod., i jdú k rathúzu staroměstskému s zbrojí.
40 A mezi vraty rathúzsými stál purgmistr od Klobúkuov. I když sú k rathúzu přišli, otázal jich, co by chtěli, jemuž odpověděli, že by k rozkázání konšelskému to učinili. Jimž poděkovav z poslušenstvie hotového, i kázal jim tu čekati. I chtěl před nimi rathúz zavřiti. Ale oni ihned se na něho obořili a on prchl a utekl nahoru a skryl se. Takž všedše na rathúz,

45 i jali purgmistra s konšely a prikázali jim v světnici radné seděti tak, aby
žádný nevycházel. I vyšel jest purgmistr na mázhúz, a ihned jeden sudlicí
jeho nohy probodl a on ihned učinil se zabitého a tajil v sobě duši. A oni
nechtějice, aby tu mrcha ležela zabitá, i strojili se s ním k voknu, aby ho
50 vyvrhli s rathúzu. Ale on chytil se rukou železa toho, na němž zpoléhají
takž ten upadl až na zemi s rathouzu, v košili toliko na zemi ležel, zkrva-
vený jsa. A Publik konšel utikal s rathúzu, toho ranili před rathúzem.
I prosil jest: „Nezabíjejte mne, že vám divné věci povíem.“ I vlekli ho do
šatlavy. Jiné pak konšely vsázeli do vazby. A v ty časy také zazvonili
55 k šturmu na rathúze. Tuž tepruv, co živo, běží k rathúzu. A Němci někteří,
kteříž sú o té zradě věděli, rychle také k rathúzu na pomoc konšeluom
běželi. Ale byli sú již zmeškali. I někteří zjímání jsú a jiní utekli a roz-
prehli se.

Tuž také hodinu na Novém Městě obec s svými konšely šermovali, ale
60 mnohem ukrutněji, neb vskočivše do rathúzu, písaře, kterýž jest bránil,
aby nešli do radné světnice, toho najprv zabili sú. A konšelé někteří prvě
utekli jsú před tím z rathúzu. A kteréž našli v světnici, ty všedše zekali
a zsekavše smetali je vokny ven s rathúzu. Nedoruoště Martin, ten upadl
s pavlače v rathúze, Boreš nožieř, a ti od toho zemřeli. Páral pak, kožišník,
65 najprvnější konšel, ten byl utekl a schoval se u souseda v luoži. A tu na-
lezen jest a veden jest k rathúzu, spínaje ruce a říkáje z otrapy: „Ó, milý
králi!“ A než ho dovedli k rathúzu, majíce k němu velikú nechut, neb
velikú nespravedlnost lidem činil – penieze lidem chudým neb sirotkuom
vyzdvihoval a jich mocí požieval, jakož mu se zdálo – na rynku, rozstú-
70 pivše se od něho, i stříleli k němu a sekajíce jeho říekali: „Toť mých deset
kop,“ a jiní: „Toť mých pět kop.“ A on již byl bez duše dávno. A proto se
chudina nad ním po smrti mstila, litujíce své křivdy, již jest jim činil.
I přivlékli ho před rathúz k jiným, kteréž jsú smetali. Na Malé Straně stali
Piplmasko, muže starého, šedivého a bradatého – ten málokdy býval bez
75 věnce – a s ním druhého, Tomka krajčího.

Tehdy obec s boží pomocí opanovavše rathúzy, pečeti vzemše, volili
sobě jiné úředníky hajtmány. Téhož dne vybili kláštery a je zebali a mni-
chy vyhnali. Bosácký klášter u svatého Ambrože na Novém Městě u šran-
kuov proti královu dvoru, ten jsú veškeren obořili a potom bosáky a mnichy
80 bosákuov – proti přijímání těla božieho a krve boží pod obojí zpuosobú,
mistra Valentina Vlka, kanovníka hradského, jenž mnoho a příliš vyl proti
pravdě, a nějakého Martina Pušky, doktora z Chrudimě, poběhlce nešle-
chetného. Ten, jsa na Karlově v klášteře, neměl dosti na tom, že tam kázal,
ale scházal doluov, do jiných klášteruov, jako k Sněžné matce boží, k svatě
85 Anně, svatému Duchu, haněje a kaceřuje. A tak ti mniši pravili lidem, že

pod zatracením duše naší, ktož přijímají pod obojí zpuosobú, že budú za-
traceni.

90 Téhož také dne na židy uderili a všecko jim pobrali a rathúzy jsú
dobře osadili a v noci žoldnéři po městě chodili.

Nadpis: *o smetání o vyházení (z oken) – 2 protivnými kalicha Kristova* kteří byli odpůrci přijímání podobojí – 4 *ten čtvrtek*: 25. září 1483 – 5 *té lsti divně překazil* ten lstivý skutek (tj. spiknutí konšelů pražských měst proti utrakvistům) podivuhodným způsobem překazil – 6 *od Hvězdy zlaté*: dům U zlaté hvězdy v dnešní Havelské ulici – 7 *vaše tudiež posvícenie* (ironicky): bylo to před pražským posvícením svatováclavským – 8 *poradiv se věda si rady* – 10 *nesměl* neodvažoval se – 11-12 *zdali by tu třetí byl* zdali tu není (někdo) třetí

13 *šibalý* podvodníky, provokatéry – 13-14 *po vinních a po šenkovntech* domích po vinárnách a pivnicích – 16 *a oni je sázeli* a oni (tj. konšelé) je vsazovali do vězení; *druhé* (některé) jiné – 16-17 *své šibalstvo konali* podvodně, lstivě si počínali – 17 *hrstníka* krupaře – 19 *takž tak že, že až* – 20 *umrtvili* umučili k smrti, usmrtili – 22 *aby se neoctli že se octnou*

23 *předce* dále, stále; *až již bliz od toho času*: blízko 25. září, na kdy bylo provedení spiknutí stanoveno – 24 *kněz Hanuš Kolovrat*: Hanuš z Kolovrat, tehdy probošt svatovítské kapituly a administrátor konzistofe podjednou; zemřel již 27. září 1483 – 27 *jakož by se pak bylo to vskulku tak nalezlo* jak by se to pak bylo skutečně stalo – 32 *katovati se s nimi* mučiti je – 33 *ten den prvé* o den dříve, den před tím – 34 *aby byl s ní hotov* aby byl s ní pohotově – 35 *k šturmu* na poplach

36 *tu středu před svatým Vácslavem*: 24. září 1483 – 37 *šturmování* zvonění na poplach – 39 *v 14 hod.*: v 8 hodin ráno našeho času – 40 *purgmistr od Klobúkuov*: staroměstský purkmistr Jan od Klobouků (nazýval se podle domu U klobouků v dnešní Havelské ulici) – 41-42 *k rozkázání konšelskému* z příkazu konšelů – 42 *z poslušenstvie hotového* za pohotovou poslušnost – 45 *v světnici radné* v síni, kde se konala zasedání obecní rady – 46 *na mážhúz* do velké síně, která sloužila k shromážděním celé obce – 47 *učinil se zabitého* dělal, že je zabitý – 49-50 *zpoléhají vuokně* (duál) spočívají okna, okenní křídla – 52 *Publik konšel*: Prokop z Velevic, zvaný Publik asi proto, že býval dříve veřejným písařem (notářem)

59 *obec lid*, obyvatelstvo; *šermovali* potýkali se, bili – 60 *vsokočivše* vniknuvše – 61 *prvé* dříve, předtím – 65 *v luoži* v posteli – 66 *z otrapy* z omámení, z pomnutí – 67 *nechut* nevoli, hněv – 68 *penieze lidem chudým neb sirotkuom* vyzdvihoval prisvojoval si peníze z chudinské a sirotčí pokladny, uložené na radnici – 69 *mocí požíeval* svévolně užíval – 72 *své křivdy* bezpráví nad sebou – 74 *Piplmasko*: tehdejší purkmistr, zvaný též Piprňásek; *bradatého* vousatého – 75 *bez věnce* střízlivý (věnec nebo vích měly ve znaku domy, kde se pilo víno nebo pivo)

77 *zebrali* vyloupili – 78 *bosácký klášter u svatého Ambrože*: na místě dnešního výstavního domu U hybernů s přilehlou budovou na Náměstí republiky (původně klášter italských benediktýnů, opuštěný za husitských válek; r. 1461 jej dal Jiří z Poděbrad minoritům, bosákům); *u šrankuov* u závor (na hranici Starého a Nového města) – 79 *proti královu dvoru*: sídlo českých králů od doby Václava IV. do Vladislava Jagellonského bylo na místě dnešního Obecního domu na Náměstí republiky – 80 *provodili* vyvedli, vyhnali – 82 *mistra Valentína Vlka, kanovntka hradskeho*: tehdejší kanovník u sv. Víta na Hradě pražském – 83 *Martina Pušky, doktora z Chrudimě*: augustiniánský řeholní kanovník v klášteře na Karlově – 85 *k Sněžné matce boží*: do karmelitánského kláštera při kostele Panny Marie Sněžné na dnešním Jung-

mannově náměstí – 85-86 *k svaté Anně, svatému Duchu*: do ženských klášterů sv. Anny (dominikánky; na dnešním Anenském náměstí) a svatého Ducha (benediktýnky; v dnešní Dušní ulici), kde řeholnice přijímaly podobojí – 86 *kaceřuje* obviňuje z kacířství – 89 *na židy* na obyvatele Židovského města – 90 *jsú osadili* obsadili (strážemi)

KRONIKA STARÉHO PRAŽSKÉHO KOLEGIÁTA

Tato kronika, obsahující záznamy z let 1419-1441, má vztah k jedné větvi Starých letopisů českých, ale vzhledem k tomu, že je psána latinsky, nelze ji do rámce letopisů přiřazovat. Ukazuje však, že záznamy Letopisů reprezentují základní typ kronikářství husitské doby a že ovlivnily i soudobou latinskou analistiku. – Název dostala kronika podle zmínky o vylopuení kolejních knihoven za bouře po smrti Jana Želivského, při němž se autorovi ztratil vzácný kostnický rukopis Husův o přijímání podobojí. Zmínku však lze vyložit i jinak, protože tehdy byly vybity i jiné domy, zvláště konšelské; podle toho lze hledat i autora kroniky jinak, než jak byl hledán dosud, a to mezi laiky. Na laika ukazuje také hrubá latina s leckterými bohemismy a zmínky o autorově účasti na válce. Verše o bitvě u Habrů r. 1442, které byly do kroniky zařazeny a které sotva pocházejí od jejího autora, svědčí snad o tom, že znal tuto báseň zachovanou jen ve zlomku.

I

Léta páně 1422 v úterý po Zjevení páně přišel svrchu řečený král Zikmund do Čech s velikým vojskem, Kutnou Horu vypálil i mnoho vsí a městeček v kraji čáslavském a pobil kněze i lidi, kteří zůstali v Kutné Hoře. Tehdy též děti byly loupeny od Uhrů a ženy i panny od nich przněny až k smrti. Proti němu pražané i Žižka s těmi, kdo se jich přidržovali, vojsko své připraví a šiky své proti němu sestrojí. Od Kolína král, jak bylo řečeno, utekl, zapáliv město; pronásledují jej a blízko Habrů na jedné hoře královské vojsko spořádá své šiky. Rozvinou korouhve. Ozve se ohlušující ryk polnic a Čechové se na ně zmužile vrhnou. Uhři se dají na útěk. Ale co tehdy mohla prospět moc královská, když bůh na ně seslal silnou hrůzu? Opouštějí korouhve, koně ostruhami bodají a stejně utíkají, kdo jen utéci může; a kteří neutečou, odevzdají svá těla smrti; některé zastihne meč, jiní se utopí v řece. Připraví se útok; město Německý Brod padá a hynou všichni, kdo v městě zůstali; jenom v městě zahynulo mečem, jak se praví, 15 nejmeně tisíc a pět set lidí. A po tomto vítězství byli Češi obohaceni nevyličitelnou kořistí nepřátel i prchajících. V městě též byl zajat jeden slovnutný a velmi statečný rytíř, jenž byl hejtmanem, Polák řečený Záviše Černý, a jako zajatec s jakýmsi rytířem řečeným Mrvice byl dovezen na pražskou radnici k Červenohorskému.

20 Téhož roku v pondělí po Reminiscere byl na radnici na Starém Městě sřat jeden kazatel, kněz Jan z Písků z Nového Města, ještě s devíti jinými.

Pro jeho smrt zpustošila obec nebo lid obecný obojího města všechny koleje a odnesla rozličné knihy z knihoven. Mně též vzali mé knihy, mezi nimi traktát mistra Jana Husa, psaný jeho vlastní rukou v Kostnici v žaláři, 25 který složil o přijímání pod obojí způsobou; v něm rozličnými autoritami dokázal, že přijímání pod obojí způsobou je svaté, pravověrné i záslužné. Pro smrt onoho kněze byli také téhož dne vyloupeni všichni židé a toho dne byli dva starší městští sfati a nazítří pět z konšelů a potom rychtář s několika osobami.

1 v úterý po Zjevení páně: 13. ledna (6. ledna 1422 bylo v úterý); Zikmund přišel do Čech už v polovině prosince 1421) – 7 město: Kutnou Horu; blízko Habrů: město na jih od Čáslavi (dnešní okr. Havl. Brod) – 13 v řece: v Sázavě, na níž se pod utíkájcími prolomil led; Německý Brod: nynější Havlíčkův Brod – 17 Závíše Černý: Závíše Černý z Garbova, vyslanec polského krále Vladislava u krále Zikmunda – 19 k Červenohorskému: Hynek Červenohorský z Náchoda na Adršpachu byl zajat 15. května 1421 při dobytí Jaroměře, kde byl královským hejtmanem, a uvězněn na Staroměstské radnici – 20 v pondělí po Reminiscere: v pondělí po druhé neděli postní (zv. Reminiscere), tj. 9. března 1422 – 21 Jan z Písků: Jan Želivský; chrám Panny Marie Sněžné, kde Želivský kázal, byl jinak nazýván „Na pískách“

II

Léta páně 1428 v zimě vytáhnou obě polní vojska a někteří pražané, s nimiž jsem byl i já, na Moravu a sirotci s pražany i s panem Janem Tovačovským táhnou k Uherskému Brodu, jenž se jim dobrovolně poddal. A potom se všechna vojska sejdou u Veselí a přes Skalici a Senici vstoupí 5 horami do Uher, zpustoší podhoří kolem Ořechova, Modré, Pezinku a město hrabat od svatého Jiří; a mnoho lidí tam pobili. Potom se u Pošoně neboli Prešpurka položili táborem před předměstími i v předměstích, jež potom vypálili, a mnoho škod učinili. A teprve potom se vrátili přes Loznici, Senici a Šintavu a kolem Trnavy, Kostolan, Čechtice a Nového Města směrem 10 k Beckovu, všecko zpustošivše a spálivše Brod. Odtud, rozpustivše své, Moravou míří na Opavu. Tehdy, strachem zděšení, prchají obyvatelé z města Polské Ostravy, měst Ketří a Osoblahy; a vévoda Václav Opavský s městem Hlubčicemi i s Hradcem dobrovolně se jim poddal. A potom oblehnou mladého vévodu Bolka v Hlohově, pak města dobudou útokem a zajmou více 15 než tisíc zajatců stavu zemanského a jiné z měst Bělé, Prudníku i ze Střelče. Potom svrchu řečený vévoda Bolek přišed, zapsal se jim s poddanými, že nebude proti nim, a zajatce vykoupil penězi. Potom vévodové slezští, města i biskup seberou vojsko do pole proti nim u Nisy. Na ně v předměstích ti svrchu řečený ze svých vozů s pěšími vyskočí a protivníků dobře na dva 20 tisíce pobijí a utopí; ba několik jich vskočí se svými až do města a spálí vozy Slezáků zároveň s předměstími a s kostely. Hrůza náramná padne na Sle-

záky; prchají z těch měst, nevyčkávajíce ani příchodu svrchu dotčených vojsk: z Pačkova, Ziegenhalsu, z Frankenštejna, z města Otmuchova, z Krotkova, z Břehu, z Olavy, ze Střelína. I vévoda minstrberský se jim se svými 25 měšťany poddal. Utíkali též z Reichenbachu. Okolo něho zůstali ve dny velikonoční, a tam přišli k nim z Čech páni i z měst vojsko veliké. S nimi se vrátili do Slezska přes hrad Sobotku, z něhož lidé utečou a naši jej zaplní svými. Potom dobudou mnoha dobrých tvrzí a ze Středy přivezou zásoby na hrad. Pak opět vévodové s městy seberou svá vojska u Lehnice. Naši 30 proti nim táhnou na Goldberg. A všichni, když uzří Čechy, v noci prchají k měštům. Potom dobudou Češi města Hojna, mnoho lidí pobijí a město zapálí. Pak táhnou k Vratislavi a zapálí jim předměstí, ačkoli v městě měli na sto tisíc lidí z jiných rozličných měst i ze vsí. Potom zpustošivše a spálivše mnoho vsí, městeček i tvrzí, odehnali i mnoho stád skotu i bravu 35 a vrátili se do Čech ke svátku letnic.

1 *obě polní vojska*: tábořské i sirotčí – 2-3 s *Janem Tovačovským*: Jan Tovačovský z Cimburka, moravský šlechtic, stoupenec husitství, otec Cibora Tovačovského (n. zde na s. 351) – 5 *kolem Ořechova*: kolem Ořešan (na vých. straně Malých Karpat jako ost. uv. města) – 5-6 *město hrabat od svatého Jiří*: Svätý Jur – 6-7 *u Pošoně neboli Prešpurka*: maďarské a německé jméno Bratislavy – 9 *Nového Města*: N. Mesta nad Váhom – 10 *Brod*: Uherský Brod – 12 *měst Ketři a Osoblahy*: města Ketř na Hlubčicku (v dnešním polském Slezsku) a Osoblaha na Krnovsku – 13 s *Hradcem*: s Hradcem u Opavy – 18 *biskup*: vratislavský biskup Konrád Olešnický – 23-31: města a hrady Pačkov, Ziegenhals, Otmuchov, Sobotka . . . Hojno ve Slezsku mezi Kladskem a Odrou – 24 *vévoda minstrberský*: Jan – 25-26 *ve dny velikonoční*: kolem 4. dubna 1428 – 26 *z měst*: z husitských měst – 35 *ke svátku letnic*: 23. května 1428

KRONIKA BARTOŠKA Z DRAHYNIC

Bartošek z Drahydic, drobný neučený šlechtic v karlštejnských službách, je svou povahou blízký zemanským válečníkům, kteří promlouvali ve Starých letopisech. V mládí poznal dosti svět (r. 1408 byl v Itálii) a válku prožil nejdříve snad ve službách předního katolického magnáta z Podbrdsku, Hanuše z Kolovrat, pak na Karlštejně. Všiml si povýtce válečných událostí, a to nejen z nejbližšího okolí, jemuž ovšem věnoval zvláštní pozornost, ale i z končin vzdálenějších, takže historie husitských válek má v něm v rozličných podrobnostech spolehlivého zpravodaje. Tento prostý katolik byl sice ve shodě se stanoviskem římské strany přívržencem krále Zikmunda, ale i o druhé straně vypráví poctivě a objektivně. Jeho strannická příslušnost mu nevadila, tak jako jiným, v tom, aby byl dobrým Čechem. – K jeho kronice je ještě přidána pestrá směs zpráv o událostech z let 1310 až 1460. Na rozdíl od Bartoškovy vlastní kroniky, zachycující události z let 1419 až 1442 a psané barbarskou latinou, ještě víc prostoupenou bohemismy než latina tak řečného starého pražského kolegiáta, je tento přídavek aspoň zčásti český.

Téhož roku, totiž 1434, v neděli na den svatého Kryšpína v oné slabice cris-pan, 30. dne měsíce května, v hodinu nešporní nebo tak kolem ní, na

indikci dvanáctou, dne třetího před kalendami červnovými, v šestnáctém stupni slunečním, kdy byla nedělní litera C, ve čtvrtém roce papežování
5 nejsvětějšího v Kristu otce a pána, pana Eugenia, v druhém pak roce císařské vlády nejjasnějšího knížete a pána, pana Zikmunda, boží milostí císaře římského, vždy rozmnožitele říše, a krále uherského, českého, dalmatského, charvátského atd., v den, kdy bylo slunce ve znamení Blíženců a měsíc
10 v ocase neboli na konci Ryb, mezi městy Kouřimí a Českým Brodem blíže vsi... vstoupili v boj vznešení a urození páni, pan Menhart z Hradce, pan Ptáček z Lipého, jinak z Rataj a z Polné, pan Aleš ze Šternberka, jinak z Holic, páně Čenkův syn z Veselé, jinak z Vartmberka, pan Herant z Kunštátu mladý, sídlem na Poděbradech; ze strany však pana Oldřicha z Rožmberka pan Mikuláš rytíř řečený Krchlebec, Chval z Chmelného, jeho hejtmani, Janek Předborův s lidem řečeného pana Oldřicha z Rožmberka, jak se
15 pravilo, s dvěma sty nebo o něco méně jezdcí a s osmi tisíci pěších, i pan Jan ze Švamberka, velkomožný pan Aleš z Žeběrka, pan Boreš, třebas pěší a chudý, z Oseka, Zdeněk z Drštky, Protiva ze Svojšína, Hádek z Paběnic, bratři Burián a Jan z Bukštejna, rozliční zemani z kraje plzeňského a někteří měšťané z Plzně, Bohuslav, purkrabí pana Jana z Rábí, Václav Vorlejš z Frimburka, Ruprecht z Kočova a lid pana Václava z Michalovic křižovníka, seděním na Strakonících, Václav Strúch, velhartický purkrabí dříve řečeného pana Menharta, Diviš řečený Bořek, Petr Zmrzlík ze Svojšína, seděním na Orlíku, Beneš z Myšlína u Mirovic, Vilém z Jaroslavic, pod-
20 purkrabí na hradě Karlštejně se svými druhy z téhož hradu, totiž Matějem řečeným..., Štěpánem řečeným Štětinou, Václavem ze Skrhlova, Linhartem, služebníkem Bartoška z Drahyne, Matějem Černým, Maříkem, Pechem a dvěma kopiníky i s četnými jinými, jízdnými i pěšimi; a též někteří měšťané ze všech měst pražských a měšťané z Mělníka; řečení páni, rytíři,
30 měšťané i zemani, majíce všichni dohromady, jak se obecně říkalo, tisíc jezdců a deset tisíc pěších nebo o něco méně a dvanáct nebo o něco méně kop vozů s příslušnou výstrojí a s děly; a Černín, pan Petr z Chlumce, pan Beneš z Dubé, seděním na Kozlím, Jakoubek z Božejova, purkrabí ovdovělé paní Brechty z Konopiště s lidem řečené paní, z jedné strany; a kněz Prokop
35 Holý, tehdy hejtman sekty táborské, se samými tábory polními a Jan řečený Čapek ze Sán, tehdy nejvyšší hejtman Žižkovy sekty sirotků, podobně v poli už dvanáct let bez přestávky válčících, a kněz Prokúpek řečený Prokop Malý a Ondřej řečený Keřský, hejtman též táborských z Tábora, s měšťany odtamtud i s měšťany z Berouna, Slaného, Žatce, Loun, Kouřimě, Kolína,
40 Hor Kutných, Českého Brodu, Čáslavě, Nymburka, Hradce Králové, Jarměře, Trutnova, Dvora, Vysokého Mýta, Klatov, Prachatic, Domažlic, Písku, Litoměřic, Roháč z Dubé, Zajímač z Jevišovic s jinými svými společníky, jak se obecně říkalo, sedm set jízdných a devět tisíc nebo méně pěších, ... vozů, čtyřicet i více děl řečených *húfnice* s jinými děly i s jejich

45 výstrojí ze strany druhé. A svrchu řečení páni, předstírajíce, jako by od nich utíkali i od ocasu svých vozů, sešikovali nejlepší lid pana Oldřicha z Rožmberka dříve řečeného, z krajů plzeňského a prácheňského, pana Menharta i z Karlštejna v ocasu i zavírce svých vozů s korouhví pana z Rožmberka tajně a skrytě, k zemi sklánějíce kopí i samostříly, jež drželi, a odvrátivše
50 jaksí zadek i ocas svých vozů od oněch nepřátel tábořských i sirotčích atd., jako by se pokoušeli ustoupiti a utéci. Posléze sami nepřátelé je pronásledovali se svými vozy k ocasu vozů panských, z děl silně střelíce a křičíce: „Běží, běží a utíkají!“ A přibliživše se k vozům panským se svými vozy asi na půl honu nebo o něco méně, útočně vypadli ze svých vozů, chtějíce
55 vniknout do vozů panských. Tu lid panský a páni, zdvihnuvše plachtu neboli korouhev pana Rožmberka a jinou, ven ze svých vozů proti nim již blízko jsoucím vypadli a mužně s nimi bojovali a je tak odvážně a prudce bili, co bys dořikal onen žalm „Smiluj se nade mnou, bože“ (Ž. 56). Táboři a sirotci se obrátili a dali se na útěk a chtěli se vrátit do svých vozů, aby se
60 v nich zavřeli. Tu dříve řečení páni a lid, s nimi se tak rychle a hbitě bijíce, stíhali je, že s nimi vběhli do jejich vozů a tam v týchž vozech řečené kněze, oba Prokopy zmíněné, i více kněží z jejich zlořečené sekty zabili; a mnohé z nich ve vozech i na útěku z vozů, stíhajíce je, pěši i jízdné, pobili a usmrtili; a podhejtmany Jíru Ušatého i Mareše Kršňáka zajali. A tak se obecně říkalo
65 od těch, kteří tam tehdy byli, že dříve řečené sekty měly deset tisíc a půl třetího sta lidí a sami totéž říkali, ale uteklo jich sotva tři sta. Ty všechny na místě i na útěku k Českému Brodu a blízko Brodu pobili a spálili, také všechny vozy, děla, zbraně i výstroj jim vzali. Řečený však Čapek a Ondřej Keřský, svrchu uvedení hejtmáni, utekli do Kolína na koních a s nimi malý
70 počet jejich pěších druhů.

1 *na den svatého Kryšpína*: jeho památka se slavila 25. října, někdy také 30. května; zde jde o druhý termín – 1-2 *v oně slabice cris-pan*: časový údaj podle veršovaného kalendáře, zv. cisiojanus, v němž byly dny vyznačeny slabikami hlavně podle svátků příslušných světců; v obvyklém víceslabičném údaji je pro datování rozhodující první slabika (zde *cris*), ostatní mají jen kontrolní povahu – 2 *v hodinu nešporní*: asi mezi 4. a 5. hodinou odpolední – 3 *na indikci dvanáctou*: obšírné udání data rozličným způsobem, jindy v takové míře neužívaným, spolu s připojením roku papežské a císařské vlády, je charakteristické pro katolika Bartoška; chtěl tu zřejmě zbytkem svého školního vzdělání naznačit důležitost události; *indikce*: číslo označující, kolikátý je daný rok v patnáctiletém cyklu; *kalendy*: v římském kalendáři první den v měsíci; *stupeň sluneční*: číslo označující, kolikátý je rok v osmadvacetiletém cyklu; *nedělní litera*: sloužila k zjištění, na které dny případnou neděle v roce určeném v tomto cyklu – 5 *Eugenia*: Eugenius IV. byl papežem v l. 1431-1447; *v druhém pak roce...*: Zikmund se stal císařem až v květnu 1433 – 7 *rozmožitele říše*: středověký překlad lat. augustus (= vznešený, posvátný; pak součást titulu panovníků) spojením se slovem augeo (= množit, zvětšovat) – 10 *blíže vsi...*: jméno Lipan nebo Hřibů vypadlo Bartoškoví z paměti; *páni...*: výčet účastníků je leckde charakteristický proto, že ukazuje autorův vztah k jednotlivým

osobám, které z nich blíž znal a jichž si zvláště vážil; podrobnější zprávu o nich i o bitvě samé podal Bartoškovi jeho sluha Linhart, níže připomenutý; z *Hradce*: z Jindřichova Hradce – 10-11 *pan Pláček*: Hynek Ptáček z Pirkštejna – 12 *páně Čeříkův syn*: Jindřich z Vartemberka – 12-13 *pan Herant z Kunštátu mladý*: Jiří z Poděbrad, tehdy čtrnáctiletý – 14 *Krchlebec*: purkrabí zvíkovský – 18 *Hádek z Paběnic*: patrně Jan Olkmai, řečený Had z Paběnic, připomínaný na Chotěšovsku r. 1432 – 19 z *Bukštejna*: z Gutštejna – 22 *Václav Strůch*: v letech 1430-1433 byl velhartickým purkrabím Petr Štrouch z Chlumku – 23 *pana Menharta*: Menharta z Hradce; *Bořek*: Diviš Bořek z Miletínka – 25-26 *Matějem řečeným...*: jméno u Bartoška nevedeno – 32 *Černín*: Jan Černín z Vysoké (z Mlázovic); *Petr z Chlumce*: Petr z Janovic na Vysokém Chlumci – 33-34 *paní Brechty*: Perchty ze Šternberka, matky Zdeňka ze Šternberka – 41 *Dvora*: Dvora Králové – 42 *Zajímač z Jevišovic*: Sezima z Kunštátu, držitel sázavského kláštera – 44 *pěších*: v latinském textu vypadlo příslušné slovo „pěších“ a stejně údaj o počtu vozů; *hůfnice*: české slovo v latinském textu – 53-54 *asi na půl honu*: asi na 80 m

PROKOP, PÍSAŘ NOVOMĚSTSKÝ LATINSKÁ KRONIKA

Jde o nedokončenou kroniku novoměstského písaře Prokopa, známého též jako skladatele české veršované kroniky. V latinské kronice, psané od r. 1476, znamenal autor i zlomky časových českých satirických popěveků z doby počátků husitských bouří. (O autoru viz podrobněji zde na s. 104.)

Když tedy bylo v Čechách zvěstováno, co se stalo v Kostnici s Janem Husem i Jeronýmem, jejich žáci a následovníci, všichni se sešedše dohromady, nejprve posvětili památku zemřelých, potom složí jejich historii s hymny, prózami i kantiky a oslavují jejich svátek každoročně až do dneška. A laikům složili českou píseň *V nádeji boží mistr Hus Jan*, kterou i s jinými písněmi proti papeži a svaté církvi boží zpívají v kostelích, v krčmách, i žáci po domech na vzpomínku. Mezitím byl skoro po dvě léta interdikt pro mistra Jesenice, doktora, po celé Praze i na Hradě pražském: jen na Hod boží velikonoční a podobně na Hod boží svatodušní se sloužila mše, na žádné jiné dny se však bohoslužba nekonala, takže věrní katolíci byli nuceni na mše chodit ven z Prahy, do Psár, do Ovence, k blahoslavené Panně za Prahou pod Vyšehradem a do Buben; těm se viklefovcí posmívali říkajíce: „*Na pes, na hovnec, na buben.*“

Ovšem tato exkomunikace byla věřícím k největší škodě, neboť Čeněk z Veliše, tehdy nejvyšší purkrabí Hradu pražského a poručník statků pána z Rožmberka, zjednal jakéhosi Heřmana, světícího biskupa, jenž mnoho žáků vysvětil na Lipnici, hradu téhož Čenka; ti, přišedše do Prahy a do rozličných míst království, podávali lidu laickému pod obojí způsobou, v českém jazyku zpívali i četli mše. Množství lidu začalo se k nim přiklánět, a tak vyhnavše z kostelů zákonné faráře, uvedli tam, sami laici, své kněží.

A týž Čeněk na statcích svých i na statcích pána z Rožmberka, odstraniv zákonné kněze, usadil tam tytéž své kněze, o nichž říkal kněz Tršek:

*Světili se na Lipnici,
budú z nich kati, biřici.*

- 25 Dále: Čeněk kázal kněží světiti v Lipnici,
na hradě učinil jest šermici;
nenie kto rozvadě.
Velikéf je znamenie
země zkaženie.

- 30 Což se i stalo: neboť tíž kněží později svého biskupa, který je vysvětil, utopili; Čeněk však od nich mnoho zlého vytrpěl a velmi litoval, že se postaral o jejich vysvěcení, když potom viděl, jak vypalují kostely a ubíjejí kněží. Stále dále se dělice v sekty jedni počali podávat dětem, druzí však jen starším, jedni zpívat česky, jiní nedávat polibek míru, vodu nesvětit,
35 za zemřelé se nemodlit, nýbrž rouhali se říkajíce:

*Nechte, kněžie, rekviem,
spravujte se zákonem atd.*

- Tu Němci z Dráždan, kteří měli školu na Novém Městě vedle Černé růže, zvláště Petr, jenž poradil Jakoubkovi přijímání podobojí pro lid,
40 přinesli tabule proti papeži, psané i malované, jak Kristus jede na oslátku a apoštolové ho následují bosí, papež však s kardinály vystupují na mezcích a v šatech nádherných, pravíce k papeži: „Hle, život rozdílný!“ a jiných tabulí více. A tak lid odtáhli od poslušenství a své sekty rozmnožili, vy-
loučivše tehdy kněze zákonné.

- 45 Hle, můj Čechu, viz okem zdravé mysli, jaká zla se tehdy stala! Vždyť bylo celé město v sobě rozděleno, ba každý dům: žena proti muži a naopak, otec proti synu, čeládka proti hospodáři. Neboť zpívali viklefovci, skládajíce nové písně proti církvi i katolickým obřadům, svádějíce prostý lid, i naopak katolíci proti nim; o tom je však lépe pomlčet. Král však dělal,
50 jako by neviděl, jako dvojsečný meč trpě obojí stranu a dovoluje loupit zboží církevní, rozchvacovat je a ničit. Zpívalo se o tom:

*Voksa, Racek Kobyla,
ta jsta sobě dobyla,
aby kněžie lúpila,
sama oběšena byla
vedlé pana Zoule.*

55

Král to slyší a mlčí, protože se mu to líbí. Ach, kde je spravedlnost? Páchají se loupeže, a není, kdo by tomu bránil!

3 *posvěti památku*: tj. ustanoví jejich památný den (svátek); *historii*: míněno breviářové čtení obsahující životopisy (legendy) – 4 *prózami*: prózy čili sekvence jsou zvláštní literární útvary, které byly vkládány do mešní liturgie; *kantiky*: hymny, chvalo zpěvy – 5 *V nádeji boží...*: začátek písně (srov. zde v 1. sv. na s. 299), stejně jako jiné verše, je v latinském textu uveden česky – 7 *po dvě léta*: ve skutečnosti trval interdikt od konce října 1416 do 26. února 1419 – 8 *pro mistra Jesenice*: pro Jana z Jesenice, husitského právníka a Husova přítele (viz zde na s. 389) – 11 *do Psár*: malá ves ve vyšehradském podhradí nad Botičem; *do Ovence*: ves na místě dnešní pražské čtvrti Bubenče – 12 *do Buben*: ves na místě části dnešních Holešovic – 13 *Na pes...*: posměšná narážka na jména Psár, Ovence a Buben – 14-15 *Čeněk z Veliše*: Čeněk z Vartenberka; jako nejvyšší purkrabí měl sice v moci Pražský hrad, ale jeho podřízeným byl zvláštní purkrabí Pražského hradu – 16 *z Rožmberka*: Oldřicha z Rožmberka; *Heřmana*: Heřman, biskup nikopolský, byl později farářem v Miličíně – 17 *vysvětil*: v březnu 1417 – 22 *Tršek*: patrně katolický kněz Trch, farář v Sedlci na Tábořsku – 26 *šermici*: šarvátku – 27 *nenie, kto rozvadě*: není, kdo by usmířil – 31 *utopili*: v Lužnici po dobytí hradu Přiběnic 13. listopadu 1420 – 33 *podávat*: tj. svátost oltářní – 34 *políbek míru*: vzájemné líbání věřících před přijímáním nebo po něm podle zvyklostí prvotní církve, též vzájemné líbání kněží při slavných mších – 38 *Němci z Drážďan*: Mikuláš a Petr z Drážďan a Fridrich Eppinger – 38-39 *vedle Černé růže*: šlo o dům u Černé růže Na příkopě, který patřil českému národu universitnímu – 39 *Jakoubkovi*: Jakoubkovi ze Stříbra – 40 *tabule proti papěži*: podobná obrazová agitace, ovšem v knižní úpravě, je dochována v rukopisech Jenském a Göttinském (srov. zde barevné přílohy č. I a II) – 52 *Voksa, Racek Kobyla*: Racek Kobyla z Dvorce, vyšehradský purkrabí, a Voksa z Valdštejna, nejvyšší vrátný dvorce králova, jemuž 1411 světil král Václav vizitaci všech českých církevních ústavů v Čechách a na Moravě – 53 *jsta... dobyla ziskali* – 56 *vedle* podle; *pana Zoule*: rytíř Jan Zoul z Ostředku byl popraven r. 1404 z návodu panské strany jako záškodník; byl přívržencem Václava IV. Zoul, jemuž před popravou poskytl poslední útěchu Jan Hus, kajícím odprosil lid za své skutky; proto byl později považován za Husova stoupence. Popěvek přeje oběma královým oblíbencům, skutečným Husovým stoupencům, aby byli za loupení církevního majetku popraveni jako Zoul

Poznámky ediční

Relace o poselství do Říma 1447

Naše vydání vychází z rkpu býv. knihovny křižovnické XXII A 1, nyní NK v Praze LIV D 2, s. 181-183, kde vyprávění je součástí Starých letopisů českých (text G); zapsáno též v rkpe M Starých letopisů (býv. děčinský, Brázdův), nyní v UK v Praze XIX A 50, s. 325-326, odkud zde uvádíme důležitější varianty. Další rkp je ve vídeňské NK, č. 3282, fol. 95a-99a. Na základě těchto tří textů otiskl Fr. Palacký, AČ 2, 1842, 233-235. Nové vydání (podle rkpu G) pořídil Fr. Šimek, Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického, Praha 1959, s. 198-200.

Rkp G je silně porušen, upozorňujeme na to jen na těch místech, kde pravděpodobně čtení nemůžeme opřít o rkp M.

1 tak jsú pověděli a napsati kázali G] *vynech. v M* – 6 Item G] Item což *M* (*v G* což *škrtnulo*) – 9 arcibiskupstvie G] arcibiskupské *M* – 11 listy G] listy na to *M* – 16 než že jsme G] než sme *M* – 18-19 Item tento legát ... než jsmy do Říma přijeli G] *vynech. v M* – 23 věrni *M*] věrně *G* – 48 se zbavil *M*] zbavil *G* – 60 Krista pána] Xpa *G*, Kristus *M*, *Šimek* – 62 spasen *M*] [palen *G* – 63 mezi vámi *G* (*porušeno*)] s vámi *M* – 68 by tak od nich trpěl G] by trpěl *M*

Relace o poselství do Říma 1462

Naše ukázka otištěna podle rkpu APH (býv. Kap. Praž.) O 74, fol. 87a-93/2b (staré číslování: 79a-85b – A). Podle téhož rkpu vydal A. Patera, AČ 8, 1888, 322-328. Zapsáno též v rkpe SA v Třeboni A 15, fol. 290a-292b (*T*), v rkpe býv. knihovny křižovnické, nyní NK v Praze LIV D 2, s. 218-221 (*K*) a v rkpe SA v Brně R IV 9, fol. 133a n. (dř. ve Stockholmu). Podle rkpu *K* otiskl Fr. Šimek, Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického, Praha 1959, s. 232-239; podle rkpu brněnského K. J. Erben, Výbor II, sl. 663-672. V naší ukázce užíváme variant z rkpů *T*, *K*; varianty rkpu brněnského uvádíme pouze podle vydání Paterova – *B* (*Pat*).

Nadpis: Tractatus ambasiatē Bohemorum ad papam Pium A] Tuto se pokládá běh a poselství, kteréž král a království učinili ku papeži léta 1462 v postě *K*, Poselství krále Jiřího ku papežovi 1462 *T* – 1 v postě A] v postě léta božieho 1462, *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 1-2 tu sobotu A] tu sobotu potom *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 2 Rabštejn] Rabštýn A (*tak i dále*); biskupa A] *není* v *K*, *T* – 4 I stalo se jest A] *nemá* *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 5-6 učiniti poslušenství... jakož jest obyčej jiným kniežatům A] učiniti poslušenství a poctivost a některé prosby na Vaši svatost vzněsti; poslušenství od krále našeho tak, jakož obyčej jest jiným kniežatům *K*, *pod. T*, *B* (*Pat*) – 6 nejjasnějšího] nýjasnějšího A (*tak i dále u předp. nej-*) – 12 z té rotý šibalské a bludné A] z toho šibalstva bludného *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 17-18 káže lidu přijímati pod dvojí způsobů A] káže, lid přijímá pod dvojí způsobů *K*, *pod. B* (*Pat*), káže, lid přijímá ještě pod obojí způsobů *T* – 24 Rokycan A] ten Rokycana *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 25 šel, uzřev (*nadeps. wida*) A] se přiblížil *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 28 múdrý a A] *vynech. v K*, *T* – 33-34 co nám není poručeno, učiniti nemůžem A] což nám není poručeno, učiniti nemuožem. A přesto bychom učinili, nebylo by platno ani pevno *K*, *B* (*Pat*), což nám není poručeno učiniti, a přesto bychom učinili, nebylo by platno ani pevno *T* – 38 nicenskému A] Nicenovi *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 43 rozdělení a bludové A] oddělení a bludové *B* (*Pat*), rozdělení, bludové a odpornosti *K*, *T* – 44 na svém dvoře A] na dvoře vlastním *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 46 šibalstva *K*, *T*] [ybaljwa A – 51-52 to k konci přivedli A] k konci vedli *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 55 neoslyšít A] neopustit *K*, *T* – 56 Odpověď *K*, *T*] opověď A; Rabštejnova A] pánov *K*, *T*, *B* (*Pat*); poslušenství *K*, *T*, *B* (*Pat*)] pošeljtwie A – 58 Toť A] Tit *K*, tyt *T*, tyť *B* (*Pat*) – 61 Kostkovi *K*, *T*] Kojkowi A – 63 budú slyšeti A] budú slyšány *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 67 pán náš král A] pán náš a král *K*, *T* – 77 v zemi Francké A] v Francí *K*, *T*, *B* (*Pat*); opatství *K*, *T*] opatcztwie A – 82 múdřejší A] *vynech. v K*, *T* – 83 v přijímaní pod obojí způsobů A] *vynech. v K*, *T* – 84 nevážní A] nevácní *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 85 sláva A] čest *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 89 jim ku pochvale a ku posilnění A] jim ku posilnění *K*, *T* – 91 nejsvětější A] najpocivější *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 93 cirkve A] s církví *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 96 a docela svědom A (*na okraji*)] *není* v *K*, *T* – 96-97 nechtěl bych před vámi toho jinak ani směl praviti A] nechtěl bych toho před vámi praviti *K*, *T* – 101 pověděno A] odpověděno *K*, *T*, *B* (*Pat*) – 103 obyčej měli aneb mají A] obyčej mají *K*, *T* – 107 zrušena A] zrušena jsú a nemají dále moci *K*, *pod.*

T, B (Pat) – 109 na púšti *A*] *vynech. v K, T* – 110 v zemi *A*] *vynech. v K, T* – 114 a toho žadáti *A*] *vynech. v K, T*; ani žádali *A*] *vynech. v K, T* – 129-130 jakž bych chtěl vymluviti a jako by mělo býti *A*] jakž rozuomím, bych byl lepší literát, ale toliko neumím, jakož bych chtěl, vymluviti, a jakž by mělo býti *K, T, pod. B (Pat)* – 135 přikázání *A*] rozkázání *K, T* – 137 vznikne *K, T*] wnikne *A* – 137-138 nechali-li by Čechové... a opustili *A*] nechali-li by tak snadně *K*, nechali-li by tak snadně a opustili *T* – 140 že sú hodně... kleti *A*] že hodně jsou potupování a kaceřování *K*; že hodni jsou potupování a kaceřování *T* – 142 chvály *A*] *vynech. v K, T*; libuje a chce *A*] chce *K, T* – 151 z úmluvy, z pochválení a z vôle koncilium *A, K*] z úmluv, z pochválení, z koncilium *T*; bazilejského *A, K*] biskupského *T* – 156 jiné *A*] své *K, T* – 162-163 artikul přijímanie... sedm artikulów *A*] artikul přijímanie a za jiných sedm *K, T* – 164 vokázav *A*] pokázav *K*, pokázal *T* – 167 Odpověděl *K, T*] Opověděl *A*; pan Zdeněk] pan *Z A (pod. dále)* – 171 od místra Jakúbka *A*] od Jacobella *K, T, B (Pat)* – 179 z svého biskupstvie *A*] z své osady *K, T* – 180 pro tu příčinu *K, T, B (Pat)*] pod tú příčinú *A* – 182 čiepy aneb řápky *A*] cievky neb řpajlky *K*, cievky neb kanny *T*, lévky, řepilky *B (Pat)* – 184 laikóm] lykom *A* – 185 rozdává *A*] *vynech. v K, T* – 196 kanclěfovi *A*] Rabštajnovi *K, pod. T, B(Pat)*

Tragédie Ondřeje Puklice

Rkp v archívu města Českých Budějovic v Pamětní knize písaře Jana Petříka z Benešova; naše ukázka na fol. 103b-107a. Vydal K. J. Erben, ČČM 20, 1846, 193-207 (naše ukázka na s. 196-207). – Rkp má lat. nadpis: Tragoedia Andreae Puklicae Budvicensis. Filius in occisum patrem (Tragédie Ondřeje Puklice. Syn na zabitého otce). – Rkp má značně pozdní jazykové znaky.

5 oštípy i jiné zbroje *Erb*] ojtípy gine zbroje *rkp* – 14 k Sovovi *Erb*] k Sobowi *rkp* – 57 biřicovým] bierziczowym *rkp* – 66 omnis *Erb*] omnes *rkp* – 73 Robmhap (podle jiných míst)] rabmhap (pod. ř. 185) *rkp* – 81 jich falešnosti *Erb*] gich falejšnojt *rkp* – 98 návěštj] natwjetjtij *rkp* – 102 nejsme] naygíme *rkp* – 106 hlukem *Erb*] hluchem *rkp* – 128 jměli *rkp*] mněli *Erb* – 144 zaskočil bratra] zaskočil za bratra (za škrtnuto) *rkp* – 178 kterých *Erb*] z kterých *rkp* – 182 Síku] Síky *rkp* – 186 hánčivě] hańcziwie *rkp* – 230 z Vrátá i jini, kteříž k městu příslušeli *Erb*] z Vrátá i jiné, kteréž k městu příslušely *rkp* – 233 na ulici *Erb*] na vlicze *rkp*; hovnam] hoffnam] *rkp* – 239 je *Erb*] geg *rkp* – 242 nikde *Erb*] nijkdy *rkp* – 250 u vokna] wokna *rkp*

Mikuláš z Pelhřimova (Biskupec): Táborská kronika

Lat. text Biskupcovy Táborské kroniky vydal z rkp Muz. VIII F 7 (novodobý opis rajhradského rkp, nyní UK v Brně B11) K. Höfler, Geschichtschreiber der husit. Bewegung in Böhmen II, Vídeň 1865, s. 475-820. Naše přeložené ukázky jsou v edici na s. 476-481 a 574-575. – Literatura: J. Truhlář (k autorství Kroniky táborské) Věstník ČAVU 8, 1899, 181-182; J. Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí 1, Praha 1952, s. 282n. – Překlad R. Urbánka upravil B. Ryba.

31 v totěž doufal...] v překladu *vynech. slova lat. předlohy: et si idem forte sibi tentaverit, longe reparatur ab eodem, jejich smysl je nejasný (rkp patrně porušen)*

Staré letopisy české

Zachovány ve velkém počtu rukopisů. Celkem se dnes počítá 31 zápisů, z nichž někdy jsou dva v jediném rkp (např. Muz. II F 8, V E 89, pražská UK XIX C 21 aj.).

V našem vydání jednotlivé zápisy označeny tradičně podle Palackého písmeny abecedy (*A-Ž*). Upozorňujeme pouze, že označení rukopisů Palackým nepoužitých (*P-Ž*) je zcela mechanické, na rozdíl od označení rkpů *A-O*, které do jisté míry vystihuje stáří a příbuznost rkpů. Kromě označení abecedního uvádíme někdy i označení jiné, např. podle písaře nebo místa uložení. Protože došlo k četným změnám v uložení rkpů a protože dosud neexistuje ani jejich souborný přehled, ani kritické vydání této památky, uvádíme zde přehled všech rukopisů, a to i těch, kterých jsme při našem vydání vůbec nepoužili.

<i>A</i> - (Kapitulní)	APH (dř. Kap. Praž.) H 6/3
<i>A</i> ₁ - (Palacký <i>a</i>)	Muz. IV E 29
<i>B</i> - (Zebererův)	Muz. II F 8
<i>B</i> ₁ - (Palacký <i>b</i>)	UK Praha XIX C 21
<i>C</i> -	UK Praha XIX C 19
<i>D</i> -	UK Praha XIX B 26
<i>E</i> -	UK Praha XIX C 21
<i>F</i> - (Stockholmský)	SA Brno G 10 (ZA 480, dř. R IV 9; opis Muz. III F 9)
<i>G</i> - (Křižovnický 1)	NK LIV D 2 (býv. kn. křižovnického kl. XXII A 1)
<i>H</i> - (Křižovnický 2)	NK LIV D 1 (býv. kn. křižovnického kl. XXII A 2)
<i>H</i> ₁ - (Palacký <i>h</i>)	NK LIV D 1 (býv. kn. křižovnického kl. XXII A 2)
<i>I</i> -	UK Praha XIX C 19
<i>K</i> - (Trubačův)	Muz. IV E 28
<i>K</i> ₁ -	Muz. IV E 28
<i>L</i> -	Muz. III B 12
<i>M</i> - (Brázdův, Děčinský)	UK Praha, XIX A 50
<i>N</i> - (Vídeňský)	(Státní archiv)
<i>O</i> -	Muz. V E 89
<i>O</i> ₁ -	Muz. V E 89
<i>P</i> - (Litoměřický)	Muz. V B 24
<i>P</i> ₁ - (Litoměřický ml.)	SA Litoměřice (dř. biskupská knihovna)
<i>Q</i> - (Brněnský-Stockholmský)	SA Brno G 10 (ZA 114, dř. R IV 17)
<i>R</i> - (Vratislavský)	Měst. kn. ve Vratislavi č. 1306
<i>S</i> -	Muz. V E 43
<i>S</i> ₁ -	Muz. V E 43
<i>T</i> - (Osecký)	UK Praha MS 95
<i>U</i> - (Budyšínský)	
<i>V</i> - (Vyšebrodský)	SA Vyšší Brod č. 101
<i>X</i> - (Zebererův n. Pimičkův)	Muz. II F 8
<i>Z</i> - (Krakovský)	Jagellonská kn. č. 441
<i>Ž</i> - (Olešnický-Drážďanský)	nemá sign. (dř. Olešnice RIr No 2)

Ukázky pro náš Výbor jsou vybrány tak, aby ve shodě s dosavadním badáním byli zde zastoupeni jednotliví předpokládaní autoři nebo celky přiřítané jednotlivým neznámým autorům. Volba základního rukopisného zápisu ukázky se pak řídila jeho stářím nebo věcnou (historickou) a jazykovou hodnotou. Ostatní rukopisy téhož textu jsme se pokusili roztřídit na verze a zástupce těchto verzí uvádíme ve variantách, s omezením na nejdůležitější varianty věcné (vždy v druhém odstavci konkrétních poznámek - v prvním jsou textověkritické připomínky k textu zvoleného základního rukopisu). V některých případech uvádíme v edičních poznámkách jiný text zápisu téže události a ve dvou případech (O Žižkovi a Hradci a Spanilá jízda do Míšně) otiskujeme paralelně stručnější a obšírnější verze téhož textu. Pracovali jsme

s nejdůležitějšími rukopisy domácích knihoven; nepřihlížíme vůbec k rukopisu *D* (UK XIX B 26), Vídeňskému (*N*; podle Palackého totožný s *H*), k rkp Budyšinskému (*U*), Oseckému (*T*; jen do r. 1426), Vyšebrodskému (*V*), Krakovskému (*Z*) a Olešnickému-Drážďanskému (*Ž*); do našeho seznamu nebyl pojat rukopis tzv. Lito-měřický starší, který již Palacký neznal, a o němž víme jen z Dobrovského práce *Litterarische Nachrichten von einer . . . Reise nach Schweden und Russland*, 1796, s. 48; u rkp Vratislavského (*R*) vycházeli jsme z edice Šimkovy.

Nejstarší vydání SL: J. Dobrovský, *Scriptores rerum bohemicarum II*, Praha 1784, s. 448-486 (text *A*); dále J. N. Zimmermann, *Pokračování kroniky Beneše z Hořovic*, Praha 1819 (rkp *E* doplněný variantami z *F* a *G* a prodloužený podle Dobrovského přepisu rkp *P*₁). Dosud nejúplnější vydání (17 rkpů - 19 textů) připravil Fr. Palacký, *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, Praha 1829 (přetisk J. Charváta, *Dílo Fr. Palackého 2*, Praha 1941). Kompilační způsob práce, kterým se Palacký-historik snažil vytěžit co nejvíce historických faktů, nám nedovoluje vytvořit si představu o jednotlivých rukopisech ani o vzájemném poměru jednotlivých verzí. Proto jsme při našem vydání ani v našem textověkritickém aparátu nemohli k edici Palackého přihlížet.

Nejnověji vydal SL Fr. Šimek, *Staré letopisy české z Vratislavského rukopisu novočeským pravopisem*, Praha 1937, s cennou předmlouvou F. M. Bartoše, ale bez přihlídnutí k jiným rukopisům; podobně Fr. Šimek vydal *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického (G)*, Praha 1959, s předmlouvou M. Kaňáka a vydavatele. - Z literatury připomínáme zvl. články F. M. Bartoše, *Z muzejních i jiných rukopisů Starých letopisů*, ČČM 102, 1928, 208-228 (tam i jiná důležitá literatura) a *Postopách nejmladšího starého letopisce*, *Sborník hist.* 10, 1962, 71-92.

(Spor odpustkový v Praze 1412)

Náš text otištěn podle rkp *E*; zapsán též v rkpech *F*, *G* (jen úvodní část), *H*, *I*, *K*, *L*, *P*, *R*, *S*₁ (a podle Palackého též v *N* a *M*), přičemž rkp *I* a volněji i rkpy *K* a *S*₁ představují tutéž verzi jako rkp *E*, obsírnější verzi zaznamenávají rkpy *R*, *F*, *H*, *P* a jiná verze je zapsána v rkpe *L*. V našem aparátu otiskujeme varianty z rkp *R* a *L* a několik důležitých věcných variant z rkp *F*. - Znění rkp *G* (a z *I* chybějící část *G*) otištěno v Šimkově vydání Křižovnického rkp na s. 45-46 a znění *R* v Šimkově vydání *Vrat. rkp* na s. 10-11. Ve vydání Palackého s. 16-19.

Rkp UK v Praze XIX C 21, fol. 56a-57b.

5 konšelé *I*] konše *E* - 32 rubíj] rubíj *E*

2 a před tím v neděli zjímání *E*] a před tím tu neděli v kázání je zjímali *R*, v neděli před tím v kázání zjímání sou všickni tři na rozdílých místech *L* - 2 zjímání *E*] *za tím doplněno v R*: jednoho s Hradu přivedli, druhého od svatého Jakuba, třetího od Matky boží před Tajnem, *pod. L* - 4 jako třetí *E*] *za tím doplněno v R*: na den a již se bylo proneslo, že sú ti tři zjímání pro odpustky. I mistra Husi to bylo došlo; *v L*: na den, oznámeno jest to i mistru Janovi Husovi, že sú ti tři zjímání pro odpustky - 4 s jinými mistry *E*] s jinými mnohými mistry *R*, s mnohými mistry *L* - 5 pustili *E*] pustili, že by chtěl rád s nimi rozmluviti *R*, pustili a jemu slyšení dali, že s nimi rád promluvíti chce *L* - 6 jiných všech studentuov nechali před rathúzem *E*] a jiní všickni stáli před rathúzem s svými studenty *R*, a jiní zůstali před

rathúzem s svými studenty *L - 7* jichž mohlo býti *E*, *pod. R*] jichž bylo všech *L - 7* mluvil s konšely prose jich *E*, *R*] mluvil s konšely o ty tři mládence, žádaje *L - 8* aby těm třem nic nečinili pro ty odpustky *E*, *R*] aby jim nic na životu nebylo činěno pro ty lživé odpustky *L - 10* Tu konšelé řekli jemu *E*] Konšelé potázavše se, odpovděli jemu i jiným mistruom, kteříž s ním byli *R*, Tu konšelé potázavše se, dali jemu odpověď i jiným spolu mistrům *L - 14* lid vešken očekáváše na rynku, co z toho bude učiněno *E*, *pod. R*] lidu množství vždy předsa očekávalo na to, co se dále díti bude *L - 14* učiněno *E*] *R pokračuje*: a hledíce, kteraký konec ta věc vezme; *pod. L*: a jaký konec ta věc vezme - *16* právu *E*] právu a mistru, to jest ka-tu *R*; katům *L - 17* A šli mnozí oděnci *E*, *pod. R*] I vyšli mnozí žoldněři *L - 17-18* a byli všickni Němci a konšelé také byli Němci *E*] a vše byli Němci konšelé té chvíle i také oděnce vše Němce zpuosobili a připravili *R*; a byli všecko konšelé Němci a způsobili též žoldněře Němce *L*; a vše byli Němci konšelé té chvíle a jiných bylo obyvatelov tu mnoho Němcov *F - 18-19* ty jisté... tieskni oděncuov *E*] ty jisté zjí-mané, i kázali je stínati u veliký tískni těch oděncuov. A nedovedli jich na miesto popravné, než proti domu celného, kdež nynie vytesán jest jednorožec a namalován, tu je stínali *R*; ty mládence u veliké tísní; stínání sú proti domu celného, kdež vytesán jest jednorožec *L*, *dále R a pod. i L*: a ihned jedna nábožná žena vrhla tři prostěradla bílá, aby ta těla jimi přikryta byla - *19* Ihned přišel *E*] tudíž přítíze *R*; tudíž potom přiběhne stěží *L - 20* s velikým zástupem mistruov a studentuov *E*] s velmi velikým zástupem mistruov, bakaláruov, studentuov a s jiným lidem obecným a beze vši brani, pokojně *R*; s velikým zástupem mistrův a bakaláruův i studentův a s jiným lidem obecním beze vši braně *L - 21* do Betléma *E*] *za tím doplněno v R*: neprosiv pánuov za to, ani se jim opovděl, by ta těla chtěl vzieti; ale začav respon-soř veselým hlasem: „Isti sunt sancti“, kterážto o svatých mučedlníciech zpievajú, i nesl je s velikým a vysokým zpievaním a s velikú smelostí a radostí do Betléma, ano na to všickni oděnci hledí i s konšely; *v L obširněji*: neprosiv za ně pánův ani se jim opovděvše, by ta těla chtěli vzieti, ale vzali je svobodně, začavše píseň latinskou „Isti sunt sancti“, kteraž se o svatých mučedlnících zpívá, a nesl je tak s hlasitým zpívaním i rozmlouvaním lidu obecného: „Tito jsou, jenž těla svá vydali pro zákon boží na odsouzení k smrti.“ A že ti, kteříž obhaj íjí učení mistra Jana Viglefa a mistra Jana Husi jsou hotovi mučedlství podstoupiti. Tu také mistr Jeroným se všemi svými následovníky, kadíce vonnými věcmi, k hrobu je slavně provodili, an na to ti oděnci hledí s konšely svými - *21* mnozí... jako nevinné *E*] mnozí také studentové i lidé obecní, paní a panny šli za těmi těly s velikým lkáním a pláčem a velikým náboženstviem, provázejíce je k hrobu, želejíce jich jakožto té smrti nehodných *R*; a všickni studentové, mnohé též panny i jiný lid obecný šli jsou za těmi těly s náramným pláčem a lkáním až k hrobu, litujíce jejich nevinné smrti, sebe také při tom k stálosti napomínali *L - 22* A což biřici... státi *E*, *R*, *pod. L*] v té chvíli když je chtěli stínati, biřic volal, ktož by se téhož dopustili, že se jim též má státi *F - 22-23* ihned... podstúpiti *E*, *pod. R*] ano ihned na témž místě bylo jim odpovídáno, že se jim tu křivda stala *L - 23* podstúpiti *E*] *za tím doplněno v R*: Též chvíle, když je chtěl stieti kat, ihned bylo na tom místě odpieráno, prvé než mistr Jičín přišel, že se jim křivda děje - *24* učiniti *E*] *za tím doplněno v L*: bojíce se již sami za svú kůži - *26-27* nazajtřie kázali... volajít vás!“ *E*] nazajtřie jim kázali biřicové před pány, pravíc, že by je volali *R*, nazejtřie je zase vypustili *L - 27-28* A když z šatlavy... pryč jíti *E*, *pod. R* (... domuov jíti)] A páni konšelé, povolavše jich před sebe, tu jim prikazovali, aby toho nečinili, a tak jim kázali odjíti; a jiným biřicové kázali jíti z šatlavy, jiným před pány *L - 29* ty dni *E*] těch dni *R*; těch dní za dnův *14* i víc po jich stěti. A bývalo časté sběhnutí osob do padesáti i do

šedesáti ⟨*rkp ofedeřteti*⟩ k rathouzu Starého Města pražského a k tomu místu též, kdež byli stínáni, to o nich mluvíce, že sou praví mučedlníci Kristovi a pro pravdu jeho zemřeli a že sú oni též hotovi pro túž víru smrt podstoupiti. I byl strach a bouřka v městě Pražském pro to *L* – 29-30 neb čím... rozmlúvali *E*] a na každý den volali, aby se na rathúz nescházeli, ale čím více volali, tím se více scházeli; pakli je kdy rozehnali, po malé chvíli opět se sešli a o těch věcech, které sú se dály, spolu rozmlúvali *R*, *pod. L* – 31-34 Pak, kterak jest mistr Hus... při těch všech věcech byl *E*] pak kterak se jest mistr Hus k tomu měl a kterak jest s těmi stínanými nakládal, to opustím, abych nebyl podtržen, bych co v tom stranil, neb sem v ty časy při těch věcech obýval a všemu sem se díval *R*; mistr Jan Hus pak k těm stínaným velmi lítostivě se měl a jak s nimi křesfansky zacházal a nakládal, to nyní opustím, abych nebyl shledán, bych co stranního psal, byv tu přítomen, na to sem se díval *L* – 34 porúčím rozumějším *E*, *pod. R*] *vynech. v L*; *R pokračuje*: První neděli slova o tom neřekl mistr na kázání – a byl se přieliš veliký lid ššel do Betléma. A když tak mluvili, že jemu biřic usta zamekl a páni, ihned druhú neděli to velmi šířil, životy jich vypravuje, každého z nich za tolikú kru zлата (*L*: za tak veliký kruh zлата), co by oni vážili, sobě řacuje. Šíře o tom o všem nalezneš latíně psáno, chceš-li se na to ptáti; *L podobně (obřirněji)*

(O Žižkovi a Hradci)

Otiskujeme nejprve základní stručnou verzi *A*, pak paralelně verzi *B* a verzi *S*. Verze *B* se nápadně shoduje s *B₁*, oba zápisy představují tzv. hradeckou větev Letopisů, které se od ostatních rkpů Letopisů liší. Z verze dosvědčené rkpem *A* vychází většina starších rkpů Letopisů (*A₁*, *E*, *F*, *Q*), z mladších pak *H*, *K*, *S₁*. Některé obširnější kompilace pozdější přihlédly patrně i k Letopisům větve hradecké, jak ukazují např. rukopisy *G* a *R*. Zpracování událostí z r. 1423 v rkpech nejmladších (*L*, *M*) je obširné a jeho souvislost s původními stručnými zápisy rkpů starších je velmi volná. Pouze z Letopisů hradeckých vychází především rkp *S*, jehož text zde otiskujeme. – Rkp *A* vydal Dobrovský, *Scriptores II*, s. 448-486 (naše ukázka na s. 464-466). Znění *G* otiskl Šimek ve vyd. Křížovnického rkpů, s. 84-85, znění *R* ve vydání rkpů Vratislavského s. 46-47; Palacký na s. 56 a 57.

Verze *A*: Rkp APH H 6/3, fol. 257b.

5 s svými] [wymy *A* – 6 ve žně] weřnye *A*

Verze *B*: Rkp Muz. II F 8, fol. 194b.

2 sv.] *S B* (*i dále*) – 4 spálí] ppali *B* – 8 Kroměžiře] Kromirze *B* – 13 Strachova] Stranchova *B* – 14 kněze] knize *B* – 24 po Matce boží] po MB *B* – 31 téhož] teh *B*

Verze *S*: Rkp Muz. V E 43, fol. 66 a/b

14-15 Kroměřiže] Kromierzirze *S* – 26 z Hradce] s hradczy *S* – 28 Strachova] S[truchowa *S*

(Spanilá jízda do Míšně 1429-1430)

Otiskujeme paralelně dvě různé verze téhož textu: stručnou z rkpů *A* a obširnější z rkpů *K*. Verzi rkpů *A* zaznamenávají ještě rkpů *A₁*, *F*, *H*, *P*, *Q*; k verzi rkpů *K* pat-

ři zápisy v rkpech *E, G, I, R, S*; jinou verzi téhož textu představují rkpy *L* a *M*. – V našem aparátu uvádíme k verzi *A* varianty z rkpů *A*, *F* a *Q*; k verzi *K* varianty z *G* (podle edice Šimkovy) a z *L*. – Stručné zápisy rkpů *B* a *S* otiskujeme celé na konci poznámek. – Text rkpu *A* vydal Dobrovský, *Scriptores II*, s. 476-478, text *G* Šimek ve vyd. Křížov. rkpu s. 97; text *R* Šimek v edici rkpu *Vrat.* s. 57-58; Palacký má na s. 78-79.

Verze *A*: Rkp APH H 6/3, fol. 260b-261a.

7 nehubilij nechubyly *A*

1 Čechové mnozí *A*, *pod. A*] mnozí Čechové a Moravané *F*; *vynech. v Q* – 1-2 Čechové mnozí... zemí *A*] sebrani pro zákon boží ostali nepřátelsky v Míšni a několik jiných zemí okolo přisedících *Q* – 2 i jeli *A*, *pod. A*] i vtrhli *F* – mstit jelenov *A*] mstit jelenov, kteréž jsou Míšněné zbili v oboře před Prahu *A*, *vynech. F a Q* – 3 rychle *A*, *A*] *vynech. F*; šturmem *Q* – 4 A tím zhrození súc, Němci *A*, *pod. A*, *F*] pro jichžto strach *Q* – 4 s dobrých hradov *A*, *pod. A*] s hradov a s tvrzí *F*; a hradov (a ahradow) tvrdých i jiných ohrad *Q* – 5 utiekali sú před Čechy *A*, *pod. A*] utiekali *F*, *pod. Q* – 5-6 A tak ti... tisícov *A*, *pod. A*, *Q*] jakož obecně pravie, že sú viac než 70 měst tam vypálili a byli tam Čechové až do masopusta *F* – 6-7 A z některých... dávány *A*, *pod. A*, *Q*] Normberští a Pamberští a jiní holdovali se a dali velké zbožie zlaté *F* – 7 daně *A*, *pod. A*] holdy *Q* – 7-8 aby jich nehubili... neučinili *A*, *pod. A*] aby je tak ukrotili, aby tak velikých škod nevzali *Q*; aby do jich zemí netáhli *F* – 8-11 A tu Čechové... do Čech *A*, *pod. A*, *Q*] Tu smlúvu učinil bramburské knieže a položili penieze v Domažlicích vedlé smlúvy. Potom se vojska jimi rozdělili. Takové jездě spanilé pamětníkov nenie, by ji kdy takú Čechové sami učinili. Neb by byli stáli po cti, byli by kam chtěie v ty časy protáhli. Ale okojili se zlatými jako děti *F* – 9 ohrazených *A*, *A*] hrazených *Q* – 9 počtu nevedě *A*, *A*] jimžto počtov nevědě *Q* – 11 Čechové vrátili se do Čech *A*] Čechové vrátili sú se zase do své země *A*, do Čech sú přijeli *Q*

Verze *K*: Rkp Muz. IV E 28, fol. 157a-158b.

3-4 zbili v uoboře] zbili v uoboře zbili *K* – 10 v Franciech] ffranciech *K*

1 Pak léta... před Božím narozením *K*, *pod. G*] po některém čase *L* – 2 i jeli *K*, *G*] táhli *L* – 4-5 A táhli také... okolo Míšně *K*] a do jiných zemí Míšni přiležících *G*, *vynech. L* – 6-7 A tu pohřiechu... vypálili sú *K*] A mnoho lidu v něm zbili a spálili... A město i hrad ohněm vypálili *G*; A tu pohřiechu opět mnoho lidu zbito jest, město i hrad vypáleno *L* – 8 A tím *K*, *pod. L*] A tím velikým mordem nekřesťanským *G* – 10 niekoľiko tisíc vypálili sú *K*, *pod. G*] dobývali a niekoľiko set jich vypálili *L* – 11 Míšenské knieže... sbieral se *K*, *pod. G*] Míšensští pak teprv sbírali se zase *L* – 12 u Grinhajmu *K*] u Grimnu *G*; *L* (*doplňuje*): aby Čechy z Míšně vyhnali – 14 Grinhajmu *K*] Grimnovu *G*, Griminovu *L* – 15 se zdula *K*] se zdvihne *G*, *L* – 18 přes tu vodu *K*] přes vodu *G*, vozové přes tu vodu *L* – 19 na ně *K*, *G*] *vynech. v L* – 21-22 Němci byli... vyslali *K*, *G*] Němcův bylo toliko koliko set vyslaných jízdných *L* – 23 i udeři na ně *K*, *pod. G*] i udeřili na ně vyskočivše z lesa *L* – 24-25 Němci... utekli k svým *K*, *pod. G*] Němci, kteříž za těmito předeslanými táhli, zvěděvše to, obrátili se zase k svým *L* – 25 Tu jsou dávati dobré slovo *K*, *G*] Tu sou Čechové děkovali *L* – 26 Zmrzlikovi *K*, *G*] Zmrzlikovi z Svojšina *L* – 26 ponukl *K*, *G*] za tím *doplněno v L*: neb sic jinak byli u velikém nebezpečenství, a strach z topení (!) – 27 Zatím noc přišla... dočekali *K*, *pod. G*] A zatím druhou polovicí vozův svých

dočkají, a tak noc přišla *L* - 29 blízko, i uzří, an Mišenský *K*, *pod. G*] a blízko od města se položí a zvěděvše, an kníže mišenské *L* - 32 A mnoho země Mišenské spálivše *K*, *G*] *vynech. v L* - 32 odtad opět *K*, *G*] až *L* - 33 utekli sú Němci *K*] utekli od velmi velikého zboží *G*, utekli Němci ode všeho zboží *L* - 34 k těm zemím *K*, *G*] k těm krajinám *L* - 35 za klajtem *K*, *pod. G*] pod glejtem *L* - 37 vrátí se zase *K*, *G*] navrátili se do Čech *L* - 37 o masopustě *K*, *G*] o masopustě léta 1430 *L* - 39 mezi se *K*, *pod. L*] mezi se a mezi vojska *G* - 40 byla jest tak spanilá *K*, *G*] Čechům byla velmi šťastna *L* - 40-41 že nepomní nikdy žádný takéž od Čechuov *K*] že pamětníkuov nenie aniž bude, by ji kdy Čechové takovou sami učinili *G*; a nepomním nikdy takové zdařilejší *L* - 41 až po Rýn *K*] až do Rejnu *L*, kam chtiec v ty časy *G* (*a doplněno*): an se jich tehdáž všechny země bály - 42 stáli *K*] *za tím doplněno v G*: i okojili se zlatými jako děti kakú - 42-43 i jeli zase... naplnivše *K*, *pod. G*] i vrátili se zase, napíčovavše vozy plné zbožím *L* - 43 mnoho zlatých vyholdovavše *K*, *pod. L*] *vynech. v G* - 43 Tak obecně všichni pravili *K*, *G*] A obecně se praví ode všech *L* - 43-44 že... utekli *K*, *pod. G*] že Němci ze třidcítí měst hrazených před Čechy utekli *L* - 44-45 dobyli a z nich utiekali i z druhých hraduov *K*, *pod. G*] dobyli i hradův *L* - 45 hraduov *K*] *za tím doplňuje G*: Čert by neutekl pro takové mordy lidí a pálenie měst i vsí

B: Téhož léta sstúpili sú Lichmburka panu Jankovi Rušinovskému, i odtrhli od Limburka i táhli do Plavna a potom do Míšně, a tam hubili a pálili, škodili Míšenskému. A přijevše i jeli do Sléz.

S: Léto 1430 po vánocech k masopustu táhli Čechové bratří do Plavna přes lesy a dobyli Plavna a tu mnoho lidí zbíto s obú strán. - Tehdáž po Narození božím táhly do Míšně všecka vojska a Míšenskú zemi téměř všecku protáhly s této strany Labe a lidu míšenského porazily u vody, ješto slóve Svinia. A tak táhli až k Normbergu, měst, hraduov dobývající; a veliké holdy Normberští a jiní Němci dali jim. I vrátili se domuov o masopustu se ctí a velikými penězi.

(Bitva u Domažlic)

Zapsáno v rkpech *A*, *A*₁, *E*, *F*, *G*, *H*, *I*, *K*, *M*, *P*, *Q*, *R*, *S*, *S*₁; rkp *L* má na tomto místě vytrženy listy. Rkpy *B*, *B*₁ podávají jen stručné zápisy, které otiskujeme na konci poznámek. Vycházíme z rkp *A*. Tutéž verzi mají i rkpy *A*₁, *S* (který má navíc dva přídavky); stručnější verze zapsána v rkpech *F*, *H*, *P*, jiná v rkpe *Q*; verze obšírnější v rkpech *E*, *G*, *I*, *K*, *R*, *S*₁, *M*. V našem aparátu uvádíme varianty z rkpů *F*, *Q*, *R* a na dvou místech i z rkp *S*. - Otiskl Dobrovský, *Scriptores II*, s. 482-484 podle rkp *A*; text *G* Šimek ve vyd. Kříž. rkp na s. 100-102 a text *R* Šimek ve vyd. rkp *Vratislavského* na s. 60-61; Palacký má na s. 81-83.

Rkp APH H 6/3 fol. 262a-263a.

2 korúhevnými] koruchewnymy *A* - 4 nedostalo] d nedořtalo (d přeškrtnuto) *A* - 6 vtrhnúti *Dobr*] *v A nezřetelně psáno, možno číst též vtáhnúti* - 7 mnohých zemí *Dobr*] mnohicz zemy d (d přeškrtnuto) *A* - 8 mnohé] mnoho *Dobr*, *v A nezřet.* - 10 sto a třidceti tisícov] *v A červeně škrtnuto* - 24 utekli sú] wtekli [u *A* - 26 zamútili se] zanutili [ie *A* - 27 táhli sú] tachli [u *A* - 34 pýchu] pyhu *A*, *Dobr*

1 To když sú vypověděli *A*] Po té výstraze *F*; Po kteréžto odpovědi *Q*; Léta téhož etc. 1431, po té výpovědi a výstraze posluov nadepsaných *R* - 1-2 kněz Prokop vódcce tábořský *A*] kněz Prokop Holý, vuodce tábořov polních *Q*, táboři *F*, Holý Pro-

kop R - 2 a jiná mnohá města A, F] města mnohá R, a jiná města přídržejice se jich Q - 2 se pány korúhevnými A] *pod. R (doplňuje: druhými)*, se pány F, s šlechtici Q - 2-3 sjeli sú se ku Plzni A, *pod. R]* strhli se před Plzněm F, sebravše se Q - 3 čekali sú... u lesa Bavorského A] potom táhli k lesu bavorskému, čekajice nepřá-
 tel do země vtrhnutí F, *pod. R (doplňuje: nepřátel cizozemcuo)*; čekali nepřátel cizo-
 zemcív u Nové Plzně a za lesy bavorskými Q - 4 A když sú se báli vtrhnutí do
 země a prodlévali A] To Němci zvěděvše, nesměli vtrhnúti F; Kteřížto do země
 vjeti nesměli a prodlévali Q; To Němci zvěděvše vtrhnutí nesměli do Čech vědúce,
 že jich čekají R - 4-11 A když sú ... pálili A] *v rkpe F pouze stručně: To Němci*
zvěděvše nesměli vtrhnúti a když zvěděli, že se Čechové rozjeli každý domív,
ihned do země vtrhli s velmi velikú mocí - 4 špiže A, pod. R] stravy Q - 5 každý
 zástup A, R] každý s vojskem svým Q - 5 po špiži A] *za tím doplněno v R: a tudy*
Němciom vrat otevřeli - 5 a jiní sú nevěděli A] druží také nevěděli R, ale někte-
ří pochybovali Q - 7 A zatiem oni nepřítelé A] Tehdy ti nepřítelé Q; Zatiem Němci R
(a doplňuje): nadějice se, že sú Čechové strachem před nimi ustúpili - 7 v množství
velikém mnohých zemí A] ihned u velikém množství R, s velikým množstvím z
rozličných zemí Q - 7 od Říma A] totiž od Říma Q; tu sú byli mezi nimi z Říma
R (a doplňuje): Rýňáci, pod. Q: z Rajnu - 8 a jiné mnohé pokolenie A] a jiní mno-
zí národové Q, vynech. v R - 8-9 i Bavorčici, Sasíci, Durinkové A] Bavořici, Sasíci,
z Flandr, z Elzas, z Frank, z Holant, Zelandři i všecka města říská a i všecko to po-
kolenie německé R, vynech. v Q - 9-10 a jako oni obecně pravie... od Čechův A] ja-
kožto podlé obecné pověsti od některých těch zjímáných praveno jest Q, a jakož obec-
ně praví (i jich vězňové pravili, kteříž potom byli zjímáni) R - 11 pálili A] za tím do-
plněno v R a Q: a Tachov město oblehli - 11-35 Čechové... Amen A] v F pouze:
To uslyševše Čechové, rychle se zase sebrali a opět táhli proti nim a s boží pomo-
cí vyhnali je z země a velikú jim škodu učinili, pušky veliké a vozy jim pobrali, sta-
ny, rozličnú věc bojovnú a na mnoho set jich zjímali na Bavorském lese a tak zvítě-
zili nad cizozemci; neb z mnohých zemí byli se na nás sebrali, jimž Julián boje po-
svěcoval a kříž vydal proti Čechóm etc. To se stalo ten den postiece se k Matce
boží na nebe vzetie. To uslyševše Míšněné, Němci a jiní, kteříž byli vtrhli k Žatci a
zemí hubili, utekli ihned s hanbú z země - 11 Čechové... vojensky A] a ihned Čecho-
vé, sebravše se zase, na ně jsú táhli Q, to uslyševše Čechové, rychle se zase sebrali
a opět zase táhli proti nim vojensky, majíce lidu bliz ke 40 tisícúom, jakož sú obec-
ně tak šacovali R - 12 u vigiljí Matky božie na nebe vzetie A, R] v úterý před
Matkú boží na nebe vzetie Q - 12 na nebe vzetie A] za tím doplněno v R: sšikovavše
své vozy ráno u Chotěšovic, táhli šikem svým ten celý den na nepřátely k Domažli-
ciem, neb již Němci byli odtrhli od Tachova, uslyševše to, že Čechové táhnú. A když -
13 z přepuštění A] z dopuštění R, pod. Q - 15-16 k hradu Rýzenburku... utiekajíc
A] běželi; a najvíc jich proti Rýzemberku tú cestú běželo R; a na Rýzemberk za
Domažlici jsú utekli z vozův utiekajice Q - 16-17 múku a jinú špiži... s vozův me-
ceice A] meceice s vozuov špiži rozličnú, dřieví stanové, lehčice vozy, a k posledku i
stany metali a sudy s vínem osekávali, (a doplňuje): avšak platno nie nebylo R;
dřievie od stanóv meceice, múku na zemi sypíce, sudy s pitím osekávajice Q - 17 do
lesóv přijeli A, Q] s vozy do lesa vnikli R (a doplňuje dále): tu se vozové zaměstknali
tak, že každý chtěl jeden před druhým býti - 18-19 aby tak vozové... přes les
utéci A] aby jich vozové pomínuli R; aby tak s vozy a s puškami jich do Bavor mohli
ujeti Q - 20 Čechové, přiblíživše se A, pod. Q] honci vojska českého R - 20-21 a tak
sú... zjímali A, pod. Q] a tu některé zbili, jiné zjímali a jiní utekli R - 21-22 A tak ode
všech vozův... pušek A, pod. Q] A tak je na té cestě ode všech vozuov odtiskli, ode
všech děl i jiných věcí R - 24-25 kromě těch vozův... nevěděli sú A, pod. R] rozdě-

livše vozy jinýma dvěma cestoma, o kterýchžto sú Čechové nevěděli, s nimi jsú uje-
 li *Q* – 25-26 A tak Němci... zamútili se A] A tak Němci toho dne velmi jsú přestraše-
 ni a zamúcení *Q*; Jiní pak tíž Němci onde i onde po lesích blúdili a velmi zamúcení byli
R – 26-29 zamútili se... utiekali A] neb se netázali svých starších, na kterém znamení
 měli do Čech vtrhnúti. Zle jim prenostikáři praktikovali, že utiekali z Čech, nevěduce,
 kterou cestú a kam, než vozové po lesích táhli, nevěduce kudy, neb milý pán Kristus
 vždy za své bojuje *S* – 26 takže kterou cestú... nevěděli sú A, *pod. Q*] nevěduce, kudy
 domouv *R* – 27-29 ale po zemích... by domów utiekali A] ale po lesích sem i tam vozy
 roztrhali a sami na zemi a ve křoví hlavy kryjíce tajili jsú se, ale jiní do Čech zase, mně-
 jíce by domów, jeli *Q*; *R* mnohem obšírněji: Již noc byla přišla; Čechové pak tu celú noc
 mezi vozy německými byli, neb již z vojska českého všechny byli rozpustili; a tu celú
 noc na lese byli a nespali, ale vína z velikých suduov sobě točili a kořisti z vozuov
 brali. A na kterých vozích německých prach byl puškový, ty zdaleka zapalovali;
 a tak jekot a křik tu celú noc byl veliký na lese. Zítro ráno na den Matky boží věžnuov
 velmi mnoho po lesích shledali, takže jich veliké procesí byly, vše dva a dva svázavše.
 Druzí Němci mnějíc, by do Němec šli, stavili se mnozí v Čechách – 29 ušlechtilých
 A] krásných *R*; čistých *Q* – 30 korúhve, stříbro, zlato, sukně A] od stříbra a
 zlata, korúhví svých otběhli *R*; zlata, stříbra, suken *Q* – 31-32 aby kardinál... ka-
 cieři A] *pod. R* (místo: kteříž sú kacieři má však: a boje jim posvěcoval, kteříž krev
 boží přijímají z kalicha), aby treskatel k vyplnění Čechów kacieřów byl *Q*; *S* na
 tomlo místě: neb jí papež nepožehnal svým křížem a mocí svú, aby ten kardinál vydal
 kříž na vykořenění Čechów, jimž Němci s popelem kacieře dávají a praví, že by byli,
 a v hrdlo lží – 33 s mnohými biskupy a rytieři A, *pod. Q*] s mnohými biskupy, knie-
 žaty, hrabiemi, pány, rytieři i obecným lidem *R* – 34 zahnal jest A] odehnal *Q*; po-
 razil *R* – 34 požehnan A, *pod. R*] buď chválen *Q*

*B*₁: Item léta 1431 v středu před Matkú boží do nebe vzetie porazili jsú Němce
 za Domažlici na bavorských lesích a vzeli tu kápi Juliánovu a kříž, ješto jím zlořečil
 Čechy

B: Léta 1431 konfeštové (l) se vši svú mocí s legátem Juliánem vtrhli do České
 země přes královské lesy za Domažlici a Čechové táhli proti nim, i zahnali je a oni od
 vozuov i ode všeho pryč utekú

(Události z podzimu r. 1436)

Obě ukázky vzaty z rkp *B*₁; poněkud jinou verzí obsahuje druhý rukopis hra-
 decké skupiny – rkp *B*. Oba zápisy (*B*₁ a *B*) kompilují rkpy mladší, totiž rkp *G*, *R*, *M*
 (třetí verze) a jiným způsobem rkp *S* (čtvrtá verze). V našem aparátu uvádíme jen
 některé důležité varianty z rkpů *B*, *R* a *S*. – Text otištěn též v Šimkově vyd. rkp
 Vrat. (na s. 70 a 71); v Šimkově vyd. rkp Kříž. (na s. 125-126); v edici Palackého je
 na s. 97 a 98.

– O ciesaři

Rkp UK Praha XIX C 21, fol. 133a-134a.

16 na Štědrý večer *B*, *pod. R*, *S*] na středu večer *B*₁

2 zvolili... za hajtmána *B*₁] vpustili sú Zdislava Mnicha na Hradec a udělali sú
 jeho hajtmanem *B*; vpustili sú do města Králové Hradce Mnicha Zdislava s Růdnice

a zvolili ho sobě za hajtmána R; vpustili Mnicha Zdislava s Růdnice a zvolili ho sobě za hajtmána S - 2 a vyhnali jsú B₁] i rotivše se i vyhnali B; a vyšedše s tělem božím pod praněť, i vyhnali sú z sebe R, *pod. S - 3* Turského... Vaňka kramáře B₁] *úplně vynech. v B*; Petra Turského, Jakuba Bracháčka, Vaňka kramáře i jiné některé R; Turského, Jakuba Bracháčka, Vaňka kramáře a povstali proti cesaři S - 4 Pak - vše v tu chvíli B₁] Item S; a R; *v B celá věta vynech. - 4-5* bořiti kostely... svatého Petra B₁] bořiti kostely na předměstí, kostel sv. Petra a kostel sv. Mikuláše a kostel sv. Kříže R; v předměstí hradeckém tři kostely obořiti S, *vynech. v B - 5-6* I váleli... pomocníkóm B₁, *pod. S, R (doplňuje: z města Hradce)] B (šíře):* A potom váleli s panem Divišem města, kterýž válku vedl s městem od cesaře Zigmunda na jeho groš, a tak spálili mlýny na všem Divišově sboží - 7-8 z města... svými B₁ *pod. R]* a tu dobývali B; *vynech. v S - 9* zabili jsú B₁] do smrti zabili a druhé ranili B; zbito do smrti a drahně jich zstřieleno R, *pod. S - 9* téhož léta B₁] *vynech. v B, S; téhož času R; dále R, S doplňují: z rozkázanie cesařova - 10* k Hradci B₁, S, *pod. R]* do Vysoké B - 10 s jedné strany... s druhé strany B₁] vojensky s noci B; s jedné strany R; *vynech. v S - 11* i ležal... v Vranově B₁] a tu se rozloží B; i leželi u Vysoké a pan Hlaváč ležel u Výravě a pan Diviš s svým lidem ležal u Plačic R, *pod. S - 11-12* A v úterý na středu večer B₁] A tehdy... první súmrak noci B; A takž v úterý večír R; A pak v úterý na středu S - 12 vytáhli B₁] jdú k nim pěškami B; vyšli jsú pěškami z města R, *pod. S - 12* Hradčané B₁] Zdislav Mních s svými žoldněři B; Zdislav Mních s svú rotú R; *vynech. v S - 12* i porazili... a Pardusovo B₁] *pod. R (vynech. Pardusovo),* a shlédnúce je i udeři jim do vozuov a zapáli jim búdy B; i udeřili na vojsko Vilémovo Kostkovo i porazili je S - 13 a samého Kostku zabili a vozy spálili B₁] a Kostku zabijí a jiné ztepú a zjímají B; a samého pana Kostku tu u Vysoké zabili a jiných 26 s ním a druhé zjímali R; a samého Kostku tu zabili i s jinými mnohými lidmi S - 14 a Diviš ... na Horu B₁, *pod. R, S]* *vynech. v B - 14-15* Také v ty časy... Petrovi B₁, *pod. B]* *vynech. v R a S - 15* v pátek, den svatého Mikuláše B₁, *pod. R]* v pátek, den sv. Ondřeje B; na Sv. Mikuláše S - 15-16 jali jsú... vsadili jsú jeho B₁, *pod. R]* jali jsú za klajtem pana kněze Bedřicha a vedli jej do městské <mytjke> věže B; zabili kněze Bedřicha S - 16 Téhož léta B₁, *pod. S]* Také v to léto B, *vynech. v R - 17* vybrali... vypálili B₁, *pod. R, S]* vypálili Sazemice B

- O Hradeckých

Rkp UK Praha XIX C 21, fol. 134a.

1 do lesa B₁, B] do lesa po dříví R, do lesa... s vozy na drva S - 1-2 a Diviš udeřil na ně B₁, S] a pan Diviš udělal na ně žalobu i udeřili na ně B; a pan Diviš z Kunětičské hory uslyšav to, sebral se a udeřil na ně i odehnal je od koní i od vozuov R - 2 vozníkuov B₁] vozních B, R, S - 3-4 i vrátili jsú se do města, nedobývše B₁] a nedobývše Libišan, i přijeli zase do Hradce; raněných několik R; *vynech. v B a S*

O zlezení Vyšehradu a vskočení na Nové Město a do Starého Města

Vydáváme z rkp H. Táž verze i v rkpe I, O, K₁ a volněji upravená v rkpe P. Další nepřilíš rozšířenou verzi zaznamenává R, třetí verzi představuje K, verzi čtvrtou L. Zapsáno též v rkpe M. - Stručný záznam téže události zachycuje rkp B, další texty mají rkpy S, G (a totožný s ním rkp S₁) a H₁. - Uvádíme vybrané varianty z rkp K, R, L (a nejdůlež. i z P) jako představitelů jednotlivých verzí základního

textu *H*. – Text *S* otiskujeme na konci poznámek v plném znění. Pokud jde o znění *G* (*S*), odkazujeme k Šimkové edici Křiž. rkpu, s. 208-209. Verze *R* v plném znění otištěna v Šimkové vydání rkpu Vrat., s. 111-112. Ve vydání Palackého na s. 153-155.

Rkp NK v Praze LIV D 1, fol. 268a-269a.

1 Srozuměv] v *H* chybí iniciála *S* – 6 léta] lata *H* – 14 Pražané] prazame *H* – 18 v němž] w niczemz *H* – 24 z Židouv] ziduov *H* – 37 Konopištského] Konopiczkeho *H*

4 a v kolejích již nebieše *H*] a v kolejích již německých studentuov i mistruov mnoho biše *I*, pod. *R*, *K*, *L* – 4 málo *H*, *R*, *K*] velmi málo *L* – 4 pod obojí zpuosobú *H*, *R*, *K*] pod obojí sloužící *L*, sub utraque specie *P* – 6-11 i vtrhl k Praze... voda tekla *H*, pod. *R*] za to v *L*: vtrhl ku Praze a vešli Botičem na úsvitě mimo Vyšehrad, kudy voda teče – 6-7 *I* leže u Prahy, poslal do Prahy *H*, *R*] *I* leže u Prahy a pan Menhart purkrabie pražský zvěděv i osadí Prahu a pan Jiří poslal do Prahy *K* – 10 na úsvitě *H*, *K*] na úsvitě, totiž v pondělí na úterý po svatém Jiljí *R* – 11 osadivše Vyšehrad *H*] rkpy dalších verzí značně doplňují, např. *R*: osadí Vyšehrad. A tu v tom rozbroji zabit Bielek z Hradce. A tak tu byl veliký strach, že když se bral pan Jiřík s Vyšehradu na Nové Město, že běželi s Nového Města na Staré, protivníci padali, zmietajíce se co kozelci a každý mněl, by po něm tisíc oděncuov běžalo, neb ustavičně křičíchu hroznými hlasy: „Kunštát her, Kunštát, Kunštát her, Kunštát, Kunštát her, Kunštát!“ (pod. *K*); *L*: stekli Vyšehrad a osadí ho. A tu byl veliký strach, že když se brali s Vyšehradu na Nové Město a s Nového Města na Staré, tu protivníci byli strachem poraženi a utíkajíce padali na zem jako kozelci, nebo strach je přemáhal a každý za to mněl, jako by za ním tisíc oděncův se honilo. A ten každý Čech křičel: „Her Kunštát, her Kunštát!“ – 11-12 odtud... k rathúzu *H*] a tak až na Staré Město až k rathúzu *R*, nemá *L*, *K* – 13 a tu v rathúzu *H*] a tu *R*, a když již k rathouzu přišel Jiří, tu *L*, a když již byl v rathúzu pan Jiřík *K* – 14-15 A tak Pražané... v poslušenství zavazoval *H*, *R*, *K*] a tu se Praha poddá jemu i jiní páni *L* – 17-19 z domu... vyjel a *H*, pod. *R*, *K*] vynech. v *L* – 19-25 Pak tu sú jemu mnozí... vzal *H*, *R*] za to v *K*: jedva sotně že nebyl jat, v *L* vynech. až ke slovu: ... zlúpila (ř. 26) – 30-31 rozhřešení... rozdával *H*, pod. *R*] rozhřešení přijal, že i pod dvojí i pod jednu zpuosobú podával *K*; přijal rozhřišení na to, aby na obě straně kulhal, to jest, aby pod jednou i pod obojí sloužil jako nevěrný farář. Ten taky uklusal, i jiní kněží, mniši a kanovníci z Prahy se rozprehnou *L* – 31 Němci i protivníci *H*, *K*] Němci protivníci *R*, *L* – 34 kostely *H*, *K*, *R*] jich kostely, kdež sú prvé před svým z Prahy vypověděním byli *L* – 34-35 navracoval a prvním měšťanóm domy jich *H*] navracova: kněze Viktorína k svatému Havlu, kněze Jana Vocáska k svatému Štěpánu na Rybníčku a kněze Matěje na Poříčí k svatému Petru. A prvním měšťanuom také jim jich domy navracova *R*, pod. *K*, *L* – 35-36 Antonína od Vosluov... staroměstským *H*, pod. *R*, *K*, *L*] Samuele, syna Velvarova purkmistrem staroměstským *P*

S: Téhož léta pan Jiřík z Kunštátu a z Poděbrad sebral se s mnohými pány, zemany i městy i odpověděl Pražanóm; i táhl na ně a dobyl Prahy ten úterý po sv. Jiljí. A to se stalo pro nezdržení smluv a kompaktát týchž měšťanuov pražských a konšeluoov, kteříž tehdáž byli – jako Pešík byl nejvyšším purgmistrem v Starém Městě

(Smrt Ladislava Pohrobka)

Náš text je z rkp *B*. Podobnou verzi má i rkp *I*; 2. verzi zaznamenává rkp *R*; 3. verzi rkp *G*; 4. verzi rkp *L*. Varianty uvádíme z rkpů *R*, *G* a *L*. – Otiskuje Fr. Šimek ve vydání rkp *Vrat.*, s. 120-122 a ve vydání rkp *Kříž.*, s. 224-226; Palacký, s. 167-169. – Zpráva o smrti Ladislava Pohrobka je zapsána i ve většině ostatních rkpů, ale jinak a mnohem stručněji. Přídavky z rkpů *G* (na konci) a *R* (k ř. 10), otištěné v našich poznámkách, mají oporu ve stručných zápisech rkpů *H*, *H*₁, *K*₁, *S*, *S*₁, *O*₁ a *P*.

Rkp Muz. II F 8, fol. 203b-204a.

28-29 A to se dalo... svaté Kateřiny] v *B* připsáno dodatečně na horním okraji

1 A pak stalo se tu neděli po světí Alžbětě *B*, *pod. R, G*] Toho času *L* – 1-2 křtil dítě panu Konopickému *B*] křtil dítě na Hradě u svatého Václava panu Zdeňkovi Konopištskému *R, pod. G*; byl kmotrem u svatého Václava na Hradě pražském panu Zdeňkovi Konopištskému z Štemberga, purkrabí pražskému *L* – 3 a tu neděli... do Prahy *B*] a kdyžto bude k večeru, tehdy jede doluov s hradu *B, pod. R*, pak, jedá s Hradu dolů k víčerou *L* – 4 a hned *B, R, G*] nemá *L* – 4 zabolí *B*] počne boleti *R, G, L* – 5 pro hanbu dolejší *B, G, R*] nemá *L* – 5-9 I kázal... krev *B*] *L* pouze: Potom povolání jsou lékaři k opatření; i dali jemu lékařství, aby se potil, i pro počištění, a pak krev jemu pouštěli – 5 svým lékařuom *B*] lékařuom *R, G* – 5-7 A jeden... se máš *B*] a jeden ohledav jemu ruku, i řekl: „Králi, zle se máš!“ *R, pod. G* – 10 i pustil duši... v hodinu 23 *B*] *R*: tento mládenec král zhasl jest jako svíce jasná, když temnosti osvěcuje, a jako veslo, když by od lodí na hluboké vodě ztratil, a jako huol podpory všech kléavých. Neb když se najlépe Čechové nadáhom země zvelebenie, po jeho pak smrti sta se jejie zahubenie. A tento král, krásný mládenec, umřel v středu, den sv. Klimenta v hodinu třimezciemú; *L*: tento mládenec jako svíce jasná zhasl. A to veselí v přenáramnou žalost všem se obrátilo. Když se nejvíce Čechové nadáli zvelebení svého, i stalo se proměnění – 11 prosil pana Jiřfka správce *B*] prosil pana Jiřfho, a to s dobrú myslí a paměti, poručuje jemu zemi Českú a dáva je k vládnutí *R, pod. G* (*dodává*: a prosil jeho najvíce), *R* pokračuje: řka, že „v tvých rukú jest všecko království České.“ A při tom jeho najvíce prosil, aby..., *pod. G*; *stručněji L*: jsa zdravé paměti, žádal jest pana Jiřfho, poroučuje jemu zemi Českou – 12 pravdy pomáhal *B, R, G*] k spravedlnosti dopomáhal *L* – 12 a nedal jich utisknutí a křivdy učiniti *B*] a nedal jim křivdy činiti a jich bránil *R, G*; křivdy jim činiti nedopouštěl *L* – 12 učiniti *B*] za tím doplněno v *L*: Pak umřel jest v středu, den svatého Klimenta v 23 hodin; *jinak v R*: A když se to stalo, tehda páni učinili sú poselství do Franské země o smrti krále Ladislavově. A tak jsú se poslové zase vrátili na ostatku masopustu léta božieho 1458 – 13-15 Pak nazajtřie... a pláč *B, pod. R, G*] vynech. v *L* – 16-17 Pak nazajtřie... na procesí *B, pod. R, G*] potom druhý den ho pochovali s žalostnou procesí *L* – 18-19 žáci a mniši... s studenty svými *B, pod. R*] žáci a studenti a mniši, potom rector universitatis s mistry *G*; žáci, mniši, kněží, mistři a studentové *L* – 19-20 suknem černým... v černém ornátě *B, pod. G, R*] vynech. v *L* – 19 s ryněí *B*] za tím doplněno v *R*: a potom šli pražští kněží v komžech, *pod. G* – 19 mistr Rokycan *B*] mistr Jan Rokycana *R, G*; *R, G* doplňují: volený arcibiskup pražský – 21-26 A potom nesli... césař starý *B, pod. R, G*] konšele staroměští krále nesli pod zlatohlavem, nemaje přikryté hlavy, že ho mohl každý viděti. Za nimi lid obecný pláče a kvíllice smrti jeho; a tak sú jeho velice litovala města pražská jako císaře Karla starého *L* – 26 césař starý *B*] za tím doplněno v *R*: že také velmi města pražská sú jeho plakala – 26 s hudebníky *B*] s bubnováním *R*;

s bubny *G, L* – 28-29 A to se dalo... Kateřiny *B]* v *R, G, L* není. Tyto rkp'y pokračují dále v líčení pohřbu krále Ladislava. Rkp *G*: A tak Staroměstí provodili jeho až na Malú Stranu a potom Malostranští provodili jeho na Hradčany. A pak na Hradčanech kapitola hradská přijali jsú krále na Hradčany s žáky svými; a tu jsú krále sami vzemše nesli, sletěvše se jako havrani k umrlému tělu, krákajíce. A když jsú jeho přinesli do kúru, tu kanovníci kázali i ty koně přikryté s sukнем k hrobu vésti do kostela; ale páni nechťeli jsú toho dopustiti pro poctivost těla božieho a že taková věc není slušná, aby žáci měli do kostela s koňmi před drahú svátost pána Ježíše Krista jíti, že taková věc jest neslýchána; ale kanovníci nestydatí pro své lakomství přes vuoli panskú vždy jsú ten skutek učinili, že jsú koně k hrobu do kostela vedli. A tu jsú peníze dávali každému, kto jest chtěl k ofěře jíti; ale lidé chudi, berúce peníze od Němcuov, mnozí schovávali sobě. A pak po těch mšech královu pečet a majestát zlámali jsú a zrušili. Meče dlúho nemohli zlomit; kterýž meč nesli před králem mrtvým ostrý, doluov jsú jej sklopili koncem k zemi; jablko také a berlu nebo sceptrum jsú zlámali, zrušili a do konce všecy ty věci zkazili; ba i praporce s korúhvami zvev pan správce s erbem českým, obšedše třikrát okolo hrobu, jest neodpustil, ale povrhl to na zemi i zedral; k tomu ještě i jiných zemí korúhve s jich erby také jest zšápal a nohami tlačil. A Němci, na všecko na to hledíce, dali jsú se u veliký pláč a litující toho, že se jich králi korúhvem tak stalo. Potom pan Jiřík správce a páni čeští, vsedavše na koně, i jeli do svých hospod k uobědu ve 22^{tu} hodinu. A to se stalo v pátek, den svatě panny Kateřiny v zimě etc. A takž ono dříví všeccko, z kteréhož byl tanchúz udělán, dostalo se na krov Matky boží před Týnem etc. Při jehožto pochovávanie mistr Rokycana učinil kázanie na Hradě, ač se to nelíbilo kanovníkuom; neb jest jeden z nich řekl: „Mistře, přestaň, však již dosti jest toho kázanie!“ Dvoje království měl, Uherské a České, a obě jeden den opustil, hera se na onen svět. Versus:

Te sacer, heu, clemens, optate Ladislave, cedit.

(Volba Jiřího z Poděbrad)

Otiskujeme z rkp'y *B*; podobná verze v rkp'e *I*. Jiné verze mají rkp'y *R, G* a *L*, z nichž uvádíme varianty. – Vydal Šimek z rkp'y Křiž., s. 226 a z rkp'y Vrat., s. 122-123; v Palackého edici na s. 169-170. – Na konci variant připojeny tři typy krátkých zpráv, a to z rkpů *K* (= *S*₁, *H*₁), *O*₁ (= *P, H, K*₁), *O* a *S*.

Rkp Muz. II F 8, fol. 204a/b.

7 sv.] *S B* – 9 k Matce boží] k *M B B* – 10 zproštění] zprošťtie *B*

V G úvodem: Téhož léta byl sněm v Praze položen v druhú středu v postě. I... – 1 se sjeli *B]* za tím doplněno v *G*: páni čeští s zemaný, s rytieři a s jinými obcemi českými, *pod. L a R* (*R* dodává: obcemi českými z měst) – 2 ohledavše... od starodávna *B, pod. G, R]* nahlédše v práva česká a listy dané na to *L* – 3 rod *B, G]* kmen *R, L* – 3 krále českého *B]* krále Čecha *R, pod. G*; Čecha *L* – 4 voliti *B]* vzieti a zvoliti *R, pod. G*; vzíti a za krále voliti *L* – 4 aneb jiného... králem českým *B]* vynech. v *R, G, L* – 5 A tak se na tom sněmu stalo *B, pod. G]* A tak jsú na tom sněmu zůstali *R*; A tak sou na tom zůstali *L* – 5-6 že páni čeští... plnú vuoli *B]* že páni, rytieři, panoše, zemané, Pražané i všeccka města dali sú k tomu plnú vuoli *R, pod. G* (*vynech. Pražané*); všeccka města a (!) k tomu svolily *L* – 6-7 a zvolen... Jiřík z Kunštátu, správce český *B]* a zvolili sú sobě za krále českého urozeného pána, pana Jiřího z Kunštátu a z Poděbrad *R, pod. G*; aby za krále českého pana Jiřího z Kunštátu sobě zvolili *L* – 7-8 ten čtvrtek... v hodinu 17 *B, pod. G, R]* vynech. v *L* – 8 v Praze na

rathouze v Starém Městě B] *vynech. v G, R*; a to se stalo na rathouze staroměstském L – 9 k Matce boží do Týna B, *pod. R*] k Matce boží před Týnem G; Matky boží před Tejnem L – 9-10 s králem voleným s velikú radostí B, *pod. G, R*] *vynech. v L – 10-11 radující se... svatého B*] a mnozí pro velikú radost plakali a radovali se z toho, že milý buoh vysvobodil je z toho, že sú vyšli z moci německých králuov R; mnozí toho vděčni byli, že sou vyšli z moci králuov německých, neb sou vždycky zle učiniti myslii národu českému, zvláště kteříž přijímají pod obojí způsobou L – 12 A tu... chválíme B] *vynech. v L – 12 kněží a žáci B*] *vynech. v R – 12 Tě boha chválíme B*] Te deum laudamus R

K: Pak hned druhého léta, to jest 1458, pan Jiří gubernátor na plném sněmu volen jest za krále českého na rathúze staroměstském ve čtvrtek před Přenesením svatého Václava a odtud s rathúzu veden jest ode všeho panstva ihned do kostela Týnského k Matce boží. A tu jsú boha chválili. A potom z kostela veden jest do svého dvoru královského a z toho byla veliká radost věrným Čechuom

O₁: A tak ty suché dni v postě za krále všickni páni čeští jednostajně pana z Kunštátu, pana Jiří Poděbradského, toho správci, za krále vyzdvihli. A pak, ochtáb svatého Filipa a Jakuba jeho slavně korunovali. Neb sú byli na jeho korunování biskupové: varadinský, ostřehomský, uherští a Prothazius, biskup olomúcký, a všickni páni čeští

S: Léta 1458, ten čtvrtek před hodem Svatého Václava přenesení, pan Jiří z Poděbrad a z Kunštátu – byl správci království Českého – volen jest od pánuov, rytieřov, zeman i měst v hod. 18 za krále českého

Český král byl u pokoji

Vycházíme z rkp H; tutěž verzi mají rky I, K₁, O, P a R (rpk R vynechává závěr, zde ř. 15-17: kteréhožto léta... války veliké). Volně upravené znění rkp L otiskujeme celé. – Otištěno v Šimkově vyd. rkp Vrat., s. 124-125; ve vydání Palackého na s. 171-172.

Rkp NK v Praze LIV D 1, fol. 274b.

10 let I] letech H

L: Král Jiří nejvíc o to pečoval a s pilností se staral, aby zemí Českou pokojně spravoval a království osekané a roztrhané zase k koruně české připojil, obzvláště vojvodství země Lužničské, skrze pana Zdeňka, purkrabí svého. Potom vyslal tam pana Čeňka z Klinštejna, prokurátora dvoru svého, aby vyptal a vyzvěděl úžitky dobré vojvodství toho. A držal to s jinými zeměmi až do zprotivení se jemu a země zbouření válkami velikými.

Nebo země tyto pokoje požívaly od poražení táborů až do té chvíle, jakož se potom oznámí. A maje pány české v jednotu uvedené a sebe poslušné, pokojně kraloval, zemí soudě, práva jim propustil, předešlé zmatky napravil, zdělav konšely ty a takové, kteříž by uměli zjednati mezi pravým a nepravým. A ten pokoj trval až do léta 1464.

(Tažení k Třebíči)

Náš text otištěn podle znění rkp R z vydání Šimkova, kde je na s. 137-138.

Táž verze zapsána i v rkpe *M* (poslední odstavec, ř. 41-45, vynechán). Jinou verzi představuje rkp *L*, z něhož uvádíme varianty. V Palackého vydání otištěno na s. 188-189.

Rkp Měst. kn. ve Vratislavi, č. 1306.

1 opět s vojskem *R*] nemá *L* - 2 knězi *R*] synu svému *L* - 2 I tu dělal *R*] A nad tím lidem učinil *L* - 3 hajtmány pana Hrabani a nad vozy pana Jenika *R*] hejtmana Jeníka *L* - 3 a takto k nim král Jiří mluvil pamatuje je *R*] a řekl jim *L* - 4 bíte se *R*] bíte se s těmi odpovědníky *L* - 4 tak *R*] zmužile *L* - 5 spravili sobě *R*] nejprve sšikovali sobě *L* - 7 kdež . . . táhli sou na ně *R*] kdež ležel lid krále uherského a oni táhli na ně *L* - 8-10 I nezdálo se jim... přes ten potok *R*] a prvé smluvili se, přes ten potok přepravili a přeplavovali sobě vozy *L* - 13 že jim budou k vozuom šturmovati *R*] že jim budou vozy drancovati *L* - 16-17 by jemu... před řady jeli *R*] nemá *L* - 18-19 a to proto... zmátli a stiesnili *R*] vynech. v *L* - 19 vozy *R*] za tím doplněno v *L*: a střileli na ně - 21 A tak sou je od vojsky sobě odbili *R*] a střileli na ně, i odbili je od vojska *L* - 22-23 k Třebíči. I táhli sou k tomu vršku *R*] k Třebíči k tomu vršku *L* - 25-26 a to proto, aby sobě placu nestiesnili *R*] vynech. v *L* - 26-27 A tak sou se na tom vršku... za nic nebáli *R*] I položili se na něm čtyřma řady, vozy jakž prvé táhly *L* - 28 A pak po některém dni... svedli *R*] vynech. v *L* - 30 pískati *R*] za tím doplněno v *L*: šturmovati, lermo bítí - 31 s vozy se zase obrátili *R*] dolů s vozy spravili se *L* - 33 Tu sou se spolu hnuli s kněze Jindřichovým vojskem *R*] A odtud potom hnuli se *L* - 33-34 zase... od Třebíče *R*] až k Polné *L* - 35-36 Jakož sou pak zase přitáhli... chtěli hájiti *R*] vynech. v *L* - 38 z svého vojska *R*] nemá *L* - 39-40 A tak sou oni k Polné... skrze vozy *R*] a ku pánu svému s chvátáním se obrátili *L* - 41-45 Protož... dobře *R*] celé vynech. v *L*

(O papeži)

Zapsáno v rkpech *R*, *K*, *S*₁, *M* (1. verze) a v rkpe *L* (2. verze). - Otiskujeme podle Šimkova vyd. rkpů Vrat. (*R*), kde na s. 144. Týž text má F. M. Bartoš, ČČM 102, 1928, 223. Varianty z rkpů *L*.

Rkp Měst. kn. ve Vratislavi, č. 1306.

8-9 i ty by byl *Šimek*] i ty byl *R*

1 milý papeži *R*] ty proklatý papeži *L* - 1-2 mohls na to pohleděti... v pravdě býti *R*] měls se na to rozpomenouti, jak se smíš náměstkem Kristovým jmenovati *L* - 2-3 od Krista-li si to naučení vzal *R*] od koho si se tomu naučil *L* - 3-4 mordoval... Kristus *R*] tak bídně a žalostně hubil jináč jest Kristus lidí, víře učil a napravoval, jinak *L* - 5 od Lucipera a dábla *R*] od dábla, otce tvého, jehož si náměstkem a náhončím *L* - 6 tak tebe *R*] tak i tebe navedl a navozuje *L* - 6-7 aby ponúkal... mordovali *R*] aby skrze ty zkrvavilé Němce věrné Čechy mordoval *L* - 8 zdali také není sám zabit *R*] vynech. v *L* - 8-11 Ty pak... do Říma *R*] místo toho v *L*: I ty byl by téhož požil, kdyby byl sám do Čech přijel, že by byl stěžkem zase do svého hnízda trefil - 11 legátem Juliánem *R*] s legátem s Juliánem *M*; legátem svým Juliánem *L* - 14 by byl sám na rychlé koty nevzal *R*] byt byl rychle v koty nevzal *L* - 14-15 nelitovali *R*] řádně posvětili a požehnali *L* - 15 I dobroť... zastrkovati *R*] místo toho v *L*: bylo tobě to snadno, v Římě s pokojem sedě jako vytylý bejk, rozkazovati a navozovati ty proklaté křížovníky k prolévání nevinné krve věrných Čechův, rozhřešující je ode všech hříchův a zbavující jich muk pekelních, v nichž ty se čistiti budeš na věky

By byl král Jiří na první knížata a krále české se rozpomínal

Jako souvislý text v rkpech *R, M a L*; celé, ale nesouvisle, pouze v jednotlivých odstavcích přičleněných k různým kapitolám, má i rkp *K*; neúplně a na různých místech mají i rkpy *G a S₁, H₁* – Naše vydání je založeno na rkp *R*, a to podle edice Šimkovy s. 145. Varianty uvádíme z rkpů *K, L a M*. Text *G* otištěn v Šimkově edici rkp *Křiž.* na s. 228 a 281. Palacký má jen část textu na s. 172-173.

Rkp Měst. kn. ve Vratislavi, č. 1306.

1-2 činiliť sú přátelsky *R, K, M*] *vynech. v L* – 3 k nim přičiny hledající *R, K, M*] *vynech. v L* – 4 je do jich krajin vyháněli *R, K, M*] honili *L* – 5 sú jim nikdá věrně nečinili *R, K, M*] jim lotrovsky vždycky činili *L* – 5-6 než kudy koli mohúc... žádajíc *R, pod. K, M*] o to přemyšlujice, kudy by Čechy pod svou moc podmaniti mohli *L* – 6 žádajíc *R*] *za tím doplněno v M*: Však si někdy prvé, jsa v menším důstojenství, uměl v té věci jiným raditi a od toho odvoditi, při volení Němce za krále vyzdvihnouti, že by české straně v německú moc poddánu se býti nezdálo. Ješto by to mohlo jíti k velikému zlému, nynějšímu i budoucímu, ale i všemu jazyku slovanskému i polskému, jakož jest to vždycky shledáváno i ve všech kronikách starých muž býti nalezeno, že sou Němci ouhlavní nepřátelé těch jazykův vždycky byli a býti nepřestávají, *pod. L* – 6-12 By to byl... jako by nebyl *R*] *vynech. v L* – 7 nedával *R*] *za tím doplněno v K*: ani synóm svým jich dcer bral – 7-11 Neb si byl opovrhl... ani v Čechách *R, M*] *v K* *tolěž, ale celé ve 3. osobě*: Neb jest byl opovrhl... – 11 krom Viktorína *R, K*] *vynech. v M* – 12 není při rozuomu *R, pod. M*] není dobře při rozuomu *K* – 12 jako by nebyl *R, K*] jak má bejt *M* – 13 kněze Martina Lupáče *R, M*] mistra Rokycany, kněze Martina Lupáče *K, vynech. v L* – 14 z gubernátora králem *R*] *za tím doplněno v M*: Nebo když Hilarius doktor a Křižanovský s kapitolú hradskú, pobravše klénoty kostelní z Hradu ujeli do Plzně, nechavše na Hradě tři nebo čtyř svých v kožinách beranních, to znamenavše mistři a kněží pražští s mistrem Rokycanem, mluvili králi Jiřimu: „Již přístup slušný jest, poněvadž doktorové hradští ušli sou k nepřátelům, a vám, králi svému, nevěrně udělavše; dejtež nám na jich místa kněží a mistry pod obojí způsobou, to bude jednota nahoře i dole.“ Králi se to nezdálo za slušné, a mohl dobře tehdaž; člověk, když muž, nechce, potom, by chtěl, nebude moci, *pod. L*; *zmínku o Hilariovi a Křižanovském mají i jiné rkpy, ale v jiných kapitolách* – 14 ale jakž jedině řekl Rokycanovi *R, pod. K*] odpověděl král mistru Rokycanovi *M*; na kterúžto radu dal takovú odpověď mistrům pražským *L* – 15-16 ihned mu se nedařilo *R, K*] ihned šly naň nesnáze veliké a nedařilo mu se *M*; a od té chvíle šly naň ty nesnáze veliké *L* – 16 Co mu radil Rokycana, Lupáč, aby *R, K, M*] Když neposlechl rady, aby *L* – 17-24 Najprv dceru svú... nemohu míti *R*] *text v K přiřazen k jiné kapitole a podle toho i jinak uspořádán, souvislost rkpů R, L, M s ním je však zřejmá* – 18-19 muožeš porozuoměti *R, pod. M*] znáti se dáva *L* – 19 s víry svedena *R, M*] k víře papežské pod jednou navedena, byvši prvé pod obojí *L* – 20-21 a ten... svěsti *R, M*] *vynech. v L* – 24 zvyjebeného Šimek] zvyjedeného *R, K, M*, zvyjednaného *L* – 24 zapřel *R, K, M*] se odřekl *L* – 24 nemohu míti *R*] *M doplňuje*: Již pak mistr Rokycana k němu nechodil – 25 po těch svých dcerách *R, K, L*] po těch synech, dcerách *M* – 26-27 slavné paměti císař Karel a král český *R, K, M*] císař Karel *L* – 28-29 téhož Karla císaře množství se o tom vypisuje *R, pod. K, M*] jeho se pokládá *L* – 30-31 král uherský Matyáš i Němci *R, pod. M*] král uherský s Němci *L*, milí jeho přátelé *K* – 31 neb je na to papež nastrojil *R, K, M*] *vynech. v L* – 32-33 Hle, kterak... mstitele *R, pod. K, M*] *vynech. v L*

(Smrt Rokycanova)

Otištěno podle Šimkova vyd. rkpu Vrat. *R*, s. 146-147. Zapsáno též v rkpech *G* (zápis značně porušen, většina nečitelná) a *I*, dále v rkpe *H*₁ (2. verze) a v rkpech *K*, *S*₁ (3. verze). V našem vydání uvádíme varianty rkpu *H*₁ a *K*. – Otištěno též v Šimkově vyd. rkpu Kříž. (částečně podle *G*, většinou podle *R*), s. 281; ve vydání Palackého s. 202-203.

Rkp Měst. kn. ve Vratislavi, č. 1306.

2-3 skrze kteréhož... puosobil *R*] v *K* a *H*₁ vynech. – 4 - 5 Báli se ho... boha *R*] vynech. v *H*₁ a *K* – 5-6 Byl pravé kladivo... věrnú práci *R*] vynech. v *H*₁ a *K* – 8-9 neb byl člověk modlitebný... z mladosti své *R*] *H*₁ a *K* vynech. – 9 Před svú smrtí *R*] Ten před svým skonáním *K* a *H*₁ – 10 kněží *R*] milí bratří *K*, pod. *H*₁

(Smrt krále Jiřího)

Vydáváme z rkpu *R* podle Šimkovy edice rkpu Vrat., s. 147. Mají též rkpy *G* (kde text značně porušený a téměř nečitelný), *H*₁, *I* (2. verze), rkpy *K*, *S*₁ (3. verze) a rkp *L* (4. verze); *S* má jen stručný zápis. Varianty uvádíme z rkpu *H*₁, *K*, *L*. – Otištěno v Šimkově edici rkpu Kříž. na s. 281; ve vydání Palackého na s. 203.

Rkp Měst. kn. ve Vratislavi, č. 1306.

1 Téhož léta... moravský *R*, pod. *K*] Téhož léta 71... král Jiří slavné paměti umřel jest *H*₁; Léta 1471 král Jiří umřel v pátek *L* – 2-3 brzo... Kristova *R*, *H*₁, *K*] vynech. v *L* – 4 na Hradě pražském *R*, *L*] za tím doplněno v *K*: v kuoru novém podlé jiných králuov českých – jako podlé krále Ladislava – k straně k kaple svatého Václava, ale střeva jeho s soudkem položena podlé hrobu mistra Rokycany u Matky boží v Tajně, pod. *H*₁ (konec v rkpe *R* dále - srov. zde ř. 6-7 - v *H*₁ vynech.) – 4-5 Stálý nalezen *R*, pod. *H*₁, *K*] byl stálý *L* – 5 krve jeho předrahe *R*, *K*] pod obojí způsobou *L*, vynech. v *H*₁ – 5 až do smrti *R*, *H*₁, *K*] vynech. v *L* – 6 Smiluj se... duší *R*, *K*] vynech. v *L*, *H*₁ – 6-7 Smiluj se... Rokycany *R*] vynech. v *H*₁

O smetání konšeluo v – o bouřce pražské

Otištěno z rkpu *K*₁; stejná verze v rkpech *H*₁ a *S*₁. Verzi stručnější mají rkpy *G*, *I*, obšírnější rkp *M*. Úryvkovitě a v jiném pořadí zapsáno též v rkpe *S*. Varianty k zákl. textu *K*₁ uvádíme z rkpů *M* a *G* (k ř. 69, dále rkp poškozen) – V Šimkově vydání rkpu Kříž. na s. 291-292; v Palackého vyd. na s. 232-236.

Rkp Muz. IV E 28, fol. 234b-237b.

13 vinních] winijch *K*₁ – 19 obžalován] obžalowan *K*₁

1 Téhož léta 1483 *K*₁, *G*] Téhož léta 1483 ve středu před svatým Václavem ráno v hodinu 14^{tá} stala se bouřka a nesnáž převelmi veliká, takže konšely zbili a z rat-houzův smetali, protože ti *M* – 4 před svatým Václavem *K*₁] za tím *G* vkládá ve stručnějším znění text, který *K*₁ má zde na ř. 80-88, ale rkp značně porušen – 5-29 Ale milý buoh... dopustil vstrkati *K*₁] za to v *G* stručně: [Ale] milý buoh té lsti divně překazil. Kterůž [jámu jiným] kopali, sami do ní upadli – 16-17 a tak své šibalstvo

konali K_1] *vynech. v M* – 21 na marách K_1] *vynech. v M* – 29-35 Neb ty výstrahy... na rathúze K_1] *za to v G*: Poznavše věr[ní b]ožským zjevením úklad, který se od nich dál, [ut]ekli se k bohu najprv za pomoc – 29 že jsú jim oznámeny K_1] *vynech. v M* – 33 zapisovali K_1] obsílali, aby se zapisovali M – 35 na rathúze K_1] *za tím doplněno v M*: a tu aby se všickni sešli k rathouzu – 36-70 Takž věrní Čechové... na rynku, rozstúpivše se K_1] *za to v G*: A tu středu před svatým Václavem ráno, v hodinu 14^ú, udeřivše k šturmu najprv v Tajně, potom po jiných kostelích, Novoměstí, majíce pod sukněmi oděni, někteří najprv vskočili do rathúzu svého a písaře, kterýžto bránil obci, aby nešli do světnice, kdež byli konšelé, toho najprv zabili. Konšelé někteří utekli prvé, a kteréž jsú našli v světnici, ty všedše zekali a mordovali, že krve bylo v světnici na některý čbeřík. A zsekavše je, smetali s rathúzu. Páral pak, kožišník, najstarší, ten byl utekl a schoval se u souseda v luoži. Tu nalezen a veden k rathúzu spínaje ruce: „Ó milý králi,“ a než ho dovedli k rathúzu na rynku roz (*pokračování až do konce chybí, v rkpe vytrženy listy*) – 39 sběře rychle K_1] *za tím doplněno v M*: kdež předkem byl jest pan Bohuslav Legát z Ráje, měšťtínin velmi vzáctný a šlechtně zachovalý, k tomu také i statečný, kterýžto velmi skutečně provozoval s jinými věrnými Čechy, sousedy, měšťtany pražskými, jakožto Jan Krejčí od Bílého páva etc., proti těm oukladným konšelům – 39 s zbrojí K_1] *místo toho v M*: a přišedše, tu pan Bohuslav vzvedl svůj voštíp, kterýž držal v rukou, udeřil jím v práh násilně, až uvázl – 47 a tajil v sobě duši K_1] *vynech. v M* – 52 s rathúzu, toho ranili před rathúzem K_1] s rathouzu, vloživ sobě ruce s plechovicemi na hlavu, aby ho nemohli raniti. I porazil ho Jan, krejčí od Bílého páva, před Gebhartovým domem voštípem. I táhli ho za nohy do rathouzu, i strhli mu jednu botku červenou s nohy M – 53-54 I vlekli ho do šatlavy K_1] I vsadili jej na rathouz M – 53-54 do šatlavy K_1] *za tím doplněno v M*: Ten Prokop Publik byl nedávno přijel od krále, a co jest tam způsobil, to jest vyznal, že kněží a mistry jměli vyhnati a mnoho měšťtánův, kterýchž měli popsáno jakožto 80, mělo stínáno býti. Tu také při tom Němce a kupce znamenitého jménem Adivota když potkali, an také jde v zbroji, řekli sou jemu: „S kým jsi?“ A on: „S vámi, milý pane!“ Uměl málo česky. By byl řekl se pány, byli by jej zabili. I kázali jemu jíti do obce na rathouz. Než došel k rathouzu, už (*rpk až*) s něho zbroji sebrali. I měl sekret na palci. Ten jemu chtěli také vzíti. I byl tiskný, nemohl ho chutně stáhnouti. I řekl jemu jeden: „Poněvadž nemůž dolův, polož ruku, ať utnu palec!“ A on chutně oslinuv palec, s zubami s těžkostí strhl dolův a dal tomu jistému. I dali ho do šatlavy a potom jeho vyručil pan Jiřík Jednorozec – 62 zekali K_1] zekali, mordovali, že krve bylo v světnici na některý žbeřík M – 63 ven s rathúzu K_1] *za tím doplněno v M*: Mařík Pivo, Knejsl řezník, Hladký sladovník, Jan Rathouzský od Pořícké brány. Potom jiné zjímavše i stínali, jako Šimůnka (ten byl svěřil své ženě pečet městskou, kterouž ji dobře a bezpečně chovala mezi nohami), Kahuna šedivého a starého, Truhličku soukenníka z Poříčí, Matouše, služebníka jich – 65 a schoval se u souseda v luoži K_1] a skryl se v Kotkové vápennici, maje při sobě množství zlatých, kteréž potom od něho vzal Korunka krejčí M – 65-66 A tu nalezen jest... ruce K_1] Když ho našli tam v luoži, vedli ho mezi sebou k rathouzu. Tehdy on jich prosil, spínaje ruce, aby ho nezabíjeli, že chce jim pověditi, až se jim to bude hoditi. Ale oni nic na to nedbali, ale vedli ho předce M – 71 dávno K_1] *za tím doplněno v M*: a jeden, jménem Vřetenář z Podskalí, skoro mu hlavu sřal, že se na mále zadržela – 73-75 Na Malé Straně... Tomka krajčích K_1] na Malé Straně těž svým učinili M – 80-88 nebo toho byla příčina... že budú zatraceni K_1] *v M zde vynecháno, ale zařazeno (upravené) do předcházející kapitoly* – 81 proti přijímání... pod obojí K_1]

proti přijímaní pod obojí *M* – 82-83 jenž mnoho a příliš vyl proti pravdě *K₁*] *vynech. v M* – 83-84 poběhlce nešlechtného *K₁*] *vynech. v M* – 85-86 jako k Sněžné matce... Duchu *K₁*] *vynech. v M* – 86-88 A tak ti mniší... budú zatraceni *K₁*] tak že konšelé všech tří měst proti kněžím drželi proti první zvyklosti, jakož se to stalo u sv. Jiljí (*M. Duchkovi* klíče od kostela vzavše sami vládli) a *M. Vrbenskému* u sv. Apolínařiše *M* – 89 na židy udeřili a všecko jim pobrali *K₁*] v tom bouření, bojíce se skrže to nětco horšího přijíti, křikli do Židův, a v tom množství veliké od stříbra, od zlata, od klénotův, od šub čistých a drahých, veliké a znamenité škody sou vzali, židé i páni i jiní majíce tam zastavené. A všecko sou pobrali *M*

Kronika starého pražského kolegiáta

Lat. text kroniky otiskl z rkpu archívu v Darmstadtu K. Höfler, *Geschichtschreiber der husit. Bewegung in Böhmen I*, Vídeň 1856, s. 78-101. Ukázky zde přeložené jsou ve vydání na s. 85-86 a 90-91. – Literatura: E. Stein, *ČČH* 41, 1935, 113n., kde i přehled starší literatury. – Překlad R. Urbánka upravil B. Ryba.

Kronika Bartoška z Drahyne

Lat. text kroniky Bartoškovy dochován v rkpe dříve děčínském (Brázdově), nyní v pražské UK XIX A 50. Vydal J. Goll, *FRB* 5, Praha 1893, s. 589-628. Naše ukázka ve vydání na s. 613-615. – Překlad R. Urbánka upravil B. Ryba.

Prokop, písař novoměstský: Latinská kronika

Rkp lat. kroniky Prokopovy je v SA v Třeboni A 16, fol. 224a-232a. Vydal K. Höfler, *Geschichtschreiber der husit. Bewegung in Böhmen I*, Vídeň 1856, s. 67-76. Naše přeložená ukázka je na s. 71-72, 73. – Literatura: Fr. Mareš, Prokopa písaře novoměstského česká *Ars dictandi*, Praha 1900, s. 16n., kde i starší literatura. – Překlad R. Urbánka upravil B. Ryba.

PRÓZA CESTOPISNÁ

Se směřováním literatury k životní praxi souvisel i vývoj prózy cestopisné. Nespokojovala se již jen se středověkým líčením nepravděpodobných, pohádkových jevů, jaké přinášel cestopis Mandevillův, také v pozdější době opisovaný, ale vznikala i nová, původní cestopisná literatura. Ta je důležitá zvláště proto, že se v ní ohlašoval reálnější poměr k životu. Jistě zde působily i zahraniční válečné výpravy, na nichž velký počet našich předků poznával cizí země z vlastního názoru.

Poměrně nejpozději pronikl tento nový vztah k světu do cestopisů o východních zemích, snad právě v souvislosti s oblibou středověkého fantastického čtení. Svědčí o tom latinský spisek *Cesta do Jeruzaléma* od kališnického kněze Martina Křivoústého, který dokládá stále trvající touhu poznat Palestinu a živý zájem o křesťanské církve v jejich kolébce. Vznikl sice až po r. 1477, ale názorově i literární formou náleží ještě době poděbradské.

Zatím co středověký cestopis obracel svůj zájem především k východním zemím, na sklonku husitského období vznikají první cestopisy o zemích západních. Naši předkové cestovali ovšem do bližších i vzdálenějších zemí na západ, na sever i jih častěji než do Palestiny (jak to vyplývalo už ze zeměpisné polohy českých zemí), ale v literárním ztvárnění se to projevilo až pozdě. Převládal zájem o praktický účel těchto cest nad zájmem o samy země a život v nich, a tak – ať už to byly cesty podnikané jako pouti, za vzděláním na slavné školy, nebo z příčin politických, hospodářských a vojenských – cestovatelům postačovaly k označení situace pouhé místopisné zmínky. Teprve v době poděbradské vznikla dvě cestopisná díla, která ve své konečné úpravě měla dokumentovat vědomé úsilí krále Jiřího o zajištění míru, dohody mezi evropskými panovníky a očištění našich předků od klevet, šířených proti nim v západní Evropě: *Deník panaše Jaroslava* a *Paměti Šaškovy*.

MARTIN KŘIVOÚSTÝ CESTA DO JERUZALÉMA

O Martinu Křivoústém víme bezpečně jen tolik, že byl utrakvistickým knězem a bakalářem pražské university a že vykonal r. 1477 cestu do Svaté země. Putoval přes Korutany a z Benátek po souši podle východního pobřeží Itálie do Tarenta, pak lodí přes Korfu, Krétu a Kypr do Tripoli v Sýrii, odtud do Damašku a do Jeruzaléma, jehož popis zaujímá největší část spisu. Zajel i do Betléma a k Jerichu, vrátil se přes Ramu do Jaffy, plul obvyklou cestou, ale z Korfu podle dalmatského pobřeží.

Ač je popis cesty úmyslně stručný, obsahuje hojně letmých postřehů, hlavně zmínek o hospodářských poměrech. Spisovatel byl asi šetrný venkovský synek, který má radost z darů přírody, ale zlobí se na nedostatečné obdělávání půdy pro

lenost rolníků nebo pro malý počet obyvatelstva. Jako upřímný utrakvista zdůrazňuje, že v Jeruzalémě všechny církve kromě římské přijímají pod obojí způsobou a že v „Kandii“ (tj. na ostrově Krétě) měl hádání s nepřáteli kalicha, navrhuje okázalé bezduché obřady a protiví se mu, že se Čechové opičí v oděvu po Němcích a jiných cizincích. Latina spisu, závislá v popise svatých míst na tehdy oblíbených itinerářích (popisech vzdálených míst, zejména nábožensky významných), je celkem výrazově i slohově velmi prostá. Autor si tu a tam pomáhá i českými slovy (např. gramina bodláčie, rosae šípky, monachi bossakones). Vedle latinského textu existoval též český překlad pořízený r. 1573, ten je však dnes nezvěstný.

(V BRINDISI A LECCE)

Potom se přijde k Brindisi. Je to město rozsáhlé, ale z velké části pusté, jednak že je to město velmi staré, jednak že tu kdysi skoro všichni lidé pomřeli morem. A přece je tam lidí hojně proto, že se tam usadili Slované. V tom městě se všechno koupí dobře, zvláště víno. A přístav je tam

5 výstavný a pevný.

Potom přijdou Lupie, vlašsky Lecce. A je to město výstavné, pěkné, veselé a veliké a je v něm bohatství všeho druhu; leží od přístavu osm mil daleko v zemi. Je tam stále léto a horko, ale pro nás je neuvěřitelné, co teď řeknu: že tu jsou jablka – sám jsem se jich najedl dosyta tam, kde jsme byli,

10 totiž u jeptišek –, která stále kvetou, stále rostou, stále zrají, stále jsou zralá, a to na každém stromě, a jsou sladká i kyselá. A já jsem se velmi divil, že na jednom stromě jsou zároveň ta jablka, jako jsou lidé všeho stáří v městě: někteří starci, někteří v plné síle, někteří mladíci, někteří v kolébce. A bylo to v únoru, takže by se tomu u nás smáli, že to bylo v ten čas. A ta zahrada

15 je velmi nákladně založena, má korýtko z tesaných kamenů na vedení vody ke stromům v létě pro horko. A stáli jsme u toho města dobře čtyři neděle. A je tam též rozmarýny veliké množství při cestě z přístavu do města, že jsme si jí topili. Ó Lecce, jak jsi rozkošné! Město má v obvodu dobře jednu míli a procházky kolem všude pěkné.

20 A v těch městech, ač tam mají tolik bohatství, přece není ani zbožnosti, ani žádných kázání; ale jaký lid, takový i kněz. A skoro v každém z nich je biskup; pěkně se vyzvání, počínajíc od půlnoci; ale nic nedělají a kněží je tam mnoho a neužitečných. Toho jsem si dobře všimal, protože jsem chtěl vidět, jak je jinde lid vzdělaný, jak hledá boha. Dokonce netoliko

25 sešli z cesty páně, ale všichni se pachtí po svých věcech. Já však si myslím, že vůbec ani nikdy nebyli na cestě páně, a ani si nejsou vědomi, že si vedou špatně, protože jim nikdo neřekne, že se tu nekonají kázání.

1 k *Brindisi*: přístavní město v jihových. Itálii – 3 *pomřeli morem*: skutečnou příčinou vylidnění města bylo zemětřesení – 6 *Lupie, vlašsky Lecce*: starověké Lupiae, italsky Lecce, město 37 km jihových. od Brindisi – 7 *osm mil*: italských, tj, asi 12 km – 9 *jablka*: jde pravděpodobně o pomeranče a citróny – 19 *jednu míli*: asi půldruhého km

DENÍK PANOŠE JAROSLAVA

Tento spis je pravděpodobně deník, do kterého si autor zapisoval v rodném jazyku pro oporu paměti pouhá hesla a náznaky o zkušenostech z cesty k francouzskému králi Ludvíku XI. r. 1464, aby je později doma rozvinul v obsírnější líčení; k tomu však nedospěl. Jméno autorovo v tomto cestopise chybí, ale již Fr. Palacký správně ve svých Dějinách ztotožnil autora s Jaroslavem, jenž zažil jako posel krále Jiřího roku 1465 v Římě od papeže Pavla II. potupné přijetí. O jeho životě se musíme spokojit pouhými dohady; pocházel snad z Jaroslavě u Vysokého Mýta, uměl latinsky, rozuměl francouzštině a měl asi též vědomosti z jazyka italského a německého.

Ve svém deníku líčí cestu českého poselstva v době od 16. května do 14. září 1464. Poselstvo mělo vedle sjednání přátelské dohody mezi českým a francouzským králem získat Ludvíka XI. pro Jiříkův plán spolku evropských panovníků s tendencí proti Turkům a papeži. Vedl je pan Albrecht Kostka z Postupic. Jaroslav měl zde významnou úlohu, snad byl zástupcem pana Kostky, jak se můžeme dohadovat přímo z textu. Cesta vedla z Prahy přes Cheb, Norimberk, Štrasburk, Toul, pak následovalo hledání těkavého krále Ludvíka XI. v severozápadní Francii, svízelné diplomatické jednání s francouzskými preláty z královny rady a konečně zpáteční cesta přes Paříž, Orleans, Lyon, Ženevu, Kostnici, Tyroly, Pasov do Českých Budějovic a do Brna. Vypravování je svěží, byť někdy i naivní. Autor dovede vtípným slovem nebo satirickou zkratkou vystihnout význačný rys u jednotlivce nebo charakterizovat situaci, srovnává zjevy a mravy cizí s domácími a vůbec se jeví jako bystrý pozorovatel.

(CESTA ZA KRÁLEM LUDVÍKEM XI.)

- Nazajtršie v úterý jeli sme 7 leuk do města jménem Barluduk, kdežto král sicilský dvorem bydlí. A převrátil se pan Albrecht s panem Antoniem, a vozka nebohý zbit a darmo etc. A sniedali sme na cestě v jakés vsi, mili od toho města Barluduc; a tu sme našli mnicha u pěkné panny, kterýž
- 5 s námi jel a mši slúžil etc. A ihned vyjela proti nám rada krále sicilského a přivítali nás počestně etc. Nazajtršie v středu před svatým Vítem o nešpo-
riech dáno jest slyšenie nám před králem sicilským; a tu jest pan Albrecht
Kostka najprv pozdravenie učinil od krále českého a dal listy věřící. A když
jest králi list věřící od krále českého přečten, ihned král vzal jest pana
- 10 Albrechta s panem Antoniem zvláště do svého pokoje s svú radú; a tam sú
dobře dlúho byli, až jsú i odpověd měli od krále, a to vše v tajné radě. Na-
zajtršie ve čtvrtek zval pan Albrecht Kostka radu krále sicilského k obědu,
a král zval nás všecy k večeri, a tu sme ctěni poctivě etc. A potom v hos-
podách, což sme ty dni tu protrávili, všecko zaplatili královi úředníci etc.
- 15 Nazajtršie v pátek den svatého Víta jeli sme 7 leuk do vsi jménem
Šumic; a ta ves leží v krajině, jenž slóve Campania. A jest krajina dosti
pěkná, ale nemá v sobě vody a lesuov a vsi velmi říedké; a křídovatá jest
krajina a domové i kostelové i zdi všelikteraké všecy jsú z křídy.

Nazajťrie v sobotu jeli sme 15 leuk veľmi čistým rovnem skrze tu
20 krajinu Kampaní a prijeli sme do mesta jménem Reyms fransky a latíně
Remis; město dobře veliké; pan Anton pravil, že jest jako Praha, ale já
sem tomu nemohl svoliti etc. A jest v něm kostel matky božie, krásný
a pěkný, v němž se král franský na královstvie maže; a u svatého Dionysia,
25 a teprv v Paříži jej korunuji etc. U toho také města Remis svatý Dionysius
sfat, vzdáli od města jako dvakrát neb třikrát od Prahy k pražské šibenici;
a tak pravie, že jest po stěti hlavy svatý Dionysius vzal svú hlavu a nesl ji
až do toho kostela matky božie a tu najprv byl pochován etc.

Nazajťrie v neděli jeli sme z toho města 11 leuk do vsi jménem Villa
30 Beate Virginis, Ves matky božie, a prevozili sme se přes vodu jménem
Sana, 5 mil od Remis, a teče ta řeka ku Paříži; a jeli sme mimo město pěkné
podál jménem Lan etc. A do té Vsi matky božie, jakož sme v ní leželi, jest
pout velmi slavná a kněžie dvorným obyčejem lidi o penieze tantují etc.

Nazajťrie v ponděli jeli sme 12 leuk do města jménem Villa Sancti
35 Quintini, Ves svatého Kvintýna; a ihned ten den myli sme se v lázni
s pěknými etc., a někteří se z našich dali holti, právě jako v Sodomě etc.

Nazajťrie v úterý jeli sme 9 leuk do vsi dobře veliké jménem Lyhuns
etc.

Nazajťrie v středu jeli sme 9 leuk do města dobře velikého jménem
40 Amiens. A jeli sme skrze město řečené Korbél, 4 leuky od Amiens. A tu
v tom Amiens ve čtvrtek nazajťrie viděli sme krále cyprského, rex Cypri
latíně etc. A tu nám teprv právě pověděno, kde jest král franský; neb před
tím žádný neuměl nám právě pověděti, a to proto, že jest nikdiež na
jednom miestě dlúho nebyl, neb se jest vždycky po loviech talácel a lovil
45 etc. V tom také městě Amiens jest kostel pěkný; a mají mnoho relikví
svátostí: svatého Jana Křtitele hlavu etc.

Nazajťrie v pátek před svatým Janem Křtitelem božim jel pan Anton
s služebníky svými a s Jaroslavem k králi franskému do města jménem
Sampo, latíně Villa Sancti Pauli, Ves svatého Pavla; a jest dobře menšie
50 nežli Český Brod; hrad v něm. A pravili nám, že jest to město vévody
burgundského; a také sme jej tu viděli, šedivého, starého etc.

1 nazajťrie v úterý: 12. června 1464; leuk: leuka (franc. lieue), francouzská dél-
ková míra, asi 4 km; *Barluduk*: Bar-le-Duc, hlavní město dnešního departementu
Meuse v sev. Francii – 2 *král sicilský*: René z Anjou (1409-1480), nazývaný „dob-
rý král René“; *dvorem bydlí sídlí*; *pan Albrecht s panem Antoniem*: Albrecht Kost-
ka z Postupic, pán na Litomyšli, přední diplomat krále Jiřího (r. 1469 přešel na stra-
nu krále Matyáše); Antonio Marini z Grenoblu, diplomat ve službách krále Jiřího
(srov. zde na s. 175) – 3 *a darmo etc.* třebaže nic nezavinil atd.; *mili*: českou, tj.
přes 11 km – 6 *počestně* uctivě, s počtami; *v středu před svatým Vitem o nešpořiech*:
13. června pozdě odpoledne – 8 *listy věřící* pověřovací listiny – 11 *dobře* hodně – 13
ctěni počtivě náležitě uctívání, hoštění – 14 *sme protrávili* udělali jsme útratu

15 *den svatého Víta*: 15. června – 16 *Šumic*: patrně Châlons-sur-Marne, hlavní město dnešního departementu Marne; *Campania*: Champagne, stará francouzská provincie, zaujímající dnešní departementy Aube, Haute-Marne, Marne a Ardenes – 17 *křídovatá*: křídou míněna opuka, charakteristická pro celou Champagne

19 *velmi čistým rovinem* velmi krásnou rovinou – 20 *Reyms*: Remeš (franc. Reims), v dnešním dep. Marne; *fransky a latině* francouzsky a latinsky – 22 *tomu...* svoliti s tím souhlasit; *kostel matky božie*: proslulá remešská katedrála (Notre-Dame) – 23 *se na království maže* bývá pomazán na krále; *u svatého Dionysia*: opatství v Saint-Denis, sev. od Paříže, kde bývali pohřbíváni francouzští králové – 24 *za míli českú vzdáli ve vzdálenosti asi jedné české míle* (přes 11 km); *tu se obléčí v majestát a šaty svatého Karla* tu se obléká v odznaky královského důstojenství a v roucho Karla Velikého – 25 *svatý Dionysius sřat*: sv. Diviš (franc. Denis), první biskup pařížský (3. stol. n. l.), býval vyobrazován s vlastní stárou hlavou v rukou, což bylo podnětem k lidové legendě, o níž se autor zmiňuje – 26 *k pražské šibenici*: stávala na návrší za dnešním Hlavním nádražím

29-30 *Villa Beate Virginis* (lat. „město blahoslavené panny“): Notre-Dame-de-Liesse v dnešním dep. Aisne, proslulé poutní místo s mariánskou soškou, přinesenou ze Svaté země – 30 *převozili sme se* převáželi jsme se – 31 *Sana*: řeka Aisne (před Compiègne se vlévá do Oisy a ta pak do Seiny poblíž Paříže) – 32 *Lan*: Laon, hlavní město dnešního dep. Aisne – 33 *dvorným obyčejem lidí o peníze tantují* elegantním způsobem nepěkně připravují lidi o peníze, šidí

34 *Villa Sancti Quintini* (lat. „město svatého Kvintina“): Saint-Quentin v dnešním dep. Aisne – 36 *s pěknými etc.*: tj. asi pannami a paními; *v Sodomě*: biblické město, zničené pro hříšný život obyvatel

37 *Lyhuns*: Lihons (n. Litrons), dnešní dep. Somme

40 *Korbel*: Corbie, dnešní dep. Somme, asi 15 km vých. od Amiensu – 41 *krále cyprského*: Ludvík Savojský (žil 1431-1482), švagr Ludvíka XI., měl titul krále kyperského (lat. rex Cypri) podle své manželky Charlotty, dcery kyperského krále Jana II. – 42 *právě pravdivě*; *král franský*: Ludvík XI., vládl v l. 1461-1483 – 44 *se jest talácel* potuloval se, potloukal se – 45 *relikví svátostí*: ostatků svatých; ve středověku byly zbožně sbírány (u nás tím proslul Karel IV.) a docházelo s nimi k četným podvodům

47 *v pátek před svatým Janem Křtitelem božím*: 22. června – 47-48 *pan Anton...* s *Jaroslavem*: Antonio Marini... s panošem Jaroslavem, autorem cestopisu – 44 *Sampo*: Saint-Pol, dnešní dep. Pas-de-Calais, asi 30 km záp. od Arrasu; *dobře menšie* mnohem menší – 50 *vévody burgundského*: Filip Dobrý (vládl 1419-1467)

PAMĚTI ŠAŠKOVY

Za autora původního českého popsání cesty pana Lva z Rožmitálu, vykonané v letech 1465-1467 po západní Evropě, označuje se nyní zeman z rodiny usedlé na Prešticku Václav Šašek z Bílkova, o němž máme zprávy z let 1483 až 1493. Dříve se spis přičítal Šaškovi z Mezihorí; tato rodina je však dosvědčena teprve z 16. století. Autor mluví o své osobě (v dochovaném latinském přepracování díla) jen na málo místech a v třetí osobě, ale někde svou totožnost bezděky prozrazuje. Byl asi důvěrníkem pana Lva; ten navrhl císaři Fridrichovi III., aby Šaška pasoval ve Štýrském Hradci na rytíře, a poslal ho ke konci cesty napřed do Prahy ke králi Jiřímu a královně Johaně. Deník cesty psal Šašek asi z příkazu pana Lva a po

návratu do vlasti zpracoval své paměti soustavněji, dopustil se však přitom některých nedopatření.

Účel tohoto poselstva, vedeného panem Lvem z Rožmitálu, švagrem krále Jiřího, byl diplomatický, třebaž je autor cestopisu líčí jako cestu rytířskou a dvorskou. Lev, sám katolík, měl dvorným chováním šířit příznivou náladu vůči králi Jiřímu mezi knížaty a králi západní Evropy a v důvěrných hovorech je přimět k tomu, aby se král Jiří mohl na sjezdu evropských panovníků ospravedlnit z pohnu, který naň uvalil Pavel II. v srpnu 1465.

Cesta vedla přes Norimberk a Porýní, nynější Nizozemí a Belgie, po moři z Calais do jižní Anglie, ve Francii ze St. Malo do Nantes a Orleansu, pak přes Bordeaux k Biskajskému zálivu. Cesta k hrobu sv. Jakuba v Compostelle a od mysu Finisterre zpět po poloostrově Iberském zaujímá v cestopise největší a nejzajímavější díl, tím spíše, že se tam ubírali někdy cestami, o nichž nečteme v žádném starším cestopise. Mnoho zajímavého poskytlta cesta přes Provence, Dauphiné a nynější severní Itálii do Benátek. Na sklonku svého zájezdu prošli Korutanami, Štýrskem a Dolními Rakousy.

Šašek byl jistě vzdělaný muž a měl živý zájem historický, ovšem neubráníl se v té spouště nových dojmů a zjevů omylům v topografii, genealogii, církevní historii apod. Barvitá líčení divů a dobrodružství ve formě epizod jsou vskutku kabinetními ukázkami jeho slohového umění. Ve spisovateli vidíme muže zbožného, statečného rytíře a vojáka, především však českého zemana, který i v cizině myslí na luka, lesy, rybníky a pole své české vlasti a srovnává stále cizí hospodářské poměry, zvláště v zemědělství, s domácími.

Šaškovo dílo však asi uvízlo spolu s četnými glejty, jež pan Lev cestou obdržel, v archivu pánů z Rožmitálu a za to, že se zachovalo, musíme děkovat okolnosti, že ctižádostivý brněnský probošt Stanislav Pavlovský z Pavlovic, později v letech 1579-1598 olomoucký biskup, přeložil Šaškův spis do latiny, aby jej mohl věnovat pravnuku pana Lva, Zdeňku Lvovi z Rožmitálu a Blatné na Hrotovicích, zemskému hejtmanu markrabství Moravského. Pavlovský jistě některé podrobnosti v překladu slohově upravil, snad i vynechal věci, které se přičily jeho katolickému duchu. Ač si zakládal na své skoro humanistické latině a usiloval o rozmanitost výrazu na stereotypních místech, neubráníl se, naštěstí, prostotě originálu a přetlumočil nám jej věrně, zejména v přímých řečech, jak je vidět i z některých bohemismů. – V nové době byl tento cestopis zpracován Aloisem Jiráskem v knize *Z Čech až na konec světa*.

(ČESKÉ RYTÍŘSTVÍ V BRUSELU)

V Bruselu byl pan Lev se svou družinou hostem Filipa Dobrého, vévody burgundského (1419-1467, od r. 1435 samostatný vládce v Burgundsku, severní části Francie), a zdržel se tam do příchodu jeho syna Karla Smělého. Ten na oslavu svého vítězství u Lutychu ohlásil turnaj; nejprve bylo klání s dřevci, pak atletické zápasy; při nich pan Jan Žehrovský z Kolovrat porazil nepřemožitelného do té doby siláka burgundského.

Potom přistoupil k vévodovi Šašek říka: „Nejjasnější vévodo, prosím, aby mi Vaše Výsost přidělila nějakého soupeře, kterého by uznala pro mne za rovného.“

Vévoda uslyšev to, dal zavolat kohosi, aby s ním zápasil. Když jsme

5 se pustili do zápasu, nejprve jsem ho sice porazil na zem, ale když jsem se s ním na rozkaz vévodův potýkal podruhé, byl jsem sražen k zemi a padl jsem tak prudce, že jsem div nepustil zlého ducha. Po zápase dal vévoda přinést vína a cukrových konfektů, a bylo jich rozsypano po podlaze tolik, že by se to stěží dalo koupit za několik zlaťáků. Mne však vévodkyně pohostily tak štědře, že jsem sotva došel zpět do hospody, jak jsem byl opilý.

10 Druhého dne po těch zápasech utkal se pan Lev s Janem Žehrovským na dvoře vévody burgundského a srazili se s takovým zápallem, že se panu Lvu zlomilo dřevce o prsa jeho odpůrce, ale ani jeden, ani druhý při tom nárazu nebyl sražen s koně. Potom žádal pan Jan našeho pána, aby směl
15 zlomit dřevce na počest přihlízejících urozených paní a panen. Když k tomu pán svolil, pobodl koně ostruhami a zamířil dřevcem do zdi pod to okno, odkud se díval vévoda s chotí a s druhými vévodkyněmi, a tak mocně vrazil dřevcem do zdi, že kůň při tom nárazu dosedl na zadek. Zatím přiběhlo několik dvořanů vévodových a zkoušeli, zda snad není pan Jan ke koni
20 přivázán, že s něho při tak prudkém nárazu nespádl. Tu však on podruhé pobodne koně a zlomí dřevce, aniž se dost málo poranil. Velmi se tomu divili, neboť oni se nepouštějí do klání, leč tak, že jsou mezi soupeři postaveny plaňky. Potom denně chodilo velmi mnoho lidí na to místo a říkali, že to není člověk z toho lidského pokolení, které dnes žije na světě, nýbrž z potomstva starověkých obrů.

Po tom zápase si dal vévoda přinést odění, v němž se utkali, a ptal se, zda všichni v naší zemi užívají při turnajích takových odění, a dodal: „Vy to máte za kratochvíli, ale u nás to budí veliký podiv. Kdyby se někdo dopustil vraždy na otci, byl by to příliš krutý trest, měl-li by za to podstoupit
30 takový boj. Tak si zahráváš se svým životem, jako bys ani nechtěl žít.“ Zápasili totiž v prošivanicích, což oni nikdy neviděli. Po střetnutí pánově se utkali také naši dvořané, Frodnar s Tetzlem, a oba dva zůstali bez pohnutí v sedle. Po zápase Frodnar, tak jak byl v plné zbroji, seskočil s koně, aniž se opřel o třmeny, k údivu velkého množství lidí.

35 Když bylo po všem, poslal vévoda pro pana Lva do hospody, kázal ho dovést do své klenotnice a dal mu tam vyložit na stůl všechny drahé kameny, rozmanitě pojmenované, a svá roucha, vyzdobená perlami a drahými kameny. Uložil též svým radům požádat našeho pána, aby si vzal z těch vystavených klenotů, co by se mu líbilo, a prokázal tak poctu jejich vévodovi. Ale pan Lev nechtěl nic přijmout a vzkázal knížeti, že mu nesmírně děkuje, dodávaje: „Chraň bůh, abych něco přijal. Neboť nepřišel jsem se
40 svou družinou, abych zde bral dary, nýbrž proto jsem podnikl tuto cestu, abych pěstoval rytířské ctnosti, a mám v úmyslu s pomocí boží tak ji dokonat. Peníze a bohatství možno snadno získat, ale sláva dobrého jména má
45 trvat na věky. Myšlenkou dosáhnout jí jsem se vždy obíral v srdci a s vůlí boží ji také ponesu do hrobu.“

9 *vévodkyně*: Isabella Bourbonská, choť Karla Smělého, Anna Klevská, jeho nevlastní sestra, a Kateřina, dcera gelderského vévody Arnolda – 11 *s Janem Žehrovským*: Jan Žehrovský z Kolovrat, věrný stoupenec Jiřího z Poděbrad, zápasil během tohoto putování rovněž v Ansbachu, Kolíně nad Rýnem, Olmedu a Štýrském Hradci; zemřel 5. srpna 1473 (jeho náhrobek je v bartolomějském chrámu v Kolíně) – 23 *plaňky*: bezpečnostní plaňkové hrazení v kolbišti, které bránilo, aby se soupeři na koních nesrazili – 31 *v prošívanicích*: prošívané kabátce z hrubé, tuhé látky – 32 *Frodnar s Tetzlem*: Tetzl a jeho průvodce Achác Frodner – 36 *do své klenotnice*: jiný účastník výpravy, norimberský měšťan Gabriel Tetzl († 1479), uvádí i cenu vévodových skvostů (srov. R. Urbánek, *Ve službách Jiříka krále*, Praha 1940, s. 47)

(V LONDÝNĚ)

Londýn je město veliké a nádherné a má dva hrady. V jednom z nich, ležícím na samém konci města a oblévaném mořskou zátokou, bydlí anglický král. Byl právě přítomen, když jsme tam přijeli. Přes tu zátoku, již je řeka Temže, je položen most, kamenný a dlouhý, na němž jsou po celé délce 5 postaveny domy. Nikde jinde jsem neviděl takové množství luňáků jako zde; ubližovat jim je zakázáno pod trestem smrti.

Za svého pobytu v Londýně jsme byli zavedeni do kostela, v kterém se prý narodil sv. Tomáš a v němž je vidět hroby jeho matky a sestry, a potom do jiného kostela, kde je pochován sv. Eduard. Ukazují tam zlatý 10 náhrobek, veliký a stkvící se zlatem a nejdrahocennějšími kameny. Jemněji a krásněji tepané práce, než jakou jsem viděl v tomto kostele, nikde jinde mi nebylo dáno spatřit. Ani kostely, které by tyto předčily krásou, jsem nikde nespatriil od chvíle, kdy jsme vyšli z domova, ani více svatých ostatků 15 není chováno a ukazováno v žádném jiném městě než tam. V Londýně je dvacet zlatých náhrobků, ozdobených vzácnými kameny, ale v celém království je jich na osmdesát, rovněž ulitých ze zlata a okrášlených drahým kamením. Anglické království je totiž nesmírně bohaté zlatem a stříbrem, z něhož tam razí nably a jiné dobré mince. A třebaže nevyniká přílišnou velikostí, přece má velmi mnoho obyvatelstva a oplývá krásnými ženami 20 a pannami, jak jsme viděli, když král pozval našeho pána na hostinu.

Tehdy nám také byla dána příležitost vidět královské poklady, mezi nimiž bylo také zlaté měsidlo. Jedna země platí králi za to, že má toto měsidlo, osmdesát tisíc nablů. Kdyby však o měsidlo přišel, ihned by ztratil celý tento poplatek. Je proto bedlivě hlídáno a nikomu se nepovoluje uvidět 25 je, leda hostům příšlým z cizích zemí, protože těm je ukazovat prikazuje zákon. Při hostině se k panu Lvovi chovali skvěle a štědře a stejně ke všem ostatním jeho druhům, zvláště k Šaškovi, a to jak na dvoře královském, tak také jinde. Ukázali nám také dvě obory, kde chovají množství všeliké zvěře.

30 Anglie ostatně není rovinatá, nýbrž hornatá a hustě porostlá mnohými lesy, nemá však lesů černých. Každý les je tam obehnan příkopem a podobně také vedou venkované příkopy kolem svých polí a ohrazují je ploty, takže nikdo jimi nemůže procházet ani pěšky, ani na koni projíždět jinak než po veřejných cestách.

35 Anglii obklopuje ze všech stran moře, takže je jím chráněna jako zahrada plotem. V té zemi neužívají vozů, nýbrž toliko koní. Na koních nejen jezdí, ale také dopravují potřebné náklady, ačkoli pro tyto účely užívají rovněž dvoukolých vozíků. Ženy tam za sebou vláčejí tak dlouhé vlečky, že v žádném jiném kraji jsem neviděl tak dlouhých.

40 Když uplynuly dvě neděle od našeho příjezdu, povolal král k sobě pana Lva, bohatě ho obdaroval a udělil mu odznak, neboli jak tam říkají, zlatý řád. Pana Jana Žehrovského, Buriána, Frodnara, Pětipeského a Miroše pasoval napřed na rytíře a potom je rovněž vyznamenal zlatými řády. Ostatním však, kteří nenabyli hodnosti rytířské, udělil řády stříbrné. Tak
45 prokázal panu Lvovi velikou čest.

V Londýně, kde je sídlo anglického krále, zavedli našeho pána do půvabných zahrad, posázených nejrozmanitějšími stromy a rostlinami, jaké se v jiných zemích nevyskytují. Potom ho vedli do kostelů, velmi krásně postavených, a ukázali mu tam přemnoho zlatých náhrobků. Svatých
50 ostatků, jak jsem již dříve řekl, nikde jinde jsem neviděl takové množství pohromadě. Když jsem se pokoušel zapsat a poznamenat si je, bylo mi řečeno, že to není možné, abych je všechny mohl zaznamenat. Je prý jich totiž takové množství, že ani dva písaři, i kdyby psali dvě neděle, nemohli by je všechny sepsat.

55 Nejprve jsem z nich viděl pás panenské bohorodičky, který si prý ušila vlastníma rukama, a nohu sv. Jiří. Potom jsem tam viděl onen kámen, na který Kristus, když vstal z mrtvých, vtiskl první stopy svých nohou, jak je to dosud jasně vidět. Dále jsem si prohlédl jeden z oněch šesti džbánů, které když byly na Kristův příkaz naplněny vodou, daly potom svatebčanům
60 víno místo vody.

V tom městě je veliké množství zlatníků, tolik, že jsem to nikde jinde neviděl. Neboť jenom mistrů, bez tovaryšů, počítá se na čtyři sta. A žádný z nich není bez práce, neboť velikost a bohatost města jim poskytuje sdostatek zakázek.

65 V tomto městě mají také takový obyčej, že kdykoli tam přijde urozený host z cizích zemí, panny a paní za ním přijdou do jeho hospody, uvítají ho a přinesou dary. To všechno se stalo také nám.

Veliký podiv u nich vzbudila délka našich vlasů. Říkali totiž, že ještě nikdy neviděli nikoho, kdo by nás předčil délkou a spanilostí kadeří. A ni-
70 kterak jsme je nemohli přivést k tomu, aby uvěřili, že nám tak narostly od přírody. Říkali, že to jsou vlasy přilepené pryskyřicí. A kdykoli šel někdo

z našich lidí prostovlasý po ulici, měl kolem sebe více diváků, než kdyby tam vedli nějaké podivné zvíře.

75 Také takový obyčej tam mají: když přijde host do hospody poprvé, vyjde mu vstříc krčmářka s celou rodinou a host se musí jak s ní, tak se všemi ostatními políbit. Neboť polibek je u nich totéž, jako když podáš pravici: nejsou totiž zvyklí podávat ruku.

80 Takové tedy jsou mravy a obyčeje v té zemi a v zemích okolních. V žádném jiném kraji jsme se netěšili takové úctě jako tam, neboť jak král, tak všichni jeho poddaní, jejichž kraji jsme cestovali, chovali se k nám uctivě a vlídně.

Ani hudebníky jsme nikde neslyšeli tak příjemně a lahodně zpívat jako tam: jejich pěvecký sbor se skládá asi z šedesáti zpěváků.

1 má dva hrady: Tower na východě a Westminster na jihozápadě, oba při řece Temži; král sídlil ve Westminsteru – 2 *oblévaném mořskou zátokou*: míněno široké ústí řeky Temže, kterým mohly námořní lodi plout až do Londýna; *anglický král*: tehdy Eduard IV. (1461-1483) – 5 *luňáků*: tj. dravých ptáků – 8 *sv. Tomáš*: Tomáš Becket, arcibiskup canterburský, odpůrce krále Jindřicha II., zavražděný jeho dvořany r. 1170 – 9 *sv. Eduard*: anglosaský král (vládl 975-978), který byl umučen – 18 *nably*: nobly, anglické zlaté mince (cena noblu se odhadovala na dva rýnské zlaté) – 22 *měsidlo*: nádoba na míšení vína – 31 *lesů černých*: jehličnatých, hlavně smrkových – 42 *pana Jana Žehrovského...*: miněni členové poselstva Jan Žehrovský z Kolovrat, Burián ze Švamberka, Achác Frodner, pravděpodobně Václav Pěti-peský z Chyš a pravděpodobně Jan Miroš z Vochova (který putoval r. 1476 do Palestiny) – 60 *vino místo vody*: při biblické svatbě v Káni Galilejské

(V BRETOŇSKU)

Saint-Malo má toliko jednu městskou bránu a dvě věže. Poddáno jest jistému biskupovi, ale za vrchního svého pána uznává vévodu bretoňského. Kdokoli pluje do Bretoňska po moři, musí vplout do přístavu tohoto města, a to jednak pro jeho výhodnou polohu, jednak proto, že jiné přístavy na 5 tom pobřeží jsou uzavřeny, aby se berní a přístavní poplatky, vybírané tam v nesmírné míře, neobracely jinam. Město leží tak blízko u moře, že se vždycky, když vítr vzduje moře, slaná voda všude rozlévá městskými ulicemi. Saint-Malo není sice veliké rozlohou, ale je opatřeno velmi pevnými 10 hradbami. V tomto městě chovají psy, kteří v noci běhají po městě místo nočních hlídačů. Jakmile jsou puštěni z řetězů, nestrpí, aby někdo chodil městem; jinak by ho hned rozsápali. Nad městem ční na vysoké hoře kostel panenské bohorodičky, k němuž je možné jít suchou nohou, jen když v čas odlivu po poledni vody opadnou. Večer však naopak, když vody zase vystoupí, hora je z velké části zakryta vodami, takže ji téměř ani není vidět. 15 Sedm mil od Saint-Malo je vzdálen Tinténiac, tvrz otevřená. Ve vzdále-

nosti šesti mil od Tinténiacu leží Rennes, město velmi veliké a hlavní město bretoňské. Odtud je do vesnice Bainsu šest mil a dále do Nozay, což je také ves, rovněž šest mil. Ve vzdálenosti tři mil od Nozay leží Héric a čtyři míle odtud Nantes.

20 Toto město je dosti veliké a má nad sebou hrad, který je sídlem vévody bretoňského. Kolem města lze vidět příjemné louky a překrásné zahrady podél řeky Loiry. Řeka Loira je překlenuta mostem tak náramně dlouhým, že delšího jsme až dosud nikde nespatri. Ve vzdálenosti dvou mil pod městem se řeka vlévá do moře. Neobyčejně oplývá rybou mihulí a nikde
25 jsem těchto ryb neviděl pohromadě takové množství, neboť jsem zde pozoroval, jak jich vylovili čtyři sta kusů najednou.

Jinak je Bretoňsko pokryto horami, ale pole má úrodná a lesy dobré, v nichž jen vzácně rostou jiné stromy nežli duby. Každý venkovan tam má své pole ohrazeno kamennou ohradou, takže není třeba, aby tam byli
30 u svého dobytka na pastvě a jej hlídali. A ani sousedům tam nemůže dobytek působit žádnou škodu. Vlků je v tom kraji vidět málo, a když je nějaký vlk lapen, bývá pověšen u cesty jako zloděj, ale s nedotčenou kůží. Jakmile je někde vlk spatřen, ženou ho ode vsi ke vsi; právě proto jsou tam tak vzácní. Nikde na světě se mi od toho dne, kdy jsme odjeli z vlasti, nenaskytlo vidět
35 větší počet rybníků než v Bretoňsku. Sám vévoda bretoňský má rybník, který se táhne na dvě míle do délky. Jednou za šest let z něho dává vypouštět vodu a ponechává jej suchý. Jeho výlov vynášívá dvacet tisíc zlatých nebo někdy i více. U Nantes je most, táhnoucí se do délky na půl míle, neboť tak do široka se tam rozlévají říční vody. Pobyli jsme tam dvanáct dní.

1 *Saint-Malo*: přístavní město v Bretoňsku (v severozáp. části Francie) při Lamanšském průlivu (v dnešním departementu Ille-et-Vilaine) – 2 *vévodu bretoňského*: tehdy jím byl František II. (nar. 1435; vládl 1459-1488) – 11 *na vysoké hoře kotel*: míněno opatství na Mont Saint-Michel (hora sv. Michala), cíl poutníků ze severní Francie i z Porýní – 15 *Tinténiac*: město necelých 40 km na jihových. od Saint-Malo; *tvrz otevřená*: tj. neobehnaná hradbami – 16 *Rennes*: dnes hlavní město dep. Ille-et-Vilaine, asi 30 km na jihových. od Tinténiacu – 17 *do vesnice Bainsu*: asi 35 km jižně od Rennes; *do Nozay*: město asi 40 km jižně od Bainsu – 18 *Héric*: místo mezi Nozay a Nantes – 19 *Nantes*: dnes hlavní město dep. Loire-Inférieure, před ústím řeky Loiry, asi 40 km jižně od Nozay – 33 *vzácní*: nepřímé svědectví toho, že tehdy nebyli v Čechách vlci zvláštností

(BURGOS V KASTILII)

Burgos je město s hradem, který ční nad městem. Leží ve Španělich, je pěkné, veliké a v tom království nikoli poslední. Všechno se tam prodává na váhu. Je v něm velmi krásný kostel s oltářem, na němž se spatřuje obraz velmi pěkně malovaný a uměleckým tepáním zdobený, takže daleko za ním

5 zůstávají všechny obrazy, které jsem kdy viděl. Je tam též vidět sochu panenské bohorodičky, velmi krásnou, celou ze stříbra a pozlacenou, která prý váží tři sta hřiven stříbra, ulití však se oceňuje stejně vysoko jako kov, z něhož vznikla. V tom chrámě se chová a ukazuje i mnoho jiných ostatků svatých. Při něm stojí dvě věže pěkně z kvádrů vystavěné; třetí se právě
10 stavěla, když jsme tam byli. Šibenici mají jednu v městě, druhou za městem na kopci.

Od Burgosu jednu míli daleko je hora, přes níž musí přejít, kdo jde do města; cesta po ní, svítí-li slunce, je velmi nepříjemná. Hora se totiž skládá z jakýchsi průsvitných kamének, které ozářeny slunečním třpytem odrážejí
15 to světlo – jako je tomu v zrcadle – a lámou; a to je pro oči svrchovaně nepříjemné. Ono město leží pod horami na svahu a svlažují je dva potoky bezejmenné. Ale potok tekoucí blíže města, má jméno Arlazon; vedou přes něj dva mosty.

Za městem se přijde do nového krásného kláštera, jež vystavěl jeden
20 biskup, který prý odvozoval svůj původ z rodu matky boží. Ten měl čtyři bratry, jež všechny obrátil na víru Kristovu a očistil svatým křtem, rovněž i otce a matku; byli totiž vyznání židovského. Ti všichni jsou pochováni v témž chrámu, každý tam má zvláštní nádherný náhrobek. Toho času, kdy jsme putovali po Španělsku, ještě žil jeden z těch čtyř bratří; byl předtím
25 povýšen do stavu rytířského. Ten nás navštívil v naší hospodě a pana Lva se všim jeho průvodem vřídlně uvítal, blahopřál nám k šťastnému příjezdu a ptal se, z kterých zemí jsme přišli. Když mu odpověděli, že jsme z Čech, jež oni nazývají Horní Německo, pravil, že i on byl v Čechách a že tam došel hodnosti rytířské, když král Albrecht obléhal město Tábor. Potom prosil
30 pana Lva, aby navštívil klášter, který vystavěl jeho bratr arcibiskup a kde jsou pochováni jeho rodiče a bratří. Když náš pán přisvědčil, zavedl nás do toho chrámu a ukázal nám hrob arcibiskupův i hroby ostatních svých bratří a nakonec i svůj vlastní, kde má být po smrti pohřben, velmi krásné dílo. Však byl vskutku onen arcibiskup s rodiči a se všemi bratry uctíván od
35 Španělů jako světec, ba i ten, jenž byl ještě naživu, byl pokládán za svatého muže. Ten arcibiskup vykoupil za vlastní peníze tři sta křesťanských zajatců od pohanů a každému z nich dal nové šaty a několik zlatých peněz; ty šaty však, jež měli na sobě, když se vraceli ze zajetí, dal všechny zavěsit v tom chrámu na věčnou památku toho; viděli jsme je tam všechny.

40 Viděli jsme také v tom městě štvanic na zdivočelé býky, které chytají pomocí ohařů. Ve Španělsku a Portugalsku se totiž nechová dobytek doma jako v jiných zemích, nýbrž se pase na pustých místech, přičemž je každý kus označen znamením svého pána. Sýr a máslo se tam nevyrábí a domácí lidé ani nevědí, co to je; místo másla užívají olivového oleje, jehož je tam
45 veliká hojnost. Co se týče těch býků, mají s nimi o svátcích takovouto zábavu: Chytí ze stáda dva až tři býky a každého zvlášť přiženou do města,

uzavřou náměstí a jezdci na koních je honí a házejí po nich šípy neb oštěpy, jež mají tvar ostnů, takže někdy v těle jednoho býka uvázne plno těch střel. Rozdrážděný a rozzuřený býk běhá dokola a každého, kdo mu 50 přijde do cesty, napadá. Teprve když je během unaven a šípy umořen, poštvou na něho dva nebo tři psy; ti se mu zakousnou do uší a drží se ho tak pevně, jako vůbec všeho, čehokoli se chytí, že jim to živou mocí nelze vyrvat jinak, než že se to usekne nebo že se jim tlamy otevrou železnou pákou. Maso toho býka se obyvatelům města neprodává, nýbrž jen venko- 55 vanům. Při té štvanci jeden býk zahubil koně a poranil člověka a dva jiné koně.

1 *Burgos*: hlavní město Staré (tj. severní) Kastilie, korunovační město kastilských králů; dnes hlavní město stejnojmenné provincie v severním Španělsku – 3 *velmi krásný kostel*: arcibiskupská katedrála v Burgosu, jeden z nejkrásnějších gotických chrámů na Pyrenejském poloostrově – 9 *třetí se právě stavěla*: chrám právě dostavoval Šimon z Kolína n. R. – 14 *z průsvitných kaménků*: asi šupiny slidy – 16 *pod horami*: pod severními svahy Iberského pohoří – 17 *Arlazon*: Arlazon nebo Arlanza, říčka vlévající se do Duera – 19 *do kláštera*: míněn klášter San Pablo u Burgosu; *jeden biskup*: míněn arcibiskup Alfonso (1384-1456); jeho otec Pablo de Santa Maria byl původem žid (vlastním jménem Salomon Levi), který se dal r. 1391 i se svými syny pokřtít; byli to vedle Alfonsa pozdější biskup Gonzalo, Sancho a Pedro – 24 *jeden z těch čtyř bratří*: Pedro, královský rada a regent v Burgosu († 1478 ve věku 90 let) – 28 *i on byl v Čechách*: přišel do Čech se svým bratrem Alfonsem r. 1438; Alfonso byl tehdy vyslancem kastilského krále Jana II. na basilejském koncilu – 29 *král Albrecht obléhal město Tábor*: jde o výpravu proti Táboru v srpnu a září r. 1438

(U BENÁTSKÉHO DÓŽETE)

Před branou, kterou se vchází do dóžecího paláce, je postavena kamenná šibenice. Když jsme se ptali, proč je postavena právě na tomto místě naproti paláci, když přece bylo možné dát ji také jinam, odpověděli: Proto, kdyby se některý dóže dopustil něčeho proti státu, aby byl na ní pověšen; na tom 5 pak místě že byla postavena proto, aby byla každému dóžeti napomenutím a výstrahou. Není však zaznamenáno v pamětech, že by kdy některý jejich dóže byl potrestán takovým trestem. Benátčané nedovolují, aby jim vládl cizí císař nebo král, nýbrž volí si dóžete ze svého středu. A kdo není Benátčan, ani kdyby byl velmi bohat a z nejvznešenějšího rodu, nesmí mít účast 10 ani na jejich zákonech, ani v jejich radách.

Když jsme vcházeli do dóžecího paláce, vyšel nám dóže naproti, a vlídně a uctivě pozdraviv pana Lva a uchopiv jeho pravici, odvedl ho do své komnaty a laskavě s ním rozmlouval, vyptává se ho na všechny krále a knížata, jež byl navštívil. Od dóžete jsme se potom vrátili do hospody v doprovodu 15 několika benátských senátorů, k nimž se přidalo dvanáct rytířů a mnoho jiných.

Šestého dne poslal dóže k panu Lvovi, aby přišel do paláce, přeje-li si vidět, jaké obyčeje Benátčané zachovávají na soudech, jak volí proveditory a jiné krajské prefekty a jaké místo má dóže v senátě. Pan Lev odpověděl, že by to velmi rád viděl. Když jsme tam přišli, bylo našemu pánovi přikázáno, aby se posadil dóžeti po pravici. Dóže sám seděl na překrásném křesle, které převyšovalo všechna ostatní. Senátoři zasedali podle pořadí po celé délce síně, po stranách a uprostřed, v nižších lavicích. Myslím, že tam bylo dva nebo tři tisíce lidí.

25 V té schůzi byl tenkrát volen nějaký prefekt a stalo se takto: Naproti dóžecímu stolci stojí čtyři dřevěné sloupy, na nichž jsou postaveny jakési bubínky, uvnitř duté a mající nahoře otvory o nic větší, než aby bylo možné vstrčit do nich ruku. V těchto nádobách jsou kuličky dílem pozlacené, dílem postříbřené, dílem jen potažené tenoučkým hedvábím. Nejprve tedy povstane čtyřiadvacet mužů. Každý z nich má v ruce pouzdro, z něhož vynímají ty bobule neboli kuličky, a obcházejíce síní rozdávají je, komu chtějí. Potom zase jiní jdou kolem, rovněž vynímají kuličky a obcházejíce síní opět je rozdělují těm, komu si přejí. A pak ještě jdou zase jiní a opět rozdávají ony kuličky těm, kdož se jim líbí. Po nich přijde ještě dalších čtyřiadvacet mužů, pomalu obcházejí síní, vybírají kuličky od těch, kterým byly rozdány, shromažďují je a odevzdají opět jiným lidem, jak se jim líbí. Potom kuličky spočítají, zjistí, kolik kdo dostal, a ten, komu bylo dáno nejvíce kuliček zlatých, je zvolen prefektem a poslán do některého kraje podle rozhodnutí dóžete a senátu. Ale nikdy nevykonává svůj úřad déle než rok. Za ten čas zbohatne tím, že mu přibude mnoho tisíc, ačkoli stát dostane důchody, které mu náležejí, v míře neztenčené.

Takto si volí Benátčané své úředníky. Volba je závislá na hlasování kuličkami, neboť nikdo, ani sám dóže, nemůže žádného úřadu dosáhnout podporou přízně přátelské nebo nějakého přibuzenství, nýbrž jen hlasováním. A to se děje tak, jak právě bylo zaznamenáno.

Nadpis: *dóže*: hlava státu v benátské republice – 18 *proveditory*: správní hodnostáře – 19 *prefekty*: správní úředníky; *v senátě*: benátský senát, nejvyšší rada státu, měl okolo pol. 15. stol. 60 členů, později ještě více; zasedání byla přítomna i řada vysokých státních úředníků, stěží však zasedalo opravdu tak velké množství osob, o jakém dále autor mluví

Poznámky ediční

Martin Křivoústý: Cesta do Jeruzaléma

– (V Brindisi a Lecce)

Latinské znění Cesty do Jeruzaléma (*Peregrinatio in Ierusalem*) je dochováno v rkpe APH (dř. Kap. Praž.) H 6/3, fol. 264a-271b. Naše ukázka je na fol. 264a/b. O českém překladu z r. 1573, dnes nezvěstném, psal J. Jireček, ČČM 35, 1861, 272n. – Překlad K. Hrdiny upravil B. Ryba.

Latinské znění ukázky:

Post hec venit ad Brindisse, que est civitas magna, sed pro magna parte desolata, unum quia est valde antiqua civitas, secundo quia una vice per pestem fere omnes homines perierunt. Quamvis hominum propterea est copia, quia repleverunt Sclawoni. In illa civitate omnia sunt in bono foro, presertim vinum. Et portus est ibi solemnissimus et firmus.

Deinde Licio, vulgariter Lete. Et est civitas solemnissima, pulchra et leta et magna et sunt in ea cuncta bona. Et est a portu in terra per octo miliaria. Ibi est semper estas et calor. Sed hoc est incredibile circa nos quod hic dicam, quod ibi sunt poma que ego comedi ad saturitatem, que semper florent, semper crescunt, semper maturescunt, semper sunt matura, et hoc in qualibet arbore et hoc dico in loco in quo fuimus circa moniales, et sunt dulcia et acida. Et ego valde mirabar aspiciens quod poma in una arbore simul et semel sunt omnium etatum sicut homines in civitate: aliqui senes, aliqui in fortitudine, aliqui iuvenes, aliqui in cunis. Et fuit tempore Februarii, quod est circa nos ridiculum, quod tunc sint ista illo tempore. Et ortus ille sumptuose paratus valde canalibus lapideis quadris pro aque ductu ad arbores in estate propter calorem. Et stetimus ibi circa illam civitatem bene per quatuor septimanas. Et ibi etiam rosmarinum in magna multitudine a portu eundo in civitatem, quod nobis focum faciebamus ex eo. O Licio, quam iocunda es! Et illa civitas habet in giro bene unum miliare nostrum et spatia circum undique pulchra.

Et in istis civitatibus, quamvis tanta bona habentur, adeo tamen nulla est devotio nec predicationes alicue. Sed sicut populus, sic sacerdos. Et fere in qualibet illarum est episcopus, bene pulsant incipiendo a medio noctis, sed nichil faciunt et sacerdotes multi et inutiles. Ista consideravi bene, quia volui videre, sicut est alicubi populus intelligens ac requirens deum. Ymmo non solum declinaverunt, sed omnes que sua sunt, querunt. Sed puto, quod numquam fuerunt in via Domini nec putant se male stare, cum nullus dicit eis, quia predicationes non sunt.

Deník panaše Jaroslava

– Cesta za králem Ludvíkem XI.

Zapsáno v rkpe Muz. I F 47; naše ukázka je na s. 7-9. V transkripci vydal nejprve Fr. Palacký, ČČM 1, 1827, část 1, 40-67, dále J. Kalousek, AČ 7, 1887, 427-445 a R. Urbánek, Ve službách Jiříka krále, Praha 1940, s. 1-30.

12 Albrecht] Albrecht *rkp* – 20 Reymys] Reymys *rkp* – 26 dvakrát] dvakrát *rkp* – 33 kněžíe *rkp*] tu *Pal*

Paměti Šaškovy

Šaškův cestopis byl napsán česky, ale nedochoval se. Vyšel poprvé teprve r. 1577 v Olomouci v lat. překladu Stanislava Pavlovského z Pavlovic. Nově jej vydal K. Hrdina, Commentarius brevis et iucundus itineris atque peregrinationis..., Praha 1951. Překlad do nové češtiny podal naposled B. Mathesius, jednak v knize Ve službách Jiříka krále, Praha 1940, kterou uspořádal a komentoval R. Urbánek, jednak v knize Václav Šašek z Bírky, Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa, Památky 13, Praha 1951, s úvodem Fr. Svejkovského. – Naše ukázky odpovídají s. 24-25, 35-37, 43-44, 56-58, 110-111 edice Hrdinovy. – Překlad B. Mathesia upravil B. Ryba.

PRÓZA ZÁBAVNÁ

V době Jiřího z Poděbrad znovu ožil zájem o zábavnou prózu. Přitom lze namnoze pozorovat (podobně jako v skladbách veršovaných) návrat k hodnotám vytvořeným v době předhusitské. Dědictvím revolučního hnutí však zůstává zaměření na širší čtenářstvo. Je tím dokumentován vzrůst vzdělanosti, s nímž souviselo přibývání publika zajímajícího se o literaturu.

Zájem čtenářstva byl uspokojován jednak opisováním starších skladeb, vzniklých již v předhusitské době (např. kronik o Štilfridu a Bruncvíkovi; do tohoto proudu náleží i náš nejstarší tisk, Trojanská kronika z doby kolem r. 1470), jednak skládáním nových spisů vyjadřujících již jiný vztah k životu. Příznačný je např. pokračující vývoj středověkého exempla, které se postupně zesvětštuje a přizpůsobuje nové sociální a kulturní situaci. Jako nový druh prózy se objevuje skladba řešící v středověké alegorické formě závažné politické otázky (Ctibor Tovačovský z Cimburka, *Hádání Pravdy a Lži*); v době předhusitské byla tato oblast doménou verše nebo literatury latinské. V tom je vidět nejen nový poměr literárního díla k výrazové formě, ale i rostoucí množství publika zajímajícího se o tyto problémy. Próze řešící v beletristické formě závažné politické otázky je blízké i beletrizování skutečných událostí v *Kronice velmi pěkné o Janu Žižkovi*, otvírající řadu, která pokračuje v 16. století (Historie o Janu Palečkovi, pronikání zábavných příběhů do Hájkovy kroniky). Na druhé straně kronika o Žižkovi ukazuje, jaké úctě se Žižka těšil, a zároveň dokládá prohlubující se zájem literatury o lidové pověsti. V poděbradské době byly hojně např. pověsti o Husovi, Žižkovi, Prokopovi, o dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad apod.; v naší kronice se stávají záležitostmi literární, a také to předjímá tvorbu 16. století (srov. postavu Jana Palečka).

Zábavná próza tihne k češtině, ale ani nyní se neopouští zábavná próza latinská; ta se však překládá a upravuje – jak tomu bylo již ve 14. století – do češtiny (*Brizelda*). I pro tuto prózu je charakteristické zesilování světských prvků, obrácení ke konkrétní životní skutečnosti a nedostatek náboženské mystiky příznačné pro středověk.

OLOMOUCKÉ POVÍDKY

Z exemplů, středověkých kazatelských příkladů s oblibou užívaných k osvětlení a konkretizaci kázání (srov. náš Výbor I, s. 579), vyvíjela se světská zábavná próza tím, že se exempla osamostatňovala mimo rámec kázání jako svébytná zábavná, popř. mravně naučná četba. Zvláště příznačný je pro tento postup soubor tzv. Olomouckých povídek, dochovaných v rukopise z r. 1482, ale svým základem (jak ukazuje starobylý jazyk) nepochybně starších. V procesu laicizace exemplových práz vystupovaly do popředí zejména ty příběhy, které měly jen velmi volný, popř. bez kazatelského výkladu zcela nezřetelný vztah k náboženským otázkám; ty často vcházely do lidové ústní tradice a nejednou daly základ k rozvoji lidových

povídek a pohádek. Jiná exempla se stala oblíbenou součástí měšťanské zábavné prózy typu drobných humorných rozprávek (facetii), přičemž byly jejich látky často přesazovány do měšťanského prostředí.

Vybrané tři ukázky z Olomouckých povídek představují různá stadia a různé možnosti zesvětšování. První povídka si ještě dochovává exemplární charakter, a to proto, že je náboženský zřetel přímo obsažen v její látce. Druhé vyprávění naznačuje cestu k lidové pohádce s bohatými nadpřirozenými prvky. Pro třetí povídku je charakteristický humor a látková blízkost k lidovým rozprávkám o napáleném čertu; snad právě pro tyto rysy došla několikerého literárního zpracování v následujících staletích.

Tuto se píše

O JEDNOM RYTIEŘI ROZPŘÁVKA

Rytieř jeden bieše, jenž včely chováše. A nic jemu neprospěly, neb jemu umieráchu. Když se o to poče ptáti, kterak by jemu nemřely, i pověděno jest jemu, že položil-li by tělo božie mezi nimi, že by inhed přestaly mřieti.

5 Tehdy on ponuk se, že chce tělo božie přijimati, a když jest tělo božie v ustech schoval a mezi včely je položil, včely zajisté stvořitele svého poznavše, z strdi své najslazšie vosku nadělavše, hosti svému najdobrotivějšiemu kapličku divným nástrojem učinily. A oltář učinivše, to drahé tělo na něm postavily. Kterýžto div uzřevši jeho žena, zpoviedala se jeho knězi
10 toho, což jest od svého muže viděla. Tehdy ten kněz vzav s sebou všecky lidi osadnie a k těm včelám jsú přišli. I našli sú včely okolo létající a chváléchu pána boha, svého stvořitele, i odešli sú. A v té kaplici našli okna z vosku. I zvoničku i oltář u dveře našli sú. I diviechu se tomu všickni velmi, neb sú tělo božie nepoškrvněné našli.

15 A vzemše to drahé tělo božie, do toho kostela s velikými chválami jsú přinesli a v tom kostele jsú položili.

1 *bieše... chováše* (imperf.) byl... choval – 2 *umieráchu* umíraly; *se o to poče* (aorist) *ptáti* začal se na to vyptávat – 3 *položil-li by* kdyby položil, jestliže položí

5 *ponuk se* stavěje se, předstíraje – 7 *z strdi* z čistého medu (bez voštin) – 8 *divným nástrojem* podivuhodným řízením – 10-11 *lidi osadnie* osadníky – 13 *oltář u dveře* postranní oltář

15 *vzemše* vzavše; *s chválami* se slávou

Tuto se píše rozprávka velmi pěkná

O JEDNOM RYTIEŘI JMÉNEM JULIÁNOVI,

ješto jemu bylo mluveno od jelena, když na lov jel.

Rytieř jeden bieše jménem Juliánus, jenž otce svého i svú matku nevěda zabil. I stalo se jest, když ten Juliánus, jsa u mladých letech velmi

urozený a vzácny, i událo se jemu na lov jeti i uzřel na tom lovu jelena, an chodí; i chtiěše jeho polapiti. A obrátiv se jelen vece jemu: „Ty mě chceš zabiti a nevieš toho, že máš otce svého i matku svú zabiti.“ A když on to uslyšel, velmi se poče lekati a báti, aby snad jemu nepříhodilo to, což slyšel od jelena. A opustiv všecko své zboží, otce i máteř, tajně jest odjel a velmi do daleké vlasti bral se.

10 A tu se k jednomu kniežeti prikázal a přivinul a tak se poctivě velmi měl na dvoře toho kniežete, takže jeho to knieže rytieřem povýšenějším nežli dřeve učinil. A jednu svú urozenú přítelkyni jemu dal za manželku a jeden svúj hrad dal jemu místo věna.

I stalo se jest, když otec Juliánov i jeho matka, zateskše sobě velmi po svém synu, počeli sú se s pilností ptáti, zda by jeho mohli naléztí, a tak 15 dlúho chodivše přišli až do toho hradu, kdež jich milý syn přebýváše Juliánus. A když ty časy jeho doma nebieše, kdyžto jeho manželka je uzřela a oni všechny věci počeli sú jeho paní rozprávěti, co se jest jich synu přihodilo, a ona těm řečem porozoměvši poznala, že by otec a matka byla hospodáře jejieho, neb takové věci od svého hospodáře častokrát slýcháše, i přijala 20 jest je velmi ochotně a přívětivě a pro lásku a milování svého hospodáře, jehožto mějieše, svého vlastnieho lože jim postúpila a sama sobě jinde, v jiném pokojíku připravila. A když bylo ráno, paní Juliánova šla nábožně do kostela. A aj, Julián, její muž, ráno přijev, i jide k svému loži, jako by chtěl svú manželku zbuditi. A všed do pokojíku nalezl, an muž s ženú leží 25 na loži spiece. I domnieváše se, že by žena jeho s jiným mužem přiebytek měla, a inhed vytrh svúj meč tiše, oba dva jest na tom loži zabil. A když vyšel z domu, potkal manželku svú, ana se běře proti němu z kostela. I poče jie tázati, kterací by to lidé byli, kteříž by na jich loži a na posteli odpočívali. A ona jemu odpověděla: „Rodičové tvoji sú, otec tvój i matka tvá, jenž 30 sú nás dlúhého času hledali a nemohli sú nás naleznúti. A já pro tu lásku jich k nám velikú postúpila sem jim lože svého.“ A on to uslyšev, náramně se velmi lek, i poče převelmi hořce plakati a říci: „Běda mně hřiěšnému, co učiním? Najmilejšie své přátely sem zahubil. Aj, zajisté naplnila se řeč jelenova, kteréhožto hřiěchu já biedný a hubený mnoho sem se varoval, 35 avšak sem se jeho nemohl uvarovati. A již buoh tě žehnaj, dcero má najmilejší, neb již chci se toho hřiěchu káti, a to tak dlúho, donidž mi jeho pán buoh neodpustí.“ Jemužto ona vece: „Nedaj toho pán buoh, mój bratře najmilejší, abych tě měla opustiti, ale chci s tebú se těch hřiěchov káti. A poněvadž sem s tebú byla v utěšení, chci také i v zamúcení býti.“

40 Tehda odtavad vyšedše za někakú řeku velmi velikú, jeden špitál krásný velmi udělali a v tom špitále se káli. A ktož sú koli chtěli se přes tu řeku vézti, rádi sú pro pána boha prevozovali a je do špitálu přijímali a jim potřebu dávali, a to velmi laskavě pro milého pána Ježíše. Tehdy po mnohém času, kdyžto Juliánus o puol noci ustav odpočíváše, a mráz veliký té noci

45 bieše, uslyšel hlas veľmi žalostivý plačící, an prosí, aby jeho prevezl. A když to Julián uslyšal, ihned vstal. A když uzřel, ano jeden člověk zimú se velmi třese, vzav jeho velmi laskavě a milostivě do svého špitálu a učiniv oheň, i poče jeho rozhrěvati. A rozhrěv i položil na svém loži a dobře jeho přioděl. A po malé chvíli ten jistý nemocný, jsa učiněn jako malomocný, velmi
50 krásný se ukázal bera se do nebes a Juliánovi, hospodáři svému, řekl: „Juliáne, pán buoh mě k tobě poslal zvěstuje tobě, že jest pokánie tvé přijal a že oba dva, i ty i tvá žena, máte brzo umřieti a pánu bohu se dostatí.“ A inhed ten člověk zmizel.

A když to Juliánus uslyše i s svú ženú, po malém času, jsa pln dobrých
55 skutkóv a almužen plný, v pánu bohu i s svú ženú otopčinul a do nebeského královstvie se dostal.

Nadpis: *ješto jemu jemuž – 1 bieše (imperf.) byl – 3 vzácny ctěny – 4 polapiti chytit – 6 poče (aorist) začal – 7 zbožie majetek – 8 do vlasti do země*

9 se přikázal a přivínil přihlásil se (do služby) a připojil se; se poctivě velmi měl počínal si velmi čestně – 10 povýšenějším vyšším – 11 přítelkyni příbuznou

13 zateskše sobě když se jim zastesklo – 14 s pilností bedlivě, horlivě – 18 že by byla že je; hospodáře pána, manžela – 20 ochotně laskavě – 23 jide šel – 25 že by přibýtek měla že se tu peleší – 33 přátely příbuzné, rodiče – 34 hubený ubohý, nešťastný – 36 donidž dokud – 39 v zamúčení v zármutku, v strastech

40 odtavad odtud, odtamtud; špitál nemocnici a starobinec – 42 sú pro pána boha prevozovati zdarma převáželi – 43 potřebu zaopatření – 44 ustav unaviv se – 49 jsa učiněn jako malomocný vypadající jako malomocný

55 almužen plný plný zásluh za almužny

Tuto se píše rozprávka velmi pěkná

O JEDNÉ BABĚ ČARODĚJNÉ, JENŽ BIEŠE HORŠIE NEŽ ČRT

A ta jest manžely dobré v nenávist uvedla.

Muž jeden a žena biechu spolu dobře, a dábel tomu závidě tři léta pracoval, chtě mezi nimi nepřiezen zjednati, a nemohl. I myslěše sám v sobě, že nic nenie chytřejšieho nežli zlá žena. I jide k jedné zlé ženě a prose
5 jie, aby je svadila a že jí chce zaplatiti. A ona rekla dáblu: „Dáš-li mi pět šilinkuov grošóv, učinímť, že nikdy spolu dobře nebudú.“ Jížto dábel vece: „V pravé pravdě, učiníš-li to, více tobě dám.“

A ona vesela jsúci odjide k té dobré ženě a pozdravivši jie vece: „Kterak ty a muž tvój živi ste?“ Odpověděla: „Velmi dobře a laskavě.“ Jížto ona vece: „Zklamána si, neb tvój muž jinú ženu miluje více nežli tě.
10 A protož chceš-li, ať by tobě dobře bylo, poslúchaj mne: Ve čtvrtek o puol noci, když muž tvój spáti bude, vezmúci nuože vystřiž jemu šest vlasuov a polož na prahu. A to sedmkrát učiníš a inhed tě zase bude milovati.“ A ona vece jí, že to chce učiniti.

Potom opět ta zlá žena šla k muži jejimu, jehož pozdravivši, i vece:
15 „Kterak si ty s svú ženú živ?“ Odpověděl, že dobře. I řekla jemu: „Zklamán
jsi, neb tvá žena miluje více jiného muže. I vystřihám tě, žeť tento čtvrtek
o puol noci chce zabiti. A jestliže procítíš, budeš se vymlúvati.“ A on to
uslyšev, nerodi jí věřiti. Odpověděla jest ta nešlechtná žena: „Zkus toho,
budu-liť já klamati.“ Odpověděl jí muž: „Učinímť, co pravíš.“

20 A když bylo ve čtvrtek o puol noci a muž té dobré ženy učinilse, jako by
spal, tehdy žena toho počela nuožek hledati a chtieci jemu vystřihnúti těch
šest vlasuov. A uzřev to muž její, jsa u velikém hněvu svú ženu vlastní zabil.
A když ji jest zabil, navrátil se jest sám k sobě, žalost maje, že jest ji zabil.
Potom vyňav svú vlastní meč, sám se zahubiv, i umřel.

25 Tehda ta zlá a nešlechtná žena uzřevši, že by oba zahynula, přišla
k ďáblu, aby jí zaplatil. Tehda ďábel zdaleka stoje řekl jest jí: „Ó najhoršie
nevěstko, více si učinila, než sem tě prosil. Otejdi ote mne!“ A povrh jí
penieze řekl jí: „Jdiž, zlořečená a nešlechtná ženo, neb již i ďáblové u pekle
se tvé zlosti bojie.“ A inhed jest ji vzal do pekla. Uchovajž nás jeho milý
30 pán buoh náš Ježíš Kristus. Amen.

1 *biechu* (imperf.) *spolu dobře* byli spolu zadobře – 3 *chytřejšieho* lstivějšího; *jide*
(aorist) šel – 5 *šilinkuov* tuctů – 6 *v pravé pravdě* opravdu, zcela jistě

9 *zklamána si* klameš se, mýlíš se – 11 *nuože* nůžky

16 *vystřiehám* varuji, dávám výstrahu – 17 *procítíš* procitneš, vzbudíš se – 18 *nerodi*
nechtěl

23 *navrátil se jest sám k sobě* přišel k sobě, vzpamatoval se – 25 *že by oba zahy-*
nula (duál) že oba zahynuli – 27 *povrh* hodiv

VALTER A GRIZELDA

Tato povídka vypravuje o ženě, která trpělivě snáší i nejkrutější ústrky od svého muže a teprve po dlouhých letech je za svou pokoru odměněna. Text je přeložen z Petrarkova latinského zpracování jedné Boccacciovy novely (poslední novela desátého dne Dekameronu), sama látka je však středověká (byla později často zpracovávána, např. ve francouzské literatuře). Ačkoli povídka nevyniká zvláštěními literárními kvalitami, působila mocně na širší čtenářské vrstvy a pronikla i do lidové ústní tradice. Je to vlastně jakési exemplum; od starších exempl se však toto vypravování liší tím, že už je zcela odpoutáno od náboženství, spjato s pozemským životem a široce vypravěčsky rozvedeno. Charakter „světského exempla“ přispěl patrně k veliké oblibě této povídky u lidového čtenářstva; hojně se tiskla až do 19. století.

Počíná se Valterus a Grizeldis

Byl jeden v Vlašiech mocný markrabie jménem Valterus, maje lidi a země pod sebou, světlé krásy i mladosti, dobrého urozenie i mravuov šlechtných. Ten ženy neměl a byl jest myslivý, obieral se s hony a s lovy

a jiných věcí tak nedbal. A to se jiným zemanóm nelíbilo. Když sú dlhú
5 chvíli o tom premlúvali medzi sebou, jednu chvíli sebravše se všickni, i jdú
k němu, a jeden z nich, jemu najmilejší z nich, dě k němu: „Žádné knieže,
Tvé milosti doufaje, nás všech vóli tobě zjeviti musím. Rač věděti, že se
nám všickni tvoji činové dobře libie i libily sú se, tak že sme šťastni, že tako-
vého pána máme. Za jednu věc tebe prosíme; jestliže nás v tom uslyšíš,
10 tehdy ovšem šťastni budem i v budúcie časy. Za toť prosíme, aby se ráčil
oženiti a v tom nemeškal, nebo ač si mlád a silen, však mlčelivá starost vždy
za tebu jde a smrt se každému věku blíží a žádnému ten dar dán nenie, by
umřieti nemusil, ale každému jest umřieti, a žádný nevie, kdy a kterak.
Protož uslyš naši prosbu, ješto sme nikdy tvého kázanie nepřestúpili,
15 a nechť my se o to staráme, kterou máš pojěti. Chcemť takovú najiti, ješto
urozená bude a tebe hodná, do niež veliká náděje bude moci býti. Zbav nás
té starosti, neb se bojíme, by tebe smrt nezašla a my bychom bez dědice
ostali.“

Tú prosbú hnu se margrabina milost i jeho mysl, i dě k nim: „Přietelé,
20 nutíte mě k tomu, jehož sem na mysl nikdy neměl, a radoval sem se s svú
svobodú, jenž v manželství riedka jest. Avšak chci po vaše vuoli učiniti, ale
starati se vám nebude třeba, kterou bych pojieti měl, jáť se sám tiem starati
chci. Kteraký jesti rozdiel v urození mezi jednu a mezi druhú? A často děti
nepodobny bývají k svým otcóm. Což na člověku dobrého jest, od pána
25 boha jest, a tomu se i s svú žembú veň ufaje porúciem, a tenť zjedná, což
mému pokoji a mému spasení hodné bude. Poněvadž vám se pak libí, jáť
ženu pojmu a vaši prosbu a žádost naplním; toť vám dobrú věřú sľubuji.
Ale jednoho chci od vás, abyšte mi sľibili a zdrželi: kterou já koli sobě ženu
zvolím, abyšte ji všickni v čest měli, aby žádný proti tomu nemluvil. Jáť
30 sobě sám zvoliti chci a ta má vám býti, jako by římského krále dcera byla,
a vaši paní bude.“

Sľibie jemu to všickni a rádi, a sotně mohou dočekati toho času, kdy by
se ta svatba dokonala. A s tiem se rozejdú. A tak margrabie poručí svým
služebníkóm, aby pripravili, co by k svatbě bylo potřebie a na který den.

35 A byla jest odtad nedaleko jedna véska malá chudých lidí a tu byl
jeden z nich najchudší člověk jménem Janikola. Ten měl jednu dceru,
jménem Grizeldis, dosti pěknú a ctných mravuov. Ta jest u veliké chudobě
zchována a nevěduc o žádné zlé rozkoši, ale majíci mysl mužskú a ostaružnú
v svém panenském srdci skrytu, svému starému otcí posluhujíc k jeho
40 potřebě u veliké lásce, jeho ovečky pásala a přeslicí se živila, druhdy jemu
zelička navarila a sprostné krmíčky pripravovala a všecku jeho potřebu
jednala. Na tu pannu margrabie Valterus často tudy jezde vzhledáše, čistú
mysl i její obyčeje a ctnosti znamenaje; a na mysl měl, ač by se kdy chtěl
ženiti, že by žádné jiné pojěti nechtěl nežli ji.

45 Zatiem čas přijide od margrabie ustavený svatby, ale žádný nevěděl,

odkad by nevěsta přijeti měla. A on zatiem prsteny pripravuje, zlaté koruny, pásy, rúcho drahé. A tak přijide ten den, že se měl skládati, a nic neslyšeti o žádné nevěstě, a každý se nemože nadiviti. A již čas byl obědvati a dvór vešken byl velmi připraven, a tak margrabie pripraviv se vyjide jako
50 proti své nevěstě, a družina všecka s ním pánov a paní urozených. I jedu k té dréve řečené vésece.

A ta panna Grizeldis nic nevěduc, co o ní margrabie myslí, nesúci vodu z daleka z studnice v dóm svého otce v ty časy vcházеше, chtiec ihned také s jinými dievkami, s svými tovariškami, proti té nové nevěstě vyjiti. A tak
55 margrabie uzřev ji i zavola jie i otázka jie, kde by její otec byl. A ona pokorně odpovědě, že doma. I dě jí margrabie: „Kaž jemu ke mně!“ A když k němu vyjide, ujem jej za ruku, odveda se s ním, i dě jemu: „Janikola, viem, že miluješ mě, a já viem, žeš člověk věrný, a mním, že to vše si hotov učiniti, co mně jest libo. Tieži tebe, jakož mě za pána máš, chceš-li mě za zetě mieti
60 a chceš-li mi svú dceru dáti.“ Lekl se té řeči ten starý Janikola; velikým divem stál jako omámený. Tak potom přišed sám k sobě, i dě: „Žádné knieže, co jest Tvé milosti libo, toť já vždy mám učiniti.“ I dě jemu margrabie: „Pójdem sami do chalupy, ať jie z některých věcí otieži.“

A tak vejdúce tam, ana se velmi lekne i přivita takého hostě; i poče s ní
65 mluviti a řka: „Tvému otci se líbí i mně tudiež, aby ty má žena byla; i mním, že se i tobě líbiti má. Ale tieži tebe, když se již to stane, chceš-li to vše učiniti, což mně libo bude, a což s tebu kdy učiním, aby to tvá vóle byla?“ Uslyšavši to Grizeldis je se tomu velmi diviti i odpovědě pokorně a řkúci: „Já viem, milý pane, že té cti hodna nejsem, a jestliže to Tvá milost ráči
70 učiniti, jáf neučiním nikdy ani pomyslím, co by proti tvé vuoli bylo; a což se mnú učiníš, by mě i umořil, chciř ráda trpěti.“ Odpovědě margrabie a dě: „Dostit jest.“ A tuř před domkem družina byla všecka a hluk veliký; stojechu diviece se, co tam margrabie činí. A tak vyvedl ji ke všemu lidu i dě: „Aj, toť má žena jest! Toť vaše paní jest, tuto ctěte, tuto milujte! A jsem-li
75 já vám mil, buďtež na ni všickni laskavi.“

A tak kázal s nie všecko jejie rúcho svléci a káza ji v krásné rúcho nové obléci. A to ihned učinichu urozené panie obklíčivše ji, a jejie vlasy a hlavu korunú ozdobichu z perel udělanú, tak že ji lidé sotně poznachu. A margrabie
80 vzděje jí na její ruku zlatý prsten a vsadi ji na biely kón, s velikú ctí se vším lidem ji povede až na svú sien, a tu s ní svadbu měl. A ten den ztrávilí sú u všeliké radosti.

Potom taký dar dal pán buoh té chudé nevěstě, že všemu lidu se líbila ve všech ctnostech, šlechetných obyčejích, jako by jak živa na ciesařově
85 dvoře odchována byla, tak že mnozí, by ona Janikolova dcera byla, věřiti nechtěli. Tak jest byla múdrých a ochotných řečí ke všem, že všickni na ni laskavi byli, a z jiných vlastí ženy i mužé ji viděti žádali. A tak se tomu margrabí žemba zdařila, že v domu svém plného pokoje požíval a zevnitř

ode všech měl velikú k sobě lásku, protože jemu pán buoh tak ctnú a múdrú ženu zjednal. Neb ta jistá Grizeldis netoliko domácie hospodárstvie, ale
90 i vně, když margrabie doma nebyl, po vši zemi mier a pokoj jednala, múdré odpovědi dávala, spravedlivě súdila, takže všickni za to měli, že k jich spasení ta žena jest poslána od boha.

Nemnoho časov ujde, těhotná byla a porodi dceru, ač by byla radějie syna měla a tiem utěšila netoliko muže svého, ale všecku zemi. A když již
95 bylo dietě to odsazeno, chtě margrabie své ženy zkusiti, zavolav jie samé do komory, i dě k ní: „Má milá Grizeldis, ty vieš, kterak si najprv do mého domu přišla. Věz, že si mi velmi mila, ale mým pánóm a zemanóm ne tak, zvláště jakž si počala děti nositi, a zdá se jim protivno poddánu býti sedlské ženě. Protož já chtě je sobě zachovati, musím s tiem dietětem učiniti, ne
100 což mně libo, ale co jim, ale bez tvého vědomie nechci toho učiniti. Protož přetrp to mile a nebudť to těžko, co s tiem dietětem učiním, jakož si mi slíbila, když sem tě najprv pojímal.“ Uslyšavši to Grizeldis, ani kterého hnutie ukázala, i dě k němu: „Pane milý, si pán můj, a já i tato dcera tvoji sme; z tvých věcí učíň, což ráčíš; což se tobě koli líbí, toť se i mně líbiti má,
105 neb sem to na srdci svém utvrdila, že nic nežádám mieti a nic neželém ztratiti než tě.“ Vesel bieše margrabie tú odpovědí, a nedav na sobě znáti smuten odjide.

Potom v noci poslal svého věrného služebníka, jemuž pilné své věci poručoval, a ten všed k ní v noci, i dě jí: „Milá paní, neměj mi za zlé, nebť
110 musím udělati, cožť mi muoj pán velí. Kázalť mi jest toto dietě vzěti a učiniti s ním...“ A v tom slově zalkne se žalostí, že nedopovědě ostatka. A ta dobrá Grizeldis vidúci, že se nočně věci tak tajně dějí, jinému urozuměti nemohla, než že to dietě utraceno má býti. A tak ani které slzy vypusti, ani kterého vzdýchanie a vzemši to dietě vzezře na ně a polibi je, polibivši, i da
115 tomu služebníku řkúci: „Na, učíň, cožť jest tvój pán rozkázal! Než za toť tebe prosím, aby ho zvěř nesnědla ani ptáci, leč by jinak bylo přikázáno.“ A ten šed k margrabí, povědě jemu vše, kterak se jemu stalo a kterak se jeho žena měla a kterak mluvila; a to jeho srdcem velmi hnulo. Avšak proto neodpustil své mysli, že chtěť tiem i jiným pokusiti. I přikázal tomu služebníku, aby to dietě obina dobře v čistě rúchy vložil na krotké hovádko
120 i přinesl jeho sestře do Bononie, ješto tu některakého hrabí pojala, aby je jí poručil, aby je se vši pilností odchovala a ctnostem učila, a zvláště aby žádnému nepravila, čie jest dcera.

Zatiem margrabie často poče vzhlédati na tvář své ženy a znamenati
125 nemohl, zda by pro tu věc v čem se proměnila, ana i v řeči i v tváři i v ochotnosti právě též byla jako dřieve, žádné zmieny o dceři nikdy neučinila a žádného zámutka neukázala. A tak v tom minuchu čtyři léta. A ta margrabina opět těhotna byla a porodi syna velmi krásného i učini tiem radost i svému muži i všem jiným.

- 130 A když tomu dietěti minuchu létě dvě, opět margrabie chtě své ženy pokusiti, i dě jí: „Milá ženo! Jakož sem dříve pravil, že zemané moji velmi repci, že sem já tě pojal, a často mluvie řkúce: „Jižť má syna. Ten-li Janikolón vnuk má naším pánem býti, když náš margrabie umře?“ A takových řeči mnoho. A já abych je ukojil, musím s tím dietětem učiniti, jakož sem
- 135 se dcerú učinil. Nebuďť to těžko!“ K té řeči odpovědě Grizeldis i dě: „Jakož sem řekla dříve, i nynie pravím; já, pane můj, nemohu jiného chtietí neb nechtietí, než což ty chceš, a nic jiného s těmi dětmi než práci mám. Tys jich i můj pán, učň z svého, což se tobě líbí, neb jakož sem do tvého domu vešla, jakožť sem své rúcho svlékla, tak i své vuole odpadla; a což ty
- 140 chceš, to já chci, a bych mohla prvé tvú vůli věděti, než ty co chceš, dřéve bych to učinila, než by co počal. A jest-li tvá vuole, ať bych ihned umřela, nebuduť tomu odporna, aniť se smrt bude rovnati našemu milování.“ A tak uslyšav margrabie své ženy takú vieru a ustavičnosť, divil se jest velmi a smuten odjide.
- 145 Potom Valterus margrabie zavolav téhož služebníka jako prvé, i poručí jemu, aby též o synu učinil jako dříve o dceři. A on přišed v noci k markrabíně, vele sobě syna dáti omlúvaje se, že musí svého pána prikázanie učiniti. A ona mile naň dlúho pohleděvši a jej líbavši, žádného znamenie truchlosti neukázavši, da jej tomu služebníku a proséci jeho, aby ho nedal ptačstvu
- 150 nebo líté zvěři sniesti. A to vše povědě služebník pánu svému, jenž se velmi divil té ženské síle, a by jé byl tak dobře neznal, že velmi své děti milovala, mohl by byl domněnie mieti, že by to z ukrutnosti srdce pocházelo. Ale nic jest nemilovala, než svého muže. Tak prikáza to dietě nésti do Bononie k své sestře jako i prvé.
- 155 A mělo by s právem toho pokušenie dosti býti, z něhož by na své ženě takú vieru shledal, ale ještě vždy patřil pilně a znamenal, zdali by se v čem proti němu proměnila. A nemohl toho v ničemž znamenati, než že jest jemu byla ochotnější než dříve i věrnější i služebnější, tak že jedna vuole byla obojích.
- 160 Potom pak poče o margrabovi nedobrá pověst jíti mezi lidmi, že by želel, že by kdy tu ženu pojal, a že jí proto jejie děti zbíti kázal, neb žádný nevěděl o těch dětech, kam sú se děly. A mezi tím dvanácté léto přijde, jakož se dcera urodila; ještě více té dobré ženy zkusiti chtieše. Pošle do Říma ku papeži po listy své posly, a ti měli mezi lidmi roznésti, že papež
- 165 odpustil, aby odbuda prvnie ženy jinú sobě pojal. A ta pověst dojde té ctné ženy Grizeldis, a ta se nemálo zamúti, ale zevnitř toho neukázala čekajíc, kterak to pójde a co z nie učiniti miení, jemuž se jest u plně poručila. Zatiem margrabie posla do Bononie k své sestře, aby jemu jeho děti poslala. A tak všudy bylo praveno, že tu pannu má margrabie Valterus pojeti a že její
- 170 bratr s ní jede, mládenec výtečný a v sedmém létě, a ona panna krásná, a s nimi družiny dobré mnoho jede drahně.

A když to zvědě margrabie, zavolav své ženy přede všemi, i dě jí:
„Dostif sem již měl útěchy v tvém manželství, na tvé mravy více hledě
nežli na urozenie; to, což se jiným nelíbí, i mně nehodí se. Moji zemané
175 tomu chtějí a otec svatý povolil mi, abych sobě jinú ženu pojal; a tak již na
cestě jest. Protož budiž dobré mysli a postup této, a to s sebu domuov nes,
cos přinesla!“ Odpovědě Grizeldis a dě: „Mój milý pane, jáf sem to vždy
věděla, že mezi tvú velebností a mú malostí žádného přirovnanie nenie a žeť
jsem nikdy hodna nebyla tvého manželstvie, a v tomto tvém domu, v němž
180 jsi mě paní učinil, buoh mi svědek jest, vždy sem se svú myslí za děvku
měla. A již co sem cti a dobrodienie od Tvé milosti měla bez mého zaslúzenie,
z toho pánu bohu a tobě děkuji, a již s dobrú myslí hotova jsem k svému
otci otjíti. A kdež jsem mladost ztrávila, tu také i starost dokonám a vdovú
ostanu do své smrti, byvši tak velebného muže žena. Aj, nové tvé ženě
185 dobrovolně postupuji, poněvadž se tobě tak líbí, a buoh dajť, aby šťastně
přišla. A jakož mi velíš, abych to s sebu domov vzala, co sem přinesla,
nezapomnělať sem, žeť sem v svého otce domu doma ve dveřech své rúcho
složila a v tvé sem se oblékla, aniž mi jiné věno bylo než viera a chudoba.
A teďf svlácém tvé rúcho a tobě ostavuji, a prsten, jenž si mi dal, i jiní
190 prstenové, jakožs mi dal, v komořeť jsú. Naháť sem vyšla z domu otce
svého, nahá se zase vrátím. Jediné mi se zdá nepodobné, by ten břich, kterýž
tvé děti nosil, měl před lidmi obnažen býti. Prosím Tvé milosti, aby mi za
mé panenstvie, jenž sem k tobě přinesla, jehož zase nenesu, dal jednu košili,
jakož sem u tebe měla, abych mój břich, někdy tvé ženy, přikryla.“ Již se
195 margrabie nemohl od pláče zdržeti slyše ty řeči, a sotně to slovo može
dořéci: „Měj sobě tu košili!“ A šel pláče od nie. A tak ta ctná Grizeldis
svlekši se přede všemi osta v jediné košili, a bosýma nohama, prostovlasá,
mlčieci vyjide z toho margrabina domu a jide k svému otci. A mnozí jidechu
plačice a jejieho nešťestie želejice.

200 Ale ten stařec, její otec, lekaje se vždy té svatby od počátka a maje
domněnie, že se někdy tak stane, jakož se jest stalo, a že je takový člověk
zavrže, její hrubú a chlupatú sukni a zastaralú vždy doma choval. A když se
dci k němu vrátila, obleče ji v tu sukni. A tu byla s otcem slúžeci jemu jako
dřieve několiko dní v pokoře, tak že ižádného zámutka nedala na sobě znáti.

205 V ty časy přijdú noviny, že hrabie s panicem té země jede a s tú novú
nevěstú, a již má býti v Saluci v tom městě. I pošle margrabie po Grizeldis
i dě k ní: „Grizeldis, zajtra má ta panna, nová nevěsta, k obědu sem přijeti.
Rád bych ji poctivě přivítal a tu družinu, ješto s ní přijede, aby tak moji
řadem ssazeni byli, každý vedlé svého dóstojenstvie, a nemám zde žádného,
by to uměl zjednati. Tobě to porúčiem, ty zjednaj, ač jsi v chudém rúše,
210 neb ty mé obyčeje dobře znáš.“ Odpovědě ona i dě: „Netoliko ráda, ale
chtivě to vše chci učiniti, což se Tvé milosti líbí, dokovadž sem živa.“

A ihned poče jako jiná děvečka stolice zvracovati, stoly připravovati, lože stlátí a jiné k tomu napomínati.

215 Zatiem přijede jako o třetí hodině ve dne ta krásná panna a její bratr mládenec, hrabie výtečný. A všichni běžiechu k nim, mladí i staří, diviece se jich kráse a obyčejóm, takže někteří chváléchu margrabinu radu tu, že směnu múdře udělal, protože tato jest urozenějšé, kraššie než dřevnie. A když tak Grizeldis té všie přípravy plna byla, aniž tú svú příhodú zamú-
220 cena byla, ani se svými stydieci šatmi, veselú tváří vyjide proti té nové nevěstě a přivíta ji řkúci: „Vítaj, má milá paní!“ A potom jiných všech přivíta poctivě pořád. A když stoly i všecky jiné věci řádně a múdře zjed-
nala, divili se všicni jejím obyčejóm, odkad by se vzala taká múdrost a ochotnost pod takovými šerednými šaty.

225 I poče Grizeldis tu pannu i toho mládence ctíti a nemohla jich chvály syta býti. A Valterus margrabie, když již k stolu měli sedati, vzhlédl v tvář Grizeldis, i dě k ní jako z smiechu světlým hlasem přede všemi: „Coť se zdá do této mé nové ženy? Nezdáť se, že jest počestná a pěkná?“ Odpověď
230 ona i dě: „Ovšem, aniž mním v světě kraššie ani poctivějšie, a tú budeš moci veselá a šťastné časy mieti, a toho já velmi žádám. Za jednu věc dobrú věřú
Tvé milosti prosím, aby této tak tvrdými ostny nepokúšel, jakož si dřevní činil, nebť jest tato mladšie a rozkošnějie jest odchována, snadť by tak nemohla trpěti, jakoť sem já trpěla.“

A on margrabie vida té dobré ženy takú mysl dobrú a ustavičnost
235 v toliko protivenstvích, nemoha se již zdržeti déle, i dě k ní: „Dosti mi jest již oznámena tvá viera, má milá Grizeldis, anižť mním, by pod nebem která v manželství protivenství trpěla jako ty.“ A padna jí na hrdlo obejmje ji a dě k ní: „Ty si má milá sama žena! Jiné sem neměl aniž mám. Tato panna,
240 ješto ty mníš, by má žena býti měla, tvá dcera jest, a tento mládenec tvój syn jest. A ješto je mněla zatracena, spolu si je nalezla, aby viděli ti, ješto jsú jinak mněli, že sem své ženy zkusiti chtěl, ne zavrci, a že sem děti své skryl a nezahubil.“ Uslyševši to Grizeldis velikými radostmi jako omámena poče plakati a své děti srdečně objímati. A ihned urozené panie shlučivše se okolo nie, svlekúce s nie tu škaredú sukni chlupatú v krásné rúcho ji obleku.
245 A počechu se všickni s pláčem radovati, a byl ten den veselejší než onen, když sú svadbu měli.

A tak mnoho let u pokoji a v radosti jsú bydlili. Potom margrabie svého testa, jehož dřieve netbal – jakož se lidem tak zdálo, aby to mohl
250 zjednati, což jest byl umysli!, vzal k sobě do svého domu a poctivě jeho choval, maje jej i jeho dceru vždy ve ctí a svým dětem se raduje. A zjednal po sobě syna svého margrabí a potom v dobré starosti umřel.

Toto jest proto psáno, aby byl příklad dán netoliko jiným ženám, ale také i mužóm, aby vieru drželi svým manželóm, jakž koli nesnadně muož

255 taková žena nalezena býti, na níž by taková viera a trpělivost v takových těžkých puotkách shledána byla. Amen.

2 *dobrého urozenie* urozeného rodu – 3 *byl jest myslivýj* miloval lov – 5 *sú přemluvali* rozmlouvali; *jdú* (m. *jidu* - aorist) šli – 6 *dě děl, řekl; žádné knieže* milovaný kníže – 7 *Tvé milosti doufaje* s důvěrou k Tvé Milosti, s důvěrou k tobě – 9 *uslyšíš* vyslyšíš – 10 *aby ráčil* abys ráčil – 11 *starost stáří* – 14 *kázanie rozkazu* – 15 *pojéti* pojmuti (za manželku) – 17 *by nezašla* aby nezaskočila, nepřekvapila

19 *hnu se margrabina milost* pohnul se Jeho Milost markrabí – 22 *se tiem starati chci* o to se budu starat – 25 *s svú žembú* se svou ženitbou; *veň ufaje* doufaje v něho – 26 *hodně vhodné* – 27 *dobru věru* upřímně – 28 *abyšte zdrželi* abyste dodrželi

32 *soťně* sotva, stěží – 33 *by se dokonala* uskutečnila by se

38 *zchována (z vzhována)* vychována; *mužskú zmužilou, srdnatou; ostaružnú* dospělou, rozváznou – 41 *zeltěka* zeleniny; *sprostné prosté; všeku jeho potřebu jednala* obstarávala vše, co potřeboval – 42 *vzhlédáše* (imperf.) vzhlížel – 43 *znamenaje* všímaje si; *ač by jestliže by, kdyby*

45 *přijide* (aorist) přišel; *ustavenýj ustanovený* – 47 *se skládati* ženiti se – 48 *kažď se nemože nadiviti* nikdo se nemohl vynadiviti – 50 *jedu* (aorist) jeli

52 *co o ní... myslí* co s ní zamýšlí – 53 *v ty časy vcházěše* právě vcházela – 54 *s tovařiškami* s družkami – 56 *kaž jemu ke mně* vzkaž mu, ať ke mně přijde – 57 *ujem* vzav – 59 *lieži tebe* tážu se tě – 61 *divem údivem, podivením* – 63 *otieži* otážu se

64 *vejdúce tam, ana se velmi lekne* (m. *leknu* n. *leče*) když tam vešli, tu se ona velmi lekla – 65 *tudiež rovněž, také; aby byla* abys byla – 68 *je se jala* se – 70 *neučiním ani pomyslím* neučiním ani nepomyslím – 72 *hluk shluk, zástup* – 72-73 *stojiechu* (imperf.) stáli

77n. *učinichu... ozdobichu... poznachu* (aorist) učinily... ozdobily... poznali – 79 *vzděje jí navlékne jí* – 80 *povede zavedl, dovedl; na svú sien* do svého paláce

83 *jak živa* odjakživa – 84 *by byla že by byla* – 85 *jest byla... ochotných řeči* mluvila přívětivě – 86 *vlastí zemí* – 87 *zevniř* venku, mimo dům – 89 *zjednal* opatřil, seslal – 90 *jednala* působila, zjednávala

93 *ujde* (m. *ujide*) uplynulo – 95 *odsazeno* odstaveno – 104 *z tvých věcí* se svými věcmi – 105 *neb sem to na srdci svém utvrdila* protože jsem se ve svém srdci utvrdila v tom; *neželém* nelituji

108 *pilné důležitě* – 109 *poručoval* svěřoval – 111 *nedopovědě* ostatka nedopověděl zbytek (věty) – 112 *jinému urozuměti nemohla* nemohla usoudit jinak – 114 *vzemši* vzavši; *vzezře* (aorist) pohlédla – 117-118 *kterak se... měla* jak si počínala, jak se chovala – 119 *neodpustil své mysli* neodstoupil od svého úmyslu; *pokusiti* vyzkoušeti – 120 *obina* ovina; *v rúchy* do roušek, do šátků – 121 *do Bononie* do Bologne; *některakého hrabí* jakéhosi hraběte – 122 *se vši pilností* se vši péčí

125 *ana* ale ona; *v ochotnosti* ve vlídnosti – 126 *právě též* zcela stejná – 127 *zámulka* zármutku; *minuchu* minula; *margrabina* markraběnka

130 *létě dvě* (duál) dvě léta – 139 *sem i své vuole* odpadla zbavila (zřekla) jsem se i své vůle – 140 *bych mohla* kdybych mohla; *prvé dřive* – 141 *než by co počal* než bys něco začal – 142 *nebudul tomu odporna* nebude tomu odporovat; *anil se smrt bude rovnati našemu milování* neboť smrt se nebude moci rovnat naší lásce, tj. naše láska je silnější než smrt – 143 *ustavičnost* stálost

146 *těž totěž; o synu* se synem – 147 *vele* (aorist) přikázal – 151 *by byl neznal* kdyby byl neznal – 152 *domněnie* podezření

155 *s právem* správně – 156 *vieru* věrnost; *vždy patřil pilně* a znamenal stále bedlivě pozoroval a pátral – 158 *služebnější* úslužnější – 159 *obojích* obou

161 *zbití zabiti* – 164 *po listy* pro listy – 165 *odpustil* povolil, dovolil; *odbuda* zapudě, propustě – 166 *se zamúti* zarmoutila se; *zevnitř* navenek – 167 *kterak to pójde* jak se to stane, co se bude dít; *u plně* zcela – 171 *drahně* velmi

172 *zvědě* zvěděl, dověděl se – 179 *tvého manželstvie* manželství s tebou – 180 *za děvku* za děvečku, za služebnou – 190 *jakožs mi dal* které jsi mi dal – 191 *nepodobné* nevhodné – 193 *zase* zpět – 195 *može* mohl – 197 *osta* zůstala – 198 *vyjide... jide... jidechu* vyšla... šla... šli

202 *zavrže* zavrhne; *zastaralú* starou

206 *v Saluci* v Saluzzu (podle lat. předlohy město Salutiae bylo Valterovým sídlem) – 209 *Fádem ssazeni* rozsazení podle řádu, pořadí; *vedlé* podle – 210 *to zjednati* postarati se o to – 212 *chtivě* s chutí, ochotně – 213 *zracovati* obracet, otáčeti

215 *jako o třetie hodině ve dne* asi v devět hodin ráno – 217 *margrabinu radu tu* to rozhodnutí markraběte – 218 *směnu* výměnu; *dřevnie* dřívější, předešlá – 219 *přípravy plna byla* byla plně zaměstnána přípravou – 220 *ani se svými stydieci šatmi* ani se nestydíc za své šaty – 222 *poctivě pořád* uctivě po pořádku – 224 *ochotnost* laskavost

232 *rozkošnějie* rozkošněji, jemněji – 235-236 *mi jest... oznámena tvá viera* poznal jsem tvou věrnost – 238 *sama* jediná – 240 *ještos je mněla zatracena* (duál) ty, které jsi pokládala za ztracené – 243 *shlučivše se* shluknuvše se, shrnuvše se

248 *testa* tchána – 249 *což jest byl umyslil* co si byl usmyslil – 253 *aby vieru drželi* aby zachovávali věrnost – 255 *v puolkách* v protivenstvích

RUDOLF A BRIZELDA

Toto vypravování bylo složeno v českém prostředí latinsky jako protějšek oblíbené historie o Grizeldě. Brizelda je protikladný typ, představuje ženu veskrze špatnou. Po literární stránce je pro vypravování charakteristické nejen neorganické hromadění dobrodružných, exotických a pohádkových prvků (podobně jako pro kroniku o Bruncvíkovi), ale i přejímání celých pasáží z jiných zábavných děl, např. z Trojanské kroniky. To ukazuje, jak převládlo zábavné zaměření. Povídka byla zpracována také česky; tato verze je zapsána v rukopise (z r. 1472) spolu s povídkou o Grizeldě, což ukazuje, že obě povídky tvořily jakýsi diptych. Český překlad se drží latinské předlohy, od 4. kapitoly je však text předlohy krácen a 10. kapitola je pak proti předloze přidána. Po jazykové stránce je překlad prosycen latinismy do té míry, že je místy těžko srozumitelný, zvláště tam, kde méně vzdělaný český překladatel navíc špatně porozuměl složitějším místům latinské předlohy s úvahovými odbočkami. Česká povídka o Brizeldě je příznačná pro literární život své doby; dokládá snahu o jazykové zčešťování nově vznikajících latinských skladeb bez hledání opory v starší tradici příbuzných českých skladeb (k nim patřila např. povídka o Apolloniově Tyrském).

Brizelda, manželka rytíře Rudolfa ze Šluseverku, onemocní malomocenstvím. Rudolf ji neopustí, jak mu radí jeho přátelé, a když je postaven před rozhodnutí buď opustit ženu, nebo se vystěhovat ze země, odejde s Brizeldou a dětmi do ciziny. Dostane se až k vdově po portugalském králi, který nedávno padl v bitvě se dvěma pohanskými králi, bratry. Rudolf v boji usmrtí jednoho z královských bratří, potom zabije v souboji zástupce pohanského vojska a tím osvobodí celou zemi od pohanů. Královna mu nabízí všechno

svůj majetek i lásku, ale Rudolf zůstává věren Brizeldě. Když se doví o kouzelné studánce, která léčí malomocenství, k níž je však nesnadné se dostat, neboť přístup k ní je spojen se smrtelným nebezpečím, rozhodne se s nasazením vlastního života dopomoci Brizeldě k uzdravení.

Kapitola devátá

Tehdy králová pilným úmyslem znamenavši jeho stálost a že nikoli od jeho úmyslu hnutie nenie, ač koli neráda, jednoho rytieře v cestách viece svědomého jemu dala za vódcí, kterýžto své panie však s reptáním uposlechl a tohok sobě přijav, s řečeným Rudolfem, s ženú, s dětmi a s Rudolfovým jediným pacholkem na voze k té studnici upřemú cestú jeli sú. A když sú do lesa přijeli, v kterémž ta studnice bieše, a aj, hadovým sípěním a jiných jedovatých žížal jich uši byly naplněny. A protož ten vódce jemu cestu k studnici krátkými slovy ukázal a ihned od něho odpuštění vzav domov zase se navrátil. Tehdy Rudolfus znamenav naučení toho vódce pravú cestú jel jesti k té studnici, a když již blízko u nie bieše, ihned s obú stranú zvierať ukrutných množstvie, hadów, vřetenic, ještěřów a jiných jedovatých žížal na ně se řítilo. Ale Rudolf nic nejša strašliv, meče dobyv, což se jemu koli napletlo, všecko napořád bil, jednak zvěři hlavu rozfal, jednak hady a vřetenice na dvě přetínal. A tak i pacholek, kterýž na voze stál pro zbraňování syna a dcery a manželky jeho, kterýchžto dosiehl zvierať, hadów aneb ještěřów, všecky napořád bil. A tak dlúho oba je rubášta, že jedny zmordovali a jiné zahnali. Již nečili tudy takově nižadné viece žížaly, ješto by se jie strachovali, a ihned z prikázanie Rudolfa žena jeho, řečená Brizelidis, s voza ssedla a ruce v té jisté studnici zmyla. A ihned od nie malomocenství zhyulo. Potom umyla jest i tvář a tak počila, že zdráva, jako kdy prvé byla; a svrhši šaty své všecko tělo zmyla, a tak po všem těle zdráva učiněna byla. A tak pacholek i s dětmi, ač koli jsú toho nepotrebovali, v té studnici také sú se zmyli. A potom všedše na vóz do města sú se navrátili, kteréžto králová i jini všickni s radostí je přivitali a jich zdraví sú se radovali. A divili sú se mnozi smělosti rytieře toho. Avšak viece malí pacholíkové divili sú se pěknosti a kráse ženy té a na ni hleděti a jako nasytiti se nemohúc. Ale i ten hospodář, kterýž se na tu ženu nahleděti nemohl, a člověk ten starý bieše, jejie krású zklamán jsa, divným myšlením své šediny obtiežil a smysly své v nemúdrost mladú obrátiv, od cesty spravedlnosti jinú poblúdíil. A tak nemoha sobě v tom shověti, vzav před se čas, kdyžto Rudolfus, manžel té jisté ženy Brizelidy, při ní nebieše, k ní šel jest a vešken stud odloživ své mysli tajemství jí otevřel i řekl jest: „Najmilejší paní! Velmi sem povýšen v zbožiech, mých otców pečlivost jest ustavičně shromáždila a mně jest to ostavila, kterýchž sem nikdy nikoli nemrhal, ale raději snažným ustavičným potem svým sem rozmnožoval. Radujiť se také dětem svým, kteréžto viem jisté ode mne poslé. Ale ještě nynie viece veselím se,

kdyžto vidím rytieře tak statečného a silného, že jeho silú nepriatelé naši
jsúf zahrnutí a my v pokoji sme zóštaveni; a to viece, že zmordováno tak
mnoho zvierat, hadóv a jiných žízal jedovatých; tě, kteréž někdy malo-
40 mocenstvie ohavnú jest činilo, ku prvniemu zdraví skrze obmytie dovedl.
Zajisté štěstie již by mě ovšem v této míře povýšilo, jestliže, což sem umyslil,
prvé nežli bych umřel, mohl to v skutku skonati. Neb viem jednoho
krále velmi znamenitého, jenžto zemí, hradóv přieliš dosti má a bohatstvie
veliké a všechny lidi svú krású přielišnú převyšuje. Ten z své mladosti
45 žádné ženy pojieti nechtěl, leč tu, která by jej krású převýšila. Ale ty,
poněvadž si žena, jiné všechny ženy krású převyšujec, na toběž také přiro-
zienie nic nepochybilo, jediné že tě smrtedlnú ustanovilo. I což by pak
většieho štěstie žádati chtěla, než aby toho krále za manžela přitovarišena
sobě viděla, neb jistě bez pochybenie časové tvoji budú veselí, i což kolivěk
50 pěkného neb libého tvój úmysl požádá, věz, že všechno budeš mieti. A aby
neřekla, by tyto řeči lstivé aneb potřebné byly, hotov sem tě do země toho
krále na své zdravie dovésti a tě za manželku jemu dáti; ani sobě mni velmi
zlé, že malé panství, v kterém si byla, za veliké královstvie vyměníš, ješto
tomu králi kniežata, hrabie, páni, rytieři, panoše i také měšťané s velikým
55 poddáním slúžie, kteříž tobě také jako jejich pánu ovšem slúžiti budú.“ Ale
žena ta Brizelidis tu všechnu mrákotu stydlivosti od sebe odvrhši, což sobě
na mysli mysli, vzdechla, a takto jest mluvila řkúci: „Jestliže to učiniti
chceš, což praviš, učiním, k čemu mě nabiezíš.“ A o tom, kterak mezi nimi
mělo býti, krátkými slovy mezi sebou zavřeli. Ó přenevěrná manželko, ne-
60 řádný falši! Pověz, nešlechetná ženo a na věky hanebně zlořečená, což viece
měl tobě učiniti neb mohl najvěrnější manžel tvój, kterýž když tě ohavností
malomocenství mrzkú mohl od svého tovařistva oddělití a tebe s jinými
rovnými malomocnými u předměstí měst nechati, netoliko se od tebe od-
trhnúti nechtěl, ale také i své dobré urozené přátely a starosty, kteříž proti
65 němu mluvili, opustil a jimi jakožto cizími pohrdal a radu jich ovšem zavrhl,
hrady, nábytky a zbožie za peníze prodal všecko a s tebou se bral do jiných
a cizích krajin, předloživ krajiny cizí krajinám svým. Nezdali pro tvé polep-
šenie a zdravie svój život mnohým nebezpečenstvím byl poddal, kdyžto
proti hadóm a jiným žízalám tak velmi se zastavil a sužoval? A což jest toto
70 tehda, jenž jemu za tak mnoho dobrodienie navracuješ, aneb kterak stydlivost
odvrhši všechny přísahy své zrušitis směla, že poškvrněnú nevděčností
jsúci poškvrněna tobě věřicieho svého věrného zklamala manžela, jenž tvé
stálosti a viere u plně se svěřil?

Kapitola desátá

75 Ale Rudolfe, kterak tě tak mladosti připudila blůditi ukrutnost, aby
ženským pochlebenstvím a pláčóm věřil a ochotnostem lstivým! Zajisté
ženám jest od přirozenie dáno, aby v nich nižádná nebyla pevná ustavič-
nost, kterýchžto žen když jedno slzí oko, směje se jejie druhé oko vnitřní.
80 Jichžto proměna a nestálost ku klamání mužův vzdycháním přivodí, a čímž
viece milosti mužóm ukazují, hned když od jiných budú nabádány milostí,
svú ukázanú ustavičnost brzo proměnie a převrátie. A jestliže žádný
nabadač jim se nezjeví, ony, když chodie aneb se túlají častokrát na ulicích
aneb kdyžto sedie v okécích, tajným vyznáním vzhlédání milovníkův
sobě hledají. Protož nižádná v pravdě náděje nenie tak falešná jako ta,
85 kteráž v ženách přebývá a pocházie od nich. Ihned hodně ten mládenec za
blázna móż jmien býti, a mnohem více stařec aneb k letóm příšlý, kterýžto
v ženském pochlebenství vieru zakládá a jich zevnitřníemu okazování tak
nevěrnému poddává se. A protož což jesti to, jenž by praveno bylo o usta-
vičnosti žen, kterýchžto pokolenie vlastenství v sobě má, aby brzkú křeh-
90 kostí jich úmyslové rozpuštění byli změněni? I jistě nepodobné jest člověku
jich lstivosti a lehké proměny vypsati moci, poněvadž více než móż pově-
děno býti, jsú jich vrtlí úmyslové nešlechetni a zlostní, jakož toho dóvod na
této ženě zjevně máme.

Kapitola jedenádstá

95 Jistě kronika tato, ó přenešlechetná ženo, o tvé nestydlivosti, jenž tak
muže svého opustivši jiného boku si se přitovařila, dosti vypisuje jasně.
Ale ta pokuta o tvé zlosti pošla jest, že pro zrušenie slibu tvého zjednáním
božím mizerně si smrt vzala, jakož dále potom zde se vypisuje. A což viece,
vzemši ta žena řečená Brizelidis od hospodáře svého potřebnú potřebu,
100 kdyžto připraveny biechu všecky věci, jenž k jich jiezdě biechu potřebné,
vzemši s sebu děti, točížto syna a dceru, na lodí sú sedli a tiší větrové jim
vějiechu, takže ustavičně dnem i noci se vezúc k městu tomu, v kterémž
řečený král obydlé jmějieše, právě sú příšli. A kdyžto k známosti řečeného
Rudolfa z mluvících hlaholné pověsti o ženě jeho a manželce, kterýžto viece
105 nežli sám se miloval, i také o jeho dětech, že sú pryč jely, příšly, tak velmi
velikými bolestmi učiněn jest zarmúcen, že ihned padl jest na zemi a omdlel
jest a ovšem mluvíti nemohl jest. Ale když po dlúhé chvíli zase k moci
a k smyslu se navrátil, ve mnohé srdce žalosti, žalostí velikú želel jesti
pěknosti jejie k cizím rukám přitulování. A tak konce nižádného nebieše
110 želenie a mučenie jeho. Ale králová to slyševši, bieše bolestí trápena. A tak
o navrácení té ženy divné rady biechu v prostřed vydávány, ale aby zarmú-
cená mysl rytieře toho mohla obměkčena býti. Ale když se žádná rada sluchu

jeho nelíbila, rytieř ten odvrh rúcho své k rytieřství prísluhující oblekl se
jesti v způsobu kramáře. Nakúpiv perel, prstenov zlatých a jiných rozlič-
115 ných klénotov, lodí našed, vpustiv tam všechny věci, kteréž k příčině prívozu
hodné biechu, v tovařiství jednoho znamenitého pacholka, kteréhož jemu
králová dala byla, hospodáre svého honiti chtěl a honil. Kterýžto když jeho
honil, několiko dnov tichými větry povievajícími plavil se jest. Potom, jakž
pán bóh ráčil, k městu, kdež ten král a manželka řečená Brizelidis bieše, se
120 připravil, na zboží ani na těle žádné škody nevzal, do hospody k hospodáři
jednomu v způsobě kramáře šel jest, kterýžto hospodář život Rudolfov
hladem a prací ztrápený milosrdenstvím člověčím napravil, točízto že jemu
jiesti a píti dal.

Kapitola dvanádstá tuto se piše

125 Když jeden na druhém novin se ztazoval, hospodář předspiešiv na řeči
hosti svého, že král země té neslýchané pěknosti ženu sobě pojal, a za noviny
pověděl, a že proto lidé přebývající v tom městě i jinde okolo pole jdúce
vesele. A když bieše ráno, Rudolf ne jako rytieř, ale jakožto kramář kuoš
s klénoty a s kamením drahým a s perlami naplněný až k chrámu nesl jest,
130 v kterémžto král a žena jeho Brizelidis podlé obyčeje pohanského bohóm
oběti zvykli dávati, na svém vlastniem chrbetě donesl, a na miestě, kudyž
král jezdil a chodil do chrámu, podloživ prostěradlo, svůj kráмец rozkladl
ku prodávani svým klénotóm. Ale že v těch krajinách takoví klénotové
a kameni nebyli vídáni ani tu v okolních blízkých krajinách bývali nalezeni,
135 protož lidé s větší chtivostí to kupováchu. I přihodilo se je, když pohanští
kněží podlé obyčeje jich služby své bohóm, v kterýchžto doufanie měli,
v chrámu činili, že děti Rudolfovy vedeny biechu do chrámu, z kterýchžto
jedno, točízto pacholík, chtěl viděti nové věci, k řečenému šel jesti kramáři.
A tak najprv na klénoty pohleděv, potom v tvář otce svého pilně vzhlédl
140 jest, kteréhož dobře po řeči i po tváři poznav otce svého, a tak všeho nechav
k mateři stojící v chrámě přistúpil a jí pověděl, že otec jeho přišel, požádav
najprv od nie daru znamenie radosti, točízto koláče. A tak i dcera potvrdila
řeči bratra svého a mysl mateře své v tom ujistila. Ale ona smělost a stateč-
nost v tom muže svého předkládající na své mysli pilně znamenala, k miestu,
145 kdež ten jistý kramář stál, šla jest a k němu přiblíživši se se vším znamením
pilným své zraky obrátila, takže svého poznala bez pochybenie muže. A tak
o smrti jeho horlivě pracující, krále přivolavši, jeho namlúváše tiemto
obyčejem: „Najmilejší králi a pane mój milý! Co však zaplatí aneb poctivá
jasnost Tvá dá tomu, ktož tvrdého a úhlavného neprietele tvého snažiti se
150 bude v tvú moc dáti, zvláště takového, kterýžto bratra tvého ukrutným
mečem zahubil jest a shladil s světa, a tě s lidmi tvými s pole sehnal, kteréš
mohutně držal neb měl?“ Jižto král vece: „Ó, kterak vzácné jest mému

sluchu toto tvé povědění, které jsi v této míře k mé žádosti přivedla
a k známosti, točížto abych toho mohl mieti v moci své, kterýžto najmilej-
155 šieho bratra mého zabil a mě i mé lidi bojem rmútití směl a o to se pokusil;
když by tento v moci mé byl, jáf bych byl řečený syn štěstie, a ne pastorek,
neb toho, ktož by mi jeho v mú moc dal, královstvie a země, kteréž mám,
spolu učinil bych dědice, a což by na mně žádosti požádal, podlé moci mé
konečně bych naplnil.“ K němužto Brizelidis vece, Rudolfova žena: „Aj
160 králi, o komž mluvíme, kramář tento jest, kteréhož teď vidíš. Ten tobě škody
napřed jmenované učinil jest a ten tebe království křesťanského, o kteréž
si pracoval, velikými boji zbavil jest tě jeho. Protož toho příkaz jíti
oděncóm svým bez prodlení. A když pak jeho jieti chtieti budeš, ať toto
zachovají: Ať sto silných rytieřův, kteréž máš, k němu přistúpie a ty věci,
165 kteréž prodává, ať s ním trží, a měl-li by těch věcí více v koši svém; a když
se on po ty klénoty do koše schýlí, ať oni jemu nohy ihned podtrhnúce na
zemi jej povrhnu a tak ať se snažie, aby jeho drželi, aby nikoli vstáti ne-
mohl; a jestliže by se jinak stalo, musili bychme beze všeho pochybenie
všickni od rukú jeho zemřieti, jenž jesti tak veliké síly.“

170

Kapitola třinádstá tuto se píše

Tehda ten král nevěrný a od ženy Brizelidy Rudolfovy jejie nešlech-
ností převelmi zmámený k jejiemu rozkázání sto mužův vybrav, radu,
kterúž žena Brizelidis o kramáři vydala, aby pilně zachovali, jim přikázal.
Kterižto mužie k Rudolfovi kramáři přistúpivše, jeho ne bez úrazu osob
175 svých obyčejem svým, jakož se napřed píše, jeli sú a jatého k přítomnosti
králově přivedli. Ale král skrze to učiněn by velmi vesel, i protož král silně
kázal volati, a by k tomu mladí i také staří i bohatí sebrali se, pod pokutu
velikú ustanovil i přikázal. A také z rozličných měst a městeček sebrali se
lidé velikého množství. A když se stazováchu příčiny zavolání svého,
180 taková s strany královny dána jim odpověd, aby však každý vypravil, co by
z toho mělo učiněno býti, kterýž bratra králova mečem zabil a krále, kte-
rýžto v cizí zemi pole mohutné měl, jakožto ukrutník s pole sehnal. Od
mnohých tehda tu stojících rozličná posuzování vycháziechu, aby čtvrcen
byl, jiní, aby byl oběšen, jiní, aby byl utopen, jiní, aby byl spálen. A když se
srovnati nemohli, povstav jeden člověk z rady královny, stařec převelmi
185 starý, mravy dobrými naučený a dobrotú svú jiné převyšuje, takto jesti
vymlúval: „Ó králi! Nezdá-liť se tobě dosti k tvému zatracení, že s cizí
v cizoložstvu přebýváš ženú, nebojíš se mieti jie, kteráž by více vám ohav-
na měla býti, že svůj manželský stav přestúpila? Jednoť jest, cožř radím
190 tobě: Jestliže se čiješ milostí a láskú jejie obtiežen, aniž se od jejieho tova-
řistva odtrhnúti můžeš, ale jediné muže jejieho v ruce jejie daj. Kteréhož

jestli ona v prvniem zdraví osobu jeho ustanoví, životem živ buď, jestliže opět od nie k smrti ustanoven bude, smrtí umři. Ty však jeho smrtí nevinnen budeš a jistě pohřiechu vina ne na tě, ale na ni obrácena bude.“ Tuto zajisté radu 195 přístojící všickni jakožto dobrú a užitečnú chválí. A ten Rudolf věrný, kramařík, v ruce ukrutné manželky své a v moc jejie dán, aby ona z něho učinila, co by se jí líbilo kolivěk učiniti konečně.

Kapitola čtrnádstá

Važte tuto, lidé světšti, manželství těžkostí obtiežení, učte se v tova- 200 řství své ženy poctivě a boha se bojiece pojímati, a od těch, kteříž láskú od bohatství berú počátek v skutku, se zdalovati. Slyšte a rozumějte, kterak jesti ženská k proměnění a nejistá způsobá a vždycky mužův cizich žádá, jakožto žádá založení tvorú. Ó, by založení jednú v tvor vejdúci 205 mohlo dosti mieti své tvářnosti! Ale jakožto z tvorú v tvor pocházeti známo jest, tak i ženské žádosti od mužův k ženám pocházejí, jistě zjevno jest, leč jedno stydlivosti bázen něco chváleného na nich pozůstavuje. Ale aby nynějšíe této kroniky řád v krátce se dokonal a aby čtúce pro dlúhost a velikost tesknosti nemohli by k konci konečnému ji vypsati ani již slovy nebo řečmi delšími protahovati: Protož seznavši v jistotě žena ta Brizelidis, že 210 manželá jejieho život i umrtvenie bieše v jejích rukú, vieru a dobrodienie, kteréž jí činil manžel jejie věrný, zapomenuvši, ale nevděčná jsúci, k jeho smrti neslýchané muky vymyslivši vypravila. A těch múk k dokonání úmysl králův k horlivosti zbudila a prostřed komory, kdež král ten léhati směl, řeřavé uhlé posypati kázala a k slúpu, kterýžto byl k zadržování 215 sklepův udělaný, přivázati pevnými řetězy kázala a před dveřmi komňaty té množstvie oděncův ustavila proto, zda by se jemu rozvázati přihodilo, aby král i ona jeho rukú zmordování nebyli. A také muže svého k většímu rozmnožení bolesti, aby spieše duši svú stvořiteli vrátil, žena ta jistá nešlechtná Brizelidis svrhši s sebe rúcho své s králem i s dětmi do lože, kteréž 220 nedaleko od múk Rudolfových, byla vešla a krále k plameni smilství rozniečila, Rudolfa, manželá svého, vidúcieho skutky cizoložství s ní pášice. Po kterých naplnění obtieženy byly jich oči, oba spolu sen veliký napadl takový, že ani mizernými křičeného Rudolfa hlasy se mohli probuditi. Ale syn Rudolfův, jakž uzřel krále a máteř spáti, hlavy své pozdvihl, k vytažení 225 meče, kterýžto u hlav králových ležieše, vši pilností usiloval. A jsa hnut milosrdenstvím nad svým otcem meč králův kradmo vytáhl, ač koli bos jsa, však se nad svým otcem smiloval, k slúpu, jakož se píše napřed, k němuž bieše přivázán, příběh, svazky jeho zprostil a spolu s ním z ohně vyskočiv oděnie krále, kteréž v té komoře bieše, popadl. Kterýž když bieše jím oděn, 230 bolesti veliké, kteréž byl měl v těch mukách, zapomenuv, vytáhl králův

meč, kterýžto v hlavách jich visel, krále s královú i se dceří probodl a meč
v ně vstrčil. Vzem s sebu syna, otevřev dveře komory – nižádný mu z stráž-
ných komňaty nepřekazil – na cestu se s synem bral. A po dlúhé zajisté chvíli
235 proctivše strážní, když chtiechu Rudolfovy kosti z ohně vybrati, do kom-
ňaty vešli a uhlé velmi pilně ohledavše ovšem, když v ohni nenalezeechu nic,
divili sú se velmi a k loži krále tichými kroky sú přistúpili i uzřechu tři
mrtvé spolu probodené a z těl těch konec meče uzřeli. Protož velikým křikem
plakáchu jich záhuby, z svých hlav vlasy trhajíce, pěstmi svými tepúce své
240 prsi a divným želením pána svého smrti želejíce. Svolavše starší a jiné
královstvie toho, co jesti se stalo, plačtivými listy oznámili, a s nimi pospie-
chaním brzkým Rudolfa na břehu stojícíeho a přivozu čekajícíeho honili sú.
Kterýž také honěnie jich znamenav synu svému na břehu tu blízko vstúpiti
kázal, aby se jeho statečnosti podíval. Ale nepřítelé k Rudolfovi hnánie
učinivše, tak dobře jiezdní, jako pěší, jeho aby . . . , snažili sú se. Ale on v pána
245 boha a v sílu svú doufaje na své nepřátely se obrátiv, a udeřil jednoho z nich
v bedro, s koně jeho svrhl a polapiv ten kuon chtějte neb nechtějte naň vsedl
a šiky jich mužsky proskočiv jednak jednoho ranil, jiného s koně svrhl,
jednak jiného zabil. Tak dlúho své nepřátely utiskal, až k některakému
rytieři, kterýž jich šiky spravováše, přiblížil se, kteréhož tak tvrdě v moci
250 ruky své udeřil v hlavu, že jemu na dvě hlavu rozfal. A to jiní viděvše
jakožto smrti nebezpečnosti se jeho varovali, a protož nechavše Rudolfa
navrátili sú se do města. Tehda Rudolf dočekav přivozu, vzav syna svého
na lodí vsedl a do města toho, kdežto své čeledi nechal, ve zdraví se
navrátil. Kteréhožto králová s poctivostí velikú přivítala. A tu pak některé
255 časy bydlěše Rudolf, syna svého pána boha se báti a jeho přikázanie ostré-
hati učil. A tak se roznemohl nemocí i umřel jest.

Dokonala se řeč velmi pěkná a užitečná každému, ktož chce čísti
o Rudolfovi rytieři a o Brizelidě ženě jeho nešlechtné, kteráž jemu mnoho
zlého činila, a kterak jie pán böh nad ním pomstil.

1 *králová* královna; *pilným úmyslem znamenavši* pozorně sledovavši – 2 *od jeho úmyslu hnutí není* nelze změnit jeho úmysl – 3 *svědomého znalého, zkušeného; za vůdci* za vůdce, průvodce – 5 *upřemú* přímou – 6 *bieše* (imperf.) byla; *hadovým sípěním* hadím syčením – 7 *žižal* plazů – 8 *od něho odpuštěnie* vzav rozloučiv se s ním, požádav o propuštění – 10 *jesti* jest ti; *s obú stranú* (duál) z obou stran – 11 *vřetenic* plazů, hadů (podoby vřeten; zvl. o slepých) – 12 *strašliv* postrašen; *dobyv* chopiv se – 14 *pro zbraňování* na ochranu – 16 *rubášta* (duál) rubali, sekali, pobíjeli – 17 *nečili tudy takově* nepozorovali tak – 20 *zhynulo* zmizelo; *počila* pocítila – 24 *kteréžto* a ty – 27 *hospodář* hostitel; *se nahleděti* vynadívati se – 28 *zklamán* oklamán, okouzlen – 30 *nemoha sobě v tom shověti* nemoha to vydržeti; *vzav před se* vyhlédnuv si – 33 *v zbožích* majetkem, bohatstvím – 36 *kteréžto viem jistě ode mne pošlé* o kterých vím, že jsou bezpečně mé – 41 *v této mieře* tímto způsobem, takto – 42 *v skutku skonali* usku- tečniti – 45 *pojieti* pojmouti – 46 *přirozenie* příroda – 47 *ustanovilo* učinilo – 48-49 *by chtěla . . . , aby viděla* bys chtěla, abys viděla – 48 *přítovařišena* připojena, přidružena –

51 *aby neřekla* abys neřekla; *by že by*; *potřebné* falešně naléhavé (fraudibus commixtos) – 52 *na své zdravie* na svůj vrub, o své újmě – 52-53 *ani sobě mni velmi zlé* a nevykládej si za nevýhodné pro sebe – 56 *mrákoťu* zábranu (přen.) – 58 *nabiezíš* vybi-
zíš – 59 *mezi sebu zavřeli* smluvili, ustanovili – 59-60 *neřádný falši* špatný podvode –
62 *mrzkú* zohavenou; *tovařistva* spolužití – 64 *prátely a starosty* příbuzné a rodiče –
66 *nábytky a zboží* movitý majetek a statky – 67 *předloživ krajiny cizí krajinám*
svým dav přednost krajinám cizím před svými; *nezdali* zdali ne – 68 *byl poddal*
vystavil – 69 *se zastavil* se postavil – 70 *jenž což* – 71 *zrušitis směla* zrušiti ses odvá-
žila – 73 *vieře* věrnosti; *u plně se svěřil* plně, zcela důvěřoval

75 *připudila* přiměla – 76 *ochotnostem* laskavostem – 77 *ustavičnosť* stálost –
79 *privodi* přivádí – 80 *nabádány* podněcovány, sváděny – 82 *nabadač* svůdce –
83 *vzhlédání* vzhlížení, pozornost – 85 *hodně* právem – 86 *jmien* pokládán; *k letóm*
příštlý dospělý, starší muž – 87 *v ženském pochlebenství* vieru zakládá důvěřuje žen-
skému lichocení; *zevnitřníemu okazování* vnějším projevům – 89 *vlastenství* vlastnost –
90 *úmyslové rozpuštění* myslí nevázané, rozmařilé; *nepodobné* nemožné – 92 *vrtilí*
vrtkaví; *zlostní* špatní; *dôvod* důkaz, doklad

97 *ta pokuta o tvé zlosti* posla jest za tvůj zlý skutek přišel ten trest – 99 *od*
hospodáře od hostitele; *vzemši . . . potřebnú* potřebu vzavši potřebné věci – 101 *točičto*
totiž – 102 *vějiechu* vály – 103 *právě* správně, dobře – 104 *z mluvíctech*: tj. od lidí; *hla-*
holné rozhlášené – 107 *ovšem (ne)* vůbec (ne) – 107-108 *k moci a k smyslu* se navrátil
nabyl zase vlády a vědomí – 108 *ve mnohé srdce* žalosti s velkým žalem v srdci –
111 *v prostřed* vydávány předkládány – 111-112 *ale aby . . . mohla obměkčena býti* aby
alespoň mohla být ukonejšena – 113 *přísluhující* příslušející – 115 *k přičině* přivozu
pro přeplavbu – 116 *v tovařiství* ve společnosti, v doprovodu

125 *novin* se *stazoval* dotazoval se na novinky; *předspiešiv* na řeči předběhnul
v řeči – 127-128 *že proto lidé přebývajte* v tom městě i jinde okolo pole jdouce vesele
smysl: že lidé, kteří přebývali v tom městě, si vedli vesele (atque ideo civitatis inco-
las iocunda fore leticia circumductos) – 132 *krámeč* rozkládl rozložil stánek – 136 *v*
kterýchžto *doufanie* měli v které věřili – 139 *pilně* bedlivě, pozorně – 142 *koláče* od-
měny – 144 *předkládající* představující si, připomínající si – 147 *o smrti jeho* horlivě
pracující horlivě usilující o jeho smrt; *namlúvše* přemlouvala – 148 *co však* copak –
151 *s pole* *sehnal* na útěk zahnal z území – 153 *v této mierce* takto, proto – 155 *směl*
opovážil se – 156 *řečený* vyslovený; *pastorek (štěstie)* nešťastný člověk – 158 *což . . .*
žádosti jakékoli přání – 159 *konečně* v plné míře – 160 *teď* zde – 162 *jeťi* zajmouti –
163 *oděncóm* ozbrojeným vojínům – 164-165 *ty věci, kteréž* prodává, *ať s ním* tržít ať
s ním projednávají koupi těch věcí, které prodává – 166 *po klénoly* pro klenoty –
167 *povrhnu* povalí – 168 *beze všeho* *pochybenie* nepochybně

175 *k přítomnosti* *králové* před krále – 177 *a by . . . sebrali* se a aby se shromáždí-
li – 179 *se stazováchu* dotazovali se – 180 *aby vypravil* aby pověděl – 181 *z toho* tomu,
s tím – 183 *posuzování* názory, návrhy – 187 *jesti* *vymlúval* promlouval – 190 *se čiješ*
cítíš se – 191 *ale jediné* pouze však – 191-192 *kteréhož . . . ustanoví* (špatný překlad)
smysl: jestliže ona rozhodne, aby žil jako dříve – 195 *přistojící* přítomní

199 *važte* uvažujte, přemýšlejte – 200-201 *kteríž láskú* od bohatství berú počátek
v skuku jejichž láska ve skutečnosti má původ v bohatství – 202 *zpsoba* přiro-
zenost, přirozená povaha; *a vždycky mužov cizích žádá* (špatný překlad lat. et vires
eciam extraneas appetit = a vyžaduje vnějších sil, cizích podnětů – překladatel
zaměnil podměty „materia“ = základní látka, hmota a „ženská povaha“ z předcho-
zí věty a v předloze měl nebo chybně četl „viros“ = muže m. „vires“ = síly) a
vždycky touží po cizích mužích – 203 *založení* základní látka, hmota; *tvoru* tvaru –
203-204 *Ó, by . . . tvárnosti* Ó, kéž by základní látka, berouc na sebe jednou tvar,

byla spokojena se svým tvarem – 204-205 z tvorů v tvor pocházeti známo jest z tvaru do tvaru, jak známo, přechází – 205-206 leč jedno ledaže jen – 206 chváleného chvályhodného – 207 řád děj – 214-215 k zadržování sklepův k podpírání klenutí, klenby – 216 zda by se... přihodilo kdyby se podařilo – 218 aby vrátil aby odevzdal – 221 Rudolfa, manžela svého, vidúcieho... s ní pášice zatím co viděl Rudolf..., jak s ní páše (král) – 223 mizernými křičeného Rudolfa hlasy hlasitým nářkem trpícího Rudolfa – 228 svazky jeho zprostil odstranil jeho pouta, zbavil jej pout – 229 oděnie zbroj – 232 vzem vzav – 232-233 nižádný mu z strážných komňaty nepřekazil aniž se mu některý strážce té místnosti pokusil zamezit odchod – 238 plakáchu jich záhuby oplakávali jejich smrt – 240-241 pospiechaním brzkým rychle, spěšně – 243 hnánie útok – 244 jeho aby..., snažili sú se smysl: aby se ho pokusili přemoci, dostat – 247 mužsky směle, statečně – 249 spravováše fídil, vedl; v moci silou – 251 smrti nebezpečnosti nebezpečí smrti – 253 své čeledi svou družinu – 255 ostřehati zachovávat – 259 kterak jie... nad ním pomstil kterak ji za to potrestal

CTIBOR TOVAČOVSKÝ Z CIMBURKA HÁDÁNÍ PRAVDY A LŽI O KNĚŽSKÉ ZBOŽÍ A PANOVÁNÍ JICH

Ctibor Tovačovský z Cimburka (1438-1494), dvorský sudí a pak po 25 let moravský zemský hejtman, byl předním straníkem krále Jiřího na Moravě. Jeho *Hádání Pravdy a Lži* je obsáhlý náboženskopolitický spis, zaměřený k obhajobě politické koncepce vlády Jiřího z Poděbrad. V alegorickém sporu Pravdy a Lži o vládu nad světem předvádí autor z hlediska mocného šlechtického přívržence králova a českého utrakvistu střetnutí své náboženskopolitické strany s římskou církví a s její představou o správném uspořádání světa i s její politickou praxí. Spis vznikl r. 1467, ale známe jej až z pozdějšího tisku, vydaného v Praze r. 1539.

Dílo vyrostlo z ovzduší vášnivých náboženskopolitických sporů, v něž vyústila husitská ideologie po vojenském rozdrčení revolučního hnutí. Autorovo jednostranné zaujetí pro nábožensky teoretickou stránku sporu se projevilo i v nedořešenosti kompoziční výstavby díla; neúměrně převládají traktátové části a tím se odsouvá do pozadí druhá, živější a ještě dnes čtenářsky přitažlivější složka spisu – satirické zobrazení Lži a jejího průvodu a jejich prostřednictvím i záporných jevů v tehdejší společnosti.

V partiích věnovaných Lži a jejím sestrám zachytil autor mnoho příznačných dobových kulturně historických detailů, které slouží k přesnější charakteristice a k zvýraznění chyb odpozorovaných ze skutečnosti. Popisuje-li autor např. příjezd sester Lži do Antiochie k soudu s Pravdou, odpovídá podrobné popsání oděvu Smilstva dobovému módnímu kroji polských žen (na jiném místě autor dříve uvedl, že Smilstvo pochází z Polska). Části věnované Lži jsou navíc osvěženy čtyřmi rozmarnými rozprávkami, většinou bajkami, v nichž autor patrně zpracoval lidová vyprávění. Důležitým prvkem, který spiná Tovačovského Hádání s domácím kulturním prostředím, je líčení soudního sporu Pravdy se Lží; autor tu nevyužil kanonického práva, jak je tomu ve starších spisech s podobnou tematikou, ale líčí spor podle zvyklostí moravského zemského práva, které jako vynikající právník své doby a autor knižní kodifikace moravského zvykového práva dokonale ovládal. Odtud i hojně využívání právníckého jazyka (terminů a formulí) v stylistické vý-

stavbě díla. Především je však Tovačovského Hádání stylisticky opřeno o bibli. Autor hojně využívá nejen biblického výraziva a metaforiky, ale často – zvláště v citově vypjatých místech – užívá celých dlouhých biblických citátů nebo montáží z nich k vyjádření jiných skutečností, než pro jaké je jich využito v bibli: např. na začátku spisu truchlí Pravda nad svým údělem slovy Jeremiášova pláče a Milosrdenství žádá pro ni radu u Moudrosti slovy Písně písní. Autor tu dovršil a zároveň přehodnotil starší tradici uměleckého využívání biblického textu. Jiným výrazným stylistickým prostředkem Hádání jsou lidová úsloví a přísloví. Je jich užito zejména v partiích věnovaných Lži a jejímu průvodu a tvoří tak jakýsi protipól stylistických prostředků čerpaných z bible, které jsou spolu s právnickým výrazivem charakteristické pro partie o Pravdě.

(DRUHÁ PŘEDMLUVA)

V druhé ze dvou předmluv dedikuje autor svůj spis králi Jiřímu, kterého ve výrazné literární charakteristice oslavuje z hlediska současného přívržence jako dokonalého panovníka, a charakterizuje společenské poslání spisu. Na vyobrazení v knize autor králi knihu podává. K tomu se vztahuje záhlaví této předmluvy.

Tuto skladatel knih

před králem sedícím pokloniv se podává jemu knih a prosí, aby vděčně přijal, omlouvaje se, že mistr není, ale laik, neb by byl mistrem učeným, že by rád chtěl lépe a ozdobněji složit a učiniti.

Tobě, najjasnější králi Jiří. Já, najhlupější z služebníkuov tvých služebník, pro nedostatek smysla svého jmenovati se nesmím zjevně, ale však u přikrytí těchto knih v některých literách své jméno položil sem, abych od utrhačův klevetných utrhan nebyl, že sem se směl pokusiti o dílo mistrovské, jsa sprostný laik jazyka českého, znaje, že, by mistruov vuole byla touž robotu podstúpiti a toto dílo dělati a úsilé toto na se skládání přijíti, mnohem užitečnější s jasností, ozdobnými slovy i múdrostí bylo by položeno než ode mne. Ale poněvadž štěncuom se přeje drobtuov užívati, kteréž padají s stoluov pánuov jich, též ufám moudrým a oslaveným písmem svatým, že mi příti budou drobtuov sebrati a shromážditi v jedno úzké osudí podlé hlúposti mé.

Věda, že ty, králi jasný, si mudřec přirozený bez písemného ostření smysla, jakož o tobě zní ta pověst z najslovutnějšího království Českého až do moře a od moře až do končin světa, kterak si vysoce všecky sousedy přisedící přesáhl moudrostí, a tvé opatrnosti lidský rozum stihnúti nemuož a spravedlivosti, přem před se přicházejícím hojnější se u tebe dostatek souduom nalézá. Ty si počtený s mudrci mudřec, pyšným protivník, poddaným ohájce, neposlušných skrotitel, pochlebníkův nepřijimatel, věrných ochranitel, služebníků štědrý dárc, myslí ustavičné, v práci ne-

20 ustalý, laskavce lidský, a každého ku právuom zachovati chtě, a tak vši moudrosti strom i s ratolestí zelený pln ovotce múdrosti nazván si; na tobě se usvadlost žádného listu uschlého najíti nemuože. A poněvadž mnoho múdrosti i dovtipů u tebe se najíti muože, i toto k utěšení ode mne přijmi věda, vuoli za skutek že bych rád položil, bych uměním ozdobnějším dospělý byl. Však
25 odváže se mluvení od utrhačov, jenž se lidským skutkuom vždy protiví a každý rozum jináč a jináč obracují v neupřímnosti, podlé zlosti klevety své ostře brúsí, chci počítí skládaní toto, však věda, že od stavu rytířského od některého posluchače utrhan budu, též i od robotného úkoru přijmu a nejvíce od stavu kněžského a žakovského, kterýžto stav jest jako ještěr
30 netrpělivý, dotknut sa hned od sebe jed pustí a padáním padá se nedada sebe dotýkati proti své vuoli, ale chtě vždy hlazen býti. I dobře dí o nich prorok, že „všichni neúžiteční učinění jsou a není, kdo by dobré z nich učinil, až do jednoho“. A dí prorok: „Zpráchnivěla sou těla jich.“ A v knihách Danielových dí, že vyšla jest nepravost od starších Izrahelských.
35 A pán Ježíš Kristus ve čtení svatého Matúše o těch dí: „Běda vám, mistří a zákonníci, jenž přezdíváte zlému dobré a dobrému zlé.“

A poněvadž pán Kristus, že od nich pomlúván býti musil, nebo on jest největší dobrota byl, mimo něhož lepšího se naléztí muože nic, a jest pomlúván, i podnes jeho svatú řeč svými zvrtlavejmi hlavami glozují, lži
40 jemu dávajíce a jeho slova v jiném rozumu předkládajíce k své vuoli, aby jich pýše naduté a lakomství neuhasitedlnému k důvodu bylo, jakož se to šíře nalézá v jich řečech, obyčejích i skutcích, ozdobujíce se rúchem skvostným, stojíc o zboží, o úroky peněžitě, chtějí první místa v soudech, při králích, knížatech a páních držeti, první pozdravení míti. A tak vše sou zpět
45 obrátili, všech sedm smrtedlných hříchuov, přezděvše pýše poctivost, hněvu napominání, závisti žádost potřebná, nenávisti upřímnost, lakomství tělesná potřeba, smilstvu přirození, lenosti odpočinutí. A tak zkořenila se jest zlost v nich, jakož o nich dí a svatý Jan v svém Zjevení dovodí, že za šelmú sou se odchýlili, všickni pijíc z kalicha jejího, a smílnili s ní. A poněvadž na zeleném dřevě počátek sou učinili, co pak na mně, vývratku suchém, se stane, míle od nich v pokoře trpěti chci; jestliže co právě súditi
50 budú, potvrď jich, pane bože, v tom, a mně daj poznání lepší, pakli křivě, ale polož to, pane bože, za hřích muoj, a jim daj pravé poznání, tak aby poznajíc tu cestu, jakož se jí sám pán Kristus jmenuje řka „já sem cesta pravá a dveře ovčince, a kdož jinudy vchodí, jest zloděj a lotr,“ napravili se na tu cestu a do dveří pravých uhodili a hříchuov zůstali a jich s pokáním želeli, v zkrúšení pravém zemřeli a potom se v soud pravice dostali bez žalosti věčné. Amen.

Nadpis: *že mistr není že není universitním mistrem, totiž, že nemá vyššího vzdělání; neb by byl protože kdyby byl; ozdobněji ozdobnějším způsobem, pěkněji – 2 pro nedostatek smysla pro nedokonalost rozumu – 3 u příkrytí... položil sem v kni-*

ze jsem skryl akrostich na své jméno – 4 *že sem směl* že jsem se odvážil; o *dílo mistrovské* o dílo, jaké mohou psát univerzitní mistři – 5 *sprostný prostý* – 5-6 *by mistruov vuole byla touž robotu podstúpiti* kdyby mistři se chtěli ujmouti stejné práce – 6-7 *úsilé toto na se skládání přijiti* vzíti na sebe sepsání tohoto díla – 8 *šlěncuom štěňatům* – 9-10 *moudrým a oslaveným písmem svatým* učeným a proslaveným znalostí Písma svatého a teologie – 10 *přítí přátí* – 11 *v úzké osudí* do nedostatečné, špatné nádooby

12-13 *bez písemného ostření smysla* a nepotřebuješ literárního vzdělání, zkušeností – 14 *přisedící* okolní – 15 *opatrnosti* prozíravosti, uvážlivosti; *stihnúti* postihnouti, oceniti – 16-17 *přem... nalézá* smysl: ve sporech před tebou vedených je více spravedlnosti – 17 *počtený s mudrci* zařazený mezi mudrce – 18 *ohájce* obhájce – 19 *neustalý* neúnavný – 20 *laskavce* dobrodinec; *každého ku právuom zachovati* chtějí chtějící zachovat každého při jeho právech – 24 *dospělý* znalý, zběhlý v něčem – 28 *úkoru příjmu* dostane se mi pohany – 30 *padáním* padá napadá, útočí – 32-33: srov. Ž. 13,3 – 33 *až do jednoho* nikoho nevyjímajíc; *prorok*: srov. Sof. 1,17 – 33-34 *v knihách Danielových*: srov. Dan. 13,5 – 35 *ve čtení svatého Matúše* v Matoušově evangeliu (srov. 23, 13-29)

38 *muože nic* nic nemůže – 39 *svými zvrtlavejmi hlavami* glosují vykládají, opatřují glosami, poznámkami ze svých zvrtačených hlav – 39-40 *lži jemu dávajíce* podkládajice mu to, co neřekl – 40 *jeho slova v jiném rozumu předkládajíce* k své vůli připsujice jeho slovům jiný smysl, který se jim hodí (výtka kněžím, že přizpůsobují výroky evangelia, které jsou jim nepohodlné, podle svého ve vlastní prospěch) – 40-41 *aby... k důvodu bylo* aby měli důkaz, na podporu – 43 *o zboží* o majetek – 44 *zpět naopak* – 47-48 *zkořenila se jest zlost* zakořenila se nepravost – 48: srov. Zjev. 17,2 – 50 *na zeleném dřevě* na živém stromu (míněn Kristus, slova Kristova; srov. Luk. 23,31) – 50-51 *na mně, výpravku suchém* na mně, vyvráceném uschlém stromě (dílo Tovačovského uvedeno jako opak živého stromu, tj. Kristova učení) – 51 *míle* milerád; *právě* právem, spravedlivě – 52 *potvrđ jich... v tom* dej jim v tom za pravdu, potvrď jim to – 54-55: srov. Jan 10,1 a 9; 14,6 – 55 *aby napravili se* aby správně zaměřili – 56 *aby uhodili* aby se dostali; *aby hříchuv zůstali* aby zanechali hříchů – 57 *v soud pravice* na Kristovu pravici při posledním soudu (tj. na místo spravedlivých)

(PÝCHA A JEJÍ SESTRY)

Pravda na radu svých sester *Milosrdenství, Moudrosti, Spravedlivosti, Síly, Lásky, Pokoje* obžalovala u soudu *svatě Trojice* Lež z toho, že si neprávem osobuje její práva ve vládě nad světem. Bůh ustanovil soud za *předsednictví Ducha svatého* a *kancléřství Jana Evangelisty*. Obě strany budou *povolaný do Antiochie*, skutečného sídla *biskupství sv. Petra, Kristova prvního nástupce, příkazaného Pravdě* za ochránce.

Lež se před soudním stáním dožaduje rad svých sester *Lakomství, Pýchy, Hněvu, Závisti, Nenávisti, Smilství, Lakoty a Lenosti*, seznamuje je se svou pětí a ukazuje jim, že žaloba *Pravdy* míří i proti nim samým. Z vybraných tří kapitol je patrné, jak se v částech věnovaných *Lži* uplatňují prvky satiricky pojaté společenské kritiky, a to právě v zábavném *beletrizujícím* rámci základní *teologickopolitické* osnovy spisu.

Tuto pravi Smilstvo
poselství od Pýchy i od jiných sestr Lži. – Kapitola 41.

Když potom sestry ráno vstaly, poslaly sobě po bradýře a vonnými vodami sobě hlavy kázaly zmýti a kadeřů nadělati; i zmyvše se zasadí se za stuol. Tehdy Smilstvo vece: „Sestry milé, paní Pýcha, Hněvivost etc., sestry naše i vaše, kázaly nám pověděti vám, službu svú pravíc skrze nás, 5 že jakož ty, paní Lži, obeslala si je i nás, žádajíc příjezdu našeho, tak Jich milost pravi, že žádají úmyslu tvého zpraveny býti, ale já klamati nechci, ale domnívají se, že by nic tak pilného nebylo a že by jinačejší nepravdivé tůčky od tebe smyšleny byly a že by proto jich k sobě žádala, paní Lži, že často ty umíš takové kumšty Tvá milost činiti. Pakli jest co jiného a jisté- 10 ho, že žádají toho, aby ráčila Tvá milost i s paní Lakomství k nim sjeti s námi hned, že rády poradí i pomohú, což budou moci, což vaší cti i jich a dobrému bude, nákladuov a práce nelitujíc věrně, a což by měly nyní utratiti, že radši potom to naloží, ač pilnější přijde. To jest úmysl sestr našich od nás poslaných i nás, krátce dotčený.“ A ohlédši se na sestru 15 Lakotu: „Tak-li ty pamatuješ, či co víc? Pověz, teď čas jest již.“ Sestra Lakota: „Tak i já pamatuji, není víc nic.“ To uslyševši Lakomství, i vece rozhněvavši se: „Vímť já povahu Pýchy, že chce přílišnému ráčení a vždy aby se jí modlili a ráčili; vše vhod dobro. Druhdy, milý bože, by na ni přišlo také někdy, aby tak chudá, nuzná bydlela, že by paterým tré přikrývala, aby se její své vuole umenšilo! Ješto na ni tak hněvivá nejsem jako 20 na tu bezecnú, proklatú mrchu Lenost! Vim, že se ta okúni a peče u kamen sotva mluvíc. By nyní v slívy bylo, lehnúc pod dřevem prosila by slívy, aby jí upadla v usta, pro shnilost ruky ztáhnúti by nesměla. Než bych taková býti měla, dala bych své tělo psuom snísti, škoda zrostu a podoby. Več to 25 buoh duši vstrčil, jedno žraní a srání!“

A když tak horlila, těšily jsú ji a krotily sestry řkúc: „Milá brachu, zvěděly-li by to ony chtíc něco dobrého způsobiti, i samy byšτε se svadily a jiným posměch učinily. Neb není horšího jedu, než kdež se vlije hanění 30 mezi vlastní přátely. Měřte se jak měřte, ztěžka potom dobře s sebú jsou, neb vědí povahu svú a potom se sebe střehú. A lidé říkají, že když přítel o příteli pravi, že to jest jisté, neb jeho věci svědom jest, ale což cizí na cizího, to jest jako z domnění a lidských klevet, a ti po svádách potom spolu lépe bývají než prvé; ale mezi přátely jest to ohavné. Protož mne dle vděk přestaň těch řečí!“

35 Lež se k tomu přimluví: „Sestro najmilejší, já rozumím, že hněv tvouj jest pro mě; prosím, nehorli o to a nevaž sobě tak příkře těch věcí! Učiň tak dobře, jakožs počala, i dokonaj! Važ tu práci s námi a já tě opatřím, jak sama chceš, byť mi bylo i tu sukni poslední pro tě zastaviti; nedámť naložiti nic tvého, neb známať sem já v hospodách, mnohoť na mé slovo dadí.

40 Od čeho pěkné řeči hospodáři podati a slíbiti aneb kázati úrok připsati na
protrávené věci – počkáf rád tím děle, když jedne jemu lichva lichvu po-
nese. Mněť se zdá podobné i slušné a neškodné, abychom vstanúc a nemeš-
kajíc tím spíše pospíšily a k nim se vypravily, poněvadž toho žádají, však
45 nější místy, máme se proti nim míti podlé starosti a stavu jich. Neb jest
příslóví: Čti cného z práva, pro toho, jenž čest rozdává, téhož se zase do-
stává. I není škodné; prosím, povol, zmilitká sestřičko, a zasměj se! Učiň
s dobrou myslí, neb bych viděla co, že by scestného bylo a tvého hanebného,
věř mi, žeť sem na tě laskava, že bych sama k tomu nesvolila i vlasuov
50 podlé tebe nasadila.“

Již vece Lakomství: „Již já tobě k vuoli učiním, ale to bohu přísahám,
že jim k vůli nohú bych nekročila.“ Již Smilstvo vece: „Ale bychom tě
nesly, že by se tobě i nám dosti stalo! Ale nehněvajíc se podiž, ať se nemešká
sestra Lež a poví jim i nám svú příhodu, neb by daremná řeč byla, i téměř
55 jednu práci tam nám všem poví a zjeví příhodu a nesnáze své.“ I povolí
jim k tomu Lakomství. Tehdy se braly s pospěchem, až i sebe došly.

Tuto čtyři sestry,

Smilstvo, Lakomství, Lakota, Lež, jdúce cestú, rozličné rozprávky sobě
rozprávěly, každá svú rozprávku, až jsú přišly k Pýše sestře i k jiným,
60 a kterak jsou je přivítaly. – Kapitola 42.

Když sú šly cestou, tu mnohé řeči směšné mezi nimi jsou se dály a roz-
právky, neb Smilstvo rozprávíse o freji, jaký se jí příhody staly a dály, že
„jednu příhodilo se mi tak, že milovali sme čtyři jednu, a když sme k ní
přišli, tehdy ona vzhlédši na jednoho i vece jemu: ‚Ach ach, co sme se
65 dávno neviděli!‘ Druhému podavši ruky: ‚Nať, na tom má ruka, toť beru
k své víře!‘ Třetímu vece vstúpivši mu na nohu: ‚Nedbaj, brachu, coť se
mluví!‘ A čtvrtému na ramena hlavu položivši: ‚Nebudeť žel služby tvé, to
věz!‘ Který se z těch najlépe měl, tu rozprávku dopověděvši, nuž, vy pravte
také!“

70 Tehdy Lakomství vece: „Jednou příhodilo se jest, že šeňkovali jsou
spolu vlk a čáp víno. I což koli pili sedláci, to, což kolivěk vlk na řad nosil,
to vše na vruby a na roky dával a věřil. A když s ním o to čáp mluvil řka:
‚Proč jim věříš?‘, vlk řekl: ‚Nedbaj, toť jsou mí jistí, vímť já, kterak svého
dobytil!‘ Ale čáp vždy nechtěl jest, než za hotové, a maje měšec na hrdle
75 kladl jest do něho. A když jest víno vydáno, i učinili sou počet mezi sebou,
tak že hotových byla pravá polovice a na dluzích tolikéž polovice jako
hotových. I vece čáp: ‚Milý vlče, tys věřil – užívaj svého, a já sem nechtěl
– já též uživu hotových!‘ Na tom i přestali. Tehdy vlk šel jest k sedlákuom

do vsi i upomínal jest je pěkně, aby jemu propité víno zaplatili, a oni jemu
80 hrdě odpovídali, že nemají nyní čím a že i nechtí. Vlk vece horlivě: „Ne-
dáte-li nám, budem svého dobývati!“ Sedláci se rozhněvavše, i počali vlka
bíti a psy naň štváti, tak že sotva s duší jej pustí. Vlk utekl k lesu, slíbí, že
víc ve vsi nechce perkrechtu sobě kupovati a že svého dobývati chce. A od
té chvíle koně, krávy, svině, ovce, kozy, i což muož, jim, sedlákuom, béře,
85 i husy, a svého dobývá, i pánuom ve dvořích škodí, že od sedláků nechtěli
jemu spravedlivého učiniti. A tak vlk tu nepřízeň proto má a škodu činí.
Ale čáp zachoval se jest sedlákuom, i podnes jemu přejí ve vsi býti a na
stodolách svá hnízda má. Neb jest od nich hotové vzal i nemá s nimi oč
zacházeti. Ale však jest též těch peněz nepožil, neb jest letěl přes jezero
90 maje měšec s penězi na hrdle, i utrhl se jest jemu měšec a upadl do močidla.
Pro tu příčinu i podnes čáp chodí po močidle a jezeřích hledaje měšce,
a když žábu najde, mní, že jest měšec, a když hada, mní, že opasek z měšce.“
Tehdy Lakota vece: „Já vám povím směšnú také, a tak jest jistě, že
stalo se jest, že po té nepřizní mezi sedláky a vlkem, jakož povědino jest, že
95 psi srozuměvše, že sedláci jsou vinni vlkuom, i vece: „Proč my s vlky
válíme a pomáháme sedlákuom vědúc, že vlci podobenství našeho jsou
a muožem z jednoho pokolení býti? Skrze to mnozí i hrdla i zdraví od nich
ztratíme. Nečiňme toho víc, ale učiníme s vlky smlúvu a sjedme srokujíc
se s nimi.“ A když se to stalo a jsou srokováni, i vypovědí ty všecky řeči
100 mezi sebú, proč se vadí a proč jest to, aby konečně na se nečelili, že obojí
z toho lepší bydlo mohou míti: což vlci zdávi bez překážky a po nich zů-
stane, že to psi snísti mohou bez domnění na se. A tak ty všecky kusy osáhše
mezi sebú listy a úmluvy sepsané učinili a sobě slíbili. I myslili, komu by
těch úmluv svěřiti mohli a měli. Hledavše mnoho věrných věřitelův ne-
105 mohli žádného tak hodného k tomu najíti jako kočku, neb ta v noci i ve
dne vidí, jakož jest o jejím přirození v jedněch knihách psáno etc. I svěřili
jí toho pokladu, aby toho věrně chovala a každé straně vydala, kteréž
by toho potřeba byla. Kočka učinivši to a přijavši na se, i slíbí bez porušení
to schovati a o tom péči míti, a tak to vloží v jeden kout tajný, kdež by
110 lidé nikoli toho dojíti nemohli, nadějící se toho, že jest tím bezpečna. Nalet
myš všetečná všecko ohledati chtějí i ve všech koutích shledávajíc přihodí
se k tomu a uhlédá v škulině listy a smlúvy ty. I chtějí je přečísti, nalet
byly papírové a pečeti se selnuly, nemohúc písma viděti, i poče hrýzti, zda
by do prostředka vjíti mohla a tu smlúvu uhlédati a zvěděti. Potom po
115 mnohém času sedláci počnú škody bráti, psi jako nemocní chodíc, nechtíc
na vlky pomáhati. Sedláci tomu srozuměvše honili psy preč od sebe, nechtíc
jim jísti dávat, ale psi súc hladovití udeřili na vlky a tak je rozehnali.
Vlci opravivše se vece: „Vidíte-li, že jest jich mnoho, ale jsou rozličné barvy,
jedni červení, druzí bílí, třetí černí a čtvrtí peřestí a tak rozličných barev
120 a my sme všecko šerí. Protož majíc pravdu, poručíc se pánu bohu udeřme

na ně! I zdávili psů mnoho. Psi jsou rozraženi a ztratí se jich drahně, želeli jsou náhlého skutku. I obeslali vlky z smlůvy napomínajíc. Vlci žádali, aby smlouva položena byla a čtena. Psi žádali kočky, aby ji přinesla, ale kočka nevěduc, co myš učinila, i přinese listy zkažené a písmo vytrhané.

125 Vlci vidúc to, shlukše se, i roztrhali ostatek psů, jichž málo zůstalo uteklých domuov; a pro tu příčinu pes kočce nepřije a kočka myši, ale ubohá myš bojící se kočky vždy zajduc do kúta škrabe, škrabe, zda by listy zase napsati mohla.“

Když dopoví tu rozprávku, tehda Lež sama vece: „Ač sem já v nesnázi

130 a v při těžké a myšlení na mne jest, však proto chci ráda také pověděti krátkou, ale dobrou. Když zmínka byla o vlku, také o něm něco povím. Na boží milosti já, kdyby vlka nebylo, s těžkem bych já již na světě byla! Jednoho času udělala sem se kupcem i jela sem z Vlach i měla sem několik turkusů a zafirů, diamantů a rubínů etc., drahně toho. Jakož znáte, chtěla

135 sem toho také svým za dobré odbyti. I když jedu v jednom nebezpečném místě, trefí na mne zloději, ti mě obloupí, poberou mi všecko. Tehda jeden z nich otevře tu krabičku, kdež to drahé kamení bylo, dí k svým: „Tutož zajíc leží! Nesluší nám toho kupečka živiti, aby se na nás nevyjevilo, neb jsou tuto drahé věci.“ I všickni se k tomu shrnuli a zveselili se kromě

140 jednoho, který mne držal, a ten byl zlatníkem někdy. I zavolá na své: „Ale poď sem někdo, ať já také pohledím na toho ptáka!“ I přijde jeden s cepy (za to mám, že jsou byly toho slepce Žížky): „Budeš míti brzy snídaní, kdyby jedne chřen měl!“ Tož ten zlatník hledí pilně i dí: „Ó, nějaký tě to pravý, však jsou to kameni falešní a sklo!“ A tak se oni radí, až dva pryč

145 pošlí, a mne se vytazují, kde sem to kupovala a tak dále etc. I přijdou ti zase as v hodině i nesou s sebou sud. Milý pane, co to bude, myslím sobě. I vezmou mne, vsadí mne do toho sudu jedne v košili a tam mě zabeďní a spustí mě s jakéhos vrchu, že já div živa zůstanu. Než chvála bohu, že byl špunt v tom sudu, abych se nezadusila. Tož já v tom sudu sedím co

150 omámená, stlučená, všecko mě všudy bolelo. I když odpočinu a vokřeji, volám, křičím, nic se dovolati nemohu, i udá mi se špuntem pohleděti, i uhlídám vlka velmi velikého a ten se vždy ke mně přibližoval, až ke mně tak k sudu přišel i vždy čeníchal, a já mlčela. I tak ten vlk tu se obracel, až mu kus vocasu špuntem do sudu vešlo. A já chytím jej za ten ocas,

155 držím tuze, tož ten vlk běží se mnou a s tím sudem tak dlouho, až děkujíc bohu ten sud se rozrazí a já vlka pustím a sama se k svým беру. To máte, byť toho vlka nebylo, tehda já na světě nebyla. Kdyby další cesta byla, uměla bych vám trefnou kuklici strojiti. Ale již vidím obydlé paní sestr, i podmež spěšnějí!“

160 Po těch mnohých řečech jich přišly jsou do pokoje, kdež Pýcha seděla v své slávě – náramně pěkně připraveno bylo zlatohlavy, přikryto kobercí – před níž rumrajch byl od všeho světa stavuov, podlé které seděly Hněv,

Závist, Nenávist a Lenost. A když jsou vstúpily sestry jich Smilstvo, Lakomství, Lakota a Lež, povstaly a přivítaly se vespolek. Tehdy Pýcha
165 vece: „Vítaj, sestra milá, se všemi jinými sestrami. Co jest potřebí tobě, chci, ráda majíc sestry tyto naše milé, to slyšeti, co jest koli tobě potřebného, a bude-li což koli takového a jistého nám všem škodného, chciť ráda raditi pomoci, což najdál budu moci, pokadž rozuměti mohu. Protož posad se a odpočiň a oddechnúc prav bez strachu, což jest na mysl, nebojěci se
170 žádného. Neb sme tuto vše svoji, a kdež sú svoji, jest snadné mluvití a jednatí, neb se prorady nebojíme.“ I posadily se pořádně, jakož jest světským lidem obyčej v radě se posaditi. Najprvé seděla Pýcha jakožto najstarší a najvzácnější, podlé ní Hněv, potom Závist, podlé ní Nenávist, potom Lakomství, podlé ní Lakota, potom Lenost, a Lež posadily proti
175 sobě postavivše jí stolicí kobercem přikrytou, aby svú příhodu mohla svobodně vypraviti bez překážky, aby ode všech sestr slyšána mohla býti.

Tuto Lež sedícím sestram oznamuje,
co jest jí potkalo a kterak jest povolána před ducha svatého a z čeho
Pravda ji pohnala a žaluje. – Kapitola 43.

180 Lež otevřevši usta vece: „U milých přátel jest lékařství, ač koli najupřímější jest nám samým se opatrovati každé samé o sobě. Však, najpocitivější paní, budeme-li ze spolka hleděti svého dobrého, všech spolu naše sláva růsti bude a den ode dne rozmáhati se budem. Pakli se roztrhnem, to, což sme dávno s úsilím v světě shromaždily a těžce zpracovaly, daremně
185 a hanebně od sebe odjítí dáme. Paní najmilejší a velice možné, pamatovati muožte každá z vás, co nesnázek a prací jste poměly, než jste sobě tento svět k vůli připravily! Cos ty, paní Pýcho, potrpělas nepřizní pro první počátek Luciperuov! Co ty, paní Hněv, pro Kajima s Ábelem! Co ty, paní Závisti, pro Jákoba s Ezau! Co ty, paní Nenávisti, pro proroky od židuov!
190 Co ty, paní Lakomství, od Davida, když jest lid boží četl, lakomství v tom maje! Co ty, paní Lakoto, pro Adama, když jest jablko snědl! Co ty, paní Smilstvo, pro Šalomúna, ježs k modlám přivedla! Co ty, paní Lenosti, pro Saule, kterýž lenost v službě boží měl! A tak, všecky paní, Vaší milosti se mnoho příčin a prací přihodilo, než jste způsobily běh svuoj k vůli sobě
195 a lidi na tom světě. Rozpomeňte se na to, že žádná Vaše milost obzvlášť beze mne jest svých věcí nepůsobila, než každá ku potřebě své mne potřebovala. Já vždy jako poslušná a lékařka každé rány vám všem hotová byla sem, nikdy neodpírala ani se čím zanepráždňela; časy, cesty neb necesty, času neb nečasu, déšť, slota, noc, den, búrě, zima, nechvíle, pokoj, válka,
200 stráže osazené, oheň i pušky i praky – nikdyž mi nic pro vaše dobré nepřekáželo, s poslušností sem vždycky hotová byla, vidúc v tom povolnost

vaši, že stojíte o rozmnožení své a podmanění světa tohoto; a to jest stálo mnoho let, jako let na puol šesta tisíce a některé k tomu, totiž až podnes, jakož koli sme všechny v tom veliké překážky měly od mnohých, kteréž 205 buoh nám na protiventství posílal jest skrze patriarchy od Adama prvního, od Noe, Abraáma až i proroky. Potom nemoha nám skrze ty odolati, i poslal jest syna svého. Ten zůstavil jest apoštoly, kazatele, doktory, kteříž netoliko usty nám škodili, ale i psáním zůstavili pamět svou, chtíc nás zkaziti a nás potupiti, divy činíc, zázraky a příklady, tak abychom my za nic 210 jmíny nebyly. Vy všechny, každá v své při mnohé jste úsilé a práce měly, odpírajíce a bojujíce proti takovému nátisku, tak že všem vám, jakož mi každá zvlášť z vás toho posvědčí bez meškání, ničímž se nezanepražďňujíc, ochotně sem pomáhala i podnes, tak však, že ač koli sme mnoho protiventství měly, ač jest málo naše pře skrze některých vrtkost a nestálost polehčena 215 a něco utištěna byla, však proto ve mnohém a větším dílu světa vždy sme vejvoděly, nikdy se nepouštějíce jako svého vlastního dědictví. Neb i podnes známe, že mnoho jest lidí dobrých na světě, ješto nás se přidržejí, po nás jdú, nás neostanú pro nižádnú věc. Jakž koli však tuhé věci na nás skrze mnohé přicházely jsou, jakož o tom písma vám i všemu světu známa 220 jsou, ješto sme mnoho zámuteků a starostí pro to mívaly, však najtužší pře tato jest, mezi sebú pravdu povědúc, ješto jinde toho sluší tajiti a s tím mlčeti a toho příti a se varovati s tím jako s prachem puškovým před jiskrú. Od Krista jest na nás přišla, ješto jest ten proroky doplňoval, sám učil, příklad dával i sebú dokonal, ješto jest jisté a samy to známe. Kterěž mnohé 225 učené v písmě známe, tepruv jest jim zrak otevřel, mnohé hruozami a divy jest ohromil a krále a knížata, královny a kněžny světské a naše následovnice od nás jest odtrhl, jim jest příklad dal, svého následování jest položil dostatečné stálé, ješto skrze všecka učení a písma žádného sme zmatku a škody, což já kdy sem rozuměti mohla, tak škodného neměly jako skrze 230 něj, neb jej všickni pravým bohem a synem božím seznávají a mnozí již seznali jsou. Já to znajíc znamenitě, jakž koli sem mohla a skrz koho koli, skrze židy učené, skrz pohany, skrze ženy i lidi světské i všelijakých stavů, s pomocí vaší, sestry milé, protivila sem se tomu i odpírala. Proti tomu jsúc, mluvíc, šepcíc, i jakž sem najlép uměla, odolati sem tomu nemohla, neb 235 tuhého mi jest svědka na duvod ukazoval, to jest ducha svatého, kteréhož vliv na apoštoly kázal jest jim mluvití jazykem, jemuž každý jazyk rozuměl jest, proti nimž sem zůstati nemohla. A znajíc já, že Múdrost nechce se mnú býti a proti němu odpierati se mnú nechce, musila sem se k Chytrosti utéci; ta mi jest mnoho dobrého učinila, že sem mnoho domyslů skrze ni 240 vzala a tu při vždy rušila, kteráž mně i vám škodna byla. Znající již mnohé příhody a povahu té víry Kristovy, že již tak utvrzena jest a pevně se drží a že nižádné cesty nemám k zvelebení svému i vašemu, sestry milé, mnoho sem tesknosti a práce měla mysléc, kudy bych to zkaziti mohla. Sem i tam

myslec srozuměla sem, že Pravda, kterúz v nebi za kněžnu počítají – jíž zde
245 řeči muožem, jak chcem – ty stavy, kteréž v zemi jsú, sama zříditi chtěla
a zřídila a největší doufání sobě v duchovních položila, ukázavši biskupa
jednoho za náměstka božího na světě, tak aby jeho všickni poslúchali a po
jeho následování chodili, způsobila míry živnosti jeho k spasení příkladu.
To věduc králi a knížata, po něm pochýlili sú se a obrátili, a zvlášť ten stav
250 dělný jako osel, ješto, by pro to nebylo, že zemi těží, nebyl by hoden pro
svú sprostnost na světě trpín býti. Neb děj se jaký koli div nový, tehdy oni
hned – pravdu povím – první k tomu jsú a hned se stádem ženú, a jest zlý
i dobrý, neb jsú s nimi na chvíli a s námi zase hned, jediné že zase pokoj
mají, uživem jich, v čem chcem. Když sem tomu srozuměla, snažila sem se
255 k tomu se vši pilností, jakož vám, milé paní sestry, svědomo jest, rozdělivši
vás k každým stavům, jakž sem najlépe uměla, tak abychom se všickni
snažice to naše zlé za času zkaziti mohli a radši nepřátel našich zkázu viděli
než oni naši. Najprvé k stavu robotnému přivinula sem tě, paní sestro má
milá, paní Závisti a Nenávisti, tak aby oni mezi sebou záviděli a jeden dru-
260 hému nepřál, což se jemu urodí, kdy jemu buoh dá, že jednomu než dru-
hému lépe v hospodářství stojí, nenávist aby mezi sebú měli, že tudy
zkažení býti mohú; nenávidě jeden druhého pánuom svým aby na se žalo-
vali, se nezpovídali a bohu odpírali, skrze to aby na ně buoh války, nepo-
koje, utískaní dopouštěl. Králuom, knížatuom přidala jsem vás, paní sestry
265 milé, jakož toho důstojny jste, k najvzácnějšimu stavu, totiž Tvú milost,
paní Pýcho, paní Hněve, paní Smilstvo, tak abyšte vy ten stav držely, neb
vám sluší panovati v něm. Aby ty, paní Pýcho, z jednoho do druhého krále
chodila, z knížete do knížete, a mezi nimi a jich důstojenstvím rozdvojo-
vala, který nad kterým má seděti, který kterého toto ono zboží chce míti
270 a tyto zemany, tyto služebníky, tyto krajiny, mince zlaté i stříbrné, jeden
na druhého aby se vznášel. K tomu, paní Hněv, Tvú milost sem přidala,
když by paní Pýcha toho v mysli pozdvižené proti druhému způsobila
a oni proti sobě když by se pozdvihli, aby ty dorazila a podnítila, tak aby
chudý bohatý užiti mohl, aby služebníkuov potřebovali jeden proti dru-
275 hému, aby přijal pěší, jízdné, hrady sobě sobil, zámky dělal, na nich lidí
hojnost bylo, tu aby všelijaká kratochvíl byla, hudba, pištba, trubači,
bubeníci, krčmáři i všelijací tantéři a hry kostečné i jiné, v nichž se lidský
úmysl kochá, krácení chvíle, a z toho sváda, vražda, rvaní za vlasy i mnohé
soudy a hrdosti v hněvu nezroceném. Neb když jest taková sběr pospolu,
280 hodné jest vám, sestry milé, při tom býti a to spravovati. A kdež se ty věci
dějí, paní sestra milá, přidala jsem tě, paní Smilství, k témuž stavu. Neb
ty krále, knížata, chudé i bohaté proti sobě zbuditi muožeš, srdce rozličně
obrátiš, onomu se zdá, že pro ni bohat, onen že pro ni rohat, onen by se bil
se trmi, onen se bude vaditi, šúlati, až i hlavu obrují mu i zuby vybijí,
285 mnohý na deseti kyjích poleží. A tak mi se zdá, že námi má spravován

býti ten stav. Třetímu stavu sem přivínila Tvú milost, paní sestra Lakom-
ství, z toho, že Pravda naučila jej žebrati a žádati, aby, což jemu dají,
schovati měl a žádal a žebral více vždy. Neb mnohokrát měl jest dosti
290 moudrý to hospodář není, kterýž dnes slaniny v hrách vloží, a zítra má
k souseduom pro půjčku jíti neb kúpiti. I jest hodné tomu stavu, aby se
zásoboval za času tebú, paní sestra milá, a kladl na hromadu. Též k tomu
stavu sem přivínila tě, paní Lakoto, neb by ten stav nejedl a nepil hojně,
nemohl by pracovati, a tak sluší, aby v hojnosti byli ve všem skvostném
295 pití a jídla hojnost měli. Najposláz sem způsobila sama, abych všecky
stavy sama podlé vás spravovala, jako hotový a neustalý posel od jednoho
k druhému ráda sem chodila, vám, sestry milé, působíc čest i užitek. A když
sem to zřídila, ješto ste toho svědomy a dávno v navyklosti a v držení,
i srozuměvši, že by nás z toho toho Krista učením vyvésti chtěli i jeho po-
300 čítající se sluhy, sama vpadla a způsobila sem, že opět dáno jest zboží
kněžím skrze Konstantina císaře a radou vaší a potvrzeno jest bullemi zla-
tými a majestáty na osličí kůži dobře široké, protože kněžstvo jako osel
nésti má, a za ten dar na osličí kůži vzal jest, na kteréhožto mého způsobení
a dání přijali jsú všickni duchovní jako jistého a zapečetěného nadání. Neb
305 co jest platné napsání a listy bez pečeti? Jako jich kníhy na chudobu:
píše je, kdo chce a kdy chce, a drží, kdo chce. Ale já sem způsobila, kdož
by nedržel, aby pokutu zlaté položil, tak aby mé psání a dání na tant ne-
bylo, ale pevné, aby se bojíc mne drželi, protiviti se nesměli. A když sem to
způsobila, tehdy Pravda, ta jistá kněžna – ale já ji za kněžnu nemám, nebť
310 jsem u ní v drahé léta nebyla i ovšem v laciná nebudu – rozhněvavši se
o to způsobení mé, kteréž já vždy řídím a působím, aby svět stál a veselý
byl, i táž Pravda svolala jest sestry své a tak mne jistě špehové zpravili, že
s nimi se jest radila, sjižděla, mnoho písma před se brala, až jest i přišla
před slavnost trojice svaté, žalující na mne, že bych já jí jejího chotě vzala
315 a v její se dědictví uvázala a v jejím se sobila. K kteréž žalobě její já jsem
byla obeslána od boha nahoře psaného a stála sem tu slyšíc žalobu její, že
kterýž rozum na mne jest, žalovala takto a takto, jakož nahoře psáno stojí,
až do konce. Tu sem k tomu odpovídala a žádala pro vše právo, abych se
s svými poraditi mohla; též vše sem pověděla, jakož nahoře v odporu stojí.
320 A když sem to před bohem opověděla, tehdy mi jest přál, abych se s vámi
shledati mohla a o to rozmluvila. Však to mi jest přikázal a na mne se
uhrubil, že mi jest kázal na ten den vždy státi pod tou pří ztracení. I jest
těžké k tomu státi, zdávna zdobývavše náklady velikými pracemi i péci,
máme-li se toho dáti tak lehce odsúdit. Neb rozumíte, že Pravda půjde
325 s svědky, a ti, kteréž ona ku pomoci vezme, jsú s její strany a těm v nebi
mnoho věří; strach podlé svědomí jich, že při ztratíme a samy k hanbě
i škodě přijdeme. Pakli nestaneme, tehdy podlé propovědění a odložení

roku pře jest naše ztracená; i máme-li při ztratiti, nesoudíc se o ni, jest těžké. Protož radte, paní a paní sestry najmilejší, neb se vás všech i mne 330 dotýče a jest potřebí – neb jest staré přísloví: Ovce stříhú, kozí řít lupá – abychom toho pojednú neztratily, což sme dávno dobyly. Neb ta Pravda pod pěknú řečí a pod tichú postavú ráda by, by její vešken svět byl. To jest má potřeba, o niž sme svolány.“

335 To řeckši poče čelo protírati sobě. Jíž Pýcha vece: „Jistě jest věc pilná a potřebí nám potazu; jest nač mysliti, i nám sluší jí raditi.“

1 *po bradýře* pro holiče – 2 *zasadí se* usadí se – 4 *službu svú pravte* poroučejíce se vám – 7-8 *že by jináčejší nepravdivé tůčky od tebe smyšleny byly* žes jindy také vymyslíla leccos nepravdivého, že jsi vymyslela i jiné nepravdivé vytáčky – 9 *kumšty kousky* – 11-12 *vaší cti i jich a dobrému* k vaší i jejich cti a k užítku – 13 *naloží, ač pilnějšť přijde* vynaloží, nastane-li nutnějšť potřeba – 15 *Lakota* Chtivost, Obžerství – 17 *chce přlíšnému ráčení* dá se moc prosit – 18 *vše vhod dobro* vše, co je přiměřené, je dobré, všeho s mírou (srov. zde v 1. sv. na s. 97) – 18-19 *by na ni přišlo* kéž by ji postihlo – 19 *že by paterým tré přikrývala*: že by žila v chudobě – 20 *své vuole svévole*; *jesto na ni* na nižto, a na ni – 22 *by nyní v slívy bylo* kdyby byla doba, kdy zrají slívy; *pod dřevem* pod stromem – 23 *pro šnilost* pro lenost; *by nesměla* neodvážila by se, neodhodlala by se – 24 *škoda zrostu a podoby* i když by bylo škoda pěkné postavy a vzezření

29 *měřte se jak měřte* i když se sebevíce smírují – 30 *se sebe střežú* dávají si na sebe pozor – 31 *jeho věci svědom jest* jeho dobře zná – 33-34 *mne dle vděk* kvůli mně

35 *se přimluví* připojí se – 36 *nehorli o to nerozhorluj se* pro to – 37 *važ tu práci* odhodlej se k tomu, dej se do toho; *já tě opatřím* budu o tebe pečovat – 39 *dadí dají* – 40-41 *kázati úrok připsati na protrávené věci* dát příkaz připsat útratu na dluh s úrokem – 41 *jedne jen*; *lichva* úrok z půjčených peněz – 42 *podobné* náležitě, slušné, vhodné – 44-45 *jsúť nás...* *přednějšť místy* jsou na vyšších místech než my – 45 *se proti nim míti* chovati se k nim, vůči nim; *podlé starosti* podle stáří – 46 *cti crného z práva* cti ty, kdož toho zasluhuji; *zase zpět* (k němu) – 47 *zmlitká* milá, milená – 48 *tvého hanebného* k tvé hanbě, škodě – 49-50 *bych vlasuov podlé tebe nasadila* nasadila bych pro tebe své vlasy, tj. svou hlavu

53 *dostí* jak náleží; *podíž* pojd jen – 55 *jednú prací* při jednom, naráz; *povolí* svolí

62 *rozprávíše* rozprávělo; *o freji* o milostných příhodách – 65-66 *toť beru k své víře* dávám čestné slovo na to – 67 *nebudel žel* nebudeš litovat

71 *na řad nosil* nosil a zaznamenával jako útratu – 72 *na vruby a na roky dával*: dával na dluh (dluh se zaznamenával vruby na dřevě a byl splatný v určité lhůtě); *věřil* dával na úvěr – 73 *jistí* bezpeční, dobře známí – 75 *učinili sou počet mezi sebou* vyrovnali se, provedli vyúčtování – 76 *tolikéž rovněž* – 78 *uživu užiji* – 80 *horlivě* rozhorleně – 83 *perkrechtu sobě kupovati* platiti daň z vinic, což opravňovalo k čepování vína z vlastní úrody – 86 *spravedlivého učinili* dopomoci k spravedlnosti – 89 *zacházeti* jednat; *jest nepožil* neužil – 90 *do močidla* do močálu

94 *po nepřítzni* po roztržce – 95 *srozuměvše* poznavše, vidouce; *jsou vinní vlkuom* prohřešili se proti vlkům; *vece* (absol.) pravili – 96 *válíme* bojujeme; *podobensví našeho jsú* jsou nám podobní – 98 *sjedme srokujc se* sjedme se k jednání – 100 *aby na se nečelili* aby nebyli proti sobě, aby nebyli v nepřátelství – 102 *ty všecky kusy osáhše* shrnuvše všechny projednávané body – 104 *věrných věřitelův* spolehlivých bytostí hodných důvěry – 105 *hodného* vhodného – 106 *v jedněch knihách psáno*: naráž-

ka na středověké spisy usilující o poznání přírody v rámci dobového vědního zájmu, tzv. bestiáře atp.; nářážka má patrně ironický význam – 110 *toho dojtí* dosáhnout toho; *nalet* a *hledte*, avšak – 112 *uhlédá* spatří – 113 *byly se selnuly* slepily se – 116 *na vlky*: tj. honit vlky – 118 *opravivše se* když se vzpamatovali – 119 *peřestí* pestří, strakatí – 121 *rozražení* rozehnáni; *drahně* mnoho – 122 *obeslali vlky* poslali pro vlky, povolali vlky k jednání; *z smlúvy napomínajíc* upozorňovali na smlouvu, připomínali, že mají dbáti smlouvy – 123 *položena* předložena

130 *myšlení na mne jest* mám přemýšlet – 132 *na boží milosti* bůh mi svědkem – 134 *turkusů a zajtrů* tyrkysů a safírů – 135 *svým za dobré odbytí* ve vlastní zemi prodat za drahé peníze – 137-138 *tutof zajíc leží* zde je to hlavní – 138 *živiti* nechávat na živu – 142 *že jsou byly toho slepce Žižky*: nářážku pronáší Lež, označení Žižkových cepů jako zbraně lupičů představuje proto mínění protivníků husitské Pravdy – 142-143 *budeš mtí brzy snídání, kdyby jedne chřen měl* smysl asi: brzy ti bude horko, my ti to osolíme – 143 *jedne chřen* jen křen – 143-144 *nějaký tě to pravý* to je mi pěkně pravý (iron.) – 145 *pošli pošlou* – 149 *špunt* otvor pro zátku – 151 *udá mi se...* *pohledli* stane se, že se podívám – 158 *trefnou kuklici* pěknou kapuci (oděv kryjící hlavu); *uměla bych vám trefnou kuklici strojiti* smysl: dovedla bych vás vodit za nos zábovnými smyšlenkami

161 *zlatohlavy*: tkaninami protkanými zlatem – 162 *rumrajch* shon, vřava, povyk – 168 *najdál* nejvíce – 171 *prorady* zrady; *pořádně* podle řádu, po pořádku – 176 *vypřaviti* vypověděti

179 *pohnala* k soudu obeslala, zažalovala – 180 *lékařství* lék – 181 *se opatrovati* starati se o sebe – 182 *ze spolka* společně – 184 *sme lězce zpracovaly* s obtížemi svou práci jsme dosáhly; *daremně* bez užitku, zbytečně – 185 *odjiti* odejmouti; *možně* mocné – 186 *muožle* můžete; *co nesnázek a pracť* jste poměly kolik nesnázi a námahy jste měly – 187 *potrpělas* vytrpěla jsi – 187-188 *pro první počátek Luciperuov*: nářážka na mýtus o pádu některých andělů (bytostí původně dobrých, které pro svoji pýchu byly svrženy do pekla; *lucifer* = světlonoš) – 188-193 *pro Kajima s Ábelem...* *pro Saule*: nářážky na biblické události pranýřované křesťanskými mravokárci jako projevy působení sester Lži: Kain (syn Adama a Evy) zabil v hněvu bratra Ábela; Izákův syn Jákob ze závnsti přiměl hladového bratra Ezaua, aby mu za pokrm postoupil prvorozenství; starozákonní proroci byli za své projevy (mající mnohdy sociální přízvuk) nenáviděni a pronásledováni privilegovanými vrstvami Židů; izraelský král David nařídil sčítání lidu, jehož pohnutkou bylo podle biblické tradice lakomství; praotec Adam snědl z chtivosti jablko ze zakázaného stromu poznání; izraelský král Šalomoun působením svých žen ochladl ve zbožnosti a stavěl modlářské svatyně; izraelský král Saul zanedbal rituální zvyklosti za bojů s Filištinskými – 190 *jest čell* sčítal – 193 *Vaši milosti* vám – 194 *než jste* způsobily běh *svuoj k vůli sobě* než jste přizpůsobily průběh svých záležitostí své vůli – 195 *obzvlášť* sama, samostatně – 198 *ani se čím zanepráždňela* ani se ničím nezaměstnávala; *časy* kterákoli doba – 199 *nechvíle* nečas, nepohoda – 200 *osazené* rozmístěné, rozestavené – 201 *povolnost* ochotu, svolení, souhlas – 203 *jako téměš*, asi; *let na puol šesta tisíc*: počítáno podle židovského kalendáře, od domnělého stvoření světa (r. 3761 př. n. l.) – 204 *jakož koli* ačkoliv – 206 *Noe*: mytický zachránce lidstva za potopy (Gen. 6-9); *Abraáma*: Abrahám, izraelský praotec (Gen. 11,27n.); *nemoha nám...* *odolati* nemoha nás přemoci – 208 *zkaziti* zahubiti – 209 *příklady* důkazy (božství) – 210 *jmíny* pokládány – 211 *proti nátisku* proti útisku, útlaku, příškoří – 212 *posvědčí* dosvědčí, potvrdí – 214 *skrze vrtkost...* *polehčena* vrtkavostí, nestálostí zlehčena, znevážena – 216 *sme vejvoděly* jsme panovaly – 217 *dobrých* urozených; *se přidržejí* drží se, přidržují se; *po nás* za námi, v našich stopách – 218 *neostanú* ne-

opustí – 219 *písma* spisy – 220 *ješto* protože; *zámutkâv* zámutků – 222 *toho pŕiti* zapíratí to; *se varovati s tím* mít se s tím, na pozor, hlídati to; *s prachem puškovým* se stŕelným prachem – 224 *sebu dokonal* svou osobou dovršil – 224-225 *kteřez mnohé učené v písmě* známe mnohým, které známe jako zbŕhlé v Písmu a v teologických naukách – 227-228 *svého následování jest položil dostatečné stálé* učinil je dostatečně pevnými k tomu, aby ho následovali – 230 *seznavají poznávají* – 233 *sem odpírala* stavĕla jsem se na odpor – 234 *šepcíc* šeptajíc, našeptávajíc – 235 *na duvod* na důkaz – 236 *každý jazyk každý národ* – 237 *zůstati* obstáti – 239 *domyslů výmyslů*, vymyšlených věcí – 241 *utvrzena jest* je pevná, neochvějná – 245 *zřiditi* uspořádati – 247-248 *aby po jeho následování chodili* aby jej následovali – 248 *způsobila míry živnosti jeho k spasení příkladu* učinila způsob jeho života příkladem k dosažení spásy – 249 *po něm pochýlili* sú se k němu se naklonili – 249-250 *stav dělný* poddanský stav – 250-251 *ješto, by pro to nebylo, že zemí těží, nebyl by hoden* který, kdyby nebylo toho, že obdĕlává pŕdu a sklízí úrodu, nezasluhoval by – 251 *pro sprostnost* pro prostotu, hloupost – 252 *stádem* jako stádo – 252-253 *jest zlý i dobrý* ať jest zlý nebo dobrý – 253 *jediné že jen když* – 254 *uživem jich, v čem chcem* dosáhneme u nich všeho, co chceme – 254-255 *snažila sem se k tomu přičiňovala* jsem se o to – 257 *za času zavčas, v pravý čas* – 258 *přivinula sem* připojila jsem – 261 *stojí* daří se – 271 *aby se vznášel* aby se vynášel – 274 *aby chudý bohatý užiti mohl* aby z toho něco měl i chudý i bohatý; *aby potřebovali* aby užívali – 277 *krémáři... tantěři* hospodští povaleči... podvodníci; *hry kostěné* hry v kostky; *lidský úmysl* lidská mysl – 279 *hrdosti* nepravosti spáchané ze zpupnosti; *sběř* sebranka – 280 *spravovati* řídití, vésti – 284 *se šúlati* potloukati se; *obrují* oškubají, orvou – 285 *na deseti kyjích poleží* bude zbit kyji – 286 *třetímu stavu*: tj. duchovenstvu – 287 *z toho proto* – 289 *chovati* schraňovati, šetřiti – 290 *slaniny v hrách vloží*: chová se marnotratně – 291 *jest hodné tomu stavu* hodí se pro ten stav – 293 *by nejedl* kdyby nejedl – 295 *najposlěz* nakonec – 296 *hotový a neustalý* pohotový a neúnavný – 298 *ste... v navyklosti a v držení* přivykly jste a dodrŕujete – 299-300 *i jeho počítajíc se sluhy* i ty, kteří se pokládají za jeho sluhy – 300 *vpadla sem* vložila jsem se – 301 *skrze Konstantina císaře*: mínĕna je tzv. Konstantinova donace, podle níž svĕřil císař Konstantin Veliký církvi svĕtskou vládu nad Římem a dalšími oblastmi; šlo ovšem o pozdní podvrh, který odhalil italský humanista Lorenzo Valla v 15. stol. – 301-302 *bullemi zlatými*: listinami se zlatými pečetĕmi – 302 *majestáty*: panovnickými listy; *na osličt kŕži*: pergamen se vyrábĕl z oslí kŕže; zde je tohoto faktu použito k slovní hŕiĕce – 303-304 *na kteréhožto... zapečetĕného nadání* a mé působení na něho (na Konstantina) a darování přijali všichni duchovní jako pevnou, pečetĕmi stvrzenou výsadu – 305 *kníhy na chudobu*: míní se asi spisy doporuĕující chudobu, tj. díla náboženských myslitelů stojících na stanovisku lidových vrstev; konec věty je snad nárážkou na jednotu bratrskou – 306 *drží* dodrŕuje, zachovává – 307 *aby na tant* nebylo aby nebylo zbytečné, nicotné (*tant* = nicotnost; srov. lat. *tantes* = penízek nevalné ceny) – 309-310 *nebť jsem u ní v drahé léta* nebyla i ovšem v laciná nebudu neboť jsem s ní nemĕla nic společného v době její slávy a nebudu s ní nic mít tím spíše nyní, když je utlačována – 311 *aby stál* aby trval – 312 *jistĕ* bezpečně – 313 *mnoho písma před se brala* mnohé učené spisy probírala (tj. shledávala v nich argumenty) – 314 *před slavnost trojice svatĕ* před slavnou sv. trojici; *jejtĕho* *chotĕ*: tj. Krista, mystického chotĕ Pravdy – 315 *že bych... se sobila* že bych si počínela jako ve svĕm, roztahovala se – 317 *kteřez rozum na mne jest* jak tomu já rozumím – 319 *v odporu* v obhajobĕ – 320 *opověděla* prohlásila; *jest přál* dopřál – 321 *abych o to rozmluvila* abych o tom pohovořila – 322 *se uhrubil* se obořil; *vždy státi* v každĕm případě, za všech okolností se dostaviti; *pod tou pŕí ztracení*: podle tehdejších pravidel ztrácel při (prohral u

soudu) ten, kdo se v určený termín nedostavil k soudu – 324 *odsúdití* rozsudkem zbaviti – 326 *strach podlé svědomí jich* jest se obávati na základě jejich svědeckých výpovědí – 327 *nestaneme* nedostavíme se k soudu – 327-328 *podlé propovědění a odložení roku* na základě ustanovení a odročení (projednávání) – 330 *ovce stříhú, kozí řít lupá*: význam tohoto přísloví je asi: co se dnes týká mne, zítra se může týkat vás – 332 *pod pěknú řečí a pod tichú postavú* ačkoli pěkně mluví a je nenápadná – 333 *potřeba* naléhavá záležitost; o niž pro niž – 335 *potazu* porady

(ZÁVĚR)

Za pomoci Chytrosti bráni se Lež a její společnost proti žalobám Pravdy před soudem, ale Pravda jí odpovídá obsáhlými teologickopolitickými rozborů její obrany. Jádrem rozhodující odpovědi Pravdy je rozbor učení o sedmi svátostech, v němž ukazuje neblahé působení Lži na veřejný život. Spor je rozsouzen ve prospěch Pravdy a stanoveno, že Pravda se má znovu se Lží střetnout na posledním soudu.

V závěru se autor obrací po úvaze o dobrých a zlých králich, založené na biblických citátech, znovu s řadou rad na krále Jiřího.

Protož, ó králi jasný, buďte tobě ti mužové milí, kteříž tobě v tvých mladých letech i nyní v ničemž nelahodili, ale což na tobě a o tobě škodného, vždy nemlčí a směle povědí, kteří tobě o čest a slávu tvú se starali a jí dopomohli, kteří věrně v neštěstí tvém při tobě stáli a tobě pomáhali, kteří soudy spravedlivé činí, kteří nákladuov svých pro tebe nelitují, kteří tě k milosrdenství napomínají, kteříž žádají, aby ode všech milován byl a všickni aby se u tebe tak měli, jako oni mají se, kteří mužského srdce pro při tvú a vlasti tvé hrdla svého nasazují a nelitují, kteříž jednoho jazyka sú – což jim v srdci, to i v ustech, kteří nehledí osob, ale v upřímnosti k každému se tak mají, jak kde přísluší, kteří tajnost zachovávají a tím se nevelebí s pěknú chlúbou, co u tebe obdržeti mohú, ani bezděk aby tak učinil, míti chtí, kteří tě napomínají, aby s přátely přátelství, sliby i všem přirčení držal a zachoval, kteříž obec víc vážiti velí a radí než osoby své i osoby jiné stranní, kteří víc tobě radí, aby láskú lidskú k sobě panoval než hrozú a bázní, neb láska bázní pomijí, ale láska milostí pomínúti nemuož, kteříž tak chudého v spravedlivé při tobě vážiti velejí a radí jako najznamenitějšího tvého pána neb milovníka, kteří na pána boha pomnieti velejí, jej před oči klásti napomínají a v tvú povýšenost doufati nedají, kteří potomní věci, jenž po tobě vzpomínány budou a zůstanú, předkládají; rádce takové sluší míti, takové milovati, takovým věřiti, takové za poklad položiti, neb krále neomyľují; ti nezklamávají, ti k tesknosti mysli nepřivodí, ale zdravú radu dávajíc králi před ním i lidmi i bohem vzácní sú. Protož, ó ty, králi, již tyto knihy ode mne sprostného maje, v nichž pod příslovím podlé předmluv mých položil jsem sprostnosti své hádky a slova rozličná, kterěz ty, králi, i každý jiný, ač vážiti bude chtíti, najde úžitku k duši, k světu i k věčné paměti a zůstalému bytu; i rozvážíš všecko, co k duši

30 přísluší, co k tělu a co po tvém životě, jenž tě mine, zůstati muož, a poklad tvůj bude k duši, k tělu i k světu. Neb nehleď na to zrcadlo, jenž se nyní drží před očima tvýma, hluk lidí a zástupové, bázeň, slovo královské; však před tebou jiným těž bylo, i víc se dalo. Kam se ti poděli, kde tě zrcadlo, v něž sú se vzhledali? Rozbito zrcadlo, tvář zhrubla a zškareděla. Těž se tobě stane! A co za tebe bylo dobrého, připomínáno bude, a co zlého, dvakrát déle pamatováno i snad napsáno. I hledaj v těchto knihách a rozuměj stálým věcem, vybeř dobré, opust' zlé, následuj pravdy, vzdaluj se lži, bohu věren buď, u víře stálý, v skutcích dokonalý, v modlitbě pečlivý a nelénivý, ať o tobě muož řečeno býti jako o Davidovi, že tě našel muže vedlé srdce svého. Lidem buď prospěšný, ať náklad svůj na tobě najíti mohou, neb si nájemník všech a pastýř ovcí božích, neb sú všickni z stáda církve jeho a počet duší stvořených. Máš jim milost okazovati, krve neprolévati, ne všeho mstíti, ale provinění odpustiti, slovo své bez pokrytství stálé míti, komuž co díš, zdržeti, komuž odpustiš, nezpomínati, komuž co díš dáti, naplniti, osob nehleděti, na starost svú pomnieti, dítky, které máš, k tomu vésti, aby k starosti své z nich utěšení mohl míti v letních dnech svých, péče na žádného aby měl, by pro křivdu, jenž učinil komu, bázeň 45 tě odplaty trápila, po smrti své v starých letech dobré zpomínání zůstavil a hřivnu sobě k slušnému počtu úhonku položiti mohl. Neb ty kusy maje byv narozený, v mladých letech kochal si se v kratochvílech dětinských, v letech mužských kochati se budeš v spravedlivých a dotčených, v starosti bohu zaslúžených, a v srdci upřímém dojdeš slova neminutého zde vzpomínání, kdež cnostní muži a králové se zpomínají, a v onom věku věčné odplaty, kteréž tobě žádám, i sám za těž pána boha svého prosím, aby to všecko na mně napraviti ráčil, co by mně škodné bylo od nalezení přibytku slávy a milosti jeho.

55 A již sem se odvážil všech utrhaní a tyto knihy sprostností svú zavřel v toho jméno, jenž dí „já sem cesta a pravda“ a pravý svědek jest, jehož jméno buď všelijakým jazykem chváleno na věky věkuom. Amen, amen, amen, tobě, králi slávy, kterýž příd nám v pokoji. Amen.

2 *nelahodili nelichotili; o tobě škodného okolo tebe škodlivého* – 3 *vždy nemlčí nikdy nemlčí* – 6 *aby milován byl* abys byl milován – 7 *aby se měli* aby se chovali, aby jednali; *mužského srdce zmužile, statečně* – 11 *bezděk* proti vůli – 12 *přirčení* příslibení – 13 *aby držal* abys dodržel; *obec víc vážití velí* obecné blaho víc ceniti káží – 13-14 *osoby jiné stranní* jiné tobě blízké osoby (?) – 14 *aby láskú lidskú k sobě panoval* abys panoval pomocí lásky, kterou ti lid prokazuje – 15 *láska milostí pomínúti nemuož* láska nemůže pomínout pro lásku – 17 *milostníka* oblíbence – 18 *v tvú povýšenost doufatí nedají* nedovolí, aby ses spoléhal na královskou hodnost (ve vztahu k bohu) – 19 *potomní věci předkládají* činům trvalé paměti dávají přednost – 20-21 *takové za poklad položiti* o takové se opírají – 23 *pod příslovím* v podobenství, obrazně – 24 *sprostností své hádky své* prosté polemiky (narážka na název spisu) – 25 *vážiti uvažovati* – 26 *k zůstalému bytu* pro to, co zde zůstane po tobě, co zde za-

necháš po sobě – 29 hluk shluk, množství – 30 jiným též bylo jiným se dalo stejně – 31 v něž sú se vzhledali v němž se zhlíželi – 36 o Davidovi: slavný izraelský král (asi 1013-973 př. n. l.), který se podle bible těšil zvláštní přízni boží (2 Král. 12,7) – 37 vedle podle; ať náklad svůj na tobě najítí mohú smysl: oplácej jim věrnost královskou milostí – 38 si nájemník všech smysl: byl jsi ustanoven králem z vůle všech, abys je spravoval – 40 bez pokrytství bez pokrytectví – 41 zdržeti dodržeti – 42 naplniti splniti; na starost na stáří – 43 v letních dnech ve dnech pozdního věku – 44 péče na žádného aby měl aby ses nemusil míti před nikým na pozoru; bázeň odplaty strach před odplatou – 46 hřivnu: přen. vrozené schopnosti (srov. Mat. 25,14n.); úhonku úlovku (přen. míněny zásluhy získané pro věčnost); kusy vrozené schopnosti – 48 dotčených zmíněných, uvedených – 49 bohu zaslíbených které ti bůh přičte za zásluhy, bohulibých; neminutého nepomíjejícího – 50 v onom věku po smrti, na věčnosti – 52 co by mně škodné bylo od nalezení přibytku co by mně bránilo nalézt místo

54 již sem se odvážil všech utrhání již jsem dal v sázku, že budu všemi pomlouván; sem zavřel uzavřel, ukončil jsem – 55 v toho jméno: tj. Krista; srov. Jan 14,6; pravý pravdivý, spravedlivý

KRONIKA VELMI PĚKNÁ O JANU ŽIŽKOVÍ

Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi, čeledínu krále Václava, vznikla patrně na sklonku 15. století. Představuje jediný dobový literární souhrn Žižkových činů v souvislostech husitských válečných událostí a byla proto někdy považována za svérázný doplněk Starých letopisů českých, jejichž některé verze byly pro Kroniku velmi pěknou asi hlavním pramenem věcných údajů. Autorovi však zřejmě nešlo o vytvoření historického spisu. Projevil nepatrný zájem o společenskou podstatu líčených bojů a o přesnější časový sled, jeho historické údaje jsou často nesprávné, téměř přecházel sociální a náboženský zřetel husitských válek a zdůrazňoval jen jejich protiněmecký ráz: přechází i otázku u soudobých historiků tak často probíranou, jako je Žižkovo místo v rámci husitských stran. Snaha o vypravěčskou ucelenost a o to, aby byl vytvořen souvislý obraz Žižkových slavných let, v němž je kronikářský zřetel zatlačován do pozadí vyprávěním zajímavých a vzrušujících detailů, naznačuje, že autorovi šlo o beletrizující obraz vzrušené doby se Žižkou jako ústřední postavou. O stopách lidové heroizace Žižky svědčí zaznamenaná tradice o tom, že Hradečtí vždy vítězili pod svou korouhví se Žižkovou podobou. Beletrizující charakter Kroniky velmi pěkné vysvítá i z toho, že byla vydána v předbělohorském období nejméně dvakrát mezi knížkami zábavného čtení pro lid.

S podobnou beletrizací, ještě víc zkoncentrovanou na hlavní osobu vyprávění, setkáváme se potom na přelomu 15. a 16. století ve vyprávění Jiřího Heremity o životě Jana Husa a později v rozvinutější a propracovanější podobě v Historiích o bratru Janu Palečkovi, moudrém šašku Jiřího z Poděbrad. Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi stojí tedy na začátku vývojové řady, která vedla k vytvoření nejcennější památky české výpravné prózy v předbělohorském století, rozprávek o Palečkovi.

Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi,
čeledínu krále Václava, počíná se.

Když se jest psalo léta od narozenie syna božieho 1410, povstal jest tehdy mistr Jan Hus i jal se kázati a lid tuze z hřiechuov trestati. Tehdy duchovní lid velice jeho jest chválil řkúce, že duch boží z něho mluví. A když se pak jal kázati na kněžstvo, dotýkaje najvyššího papeže až do 5
najmenšího kněze, i na jich pýchu i na lakomstvie, na svatokupečstvie i na kuběnářstvie, a aby kněží světsky nepanovali a zbožie nedržali, a také jest kázal, že má tělo božie a krev boží pod obojí zpuosobú rozdávana býti lidu obecnému, tehdy se jest kněžstvo proti němu zbúřilo a řkúce, že jest 10
veň již ďábel vstúpil a že jest kacieř. A to se dálo v království Českém za krále Václava, syna ciesaře Karla, a za arcibiskupa kněze Zbyňka.

A když se jest psalo léta 1415, tehdy jest sbor kněžstva najvyššího obeslal mistra Jana Husi, aby k nim jel za glejtem do Konstancí; a on jel s mistrem Jeronýmem za glejtem krále Zigmundovým, krále uherského. A když jest do Konstancie přijel a někteří páni s ním čeští, tu jsou jej v Kon- 15
stancí jali, a kněžstva zbavivše, najvyšší kněžstvo na smrt jsou ho odsoudili. A při tom odsuzování král Zigmund seděl na soudě, a jsa glajtovníkem. I kázali jsou jeho upáliti i mistra Jeronýma také, ale po roce po něm. A to se stalo za arcibiskupa kněze Konráda.

A když se jest takový skutek stal, tehdy jsou se Čechové i Moravané 20
proto velmi zbúřili a knězie mnozí v Praze i jinde v Čechách i v Moravě po mnohých městech jali se rozdávatí těla a krve božie pod obojí zpuosobú lidu obecnému. A vzeli jsou tělo božie v monstranci a za obyčej chodili jsou zástupové za tělem božím, chváléce boha. A když jest lid obecný přijímal pod obojí zpuosobú tělo a krev božie, tehdy jsou jim přezděli jedni „husi“, 25
někteří „viglefi“ a jiní „kacíři“. A tehdy se potom lid duchovní i svěský na dvě dělil, jedni s jednu stranú kněží a druzí s druhú. I jeli sú se haněti, až jest tomu král nemohl nic učiniti.

A když jest král odjel z Prahy na Nový hrad, tehdy kněží s božím 30
tělem s velikým zástupem šli od sv. Štěpána mimo rathúz Nového Města. Tehdy někto lučil s rathúzu kamenem na kněze, a zástup lidu proto se jest zbúřil a řkúce: „Teď nám na božie tělo i na kněze házejí.“ I obořil se jest zástup k rathúzu a dobyli jsou ho šturmem a koňšely jsou doloov smetali a zbili. Tehdy když jsou ty noviny krále došly, velikým hořem šlak jej těžký 35
napadl, i umřel jest král Václav. A tehdy jsou se v Praze velmi na kněží a na mnichy i na Němce rozlítili a hnali jsou je ven, a druzí jsou sami ven utekli. Neb jsou v ta doby obecně Němci na radě byli i na úradiech. A tak pro takovou velikú búrň páni nesměli jsou krále Václava mrtvého zjevně skrze Prahu vézti, než tajně a skrytě vezli jsou jej na Hrad k svatému Václavu. A tu jest ležel několiko neděl nepochován, neb se jest byl kázal

40 na Zbraslavi pochovati v klášteře. Tehdy jsú jej páni opět tajně v noci poslali na Zbraslav, aby jej mniší pochovali, a tu jest byl pochován.

Potom jest král Zigmund Uherský, bratr krále Václava, přijel do Brna i obeslal pány české i moravské, Pražany i jiné k zákonu božiemu přichylné. A když jsú tam přijeli, tehdy se jest jich při tom zeptal: „Oč
45 stojíte, že se tak búríte?“ Čechové a Moravané ze spolka jsú králi pověděli: „Stojíme o čtyři kusy. Najprvé, aby tělo božie a krev božie lidu obecnému rozdávána byla. Druhé, aby zjevní hříchové stavování byli. Třetie, aby slovo božie svobodně kázáno bylo. Čtvrté, aby kněží světsky nepanovali a zbožie nedržali.“ Tehdy jest král řekl o tělu božím a krvi: „Toť jest
50 prvé bylo a ještěť má býti.“ I otázal se Pražan rka: „Když já přijedu do Čech, pustíte-li mě do Prahy?“ Tehdy jsú řekli Pražané králi: „Nebudeš-li chtieti branú vjeti, ale chcemeť zed za hony položití, aby jel jako pán.“ Tehdy řekl jim král: „Vybertež všecky řetězy z ulic a neste Staroměstí na hrad sv. Václava a Novoměstí na Vyšehrad.“ To sú Pražané učinili.

55 Tehdy toho léta papež kříž jest vydal na Čechy, že jsú kacieři, kdež tělo a krev božie přijímají, a dal odpustky, ktož by takového Čecha zabil neb kterak kolivěk zahubil, že jest hřiechuov i muk prázdnen. I počali lidi bíti i rozličnú smrtí hubiti.

Tehdy povstal jeden Čech z řádu rytieřského velmi udatný, jednooký,
60 jménem Žižka, z boží milosti. I povstal zhuoru i táhl vojensky polem na ty, ktož jest nepřijímal těla božieho a krve boží pod obojí zpuosobú, tohoť jest byl nepřítel a také jeho za kacieře jměl.

I tak se jest strana proti straně zazlila. Kteráž strana přemohla, ta jest ukrutně bez milosti zamordovala neb zapálila neb rozličnú smrtí za-
65 hubila, leč koho sám buoh ráčil zachovati, ten živ zuostal. A zvláště Němci Čechy hubili a Čechové Němce. A ta jest válka stála ukrutně 14 let.

A Žižka i jiní Čechové vždy polem leželi v Čechách i v jiných zemiech, bojujice o boží zákon. Tehdy jsú pak dobyli Sazemina Oustí a odtud jsú
70 dobyli Hradiště i osadili jsú hrad i horu i přezděli jsú městu Tábor. A Žižka jest táhl vojensky po zemi, hraduov a měst dobýváje. A časté bitvy s silnými nepřátely mieval, avšak jest nikdy pole neztratil.

A potom jest král Zigmund Uherský táhl do Čech z Uher na Vratislav. Tu jest kázal jednoho měšťénina pražského koňmi smýkati, a že se má též
75 jiným Čechuom kacieřuom díti. Tehdy zvěděvše to Pražané, kdež byl jeden řetěz prvé, tu udělali dva a zavřeli se proti němu.

A král osadil mnohým rytieřstvem Vyšehrad a hrad sv. Václava proti Pražanuom. A když to Žižka uslyšel, hned také osadil Vítkovu horu proti králi; a přezděli hradu tomu Žižkov.

80 Tehdy král uherský přitáhl jest vojensky i položil se na Zbraslavi; a Žižka s Pražany obehnal hrad sv. Václava. A tu se jest rytieřstvo statečně bránilo, ale hlad sú veliký měli, až jsú již žito vařice jedli. A král

zvěděv, že by již hrad hladem dáti musili, i táhl jest s velikým vojskem, aby je retoval aneb jim špíže dodal. A nětco jest Žižkova lidu porazil, ješto jsú byli z vojska z vozuov utekli; a tak jest Pražany ot hradu odbil.

85 A tehdy jest přitáhl rakúský vejvoda, mišenský markrabie i jiná mnohá kniežata s množstvím rytieřstvem králi na pomoc. I táhl jest král i položil se před Prahú, a tu jsú krále korunovali na hradě sv. Vácslava. A tu také mnoho Němcuov na rytieřstvo pasováno.

Potom jsú táhli k Žižkovu hradu, aby ho dobyli. A když jsú šturmovali, tehdy když Žižkovi velmi těžko bylo, kněz s božím tělem pojide z Prahy a Němci jsú strachem hlavy lámali i s koňmi utiekajíc skákali doluov s huory.

Potom Němci kterého jsú Čecha se zmocněli, ač byl i jich strany, na to se neptajíc, ihned jej uhlédajíc vzeli a upálili, ač se jest proto král počal búrřiti i Čechové.

A jiných množstvie Čechuov tu chvíli ležalo jest u Králové Hradce. A pán z Rožmberka s jinými Němci ležal u Táboru, a tu jest před Tábořem poražen, velikú hanbu i škodu vzav.

A když jest král cizozemce z země rozpustil, tehdy jest Žižka na pole vytrhl i táhl po zemi, kláštery pále mnichy z země hnal, faráře, kněží, kostely páliťi kázal, kteříž jsú pod jednu zpuosobú lidu obecniemu podávali.

A Pražané s jinými pány obehnali jsú Vyšehrad, a množstvie rytieřstva bylo na něm. A tu jsú se udatně bránili a hlad jsú veliký jměli, neb nemajíce co jísti koně jsú jedli. A když jest bylo ráno na Vše svaté, přitáhl jest král k Vyšehradu s velikými vojsky chtě Vyšehrad retovatí. Tu jest množstvie pánuov českých a moravských z strany královny zbito. A král vzem velikú škodu na dobrých lidech, poražen jsa, i táhl jest na město. Tehdy jsú Pražanuom z Vyšehradu sstúpili a oni jej obořili.

A Žižka měl dvě neděle bitvu s silnými nepřátely, s Čechy a s Němci. Žižka Boru dobyl a nepřáteluom velikú škodu učiniv na poli ostal. Potom jest Žižka vpadl do kláštera Zbraslavě a jeho drábi otevřevše hrob, i vzeli jsú tělo krále Vácslava i posadili jsú jeho mezi sebu. A když Žižka kázal klášter zapáliti, drábi jsú pryč šli a krále tu nechali. Tehdy rybář jeden, Múcha jménem, ješto král laskav byl na něho, vzal tělo krále i schoval jeho tajně v své vinici a choval jeho málo na tři léta.

A Žižka s Pražany dobyl Řičan. Potom táhl Žižka k Lomninám i dobyl jest Chotěšova a Kladrub a Krasíkova, a tu jest pana Bohuslava Švamberka jal.

Tehdy král uherský táhl jest na Žižku s velikú mocí. A Žižka nechav svého vojska na dvě klášterú, i odjel jest. A Pražané u Nového hradu ležali a brzo dobyli. A potom válel u Votice s tábořy.

A král uherský obehnal Žižkóv lid na Kladrubích. A sám tu král osobně ležal a nákladně děly dobýval. A Žižka sebravše se, i táhl jest do Plzenska,

aby lid svůj na Kladrubiech retoval. A když jest byl Žižka od Kladrub
125 šest mil, tehdy jest král táhl pryč od Kladrub i táhl jest z Čech do Uher.

A Žižka jest Plzen obehnal a tu jest škodu vzal na lidech a nedobyl.
I táhl jest Žižka k Chomútovu na Květnú neděli šturmem a tu jest na tři
tisíce na místě lidu zbito a zapáleno. I táhl jest odtud k Berúnu šturmem
a tu jest takéž drahně zbito a zapáleno. I táhl jest tudy do Prahy. A v tu
130 dobu s hradu sv. Václava Pražanuom sstúpili. Pak z Prahy jest s velikú
mocí k Českému Brodu táhl. A tu Němci se zavřeli. I dobyl jest města
šturmem a Němci na kostel utekli. A tu pod nimi kostel zapálili. Tu Něm-
cuov nětco pohořalo a někteří s věže sskákali. A proto zbiti cepami, kteří
jsú hlav neslámali.

135 Pak jsú se jiná města poddávaly: Kouřim, Nymburk, Kolín, Hora,
Čáslav, Chrudim, Litomyšl, Polička, Dvur; Jaromiře pak dobyli šturmem,
neb sú sobě ufali, obraně že jest to město velmi dobré. Tak jsú ta města
i jiná k zákonu božímu přistúpila.

Potom táhl jest Žižka a obehnal jest Rábí hrad a tu mu jest druhé oko
140 vystřeleno. I byl jest slep a ledva živ zuostal.

A Pražané hradu Mostu dobývali; Mišenský přitáhl i retoval jest
Mostu a Pražany jest porazil. A pušky a praky jest pobral a množstvie lidu
porazil, ale málo zjímali.

Pak po několika nedělích korfešti vtrhli do země valně s velikú mocí
145 kniežat, hrabí, biskupuov, i Mišenský, a to velmi ukrutní. Kteréhož jsú
Čecha dosáhli, každého jsú zabili neb upálili.

I přitáhli jsú před Žateč se vši mocí i leželi dosti blízko od města;
v tom ležení třikrát jsú šturmovali, avšak jsú nic nedobyli. A množstvie
lidu v těch šturmiech zbito. I vzeli korfešti velikú škodu a s hanbú velmi
150 plaše pryč se hnuli ode vši špiže. A množstvie jest stanuov shořalo. I táhli
stěží ven z země.

Potom Žižka, zhojiv se a slep jsa na obě oči, i táhl jest do Plzenska.
A tu se naň velmi silně Čechové a Němci sebrali. A tu se jest Žižka u Plané
bil. A když jest mu již velmi těžko bylo, jel jest brannú rukú několika
155 mil. A tu se nepřáteluov odbiv, na huoru velmi vysokú vojskem ujel. A tu
jest s uobú stranú mnoho zbito. Tu jest pak Žižka s vojskem do Žatče
utekl a odtud jest táhl na pikharty, i dobyl jest jich na ostrově u Valuov.
I kázal jest je zapáliti.

Tehdy jest král uherský s velikú mocí přitáhl do Čech, maje s sebou
160 Turky, Valachy i Ráce, Uhry, Kány, Jassy, Němce i jiné rozličné cizo-
zemce. A Žižka s vojskem přitáhl do Hory. A král zvěděv, že jest Žižka
u Hory, táhl jest k Hoře, chtě jej zastihnúti. Tehdy Žižka táhl ven proti
králi z Hory, i otočil se jest vozy před Horú. A tu se bili celý den. A když
bylo večir, tehdy se jest král položil jedva na dostřelenie od Žižkova vojska.
165 Pak když bylo pět hodin na noc, tehdy Žižka táhl jest na královo vojsko.

A tu se jest skrže vojsko probil, neb jest odtud jinudy s vojskem nemohl, a méně než čtvrt mile jest odtáhl, až jest den byl, i kázal se jest vozy otočiti. A když se jest král k bitvě nestrojil, neb ještě více svého vojska čekal, neb jsú již blízko táhli, tehdy Žižka kázal se jest hnúti do Kolína.

170 A odtud posla po více lidu, aby se vždy s králem uherským bil.

A král Horu maje položil se jest blízko od Hory vojskem. A z něho jsú pannám a paniem násilé dělali až do smrti. A tak jest všudy kázal páliť. A když jest lid Žižkuov přitáhl, tehdy jest táhl, chtě se s králem uherským bíti. A když jsú proti sobě ležali, tehdy král, zapáliv Horu třetí

175 hodinu na noc, táhl jest k Brodu Německému před Žižkou. A Žižka po něm. A když bylo za Habrem, tehdy jsú vojska postíhali a bili jsú je až do Německého Brodu. A množstvie jest ztonulo s koňmi, ješto se s nimi led provaloval, a vozy všecky s velikým zbožím. A nazajtrie Žižka kázal k městu šturmovati celý den. Avšak nemohli dobyti, neb jsú se rytířsky

180 bránili. Ale nazajtrie bez brani dobyli, všecky zbili, jedne pana Závaši Poláka a pana Rarovského a pana Mrtvici, ty tři rytieře u vězenie přijeli. A vrátil se jest Žižka s vojskem zase.

Potom jest táhl Žižka do Plzenska i dobyl jest Žlutice šturmem na Velikú noc. Odtud Kukštýna dobyl. A odtud jest táhl k Tajnu k městu;

185 šturmovali a dobyli jsú jeho. A mnoho statečných lidí zbili u šturmu.

A v tu dobu jedno knieže přijelo jest rytieřsky, maje na čtyři tisíce koní s sebú. I byla jemu Praha poddána. A Žižka jemu říkal „synu“ a knieže Žižkovi „otče“.

A v té chvíli obehnali jsú Pražané Karlštejn. A knieže obehnal Opočno,

190 a toho jsú nedobyli.

A v ty časy sú táboři s velikú mocí do Prahy přitáhli a na Novém Městě se položili. A odtud jsú outok nepřátelský do Starého Města učinili, ani na ně péče neměli. A v tom Staroměstí, opatřivše se, i smetali některé z domu a jali jsú jich na několiko set a jiné jsú hanebně z města vyhnali.

195 A když to knieže nechtělo pod obojí zpuosobú přijímati, tehdy jsú jej Pražané opustili i Žižka. I jel jest knieže zase do Litvy. Potom jest zase přijel, maje za to, že mu též přijde jako prvé, ano nic.

Potom se Pražané svadili s Žižkú. Když pak Žižka přitáhl do Kostelee nad Labí, tehdy Pražané s velikú mocí táhli jsú naň, a on vida velikú moc

200 na se, i táhl jest před nimi, a Pražané po něm. A když bylo blízko k Malešovu, tehdy se jest Žižka zase na ně obrátil i bil se jest s nimi i porazil jest je. A pro to pobitie mnoho jest vdov a sirotkuov v Praze i jinde zděláno.

A když bylo plné čtyři léta po krále Vácslavově smrti, tehdy Pražané, vidúce, ano se jim zle děje, i želeli sú tepruv krále Vácslavovy smrti a ptali

205 se tepruov s velikú pilností, a chtíc dobrý koláč dáti tomu, kto by jej věděl, že bychom jemu chtěli rádi dáti dobrý královský koláč, k tomu pohřeb učiniti slavný. Tehdy jeden rybář Múcha, slyše to, že chtie královi poctivý

pohřeb dáti, i pověděl jest, že jej má u vinici. I vzali jsú ho do Prahy i učinili jeho velebnosti královské slavný pohřeb královský a položili jsú jeho na
210 hradě u sv. Václava v hrobě s otcem jeho, s ciesařem Karlem, a tu leží.

Potom jest Žižka přitáhl s vojskem na Špitálské pole. A tu jest s Pražany smieřen. Potom jest táhl do Moravy i dobýval Příbyslavi.

A již jsú táboři Žižku dobře v nenávisti měli, najvíce proto, že Žižkovi kněží řádně mše slúžili v ornátě a s pleši a v komži, božie tělo nosili v monstranci. Protož sú Žižkovým kněžím říekali „pláteníci“ a Žižka tábořským „ševci“. Neb táborští kněží jediné v sukni bez pleše a druzí s bradami mši slúžili. I v tom jsú sobě rozdílni byli.

Tehdy se jest tu u Příbyslavě Žižkovi vyvrhla hlíza, i umřel jest Žižka i pochovali jsú jeho v Králové Hradci a tu leží.

220 Tehdy jsú jeho vojskám přezděli sirotci a tak jsú vždy slúli. A Hradečští kázali jsú sobě Žižku namalovati na korúhvi na bílém koni v rytířské zbroji s palcátem, v uodění, tak jako živ jsa jezdil. A když jsú se Hradečští pod tú korúhví bili, nikdy jsú boje neztratili. Tehdy jsú sobě Hradečští hauptmany zvolili, kohož se jim zdálo. Ale kněz Prokúpek najvíce jest vládl.

225 Také z tábořské moci vyzdvihlo se jest vojsko veliké. A to jest vojsko slúlo polnie. Tiem jest polním vojskem vládl kněz Prokop Holý. Pak ten jest býval k bitvě na špici v tlustém kabátě. A ty dvě vojště vždy jsú polem táhly v Čechách i v Moravě i v Rakúsiech i v Uhřiech, v Durynciech, v Marcích i v Lužnické zemi. Také jest široce táhlo vojsko do Rous, do Prus

230 a leželo jest v Prusiech a v Dansku a koně v moři brodili. Avšak jsú s velikú ctí zase přijeli. Ostatci pak mezi Brodem u Kouřima od Čechuov sú zhynuli.

Nadpis: *o čeledinu* o příslušníku čeledi, družiny (vojenské) – 2 *trestati* kárati – 3 *duchovní lid* duchovenstvo, kněžstvo – 4 *kázati na kněžstvo* kázati proti kněžstvu – 6 *na kuběnářstvie* proti nedodržování celibátu; *zbožie* statky, majetek – 8 *lidu obecnému* prostému lidu, laikům – 10 *za arcibiskupa kněze Zbyňka*: Zbyněk Zajíc z Hazmburka; (srov. zde v 1. sv. na s. 180) – 11 *sbor kněžstva najvyššího*: církevní koncil – 12 *za glejtem* pod ochranou glejtu, tj. listu zaručujícího bezpečnost; *do Konstancí* do Kostnice – 13 *s místrem Jeronýmem*: tj. s místrem Jeronýmem Pražským – 15 *kněžstva* kněžského svěcení – 16 *a jsa glajtovníkem* ačkoli byl vydavatelem glejtu (v. výše) – 18 *za arcibiskupa kněze Konráda*: Konrád z Vechty, od r. 1413 arcibiskup pražský – 22 *za obyčej* obyčejně, obvykle – 23 *zástupové* vojenské zástupy, šiky – 24 „*husí*“ husité – 25 „*viglefi*“ viklefovcí – 28 *na Nový hrad*: hrad u Kunratic, zbudovaný Václavem IV. – 29 *od sv. Štěpána*: od kostela sv. Štěpána na Rybníčku; *mimo rathúz* okolo radnice – 30 *lučil* hodil – 32 *šturmem* útokem – 33-34 *šlak jej... napadl* byl raněn mrtvicí – 36 *v ta doby* tehdy; *obecně* vesměs – 37 *nesměli jsú* neodvažovali se; *zjevně* veřejně – 38-39 *na Hrad k svatému Václavu* na Pražský hrad (kde je hrob knížete Václava) – 39-40 *neb se jest byl kázal... pochovati* neboť přikázal, aby ho pochovali

43-44 *k zákonu božiemu příchlylné* příznivce, stoupence zákona božího, tj. stoupence opravdové víry v boha, za jaké se příslušníci strany podobojí pokládali – 46 *o čtyři kusy* o čtyři články, tj. o čtyři Pražské artikuly – 46n. *najprvé... druhé* atd. za

prvé, za druhé atd. – 47 *aby zjevní hříchové stavování byli* aby veřejným hříchům byla učiněna přítrž – 50 *prvé* dříve – 52 *zed za hony položití* hradby na hony daleko zbořiti – 53 *vybertež všecky řetězy z ulic*: městské ulice byly na noc zavírány řetězy (srov. zde na s. 190, pozn. k ř. 91) – 55 *kříž jest vydal* vyhlásil křížovou výpravu

69 *povstal* vystoupil – 63 *se jest zazlila* zatvrdila se hněvem – 66 *jest stála* trvala, byla; 14 *let*: tj. 1420-1434 – 67 *vždy polem leželi* ustavičně válčili – 68 *Sazemina Oustí Sezimova Ústí* – 69 *Hradiště*: osada v místech dnešního Tábora, pův. zvaná Hradiště, potom Hradiště hory Tábor a brzy nato pouze Tábor – 71 *jest nikdy pole neztratil* nikdy nebyl poražen – 73 *jednoho měšťánina pražského*: jde o pražského měšťana Jana Krásu, který byl mučen a upálen ve Vratislavi (srov. zde v 1. sv. na s. 346) – 76 *osadil* obsadil – 78 *hradu* opevnění; míněny dva dřevěné sruby oběhnané zdí a příkopem, které zde dal Žižka narychlo zbudovat – 80 *obehnal* vojensky oblehl – 83 *aby je retoval* aby jim přispěl na pomoc; *špiže* proviantu – 84 *jest odbil* odrazil (bojem) – 85 *rakúský vejvoda, mišenský markrabie*: Albrecht Rakouský a Fridrich zvaný Bojovný – 89 *šturmovali* útočili – 90 *pojide* (aorist) vyšel – 93 *ač byl i jich strany* i když byl stoupencem jejich víry (tj. podjednou) – 97 *pán z Rožmberka*: Oldřich z Rožmberka

104 *na Vše svalé*: 1. listopadu – 107 *vzem... škodu* utrpěv ztrátu; *na dobrých liddech* na šlechticích – 108 *jsú sstúpili* sestoupili, ustoupili; *obořili* pobořili – 110 *Boru*: tvrz u Horažďovic – 115 *málo* málem, bezmála – 116 *Řičan*: hradu Řičan; *k Lomninám* k Lomnici u Třeboně – 117 *Bohuslava Švamberka*: Bohuslav ze Švamberka, pán Krasikova (zvaného též Švamperk); byl zde zajat, několik let byl vězněn na Přiběnicích, později se přiklonil k táborství – 120 *na dvě klášterú* (duál) ve dvou kláštorech; míní se patrně kláštery v Chotěšově a Kladrubech – 121 *válel* válčil; *u Volice*: snad Volice u Benešova – 123 *nákladně* s velkým nákladem – 129 *drahně* mnoho – 136 *Dvuor* Dvůr Králové nad Labem – 137 *sú sobě ufali* doufali – 139 *Rábí*: hrad u Horažďovic – 140 *leďva* sotva – 141 *hradu Mostu*: hradu u města Mostu – 144 *korješti* kurfiřti, říšská knížata s dědičným právem volit římského krále; zde jde o 2. křížovou výpravu proti Čechům; *valně s velikú mocí* houfně s velkým množstvím – 150 *pryč se hnuli* ustoupili, dali se na ústup – 154 *brannú rukú* ve zbraní, v branné pohotovosti – 156 *do Žatce* do Žatce – 157 *na pikharty*: míněna náboženská chiliastická sekta adamitů, jejíž stoupence Žižka krutě pronásledoval a stíhal; *na ostrově u Valuov*: u vsi Valu (mezi Jindř. Hradcem a Veselím) na ostrově řeky Nežárky

187 *Ráce*: pův. obyvatelé Rascie (n. Rascie), kraje v Srbsku, též označení Srbů, zvl. v Uhrách a Slavonii; *Kány, Jassy* Kumány, kmen ve vých. Uhrách a s nimi sousedící kmen Jasů (lat. Jassones), z něhož byli vybíráni lučištníci – 161 *do Hory* do Kutné Hory – 165 *pět hodin na noc* devět hodin večer – 170 *po více* pro více – 174-175 *třetí hodinu na noc* v sedm hodin večer – 176 *za Habrem*: míněny Habry (mezi Čáslaví a Havl. Brodem); *jsú postřhali* dostihli – 180 *bez brani* beze zbraně – 180-181 *Záviši Poláka a pana Rarovského a pana Mrtvici*: míněn Záviše Černý z Garbowa, vyslanec polského krále; další dva páni nejsou známi – 184 *Kukštýna*: Kukštejn (Gutštejn), hrad u Bezdruzic; *k Tajnu*: míněn patrně Horšovský Týn

186 *jedno knieže*: míněn Zikmund Korybut, synovec Alexandra Vitolda, knížete litevského – 193 *ani na ně péče neměli* když se o ně nestarali (Staroměstští o Žižkovo vojsko); *opatřivše se zabezpečivše se* – 194 *z domu*: tj. z radnice – 196 *zase zpět* – 197 *že mu též přijde jako prvě, ano nic že se mu to stejně povede jako prvně*, ale ono ne – 205 *koláč* odměnu, dar; *kto by jej věděl* kdo by o něm věděl – 211 *na Špitálské pole*: oblast dnešního Karlína – 213 *dobře* hodně – 214 *s pleší* s kněžskou tonzurou,

kteřá byla odznakem katolického kléru a kteřou nosili i husitští kněží pražské strany a podle zprávy tohoto pozdního a nespolehlivého pramene snad i kněží Žižkových nových táborů (tj. Hradeckých), pozdějších sirotků (srov. zde na s. 269, pozn. k ř. 22); *v komži* v bílém plátěném kněžském rouchu; *božie tělo* posvěcenou hostií – 216 *jediné* jedině, jenom; *v sukni* v sukničce, tj. v civilním oděvu; *druzí jiní*; *s bradami* s vousy – 218 *se jest vyvrhla hlíza* naskočila hlíza (vyrazil vřed, tj. morový) – 222 *v uodění* ve výstroji – 224 *hauptmany* hejtmany; *Prokūpek*: kněz Prokop Malý – 227 *na špici* v čele; *dvě vojště* (duál) dvě vojska, tj. sirotci (Hradečtí) a táborští; *po-lem* vojensky – 228 *v Marcích* v Markách, tj. v Marce braniborské a míšeňské – 229 *v Lužnické zemi* v Lužici; *široce* mocně, silně; *do Rous* do Ruska (miněny patrně přímořské ruské, snad baltské země) – 230 *v Darsku* v Gdaňsku – 231 *mezi Brodem u Kouřima*: tj. u Lipan 30. května 1434

Poznámky ediční

Olomoucké povídky

Povídky dochovány v rkpe SVK v Olomouci M II 190, fol. 249a-280a (z r. 1482). Souborně vydal v přepise E. Petřů, Olomoucké povídky, Příspěvek ke studiu vývoje stč. zábavné prózy, Praha 1957, kde uvedeny starší otisky jednotlivých povídek a starší literatura. Tři povídky (č. 13, 20, 33) otištěny v našem Výboru I, Praha 1957, s. 588-590. – Z novější literatury srov. referáty: J. Hrabák, ČMM 77, 1958, 240 až 241; J. Kolár, ČLit 6, 1958, 203-206.

– Tuto se píše o jednom rytieři rozprávka

Rkp fol. 271a/b; vydání s. 70 (č. 22).

7 strdi] [strdij rkp – 10 lidi] lidi] rkp

– Tuto se píše rozprávka velmi pěkná o jednom rytieři jménem Juliánovi

Rkp fol. 274b-275b; vydání s. 80-82 (č. 30).

6 aby rkp] aby se Petřů – 15 kdež] když, nad -y- v rkpe nadeps. -e- – 42 rádi] radij rkp

– Tuto se píše rozprávka velmi pěkná o jedné babě čarodějně

Rkp fol. 279b-280a; vydání s. 92-93 (č. 35).

17 chce zabiti rkp] chce tě zabiti Petřů – 18 nerodij] nerodij rkp – 22 svú ženu vlastní zabil Petřů] . wu ženu wlař . . . abil rkp (porušeno) – 27 Otejdi] oteydij rkp

Valter a Grizelda

Povídka se zachovala ve třech rkpech: 1. v Muz. II F 8, fol. 153a-160a (rkp psán v l. 1459-1469 – M); 2. v rkpe býv. křižovnické knihovny XXII A 4, nyní v pražské NK LV D 1, s. 245-269 (z r. 1472 – A); 3. v křižovnickém rkpe XXII A 16,

tiehu sie dozezlee zemie. Al tak mduzgize sie w
 szezka zemie. Hzezka namnym wselim zgrich
 slawne. witezstwie. yprzilissneho obohazeme. Al
 bohom swym hojne obieti gastez gnie. Jakoz to
 swym pomocnikom wte walce awoymie.

Dobozem. Wieste. Dw
 ge ahanebne zabudem
 kule. K aum donta die
 digneho semnohy mi
 kmezaty. Pany. Kytia
 rzi ypanossm. Dwyan
 kym. Wiestiany. Al
 porozwodam zen mla
 dych. Al panen vsslechtlych kwiecznee sluzbie a
 powzieti tee kuisne apzeuwozene panny. Cziony to
 ho kule. Dwyanste. wzeminstwo kule. Delamona
 Wuzie snazme prohle dmetie a vzyte ial su wto
 to swietie diwne przyhody. Al ze dmahdy vzi te gne
 gt wielke prczzieti bezpawie nezli mstiti. Ale b
 male bezpawie gestit yako gislur mala. Ktezto
 plodi plame wielky admahdy wssie obgy sskodny
 Tri take mieli by sie vzi ti kuali kmezata y pam
 Czozemgom nepzeka zeti. Kteziz dogrich vlasti
 proswu potzebu sie przybem bez gich sskody. Ale b
 tohoto swieta sstie sie gestit iakoz to nebe nostalee
 wysoket mzy. amzke wysshj sw. obygege vlastni
 vlastnosti. Al tak gzyy kto naywysse stcipm sstie

II Krád a et Knih přebd Kraleu sedicym

podá knihu a profy / aby rodicně přival / omluvage se / ie Mistr
neni / neb by byl Mistran vcanym / soby rad chuelope / a ozdobnegy slo
žiti

Obie Napiasniegšti Krali Girsi. Va

Nayshlupigšsij z slusiebniku ow troych slusiebnik pro nedostatek smysla sivez
ho gmenowati se nejinim zgerenie / ale wssak uprikryti tuchto Amh wne /
tewych literach sive gmeno položil sém / abych od vtrhačuw klenow / ch vtrhan nebyl /
se sem se mud pokusiti o dišlo Mistrowské gsa sprostiny Layl yazyl a Cielkeho znage
kby mistrow rewole byla taw robotu podstupiti / a toto dišlo dielat / a wysle toto na
se skladiti přigiti / mnohém vsticněgij s yasnostij / ozdobniji slowy y mudrostij /
byloby položeno ne odemne / Ale pomemadš sstianowom se přege drobtowow wřawa /
ti / kere padagij o skolowow Panuow gijch / Teš wssim maudrym a oslawenym přij
smem swatym / ie ni přija budaw drobtowow sebrati / a shromaditi w gedno wše o su
dij / podle hluposti me /

Wieda že ty Krali yaziny sy mudrcy přis
rozny / bez přisněneho ostrěnj smysla / Takoš o tobie zni ta poweš z Wylslowil /
miegšsijho Kralowstrew Cielkeho / az do more a od more az do končim swieta / ker al
sy wysoc wssěky sawsedy přisědycim přesahl maudrostij / a tve opacnosti lidšy / ro
sum stihněti nemoš / a spravedlwošti pean předse přichazegim hoymegšsij se vte
be dostatek sawduom nalez / Ty sy počeny s mudrcy mudrcy / Pysšim pro aw
nijš / poddarym obaw / Těposluschny ch / Krotel / Pochlebnikow nepřigim / tel / Wier
nych ochranel / Slusiebniku sstuedy dace / Mysli wstawiwe / W pracij newstaly / La
stlawe lidšy / a kajdcho kuprawow zachowati chue / a tak wssij maudrosti strom y
s ratobstij zelny pln owotece mudrosti nazwan sy / Ta tobe se wřawa / dlošt jadneho
listu wšlecho nagin nemoš / A pomemadš mnoho mudrosti / y do rapu wtebe se
nagiti nmoš / A toto k wřessnj odemne přigim / wieda rewoli za stuel / sebych rad
položil / ch wmenim ozdobnegšsijm do spidy byl / Wssak odwaje se mlawow od
2 111

Kapitola XXXIII

L eš otewrzejwši usta wete u milych prza

tel gest Lekarstwij / ačkoli narypřimiegšij gest nam-sarym se opatrowati
každe samé osobie: Wšak narypocawiegšij panij / budemeli zespólka hle
deci swého dobreho / wšech spólů nasse sláwa ríšti bude / a den odedne rozmahati se
budan: Pakli se roztrhnam to což sme dámeno s wšelijm w swietie ochromadžili a tie
šce spracowali daremnie a hanebnie od sebe od giti dame: Panij narymiegšij / a
welice mojne / pamatorowati mnoho každa zwas / co nřinazel a pracy gšce pomuču / neš
gšce sobie tento swiet k wůli pripravewi: **Co ty panij Pýchů potrpulas nepřimij
pro prawij počatek Lucypawow:** **Co ty panij Šmicy pro Baguma a Abelem:**

Třinazel mnoho
mily sestry 1. 2.

Co ty panij Záwisti pro Jakoba a Ezu: **Co ty panij Anarawsti pro pro
roky od Jduow:** **Co ty panij Lakomštině od Danada:** **Doz gest lid Bozij čed la
komštrij wtom mige:** **Co ty panij Lakoto pro Adama:** **Doz gest yabko šinědi:**

Co ty panij Šmilstwo pro Šalomuna: **geša k modlam přiwěda:** **Co ty
panij Lenosti pro Šaule:** **Křaz lenost w službie Bozij mid** **A tak wšecy panij
wáššimulosti se mnoho pečan a pracy přibodilo / neš gšce zpusobili bich swouo k wůli
sobie / a lidi natom swietie: Rozporchte se nato se iadna wassemulost obzwláste /
bezemne gest swých wicij nepřisobila / neš každa kupotřebie své mne potřebowala /
wždy jako poslušná / a letakla každe rany wam wšsem hotowá byla sem / nikdy neod
pirala / ani se čim zaneprazdněla / čas / cesty / neb ne cesty času / neb ne času /
děl: sloza
nory den buie / zyma nechale pokoj wálka / straše osazene / ohen y pušky y praky /
na
Dozi mi nuz pro wáše dobre nepřekáželo s poslušnostij sem wždycky hotowá byla.**

Leš každé sestře
swe pomahala:

Widuz wtom powolnost wáššij / se stogijte o rozmnoženij své / a podmantanij
swieta tohoto / a to gest stalo mnoho let. **Kako let na puol šesta Tisíce / a mltka
re kromu / to ni až po dnes /** **Kako koli sme wšechny wtom welice překážky mily ob
mnohých křez / Duoh nam naprotawenstwij pošelal gest / štrze Patriarchy ob Ada
ma prwnijho: **Od Třec Abraama / až y Protoky: **Potom mnoho nám
raam Protocy:******

Swiet stal napo
šesta Tisíce:
Ad. 3m. Třec. 2m.
raam Protocy:

Kronyka velmi

pekná / o Vrozeném a Statečném
Rytíři Janovi Žižkovi /
chu / Pravdy Boží horlivém
Milovníku / rč.

~:~

nyní v pražské NK LVII D 1, fol. 75a-99a (zápis z r. 1520 – B). První dvě zpracování jsou stejné redakce, odlišují se od verze z r. 1520. Později byla povídka často vydávána tiskem. – Z rkpu *M* vydal text paleograficky (s některými nepřesnostmi) J. Polívka, *Dvě povídky v české literatuře XV. stol.*, Praha 1889, s. 47-56 (připojeny varianty z rkpu *A*). Z rkpu *B* vydal text paleograficky Fr. Černý, *LF* 20, 1893, 313-320. Srov. též B. Václavek, *Historie utěšené a kratochvilné*, 2. vyd. Praha 1950, s. 154-166. O povídce psali J. Gebauer a B. Spiess, Walter a Griselda, *LF* 4, 1877, 60-68 a J. Polívka v uvedené studii. – Naše vydání vychází z rkpu *M* s přihlédnutím k rkpu *A*.

Ojedinelé slabičné *-l-* s prův. *-i-* (113: [ylzy]) přepisujeme jako *-l-*. Tvary aoristu, jež písaři působily potíže a jež zaměňoval za tvary přítentu, necháváme, pokud tak lze rkp interpretovat, ale nerekonstruujeme je.

3 myslivý *Hk*] myśliwy w buducznych wieczech *M*, *A* – 4 *A* to se jiným zemanóm nelíbilo *A*] *není v M* – 8 takového *A*] tak *M* – 19 hnu se] hnul [je *M*, hnu [jebu *A*, pohnul [je *B* – 35 odtad] odtak *M* – 39 posluhujíc *A*] posluhagicz *M* – 42 tudy *A*] wždy *M* – 50 pánov a paní urozených] *není v A*, *v M* *chybí jen* pánov – 64 ana *M*] ona *Polívka*; s ní *A*] [nim *M* – 99 dietětem] dietetem *M* (též 101, 134) – 119 chtěl tiem *M*] chtěl [je tiem *A* – 132 Janikolov *A*] Janikolo *M* – 135 odpověď *A*] odpowiediet *M* – 139 tak *M*] tak sem *A* – 142 milování *A*] milowati *M*, milowan(i) *Polívka* – 146 též] tez *M*, toz *Polívka* – 173 manželství *A*] małzel[twi *M* – 181 co sem *A*] *není v M* – 189 teď *A*] todt *M* – 195 zdržeti *A*] [je zdrziet *M* – 202 když se *A*] kdz by [je *M* – 217 a obyčejóm] abyczegom *M* – 220 vyjde *A*] wygede *M* – 225 nemohla *A*] nemola *M* – 252 netoliko *A*] netolito *M* – 253 nesnadně *A*] *vynech. v M* – 254 v takových *A*] takowych *M*

Rudolf a Brizelda

Povídka je zachována v rkpe býv. křižovnické knihovny XXII A 4, nyní v pražské NK LV D 1, s. 270-316. V transkripci ji vydal (spolu s lat. verzí) J. Polívka, *Dvě povídky v české literatuře XV. stol.*, Praha 1889, s. 59-93; srov. též B. Václavek, *Historie utěšené a kratochvilné*, 2. vyd. Praha 1950, s. 167-181. Vycházíme z rkpu s přihlédnutím k Polívkovu vydání. – Český překlad povídky je dosti chatrný, některá místa byla špatně přeložena, některá byla pokažena opisovačem. V naší ukázce se pokoušíme pokažená místa opravit nebo aspoň se zřetelem k lat. předloze ukázat na správný smysl míst špatně přeložených. – Z literatury srov. M. Kopecký, O vztahu mezi Trojanskou kronikou a historií o Bryzeldě, sb. *Rodné zemi*, Brno 1958, s. 371-376.

Naše ukázka, jež obsahuje 9. až 14. kapitolu, je v rkpe na s. 293-316, ve vyd. Polívkově na s. 79-93.

33-34 v zbožiech, mých otcov pečlivost jest ustavičně shromáždila *Hk*]w zbožiech mých pečliwo[ti ge[st w[řtawie[nie [hromazdilo *rkp* – 46 převyšujíc (alias pulchritudine supergrediens) *Hk*] přewy[ugeš *rkp* – 50-51 aby neřekla (ne persencias) *Daňh*] aby neřeklo *rkp* – 53 malé panství (pusillum dominium) *Hk*] w ma[em pan[twi *rkp* – 72 tobě věřícího (credentem deceperis coniugem) *Hk*] tobie wiercie[em *rkp* – 75 mladosti] mlado[st *rkp* – 81 ustavičnost *Hk*] ne[w[řtawie[no[st *rkp* – 82-83 se tůlají častokrát na ulicích aneb kdyžto sedie v okéncích (*nemá lat. předl.*) *Hk*] [je tulag[í ča[stokrat w okencych aneb kdyžto [jedie na vlícech *rkp* – 83 vyznáním] wyznim *rkp* – 86 příšlý] pří[řlym *rkp* – 101 vzemši (*podle ř. 99*)] wzem[je *rkp* –

105 přišly (fama pervenit) *Daňh*] *není v rkpe* – 108 ve mnohé srdce žalosti, žalostí velikú želē jesti (in multa cordis anxietate proprie consortis deflet pulchritudinem) *Daňh*] we mnohe [rdce zaloŝti weliku zelel geŝti *rkp* – 110 bieše... trápena (torquebatur) *Daňh*] trapena *rkp* – 133 za klénotóm v *rkpe znovu zapsán s malými obměnami text*: A když bieše ráno... svým klénotóm (srov. ř. 128 - 133) – 153 které jsi (quam perduxisti)] *není v rkpe* – 179 A když se stazováchu příčiny zavalanie (eis sciscitantibus causam vocacionis) *Daňh*] A když se [tazowa]e pricinny zalowanie *rkp* – 200 láskú] lajku | lajku *rkp* (na rozhraní řádků) – 203-204 jakožto žádá založenie... dosti mieti své tvárnosti (prout affectat materia semper forman. O ut materia semel in forman transiens suo posset dici contenta formato) *Nedv*] Jakožto zada mužow založenie dworu. O by založenie gednu twor wegducy mohla doŝti mieti [yte twařnoŝti *rkp* – 208 k konci *Daňh*] koncy *rkp* – 210 život i] i *není v rkpe* – 227 k němuž (ad quam ligatus extiterat) *Daňh*] *není v rkpe* – 232 nižádný mu] nížadnemu *rkp* – 244 aby...] v *rkpe chybí sloveso, asi* „povařit“, srov. *lat.* sunt in terram precipitantes conati

Ctibor Tovačovský z Cimburka: Hádání Pravdy a Lži

Původní *rkp* z r. 1467 se nezachoval, dílo je známo jen z tisku z r. 1539 (Kniho-pis č. 1711). V nové době nebylo ještě vydáno; ukázky otištěny v Erbenově Výboru II, Praha 1868, sl. 791-804. O díle Tovačovského psal V. Brandl v úvodu k vydání Knihy tovačovské, Brno 1868; nověji B. Křemenák, Nad dílem Ctibora Tovačovského z Cimburka, Slovesná věda 2, 1948/9, 211-212.

Tisk z r. 1539 je nepečlivý, má mnoho chyb. Jazyk skladby je porušen četnými, ale nedůsledně uplatněnými mladými jevy. Také grafika je nedůsledná. Velmi kolísá v označování délky samohlásek, proto upravujeme podle předpokládaného stavu v oné době. Protože silně kolísá psaní *-i-* (*ij*) a *-i-* (*i*), přepisujeme jednotně v tvarech zájmena 3. os. pl. *-i-*, *i* když v tisku je dost pravidelně *o nijch*, *z nijch*, *s nijmi*, *gijch* apod. Znakem *-ů-* se v tisku označuje někdy původní *-ú-*, jindy nové *-ů-*, jež vzniklo z *-uo-*; přepisujeme podle původu.

– (Druhá předmluva)

V tisku na l. 2a/b.

7 mnohem] mnohém *t* – 14 přisedící] přijedijcým *t* – 20 laskavce] Láškawce *t*

– (Pýcha a její sestry)

V tisku na l. 33a-36b.

29 s sebu] [ebů *t* – 132 s těžkem] ztiežkem *t* – 146 s sebou] [ebau *t* – 186 poměly] pomnieli *t* – 265 důstojny] dů[to]gnij *t* – 306 je *Hk*] gey *t*

– (Závěr)

V tisku na l. 131a/b.

9 k každému] každému *t* – 25 bude] budě *t*

Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi

Kronika zachována v rkpe gymnasijsní knihovny ve Freiberku, fol. 156a-165a a ve starém tisku z 2. pol. 16. stol. (Knihopis č. 4469). – Vydal J. Goll, Vypsání o mistru Jeronýmovi z Prahy. Kronika o Janu Žižkovi, Praha 1878; dále V. Novotný, Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi, čeledínu krále Václava, Praha 1923; nověji Fr. Svejkovský, Staročeské vojenské řády, Památky 14, Praha 1952, s. 28-35.

29 sv.] S^o *rkp* (pod. *dále*) – 30 lučil *rkp*] hodil *t* – 34 napadl *rkp*] popadl *t* – 48 svobodně *rkp*] zjevně *t* – 52 za hony *t*] za honu *rkp* – 55 kříž *t*] † *rkp* – 64 zamordovala neb zapálila... zahubila *rkp*] mordovala, páčila... hubila *t* – 65 zuostal *rkp*] byl *t* – 72 z Uher *rkp*] *chybí v t* – 74 děti *rkp*] státi *t* – 82 dáti] dali (-li *škrtnuto a nadepsáno -ti*) *rkp* – 83 aby *t*] *chybí v rkpe*; A nětco jest *rkp*] A nětco v tom *t* – 89 A když jsú šturmovali *rkp*] A tuze k němu šturmovali *t* – 94 uhlédajíc *rkp*] *chybí v t* – 101 kostely páliť kázal *rkp*] *chybí v t* – 103 A tu *rkp*] A ti *Svejk* – 114 Múcha jménem *rkp*] přijmí Moucha *t* – 116 k Lomninám *rkp*] z Lomnína *t* – 119 táhl jest] *v rkpe zapsáno dvakrát* – 121 u Votice *Svejk*] v BoVoticze *rkp* (Bo *škrtnuto*), u Botiče *t* – 131 dobyl *rkp*, *t*] doby *Svejk* – 133 cepami *Svejk*] *v rkpe konec slova nečitelný* – 135 Nymburk *rkp*] Limburk *t* – 136 Chrudim *Svejk*] *v rkpe zač. slova nečitelný*; Jaromiře *Svejk*] *v rkpe zač. slova nečitelný*, Jaroměče *t* – 137 sobě ufali, obraně *rkp*] sou ufali v své obraně *t* – 150 se hnuli *rkp*] sou zahrání *t*; jest stanuv shořalo *rkp*] stanův spálivše *t* – 160 Kány, Jassy *rkp*] Kanygaše *t* – 178 provaloval *rkp*] prolamoval *t* – 222 jezdil *rkp*] jezdíval *t* – 223 boje *rkp*] bitvy *t* – 228 v Marcích] w Maczijch *rkp* – 229 do Rous *rkp*] *v rkpe před tím přeškrtnuto* Rakous, do Rakous *t* – 230 v Dansku *rkp*] v Kdánsku *t*

IV

LITERATURA PRÁVNICKÁ

Literatura odborná

Na úvodu II. svazku jsou uvedeny některé z nejvýznamnějších děl české právní literatury a jejich autorů. V tomto svazku jsou uvedeny některé z nejvýznamnějších děl české právní literatury a jejich autorů. V tomto svazku jsou uvedeny některé z nejvýznamnějších děl české právní literatury a jejich autorů.

Všechny předměty uvedené v tomto svazku byly samostatně zpracovány a vydány v české literatuře. Některé z nich jsou však již obsaženy v jiných dílech. Všechny předměty uvedené v tomto svazku byly samostatně zpracovány a vydány v české literatuře. Některé z nich jsou však již obsaženy v jiných dílech.

Všechny předměty uvedené v tomto svazku byly samostatně zpracovány a vydány v české literatuře. Některé z nich jsou však již obsaženy v jiných dílech. Všechny předměty uvedené v tomto svazku byly samostatně zpracovány a vydány v české literatuře.

Některé z nich jsou však již obsaženy v jiných dílech. Všechny předměty uvedené v tomto svazku byly samostatně zpracovány a vydány v české literatuře. Některé z nich jsou však již obsaženy v jiných dílech.

ZAKLADACÍ LISTINA BETLEMSKÉ KAPLE

12. 12. 1331 byla na Starém Městě pražském založena s pomocí královského dvora kaple sv. Mikuláše a následně bohoslužba kopecká a staroměstská kaple sv. Mikuláše, založená památkou Mladšíků (1), nemluvíce však vyrazované v Betlémské kapli sv. Mikuláše – kramář Kláš Kopecký pro hru Kaple udělné oslavy jedné z paměťových a největší podle toho Betlémská. Byla založena referencí stranou, přičemž Mikulášovy, aby se v ní ohlíží katolické tradice evropské. V přístupcích se památkou Mladšíků Prahy stále se Betlémská kaple nejen důležitým střediskem oslavy, ale i významným politickým střediskem. Bylo to proto, že byla vybudována pro kázání.

Zakladací listina Betlémské kaple je ještě důležitým svědectvím o životě v episcopálním hnutí, jedná se i zejména o památku historického a právního, která je velmi důležitá v době Mladšíků. Vzhledem k první povaze zakladacího listiny v české literatuře.

LITERATURA PRÁVNICKÁ

Na prahu 15. století stála česká právnícká literatura, ať již psaná latinsky, nebo v jazyce národním, na vysoké úrovni obsahové i formální a ve vrcholných dílech předhusitského údobí vytvořila drahocenné památky (např. Práva zemská česká Ondřeje z Dubé), důležité nejen pro poznání vývoje starého českého státu, nýbrž i pro jazykovědu a historii.

Velké převraty husitské epochy byly samozřejmě podnětem i k pronikavým úpravám právním. Nové zákony, privilegia, zápisy v městských knihách, smlouvy, diplomatické akty i sněmovní usnesení přinášely kromě rozhodných obsahových změn a nových forem i další rozvoj právnícké jazykové formulace a terminologie v českém jazyce. Stejně jako v jiných oblastech písemnictví podnítilo husitské revoluční hnutí i právníckou tvorbu v národním jazyce v míře daleko širší, než tomu bylo kdykoli dříve. Kdysi vševládá latina dále ustupovala, a i když nebyla ještě ani zdaleka zatlačena do pozadí, přece jen její význam pro písemné zachycení právních textů poklesl. Na konci 15. století pronikla čeština vítězně i do nejdůležitějších úředních a soudních zápisů, do zemských a dvorských desk jako jejich úřední jazyk.

Vedle původní tvorby v národním jazyce se však pocítovala i potřeba českého znění pramenů latinských a důsledkem toho jsou i cenné překlady latinských památek do češtiny, jež poskytují vítanou možnost sledovat vývoj české právní terminologie a právního myšlení ve srovnání s precizní právníckou latinou.

Náš Výbor přináší vedle historicky i politicky zvláště významných projevů (*zakládací listina Betlémské kaple, Dekret kutnohorský, Jesenicova Obrana Dekretu kutnohorského*) ukázky z charakteristických oblastí právního života za husitství: z aktů ústavních a mezinárodně právních, z listin, z práva městského a horního.

ZAKLÁDACÍ LISTINA BETLÉMSKÉ KAPLE

R. 1391 byla na Starém Městě pražském založena s pomocí královského dvora Hanuše z Milheimu a nákladem bohatého kupce a staroměstského konšela Kříže kaple, zasvěcená památce Mládátek (tj. nemluvňátek povražděných v Betlémě na rozkaz Herodův – kramář Kříž koupil pro tuto kapli údajné ostatky jednoho z nemluvňátek) a nazvaná podle toho Betlémská. Byla založena reformní stranou, přáteli Milíčovými, aby se v ní oživila kazatelská tradice milíčovská. V přistřujících se poměrech předhusitské Prahy stala se Betlémská kaple nejen důležitým střediskem náboženským, ale i významným politickým činitelem. Bylo to proto, že byla vyhrazena jen pro kázání.

Zakládací listina Betlémské kaple je jednak důležitým svědectvím o šířícím se opravném hnutí, jednak i zajímavou památkou literární a právní, třebaže je psána latinou nedosti školenou. Vzhledem k právní povaze zařazujeme ji v překladu do

oddílu odborné právnické prózy; dokumentuje nám sepětí běžné právní praxe s potřebami současného ideového zápasu.

Ve jménu páně, amen.

Milosrdný a milostivý pán, který zůstavil těm, kdo se ho bojí, pokrm v semeni svého slova, ustanovil skrze řády svatých otců, aby slovo boží nebylo poutáno, nýbrž naopak aby jeho hlásání bylo dílo nad jiné nejsvobodnější a jeho svaté církvi a jejím údům nejprospěšnější. Nejvyšší cenu toho prokázali svatí otcové Starého a Nového zákona, ano i sám Spasitel, oddávající se kazatelské činnosti vytrvale a statečně až do smrti. Vždyť kdyby nám byl nezůstavil símě slova božího a svatého kázání, byli bychom jako Sodoma a Gomora. A také když se Kristus po svém vzkříšení zjevil svým učedníkům, uložil jejich prostřednictvím, aby se pěstovalo kazatelství na jeho věčnou paměť. Protože pak každý jeho čin má být těm, kdo v něho věří, pokynem k jednání, k němuž povzbuzuje přesvatá výmluvnost Písem každého křesťana, tedy já, Hanuš z Milheimu, v prozíravé úvaze a z touhy po spáse své duše a po duchovním nasycení mnohých křesťanů si uvědomuji, že v městě Pražském je sice mnoho míst zřízených k bohoslužbám, avšak ta jsou většinou vyhrazena pro mnohé jiné posvátné úkony, takže tu není jediného místa zvláště určeného přednostně ke kázání božího slova; ba naopak, jak bylo velmi často a bezpečně zjištěno, obzvláště kazatelé obecného českého jazyka jsou nuceni tlouci se po domech a skrýších, což je nedůstojné.

Pohnut tedy touto úvahou a velmi naléhavě povzbuzen k tomu, abych se postaral o rozmach svatého kázání, o kterém jsem mluvil, na odčinění přestupků svých i mých předků a abych si tím zasloužil od Nejvyššího po skončení pomíjejícího života radosti v budoucí blaženosti, rozhodl jsem se nikoli nějakým poblouzením nebo neprozřetelně, nýbrž se zdravým rozumem a po rozvážné a pečlivé úvaze zřídit novou kapli k chvále, slávě a cti všemohoucího boha a jeho slavné a neposkvrněné rodičky panny Marie a všech svatých, a to ke cti svatých Mládátek na pozemku prozíravého muže Kříže, měšťana Většího Města pražského, ležícím v řečeném městě Pražském, ve farnosti a vedle kostela svatých apoštolů Filipa a Jakuba, který k tomu účelu Kříž z horlivé oddanosti zbožně daroval.

Rozhodl jsem se, aby se tato kaple jmenovala Betlém, což se vykládá „dům chleba“, neboť mám za to, že se tam má sytit obecný lid a Kristovi věrní chlebem svatého kázání podle způsobu a řádu níže uvedeného, a to tím spíše, že k tomu byl dán zvláštní a výslovný souhlas a milostivé svolení nejjasnějšího našeho vládce a pána, pana Václava, římského krále, vždy rozmnožitele říše a krále českého, mého pána, nejvyšší úcty hodného, jak je obšírně vysloveno v listině Jeho Veličenstva v této věci vydané, a také

40 souhlas ctihodného muže, pana Oldřicha, faráře řečeného kostela svatých apoštolů Filipa a Jakuba, v jehož hranicích a mezích řečené místo leží. Jemu bylo jistým opatřením učiněno zadost za jeho farní práva a za jakoukoli újmu, jež by mu snad z toho vznikla.

Pro tuto kapli a jejího budoucího správce na ten čas věnem dávám, určuji, uděluji a skutečně postupuji, ponechávaje si pro budoucnost mož-
45 nost více přidat, dá-li bůh, věčně, poctivě, prostě a neodvolatelně v právo, vlastnictví a panství řečené kaple a jejího správce a nejlepším, pokud je v mých silách, způsobem a formou je převádím se všemi užitky a plným panstvím, aby je drželi, měli, spravovali a jako spravedlivé darování na věčné časy neodvolatelně vlastnili, tyto své roční věčné platy a důchody:

50 Devět kop pražských grošů bez deseti grošů na dílu vsi Újezdce blízko městečka Unhoště na jižní straně na těchto lidech tam osedlých: předně na Květoňovi, který bydlí mezi Šimonem z levé strany a Maříkem z pravé a platí tři kopy grošů bez jedenácti grošů ročního platu; dále na Maříkovi, přímém sousedu téhož Květoně, tři kopy grošů bez jednoho groše ročního
55 platu; dále na Ješkovi, přímém sousedu téhož Maříka, který bydlí na konci řečené vsi, devadesát šest grošů ročního platu; potom na Tomášovi řečeném Prdel, který bydlí mezi Maršem z pravé a Křížem z levé strany, padesát tři groše ročního platu; a na Mathonovi, který bydlí mezi Prokopem z levé a Křížem z pravé strany, třicet tři groše řečeného platu; jakož i na polích
60 a dále na dědicích a nástupcích týchž venkovanů. Tuto část vesnice i lidi a platy jsem držel dědickým právem se všemi i jednotlivými užitky, výnosy, svobodou i panstvím, a nevyhrazuji si tam ani pro sebe, ani pro své dědice nebo nástupce žádné právo nebo vlastnictví.

A rozhodl jsem a požádal i prosím a žádám, aby se závazky této kaple
65 plnily podle níže popsanych způsobů, ustanovení a úprav:

Aby totiž světský kněz, kterého prvního dám ustanovit, kterého navrhu k jmenování a dám jmenovat, stejně jako jeho jednotliví nástupci, byl kazatelem v obecném českém jazyku, byl ustanoven správcem kaple, bral z řečené vsi platy a užitky svrchu uvedené a užíval jich pro svou po-
70 třeba, dokud nebude ode mne nebo štědrostí jiných Kristových věrných nadán počtem dvaceti kop řečených grošů ročního důchodu. Až bude tento počet dovršen, chci, aby se s ním spokojil a nežádal větší, ledaže by sám chtěl rozmnožit důchody sobě a svým nástupcům ze svých vlastních prostředků. Chci také a důrazně to připomínám a ukládám, aby byl řečený
75 správce kaple zavázán každého dne, který církev slaví, na znamení zvonu kázat slovo boží obecnému městskému lidu v obecné češtině, a to ráno a po obědě, ale v době adventní a postní jen ráno, v obvyklých hodinách a jak je zvykem kázat v jiných kostelích, takže by nadměrně lid nezdržoval od účasti na bohoslužbách v jeho farnostech. Sloužení mši jsem se rozhodl
80 ponechat jeho svědomí.

Pokud jde o patronátní nebo podací právo u téže kaple, rozhodl jsem se pro takovéto uspořádání:

Když první správce, kterého sám podle své vůle podám, odejde nebo zemře, aby tři mistři z koleje Karlovy, národa českého a starší, přiberouce
85 si na radu purkmistra Většího Města pražského, který bude tou dobou v úřadě, navrhli a nabídli mně nebo mým dědicům a nástupcům tři schopné a způsobilé osoby, o nichž budou přesvědčeni, že jsou nad jiné lépe znalé pravdy a úspěšnější v kazatelské službě pro veškerou svou oddanost, zájmy a jiné vlastnosti – a v tom chci touto listinou zatížit před bohem jejich
90 svědomí. A z nich jednoho, který se mně nebo mým dědicům a nástupcům nejspíše bude zdát zvlášť schopným a prospěšným, navrhu k ustanovení a potvrzení ordináři místa anebo jej navrhnou moji dědicové a nástupci. A tento správce a kazatel bude povinen osobně při kapli bydlet.

Jestliže však postupem času svrchu řečený Kříž nebo jeho dědicové
95 a nástupci z horlivé zbožnosti, jak je naděje, budou tam chtít nadati některého kazatele, budou to moci učinit v řečené mé kapli a určit úpravu jeho závazku způsobem, který se jim bude zdát vhodný, přičemž jim bude zachováno právo patronátní tak, aby se kazatelé ve své službě střídali. Ostatně bude-li chtít některý z věřících v řečené kapli nadati nějakého
100 kaplana, bude ho moci ustanovit a zachovat si přitom pro sebe a své dědice patronátní právo, ale tak a ne jinak, aby týž kaplan nezaváděl při konání božích služeb zvláštností a aby úřad kazatelský nebyl v ničem rušen, nýbrž aby byl pod pravomocí mého řečeného kazatele. A protože se velmi často stává, že někteří hledají své věci a nikoli to, co je Ježíše Krista, takže když
105 obdrží obročí a důchody, pramálo se starají o úřad a o práci, chci, jestliže by se řečený kazatel vzdálil z této služby pod nějakým předstíraným důvodem k odchodu anebo pod záminkou, že chce navštívit některá svá obročí, kdyby jaká měl, aby mu to nebylo dovoleno, leč by měl rozumný a řádný důvod a takový, pro který by se oprávněně musil vzdálit. Ale bude
110 moci odejít s vědomím a se svolením místního ordináře anebo jeho generálních vikářů ve věcech duchovních, od nichž by si vyžádal a obdržel dovolení, ustanoví-li místo sebe a až do svého návratu způsobilého a schopného kazatele. Stane-li se jinak, chci, aby byl podle doby své nepřítomnosti zbaven na přiměřenou část toho roku důchodů, a těch se má bez prominutí užít jako
115 pokuty na stavební úpravy, zařízení a jiné potřeby kaple.

A aby nemohl být uváděn do rozpaků ofěrami Kristových věrných anebo jakýmikoli jinými dary, darovanými a obětovanými v té kapli kdykoli a kýmkoli, jak na její zařízení, tak jinými jakýmikoli způsoby, a aby se vyhnul pokušením, jimiž lakota, matka hříchů, velmi často některé přivedla k pádu, rozhodl jsem se nařídít o těchto darech a ofěrách a jiných
120 příspěvcích dávaných tam jako almužny, aby žádný z řečených kazatelů a kaplanů do těchto věcí v budoucnu nezasahoval z žádného důvodu, po-

hnutky nebo záminky, ani aby z nich nic nepřidával k svým užitkům, ať jsou malé, nebo velké. Naopak ať jsou uloženy do společné pokladny a neporušeně uchovávány pod třemi zámky, k nimž první klíč bude opatřovat řečený kazatel, druhý mistři a třetí patron anebo ten, komu jej svěří, aby se podle jejich společného usnesení a svorného rozhodnutí dalo vydávání a rozdělování těchto darů ve vhodných, příznivých a potřebných dobách v tomto pořadí:

130 Především ať výše uvedení rozdělovatelé řečených darů vyplatí každého roku ve dvou termínech devadesát grošů panu faráři od svatých apoštolů Filipa a Jakuba z jeho platu, který má být na řečeném pozemku a z něho placen z titulu újmy s ohledem na jeho farní práva; a jestliže něco zbude, budiž to obráceno na stavbu a zařízení kaple, pokud by se stavěla, a na její opravu, pokud by jí potřebovala.

135 Až přestanou tato vydání, buďtež odtud opatřovány knihy potřebné pro kapli a studium kazatele, a až jich bude náležité množství, buďtež všechny možné přebytky uschovávány, aby mohl být zvětšen plat správce kaple až na dvacet kop. Když toho bude dosaženo, opět se budou přebytky uschovávat, aby byl ustanoven druhý podobný kazatel, který by byl zavázán k podobnému dílu, a kdyby nebyl dostatečně nadán, aby mu byly z řečených peněz opatřeny platy zase k doplnění druhých dvaceti kop grošů.

140 A jestliže by uvedené věci byly postupem času provedeny tak, jak je řečeno výše, a nad to, co je psáno, bude z takových darů a ofěr ještě něco zbývat, je mým úmyslem, aby se tyto přebytky uschovávaly, až by mohl být zakoupen roční důchod pěti kop grošů. A až bude opatřen, bude povinen svrchu řečený kazatel podporovat jednoho schopného chudého studenta, pilně se učícího svaté teologii; a až bude deset kop, dva studenty, a tak dále v zestupným způsobem. Ustanovení těchto studentů, jejich jmenování, způsob života, řád, povinnosti a jiné vnější okolnosti ponechávám pro budoucnost k zralejšímu opatření kazateli řečené kaple a řečeným třem mistrům Karlovy koleje českého národa, kteří budou v té době.

145 Aby toto rozhodnutí bylo uvedeno ve známost a jeho platnost posílena, kázal jsem vyhotovit tuto listinu a ověřit ji přivěšením mé pečeti.

155 Dáno v Praze léta páně 1391, 24. dne měsíce května.

11-12 *každý jeho čin má být těm, kdo v něho věří, pokynem k jednání*: úvodní část (arena) betlémské listiny se touto větou hlásí do myšlenkového proudu českých přívrženců Milíčových a do evropského směru zvaného „devotio moderna“ (nová zbožnost); heslo „Omnis Christi actio nostra est instructio“, které Rudolf de Saxonia (1300-1378), hojně čtený spisovatel Života Kristova, přičetl Augustinovi, objevuje se často i u Viklefa a u spisovatelů husitských; Hus je přeložil slovy: „Všeliký Kristův účinek jest naše naučení“ – 13 *Hanuš z Milheimu*: člen české korunní rady, pán Pardubic, choť Anny Zajícovny z Hazmburka; v sporech Václava IV. s panstvem stál věrně při králi; zemřel r. 1405 – 28 *proztravého muže Kříže*: velkoobchodník Kříž, zvaný Kramář, konšel na Staroměstské radnici, měl v dnešní Husově ulici dům,

v jehož zadní části byla sladovna a za ní zahrada – 35-36 *souhlas a milostivé svolení nejjasnějšího našeho vládce a pána*: král Václav IV. stvrdil písemně založení a nadání Betlémské kaple listinou vydanou 2. září 1391–30 *vedle kostela svatých apoštolů Filipa a Jakuba*: německý farní kostel, jehož základy byly nedávno vykopány na Betlémském náměstí – 83 *kterého ... podám*: tj. kterého navrhnou k ustanovení (podle práva podacího, tj. patronátního) – 84 *z koleje Karlovy*: dnešní Karolinum; koleje byly ústavy při universitě, kde se konaly přednášky a kde současně profesori a studenti bydleli

DEKRET KUTNOHORSKÝ

Vzrůst českého sebevědomí a samostatné vědecké tvorby, podmíněný rozmachem kultury, se projevil i v oblasti právní vědy. Charakteristickým dokladem toho je i jeden z nejpamátnejších právních aktů této doby, Dekret kutnohorský, slavný mandát krále Václava IV. z 18. ledna 1409, kterým byl změněn poměr hlasů na pražské universitě tak, že napříště měli mít cizinci jen jediný hlas proti třem hlasům českého národa. Podáváme celý tento výrazný dokument v překladu z latinského originálu.

Václav, z milosti boží král římský, vždy rozmnožitel říše, a král český.

Důstojní nábožní milí!

Ačkoli jsme všeobecně povinni dbát o prospěch všech lidí, přece jen nesmíme jim být nakloněni natolik starostlivě, že by snad podléhal škodě
5 a újmě prospěch těch, kteří jsou k nám těsně připoutáni příhodností míst, časů nebo některými jinými okolnostmi. I když totiž každý člověk je povinen milovat každého člověka, přece jen je potřeba, aby samo toto milování vycházelo toliko z náklonnosti náležité; dávat přednost v lásce cizinci před domácím je proto zvrácením náležité náklonnosti, ježto pravá láska začíná
10 vždy u sebe sama a potom se přenáší na potomky podle příbuzenství.

Protože pak národ německý, který nemá vůbec žádného obyvatelského práva v Českém království, v rozličných záležitostech na pražském vysokém učení si osvojil k užívání tři hlasy, jak nás o tom došla věrohodná zpráva, a poněvadž národ český, téhož království pravý dědic, těší se
15 a užívá toliko jednoho hlasu, my tedy, považující za nespravedlivé a značně nevhodné, aby z prospěchu obyvatel, kteří po právu na něj mají nárok, těžili nadměrně cizinci a přistěhovalci, a oni pak aby se cítili být utiskováni nedostatkem a nevýhodami, přikazujeme vám mocí tohoto listu mocně a přísně, chcete tak rozhodně míti, abyste ihned, jak jej spatříte, bez všelikého odporu a zdráhání připustili národ český všim způsobem ke třem
20 hlasům při veškerých poradách, soudech, zkouškách, volbách a jakýchkoli jiných jednáních a řízeních řečené university podle vzoru zřízení, kterému se těší národ francouzský na universitě pařížské a jehož užívají ostatní národy v Lombardii a v Itálii, a ponechali jej od této chvíle na věčné časy
25 klidně užívat a těšit se z výsady těchto hlasů, nečiníce jinak, ačli se chcete vyvarovat našeho nejprudšího hněvu.

Dáno na Horách Kutných, osmnáctého dne měsíce ledna, v čtyřicátém šestém roce naší královské vlády v Čechách, v říši římské pak v třicátém třetím.

30 Důstojným rektoru a celé universitě pražské, nábožným našim milým.

1 *vždy rozmnožitel říše*: od středověku ustálené české znění lat. titulu římských králů a císařů „semper augustus“; středověký překlad lat. augustus (= vznešený, posvátný, pak vlastní jméno panovníka) spojením se slovesem augeo (= rozmnožovati, zvětšovati) – 11 *národ německý*: národem na středověké universitě se rozumělo sdružení členů university, pocházejících z téhož územního celku bez zřetele k jejich skutečné národnosti; na pražské universitě byly národy český, bavorský, saský a polský (vl. slezský), z nichž poslední tři, převážnou většinou německé národnosti, vystupovaly společně proti zájmům českého národa – proto také byly v panovníkově příkazu označeny společným názvem *národ německý; obyvatelského práva*: tímto termínem má být zdůrazněna příslušnost členů českého národa k českému státu, na rozdíl od cizinců, kteří takového práva nemají – 23 *na universitě pařížské*: pařížská universita byla rozdělena rovněž na čtyři národy, ovšem s převahou Francouzů – 24 *v Lombardii a v Itálii*: italské university byly rozděleny na různý počet národů; nejdůležitější z nich, universita boloňská, v době vydání Dekretu na 14 národů – 27-29 *v čtyřicátém šestém roce naší královské vlády v Čechách, v říši římské pak v třicátém třetím*: datování pomocí počtu let vlády je obvyklé v panovníckých listinách; odpovídá zde roku 1409 (Václav IV. byl korunován na českého krále už roku 1363, římským králem byl zvolen roku 1376)

JAN Z JESENICE OBRANA DEKRETU KUTNOHORSKÉHO

Jako první přímý důkaz, jak pronikavě zapůsobila změna poměrů na pražské universitě i na právní vědu, lze uvést dílo vzniklé z bojů o provedení a důsledné zachování panovníkova mandátu o rozdělení hlasů na universitě. Proti snahám německých mistrů zvrátit panovníkovo rozhodnutí a získat zpět ztracené pozice vystoupila česká strana perem svého čelného právníckého reprezentanta M. Jana z Jesenice neobsáhlým, avšak mistrně stylizovaným projevem na obranu panovníkova příkazu. Třebaže originál spisku je psán latinsky, projevil se v něm duch českého sebevědomí, politického rozhledu, diplomatické obratnosti i právní učnosti, takže je právem nazýván malým arcidilem husitské vědy o státu a právu. Není pochyb, že tento spis podstatně přispěl ke konečnému vítězství české strany a k ovládnutí university mistry českého národa.

Protože nejjasnější vládce a pán, pan Václav, král římský, vždy rozmnožitel říše, a král český, z milosti boží vládne nad královstvím Českým, proto podle zákona božího, zákona kánonů a zákona císařského jemu především a hlavně přísluší řídit své království a starat se o mír a zvláštní výhody pro jeho obyvatele spíše než pro cizince. To vyplývá prvotně ze zákona božího a odtud dále z lidského.

Z toho se nejprve vyvozuje, že král Václav má vládní moc v Českém království nad universitou pražskou především, a hlavně k ustanovování jejích statut, a moc přijímat a odmítat jak cizince, tak i domácí podle 10 lepšího řádu, staraje se o výhody domácích.

Za druhé je zjevné, že král Václav spravedlivě mohl dáti a dal obyvatelům svého království na pražské universitě tři hlasy oproti cizím národům, které sám nejjasnější panovník ve svém listu označuje jako jeden národ německý, protože se tyto národy i samy navzájem pevně sjednotily.

15 Za třetí je zjevné, že cizí národy nespravedlivě potírají zmíněné darování, nechtějice poslouchat samého pana krále jako nejvyššího v království Českém, protože apoštol Petr říká (1 Petr. 2): „Poddáni buďte všelikému lidskému zřízení, buďte králi, jako nejvyššímu“ a dodává jako důvod: „nebo 20 tak jest vůle boží.“ Je totiž prospěšné sklánět své šíje i samým králům, biskupům a kněžím (distinkce 10 Certum est a distinkce 24 Valentinianus). Tak učinil nejvyšší kněz Kristus, který se podrobil Pilátově soudní pravomoci, a sám platil a prikazoval platiti pohanskému císaři poplatek (Mat. 11 a 22). Odtud právem náleží králům poddanství a placení poplatku (11, 25 kvestie 1 Si tributum od Ambrože a kap. Magnum, kvestie 3 Si dominus od Jeronýma a kap. následující 25, kvestie 8 Tributum atd.).

Za čtvrté je zjevné, že obyvatelé království Českého, skuteční Češi, jak laikové, tak i klerikové, mohou z darování králova přijímat, mít a držet zvláštní výhody v radách a při vládě, na předních a vedoucích místech k obohacení a cti téhož krále a jeho královské důstojnosti. To je zjevné, 30 neboť král může spravedlivě dát předním obyvatelům svého království výhody takového druhu; je tudíž závěr správný.

Za páté je zjevné, že král Václav spravedlivě dal přednost českému národu mistrů i studentů na pražské universitě před cizími národy v radách, soudech, zkouškách, volbách a v jakýchkoli jiných jednáních a řízeních 35 svrchu řečené university, podle toho, jak Jeho Milost obsáhleji vyznává ve svém listu, vydaném velmi dobrotivě a spravedlivě.

Za šesté následuje, že cizí národy, popř. národ německý mají nebo má pokorně poslechnout pana krále v příkazu o dání tří hlasů českému národu, aby nepocítili pokárání spolu s reptajícím, kterému bylo řečeno od hospodáře (Mat. 20): „Příteli, nečiním tobě křivdy; vezmi, co tvé jest, a jdi. Zdaž 40 mi není dovoleno činit, co chci? Zdaž je oko tvé proto nešlechetné, že já jsem dobrý?“

Za sedmé se vyvozuje, že především národ český má řídit ostatní národy na pražské universitě. To je za prvé zjevné na základě podobnosti 45 ze zákona božího; neboť pán (Deut. 28) svému lidu slibuje: „Jestliže uposlechněš přikázání hospodina boha tvého, kteráž já dnes prikazuji tobě atd., ustanoví tě hospodin bůh tvůj za hlavu a ne za ocas, a budeš vždy nadřazen a nikoli podroben.“ A znovu: „Vyvýší tě bůh nad všechny národy, kteréž

jsou na zemi.“ Jestliže tedy bůh stanovil svůj poslušný lid jako hlavu,
50 vyvýšil nad všechny národy, tedy podobně král český může, ba dokonce má
stanovit jako hlavu a ne jako ocas národ český, který jest jeho poslušný lid,
aby byl vždy nadřazen a nikoli podroben; následuje, že národ český, po-
slušný krále, má být v České zemi vyvýšen nad všechny ostatní, má být
55 hlavou a ne ocasem, vždy nadřazen a nikoli podroben; a v důsledku toho
především národ český má řídit jiné národy na pražské universitě, za před-
pokladu soudržnosti university i národů v ní spojených...

Za osmé následuje na ten čas, že národ německý, který žádá prvenství
a nadvládu se třemi hlasy nad jedním hlasem národa českého na pražské
60 universitě, chce být vyvýšen nad národ český, chce být hlavou a ne ocasem,
chce být vždy nadřazen a nikoli podroben, a neposlouchaje královských
příkazů, protiví se tak božimu příkladu a královskému rozkazu, nemá být
žádným způsobem vyslechnut v jakékoli žádosti.

Ale poněvadž dání tři hlasů českému národu je interpretace zlaté buly,
provedená panovníkem, tvoří tudíž právo pro český národ. Proč by se tedy
65 český národ netěšil takovému právu?

Dále v každé přísaze je vyňata pravomoc vyššího a panovníka (O pří-
saze, kap. Veniens). Je zjevné, že proti prohlášeným bulám panovníka
žádné přísahy se nikoho netýkají a nikoho nezavazují.

Dále universita pražská nemůže nic stanovit ani potvrdit dovoleně proti
70 privilegiím a proti záměru panovníka, a kdyby něco takového učinila, bylo
by to marné, neplatné a bezpodstatné. Ale je zřejmé, že záměrem panovníka,
císaře nejslavnějšího, bylo království a tím jeho obyvatele vyvýšit v počtách
nad jiné, když říká ve svém listu: „Protože jsme znepokojováni mimořád-
nou starostlivostí, zvláště obracejíce pozornost naší mysli k tomu, jak by
75 naše království České, které máme v oblibě přednostní náklonností mysli,
o jehož povznesení se staráme se všemožnou pečlivostí, dbáme o jeho čest
a zdar s veškerým úsilím.“ Ale ježto čest a zdar nepřisluší kamenům a stro-
mům v království Českém, vyplývá z toho, že císař zamýšlel čest a zdar pro
obyvatele Českého království před všemi ostatními. Universita pražská
80 tudíž ani nemůže, ani nemohla nic dovoleně stanovit ani potvrdit proti zámě-
ru panovníka, takto vyjádřenému v jeho listu. A protože je proti povznesení
a proti cti Českého království, protože je to proti cti Čechů, aby národ
německý měl tři hlasy proti jednomu národa českého ani byl tak v království
Českém hlavou a ne ocasem, byl tak nadřazen a nikoli podroben, nemohla
85 to tedy universita pražská dovoleně ustanovit a potvrdit proti záměru
panovníka.

Za sedmé namítá národ německý, že na počátku při založení vysokého
učení němečtí mistři stáli na prvním místě a řídili Čechy a rozdělili univer-
situ na národy podle své vůle; tudíž je jim stále ještě dovoleno tak činit

90 a v důsledku toho má národ český být podroben národu německému jako služebník.

Na to se odpovídá podle oněch slov Apoštola ke Galatským, kap. 4: „Dokud jest dědic maličký, nic se neliší od služebníka, třebas je pánem všeho, ale jest pod ochránci a správci až do času stanoveného od otce,“
95 a dále: „A tak již není služebník, ale syn, a jestliže syn, tedy i dědic z milosti boží.“ Z tohoto výroku se na základě podobnosti usuzuje: Jestliže na počátku university byli Češi maličci ve vědách a tím pro nízkou úroveň věd byli jakoby služebníky Němců, tedy třebas byli dědici království, byli jakoby služebníky Němců až do času předem určeného otcem, totiž císařem,
100 který říkal: „Až vyrostete ve vědách, budete vy páni a dědici, posečkejte maličko.“ Protože vskutku již s pomocí boží nastala plnost času, v kterém mistři čeští mnohonásobně počtem převýšili mistry německé a ve všech vědách a schopnostech se pozvedli nad cizince, vyplývá z toho, že již nejsou služebníci, ale synové, a jestliže synové, tedy i dědici určení bohem. Nechť
105 tedy ustoupí správcové a ochránci, kteří hledali u dědiců království vlastní prospěch, a dědici, jimž patří dědictví, nechť panují na věky věků! Amen.

1 vždy rozmnožitel: srov. výklad na s. 389 – 3 podle... zákona kánonů a zákona císařského: tj. podle církevního i římského práva – 13 ve svém listu: míněn Dekret kutnohorský (též dále) – 15 cizí národy nespravedlivě potrají: nárazka na odpor tří cizích národů (na universitě) proti panovníkovu mandátu a na jejich pokusy působit na krále Václava, aby ho změnil – 20: Friedb. 1,20 a 235 (tj. správně dist. 63) – 22 poplatek: správně Mat. 17,24 a 22,21 – 23 placení poplatku: Friedb. 1,634 a 669; poslední citát je nepřesný, správně C. 23 qu. 8 c. 22 (Friedb. 1,961) – 62: zde končí úvodní část spisu (dále část textu vynechána) – 63n.: Závěrečná část spisu, která dovršuje vyvrácení námitek německých mistrů, jimiž odůvodňovali svá domněle vyšší práva a protestovali proti panovníkovu příkazu – 63 zlaté buly: zakládací listiny university z r. 1348 – 67: cit. Dekretály Řehoře IX. (Friedb. 2,364) – 72 císaře nejslavnějšího: Karla IV. – 73-77: citován doslova úsek zakládací listiny university – 93 dědic: citát z bible vybrán tak, aby vynikla reminiscence na text panovníkova příkazu, v němž je český národ označen jako pravý dědic království

AKTY ÚSTAVNÍ A MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ

Hospodářské i vojenské převraty husitské epochy byly doprovázeny bohatým životem politickým a z nejrůznějších dohod mezi stranami, úmluv, sněmů, mírových návrhů, programových projevů nebo diplomatických jednání se dodnes zachovalo veliké množství písemností. Značná část z nich, zejména pokud šlo o jednání mezi stranami v Čechách, byla sepsána česky. Čeština tak prokázala svou schopnost stát se i jazykem politických aktů, jazykem diplomatickým, který se svou vyjadřovací schopností plně vyrovnal jazykům jiným.

ZÁPIS SNĚMU ČÁSLAVSKÉHO Z R. 1421

První ukázka politického aktu, kterou zde uvádíme, je zápis sněmu čáslavského z r. 1421, jednoho z největších, které se v husitské době konaly. Sněm se sešel krátce po vítězném tažení spojených husitských vojsk do východních a severovýchodních Čech, kterým byla rozlehlá část státu získána pro revoluční moc. Úkolem sněmu bylo uspořádat poměry v státě. Jádrem sněmovního usnesení jsou čtyři Pražské artikuly, základní program husitství, který sněmovní usnesení přijalo jako základní zákon státu. Současně sněm odmítl krále Zikmunda, protože se svým postupem proti Čechům stal nehodným české koruny. Správa království měla být zajištěna jmenováním prozatímní vlády, mezi jejímiž dvaceti členy byl spolu se zástupci mocných panských rodů a neurozenými zástupci husitských měst (Prahy, Tábora, Rožmitálu, Žatce, Hradce Králové a Kouřimě) také Jan Žižka.

My, purgmistři, konšelé i obce Velikého a Nového měst pražských, Konrád, boží milostí arcibiskup kostela pražského a papežské stolice legát, Oldřich z Rožmberka, Čeněk z Vartemberka, odjinud z Veselé... s jinými pány, rytíři, panošemi, městy i obcemi k zákonu božiemu a k nám příchylnými, vyznáváme tiemto listem obecně všem, ktož jej uzrie nebo čtúce uslyšie, že znamenavše mnohé rozličné a veliké nesnáze, búře, záhuby, pálenie, násilé i jiné rozličné neřády v království našem Českém vzniklé pro nesvornost vuole, rozumu a žádostí ku pravdám světle písmem svatým ohlášeným, žádajíce vši naši pilností, jakožto dlužni jsme, ty neřády v řád a ty búře v klid a v svornost uvésti, a tady obecné dobré téhož královstvie napraviti a upevniti, učinivše a svolavše sněm obecný České země, všichni vespolek za jeden člověk na tom sněmu se ustanovivše v takúto smlúvu a v jednotu vnikli jsme a vstúpili i mocí tohoto listu vnikujem a vstupujem:

Najprvé, aby chom týchto pravd božských dole psaných svornú myslí a vši naši snažností hájeli a bránili proti každému člověku, jenž by nám na nich anebo na které z nich kterýmž kolivěk obyčejem překážeti a škoditi mienil a od nich nás mocí tisknúti chtěl; a je sami osobně s svými poddanými držeti a skutečně vésti máme, leč bychom lépe písmem svatým zpraveni byli, kterémuž by písmu mistři pražští a kněžie odolati písmem svatým nikoli nemohli. Kterýchžto pravd rozum těmito slovy takto položen jest a oznámen:

Najprvé, aby slovo božie po království Českém svobodně bez príkazy od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno.

Druhé, aby velebná svátost těla a krve pána našeho Jezukrista pod dvěma způsoboma chleba a vína všem věrným křesťanom starým i mladým svobodně byla rozdávána podlé jeho ustavenie a príkazanie.

Třetíe, že mnozí kněží a mnišie světským řádem panují nad velikým sbožím tělesným proti Kristovu príkazaní a na príkazu svému kněžskému úradu a k veliké škodě stavu světského, aby takovým kněžím to neřádné

30 panovanie odjato a staveno bylo a aby podlé čtenie nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému.

Čtvrté, aby všichni hříchové zevní smrtedlní a jiní neřádivé zákonu božiemu odporní řádem a rozumně od těch, jenž úřad k tomu mají, v každém stavu byli stavováni a kázáni a zlá a křivá pověst o této zemi České
35 aby očištěna byla, tak aby se obecné dobré království a jazyku českému dalo.

Páté, abychom krále Sigmunda uherského, jímž jsme a jeho pomocníky najvíce zavedeni i všecko království České jeho bezprávím a ukrutenstvím škodlivosti došlo převeliké, za krále ani za pána dědičného koruny České,
40 jíž se jest tú nehodností sám znehodnil, nikoli nepřijímali ani jměli, dokudž nás a jeho živosti najdále stávati bude; leč by pán buoh ráčil a vuole i hlas najprvé byly k tomu slavného města Pražského, pánuov českých, obce táborské, rytieřuov, panoší, měst i jiných obcí českých, kteříž a kteréž jsú již přistúpili a ještě přistúpie ku pravdám artikulóv svrchu psaných; neb
45 jest ten král zevný tupitel těch pravd svatých často psaných, písmem svatým jasně doličených, a vrah cti i osob jazyku českého. Pakli by kteří páni a zemané, města nebo obce které koli od jiných se pánuov nebo zemanuov vytrhnúce ku pravdám božím přichylných tomu králi nákladni a pomocni byli, buď to radú, nebo skutkem bez svolenie obce pražské, pánuov,
50 zemanuov i obcí jiných svrchupsaných, a to na ně dovedeno bylo dobrým svědomím, a jsúce napomanuti posly nebo listy jistými toho hned skutečně neodpadli, tehdy aby ten nebo ti u pokutu dole psanú upadli.

Šesté jsme se společně a jednostajně svolili a vyvolili z sebe mužuov múdrých, stálých a věrných dvadcti: Oldřicha z Rožmberka, Čenka z Vartemberka, odjinud z Veselé, Oldřicha z Hradce, Hynka Krušinu z Lichtemberka a Jindřicha Berku z Dubé z pánuov, Jana z Kněževsi, Lideře z Radkovic, Pavlika, Jana Charváta z pánuov pražských a obce, Jana Žižku z Trocnova, Zbyňka z Buchova, Janka z Smilkova, Mikuláše z Barchova, Milotu z Chřenovic, Onše z Měkovic, Jindřicha z Boharyně, Francu z Rosentála, Vacka z Žatce, Matěje Pražáka z Hradce na Labi, Petra Hostic z Kúřimě k správě, k zřiezení a k všelikaké způsobě koruny a království Českého. Kterýmžto úředníkóm, správciím a vladařóm všem vespolek dali sme a mocí tohoto listu dáváme plnú moc a právo k zřiezení, ku poklidu a k všelikému země České upokojení i ukrocení všech potrzek a nesvorností i neřáduov
65 všelikakých k stavování mezi obcemi i osobami v království Českém vzniklých anebo vznikujících, slibující dobrou naši věru beze všie zlé lsti, což by koli napřed psaní vladaři a správce společně a jednostajně, anebo k čemuž by se s obú stranú větčí díel obapolně svolili, přistúpili, sjednali a vyřkli, anebo nám všem neb komu z nás co prikázali, to my všecko věrně bez meškání přijieti, učiniti, splniti a poslušni býti máme, a zvláště v tom, když
70 bychme všichni anebo někteří z nás od těch úředníkuov anebo správci napo-

menuti byli ku pomoci a obraně země aneb jiné krajiny, tehdy slibujem osobně se vši svú mocí vzhóru býti a tu, kdež nám rozkáží, se postaviti a jich rozkázanie naplniti. A tiem každý z nás jest povinen, leč by která
75 hodná příčina v tom překazila, kteráž by od těch vládařuv přijata byla. Ale vždy moc naše, kteráž muož od nás jmiena býti, aby vyslána a vypravena byla. Také jest znamenitě svoleno, že ač by kto nechtěl k této úmluvě a k artikuluom spasitedlným svrchu psaným přistúpiti, ten nebo ti k tomu mají připuzeni býti a jej nebo je za naše nepřátely mieti podlé nálezu
80 svrchu psaných vládařuv. Dále jest společně svoleno, že neuchoval-li by buoh kterého v tom času z těchto vládařuv aneb že by některý z nich obci se nelíbil, tehda táž obec, z kterež jest ten vladař, bude moci na jeho miesto jiného hodného tak movitého voliti a postaviti. Také ti úředníci svrchu psaní mají v svých nesnazšiech věcech, kterýchž by sami rozděliti a uhoditi podlé
85 zákona božieho nemohli neb neuměli, dvú duchovní, totiž mistra Jana Příbrama a kněze Jana kazatele, mezi se povolati a jich dobrú a řádnú zprávu slyšeti a každému rád a spravedlnost učiniti. Dále také znamenitě jest toto přičiněno, aby ti jistí vladaři a správce moc svrchu psanú od nás jim společně danú toliko do svatého Václava nynie najprv příštieho měli,
90 a nic dále; leč bychom v tom času krále pánem bohem došli, tehdy každý stav svrchu psaný při svých rádiech a svobodách má ostatic, tak aby čtyrie artikulové spasitedlní svrchu psaní v tom byli od každého stavu zachováni, a leč by na to znova všech nás zvláštnie a jednostajnie svolenie, ustanovenie bylo od pánuov, od obcí svrchu psaných.

95 Také jest společně svoleno, aby byl uložen obecný sněm všech kněží starších po království Českém, kteříž lid zákonem božím zpravují, a tu aby knězem arbibiskupem, mistry a kněžimi byl vešken rád kostelní ustanoven neřádóm a výtržkám všelikakým ku poražení a zkažení. Pod kterýžto rád kostelní všecko kněžstvo i žakovstvo v království Českém jednostajně
100 a svorně má podniknutí a podstúpiti; a jestliže by se který kněz vytrhl a z řádu vystúpil, chtě jinak vésti neb kázati, ten ode pánuov a obcí nikoli pro své výtržky nemá trpen býti, než ihned má odeslán býti k úředníkuom arcibiskupovým.

Také toto jest znamenitě přidáno a ustanovené i svoleno, že všichni
105 páni, rytieřie, panoše i obce, kteříž v tomto listě nejsú jmenováni a popsáni a kteříž potom ku pravdám božím a k nám chtieti budú přistupovati, ti všichni ve všechny kusy v tomto listu hlavniem uložené podniknutí mají a podstúpiti, listy svými s pečetmi visutými ku potvrzení se ku pokutám v tomto listu uloženým zavázati, tak jako by jich jména křestná v tomto
110 listu u plně byla sepsána a jmenována. Slibujice všechny kusy v úmluvě svrchu psané položené i každý z nich vésti, držeti a skutečně zachovati u plně a docela pod ztracením cti a viery našich, kteréž se tiemto listem beze všeho na nás vyznание odsuzujem, a aby sbožie i statkové naši na obecné dobré

115 připadli, jako by v zemských dskách byli zapsáni a pod věčným vypovědě-
ním z království Českého, jestliže bychom na čem, jehož bože nedaj, který
kus přestúpili svrchu psaný a toho opravití vedlé nálezu vladařuov napřed
psaných nechtěli, a to na nás očitě hodným a řádným nálezem aneb svědomím
120 bylo dolíčeno a světle dokázáno. A tomu všemu na potvrzení a lepší jistotu
pečeti jsme naše vlastnie s naším dobrým vědomím k tomuto listu jsme
přivěsili, jenž jest dán v Čáslavi na obecním sněmu léta od narození syna
božieho tisíc čtyři sta v jedenmezciemém létě, tu sobotu post Marcelli.

1: Jména jsou zapsána v pořadí důležitosti účastníků. Jako nejvýznamnější jsou na prvním místě uvedena města pražská před arcibiskupem a pány. Odpovídá to mocenskému postavení, jaké měla města pražská v r. 1421 po vítězném tažení na severovýchod a východ Čech; *obce lid, obyvatelé; Velikého a Nového měst pražských: Starého a Nového Města pražského* – 2 *Konrád*: pražský arcibiskup Konrád z Vechty přistoupil krátce před čáslavským sněmem k husitství; uváděl se však dále tituly, které měl dříve; odtud tedy označení „papežské stolice legát“; *kostela pražského arcidiecéze pražské* – 4 *s panošemi*: nejnižší stupeň šlechty; *přitčlynlými* přidržujícími se – 5 *vyznáváme* prohlašujeme, oznamujeme – 6 *znamenavše* pozorujícíe – 8 *ku pravdám světle... ohlášeným* k pravdám jasně zjeveným – 9 *pilností* snažností, horlivostí; *dlužní povinni* – 11 *sněm obecný* všeobecný, generální sněm – 12 *za jeden člověk* jednomyslně; *se ustanovivše* dohodnuvše se – 13 *unikli jsme* vešli jsme

16 *kterýmž kolivěk obyčejem* jakkoli, jakýmkoli způsobem – 17 *mocí tisknutí* násilím odváděti – 18 *držeti a skutečně věsti* zachovávatí a uskutečňovati; *zpravení* poučení – 19 *mistři pražští* mistři pražské university – 20 *rozum... položen jest* smysl je vystižen – 22-36 *Najprvé, aby slovo božie... jazyku českému dáo*: požadavky čtyř Pražských artikulů – 22 *bez příkazy* bez překážky – 24n. *druhé... třetí, ... čtvrté* atd. za druhé, za třetí, za čtvrté atd. – 26 *podlé jeho ustavenie* podle jeho ustanovení – 27 *světským řádem* světsky – 28 *nad sbožím tělesným* nad hmotnými statky – 29 *neřádné* nenáležitě, nepatřičně – 30 *stavno* překaženo; *podlé čtenie* podle evangelia – 31 *navedení* přivedení – 32 *zevní* veřejní – 33 *odporní* odporující; *řádem* podle řádu, řádně – 34 *stavování a kázání* stíhání a trestání; *křivá* nepravdivá – 40 *jiež se jest...* *znehodnil* kteréž se učinil nehodným – 41 *živostí* života; *stávati* trvati, existovati – 44 *artikulův* článků; přistoupení k čtyřem Pražským artikulům znamenalo přistoupení k husitskému programu; je zachováno několik listů, jimiž přistupují k artikulům některá města nebo šlechtici – 46 *dolíčených* dokázaných; *jazyku národa* – 48 *se vytrhnúce* odtrhnouce se; *nákladní a pomocní* byli přispívali a pomáhali – 50-51 *dovedeno... svědomím* prokázáno svědecktívím – 51 *napomanuli* napomenuti – 51-52 *toho... neodpadli* od toho neustoupili

53 *jsme se... jednostajně svolili* jednomyslně jsme se dohodli – 54n. *Oldřicha z Rožmberka* atd.: uvádí se dvacetičlenná prozatímní vláda, kterou tvořilo pět pánů, čtyři měšťané pražští, dva zástupci Tábora (Jan Žižka, Zbyněk z Buchova), pět zemanů a čtyři měšťané z měst venkovských – 61 *k zřiezení a k všelikaké způsobě* k všestrannému uspořádání – 64 *potržek* roztržek – 66 *vznikujících* vznikajících; *dobru naši věrú* věrně, upřímně – 68 *s obú stranú větší díel* obě strany (tj. katolická a husitská) většinou hlasů; *by se sjednali a vyřkli* shodli by se a vyhlásili – 70 *přijieti* přijmouti – 71 *napomenuti* vyzvání – 73 *vzhóru býti* být v pohotovosti – 74 *rozkázanie* naplniti příkaz splniti – 75 *hodná* důležitá, vážná; *leč by... překazila* ledaže by se vyskytla jako překážka – 76 *moc naše, kteráž muož od nás jmiena býti*

branná pomoc, kterou od nás mohou míti – 77 *znamenitě* výslovně; *ač* jestliže – 79 *připuzení* přinucení; *podlé nálezu* podle rozhodnutí – 83 *hodného tak movitého* vhodného tak mocného, vynikajícího – 84 *rozděliti a uhoditi* rozhodnouti a dojednati – 85 *dvů duchovní* (duál) dvou duchovních, kněží – 86 *kněze Jana kazatele*: Jana Želivského – 87 *řád a spravedlnost* co je podle řádu a spravedlnosti – 88 *příčiněno* připojeno – 89 *toliko do svatého Václava*: pravomoc byla prozatímní vládě udělena jen na necelé čtyři měsíce (do 28. září) – 90 *leč bychom... krále pánem bohem došli* ledaže by se nám od pána boha dostalo krále

95 *uložen* určen, ustanoven; *kněží starších* kněží předních, vedoucích; jde o výrazy biblického původu (překlad lat. presbyteri, seniores) – 97 *kostelní* církevní – 98 *výtržkám všelikakým ku poražení a zkažení* k odstranění a překažení všech výtržností – 99 *žákovstvo* duchovní s nižším svěcením – 100 *pod řád... podniknutí a podstúpiti* podříditi se a podrobiti se řádu – 101 *by vystúpil* vymkl by se

105 *popsání* napsání, vypsání – 107 *kusy* články – 112 *viery důvěry* – 114 *v zemských deskách* v zemských deskách; šlo o knihy pro všechny zápisy soudní a na zemském sněmu (srov. náš Výbor I, s. 811) – 117 *očitě zřejmě, zřetelně; nálezem aneb svědomím* zjištěním nebo svědectvím – 118 *dolíčeno* dotvrzeno; *svělle* jasně – 121 *v jedenmezietném létě* v dvacátém prvním roce; *tu sobotu post Marcelli*: 7. června

LIST MÍRNÝ ČESKÝCH STAVŮ

Předčasná smrt krále Albrechta (27. října 1439), který nastoupil na český trůn r. 1438 po svém tchánu Zikmundovi, přivedla znovu české země k rozhodování, jakým způsobem má být upravena vláda ve státě. Počátkem roku 1440 se konal v Praze sněm, jehož cílem bylo upokojení země a odstranění rozporů mezi zápasícími stranami. Po několikátýdenním jednání se sněm rozhodl pro řešení, které bylo pojato do tzv. *listu mírného*. Úmluvy obsažené v listu mírném byly úspěchem utrakvistické strany, vedené panem Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna. Podařilo se odstranit zásahy katolicky naladěné vlády Albrechtovy tím, že byly zrušeny panovníkovy dispozice pozemkovým majetkem, nepříznivé utrakvistům: byla zastavena činnost zemského soudu, který by jinak byl převážně v rukou pánů katolických, jmenovaných do úřadů za dřívější vlády, a především byla zaručena kompaktáta, tj. smlouvy učiněné mezi Čechy a koncilem basilejským o uspořádání církevních záležitostí ve státě. Významná byla i dohoda, že se má usilovat o potvrzení voleného arcibiskupa Jana Rokycany.

I když se dařilo uvést zásady mírného listu do praxe jen zvolna, přece jen znamenal tento dokument důležitý základ pro poměr mezi stranami v Českém království v době třináctiletého bezkráloví až do nastoupení krále Ladislava r. 1453.

Ve jméno božie, amen. My, Oldřich z Rosenberka, Menhart z Hradce, najvyšší purkrabie pražský, Pertolt z Lipé, maršálek královstvie Českého..., oznamujem tiemto listem a zápisem všem lidem nynějším i budúcím, že lítost a srdečnú žalost jakožto přirození Čechové toho majíce, že z dopuštění božieho pro hříechy nás všech po smrti slavné paměti krále a ciesaře Sig-munda, pána našeho, stalo se roztrženie v zemi naší České, v kterémžto mnohá záštie vznikla jsú a škody preveliké i záhuby staly jsú se, i učinili sme sněm obecný z jednostajného svolenie v městě Pražském na to a k tomu

konci, aby taková záštie a záhuby prestaly a vsecky hořkosti, nechuti,
10 nepřiezni, hněvové, nelibosti v tom záští kterak kolivěk vzniklé u plně,
věrně a právě potuchly, pomínuly a ovšem mezi námi uhasly a na věky
v potomních časech aby ničímž zlým žádnému člověku zpomínány nebyly.
Na kterémžto sněmu z daru božieho my všichni svrchu psaní páni, rytieři,
zemané i vsecka města královstvie Českého s námi a vedlé nás učinili sme
15 a zjednali mír, pokoj a jednotu mezi sebú a v tu jsme jednostajně a jedno-
svorně vstúpili s uobú stranú, úmluvy kusov a artikulov dole psaných učí-
nivše, z nichž první jest tento:

Najprvé svolili jsme se, aby kompaktáta, jinak smlúvy společné s legáty
basilejskými a s ciesařovú milostí učiněné a způsobené, což a jakož zjevně
20 svědčie, od nás všech a od našich světských i duchovních, jakož na koho
vedlé jeho povolanie a stavu slušie, byly držány a skutečně zachovány;
a také společně abychom o to stáli, co koncilium basilejské má nám učiniti,
aby bylo učiněno, zdržáno a vskutku zachováno.

Item dále ihned o mistra Jana Rokycanu, kterýž jest volen k arcibis-
25 kupství kostela pražského, svolili sme se všichni světští i duchovní, abychme
o to stáli vedlé toho volenie a podlé úmluv a zápisuov ciesařových, aby nám
byl potvrzen a svěcen; a když budem mieti krále, abychom to s Jeho milostí
umluvili mezi potřebnými věcmi, aby nám tak, jakož svrchu psáno stojí
a ciesařovy úmluvy a listové svědčie, toho ráčil pomocen býti k miestu při-
30 věsti; a my do krále i při králi, když uzříme přístup podobný poselstvím,
o to jeho potvrzenie a svěcenie máme a chceme pracovati i jinými věcmi
k tomu potřebnými se přičiniti. A mistr Jan již jmenovaný stojí a státi má
i chce v poslušenství vedlé úmluv a kompaktát na to učiněných.

Potom při věcech zemských a světských chtiece, aby nerovné, a ne-
35 snadno což jest mezi námi, bylo srovnáno, upokojeno a v poklid uvedeno,
takto jsme se ustanovili a svolili: Jestliže by král Albrecht učinil které
zápisy nebo dánie, ješto by to bylo ke škodě království koruny České anebo
straně té, kteráž jest proti Jeho milosti byla, anebo komu z nich, ješto by
jich dědičství neboli zápisuov dotýkalo se, tehdy my to společně z svolenie
40 jednostajného vzdvíhámy, aby moci nemělo.

Item úřady, kteříž jsou u desk zemských, poňavadž krále nemáme, ty
také ze spolka stavujem a zdvíháme až do pána a krále budúcieho anebo
obecnieho o to svolenie.

A my všichni svrchu psaní spolu i každý zvláště slíbili sme a mocí míru
45 tohoto a sjednanie sľubujeme svrchu psané artikule a smlúvy vsecky i každé
zvláště držeti a zachovati věrně, cele a u plně, lest všicku a faleš každý
v tom opovrhúce. A také vsecka města, kteráž jsou s námi na tomto sněmu
byla, slíbili jsou podlé nás svrchu psaných všech a s námi jednostajně totěž
vsecko, což svrchu psáno stojí, zdržeti a v celosti zachovati i listy své
50 obláštnie jedno každé město pod městckú pečetí přiznávací k držení těch

smluv dáti a položit. A jiní páni a zemané mají též učiniti, jakož jsou již teď dole psaní učinili a se k držení těch všech smluv ústně přiznali i pečeti své podlé nás k tomuto listu přivěsili: totiž pan Hanuš z Koldic, Jan z Vřesovic, Tuoma z Chotěmic, Jiřík odtudž z Chotěmic a z Vlašimě. Pakli by tyto smluv a míru učiněného držeti nechtěl, takového zastávati obyčejem 55 ižádným nemieníme, nébrž bude-li potřebie, toho máme sobě radni a pomocni proti němu býti jako proti tomu, jenž by obecné dobré, jednotu, svornost, mír a pokoj křesťanský kazil a rušil, jemu toho žádnú měřú ne-
trpiece.

60 Toho všeho na zdrzenie, pevnost, potvrzenie i svědečstvie my všichni svrchu psaní pečeti sme své vlastnie vědomě a dobrovolně přivěsili k tomuto listu, jenž dán a psán u Praze na sněmu obecním léta od narozenie syna božieho tisícieho čtyřstého čtyřicátého v pátek po svatém Pavlu na vieru obrázenie.

1 *Oldřich z Rosenberka* atd.: následuje výčet 68 jmen pečitelů, stoupenců strany Oldřicha z Rožmberka a strany utrakvistické, vedené Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna; uvádí se zde i Jiřík z Kunštátu a z Poděbrad – 4 *přirození* rodilí; toho nad tím – 6 *roztrzenie* roztržka, různice – 7 *zástie*: mінěny vzájemné války mezi feudály – 8 *sněm obecný všeobecný*, generální sněm; z *jednostajného svolenie* podle jednomyslné dohody – 9 *k tomu konci* za tím účelem – 11 *věrně a právě* opravdu, vskutku, skutečně, docela – 16 *s uobů stranů* (duál) z obou stran, tj. katolické a utrakvistické; *kusov a artikulov* článků

18 *svolili jsme se* dohodli jsme se – 19 *s císařovú milostí*: s císařem Zikmundem; *způsobené* dohodnuté, ujednané – 21 *držány a skutečně zachovány* dodržovány a uskutečněny, provedeny – 23 *zdržáno* dodrženo – 25 *k arcibiskupství kostela pražského* na úřad arcibiskupský pražské arcidiecéze – 26 *vedlé* podle – 29 *aby toho ráčil pomocen býti k místu přivěsti* aby ráčil pomáhat to uskutečnit – 30 *do krále i při králi* než budeme mít krále i až budeme mít krále; *podobný vhodný, náležitý* – 31 *o to... pracovatí* usilovat o to

34 *nerovné nesrovnalosti* – 36 *král Albrecht*: Zikmundův zeť a nástupce na českém trůně (1438-1439) – 37 *zápisy nebo dání* zástavy nebo darování – 39 *dědičství* vlastnictví – 40 *vzdvíhámy, aby moci nemělo* rušíme, aby nemělo platnost, aby neplatilo – 42 *ze spolka stavujem a zdvíháme* společně zastavujem a rušíme

50 *listy své obláštnie* své zvláštní listy – 53 *podlé nás* společně s námi; *Hanuš z Koldic* atd.: pán na Bilině, stoupenec Jiřího z Poděbrad; Jan z Vřesovic, syn Jakoubka z Vřesovic, známého z husitských válek; zemanská rodina z Chotěmic pocházela ze Soběslavska – 55-56 *zastávati obyčejem ižádným nemieníme* nijak se nemíníme zastávat – 56-57 *toho máme sobě radni a pomocni... býti* v tom se máme radit a pomáhat si – 63-64 *v pátek... obrázenie*: 29. ledna

NÁVRH SVĚTOVÉ MÍROVÉ ORGANIZACE

Když papež Pius II. v roce 1462 odvolal kompaktáta – dohodnutá mezi zástupci husitských Čech a koncilem, ale nepotvrzená papežem –, octlo se husitství ve svrchovaném nebezpečí, protože byla ohrožena sama jeho podstata. Za

této situace podnikl král Jiří velkorysou státnickou akci v návrhu organizace evropských států, jež se měla napříště stát vrcholným orgánem, který by mírovou cestou řešil veškeré spory mezi státy, odstranil nebezpečí tureckých vpádů a omezil nepřímou papežský vliv v evropské politice. I když nakonec návrh krále Jiřího nedosáhl svého cíle a nebyl přijat, znamenal přece jen jeden z nejpozoruhodnějších pokusů o úpravu vztahů mezi státy, byl diplomatickou akcí, jaká ve své době neměla obdoby, a jeho mírová tendence, vtělená do předpisů o mírovém řešení sporů mezi státy, je nejprůkaznějším dokladem politické prozíravosti a státnické zralosti jejího tvůrce.

Autorem precizní, hluboce promyšlené formulace latinského originálu je nejpravděpodobněji králův rádce Antonio Marini z Grenoblu. Neúspěch akce byl zaviněn jednak odporem papežské politiky, která projektu bránila ze všech sil, neboť jeho přijetí by bylo znamenalo podstatné omezení politického vlivu papežského dvora, jednak – a to především – nepřipraveností tehdejších politických poměrů pro tak převratnou změnu nazírání na mezinárodní vztahy. Z návrhu krále Jiřího uveřejňujeme v českém překladu jeho podstatnou část.

Ve jménu pána našeho Ježíše Krista; my, A. B. C., známo činíme všem i každému zvláště na věčnou paměť: Když pročítáme spisy starých historiků, zjišťujeme, že křesťanstvo bylo kdysi ve velkém rozkvětu, lidmi i majetkem mocné, a tak se rozkládalo do délky a šířky, že v jeho lůně bylo zahrnuto 5 stosedmnáct přebohatých království, že samo také vyslalo tolik lidí, že na dlouhý čas obsadilo velkou část pohanstva spolu s hrobem páně; a nebylo tenkrát na celém světě národa, který by se odvážil napadat vládu křesťanů. Avšak všichni víme, jak je dnes křesťanstvo roztrženo, stísněno, otrěseno a všeho bývalého lesku a slávy zbaveno. Vždyť v samém křesťanském světě 10 došlo před krátkou dobou k takové změně, že kdyby někdo ze starých králů, knížat či šlechticů vstal teď z hrobu a navštívil křesťanské země, vůbec by svoji vlast nepoznal. Když totiž téměř celý svět rozkvétal svatostí křesťanského náboženství, svedl proradný Mohamed z cesty nejprve nepatrný národ Arabů; poněvadž se však opomnělo čelit jeho prvním poku- 15 sům, získal si postupem doby takové množství zbloudilých lidí, že podrobil své moci nejvybranější části Afriky a krajiny Asie a podnítil je k nejhorší věrolomnosti. Potom ničemní Turci, kteří před nedávnem dobyli nejprve slavného císařství řeckého a potom četných dalších křesťanských zemí a království, odvěkli téměř nespočetné množství lidí z křesťanských krajin. 20 Všechno jim dáno v plen, přečetné kláštery a velké chrámy boží byly ničeny a vydány zkáze; a ještě jiné nespočetné zločiny provedli a spáchali.

Ó zlatá provincie! Ó křesťanstvo, ozdobo země, jak jsi bylo zbaveno vši cti? Jak jsi pozbylo nejskvělejšího lesku? Kde je onen zápal tvých lidí? Kde je úcta, kterou ti prokazovaly všechny národy? Kde královský majestát? 25 Kde sláva? Co ti byla platná tak četná vítězství, když jsi tak záhy samo mělo být vedeno v triumfálním průvodu? Co je platné, že jsi odolalo moci pohanských vůdců, když nyní nejsi schopno odrazet útoky sousedů? Ó běda, osude! Běda, nestálosti! Jak rychle se mění osudy říší! Jak nestálá jsou krá-

lovství! Jak rychle se rozpadají mocnosti! Není však lehké poznat, jaká je
30 příčina takové změny a zkázy, poněvadž záměry boží jsou skryty. Pole jsou
stále tak úrodná, jako bývala kdysi, stejně tučná jsou stáda, vinice jsou
výnosné, zisky plynou z rýžovišť zlata i stříbrných dolů, lidé jsou rozumní,
příčinniví, bystří, mnohých věcí znalí; osvěta je v rozkvětu jako dosud nikdy.
35 Co to tedy je, co křesťanství tak ponížilo, že z výše uvedených stosedmnácti
království zůstalo v lůně křesťanstva nakonec jenom šestnáct? Jsou to snad
četné hříchy, které chce bůh ztrestat, jak to čteme v Starém zákoně, že se
nejednou stalo? Zdá se nám proto, že je třeba pečlivě uvážit, aby se napra-
vilo, bylo-li v čem pochybeno, a aby byla zbožnými skutky obměkčena ve-
lebnost boží, jež je zřejmě rozhněvána nějakou nepravostí. Protože však
40 víme, že bůh spravedlivě a milosrdně jedná s těmi, jejichž nepravosti na
tomto světě trestá, a že sám pokládá lidstvo za děti, které miluje, napravuje
a kárá a skrze mnohá protivenství k dílu ctnosti přivádí, proto obra-
cejíce svou naději k pánu, o jehož věc jde, domníváme se, že bychom nemohli
učinít nic zbožnějšího pro naši bezúhonnost, nic vhodnějšího pro naši
45 počestnost a nic slavnějšího k naší chvále, než se přičinit, aby byl nastolen
opravdový, spravedlivý a pevný mír, obnovena jednotu a láska mezi křes-
ťany a víra Kristova bráněna proti sveřepému Turku. K tomu totiž jsou
nám svěřena království a knížectví, aby vši nám dostupnou starostlivostí
a péčí byl slaven mír, postavení státu upevňováno, války proti nevěří-
50 cím šťastně vedeny a hranice státu chráněny a rozšiřovány. K tomuto cíli
mají a musí všichni lidé, všechny národy a všichni králové a knížata ochotně
a pohotově přispívat. Neboť říkáme-li si křesťané, musíme se starat o to,
aby křesťanské náboženství bylo chráněno; a nechceme-li býti proti Kristu,
jsme povinni za jeho víru bojovat a s ním stát. Duch svatý totiž zatracuje
55 ty, kteří spolu s ním nebojují, kteří proti nepříteli nevystupují, kteří se
nestaví jako zeď před dům Izraele; a nikoho nemůže zdržet od služby bohu
ani sladkost vlasti, ani skvělé paláce, ani přemíra bohatství. Je přece nutno
sloužit tomu, který se pro nás nezalekl podstoupit smrt na kříži, který chce
dát jako odměnu každému věřícímu nebeský domov, kdež je pravá vlast,
60 nesmírné příbytky, nesrovnatelná bohatství a život věčný. A proto tedy,
ač je osud Řeků v této době žalostný a ač je třeba hlasitě oplakávat pohromu
Konstantinopole a ostatních zemí, my, jestliže toužíme po slávě, měli bychom
uvítat tuto příležitost, jež nám umožní uchovat si tu čest, abychom byli
nazýváni obránci a zachránci jména křesťanů. A proto toužíme po tom, aby
65 takové války, loupeže, zmatky, požáry a vraždy, jež zachvátily, jak jsme
– ó běda – uvedli, samo křesťanství již skoro ze všech stran, jež pustoší pole,
drancují města, drásají země a jež nesčetnými strastmi hubí království
a knížectví, přestaly a úplně byly vykořeněny a aby byl obnoven žádoucí
stav vzájemné lásky a bratrství v chvályhodném svazku, dospěli jsme na
70 základě důkladné znalosti, po předchozí zralé úvaze, po vzývání milosti ducha

svatého a s radou a souhlasem prelátů, knížat, velmožů, šlechticů a našich doktorů božského i lidského práva k vytvoření takového svazku spolenectví, míru, bratrství a svornosti, jenž by neotřesitelně trval z úcty k bohu a pro zachování víry a jenž by pro nás, dědice a budoucí naše nástupce
75 trval věčně v té podobě, jak se dále uvádí.

1. Především tedy na svou víru katolickou a slovem královským a knížecím prohlašujeme a slibujeme, že od této hodiny a dne nadále budeme navzájem dodržovat a zachovávat čisté, pravé a upřímné bratrství a že pro žádné obrany, pro žádné žaloby nebo pře vzájemně nesáhneme po zbraních
80 aniž komu naším jménem po nich dovolíme sáhnout, ale že spíše budeme jeden druhého podporovat ve smyslu dále psaných ustanovení proti každému žijícímu člověku, který by nás anebo i jen někoho z nás se pokoušel holým skutkem a bez pravoplatného nálezu nepřátelsky napadnout.

2. Za druhé, že žádný z nás neposkytne pomoc nebo radu ani neschválí
85 jednání proti osobě druhého a že nebudeme ani sami, ani prostřednictvím jiného či jiných nějak strojit nebezpečí či smrt oné osobě, aniž schvalovat jednání těch, kteří by chtěli strojit bezprávné úklady, ale že budeme podle možností pečovat o zachování zdraví, života a cti druhého.

3. Za třetí slibujeme způsobem výše uvedeným, jestliže by někdo
90 nebo někteří z poddaných kohokoli z nás spáchal nebo spáchali nějaká zpusťování, plení, loupeže, požáry či jiné druhy zločinů v královstvích, knížectvích nebo v zemích druhého z nás, že budeme žádat, aby tím řečený mír a svaz nebyl rušen ani rozbíjen, ale aby ti zločinci byli pohnáni k odčinění škody, nebude-li to možno po dobrém, tedy soudně od toho, v obvodu
95 jehož pravomoci mají bydliště či na jehož území byli odhaleni jako přestupníci; aby tak byla nahrazena z jejich majetku škoda jimi způsobená a oni sami podle povahy zločinu i jinak patřičně potrestáni. Ony zločince potom, kteří by se soudu zprotivili, budou jejich páni podle bydliště i podle
100 místa spáchaného činu zavázáni a povinni pronásledovat a hubit, aniž bude jeden čekat na druhého. Jestliže někdo z nás, v jehož obvodu sídlil pachatel nebo na jehož území byl zločin spáchán a pachatel zadržen, by zanedbal a opominul výše uvedené zásady, tehdy má jej i pachatele podle práva stihnout stejný trest a ten, kdo utrpěl bezprávi nebo škodu, může tohoto člověka z našich řad před níže uvedeným parlamentem nebo konsistoriem
105 soudně zažalovat a stíhat.

4. Za čtvrté si přejeme, aby v případě, že by od někoho nebo některých, mimo tuto dohodu vzájemné lásky a bratrství stojících, aniž jim bylo ukřivděno či byli vyprovokováni, byla vyhlášena komukoli z nás válka nebo došlo k válečnému napadení (což – jak se domníváme – nelze trpět za trvání
110 tohoto přátelství a lásky), aby tehdy vyslalo níže uvedené shromáždění ve jménu všech účastníků této dohody a na společné naše náklady, byť ani o to napadený druh nežádal, své oficiální mluvčí k urovnání sporů a obnovení

míru na místo stranám vhodné a tam, za přítomnosti sporných stran nebo jejich mluvčích vybavených plnou mocí, pilně a usilovně se snažilo přimět 115 sporné strany k svornosti a míru cestou přátelské dohody, je-li to možné, nebo aby zvolili rozhodčí či se domáhali práva před příslušným soudcem nebo parlamentem či konsistoriem způsobem níže uvedeným. A jestliže by pro jednání útočníka nebo pro jeho nedostavení nemohl být sjednán mír a jednota některým z výše uvedených způsobů, tehdy my všichni ostatní 120 jednomyslným a svorným rozhodnutím po jednotlivá léta budeme pomáhat napadenému nebo bránícímu se druhu našemu v obraně jak z desátek našich království, tak i výnosy a příjmy našimi a poddaných našich, jež jsou ročně průměrně vynakládány na třídní potřeby jejich domu a domácnosti, a to ve výši a po hranici, jež by byla stanovena a dohodnuta naším shromážděním nebo jeho většinou jako přiměřená a vhodná pro dosažení míru napa- 125 deného druhu.

5. A aby byly lépe potlačeny nesváry a války, když již pomyšlení na ně působí jedněm i druhým, kdo je podstupují, bolesti, a aby se upevnil mír i mezi ostatními, k naší dohodě nepřislušejícími křesťany, přejeme si a nařizujeme, aby v případě, že by vznikly neshody nebo válka mezi druhými křesťanskými knížaty a vrchnostmi, do našeho bratrského svazu nezapoje- 130 nými: tehdy aby vyslalo naše níže uvedené sdružení naším jménem a na naše společné náklady mluvčí, aby přátelsky nebo cestou práva, jak je výše uvedeno, nastolili mezi spornými stranami podle možnosti svornost. Kdyby 135 obě strany nebo jedna z nich odmítala nabídku přijmout a od války a bojů upustit a dále válčila nebo s válčením nechtěla přestat, nechť je přivedena k pořádku způsoby a formami v předchozím článku uvedenými.

6. Dále žádáme, aby ti, kteří by se pokusili jakýmkoli způsobem rušit nynější náš mír, nebyli přechováváni, pod ochranný list bráni, ochraňováni, 140 podporováni, aniž měli nebo mohli získat nějakou přízeň pod jakoukoli záminkou v některém z našich království, knížectví, panství, území a obvodů, hradů, měst, obcí nebo tvrzí; ale bez ohledu na nějaký ochranný list budou vězněni, chytáni a trestáni jako rušitelé obecného míru podle povahy zločinu nebo přestupku, jak by toho jeden každý zasluhoval.

7. Kromě toho chceme a ukládáme tímto úředníkům a poddaným našim, všem i jednotlivým, aby nikdy – společně nebo odděleně – nepřijí- 145 mali žádného člověka do své ochrany a záštity nebo mu jakkoli neposkytovali nebo neslibovali všeobecný či zvláštní ochranný list, aniž si předem zvláště a jmenovitě nezajistí, že ochranný list či ona záruka nebudou toho, komu jsou vystavovány, chránit a bránit před bezpečnostními opatřeními 150 našeho nynějšího míru, aby totiž v případě, že by byl nařčen, upadl do podezření nebo byl obžalován z rušení míru, mohlo být bez této překážky proti němu postupováno, jak výše uvedeno, i cestou spravedlnosti.

8. Kdo by se však vědomě spojil s rušitelem nynějšího míru a jemu pod

155 jakoukoli záminkou poskytl buď radu, pomoc či přízeň nebo jej přechovával
nebo se opovážil jeho samého ochraňovat nebo bránit nebo mu dokonce dal
ochranný list proti našemu nynějšímu svazu, nechť jej očekává stejný trest
jako pachatele.

9. Protože však není možno, aby mírové úsilí existovalo bez spravedl-
160 nosti a spravedlnost bez něho, ježto mír se rodí a je zachováván ze spravedl-
nosti a bez ní my a naši poddaní nemůžeme v míru žít, spojujeme proto věc
míru se spravedlností; poněvadž však řád, jenž byl vydán o soudním
jednání, doznával v následujících časech mnohých změn, takže to došlo tak
daleko, že znenáhla pozbyl vůbec platnosti a praxe, přihlížeje k tomuto
165 stavu, mu nakonec dala novou podobu – považujeme proto soudní řád
vůbec za zmatený a domníváme se, že je třeba podle potřeb nové doby
a různých zemí, království a knížectví zavést do našich obyčejů, zvyklostí
a ustanovení nová práva, z lůna přírody čerpaná, čelit novým zlořádům
novými prostředky, jimiž by poctiví lidé byli odměňováni a přestupníci
170 kladivy trestů neustále drceni. Abychom postupně o jednotlivých věcech
pojednávali, rozhodli jsme se proto zřídit především jakési obecné konsi-
storium, jež by ve jménu nás všech a našeho celého sdružení zasedalo
v místě, kde by sdružení právě dlelo, a z něhož by se jako ze studnice spra-
vedlnosti roztékaly prameny na všechny strany. A tento soud bude zřízen,
175 pokud jde o počet, hodnost osob a jednací předpisy, podle usnesení a rozhod-
nutí našeho podepsaného sdružení nebo většiny jeho členů.

10. A aby na tomto soudě byly spory přiváděny ke konci a ne doneko-
nečna protahovány, žádáme, aby sám soudce a jeho přisedící podle povahy
přednesených pří vedli pro sporné strany soudní jednání a nalézali sprave-
180 dlnost prostě a jasně, bez soudních formalit a planého hluku, vůbec s upuš-
těním od vytáček a zbytečných odkladů.

11. Usnášíme se dále, aby v případě, že by opět vznikly nějaké pře
a různice mezi námi králi a knížaty a jinými členy našeho svazu, byl jeden
druhému povinen a zavázán podle práva odpovídat před řečeným naším
185 soudem a s ním vésti spor, zachováváje přitom všechna ustanovení, dekrety
a nařízení, jež budou učiněna a vydána našimi mluvčími a zástupci nebo
jejich většinou v samotném sdružení, jak se výše uvádí.

12. Dále si také přejeme, aby naše sdružení mělo úplnou a neomezenou
volnost přijímat do naší nynější jednoty míru a bratrství všechny křesťan-
190 ské krále, knížata a vrchnosti, pokud zatím členy tohoto svazu nejsou,
a způsobem, jakým jsme to sami učinili, ve jménu našem se zavazovat,
jakož i přijímat závazky vzájemného přátelství vhodnými listy, vzájemně
danými a převzatými, avšak s tím dodatkem, že hned poté, co takové
převzetí bude uskutečněno, samo sdružení nám všem to oznámí, abychom
195 s přijatými mezi nás mohli a směli jednat s bratrskou láskou, jak se sluší.

13. Protože potom tento svaz vzájemného porozumění a lásky byl

vytvořen a ustavuje se hlavně k slávě a cti božské důstojnosti, svaté římské církve a víry katolické a aby bylo možno co nejvydatněji a nejrychleji pomáhat věrným Kristovým, kteří jsou utlačováni od knížete Turků, nejzarputilejšího nepřítele jména křesťanů – proto my, výše uvedení králové a knížata slibujeme a zapřísaháme se pánu našemu Ježíši Kristu, jeho přelávané matce panně Marii a svaté církvi římské, že budeme bránit a chránit křesťanské náboženství a všechny opravdu věřící před nejhanebnějším knížetem Turků vzájemně spojenými silami a prostředky, jež budou poměrně stanoveny a vyhlášeny. K jejich zajištění a získání budeme odvádět a dávat, pokud to bude potřeba, všechny desátky, které jsou dávány a odváděny kostelům, duchovním a církevním osobám v našich královstvích, knížectvích a panstvích, spolu s řečenými příjmy, zisky a výnosy našimi a našich poddaných, jež jsou v jednotlivých letech, jak výše uvedeno, vynakládány na tři dny, a neustaneme v pronásledování nepřítele, bude-li to naším sdružením uznáno za vhodné, dokud nebude vypuzen z území křesťanů nebo dokud nebude společným rozhodnutím usneseno sjednat mír; ten však má být sjednán jen za předpokladu, že se napřed dospěje k názoru, že bude postaráno o bezpečnost sousedních křesťanů.

14. Kromě toho, protože je třeba obratně a pečlivě předem se všestranně vyvarovat toho, aby neopatrně nestihla nakonec pohroma, usnášíme se, že se společným rozhodnutím celého našeho shromáždění nebo jeho většiny stanoví, kdy bude vhodné napadnout nepřítele nebo jakými pozemními a námořními sbory se má vést válka nebo pod vedením kterých vojevůdců, jakých strojů nebo válečných prostředků se má užít, na kterém místě se mají shromáždit všechna pozemní vojska, jež potáhnou proti Turkům.

15. Dále jakým způsobem bude možno za přiměřenou cenu potraviny a ubytování v městech, vesnicích a jiných vhodných místech. Dále jakým způsobem bude postaráno o společnou minci, aby vojáci za pochodu, v ležení a při návratu neměli potíže. Dále že bude společným usnesením stanoveno podle toho, jak se uzná a rozhodne, že v budoucnu více prospěje křesťanskému náboženství a větší bezpečnosti věřících, komu se co má odevzdat v případě, že se nějakým způsobem podaří něco odejmout z rukou nebo z moci nepřátel, a to tak, aby nepřítel opět nedbalostí nebo neschopností držitelů vyprovokovaný nezpůsobil věřícím nové újmy, horší předchozích.

16. Kromě toho si přejeme, aby každý z nás, až to bude usneseno, okamžitě přistoupil k výše uvedenému vybírání peněz ve svém království, knížectví a panství, a to způsobem a formou, jež bude stanovena samým sdružením nebo jeho většinou k tomu cíli, aby to zbožné dílo bylo ihned prováděno a věrným v Kristu se dostalo pomoci.

17. Dále aby bylo náležitě splněno výše i níže sepsané, všechno i jednotlivě, slibujeme a zavazujeme se uvedeným způsobem, že každý z nás vyšle do města Basileje v Německu k nejbližší příští neděli „Reminiscere“

roku 1464 od narození pána své mluvčí, muže znamenité a velmi vážené,
240 vybavené jeho plnou mocí a pečeti, kteří tam všichni budou zasedat po dobu
bezprostředně následujícího pětiletí a ve jménu našem a ostatních členů či
těch, kteří se členy teprve stanou, vytvoří, ustaví a založí korporaci, ústředí
čili řádné kolegium; a když uplyne pětiletí shromáždění basilejského, budiž
245 totéž shromáždění po další bezprostředně následující pětiletí konáno a pořá-
dáno v městě N. ve Francii a po třetí pětiletí v městě N. v Itálii za stejných
poměrů a podmínek, jak je výše usneseno a stanoveno o Basileji, tak aby
napříště vždy po pěti letech měnilo své sídlo až do doby, než samo sdružení
nebo jeho většina stanoví a rozhodne jinak. Sdružení ať má jednu vlastní
a zvláštní radu, jeden budiž předsedající otec a hlava N. a my ostatní krá-
250 love a knížata křesťanstva budme údy. Také ať má řečené kolegium nad
námi všemi a poddanými našimi jakož i nad těmi, kdo by se jí dobrovolně
podvolili, jurisdikci nespornou i spornou spolu s čistou i smíšenou pravomocí,
podle toho, jak by o tom rozhodlo a stanovilo toto sdružení nebo jeho
většina. A posléze ať má vlastní znak, pečeť a společnou pokladnu a veřejný
255 archív, syndika, pokladního, úředníky a všechna ostatní práva, jakkoli
příslušející a patřící dovolené řádné korporaci.

18. A aby byla každé zemi její práva zachována neporušena, usnášíme
se, aby do čela vyšších funkcí ve sdružení byli v kterékoli zemi, kde by
sdružení právě sídlilo, stavění ti, kteří z národnosti té jsou zrozeni a pochá-
260 zejí a jejíž mravy a zvyklosti znají a jim rozumějí.

19. Konečně aby nechyběly prostředky na vydání a náklady, jež jsou
nutné a užitečné pro zachování míru, na vykonávání soudnictví, vysílání
mluvčích a poslů v různé strany a jejich jmenování a na jiné potřeby našeho
sdružení, slibujeme a zavazujeme se, že každý z nás bez dalšího prodlení
265 pošle a přispěje výběřcím do veřejné pokladny a radě řečeného sdružení
jednou desetinou všech peněžitých prostředků, jež by jím samým nebo jeho
jménem měly být poskytnuty z desátků a z výnosu nebo třídenního důchodu,
jak výše uvedeno, a to v době, kterou určí samo shromáždění nebo jeho
většina. A jestliže tak neučiní, může a bude povinen syndik nebo fiskální
270 prokurátor téhož sdružení ihned jej před jeho parlamentem nebo soudem
zažalovat a peníze vymáhat soudně spolu s náhradou škody a ztrátou,
jakož i pobádat a povzbuzovat nás ostatní, abychom věrně podle závazku,
který jsme na sebe vzali, řečené peníze, náhradu škody a ztrátu od něho
a jeho poddaných mocí vojenskou vymáhali a dobývali, aby mohly být
275 vynaloženy na společné potřeby sdružení, jak výše uvedeno.

20. Dále prohlašujeme a přejeme si, abychom my, král Francie, spolu
s ostatními králi a knížaty Gallie měli a představovali jeden hlas, my potom,
králové a knížata Germánie, druhý a my, dóže benátský spolu s knížaty
a městskými obcemi Itálie, třetí hlas v našem sdružení. Jestliže by se král
280 Kastilie nebo jiní králové a knížata španělského národa připojili k tomuto

našemu svazu přátelství a bratrství, budou potom sami podobně mít jeden hlas ve sdružení, korporaci a kolegiu. Jestliže by však mezi mluvčími králů a knížat jednoho a téhož národa byly o nějaké záležitosti vysloveny a vzneseny protichůdné hlasy, je stanoveno, aby dále platilo – jako kdyby bylo od
285 toho národa jednomyslným souhlasem usouzeno a rozhodnuto – to, co od většiny bylo učiněno a usneseno; byla-li by při hlasování rovnost hlasů, mají mít převahu ti mluvčí, kteří ve srovnání s druhými by vynikali většími zásluhami a hodností svých pánů, jež zastupují. A jestliže by si ti mluvčí byli rovni v zásluhách a v hodnostech, bude ponecháno volbě ostatních
290 národů, v této dohodě sdružených, ke které ze stran by se přiklonily.

21. A aby byla vůbec odstraněna pochybnost, je stanoveno, aby v případě, že by některý z našich králů nebo knížat vyslal do řečeného sdružení více zástupců, měli tito všichni toliko jediný hlas ve své národní kurii řečeného shromáždění, totiž hlas toho, kdo je vysílá.

22. Dále – ježto Písmo dosvědčuje, že tomu, kdo by pomohl, rozmnožil a bránil víru Kristovu, je zajištěno místo v nebi, kde blažení věčně žijí – je tím spíše třeba doufat, že k věci tak svaté, tak zbožné a tak nutné všichni ostatní křesťané ochotně ruce přiloží, protože ten, kdo by nyní odmítl poskytnout pomoc proti Turkům, sám se prohlásí za zřejmého ochránce
300 bezbožných nepřátel kříže Kristova. A proto se usnášíme, že my všichni jednomyslně prostřednictvím našich slavnostních mluvčích vším možným úsilím a snahou, způsoby a formami, které určí výše řečené sdružení, u nejvyššího kněze zajistíme, aby Jeho Svatost obrátila pozornost na to, že výše uvedeného vybírání desátek je třeba na zabezpečení míru křesťanů, k obraně
305 věrných Kristových a k boji proti nepřítelům kříže. Dále aby jako otec a pastýř věřících z velkomyslnosti své dobroty povolil a pod přísnými tresty svými obecnými a pravoplatnými bulami přikázal vykonavatelům, kteří mu budou jmenováni a k tomu odpovídající formou ustanoveni a vysláni, aby řečené desátky byly dávány, odváděny a vypláceny způsobem a za
310 podmínek, jež mu budou našim jménem předloženy. Dále aby rychle skoncoval všechny války a nesváry mezi církevními knížaty, kteří nejsou členy tohoto svazu, a hlavně ony, které by nějakým způsobem mohly být na překážku skoncování války proti Turkům a zachování řečeného míru; nebo aby do každé země vyslal legáta, muže naprosto spořádaného života, poctivého a zkušeného, plnou mocí k tomu opatřeného, muže, který by život, řeč a zvyky této země chápal a uznával, aby se s patřičným úsilím a pilí přičinil o přátelské narovnání mezi spornými stranami. Jestliže by to však nechtěly učinit, ať z moci jemu svěřené mezi nimi trvajících nesváry skončí a soudně rozhodne. Konečně ať Jeho Svatost svolá ostatní knížata a obce
320 Itálie a pod božskými sankcemi a přísnými tresty je napomene a požádá, aby oni, jako Turkům nad ostatní národy bližší sousedé, přistoupili k vybudování námořního loďstva spolu s ostatními křesťany a jim přispívali

a odváděli přiměřenou výpomoc k počtě a slávě boží a k obraně věřících, aby toto dílo obrany víry dospělo tím chvályhodněji k vytouženému cíli.

325 23. Kromě toho, aby mír a toto ujednání byly neporušeně zachovány, stanovili jsme a slibujeme, že v případě, že bude někdo z nás povolán do nebeské vlasti, nebude žádnému jeho dědici nebo nástupci dovoleno ujmout se království, knížectví nebo panství ani že nesmí k dědictví být připuštěn, dokud by dříve svým otevřeným listem, opatřeným pečeti a daným komu-
330 koli z nás k dispozici jako společná záruka našemu shromáždění, nepřislíbil, že i on sám bude všechno výše a níže sepsané, vcelku i jednotlivě, zachovávat s nezviklatelnou věrností.

24. A jestliže naše řečené sdružení nebo jeho většina nařídí, rozhodne a stanoví ještě něco jiného, než je výše uvedeno, co bude třeba pro zachování
335 míru a spravedlnosti, jakož i obrany věrných křesťanů jakýmkoli způsobem vykonat a sjednat, toho budeme vcelku i jednotlivě dbát a opravdu toho šetřit, jakož i konat to, čeho vyžaduje a k čemu zavazuje pouto opravdového a upřímného bratrství a ustanovení tohoto našeho listu, jak jsou
340 zahrnuta po odstavcích a v jejich obsahu ve všech jeho bodech, klauzulích, člancích a větách i kapitolách. K dosvědčení a utvrzení toho rozhodl se každý král a každý z našich knížat připojit k tomuto listu pečeť svého majestátu. Dáno a projednáno atd.

1 A. B. C.: iniciály nahrazující v návrhu konkrétní jména – 5 *vyslalo tolik lidí*: narážka na 1. křížovou výpravu, která koncem 11. století dobyla části území Předního východu, zejména Palestiny s městem Jeruzalémem, jež zůstalo na necelé století v držení křesťanského tzv. království Jeruzalémského – 16 *k nejhorší věrolomnosti*: k opuštění křesťanské víry – 22 *provincie*: narážka na příslušnost ztracených východních oblastí k římské říši v době počátků našeho letopočtu – 26 *v triumfálním průvodu*: při slavnostních vjezdech vítězných vojevůdců do Říma byli voděni v průvodu i zajatí nepřátelé – 56 *před dům Izraele*: tj. na ochranu křesťanství jako dědice poslání vyvoleného izraelského lidu – 61 *je třeba hlasitě oplakávat pohromu Konstantinopole*: narážka na dobytí Cařihradu Turky 1453 – 72 *božského i lidského práva*: práva církevního i římského – 76 *na svou víru katolickou*: král Jiří, ač utrakvista, pokládal se v duchu kompakťat za člena katolické (tj. obecné) církve – 168 *práva, z lůna přírody čerpaná*: tj. přirozené právo – 238 *k nejbližší příští neděli „Reminiscere“*: k 26. únoru 1464 – 252 *jurisdikci nespornou i spornou*: zabezpečování práv ze strany svazu i vyřizování sporů mezi členy svazu; *s čistou i smíšenou pravomocí*: s pravomocí nad panovníky členských států a jejich prostřednictvím nad poddanými – 255 *syndika*: právního zástupce – 277 *Gallie*: tím je míněna v podstatě oblast francouzského jazyka (která se autorovi kryje s pojmem někdejší římské provincie Gallie), tedy oblast širší, než zaujímal tehdejší Francie – 278 *dóže*: hlava benátské republiky; *s knížaty a městskými obcemi Itálie*: Itálie byla tehdy pojmem pouze zeměpisným, podobně jako Německo byla rozdělena na jednotlivá panství světských i církevních knížat a městských komun (obcí) – 280 *Kastilie*: nejmocnější království v oblasti španělského jazyka, která tehdy rovněž netvořila jediný státní celek – 295 *Písmo dosvědčuje*: podle Žid. 11,13-16 – 321 *sousedé*: Turci tehdy ovládali Balkánský poloostrov a východní Středomoří

25. Soška Jana Žižky na tábořském městském znaku

26. Betlémská kaple – vyobrazení z roku 1562

27. Betlémská kaple – vyobrazení z let 1765-1769

1370 narzuwa gnae pozitednieho sucho strzebrato
 pane zle pojnuagis dcaie ktery obpragem w sa
 dices potupugis vplnie take to okupowam ch a
 prodawam ch wozpramiesi Okonalpsu se kucchy
 Tace o propogratkach dolow lamow ylcenstaf
 uow Pogmagis kucchy czarte taboz kucjete
 a pama pana kucalawa sradrego a stawnaho ka
 le dices o tgradu sandne y gozntuow w kucjine
 azugicym nam kapicola prwnei
 przemoho prwossego kralow stwie
 nasse pezech a mezy gymmanonia ma
 ne w ywofugis wofat pterak a ka
 rny obpragem y h d m l o m nasse m y
 stali a ne promianted h y az ad lau
 dy stwidiabygomy Aby ne poznat
 a y e g n a l o z i o t p r e d e s s i w a t a a s u o s o b r a g e m o d i e s t
 ale postupnie po spravnych prava stebach potom
 sandne tredi se. Alebo pziacech wiczech ktraz
 to narzuzenie brnagimenuoie wynnme magesua
 vaminu bria. Z toho dozitoluwal proti zradu sau
 dncemu ot n ab wydana w r t e s t r a m i e s a u g e n o b r t e
 by me boli wyna s t e n o m i a d n e o w s s e y p e w n o s t i
 nebudu podle spravnych ustanoweniy spravnie
 wyslredugic p r e s t a p w i e d u p r o t i z w r k l e m u p
 wa z r a d u w y n e s e n e m i a d n e n e b r t i c h u r l e s a n a
 brz sandce y p r i z i s t e m y n a s s e p r i e s t a p m a y w y p o
 w i e d u s e w s s e m u w l a d a r z s t a m u s t w m y r o s o b a m
 k r a l o w s t e p o d l e h m i e t e p o m s t a e h o d n a t g t z a g i s t a
 Aby k r e y e z i t o k n a s s e p h u z a c h o u u p a m k r a l o w s t
 stuch nezorwa spoy letaz stwie t r e s t r a m e p r i p u d i
 k o t a b y w s s i a t m p o b u t u w z i a y n a v c i l i s e k r a t a t
 m i e l o b y u n d o w a m o s e b r t a k r a t a t n e s t u s s i e b y l o b y

ČESKÁ LISTINA

Rychlé pronikání češtiny do listin v poslední třetině 14. století přineslo neobvyčejné zpřesnění právní terminologie v národním jazyce, takže se na prahu 15. století objevují česky psané listiny v míře stále hojnější a každým rokem jich přibývá. Ustaluje se jazyk listin a významová přesnost češtiny dosahuje takové vyspělosti, že je postupně schopna nahradit latinu i v nejjemnějších obrazech a běžné latinské formule dostávají své české protějšky stejně přesné a výstižné. Z prvních let 15. století je zachováno již velmi značné množství českých listin; vedle nich se však ještě vydávaly listiny latinské (jako ukázka poslouží Dekret kutnohorský, který byl uveden již výše), zatímco se v oblastech, kde sídlili Němci, zejména v některých větších městech, právní jednání zapisovala často také německy.

KRÁLOVSKÉ PROMINUTÍ VIN MIKULÁŠI Z HUSI

České písemnosti vycházely v dosti značném počtu i z královské kanceláře. Častým typem královského listu bylo odpuštění vin osobám, které se nějak provinily a jimž proto hrozily nejtěžší tresty. Panovník jim svou milostí zaručoval navrácení jejich cti i práv a zpravidla přikazoval vrchnostem nebo městům, které takové provinilce stíhaly, aby jim nevzpomínaly ve zlém jejich provinění. Takový list (latinský) byl vydán i Janu Žižkovi v r. 1409; panovník mu odpustil jeho účast v rotách lapků, tj. v záškodnických tlupách. I druhému pozdějšímu husitskému vojevůdci Mikuláši z Husi podobným způsobem panovník prominul viny, přikázav Budějovickým, v jejichž knihách psanců byl Mikuláš z Husi spolu s dalšími osobami zapsán, aby proti nim již trestně nezakročovali a pokládali všechny jejich viny za zahlazené.

Václav, z božie milosti římský král, po vše časy rozmnožitel říše, a český král.

Věrní milí!

Neb jsme Mikulášovi z Husi, Vilémovi Škynakovi, Benešovi z Sedlce,
5 Prokopovi z Dubného, Přibíkovi ze Lhoty, Kunšovi z Dlouhé Vsi, Janovi Stebnakovi, Hynkovi, Janovi Letovskému a Dětrichovi z Nebřehovic a všem jiným, kteříž jsú u vás psáni a s nimi i pro ně zašli, v té míře milostivě jich vinu i nevinu odpustili, protož vám přikazujem přísně, chtiec tak mieti, abyšte o ty věci jim věky věkoma žádným zlým ani kterou nechutí
10 nezpomínali v žádné míře, než ty všechny věci i nechutí aby byly minuté a zhlazené beze lstí. Jedne zda by se čeho jiného neřádu potom kdy dopustili, aby to na nás zneseno bylo, nečiniece jinak pod naší milostí.

Dán u Praze, ten úterý před svatým Šimonišem i Judy, králevství našich etc.

15 Ad relationem Johannis de Smilkov Johannes Veilburg, decretorum doctor.

Magistro civium et juratis consulibus civitatis Budweis, fidelibus nostris dilectis.

1 *rozmnožitel*: srov. výklad zde na s. 389 – 4 *Mikulášovi z Husi* atd.: Václav IV. oznamuje, že přijal na milost Mikuláše z Husi a jeho druhy, kteří se domáhali práv a drobnou válkou rušili zemský mír; Mikuláš z Husi byl zemanského původu, na čas byl královským purkrabím na hradě Husi u Prachatic; na počátku husitského revolučního hnutí byl prvním ze čtyř hejtmanů na Táboře – 7 *psáni* zapsáni v knize psanců, tj. osob, které zasluhují trest smrti; *zašli* zahájili nepřátelství, dopustili se nepřátelských činů; *v té mieře* v tomto případě – 10 *v žádné mieře* nikterak; *aby byly minuté a zhlazené* aby pominuly a byly zhlazeny – 11 *jedne jen*; *neřádu* porušení řádu, nezákonného jednání – 12 *zneseno vzneseno*, předloženo k rozhodnutí – *pod naši milostí* pod ztrátou naší milosti – 13 *úterý před svatým Šimonišem i Judy*: podle názoru F. M. Bartoše list byl vydán r. 1417, kdy uvedený den padl na 26. října; *králevství našich*: tj. českého a římského (srov. zde na s. 389) – 15-16: K relaci Jana ze Smilkova Jan Veilburg, doktor práv. Relaci se rozumí úřední sdělení o rozhodnutí panovníkově; na základě relace vystavovala kancelář listinu. *Jan Sádlo ze Smilkova*: královský komorník, později nejvyšší lovčí; *Jan Veilburg*: doložen jako nejvyšší písař královské kanceláře, dříve nejvyšší písař Starého Města – 17-18: Purkmistru a přísežným konšelům města Budějovic, věrným našim milým

LISTINA STIBORA ZE STIBOŘIC

Další rozvoj české listiny přineslo husitské revoluční hnutí. Pronikání češtiny do všech jevů právního života se projevilo i v listinách, takže je nutno mluvit přímo o ústupu listiny latinské. Počeštění měst v husitské době však znamenalo i podstatný ústup listiny německé, takže se stále výrazněji uplatňovala čeština i v místech, kde ještě nedávno byla právní jednání zapisována v jazyce jiném.

Čeština však pronikla i mimo hranice českého státu, do sousedních Uher na území Slovenska, kde se stala slovanskému obyvatelstvu, jazykově blízké příbuznému s Čechy, rovněž řečí úřední a právní, užívanou v právních aktech. Jednou z nejstarších známých listin vzniklých na Slovensku v české řeči je dlužní úpis předního uherského magnáta Stibora ze Stibořic z 13. prosince 1422, daný ve Skalici. Listina je psána velmi dobrou češtinou, v přesných obratech, takže lze soudit, že ji vyhotovil zkušený písař rodem z Čech nebo aspoň v Čechách vzdělaný. To dobře odpovídá skutečnosti, že vydatel listiny, pan Stibor ze Stibořic, který sám studoval na pražské universitě, dobře poznal českou vzdělanost.

My, Stibor z Stibořic, odjinud z Beckova, hrabie hrabstvie niterského etc., jistec dluhu vzezpod psaného, a my Stibor takéž z Stibořic, seděním na Dobré Vodě, a Záviše z Gostišova, seděním na Konrátovém Kameni, rukojmě, s již menovaným panem Stiborem, pánem našim, a zaň vyzná-
 5 váme sami za se i za své všechny erby všem, kteříž tento list viděti nebo čtúce slyšeti budú, že jsme slovutnému panoši Benešovi Herinkovi z Slúpna, Kozlík řečenému, a Kateřině, malženě jeho, a k věrné ruce urozenému panu Hynkovi z Valdštejna, seděním v Židlochovicích, i jejich všem erbóm
 10 v zlatě a kteříž dobrou váhu mají, kterýchžto šest set zlatých svrchu psaným

Benešovi, Kateřině, malženě jeho, a ku věrné ruce panu Hynkovi i jejich všech erbóm slibujeme svú dobřú čistú věřú beze lsti společní rukú nerozdielně na středopostie, jakož již najprvé přijde, hotovými zlatými zaplatiti bez porúčenie všelikakého. Pakliž bychme toho neučinili, jehož buoh nedaj, 15
tehda což by kolvěk naši prvé menovaní věřitelé nebo jejich erbové pro nezaplacenie těch jistých zlatých škody mezi židy nebo křesťany vzali, kterůž by dobrým svědomím ukázati a dověsti mohli, ty jisté všecky škody dlužní budem a slibujem s hlavními penězi zaplatiti. Pakliž bychme toho všeho neučinili, tehda jim dříve psaným našim věřitelóm i jejich erbóm 20
dáváme plnú moc nás i naše erby napomínati, jako na peníze slušie, a my se jim nižádným skutkem ani řečí nemáme protiviti ani jeho kterým právem nebo súdem odbývati, dokadž jemu neboli jim těch jistých hlavních penězú i s škodami plně nezaplatíme. A ktož tento list s jeho, Benešovou, panie Kateřiny nebo pana Hynkovú, věrné ruky, neboli s jejich erbóv dobřú volí 25
bude mieti, ten ke všemu též právo jako oni sami jmá mieti. Toho pro lepší svědomie své vlastnie jsme pečeti našim dobrým svědomím zavěsili k tomuto listu.

Jenž jest dán v Skalici v neděli den svatě Lucie od narozenie božieho tisíc čtyři sta a potom dvadsietého a druhého léta.

1 z *Beckova*: hrad v Pováží u Nového Mesta n. Váhom; *hrabstvie niterského etc.*: hrabství nitranského atd. – 2 *jistec* dlužník; *vzezpod psaného* dole uvedeného, níže psaného; *seděním* sídlem – 3 *na Dobré Vodě*: hrad a obec na Nitransku; *Záviše z Gostišova*: jde patrně o Hostišovce (nyn. okr. Rimavská Sobota); *na Konrádovém Kameni*: na Konrádově Kameni, hrad v Malých Karpatech při cestě z Trnavy do Jablonice – 4 *rukojmě* rukojmí – 5 *za erby* za dědice – 7 *malženě* manželce; *k věrné ruce* důvěrníku, který dbá o splnění smlouvy ve prospěch strany, jež jej postavila (zde věřitel) – 8 *Hynkovi z Valdštejna*: příslušník moravské linie rodu pánů z Valdštejna – 9 *požičeného* (sloven.) půjčeného – 12 *svú dobřú čistú věřú* věrně, poctivě; *společní rukú nerozdielně* rukou společnou a nerozdílnou – 13 *na středopostie, jakož již najprvé přijde* v nejbližie příštím týdnu mezi 3. a 4. nedělí postní, tj. kolem 10. března 1423 – 14 *bez porúčenie* bez upomínání – 15-16 *což by kolvěk... škody... vzali* jakoukoli škodu by utrpěli – 17 *svědomím ukázati a dověsti* svědectvím doložiti a dokázati – 18 *dlužní povinni*; *s hlavními penězi* s jistinou dluhu – 19 *dříve psaným* dříve, výše uvedeným – 20 *napomínati, jako na peníze slušie* upomínati způsobem obvyklým při peněžních pohledávkách – 21 *jeho* toho – 24 *s dobřú volí* se souhlasem – 25 *těž totěž*; *pro lepší svědomie* na svědectví, pro dosvědčení – 28 *den svatě Lucie*: 13. prosince 1422

PRIVILEGIUM KUTNÉ HOŘE

Vysoká právní kultura husitské doby, kterou bezpečně dokazuje nejnovější bádání, projevovala se i ve věcné a formální úrovni právních aktů, psaných převážně již jen česky. Byly nalezeny cesty, jak nahradit listinnou formou záruky, které jinak pro bezpečnost právních jednání o nemovitostech poskytovaly jen zemské desky. Akty vydávané vládnoucími stranami v různých oblastech krá-

lovství nikdy neztratily nic ze své přesnosti; pro nové právní vztahy, vytvořené revolucí, byly nalezeny i odpovídající výstižné formy jejich písemného zachycení.

Zvláště pozoruhodná byla zákonodárná činnost revolučních orgánů, které vydávaly i takové předpisy, jaké by jinak příslušelo vydat jen panovníkovi, např. privilegia pro královská města. Výrazným projevem takové tvorby práva je privilegium hejtmanů táborského a sirotčího polního vojska pro město Kutnou Horu z 25. června 1428. Hejtmanové polních vojsk, do jejichž moci město tehdy patřilo, zaručili novým obyvatelům, kteří se zde usídlili po vypálení města a po odchodu německých měšťanů, že nejsou povinni postupovat získané nemovitosti nikomu z dřívějších vlastníků s výjimkou Pražanů.

My, Jaroslav z Bukoviny, hauptman, kněz Prokop i jiní starší vojska táborského, a my, Velek z Březnice, Jan z Kralovic, hauptmané, kněz Prokópek i jiní starší vojska sirotčího, vyznáváme tímto listem přede všemi, ktož jej čísti nebo čtúce slyšeti budú, že z zdravé rady naše společnie
5 bratřím našim purgmistróm, konšelóm i vší obci na Horách Kutnách, kteříž sú se znova sadili u Hory Kutny po vypálení druhém a z moci nám od pána boha pójčené dali jsme i moci tohoto listu dáváme plnú moc, aby všeckna městišče domová, zahrady, doly, mlýny, lázně, vinice, i což k tomu příslušie, k svému póžitku mocně drželi tak, jakož jesti jim rozdieleno a rozdáváno
10 za dobré paměti Jana Žižky a Jana Hvězdy, předkóv našich a hauptmanóv vojsk svrchu psaných, nižádnému nejsúce vinni těch sstupovati a navracovati z uteklých, kteříž sú dřieve ot nich utekli s králem uherským aneb kamž koliv, zákonu božiemu protiviece se, jedno samy ty vyměňujíc, kteříž sú s bratřimi pražany byli proti nám zašli, těm jich statkové dědiční, domy,
15 zahrady etc. mají zase navráceny býti, jakož na slavném míru mezi námi a pražany učiněném umluveno jest. A také komuž by oni z dobré vuole své co takového statku navrátiti chtěli, toho jim neodpíráme; ale jinak jich k tomu moci tisknutí nemieníme aniž chcem. A toho na potvrzenie i pro lepší jistotu pečeti svrchu psaných obci polních s pravým vědomím dobro-
20 volně k tomuto listu přivěsili smy. Jenž jest dán léta od narozenie syna božieho tisícieho čtyřstého osmmezciatmého, ten pátek po svatém Janu, křtiteli božiem.

1 *hauptman* hejtman; *kněz Prokop*: Prokop Veliký; *starší*: členové velitelského sboru – 3 *kněz Prokópek*: Prokop Malý – 5 *vší obci na Horách Kutnách* všemu lidu, všemu obyvatelstvu v Kutné Hoře – 6 *sú se sadili* usadili se; *po vypálení druhém*: po požáru města 7. června 1424, když Kutnou Horu obsadilo Žižkovo vojsko; *z moci nám od pána boha pójčené*: obrat, jímž se zdůrazňuje, že moc vojsk polních je ve smyslu středověkých představ odvozena přímo od boha, tudíž je mocí svrchovanou, nezávislou na jiné moci – 8 *městišče domová* místa k stavbě domů – 9 *aby mocně drželi* aby měli v moci jako vlastníci – 10 *předkóv* předchůdců – 11 *vinni... sstupovati a navracovati* povinni odstupovati a navraceti – 12 *z uteklých*: mínění dřívější němečtí kutnohorští měšťané, kteří uprchli před husitským vojskem v r. 1421, a zejména po porážce Zikmundova vojska u Kutné Hory počátkem r. 1422 – 13 *zákonu božiemu protiviece se*: uprchlíci se nechtěli připojit k husitství a k přijímání podobojí;

vyměňujíc vyjímajíc – 14 byli zašli zahájili nepřátelství, dopustili se nepřátelských činů – 15 na slavném míru: mír vršovický mezi tábory a pražany z r. 1425 – 16 učinném uzavřeném – 17 toho jim neodpíráme v tom jim nebráníme – 18 moct tisknúti násilím nutit, donucovat – 19 s pravým vědomím s dobrým, náležitým vědomím – 20 Jenž A ten – 21 osmmezcieltmého dvacátého osmého; ten pátek atd.: 25. června

PRIVILEGIUM KRÁLE JIŘÍHO PRO MĚSTO SLANÝ

Ani po skončení revolučních bojů nebylo možno zdržet obrovský rozmach české řeči, vyvolaný v život husitstvím. Kolem poloviny století a v době poděbradské se stala čeština již zcela převažujícím jazykem úředních písemností. Nejvýznamnější úřad ve státě, královská kancelář, používala při vydávání listin dokonaleho jazyka, vystihujícího všechny jemnosti právních vztahů.

Ukázkou takové listiny, psané dokonale přesnou právníkou češtinou, je privilegium krále Jiřího z Poděbrad pro město Slaný z 10. srpna 1464, v kterém panovník povoluje obci města, aby koupila městskou rychtu a sama si volila rychtáře. Je to typický doklad pro úspěšné úsilí měst domoci se rychty a převzít ji z rukou své vrchnosti, s jakým se setkáváme v této době u většiny měst.

My, Jiří, z boží milosti král český, margkrabě moravský, lucemburské a slezské kníže a markrabě lužický etc., oznamujem tímto listem všem, jakož jest urozený Bořita z Martinic na Smečně, hofmistr najjasnější kněžny paní Johanky, králové české, manželky naší nejmilejší, věrný náš milý, i s Annú z Kunvaldu, manželkou svou, prodal jest rychtu dědicky v městě Slaném s dědinami, lúkami, krámy masnými i chlebnými i s zahradami, platy, mlýny, cly i listy, s majestáty předkův našich, králův českých, na tu rychtu svědčících, i se všim právem a příslušenstvím, kteréž k tomu rychtárství přísluší, opatrným purgmistru a konšelóm a obci města Slaného nynějším i budúcím, věrným našim milým, za 900 kop grošův, kteréžto nadepsané peníze sú jemu již od týchž měšťan v plně a docela splněné a zaplacené, že my znamenavše a shledavše v skutku věrnost pravú a dávní zaslúžení po vše časy předkóm našim, králóm českým, i nám také od již jmenovaných měšťan slánských, a potom, aby mohli toho tím dostatečnější zasluhovati, s dobrým rozmyslem a radú věrných našich mocí královskou dali sme jim a mocí listu tohoto dáváme k tomu trhu naše královské povolení, tak aby oni již tu rychtu i s rychtárstvím mohli držeti a požívati s dědinami, lúkami, masnými krámy i chlebnými, zahradami, platy, mlýny, se cly i s jinými se všemi právy a púžitky, kteříž sú k té rychtě příslušeli, a to k svému úžitku přivésti a obrátiti, jakž by se jim nejlípe zdálo, bez překážky naší i budúcích králův českých i jiných všech lidí, a tu aby mohli dále, kdež by se jim zdálo, prodati, dáti, změnití, zastavití, spolkem neb rozdílně neb po kusích dědičství pod purkrecht aneb k svobodě lidem dobrým a hodným nevysokého řádu, komuž by se jim zdálo a líbilo, takovou

25 měřú, aby se chudině i obci spravedlnost dála v kupování masa, chleba, bez
obtížení chudých lidí neslušného. A rychtáře aby sobě mohli učiniti a ustanovi-
viti člověka dobrého a hodného, kohož se jim zdáti bude a když se jim koli
zdáti a líbiti bude, kolikrát by koli jim toho potřebí bylo, aby nám aneb
30 budoucím králóm českým napřed přísahu učinil a věrnost slíbil a potom
konšelóm a obci; a tu přísahu konšelé, kteříž by toho času byli, budou moci
dáti tomu rychtáři, jestliže by tu přítomně tehdáž podkomořího aneb hof-
rychtěře nebylo, aby ten úřad rychtárský věrně a právě vedl a spravoval,
a kteréž by viny na nás neb budoucí naše, krále české, slušely, těch aby
netajil před námi aneb před podkomořím naším nynějším i budoucím. Také,
35 jakož sú byly prvé pokuty těžké na to vydané od předkův našich, králův
českých, kdyby se je proti rychtáři neb proti témuž úřadu komu událo
přečiniti a proviniti takovou vinú, kteráž by do naší komory příslušela, že
my to již moci naši královskou oblehčujem a ponížujem takově: Jestliže by
na koho shledáno důvodně bylo, ten takový aby propadl do naší komory
40 aneb budoucích našich králův sto kop grošův pokuty a purgmistru a konše-
lóm a obci druhých sto kop grošův, kolikrát by se to koli přihodilo, ale více
nic. Protož prikazujem všem našim úředníkóm, a zvláště podkomořímu
nynějšimu i budoucímu, aby mimo tato naše povolení a obdarování svrchu
psaných měšťan jinak o to neobtěžovali ani kterak koli překáželi, ale raději
45 jich bránili a obhajovali pod vyvarováním hněvu našeho královského. Tomu
na svědomí pečet naši královskou kázali sme přivěsiti k tomuto listu. Dán
v Praze v pátek dne svatého Vavřince léta etc. 1464, království našeho léta
sedmého.

Ad relationem domini Venceslai de Valečov, succamerarii etc.

3 *Bořita z Martinic na Smečně*: diplomat krále Jiřího; psal se podle Smečna u Slaného; *hofmistr* správce dvora, domu (magister curiae) – 5 *prodal jest rychtu dědicky* prodal rychtu (sídlo a úřad rychtáře) do vlastnictví – 6 *s dědinami* s pozemky, s půdou – 7 *s majestáty* s panovnickými listinami obsahujícími určité výsady; *předkův* předchůdců – 8 *na tu rychtu svědětich* kteří osvědčovali majetnictví té rychty – 9 *opatrným moudrým*; obvyklý titul měšťanů – 11 *nadepsané* dříve uvedené – 12 *znamenavše* poznávající, pozorující; *dávní zaslúžení* dávné zásluhy – 14 *dostatečnější* postačitelnější – 15 *s rozmyslem* s uvážením – 16 *k trhu* k obchodu – 17 *požívati* užívatí – 21 *bez překážky* naší aniž bychom jim v tom překáželi – 22 *kdež* když; *změnití* směniti – 22-23 *spolkem neb rozdílne neb po kusích* v celku nebo odděleně nebo postupně po částech – 23 *pod purkrecht aneb k svobodě* k dědičnému nájmu nebo do svobodného vlastnictví – 24 *lidem... nevysokého řádu* nešlechticům; *takovú měřú* tak – 26 *bez obtížení... neslušného* bez nenáležitého, nemístného zatížení – 30 *přisahu... dáti* uložití přísahu – 31 *podkomořího*: úředníka, který dozíral na královská města; *hofrychtěře* pomocného úředníka podkomořího v městském soudnictví – 32 *aby právě vedl* aby spravedlivě zastával – 33 *kteréž by viny na nás neb budoucí naše... slušely* které pokuty by příslušely nám nebo našim nástupcům – 37 *přečiniti* dopustiti se přečinu, proviniti se; *do komory* do pokladny –

38 *oblehčujem a ponižujem takově* zmírňujeme a snižujeme takto – 46 *na svědomí* na svědectví – 47 *dne svalého Vavřince*: 10. srpna

49: K relaci pana Václava z Valečova, podkomořího atd.; relací se rozumí úřední sdělení o rozhodnutí panovníkově, na základě relace vystavovala kancelář listinu

MĚSTSKÉ PRÁVO

Mezi změnami, jež přivodilo ve struktuře českého státu husitské revoluční hnutí, patří k nejvýznamnějším i povznesení hospodářské síly a politické moci měst. Značná část měst se zbavila převahy německého živlu, který měl až do husitské doby tak značnou úlohu v jejich správě i hospodářství, a výsledkem této vnitřní proměny bylo i rychlé pronikání češtiny do městských knih. Mízi z nich zápisy německé a dosti výrazně ustupují i latinské, zatím co se rychle množí zápisy české, psané výstižným jazykem a nalézající i vhodnou právní terminologii. V různých městech se objevují buď nová česká sepsání městského práva, nebo překlady dřívějších sbírek do češtiny. Úřední korespondence orgánů městské správy je vedena česky a dokonce i listiny a privilegia, adresovaná měšťanům z panovnícké kanceláře nebo od jiných institucí a osob, přizpůsobují se českému rázu měst a jsou sestavovány česky, jak jsme toho ukázkou viděli již v privilegii krále Jiřího pro město Slaný. K politickému významu a hospodářskému rozmachu českých měst přistoupilo i národnostní sebevědomí jejich obyvatel.

PRÁVA SOBĚSLAVSKÁ A STAROPRAŽSKÁ

Pod názvem Soběslavská práva je v literatuře znám obsáhlý soubor právních pravidel Starého Města pražského. Skutečný název, zapsaný v rukopisech, zní *Kusové z listů a z práv Velikého Města pražského*. Soubor se skládá ze dvou částí. První z nich jsou vlastní *Soběslavská práva*, domnělá privilegia knížete Soběslava II., udělená Starému Městu pražskému; druhá, tzv. *Staropražská práva*, obsahuje městské právo staroměstské, v němž jsou zachyceny skutečné předpisy právní, platné na Starém Městě.

Celek této pozoruhodné sbírky, zachované v četných rukopisech, vznikl kolem roku 1440, patrně dílem bývalého písaře staroměstského Mikuláše z Humpolce, který pak třikrát svou sbírku přepracoval a přizpůsobil politickým potřebám doby, takže lze rozeznat její čtyři redakce. Z nich nejrozšířenější a nejdůležitější je redakce třetí, vzniklá po roce 1455, která se stala oficiální sbírkou právních předpisů Starého Města pražského.

Politická tendence díla směřuje k povznesení moci i výsadního postavení Starého Města pražského v Českém království. Tomu účelu slouží i podvržená první část, *Soběslavská práva*, která se snaží předstíráním starého původu prokazovat starobylost a oprávněnost nároků, které prý přísluší Praze, zvláště v době bezkráloví, kdy panovníckou moc má vykonávat purkmistr Starého Města pražského. Je v tom i reminiscence na pravomoc Prahy v některých obdobích husitské revoluce. Sbírkou je silně zabarvena také národnostně: hájí výlučné oprávnění Čechů zastávat úřady a vylučuje z nich Němce nebo je omezuje v jejich právech; v tom navazuje na tradici Dalimilovy kroniky o Soběslavovi II., nepřátelském Němcům.

Za času kniežete Soběslava pražského a vyšehradského a vévody českého stalo se jest pobitie na huoře nad Botiečem, jenž slóve U svatého Jana na bojišti. Tu jest Soběslav porazil svého bratra mlazšieho i jal jeho a dal jej do Větčieho Města pražského do vězenie do dvora svého, jenž slóve
 5 nynie U svaté Barbory; a to proto, že Němce cizozemce v městě Pražském jest rozplodil i na zemi a z nich úředníky zdělal. Tehdy páni korúhevní zemšči smluvivše je vyřknutie mezi nimi učinili pod takovú úmluvú:

1.

Aby ižádný Němec cizozemec v Pražském městě ani v Českém kniežectví žádným úředníkem nebyl učiněn pod uřezáním nosu, a to ani v du-
 10 chovníem, ani v světském řádu, ale aby za hosti držáni byli.

2. Svolenie kniežat, pánov i měst

Stalo se jest svolenie mezi tēma bratroma i ode všech pánov zemských, od měst, ot popravci i ode všech zeman: když by dědice v Čechách nebylo kniežectví, tehdy purgmistr pražský z Větčieho Města má zemi spravovati
 15 v té sirobě, doniž nebude knieže voleno, a všecka města jiná mají k němu hleděti, kteráž kniežectví příslušejí; a purgmistr v té chvíli má na rathúze trávití na groš obecní a má jmietí v radě své sudí zemského a purgrabí pražského a úředníci všichni mají k němu hleděti a u plně jeho poslúchati jako vládaře mocného.

20 3. O svobodách a právích

Tiž páni vyřkli, aby Město pražské Většie ku podkomořiemu o nižádné věci nehleděli ani slušeli ani pod kterého jiného úředníka, ale aby k samému kniežeti hleděli a ve všech svobodách a práviech jakožto svobodní páni seděli, kromě berní zemských a meze bráněnie, když by potrebie bylo,
 25 jakožto i jiní zemané mají učiniti.

4. O volení kniežete českého

Když by knieže k zemi mělo voleno býti, tehdy purgmistr pražský má obeslati pány, města i všechny úředníky duchovníe i světské i všechny zemany, kteříž k zemi příslušejí, ke dni určenému do Prahy. Tehdy ot toho
 30 dne po třech dnech mají sobě knieže voliti. Pakli by se o to dělili a smluviti se nemohli, tehda komuž konšelé praščí s svú obcí přistúpie a přivolé, ten má hlas mieti.

5. O potvrzení práv

Když by kníže do země přijelo do města Pražského, prvé, než se
35 v zemi uvieže, má přísahu učiniti, aby pány, města i všechny zemany při
jich práviech a svobodách ostavil.

6. O křivdě

Když by kníže české dalo na svú zemi sáhnúti bezprávně lúpežem,
násilím anebo kterúž koli hanbú, tehdy páni, města a zemané mají k Praž-
40 skému městu přistúpiti a sebe brániti té křivdě, kteráž by se jim dála;
a v tom času nemají ke knížeti hleděti ani jemu kterých daní dávatí, doníž
té přísahy nezdrží, kterúž jest učinil chtě se v zemi uvázati.

Zachovávaní kniežat

Item těchto svolení, kteréž jsú páni vyřkli, i všech artikulóv ot kniežat
45 svolených, totižto ot kníže Soběslava, od Jaroslava, od Břecislava, od Do-
maslava, ot Boleslava, ot Václava, ot Vratislava, ot Nadslava i ote všech
kniežat českých, tyto věci i artikuli i všechny svobody a práva jsú zacho-
vána až do krále Václava, kterýž jest zabit v Olomúci.

1 kniežete Soběslava: Soběslav II. (vládl 1173-1179), tzv. seiský kníže; jeho
charakteristika tu podána falešně; vznik naší památky třeba správně klást až
asi doprostřed druhé čtvrtiny 15. století – 2 *pobitie* boj, bitva; *na huoře nad Bo-
tiečem* na návrší nad Botičem; *U svatého Jana na bojišti*: jde o bitvu svedenou 27.
1. 1179 mezi vypuzeným Soběslavem a jeho příbuznými Bedřichem a Konrádem
Otou; v bitvě byl Soběslav poražen; na místě bitvy byl postaven kostel sv. Jana –
3 *mlazšieho* mladšího; mladším bratrem se míní Bedřich, ale celé líčení odporuje
historické skutečnosti; *jal zajal* – 4 *do Věžieho Města* do Starého Města – 5 *U svatě
Barbory*: snad se míní budovy u kostela svatě Barbory při pozdějším anežském
klášteře na Františku – 6 *jest rozplodil* rozmnožil, rozšířil; *na zemi* na venkově;
zdělal udělal, nadělal; *páni korúhevní*: členové panského stavu, kteří měli svou ko-
rouhev – 7 *smluvivše je* smířivše je; *vyřknutie* rozhodčí výrok, rozhodnutí; *pod tako-
vú úmluvú* s takovouto úmluvou, s takovýmto ujednáním

9 *pod uřezáním nosu* pod trestem uřezání nosu – 10 *aby za hosti držáni byli* aby
byli považováni za hosty, za cizince (tj. aby neměli práva plynoucí z příslušnosti
k českému státu)

11 *svolenie* úmluva, dohoda – 12 *mezi těma bratroma* (duál) mezi těmi bratry –
13 *od měst*: zařazení měst hned za panský stav je důsledně zachováno v celé pa-
mátce a je vyjádřením toho, jak velký význam autor podvrhu městům přikládal; *ot
popravci*: popravci byli úředníci, kterým příslušela pořádková i soudní, zvl. trestní
pravomoc; *ode všech zeman*: od nižší šlechty – 15 *doníž nebude kníže voleno* dokud
nebude zvolen kníže – 16 *k němu hleděti* řídit se jím, býti ho poslušna; *v té chvíli*
v tu dobu – 16-17 *na rathúze trávití na groš* *obecní* na radnici žítí, žítí se na obecní
útraty – 19 *vládaře mocného* vladaře, který má oprávnění k výkonu vládní moci

21 vyřkli nalezli, rozhodli – 21-22 aby ku podkomoříemu o nižádné věci nehleděli ani slušeli aby nebyli, nemusili být poslušni v ničem podkomořího (tj. úředníka, který dozíral na královská města) ani aby nepříslušeli pod jeho pravomoc – 24 aby seděli aby přebývali, zůstávali, žili; *kromě meze bráněnie* kromě obrany hranic

30 *pakli by se o to dělili* kdyby se v tom rozcházeli, neshodovali – 31 *komuž konšelé praščí... přistúpie a přivolé* ke komu se pražští konšelé připojí a s kým projeví souhlas – 32 *ten má hlas mieti* ten má být zvolen

34 *prvé, než se v zemi uvieže* dříve než převezme vládu nad zemí – 36 *aby ostavil* aby ponechal, zachoval

38 *na svú zemi sáhnúti* násilně se dotknouti své země, spáchatí násilí proti své zemi; *lúpežem* loupeží – 40 *k Pražskému městu přistúpiti* vstoupiti ve spolenectví s městem pražským – 42 *nezdrží* nedodrží

44 *item* (lat.) rovněž, dále; *artikulóv ot kniežat svolených* článků, k nimž dala souhlas knížata – 45 *ot kněze* od knížete – 45-46 *ot kněze Soběslava...*: uvedena jména historických Přemyslovců i některá v našich dějinách nedoložená (Jaroslav, Domaslav, Nadslav). Také chronologie je v některých případech mylná (Boleslav) – 48 *až do krále Václava*: do Václava III., posledního přemyslovce († 1306)

STAROPRAŽSKÁ PRÁVA

Léta ot narozenie syna božieho po tisíci po třech stech desátého léta února měsíce ten úterý před svatým Blažejem těmito dary jest Město Staré pražské obdarováno ot krále Jana, krále českého a krále polského a hrabie lucemburského, ot otce dobré paměti krále Karla, císaře římského
5 a krále českého.

Tyto jsú svobody a práva, jimiž jest město Pražské vysazeno a obdarováno ot kniežat.

1. Item o konšelském ustavení

Nižádný Němec cizozemec, kterýž by česky neuměl, nemá purgmistrem
10 býti.

2. Purgmistr má samomu králi...

Když konšelé dosedie svého roku, tehdy purgmistr nemá dáti pečeti žádnému než Králově milosti v jeho ruku.

3. O konšelých

15 Item má býti dvanácte konšelóv Čechóv a šest, ješto by německy uměli.

4. O přísaze

Nemají konšelé nikdiež jinde přísahy bráti než před Královú milostí ot jeho rady.

Nemá býti ižádný dvořák koňšelem ani ten, ktož ležáky chová.

6.

Ižádný cizoložník nemá býti koňšelem ani rychtářem ani úředníkem ižádným.

7. Králi u poselstvie

25 Nemají koňšelé králi u poselstvie jezdit bez obecních přisežných, než kteříž by byli vydáni anebo voleni.

8.

Nemá býti koňšelem nižádný ten, ktož na šantroky dává anebo na lichvy.

9. Listy na zmatky

30 Nemá býti koňšelem, ktož listy na zmatky anebo pro pónony kupuje.

10.

Když král chce koňšely saditi, tehdy každý z starých koňšelův má tři napsané dáti a z těch napsaných osmnáct má přísahu vzieti.

11. Ktož za penieze přisahá

35 Nemá býti koňšelem, ktož lidem za penieze přisahá a jsa vinen, a také za vraždu když přisahá jsa vinen.

12. Sáhla na koňšely

Když by obec na koňšely sáhla s svú mocí, tehdy ti koňšelé nemají viece súditi ani do rady choditi, leč to na Královu milost vzesú.

13. Nemá koňšelem...

40 Nemá ižádný prvé koňšelem učiněn býti než ten, kterýž by prvé v obci tři léta měl přísahu a maje právo městcké.

14. Konšel z města

Ižádný konšel nemá z rady jíti ani z města jeti bez odpuštění purg-
mistrova; pakli by proti tomu učinil, tehdy má jej purgmister pod přísahú
45 obeslati, a když by vždy nepřišel, tehdy nemá do rady jíti, leč by purgmistra
i konšelův otprosil; pakli by jej purgmistr obeslal po druhé pod přísahú
všech konšelův přikázáním a on by vždy nepřišel, tehdy má všem pánóm
oběd dáti za tu pokutu; pakli by toho všeho neučinil, že by obědu nedal ani
jich otprosil, tehdy má jej třetíe obeslati, a nepříde-li po třetíem obeslání
50 a tomu všemu prvniemu dosti neučiní, tehdy více nemá do rady choditi,
dokud ta rada sedí.

15. Ktož s městem netrpi

Item nemá býti konšelem žádný než měšťénin ten, kterýž ze všeho
svého zboží s městem trpí, kteréž má na zemi i v městě, ponóckami i se
55 všemi poplatky.

16. Nemá s pečeti...

Item purgmistr nemá jíti ani jeti z města s pečeti, než jinému dáti aneb
poručiti, aby obec nebyla meškána skrze něj.

17. Výše padesáti

Item nemá ižádný konšelem býti ten, kterýž výše padesáti kop nemá
očitého zboží.

18. Hudec, pištec

Item žádný hudec ani pištec ani lazebník ani barvieř nemá býti kon-
šelem.

19. Nemají déle seděti

Item konšelé, kteříž na radě sedie, nemají déle seděti nežli rok jeden;
a na tom konšelství tento řád má býti, že ižádný konšel nemá v krčmách
na řádíech sedati; pakli by se který konšel buď to jako opilý, tehdy nazajtřie
nemá do rady jíti; a když ti konšelé jeden rok vysedie, tehdy mají počet
70 učiniti obci starší.

20. O hodování konšelův

Item ižádný konšel nemá na obecní groš hodovati ani kvasov strojiti;
pakli by byl v tom nalezen, má hrdlo ztratiti.

2 *ten úterý před svatým Blažejem*: datum nepřesné, protože r. 1310 padl svátek sv. Blažeje biskupa (3. února) na úterý – 3 *ot krále Jana...*: Jan Lucemburský, otec Karla IV., vládl v letech 1310-1346 – 6 *vysazeno* nadáno výsadami, povýšeno

8 *Item o konšelském ustavení* dále o ustanovení konšelů – 12 *dosedie svého roku* dokončí roční období svého úřadu – 18-19 *nikdiež jinde přísahy bráti než...* *ot jeho rady* nikde jinde skládati přísahu, přísahati než jeho rádcům – 20 *o dvořácích* o lidech žijících u dvora n. o svobodných sedlácích – 21 *ižádnyžádnyž; ležáky zde ve významu*: cizí kupecké služebníky, kteří jsou usídleni v městě a poškozují domácí obchod tím, že kupují a prodávají pro svého vzdáleného pána; *chová* přechovává, podporuje

24 *u poselství* v poselství, jako poslové – 25 *bez obecních přísěžných* bez vědomí městské rady – 26 *vydání* určení – 27 *na šantroky dává anebo na lichvy* půjčuje na podezřelé zástavy a na lichvářské úroky – 30 *listy na zmatky* úpisy na zmatečná, neoprávněná pohnání před soud; *pro póhony* aby mohl pohánět, vymáhat žalobami – 31 *saditi* dosaditi (na úřad) – 34 *a jsa vinen* ač je vinen – 37 *když by obec na konšely sáhla s svú mocí* kdyby obec použila moci proti konšelům, tj. kdyby je stihala

40-41 *kterýž by prvě v obci tři léta měl přísahu*: přijetí za měšťana bylo podmíněno složením přísahy do rukou purkmistra, teprve po třech letech se mohl měšťan stát konšelem – 41 *maje právo městcké* jsa plnoprávným měšťanem – 43 *bez odpuštění* bez povolení – 44 *pakli by proti tomu učinil* pakli by se proti tomu provinil; *pod přísahú* s připomenutím jeho přísahy – 45 *vždy* pořád ještě, přece – 47 *přikázaním* na příkaz; *pánóm* konšelům – 49 *třelie* po třetí – 51 *sedí* má období zasedání, trvá

54 *ze zbožie* z majetku, jmění; *s městem trpí* platí veškeré poplatky městské, plní všechny povinnosti; *na zemí* na pozemcích, na venkově; *ponóckami* nočními hlídkami

58 *poručiti* svěřiti, odevzdati; *meškána* zanedbávána – 61 *očitého* zjevného, zjištěného – 62 *hudec, pištec* hudebníci: hráč na strunný nástroj a na píšťalu – 63 *lazebník* majitel lázně, holič; lazebnictví bylo považováno za málo počestné řemeslo; *barviě* holič, ranhojič

67 *na tom konšelství* při tom konšelském úřadu – 68 *na fádíech* sedati dávat si zaznamenávat útratu (na dluh); *buď to jako třeba* – 69 *jeden rok vysedie* dokončí roční období svého úřadu; *počet učiniti* složití účty – 70 *obci starší* starším, tj. městským hodnostářům nižšího stupně, než byli konšelé; sbor starších zastupoval na jednáních měšťanskou obec – 72 *na obecní groš* za obecní peníze; *kvasóv* strojití připravovati, pořádati hostiny – 73 *v tom nalezen* při tom přistižen

ŽILINSKÁ KNIHA

Rychlé počestění českých měst za husitské revoluce, které zavedlo do městských knih i do jiných úředních zápisů v široké míře češtinu, mělo brzy ohlas i na Slovensku, kde již v padesátých letech 15. století nacházíme vzácnou památku národní jazykové kultury – Žilinskou knihu. Její zápisy se vyznačují některými jazykovými i terminologickými odchylkami od běžné právnické češtiny a ukazují na slovenský původ písařů. Přitom však si zachovávají stylistickou jasnost a významovou přesnost, takže jsou svědectvím rozvité právní kultury národní i na Slovensku.

I

My, fojt Martinus i všетка rada města Žilinského, točičž Klos, Michal Prchala, Lelinský, Vrtek, Michal Hříčovský, Mikle Propheta, Ryš Hanuš, Matias Súkenník, Matis Švec, Poláčko Niklos, Mertlik, vyznávamy všem,

ktož toto písmo uzří aneb čtúce slyšeti budú, že jest přišel před nás Nicolaus
5 Polák z jedné strany a z druhé strany cera jeho jménem Dorota s synem
svým, jménem Martinem, kteréhož jměla s prvním mužem, neboščikem
Demetřem, a na to sú přizvali k sebe pre lepšie svedomie dvú boženíkú,
jménem Michala Prchalu a Matisa Ševca. Ti dva sú tak vyznali před námi,
10 před plnú radú, že jakož jest Demeteř neboščik a Dorotea, žena jeho, meli
sú na mlýnech na meských 50 zlatých. A to je nám svrchu psaným Michalovi
Prchalovi a Matisovi Ševcovi svedomo, že jest Niklos Polák Dorotě, ceře
svěj, a vnukovi svému Martinovi tých 50 zlatých odbyl a zaplatil. A to je
nám svrchu psaným fojtovi a boženíkóm svedomo.

Acta sunt hec anno domini etc. 53°.

1 fojt rychtář; *všetka rada celá rada* – 3 *vyznávamy* prohlašujeme – 4 *toto písmo*
tento zápis – 7 *k sebe pre lepšie svedomie* (sloven. *sebe, pre*) k sobě pro lepší svědectví;
dvú boženíkú (sloven.) dva přísežné konšely – 8 *sú vyznali* vypověděli – 9 *meli sú*
měli (zástavně zajištěno) – 10 *na meských* (sloven.) na městských; *svrchu psaným* na-
hoře uvedeným – 11 *svedomo* (sloven.) známo – 12 *jest tých 50 zlatých odbyl* těch 50
zlatých vyrovnal

14: Dáno toto léta páně atd. 53 (= 1453)

II

My, Martin fojt a měščené mesta Žilinského, točíž Kluoz, Poláček,
Mertlík, Michal Prchala, Lelinský, Vrtek, Michal Hričovský, Ryš, Propheta,
Matej Súkeník, Matis Švec, známo činíme, že sú přistúpili před nás Vrtek
a Lelinský i vyznali sú před námi, před plnú radú, tak řkúc: Přidálo se, že
5 smy byli šli do Prievice na jarmerk a tu sú přišli před nás Michal Til z jedné
strany a z druhé Michl Kramár, zet jeho. Tehda jest řekl Michl Til Michlovi
Kramárovi, zetovi svému: Synu milý, teď tobě dávám rolú svú, kterúž
Stanislav drží mocú, že by jí dobýval v Rájci a za své večisté držal.

Scriptum Ziline feria tertia ipso die Circumcisionis domini anno domini
10 etc. 54°.

1 *fojt a měščené rychtář* a měščané; *mesta* (sloven.) města – 3 *známo činíme* ozna-
mujeme – 4 *vyznali sú* vypověděli; *tak řkúc* tak mluvíce, hovoříce – 4-5 *přidálo se, že smy*
byli šli přihodilo se, že jsme šli – 5 *do Prievice*: Prievidza, město na horní Nitře; *na*
jarmerk na výroční trh – 7 *rolú svú* své pole – 8 *mocú násilím*, protiprávně; *že by jí*
dobýval aby ses ho (pole) domáhal právním postupem; *v Rájci*: Rájec, městečko na
jih od Žiliny; *za své večisté* (sloven.) jako svůj trvalý, stálý majetek

9-10: Psáno v Žilině v úterý právě v den Obřezání páně léta páně atd. 54 (= 1.
ledna 1454)

PROKOP, PÍSAŘ NOVOMĚSTSKÝ KANCELÁŘSKÁ RUKOVĚŤ

Rostoucí hospodářská síla měst a členitý právní život v nich si vyžadoval i vzdělaných městských úředníků, kteří by na základě dobrých znalostí práva dovedli spolehlivě a přesně písemně zachytit do úředních zápisů vše, co se dálo před radou i soudem. Protože městští písaři vycházeli většinou z university, kde získávali potřebné základní vzdělání, bylo i na universitě pro ně zařazeno speciální čtení, v kterém se seznamovali se základy vedení městských knih a vůbec s agendou městské kanceláře i s právním životem ve městech. Takové přednášky konal pro posluchače, kteří měli v úmyslu nastoupit zaměstnání v městské kanceláři, v roce 1452 písař Nového Města pražského Prokop, sám výtečný praktik, vyzbrojený i dobrými základy právní teorie (srov. zde na s. 104).

Jeho universitní čtení, v literární formě zvané *Praxis cancellariae* (*Kancelářská rukověť*), je velmi názorně uspořádáno a obsahuje všechny základní vědomosti nutné pro nového písaře, od úvodního poučení o právu přes rozdělení a popis městských knih až po druhy zápisů v knihách a vzorce listů. Cenné je, že Prokop používal jako příkladů skutečných zápisů a listin; zachoval tak i množství důležitých historických dokumentů. Soustavnost i vnitřní členění látky ukazují na autora vysoce vzdělaného, který vytvořil v naší literatuře ojedinělé dílo o praxi městské kanceláře.

Pro naše ukázky (přeložené z latiny) jsou vybrána místa, kde se podává rozčlenění městských knih a popis jejich jednotlivých druhů.

Když byl skončen z milosti boží po řečnickém způsobu úvod, který byl podán jako základ tohoto umění, zbývá přikročit k stavbě podle ohlášení a podle toho, co bylo předesláno na počátku čtení. Vyprosiv si tedy nejprve pomoc boží, bez které není řádně založen žádný počátek, objasním praxi a běžnou agendu městské kanceláře, nakolik to přísluší k znalostem písaře; 5 kterážto znalost má být u každého písaře obsažena netoliko v paměti, leč také i v písmě jako ve věrném obrazu podle slov veršovce: Slyšený ztrácí se hlas, napsané písmo trvá. Tu chci totiž naučit nového písaře, co mu sluší vědět a jak si vést, to jest, co má činit a čeho se varovat, co nejspíše činí 10 písaře oblíbeným a vyhlášeným. Nadto chci objasnit počet městských knih s jejich formami a zápisy, podobně i vystupování písaře jak v úradě, tak mimo něj na veřejnosti, jak tu níže bude vyloženo.

Co jest právo

Ale protože nejprve zamýšlíme mluvit o právu, budiž ukázáno, co jest 15 právo ve smyslu obecném, protože dále bude podán výklad o právu ve smyslu zvláštním; právo je tedy umění spravedlnosti a dobra, to jest vědění, kterým se rozlišuje dobro od zla, spravedlnost od nespravedlnosti (Dekret Graciánův o právu a spravedlnosti v první knize).

Kolikeré jsou druhy práva

- 20 Druhy práva jsou dva, totiž právo přirozené a pozitivní. Přirozené právo je mezi všemi prvotní i časem i vážností. Pochází totiž od počátku rozumné bytosti a nemění se v čas, ale setrvává neměnné, a je úplné a dokonalé, ježto je vytvořeno od boha, který nezná nedokonalosti (Dekret Graciánův, distinkce 4, Ius naturale). Právo pozitivní je ustanovení lidské,
25 nedokonalé a proměnlivé, a proto se ustavičně mění.

Kolika způsoby se definuje právo přirozené

- Právo přirozené se chápe více způsoby, když totiž se označuje jako jakýsi řád či přirozené vnuknutí, podle něhož se z podobného tvoří podobné. Podle toho se nazývá právem přirozeným, kterému příroda naučila všechny
30 tvory, jak stojí v Institucích (I – O právu přirozeném). Někdy se jako právo přirozené označuje to, co je dovolené a schválené, nezakázané žádným ustanovením, jak praví Ambrož: „Vše je mi dovoleno podle práva přírody, není-li to zakázáno dekretem nebo zákonem.“ Jindy to, co je obsaženo v zákoně a evangeliu, poněvadž je vytvořeno svrchovanou přírodou nebo
35 napodobuje přirozenou spravedlnost, která přikazuje každému činit to, co chce, aby se dalo jemu (Dekret Graciánův v distinkci první, Humanum). Jindy se jako právo přirozené označuje schopnost rozlišovat mezi dobrem a zlem s odsouzením jednoho a schválením druhého a podle tohoto mínění jest totéž, co svobodná vůle.

40 V čem je užitečnost práva

Užitečnost práva znamená žít spravedlivě, nečinit jinému příkoří, poskytovat každému, což jeho jest, jak je předepsáno v Institucích (O spravedlnosti a právu). – Co je účelem práva? Vytvářet lidi dobré a znalé nejen strachem před tresty, nýbrž též nadějí na odměny. A o tom již dosti.

45 Jak si má vést nový písař

- Nejprve tedy si má nový písař vyšetřit, jakým právem se spravuje ono město, v němž je písařem, ježto sám má být jako oko města; neboť základem k řízení města je znalost městského práva. Proto je třeba vědět, že zde
50 míním mluvit o právu podle obyčeje království Českého, a ne podle toho, co mluví právníci – znalci práv císařských a kánonů...

Následuje výklad o počtu knih městských

Počet knih městských může být odvozen z trojího dobra, totiž z počestnosti, užitečnosti a spravedlnosti. Ačkoli totiž přesný počet městských knih nemůže být stanoven, protože ve městech královských bývá více knih, ve městech pak a městečkách pánů, arcibiskupa, opatů, abatyší, proboštů a řeholníků méně, přece rozdělení knih městských se může řídit ohledem na trojí dobro, jak bylo řečeno. Některé totiž městské knihy se zřizují k dobru počestnosti, jako kniha příruční, pamětní čili autentická a kniha počtů. Některé se zřizují k dobru užitečnosti, jako rejstříky pozemků, daní, úroků a osob; některé pak k spravedlnosti jako kniha soudní, kniha ortelů a psanců.

Co je kniha příruční

Knihou příruční neboli manuálem – oběma názvy bez rozdílu – se nazývá taková, v které se zaznamenává bez rozlišování to, co se projednává před konšely. A takový manuál může obsahovat předběžně akta všech městských knih.

Následuje výklad o knize pamětní čili autentické

Jakkoli se všechny knihy městské zřizují pro uchování paměti, přece tato kniha se nazývá pamětní již podle jména; v ní se v zásadě zapisují pro trvalou paměť všelijaké záležitosti projednávané před konšely. Nazývá se také ve stejném významu autentická, protože zápisy v této knize mají účinnější platnost než v jiných knihách. A to jest třeba zase rozeznávat podle formy a podmínky zápisu obsaženého v této knize; o tom se mluví proto, že tato kniha obsahuje některé zápisy bezpodmínečné, jiné pak doložené podmínkou. Bezpodmínečné mají trvalou platnost, podmíněné pak omezenou podle trvalých podmínek.

O knize počtů

Tato kniha podřízená počestnosti se nazývá kniha počtů a je to ta, v které dvanáct přísežných konšelů, po řadě každý zastává svůj úřad po jeden měsíc, podává počet z příjmů a vydání...

80 Následuje výklad o knihách čili registrech,
které jsou podřízeny dobru užitečnosti

Počet pak městských knih, které se zřizují k dobru užitečnosti, byl podán nahoře; mezi nimi první kniha se nazývá rejstřík pozemků, v kterém se

zapisují pozemky, jako pole, domy, vinice, chmelnice, lesy a také vsi nále-
85 žející k městu. A účelem knihy je, aby věděli úředníci, kolik má platit
kterákoli osoba a obyvatel města nebo vsi, když se ukládá daň čili berně.
Tato kniha neboli rejstřík pozemků je v různých městech uspořádán různě,
neboť přihlíží toliko k samotnému městu s jeho předměstím; vesnice se pak
90 rozdělují zvlášť podle rozdělení domů nebo lánů. V některých však městech
se upravuje kniha pozemková podle pořadí abecedy, v jiných pak se roz-
děluje podle městských čtvrtí nebo podle částí. Pro nového písaře je ovšem
lépe, je-li označena podle abecedy.

O rejstříku daní, který se řídí vzorem knihy pozemkové

Právě zmíněná kniha pozemková tedy slouží téměř jako vzor pro
95 rejstřík daní a úroků; ze samé knihy pozemkové, v které je obsažena veškerá
městská podstata, vypisuje se rejstřík daní, který se tak zakládá.

O knize úroků

Kniha úroků, stejně jako daní, se odvozuje z knihy pozemkové, totiž
tak, že kniha pozemková, jež se týká města a vsi k němu patřících, obsahuje,
100 kolik od starodávna který pozemek o sobě měl platit, tolik i nyní má platit
bez zvýšení, a proto o určených úrocích mají být odevzdána privilegia
králů, knížat a pánů. A tak má kniha pozemková původ v udělených privi-
legiích; kniha úroků se pak řídí knihou pozemkovou. Tedy tento rejstřík
úroků, stejně jako berní, je sestaven v některých obcích podle abecedního
105 pořadí, v jiných pak podle městských čtvrtí, podle obyčeje odedávna
zachovávaného.

O knize osob

Knížka osob se v některých městech vede, v jiných nikoli. Tak se
nazývá kniha, do které se zapisují do svazku obce a účastenství na ní jména
110 těch, kteří dostávají občanství buď z přízně, nebo na ně mají nárok. Tuto
knihu obvykle mívají zejména ve velkých městech.

Následuje třetí řada knih pro dobro spravedlnosti

Třetí řada městských knih, které se zřizují k dobru spravedlnosti,
obsahuje níže psané knihy, totiž knihy soudní, knihy ortelů a knihu psanců.

- 115 Kniha soudní se tak nejmenuje podle souzení, tedy proto, že v ní je zapisována forma soudu, totiž pŕhon, libellus, litiskontestace a podobné, ale proto se jí říká soudní, protože v ní jsou obsaženy některé záležitosti soukromé, které nemohou být uzavřeny jinde, leč na soudě, jako je prodej, vzdání se práva, uvedení v držbu čili zvod, veřejné vyhlášení prodeje či postoupení
120 nebo exekučního prodeje zástav, jak je v lidové řeči nazýváno *základu okázanie*, a nabytí, jejichž formy jsou uvedeny dále.

O knize ortelů

- Knihou ortelů se nazývá ta, do které se zapisují na věčnou paměť ortele vydané od konšelů mezi stranami a přijaté a schválené od obou stran.
125 Tato kniha se vede velmi zřídka kromě těch měst, v nichž je základ práva, od nichž se nepřipouští odvolání výše. A proč se nevede, to je odůvodněno tím, že může být podáno odvolání z ortelu konšelů nižšího práva k vyššímu právu, jednak proto, že se může ortel změnit na základě uvedení drobné skutečnosti, jednak proto, že to není obecný obyčej, jednak také proto, že
130 ortely jsou svěřovány knize příruční a autentické, jsou-li v některých městech psány.

O knize psanců

- Knihou psanců či trestní se nazývá ta, do které se zaznamenávají těžší zločinci, kteří jsou hodni smrti. Pro ni budiž první pravidlo: nikdo není psán
135 do trestní knihy, leč ten, kdo je podle zákona odsouzen jako hodný smrti. Z toho je zjevné, že osoby, které se provinily lehčím trestným činem, pokud se nad nimi nevynáší rozsudek smrti, nemají být psány, protože psání znamená odsoudit člověka jako hodného smrti. Druhé pravidlo: Je-li chycen psanec, nemá být vyslýchán jedině podle psaní, ale je mu dána možnost
140 k obhajobě a k očištění. Třetí pravidlo: Psaný pro výpověď tří nebo více osob propadlých smrti nemá místo k obhajobě, ale může být vyslýchán a potrestán podle závažnosti viny. Čtvrté pravidlo: Jestliže byl někdo psán od jedné osoby, ale zápis byl vzat zpět od jiné osoby nebo od více osob, poněvadž ho oznámil nespravedlivě, zápis má být přeškrtnán a zrušen.

7 *Slyšený ztrácí se hlas...*: rčení neklasického původu – 17: Friedb. 1,1 – 24: správně má být dist. 1 c. 7 (Friedb. 1,2) – 30 v *Institucích*: v příručce římského práva (I, 1,2) – 34 v *zákoně a evangeliu*: ve Starém a Novém zákoně – 46 *jakým právem*: města v Čechách se řídila rozličnými právními pravidly, např. severočeská města většinou saským (magdeburským) městským právem, jiná norimberským; v 14. století vznikaly souhrny domácího práva, např. pražské a brněnské; od středověku pronikalo do českého právního života právo římské a kanonické – 50 *práv císařských a ká-*

nonū: práva římského i církevního – 54 *ve městech královských*...: míněna města poddaná přímo králi a vrchnostenská, poddaná příslušníkům šlechty nebo církevním hodnostářům a institucím – 97 *úrokū*: povinných pravidelných dávek – 114 *ortelū rozsudkū*, soudních nálezů – 116 *pūhon*: předvolání před soud; *libellus*: písemná žaloba; *litiskontestace*: zahájení sporu prohlášením žalované strany, že od mítá žalobcův nárok – 119 *zvod*: část starého exekučního řízení na nemovitosti – 120 *základu okázanie* česky v lat. textu – 139 *jedině podle psaní* jen na základě prohlášení za psance

HORNÍ PRÁVO

Poslední Přemyslovci děkovali za velmocenské postavení svého státu v neposlední řadě i českému stříbru. Kutnohorské doly dávaly nepřeborné množství stříbrné rudy, která se v královské mincovně měnila v pevnou a mezinárodně ochotně přijímanou měnu – pražské groše.

Mohutný rozmach hornictví v druhé polovině 13. století vyvolal potřebu nové úpravy horního práva. Stalo se tak velkým zákonodárným činem krále Václava II. kolem r. 1300 – slavným horním zákoníkem *Ius regale montanorum* (*Královské horní právo*), který nejen upravoval veškeré jednání s osobami činnými při doložení jakož i jednání o propůjčkách horních a provozu dolů, ale ve své 4. knize stanovil také přesná pravidla o soudnictví v horních věcech.

Horní zákoník krále Václava II. se stal důležitým mezníkem nejen v horním právu, nýbrž ve vývoji českého práva vůbec, neboť v něm byl uplatněn proces podle práva římského a církevního, který nahradil těžkopádnější procesní pravidla domácí a stal se tak zřetelným dokladem postupného pronikání kultury římského a kanonického práva do našich zemí.

Ještě ve 14. století byl Václavův zákoník přeložen pro potřebu německých podnikatelů v hornictví do němčiny. Počeštění měst za husitské revoluce, mezi nimiž byla na předním místě svou velikostí i důležitostí své průmyslové produkce Kutná Hora, vyvolalo potřebu přetlumočení zákoníku i do češtiny. Dodnes lze sledovat v různých kodexech různé varianty překladu, který od prvotní podoby značně závislé na latinské předloze byl zdokonalován, přepracován a doplňován až do velmi vybroušené formy českého znění.

Naše ukázka, která zahrnuje závěr 1. knihy o osobách a počátek 4. knihy o soudním řízení, je přejata z nejstarší dosud známé varianty překladu, kde se sice ukazují ještě stylistické neobratnosti nepřiliš zkušeného překladatele závislého na latině, avšak projevuje se již i přesné užívání technické a právní terminologie.

PRÁVA KRÁLOVSKÁ HORNÍKUOV

PRVNÍ KNIHA

Kapitola 13 – O rozdělitelich rudy

(1) Jestit pak úřad rozděliteluoV zdvihanie času všicku rudu v jednu nebo v mnohé hromady snesenú v slušné diely rozdělití. (2) Najprvé přede všemi otložiece urbuře diel osmý, druhé devátý diel kovárský, třetie šest-

- nádcťý diel, kterýžto z propojiček nám dlužný jest, čtvrté vlastnosti, ač
5 které jsou, a ostatek rudy ve čtyři šichty gverková rovně rozděleno buď.
(3) Pakli nedostalo by se šestnáctého dielu a vlastností, ihned po devátém
dielu kovářském ostatek rudy ve čtyři šichty, jakož pověděno jest, rozdě-
leno buď pod mocí učiněné přísahy, nic více nebo méně na dobrotě nebo na
10 množství rudy pro nenávisť nebo přiezen druhé straně, než což dlužného
jest, dávající. (4) Pakli kto z rozdělitelův přestupitel tohoto ustanovenie
byl by, ot úřadu svého se zlú pověstí věčně složen buď. (5) Chceme také
rozděličce koše rozdělenie mieti po všech dolech rovné a ot starého obyčeje
potvrzené (6) a čas i hodinu rozdělovanie, jakožto žádá jich úřad, se vši
pilností zachovati, tak aby nic nemohlo jich zmeškání přičteno býti. (7)
15 Kterak pak rozdělitelé rudou darováni býti měli by, svrchu o úřadu perg-
mistruov dosti pověděno jest.

Kapitola 14 – O opravitelých vodných měchuov

- Nižádný duol také, ač byl by dědičný, měchuov opravitele nemievaj
zvláštnieho, ale toliko toho, kteréhožto urburéri všem dolóm ustanovili by
20 obecnieho, aby pro rozličné úřady smiešenina nevznikla. Kterýžto učině
přisahu věrně svojoj naplní úřad a dokonale; a toho také darovánu býti
chceme rudou.

Kapitola 15 – O zvěstovačích hodin horských

- (1) K oznámení tohoto pravenie plnějšiemu věděno má býti, že vsecky
25 hodiny dne i noci u horníkuov ve čtvery hodiny toliko mají děleny býti.
(2) A tak prvnie hodina ertagešicht, točíšto ctitelé dennieho dielu, druhá
pak hodina lesertagešicht, točíšto vyplatitelé dennieho dielu, třetie pak
hodina ernnachtšicht, točíšto ctitelé nocnieho dielu a čtvrtá hodina lesern-
nachtšicht, točíš vyplatitelé nocnieho dielu, ono německy a toto česky
30 nazývá se. (3) A počátek těch jedné každé ze čtyř hodin po všie hoře zvěsto-
vač provolá, je všem oznamuje, aby tak dennie, jakožto nocnie diela při
dělníciích všech ve všech věcech rovně zachována byla. (4) A zapoviedáme,
aby ižádný z dělníkuov ustavičně po dvě šichtě nedělal, aby nezhyrul na
diele, a to dlužni sú strážní doluov se vši pilností vyvarovati; a takéž tento
35 najat má býti rudú.

Kapitola 16 – O přeběračích rudy

- Rudy pak přeběrači neboli otměšitelé slovůf, kteřížto rudu tlukúce na
kusy drobné rozdělují nebo vybierají dobrou ot zlé; kteréžto pergmistři
a gverkové vyvolé, kteréž sobě poznají býti lepšíe, dosti činiece jich pracem
40 rudú.

Kapitola 17 – O pacholciech na rumpálu dělajících nebo o hašplěřích

Ustanovujeme, aby pacholkóm na rohu rumpála dělajícím jistá mzda na penězích jakožto jiným dělníkóm ustanovena byla, ne aby jakž mnoho oni i jich uchvatnutí a druhdy ukradnutí mohli by, dopuštěni budte, všem pergmistróm a gverkóm jich dieluov pod obdržením pevně prikazujice, aby toto naše ustanovenie potom neporušitedlně rukú držali a zachovávali.

Kapitola 18 – O rudokupcích nebo erckafěřích

(1) Zamietáme jedno ohyzdné šibalstvie, kteréžto někteří z rudokupcuov proti naší věci obecni v minulých časiach takto častějie vedli sú, že což kolivěk první z nich v kúpení rudy ot dlužné daleko vzdálené záplaty podal, tehdy druhý príjda jakožto podánie toho nevedomý podal ihned méně – a tak o jiných; tak že praví kupci, těchto chytrostí pochybní učiněni jsúce, otstupovali sú nic nekúpiece. Oni pak prodavači tak velikú trápeni jsúce teskností prípuzeni biechu tu prodajnú rudu za mnoho menší, nežli stála bieše, záplatu prodati na nemalé naší urbuře i všeho dolu bezprávie a obtieženie. (2) Aby to potom nedálo se, tiemto naše krotkosti právem pod obdržením naše milosti zapoviedáme a přestupníci všech statkuov svých zbavenie se zlu pověstí trpte bez navrácenie týchž statkuov do naše komory s obráčením, aby pokutú jich jiní strašili se takových věcí páchatí. Radujte se z toho dobří a vyvolení, ot jich tovaryštva nešlechetni že tak vyplenie se, aby takových pohaněním zmazáni nebyli. (3) Nadto rudokupcóm všeho práva a soudu potvrzujeme, kteréžto v hutech nebo v sdymadlech svých z starého a z duvodného obyčeje až do těchto časuov měli sú, toliko když stříebro, ač které sdýmali by, k méně přinesli by do mince. Skonaly sú se prvnie kniehy o osobách k horám příslušných.

Nadpis: *o rozdělitelch* o rozdělovačích – 1 *zdvhanie času* (podle lat. sublevationis tempore) v době zdvihání (rudy) – 2 *v slušné diely* v určené, náležitě díly, části – 3 *otložiece urbuře* oddělivše ke královskému podílu na výtěžku dolů – 3n. *druhé... třetí... čtvrté* za druhé, za třetí, za čtvrté – 4 *z propojiček* z propůjček, úředních povolení k těžbě; *nám dlužný jest* nám povinně náleží; *vlastností* vlastnictví, podíl vlastníků pozemků, na nichž jsou doly; *ač jestliže* – 5 *gverkóm* kverkům, těžařům – 8 *pod mocí učiněné přísahy* podle složené přísahy; *na dobrotě* co do kvality – 9 *což dlužného jest* co je povinnost – 11 *ot úřadu svého... věčně složen bud* úřadu svého navždy bud zbaven – 12 *rozděliče koše rozdělenie mieti* (podle lat. divisores sportas divisionis habere) aby rozdělovači měli koše na rozdělování (rudy) – 13 *se vší pilností zachovatí* aby zachovali s veškerou péčí, přesností, velmi pečlivě – 14 *jich zmeškání* jejich promeškání, zanedbání – 15 *darování* odměňování; *pergmistruov* hormistrů, úředníků dozírajících na provoz dolů

17 *o opraviteléch vodných měchuov* o opravovačích měchů na vodu – 19 *urburěři*: královští úředníci pověření dozorem nad urburou (v. pozn. k ř. 3) – 20 *smiešenina*

zmatek, nepořádek – 21-22 *toho také darovánu býti chceme* (podle lat. *istum etiam remunerari volumus*) chceme, aby byl odměňován

23 *o zvěstovačích hodin horských* o ohlašovateli pracovních směn v dolech – 24 *k oznámení tohoto pravenie* k objasnění tohoto sdělení – 26-29 *erntagešicht... lesern-tagešicht... ernnachtšicht... lesernnachtšicht* (z něm.) první a druhá denní směna a první a druhá noční směna – 30 *po všie hoře zvěstovač* *provola* po celém dole ohlašovatel veřejně oznámí, ohlásí – 31 *dennie... nocnie diela* denní, noční práce – 32 *rovně zachována* stejně upravena – 33 *ižádny žádný; ustavičně* nepřetržitě; *po dvě šichtě* (duál) po dvě směny; *aby nezhyrul na diele* aby se nevyčerpal, nepozbyl sil při práci (ne *deficiat in labore*) – 34 *to dlužni sú... vyvarovati* to jsou povinni předejít, tomu jsou povinni předem zabránit – 35 *najat má býti rudů* odměnou za práci je podíl z vytěžené rudy

36 *o přeběračích* o dělnících přebírajících rudu – 38 *ot zlé* od špatné – 39 *kterěž sobě poznají býti lepší* kteří se jim budou zdát lepší; *dsti činiece jich pracem* přiměřeně odměňující jejich práce

41 *o pacholciech* o pomocných dělnících – 42 *o hašplěřích* o dělnících pracujících u „hašple“ (vytahovali rudu apod.) – 44-45 *ne aby... dopuštění budte* nebuť jim dovoleno, aby – 45 *uchvatnúti* uchvátiti – 46 *pod obdržénim* pod trestem neobdržení, ztráty (podílů) – 47 *aby ruků držali* aby dodržovali

48 *o rudokupcích nebo erckafěřích* o obchodnících s rudou – 49 *ohyždne šibalstvie* ohavný podvod, ohavné pikle – 50 *proti naší věci obecni* (podle lat. *contra nostram rem publicam*) proti veřejnému dobru, prospěchu; *vedli sú* prováděli – 51 *ot dlužné... záplaty* od přiměřené ceny; *podal* nabídl cenu – 52 *podanie* nabídka ceny – 53 *praví* spravedliví; *pochybní učinění jsúce* (podle lat. *dubii effecti*) jsouce uvedeni v nejistotu – 55 *teskností* nechutí, nelibostí (lat. *tedio*); *připuzeni biechu* byli přinuceni – 56 *za záplatu* za cenu (lat. *pro pretio*); *obtieženie* zatížení, poškození (lat. *gravamen*) – 57 *tiemto naše krotkosti právem* tímto ustanovením naší laskavosti – 59 *se zlú pověstí* se ztrátou cti (lat. *cum infamia*); *do naše komory* do královské pokladny – 60 *aby strašili se* aby se báli – 61 *ot jich tovaryštva* z jejich společenství – 62 *vyplenie* se budou vymýcení; *aby pohaněním zmazáni nebyli* aby nebyli poskvrněni ztrátou cti, potupou, hanbou – 63 *v sdymadlech* v slévárnách – 64 *z duvodného obyčeje* podle uznávaného zvyku – 65 *sdýmali by* dmýcháním by slili, roztavili by; *k měně* k výměně; *do mince* do mincovny

66 *skonaly sú se* skončily se; *k horám* k dolům

ČTVRTÁ KNIHA

Počínají se kniehy čtvrté

téhož kniežete a pána, pana Václava, štědrého a slavného krále českého, o řádu soudném horníkuov v Kutně. – Kapitola prvnie

Pečujícím nám přemnoho při všeho královstvie našeho pécech a mezi jinými méně nic nevyvolujícím mysliti, kterak a kterým obyčejem horníkom našim stálý a neproměnitelný řád soudný stvrдили bychom, aby ne po zmatciech, jakož to ot předešlých časuov obyčejno bieše, ale postupně po 5 správných práva stezkách potom soudové řiedili se; nebo při těch věcech, kteréžto nezřiezeně bývají, nemuože rozumně ničehuož učinino býti.

Z toho což kolivěk proti řádu soudnému ot nás vydanému v té straně souzeno bylo by neboli vynášieno, nižádné ovšem pevnosti nebuď, podle
10 správných ustanovení správně vysvědčujících, výpovědi proti zvyklému
práva řádu vynesené nižádné nebýti chvíle. Anobrž soudce i přísežní, naše
přestupníci výpovědi, se všemi vladařstvími svými i osobami královské pod-
lehněte pomstě; hodněť jest zajisté, aby, kterýchžto k našeho práva zacho-
vávání královský strach nezóve, aspoň lékařství tresktánie připudilo, aby
15 všickni pokutú učící naučili se, kterak mělo by varováno se býti a kterak
neslušné bylo by ustanovenie královská pohaněti.

Kapitola druhá o pónonieh k soudu zahájenému

Ale poněvadž pónon byl by počátek a všeho řádu soudného základ,
o něm jakožto o částce prvnějšie prvotně vizme; nebo počátek všeliké věci
10 najmocnějšie částka jest z přisvědčenie pana Justiniána, ciesaře, přesvatého
práva vynositela, protože dobře a příhodně všecky věci dějí se, ač počátek
slušný byl by a milý bohu.

(1) Jestif pak pónon správné v právo povolánie a druhdyť bývá skrze
soudcí přítomně příkazujícíeho jedné z stran neboli oběma, aby jistý rok
okázali se před ním s obú stranú podle spravedlnosti odpoviedati majíce.
25 (2) A také býváť pónon skrze soudcova posla k tomu přísežného, a by, ač
pohnaný, jakož častějšie přiházie se, pónonu k němu dojiti otpieral, tehdy
pónonného bez pochybenie věřiti se má přísaze. (3) Tíemto pak obyčejem
maji pónonové skrze přísežného posla činěni býti: aby z soudcova pohnil
příkázanie, aniž ižádný, leč správné z příčiny, k soudu pohaněn bývaj zahá-
30 jenému ten den, kterýžto týž soud býti musí; nebo čas a hodina netrpíe
tehdy plnějšie rozmyšlenie rady, aniž neoděni našim máme otpierati nepřá-
telóm, ale potřebujeme času, poněvadž žalobník, v jehožto chtěni jest
žalovati, již dávno se svými ohradil jest ohradami, abychom i my naše
obransy opatrnějšie zřiedili. Z toho jeden každý pohněn býti má k soudu
35 zahájenému při najmenšiem najbližší den předešlý; a ač přítomnost jeho
jmiena mohla by býti, pohnán buď vlastní v osobě; ač pak nepřítomen byl
by anebo pokrýval by se utiekaje soudu, skrze téhož posla při domu jeho
zjevně tehdy pohnán buď. Bezpečnějšie zajisté jest ve všech pilných přech
při domu býti pónonóm tíemto obyčejem: Posel přísežný staněť před domem
40 pohnidlného, jeho k příkázání soudce otevřeným hlasem pohně v sly-
šení pomíjejících i souseduov; nebo při větších věcech vždycky opatrnějšie
má činěno býti. A ihned posel pónonný účinek pónonu písaři pověz soud-
covu, aby jej tak položil ve dskách neboli v aktách, točíšto že takový k při-
kázání soudce skrze takového přísežného posla polože den a hodinu, aby na
45 soudě spolu okázal se takový den, při domu svém byl jest pohnán zjevně,

v slyšení pomíjejících i sousedův. (4) Nižádný pak nemá poháněn býti, aby na soudě spolu okazoval se čas sváteční. (5) Všickni pak pónonové, kteřížto k soudu bývají zahájenému, ač nebyli by vypověděni, však za zavité mají jmieni býti.

50 Kapitola třetie, kterak žalobník a viněný na soudě
měli by postaviti se

Viděvše pónonův zpuosobu viděti nynie nastává, kterým obyčejem žalobník a viněný na soudě měli by postaviti se.

(1) A zajisté žalobník přítomný viněného nepřítomného před soudci na
55 stoliči soudné sedicím potupů obžaluje, se vši snažností spravedlnosti žádaje. Viněného pak v přítomnosti žalobník snažně stane, aby jeho odpoviedal žalobě. A zase viněný, žalobník nestane-li, pro jeho potupu ot nastanie soudu prositi bude nálezně zproštěn býti. (2) Pakli žalobník přítomný na viněného žaloval by snažně spravedlnosti žádaje, tehdy viněný výmienky,
60 ač které má, proti němu polož podlé řádu dole psaného. (3) Mohúť také strany spolu státi na soudě skrze poručníky dostatečně naučené a před aktami neboli urburěři nebo pergmistry správně ustanovené, tak však, aby poručník, kterýžto jménem nepřítomného žaluje neboli brání se, dosti ujistil pána věc příjemnú mieti neboli otsouzenie zaplatiti; nebo nižádný
65 poručník v věci cizie bez dostiujištěnie hodný býti nevěři se, ač prvotnie osoby věc za příjemnú mieti neboli otsouzenie zaplatiti za své poručníky, je ote všeho dostiujištěnie vyzdvihnúce, sebe nižádným obyčejem neza-
vieží. (4) Také společníci téhož sváru bez prikázanie žalovati mohú, když jedno společníka neboli společníky své věc příjemnú uručili by mieti. (5)
70 A tak práva přiřhotovují se k těm věcem, kteréžto častěji v soudiech opá-
lají se; ale k těm věcem, kteréžto velmi říedko přiházejí se, před jich vyjitím práva přiřhotovati nemohú se, ale budeť z podobných věcí ku podobným bráno se.

75 Kapitola čtvrtá o soudiech a co jest soud a o nehrdání
potřebného úřadu řečníkuov

Rozprávěno jest svrchu v předešlých řečech o některých předchozech k souduov zvyklosti potřebných, ale nynie o samých soudiech napořád vizme.

(1) A jestiž soud skutek tří osob správný, točišto soudce, žalobníka
80 a viněného. (2) Žalobník pak slóveť ot žaloby, viněný pak ne ot viny, ale ot věci, z kteréžto viní se. (3) Veškeren pak horní soud neboť jest pořádný,

točíš zahájený, nebo kromě pořádu, točíš nezahájený. (4) Soud zahájený jest, kdyžto soudce sedě na stolici soudné ve čtyřech lavicích shromáždív tudiež některé přísězné i jiné, na něž příslušie, týž soud maje působiti, 85 v přech obyčejem zvyklým posilňuje a potvrzuje tiemto obyčejem: Tiež slavně ot přísězných, zdali toho dne a tu hodinu dne slušně mohl by na soudě seděti; a přísězní nálezem vynášeji den s hodinú býti příhodné na soudě sedění, protože ani den jest sváteční, ani také hodina pozdnie; nebo soudce dlužni sú pro poctivost boží otložiti času svátečnieho i také před noci 90 tmami skonati, což nastává, protože příhodnost temností zlé lidi k hřešení činí hotovějše. (5) Soud pak tiemto řádem vyslaviece, soudce obyčejem zvyklým pokoje soudného všem potvrd, a aby zachována byla poctivost a stydlivost soudná s čistými nrawy setrvala. (6) A tehdy jeden každý skrze řečníka propověz neboli odpověz, což kolivěk měl by žalovati, kteréhožto 95 jednomu každému celému člověku spravedlivě prosíciemu dáti prikazujeme túto výpovědí. (7) Ale ač dva spolu jednoho prosila by řečníka, první obrdží podlé oné řeholy práva: Ktož prvnější jest časem, mocnější jest v právé. (8) Jestif pak úřad milostivosti soudcóm svrchovanú pilností opatřiti, aby skrze mocné přítomnost řečníkuov chudým otjímána nebývala, ale oni 100 soudce z svého úřadu dávajte nemajícím řečníky. (9) Ktož kolivěk pak jednu řečňoval by před soudem, potom prošen sa v soudu neboli dán jsa skrze soudci, řečňování úřadu potom nesměj otpierati; nebo což jednu líbilo se jest, nemuože více nelíbiti se. (10) Však řečníci připuzování nemají býti bezděky proti svým spolukrevníkóm a příbuzným až do páteho spolukrev- 105 nosti kolena řečňovati, ani proti kmotróm a kmotrám, ale ani proti těm, jimžto příčinú obrany neboli opravy manstvie učinili sú; nebo přirozenému nelíbí se rozumu ty osoby se vespolek některakými nelibostmi drážditi. Aniž domnievajte se někteří rozumu nemajíce, ten úřad by měl zavržen býti, poněvadž také ciesařská ustanovenie skrze usta kniežat božsky vynesená 110 tomuto úřadu chválu přidávaly by i čest řkúce: Rytěřují zajisté obránce při, kteřížto, v slavné hlasy doufajíce, pracujících náděje i života bránie. Aniž méně pravie se věci obecnie i zvláštnie úžitku úžitečně opatrovati, než jako by pro úžitky každých štítuov, polúpláti i mečuov požívali, rodiče i vlast zachovávajíce. Z toho zkušenie věci učí ten řečňování úřad býti ve všech 115 soudiech potřebný.

(11) Přepúštíme také, aby se ohrazovali kterýmiž kolivěk bezpečnostmi a osvědčovániami, jakožto až dosavad mohli sú ohrazovati se, aby v škodu některú neuběhli za své strany v soudě řečňujíce; nemajíf zajisté ottud škody cítiti, odkudž jim slušie hodně otplaty čakati.

Nadpis: *o řádu soudném* o soudním řízení; *v Kutně* v Kutné Hoře – 1 *pečujícím nám* (podle lat. *sollicitantibus nobis*, kde však jde o ablativ) když pečujeme, staráme se; *při péčech* při správě, při řízení – 2 *méně nic nevyvolujícím mysliti* (podle lat. *parum nihil eligentibus meditari*, v lat. zase ablativ) když nemálo volíme přemýšleti;

kterak a kterým obyčejem jak a jakým způsobem – 4 *po zmatcích* oklikami, kličkami, úskoky; *obyčejno bieše* bylo zvykem; *postupně* řádným postupem – 6 *nezřízeně* proti řádu – 7 *v té straně* v této věci, po této stránce – 8 *nižádné ovšem pevnosti nebud* neměj vůbec žádnou platnost – 9 *vysvědčujících* dosvědčujících, osvědčujících; *výpovědi* nařízení, rozhodnutí – 10 *nižádné nebýti chvíle* (podle lat. nullius esse momenti) že nemají žádné platnosti – 11 *se všemi vládařstvími* se všim majetkem – 12 *pomstě* trestu; *hodněl jest* je náležité, sluší se – 13 *královský strach nezové* strach před králem nepobízí; *lékařství tresklánie* lék kárání – 14 *pokutú učici* (podle lat. poena docente) trestem uloženým pro poučení – 15 *neslušné nepatřičné; pohaněti* potupiti

16 *o póhoniech* o pohnání k soudu, o žalobách; *k soudu zahájenému* k řádnému soudu konanému v pravidelných termínech – 17 *základ* základ, podklad, hlavní věc (lat. fundamentum) – 18 *prvotně* především (lat. principaliter) – 19 *z přisvědčení* podle svědectví; *Justiniána*: byzantského císaře, který vládl v 6. stol.; jeho péčí byla pořízena kodifikace římského práva – 20 *práva vynositele* zákonodárce (lat. legislator) – 22 *v právo* ku právu, k právnímu řízení – 23 *přítomně*: mylný překlad lat. principaliter = hlavně; *jistý rok* v určeném termínu – 24 *aby okázali se před ním* aby se dostavili k němu; *s obů stranú* (duál) z obou stran – 26 *a by póhonu k němu dojtli otpieral* a kdyby popíral, že by byl k němu došel pŕhon – 27 *póhonného pŕhončihó*, doručovatele pŕhonu; *bez pochybenie* bez pochyb, nepochybně – 29 *aniž ižádný* ani nikdo – 30 *netprie... plnějšie rozmyšlenie rady* nedovolují provést rozva-hu, úvahu – 31 *neoděni* nezbrojení; *otpierati* odporovati, stavěti se na odpor – 32 *v chléni* v zájmu – 33 *se svými ohradil jest ohradami* uvedl skutečnosti právem požadované – 34 *abychom zřiedili* abychom uspořádali – 35-36 *ač přítomnost jeho jmiena mohla by býti* mohl-li by být osobně zastížen – 37 *pokrýval by se utiekaje soudu* skrýval by se vyhýbaje se soudu – 38 *bezpečnějšie* bezpečnější; *ve všech pilných přech* ve všech naléhavých, obtížných sporech – 39 *při domu býti póhonóm* (podle lat. ad domum fieri citationes) aby se pŕhony dály při domu – 40 *pohonidlného* kdo má být-pohnán (lat. citandus); *otevřeným hlasem* (podle lat. aperta voce) hlasitě, nahlas – 40-41 *v slyšení pomijejících i souseduov* (podle lat. audientibus transeuntibus et vicinis) aby slyšeli mimojdoucí i sousedé – 42 *účinek póhonu* výsledek pŕhonu – 43 *aby jej tak položil ve dskách neboli v aklách* aby jej zapsal v úředních zápisech horního soudu – 44-45 *aby na soudě spolu okázal se* aby se dostavil k soudu (lat. ut iudicio compareret) – 48 *ač nebyli by vypověděni* třeba to není vyjádřeno (lat. licet non exprimitur) – 49 *za zavité mají jmieni býti* mají být považovány za pŕhony s propadlou lhůtou

50 *viněný obžalovaný* – 51 *postaviti se* dostaviti se – 52 *zpuosobu* způsob, podobu, povahu (lat. formam) – 54 *před soudet* před soudcem – 55 *potupú obžaluje* obžaluje pro nedostavení se k soudu (contumacia accusabit); *se vši snažností* s veške-rou naléhavostí – 56 *snažně stane, aby* bude trvat na tom, aby (instabit) – 57 *nesta-ne-li* nedostaví-li se; *ot nastánie soudu* od naléhavosti soudu (ab instantia iudicii) – 58 *nálezne* soudním nálezem – 59 *výmienky* námitky, výhrady, protesty (excep-tiones) – 60 *podlé řádu* podle pořádku – 61 *skrže poručníky* prostřednictvím plno-mocníků; *naučené* poučené – 62 *před urbureři nebo pergmistry* před správci králov-ských důchodů z dolů nebo před důlními úředníky – 63-64 *aby dosti ujistil pána věc přijemnú mieti neboli otsouzenie zaplatiti* (podle lat. dominum rem ratam habiturum, aut iudicatum solvi) aby dal dostatečné záruky, že pán (tj. osoba, v jejímž zastoupení vede spor) přijme rozhodnutí nebo zaplatí v případě odsouzení – 65 *bez dostiujišťenie* bez dostatečné záruky; *hodný býti nevěři se* (podle lat. nemo... idoneus esse creditor) nevěři se, že je vhodný – 65-68 *ač prvotnie osoby věc za přijemnú mieti neboli otsou-zenie zaplatiti za své poručníky, je ote všeho dostiujišťenie vyzdvihnuce, sebe nižádným*

obyčejem nezavieži (podle lat. si principales personae rem ratam habituram vel iudicatum solvi pro suis procuratoribus, ipsos ab omni satisfactione relevantes, se nullo modo obligarunt) jestliže se osoby vedoucí při (tedy ty, jež se dávají zastupovat) samy nějakým způsobem nezaváží přijmouti na místě svých plnomocníků rozhodnutí nebo zaplatiti v případě odsouzení, zprostitvše je veškerého ručení – 68 *sváru* sporu – 68-69 *když jedno společníka neboli společnicku své věc přijemnou uručili by miati* jen když se zaručí, že jejich společníci přijmou rozhodnutí – 70 *přihotovuji se* upravují se; *opálají se* přetřásají se, probírají se (ventilantur) – 71 *před jich vyjítím* dříve než se začnou projednávat – 73 *budeř... bráno se* bude se postupovat

74 *o nehrdání potřebného úřadu* o nepohrdání potřebným úřadem, o respektu k potřebnému úřadu – 75 *řečníkuov* právních zástupců ve sporu, advokátů – 76 *o předchozech k souduov zvyklosti* o předpokladech k provozování, konání soudů (de praecambulis ad iudiciorum exercitium) – 77 *napořád* po pořádku – 81 *ot věci:* lat. reus „obžalovaný“ spojeno s res „pře“; *viní se* je obviňován; *neboť jest* buď jest; *pořádný* řádný (ordinarium) – 82 *kromě pořádu* mimořádný (extraordinarium) – 84 *tudiež* tamtéž – 85 *posilňuje* zabezpečuje; *tieže slavně* táže se slavnostně – 87 *nálezem vynášeji* vyhlašují, oznamují rozhodnutí, usnesení; *den s hodinů býti příhodné* (podle lat. diem una cum hora esse habiles) že den a hodina jsou příhodné – 89 *soudce* soudcové; *dlužni* povinni; *oložiti času svátečního* učinit odklad ve svátek – 91 *hotovějše* ochotnější, náchylnější; *vystaviece* slavnostně zaháje; *obyčejem zvyklým* obvyklým způsobem – 92-93 *poctivost a stýdlivost* soudná úcta a vážnost k soudu – 93 *s čistými mravy* s bezúhonnými mravy (castis moribus) – 94 *propověz* vylož, přednes – 95 *celému* bezúhonnému (integro) – 96 *túto výpovědi* tímto ustanovením – 97 *podlé oné řeholy práva:* citována právní zásada obsažená v zákoníku papeže Bonifáce VIII. (Friedb. 2, 1123) – 98 *úřad milostivosti* (podle lat. officium pietatis) mravní závazek, povinnost; *soudcóm svrchovanú pilností opatřiti* aby soudcové velmi pečlivě učinili opatření – 101 *řeňoval by* působil by jako řečník, právní zástupce, advokát; *skrže soudci* soudcem – 102 *úřadu potom nesměj otpierati* neodvažuj se potom odmítati úřad – 103 *připuzování* nucení, donucování – 104 *bezděky* proti své vůli; *proti svým spolukrevníkóm* proti svým pokrevným příbuzným; *až do pátého spolukrevnosti kolena* až do pátého stupně příbuzenství – 106 *příčinú obrany neboli opravy* z důvodu ochrany nebo ručení za právní závady (při prodeji pozemků); *manstvie učinili sú* vstoupili v manský poměr, zavázali se podřízeností – 107 *ty osoby se... drážditi* (podle lat. has personas se... provocare) aby se ty osoby dráždily – 109-110 *poněvadž... přidávaly by* (podle lat. cum... tribuant) poněvadž přidávají; *rylěřují* konají službu; *obránce pří* právní zástupci – 111-112 *aniž méně pravie se věci obecnie... opatrovati* (podle lat. nec minus dicuntur rei publicae et singulari utilitati singulariter providere) praví se, že se starají o veřejný i soukromý prospěch ne méně – 113 *polúpláti* pancířů, brnění; *by poživali* užívali by – 114 *zachovávajice* ochraňujce; *zkušenie věci* zkušenost – 114-115 *úřad býti... potřebný* (podle lat. officium esse... opportunum) že je úřad potřebný – 118 *aby v škodu některú neuběhli* aby neutrpěli nějakou škodu

Poznámky ediční

Zakládací listina Betlémské kaple

Listina Hanuše z Milheimu se zachovala v lat. orig. v archívu Karlovy university sign. I 27 a byla vydána v Monumenta historica universitatis Pragensis II, Praha 1834, s. 300-308. Překlad J. Pražáka otištěn v chrestomatii V. Husy, Naše národní

minulost v dokumentech I, Praha 1954, s. 99-103 a v úpravě Fr. Heřmanského ve výboru Duchem i mečem, Praha 1958, s. 267-272. Zde otiskujeme tento překlad v úpravě a s poznámkami A. Molnára.

Dekret kutnohorský

Originál Dekretu kutnohorského se nedochoval, ale je zachováno několik spolehlivých soudobých opisů. Vydán byl několikrát; za základ našeho překladu vzato kritické vydání G. Friedricha, Dekret kutnohorský, Praha 1909, s. 67-68 (též ČČH 15, 1909, I-XII). – Z bohaté starší i nejnovější literatury uvádíme dále především soubor referátů a příspěvků z vědecké konference, pořádané k 550. výročí Dekretu v r. 1959: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 2, Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách, Praha 1959, kde shrnuta i starší literatura. Nejnověji srov. J. Kejř, Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském, Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis III, Praha 1962, s. 83-121. – Přeložil J. Kejř.

Jan z Jesenice: Obrana Dekretu kutnohorského

Jediný rkp kdysi v klášteře břevnovském, nyní nezvěstný. Vydali: K. Höfler, Geschichtschreiber der husit. Bewegung II, Vídeň 1865, s. 156-165, pod názvem Apologia (s mnohými chybami) a Fr. Palacký, Documenta Mag. Ioannis Hus, Praha 1869, s. 355-363, s názvem Defensio mandati, dnes běžným v literatuře. Vydání Palackého je dnes základem vědeckého zkoumání textu; slouží též jako předloha našeho překladu úvodní části spisu (s. 255-257) a jeho závěru (s. 361-363). – Literatura pojednávající o Dekretu kutnohorském se vesměs zabývá i jeho obranou (srov. ediční pozn. k Dekretu). – Ukázky přeložil J. Kejř.

56 soudržnosti: consistentia] con...stantia *Pal* – 62 *vynecháno několik nepřesných citací práva římského a kanonického*

Akty ústavní a mezinárodně právní

Zápis sněmu čáslavského z r. 1421

Zápis je znám v dvojí podobě. První, uveřejněná zde, je zachována v rkpe pražské UK XXIII D 163, fol. 403b-405a (*G*) a odtud otištěna Fr. Palackým, AČ 3, 1844, 226-230 (*Pal*). O tom srov. F. M. Bartoš, Několik záhad v životě Prokopa Velikého, Sborník historický 8, 1961, 180 – Druhou variantu, znění pro šlechtu, pojal do své kroniky Vavřinec z Březové. Vydal J. Goll, FRB 5, Praha 1893, s. 486-488; zde i výčet rkpů v úvodu na s. 25n. Důležitější varianty z tohoto znění uvádíme podle rkpů pražské UK I D 10, fol. 321b-323b (*A*). – Z bohaté literatury o dějinách husitství tohoto údobí, zabývající se sněmem čáslavským, uvádíme poslední práce: F. G. Heymann, The National Assembly of Čáslav, Medievalia et humanistica 8, Boulder (Colorado) 1954, s. 32-55; I. Hlaváček, Husitské sněmy, Sborník historický 4, 1956, 78-83, kde uvedena starší literatura.

1-2 purgmistři... legát *G*] *chybí v A* – 3-5 Čeněk... přichylnými *G*] *chybí v A* – 3 z Veselého *v G* následuje asi 50 jmen, mezi nimi i Jan Žižka z Trocnova – 5-6 listem...

uslyšie G] lištem etc. A (*ostatek chybi*) – 6 rozličně G] rozbrojené A – 15 naši G] *chybí v A* – 18 máme Pal] *není v G*, A – 22 po království Českém G] po království Českém a markrabství Moravském A; bez příkazy G] bez překážky A – 34 kázání G] kažení A; o této zemi České G] o těchto zemích, České i Moravské A – 35 království a jazyku českému G] království i markrabství i jazyku jich A – 38 a A, Pal] *není v G* – 39 škodlivosti došlo převeliké G] k škodlivosti došli veliké A – 40 nepřijímali ani jměli A, Pal] neprzigimati ani gmieti G – 48 vytrhnúce G] odtrhnúce A – 56 Berku A, Pal] Berka G; z pánuov G] pány A – 57 z pánuov pražských a obce G] měštěnin velikého města Starého a Nového měst pražských A – 59 z Boharyně G] z Boharyzynie A; Francu z Rosentála G] Ffranče z Rozmitala A – 60 Vacka z Žatce G] Wachu z Tattie A; Petra Hostic z Kúřimě G] Matěje z Hostic z Kúřima A – 64 i ukrocení G] *chybí v A*; potržek a nesvorností G] puotek i nesvorností A – 72 krajiny A] kragine G, krajyně Pal; tehdy slibujem G] tehdy jim slibujem A – 75 v tom překazila G] překázela A – 76 muož G] moc má A – 78 ten nebo ti G] ten A – 79 mají připuzení býti G] má připraven býti A; a jej... mieti G] *chybí v A* – 80 dále... vládařuo v G] *chybí v A* – 81 některý G] někteří A – 84 v svých nesnazšiech věcech G] všech nesnadných věcech A – 86 kněze Jana kazatele G] *chybí v A* – 87 také znamenitě G] *chybí v A* – 88 ti jistí G] *chybí v A* – 89 najprv příštího G] najblíž přichodného A – 93-94 a jednostajnie svolenie... od obcí svrchu psaných G] a jednostajné svolenie bylo ot obcí svrchu psaných A – 95-110 Také... jmenována G] *chybí v A* – 112 našich G] našjie A; beze všeho na nás G] beze všeho nás A – 116 vedlé nálezu vládařuo v napřed psaných G] vedlé nálezuov svrchu psaných A

List mírný českých stavů

Originál listu uložen v SA v Jindřichově Hradci, sbírka pergamenů č. 115; je na něm přivěšeno 68 pečetí. Vydal Fr. Palacký, AČ 1, 1840, 245-249. – Podrobné poučení o listu a jeho politickém pozadí a významu podal R. Urbánek, České dějiny III/1, Praha 1915, s. 468-478; tam i odkazy na starší literaturu.

Ukázka zahrnuje tyto úseky listu (označujeme je podle edice Palackého): úvodní části (s označeným vynecháním jmen), body 1-3, bod 14 s celým závěrem.

2 za maršálek království Českého následuje 59 jmen pánů a zemanů – 34-35 nerovné, a nesnadno což jest rkp] nerovné a nesnadné, což jest Pal – 40 za nemělo vynechána střední část listu – 49 zdržeti rkp] držeti Pal

Návrh světové mírové organizace

Lat. text je zachován v pěti rukopisech: Varšava, Archiwum glówne akt dawnych, Metryka koronna, tom XI, pag 578-587; Klagenfurt, Bischöfliche Bibliothek, XXX c 29, fol. 183a - 190a; Gdaňsk, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, 2031, fol. 361a - 367b; NK v Paříži, Nouvelles acquisitions francaises, 7973, fol. 9a-18b a 6971, fol. 336a-340a. – Edici opřenou o nové rukopisné zkoumání a v zásadě vycházející z rukopisu gdaňského pořídil F. M. Bartoš v příloze k studii Návrh krále Jiřího na utvoření svazu evropských států a jeho původce doktor Martin Mair, Jihočes. sborník hist. 12, 1939, 74-81 (též zvl. otisk); přetištěno, spolu s českým překladem J. Kincla, v chrestomatii Prameny k dějinám státu a práva v Česko-

slovensku II, Praha 1959, s. 59-74. Text návrhu podle nově zjištěného varšavského rukopisu, který je nutno považovat za nejlepší ze známých zápisů, otiskuje J. Kejř, Právněhistorické studie 9, 1963 (v tisku). – Z literatury: R. Urbánek, Zahraniční politika krále Jiřího z Poděbrad, sborník Co daly naše země Evropě a lidstvu I, 1939, s. 112-117; B. M. Koreckij, Projekt Jurija Podebrada ob organizacii mira i bezopasnosti, Izvestija AN SSSR, otd. ekonomiki i prava 1946, č. 5, s. 382-396; V. Vaněček, Dva návrhy na světovou mírovou organizaci, Věda a život 1959, 13-17; J. Polišenský, Problémy zahraniční politiky Jiřího z Poděbrad, Sborník prací historických, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, facultas philosophica I, Historica 1, Praha 1960, s. 107-125. Nejpodrobněji se historií návrhu zabývá R. Urbánek, Věk poděbradský IV, Praha 1962, s. 576-770; z hlediska právního V. Vaněček, Eine Weltfriedensorganisation nach den Vorschlägen des böhmischen Königs Georg von Podiebrad und nach den Ideen des Johannes Amos Comenius, Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Jahrgang 1962, No 3, Berlin 1963 (tam další literatura téhož autora i ostatní).

Pro naši ukázkou převzat s úpravami překlad J. Kincla.

Česká listina

Královské prominutí vin Mikuláši z Husi

Originál listiny uložen v SÚA v Praze (býv. AZČ), sign. ANM-F 20. Vydal Fr. Palacký, AČ 3, 1844, 288 (*Pal*). – O Mikuláši z Husi psal naposled F. M. Bartoš, Čas. Společnosti přátel starožitností 69, 1961, s. 197-204.

11 Jednej Gegne *rkp* – 14 našich *Pal*] najjiejch *rkp*

Listina Stibora z Stibořic

Listina byla dříve v soukromém majetku, nyní v SA v Nitře (fond Medňanský – Beckov). Vydal paleograficky L'ud. Novák, Najstaršia, doteraz neznáma česká listina zo Slovenska, Linguistica slovaca 3, Bratislava 1941, s. 130-133. Otiskujeme podle fotografie reprodukované v uvedené stati. – O listině četné zmínky u B. Varsika, Slovenské listy a listiny z 15. a 16. storočia I, Bratislava 1956.

6 Herinkovi *Varsik*, Hernikowi *Novák*] podle *rkp*u nelze rozhodnout – 22 dokadz] dakadz dokadz *rkp*, dokadz dokudz *Novák* – 23-24 panie Kateřiny] panye katherzin i *rkp*, panye katherznu *Novák*; věrné ruky] k wierne rucze *rkp*, s wierne rucze *Novák*

Privilegium Kutné Hoře

Z originálu, chovaného v Městském a horním archivu v Kutné Hoře č. 23 (staré č. 5), vydal Fr. Palacký, AČ 6, 1872, 420 (*Pal*) a nově J. Čelakovský a G. Friedrich, Codex iuris municipalis 3, Privilegia královských měst českých 1420-1526, Praha 1948, s. 65 (*Čel*). Reprodukce listiny je v studii J. Kejře, Právní život v husitské Kutné Hoře, Praha 1958, před s. 129.

4 že z zdravé Pal, Čel] Ze zdrowe rkp – 5 na Horách Kutnách Pal] nahorachcutn rkp, na Horách Cutn(ách) Čel – 6 z moci] moczij rkp, moci Pal, moci Čel – 15 navráceny Pal] nawraczeny rkp, navráceni Čel – 17 jim] gich rkp, jich Pal, Čel

Privilegium krále Jiřího pro město Slaný

Listina známa jen z opisu z 16. stol. v rkpe SÚA v Praze (dř. AZČ), RKP 2450, s. 459-462. Vydal J. Čelakovský a G. Friedrich, Codex iuris municipalis 3, Praha 1948, s. 464-466 (Čel).

5 z Kunvaldu Čel] z Czunwaldu rkp – 8 svědčících rkp] svědčícími Čel – 23 pod purkrecht Čel] od purkrecht rkp – 31 hofrychtěře Čel] hoffminczr rkp – 33 slušely Čel] sluffela rkp – 37 přečiniti Čel] przyczíniti rkp

Městské právo

Práva soběslavská a staropražská

Dochována v mnoha rkpech, které se dělí na čtyři redakce autorské a jednu ne-autorskou; vedle toho je i redakce smíšená. Za základ našeho vydání bereme nejstarší rkp, uložený v NK ve Vídni č. 3454, fol. 141a-143b (V); varianty uvádíme z rkp AMP č. 1865, fol. 297b-300a (P), který patří k třetí redakci. Vznik třetí redakce souvisí patrně s volbou Jiřího z Poděbrad za českého krále r. 1458. Tyto informace o rkpech a jejich filiaci poskytl dr. Vl. Sedlák na základě své dosud nepublikované studie. – Památka byla poprvé vydána (z jiného rkp) K. J. Erbenem, Výbor II, sl. 315-346 (Výb); chybí tam prvá část textu obsahující Práva soběslavská. Kritickou edici na základě rkp V připravil R. Schranil, Die sogenannten Sobieslaw'schen Rechte, Mnichov-Lipsko 1916 (Schr). K oběma edicím přihlížíme v poznámkách.

– Soběslavská práva

Rkp V fol. 141a-142a; P fol. 297b-298b; Schranilovo vyd. s. 55-58.

1 pražského a V] nemá P – 7 pod takovú úmluvú V] pod takú úmluvú dole napsanú. O tom, že (zie) Němci nemají v úradiach býti P – 11 Svolenie kniežat, pá-nón i měst V] Když by země od pána osiřala, kým a kterak má zpravována býti P – 13-14 nebylo kniežectví V] nebylo (k) kniežectví Schr, nebylo... ke kniežecství P (pod. ř. 16) – 20 O svobodách a právích V] O svobodě Starého Města pražského P – 24 meze bráněnie V] země bráněnie P – 26 O volení kniežete českého V] O volení pána k zemi P – 33 O potvrzení práv V] O přísazě pána k zemi voleného P – 37 O křivdě V] O tom, kdyby pan král přísahy zemi nedržal P – 46 ot Nadslava V] od Radslava P

– Staropražská práva

Rkp V fol. 142a-143b; P fol. 298b-300a; Schranilovo vyd. s. 58-62; Výbor II, sl. 315-319.

1-5 Léta... českého V] nemá P – 6-7 Tyto jsú... ot kniežat V] nemá P, Vyb – 8 Item o konšelském ustavení V] O tom, kto purgmistrem u Praze nemá býti P, Němec nemá purgmistrem býti Vyb – 9 Nižádný Němec cizozemec, kterýž V] Item najprvnější kus jest tento, že žádný Němec, kterýž P, Najprvnější kus jest tento, že žádný Němec, kterýž Vyb – 11 Purgmistr má samomu králi V] O vzdání pečeti P, Nemá pečť dána býti od purgmistra izádnému než králi... Vyb – 14 O konšelých V] O tom, kolik má konšeluov býti P, Kolik jmá býti konšeluov Vyb – 15 a šest, ještě by německy uměli V] a šest Němcuov, kteříž by česky uměli P, Vyb – 17 O přísaze V] Kde mají konšelé přísahu bráti P, Od koho konšelé mají přísahu bráti a kde Vyb – 20 O dvořáciech V] O tom, kto konšelem nemá býti P, Kto nemá býti konšelem Vyb – 22 cizoložník P] Czizoloznik V – 24 Králi u poselstvie V] O poselství králi od konšeluov P, Kto mají k králi jezdit v poselství Vyb – 26 volení V] zvolení. O konšelství P, volení. Nemá býti konšelem Vyb – 27 na šantroky V] na šadkúfy P, pod. Vyb – 29 Listy na zmatky V] O témž P, Kto listy kupuje Vyb – 30 kupuje V] kupuje. O volení konšeluov P, kupuje. Každý z starých konšelov jmá dáti tři napsané Vyb – 33 Ktož za penieze přísahá V, pod. Vyb] O témž P – 36 Sáhla na konšely V] O tom, když obec na konšely sáhne P, O sáhnutí obce na konšely Vyb – 39 Nemá konšelem... Schr] Nema konšé V, O témž P, Nemá býti konšelem, leč prvé tři léta bude přísahu mieti Vyb – 42 Konšel z města V] O tom, že izádný konšel z rady ani z města jíti nebo jeti nemá bez odpuštění P, Konšel nemá z rady jíti ani z města jeti Vyb – 50 neučiní V] neučinil by Vyb, neučinil, že by obědu nedal P – 52 Ktož s městem netrpí V] O témž P, Měštěnin usedlý jmá býti konšelem Vyb – 56 Nemá s pečeti... V] Že purgmistr nemá s pečeti z města jeti ani jíti P, Purgmistr s pečeti nemá choditi z města Vyb – 58 skrze něj V] nemá P, Vyb – 59 Výše padesáti V] O témž P, Kterak mnoho jmá mieti, ktož konšelem bude Vyb – 62 Hudec, pištec V] O témž P, Nemají konšelé býti Vyb – 63 barvieř V] bradieř Vyb – 65 Nemají déle seděti V] O řádu konšelském P, Pokud konšelé mají seděti Vyb – 68 sedati V, Vyb] seděti P; jako opil V] jako dnes opil P, Vyb – 71 O hodování konšelov V] Žádný konšel aby na groš obecní netrával P, Konšelé nemají na obecní groš hodovati Vyb

Žilinská kniha

Je uložena v Okresním archívu v Žilině, městské odd., sign. A 1. Vydal ji V. Chaloupecký, Kniha žilinská, Bratislava 1934 (*Chal*) s obsáhlou úvodní studií, ke které připojil R. Rauscher ještě pojednání O právu magdeburském německým jazykem v knize Žilinské. – Cennou pomůckou je Slovník k Žilinské knize, sestavený Fr. Ryšánkem, Bratislava 1954 (*Ryš*).

Rkp má četné slovakismy všeho druhu: -e- po retnicích m. -ě- (*svedomo, mesta, meli sú aj.*), -r- místo -ř- a naopak (písař pro -ř- neměl cit a píše *prze* m. *pre, klerzehoz, Przewize*), tvary *všetka rada, k sebe, slova boženík, večisté aj.*

I – Rkp fol. 98b, vyd. s. 105.

2 Ryš Hanuš *Ryš*] Rys Hanus *rkp, Chal* – 7 *pre*] *prze rkp*

II – Rkp fol. 99b, vyd. s. 109.

4-5 že smy *Chal, Ryš*] zes mij *rkp* – 5 *Prievize*] *Przewize rkp*

Prokop, písař novoměstský: Kancelářská rukověť

Lat. text zachován ve třech rkpech: rkp býv. Thunovské knih. v Děčíně č. 212, nyní v pražské UK XIX C 18 (s českými meziřádkovými glosami), rkp APH (dř. Kap. Praž.) K 34 (neúplný) a rkp pražské UK I F 16, fol. 1a-31b. Vydal Fr. Mareš, Prokopa písaře Nového Města pražského Praxis cancellariae, Historický archív 32, Praha 1908. Naše ukázky jsou přeloženy z této edice (s. 3, 4, 5, 6, 15, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 39, 45) a shrnují toliko výklad o základních druzích a povaze městských knih pomíjějice příklady zázpisů, jež tvoří větší část celého díla. – Přeložil J. Kejř.

Horní právo

Práva královská horníkuov

Stč. překlad *Ius regale montanorum* vydal H. Jireček, *Codex juris Bohemici I*, Praha 1867, s. 267-435, paralelně s textem latinským (*Jir*). Základem vydání českého překladu je rkp UK v Praze XVII H 29, fol. 332a-431a (z r. 1524). Naše ukázky otištěny z rkp strahovského DE IV 24 (z r. 1460 – S). Varianty uvedeny z rkp strahovského DD V 50 (z r. 1469 – T) a z rkp pražské UK XVII D 43 (z r. 1528 – U); varianty z Jirečkova vydání uvádíme, pokud se jeho text neshoduje s rkpem U. – Starší bohatá literatura je shrnuta v díle A. Zycha, *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters I-II*, Berlin 1900; nejnověji věnoval pozornost speciálně čtvrté knize zákoníka H. Bulín, *Nejstarší kodifikace procesního práva v Čechách*, *Právněhistorické studie 2*, Praha 1956, s. 85-125.

– První kniha

Rkp S fol. 131a-132b; T fol. 112a-114a; U fol. 15a-16a; Jirečkovy vyd. s. 313 až 317.

Nadpis: O rozdělitelích rudy S] O rozděličích rudy T, O rozdělitelích rudy a úřadu jich U – 1 zdvihanie času S, T] když jest čas rudy zdvihanie U – 2 v slušné diely rozdělití S, T] aby oni... na hodné diely rozdělovali U – 4 nám dlužný jest S, T] na nás slušie U – 8 pod mocí učiněné přísahy S, T] pod mocí přijaté přísahy U – 10 přestupitel tohoto ustanovenie byl by S, T] bude shledán přestupitelem toho ustanovenie U – 11 se zlú pověstí S, T] s pohaněním a se zlú pověstí U; složen buď S, T] buď ssazen U – 12 rozděličie koše rozdělenie mieti S, T] aby rozdělitelie koše rozdělovanie měli U; ot starého obyčeje S, T] starodávním obyčejem U – 21 věrně svoij naplní úřad a dokonale S, T] mají svoij úřad plniti věrně a právě U – 24 pravenie S, T] nápisu U – 25 mají děleny býti S, T] U *dodává*: tak že, jakož přes den a noc jest čtrmezciatma hodin a v těch jest čtyřikrát šest hodin, takež dělníci v těch čtrmezciatma hodinách čtyřikrát se měnie, neb se dostane každým dělníkuom jedno za šest hodin dělati (*těž Jir*) – 26n. A tak prvnie hodina erntagesicht..., ono německy a toto česky nazývá se S, T] A tak prvnie hodinu Němci jmenují ertagešicht... (*ad.*) U, *pod. Jir* (erntageschicht) – 33 po dvě šichtě S, T] dvou šichtů, t. dvě čtvrti dne a noci U; aby nezhyrul S, T] aby brzo nessel U – 34 a to dlužní sú strážní doluov se vši pilností vyvarovati S, *pod. T]* a tohoť se strážní mají vši pilností vystřiehati U – 34-35 a takéž tento najat má býti rudů S, T] a tomuť také mzda má býti rudů

placena *U* – 38 nebo vyberajú *S*, *T*] nemá *U* – 39 vyvolé *S*, *T*] mají moc voliti *U*; kteréž sobě poznají býti lepší *S*, *T*] nemá *U*; dosti činiece jich pracem rudú *S*, *pod. T* (pracováním)] a majíť jim rudú platiti *U* – 41-42 O pacholciech na rumpálu dělajících nebo o hašplěřích *S*, *pod. T*] O pacholcích, t. hašplěřích, na točidle, to jest rumpále, dělajících *U* – 44-45 ne aby jakž mnoho..., dopuštění buďte *S*, *T*] ne tak, aby sobě co kto z nich mohl uchvatnutí neb ukrásti, když by mezi ně vrženo bylo, neb toho nechme me dopustiti *U* – 46 jich dieluov pod obdržéním *S*, *T*] pod zachováním jich taluov *U* – 48 O rudokupcích *S*, *T*] O rudokopáčích *U* – 49 někteří z rudokupcuov *S*, někteří z rudokupcív *T*] někteří z erckaféřuov *U* – 50 proti naší věci obecní *S*, *T*] proti našemu obecnému dobrému *U* – 51 v kúpení rudy ot dlužné daleko vzdálené záplaty *S*, *T*] v kupování rudy daleko od hodné ceny *U* – 52 přijda jakožto podání toho nevědomý *S*, *pod. T* (nevidomý)] přistúpě jako podání toho nevěda *U* – 53 tak že praví kupci *S*, *T*] pro něžto praví erckaféři *U* – 56 dolu *S*] dluhu *T*, dolního diela *U* – 57 pod obdržéním *S*, *T*] pod zachováním *U* – 58-60 a přestupníci... do naše komory s obrácením *S*, *T*] a ti, ktož to přestoupie, aby svých všech statkuov byli zbaveni s věčným pohaněním, a ti statkové bez nádeje navrácenie do naše komory obráčení buďte *U* – 60 jiní strašili se takových věcí páchati *S*, *T*] jiní zděšení byli a takových zlostí nesměli páchati *U* – 61-62 tak vyplenie se *S*, *T*] budú odlúčení *U* – 62 rudokupcóm *S*] rudy kupcóm *T*, erckaféřuom *U* – 63 všeho *S*, *T*] našeho *U* – 64 z starého a z duovodného obyčeje *S*, *T*] z dávného pochváleného obyččeje *U* – 65 ač které sdýmali by *S*, *T*] kteréž by sdýmali, totiž spustili neb sehnali *U*; k měně přinesli by *S*, *pod. T* (přinosili)] do vechsle přinesú *U* – 66 Skonaly sú se prvnie kniehy o osobách k horám příslušných *S*] Skonaly sú se knihy prvnie o osobách k horám příslušných latíně i česky práva královského horníkův přeslavného kniežete a pána, pana Václava, štědrého krále českého velebného *T*, Konec prvních kněh práva královského horničieho *U*

– Čtvrtá kniha

Rkp *S* fol. 160a-162b; *T* fol. 137a-139b; *U* fol. 34b-36b; Jirečkovy vyd. s. 377-383.

Nadpis: Počínají se kniehy... kapitola prvnie *S*, *pod. T* (přeslavného kniežete... štědrého krále)] Počínají se čtvrté kniehy o řádu soudném horníkuov, kapitola prvnie *U* – 1 Pečujícím nám přemnoho *S*] Pečlivost majíce my převelikú *T*, *U* – 2 méně nic *S*, *T*] nicméně *U*; nevyvolujícím mysliti *S*] vyvolujice mysliti *T*, když cheme pomysliti, utýká nás péče pilná *U* – 3-4 aby ne po zmatciech *S*, *T*] aby ne po okolcích, totiž zmatciech *U* – 8-10 podlé správných ustanovení... nižádné nebýti chvíle *S*] podlé správných ustanovení správně osvědčujících, že nálezové proti zvyklému práva vypovědění žádné nejsou chvílky k přijetí *T*, podlé pravých ustanovení správně osvědčujících, že nálezové proti zvyklému práva vypovědění žádné nejsou chvílky, t. ku přijetí aneb ižádné moci nemají. Pokuta súdci proti právu súdicích *U* – 11 vládařstvími *S*] statky *T*, *U* – 13 nezóve *S*] nevzbuzuje *T*, *U* – 23-24 aby jistý rok... odpoviedati majíce *S*] aby v určený rok spolu okázali se před ním jedna druhé podlé spravedlnosti odpoviedati majíce *T*, aby v určený rok před ním se okázali v súdě spolu jedna druhé podlé spravedlnosti odpovídajíc *U* – 26 póhonu k němu dojtí otpieral *S*, *pod. T* (zapieral)] zapieral, by póhon k němu přišel *U* – 27 póhonného bez pochybenie věřiti se má přísaze *S*] póhonného bez pochyby věřeno má býti přísaze *T*, póhonného písaře (1) bez pochyby má věřeno býti *U* – 28 činění býti *S*, *T*] dieti se *U* – 32 žalobník *S*] žalobce *T*, žaluobce *U* – 33 žalovati *S*] při věsti

T, U – 35 předešlý *S, T*] předešlý před súdem *U* – 35-36 a ač přítomnost jeho jmiena mohla by býti, pohnán buď *S, pod. T* (a jestliže)] a muož-li býti osobně nalezen, máť pohnán býti *U* – 39 při domu býti pohnóm *S, T*] aby se pohn dál před domem neb v domu *U* – 40 pohnidlného *S*] toho, ktož má pohnán býti *T, U* – 40-41 otevřeným hlasem pohně v slyšení pomíjejících i souseduov *S, pod. T*] zjevným hlasem, aby i susedé i jdúci mimo duom slyšeli *U* – 44-45 aby na soudě spolu okázal se *S*] aby na soudě okázal se *T, aby stál k soudu U* – 45-46 takový den, ... i souseduov *S, T*] a tento den a tuto hodinu před domem jeho jest zjevně pohnán a to jsú slyšeli pomíjející i susedé *U* – 48 bývají *S, T*] se dějí *U*; ač nebyli by vypověděni *S*] ač nebyli by vymluveni *T, ač to nenie vymluveno U* – 54 viněného *S*] vinného *T, obžalovaného U* – 55 potupú obžaluje *S*] potupú má obžalovati *T, potupú neb nestáním má obžalovati U* – 57 ot nastánie *S*] od snažnosti *T, U* – 58 nálezně zproštěn býti *S*] nálezem býti zproštěn *T, aby nálezem jeho byl zproštěn soudu U* – 59 výmienky *S*] odpory *T, U* – 63-64 dosti ujistil... zaplatiti *S*] uručil, že pán věc příjemnú mieti bude nebo odsúzenie zaplatí *T, uručil, že pán jeho, t. žaluobce, neb obžalovaný to, což on vede, přijme, a bude-li odsúzen, že odsúzený zaplatí U* – 65 bez dostiujišťenie *S*] bez uručenie *T, U*; nevěří se *S, T*] nezdá se *U* – 65-68 ač prvotnie osoby... nezavieží *S*] když prvotnie osoby věc za příjemnú mieti nebo odsúzenie zaplatiti za své poručníky, je ode všeho uručenie zprošťující, sebe nižádným obyčejem nezavieží *T, kdyžto prvotnie osoby nezavázaly jsú se, že což poručníci jich provedú, to sdržie, a což bude usúzeno, že to zaplatie za své poručníky, tiem je ode všeho urukovanie zprošťující U* – 69 věc příjemnú uručili by mieti *S, T*] uručie, že to chtie zdržeti, což on vyvede *U* – 80 Žalobník pak slóvet ot žaloby *S, pod. T*] Žalobník pak nebo pówod slóvet od žaloby a od vedenie, neť vede při *U* – 81 Veškeren pak horní soud *S*] Vešken pak horský súd *T, každý pak horský soud U* – 82 zahájený *S, T*] zahájený neb pořádný *U* – 84 maje pówobiti *S*] jednati maje *T, súditi chťe U* – 85 posilňuje a potvrzuje *S*] zahajuje a potvrzuje *T, zahájiti káže U* – 87 nálezem vynášejí *S*] i súdie *T, usúdie s potazem U* – 89 otložití času svátečnieho *S*] odložití čas sváteční *T, čas sváteční ctíti U* – 90 skonati, což nastává *S*] dokonati, což nastává *T, soud dokonati U*; k hřešení *S*] k přestúpení *T, U* – 91 vyslaviee *S*] když vyslaven bude *T, když... zahájen bude U* – 92 pokoje soudného všem potvrď *S*] pokoj súdný všem zapověz *T, pokoj soudný i kážeň všem jmieti má přikázati U* – 96 túto výpovědí *S, T*] tiemto ustanovením *U*; první obdrží *S, T*] tehdy jej první obdrží *U* – 98 soudcóm svrchovanú pilností opatřiti *S*] aby súdce svrchovanú pilností opatřili *T, pod. U* – 103 viece *S*] potom *T, U* – 104 proti svým spolukrevníkóm a příbuzným *S*] proti svým přátelóm a příbuzným *T, proti svým příbuzným a přáteloum U*; spolukrevnosti *S*] příbuznosti *T, příbuzenstvie U* – 106 opravy *S, U*] opravenie *T*; manstvie *U*] gmanstwie *S, T* – 107 rozumu *S, T*] rozumnosti *U* – 109 vynesená *S*] vydaná *T, U* – 110 obrance při *S, T*] řečníci, t. obrance při *U* – 111 pracujících *S, T*] pracovitých *U* – 113 štítuov, polúplátí *S*] štítov, plátov *T, štítuov neb terčí a plátuov U* – 116 aby se ohrazovali *S, T*] aby se mohli ohrazovati *U* – 118 neuběhli *S, T*] nevešli *U* – 119 ottud škody cítiti, odkudž *S*] z toho škody čiti, odkudž *T, škody z toho čiti, dokudž U*

VÝVOJ ČESKÉHO PŘEKladu BIBLE

Bible, základní soubor knih křesťanské církve, nebyla pokládána ve středověku pouze za přední autoritu ve věcech náboženských, ale i za zdroj poznání světa. Bylo to proto, že náboženství stálo na nejvyšším místě středověké hierarchie hodnot, takže se názory odvozované z „Písma svatého“ promítaly do celé šíře společenského života. Tím se stala bible důležitou ideologickou oporou pro uspořádání vztahů mezi lidmi. Přitom mohla přispívat stejně k upevňování zastaralých forem, jako posilovat úsilí o vznik forem nových, tj. mohla být stejně činitelem konzervujícím, jako revolucionizujícím; záleželo jen na jejím výkladu. Tím bible zasahovala do života každého jednotlivce. Přesto však se mohl ve středověku přímo seznámit s biblickým textem jen nepatrný počet lidí. Římská církev lpěla na jejím latinském znění, protože to byl text liturgický, tedy závazný; vedle toho zaručoval latinský text monopol na výklad bible kněžím, a tím znemožňoval výklady nepohodlné církvi a vládnoucí třídě.

Zvláštní postavení měl z hlediska vztahů mezi kněžími a laiky staroslověnský překlad biblických textů (srov. náš Výbor I, 47-48, 52), protože šlo o překlad do jazyka v podstatě srozumitelného lidu.

Vývoj staročeského překladu bible nenavazoval na překlad staroslověnský, protože se přistupovalo ke zčeštění biblických úryvků¹⁾ až v době, kdy u nás

¹⁾ Bible se dělí na Starý zákon (soubor židovských posvátných knih převzatých křesťany) a Nový zákon (soubor křesťanských posvátných knih).

Starý zákon tvoří: 5 tzv. knih Mojžíšových (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium), kniha Jozue, Soudců, Rut, 4 knihy Královské (prvé dvě nazývané též Samuelovy), 2 knihy Paralipomenon, kniha Ezdrášova, Nehemiášova, Tobiášova, Judit, Ester, Jobova, Žalmů, Přísloví, Kazatel, Píseň Šalomounova (Píseň písní), kniha Moudrosti, Sirachova, kniha prorocství Izaiášova, Jeremiášova, Jeremiášův pláč, kniha prorocství Baruchova, Ezechielova, Danielova, Ozeášova, Joelova, Amosova, Abdiášova, Jonášova, Micheášova, Nahumova, Habakukova, Sofoniášova, Aggeova, Zachariášova, Malachiášova a 2 knihy Machabejských. (Židé dělili tento soubor na 3 části: Zákon, tj. knihy Mojžíšovy, tzv. Pentateuch; Proroky, tj. knihu Jozue až knihy Královské, a knihy prorocství od Izaiáše po Malachiáše; Spisy, tj. všechny ostatní knihy. Křesťanská církev rozdělila bibli na knihy historické, tj. od knih Mojžíšových po Ester, k nim se přiřazují i knihy Machabejské, dále knihy vyučující čili sapienční, tj. knihy od Joba po Píseň písní, a konečně knihy prorocké.)

Nový zákon obsahuje: 4 evangelia (Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo), Skutky apoštolské a listy (epištol): Pavlův Římanům, 2 Korintským, 1 Galatským, Efezským, Filipenským, Kolossenským, 2 Tesselonicenským, 2 Timoteovi, 1 Titovi, Filemonovi, Židům, list Jakubův, 2 Petrovy, 3 Janovy, list Judův, Janovo Zjevení; k nim je připojována tzv. Manassesova modlitba a Pavlův list Laodicenským.

Starý zákon byl přeložen do řečtiny již ve 3. stol. př. n. l. Tento překlad, zv. Septuaginta, se stal předlohou křesťanského překladu do latiny. Po nejstarším překladu bible do latiny (tzv. Itala z 2. stol. n. l.) jej pořídil církevní učitel Jeroným na rozhraní 4. a 5. stol. n. l. spolu s překladem Nového zákona. Jeronýmův latinský překlad, zv. Vulgáta, se stal oficiálním zněním bible, z něhož vycházely téměř všechny biblické překlady do národních jazyků až do reformace.

převládla západní kulturní orientace a ta nedovolovala přehlížet církevní zákaz slovanské liturgie. Tak se začínalo s překladem bible od začátku. Dokazují to tzv. Vídeňské glosy (Jagičovy) z doby okolo r. 1100, tlumočící některá místa z Matoušova a Janova evangelia: jsou sice psány směsí staroslověnštiny a češtiny, ale neshodují se s žádným známým textem staroslověnského biblického překladu. Stylistická nepropracovanost Vídeňských glos svědčí o tom, že jejich autoru nešlo o překlad, ale jen o technickou oporu, protože biblické texty, které bylo třeba při bohoslužbách a v kázáních prostředkovat lidu, byly zprvu uchovávané pouhou pamětí a nebylo třeba je zapisovat. Tento fakt měl i dále vliv na volnější vztah tradovaného znění příslušných biblických textů k latinskému originálu. Projevuje se to ještě v nejstarším typu staročeského biblického překladu, zachovaném v *evangeliářích (Seitentletském, Rajhradském a Vídeňském ze 14. stol.)* a v překladu biblické Knihy žalmů, tzv. žaltáře, jehož nejstarší znění je dochováno ve *Wittenberském žaltáři ze 14. století*. Volnější vztah k latinskému originálu se projevuje v nejstarších českých biblických překladech kladně, ve prospěch jejich literárních kvalit.

Překlady biblických textů vyvolané praktickou potřebou však brzy nestačily. Mohutný kulturní rozvoj našich zemí ve 14. století vyžádal si soustavný překlad všech čtyř evangelií (tzv. čtveroevangelia), ale spokojil se jím jen na krátkou dobu. Přes trvalé překážky, které církev kladla zejména formou zákazů snahám o překlad bible do národního jazyka, pokračovalo se v postupném překládání biblických knih a toto úsilí má z hlediska tehdejší politické i kulturní situace rysy nepochybně pokrokové, protože se jím dostávala neprivilegovaným vrstvám do rukou důležitá ideologická zbraň pro zápas s duchovní i světskou mocí. Není náhodné, že k překladu všech biblických knih a k jejich prvnímu svodu v úplnou českou bibli došlo právě v druhé polovině 14. století, kdy se objevují v kulturním životě Husovi předchůdci. Tato první redakce staročeského biblického překladu (reprezentovaná především *Drážďanskou* čili *Leskoveckou bibli*) byla již počátkem 15. století vystřídána redakcí další, jejíž vznik byl bezpochyby vyvolán silicím reformním hnutím. Ještě v první polovině 15. století došlo však k další, třetí redakci, a před koncem 15. století k redakci čtvrté, která vstoupila do prvních biblických tisků. O tom, jak se za husitství rozšířil zájem laiků o bibli, svědčí neobyčejně velký počet prepisů bible, které se nám z 15. století dochovaly.

Studium vývoje staročeského biblického překladu dává jedinečnou možnost proniknout k podrobnostem středověkého literárního myšlení na látce, která je k tomu z metodologického hlediska zvláště vhodná; lze tu sledovat zápas o české literární zvládnutí textů, které mají klíčový význam pro celou středověkou vzdělanost. Biblický sloh ovlivnil většinu dobové literární tvorby a biblická přísloví, úsloví a obraty obohatily i ústní lidovou slovesnost. I z hlediska jazykovědy je vývoj českého biblického překladu otázkou zvláštní důležitosti, neboť šlo o vytváření textů závazných, zejména pokud jde o terminologii.

Vybrané ukázky z bible uvádíme tak, abychom zachovali postupný vývoj českého biblického překladu od evangeliářů a žaltářů přes čtveroevangelium až k jednotlivým redakcím celé bible. Každé z těchto vývojových stadií tvoří zvláštní oddíl, v němž jsou ukázky seřazeny podle ustáleného pořadí biblických knih.

EVANGELIÁŘE

Názvem evangeliáře označujeme soubory většinou novozákonních úryvků (perikop), předepsaných jako součást mešního obřadu na jednotlivé neděle a svátky v pořadí tzv. církevního roku (začínal 4. nedělí před vánoce). Mešní obřad byl sice

latinský, ale zmíněné úryvky se čítávaly lidu v jeho jazyce a tvořily zpravidla východisko pro kázání, které po jejich čtení následovalo. Původně byl jejich obsah tradován lidu zpaměti, takže šlo vlastně o část ústní slovesnosti. Literární památkou se evangeliáře stávaly tehdy, když byly zachyceny písemně, a tím se jejich text fixoval. Došlo k tomu v souvislosti s mohutným pronikáním českého jazyka do literární tvorby a s podstatným zvýšením celkové literární kultury v našich zemích.

Nejstarší typ překladu, již z první poloviny 14. století (třebaže rukopisy: *evangeliář Seitenstettský, Rajhradský a Vídeňský* jsou o něco mladší), uchovává ještě některé znaky ústního stylu, tedy znění z doby, kdy byly tyto texty tradovány ústně, bez zápisu. Mladší stadium, které již má ráz písemně tradovaných textů, představují ještě ve 14. století tzv. *Čtenie zimního času* a *Čtenie kněží Benešovy*.

(SYMBOLY EVANGELISTŮ)

V této pasáži ze starozákonní knihy Proroctví Ezechielova byl od prvokřesťanských dob spatřován předobraz mystických symbolů čtyř evangelistů (Matouše, Marka, Lukáše a Jana, s nimiž spojovány symboly člověka, lva, vola a orla; srov. staročeskou symbolickou báseň Kocovník, náš Výbor I, s. 427n.). Tyto symboly, odtud převzaté, byly uměle odvozovány z počátečních veršů jednotlivých evangelií. Čtení této perikopy bylo zařazeno do mešní obřadu na den sv. Marka (25. dubna) proto, že jde o jednoho z evangelistů.

Den sv. Marka. – Epištola Ezechiele (Ezech. 1,10-14)

(10) Podobnost obličeje čtvera: tvář člověčí a tvář lvová na pravici jejich čtvera a tvář volová na levici jejich čtvera a tvář orličí nad nimi čtvera. (11) A tváří jejich a peří jejich zdvižené na vrch; dvě pěře každého spojeny byly a dvě příkrývaly těla jejich, (12) a jedno všeliké z nich před tváří svú chodiše; kdež biše duch náramný, tudy chodíchu, aniž se navracováchu, když chodili. (13) A podobnost obličeje zvířat a vzhledení jejich jakžto uhlé ohnivého hořícího a jakžto obezřění lampové. A to biše vidění běhající prostřed zvířat, stvění ohně a z ohně bleskot vycházeje. (14) A zvířata jdíechu a vracováchu se v podobnost blesku blýskajícímu.

10 *podobnost* podobenství (similitudo); *lvová* lví; *jejich čtvera*: tj. čtyř zvířat z Ezechielova vidění, která se stala symbolem čtyř evangelistů – 11 *peří* perutě, křídla; *na vrch* vzhůru; *pěře* (duál) perutě – 12 *jedno všeliké* každé; *před tváří svú* přímo vpřed; *chodiše... chodíchu* (imperf.) chodilo... chodili; *duch náramný* prudký závan ducha (impetus spiritus) – 13 *vzhledení* vzhled, tvářnost; *obezřění* vzhled; *stvění* stkvění, záře; *bleskot* blesk (fulgur) – 14 *jdíechu a vracováchu se* (imperf.) chodila a navracela se; *v podobnost* podobně jako

(SMRT JANA KŘTITELE)

Biblické vyprávění o Janu Křtiteli a Salome, vřazené do mešního obřadu na den Stětí Jana Křtitele (29. srpna), bylo u nás už ve 14. století známo nejen přímo z bible, ale i z Pasionálu. Poskytovalo i oblíbený motiv výtvarnému umění a v literatuře patří k nejzpracovávanějším biblickým motivům až do nové doby.

Historičnost tohoto vyprávění popírá židovský historik z 1. století n. l. Josephus Flavius, časově bližší události než evangelia, a to zprávou, že Herodes dal popravit Jana z obavy, aby Jan nevyvolal lidové povstání. Mimoto v době Janovy popravky nežila už Salome na Herodově dvoře, protože byla už dávno provdána za iturejského vládce Filipa.

(Marek 6,17-29)

(17) V onom časi poslal Herodes i jal Jana i pustil ho v žalář pro Herodiadem, svého bratra ženu Filipovu, již bieše pojal. (18) Nebo dieše Jan: „Nelzěť jest jmieti ženy bratra tvého.“ (19) Tehdyž Herodias nepřějieše mu i chtieše tajně zabiti ho, a nemožieše. (20) Ale Herodes báše sě Jana, věda jej pravého i svatého; i chováše ho a rád poslúcháše ho. (21) A když bezděčný den přide, Herodes učini hod kniežatóm a jiným, pamět svého narozenie. (22) A když vnide dci té Herodiadis i metáše sě otcu i všem kvašanóm, král vecě: „Pros na mně, co chceš, dám tobě.“ (23) I přísěže: „Jakž, chceš-li, puol mého královstvie.“ (24) Když vynide, povědě mateři: „Co uproši?“ Vecě jiej: „Hlavu Janovu.“ (25) A když vnide, inhed počě rúče prositi hlavy svatého Jana u krále řkúci: „Daj mi hlavu Janovu, chci jiej!“ (26) Leče sě král, pro přísahu i pro hostě nerodě ji smútiti, (27) ale poslav káza přiněsti hlavu jeho na okříně. I stě hlavu jeho v žalári (28) i přiněse hlavu jeho i da ji dievcě a dievka da mateři svéj. (29) To uslyšěvše učenníci jeho, přišedče, i vzěchu tělo jeho i položichu to v novém hrobu.

17 *Herodes*: Herodes Antipas, od r. 4 př. n. l. vladař v Galileji; *Jana*: Jana Křtitele, od r. 26 n. l. působil jako prorok; *pustil* vsadil; *pro Herodiadem* (lat. akuz.) pro Herodiadu, dceru nevlastního bratra Herodova Aristobula; *bieše pojal* (plqperf.) byl pojal za manželku – 18 *dieše* (imperf.) říkal; *nelzěť jest jmieti...*: podle zákona Mojžíšova, závazného pro Židy (srov. Lev. 18,16 a 20,21) – 20 *pravého* spravedlivého; *chováše* chránil – 21 *bezděčný* příhodný (opportunos); *hod* hostinu – 22 *vnide* (aor.) vešla, vstoupila; *dci té Herodiadis* (lat. gen.): Salome; *metáše sě* (imperf.) tančila; *kvašanóm* účastníkům hostiny – 23 *přísěže* (aor.) přísáhl, zapřísáhl se – 24 *vynide* (aor.) vyšla; *co uproši* oč poprosím, mám poprositi – 25 *rúče* rychle, hbitě – 26 *nerodě* ji smútiti nechtěje ji zarmoutit – 27 *na okříně* na mise, na podnose; *stě* (aor.) sfal, dal stít – 29 *učenníci jeho*: míněni učedníci, přívrženci Janovi; *vzěchu... položichu* (aor.) vzali, položili

(PODOBENSTVÍ O ROZSÉVAČI)

Podobenství o rozsévači, obsažené vedle evangelia Lukášova i u Matouše a Marka, stalo se zdrojem přirovnání kazatelské činnosti a setby i v jiných novozákonních textech, především v listech apoštola Pavla. Čtení této pasáže je předepsáno jako součást mešního obřadu na tzv. 1. neděli po devítíniku, tj. 8. neděli před velikonoce, která připadá na dobu mezi 25. lednem a 28. únorem. Na jihu, kde mešní rituál vznikl, začínají skutečně v tu dobu jarní plní práce.

Ukázku uvádíme paralelně ze Seitenstettského evangeliáře, který představuje nejstarší typ evangelního textu, a ze Čtenie zimního času, kam byl pojat text čtveroevangelní.

(Luk. 8,4-15)

(4) Kehdyže sbor veliký z měst k Ježíšovi blížiechu sě, povědě rovenstvie:

(5) „Vyšel, jenž sěje siemě své. A když vsievá, jedno padlo podlé cěsty; i potlačeno jest a ptáci s nebe sněchu to.

(6) A jiné pade na skálu; vzejda, i shořě, nebo nemějieše vláhy.

(7) A jiné pade mezi trnie; spolu rosta trnie zahubi to.

(8) A jiné padlo na zemi dobrú; a rosta učini plodu stokrát více.“ To pověděv voláše: „Jenž má uši slyšěti, slyš!“

(9) Tázáchu jeho učenníci, kaká by to pověst byla.

(10) Jimžto on odpovědě: „Vám jest dáno poznati věst královstvie božieho, ale jiným u pověstech, aby vidúc neviděli a slyšiece nerozuměli.

(11) A jest ta pověst: Sémě jest slovo božie.

(12) Ješto vedlé cěsty: to sú ci, jež poslúchají, a dábel bére slova z jich

(4) A když sebra sě mnohý zástup a z měst k němu sě bráchu, povědě k nim skrzě příklad:

(5) „Vyšel jest, kto rozsievá, chtě sieti siemě své. A když rozsievá, některé jest padlo podlé cěsty; i utlačeno jest a ptáci nebeščí to jsú zobali.

(6) A jiné jest padlo na skálu; a zarodiv sě, i usvadlo, nebo jest nejmělo vláhy.

(7) A jiné jest padlo mezi trnie; a když jest trnie spolu vzrostlo, udusilo jest je.

(8) A jiné jest padlo v dobrú zemi; a zarodiv sě učinilo jest úžitka stokrát tolikéž.“ To pověděv zavola: „Ktož jmá uši k slyšění, slyš!“

(9) I tázáchu jeho jeho učedníci, který by byl ten příklad.

(10) Jimžto on vecě: „Vám jest dáno znáti tajenstvie králevstvie božieho, ale jiným u pověstech, aby vidúce neviděli a slyšiece nerozuměli.

(11) I jest tento příklad: Siemě to jest slovo božie.

(12) A to, kteréž jest podlé cěsty, to jsú ti, ješto slyšie slovo božie;

srdcě, aby nebyli spaseni věriece.

(13) A jež na skále: ješto slyšiece u veselí přijeli slovo, a ti kořenie nejmají, nebo na čas věrie a v času pokušeném otejdú.

(14) A ješto v trnie upadlo: ti sú, jež slyšie, a u myšlení sbožie i v rozkoši chodiece zalknú sě; ti nenesú plodu.

(15) Ale ješto na dobrou zemi: ti sú, jež srdcem dobrým a šlechtným slovo božie obdržie a plod nesú u pokoji.“

pak přijda ďabel pochyti slovo z jich srdcí, aby věriece nebyli spaseni.

(13) A to, ješto pade na skálu, to jsú ti, že když uslyšie, s radostí přijmú slova, ale nejmají kořene, že na čas věrie a na čas u pokušení odstúpie.

(14) A to, ješto mezi trnie upadlo, to jsú ti, ješto uslyšie, ale pro péči bohatstvie a pro rozkoš svého života otejdúce to udušie i nepřinesú úžitka.

(15) A to, ješto v dobrou zemi upadlo, to jsú ti, ješto uslyšiec slovo, i držie je v dobrém i v šlechtném srdci a úžitek nesú v utrpení.“

4 sbor shromáždění, zástup; rovenstvie podobenství – 5 pollačeno/utlačeno pošlapáno/ušlapáno; sněchu (aor.) snědli – 6 vzejda když vzešlo; zarodiv sě když vzkličilo; shoř (aor.) bylo spáleno, uschlo; usvadlo uvadlo – 9 pověst podobenství – 10 věst tajemství (mysterium) – 12 ci (dial.) ti; pochyti uchopí, odejme – 13 v času pokušeném v čase pokušení – 14 u myšlení sbožie v myšlenkách na bohatství – 15 obdržie zachovají

(CHVÁLA LÁSKY)

Apoštolské listy (epištoly) tvoří zvláštní oddíl Nového zákona. Jsou adresovány jednotlivým prvokřesťanským obcím i jednotlivcům, některé i křesťanům obecně. Jejich poslání je většinou učitelské a forma listu bývá v nich pouhým rámcem i pro pojednání širšího rozsahu, jak to bylo běžné v řecké a římské literatuře. Většina epištol je tradičně připisována apoštolu Pavlovi. Uváděný úryvek z 1. listu apoštola Pavla Korintským se četl 3. neděli po devítniku (neboli 1. neděli postní), tj. 6. neděli před velikonoce.

Třetí neděle po devítniku. – Epištola svatého Pavla Korintským píše (1 Kor. 13,1-13)

(1) Bratřice! Bych jazyky lidskými mluvil i andělskými, a milosti nemaje, učiněn sem jakžto měd, jenž zvučí, anebo cymbala znící. (2) A jestliže budu mieti prorocství a poznal bych tajemnost všicku i všecko umění, a jestliže budu mieti vieru všecku, tak abych hory převracel, a milosti mieti nebudu, nic nejsem. (3) A jestliže bych rozdal v krmě chudým všecken nadbyt můj, a jestliže bych dal tělo mé tak, abych hořal, a milosti mieti

nebudu, nic mi nenie prospěšno. (4) Milost pokorná jest, milostivá jest. Milost nenenávidí, nenadýmá se, nečiní protivenství, nenie závistivá, (5) nenie obojetná. Nehledá, čsož její jest, nedrážní, nemyslí zlého, (6) neraduje se křivdě, ale raduje se pravdě. (7) Všeckno snese, všemu věří, všemu ufá, všemu strpí. (8) Milost nikdy nesejde, leč proctví vynde, leč jazykové přestanú, leč uměnie zkaženo bude. (9) Nebo zjevně poznávamy a zjevně prorokujemy. (10) Ale když přide, čsož dokonalé jest, vyprázdněno bude, čsož z česti jest. (11) Když sem byl malým, mluvil sem jako malý, smyslel sem jako malý a myslil sem jakžto malý. Ale když učiněn sem muž, vyprázdnil sem to, jenž byly malého. (12) Vidímy nynie skrze zrcadlo v přeludě, ale tehdy obličejem v obličej. Nynie poznávám zjevně, ale tehdy poznám, jakžto poznán jsem. (13) Ale nynie přebývají viera, nádeje a milost, to troje; ale větší jich jest láska.

1 *bratřice* bratří; *bych* kdybych; *a milosti* ale lásky; *cymbala* zvonec – 2 *tajemnost* tajemství – 3 *v krmě* na pokrmy, k nasycení; *nadbyt* majetek, zvl. movitý (facultates) – 5 *obojetná*: chybný překlad lat. *ambitiosa* = ctižádostivá; *nedrážní* neroztrpčuje se, nepopuzuje se – 7 *ufá* doufá, naděje se – 8 *nesejde* nepomine; *leč... vynde* i když pomine – 9 *zjevně* chybný překlad lat. *ex parte* = z části (srov. v. 10) – 10 *vyprázdněno* odstraněno; *z česti jest* je částečné, nedokonalé – 11 *myslel sem* chápal jsem, měl jsem rozum (sapiebam) – 12 *v přeludě* skrze podobenství (in aenigmate) – 13 *prebývají* zůstávají, trvají

ŽALTÁŘE

Žaltář, tj. biblická Kniha žalmů, je sbírka 150 starozákonních kultických hymnů, pocházejících z různých dob a od různých autorů. Řada žalmů je spojována s určitými autorskými jmény, především se jménem izraelského krále Davida, jde však o tradici poměrně pozdní, a proto nespolehlivou. Některé žalmy připisované Davidovi bývají, rovněž tradičně, uváděny i v souvislost s některými konkrétními situacemi jeho života (např. zde otištěný žalm 50 jako výraz Davidova pokání nad usmrcením Uriášovým). Žaltář převzala jako celek také křesťanská církev k bohoslužebným účelům i jako modlitební knihu k soukromé potřebě jednotlivců. O oblíbenosti žalmů od prvokřesťanských dob svědčí to, že žaltář byl překládán již do latiny daleko hojněji než ostatní starozákonní knihy. Míra obliby žaltáře u nás je patrna i ze staročeského překladu, který prokazatelně existoval dříve než jeho první dochovaný zápis (tzv. *Wittenberský žaltář* z 2. třetiny 14. stol.). Byla to zároveň prvá z biblických knih, která byla u nás soustavně přeložena: překlad byl vyvolán potřebou ženských klášterů, protože řeholnice nebyly vzdělány v latině.

ŽALM 1

(1) Blažený muž, jenž nepostúpil po radě nemilostivých a na cestě hříšných nestál a na stoličce poškvřenéj nesedal, (2) ale v zákoně božiem vôle jeho, a v jeho zákoně mysliti bude ve dne i v noci. (3) I bude jako dřevo,

ješto vsazeno jest podlé běhův vodných, ješto ovoce své dá v čas svůj. (4) A list jeho nesplyne, a což kolivěk učiní, prospějí. (5) Ne tak nemilostiví, ne tak, ale jakožto prach, jehož semčí vietř s obličejě země. (6) Proto nevstanú nemilostiví v súdě ani hříšni v radě spravedlných. (7) Nebo zná hospodin cestu spravedlných, a chod nemilostivých zahyne.

1 *nepostúpil po radě* nezachoval se podle rady; *nemilostivých bezbožných* – 3 *dřevo strom*; *podlé běhův vodných* u vodních toků – 4 *nesplyne* neopadá; *prospějt* bude s užitkem (pl. podle lat. omnia prosperabuntur) – 5 *semčí* smítá – 7 *chod* cesta

ŽALM 50

(3) Smiluj se nade mnú, hospodine, podlé velikého milosrdenstvie tvého a podlé množstvie smilování tvých a zahlad zlost mú. (4) Viec obmý mě ot mé zlosti a ot hříecha mého učist mě. (5) Nebo zlost mú já znaju a hříech mój protiv mě jest veždy. (6) Tobě samému hřešil sem a zlé před tobú učinil sem; aby se zpravil v řečech tvých, a pomstíš, když súditi budeš. (7) Nebo aj zři, ve zlostech počat sem a v hříešiech počala mě máte má. (8) Nebo aj zři, pravdu miloval si, nejistosti a tajnosti múdrosti tvé zjěvil si mi. (9) Pokropíš mě yzopem, a očiščen budu, obmyješ mě, a nad snieh oběluju. (10) Sluchu mému dáš radost a veselé, i vzradujú se kosti ponížené. (11) Otvrať obličej tvój ot hříechův mých a všeckny zlosti mé shlad. (12) Srdce čisté stvoř ve mně, bože, a duch pravý obnov u mém životě. (13) Nezamietaj mne ot obličejě tvého a ducha svatého tvého neotnos ote mne. (14) Navrať mi veselé spašenie tvého a duchem najprvním stvrď mě. (15) Učiti budu zlostivé cestám tvým a nemilostiví k tobě obrátie se. (16) Zprošť mě krví, bože, bože sdravie mého, i povýší jazyk mój pravdy tvé. (17) Hospodine, rty mé otvoř, a usta má zvěstujú chválu tvú.

3 *zlost* zlé skutky – 4 *viec obmý* dokonaleji omyj – 6 *aby se zpravil* abys byl ospravedlněn – 7 *nebo aj zři* neb ejhle – 8 *nejistosti* nejisté věci – 9 *yzopem*: svázanými větvičkami yzopu (vonné keříčkovité rostliny) kropilo se vodou a krví na znamení očištění od viny; *oběluju* zbledl, budu bělejší než... – 10 *kosti ponížené* člověk ponížený (hebrejský způsob metonymického vyjadřování) – 12 *duch pravý* ducha spravedlnosti; *u mém životě* v mých útrobach – 13 *neotnos* neodnášej, neodnímej – 14 *najprvním* nejvyšším (principali); *stvrď* utvrď, upevni – 15 *zlostivé* nespravedlivé; *nemilostiví* bezbožní, nevěřící – 16 *zprošť mě krví* zbav mne trestu za prolití krve (libera me de sanguinibus); *povýší* bude vynášeti, chváliti (exultabit); *pravdy* spravedlnosti – 17 *zvěstujú* (z *zvěstují*) budou zvěstovati

ŽALM 98

(1) Hospodin kraloval, hněvajte se lidé; jenž sedíš na cherubín, hni se země. (2) Hospodin v Siónu veliký a vysoký nade všemi lidmi. (3) Zpoviedajte se jménu jeho velikému, nebo hrozná a svatá jest, a čest králova súd

miluje. (4) Tys učinil opravdila; súd a právo v Jakubovi tys učinil. (5) Vyšte hospodina boha našeho a modlte se podnoži noh jeho, neboli svatá jest. (6) Mojses a Árón mezi kněží jeho a Samuel mezi těmi, již vzývají jmě jeho. (7) Vzýváchu hospodina a on slyšieše je; a z slúpa oblačného mluvieše k nim. Chováchu svědečstvie jeho a kázanie, již dal jim. (8) Hospodine bože náš, ty slyšieše jich, ty si lítostiv byl jim a mstě ke všem nalezením jich. (9) Vyšte hospodina boha našeho a modlte se na hoře svatěj jeho, nebo svatý hospodin buoh náš.

1 na cherubín nad cherubíny, tj. nad anděly nesoucími trůn hospodinův – 2 v Siónu: Sión, posvátná hora v Jeruzalémě, symbol izraelského národa – 3 zpovíedajte se ať vyznávají, ať oslavují (confiteantur) – 4 opravdila pravidla, předpisy; v Jakubovi: v izraelském národě, jehož praotcem byl Jákob – 5 vyšte vyvyšujte, oslavujte; modlte se klanějte se (adorate) – 6 Mojses a Árón: Mojžíš a Árón, bratři, kteří podle bibl. knihy Exodus vyvedli izraelský lid z Egypta; mezi kněží mezi kněžními; Samuel: poslední z tzv. soudců, kteří stáli v čele izraelského lidu před dobou královskou – 7 z slúpa oblačného: oblačný sloup vedl Izraelity z Egypta; kázanie přikázání – 8 ty si lítostiv byl jim ty ses slitovával nad nimi; mstě ke všem nalezením trestaje za všechny nálezky, výmysly – 9 na hoře svatěj na Siónu (v. výše)

ŽALM 129

(1) Z hluboka křičal sem k tobě, hospodine; hospodine, uslyš hlas můj! (2) Buďte uši tvoji slyšecie k hlasu modlitvy mé! (3) Ač ducholovství chovati budeš, hospodine, hospodine, kto sdrží? (4) Nebo u tebe slitování jest a pro zákon pro tvój ožidal sem tebe, hospodine. (5) Ožídala jest dušě má v slově v jeho, nádeji jměla dušě má v hospodinu. (6) Ot strážě jitřnie až do noci nádeji jměj Izrael v hospodinu! (7) Nebo u hospodina milosrdie a oběžné u něho vykúpenie. (8) A on vykúpi Izrahele ze všech ducholovství z jeho.

3 ducholovství nepravosti, špatnosti (iniquitates); ač... chovati budeš jestliže budeš šetřiti; sdrží vydrží, snese – 4 ožidal sem očekával jsem s nadějí, doufal jsem – 6 ot strážě jitřnie od časného rána (podle pův. dělení noční doby podle stráží); Izrael Izraelité – 7 oběžné hojné, oplývající

ČTVEROEVANGELIUM

Čtveroevangeliem nazýváme soubor všech čtyř hlavních novozákonních knih, tj. evangelia Matoušova, Markova, Lukášova a Janova. Zatímco překlady evangeliaře a žaltáře byly vyvolány přímo potřebami bohoslužebné praxe, je překlad čtveroevangelia diktován již potřebou obecně kulturní – úsilím vytvořit soustavným překladem základních biblických knih jejich úplné znění v českém jazyce, který od 14. století začíná postupně pronikat do všech kulturních oblastí, dosud

vyhrozených latině. Soustavný překlad všech čtyř evangelií ve 14. století je tak významným mezníkem na cestě k zlidovění literatury a středověké kultury vůbec, na cestě, která vrcholí v husitství. České čtveroevangelium vzniklo nejpozději v době Karlově.

(KÁZÁNÍ NA HOŘE)

Kázání horské neboli kázání na hoře představuje v podstatě souhrn společensko-etických předpisů původního křesťanského učení, často postavených výslovně nad starozákonní etiku židovskou, čerpanou ze zákona Mojžíšova. Z celku tohoto Ježíšova kázání, který zaujímá 5.-7. kapitolu Matoušova evangelia, uvádíme jako ukázkou 5. kapitolu, obsahující začátek kázání, v němž tzv. osmero blahoslavenství tvoří programový úvod celého dalšího výkladu.

(Mat. 5)

(1) Pak uzřev Ježíš zástupy vzjide na huoru. A když sěde, přistúpichu k němu jeho učedníci. (2) A otevřev usta svá učieše je a řka: (3) „Blaženi jsú chudí duchem, neb jest jich královstvie nebeské. (4) Blaženi jsú tiší, neb oni obdrzie zemi. (5) Blaženi jsú, ješto žalostie, neb sě ti utěšie. (6) Blaženi jsú, ješto lákají i žiezlivi jsú pravedlnosti, neb ti budú nasyceni. (7) Blaženi jsú milosrdní, neb ti dojdú milosrdenstvie. (8) Blaženi jsú čistého srdcě, neb ti buoha uzřie. (9) Blaženi jsú pokorní, neb ti synové buoží budú slúti. (10) Blaženi jsú, ješto násilé trpie pro pravdu, neb jest těch královstvie nebeské. (11) Blaženi jste, když vám vzlají a násilé vám učinie a povědie všecko zlé, lžice proti vám pro mě. (12) Radujte sě i veselte sě, že vašě mzda hojná jest v nebesiech. Takež jsú sě protivili prorokóm, ješto jsú byli před vámi.

(13) Vy ste suol zemská; pakli suol zhyne, čím sě bude soliti? Ničemuž sě nehodí viece, jediné aby bylo ven vyvrženo a ot lidí odlúčeno. (14) Vy ste světlost tohoto světa; nemóž sě město skrýti na huorě položené. (15) Ani zažhúc svietednicě vložie ji pod kbelec, ale na sviecen, aby všem svietila, ktož jsú v domu. (16) Takež svěť světlost vašě před lidmi, aby vidúce vašě dobré skutky oslavili otcě vašeho, jenž jest v nebesiech.

(17) Neroďte mnieti, bych já přišel chtě zrušiti zákon nebo proroky; nepřišel sem chtě rušiti, ale doplniti. (18) Věrně jistě pravi vám: Poňaz nepřemine nebe i země, jedno slovce neb jediné písemce nesejde ot zákona, až sě všecko stane. (19) Proto ktož kuoli zruší jedno z tohoto přikázanie najmenšieho a tak bude učiti lidi, bude slúti najmenší v království nebeském. Ale kto učiní tak a bude učiti, ten bude slúti veliký v nebeském království. (20) Neboť vám pravi: Nebude-li obihati vašě spravedlnost viece než mudrákóv i duchovníkóv židovských, nevejdete do nebeského královstvie.

(21) Slyšeli ste, že jest pověděno starým: Nezabíjej! Pakli kto zabie, bude povinen k súdu. (22) Ale já vám pravi, že každý, kto sě hněvá s brat-

rem svým, bude povinen k súdu. Pakli kto die svému bratru ‚šielence‘, bude uviňen v súdĕ. A kto die ‚blázne‘, vinen bude plamenem ohněvým. (23) Proto když ofěruješ svuoj dar na oltář, a tu vzpomeneš, že tvuoj bratr jmá něco proti tobĕ nelibého, (24) nechaj tu svého daru před oltářem, jdiž dřeve a smiř se s svým bratrem, a tepruv přida ofěrujž dar svuoj. (25) Buď povolen svému protivníku, když jsi s ním na cestĕ, ať snad tebe nezradí protivník k súdci, a súdcĕ podá tebe biřicovi, i budeš vržen v žalář. (26) Jistĕ tobĕ pravi: Nevyjdeš odtud, pokudž nevrátíš poslednieho šarta.

(27) Slyšĕli ste, že jest řečeno starým: Necizolož! (28) Ale já vám pravi: Všelický, ktož uzří ženu cizí a jiej požádá, juž s ní cizoloži srdcem svým. (29) Pakli tě pohoršije tvĕ pravé oko, vylup je a vrz od sebe. Neb jest tobĕ hodné, aby zhynul jeden z tvých úduov, nežli by tvĕ všecko tělo u plamen bylo uvrženo. (30) Pakli tvá pravá ruka pohoršije tebe, utna ju vrziž od sebe. Neb jest tobĕ hodné, aby jeden zhynul z tvých úduov, než by tvĕ všecko tělo šlo do plamene. (31) Řečeno jest také starým: Ktož kuoli pustí od sebe svú ženu, daj jiej list rozvuodný. (32) Ale já vám pravi, že každý, ktož pustí od sebe svú ženu kromĕ jejiej viny v smilství, činí, že ona cizoloží. A ktož tak propuštěnú pojme, cizoloží.

(33) Opĕt jste slyšĕli, že jest řečeno starým: Nepřisahaj křivĕ, ale navrať hospodinu přísahy tvĕ! (34) Ale já vám pravi ovšem nepřisahati, ani na nebi, neb jest stolicĕ buožíe, (35) ani na zemi, neb jest podnož noh jeho, ani na Jeruzalĕmi, neb jest město velikého krále, (36) ani na svéj hlavĕ budeš přísahati, neb nemóžeš jediného vlasa učiniti biela nebo črna. (37) Ale buď vašĕ řeč: Jest, jest, ne, ne. A jest-li co toho viece, ote zlého jest.

(38) Slyšĕli ste, že jest řečeno: Oko za oko, zub za zub. (39) Ale já vám pravi: Neprotivujte se zlému! Pakli tě kto udeří po pravém líci, poskyť jemu i druhého. (40) A tomu, kto se s tobú v súdĕ korčí, chtě tvú sukni vysúdití, přidaj jemu i plášĕ. (41) A ktož kuoli tě přinuzí k tisíci kročĕjí, jdi s ním jiná dva tisíce. (42) A kto u tebe prosí, daj jemu. A kto u tebe čeho zajímá, neodvracij se od něho.

(43) Slyšĕli ste, že jest řečeno: Budeš milovati svého bližnieho a nenávidĕti nepřielete svého. (44) Ale já vám pravi: Milujte nepřátele své a těm dobře činite, kto vás nenávidie, a proste za své násilníky, kto se vám protivie! (45) A tak budete synové vašeho otcĕ, jenž jest v nebesiech, jenž jest kázal slunci vzníti na dobré i na zlé a dáva děšĕ nad spravedlné i ne na pravé. (46) Nebo když milujete ty, jižto vás milují, kterou odplatu budete jmieti? Neb to obecni hřiešníci činie. (47) Pakli budete pozdravovati své bratřie tolikož, což viece činite? Však to i pohané činie. (48) Protož buďte svrchovaní, jako otec váš nebeský svrchovaný jest.“

1 *vzjide* (aor.) vystoupil – 6 *lákaj* jsou dychtívi, lačnĕji (esuriunt); *žiezliví* žízniví – 11 *vzlajť* začnou lát, budou lát; *lžice* lhouce – 12 *lakež* stejně tak

13 *zhyne* bude zničena – 15 *zažhuc spielednicĕ* zažehnouce svítilnu, svici

17 *nerodte mnieti* nedomnívejte se; *zákon nebo proroky*: ustanovení a zaslíbení obsažená v pěti knihách Mojžíšových a v historických knihách Starého zákona, včetně knih prorockých – 18 *věrně jistě* věru zajisté (amen quippe); *poňaz nepřemine* dokud nepomine; *jedno slove neb jediné písmence*: nepřesný překlad lat. iota unum, aut unus apex; srov. výklad připisovaný Husovi v Bibli litoměřicko-třeboňské (sv. III, fol. 114b): Iota. Tu věz, že Iota řecky nebo Iot židovsky jest čtena (= písmena), jež my říkáme i, a znamenie maličké nad i slóve vršek (v. též varianty na s. 499) – 20 *nebude-li obihati... více než* nebude-li hojnější než; *mudrákóv* zákoníků (scribarum), tj. ustanovených znaleců a vykladačů Písma, nadaných i soudcovskou pravomocí; *duchovníkóv* farizejů (phariseorum), tj. příslušníků vlivné židovské náboženské strany, jejichž přísnost byla někdy jen předstíraná

21 *starým* předkům – 22 *bude uviňen v súdě* bude shledán vinným před soudem, tj. před veleradou; *vinen bude plamenem ohněným* bude hoden pekelného ohně – 23 *ofěruješ* obětuješ – 25 *buď povolen* buď po vůli, měj dobrou vůli; *ať nezradí* ať nevydá – 26 *šarta* (z něm.): drobný peníz, haléř (quadrantem)

28 *všeliký* každý – 29 *vrz* hod, odhod; *hodné* vhodné, prospěšné – 31 *pusť* propustí; *list rozvuodný* lístek zapuzení; podle zákona Mojžíšova (srov. Deut. 24,1) měl muž právo zapudit manželku tím, že jí vydal tento lístek (často pro nepatrný přestupek)

33 *navrať* splň – 34 *ovšem ne-* vůbec ne-; *na nebi* při nebi (pod. dále: při zemi, při Jeruzalému); *stolicě* stolec, trůn – 35 *město velikého krále* město boží, reminiscence na Ž. 47,3, kde však míněno město krále Davida – 36 *ani... budeš* ani... nebudeš – 37 *jest, jest* ano, ano

39 *poskyť* poskytni, nastav – 40 *sě v súdě* korčí soudí se, vede při – 41 *přinuzí* přinutí; *jiná dva* (duál) další dva – 42 *zajímá* vypůjčuje si

44 *za své násilníky* za ty, kdo vám činí násilí – 45 *vznítí* vzejítí, vyjítí; *ne na pravé* na nespravedlivé – 46 *obecní hříšníci* publikáni, tj. nájemci daní a cel, označovaní za veřejné hříšníky pro korupci a pro službu Římanům, ale i etymologizováním lat. názvu publicani – 48 *svrchovaní* dokonali

(NAROZENÍ A DĚTSTVÍ JEŽÍŠOVO)

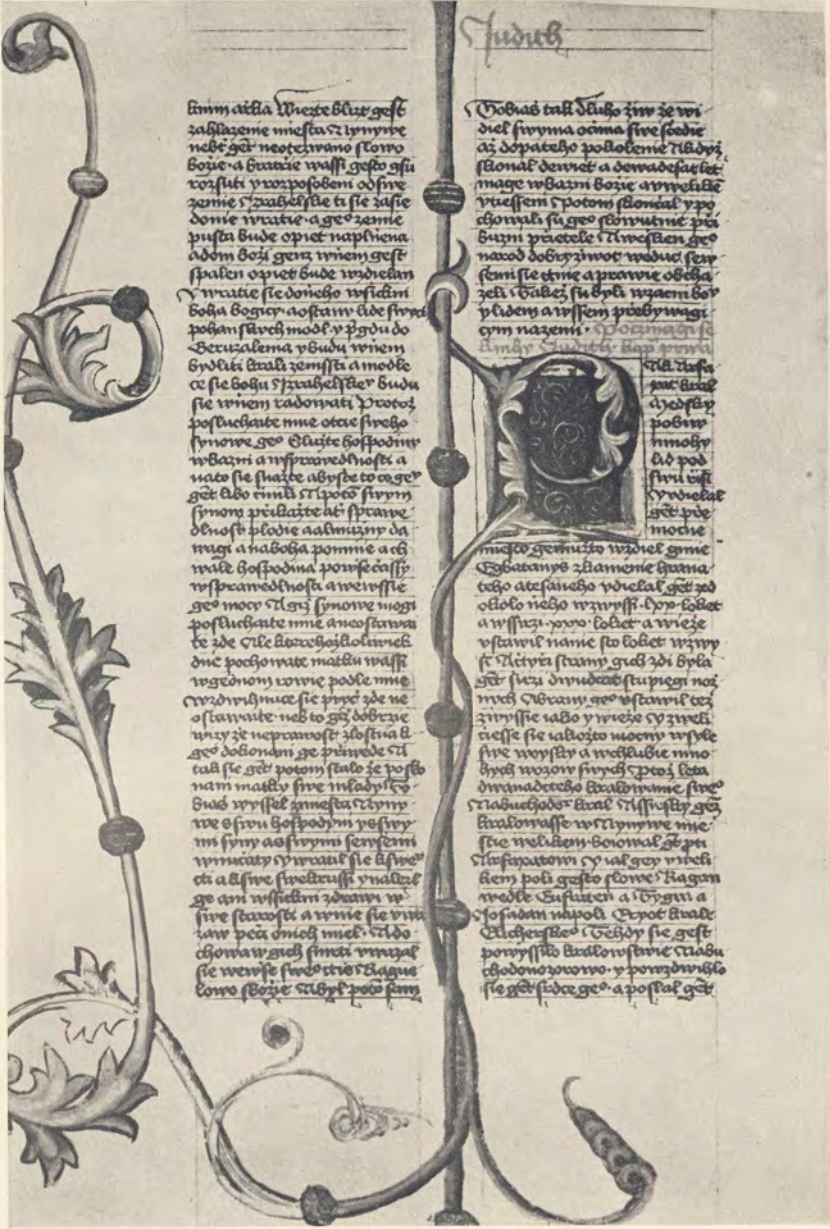
Ježíšovo mládí, a především jeho narození je z nejoblíbenějších biblických motivů, zpracovávaných jak literárně (viz např. překlad latinské skladby Jana z Jenštejna v našem Výboru I, 439n.), tak ve výtvarném umění středověku. Stručnost biblického vyprávění způsobila, že bylo i doplňováno dalšími detaily a domysly, jak je patrné např. ze staročeské veršované legendy o Ježíšově dětství i z prozaického Života Krista pána (viz o něm náš Výbor I, s. 535n.).

(Luk. 2)

(1) I stalo se jest v těch dnech, vyjide záповěd ot ciesaře Augusta, aby byl popsán vešken svět. (2) A to prvnie popsanie stalo se jest ot vladaře syrského Cyrina. (3) I jdiechu všickni chtiece se osvědčiti, každý do svého města. (4) I vzjide Ozěp z Nazareta, z města galilejského, do Židovstvie, do města Davidova, ješto slóve Betlém, protože bieše z domu i z čeledi Davidovy, (5) chtě se osvědčiti s Marijí, sobě otdanú ženú těžkú. (6) I stalo

30. Hornické práce

lanm aella Wreze blue gest
zahlasene masta r r mpre
nebe get neoteviano stono
bove a buataie wassi gesto gsu
rozluti y rozpobeni od sire
zame r zabeh sie ti sie zase
domie wraie a ge zame
pusta bude opiet naphiena
addm bozi gena wmem gest
spalen opiet bude wrodelan
r wraie sic doncho w sican
bohu bogier aofam ide sive
poban sarch mod y p gdu do
Secuzalema y budu wmem
byditi itali zemsti a modle
ce sic bohu r zabeh sie budu
sic wmem tadonati y wrocol
postuchate mne otac srego
synora ge eluzie gospodnr
w bami a w spawednost a
uao sic suate abyse to coge
get ido emid r r poci sive
synora pucalate at spawe
denost plodie aalmuzny da
mugi a naboga pomme a ch
mude gospodina porise cassi
w spawednost a weirfse
ge moer r usz synore mogi
postuchate mne aneo stawa
te de rile duxchoj doleni
dne pochomate matku wassi
w gedonny wone podle mne
w r d r i mne sic p r e z de ne
ostanute neb to get do d r e
w r y z e u p r a m o s t z o s t r a l l
ge do bonam ge p r i m e d e r u
tali sic get potom stalo ze post
nam matky sire m f a d y r o
bue w r f e l g n e f e u r o n y
r e s i r u g o s p o d n i r e s i r u
m s i r u a o s i r u m f e n y c a m
w m e a t y r y r a a l s i e a s i r e
o i a l i r e s i r e l e u s s i y n a l e l
ge am w s i e a m z e a m r
sire stawa a r w n i e s i e v i r
w r p e a o m e l m e l r l d o
c h o n a r g e l s i m e i r y r a l
s i e w e r f e s i r e r i r e r l a g u e
l o n o s t o z e r l y b t p o d s i m

Mouas

Mouas tak dluho ziv ze vi
dial sive ma oama sive stode
az dopatacho pololenie r d r o i
sional demet a dewadefel
mago w bami boze a r w r e l i e
w r e f e m r potom stonem y p o
c h o n a l s i g e o s b o m e m e p r i
b u m p r a c e l e r l m e l l e n g e o
n a x o d d o b y z i m o t w a d u e s e r
f e m s i e e m e a p r a w n i e o b e h a
z e l i r b a l e z s i b r l i w a e m b o r
p l e d e r a w s i e m p r e b y w u g i
g r m n a z e m r l o z a m a g e l l
l i n d y s t a n t y k a p r o r r a
r l l d o r e
r a m l a n e
a y e d e s y
p o b a n
m m o b y
l i d p o d
s i r u e l i
r w o l e l a t
g e t p r e
m o t n e
m a g o g e m u t o w i d e l g n e
e g b a n a n y z l a m e n e h u a n a
t e g o a t e f a i n e s o p d e l a l g e t z o d
o t o l o n e s o w r y s s i d o r l o b e t
a w s i r u z i y o x o l o b e t a w r i e z e
v s t a w i t n a m e t o l o b e t w r y p
f i l e t y r a s t a m g r a s z d i b r l a
g e t s i z i d i w u d a t s u p i e g i n o i
m e t d e r a m g e o s t a m r i t e z
z i r y s s i e i a d o y n e z e r y z e l i
c i e s s e s i e i a d o t o m o c n y w p e
s i r e w o y s t a r a w e l l a b i e m n o
b y o s w o z o r s i r y c h p r o z l e a
d i w n a d e r e b o l a c o m m e s t r o
r l a d u e g o d e l e a l r l s i r y s t a r g e a
l a c o m n a s s e w r l o n y r e m e
s i e w e l l a e n s o c o m a l g e p r i
s i e f a p a t o m r y u a l g e r w r e l i
k e m p o l i g a s t o s t o n e r l a g a m
w e d l e e u f a u e n a l o r y g m a
r o f o n d a m n a p o l i e p o t l a a l e
e l a b e r s i e o r e d y s i e g e t
p o r y s s i d l a t o l o n y r e t r a b u
c h o d o z o r o r o y p o r y d w i s t o
s i e g e t l a d e g e a p o s t a l g e t

sě jest, když tu biešta, doplnichu sě dnové, aby porodila. (7) I urodi svého syna prvorozeného a plénkami jeho obinu i vloži v jesli, neb jiej nebieše miesta v hostinnici.

(8) A pastuchy biechu v témž kraji bdiece i strěhúce chvíle nocie nad svým stádem. (9) A tehdy anděl hospodinóv sta podlé jich a jasno božie prosvieti je, i leku sě velikým strachem. (10) I vecě jim anděl: „Nerodte sě báti, neboť vám zvěstuji velikú radost, ješto bude všemu lidu, (11) že sě jest narodil nám dnes spasitel, jenž jest Kristus hospodin, v Davidově městě. (12) A to vám znamenie: naleznete děfátko plénkami obinuté a položeno v jeslech.“ (13) A náhle sta sě s andělem množstvie říšě nebeské chváléce boha a řkúce: (14) „Sláva na výsosti bohu a na zemi mír lidem dobré vuole!“

(15) I stalo sě jest, když otjidu ot nich andělové do nebe, pastuchy vzmluvichu mezi sobú: „Pójděm až do Betléma a vidime toho slova, ješto sě jest stalo, což jest hospodin nám ukázal.“ (16) I přijidu pospiechajíce i nalezu Mariji i Ozěpa i pacholátka položené v jeslech. (17) A uzřevše poznachu to slovo, ješto jim bylo pověděno o tom děfátku. (18) A všickni, kto to slyšiechu, diviechu sě tomu, ješto jim pastuchy rozpráviechu. (19) Ale Maria chováše těch všech slov nesúci je v srdci svém. (20) I vrátichu sě pastuchy slaviece i chváléce boha ve všem, což biechu slyšěli i viděli, jakož jest pověděno k nim.

(21) A když sě dokona osm dní, aby bylo obřezováno dietě, nazváno by jeho jmě Ježíš, ješto jemu bylo vzděno ot anděla, dřieve než sě v životě počal. (22) A pak, když jsú sě dokonali dnové jejie očišćenie podlé zákona Mojžiesěva, vzěchu jeho do Jeruzaléma chtiece jeho obětovati hospodinu. (23) Jakož jest psáno v zákoně hospodinově, že všeliký samec otvieraje život svatý hospodinu bude slúti. (24) A aby dali hospodinu obět, jakož jest pověděno v zákoně hospodinově, dvě hrdličat anebo dvě ptáčětě holubiej.

(25) A tehdy bieše člověk v Jeruzalémi, jemužto jmě Simeón. A ten člověk spravedlný i báznivý, čakaje utěšenie israhelského, a duch svatý bieše v něm. (26) I bieše vzal odpověd ot svatého ducha, že neuzří smrti, jeliž dřieve uzří mazancě hospodinova. (27) I přijide v dušě v chrám. A když uvodiechu dietě Ježíšě otec i máť jeho, aby učinili podlé obyčěje zákonového zaň, (28) a on vzě jej v svá náručie i poblaha bohu řka: (29) „Již propusť svého sluhu, hospodine, podlé tvého slova v pokoji. (30) Nebo jsta viděle moji oči spasenie tvé, (31) ješto jsi pripravil před obličějem všeho lidu: (32) světlo k zěvení národuov a slávu tvěj osadě Israheli.“ (33) I biešta otec jeho i máť divna nad tím, což o něm praviechu. (34) I požehna ji Simeón a vecě k Mariji, mateři jeho: „Toť jest uložen tento na spadenie i na povstanie mnohých z Izrahele i na znamenie, jemuž bude odpoviedáno. (35) A tvú vlastní duši projde meč, aby byla ohlášena ze mnohých srdcí myšlenie.“

(36) A bieše Anna prorokyni, dcera Fanuelova, z pokolenie Asserova; ta bieše přeběhla mnoho dnův a byla jest živa s svým mužem sedm let ot svého děvství. (37) A ta bieše vdovú až do čtyř a osmdcát let a nevychodieše z chrámu, postem a modlitbami slúžieci v noci i ve dne. (38) A ta v tůž hodinu přišedši zpoviedáše se hospodinú a mluvieše o něm všem, ktož ožídáchu vykúpenie. (39) A když dokonachu všeco podlé zákona hospodinova, navrátichu se do Galilee v své město Nazaret. (40) Pak dietě rostieše i posileváše se, plno jsa múdrosti, a milost božie bieše v něm.

(41) I chodieše jeho otec i máť na každé léto do Jeruzaléma na den slavný Veliky noci. (42) A když jest byl Ježíš ve dvúnádste let, jdiechu s ním do Jeruzaléma podlé obyčěje slavného. (43) A dokonavše dni, když se vrátichu, osta dietě Ježíš v Jeruzalémi, i nevzvěděli jsú toho otec jeho i máť; (44) domniece se, by byl on v tovařiství svých súseduov, jidu cestu jednoho dne i hledáchu jeho mezi rodinú i známými. (45) A nenalezše navrátichu se do Jeruzaléma ptajíce jeho. (46) I stalo se jest, že po třech dnech nalezu jej v chrámě sediece mezi mistry, slyšiece je i tiežíce. (47) I diviechu se všickni, ktož jeho slyšechu, múdrosti jeho i odpoviedaní. (48) A uzřevše otec a máť podivišta se; i vecě máť jeho k němu: „Synáčku, cos nám tak učinil? Toť otec tvuoj i já bolejíce jsme tebe hledali.“ (49) I vecě k nim: „Co jest, že ste mne hledali? Nevěděli jste, že mezi těmi, ješto jsú otcě mého, já musím býti?“ (50) A oni neurozuměchu slovu, ješto jest promluvil k nim. (51) I jide s nimi i přijide do Nazareta i bieše poddán jim. A máť jeho chováše těch všech slov nosieci je v svém srdci. (52) A Ježíš prospieváše v múdrosti i u věku i milosti před bohem i lidmi.

1 *vyjide* (aor.) *zápověd* bylo vydáno nařízení; *ot císařě Augusta*: první římský císař († 14 n. l.); *aby byl popsán vešken svěť*: soupis obyvatelstva v Judeji, provedený r. 6 n. l., když se stala římskou provincií – 2 *Cyrina*: Cyrenius (Quirinius), římský místodržitel v provincii Syria, vyslaný do Judeje, aby provedl soupis obyvatelstva – 3 *se osvědčiti* prokázati se, přihlásiti se (ut profiterentur) – 4 *vzjide* (aor.) vyšel, odešel; *Ozěp Josef*; *do Židovstvie* do Judska; *do města Davidova*: z Betléma pocházel druhý izraelský král David (vládl asi 1013-973 př. n. l.) – 5 *těžkú těhotnou* – 6 *doplňichu se* (aor.) naplnili se – 7 *obinu* ovinula; *v hostinnici* v hostinci

8 *střěhúce chvíle nocie* držíce noční stráže – 9 *podlé jich* u nich – 10 *nerodte se báti* nebojte se – 13 *sta se* objevilo se; *množstvie říšě nebeské* množství rytířstva nebeského, zástupy andělů (multitudo militiae caelestis)

15 *otjidu* (aor.) odešli; *vzmluvichu* začali mluvit; *pójděm... vidime* pojďme... vize – 19 *chováše* (imperf.) uchovávala v paměti

21 *aby bylo obřezováno dietě*: obřízka (odstranění předkožky) byla u Izraelitů symbolem přijetí do náboženské obce; *bylo vzděno ot anděla* bylo dáno od anděla, tj. při zvěstování jeho narození; *v životě* v lůně (matčině) – 22 *dnové jejie* očiščenie podlé zákona *Mojžiešěva*: podle zákona Mojžíšova byla žena považována za nečistou (tj. byla vyloučena z nábož. obřadů) 40 dní po porodu chlapce a 80 dní po porodu děvčete, pak přicházela do chrámu k očišťení – 23 *v zákoně hospodinově*: podle zákona Mojžíšova byl každý prvorozenec zasvěcen bohu, a proto bylo nutno jej vykupovat obět-

ním darem; *otviera je život* vycházejze z lůna matčina (při prvním porodu); *svatý hospodinu bude slůti* bude zasvěcen bohu – 24 *dvě hrdličat anebo dvě ptáččtř holubiej* (duál) dvě hrdličči mládata anebo dvě holoubátka

25 *báznivý* bohabojný; *utěšenie israhelského* útěchu pro Izrael, tj. slíbeného spásitele (srov. Iz. 19,20 aj.) – 26 *bieše vzal odpověd* dostal slib; *jeliž dřieve* dokud ne; *mazancě* pomazaného – 27 *v dušě* naplněn duchem svatým; *uvodiechu* uváděli (do chrámu); *zákonového uzákoněného* – 28 *poblaha* (aor.) začal velebit, blahoslavít – 30 *jsta viděle* (duál) viděly – 32 *osadě Israheli* lidu izraelskému (plebis tuae Israel) – 33 *biešta divna* (duál) byli udiveni – 34 *jt* (g:n. duálu) jich; *toť* ejhle, hle; *uložen... na spadenie* ustanoven k pádu; *otpovedáno* odpíráno – 35 *ohlášena* vyjevena

36 *bieše přeběhla* (plqperf.) přestála, prožila; *ot děvstvie* od panenství, od dívčích let – 37 *nevychodieše* (imperf.) nevycházela – 38 *zpviedáše se hospodinu* vzývala, vebila hospodina (confitebatur Domino); *oždáchu* očekávali s nadějí – 40 *posileváše se* sililo

41 *na den slavný Veliky noci* ve svátek velikonočni (židovský) – 42 *slavného svátečního* (diei festi) – 43 *nevzvěděli* nedověděli se, nezjistili – 44 *domniece se* domnívajíce se; *v tovařiství* ve společnosti; *jidu* ušli – 45 *ptajice jeho* ptajice se po něm, hledající ho – 46 *mezi mistry* mezi zákoníky, tj. vykladači, učiteli zákona Mojžíšova; *tiežtce* dotazuje se – 48 *bolejtce* rmoutíce se, s bolestí – 49 *co jest, že* proč – 50 *neurozuměchu* neporozuměli – 51 *bieše poddán* byl poslušný

BIBLE

První úplný text staročeské bible nevznikl soustavným překladem jako čtvero-evangelium, nýbrž svodem hotových překladů jednotlivých knih. Šlo tedy o práci několika překladatelů. Protože tento svod, který nazýváme první redakcí staročeského biblického překladu, byl pořizen v 2. polovině 14. století, nechybíme, uvedeme-li jej v souvislost s rozvojem biblických studií po založení pražské university.

Také reformní hnutí, připravující ideologické předpoklady pro vznik pozdějšího husitství, utíkalo se k bibli jako ke zdroji obrodných myšlenek, a protože bylo hnutím zasahujícím široké lidové vrstvy, jevila se zde potřeba českého znění bible tím naléhavěji. Požadavek, aby text bible v národním jazyce došel obecné známosti, bylo ovšem třeba probojovávat. Je to patrné z vystoupení Štítného na obhajobu četby české bible. Pozdější svědectví o znalosti bible i v prostém lidu a veliké množství zachovaných rukopisných biblí z 15. století však dokazují, že se požadavek vyslovený Štítným plně uskutečnil.

Touto naléhavou a trvalou potřebou českého znění bible si vysvětlíme, proč nezůstalo nadlouho při znění první redakce, proč byly biblické texty znovu a znovu překládány, takže v průběhu jediného století došlo k vytvoření celkem čtyř redakcí biblického překladu. O vážnosti, jaká se českému biblickému znění připisovala, svědčí úvaha o překládání bible, dochovaná v některých biblických rukopisech (viz zde na s. 523).

(PROLOG KE GENESI)

Prolog ke Genesi se zachoval pouze ve třech biblích první redakce, a je tedy její zvláštností. Prolog je zřejmě původním výtvozem některého z pořadatelů této redakce: soudíme tak proto, že jeho předloha nebyla nalezena v žádné latinské ani jiné bibli. Některé jazykové prvky prologu připomínají práce Štítného.

Obsah prologu je spekulativně dogmatický, řeší otázku, kde byl bůh před stvořením světa, a otázku, proč stvořil člověka.

Dávnieho věku slovutný muž Aristotileš v jedněch knihách v svých píše a říká: „Všickni lidé ot přirozenie uměti žádají.“ Točíš tak jest člověčí rozum v své žádosti způsobený, že se dálež dálež, výšež výšež v neznamenitých věcech rozvodě ptá i tieže, odkud jest co pošlo a na čem co lpí a které
5 všeliká věc skonání má. Pro něžto chtiece to zvědět, který jest počátek v svém stvoření tento svět měl, slušie věděti najprvé, kdež jest byl hospodin těch časův, donivadžto ničehož byl nestvořil. K tomu odpovědě svatý Augustin a říká: „Buoh v svém přěslavném veleslavenství bez počátka byl je vždy; jemužto ničehož mimo se nic třeba nenie. Ale sám v sobě v své
10 jestosti nebo bytnosti mocně okršluje i ohrazuje všěch dobrotí svrchování; a to činí neobkličně, nezmierně, nepostižně, ale všemohúcně.“ To je tiem rozumem řečeno, že co kdy v schráně své věčnosti buoh jest učinil, toho ijeden rozumem ani smyslem osáhnúti móže, ani rozumem jeho věčných časův změřiti, ani jeho božských múdrostí kterým umem sstihnúti. A to vše, což
15 jest svým všemohutenstvím všelikému stvoření divnosti zjevil, tiem své bezčíslné milosti dobrotu ukázal.

O tom mámy znamenitě psáno, že když jeden slovutný mistr o svatého písma nesnadnosti s mnohými žáky se hádal, vstúpiv do té školy jeden divné postavy člověk, promluvil nemotorným hlasem a říká: „Mistře, tieži tebe,
20 kde tehdy byl ten, kromě něhožto nic nebylo?“ Jemužto mistr odpovědě a říká: „Anebos anjel, anebos ďábel, protož tvé otázanie v tento čas odpovědi nemá.“ K němužto ten člověk vecě: „Mistře, když mi odpovědi nynie nechceš dáti, ale věz to: Kdežť nynie jest, tudiežť jest i tehdy byl, ješto ničehož nebylo; neb sám v sobě dosti má a nikohéhož jemu třeba nenie, ani
25 mu čeho se nedostává.“

Druhé slušie věděti, proč jest člověk stvořen. K tomu odpoviedá svatý Augustin a říká, že jest buoh stvořil člověka pro svú slavnú dobrotu. Neb jakožto praví svatý Dionysius, že všeliká dobrota, ta se v sobě netají, ale ot svého přirozenie jiným se sporě rozdávajíc pojíchie, a protož, že jest buoh bez
30 měny svrchovaná dobrota, nechtěl se v své věčnosti tajiti, ale ráčil, veš svět stvořiv, svú svatú dobrotu všem tvářem ukázati. A skrze to dal se všemu světu znáti, jakožto praví múdry Šalomún: „Ot velikosti všěch stvoření poznán bude stvořitel.“

A také jest proto člověk stvořen, aby bohu v své věčnosti snažně
35 slúžil. Ne proto, by bohu člověchie služby třeba bylo, ale aby člověk svého stvořitele znaje, jeho se milosti modle i klaněje, v jeho se všemohúci dobrotě kochaje věčné se radosti doslúžil. A jakož jest člověk stvořen na to, aby bohu slúžil, takež jest svět stvořen na to, aby člověku slúžil. I posazen jest člověk na prostřed, aby člověku svět a člověk bohu slúžil. A proto to vše,

40 což jest na světě, to jest na úžitek člověku stvořeno, aby s tím se všim boha znaje jemu sloužil. Skrzě nižto službu nic božství nepřibude, ale lidská žádost, a ti, ješto se v tom dobrém znají, ti své spašenie svrchují.

A protož, tieže-li kto, kterak jest počátek tento svět jměl anebo kaký, o tom Mojžíš, muž boží, v svých prvních knihách píše, o stvoření všeho světa zjevením ducha svatého píše a řka takto.

1 *Aristotileš... píše: cit. Aristoteles, Metafysika I, 1; v jedněch knihách v jednom spise* – 2 *uměti žádají věděti touží* – 3 *dálež dálež, výšež výšež dál a dál, výš a výš; neznamenitých nezřejmých, neviditelných, nadpodstatných* – 4 *se rozvodě rozpřáhaje se (myšlením), rozváděje; lpí závisí* – 5 *všeliká věc* všechny věci; *pro něžto pročež* – 7 *donivadžto dokud* – 8 *Augustin: cit. De spiritu et anima (O duchu a duši; PL 40, 882-883); v svém... veleslavenství* ve své velebnosti – 9-10 *v své jestosti nebo bytnosti* ve své bytosti, ve své existenci; *okršluje i ohrazuje* vymezuje i zahrnuje; *všech dobrotí svrchovánie* svrchované dobro – 11 *neobkličně, nezmierně, nepostižně* neobsažitelně, nezměřitelně, nepostižitelně; *tiem rozumem* v tom smyslu – 12 *v schráně* v úkrytu – 12-13 *ijeden... osáhnúti může* nikdo nemůže obsáhnouti, pochopiti – 13-14 *rozumem... změřiti* pochopiti dobu trvání; *sstihnúti* postihnouti, pochopiti – 15 *všemohutstvím* všemohoucností; *divnosti* podivuhodných věcí, jevů – 16 *bezčislne milosti* nesmírné lásky – 17 *znamenitě* zřetelně – 23 *tudiežl tamtéž* – 24 *nikohéhož* nikoho

26 *druhé za druhé* – 27 *Augustin: cit. Confessiones (Vyznání; PL 32, 845) – 28 svatý Dionysius: Dionysius Areopagita, jmenovaný v Skutcích apoštolských, první biskup v Aténách; přičítalo se mu autorství několika spisů, které však vznikly až v 5.-6. stol. n. l.; cit. De divinis nominibus (O božích jménech) podle Tomáše Akvinského, Theol. summa I, 5,2 nebo I, 13,11 (srov. PG 3,686) – 29 se spořě rozdávaje* pojičie hojně se rozdává a propůjčuje – 30 *bez měny* bez proměny – 32 *múdrý Šalomún: Šalomoun, syn Davidův, třetí král izraelský (vládl asi 973-933 př. n. l.), podle 1 Král. 3,5-12 obdařený mimořádnou moudrostí; cit. Moudr. 13,5 – 41 skrzě nižto službu* kteroužto službou – 42 *se v tom dobrém znají* to dobro vyznávají; *svrchují* dovrší, dokonají – 43 *kaký jaký*

(STVOŘENÍ SVĚTA)

Podání biblické knihy Genesis o stvoření světa bylo ve středověkém křesťanském světě oficiálním názorem o vzniku vesmíru a života. Bylo i častým motivem miniaturního malířství, především právě v biblických rukopisech (viz např. zde na barevné příloze III charakteristickou výzdobu počátku knihy Genesis v Padeřovské bibli). Doba stvoření světa byla v souhlase s židovským letopočtem kladena do poměrně nedaleké minulosti, 5500 let před počátek našeho letopočtu. Stopy tohoto počítání najdeme např. ve staroslověnském Proglasu (srov. náš Výbor I, s. 42n.).

Tuto se počíná prvné kapitula

a prvé knihy Mojžiesěvy, ješto slová Genesis, o stvoření světa, kterak jest buoh svět stvořil i to všechno, což jest na něm.

(1) Na počátcě stvořil bůh nebe i zemi. (2) Ale země byla neúčitečna a prázdna a tmy biechu nad tváří propasti a duch boží nášieše se nad vodami. (3) I vecě bůh: „Buď světlo!“ I stvořeno jest světlo. (4) I viděl bůh světlost, že jest dobrá. I rozdělil světlost ode tmy. (5) I nazval jest světlost dnem a tmy nocí. I učiněn jest večer a zítra den jeden.

(6) I opět vecě bůh: „Buď stvrzenie uprostřed vod i rozděl vody ot vod!“ (7) I učinil bůh stvrzenie i rozdělil vody, ješto biechu pod stvrzením, od těch, ješto biechu nad stvrzením. I stalo se jest tak. (8) I nazval bůh to stvrzenie nebem. I sta se večer a z jitra druhý den.

(9) I vecě opět bůh: „Shromažďte se vody, ješto pod nebem jsú, u miesto jedno a ukaž se suchost!“ I stalo se jest tak. (10) I nazval bůh suchost zemi a shromáždění vod nazval moře. I viděl bůh, že jest dobré. (11) I řekl: „Vzplod země bylinu zelenú činijící siemě a dřevo jablko nesúcie, čině ovotce podlé přirozenie svého, jehož siemě v sobě samo buď na zemi!“ I stalo se jest tak. (12) I vzplodila země bylinu zelenú, jmajíce siemě podlé plodu svého, a dřevo, nesa ovotce a jmajíce každé siemě plodície podlé přirozenie svého. I viděl bůh, že jest dobré. (13) I sta se ot večera až do jitra den třetí.

(14) Pak vecě bůh: „Buďte světla v stvrzení nebeském a rozdělte den s nocí a buďte na rozeznání časov i dnóm i letóm, (15) aby svietily na stvrzení nebeském a osvietily zemi!“ I sta se tak. (16) I učini bůh dvě velicie světla: světlo větší, aby dni svietilo, a světlo menšie, aby svietilo noci; a k tomu hvězdy, (17) ješto ustaveny jsú v stvrzení nebeském, aby svietily nad zemí (18) a vládly dnem i nocí a světlo rozdělily se tmú. I uzřě bůh, že jest dobré. (19) I sta se s večera a z jitra den čtvrtý.

(20) Také potom vecě bůh: „Vzplodte vody z sebe plod rybný dušě živné i plod létavý nad zemí pod stvrzením nebeským!“ (21) I stvořil bůh velryby úřitné i všelikú duši živnú i hýbajjící, kterúz sú vody z sebe vydaly, každé oblášť v svém způsobení, i vešken plod létavý podlé přirozenie svého. I uzřě bůh, že jest dobré. (22) I požehna tomu tvorú a řka: „Rosťte a rozmnožte se a naplňte sebu vody mořské, a ptačstvo se rozplod na zemi!“ (23) I sta se od večera až do jitra den pátý.

(24) Opět vecě bůh: „Vyved země tvor živý v svém pořádě: dobytek i žízaly i zvěř zemská podlé podobenství jich!“ I sta se tak. (25) I učini bůh zvieraťa zemská, každá vedlé podobenství jich, i dobytek i rozličné žízaly, ješto se plazie po zemi v svém přirození. I uzřě bůh, že jest to dobré.

(26) I vecě: „Učinnmy člověka k obličěji a ku podobizně našej, aby panoval rybám morským a ptačstvu, ješto shromážděno jest a léce pod stvrzením nebeským, i zvieřatóm zemským i stvoření všemu i všemu tvorů plazijícimu, ješto se hýbe na zemi!“ (27) I stvoři bůh člověka k obličěji i k podobnosti svému; a k obličěji božiemu stvořil jeho, samcě a samici stvořil je. (28) I požehna bůh jich a řka: „Rosťte a plodťte se a naplňte zemi a porobťte ji sobě; a panujťte rybám mořským i ptačstvu, ješto u pověťří léce, i všemu stvoření, jenž se hýbe na zemi!“ (29) I vecě bůh: „Aj toť, dal sem vám všelikú zelinu, nesúci siemě podlé přirozenie svého, a všeliké dřěvo, jmajice v sobě samém siemě přirozenie svého, aby bylo vám na pokrm (30) i všem zvieřatóm na zemi i všelikému ptáku pod nebem i všemu stvoření, na zemi ješto hýbají sebú, v němžto jest dušě živá, aby sobě měl na pokrmenie.“ I sta se tak. (31) I uzřě bůh všecko, což bieše stvořil, a to vše bieše velmi dobré. I sta se večer a z jitra den šestý.

Druhý rozdiel

(1) Tehdy svrchovachu se pak nebesa i země i všechna jich okrasa. (2) I dokona bůh sedmý den všechno dielo své, ješto dělal. I otpočinu den sedmý ote všeho diela, což bieše udělal. (3) I požehna dne sedmého i posvěti jeho, neb v tom dni přestal ote všeho diela svého, což bieše stvořil bůh, aby učinil.

(4) Tato jsou porozenie nebě i země a kdy jsou stvořeny, toho dne, jehož bůh učinil nebe i zemi (5) i všěcku chrast polskú, dřieve než vyšla na zemi, všelikú zelinu po vlastech, dřieve nežli jest plod nesla; nebo tehdy hospodin bůh nesielaše dešť na zemi a člověk nebieše, jenž by dělal zemi. (6) Ale studnicě vzplýváše z země rozvlažujíc vešken svrček zemský. (7) Tak pak stvoři hospodin bůh člověka z jíly nebo z hlíny země i vdeše v obličěj jeho vdešenje života; i by učiněn člověk v duši živú. (8) I učinil bieše hospodin ráj rozkoši ot počátka, v němž postavil člověka, jehož bieše stvořil. (9) I vyvedl hospodin bůh z prsti všeliké dřěvo krásné viděti a ovoce jeho ku požívání chutné. A také dřěvo živosti prostřed ráje a dřěvo zvěděnie dobřého i zlého. (10) A řeka vychodieše z miesta rozkoši k rozvlažení rajskému, jenž se ottud ve čtyři prameny dělí. (11) Jmě první řecě Fizon, to jest ješto se točí okolo všie země Evilat, tu kdež se zlato rodí. (12) A zlato té země přědobřé jest. Tudiež také nalézají drahé kamenie, ješto slóve bdelium, a kámen, ješto slóve onychinus. (13) A druhé řecě jmě jest Gion; ta obchodí všicku mūrěniniskú zemi. (14) Třetí pak řecě jmě jest Tygris; ta jde proti Asyron neb Asyrios. Řeka čtvrtá řecena jest Eufrates.

(15) Tehdy vzem bůh hospodin člověka i postavil jej v ráji rozkoši, aby dělal a ostřihal jeho. (16) I přikáza jemu a řka: „Se všeho rajského dřieve

ovotce jez, (17) ale s dřeva zvěděnie dobrého i zlého nejz! Nebo v kterýž kolivěk den okusiš, smrti umřeš.“

(18) I opět vecě hospodin böh: „Nenie dobro býti člověku samému; učinimy jemu spomoc nebo spomoženie podobné jemu.“ (19) Tak pak stvořiv hospodin böh z země všeliká zvieraťata zemská i vše ptačstvo nebeské, přivedl je před Adama, aby je opatřil a dal jim jména. A ve všem stvoření dušě živúcie, jakž jest Adam nazval kterému jmě, to jest jméno jeho. (20) Nazval jest Adam jména jich všelikému stvoření zvieračiemu, dobyťciemu i ptačiemu. Adamovi nebieše nalezen pomocník podobný jemu. (21) I vpusti proto hospodin böh otrápenie snové v Adama; a když bieše usnul, tehdy vyňal řebro jedno jeho i naplnil to miesto masem. (22) I uděla hospodin böh z té kosti, jenž bieše z Adamova boku vyňal, ženu; i přivede ji před Adama. (23) I vecě Adam: „Toť již kost z mých kostí a tělo z těla mého; ta bude slúti mužicě, nebo jest z mužě vzata. (24) Pro nižto člověk opustí otcě svého i máteř svú a bude se své ženy přídržeti; a budeta dva v jednom těle.“ (25) I biešta oba náha, Adam i Eva, jeho žena, a nestydiešta se.

Kap. 1, nadpis: *prvé knihy* první kniha – 2 *nášiče se* (imperf.) vznášel se – 5 *zíttra* z jitra (mane)

6 *stvrzenie* obloha (firmamentum) – 9 *suchost* souše – 11 *dřevo* strom – 12 *podlé plodu* podle druhu – 16 *dvě velicie svělle* (duál) dvě veliká světla – 17 *ustaveny* postaveny, umístěny – 20 *plod rybný dušě živné* živočichy druhu ryb (odchylný překlad; reptile animae viventis); *plod létavý* ptactvo – 21 *úřitné* obrovské; *všelikú duši živnú i hýbajcí* všechny živočichy schopné pohybu; *obláště v svém způsobení* zvlášt ve vlastní podobě, tj. podle jednotlivých druhů (in species suas)

24 *v svém pořádě* podle svého řádu, tj. podle jednotlivých druhů (in genere suo); *žtžaly* plazy (reptilia); *podlé podobenství* podle vzhledu, podle druhu (secundum species suas) – 26 *léce* létá – 29 *všelikú zelinu* všechny druhy rostlin – 30 *na pokrmenie* za pokrm

Kap. 2, nadpis: *rozdiel* oddíl, kapitola – 1 *svrchovachu se* (aor.) dokonána jsou – 4 *porozenie* rody, pokolení (generationes) – 5 *chrast polskú* roští polní; *po vlastech* po krajinách; *nessieláše* neselal; *by dělál* obdělával by – 6 *vzplýváše* vyvěrala; *svrček zemský* povrch země (superficiem terrae) – 7 *z jíly* z jílu; *vdeše* (aor.)... *vdešenje* vdechl... vdechnutí – 9 *krásné viděti* krásné na pohled; *živosti* života; *zvěděnie* poznání, vědění – 10 *k rozvlažení rajs kému* aby zavlažila ráj – 11 *Fizon*... *Evilat*: zeměpisné názvy pravděpodobně z okolí Perského zálivu – 12 *ješto slóve bdelium*: jde o ztvrdlou vonnou pryskyřici stromu Balsamodendron mukul, sloužící jako kadidlo; *onychinus*: jde buď o beryl, chrysopras nebo onyx – 13 *Gion*: míněn patrně horní tok Nilu; *múřěntínskú zemí*: míněna Etiopie – 14 *Tygris*... *Eufrates*: řeky v Mezopotámii, vlévající se společně do Perského zálivu; *proti Asyron neb Asyrios*: vedle sebe položen tvar řec. i lat., označující obyvatele Asýrie

15 *vzem vzav*; *aby ostřiehal* aby sřežil – 18 *učinimy učiníme* – 19 *aby opatřil* aby spatřil, uviděl – 21 *otrápenie snové* omamující, hluboký spánek – 23 *toť již* ejhle; *mužicě* žena mužova (virago) – 24 *budeta* (duál) budou

Příběh o Samsonovi je obsažen ve starozákonní knize Soudců, která pojednává o dějinách izraelského národa před nastolením království, kdy v čele Izraelitů stáli tzv. soudcové. Tento příběh i jeho jednotlivé epizody byly častým motivem středověkého i pozdějšího výtvarného umění (viz např. miniaturu v Krumlovském sborníku). Postava Samsona se stala i jakýmsi biblickým protějškem antického Herkula i Achilla jako symbol síly a zároveň zranitelnosti.

Na vývoji staročeského znění příběhu o Samsonovi můžeme pozorovat, jak bylo vyprávění zvolna rozváděno a uvolňováno vztahu k latinskému originálu beletrizováno. Děj sám ostatně k takové beletrizaci sváděl a patřil až do nové doby k oblíbeným výpravným látkám čerpaným z bible. Taková beletrizace je nejvýrazněji patrná v Pražské bibli.

(Soudc. 14-16)

Čtrnáctý rozdiel kněh Judicum ten:

(1) Protož snide Sampson do Thamnatha; a uzřev tu ženu ze dcer Filistínských, (2) všed, i povědě otcí svému i mateři své a řka: „Viděl sem ženu v Thamnatha ze dcer Filistínských, jižto, proši, usnubte mi za ženu.“ (3) Jemužto pověděšta otec i máť jeho: „Zdali nenie ženy ve dcerách bratří tvé i ve všem lidu tvém, že chceš pojieti ženu ze dcer Filistínských, jenžto nejsú obřezováni?“ I vece Sampson k svému otcí: „Tuto mi usnub, nebť šě jest slíbila očima mýma.“ (4) Ale otec a máť nevědiešta, že ta věc ot buoha bieše, a on hledáše příčiny proti Filistínským; nebo toho času panováchu Filistínščí nad Israhelem.

(5) A tak sjide Sampson s svým otcem i s mateři do Thamnatha. A když přijidechu do vinic toho města, pokáza se ščenec lvový lýtý a řeva potka jej. (6) I ríti se duch hospodinóv v Sampsona i rozsápa lva jako kozelce na kusy, tak jej roztrha, ničehož ovšem v rukú nemaje; a toho otcí a mateři nerodi ukázati. (7) A šed mluvil jest ženě, jenžto se slíbila očima jeho. (8) A po niekoľiko dnech vrátiv se chtě jí pojieti, pochýli se chtě uzřieti mrchu lvovou, nalíť roj včel v čelistech lvových jest a plást strdi. (9) Jenž když vzem jedieše na cestě; a přišed k uotci svému i k mateři, dal jima čiest, že i ona sta jedla. Ale nerodil jima ukázati, že stred z čelistí lvových jest vzal.

(10) A tak šed otec jeho i máť k ženě i učini synu svému Sampsonovi svatbu, nebo tak mladí obykli biechu činiti. (11) Proto když měščené toho města uzřechu jeho, přidachu jemu tovarišóv třidceti, jižto by s ním byli. (12) Jimžto jest řekl Sampson: „Dám vám pohádku; jižto když mi vypravíte za sedm dní kvasových, dám třidceti košil vám i tolikěž sukni. (13) Pakli nebudete moci uhodnúti, vy mně dáte třidceti košil a též čislo sukni.“ Jižto odpověděchu jemu: „Vydaj pohádku, ať uslyšímy.“ (14) I povědě jim: „Z jédce vyšla jest krmě a z silného vyšla jest sladkost.“ I nemožiechu za tři

dni vypraviti pohádky. (15) A když se blížíeše den sedmý, vecechu k ženě Samsonově: „Lísaj o svém muži a ponúkaj jeho, ať ukáže, co znamená pohádka. Pakli nechceš učiniti toho, užžem tě i duom otce tvého. Zdali ste proto pozvali nás na svatbu, aby nás zlúpili?“ (16) Tehdy ona proléváše i slzy před Sampsonem kvíleci a řkúci: „Nenávidíš mne a nemiluješ, a proto pohádky, jižtos vydal synóm lidu mého, nechceš mně vyložiti.“ A on odpovědě: „Otcí mémú i mateři nerodil sem pověděti, ani tobě ukázati mohu.“ (17) Proto za sedm dní toho kvasu plakáše před ním. Tak pak sedmý den když naň žalostieše, vyloží jí. A ona inhed zjeví jí svým měščanóm. (18) A oni pověděchu jemu sedmý den před slunečným západem: „Co jest slazšie strdí a silněšie lva?“ Jenž odpovědě k nim: „Byšte byli neorali telicí mú, nebyli byšte našli vyloženie pohádky mé.“

(19) A tak řiti se naň duch hospodinów, že šed do Aškalóna zbi tam třidceti mužów, s nichžto rúcho svláčiv dal jest těm, jižto sú pohádku uhodli. A rozhněvav se velmi, i jide do domu otce svého. (20) Ale žena jeho poje sobě mužě jednoho z přátel jeho a z svatów.

Patnáctý rozdiel kněh Judicum

(1) A po nevelikém čase, když dnové žni pšeničné blíziechu sě, přijide Sampson chtě uzřieti ženu svú a přinese jí kozelce z koz. A když v její pokoj rychle chtieše vjiti, bránieše jemu otec její řka: (2) „Mněl sem, by ty jie nenáviděl, a proto sem jí otdal přieteli tvému. Ale máš sestru, ještoť jest jie mlazšie i krašie, buď ta tobě miesto jie žena.“ (3) Jemuž Sampson odpovědě: „Ot tohoto dne nebude vina má proti Filistínským, nebo vám učiním zlé.“ (4) A vyběh Sampson i zlapa tři sta lišek a zváza je ocasy k uocasóm a pochodně uváza na prostředce; (5) ježto ohněm zapáliv rozpusti, aby běhaly i sem i tam. Jenžto inhed běžěchu v uobilé Filistínských a to spálichu, ješto již sneseno bieše obilé, a ještě stoje na strnišči všecko shořě, takže i všecky vinice i obilé i olivie plamen sehlti.

(6) I vecechu Filistínščí: „Kto jest takú věc učinil?“ Jimžto jest pověděno: „Sampson, zeť Thamnatejského, že jest otjal ženu jeho i dal jinému, ten jest to učinil.“ A všedše Filistínščí i upálichu takež ženu, jako i otec jejieho. (7) I vece Sampson: „Ač ste to učinili, však ještě chci se pomstiti, a potom nechám.“ (8) I pobi je ranú úřitnú, takže otrápeni súce kýtku k své bedřě přikládáchu. A šed přebýváše v jeskyni pod skalú Ethan.

(9) Proto všedše Filistínščí do země Judiny, stanovišče zastachu na miestě, jenžto potom nazváno jest Lechi, to jest čelist, tu kdež se jich rozsu vojsko. (10) I řekli sú k nim z pokolenie Judina: „Proč ste vyšli proti nám?“ Oni odpověděchu: „Abychom svázali Sampsona, přišli smy, a otplatili jemu, co jest nám učinil.“ (11) Proto sjide tři tisíce mužuo v z Judina pokolenie

k jeskyni křemene Ethan i řekli sú Sampsonovi: „Zda nevieš, že Filistínsčii žehří na ny; pročs to chtěl učiniti?“ Jimžto on odpovědě: „Jakož sú mně učinili, učinil sem jim.“ (12) A oni odpověděchu: „Přišli smy, abychom tě svázali a dali tě v ruce Filistínských.“ Jimžto odpovědě Sampson: „Přisezte, vece, a sľibte mi, aby mne nezabili.“ (13) I vecechu: „Nezabíemy tebe, ale svázána jim tě dámy.“ I svázachu jej dvěma novýma provazoma i vyvlečechu jej z skály Ethan. (14) A když přijídechu k miestu Čelistnému a Filistínsčii jdúce potkachu jej volajíce, i řiti se duch hospodinóv naň. A jakož jest obyčejno ot horkosti ohnivé dřevii zhynutí, takež prostranci, jimžto bieše svázán, rozsápáni sú i rozvázáni. (15) A nalez líce, to jest čelist oslovú, ješto ležíeše, pochytiv, zbi jí tisíc mužóv (16) a řka: „Licem oslovým, to jest čelisti oslovú, zahladil sem je a zbil sem tisíc mužóv.“ (17) A když ta slova zpíevaje vyplni, povrže čelist z ruky i vzdě tomu miestu Ramatlechi, to se vypravuje vzdvižení čelistné.

(18) A když bieše velmi žieziv, vzvola k hospodinu a řka: „Ty si dal v ruce sluhy tvého spasenie toto převeliké i vítězstvie; aj toť žiezí umru a vpadnu v ruce neobřezaných.“ (19) I otevřě hospodin stranovní zub v čelisti oslové i vyšly sú vody z nie; a té se napiv posilil jest života svého a sílu přijal. A proto vzděno jest tomu miestu jmě prosíciého studnice z čelisti až do nynějšiého dne.

(20) I súdil jest Israhele ve dnech Filistínských dvadceť let.

Šestnádcť rozdiel kněh Judicum

(1) A oťsel jest do Gázy a uzřev tu ženu, zľú dceř, všel k ní. (2) To když uzřechu Filistínsčii a roznese se mezi nimi, že Sampson všel do města, obklíčichu jeho položivše strážě v bráně městské. A tu celú noc tajně čakáchu, když by ráno chtěl vyjítii, chtiec jeho zabiti. (3) Tu spal jest Sampson až do poľnoci. A ottud povstav vyvrátil obě bráně vrátie i s veřejemi i s zámekem a vloživ na svá ramena nesl na vrch huory, ješto patří do Ebrona. (4) Potom miloval jest ženu, ješto bydlěše v úvale Sorech a slovieše Dalida. (5) I přijídechu k ní kniežata filistínská a řkúce: „Okľamaj jej a zvěz na něm, odkud má takú sílu a kterak bychom mohli jej přemoci a sviežíce nuziti; učiníš-li to, dámy tobě všickni sto tisíc stříbrných.“ (6) Protož mluvila jest Dalida k Sampsonovi: „Proši, pověz mi, v čem jest tvá síla převeliká a co jest, jimžto by uvázán jsa roztrhati nemohl?“ (7) Jížto odpovědě Sampson: „Když bych sedmi žilnými provazy ne vysušenými, ale ještě surovými uvázán byl, nesilen budu jako jiní lidé.“ (8) I přinesechu k ní vládaři Filistínských sedm provazóv, jakož bieše řekla; jimžto uváza jej (9) skryvši u sebe zrádce v svém pokoji, jížto čakáchu té věci dokonanie. I pokřiče naň: „Filistínsčii na tě, Sampsonel!“ Jenž rozprašči prostranky, jako ktož

přetrhne nit z kúdele seskanú nebo okrajek postavový když horkost ohněvú přijme. I neby vzvěděno, v čem jest síla jeho. (10) I povědě k němu Dalida: „Aj, tos mě oklamal a krivdu si mluvil, as nynie ukaž mi, čím by mohl uvázán býti.“ (11) Jízto on odpovědě: „Byl-li bych uvázán novými provazy, jimižto nikdy jest neděláno, nesilen budu a jiným lidem rovný.“ (12) Jimižto opět Dalida uvázavši jej pokřiče: „Nepřítelé na tě, Sampsonel!“ v svém pokoji zrádce připravivši. Jenž tak přetrha provazy jako niti plátenné. (13) I řekla jest opět Dalida k němu: „Dokud mnú klamáš a krivdu mluvíš? Ukaž mi, čím by mohl svázán býti.“ Jízto odpovědě Sampson: „Ač, vece, sedm vlasův hlavy mé silným svazkem spletúci a tiem hřěbí obinúci v zemi vtepeš, nesilen budu.“ (14) To když učini Dalida, vece k němu: „Filistínščí na tě, Sampsonel!“ Jenž vstav ze sna vytrže hřěbí s vlasý i s sítím. (15) I řekla jest k němu Dalida: „Kterak pravíš, by mě miloval, když tvój úmysl nenie se mnú? Po tříkrát si mnú selhal a nechťels mi pověděti, v čem jest přěveliká tvá síla.“ (16) A když sě naň mútieše a mnoho dní jeho se přídržieć pokoje i otpočinutie jemu nedadúc, omdle duše jeho a bezmál do smrti zhynula jest. (17) Tehdy zjeví jí pravdu a řka: „Železo nikdy na mú hlavu nevcházelo jest, protože zvolenie, to jest posvěćenie hospodinovo sem ot života matěře mé. Bude-li oholena hlava má, otejde ote mne síla má i zhynu a budu jako jiní lidé.“ (18) Uzřěvši ona, že jí vypravil vešken svój úmysl, posla ke kniežatóm filistínským i prikázala řkúc: „Přijdete ještě jednu, nebt mi již vypravil vešken svój úmysl i otevřěl srdce své.“ A oni přijidechu vzemše penieze, kterěž biechu slíbili dáti jí. (19) Tehdy ona uspi jej na svú kolenú a na svém luoně hlavu jeho položi. A zavolavši holičě i oholi všecy vlasý jeho; i počě jej ot sebe strkati i honiti, nebo inhed ot něho síla otjide. (20) I vece k němu: „Filistínščí na tě, Sampsonel!“ Jenž ze sna povstav řekl jest na svém úmysle: „Vyjdu, jako sem dřieve činil, a vytru se z nich,“ nevěda, by otšel ot něho hospodiń. (21) Jehož když pochyťichu Filistínščí, inhed jemu oči vyvržechu a uvedechu jej do Gázy, řetězy jej skrúťivše a zavřěvše v žaláři nuzně jemu činiechu.

(22) A již vlasí jeho počěchú otrostovati. (23) A Filistínščí sebrachu se spolu chtieć obětovati slavnú ofěru Dagonovi, bohu svému, a spolu kvasiti řkúce: „Poddal jest buoh náš v naši ruce protivníka našeho Sampsona.“ (24) To také uslyšav lid chválěše buoha svěho a též řka: „Poddal buoh náš v naši ruce protivníka našeho, jenž jest zahladil zemi naši i mnohé zbil.“ (25) A veselěc sě na kvase, již vzemše krmi prikázachu, aby vyvedli Sampsona, aby přěd nimi kratochvilil. Jenž přiveden jsa z žalářě hráše přěd nimi. A kázachu jemu státi mezi dvěma slúpoma. (26) I vece pacholíku, jenž zpravováše kroky jeho: „Ponechaj mne, ať dotknu slúpuov, na nichžto se vešken dóm drží, ať na nich zpoleha maličěko otpočinu.“ (27) A duom bieše pln muží i žen a biechu tu všecěa kniežata filistínská; a na strěše i v sieni bieše bezmála tři tisíce muží i žen přihlédajíce, ješto Sampson hráše.

(28) Tehdy Sampson zavolav k hospodinu vece: „Hospodine bože můj, vzpomeň na mě, vrať mi dřevní sílu mou, bože můj, ať se pomstím nad mými nepřátely a vrahy a pro zatracení dvou světlostí jednu pomstu přijmu.“ (29) A obchytiv oba slupy, jimažto bieše duom svázán, jeden pravíci a druhý levíci držě (30) vece: „Umři duše má s Filistínskými.“ I zatřese silně slúpoma i spade duom na všeka kniežata i na jiné množstvie, ješto tu bieše. I zbi mnohem více umieraje než dříeve, živ ješto bil.

(31) A šedše bratřie jeho i všeka rodina vzechu tělo jeho i pohřebechu mezi Sara a mezi Estahol v rově Manue, otce jeho. I súdil jest Israhele dvadeceti let.

Kap. 14, nadpis: *kněh Judicum knihy Soudců* – 1 *snide* (aor.) sestoupil; *Sampson*: Samson, jeden z vůdců izraelského lidu, tzv. soudců, v době předkrálovské (kolem 1000 př. n. l.); *do Thamnatha*: kdysi město ve střední části Palestiny, asi 30 km západně od pozdějšího Jeruzaléma; *Filistínských*: Filištínští (jinak Pelištejci, kteří dali jméno Palestině), asi indoevropský kmen sídlící při jižním pobřeží Palestiny v sousedství Izraelitů; jejich království se připomíná již kolem r. 1100 př. n. l. – 2 *usnubte mi za ženu* namluvte, získejte mi za ženu (ut mihi accipiat uxorem) – 3 *pověděšta* (duál aor.) pověděli; *bratři tvé* tvých bratři (tj. Izraelitů); *pojieli* pojmouti (za ženu); *nejsú obřezováni*: jsou jiné víry než židovské (srov. pozn. k Luk. 2,21 zde na s. 458); *sě jest slíbila očima* zalíbila se očím

5 *ščenec lvový* lvíče, mladý lev; *potka* napadl – 6 *řiti se* náhle připadl, přišel; *kozelve* kůzle; *ničehož ovšem* zcela nic; *nerodí* nechtěl – 8 *pochýlji se* poodchýlil se, uchýlil se; *nalil* a hle; *strdi* medu – 9 *vzem vzav*

10 *obykli biechu* (imperf.) měli ve zvyku – 12 *pohádka* hádanku (problema); *vypravite* vyložíte – 13 *léž číslo týž počet* – 14 *z jédce* z toho, kdo jí, požírání (de comedente) – 15 *lísaj o svém muži* lísej se k svému muži; *užžem* zapálíme; *aby zlúpili* abyste oloupili – 16 *ani... mohu* ani nemohu – 17 *naň žalostieše* (imperf.) na něho žalostivě doléhala (ei esset molesta) – 18 *telici* jalovičkou – 19 *do Aškalóna*: jedno z pěti městských obchodních center Filištínských; *zbi* pobil; *soláci* svléknuv – 20 *z svatov* ze svatebčanů

Kap. 15, 2 *by nenáviděl* že nenávidíš; *sem ji otdal příteli* provdal jsem ji za přítele; *jie mlazšie i kraššie* mladší a krásnější než ona – 4 *zlapa* pochytal – 5 *olivie* olivové stromy

6 *takež... jako* stejně tak... jako – 7 *nechám* zanechám, upustím (od toho) – 8 *úřitnú* ohromnou; *otrápeni* omámení, zděšení; *kýtku k své bedři* příkládáchu padali na kolena (podle lat. suram femori imponerent); *pod skalú Ethan*: blíže neurčená skála poblíž Samsonova rodiště Zarahy v střední Palestině (záp. od pozdějšího Jeruzaléma)

9 *do země Judiny*: na území obývané izraelským kmenem Juda v jižní polovině Palestiny; *stanovišče zastachu* rozbili stany (castrametati sunt); *Lechi*: pahorek s pramenem při hranici území kmene Juda s územím Filištínských; *se rozsu* rozsypalo se, rozložilo se – 11 *křemene* skály; *žehři na ny* žehrají nám, tvrdě vládnou (imperant) – 12 *přisezte* odpřisáhněte: *aby nezabili* že nezabijete – 14 *k miestu Čelistnému*: k pahorku Lechi (srov. výše); *prostranci* provazy, popruhy (vincula) – 15 *pochytiv* uchopiv – 17 *povrže* pohodil, odhodil; *vzdě* dal jméno, nazval; *se vypravuje* vykládá se, znamená; *vzdviženie čelistné* zdvižení čelisti

18 *žieziv žizniv; žiezi žizní* – 19 *stranovní zub zub třenový, stoličku (molarem dentem)* – 20 *súdil jest stál v čele jako soudce*

Kap. 16, 1 *do Gázy*: jedno z hlavních pěti měst Filištínských při nejjižnějším pobřeží Palestiny; *zlú dceř* nevěstka – 3 *obě bráně vrátnie* (duál) obě křídla vrat (ambas portae fores); *patří do Ebrona* leží proti Hebronu, starobylému kananejskému městu při staré křižovatce obchodních cest (asi 60 km vých. od Gázy) – 4 *v úvale Sorech*: podle některých vykladačů poblíž Gázy, jiní jej hledají poblíž Zarahy, rodiště Samsonova; *slovieše* slula, jmenovala se; *Dalida*: Dalila, patrně filišťinská nevěstka – 5 *zvěz vyzvěd; nuzili* mučiti (affligere)

7 *žilnými provazy* houžvemi (nervicis funibus) – 8 *vládaři* knížata – 9 *pokřiče* křikla; *rozprašči* roztrhl; *seskanú* usoukanou; *okrajek postavový* ztužený okraj sukna; *neby vzvěděno* nebylo poznáno – 10 *křivdu* nepravdu; *as* aspoň – 11 *nesilen* bez síly – 13 *dokud mnú klamáš* jak dlouho mne budeš klamat; *hřebí* hřebík, hřeb; *vlepeš* zatlučeš – 14 *s sítím*: odchylný překlad lat. cum licio (= s vratidlem) – 15 *úmysl* mysl, myšlenky (animus) – 16 *sě naň mútieše* se zármutkem naň naléhala; *omdle* zemdlela, umdlela – 17 *zvolenie, to jest posvěcenie hospodinovo* vyvolený, to jest zasvěcený bohu, tj. nazarejský (nazareus); nazarejští, kteří později tvořili zvláštní židovskou nábož. sektu, si na znamení zasvěcení nestříhali vlasy a zdržovali se opojných nápojů – 19 *uspi* uspala – 20 *na svém úmysle* v duchu; *vytru se z nich* vytrhnu se jim – 21 *vyvržechu* vyloupali, vypíchli; *skrútiťše* spoutavše; *nuzně jemu činiechu* mučili ho; odchylný překlad lat. molere fecerunt (= nechali mlít, pracovat ve mlýně)

22 *otrostovati* odrůstati – 23 *sebrachu se spolu* shromáždili se; *ofěru* oběť; *Dagonovi*: filišťinské božstvo, které mělo chrám v Gáze; *kvasili* hodovati – 25 *aby kratochvílil* aby je bavil (hrou) – 26 *zpravováše* řídil, vedl; *zpoleha* opřev se – 27 *přihlédajtee, ješto... hráše* přihlížejíce, když hrál – 28 *dřevní dřívější*, původní; *pro zatracenie* pro ztrátu; *dvú svělosti* (duál) dvou světel, tj. očí – 29 *obchytiv* objev – 31 *pohřebechu* pohřbili; *mezi Sara a mezi Estahol*: mezi Zarahou a Estaholem (asi 20 km severozáp. od Jeruzaléma)

(Z KNIHY JOBovy)

Příběh Jobův, zaujímající celou jednu starozákonní knihu, je původu neizraelského, ale je znám pouze z hebrejského zpracování. Na osudu Jobově je zde řešena otázka, proč spravedlivý musí trpět. Podobně jako postava biblického Samsona, stala se i postava Jobova příslovecným symbolem.

Ukázka je vzata z Hlaholské bible, napsané česky hlaholským písmem v pražském klášteře Na Slovanech. Tento klášter byl založen Karlem IV. a osazen slovanskými benediktýnskými mnichy z charvátského přímoří, kde se udržela tradice slovanské bohoslužby a hlaholského písma.

(Job 1-3)

Počínají se knihy Job. Kapitola prvá

(1) Bieše muž v té zemi, ješto slóve Hus, jménem Job; a bieše muž ten sprostný a priemý a bojící se boha i otchyluje se ot zlého. (2) I urodilo se jest jemu sedm synův a tři dcery. (3) A bylo jest jměnie jeho sedm tisícův ovec a tři tisíce velblúdův a pět set spřěžení volův a pět set oslic a čeledi

přieliš mnoho. I bieše ten muž veliký mezi všemi lidmi, jižto bydléchu na vzhod slunce.

(4) I scháziechu se synové jeho spolu a činiechu kvasy v svých domiech, každý jich na den svůj, a posielajíc zváchu tři sestry své, aby jedly a pily víno s nimi. (5) A když dnové toho kvasu pořiediece se pominiechu, posláše k nim Job a posvěcováše jich; a povstana na udnění i ofěrováše obět bohu za každého. Neb říkáše sám k sobě: „Snad synové moji hřešie proti bohu a něco zlého pomyslé v svých srdcích.“ A tak činieše Job po všě dni. (6) Pak jednoho dne, když biechu přišli synové boží, aby stáli před bohem, zevi se mezi nimi také Satan; (7) jemuž hospodin vece: „Odkud jdeš?“ Jenž odpovéděv vece: „Obchodil sem vókol země i přěšel sem ji.“ (8) I vece hospodin k němu: „Zdali jsi snábděl mého sluhu Joba, a že jemu nenie rovně na zemi? Člověk sprostný a přiemý a bojící se boha a otchýle se ot zlého.“ (9) Jemuž odpovéděv Satan vece: „Zdali nadarmo Job bojí se boha? (10) Všaks ty jej ohradil i dóm jeho i všecko zbožie jeho všady vókol a úsilí rukú jeho jsi požehnal a jeho jměnie rozplodilo se na zemi. (11) Ale ztáhni málo ruku tvú a dotkni se všeho toho, jímž vládne, a uzříš, že jedno k očima chválí tě.“ (12) Protož vece hospodin k Satanovi: „Toť aj, vše, cožť má, v tvé ruce jest, jedině na samého neztáhni své ruky!“ I vyjide Satan ot obličěje božieho.

(13) A když jednoho dne synové jeho i dcery jediechu a pijiechu víno v domu svého bratra prvorozeného, (14) přijide posel k Jobovi, jenž poče praviti: „Volové oráchu, oslice se pastviechu podlé nich. (15) Přihnávše Sabei pobrachu všecko a také sluhy tvé zbity jsú mečem, a já sem sám jediný utekl, abych tobě pověděl.“ (16) A když ještě ten mluvieše, přijide druhý a řka: „Oheň boží spadl s nebe a sehltil jest všěcky ovce i pastuchy, a já sem jediný sám utekl, abych tobě pověděl.“ (17) A ještě ten mluvieše, přijide jiný i vece: „Kaldejští, učinivše tři zástupy a zachytivše velblúdy, zajeli jsú je i tvé panoše jsú mečem zbili, a já sem sám jediný utekl, abych tobě pověděl.“ (18) Ještě ten mluvieše, aj, jiný všed je se praviti: „Když synové tvoji i dcery jediechu a pijiechu víno v domu bratra svého prvorozeného, (19) vñáhle vietr náruživý vyrazil se jest od strany púště i ztroskotal čtyři úhly domové, jenž zbořiv se zbil jest tvé syny i dcery a zemřeli jsú všickni, a já sem sám utekl, abych tobě to dal věděti.“

(20) Tehdy vstav Job rozedřě na sobě rúcho své a oholiv hlavu svú pade na zemi a pomodliv se (21) vece: „Náh sem vyšel z břicha mateře mé a náh se tam zase navrátím. Hospodin dal, hospodin vzal, jakož se jest hospodinu líbilo, tak se stalo; buď jměno božie požehnáno. (22) V tom ve všem neshřěšil jest Job svými rty, aniž co bláznivého promluvil jest proti bohu.

Kapitola 2

(1) I stalo se jest opĕt, když jednoho dne pŕišedše synové boží stáchu pŕed hospodinem, a pŕišed Satan stáše mezi nimi pŕed jeho obliĕejem, (2) i ŕekl jest hospodin k Satanovi: „Odkud jdeš?“ Jenž odpovĕdě: „Obšel sem zemi i pŕešel sem ji.“ (3) I vece hospodin k Satanovi: „Snábdĕl-lis mého sluhu Joba, a že jemu nenie rovnĕ na zemi? Muž sprostný a pŕiemý a bojící se boha i otvracuje se ot zlého, a ještĕ zachovává nevinnost. Ale tys mĕ vzbudil proti němu, abych ho smútil nadarmo.“ (4) Jemuž odpovĕdě Satan a ŕka: „Kóži za kóži a všecko, což človĕk jmá, to za svú duši dá. (5) Ale ještĕ ztáhna ruku tvú dotkniž jeho úst i tĕla a tehda uzŕíš, že toliko v tváŕ chválí tĕ.“ (6) Protož ŕekl jest hospodin k Satanovi: „Toť již, v tvé moci jest, ale však duši zachovaj!“

(7) Protož vyšed Satan ot obliĕeje božieho rani Joba nežitem najhorším otzpod noh až do tĕmene. (8) Jenž svó j hnis tŕĕpinú strúháše sedĕ v záchodĕ. (9) I vece jemu jeho žena: „Ještĕ ty bydlíš v svĕm sprostenství? Požehna je bohu i umŕiž!“ (10) Jenž vece k ní: „Jako jedna z bláznivých žen mluvíš. Poňaz jsme dobré věci pŕijímali z ruky božie, proč bychom také zlých věci netpĕli?“ V tom ve všem neshŕĕšil jest Job svými rty.

(11) Protož uslyšavše tŕie pŕietelé Jobovi všecko to zlé, což sĕ bieše jemu pŕihodilo, pŕijidechu každý z svĕho miesta: Elifat Temanitský a Baldach Suitský a Sofar Naamatyský; neb sĕ biechu smluvili, aby sĕ spolu sejdúc navštievili jeho i utĕšili jej. (12) A když zdaleka biechu pozvedli svoji oĕi, nepoznachu jeho, a vzeúpivše jechu sĕ plakati; a rozedŕevše na sobĕ rúcho svĕ nasypachu prsti na svĕ hlavy k nebesóm. (13) I usadichu sĕ s ním na zemi za sedm dní i za sedm nocí; a ižádný k němu nemluvieše nikterého slova, neb vidiechu na něm bolest náruživú.

Kapitola 3

(1) Potom otevŕĕv Job usta svá zloŕĕčil svĕmu dni (2) a ŕka: (3) „Zhyň ten den, v němž sem se urodil, a ta noc, v nížto jest ŕĕĕeno: Poĕat jest človĕk. (4) Buď ten den obráĕen ve tmy a nepýtaj jeho bóh ze svrchku, ani buď v rozpomínaní, ani projasnĕn svĕtlostí. (5) Omraĕte jej tmy a stín smrti, zamĕstnaj jej mrákota a buď pohŕížen v hoŕkosti. (6) A tu noc temná búŕĕ mĕj a nebuď poĕtena ve dnech celého roku, aniž buď poĕtena mezi mĕsiei. (7) Buď ta noc samotná a ižádnĕ chvály hodná. (8) Zloŕĕĕte jí ti, ktož zloŕĕĕie dni a jižto jsú hotovi vzbudíti Leviatana. (9) Zatmĕny buďte hvĕzdy její mrákavú, ať ĕeká svĕtla, a neuzŕí ani vzeštĕ povstávajícíe zuoŕe, (10) že jest nezavŕĕla dveŕí bŕicha, ještĕ mĕ jest nosilo, aniž jest otnesla tohoto zlého ot oĕí mú. (11) Proĕ sem neumŕel v bŕiše aneb inhed z života vyšed

nezhynul? (12) Proč sem povíjan na kolenú? Proč sem pridojován u prsí? (13) Neb již byl bych skončav i mlčal a snem mým byl bych otopčival (14) s králi i s rádcemi s zemskými, jižto planie sobě púšťě, (15) nebo s kniežaty, jižto vládnú zlatem a své domy naplníjí stříbrem. (16) Proč sem nezhynul jako nedochódče ještě v životě skryté, anebo jakožto početí v životě, a neohlédali světla? (17) Neb tam nemilostiví přestali jsú ot svého búrenie a tam jsú otopčinuli zstali úsilím; (18) i ti, ktož jsú zde vězeli, rovně bez násilě jsú. Neb již neslyšie hlasu násilníka. (19) Malý i veliký tam za rovno jsú a sluha svoboden ote pána svého. (20) Proč jest biednému dáno světlo a tēm život, ktož v trpkosti své duše jsú? (21) Jižto čakají smrti, ana jim nepřijde, (22) jakožto ti, ktož vykopávají poklad a radují se úřitně, když naleznú rov? (23) Tomu každému muži, jehožto jest cesta skryta a jehož jest böh obklíčil tmami? (24) Dřeve nežli pojíem, otdednu, a jakožto rozvodněnie vody, takež jest řvání mé. (25) Neb ta bázen, jiežto sem se bál, přišla mi jest; a čeho sem se ustýdal, to mi se jest přihodilo. (26) Však sem vždy hověl, však sem mlčal, však sem se tišil, a přišlo jest na mě božie rozhněvání.“

Kap. 1, 1 *Hus*: Uz (hebr. 'Uss), krajina patrně v Syrské poušti jižně od Damašku; *Job*: bohatý kočovník, historicky nezařazený hrdina staré orientální báje neizraelského původu; *sprostný a přímý* prostý a přímý, upřímný; *otchylyje se* odvraceje se – 3 *na východ slunce* na východě (souhrnné označení všech krajin na východ od Jordánu a Mrtvého moře)

4 *kvasy* hostiny, hody; *jich* z nich – 5 *pořiediece se pomíniechu* střídající se, po řadě mřjely; *posvěcováše* (imperf.) *jich* svolával na ně požehnání (aby je očistil z jejich vin); *na udnění* na úsvitě; *ofěrováše* obětoval – 6 *synové boží*: patrně bytosti podobné andělům (jde však o jiný nábož. kult než izraelský); *Satan*: použito biblického označení personifikovaného zla, třebaže bytost takto označená vystupuje v pův. kultu jako žalobce – 7 *obchodil sem vókol země* obcházel jsem okolo země – 8 *jsi snábděl* zpozoroval jsi; *nenie rovně* není rovného – 9 *nadarmo* bez příčiny – 10 *všaks...* ohradil však jsi zabezpečil; *rozplodilo se* rozmnožilo se, rozhojnilo se – 11 *ztáhni vztáhni*; *jedno k očima* jen naoko – 12 *vyjide* (aor.) vyšel

14 *se pastviechu* pásly se – 15 *Sabei* (lat. nom. pl.): Sabejští, kmen sídlící na jih od země Jobovy – 17 *Kaldejští*: Chaldeové, kočovníci v okolí Perského zálivu; *zástupy houfy*; *zajeli jsú* pochytili, pobrali – 19 *náruživý* silný, prudký; *ztroskotal* roztránil, zbořil; *zbil jest* zabil

20 *rozedřě* (aor.) roztrhal, tj. na znamení smutku (podobně oholení hlavy a padnutí na zem) – 22 *bláznivého* pošetilého, nerozvážného

Kap. 2, 3 *abych smútil* abych zarmoutil – 5 *v tvář* tj. naoko

7 *otzpod noh* od chodidel – 8 *třěpinú* stěpinou – 9 *bydlíš setrváváš*; *v sprostenství* v prostotě; *požehnaje* poděkuje – 10 *poňaz* poněvadž – 11 *třie přietelé*: mínění náčelníci okolních kočovných kmenů: Elifaz z Teman (krajina v Edomu na východ od Mrtvého moře), Bildad ze Šuah (v Arábii), Sofar z Na'amah (krajina v Edomu) – 12 *vzeúpívše* zanařikavše – 13 *nikterého* nižádného

Kap. 3, 4 *napýtaj* nevyhledávej; *ze svrchku* z výsosti, z nebes – 5 *omračte* nechť zatemní (obscurent); *zaměstnaj* nechť zaplní – 6 *nebuď počtena* ať není započítána – 8 *Leviatana*: mořskou obludu hadí podoby – 9 *mrákovú* mrákotou; *vzeštie* východ;

zuoře svítání – 10 *ot očí mů* (duál) od očí mých – 12 *povljan* chován; *přidojován* ko-
jen – 14 *planie* vzdělávají, obdělávají – 16 *nedochóděe* nedonošený plod; *neohlédali*
nespatřili – 17 *nemilostivi* bezbožní; *zstalí* znavení – 18 *jsú vězeli* byli věznění; *rovně*
rovněž; *násilníka* utiskovatele – 22 *úřitně* náramně, nesmírně – 25 *sem se ustýdal*
ostýchal jsem se, obával jsem se – 26 *sem hověl* měl jsem strpení

(P Í S E Ň P Í S N Í)

Píseň písní je svým původem patrně cyklus milostné, především svatební
písňové lyriky. Do kánonu židovských posvátných knih dostala se Píseň písní
poměrně pozdě a ještě na počátku našeho letopočtu byly pochybnosti, zda náleží
mezi kanonické knihy oprávněně. Zachraňovala ji tradice autorství krále Šalo-
mouna a její mystický výklad, který jí už dříve otevřel cestu do liturgického čtení
o židovských velikonocích. S ostatními starozákonními knihami byla Píseň písní
převzata i křesťanskou církví a opatřena novým mystickým výkladem, podle něhož
ženich je Kristus, nevěsta církev. Básnické obrazy Písně písní jsou rozšířeny po celé
křesťanské literatuře a pronikly do duchovní i světské lyriky také u nás (viz Otep
myrry, náš Výbor I, s. 428n.). Také v nové době je Píseň písní živým zdrojem básnic-
kého zájmu a je často přebásňována (např. S. K. Neumannem, J. Seifertem).

V staročeském překladu Písně písní je zřetelný rozdíl v míře využití emocio-
nálních prvků, především deminutiv, mezi básnický dokonalým textem nejstarší
redakce a doslovnějším a méně básnickým zněním v redakcích dalších. Nejstarší
překlad – k němuž má blízko ještě Boskovská bible, odkud je naše ukázka – je totiž
těsně spjat s domácí milostnou lyrikou. V pozdějších redakcích naproti tomu je
skladba chápána již mysticky, jak dosvědčují vysvětlující poznámky v textu
některých rukopisů.

(Kapitola 1)

(1) Polibi mě políbením svých úst, nebo tvé prsi jsou lepší nežli víno
(2) a vonnější než drahé masti. Olej prolitý tvé jmě, protože z dívek
milují tě.

(3) Potrhni mně po sobě: poběhnem u voní tvých drahých mastí. Uvedl
mě jest král v své tajné pokoje: obveselíme se tobě pomníce prsi tvé nad
víno; praví tě milují.

(4) Černá sem, ale líbezná, dcery jeruzalémské, jako stani cedroví a jako
kóžě Salemonova.

(5) Neroďte se mně diviti, žeť sem smědá, neboť mě jest slunce u barvě
proměnilo. Synové matere mé váleli sú proti mně a postavili sú mě stráž
strážnú u viniciech, a já sem své vinice nedobře ostřihala.

(6) Ukaž mi toho, jehož miluje duše má; kde se paseš, kde léháš v po-
ledne, ať se nepočnu túlati po stádech tvých tovarišův.

(7) Ó překrásná mezi ženami, nevieš-li sebe, vyjdi a beř se po sledu
stádném a pas své kozly podlé stavadl pastýřových.

(8) Jezdciem mým a vozóm faraónským prirovnal sem tě, prietelnice má.

(9) Krásné sú jahódky tvú lící jako hrdličie, šije tvá jako spinadla.

(10) Sponky zlaté učiníme tobě spojené stříbrenm.

(11) Když bieše král v svém pokoji, drahé koření mé, ješto slóve nardus, dalo jest voni svú.

(12) Uzel myrry batík mój mně, mezi prsmi mými přebývati bude.

(13) Hrozen cyprský zmilelec mój mně u viniciech enkadských.

(14) Toť jsi krásná, prietelnice má, všěcka jsi krásná; oči tvoji holubičie.

(15) Vešken jsi krásný, choti mój, i lepý; postélka našě ktvúcie,

(16) lemiezi naši cedroví, přidlažení naše cypresové.

(Kapitola 2)

(1) Já květ polský a lilium údolnie.

(2) Jakož lilium mezi trním, takež má prietelnicě mezi jinými dcerami.

(3) Jakož jabloň mezi dřievím lesním, takež mój milý mezi syny. Pod jeho stienem, jehož sem žádala, seděla sem, a ovotce jeho sladké hrdlu mému.

(4) A vedl mě jest král do vinného pokoje i pořiedil jest ve mně milosrdie.

(5) Otýkajte mě kvietím, ospěte mě jablky, neboť pro milost nedužím.

(6) Levicě jeho pod mú hlavú a pravicě jeho přitulí mě.

(7) Zaklínaji vás, dcery jeruzalémské, skrzě srny i jeleny polské, abyšte nebudily ani kázaly procítiti zmileličě, dokudž sama nechce.

(8) Hlas mého zmilelého, toť ten přide skáčě po horách, přěskakuje pahorky.

(9) Podoben jest mój zmilelec k srně a k jeleniemu kolúchovi; toť on stojí ob stěnu hlédaje skrzě okéncě, patřě skrzě mříži.

(10) Zmilelý mój mluví ke mně řka: „Vstaň, pospěj, prietelnice má, holubičko má, výtečná má, pod!

(11) Nebo již jest zima přěšla, přieval přěběhl i odšel,

(12) kvietičko se zjevilo v našiej zemi, čas diela v viniciech přišel, hlas hrdliččin uslyšán jest v našiej zemi,

(13) fíkové dřěvo vydalo jest své zárodky i vinicě ktvúcie daly sú voni svú. Vstaň, prietelnice má, choti krásná má, a pod!

(14) Holubičko má, v děrách skalních a v dúpi zednéj ukaž mi svú tvář; vzni tvój hlas v mú uší, nebo tvój hlas jest sladký a tvój obličěj krásný.“

(15) Zlapajte nám lišencě malé, ješto hubie vinici! Nebo našě vinicě vzkvetla jest.

(16) Batík mój mně a já jemu, jenž se pase prostřěd lilium,

(17) poňadž sě den výši a dolów sě chýlí stien. Vráti sě, mój zmilelec, a buď roven srně a kolúchovi jeleniemu na horách betelských!

(Kapitola 3)

(1) V postélce méj přes noc sem hledala, jehož miluje dušě má. Hledala sem jeho, a nenalezla sem.

(2) Vstanu i vztočím sě po městu, po třiedách i uliciech hledajíc, jehož miluje dušě má; hledala sem jeho, ale nenalezla sem.

(3) Nalezli mě hlásní, jižto strěhli města: „Zdali ste viděli, jehožto miluje dušě má?“

(4) Pak maličko když od nich odjidech, nalezech, jehož miluje dušě má. Lapich jeho a nepustich, dokud sem jeho nedovedla v dóm matere své, u pokoj rodilicě mé.

(5) Zaklínaji vás, dcery jeruzalémské, skrzě srny i jeleny polské, abyšte nebudily ani procítiti kázaly zmilelici, poňadž sama nechce.

(6) Která jest to, ješto vcházie přes púšti jako slúp dymný z věcí vonných myrry i kadila i všelikého drahého prachu?

(7) Toť, posteli Šalomúnovu obstúpilo jest šestdesát najsilnějších hrdin israhelských.

(8) Všickni držiece mečě a k válkám uměli, a každého meč u jeho bedry pro strach noční.

(9) Pokoj sobě učinil král Šalomún z dřievie libanského,

(10) v němžto jest udělal slúpy stříbrné, lože zlaté, i opal svrchu i okolo zlatohlavem, od polu milosrdie pro dcery jeruzalémské.

(11) Vyjděte a uzřite, dcery Sión, krále Šalomúna v jeho koruně, jižto jest jej korunovala jeho mátě dne jeho oddávanie a ve dne veselé srdcě jeho.

(Kapitola 4)

(1) Kterak jsi tak velmi krásná, přietelnice má, kterak jsi krásná; oči tvoji jako holubičiej, kromě toho, co sě vnitř tají. Vlasi tvoji jako stáda kozie, ješto sú sešly s hory galaádské.

(2) Zubi tvoji jako stáda střížených ovec, ješto sú vzešly z napajadl, všěcky majíce po dvěm jehnac, a jalová nenie mezi nimi.

(3) Jako věnček červený tvá rty a slovce tvé sladké; jako křížěl zrna-tého jablka, takež i jahódky tvú lící sú, kromě toho, ješto sě vnitř tají.

(4) Jako věžě Davidova šíje tvá, ješto jest udělána s svými erkéri. Tisíc štítov visí na niej i oděnie všěch hrdin.

(5) Tvé prsi sú jako dva jeleni a jako dva srní blížencě, ješto sě pasú prostřed liliu,

(6) dokud se den výší a dolov se chýlí stien. Pójdú na horu, kdež jest myrra, a na pahorek, tu, kdež jest kadidlo.

(7) Všěcka jsi krásná, prietelničko má, a poškvvrny nenie při tobě.

(8) Poď z Libana, choti má, poď, budeš korunována z výsosti Amón, s vrchu Seir a Ermón, z jeskyn ľvových, s hor pardových.

(9) Ranila si srdce mé, sestřičko má, choti má, ranila si srdce mé jediným očkem tvým a jediným vláskem tvé šije.

(10) Kterak sú prieliš krásné prsi tvé, sestřičko má, choti má; krásné sú prsi tvé nežli víno a voně tvých mastí nade všěchny drahé voně.

(11) Plást strdi kapající jsta tvá rty, choti má. Stred a mléko pod tvým jazykem a voně tvého rúcha jako voně kadilná.

(12) Zahrádka súžená sestřička má i chot má, zahrádka súžená, studnicě znamenaná.

(13) Výpusti tvoji: ráj jablek zrnatých s ovotcem jablečným. Cypresus a nardus;

(14) nardus a šafrán, fistula a skořičě se vším dřievím libanským; myrra a aloe se všěmi prvými mastmi.

(15) Studnicě zahradná, studnicě hluboká živých vod, ješto plovú bystřě z Libana.

(16) Povstaň, větre puolnoční, a přiď, větre polední, prodmi mú zahradu, ať plovú voně drahé jeje.

Kap. 1, 3 *potrhni mnú po sobě* stáhní mne za sebou; *praví* spravedliví – 4 *stani cedroví*: odchylný překlad lat. tabernacula Cedar = stany Cedarských (tj. kmene Kédar), arabských kočovníků v sousedství Palestiny; *kóžě Salemonova*: odchylný překlad lat. pelles Salomonis = kůže Šalomounovy; původně zde míněny stanové houně beduinského kmene Salmá (pro hláskovou blízkost spojeno se jménem krále Šalomouna) – 5 *nerodte se mně diviti* nedivte se mi; *vđleli sú váľčili*; *stráž strážnú* jako stráž střežící (custodes) – 7 *nevieš-li sebe* nevíš-li to o sobě; *po sledu stádném* po stopách stád; *podlé stavadl* u stanů – 8 *vozóm faraónským*: k faraónovým vozům, které byly symbolem moci a nádhery – 9 *jahódky tvú líci* tvé líce, tváře (genae tuae); *spinadla*: druh šperků (monilia) – 11 *nardus*: nard, východoindická rostlina (Nardostachys jatamansi), jíž se užívalo k přípravě vonných mastí (srov. Mk 14,3) – 12 *uzel myrry* svazek větvíček vonné myrrhy (keře Balsamodendron myrrha), který nosily ženy v záňadří; *batk milý, miláček* – 13 *hrozen cyprský*: hrozen cyprový (botrus cypri), tj. květenství vonných květů henny (keře Lawsonia alba, řec. kypros); *zmilelec milý, miláček*; *enkadských*: míněna oáza Ěn-gedi v judské poušti při pobřeží Mrtvého moře – 15 *kvúcie* kvetoucí, tj. z květů – 16 *lemiezi trámy*; *přídlaženie stropy*; *cypresové* z cypřišového dřeva

Kap. 2, 1 *polský* polní – 3 *mezi dřievím* mezi stromovím – 4 *do vinného pokoje* do viničného domku (in cellam vinariam); *pořiedil jest* uspořádal; *milosrdie* lásku (charitatem) – 5 *otýkajte* zpodpírejte, podepřete; *ospěle* obsypejte, obložte; *pro milost nedužím* láskou zemdlévám – 7 *proclitli* procitnouti; *zmileličě* milé – 9 *ob stěnu* za stěnou – 10 *pospěj* prospěš – 13 *zárodky* výhonky – 14 *v dúpi zednéj* v rozsedlině zdi (in caverna maceriae); *vzni* zazní – 15 *zlapajte* pochytejte; *lišencě* liščátka, lištičky

- 16 *mně a já jemu*: tj. patří - 17 *poňadž se den výši* dokud přibývá dne (donec aspiet dies); *betelských*: správně béterských (jejich polohu dnes již nelze určit)

Kap. 3, 2 *vzložím se po městu* obejdu, zchodím město; *po třiedách i ulicích*: odchýlný překlad lat. per vicus et plateas (= po ulicích a po náměstích) - 4 *rodilicé* rodičky - 8 *umělí* vycvičení; *u jeho bedry* po jeho boku; *pro strach noční* proti přízrakům noci - 9 *libanského*: z pohoří Libanon (severně od Palestiny), proslulého cedrovým porostem - 10 *opal* obepjal; *zlatohlavem* purpurem, šarlatem; *od polu milosrdie* uprostřed láska (media charitate) - 11 *dcery Sión* dcery síónské, tj. jeruzalémské; *oddávanie* oddavek, svatby

Kap. 4, 1 *s hory galááské*: Galád (Gilád), pohoří na východ od řeky Jordánu - 2 *po dvěm jehnece* po dvou jehňatech - 3 *křížěl* skrojek, kousek; *zrnátého jablka* granátového jablka - 4 *věžě Davidova*: věž krále Davida v Jeruzalémě, jejíž poloha je dnes neznámá; *s erkéři* s baštami (cum propugnaculis) - 8 *z výsosti Amón* z vrcholků pohoří Amána v Sýrii; *s vrchu Seir a Ermón*: Šenír, patrně jižní část pohoří Antilibanon v Sýrii; Hermón (Chermón), jeho nejvyšší hora na jihu; *pardových* pardalových - 11 *strdí* medu; *jsta* (duál) jsou; *kadilná* kadidla - 12 *súžená* uzavřená, zamčená; *znamenaná* zapečetěná - 13 *výpusti* výhonky (emissiones) - 14 *fstula* (lat. nom.): mňněn aromatický kořen puškvorce (Calamus odoratus); *aloe*: vonné dřevo indického stromu Aquilaria agallochum - 15 *plovú* plynou, tekou - 16 *puolnoční... polední* severní... jižní (Aquila... Auster); *prodmi* produj, prověj

(JONÁŠOVO PROROCTVÍ)

Kniha Jonášova proroctví se liší od ostatních starozákonních knih, označených jako proroctví, tím, že v ní obsah proroctví zcela ustupuje vyprávění o osudech proroka, který neuposlechl hospodinova nepohodlného rozkazu a hodlal se vyhnout jeho splnění útěkem. Není to tedy vlastně proroctví, jak bychom mohli soudit z názvu knihy, ale spíše krátká didaktická povídka.

Počínají se knihy Jonáše proroka

(Kapitola 1)

(1) I stalo se jest slovo božie k Jonášovi, synu Amaty, a řka: (2) „Vstaň a jdi do Niniven, města velikého, a kaž v něm, neb vstúpilo jest volanie zlosti jeho před mě.“ (3) I vstal jest Jonáš, aby utekl do Tarsu před hospodinem. I šel jest do Joppen a tu jest nalezl koráb jdúcí do Tarsu; i dal jest jim nájem a vstúpil naň, aby šel s nimi do Tarsu před obličejem božím. (4) Tehda poslal jest hospodin vietr veliký na moře. I stala se jest bůre veliká na moři a koráb tápáše ústavně. (5) I vzbáchu se korábníci a vzvolachu mužie k bohu svému a uvrhli sú orudie, kteráž biechu v korábě, u moře, aby se oblehčil od nich; ale Jonáš sšel jest do vnitřností korábových i poče tu spáti driemaním velikým a těžkým. (6) I přistúpil jest k němu zprávce korábový a řekl jest jemu: „I co tě driemanie trápi? Vstaň a vzývaj boha tvého, zdalif snad rozmyslí se buoh o nás a nezahynem.“ (7) I vece

muž k tovariši svému: „Poďte a vrzme losy a zvieme, proč by se nám to zlé dalo.“ I vrhli sú losy a spadl jest los na Jonáše. (8) I vecechu k němu: „Pověz nám, pro koho to zlé jest nám, který jest obchod tvój a která jest země tvá a kam jdeš neb z kterého lidu jsi ty?“ (9) I řekl jest k nim: „Žid já jsem a pána boha nebeského já se bojím, jenžto jest učinil moře i zemi.“ (10) I báli sú se bázni velikú ti mužie a řekli sú k němu: „Co jsi učinil?“ Protož poznali sú to mužie na něm, ež před obličejem božím jest utíkal, neb jest byl jim pověděl Jonáš. (11) I vecechu k němu: „Co tobě učiníme, a přestane moře od nás?“ Neb moře jdieše a nadýmáše se na ně. (12) I vece k nim: „Vezměte mě a vrzte mě v moře, a přestanef moře od vás. Neb vědě já, ež pro mě bůře tato veliká přišla jest na vy.“ (13) I ploviechu mužie zase, aby se vrátili k zemi, i nemožiechu, neb moře jdieše a nadýmáše se na ně. (14) I volali sú k hospodinu a řekli sú: „Prosímeť, hospodine, abychme neza-hynuli v bezživotí muže tohoto; a nedávaj na ny krve nevinné, neb ty, hospodine, jakož si chtěl, tak si učinil.“ (15) I vzali sú Jonáše i vrhli sú ho u moře. A přestalo jest moře od bůrenie svého. (16) I báli sú se mužie bázni velikú hospodina a obětovali sú oběti hospodinu a slíbili sú sliby.

(Kapitola 2)

(1) I připravil jest hospodin rybu velikú, aby pohltila Jonáše. A byl jest Jonáš v břiše ryby tři dni a tři noci. (2) I modlil se jest Jonáš ku pánu bohu svému z břicha ryby (3) a řka: „Volal sem k hospodinu z zamúcenie mého, i uslyšal jest mě hospodin. Z břicha pekelného volal sem, a uslyšal jest hlas můj. (4) Uvrhl si mě do hlubiny v srdce moře a řeka mě jest okličila. Všecky vlny tvé i klokoči tvoji nade mnú sú šli, (5) a já sem řekl: ‚Zavržen sem od obezřenie očí tvú, ale však opět uzřím chrám svatý tvój.‘ (6) Oklí-čily sú mě vody až do duše mé, propast ohradila jest mě, moře přikrylo jest hlavu mú. (7) K koncóm hor sstúpil sem, závory zemské zavřely sú mě na věky. A povzdvihneš z porušenje život můj, pane bože můj. (8) Když súžena bieše ve mně duše má, na hospodina sem vzpomnul, aby přišla k tobě modlitba má, k chrámu svatému tvému. (9) Jižto ostřiehají marností nadarmo, milosrdenstvie své opúštie. (10) Ale já v hlasu chvály obětovati budu tobě; což koli sem slíbil, splním za spasenie mé v hospodinu.“ (11) I řekl jest hospodin rybě: „Vyvrať jeho!“ I vyvrátila jest Jonáše na zemi.

(Kapitola 3)

(1) I stalo se jest slovo božie k Jonášovi po druhé a řka: (2) „Vstana jdiž do Niniven, města velikého, a kaž v něm kázanie, ješto já mluvím k tobě.“ (3) I vstal jest Jonáš i šel jest do Niniven podlé slova božieho; a Ninive bieše město veliké cesty se tři dni. (4) I poče Jonáš vcházeti do

města jednoho dne i volal jest a řka: „Ještě čtyřiceti dní a Ninive se podvrátí.“ (5) I uvěřili sú mužie ninivitští hospodinu. I prikázali sú puost a oděli sú se v pytle od větčieho až do menšieho. (6) I došlo jest slovo až ke králi ninivitskému; i vstal jest z stolice své a odvrhl jest rúcho své od sebe i oblékl se jest v pytel a sedl jest v popele; (7) i volal a řka v Ninive z úst králových a kniežat jeho řka: „Lidé i dobytčata, volové i bravové, neokúšejte ničehož, ani pasení buďte, a vody nepíte, (8) a prikryti buďte lidé i skuot, ať volají k hospodinu v síle, a obrať se muž od cesty své zlé a od nepravosti, kterážto jest v rukú jich. (9) Kto je vie, zda se obrátí, a odpustí buoh a navrátí se od prchánie hněvu svého a nezahyneme.“ (10) I uzřel jest hospodin skutek jich, že sú se obrátili od své cesty zlé. I smiloval se jest nad zlostí, jižto jest byl mluvil, aby učinil jim, a neučinil jest.

(Kapitola 4)

(1) I steskl jest sobě Jonáš steštěním velikým a rozhněval se jest. (2) A modlil se jest k hospodinu i řekl jest: „Prosím, hospodine, čili nenie toto slovo mé, když sem ještě v své zemi byl? A protož sem toho i hledal, abych utekl do Tarsu; neb vědě, ež si ty buoh milosrdný a milostivý i trpělivý a mnohého smilování a slitování maje nad zlostí. (3) A již, hospodine, prosímť, vezmi duši mú, nebo lepší jest mně smrt nežli život.“ (4) I vece hospodin: „Co se zdá, dobře-li ty se hněváš, Jonáši?“ (5) I vyšel jest Jonáš z města i posadil se jest proti straně na vzhod slunce města. I učinil jest tu sám sobě stánek a sedieše pod ním v stienu, donidž by neuzřel, co se stane městu. (6) I připravil jest pán buoh břečtan a vzrostl jest nad hlavu Jonášovu, aby byl stien nad hlavú jeho a aby chránil jeho od vedra, neb se bieše upracoval. I obveselil se jest Jonáš nad břečtanem veselím velikým. (7) I připravil jest pán buoh črva od počátka svítanie nazajtršie i udeřil jest břečtánek a usechl jest. (8) A když jest vzešlo slunce, prikázal jest hospodin větru horkému a žhúciemu, i udeřilo jest slunce na hlavu Jonášovu i páléše jej vedro. I žádáše Jonáš duši své, aby umřela, a řka: „Lépe mi jest umřieti nežli živu býti.“ (9) I řekl jest hospodin k Jonášovi: „Zdá-liť se, Jonáši, ež se ty dobře hněváš z břečtana?“ I vece Jonáš: „Dobře se hněvám já až do smrti!“ (10) I vece hospodin: „Ty samého želěš břečtana, z něhožto jsi ne-usiloval, ani jsi ty toho neučinil, aby vzrostl, jenžto jest pod jednu se nocí narodil a pod jednu nocí zahynul. (11) A velíš mně pak neodpustiti Ninive, městu velikému, v němžto jest více než dvadeceti ke stu tisícov lidí, jižto nevědie, co jest mezi pravicí a mezi levicí, a dobytek mnohý. Ale odpustím a smiluji se nad nimi, nebo veliké jest jméno mé.“

Kap. 1, 1 k *Jonášovi, synu Amaty*: Jonáš, jeden z tzv. malých proroků izraelských (asi z 8. stol. př. n. l.), pocházel z kmene Zabulon v Galileji a jeho otec se jmenoval Amata – 2 do *Niniven* (řec. akuz.): do Ninive, slavného asyrského města na vých.

esch novy prikkladage vlatam by byt nad
sen krašto rečnym duchem. A nebo zebý
gmat z evch knih štre. lex prikkladu
cov. a gmat štre. apošto duch svaty
svy edstava ofnovat. A cožu om zaml
ceh. aty pravce ze vsina gsu selbaš su.
Což tešdi poru puceme šfaisie. Ale
poprvmeš pšhošech v domu bože. az
može pravce. Ome su prikkladali pred
přehoden kus tovm. a co; neuvedechu
myšim su vypo uedech smysš. Ale ny
vo vnučen a vřan sen gredo. necty p
rošne vake zicgmi vřprauu pšeme.
Neb gmat šfysant. a gmat vřdenc byva
gi vřpraueny. Což sepe rovmme. sepe
v vřpouedame. p poci; šfš; zavřstny
a vřbaš porozug. nectymc. nectymc.
šed m edan prikkladu. Ale bepeone v
šechy apoštoš nadme přmšim. Šere
aechy vřtu šfysie nu zvuš. ševitro
pred pocky mey duchovnm daty neb
mloštm poloduce gsu. mgnmmt po
šedm remerz šupen prikkladu dicit.
Proč zlobu sie mias. co neumctyčny
šl proti mne popuzuce. Zamlit sie
byš šde vřpřkladu bñidil. oaei zduv
vřšauč mect mřtrov. co; om ma gyo
křstia tveť knihy moanagi. Omer gē zebý
apoštoš pmya gny švřdešne šobie
ošobš. a pokřšicne. a neb opřmctyčie
gsu prikkladame šanšie nect vřech. neš
li zduvšie. Ale tobad vřmo proti. zausš
vřm. A ymet tebe pšim narymctyčie
ti. aby šec nu šauš. tate dieš podřpřia.
a od Genesis rošto rodnych knih povatš
vřicu. pomoz; modřčim at bych moš
tym duchem. gny; pšany gsu knihy v
šauštu vřca. at vřlošty. Šonaly sie
vřdušny. D. lerymna. Moanagi sie

knihy Genesis
Apocatie
švort bohuc
be vřem. ale
zemie byšane
mřebua a ppat
dnu. A tny bñe
řhu nad vřvan
přpřaš. adu
co; bo; nošie
nad vodam. V pome die boh. a; id švř
ed. vřvmeno gř švředš. A vřed boh šve
tloš. ze gř došia. vřodiel švředš. o de
mny. vř nřvvalg švředš. dñem. amny
noš. Vřvmeno gř vřca. a gřto den gēde.
Vopet vřca boh. Šud švřecne vřed
šted vod. a vředšem. bñe vřdy. et nob.

III. Stvoření světa – iluminace v Padeřovské bibli

břehu řeky Tigris, naproti dnešnímu Mosulu; *zlosti* zlých skutků – 3 *do Tarsu*: jde zde o zámořskou krajinu, snad až v dnešním jihozáp. Španělsku, bohatou na kovy; *do Joppen* (řec. akuz.): do Joppe, tj. do Jaffy, přístavního města při Středozemním moři ve střední Palestině; *nájem* poplatků za plavbu – 4 *tápáše* (imperf.) *ústavně* potápěl se ustavičně (periclitabatur conteri) – 5 *vzbáchu se* (aor.) začali se bát, ulekli se; *orudie* náčiní; *do vnitřnosti korábových* do vnitřku korábu – 6 *zprávce korábový* velitel korábu, kapitán; *rozmysl se* rozpomene se – 8 *obchod* záležitosti, zájmy – 10 *ež že* – 11 *přestane...* od nás nechá nás na pokoji; *nadýmáše se* vzdouvalo se – 12 *vědě* vím; *na vy* na vás – 13 *ploviechu...* zase pluli zpět – 14 *v bezživotí* při smrti (in anima); *nedávaj na ny krve nevinné* nesvaluj na nás vinu za prolití nevinné krve

Kap. 2, 3 *z zamúcenie* ze zármutku – 4 *klokoči víry* (gurgites) – 5 *od obezrenie očí tvú* od pohledu tvých očí, z tvých očí – 6 *ohradila jest* obklopila – 7 *k koncóm* k spodkům (ad extrema); *z porušenie* ze zničení

Kap. 3, 3 *se tři dni* na tři dny – 4 *se podvrátil* bude vyvráceno – 5 *od většieho až do menšieho* (podle lat. a majore usque ad minorem) od největšího až do nejmenšího – 8 *obrať se ať se odvrátí* – 9 *od prchánie* od prchlivosti

Kap. 4, 1 *steštěním* steskem, trápením – 2 *čili* zdali; *sem hledal* pokoušel, snažil jsem se; *nad zlostí* nad zlobou, špatností – 5 *na vzhod slunce* východní; *donidž* dokud – 7 *připravil jest* nastrojil; *udeřil jest* napadl – 9 *z břečtana* kvůli břečtanu – 10 *z něhožto jsi neusiloval* s nímž jsi neměl práci – 11 *dvadecti ke stu* sto dvacet; *nebo* neboť

(JANOVA PAŠIJE)

Ježíšovo umučení bylo vedle jeho narození nejčastějším motivem středověkého umění, zvláště výtvarného (srov. např. cykly oltářních obrazů tzv. Vyšebrodského a Třeboňského mistra ze 14. století). Vyprávění Janova evangelia o této události bylo středověkým lidem obecně známo především z velkopátečních pašijí. Ty spolu s pašijovými texty ostatních evangelíí, tvořícími součást liturgie předvelikonočního týdne, byly i základem lidových pašijových her, jejichž tradice se udržuje od středověku místy až podnes.

(Jan 18-19)

(Kapitola 18)

(1) To když povědě Ježíš, šel jest s učedníky svými přes prúd Cedrový, kdežto bieše zahrada, v nižto vjide i učedníci jeho. (2) A vědieše Jidáš, jenž ho zrazováše, miesto to, neb Ježíš často vcházieše tam s učedníky svými. (3) Tehdy, když Jidáš bieše vzal zástup a od biskupóv a od zákonníkov sluhy, přijide tam s laternami a s pochodněmi a s oděním. (4) Tehdy Ježíš věda všěcky věci, kteréž přístie biechu na něho, pojide proti nim a vecě jim: „Koho hledáte?“ (5) Odpověděchu: „Ježíš Nazaretského.“ Vecě jim Ježíš: „Já sem.“ A stáše i Jidáš, jenž ho zrazováše, s nimi. (6) Proto, že jim jest řekl: „Já sem,“ odjidechu zpět a padechu na zemi. (7) Tehdy opět otázá jich Ježíš: „Koho hledáte?“ A oni řekli sú: „Ježíš Nazaretského.“ (8) Odpovědě jim: „Řekl sem vám, že já sem. Protož poněvadž mne hledáte, nechte těchto

odjiti.“ (9) Aby se naplnila řeč, kterúz jest řekl, že „kterés mi dal, neztratil sem z nich ižádného.“ (10) Tehdy Šimon Petr maje meč vytrže jej i zbi sluhu biskupova a ufa ucho jeho pravé; a bieše jméno sluzě Malchus. (11) Protož vecě Ježíš Petrovi: „Pust meč v nožnicě! Kalich, kterýž mně jest dal otec, nechceš, abych pil jej?“

(12) Tehdy zástup a služebníci popadechu Ježíšě a svázachu. (13) I přivedechu jej k Annášovi najprvé, neb bieše test Kaifášův, jenž biskupem toho léta bieše. (14) A bieše Kaifáš, jenž radu bieše dal Židóm, že jest užitečné, aby jeden člověk umřel za lid, a netoliko za lid, ale aby syny božie shromazdil v jednotu. (15) A jdieše po Ježíšovi Šimon Petr a jiný učedník. A ten učedník známý bieše biskupovi, i vjide s Ježíšem do sieni biskupovy. (16) Ale Petr stáše ve dveřích vně. Tehdy vyjide jiný ten učedník, jenž bieše známý biskupovi, i řekl jest vrátněj, a uvede Petra. (17) Tehdy vecě Petrovi dievka vrátná: „Zdali i ty si z učedníkóv člověka tohoto?“ Vecě on: „Nejsem.“ (18) I stáchu sluhy a úředníci u uhlé, nebo zima bieše, a shřieváchu se; a bieše s nimi i Petr stoje a hřějieše se. (19) Tehdy biskup tázáše Ježíšě o učednících a o učení jeho. (20) Odpovědě jemu Ježíš: „Já zěvně mluvil sem světu; já sem vždycky učil v školách a v chrámě, kdežto všickni Židé scházějí se, a v skrýši sem nemluvil nic. (21) Co mne tiežeš? Otěž těch, kteří sú slyšeli, co sem mluvil jim! Aj, tiť vědie, co sem já pravil.“ (22) To když povědě, jeden při tom stoje z služebníkóv da poliček Ježíšovi řka: „Tak-li odpoviedáš biskupovi?“ (23) Odpovědě jemu Ježíš: „Ač sem zle promluvil, svědečstvie vydaj o zlém; a pakli dobřě, proč mě tepeš?“ (24) I posla jej Annáš k Kaifášovi biskupovi. (25) A bieše Šimon Petr stoje a hřějieše se. Protož řekli sú jemu: „Zdali i ty z učedníkóv jeho jsi?“ Zapřě on a vecě: „Nejsem.“ (26) Vecě jeden z sluh biskupa, přítel toho, jehož Petr ufal ucho: „Však sem já tě viděl v zahradě s ním.“ (27) Tehdy opět zapřěl jest Petr, a ihned kokot zazpieva.

(28) Tehdy přivedechu Ježíšě od Kaifášě na radní dóm; a bieše ráno. A oni sú nevešli v radní dóm, aby sebe nepoškvrnili, ale aby jedli beránka. (29) Tehdy vyjide Pilát k nim ven a vecě jim: „Kterú žalobu vedete proti člověku tomuto?“ (30) Odpověděli sú a řekli sú jemu: „Byť tento nebyl zločinitel, nedali bychom jeho tobě. (31) Tehdy vecě jim Pilát: „Vezměte vy jej a podlé zákona vašeho sudte ho.“ Protož řekli sú Židé: „Nám neslušie zabiti žádného.“ (32) Aby se řeč Ježíšova naplnila, kterúz jest řekl zname-najíce, kterou smrti by měl umřieti. (33) Tehdy vjide v dóm Pilát a povolav Ježíšě vecě jemu: „Ty-li jsi král židovský?“ (34) Odpovědě jemu Ježíš: „Sám od sebe to dieš, čili jiní pravili sú tobě o mně?“ (35) Odpovědě Pilát: „Zdali já Žid sem? Lid tvój a biskupové tvoji dali sú mi tě. Cos učinil?“ (36) Odpovědě Ježíš: „Královstvie mé nenie s tohoto světa; byť královstvie mé bylo s tohoto světa, služebníci moji jistě bránili by mne, abych nebyl dán Židóm: ale královstvie mé nenie odsud.“ (37) Protož řekl jemu Pilát: „Tehdy

král si ty?“ Odpověď Ježíš: „Ty dieš, že já král sem; já sem na to narodil se a k tomu sem přišel na svět, abych svědectvie vydal pravdě. Každý, ktož jest z pravdy, slyší hlas můj.“ (38) Vecě jemu Pilát: „Co jest pravda?“ A když to povědě, opět vyjide k Židóm a vecě jim: „Já žádné nenalézám na něm viny. (39) Ale jest obyčej, abych vám jednoho pustil na Velikú noc, protože, chcete-li, pustím vám krále židovského?“ (40) Zvolachu opět všickni řkúce: „Ne toho, ale Barrabáše!“ A bieše Barrabáš lotr.

(Kapitola 19)

(1) Protož tehdy skrúti Pilát Ježíše a bičoval jest. (2) A rytieři spletše korunu z trnie vložíchu na hlavu jeho a rúchem zlatohlavovým oděchu jej. (3) A přicháziechu k němu a říekáchu: „Zdráv, králi židovský!“ a dávachu jemu políčky.

(4) I vyjide Pilát opět ven a vecě jim: „Aj, vyveduť ho vám ven, abyste poznali, že na něm nižádné viny nenalézám.“ (5) Tehdy vyjide Ježíš nesa trnovú korunu a zlatohlavové rúcho; i vecě jim: „Aj, člověk!“ (6) Protož když uzřechu biskupové ho a služebníci, voláchu řkúce: „Ukřižuj, ukřižuj ho!“ Vecě jim Pilát: „Vezměte vy ho a ukřižujte, neb já nenalézám na něm viny.“ (7) Odpověděchu jemu Židé: „My zákon máme a podlé zákona má umřieti, neb se jest synem božím činil.“ (8) Tehdy když uslyšě Pilát tu řeč, více bál se jest. (9) A všel jest v dóm radní a opět vecě Ježíšovi: „Odkud si ty?“ Ale Ježíš odpovědi nedal jest jemu. (10) Protož vecě jemu Pilát: „Mně nemluvíš, nevieš, že moc mám ukřižovati tě a moc mám pustiti tě?“ (11) Odpověď Ježíš: „Neměl by moci proti mně žádné, by tobě nebylo dáno shóry. Protož kto mě jest dal tobě, větší hriech má.“ (12) A od té chvíle hledáše Pilát propustiti ho, ale Židé voláchu: „Pustiš-li tohoto, nejsi přítel ciesařov; neb každý, ktož se králem činí, protiví se císaři.“ (13) Tehdy Pilát, když uslyšě ty řeči, vyvede ven Ježíše i sěde na stolici súdněj na místě, jenž slóve Likostratos a židovsky Gabata. (14) A to se dějieše v pátek před Velikú nocí jako v šestú hodinu. I vecě k Židóm Pilát: „Aj, král váš!“ (15) A oni voláchu: „Ukřižuj jej!“ I vecě jim Pilát: „Králeř vašeho ukřižují?“ Odpověděchu biskupové: „Nemáme krále, jedno ciesaře!“ (16) Protož tehdy dal jest jim jeho, aby byl ukřižován. Tehdy sú vzěli Ježíše i vyvedli.

(17) A nesa sobě kříž vyšel jest na to místo, ješto slóve popravné, židovsky Golgata, (18) kdež sú ukřižovali ho a s ním jiná dva s uobú stranú, ale u prostředku Ježíše. (19) A napsal jest i vinu jeho Pilát a položil na kříži svrchu. A bieše psáno: Ježíš Nazaretský, král židovský. (20) A to písmo mnozi sú čtli z Židov, nebo blízko bieše místo, kdežto ukřižován bieše Ježíš; a bieše psáno židovsky a řečsky a latíně. (21) Protož praviechu Pilátovi biskupové židovšti: „Neroď psáti: Král židovský, ale on jest řekl:

Král sem židovský.“ (22) Odpověď Pilát: „Co sem psal, psal sem.“ (23) Tehdy rytieři, když sú ukřižovali jeho, vzeli sú rúcho jeho – a učinili sú čtyři diely, každému rytieři diel – a sukni. A bieše sukně nešitá, se svrchku setkaná skrzě. (24) Protož řekli sú sami k sobě: „Nerozdělujme jie, ale losujme o ni, čie bude.“ Aby se naplnilo, jenž die: Dělili sú rúcho mé sobě a na rúcho mé pustili sú losy. A rytieři zajisté ty věci učinili sú.

(25) I stáše podlé křížě Ježíšova mátě jeho a sestra matere jeho, Maria Kleofé, a Maria Magdalena. (26) Tehdy když uzřě Ježíš matku a učedníka stojicieho, jehož milováše Ježíš, vecě mateři svéj: „Ženo, aj, syn tvój!“ (27) Potom vecě učedníkovi: „Aj, matka tvá!“ A v tej hodině přijal ji učedník za svú. (28) Potom věda Ježíš, že již všěcky věci dokonány sú, aby se naplnilo písmo, dě: „Žiezním.“ (29) A tu bieše osudie postaveno octa plno. A oni húbu plnú octa yzopem obloživše, podáváchu ustóm jeho. (30) Tehdy když bieše přijal Ježíš ocet, řekl: „Dokonáno jest.“ A nakloniv hlavu dal jesti duch.

Kap. 18, 1 *přes prúd Cedrový*: za potok Cedron, který protéká údolím na vých. straně Jeruzaléma; *zahrada*: olivová zahrada Getsemane na úpatí Olivetské hory; *vjide* (aor.) vešel – 2 *vědieše* (imperf.) znal; *Jidáš*: jeden z původních 12 učedníků Ježíšových – 3 *od biskupov*: od velekněží židovských; *od zákonníkov*: od farizejů, v. pozn. k Mat. 5,20 na s. 456; *s laternami* s lucernami; *s oděním* s výzbrojí, se zbraněmi – 4 *přištie biechu* (imperf.) měly přijít; *pojide* (aor.) popošel – 9 *kterúz jest řekl*: srov. Jan 6,39 – 10 *Šimon Petr*: přední z 12 Ježíšových učedníků (apoštolů); *zbi udeřil* – 11 *pust... v nožnicě* vlož zpět do pochvy

13 *k Annášovi*: jeruzalémský velekněz (6-15 n. l.); *test tchán*; *Kaifášov*: Josef Kaifáš, od r. 18 n. l. nástupce Annášův v úřadě velekněze – 14 *aby shromazdil v jednotu* aby sjednotil – 20 *v školách*: v synagogách, tj. v bohoslužebných shromaždištích, jež sloužila současně jako školy a jako soudní síně – 21 *olěž otaž se* – 26 *přietel příbuzný* (cognatus) – 27 *kokot kohout*

28 *na radní dóm*: do úřední budovy římských místodržících, patrně v hradu Antonia v sousedství jeruzalémského chrámu (in praetorium); *aby jedli beránka*: tj. aby mohli jíst beránka, jak vyžadoval židovský předpis na svátek velikonoc – 29 *vyjide* vyšel; *Pilát*: Pontius Pilatus, pátý místodržící v římské provincii Judea (asi 26-36 n. l.) – 30 *zločinitel zločinec* – 32 *znamenajlce* oznamuje (significans); srov. Mat. 16,21 – 39 *na Velikú noc* o velikonocích – 40 *Barrabáš*: podněcovatel nepokojů proti římské vládě v Judeji

Kap. 19, 1 *skrúti* (aor.) spoutal, svázal – 2 *rytieři vojáci*, římsští legionáři; *zlatohlavým nachovým, šarlatovým* – 11 *jest dal vydal* – 12 *císaři*: tj. císaři římskému, jímž byl tehdy Tiberius (vládl 14-37 n. l.) – 13 *Likostratos... Gabata*: lithostrótos (řec.), gabbata (hebr.), vnější, kameny dlážděné nádvoří místodržitelského paláce – 14 *v šestú hodinu*: okolo poledne (denní hodiny se počítaly od rána)

17 *Golgata*: Golgota (hebr.), Calvaria (lat.), popraviště na skalnatém pahorku při severních hradbách Jeruzaléma – 20 *písmo nápis*; *latíně* latinsky – 21 *nerod psáti nepiš* – 23 *rúcho... a sukni*: zde patrně svrchní přehoz, spínaný na rameni sponou, který se oblékal přes sukni (podobnou košili), sahající až po kotníky a přepásanou v pase; *nešitá nesešivaná*; *se svrchku selkaná skrzě* od vrchu utkaná vcelku (desuper contexta per totum) – 24 *jenž die*: srov. Ž. 21,19; *pustili hodili*

25 *Maria Kleofé*: Maria Kleofášova, jedna z žen, které provázely Ježíše už z Galileje; *Maria Magdalena*: Maria z Magdaly v Galileji, na záp. pobřeží Genezaretského jezera – 26 *učedníka*: Jana, syna Zebedeova, pozdějšího evangelistu

28 *aby se naplnilo písmo*: srov. Ž. 68,22 – 29 *osudie nádoba*; *yzopem obloživše*: na větvičkách yzopu; srov. pozn. k Ž. 50,9 na s. 452 – 30 *dal jesti* vydal, vypusti

(PAVLOVO OBRÁCENÍ)

Novozákonní kniha Skutků apoštolských navazuje na vyprávění evangelií. Jejím obsahem je šíření křesťanského učení z původního jeruzalémského centra mezi palestinskými Židy a odtud dále po středomořském pobřeží k pohanům. Příběh obrácení původního židovského pronásledovatele křesťanů Šavla z Tarsu tvoří uzlový bod v této historii o rozšiřování křesťanství, protože Šavel se stal nejen Pavlem a křesťanem, ale i hlavním iniciátorem hlásání dosud židovského křesťanství mezi pohany.

(Skutky 9)

(1) Ale Šavel, ještě dychtě hrózami a bitími proti učedníkóm páně, přistúpil ke kniežeti kněžskému (2) i uprosil ot něho listy do Damašku k sboróm židovským, aby nalezl-li by které té cesty muže a ženy, svázané přivedl do Jeruzaléma. (3) A když cestu činieše, přihodilo se, že přibližováše se k Damašku; a ihned obklíčilo jej světlo s nebe. (4) A pad na zemi slyšal hlas řkúci jemu: „Šavle, Šavle, co mi se protivíš?“ (5) Jenžto řekl: „Kto jsi, pane?“ A on: „Já jsem Ježíš Nazaretský, jemuž ty se protivíš. Tvrdo jest tobě proti ostnu zpiečiti se.“ (6) A on třesa se a divě se řekl: „Pane, co mi kážeš činiti?“ (7) A pán k němu: „Vstaň a vejdi do města a povědieno bude tobě, co ty máš činiti.“ Ale mužie ti, kteříž jdiechu s ním, stáchu zstrašeni jsúce, slyšiece zajisté hlas, ale nižádného nevidúce. (8) I vstal Šavel s země a otevřev oči nic nevidieše. A mezi rukama jeho táhnúce uvedli do Damašku. (9) I byl tři dni nevida a nejedl ani pil.

(10) A bieše jeden učedník v Damašku, jménem Ananiáš, i řekl k němu u vidění pán: „Ananiášil!“ A on vece: „Aj, já, pane!“ (11) A pán k němu: „Vstana jdi do ulice, jenž slóve Pravá, a hledaj v domu Judově Šavla, jménem Tarsenského, neb aj, modlíš se! (12) A vidíť muže, Ananiáše jménem, vcházejícího a vkládajícího jemu ruce, aby zrak přijal.“ (13) I odpovéděl jest Ananiáš: „Pane, slyšal sem ot mnohých o muži tom, kterak mnohé zlé věci svatým tvým učinil v Jeruzalémě. (14) A tentě má moc ot kniežat kněžských svazovati všecy, kteříž vzývají jméno tvé.“ (15) I řekl k němu pán: „Jdi, neb osudie vyvolené jest mi tento, aby nesl jméno mé před králi a před pohany i před syny israhelskými. (16) Já zajisté ukáži jemu, kterak mnohé věci on musí trpěti pro jméno mé.“ (17) I otšél Ananiáš a všel do domu a vkládaje jemu ruce řekl: „Šavle, bratře, pán Ježíš poslal mě, jenž se ukázal tobě na cestě, jižtos šel, aby viděl a naplněn byl duchem

svatým.“ (18) A ihned spadly s očí jeho jakožto lupiny a vidění přijal. A vstav pokřtěn jest. (19) A když přijal pokrm, posilnil se jest. I byl s učedníky, kteříž biechu v Damašku, přes několik dnův. (20) A ihned všed do sborův kázáše Ježíše, že on jest syn boží. (21) I diviechu se všickni, kteříž jeho slyšiechu, a praviechu: „Však jest tento, jenž vybíjíte v Jeruzalémě ty, kteříž vzýváchu jméno toto; a sem jest k tomu přišel, aby je svieže přivedl k kniežatům kněžským.“ (22) Ale Šavel mnoho více rozmáháše se a hanieše Židy, kteříž bydlěchu v Damašku, potvrzuje, že tento jest Kristus.

(23) A když se naplnili dnové mnozí, radu učinili Židé, aby jeho zabili. (24) Ale známi učiněni jsú Šavlovi úkladové jich. A ostřieháchu i bran ve dne i v noci, aby ho zabili. (25) Ale vzemše ho učedníci jeho v noci přes zed pustili ho spustivše v koši. (26) A když přišel do Jeruzaléma, pokúšieše se přivínúti k učedníkóm, a všickni bojiechu se jeho nevěriece, že by byl učedníkem. (27) Ale Barnabáš pojem jeho vedl k apoštolóm a vypravil jim, kterak by na cestě viděl pána a že mluvil jest jemu a kterak v Damašku věrně činil ve jménu Ježíšovu. (28) I bieše s nimi vchodě i vychodě v Jeruzalémě, věrně čině ve jménu páně. (29) Mluvieše také s pohany a hádáše se s Řeky, ale oni hledáchu ho zabiti. (30) To když poznachu bratřie, provodili sú ho do Cezaree a pustili ho do Tarsu.

1 *Šavel* (Saulus): původní jméno apoštola Pavla před obrácením; *dychtě* jsa udýchán, soptě (spirans); *hrózami* ukrutenstvými; *ke kniežeti kněžskému* k nejvyššímu knězi židovskému – 2 *uprosil* vyprosil si; *do Damašku*: do hlavního města římské provincie Syria; *k sboróm židovským* k náboženským obcím židovským (ad synagogas); *té cesty té víry*, tj. křesťanské – 5 *zpiečiti se* zpěčovati se, *vzpíratí se* (calcitrare) – 8 *mezi rukama za ruce* (ad manus) – 9 *ani pil ani nepil*

10 *Ananiáš*: blíže neznámý Ježíšův učedník, podle tradice pozdější biskup v Damašku – 11 *Pravá*: Přímá (Rectus), dodnes zachovaná asi 2 km dlouhá starověká tepna města; *v domu Judově*: osoba blíže neznámá; *Šavla, jménem Tarsenského*: podle rodiště Šavlova, jímž byl Tarsos (lat. Tarsus), řecké město na jihu Malé Asie při Středomoří, s početnou židovskou kolonií – 15 *osudie* nádoba, nástroj – 17 *otšél* odešel; *aby viděl abys viděl* – 18 *lupiny* šupiny, slupky (squamae) – 22 *mnoho více rozmáháše se* (imperf.) mnohem více si získával lidi; *hanieše* zahanboval

24 *ostřieháchu* (imperf.) střehtli – 25 *vzemše* vzavše – 26 *se přivínúti* připojiti se – 27 *Barnabáš*: Ježíšův učedník a druh Šavlův, spolu s ním později přijatý mezi apoštoly; *pojem* pojava, vzav; *vypravil* pověděl; *kterak by... viděl* jak viděl, že viděl – 28 *vchodě i vychodě* vcházeje i vycházeje – 29 *hledáchu* pokoušeli se – 30 *provodili sú* vyprovodili; *do Cezaree*: Caesarea Maritima (tj. přímořská), přístavní město na severu Palestiny, sídlo římských místodržících v Judeji

(NEBESKÝ JERUZALÉM)

Janovo Zjevení neboli Apokalypsa je závěrečnou knihou Nového zákona. Tematicky vychází téměř zcela ze starozákonních proroků a je samo básnickým proroctvím. Vzniklo po pádu Jeruzaléma a po porážce židovského povstání proti

Římanům v r. 70 n. l. Jeho předmětem je vidění obnovy Jeruzaléma, daleko skvělejšího, než byl Jeruzalém starý, pod vládou Mesiáše, který založí tisícileté království. Obsah prorockví byl tedy původně zcela pozemský. Mystický výklad je pozdější, z doby, kdy bylo Janovo Zjevení přijato mezi křesťanské kanonické texty a kdy bylo v jeho obsahu spatřováno vidění budoucnosti křesťanstva.

Výkladu Janova Zjevení bylo ve středověké literatuře věnováno mnoho pozornosti. U nás se jím zabýval např. Jakoubek ze Stříbra (srov. zde v 1. sv. na s. 239). Za husitství a později za reformace byly některé části Apokalypsy (např. vidění nevěstky jedoucí na sedmihlavé šelmě v 17. kapitole) vykládány jako prorockví úpadku římské církve (srov. zde na s. 31).

(Zjevení 21)

(1) A viděl sem nebe nové a zemi novú, neb prvnie nebe a prvnie země otešla jest a moře již nenie. (2) A já, Jan, viděl sem město svaté Jeruzalém nový sstupující s nebe ot boha, připravený, jakožto nevěstu ozdobenú muži svému. (3) I slyšal sem hlas veliký z trónu řkúci: „Aj toť, stan boží s lidmi, a bude s nimi bydliťi, a oni lid jeho budú, a on bůh s nimi bude jich bůh. (4) A setře bůh každú slzu ot očí jich a smrt již více nebude ani lkánie ani křik, ani bolest bude více, neb sú prvnie pomínuly.“

(5) I řekl jest ten, jenž sedieše na trónu: „Aj toť, všěcky věci nové činím.“ I vece mi: „Piš, že sú tato slova převěrná a pravá.“ (6) I vece mi: „Stalo se jest. Já jsem alfa i omega, počátek i skonánie; já žieznivému dám z studnice vody živé darmo. (7) Ktož svitězí, bude tiem vládnúti; a já jemu budu v boha, a on mně bude v syna. (8) Ale strašlivým a nevěřícím a prokletým a vražedníkóm a smilníkóm a modlosluhám a všem lhářóm díel jich bude v jezeru hořiciem ohněm a sírú.“ Jenž jest smrt druhá.

(9) I přijide ke mně jeden z sedmi anjelów, majících báně plny sedmi ran posledních, a mluvil jest se mnú řka: „Poď, ukáží tobě nevěstu, ženu beránkovu.“ (10) I zdviže mě v duchu na horu vysokú a velikú a ukáza mi město svaté Jeruzalém sstupující s nebe od boha, (11) majíce oslavnost boží. A světlo jeho podobné k kameni drahému, jakžto k kameni jaspis a jako křystal. (12) A mějieše zed velikú a vysokú mající bran dvanádst; a na branách anjelów dvanádst a jména napsána, ješto jsú jména dvanádsti pokolení synów izrahelských. (13) Od východu brány tři, ot puolnoci brány tři, ot západu brány tři, ot poledne brány tři. (14) A zed městská majic základów dvanádst a v nich dvanádst jmen dvanádsti apoštolów a beránka. (15) A ten, ješto se mnú mluvieše, mějieše mieru trestní zlatú, aby změřil město a brány jeho i zed. (16) A město na čtyři hrany posazeno jest a dlúhost jeho tolika jest, jako jest i širokost. I změřil jest město tú třstí zlatú za dvanádst tisíców honów; dlúhost a širokost a vysokost jeho vše jedné miery jsú. (17) I změřil jest zdi jeho sto čtyřidceti čtyř loket měrú člověka, jenž jest anjela. (18) A bieše stavenie zdi jeho z kamenie jaspidového, ale samo

město zlato čisté, podobné k čistému stklu. (19) Základové zdi městské všelikým kamenem drahým okrášleni. Základ prvý jaspis, druhý zafirus, třetí kalcedonius, čtvrtý smaragdus, (20) pátý sardonix, šestý sardius, sedmý kryzolit, osmý beryllus, devátý topazius, desátý kryzopassus, jedenáctý jacinktus, dvanáctý ametystus. (21) A dvanáct bran: dvanáct perel jest po všech, a každá brána ze všelikých vlastních perel; a ulice městské zlato čisté jako stkllo přsvětlé.

(22) A chrámu sem neviděl v tom městě, nebo pán bůh všemohúci chrám jeho jest a beránek. (23) A město nepotřebuje sluncě ani měsiečě, aby v něm svietily, neb světlost božie osvěcuje to město a lucerna jeho beránek jest. (24) I budú choditi národové v světlosti jeho, a králové zemští přinesú chválu svú a čest do něho. (25) A brány jeho nebudú zavřeny přes den, neb tam noci nebude. (26) A přinesú chválu a čest národov do něho. (27) A nevejde do něho nic poškvrněného a čině ohavnost a lež, jedině ti, ješto jsú napsáni v knihách života a beránka.

1 *otešla jest* pomínula – 2 *Jan*: apoštol Jan Evangelista, jemuž bylo starou tradicí připisováno autorství Zjevení – 3 *aj toľ ejhle; stan* stánek

5 *převěrná* velmi věrohodná (fidelissima) – 6 *skonánie* konec; *darvo* zdarma – 8 *strašlivým* bázlivým; *modlosluhám* modloslužebníkům; *diel* úděl; *v jezeru hořiciem*: vykládá se jako obraz očištee (in stagno)

9 z *sedmi anjelov* asi: ze sedmi andělských ochránců židovských sborů; *báně* baňky, misky (phialas); *sedmi ran posledních*: sedmi trestů posledního soudu; *nevěstu, ženu beránkovu*: vykládá se jako církev křesťanská, nevěsta Beránka božího, tj. Krista – 11 *oslavnost* slávu (claritatem) – 12 *dvanácti pokolení synov izrahelských*: dvanácti kmenů izraelských, odvozujiících svůj původ od dvanácti synů Jákobových – 13 *ot puolnoci... ot poledne* od severu... od jihu – 14 *beránka*: tj. Krista – 15 *trestní* ze třtiny – 16 *na čtyři hrany* posazeno do četverce uspořádáno; *tolika* stejně taková, stejná; *třstí třtinou* – 18 *stavenie* stavba; *jaspidového* jaspisového; *k čistému stklku* křišťálu – 19 *zafirus* (lat. nom., pod. dále) safír; *kalcedonius* chalcedon; *smaragdus* smaragd – 20 *sardonix* odrůda chalcedonu; *sardius* sardis, odrůda achátu; *kryzolit* chryzolit, odrůda olivínu; *beryllus* beryl, odrůda smaragdu; *topazius* topas; *kryzopassus* chryzopras; *jacinktus* hyacint, odrůda cirkonu; *ametystus* ametyst – 21 *ze všelikých vlastních perel* z jednotlivých druhů perel; *přsvětlé* dokonale průhledné

23 *osvěcuje* osvětluje, ozařuje – 27 *ohavnost* ohavné skutky (abominationem); *v knihách života a beránka* (in libro vitae Agni): v knize života Beránkova, tj. Kristova, v knize vyvolených k spáse (srov. 2 Tim. 2,19, Zjev. 3,5 a 13,8)

Poznámky ediční

Výběr základních i variačních textů otištěných ukázek se opírá o studii V. Kyase, Dobrovského třídění českých biblických rukopisů ve světle pramenů, Josef Dobrovský 1753-1953, Sborník studií k dvoustému výročí narození, Praha 1953, s. 227 až 300. Soupis českých biblických památek uveřejnili B. Ryba a V. Kyas ve Věstníku ČAVU 61, 1952, s. 37-45.

Bylo užito těchto rukopisů, seřazených zde pro přehlednost podle zkratk:

Evangeliáře:

EB – Čtenie kněžě Benešovy, evangeliář z poslední čtvrti 14. stol.; rukopis SA v Olomouci (dříve Kap. Ol.) č. 105; vydal V. Měrka v Prostějově 1918. — *EH* – Evangelium sv. Matouše s homiliemi z konce 14. stol.; rukopis v pražské UK XVII A 4; vydal J. Holub, Sběrka pramenů 1,10, Praha 1913. — *EKp* – meziřádkový překlad evangeliáře z pol. 15. stol. v latinském rkpě APH (dříve Kap. Praž.) A 172; dosud nevydán. — *EO* – Evangeliář olomoucký z r. 1421; rukopis v SVK v Olomouci II 249/2, fol. 94b-331b; vydal Fr. Černý, Sběrka pramenů 1,1,4, Praha 1901. — *EP* – Evangeliář pražský neboli třeboňský z 1. pol. 15. stol., rukopis v pražské UK XI B 3, fol. 1a-19b; vydal Fr. Černý, LF 24, 1897, s. 187-192, 271-287, 355-358, 431-444. — *ER* – Evangeliář rajhradský z konce 14. stol.; rukopis býv. knihovny benedikt. kláštera v Rajhradě D/K I α 4, fol. 106a-124a (nyní v brněnské UK); vydán dosud nebyl. — *ES* – Evangeliář seitenstettsky z konce 14. stol.; rukopis v knihovně benedikt. kláštera v Seitenstettenu v Dolních Rakousích č. 272, fol. 139a-148a; vydal F. Menčík, Dva evangelistáři, Praha 1893, text na s. 1-41. — *EV* – Evangeliář vídeňský z 2. pol. 14. stol.; rukopis v NK ve Vídni č. 4733, fol. 1a-49b; vydal F. Menčík, Dva evangelistáři, Praha 1893, text na s. 42-136. — *EZ* – Čtenie zimního času, evangeliář z 3. čtvrtiny 14. stol.; rukopis v Muz. III A 40; vydal A. Patera, Sběrka pramenů 1,1,7, Praha 1905.

Žaltáře:

ŽKI – Žaltář klementinský z 1. pol. 14. stol.; rukopis v pražské UK XVII A 12; vydal A. Patera, Památky 1, 1, 10, Praha 1890. — *ŽKp* – Žaltář kapitulní z 2. pol. 14. stol., kolem r. 1370; rukopis v Muz. I E 65, fol. 1a-82a; vydal E. Rippl, Der alttschechische Kapitelsalter, Praha 1928. — *ŽP* – Žaltář poděbradský neboli olešnický z r. 1396; rukopis v Drážďanech, Saská zemská knihovna K 2, fol. 7a-134b; vydal A. Patera, Sběrka pramenů 1, 1, 2, Praha 1899. — *ŽW* – Žaltář wittenberský, meziřádkový stč. překlad v latinském žaltáři z 2. třetiny 14. stol.; rukopis v seminární knihovně ve Wittenberku A IV, 6; vydal J. Gebauer, Památky 1, 2, 7, Praha 1880.

Bible:

BB – Bible boskovská z doby okolo r. 1420; rukopis v olomoucké SVK I A 3; dosud nevydána; — *BDr* – Bible drážďanská neboli leskovecká z konce 14. stol.; rukopis shořel v Lovani r. 1914; dochovány zčásti fotokopie a opis evangelií pořízený J. Vraštilem v r. 1911; dosud nevydána. — *BH* – Bible hlaholská z r. 1416; rukopis v pražské UK XVII A 1; psána hranatou hlaholicí; neúplná (Par.-Job.; Přísl.-Sir.; Žalmy); dosud nevydána. — *BL* – Bible litoměřická (jednosvazková) z r. 1429; rukopis v SA v Litoměřicích (dříve Kap. Lit.) B I F/2; dosud nevydána — *BLT* – Bible litoměřicko-třeboňská neboli zmrzlíkovská (třisvazková) z let 1411-1414; rukopis v SA v Litoměřicích (dříve Kap. Lit.) B I F/3-1, 2 (svazek I a III) a v SA v Třeboni A 2 (svazek II); dosud nevydána. — *BM* – Bible mlynářčina asi z pol. 15. stol.; rukopis v pražské UK XVII A 10; dosud nevydána. — *BOI* – Bible olomoucká z r. 1417; rukopis v olomoucké SVK I A 1/I, II (dvousvazková); část (Gen.-Deut.) vydala fototypicky Akademie velehradská, Olomouc 1933. — *BPd* – Bible padeřovská z let 1432-1435; rukopis v NK ve Vídni č. 1175; dosud nevydána. — *BPr* – Bible pražská, prvotisk z r. 1488 dochovaný v několika exemplářích (Knihopis č. 2). — *BŠ* – Bible šafnauzská z 1. pol. 15. stol.; rukopis v měst. knih. v Schaffhausenu (Švýcarsko) MSc Generalia 29; fotokopie v pražské UK fot. II 81 (ve třech svazcích); dosud nevydána. — *NzK* – Nový zákon Kořečkův z r. 1425; rukopis v pražské UK XVII D 30; dosud nevydán.

Nejstarší typ evangelního překladu, již z 1. pol. 14. stol., reprezentují Seitenstettsky, Rajhradský a Vídeňský evangeliář. Vyznačují se proti pozdějším překladům volnějším vztahem k lat. předloze, vyplývajícím ze smyslu pro zvukovou hodnotu slov a ze snahy o rytmické členění textu, které mělo usnadnit zapamatování. Skupina dalších překladů z konce 14. stol., do níž patří tzv. Čtenie kněžů Benešovy a Čtenie zimního času, přimyká se mnohem těsněji k lat. předloze (místy se překladatelé nevyvarovali latinismů). Je zde možno pozorovat i jisté, i když velmi skrovné, stopy církevněslovanského překladu (patrně působení kláštera Na Slovanech). Mezi sbírkami perikop z poč. 15. stol. si zaslouží povšimnutí svébytný, i když poměrně doslovný překlad Evangeliáře olomouckého, v němž se nám vedle evangelních úryvků zachoval i stč. překlad perikop epištolních. Naproti tomu Evangeliář pražský (třeboňský) na mnoha místech (zvl. v evangeliu Janově) volně tlumočí nebo dokonce pro lepší porozumění výstižně parafrázuje lat. předlohu.

Nejstarší úplné znění žaltářního překladu obsahuje Žaltář wittenberský z 2. třetiny 14. stol. Tato prvotní redakce se vyznačuje menší závislostí na lat. předloze. Přešla i do Drážďanské bible a ve své mladší podobě je zachycena v Žaltáři poděbradském (z r. 1396). Jiný typ, už doslovnějšího překladu (také ještě ze 14. stol.), představuje znění Žaltáře klementinského a na něm převážně závislý Žaltář kapitulní (v něm jsou některé prvky církevněslovanské). Tato znění žaltářního textu, popř. vzájemně kombinovaná, přecházejí jen s menšími úpravami i do pozdějších biblických souborů; hlubší zásahy do překladu jsou patrné např. v tzv. Mikulovském sborníku z r. 1406, ale nový překlad Žalmů má až tištěná Pražská bible z r. 1488.

Překlad čtveroevangelia se nám samostatně nedochoval v žádném rukopise, ale byl pojat v 2. pol. 14. stol. do prvního svodu biblických překladů, tj. do české bible tzv. 1. redakce, reprezentované Drážďanskou biblí. Svědčí o tom lexikálně i stylisticky srovnání znění všech čtyř evangelií, z něhož byly převzaty i perikopy pro Čtenie zimního času.

První stč. překlad celé bible (práce několika překladatelů s použitím již dříve přeložených částí) byl nepochybně hotov již v 2. pol. 14. stol., jak ukazuje nejstarší známá památka, Bible drážďanská (70.-80. léta 14. stol.) s velmi starobyklým zněním, např. v knihách Mojžíšových, v žaltáři i v evangeliích. Typickými mladšími představitelkami této 1. redakce stč. biblického překladu jsou Bible olomoucká (z r. 1417) a Bible litoměřicko-třeboňská (z l. 1411-1414). Mají již např. novější úpravu knih Mojžíšových, kombinované znění žaltáře a mladší revizi evangelia Matoušova. Jsou současně svědectvím neustálého dalšího překladatelského úsilí. V Bibli litoměřicko-třeboňské máme zachyceny korektorské úpravy textu podle nového přepracování a Bible olomoucká v posledních biblických knihách (např. ve Skutcích) přechází už přímo k 2. redakci.

Zpracování 2. redakce vznikala opět postupně za účasti několika překladatelů. Především byla již na samém začátku 15. stol. znovu přeložena evangelia a snad i celý Nový zákon (překladatelé patrně pracovali také s jiným lat. textem než u 1. redakce). Starý zákon (hlavně knihy Mojžíšovy) svědčí spíše o úpravách a o přepracování staršího znění než o překladu novém. Patří sem např. Bible hlaholská (z r. 1416), Bible boskovská (okolo r. 1420), Bible litoměřická (jednosvazková, z r. 1429), Bible mlynářčina (z pol. 15. stol.) aj.; počet zachovaných památek tohoto typu je už mnohem větší než u 1. redakce. Je to dáno rozšířením znalosti české bible v době husitské.

Podstatně jiný ráz mají památky 3. redakce stč. biblického překladu. Dosvědčují snahu o jednotné a soustavné přepracování celé české bible co nejpřesněji podle Vulgáty, jak nám to přímo dokazuje doslov zachovaný v Bibli šafhauské a v Bibli nymburské (srov. zde na s. 523). Typickou a současně i první datovanou představi-

telkou 3. redakce – jakési oficiální verze 15. stol. – je Bible padeřovská (z l. 1433 až 1435). Po ní opět následovala řada více než deseti dodnes zachovaných biblických souborů, které patří do této skupiny.

K dalšímu překládání, již k 4. redakci stč. biblického textu, došlo v poslední čtvrtině 15. stol. Revizi byl podroben nejdříve Nový zákon (svědčí o tom např. Bible lobkovická z r. 1480) a pro vydání tiskem byl znovu přepracován i Starý zákon, jak nám to ukazuje znění Bible pražské (prvotisk z r. 1488). Tato čtvrtá redakce byla pak základem znění přetiskovaného jen s menšími úpravami během 16. stol. Jejím výrazným rysem je úsilí o demokratizaci textu, a tak dochází opět k uvolnění vztahu k lat. předloze.

Uváděné textové varianty mají za účel nahradit paralelní otištění ukázek ve znění jednotlivých redakcí stč. překladu bible a alespoň ukázkově dokumentovat neustálé postupné přepracovávání biblického textu. Varianty jsou zachyceny ve výběru a skupinově, tj. nejsou do detailů rozlišovány hláskové, popř. nejběžnější tvaroslovné rozdíly jednotlivých srovnávaných textů. V závorkách jsou uváděna drobnější různočtení mezi jednotlivými rukopisy, které tvoří skupinu.

Jako reprezentanty jednotlivých redakcí stč. překladu bible byly vybrány tyto památky: 1. redakce: *BDr* (starší fáze), *BOL* (mladší fáze); 2. redakce: *BL*; 3. redakce: *BPd*; 4. redakce: *BPr*. – Pokud text některé z otištěných ukázek v některé z těchto biblí není dochován, je nahrazen zněním z jiné bible téže redakce, jak je uvedeno v příslušné úvodní poznámce k aparátu.

Latinský text je uváděn, pokud není přímo jinak označeno, z Vulgáty (*Vg*).

V aparátu užíváme hranatých závorek [] pro výrazy doplněné z širšího kontextu nebo vůbec doplněné k dosažení smyslu na porušených místech, špičatých závorek < > pak tehdy, je-li nutno uvést paleografickou podobu.

Evangeliáře

O stč. evangeliářích srov. studii J. Vašici, Staročeské evangeliáře, Rozpravy ČAVU, tř. III, č. 68, Praha 1931.

(Symboly evangelistů)

(Ezech. 1,10-14)

Otištěno z *EO* (rkp. fol. 181a; vyd. s. 106); varianty z *BOL*, *BL*, *BPd*, *BPr*, jen nejcharakterističtější též z *EKp*. – Stav jotace ponecháván podle rkp. Se zachováním kontrastuje důsledně zůženě *-i-* m. *-ie-* (asi jev nářeční).

Text *EO* se neshoduje s texty celých biblí. Je dost značně závislý na latině. Text *BOL* je nový překlad, lišící se značně od textů mladších redakcí. *BL*, *BPd* a *BPr* ukazují v tomto úryvku na vzájemnou kontinuitu mezi texty 2. až 4. redakce. Rozdíly mezi nimi se jeví jako úpravy.

10 podobnost *EO* podobenstvie *BOL* a *ost.* (*dále pod.*); čtvera *EO* čtyř zviefat *EKp*, jich *BOL* a *ost.* (*v missále: Similitudo... vultus quattuor animalium; Vg: Similitudo... vultus eorum*) – 11 peří *EO*, *BOL* křídle *BL* a *ost. pod.* (*dále pod.*); zdvižené na vrch *EO* rozšířené shóry *BOL*, roztažené svrchu *BL*, (se svrchku) *BPd*, roztažené svrchu *BPr*; spojeny byly *EO* sě sjednávale *BOL*, spojovášta sě *BPd*, *BPr*, spojovášta *BL* – 12 duch náramný *EO* vicher duchový *BOL*, prudkost ducha *BL*, *BPd*,

BPr (impetus spiritus); tudy chodíchu *EO*] tam sú chodila *BOL*, tam kráčiechu *BL*, *BPd*, *BPr*; aniž sě navracováchu *EO*, *BPd*] a nenavracováchu se *BL*, a nevracovala sú sě *BOL*, ani se obracováchu *BPr* – 13 vzhledení *EO*] patřenie *BOL*, vezřenie *BL*, *BPr*, vzežřenie *BPd*; uhlé ohnivého hořícího *EO*] uhlév ohnivých plápolavých *BOL*, oheň plápolajícího uhlé *BL*, oheň uhlé hořícího *BPd*, (uhlé ohně) *BPr* (carbonum ignis ardentium); obezřění lampové *EO*] patřenie svietedlničie *BOL*, vzežřenie lamp hořících *BL*, vzežřenie lamp *BPd*, (vezřenie) *BPr* (aspectus lampadarum); stvění ohně *EO*] bleskot ohněvý *BOL*, blštění ohnivé *BL*, bleskt ohně *BPd*, (sktvělost) *BPr*; bleskot *EO*, *BOL*] blýskanie *BL*, *BPd*, *BPr* – 14 blesku blýskajícímu *EO*, (blýskajícího) *BPd*] blýskoty stkvúcie *BOL*, (blýskavé) *BL*, blýskanie blyštícího *BPr* (fulguris coruscantis)

(Smrt Jana Křtitele)

(Mk 6,17-29)

Otištěno z *EV* (rkp. fol. 43b-44a; vyd. s. 124-125); v rkpce není nadpis, uvedeno jen prvními slovy lat. textu. Varianty z *EO*, *EB* a nejdůležitější z *EKp*, který má text 2. redakce, a dále z *BDr*, *BOL*, *BPd*, *BPr*. V *BL* toto místo chybí. – Jotace zachovávána a upravována v krátkých slabikách (kromě po -j-).

19 Herodias *EKp*, *BPd*] Herodej] *EV* chybně – 20 věda] weyda *EV* – 21 když] kazdy *EV*; bezděčný] bezdyczny *EV*; pamět *EV*] (v) pamět *ed*. – 22 otcu] otyzu *EV* – 28 přinese] przynęty *EV* (attulit)

Text *EV* má volnější vztah k lat. předloze (krácení, doplňky) než *EO*, *EB*. *BDr* má nový překlad (tzv. čtveroevangelní). Text *BOL* se nekryje zcela s *BDr*, rozdílly však nejsou příliš veliké. Text 2. redakce (*EKp*) vznikl přepracováním; podobně texty 3. a 4. redakce svědčí zde o nových zpracováním.

17 pustil ho v žalář *EV*] svázal jej v žaláři *EO*, uvězil jej v žalář *EB*, okoval jeho v žaláři *BDr*, *BPd*, (choval) *BOL*, vsadil jej do žaláře *BPr* (vinxit eum in carcerem; srov. paralelní Mat. 14,3: posuit in carcerem); ženu *EV* a ost.] manželku *BPr* (pod. dále) – 18 nelžěť jest *EV*] nelžěť jest tobě *BDr*, *BOL*, nebo nelžěť jest *EB*, nehodief sě tobě *EO*, neslušie tobě *BPd*, neslušief *BPr* – 19 nepřějieše mu *EV*] lákáše jeho *EO*, protivieše sě jemu *EB*, zlobieše sě naň *BDr*, *BOL*, lest ukládáše jemu *EKp*, lest skládáše proti němu *BPd*, *BPr* (insidiatur illi); tajně] přidáno v *EV*; zabiti *EV* a ost.] o hrdlo připraviti *BPr* – 20 báše sě *EV*, *EO*, *EB*] pobáváše sě *BDr*, *BOL*, ubáváše sě *EKp*, obáváše sě *BPd*, zajisté obával se *BPr*; pravého *EV*] mužě pravého *EB*, (spravedlivého) *EO*, *EKp*, *BPd*, *BPr*, (spravedlného) *BDr*, *BOL*; chováše ho *EV*] ostřieháše (sě *EB*) jeho *EO* a ost., šetřieval ho *BPr*; rád poslúcháše ho *EV*] a slyše jej mnoho činieše a rád jeho poslúcháše *EO*, (jeho mnohé) *BDr*, (jeho mnohé věci) *BOL*, *EKp*, pod. *BPd*, slyšieše jej mnohá činiece a rád jeho slyšieše *EB*, vyslychaje jej mnohé věci činil a rád ho poslúchal *BPr* (et audito eo multa faciebat) – 21 bezděčný *EB*, *EV*] potřebný *EO*, pohodlný *BDr*, *BOL*, *BPd*, pohodný *EKp*, příhodný *BPr*; přide *EV*] sě přihodil *EO* a ost. pod.; hod *EV*] večeri *EO* a ost.; a jiným *EV*] a šlechticóm a prvním země Galilee *EO*, a tribunóm a prvním z Galilee *BDr*, *BOL*, *BPd*, (úředníkuom) *BPr*, a vládařóm a prvým z Kalilee *EKp*, a kniežatóm třidcět, rytieřóm a starostám galilejským *EB* (et tribunis et primis Galileae); pamět svého narozenie *EV*] v narození svém *EO*, národstva svého *EB*, narozenie svého *BPd*, své narozenie pamatuje *BDr*, *BOL*, *EKp*, pamatuje památku svého narozenie *BPr* (natalis sui coenam fecit) –

22 metáše sě *EV*, *EB*] tancovala *BPr*, skákáše *EO a ost.*; otcu i všem kvašanóm *EV*] i líbilo sě Herodovi i spolusědícím *EO*, *pod. EKp, BPr*, (spoluhodovníkuom) *BPr*, a slíbi sě Herodešovi a pojednú jedúcím *EB*, *pod.* (i kvašanóm) *BDr, BOI* (et placuisset Herodi simulque discumbentibus) – 23 jakž, chceš-li, puol mého královstvie *EV* (*zkráceno*)] že čsož koli prositi budeš, dám tobě, by pak polovici královstvie mého *EO*, (chce-li, polovici) *EB*, (ač polovici) *EKp, BPr*, (zač koli... za polovici) *BPr*, což kuoli poprosíš, dám tobě, chceš-li, polovici královstvie mého *BDr*, (což kolvěk žádati budeš) *BOI* (Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei) – 24 uproši *EV*] poprosím *EB, BDr*, prositi budu *EO a ost.* – 25 počě rúče prositi... u krále *EV*] s chvátáním [k] královi, poprosi *EO*, *pod.* (prosila jest) *EKp, BPr, BPr*, chvátající přěd krále, vzprosi *BDr, BOI*, s ručestí [k] královi, prosila *EB*; hlavy svatého Jana *EV*] *v ost. není*; daj mi hlavu Janovu, chci jiej *EV*] chci, aby mi inhed dal v okříně hlavu Jana Křstitele *EO, BDr*, (Janovu Křstitelovu) *BOI*, (na míse) *EKp, BPr, BPr*, (Janovu u mísě) *EB* – 26 leče sě *EV*] i smútil sě jest *EO a ost. pod.*, i zamútil se jest *BPr*; pro přísahu *EV, EB, BPr*] pro svú přísahu *BDr, BOI*, pro právo přisežné *EO, EKp, BPr* (propter iusiurandum); pro hostě *EV*] pro spolusedieci *EO, EKp, BPr*, pro spolujedujícíe *EB*, pro kvašany *BDr, BOI*, pro spoluhodovníky *BPr*; nerodě *EV*] nerodil *EB*, nechtieše *EO a ost. pod.* – 27 poslav káza *EV*] poslav kata káza *BOI*, (přikázal) *EO a ost. pod.* (misso spiculate) – 29 položichu to v novém hrobu *EV*] položili je v hrob *EO, pod.* (v hrobě) *EKp, BPr*, vložichu je v rov *BDr, BOI*, poslachu je v hrob *EB*, pochovali je v hrobě *BPr*

(Podobenství o rozséváči)

(Luk. 8,4-15)

Paralelně otištěn dvoji základní typ textu: I. tzv. perikopní, který se udržoval samostatně v evangeliích až do 1. pol. 15. stol. – II. tzv. čtveroevangelní, jak jej představuje starší fáze 1. redakce biblického překladu staročeského.

I. otištěno z *ES* (rkp. fol. 142a; vyd. s. 15 – kde chybně označeno jako Mat. 13,3-23). – II. z *EZ* (rkp. fol. 7a; vyd. s. 14-15), jehož perikopy jsou vypsané z bible 1. redakce, jak ukazuje shoda s *BDr*. – Varianty z *ER, EO, EB, EP* (označeno jako Mat. 13,3-23) a dále z *BDr, BOI, BL, BPr, BPr*. – Jotace v obojím textu zachovávána a upravována v krátkých slabikách (kromě po -j-).

I. 5 i potlačeno jest] *doplněno z ER* – 8 A jiné padlo... více] *doplněno z ER* – 13 otejdú *ER*] oteyde *ES* – 14 u myšlení sbožie] v myleny [lozye *ES*

Texty *ES, ER* (nejstarší typ evangeliářový) jsou si velmi blízké. *EO* má jiný překlad. *EB* přes některé spíše lexikální zvláštnosti jeví závislost na *EO*. *EP* má volnější překlad, odlišný od všech ostatních evangeliářů. Text *EZ* je totožný s *BDr*. Znění *BOI* vzniklo úpravou textu *BDr*. Nový překlad má *BL* (2. redakce). Také rozdíl mezi *BL, BPr* a *BPr* svědčí o nových důkladných zpracováváních.

4 sbor veliký *ES, ER*] zbor veliký zbíráše sě a *EO*, se bieše sebral veliký zástup lidí a *EP*, sě sebra mnohý zástup a *BDr, BOI*, (sě snide) *EB*, (se sjide) *BPr*, (sbíráše se) *BL, BPr* (v *ES, ER vynech.*: *convenient et*); blíziechu sě *ES, ER, EB*] pospícháchu *EO, BPr*, se bráchu *EP, BDr, BOI*, chvátáchu *BL, BPr*; rovenstvie *ES*] podobenstvie *ER*, skrže příklad *BDr, BOI*, v podobenství *EO a ost. pod.* – 5 jenž sě je *ES, EO*] člověk, jenž sě je *ER*, ktož rozsievá *EP*, jenžto sě je, sět *EB*, kto rosievá, chtě sieti *BDr*,

(rozsievá) *BOL*, ten, jenž rosievá, rosévač *BL*, ten, jenž rozsievá, rozsievat *BPd*, jenž rozsievá, aby rozsieval *BPr*; vsievá *ES*] je vsievá *ER*, *EO*, sěje *EB*, rozsieval *BPr*, rozsievá *BDr* a *ost.*; ptáci s nebe *ES*] ptáci *ER*, ptačstvo pod nebem *EP*, ptáci nebeští *EO* a *ost.*; sněchu *ES*, *pod. ER*, *EO*, *EB*] jsú sebrali *BDr*, sú szobali *BOL* a *ost. pod.* – 6 vzejda *ES*, *ER*] vžšed *BL*, *BPd*, když vzešlo *BPr*, vyjda *EO*, vyšed *EP*, urozeno *EB*, zarodiv sě *BDr*, *BOL*; shořě *ES*] zahyne i shoří *ER*, usvadlo *EO*, *BDr*, *BOL*, usvěde *EB*, uvadlo *BL*, *BPd*, *BPr*, uschlo jest *EP* – 7 spolu rosta *ES*, *ER*] spolu vyšlo... i *EO*, i zrodivše se *EP*, a pojednú vzplodiv sě *EB*, a když jest... spolu vzrostlo *BDr*, (spolu s ním) *BOL*, a spolu vzrostlo *BL*, (vzrostla) *BPd*, (vzrostlé) *BPr*; zahubi *ES*, *ER*, *EO*] vytiskly sú *EP*, zaduši *EB*, udusilo jest *BDr*, *BOL*, *BPr*, utlačilo *BL*, *pod. BPd* – 8 učini plodu stokrát více *ER*] učinilo ovoce stokráté *EO*, (vzšlý (w]jly) plod stokrát věčši) *EB*, (úžitka stokrát tolikéz) *BDr*, *BOL*, (úžitek stý) *BL*, *BPd*, *BPr*, přineslo jest stokrát více *EP*, *chybí v ES*; slyšěti *ES*, *ER*, *EO*, *EB*] slyšiece *EP*, k slyšení *BDr* a *ost.* (audiendi) – 9 pověst *ES*, *ER*, *EO*] podobenství *EP*, *BL*, *BPd*, *BPr*, přimyšlenství *EB*, příklad *BDr*, *BOL* (parabola – *pod. dále*) – 10 věst *ES*] celost *ER*, zjednání *EO*, tajemství *EB* a *ost. pod.* (mysterium) – 12 posluchají *ES*, *ER*, *EO*] slovo božie slyšie *EP*, slyšie *EB* a *ost.*; a ďábel béře *ES*, *ER*] potom přida ďábel, i vezme *EO*, (přide) *EB*, ale přida ďábel otenme (oteinme) jim *EP*, pak přijda ďábel pochyti *BDr*, *BOL*, pak přide ďábel a vezme *BL*, (a vynme) *BPd*, a potom přichází ďábel, vyniemá *BPr* (deinde venit diabolus et tollit) – 13 u veselí *ES*] s veselím *ER*, radostně *EP*, s radostí *EO* a *ost.*, s velikým *EB* *chybně*; nebo na čas věrie *ES*, *EB*, *EP*, *BPr*] neb za čas věrie *BL*, *BPd*, nebo do chvíle věří *EO*, že na čas věrie *BDr*, *chybí v ER*, *BOL* (qui ad tempus credunt *Vg*, quia ad tempus credunt *Sixtinský text 1590*); a v času pokušeném *ES*] nebo v čas v pokušení *ER*, a v času pokušení *EO*, a v čas pokušení *EB*, *EP*, *BL*, *BPd*, *BPr*, a na čas u pokušení *BDr*, (že na čas) *BOL*; otejdú *ER*, *ES*] otchodie *EB*, odstupují *EO*, *BPd*, *BPr*, otstúpie *BDr*, *BOL*, odvrátie se *EP*, opúštějí *BL* – 14 u myšlení sbožie *ES*, *ER*] pečelováním a bohactvím *EO*, pro snažnosť dobývanie zbožie *EP*, a u péčiech a v sbožích *EB*, pro péči bohatství *BDr*, *BOL*, a v pečlivostech a v zbožích *BL*, *BPd*, a od pečování a zboží *BPr*; zalknú sě *ES*, *ER*] zhynují *EO*, zahyne v nich *EP*, zadušují sě *EB*, to udušie *BDr*, *BOL*, bývají udušeni *BL*, *BPd*, *BPr*; nenesú plodu *ES*, *ER*] nepřinášějí ovoce *EO*, nepřinesú úžitka *BDr*, *BOL*, *BPd*, (nepřinosie) *BL*, (nepřinášějí) *BPr*, nižádného úžitku nepřinesie *EP*, *chybí v EB* (non referunt fructum) – 15 na dobrú zemi *ES* a *ost. pod.*] na dobrú dědinu *ER*, na dobrú roli *EP*, *chybí v EB*; šlechtným *ES*, *ER*, *pod. BDr*, *BOL*] v najlepším *EO*, *pod. EP*, *EB*, *BL*, *BPd*, v výborném *BPr*; obdržie *ES*] obdrží... sobě *ER*, slyšiec... i obdržie *EP*, uslyšiec... i držie *BDr*, *BOL*, slyšiece... zachovávají *EO*, *BPd*, *BPr*, slyšie... a schovávají *BL*, slyšiece... sorují *EB* (audientes verbum retinent); u pokoji *ES*, *ER*, *EP*] v pokořě *EO*, v trpení *EB*, v utrpení *BDr*, *BOL*, *BL*, *BPd*, v trpělivosti *BPr* (in patientia)

(Chvála lásky)

(1 Kor. 13,1-13)

Otištěno z *EO* (rkp. fol. 106a/b; vyd. s. 17-18). Varianty z *BOL*, *BL*, *BPd*, *BPr*. – Jotace v krátkých slabikách, doložená jen u zvratného *sě*, potlačena.

3 nadbyt] natbit *EO* – 4 nenenávidí] nenawydy *EO* (non aemulatur) – 10 z čěsti] čzeřty *EO* (ex parte) – 12 poznán jsem *BOL*] poznám g]sem *EO*

Text *EO* má některé archaismy a je značně odlišný od překladů v celých biblich

(i od znění *BOL*). Rozptyl variant mezi jednotlivými redakcemi je však vcelku menší než u textů evangelních; jsou to revize nebo úpravy. *BPr* (4. redakce) na tomto místě jeví někdy příklon zpět k znění perikopnímu, jak ukazují shody s *EO*.

1 milosti *EO* lásky *BOL* a *ost.* (*tak i dále*); jenž zvučí *EO* břekává *BOL*, *BL*, vznějící *BPd*, zvučicie *BPr*; cymbala *EO* zvonec *BOL*, *BL*, *BPr*, zvonček *BPd* – 2 tajemnost všicku *EO* všemu tajemství *BOL*, všecka tajemství *BL*, *BPd*, *BPr*; tak abych hory převracel *EO* tak že bych mohl hory přestavěti *BOL*, tak že bych hory přenosil *BL*, *BPd*, (přenášel) *BPr* – 3 a jestliže bych rozdal *EO* a bych rozdal *BPr*, a abych rozdělil *BOL*, a rozdělím-li *BL*, *BPd*; nadbyt *EO* zboží *BOL*, statky *BL*, *BPd*, statek *BPr*; nenie prospěšno *EO* nepomóż *BOL*, nenie platno *BL*, *BPd*, nepospěje *BPr* – 4 pokorná *EO* trpělivá *BOL* a *ost.*; milostivá *EO* dobrotivá *BOL* a *ost.*; nenenávidí... nenie závistivá *EO* nezávidí *BOL* a *ost.* (non aemulatur); nenadýmá se, nečiní protiventství *EO* nečiní převrácenie, nedme se *BOL*, (nenadýmá se) *BL*, *BPd*, *BPr* (non agit perperam, non inflatur) – 5 nenie obojetná *EO* nežádá nad jinými býti *BOL*, nenie žádostivá své cti *BL*, *BPd*, *BPr* (non est ambitiosa; v *EO* odvozováno nespr. od ambo); nedrážní *EO* nedráždí se *BOL*, nepopuzuje se *BL*, nepopúzie se *BPd*, *BPr* (non irritatur) – 6 křivdě *EO* zlosti *BOL*, nad zlostí *BL*, z nepravosti *BPd*, nad nepravostí *BPr* – 7 snese *EO* snášie *BL*, *BPd*, *BPr*, trpí *BOL*; všemu ufá *EO* všemu se naděje *BOL*, *BL*, všech věcí doufá *BPd*, ovšem nádeji má *BPr*; všemu strpí *EO* všeho pokojně čaká *BOL*, *BL*, (všech věcí) *BPd*, všecko trpí *BPr* – 8 nesejde *EO* nevypadne *BOL*, *BL*, nevypadá *BPd*, *BPr*; vynde *EO* bude vyprázdněno *BOL*, *BL*, budú vyprázdněna *BPd*, *BPr* – 9 zjevně... zjevně *EO* stránkú... stránkú *BOL*, nedokonale... nedokonale *BL*, *BPd*, *BPr* (ex parte... ex parte; překladatel *EO* čelł asi omylem: aperte, pod. i ve v. 12) – 10 z česti *EO* stránkú *BOL*, s strany *BL*, nedokonalé *BPd*, *BPr* (ex parte) – 11 malým *EO* malitký *BOL*, maličký *BL*, *BPd*, *BPr*; jenž byly malého *EO* což slušalo k malitému *BOL*, to, co bieše maličkého *BL*, (což bylo) *BPr*, (kterěz věci biechu) *BPd* – 12 v přeludě *EO* v podobenství *BOL* a *ost.*; obličejem v obličej *EO*, (k obličejí) *BOL*, *BL* tváři v tvář *BPd*, *BPr* – 13 přebývají *EO* ostávají *BOL*, zůstávají *BL*, *BPd*, trvají *BPr*; to troje *EO* ta troje věc *BOL*, *BL*, tři ty věci *BPd*, ty tři ctnosti *BPr*

Žaltáře

O stč. žaltářích srov. P. J. Šafařík, O nejstarších rukopisech českého žaltáře, Pojednání KČSN 1842, a dále v úvodech k vydáním jednotlivých památek. Nejnověji se žaltáři zabývá studie V. Kyase, Česká předloha staropolského žaltáře, Rozpravy ČSAV, r. 72, seš. 1, Praha 1962.

Žalm 1

Otištěno z *ŽW* (rkp. fol. 1a; vyd. s. 1); varianty z *ŽKI* (kde tento žalm dopsán později), *ŽP*, *ŽKp*, *BOL*, *BL*, *BPd*, *BPr*. – Jotace zachovávána všude v krátkých slabikách. Ojed. -uo- (2: *wuole*) upraveno na -ó-. Slabičné -r- se v rkpe píše -ir- (1: *po-łkwirneney*, 5: *wietir*).

1 po radě *BOL* po rodie *ŽW* (in consilio); nestál] *po straně* korektura: wa, tedy: nestával; poškvřeněj] *na okr. var.*: zhubitedlněj; nesědal] *na okr. poznamenáno*: yel, tedy: neseděl – 4 což kolivěk] *na okr. poznamenáno*: vše (omnia) – 5 s obličějě] [obliczigie *ŽW*

Texty *ŽW* a *ŽP* jsou si blízké. Znění *ŽW* bylo přejato s menšími úpravami také

do BDr. Text ŽKl a ŽKp jeví zase shody; je to nový překlad, odlišný od původního znění ŽW. Bol nemá nový překlad Žalmů, jde jen o kontaminaci textů typu ŽKl s ŽW. BL také drží s úpravami starý text žaltářní. Více variant mají BB (2. redakce) a Bpd (3. redakce), ale teprve u BPr (4. redakce) lze mluvit o novém překladu Žalmů (ale i zde s přihlížením k znění žaltářnímu).

1 blažený ŽW a ost.] blahoslavený ŽKp, BPr; nepostúpil ŽW, Bol] nechodil ŽP, jest neodšel ŽKl a ost. pod.; nemilostivých ŽW a ost.] nevěrných BPr (pod. dále); poškvrněnej ŽW, ŽKp] moru ŽKl, Bpd, morové BL, smrtedlněj ŽP, neduživenstvie Bol, smrtedlného nakaženie BPr (pestilentiae) – 2 božiem ŽW, Bol, BL] páně ŽKl, Bpd, BPr, hospodinovu ŽP, hospodina ŽKp – 3 vsazeno jest ŽW, ŽP, Bol] štiepeno jest ŽKl, Bpd, BPr, ščepováno ŽKp, přesazeno jest BL (plantatum est); podlé běhóv vodných ŽW, Bol, (zběhóv) ŽP] podlé sběhuov vod ŽKl, Bpd, podlé tekúcosti vod ŽKp, podlé ztokóv vodných BL, podlé stoku vod BPr (secus decursus aquarum) – 4 nesplyne ŽW, ŽP, ŽKp, Bol] nespadne ŽKl, Bpd, neopadne BL, nesprchne BPr (non defluet); prospějí ŽW] prospěje ŽP, Bol, veždy prospějí BL, prospěšny budú ŽKl, Bpd, (prospěšna) ŽKp, (prospěšnět) BPr – 5 seměi ŽW, ŽKp, Bol] smietá {mie[ta] ŽKl, Bpd, mece ŽP, BPr, vrže BL (proicit); s obličějě ŽW, Bol, (z) BL, (od) ŽP] od tváři ŽKl, Bpd, od svrchku BPr – 6 nevstanú ŽW, ŽKp] nevstavají ŽP, nestanú Bol, BL, nepovstavají ŽKl, BPr, nepovstaví Bpd; hriešni ŽW a ost.] hriešníci ŽKp, BPr; spravedlných ŽW, Bol, BL] spravedlivých ŽKl, Bpd, BPr, pravých ŽP, ŽKp (pod. dále) – 7 hospodin ŽW a ost.] pán ŽKl, BL, Bpd; chod ŽW, ŽKp, BL] cesta ŽKl, ŽP, Bol, Bpd, stezka BPr (iter)

Žalm 50

Otištěno podle ŽKl (rkp. fol. 49b-50a; vyd. s. 91-93); varianty z ŽW, ŽP, ŽKp, Bol, BB, Bpd, BPr. BL má text shodný s BPr. – Jotace zachovávána a ojed. upravována ve všech krátkých slabikách.

3 množstvie] množtvie ŽKl – 5 Nebo ŽW] Ne ŽKl – 13 tvého ŽW] vynecháno v ŽKl – 17 mé Vašica] v ŽKl opravou z pův. tve (nezřetelně), ma edice

3 hospodine ŽKl] bože ŽW a ost.; smilování tvých ŽKl, ŽKp, BB, Bpd] smilování tvého Bol, milosrdenstvie tvého ŽW, litostí tvých ŽP, slitování svých BPr (miserationum tuarum); zlost ŽKl a ost.] nespravedlnost ŽP, nepravost BB, Bpd, BPr (pod. dále) – 5 znaju ŽKl a ost.] vyznávám BB, poznávám Bpd, BPr – 6 aby se zpravil ŽKl, ŽP, Bol] aby zpravil ŽW, aby pravedlen byl ŽKp, aby spravedliv byl BB, aby byl spravedliv shledán BPr, aby ospravedlněn byl Bpd (ut iustificeris); a pomstíš ŽKl] i pomsti ŽW, a svítěž ŽKp, aby zvítězil ŽP, aby... a svítězil Bol, aby... přemohl BB, Bpd, BPr (ut..., et vincas); súditi budeš ŽKl] tebe posúdie ŽW, tě súdie ŽP, súzen býváš ŽKp, BB, Bpd, BPr, (budeš) Bol (cum iudicaris) – 7 nebo aj zři ŽKl, Bol] ova nebo ŽW, toť vedě ŽP, nebo aj ŽKp, (neb) Bpd, aj zajisté BB, (jistě) BPr (ecce enim); ve zlostech ŽKl, ŽKp, Bol] v hriešiech ŽW, v nespravedlnostech ŽP, v nepravostech BB, Bpd, BPr – 8 nebo aj zři ŽKl, Bol] ova nebo ŽW, toť nebo ŽP, nebo aj ŽKp, (neb) BPr, aj zajisté BB, Bpd; nejistosti a tajnosti ŽKl, Bol] nejisté a tajné ŽW, ŽP, ŽKp, nejistoty a tajnosti BB, Bpd, tajné a skryté věci BPr – 9 očiščen ŽKl a ost. pod.] čist ŽW, ŽP, zčiščen ŽKp; oběluju ŽKl] oběleji ŽP, obběleji Bol, budu sněha běleji ŽW, obělen budu ŽKp, BB, zbělen budu Bpd, BPr – 10 vzradujú se ŽKl a ost. pod.] zveselé se ŽP, (vz-) ŽKp, potěšiel se BPr; poníženě ŽKl a ost.] utišeně ŽW, pokorné ŽP (humiliata) – 11 obličěj ŽKl, ŽW, ŽP, Bol] lice ŽKp, tvář

BB, BPd, BPr (pod. dále) – 12 u mém životě ŽKl, ŽW, BOL] v střeviech mých ŽP, pod. BB, BPd, BPr, u prsech mých ŽKp – 13 nezamietaj ŽKl a ost.] neotvrhuj ŽP, neodmietajž BPr; neotnos ŽKl, ŽKp, BOL] neotvracuj ŽW, ŽP, neotjímaj BB, BPd, BPr – 14 veselé spašenie tvého ŽKl a ost.] potěšenie spasitele svého BPr (laetitiám salutaris tui); najprvním ŽKl, BOL] najvyšším ŽW, předním ŽP, prvnějším ŽKp, BB, prvotním BPd, čelním BPr (principali); stvrď ŽKl, pod. ŽW, ŽKp, BOL] potvrď ŽP, BB, BPd, upevníž BPr – 15 zlostivé ŽKl, BOL] zlostné ŽW, ŽKp, zlé BB, nespravedlné ŽP, nepravé BPd, BPr; nemilostiví ŽKl a ost.] nevěrní ŽKp, BPr – 16 zprost ŽKl, pod. ŽW, BOL] vyprost ŽP, vysvobod ŽKp, BPd, BPr, zbav BB; krví ŽKl] ze krví ŽKp, BPr, (ot) BPd, ot krve BB, z krevníkův ŽP, z krvavých BOL, hřiechův ŽW (de sanguinibus); sdravie ŽKl, BOL] uzdravenie ŽW, spasenie ŽP a ost.; povýši ŽKl, BOL, BPd] chváliti bude ŽW, zveselí se ŽP, vzveselí ŽKp, zvěstovatí bude BB, s potěšením vypravovati bude BPr (exultabit Vg, ale: exaltabit lat. breviář UK v Praze I H I); pravdy tvé ŽKl, BOL] pravdu tvú ŽW, spravedlností tvú ŽP, pravedlnost tvú ŽKp, (spravedlnost) BPr, spravedlnosti tvé BPd, spravedlivosti tvé BB – 17 zvěstují ŽKl, ŽP, BOL] zvěstovati budú ŽKp, BB, BPd, vzdadie tobě ŽW; v. 17 chybí v BPr

Žalm 98

Otištěno podle ŽP (rkp. fol. 83a; vyd. s. 75); varianty z ŽW, ŽKl, ŽKp, BOL, BL, BPd, BPr. – Ojed. jotace v krátkých slabikách potlačena.

7 slyšieše] [ly]jy]je ŽP (srov. 7: mluvieše, 8: slyšieše, kde střední -e- dodatečně nadepsáno)

1 hospodin ŽP a ost.] pán BL, BPd – 2 hospodin ŽP a ost.] bůh BOL, pán BL, BPd; vysoký ŽP a ost.] najvrchní ŽKl, vyvýšený BPr – 3 zpoviedajte se ŽP a ost.] skazujte se ŽKl, chvalte... jméno BPd, chválu vzdávajte BPr (confiteantur) – 4 Tys učinil ŽP] tys upravil ŽW, BL, ty si pripravoval ŽKl, tys přichystal ŽKp, ty pripravil si BOL, BPd, ty si zpuosobil BPr; opravidla ŽP, ŽW] zpravenie ŽKl, BOL, BPd, zprávy BL, zpřěmování ŽKp, pravý soud BPr (directiones); právo ŽP, ŽW] pravedlnost ŽKl, pravedlenstvie ŽKp, spravedlnost BOL, BPd, BPr, spravedlnosti BL (iustitiam) – 5 modlte se ŽP a ost.] vzdmdlte ŽKl, klanějte se BPd, BPr (adorate – pod. dále) 6 mezi kněží ŽP a ost. pod.] v kněžích BPd, mezi kněžími BPr, v popiech ŽKp; vzývají jmě jeho ŽP a ost. pod.] volají k jménu jeho BPd – 7 vzýváchu ŽP a ost. pod.] zvoláváchu ŽKp, voláchu BPd; z slúpa oblačného ŽP, (oblakového) ŽW, BL] v slúpě oblačném ŽKp, (oblaku) BPd, v slúpu oblakovém BPr, v ohlobni oblakové ŽKl, (ohlubni) BOL; chováchu ŽP] chovajiechu ŽKl, BOL, střěžiechu ŽW, ŽKp, ostřieháchu BL a ost.; kázanie ŽP, ŽW] přikázanie ŽKl a ost. – 8 litostiv ŽP, ŽW, BL] milostiv ŽKl a ost.; mstě ŽP, ŽW, BL, BPd] byl si mstě BPr, pomštuje ŽKl, BOL, pomstiteľ ŽKp (ulciscens); ke všem nalezením ŽP, ŽW] ve všech nalezeních ŽKl, ve vše přenalezování ŽKp, ve všech přichodiech BOL, všech nálezův BL, nade všemi nálezky BPd, BPr (in omnes adinventiones)

Žalm 129

Otištěno podle ŽKp (rkp. fol. 73b; vyd. s. 119-120); varianty z ŽW, ŽKl (v. 1-4), ŽP, BOL, BL, BPd, BPr. – Stav jotace podle rukopisu.

6 jměj] gmíel ŽKp (speret)

1 z hluboka ŽKp] z hlúbi ŽW, z hlubokosti ŽKl a ost.; křičal sem ŽKp] volal jsem ŽW a ost. pod.; hospodine ŽKp a ost.] pane BL, BpD (pod. dále) – 2 slyšecie ŽKp] slyšící ŽKl, posluchající ŽW, pod. ŽP, nadchýleny BOl, pozorující BL, nakloněnie BpD, nakloněné BPr (intendentes); modlitvy ŽKp] modlitby BPr, prosby ŽW a ost. (deprecationis) – 3 ducholovství ŽKp] zlosti ŽW, ŽKl, BOl, nespravedlnosti ŽP, křivoty BL, nepravosti BpD, hřiechuov BPr (iniquitates – pod. dále); chovatí budeš ŽKp] schováš ŽW, schovávati budeš ŽP, zachováš ŽKl, BL, zachoval by BOl, budeš-li zachovávati BpD, šetřiti budeš BPr; sdrží ŽKp, (z-) BOl] strpí ŽW, ŽKl, ŽP, BL, snese BpD, sněsti bude moci BPr (sustinebit) – 4 slitování ŽKp a ost.] smilování BpD – 4-5 ožídál sem... ožídala jest ŽKp] trpěl jsem... trpěla jest ŽW, ŽP, strpěl sem... trpěla BL, (strpěla jest) BpD, sdržěl sem... zdržela se jest BOl, snesl sem... snášení jest měla BPr – 5 nádeji jměla ŽKp, ŽP] ufala ŽW, BOl, BL, BpD, doufala jest BPr (pod. dále) – 7 milosrdie ŽKp a ost.] milosrdenství BpD, BPr; obizné ŽKp] velikebné ŽW, veliké ŽP, BOl, hojné BL, BpD, BPr

Čtveroevangelium

K otázce stč. čtveroevangelního textu srov. B. Ryba, K latinsko-českým mamotrektům, LF 67, 1940, 1-68 (zvl. s. 52-53).

(Kázání na hoře)

(Mat. 5)

Text vzat z BDr (fol. 542b-543a), otištěn podle opisu Vraštilova. Varianty z BOl, BL, BpD, BPr a dále i z evangeliářů, pokud je v nich text ukázky alespoň částečně zachován: v. 1-12 z EV, EO, EB; v. 13-16 z EV, EO; v. 13-19 z EB; v. 20-24 z ES, ER, EO, EB; v. 33-42 z EO; v. 43-48 z EZ, EO, EB, EP. – Jotace v ukázkách z BDr zachovávána v krátkých slabikách (kromě po -j-). Nenáležitá jotace po -j- a ojed. po -ř- potlačena.

6 lákají Hk] lkagi BDr – 18 nebe] nebie BDr – 22 plamenem] plamem BDr

Text BDr je starobylý; svědčí podle rozdílů vzhledem k evangeliářům o novém překladu. Znění BOl se zde více než v ostatních třech evangeliích odchyluje od textu BDr, jehož revizí vznikl. Poměr textů BL (nový překlad 2. redakce) a BpD (3. redakce) ukazuje na přepracovávání formou důslednějších úprav. Text BPr (4. redakce) se odlišuje poměrně nejvíce (nové lexikální prvky, volnější vztah k předloze, překlad výkladový).

1 sěde BDr a ost.] sedieše EV, BOl, se posadil BPr; přistúpichu BDr a ost. pod.] přiblížichu se BOl; učedníci BDr a ost. pod.] mladčí EV, pod. BOl – 3 blažení BDr, EV, EB] blahoslavení EO a ost. (pod. dále); duchem BDr a ost.] duchovně BOl – 4 obdržie BDr] budú vlásti EV a ost. pod., obsadú EB – 5 žalostie BDr] jsú v žalosti BOl, pláčí EV, EO, EB, BpD, lkají BL, BPr – 6 lákají (lkagi) a žiezlivi jsú pravdnosti BDr] lačni jsú a žízniví pravdy EO, hladovitějí a žieznijí pravosti EB, lačnějí a žieznějí spravedlnosti BL, BpD, (spravedlivosti) BPr, žádají pravdy BOl, v EV koruptela (esuriunt et sitiunt iustitiam) – 7 dojdú milosrdenství BDr a ost.] milosrdie dojdú EV, milosrdenství najdú EO, milosrdenství se nad nimi stane BOl – 8 buoha BDr a ost.] hospodina BOl – 9 pokorní BDr, BL] pokojní EV a ost. – 10 násilé BDr, EB] protiventství EO a ost., rúhanie a protiventství EV mladší opravou (persecutionem) – 11 vzljají BDr] vzklnú

lidé *EB*, budú láti lidé *BOL*, zlořečiti budú lidé *EO a ost.*, zlořečiti budú *EV mladší opravou*; násilné vám učinie *BDr*] vás zlosti budú podávati *EV*, nenáviděti vás budú *EO*, stíhati vy budú *EB*, budú... protivenstvie vám činiti *BOL*, protiviti se vám budú *BL, BpD, BPr* (persecuti vos fuerint) – 12 mzda *BDr, EO, EB*] otplata *EV a ost.*; hojná *BDr*] veliká *EV, BOL*, mnohá *EO a ost.*; jsú sě protivili prorokóm *BDr a ost.*] sú prorokóv nenáviděli *BOL* – 13 pakli *BDr a ost.*] jestliže *EO, BPr*, jest-li to, že *BOL*; zhyne *BDr, BOL*] zmisi (zny[ŷy] *EO*, zještnie *EB*, bude zmařena *BL, BpD, BPr*, *chybí v EV* (evanuerit); čím sě bude soliti *BDr, EB*] v němž soleno bude *EO*, (čím) *BL, BpD*, čím budú soliti *BOL*, v čem osolē *EV*, čím bude osoleno *BPr*; aby bylo ven vyvrženo a ot lidí odlúčeno *BDr*] aby ven vyvrženo bylo a ztlačeno bylo od lidí *EO*, (utlačeno) *EB*, aby byla ven vyvržena a ot lidí potlačena *BOL, BL, BpD, BPr*, aby ven vymetali a lidmi potlačili *EV* – 14 sě skryti *BDr*] skryto býti *EO a ost.*, schováno býti *EV*, utajiti *EB*; položené *BDr*] ještě jest položeno *BOL*, postavené *EV, BPr*, posazené *EO, BL, BpD*, ustavené *EB* – 15 zažhúe *BDr a ost. pod.*] rozžhúce *EO*, rožiehají *EB*, zažéhají *BpD*, osvěcují *BPr*; svietednicē *BDr*] svietednici *BL, BpD*, svieci *BOL*, sviece *BPr*, světlo *EV*, světla *EO, EB*; vlozie *BDr*] postavie *EV, BOL*, postavují *BL, BpD*, stavějí *BPr*, položí *EO*, kladú *EB*; pod kbelec *BDr, BPr*] pod kbelcem *BL, BpD*, pod kád *EV, EB*, pod vieko *EO*, pod mieru *BOL* (sub modio) – 16 aby... oslavili *BDr*] at by pochválili *EO*, aby chválili *EB, BOL, BL, BpD*, at velebí *BPr*, chválu *EV (odch.)* – 18 poňaz nepřemine *BDr*] doniž nemine *BOL*, dokudž nepomine *BpD, BPr*, doňudž nepřide (!) *EB*, dokud neproměni se *BL*; jedno slovce neb jediné písemce *BDr*] najmenšie slovce ani počátek jeho *BOL*, jota jedna ani jeden vršek *BL, BpD*, jediné slovce aneb jediný veršek *BPr*, slovo jedno, trhnutie *EB* (iota unum aut unus apex); nesejde *BDr*] nemine *EB*, nemine ani zhyne *BOL*, nepomine *BL, BpD, BPr*; až sě všeccko stane *BDr*] až i všeccky věci se stanú *BL, pod. BpD, BPr*, až všeccko bude naplněno *BOL*, jeliž všecckna budú *EB* – 19 zruší *BDr, BL, BpD*] ruší *EB*, přestúpí *BOL, BPr*; jedno z tohoto přikázanie najmenšieho *BDr*] jedno z přikázání těchto najmenšie *EB*, jedno z těchto přikázání najmenších *BL, pod. BpD, BPr*, zákon nebo jeho najmenšie přikázanie *BOL* – 20 nebude-li obihati... viece *BDr*] nebude-li... větčie *BOL*, nebude-li hojnějšie *BL, BPr*, (hojnějšie... viece) *BpD*, jedno bude-li... svrchovanějšie (svrchovananeifje) *ES*, (svrchovanějšie viece) *ER*, jediné leč zbývati bude... viece *EO*, jedno ač sě rozmóž... viece *EB*; mudrákóv i duchovníkóv židovských *BDr*] písařóv a zákonníkuov *ES, ER, EO*, mistróv a liceměrníkův *EB*, (a zákonníkův) *BL, BpD, BPr*, učenníkův a duchovníkův *BOL* – 21 bude povinen k súdu *BDr*] povinen bude otsúzenie *BOL*, vinen bude súda *ES, ER, EB*, (súdem) *EO*, (súdu) *BpD*, hoden bude súdu *BL, BPr* (*pod. dále*) – 22 každý *BDr a ost.*] prokní *ES*, všeliký *EB*; šielence *BDr*] vilo *ES, ER*, racha *EO a ost.*, racha, točíš prázdny nebo bezmoky *BOL*; bude uviñen v súdē *BDr*] vinen bude k sebrání *EO*, (vyobcovanie) *EB*, (rady) *BOL*, (otsúzenie) *BpD*, bude hoden súzenie *ER*, (odsúzenie) *BL*, (rady aneb odsúzenie) *BPr*, *v ES chybí*; plamenem ohněvým *BDr*] múky ohňové *ES*, (pekelné) *ER*, pekelného ohně *EO a ost. pod. (pod. dále)* – 23 ořeruješ *BDr, ES, BOL*] obětuješ *EO a ost. (pod. dále)*; něco proti tobě nelibého *BDr*] k tobě něco k tobě hněvu proti tobě *ER*, k tobě něco *ES*, něco protiv tobě *EO a ost. pod. (aliquid)* – 24 jdiž dřeve a smiř sě s svým bratrem *BDr a ost. pod.*] jdi dřeve, pokař sě bratru svému *ES*, (pokaz) *ER*, jdi dřeve, sklidi sě s tvým bratrem *EB*, jdi prvě ku pokoře bratra svého *BL* – 25 když *BDr*] rúce doniž *BOL*, brzo dokudž *BL*, (doniž) *BpD*, rychle doniž *BPr*; ať snad... k súdci *BDr*] neb snad tvój protivník dá tě súdci *BOL, BL*, aby snad nedal tebe protivník súdci *BpD*, (protivník tvój) *BPr*; podá tebe biřicovi *BDr*] dá tě sluze *BL*, (sluzě nepravému) *BOL*, dal [by] tě sluzě *BpD*, (služebníku) *BPr*; budeš vržen *BDr*] budeš vsazen *BOL*, (byl by) *BPr*, budeš puštěn *BL, BpD* – 26 poslednieho šarta *BDr*] poslední šart *BL, BpD, BPr*, poslední čtvrtěn

BOL – 27 necizolož *BDr*] nesemilnější *BOL a ost.* – 28 ženu cizí *BDr*] ženu *BOL a ost.* – 29 pohoršije *BDr, BOL*] horší *BL, BpD, BPr* (*pod. dále*); vylup je a vrz *BDr, BpD, BPr*, (zavrz) *BL*] jen: ale vyvrz je *BOL*; hodné *BDr*] hodněji *BOL*, užitečno *BL, BpD*, užitečné *BPr* (*pod. dále*) – 31 ženu *BDr a ost.*] manželku *BPr* (*pod. dále*); list rozvuodný *BDr*] kniežky otpuštění *BOL*, (zapuzenie) *BpD*, lístek zapuzenie *BPr*, *chybí v BL* – 32 kromě jejiej viny v smilství *BDr*] bez viny skutku tělestného *BOL*, kromě příčiny smilstva *BL, BpD*, (cizoložstva) *BPr*; činí, že ona cizoložila *BDr*] ten ji činí cizoložnicí *BOL*, činí, aby smilnila *BL*, činí ji, aby cizoložila *BpD*, uvodí ji v cizoložstvo *BPr* – 33 navrat hospodinu *BDr*] navrátíš buohu *EO*, (pánu) *BL, BpD*, naplníš hospodinu *BOL*, plniti budeš pánu *BPr* – 35 podnož *BDr a ost.*] podnožie *BL*, šamlice *EO* (*scabellum*) – 36 učiniti *BDr a ost.*] na své hlavě učiniti *BOL* – 37 a jest-li co toho více *BDr*] ale čsož mimo to hojnější jest *EO*, a to, což by více mimo to bylo *BOL*, a což více těch hojně jest *BL*, což zajisté nad ty věci hojnějie jest *BpD*, což pak nadto více jest *BPr* (*quod autem his abundantius est*) – 39 neprotivujte se *BDr*] abyšte se neprotivili *BpD*, abyšte se nebránili *BOL, BL*, abyšte neodpierali *BPr*, neodolati *EO* (*non resistere*); poskyť *BDr*] podaj *EO*, daj *BpD*, obrat *BOL*, nasad *BL, BPr* – 40 se... v súde korčí *BDr*] chce... se v súde vaditi *EO*, chce se... súditi *BOL*, se chce... súde sváriti *BL, BpD, BPr*; vysúditi *BDr*] vzíti *EO a ost.*; přidaj *BDr, BOL*] pusť *EO, BL, BpD*, nech *BPr* – 41 přinuzí *BDr*] přinutí *EO*, mútí *BOL*, nutiti bude *BL*, by nutil *BPr*, by nutkal *BpD*; k tisíci kročějí *BDr a ost. pod.*] aby tisíc kročějí s ním šel *BOL, BPr* – 42 kto u tebe čeho zajímá *BDr*] ktož chce zajieti u tebe *BL*, (by chtěl... od tebe) *BpD, BPr*, ktož chce, by jemu pójčil *BOL*, chtějícímu od tebe požičení *EO* – 43 budeš... nenáviděti *BDr a ost.*] v nenávisti budeš mieti *EB, BpD*, (v závisti) *EO* – 44 proste *BDr, EZ*] modlte se *EO a ost.*; za své násilníky *BDr, EZ*, (vašě) *EB*] za protivníky *EO, EP, BL, BpD, BPr*, za své nepřátele a protivníky *BOL*; kto se vám protivie *BDr, EZ*] a ještě vás hanějí *BOL*, a za hancě vašě *EO, BpD, BPr*, a [za] porúhače své *EP*, (rúhače) *BL*, a [za] hubující vy *EB* – 45 jest kázal slunci vzníti *BDr, EZ*] slunci svému kazuje vychoditi *EB*, (svítiti) *EO*, sluncem svým svietí *EP*, svému slunci velí vzhoditi *BOL a ost.*; dáva děšě *BDr, EZ, EO, BPr*] děšť svůj posielá *EP*, dščí *BOL a ost. pod.*; nad spravdné i ne na pravé *BDr, EZ*] na pravé i na křivé *EO, BOL*, na pravé i ne na pravé *EB*, na spravdnivé i ne na spravdnivé *BL*, (na nespravdnivé) *BpD, BPr*, spravdnivým i nespravdnivým *EP* – 46 obecní hříšníci *BDr, EZ*] zjevní hříšníci *EO a ost.*, zjěvníci *EB* – 47 pohané *BDr a ost.*] pekelníci *BL, BpD* – 48 svrchovaní *BDr, EZ, EB, BOL*] dokonali *EO a ost.*; nebeský *BDr a ost.*] jenž jest v nebesiech *BOL, chybí v EZ*

(Narození a dětství Ježíšovo)

(Luk. 2)

Otištěno z *BDr* (rkp. fol. 571a/b) podle opisu Vraštilova. Varianty z *BOL, BL, BpD, BPr* a z evangeliářů: v. 1-14 z *ES, ER, EZ, EO, EB, EP*; v. 15-20 z *ES, ER, EZ, EO, EB, EP*; v. 21 z *EZ, EO, EB*; v. 22-32 z *EV, EO, EB*; v. 33-40 z *ES, ER, EZ, EO, EB, EP*; v. 42-52 z *ES, EV, ER, EZ, EO, EB, EP*.

2 syrského *EZ*] [r]keho *BDr* – 3 jdiechu *EZ*] giedyechu *BDr* (*ibant*) – 44 svých *EZ*] [watich *BDr*

Text evangeliářů *ES* a *ER* se téměř kryje. Poměrně málo odchylek je i ve znění *EV*. *EO* má jiný překlad. Výrazné zvláštnosti překladové mají *EB, EP*. Je zde shoda

mezi *BDr* a *EZ*. *BoI* má méné diferencí než v evangeliu Matoušově. *BL* má nový překlad (2. redakce), jehož úpravou vzniklo znění *BPd*. *BPr* má zase nový překlad, jevíci jakýsi vztah k znění evangeliáfovému v *EO*.

1 záповěd *BDr*, *EZ*, *EB*, *BoI*] příkázanie *ES*, *ER*, vyrčení *EO*, *BL*, *BPd*, *BPr*, při-kázal *EP* (*odch.*) – 2 ot vládaře syrského *BDr* a *ost.*] od súdce syrského *EO*, *EB*, od súdcě *ES*, *ER* – 3 chtiece se osvědčiti *BDr*, *EZ*, *BoI*] aby se pokazali *ES*, *ER*, (ukázali) *EP*, aby se každý ukázal *EO*, aby se opověděli *EB*, aby se přiznali *BL*, (přiznávali) *BPd*, *BPr* (ut profiterentur – *pod. dále*) – 4 Ozěp *BDr*, *EZ*] Josef *ES* a *ost. pod.*; z Nazareta, z města galilejského *BDr*, *EZ*] od Galilee z města Nazareta *ES* a *ost. pod.*; do Židovstvie *BDr* a *ost. pod.*] do Judea *ES*, *pod.* *ER*, *EO*, *EB* – 5 s ženú *BDr* a *ost.*] s manželkú *BPr*; těžkú *BDr* a *ost.*] břichatú *EP*, těhotnú *EO*, *BL*, *BPd*, *BPr* – 7 plénkami *BDr* a *ost. pod.*] v rúchy *ES*, *ER*, *EO*, rúchem *EB*, v šátky *BPr*; v hostinnici *BDr*, *EZ*, *EO*, *BPr*] v obecnicí nebo v hostinnici *BoI*, v obecnicí *BL*, *BPd*, mezi všěmi *ES*, *ER*, *EB*, ve vši obci *EP* (in diversorio) – 8 pastuchy *BDr*, *EZ*, *BoI*, *BL*, *BPd*] pastýři *ES* a *ost.*; v témž kraji *BDr*, *EZ*, *BoI*] v té krajině *EP*, *BPr*, v tejž vlasti *EB*, (té) *BL*, (též) *BPd*, v tom království *EO*, *chybí v ES*, *ER*; bdiece i střěhúce *BDr*, *EZ*, *EO*, *BoI*] bdiece a chovající *EB*, (a ostřiehající) *BL*, *BPd*, ponocuující a ostřiehající *BPr*, biechu... chovající *ES*, (bdiechu) *ER*, ti nespáchu, ale bdiechu ostřiehající *EP*; chvíle nocnie *BDr*, *EZ*, *BoI*] časuov nočních *EO*, bděnie (bdyecze) nocná *EB*, bděni nočních *BPd*, bděnie nočního *BL*, *BPr*, té noci *ES*, *ER*, v noci *EP* (vigilias noctis) – 9 hospodinóv *BDr*, *EZ*] páně *BPd*, *BPr*, boží *ES* a *ost.*; jasno *BDr*, *EZ*, *BoI*] jasnost *BL*, *BPd*, *BPr*, světlost *ES*, *EO*, *EB*, *EP*, veselá a světlost *ER*; prosvieti *BDr*, *EZ*, *BoI*] osvietila jest *EP*, obklíči *ES* a *ost. pod.*; leku se *BDr*, *EZ*, *BoI*] báchu se *ES* a *ost. pod.*, až se velmi strašiechu *EP*; strachem *BDr* a *ost.*] bázní *BL*, *BPd*, *BPr* – 10 nerodte se báti *BDr* a *ost.*] nebojte se *EP*, *BPr*, nejmějte strachu *ES*, *ER*; zvěstuji *BDr* a *ost.*] ukáži *ES*, káži *ER*, pravi a zevuji *EP* – 12 dětátko *BDr*, *EZ*, *EP*, *BPd*] dietě *ER*, *EO*, *EB*, (diece) *ES*, nemluvnátko *BL*, *BPr*, nemluvátko nebo mládátko *BoI* – 13 sta se s andělem *BDr* a *ost.*] učiněno jest s anjelem *EO*, sešlo se jest *EP*, pojide hlas s anjelem chválece boha a s ním *ES*, (přijide) *ER*; množstvie říšě nebeské *BDr*, *EZ*, *EO*, *BoI*] mnostvie rytieřstva nebeského *EB*, *BPd*, (nebeského zástupu) *BL*, *BPr*, síla nebeského rycieřstva *ES*, (rytierstva) *ER*, mnoho řitieřóv nebeských, točíš anjelóv *EP* – 14 sláva *BDr*, *EZ*, *BL*, *BPr*] chvála *ES* a *ost.*, chvála buď *EP*; mír *BDr*, *ES*, *EZ*, *EO*, *BoI*] pokoj *ER* a *ost.* – 15 toho slova, jesto se jest stalo *BDr* a *ost. pod.*] to slovo *ES*, toho slova *ER*, ty noviny, jest-li to pravda *EP*; ukázal *BDr* a *ost.*] učinil... a pokazal *EB*, (... i ukázal) *BL*, *BPd*, *BPr* – 16 pospiechající *BDr*, *EZ*, *BoI*] chvátající *ES* a *ost.*, brzo *EP*; pacholátko *BDr*, *EZ*, *BoI*] dietě *ER*, *EB*, (diece) *ES*, dětátko *EO*, *EP*, *BL*, *BPd*, nemluvnátko *BPr* – 18 tomu *BDr*, *EZ*, *EP*, *BoI*] o těch *EB*, o těch slovích *EO*, o těch věcech *BL*, *pod. BPd*, *BPr*, slyšieo o tom *ES*, *ER* – 19 chováše *BDr*, *EZ*, *BoI*] chováše v paměti *EO*, schováváše *EB*, zachováváše *BL*, *BPd*, *BPr*, pamatováše *ES*, *ER*, pamatováše pilně všeccky ty řeči *EP*; nesúci *BDr*, *EZ*, *BoI*] snášejíci *BL*, *BPd*, kladúci *ES*, *ER*, *EB*, skládájíc *EP*, *BPr*, rozjímájící *EO* (conferens) – 21 v životě *BDr* a *ost.*] v bříšě *EO*, *BL*, *BPd* – 22 jsú se dokonali *BDr*, *BoI*] sú dokonány *EV*, naplnili se *EO* a *ost.*; vžechu jeho *BDr*, *BoI*] nesechu jeho *EV* a *ost. pod.*; chtiece jeho obětovati *BDr*, *BoI*] aby obětovali jeho *EV* a *ost.*, aby postavili jej *EB*, *BPr* – 23 všeliký samec *BDr*, *EO*, *BoI*, (každý) *BL*] všeliký samček *EB*, všeliké pachole *EV* (*pozd. úprava*), každý pacholík *BPd*, *BPr*; otvieraje život *BDr*, *BoI*, *BPr*] otvieraje materník *BPd*, (jenž otvierá) *BL*, kteréšto najprvé matky svéj otvierá břich *EV* (*pozd. úprava*), jenž se narodí *EO*, otváříce vrata *EB* (adaperiens vulvam) – 24 hospodinú] přídáno v *BDr*, *BoI*; dvě ptáčěť holubiej *BDr*, *BoI*] dvě holúbenec *EO*, po dvě holubú *EB*, dvě holú-

bátek *BL, BpD, BPr, v EV chybí* – 25 báznivý *BDr a ost.*] bázlivý *EO*, bohobojný *BPr*; israhelského *BDr a ost.*] Židovstvu *EV* – 26 mazancě hospodinova *BDr*] mazaného hospodina *BOL*, hospodina *EV*, Krista hospodina (*nadeps.:* pána) *EB*, Krista božieho *EO, BL*, Krista páně *BpD, BPr* – 27 otec i máťe *BDr, BOL*] rodina *EV, EB*, starosty *EO*, rodiči *BL, BpD, BPr* – 28 v svá náručie *BDr*] na své ruce *EV, BOL*, na lokty své *EO, BL, BpD, BPr*, na lokty *EB*; poblahá bohu *BDr, BOL*] chválěše boha *EO, pod. BpD, BPr*, pochválí boha *BL*, pozdravil boha *EO*, požehna buoha *EB* – 29 propust *BDr, BOL*] propustíš *BPr*, pustíš *EV, EO*, pust *EB*, necháš *BL, BpD* – 30 spasenie *BDr a ost.*] zdravie *EV*, slávu *EO* – 32 k zěvení *BDr a ost. pod.*] k zvěstování *EO*, k vidění *EB*; národuov *BDr, EB*] národóm *BOL*, pohanóm *EV, BL, BpD, BPr*, lidu *EO*; tvěj osadě Israheli *BDr*] tvě osady Izrahele *BOL*, lidu tvému židovskému *EV*, (israhelskému) *EO*, lidu tvého Izrahele *EB*, (izrahelského) *BL, BpD, BPr* – 34 požehna jí *BDr, EZ, BOL*, (jim) *EO, BpD*, (jich) *BL, BPr*, (jej) *EP*] blahoslavieše jim *ES*, blaže jim *ER*, blahal jest jim *EB*; toť *BDr, EZ, BOL*] seova *ES*, ova *EB*, hlédaj, on *EP*, aj *ER a ost.*; na spadenie i na povstanie mnohých z Izrahele *BDr, EZ, BOL*] v obidu a na vskříešenie mnohých v Židovství *ES*, (v spád... z Izrahele) *EP*, (na padení... mnohým v Israheli) *EO*, v padenie a ve vskříešenie mnohých v Israheli *EB*, ku pádu a na vzkříešenie mnohých v Izraheli *BpD*, na pád a ku povstání mnohých v lidu izrahelském *BPr, jen:* ku pádu mnohým v Izraheli *BL, jen:* v biedu a na skříešenie *ER*; bude odpoviedáno *BDr, EZ*] bude odpovědno *BOL, BL*, bude otmíuváno *BpD*, bude odpíráno *BPr*, odpovědie *EO*, sě protiveno bude *EB*, se budú protiviti *EP, chybí v ES, ER* – 35 tvú vlastní *BDr, EZ, EP, BOL*] tvú *EO, BL, BpD, BPr*, tu tvú *ER*, tvú sám *ES*, tvý samé *EB* (tuam ipsius animam); projde *BDr a ost.*] prorazí *EP*, pronikne *BPr*; aby byla ohlášena *BDr, EZ, BOL*] aby pronesena byla *ES*, aby prohlášeno bylo *EO*, aby zěvena byla *EB*, (zjevena) *BL, BPr*, aby se zevily *EP*, (zjevila) *BpD, chybí v ER* – 36 bieše přěběhla mnoho dnóv *BDr, EZ, BOL*, (mnohé dni) *EO*] bydlěše ve mnoze dnech *ES, ER*, vešla bieše ve mnohé dni *EB*, bieše prošla v mnohých dnech *BL*, sě bieše sstarala ve dnech mnohých *BpD*, (byla) *BPr*, bieše dost v stáří *EP*; ot děvstvie *BDr, EZ*] ot děvojtva *ES, EB*, (-stvie) *BOL*, od děvečstvie *ER*, od panenství *EO a ost.* – 37 postem a modlitbami *BDr a ost. pod.*] postem a modlitbami i žádostí *ER*, postieci se, modléci *EP*, posty a prosbami *BpD* – 38 v túž hodinu *BDr a ost. pod.*] té ještě hodiny *EB*, toho času *ES, ER*, v ty časy *EP*; zpoviedáše sě hospodinu *BDr, EZ, EB, BOL*, (pánu) *EO*] poručieše sě... hospodinu *ES, ER*, chválěše hospodina *EP, BL, BPr*, chválu vzdáváše hospodinu *BpD*; ožídáchu *BDr, EZ, BOL*] čakáchu *ES a ost.*; vykúpenie *BDr, EZ*] vykúpenie Jeruzaléma *ES, EB*, (Jeruzalémi) *BOL*, (v Jeruzalémě) *ER*, (israhelského) *EO a ost.* – 39 dokonachu všeccko *BDr, EZ, BOL*] dokonali všeccky věci *EO, BL, BpD, BPr*, skonachu všeccky větci *EP*, naplni sě vše *ES*, (všeccko) *ER*, naplnichu všecckna *EB*; hospodinova *BDr, EZ, BOL*] božího *EO, EP, EB, BL*, páně *BpD, BPr*, Mojžiešova *ES, ER* – 40 posileváše sě *BDr a ost. pod.*] silnieše se *EP, BL*, silnieše *EB*, mužieše *ES, není v ER* – 41 Veliky noci *BDr*] velikonoční *BOL a ost.* – 42 jdiechu s ním *BDr, EZ, BOL, ER*] spolu diechu *EP*, jidu *ES*, pojidechu *EV*, vstupujícíe jich *EO*, vodili jeho *EB*, když jsú šli oni *BL*, když oni vstupováchu *BpD*, a oni vstupovali *BPr*; podlé obyčěje slavného *BDr, EZ, BOL*] podlé obyčěje svátečného *EP*, (svátečnieho) *BPr*, (dne svátečnieho) *EO, BL, BpD*, (dne hodnieho) *EB*, (hodu) *ES*, jakož obyčěj hodný *EV, ER* – 43 nevzvěděli jsú *BDr, EZ, BOL*] nevědiechu *EB*, neznamenali *ES, EV*, neznamenal toho jeho otec *ER*, bez vědomie otce svého i mateře *EP*, nepoznali *EO, BL, BpD, BPr* – 44 v tovařiství svých súsěduov *BDr, EZ, BOL*] v tovařiství *EB, BL*, v zástupu *EO, BpD, BPr*, mezi lidmi v zástupu *EP*, na cestě s družinú *ES, EV*, (s kněžími) *ER*; mezi rodinú *BDr, EZ, BOL*] mezi přirozenými *BpD*, mezi příbuznými *BPr*, po přátelých *ES a ost. pod.* – 45 ptajice *BDr, EZ, BOL*] hledajíce *EO*

a ost., hledat *ES*, *pod. ER*, jeho hledat *EV* – 46 mezi mistry *BDr a ost.*] prostřěd doktorov *EO*, mezi doktory *BPr*, mezi učiteli *BL, BpD* – 47 diviechu sě *BDr a ost.*] lečechu se *EV, ER*, užasováchu sě *EO*, užasechu sě *EB*, strachováchu se *BL*, zstrašili se *BPr*; múdrosti jeho *BDr a ost. pod.*] nad věhlastvem *EB*, nad opatrností *BpD, BPr* – 48 synáčku *BDr, EZ, BOI*] synu *ES a ost.*; bolejíce *BDr, EZ, EB*] želejíce *EV, EO*, užesše se *EP*, žalostiece *BOI, BpD*, truchléce *BL*, s žalostí *BPr, chybí v ES, ER* (dolentes) – 51 chováše *BDr, EZ, BOI*] znamenáváše *ES*, znamenáše *EV, ER*, schováváše *EO*, schováše *EB*, zachováváše *BL, BpD, BPr*, pamatováše dobře všecku tu řeč *EP*; nosieci *BDr, EZ, BOI*] kladúci *ES, EV, ER*, skládající *BL*, snášejíci *BPr*, rozmlúvající *EO*, rozmýšlejíci na své mysli *EP, jen: v svém srdci EB, BpD*

Bible

Z důležitější literatury: J. Vašica, Staročeský překlad bible, Bible a český národ, ročenka Chudým dětem sv. 47, Brno 1935, s. 122-138; F. M. Bartoš, Počátky české bible, Praha 1941; J. Merell, Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti, Praha 1956 (tam i další literatura).

(Prolog ke Genesi)

Tento prolog je v *BOI* a v *BLT* a byl také v *BDr*. Je tedy zvláštností 1. redakce stč. překladu bible. – Text naší ukázky otištěn podle *BOI* (rkp. fol. 1a/b); zachycena jediná varianta *BLT*. Doplněk z *BDr* uveden podle výpisku Vraštilova. – Jotace zachovávána v krátkých slabikách (kromě po *-j-*).

1 muž *BOI*] mudřec *BLT* – 5 chcece to vyzvěděti *BDr*] *není v BOI, BLT* – 12 věčnosti] *wiecznoŃt BOI, wiecznoŃt BLT a korektor na okraji připsal -y*

(Stvoření světa)

(Gen. 1-2)

Otištěno podle *BOI* (s opravami podle *BLT*). Varianty z *BM* (text 2. redakce), *BpD, BPr*. V *BL* toto místo opsáno z textu *BPr*. – Jotace v krátkých slabikách ponechávána a vyrovnávána všude mimo po *-j-*.

1, 6 rozděl *BLT*] rozdielil *BOI* (dividat) – 16 světlo větší, aby dni svietilo *BLT*] *chybí v BOI* – 20 pod stvrzením *BLT*] pod [творzením *BOI* – 30 na zemi *BLT*] *chybí v BOI* – 2,4 nebě... nebe] nebe... nebie *BOI* (*chybně*) – 11 Evilat *BLT, BM, BpD*] eyulat *BOI* (*pod. BPr*) – 12 bdeliium *BLT a ost.*] belium *BOI* – 21 vyňal] wynal *BOI* (*stejně v. 22*)

Rozpětí variant mezi *BOI, BM* a *BpD* není zdaleka tak veliké jako v textech novozákonních. Velmi zřetelně patrná je tu snaha o co možná nejdoslovnější překlad (snad vzhledem k charakteru textu). Mnohdy se zřetelněji odlišuje až text *BPr*, který je volnější a má mladší lexikální prvky.

Kap. 1, 2 prázdna *BOI a ost.*] neplodná *BPr*; nad tváří *BOI, BpD*] na tváři *BM*, po vrchu *BPr*; boží *BOI a ost.*] páně *BPr* – 3 stvořeno jest *BOI, BM*] učiněno jest *BpD*, stalo se jest *BPr* – 4 rozdělil *BOI a ost.*] oddělil *BPr* (*pod. dále*) – 5 učiněn jest *BOI*

a ost.] stal se jest *BPr*; zítra *BOL*, *BM*] jitra *BPd*, *BPr* (*pod. dále*) – 6 stvrzenie *BOL*, *BM*] stvrzenie (*na okraji*: neb obloha) *BPd*, obloha *BPr* (*pod. dále*) – 9 shromažďte se *BOL a ost.*] zběhněte se *BPr* – 11 jablko nesúcie *BOL*, (jablka) *BM*, *BPd*] plodné *BPr*; podlé přirozenie *BOL*, *BM*] podlé rodu *BPd*, vedlé plodu *BPr* – 12 vzplodila *BOL*, *BM*] vydala jest *BPd*, vypučila je *BPr*; nesa *BOL*, *BM*] čině *BPd*, činici *BPr*; přirozenie *BOL*, *BM*] tvárnosti *BPd*, *BPr* – 13 ot večera až do jitra *BOL*] s večera a z jitra *BM*, večer a jitra *BPd*, *BPr* – 14 na rozeznánie *BOL*, *BM*] na znamenie *BPd*, k znamení *BPr* – 16 aby svietilo noci *BOL*] aby vejvodilo nad noci *BM*, aby bylo nad noci *BPd*, aby panovalo nad noci *BPr* – 18 aby... vládly dnem i noci *BOL*, *BM*] aby... byly nade dnem a noci *BPd*, aby... panovaly nad dnem i také noci *BPr* – 20 vzplodte vody z sebe *BOL*, *BM*] vyvedte vody *BPd*, rozplodtež vody *BPr*; plod rybný duše živné *BOL*, (živé) *BM*] zemiplazy duše živé *BPd*, hmyz ducha obživujícíeho *BPr*; plod létavý *BOL*, *BM*] létalé *BPd*, ptačstvo *BPr* – 21 úřitné *BOL*, *BM*] veliké *BPd*, *BPr*; každé obláště v svém způsobení *BOL*] každé oblášt v svém stvoření způsobení *BM*, v tvárnosti své *BPd*, podlé tvárností jich *BPr* – 24 tvor živý *BOL*, *BM*] duši živú *BPd*, duši obživující *BPr*; v svém pořádě *BOL*, *BM*] v rodu svém *BPd*, vedlé plodu jejieho *BPr*; podlé podobenství *BOL*, *BM*] podlé tvárností *BPd*, *BPr* (*pod. dále*) – 25 zvíěata zemská, každá *BOL*, *BM*] zvíěata zemská *BPd*, šelmy zemské *BPr* (*pod. dále*); dobytek *BOL a ost.*] hovada *BPr*; rozličné žižaly, ješto se plazie po zemi *BOL*, *BM*] všeliký zemiplaz zemský *BPd*, (zeměplaz) *BPr* – 26 k obličěji *BOL*, *BM*] k obrazu *BPd*, *BPr* (*pod. dále*); ku podobizně *BOL*] k podobenství *BM a ost.*; ptačstvu, ješto... nebeským *BOL*, *BM*] nad... ptačtvem nebeským *BPd*, *BPr*; stvoření všemu *BOL*, *pod. BM*] nad... všelikým stvořením *BPd*, nade vši zemí *BPr* – 27 samcě a samici *BOL a ost.*] muže a ženu *BPr* – 28 ploďte se *BOL*, *BM*] rozmnožte se *BPd*, množte se *BPr*; stvoření *BOL*, *BM*] živočíchóm *BPd*, *pod. BPr* – 29 zelinu *BOL a ost.*] bylinu *BPr* (*pod. dále*); podlé přirozenie svého *BOL* (*odch.*)] na zemi *BM a ost.* (*super terram*) – 30 zvíěatóm *BOL a ost.*] živočíchóm *BPr* (*pod. dále*); všelikému ptáku pod nebem *BOL*, (ptačstvu) *BM*] každému ptáku nebeskému *BPd*, všemu ptačstvu nebeskému *BPr*; všemu stvoření *BOL*, *BM*] všem věcem *BPd*, všemu tomu *BPr*; na pokrmenie *BOL*, *BM*] k krmení *BPd*, ku pokrmu *BPr*

Kap. 2, 1 svrchovachu se *BOL*] dokonachu se *BM*, dokonány jsú *BPd*, (dokonána) *BPr* – 2 dokona *BOL a ost. pod.*] dopnil *BPd*; všechno dielo *BOL*] dielo *BM*, *BPd*, práci *BPr* (*opus*); dělal *BOL*, *BM*] jest činil *BPd*, jest puosobil *BPr* – 3 ote všeho diela *BOL a ost.*] od všelikého skutku *BPr* – 4 porozenie *BOL*, *BM*] pokolenie *BPd*, zplozenie *BPr* – 5 všěcku chrast polskú *BOL*, (všelikú) *BM*] všěcko plodičstvo polské *BPd*, všelikú chrastinu polní *BPr*; po vlastech *BOL*, *BM*] vlasti *BPd*, krajiny *BPr*; hospodin böh *BOL*] pán böh *BM*, *BPr*, hospodin *BPd*; nessieláše deště *BOL*, (dště) *BM*] nedštil bieše *BPd*, nebyl je dštil *BPr* – 6 vzplýváše *BOL*, *BM*] vzcházieše *BPd*, prýštila se *BPr*; rozvlažující *BOL*, *BM*] smačující *BPd*, smáčející *BPr* (*pod. dále*); vešken svrček zemský *BOL*, *BM*, (země) *BPd*] všěcku po vrchu zemi *BPr* – 7 z jíly nebo z hlíny *BOL*] z jíla *BM*, z hlíny *BPd*, z bláta *BPr*; vdešenie *BOL a ost.*] dýchanie *BPr* – 8 učinil bieše *BOL a ost.*] štiepil je byl *BPr* – 9 vyvedl *BOL a ost.*] zplodil je *BPr*; z prsti *BOL*, *BM*] z země *BPd*, *BPr*; krásné viděti *BOL*] krásné k vidění *BM*, pěkné k vidění *BPd*, ku pohledění pěkné *BPr*; a ovoce jeho *BOL*, *BM*] není v *BPd*, *BPr* (*není ve Vg*); ku požívaní *BOL a ost.*] k vokušení *BPr*; živosti *BOL*, *BM*] života *BPd*, *BPr*; zvěděnie *BOL*] uměnie *BM a ost.* (*pod. dále*) – 10 řěka *BOL*, *BM*] potok *BPd*, *BPr* (*pod. dále*); prameny *BOL*] hlavné prameny *BM*, *BPd*, potoky hlavnie *BPr* (*capita*) – 11 se točí *BOL*] teče *BM*, obcházie *BPd*, *BPr* – 12 přědobré *BOL*, *BM*] najlepšie *BPd*, výborné *BPr*; tudiež také nalézají drahé kamenie, ješto slóve bdelium *BOL*, (nalézávají drahé dřevo) *BM*] a tu nalézá se dřěvo bdelium *BPd*, a tu se nachází bdelium *BPr* (*ibi*

invenitur bdellium); ješto slóve *BOI*] *neni v ost. (neni ve Vg)* – 14 proti Asyron neb Asyrios *BOI*] proti Asyrským *BM a ost. (contra Assyrios)* – 17 okusiš *BOI*] jeho okusiš *BM*, jiesti budeš z něho *BPd*, by jedl z něho *BPr* – 18 spomoc nebo spomoženie *BOI*] spomoženie *BM*, pomoc *BPd*, *BPr* – 19 aby je opatřil a dal jim jména *BOI*, *pod. BM*] aby viděl, co by nazval je *BPd*, (aby uzřel) *BPr* – 21 otrápenie snové *BOI*] tvrdé usnutie *BM*, dříemanie *BPd*, dříemotu *BPr* – 22 uděla... z té kosti... ženu *BOI*, *BM*] vzdělal... kost... v ženu *BPd*, (žeburu) *BPr*; z Adamova boku *BOI*, *BM*] z Adama *BPd*, *BPr* – 23 mužičě *BOI a ost.*] mužatka *BPr*

(O Samsonovi)

(Soude. 14-16)

Otištěno z *BLT* (svazek v SA v Litoměřicích B I F/3 – 2), kde text 1. redakce s pozdějšími opravami. Varianty z *BOI*, *BL*, *BPd*, *BPr*. – Stav jótace ponecháván podle rukopisu.

14, 2 Filistínských *podle ost.*] Philistým]kich *BLT* — 15, 2 tvému *BOI a ost.*] [jwemu *BLT (chybně)* – 8 kýtku] *pův. kitku opraveno v BLT škrabáním na litku* – 17 Ramatlechi *BPd*, *BPr*] Rematlehy *BLT* – 19 prosícíeho] prořtícízie *BLT (invocantis)* – 16, 17 zvolenie... posvěcenie] *pův. zvolenye... pořšwieczenye opraveno v BLT vyřkrabáním koncových -e na zvolený... posvěcený* – 31 ředše] řjedczie *BLT*; Manue *BPr*] Mane *BLT*, manne *BOI a ost.* (Manue)

Text *BLT* má velmi málo odchylek od *BOI*. Rovněž text *BL* svědčí jen o úpravě textu 1. redakce. Zřetelněji se odlišuje už znění *BPd* (3. redakce) a nejvýrazněji znění *BPr* (4. redakce), kde je právě v této ukázce mnohem volnější překlad, až jakási beletrizace textu, patrně proto, že jde o živý biblický příběh.

Kap. 14, 1 snide *BLT*, *BOI*] sjide *BL*, sstúpil jest *BPd*, řel je *BPr (pod. dále)* – 2 všed, i povědě *BLT*, *BOI*] a všed povědě *BL*, vstúpil jest a zvěřtoval *BPd*, navrátil se a řekl *BPr*; usnubte mi *BLT*, *BOI*, *BL*] abyste mi ji vzěli *BPd*, vezměte mi ji *BPr (pod. dále)* – 3 ženu ze dcer Filistínských *BLT*, *BOI*, *BL*] ženu z Filistínských *BPd*, pohanku z lidu *BPr*; řě jest řlibila očima mýma *BLT a ost.*] mi se řlíbí *BPr (pod. dále)* – 4 otec a mářě *BLT*, *BOI*, *BL*] rodiči jeho *BPd*, rodičové jeho *BPr (parentes)*; nevědieřta *BLT a ost.*] neznali *BPr*; hledáře přičiny *BLT a ost. pod.*] aby tudy měl přičinu *BPr* – 5 toho města *BLT*, *BOI*, *BL*] města *BPd*, řlíží města *BPr*; pokáza se... potka jej *BLT*, *BOI*, *BL*] ukázalo se jest řtěně řvové řlité řeva a potkalo se s nimi *BPd*, potkal se s ním řev mladý náramně řlité řeva *BPr* – 6 říři se *BLT*, *BOI*, *BL*] oboři řě *BPd*, sstúpil je *BPr (pod. dále)*; hospodinóv *BLT*, *BOI*, *BL*] páně *BPd*, boží *BPr (pod. dále)*; nerodi ukázati *BLT*, *BOI*, *BL*] jest nechtěl ukázati *BPd*, nepověřěl je *BPr (pod. dále)* – 8 vrátiv se *BLT*, *BOI*, *BL*] navracuje řě *BPd*, když zase řel po ženu *BPr*; chtě ři pojieti *BLT*, *BOI*, *BL*] aby ři vzal *BPd*, *BPr*; pochýřli se *BLT*, *BOI*, *BL*] uchýřil řě jest *BPd*, uchýřil se maličko s cesty *BPr*; chtě uřřieti mřchu řvovou *BLT*, *BOI*, *BL*, (aby řiděl) *BPd*] aby pohleděl na toho řva, kteréhož byl řozápal *BPr*; naliř *BLT*, *BOI*, *BL*] a ař *BPd*, *BPr*; v řelistech *BLT*, *BOI*, *BL*] v uřtech *BPd*, *BPr* – 9 řiest *BLT*, *BOI*, *BL*] řástku *BPd*, také među *BPr*; řred *BLT a ost.*] među *BPr (pod. dále)* – 10 otec jeho i mářě *BLT*, *BOI*, *BL*] otec jeho *BPd*, *BPr*; řvatbu *BLT*, *BOI*, *BPr*] kvas *BL*, hody *BPd*; mladí obyřli biechu řřiniti *BLT*, *BOI*, *BL*, (mládenci) *BPd*] obyřej měli řřiniti řženichóm *BPr* – 12 když mi vyřravíte *BLT*, *BOI*, *BL*] vyřložite-řli mi *BPd*, jestřiže mi uhodnete *BPr (pod. dále)*; kvasových *BLT*, *BOI*, *BL*] hodyvanie *BPd*, řěto řvatby *BPr*; kořil *BLT*, *BPd*] řoktuř *BOI*, *BL*, řečluov *BPr (pod. dále)*; řolikěř

BLT, BOL, BPd] též číslo *BL*, třidceti *BPr* – 13 uhodnutí *BLT, BOL, BPr*] pohodnutí *BL*, vyložiti *BPd*; vydaj *BLT, BOL, BL*] předlož *BPd*, pověziž *BPr* – 15 líšaj o svém muži *BLT, BOL*, (muži svému) *BL*, (muži tvému) *BPd*] lahod muži tvému *BPr*; ponúkaj jeho *BLT, BOL, BL*] raď jemu *BPd*, vytěž na něm *BPr*; ať ukáže *BLT a ost.*] ať povie *BPr*; užžem *BLT, BOL, BL*] zapálíme *BPd*, spálímeť *BPr* – 16 proléváše i slzy... kvieléci *BLT, pod. BOL, BL*] vyléváše slzy... a kvieléše *BPd*, plakala... a kuknala naň *BPr*; ani tobě ukázati mohu *BLT, BOL, BL*] a tobě pak ukázati budu moci? *BPd*, a tobě kterak mohu zjeviti? *BPr* – 17 naň žalostieše *BLT, BOL, BL*] jemu truchliva bieše *BPd*, jej velmi trápila *BPr* (ei esset molesta) – 18 byšte byli neorali telici mú *BLT a ost. pod.*] byšte se byli nevytázali na mé ženě *BPr* – 19 zbi *BLT, BOL*, (zбив) *BL*] a zabil jest *BPd*, a zmordoval *BPr*; rúcho svláčiv *BLT, BOL, BL*] odjav rúcho *BPd*, sukně a čechly pobrav *BPr* – 20 z svatov *BLT, BOL, BL*] z svatebníkov *BPd*, z tovařišuv *BPr*

Kap. 15, 1 dnové žni pšeničné blížiechu sě *BLT, BOL, BL*] dnové žni pšeničné nastáváchu *BPd*, nastala žeň pšenice *BPr*; chtě uzřieti ženu svú *BLT, BOL, BL*] navštieviti chtě ženu svú *BPd*, k ženě, aby ohlédal, jak se má *BPr*; v její pokoj *BLT, BOL, BL*] do pokojila jejíeho *BPd*, do její komory *BPr*; rychle *BLT, BOL, BL*] obyčejem obyklým *BPd*, jakož měl obyčej prvé *BPr* (solito; *starší překladatelé čelli*: subito) – 2 buď ta tobě miesto jie žena *BLT a ost. pod.*] vezmiž ji sobě za tuto *BPr* – 3 nebude vina má proti Filistínským *BLT, BOL*, (nebuď) *BL*] nebude vina na mně proti Filistínským *BPd*, nebudouť mieti viny proti mně Filistejšti *BPr*; učiním zlé *BLT, BOL, BL*, (zlé věci) *BPd*] odplatím se zajisté zlým *BPr* – 4 zlapa *BLT, BOL, BL*] popadl *BPd*, (zhladal *BPr*; svázal je ocasy k uocasom *BLT, BOL, BL*] ocasy jich sváza k ocasom *BPd*, svázal všecky jednu s druhú vocas s vocáskem *BPr* – 5 ješto již... na strnišči *BLT, BOL, BL*] i snesená obilé i ještě stojicie v strništi *BPd*, i szaté v mandeléch i nešzaté *BPr*; všecky vinice i obilé i olivie *BLT, BOL*] všecky vinice i olivie *BL*, vinice také i oliveti *BPd*, vinice i stromy olivové *BPr* – 6 jest to učinil *BLT, BOL*, (ty věci) *BPd*, (*bez*: to) *BL*] je to spáchal *BPr*; upálichu *BLT, BOL*] užhu *BL*, spálichu *BPd*, spálili sú *BPr* – 7 chci se pomstiti *BLT, BOL, BL*] učiním nad vámi pomstu *BPd*, pomstím se nad vámi *BPr* – 8 úřitnú *BLT, BOL, BL*] velikú *BPd, BPr*; otrápeni sűce *BLT, BOL, BL*] lekše sě *BPd*, bojiece se a utiekajúce *BPr*; kýtku k své bedřě příkladáchu *BLT, BOL*, (lýtku) *BL*] lýtku k bedru vkládáchu *BPd*, klesali před ním *BPr* (suram femori imponerent) – 9 stanovíšče zastachu *BLT, BOL, BL*] stany sú postavili *BPd*, položili se s vojskem *BPr*; se rozsu *BLT, BOL, BL*] jest rozloženo *BPd, chybí v BPr* – 10 ste vyšli *BLT, BOL*] jste vzešli *BL*, ste vstúpili *BPd*, jste přijeli *BPr* – 11 křemene Ethan *BLT, BOL*] pod křemenem Ethan *BL*, skály Etan *BPd*, Ethan, v nížto byl Samson *BPr*; žehňi na ny *BLT, BOL, BL*] panují nám *BPd*, (nad námi) *BPr* – 13 vyvlečechu *BLT, BOL*] vyvleku *BL*, vzěli sú *BPd, BPr* – 14 jdúce potkachu jej volajúce *BLT, BOL*] volajúce potkachu jej *BL, BPd*, vyběhli proti němu... křičiece *BPr*; jakož jest... zhynúti *BLT a ost. pod.*] jako tříštky ohněm tudíž splanú *BPr*; prostranci *BLT, BOL*] postranci *BL, svazkové BPd*, provazy *BPr* – 16 zahladil sem *BLT a ost.*] pobil sem *BPr* – 17 vyplni *BLT a ost.*] dokonal *BPr*; se vypravuje *BLT, BOL, BL*] sě vykládá *BPd, BPr* – 18 když bieše velmi žieziv *BLT*, (žiezniv) *BOL*, (žiezživ) *BL*] žiezně velmě *BPd*, (náramně) *BPr*; spasenie toto převeliké i vítězství *BLT, BL*, (veliké) *BOL*] zproštění toto převeliké a vítězství *BPd*, vítězství toto veliké *BPr*; neobřezaných *BLT, BOL*] neobřezovaných *BL*, neobřezancov *BPd*, pohanuov *BPr* – 19 stranovní *BLT a ost.*] třenovní *BPd*; posílil jest života svého *BLT*] obochvil jest život svůj *BOL*, obživil jest duch *BL*, (ducha) *BPd*, svlážil duši *BPr*; prosícieho (prošiczie) studnice z čelisti *BLT, pod. BOL, BL*] studnicě vzyvajcieho z čelisti *BPd*, studnice toho, jenž vzyval na miestě, jenž slúlo čelist *BPr* (fons invocantis de maxilla)

Kap. 16, 1 zlá dcera *BLT, BOL, BL*] nevěstku *BPd, BPr* (meretricem) – 2 uzřechu *BLT, BOL, BL*] uslyšechu *BPd*, zvěděli *BPr*; tajně *BLT, BOL, BL*] s mlčením *BPd*, mlčíc *BPr* – 3 vyvrátil *BLT, BOL, BL*] pochopil jest *BPd*, šel k bráně a vzal *BPr*; obě bráně vrátie *BLT, BOL*, (vrátné) *BL*] oboje vrata brány *BPd*, oboje vrata *BPr*; s veřejemi i s zámek *BLT, BOL, BL*] s podvoji jich i zámek *BPd*, s veřejemi jich i s zámky *BPr*; nesl na vrch huory *BLT a ost. pod.*] tiepil se s nimi na huoru *BPr*; patří do Ebrona *BLT a ost. pod.*] chýlí se k městu Ebron *BPr* – 5 nuziti *BLT, BOL, BL*] trápit *BPd, BPr* – 6 a co jest... nemohl *BLT, BOL, BL*] a co by bylo, jímžto by svázán jsa vyraziti se nemohl *BPd*, a čím by tě mohli svázati, ješto by nemohl roztrhnúti *BPr* – 7 žilnými *BLT, BL, BPd*] žilovými *BPr*, silnými *BOL* (nervicis); nesilen budu *BLT, BOL, BL*] nemocen budu *BPd*, nebudu se moci brániti *BPr* – 8 vládaři *BLT*] strójcě *BOL, BL*, kniežata *BPd, BPr* – 9 skryvši u sebe zrádce *BLT, BOL, BL*] když se tajiechu u nie zálohy *BPd*, majíc v skrytě u sebe ty, kteříž ho měli jieti *BPr*; té věci dokonanie *BLT, BOL, BL*] koncě té věci *BPd*, kterak se stane konečně s ním *BPr*; rozprašči prostranky *BLT, BOL*, (postranky) *BL*] ztrha svazky *BPd*, roztrhl na sobě provazy *BPr*; z kúdele seskanú *BLT, BOL, BL*] z kúdele stočenú *BPd*, kúdelnú *BPr*; okrajek postavový *BLT, BOL, BL*] s postavu okrajek *BPd*, *chybí v BPr*; když horkost ohněvú přijme *BLT, BOL*, (ohnívú) *BL*, (ohně) *BPd*] k ohni přiondaje *BPr* – 10 tos mě oklamal a křivdu si mluvil *BLT a ost. pod.*] a ty mnú žertuješ a sklamlas mnú *BPr* – 11 novými *BLT, BPd, BPr*] devieti *BOL, BL* (novis, čteno novem) – 12 nepřítelě *BLT, BOL, BL*] Filistímští *BPd, BPr* – 13 jížto odpovědě Sampson *BLT, BOL, BL*] *není v BPd*, jen: vece *BPr*; silným svazkem spletúci *BLT*] s sítím spletúci *BOL, BL*, ač... silným úvazkem obviežeš *BPd*, když by... s osnovú spleta *BPr* (si cum licio plexueris); ač... v zemi vtepeš *BLT a ost.*] když by... vrazila do země *BPr* – 15 tvój úmysl *BLT a ost.*] srdce tvé *BPr* (animus tuus – *pod. dále*); si mnú selhal *BLT, BPd*] si mnú smentil *BOL*, si mnú sklamal *BL, BPr* – 16 se naň mútieše *BLT, BOL, BL*] truchliva jemu bieše *BPd*, jej starala *BPr* (molesta esset ei); mnoho dní jeho se přidržieč *BLT, BOL, BL*] po mnohé dni ustavičně se jeho přidržieše *BPd*, ustavičně každý den za dlúhý čas *BPr*; omdle duše *BLT, BOL, BL*] zhynula jest duše *BPd*, zemdlelo srdce *BPr*; zhynula jest *BLT, BOL*] trápena jest *BL*, ustala jest *BPd*, *není v BPr* (lassata est) – 17 železo *BLT a ost.*] břitva *BPr*; zvolenie, to jest posvěcenie hospodinovo *BLT, BOL*] zvolený, to jest posvěcený hospodinóv *BL*, nazareus, to jest posvěcený bohu *BPd*, posvěcený pánu bohu *BPr* (nazareus, id est consecratus Deo) – 18 přijdete *BLT, BL, BOL*] vstupte *BPd*, podte *BPr*; vypravil vešken svój úmysl *BLT, BOL*] *není v ost.* – 19 všecky vlasy jeho *BLT, BOL, BL*] sedm vlasóv jeho *BPd*, jemu sedm vlasuov s hlavy *BPr* (septem crines eius); jej ot sebe strkati i honiti *BLT, BOL, BL*] jeho zamietati a od sebe honiti *BPd*, jím strkati od sebe *BPr* – 20 vytru se z nich *BLT, BOL, BL*] vytepu se *BPd*, protepu se *BPr* (me excutiam) – 21 skrútiš *BLT, BOL, BL*] svázaného *BPd*, svázavše *BPr*; nuzně jemu činiechu *BLT, BOL, BL*] mléti kázachu *BPd*, kázali mléti *BPr* (molere fecerunt, *starší překladatelé čelli*: moleste) – 23 sebrachu se spolu *BLT, BOL, BL*] sešli sú se v jedno *BPd*, byli se sešli *BPr*; chtieč obětovati slavnú ofěru *BLT, BL*, (ofěrovati) *BOL*] aby obětovali oběti velebné *BPd*, (nákladné) *BPr*; bohu *BLT a ost.*] modle *BPr*; kvasiti *BLT, BOL, BL*] aby hodovali *BPd, BPr*; protivníka *BLT, BOL*] nepřítelě *BL, BPd, BPr* – 25 aby vyvedli *BLT, BOL*] aby vyvolali *BL*, aby povolán byl *BPd*, přivesti *BPr*; aby kratochvílil *BLT, BOL, BL*] aby hrál *BPd*, aby krykloval *BPr* – 26 pacholíku *BLT, BOL, BL*] sluzě *BPd*, služebníku *BPr*; zpravováše kroky jeho *BLT a ost.*] ho vodil *BPr* (regenti); ať dotknu slúpuov *BLT, BOL, BL*, (se dotknu) *BPd*] nechť spolehnu na slúpiech *BPr*; se vešken dóm drží *BLT, BL*, (hrad) *BOL*] vešken zpoléhá dóm *BPd*, veškeren duom stojí *BPr* – 27 na stěše i v sieni *BLT a ost.*

pod.] na pavlačích i na paláci BPr; muži i žen BLT, BOL, (mužův) BL] obojeho pohlavie BPd, lidí obého pohlavie BPr (utriusque sexus) – 28 pro zatracenie dvú světlostí BLT, BOL, (ztracenie) BL] za ztracenie dvú světlu BPd, za dvě oči, kteréž jsou mi vylúpili BPr; přijmu BLT, BOL, BL] vezmu BPd, učiním nad nimi BPr – 29 obchytiv BLT, BOL, BL] pochytiv BPd, ujav BPr; jimažto bieše duom svázán BLT, BOL, BL] jimiž se sdržováše dóm BPd, kteříž veškeren duom na sobě drželi BPr – 31 pohřebechu BLT a ost. pod.] pochovali BPr; v rově BLT, BOL, BL] v hrobu BPd, v hrobě BPr

(Z knihy Jobovy)

(Job 1-3)

Otištěno z BH, která má znění 2. redakce. Varianty z BOL, BL, BPd, BPr – Jotace ponechávána podle rukopisu.

Kap. 1, 17 pověděl] povidiel BH — Kap. 2, 3 snábděl-lis] snabdielis BH – 7 najhorším BL aj.] nyhorším BH; noh] nož BH — Kap. 3, 12 na kolenú] nkolenu BH

Text BH se velmi výrazně shoduje s BL (2. redakce). Jeví četné odchylky ve vztahu k BOL (1. redakce), kde je v této partii poměrně volnější překlad. Znění BPd svědčí zde o snaze po věrném překladu lat. předlohy. Inovace BPr jsou spíše rázu lexikálního; nejde o takové uvolnění vztahu k předloze jako u předchozí ukázky.

Kap. 1, 1 ještě slóve Hus BH, BL] jiezto Hus jmě bieše BOL, Hus BPd, BPr; sprostný a přiemý BH, BL] sprostný a spravedlný BOL, (a pravý) BPd, prostý a upřiemý BPr (pod. dále) – 3 spřěžení volův BH a ost.] rádl volových BOL; veliký BH, BL, BPd] velmi veliký u bohatství BOL, slovutný velmi BPr; jižto bydlěchu na vzhod slunce BH, BOL, BL] navzchodslunečnými BPd, na východu BPr – 4 kvasy BH, BOL, BL] hody BPd, BPr (pod. dále); posielajíc zváchu BH, BL] posielajíce zváváchu BPd, posielávajíce zvávali sú BPr, k sobě zváchu BOL; víno BH, BOL, BL] není v BPd, BPr (není ve Vg) – 5 pořediece se pomíniechu BH, (pomíjiechu) BL] poředivše se přeminuchu BOL, vókol pomíjiechu BPd, vuokol obházei BPr (in orbem transissent); a posvěcováše jich BH a ost. pod.] prosě za ně boha BOL (sanctificabat illos); na udnění BH, BOL, BL] na úsvitě BPd, BPr; ofěrováše BH, BOL, BL] obětováše BPd, BPr; obět BH, BOL, BL] zápalné oběti BPd, BPr; říekáše sám k sobě BH, BL, (v sobě) BOL] říekáše BPd, pravieše BPr (dicebat); něco zlého pomysle BH, BOL, BL] aby... nezlořečili bohu BPr, aby... nedobrořečili (na okr.: t. nezlořečili) bohu BPd (ne... benedixerint Deo) – 6 synové BH a ost.] anjelé BPr (filii); zeví se BH, pod. BOL, BL] byl jest BPd, přítomen jest BPr (affuit) – 7 přěšel sem BH, BL] zchodil sem BOL, prošel sem BPd, procházel sem BPr (circuivi) – 8 jsi snábděl BH, BL] si snábděl také BOL, si znamenal BPd, si viděl BPr (considerasti) – 10 zbožie BH, BOL, BL] statek BPd, BPr – 11 ztáhni málo BH, BL, BPd, (malíčko) BPr] otvrať málo... ot něho BOL; uzříš, že BH, BOL, BL] zvieš, že BPr, není v BPd (není ve Vg); jedno k očima chválí tě BH, BL] v tvój obličej poklne tebe BOL, jedne v tváři tvé dobrořečitiť bude tobě BPd, na oko dobrořečil jest tobě BPr (nisi in faciem benedixerit tibi) – 12 toť aj, vše BH, BL] toť již všecko zbožie BOL, aj všechny věci BPd, BPr; ot obličěje božieho BH, BL, (hospodinova) BOL] od tváři páně BPd, (božie) BPr (pod. dále) – 14 jenž poče praviti BH, BL] a pravě BOL, kterýžto pravieše BPd, kterýž pověděl BPr (qui diceret); se pastviechu BH] se pasiechu BOL a ost. pod. – 15 přihnavše Sabei BH, BOL, BL] a obořili sú se Sabei BPd, (Sabejší) BPr; zbity

jsú *BH, BL*] sú zbili *BOL, BPd*, z mordovali *BPr* – 16 spadl *BH, BOL, BL*] sstúpil *BPd, BPr*; sehltl jest všetky ovce i pastuchy *BH, BL*, (i s pastuchú) *BOL*] a dotknuv sě ovec i sluchy jest sehltl *BPd*, a všetky ovce i služebníky spálil je *BPr* (et tactas oves, puerosque consumpsit) – 17 učinivše *BH, BL*, (učinili sú) *BPd*] že... učinili *BOL*, šikovali *BPr* (fecerunt); zástupy *BH a ost.*] houfy *BPr*; zachytivše *BH, BOL, BL*] napadli sú *BPd*, zaskočivše *BPr*; i tvé panoše *BH*, (a) *BOL, BL*] takež i sluchy *BPd*, k tomu i služebníky *BPr* (necnon et pueros); abych tobě pověděl *BH, BL*] abych tobě věděti dal *BOL*, abych zvěstoval tobě *BPd, BPr* (ut nuntialem tibi) – 19 náruživý *BH, BL*] s búrí *BOL*, silný *BPd*, prudký *BPr* (vehemens); od strany púště *BH, BL*] ot krajiny pusté *BOL*, ot krajiny púště *BPd*, od púště *BPr* (a regione deserti); jenž zbořiv se zbil jest *BH, BOL, BL*] kterýžto obořiv sě zbil jest *BPd*, kterýžto pad zasul *BPr*; všickni *BH, BL*] není v *ost.* (není ve *Vg*); abych tobě to dal věděti *BH, BOL, BL*] abych zvěstoval tobě *BPd*, abych známo učinil tobě *BPr* (ut nuntialem tibi) – 20 oholiv *BH, BL, BPd*] orvav *BOL*, ostřihav *BPr* (tonso); pomodliv se *BH, BL*] modlil se jest *BPd, BPr*, klaněje sě hospodinu *BOL* (adoravit) – 21 buď jméno božie požehnáno *BH, BL*, (páně) *BPd*] buď jmě hospodinovo blahoslaveno *BOL*, buď jméno božie pochváleno *BPr* – 22 v tom ve všem *BH, BOL, BL*] ve všech těch věcech *BPd*, ve všech těchto trápeních *BPr* (in omnibus his); svými rty *BH, BOL, BL*] není v *BPd, BPr* (labiis suis)

Kap. 2, 1 opět *BH, BL, BPd*] není v *BOL, BPr* – 2 obšel sem zemi *BH, BL*, (obchodil) *BPd*, (obcházel) *BPr*] točil sem sě po všie zemi *BOL* (circuivi terram) – 3 snábděl-lis *BH, BOL, BL*] zdali si znamenal *BPd*, zdali spatřil si *BPr* (numquid considerasti); otvracuje se ot zlého *BH, BL*] odcházeje ot zlého *BPd*, zdaluje se od zlého *BPr*, otvrátil sě ote všeho zlého *BOL*; ještě zachovává nevinnost *BH, BL*, (zachováváje) *BPr*] ještě zdržuje nevinnost *BPd*, nejsa ničímž vinen *BOL* (adhuc retinens innocentiam); abych ho smútil *BH, BOL, BL*] abych ho trápil *BPd*, (jej) *BPr* – 4 kóži za kóži *BH a ost.*] tělo cizie za tělo své *BPr* (pellem pro pelle) – 5 ještě ztáhna *BH, BOL, BL*] však pust *BPd*, ztiehni *BPr*; jeho úst i těla *BH, BL*, (a jeho těla) *BOL*] kostí jeho a těla *BPd*, (i) *BPr* (os eius et carnem, překladatelé čelili: ossa); že toliko v tvář chválí tě *BH, BL*] že v tváři chválí tě *BPd*, že v tvář dobrořečil jest *BPr*, v oči že tebe bude poklínati *BOL* (quod in faciem benedicat tibi) – 6 duši zachovaj *BH, BL*] duši jeho zachovaj *BPd, BPr*, jeho dušě chovaj *BOL* – 7 nežitem najhorším *BH a ost.*] vřědem přezlým *BOL*; otzpod noh *BH, BL*] ot paty nožné *BOL*, (nožnie) *BPd*, (nohy) *BPr*; do těmene *BH, BOL*] do těmene jeho *BL*, do vrchu jeho *BPd*, do vrchu *BPr* – 8 třěpinú *BH, BL*] třieskú *BOL, BPr*, skořipinú *BPd*; v záchodě *BH, BL, BPd*] v chlěvě *BOL*, na místě smrdutém *BPr* (in sterquilinio) – 9 bydlíš v svém sprostnosti *BH, BOL, BL*] zůstáváš v sprostnosti tvé *BPd*, trváš v neopatrnosti tvé *BPr*; požehnaje bohu *BH*, (boha) *BL*] poklna boha *BOL*, dobrořeč (na okraji: zlořeč) bohu *BPd*, nelaj bohu *BPr* (benedic Deo) – 10 bláznivých *BH a ost.*] nemúdrých *BOL*; proč bychom také zlých věcí netrpěli *BH, BL*] proč bychme zlých netrpěli *BPd*, zlých proč bychme nesnášeli *BPr*, proč bychom také zlého nepřijímali *BOL*; v tom ve všem *BH, BOL, BL*] ve všech těch věcech *BPd*, ve všech těchto trápeních *BPr* – 12 nasypachu prsti *BH, BL*, (nasypavše) *BOL*] sypali sú popel *BPd*, (prach) *BPr*; k nebesóm *BH*] proti nebi *BPd, BPr*, v nebe patřiec *BOL*, není v *BL* (in coelum) – 13 bolest náruživú *BH, BL*] nemoc úřitnú *BOL*, bolest býti náramnú *BPd, BPr*

Kap. 3, 1 otevřev *BH a ost. pod.*] rozěviv *BOL*; zlořečil svému dni *BH a ost.*] pokle svůj den *BOL* – 4 nepýtaj *BH, BL*] nepykaj (!) *BOL*, neptaj *BPd*, neustanovuj... za slavný *BPr* (non requirat); ze svrchku *BH*, (se) *BL, BPd*] z výsosti *BOL*, není v *BPr*; v rozpomínání *BH, BL*] v které paměti *BOL*, v připomínání *BPr*, chybí v *BPd*; buď... ani projasněn *BH, BOL, BL*] nebuď osvícen *BPd*, nebývaj osvěcován *BPr*;

světlosti *BH, BL, BpD*] kterou světlostí *BOL*, světlem *BPr* – 5 omračte *BH, BOL* omrčte *BL*, zatmějte *BpD*, zastěňte *BPr*; zaměstnaj *BH, BL*, (zaměstknaj) *BpD*] přistihni *BOL*, zaneprázdni *BPr*; mrákota *BH a ost.*] mrákava *BOL*; buď pohřížen *BH, BOL, BL*] obalen buď *BpD*, zastřen buď *BPr* – 6 tu noc... měj *BH, BOL, BL*] nocí tú... vládní *BpD, BPr*; ve dnech celého roku *BH, BL*, (všeho léta) *BOL*] mezi dny ročními *BpD, BPr*; a ižádné chvály hodná *BH, BL*, (nedůstojná) *BOL*] aniž chvály hodná *BpD*, (ani) *BPr* – 8 zlořečte... zlořečie *BH a ost.*] klněte... klnú *BOL*; vzbuditi Leviatana *BH a ost.*] aby popúzeli dábla *BPr* – 9 mrákavú *BH, BOL*] mrákotú *BL a ost.*; vzeštie *BH, BL, BpD*] zabřezkovanie *BOL*, východu *BPr*; povstávajície zuoře *BH, BL*, (zářě) *BpD*] vzcházějície zóře *BOL*, nastávajícieho svitanie *BPr* – 10 jest nezavřela *BH a ost. pod.*] jest nesúz'la *BOL*; aniž jest otnesla *BH, BL*] a neotnesla *BOL*, aniž jest otjala *BpD*, ani odjal [den] *BPr*; tohoto zlého *BH, BL*] tohoto všeho zlého *BOL*, zlých věcí *BpD, BPr* – 11 v břiše *BH*] v životě mé mateře *BOL*, v maternici *BL*, v materničě *BpD*, v životě *BPr* (in vulva); z života *BH, BL*] z břicha *BOL, BpD, BPr* – 12 sem povíjan na kolenú *BH a ost.*] vzat sem na kolena chóvy *BPr*; sem přidojován *BH, BOL, BL*] sem krmen *BpD*, vykrmen sem *BPr* – 13 již byl bych skončav i mlčal *BH, pod. BL, BOL*] nynie usnuv mlčal bych *BpD*, (umra) *BPr* – 14 planie *BH, BOL, BL*] vzdělávají *BpD, BPr* – 15 vládnú zlatem *BH a ost.*] panují nad zlatem *BOL* – 16 proč sem nezhylnul jako nedochódče ještě v životě skryté *BH, (skrytém!) BL*] proč sem nezhylnul jako nechódče ještě v životě mateřině *BOL*, proč... neb jako nedochódčě skryté nezóstal bych byl *BpD*, (nebyl bych) *BPr*; anebo jakožto početi v životě, a neohlédali světla *BH, BL*] jenž jsú počati, a světa neohlédali *BOL*, nebo jako kteří počati jsúc neviděli sú světla *BpD*, aneb kteřížto počati jsúce neopatřili sú světla *BPr* – 17 nemilostiví *BH, BL, BpD*] násilníci *BOL*, nectní *BPr* (impíi); přestali jsú *BH, BL, BpD*] sú ostali *BOL*, přestávali sú *BPr*; ot svého búřenie *BH, BL*] své burdy *BOL*, ot búře *BpD*, od haněnie *BPr* (a tumultu); zstali úsilím *BH, BL*, (zustali) *BOL*] ustalí silú *BpD*, lidé bojovní silní vstavše *BPr* – 18 i ti, ktož jsú zde vězeli *BH, BOL, BL*] a někdy spojení spolu *BpD*, a dávno zjimaní spolu *BPr*; rovně bez násilě jsú. Neb již neslyšie *BH, BL*, (bez: rovně) *BOL*] bez truchlosti neslyšeli sú *BpD*, bez útiska neslychali sú *BPr*; násilníka *BH a ost.*] bezprávné pomoci *BOL* (exactoris) – 19 tam za rovno jsú a sluha svobodnen ote pána svého *BH*, (ode) *BL*] robotný i svobodný s svými pány rovně jsú *BOL*, tam jsú i sluha i svobodný ot pána svého *BpD*, tu jsú a služebník svobodný před pánem svým *BPr* – 20 biednému *BH, BL, BpD*] hubenému *BOL*, mizernému *BPr*; v trpkosti své duše *BH, BL*] v hořkosti své duše *BOL*, (bez: své) *BpD, BPr* – 22 poklad *BH a ost.*] poklady veliké z země *BOL*; když naleznú rov *BH, BL*, (hrob) *BpD*] když by našli hrob *BPr*, svému rovu *BOL* – 23 tomu každému muži *BH, BOL*] tomu muži *BL*, muži *BpD, BPr* (viro) – 24 otdechnu *BH, BL*] těžčě vzdychaji *BOL*, vzdychaji *BpD, pod. BPr* (suspiro); rozvodněnie vody *BH, BL, BpD*] rozvodnilé vody *BPr*, rozvodněné vody řevú *BOL*; takež jest *BH, BOL, BL*] tak *BpD, BPr* – 25 sem se bál *BH, BL, BpD*] sem se žásal *BOL*, sem se lekal *BPr*; sem se ustýdal *BH, BL, BpD*] sem se styděl *BPr*, sem se lekal *BOL* (verebar) – 26 sem vždy hověl *BH, BOL, BL*] sem shovieval *BpD*, sem nevěda se činil *BPr*; sem se tišil *BH, BL*] [sem] vždy tišil *BOL*, sem se upokojil *BpD*, sem pokojný byl *BPr*; božie *BH, BOL, BL*] není v *BpD, BPr* (není ve *Vg*)

(Píseň písní)

(Pís. 1-4)

Otištěno podle *BB*, která má znění 1. redakce stč. překladu bible. Varianty z *BOL, BL, BpD, BPr*. – Jotace zachovávána v krátkých slabikách všude kromě po *-j-*.

Kap. 1, 2 tĕ *BOI*] v *BB* vynech. – 8 prietelnic] prietelnicie *BB*, pod. 1,14, 2,10 a 13, 4,1 – 14 tvoji] tway *BB* — Kap. 2, 3 ovotce jeho *BOI*] jeho vynech. v *BB* – 9 zmilelec (srov. 1,13)] zmilecz *BB* – 10 zmilelý] zmileley *BB* – 12 hrdliččín] hrdličín *BB* – 17 stien] [tíeň *BB* — Kap. 3, 4 v dóm *BL*] *chybí* v *BB*, *BOI*; u pokoj *BOI*] v pokogi *BB* — Kap. 4, 1 galaádské] galadške *BB* – 8 korunována *BOI* a ost.] korunoua *BB* – 10 prieliš krásné] v *BB* napsáno dvakrát – 13 výpusti tvoji *BOI*] vypušt tway *BB* – 14 fistula] fíškula *BB*

Text *BB* je veľmi blízky textu *BOI* (1. redakce); oba nesou zřetelné stopy nejstaršího překladu této knihy (*BDr*), který využíval hojně emocionálních prvků (deminutiv, superlativů apod.). Již text *BL* překládá doslovněji a méně básnicky a má rubra a titulky, které člení text podle mystického výkladu. Rozdíly mezi *BL* a *BPd* nejsou příliš výrazné. *BPr* dosvědčuje nový překlad, odlišný hlavně po stránce lexikální.

Kap. 1, 2 drahé *BB*, *BOI*, *BL*] nejlepší *BPd*, *BPr* (optimis); z dievčie *BB*] dievčičky *BOI*, děvečky *BL*, mladice *BPd*, *BPr* – 3 potrhni mnú *BB*, *BOI*] trhni mnú *BL*, táhni mě *BPd*, *BPr*; obveselíme se tobě *BB*, *BOI*] obveselíme se i utěšíme se v tobě *BL*, radovati se budem a veseliti v tobě *BPd*, veseliti se budem a radovati v tobě *BPr* (exultabimus et laetabimur in te); pomniece prsi tvé *BB*, *BOI*, (na prsi) *BPr*] pamětlivi jsúce tvých prsí *BL*, *BPd* – 4 líbezná *BB*, *BOI*] krásná *BL*, *BPd*, výtečná *BPr*; stani cedroví *BB*, *BOI*, (stanové) *BL*] stánkové Cedar *BPd*, *BPr* – 5 nerodte se mně diviti *BB*, *BOI*] nerodte mne spatřovati *BL*, (znamenati) *BPd*, nehleďte na to *BPr*; váleli sú *BB*, *BOI*] bojovali sú *BL* a ost.; stráž strážnú *BB*] strážnú *BOI* a ost. (custodem) – 6 léháš *BB*, *BOI*] odpočíváš *BL* a ost. – 7 beř se *BB*, *BOI*] otejdi *BL*, jdi *BPd*, *BPr*; po sledu stádném *BB*, *BOI*] po sledu stád tvých *BL*, (bez: tvých) *BPd*, po šlepějich stád tvých *BPr* – 8 a vozóm faraónským *BB*, *BOI*] na voziech faraónových *BL*, (u voziech) *BPd*, *BPr* (in curribus Pharaonis) – 9 jahódky tvú líci *BB* a ost. pod.] líce tvé *BL*; hrdličie *BB*, *BOI*, *BL*] hrdličě *BPd*, hrdličky *BPr* – 10 spojené *BB*, *BOI*, *BL*] povjéné *BPd*, proražované *BPr* (vermiculatas) – 11 drahé kořenie... nardus *BB*, *BOI*] nardus mój *BL*, *BPd*, kořenie jménem nardus *BPr* (nardus mea) – 12 uzal *BB*, *BOI*] uzlík *BL*, snopek *BPd*, snopček *BPr*; batík *BB*, *BOI*] milý *BL* a ost. (pod. dále) – 13 zmilelec *BB*] zmilelý *BOI*, *BL*, milý *BPd*, *BPr* – 14 prietelnicie *BB*, *BOI*, *BPd*] prietelnička *BL*, prietelkyně *BPr*; všěcka *BB*] toť *BOI*, aj ty *BL*, *BPr*, v *BPd* není opakováno; holubičie *BB*, *BL*, *BPd*] holubie *BOI*, jako holubičky *BPr* – 15 choti *BB*, *BOI*] zmilelý *BL*, *BPr*, milý *BPd*; lepý *BB*, *BOI*, *BL*] výtečný *BPd*, *BPr*; postélka *BB*, *BOI*, *BL*] ložce *BPd*, *BPr*; ktvúcie *BB*, *BOI*, *BL*] stkvúcie *BPd*, *BPr* (floridus) – 16 lemiezi naši *BB*, *BOI*] lemiezi domu našeho *BL*, lemiezové domów našich *BPd*, (krokve) *BPr* (tigna domorum nostrarum); předlaženie *BB*, *BOI*] opaženie *BL*, *BPr*, sklepové *BPd* (laquearia)

Kap. 2, 1 polský *BB* a ost.] polní *BPr* (pod. dále); údolnie *BB*, *BPd*, *BPr*] podolnie *BL*, leský *BOI* – 3 hrdlu *BB*, *BOI*, *BPd*] srdci *BL*, ustóm *BPr* (gutturi) – 4 milosrdie *BB*, *BOI*] lásku *BL* a ost. – 5 otýkajte *BB*, *BOI*, *BPr*] otýčejte *BPd*, ozdobte *BL* – 6 přitulí *BB*, *BOI*, *BPd*] obejměť *BPr*, v *BL* celý verš *chybí* – 7 zmileličě *BB*] zmilelici *BOI*, zmileličce mé *BL*, zmilelé *BPd*, milé mé *BPr* – 9 hlédaje... patřě *BB*, *BOI*] hlédaje... prohlédaje *BL*, hledě... prohlédaje *BPd*, (...vyhlédaje) *BPr* – 10 pospěj *BB*] pospěš *BOI* a ost.; výtečná *BB*, *BOI*, *BL*] krásná *BPd*, *BPr* – 11 přěšla *BB*, *BL*, (prz [ř]ia) *BOI*] pominula *BPd*, *BPr*; přěběhl i odšel *BB*, *BOI*, *BL*] odšel i odstúpil *BPd*, pomínul a odšel *BPr* – 12 kvietičko *BB*, *BL*] kvietie *BOI* a ost.; diela v viniciech *BB*, *BOI*] řezby *BL*, obřezování vinic *BPd*, *BPr* (putationis) – 13 fíkové dřěvo *BB*, *BOI*] fík *BL* a ost.; zárodky *BB*, *BOI*] prvnie ovoce *BL* a ost.

(grossos); choti krásná *BB*, *BOL*] krásná *BL*, *BPd*, výtečná *BPr* – 14 v dúpi zednej *BB*] v dúpi v zedném *BOL*, v dúpatech zedných *BL*, v dúpatech hrázě *BPd*, v děrách ohrady *BPr* (in caverna maceriae) – 15 lišencě *BB a ost.*] lišky *BPr*; malé *BB*, *BL*, *BPr*] mladé *BOL*, malitké *BPd*; hubie *BB*, *BOL*, *BL*] kazie *BPd*, *BPr* – 17 dolóv se chýlí stien *BB*, *BOL*] dolóv se chýlé stienové *BL*, neuchýlé se stienové *BPd*, (nenachýlé se) *BPr*; roven *BB*, *BOL*] podoben *BL a ost.*; kolúchovi jeleniemu *BB a ost.*] mladému jelenku *BPr*

Kap. 3, 2 vztočím se po městu *BB*, *BOL*] obejdu město *BL a ost.*; po třiedách *BB*, *BOL*, *BL*] po rynecích *BPd*, *BPr* (per vicos et plateas) – 3 stěhli *BB*, *BOL*] ostřiehají *BL a ost.* – 4 od nich odjidech *BB*, *BOL*] je projidech *BL*, je přejidech *BPd*, pomínula sem je *BPr*; lapich *BB*, *BOL*, *BL*] držala sem *BPd*, chopila sem se *BPr*; dokud sem jeho nedovedla *BB*, *BOL*] donidž neuvedu jeho *BL*, (dokavadž) *BPr*, až uvedu jej *BPd*; rodilicě *BB*, *BOL*] roditedlnice *BL*, *BPd*, rodičky *BPr* – 6 všelikého drahého prachu *BB*, *BL*, (všeho) *BOL*] všelikého prachu apatekářova, složeného z rozličných věcí *BPd*, *BPr* (universi pulveris pigmentarii) – 7 toť, posteli *BB*, *BOL*] aj, postélku *BL*, *BPd*, aj, ložce *BPr*; najsilnějších hrdin izrahelských *BB*, *BOL*, (z Izrahele) *BL*] silných... z najsilnějších izrahelských *BPd*, (lidu izrahelského) *BPr* – 8 k válkám *BB*, *BOL*] k bojóm *BL a ost.*; uměli *BB*, *BOL*] přeuměli *BPd*, najučenější *BL*, *BPr* – 9 pokojk *BB*, *BOL*] pokojík *BL*, pokojíček *BPr*, večeradlo *BPd* (ferculum) – 10 lože *BB*, *BOL*] odpočívadlo *BL a ost.*; i opal... milosrdie *BB*, *BOL*] i opal svrchu i okolo zlatem (!) hlavu a prostředek drahotú prostřel (prostřed) *BL*, a opal svrchu i okolo zlatohlavem a u prostředku drahé věci rozestřel *BPr*, vstupování zlatohlavné z obecné lásky prostřel jest *BPd* (ascensum purpureum, media charitate constravit) – 11 užíte *BB*] užřete *BOL*, opatřte *BL*, ohlédajte *BPd*, pohlédte *BPr*; veselé *BB a ost.*] utěšení *BL*

Kap. 4, 1 tak velmi krásná *BB*, *BOL*] krásná *BL a ost.* (pulchra); krásná *BB*, *BOL*, *BPd*] krásná i ozdobená *BL*, krásná a převýtečná *BPr* (pulchra); sú sešly s hory *BB*, *BOL*] sú vzešly na hory *BL*, sú vstúpily s hory *BPd*, vycházejí z hory *BPr* (ascenderunt de monte) – 2 z napajadl *BB*, *BOL*] z umyvadla *BL*, *BPd*, z kupadla *BPr* (de lavacro) – 3 věnček *BB*, *BOL*] točenice drahého hedvábie *BL*, točenice *BPr*, šnórka *BPd* (vita coccinea); slovce *BB*, *BOL*] výmluva *BL*, výmluvnost *BPd*, řeč *BPr*; křížěl *BB*] křížela *BOL*, křížala *BPr*, úlomek *BL*, *BPd* (fragmen) – 4 šije *BB a ost.*] hrdlo *BPr*; hrdin *BB*, *BOL*] silných *BL a ost.* – 5 jako dva jeleni a jako dva srní blížencě *BB*, *BOL*] jako dvě lanicě (lawici) a dvě srněcie blížence *BL*, jako dvě lanicě, srní blíženci *BPr*, jako dvě telátčě, divoké kozy blíženci *BPd* (sicut duo hinnuli caprae gemelli) – 6 dokud se den výší *BB*, *BOL*, *BL*] dokudž se den nenakloní *BPd*, dokavadž nevyvýší se den *BPr*; a dolóv se chýlí stien *BB*, *BOL*, (chýlé stienové) *BL*] a neschýlé stienové *BPd*, a sklonie se stienové *BPr*; kdež jest myrra *BB*, *BOL*] myrry *BL a ost.* (myrrhae); tu, kdež jest kadidlo *BB*, *BOL*] kadidla *BL a ost.* (thuris) – 9 sestřičko *BB*, *BOL*, *BPr*] sestro *BPd*, v *BL* chybí; očkem *BB*, *BOL*] okem *BL a ost.*; vláskem *BB*, *BOL*] vlasem *BL a ost.* – 10 krásné *BB*, *BL*] kraššie *BOL a ost.*; drahé vóně *BB*, *BOL*, *BL*] vonné věci *BPd*, *BPr* (aromata – pod. dále) – 12 zahrádka súžená *BB*, *BOL*] zahrada zavřená *BL a ost.*; znamenaná *BB*, *BOL*, *BPd*] zapečetěná *BL*, *BPr* (signatus) – 13 vypustí tvoji *BOL*, (vypust tvój) *BB* (*omylem*)] vypuštěvání tvá *BL*, pod. *BPr*, vypukání tvá *BPd* (emissiones tuae); jablečným *BB*, *BOL*] jabloňovým *BL*, pod. *BPr*, jablečným *BPd* – 15 studnicě zahradná, studnicě hluboká *BB*] jen: studnicě zahradná hluboká *BOL*, studnicě zahradně, prohlubně *BPd*, (zahrad) *BPr*, (zahrad a) *BL* (fons hortorum, puteus); plovú bystřě *BB*] plovú hlubocě a bystře *BOL*, bystře tekú *BL*, tekú *BPd*, plynú s prudkostí *BPr* (fluunt impetu) – 16 prodmi *BB a ost.*] prověj *BPr*; ať plovú *BB*, *BOL*] ať plynú *BPr*, a potekúť *BL*, a potekúť *BPd*

(Jonášovo prorocství)

(Jon. 1-4)

Otištěno z *BM*, jejíž znění patří k 2. redakci stč. překladu bible. Varianty z *BOI*, *BL*, *BPd*, *BPr*. – Ojedinelé případy jotace v krátkých slabikách byly potlačeny.

Kap. 2, 5 Zavržen]zawřien *BM* – 6 Okličily] pův. Oklicili v *BM* pozd. opraveno na Obklicili — Kap. 4, 5 slunce] pův. řiuce opraveno v *BM* pozdějším nadepsáním na slunečné

Text *BM* je nejbližší znění *BL* (2. redakce), ale má společné prvky i s *BPd* (3. redakce). Jsou tu zřetelné rozdíly vzhledem k *BOI* (1. redakce); jde skutečně o nový překlad. Méně zřetelný je přechod od 2. redakce k 3. redakci; svědčí to o stabilizaci jakéhosi oficiálního textu 15. stol. Také *BPr* (4. redakce) zde poměrně plynule navazuje na 3. redakci (inovace převážně jen lexikální).

Kap. 1, 3 před hospodinem *BM*, *BOI*, *BL*] od tváři páně *BPd*, *BPr*; před obličejem božím *BM*, *BL*] od tváři páně *BPd*, *BPr*, před hospodinem *BOI* (*pod. dáte*) – 4 tápáše ústavně *BM*, *BL*] tápáše *BOI*, bieše v nebezpečenství dán ku potření *BPd*, bieše nebezpečen, aby nebyl ztroskotán *BPr* – 5 vzbáchu se *BM*, *BL*] užasechu se a bojiechu se *BOI*, báli sú se *BPd*, *BPr*; dřiemáním velikým a těžkým *BM*, *BL*] dřiemáním těžkým *BOI*, (velikým) *BPr*, spáním těžkým *BPd* (sopore gravi) – 6 zprávece korábový *BM*, *BL*, *BPr*] zprávcě *BPd*, korábník *BOI* (gubernator); co tě dřiemanie trápí *BM*, *BOI*, *BL*] co ty se dřiemáním trápíš *BPr*, co se ty spáním obtěžuješ *BPd* – 7 by se... dalo *BM*, *BL*] by se... stalo *BOI*, by... bylo *BPd*, *BPr* – 8 pro koho *BM*, *BOI*, *BL*] pro čí příčinu *BPd*, (pro kterou) *BPr* (*cuus causa*); obchod *BM*, *BL*, *BPr*] řemeslo *BOI*, dílo *BPd* (*opus*) – 11 na ně *BM*, *BL*] na ně mnoho *BOI*, není v *BPd*, *BPr* – 12 přišla jest na vy *BM*, *BOI*, *BL*] jen: na vás *BPd*, *BPr* – 13 ploviechu... zase *BM a ost.*] obracováchu vesly *BPr* (*remigabant*); nadýmáše se *BM a ost.*] dmiěše se *BOI* – 14 v bezživoti muže *BM*, *BL*, *BPd*, (člověka) *BPr*] v duši mužě *BOI* (*in anima viri*) – 15 vrhli sú ho *BM*] vrhli *BPr*, uvrhli *BOI*, *BL*, pustili sú *BPd*; od búřenie *BM*, *BL*] od kloktánie *BOI*, ot vrěnie *BPd*, *BPr*

Kap. 2, 3 z zamúcenie *BM a ost.*] z smutka *BOI*; hospodin *BM*] v *ost.* není; uslyšal jest *BM*, *BL*] uslyšal si *BOI*, *BPd*, *BPr* (*exaudisti*) – 4 do hlubiny *BM a ost.*] do hlubokosti *BPd*; vlny tvé i klokoči tvoji *BM a ost.* *pod.*] hlubiny tvé a vlny tvé *BPd* (*gurgites tui et fluctus tui*) – 7 k koncóm hor *BM*, *BL*, *BPr*] konec hor *BOI*, ku posledkóm hor *BPd* (*ad extrema montium*); z porušení *BM a ost.*] ze shnitie *BOI* (*de corruptione*) – 8 súžena bieše *BM*, *BL*, *BPr*] se sužováše *BPd*, jest nuzena *BOI* – 11 vyvrať jeho! *BM*, *BOI*, *BL*] není v *BPd*, *BPr* (*neni ve Vg*)

Kap. 3, 4 jednoho dne *BM*] cesty jednoho dre *BL*, *BPd*, (cestu) *BPr*, přes jeden den *BOI* (*itinere diei unius*) – 5 přikázali sú *BM*, *BL*] skázali *BOI*, povolali sú *BPd*, *BPr* (*praedicaverunt*) – 6 došlo jest *BM*, *BL*, *BPd*] přišlo jest *BOI*, *BPr* – 7 dobytčata, volové i bravové *BM*, *BL*, (hovada i...) *BPd*, *BPr*] skot a volové a dobytek *BOI* (*iumenta et boves et pecora*) – 8 přikryti budte *BM*, *BL*] přikryté se pytli *BOI*, *BPr*, oděni budte pytli *BPd* (*operiantur saccis*) – 9 zda... navrátí se *BM*, *BOI*, *BL*] navrátí-li se *BPd*, odvrátí-li se *BPr*; od prchánie hněvu svého *BM*, *BL*] ot prchlivosti hněvu svého *BPd*, *BPr*, od svého prchánie *BOI* (*a furore irae suae*)

Kap. 4, 1 steskl jest sobě... steštění n *BM*, *BOI*, *BL*] mütíl se jest zamúcením *BPd*, trápen jest trápením *BPr* (*afflictus est afflictione*) – 2 hospodine *BM*] hospodine,

rač slyšeti *BOL*, pane, točíš rač slyšeti *BL*, pane *BPd*, *BPr* (Domine); slitovámie maje *BM*, *BL*, *BPr*] smiluje sě *BOL*, otpúštěje *BPd* – 5 proti straně na vchod slunce *BM*, *BPr*] proti vchodu sluncě *BOL*, *BPd*, proti straně vchodslunečnie *BL* – 6 vzrostl jest nad hlavu *BM*, *BL*, *BPr*] sstúpil na hlavu *BOL*, vstúpil jest nad hlavu *BPd*; aby chránil jeho od vedra *BM*, *pod. BL*] aby... bránil jeho, točíš ot vedra *BOL*, aby... chránil jeho *BPd*, *BPr* (ut... protegerent eum); neb se bieše upracoval *BM a ost.*] neb bieše pracoval *BPd*, *BPr* – 7 od počátka svítanie *BM*, *BL*, *BPr*] v svítanie *BOL*, na vcházení svítanie *BPd*; udeřil jest *BM*, *BOL*, *BPr*] udeřil, točíš podhryzl jest *BL*, urazil jest *BPd* – 8 pálěše jej vedro *BM*, *BL*, *BPr*] rozežže sě *BOL*, pálěše sě *BPd*; žádáše Jonáš *BM*, *BL*] prosieše *BOL*, *pod. BPd*, *BPr* – 9 zdá-liť se, Jonáši, ... z břech-tana *BM*, *BL*, (*bez. Jonáši*) *BOL*] zdali sě ty dobře hněváš nad břechťankem *BPd*, (*pro břechťan*) *BPr* – 10 ty samého želěš břechťana *BM*, *BL*] ty želěš břechťana *BOL*, (*nad břechťanem*) *BPr*, ty žalost máš nad břechťankem *BPd*; z něhožto jsi neusiloval *BM*, *BL*, (*v němžto*) *BOL*, (*v němžs*) *BPr*] v němžtos nepracoval *BPd*; jest se narodil *BM a ost. pod.*] se zplodil *BPr* – 11 a velíš mně pak neodpustiti *BM*, *pod. BOL*, *BL*] a já pak nemám odpustiti *BPd*, a já pak neodpustím *BPr* (*et ego non parcam*); Ale odpustím... jméno mé *BM*, (*tvé*) *BL*] *v ost. není* (*ve Vg není*)

(Janova pašije)

(Jan 18-19)

Otištěno znění *NzK*, které patří k 2. redakci stč. překladu bible. Varianty z *BDr*, *BOL*, *BL*, *BPd*, *BPr* a z evangeliářů *EZ* a *EO*. – Stav jotace ponechávám podle rukopisu, potlačena po *-j-*, kde už porušena.

Kap. 18, 1 Ježíš] g. *NzK* (*tak i dále*) – 22 jeden] gedem *NzK* – 27 ihned] yhed *NzK* – 28 od Kairfášě *EZ*] k kayfašjowi *NzK* (*chybně*) – 38 vyjide (*srov. 19,4-5*)] wyde *NzK* — Kap. 19, 2 a rúchem zlatohlavovým oděchu jej *BL*] *chybí v NzK* – 14 jako v šestú hodinu *BL*] *chybí v NzK* – 23 a sukni *EO aj.*] a šuknie *NzK* – 28 věda] wida *NzK* (*sciens*)

Text *NzK* (hláskově starobylý) stojí nejbliže znění *BL* (2. redakce). Jde o nový překlad, jak ukazují na jedné straně rozdíly proti *BOL* (1. redakce) a na druhé straně vztah k *BPd* (3. redakce). Diference svědčící o úpravě textu jsou zde mezi *BOL* a *BDr*, i když jsou menší než v evangeliu Matoušově. Nesouhlasí zde však znění *BDr* a *EZ*. Text *EO* reprezentuje svébytný překlad charakteristický pro evangeliář. *BPr* (4. redakce) navazuje zde převážně na tendence 3. redakce s využitím mladších lexikálních prvků a výkladového překladu.

Kap. 18, 1 povědě *NzK a ost.*] vymluvi *BDr*, *BOL*, *není v EZ*, *EO*; přes prúd *NzK*, *BL*] za potok *EO*, *BDr*, *BOL*, (přes) *BPd*, *BPr*, přes ručej *EZ* (*trans torrentem*); Cedrový *NzK*, *BDr*, *BOL*, *BL*] Cedron *EZ*, *EO*, *BPr*, Cedronový *BPd* – 2 vcházěše *NzK*] chodieše *EO a ost.*, chodieváše *BL*, schodil sě jest *EZ* – 3 bieše vzal *NzK*, *EO*, *BL*] pojel jest *EZ a ost. pod.*; zástup *NzK a ost.*] tovařistvo *EZ*, zbor *EO*; od biskupón a od zákonníkov *NzK*, *BL*, *BPd*, *BPr*] ot biskupón a ot licoměrníkuov *EZ*, (a ot duchovníkov) *BDr*, *BOL*, ot kniežat a zákonníkov *EO*; s laternami *NzK a ost.*] s lucernami *EO*, *BPr*, s sviecný *EZ*; s oděním *NzK*, *EO*, *BL*] s oděními *EZ*, s orudím *BDr*, s oružím *BOL*, *BPd*, s brani *BPr* (*cum armis*) – 4 kteréž příštie biechu na něho *NzK*, *BL*, *BPd*] jež biechu přichodná naň *EZ*, čsož přijiti jmělo naň *EO*, (*keré... měly*) *BPr*, čso sě jmá státi nad ním *BDr*, *BOL* – 5 Nazaretského *NzK a ost.*] Nazarenského

EZ, BDr – 6 odjidechu zpět *NzK, BL*] otjidu zasě *EZ*, odstúpichu zasě *BDr, BOL*, (postúpichu) *BPd*, postúpili zpět *BPr*, padli na vznak *EO* – 10 vytrže *NzK, BL, BPr*] vytaže *EZ*, vyňal *EO*, vyně *BDr, BOL, BPd*; zbi *NzK, BL*] udeři *EZ a ost. pod.*; sluhu... služě *NzK, EZ, BL, BPd*] sluhu... služebníkovi *EO*, na panoši... panoši *BDr, BOL*, služebníka... služebníkovi *BPr* – 11 pust *NzK, BL*] vpust *EO*, včiniž *EZ*, včih *BDr, BOL*, vetkni *BPd*, vstrč *BPr* – 12 zástup a služebníci *NzK*] zástup a kniežě třidcát rytieřov a sluhu židovské *EZ*, zbor a knieže a služebníci Židov *EO*, zástup i tribun i sluhu židovské *BDr, BPd*, (a tribuni) *BOL*, zástup a tribun a služebníci židovští *BL*, (zběh a úředníci) *BPr* (cohors ergo et tribunus et ministri Judaeorum); popadechu *NzK a ost. pod.*] polapichu *BDr, BOL*, jali *BPr* – 14 úžitečné *NzK, BL, BPr*] slušno *EZ*, hodno *EO*, hodné *BDr, BOL, BPd* (expedit); aby jeden... za lid *NzK a ost.*] jednomu člověku umřieti za lid *EZ, EO*; a netoliko... v jednotu *NzK*] v *ost. není* (ve *Vg není*) – 16 ve dveřích vně *NzK*] u dveří vně *BL, BPr*, vně přede dveřmi *BDr, BOL, BPd*, u dveří napřed *EO*, u vrat zevnitř *EZ*; vrátněj *NzK a ost.*] vrátnici *EO*, vrátnému *BL* – 17 dievka vrátná *NzK a ost.*] dievka vrátniči *EO*, služebnicě vrátná *BDr, BOL* – 18 sluhu a úředníci *NzK*] sluhu a panoše *EZ*, pacholci i služebníci *EO*, panoše i sluhu *BDr, BOL*, sluhu i učedníci *BL*, sluhu i přísluhující *BPd*, služebníci a pacholci *BPr* (servi et ministri); u uhle *NzK, BL*] při uhli *BPd*, podlé ohně *EZ*, u ohně *BPr*, u trnie *EO*, u žeřevie *BDr*, u řeřevie *BOL* (ad prunas); zima *NzK a ost.*] studeno *EZ, BPr* – 20 v školách *NzK*] ve škole *BDr, BOL, BL, BPd, BPr*, v škole židovské *EO*, v sňatce *EZ* (in synagoga); v skryši *NzK*] skrytě *EO*, v skrytě *BL, BPd*, v tajně *EZ*, tajně *BDr, BOL, BPr* (in occulto) – 22 při tom stoje *NzK, BL*] stoje tu *BPr*, stoje *EO, BOL*, přistoje *EZ, BPd*, *není v BDr* (assistens) – 23 vydaj *NzK a ost.*] daj *EZ*, učih *BDr, BOL* – 24 posla jej *NzK*] posla jej... svázána *EZ, BDr*, (svázaného) *EO a ost.* – 25 Šimon Petr *NzK a ost.*] Petr *EZ, BDr, BOL* – 26 prietel *NzK a ost.*] rodic *EZ, BDr, BOL, BPd* (cognatus) – 28 od Kaifáše na radní dóm] k Kaifášovi na radní dóm *NzK, BL* (*chybně*), od Kaifáše v sien *EZ*, do domu radného ot Kaifáše *BPd, pod. BPr*, do rothauzu k Pilátovi *EO*, před Piláta na súd *BDr, BOL* (a Caipha in praetorium); aby sebe nepoškvrnili *NzK a ost. pod.*] aby se neoprznili *BDr, BOL*; beránka *NzK*] beránek *EZ, BL, BPd*, beránek velikonoční *EO*, přěsnicě *BDr, BOL*, chleby nekvašené *BPr* (Pascha) – 29 žalobu vedete *NzK, EO, BL, BPr*] žalobu přinášíete *BPd*, omluvu nesete *EZ*, (vinu) *BDr, BOL* – 30 zločinitel *NzK, EO, BL*] zlodějcě *EZ, BOL*, zledějcě *BDr*, zločince *BPd, BPr* (malefactor); nedali bychom *NzK a ost. pod.*] nepodali bychme *EZ*, neotdali bychom *BDr, BOL* – 31 neslušie *NzK, BL, BPd, BPr*] jest nelzě *EZ*, nenie lzě *BDr, BOL*, se nehodí *EO* (non licet) – 32 znamenajice *NzK*] znamenaje *EZ a ost.*, zjevuje *EO* – 33 v dóm *NzK*] v dóm radní *BL, BPd*, do radného domu *BPr*, v sien *EZ*, do rothauzu *EO*, do súda *BDr, BOL* (*pod. dále*) – 35 lid *NzK a ost.*] národ *EZ*; biskupové tvoji *NzK a ost.*] pontifices *Vg*, pontifices tui *Sixtinský text 1590*; dali sú *NzK a ost.*] podali jsú *EZ, BDr, BOL* – 36 bránili by mne *NzK, BDr, BOL, BPr*] bránili by *BL, BPd*, by obránili *EZ*, by bojovali *EO* (decertarent); abych nebyl dán *NzK, BL, BPd*] abych nedán byl *EO*, že bych nebyl poddán *EZ*, abych nebyl vdán *BDr, BOL*, abych nebyl vydán *BPr*; královstvie mé nenie odsud *NzK a ost. pod.*] královstva mého nenie zde *EZ*, království mé nenie tuto *EO* – 39 abych... pustil *NzK, EZ, EO*] abych... propustil *BDr a ost.*, abych... propustil vězně *BPr* (*pod. dále*)

Kap. 19, 1 skrúti *NzK a ost.*] popade *EZ*, vzal *EO*, vzav *BPr* (apprehendit) – 4 aj, vyveduť *NzK, BL, BPd*, (vyvedu) *BPr*] aj, veduť *EO*, aj zři, vedu *EZ*, tof... vedu *BDr, BOL* – 5 zlatohlavové rúcho *NzK a ost.*] zlatohlavový oděv *EO*, pavlačité rúcho *EZ* – 11 by tobě nebylo dáno shóry *NzK, pod. BL, BPr*] byť nebyla dána z výsosti *BDr, BOL*, jedno by tobě dáno bylo ze svrchka *EZ*, (ač by... svrchu) *EO*, leč by

jedne byla tobě dána se svrchku *BPd*; jest dal tobě *NzK a ost.*] jest poddal tobě *EZ*, zradil tobě *EO*, jest k tobě vdal *BDr* – 12 a od té chvíle *NzK, BL, BPd, BPr*] a ottud *EZ, pod. BDr, BOL*, a protož *EO* (et exinde); protiví se *NzK a ost.*] odpovídá *BDr, BOL* – 13 na stolici súdněj *NzK a ost.*] na stolici *BDr, BOL*, za súdci *EZ*, na súdč *EO* (pro tribunali); Gabata *Nzk a ost.*] Golgata *EO, BOL, BPd, BPr* – 14 a to se dějieše *NzK a ost.*] a bieše *EZ, pod. EO, BPr* – 15 ukřižuj jej *NzK, EZ*] vezmi jeho a ukřižuj jej *EO*, vezmi, vezmi, ukřižij jej *BDr*, (a ukřižuj) *BOL, BPd, BPr*, zdvihni, zdvihni, ukřižuj jej *BL* (tolle, tolle, crucifige eum) – 17 a nesa sobě *NzK, BL, BPd*] a nesa na sobě *EZ*, an sobě nesa *BDr*, (a on na sobě) *BOL*, (a on) *BPr*, a nesúce jemu kříž *EO*; popravné *NzK, BPr*] Calvarie *EZ, EO*, lebné *BDr, BOL, BL, BPd* (Calvariae) – 19 vinu jeho *NzK, BDr, BOL, BPd*] vinu *BL*, věst *EZ*, nápis *EO, BPr*; položil na kříži svrchu *NzK, BL*] vstavil na kříž svrchu *BPd*, položil na kříž *EZ*, postavil na kříži *EO*, vstavil na kříž *BDr, BPr*, (nad ten) *BOL* – 20 to písmo *NzK a ost.*] tuto věst *EZ*, ten nápis *EO, BPr*; blízko *NzK*] blízko města *EO*, (od města) *BL, BPr*, bliz u města *EZ*, (ot města) *BDr, BOL, BPd* – 23 diely *NzK a ost.*] čiesti *EZ*, strany *EO*; nešitá *NzK*] nešitedlná *EZ*, nezšivaná *EO*, nesšivaná *BL, BPd, BPr*, nepošivaná *BDr, BOL* (inconsutilis); se svrchku setkaná skrzě *NzK*] svrchu potkaná (poktkana) všudy *EZ*, na vrchu tkaná všecká *EO*, svrchu jedno zetkaná *BDr*, (všecká zetkaná) *BOL*, od vrchu setkaná vše skrze *BL*, (všecká) *BPd*, od vrchu vše naskrze svěžená *BPr* (desuper contexta per totum) – 24 řekli sú sami k sobě *NzK, BL*] řechu k sobě *EZ*, vecechu vespolek *EO*, (mezi sebú) *BDr, BOL, BPd*, řekli mezi sebú *BPr*; nerozdělujme *NzK, BL*] nerozřezijme *EZ*, neroztrhujmy *EO, BPr*, nerozdierajmy *BOL, BPd*, (Nerozragmy) *BDr* (non scindamus); na rúcho mé pustili sú *NzK*, (na oděv mój) *BL*] na rúcho mé púščeli *EO*, na mém rúšě metalí sú *EZ*, (o mé rúcho) *BDr, BOL*, (na mój oděv) *BPd*, (o muoj oděv) *BPr* – 25 Kleofé *NzK a ost. pod.*] Kleofášova *EZ, BPr*, Kleofova *BDr, BOL* – 27 za svú *NzK, BDr, BOL*] v svú *EO, BPd*, v svá bydla *EZ*, na svú práci *BPr, není v BL* – 28 žiezním *NzK a ost. pod.*] pil bych *BDr, BOL* – 29 osudie *NzK, BL, BPd*] sudec *EZ*, sud *BDr, BOL*, bečka *EO*, nádoba *BPr*; bieše... postaveno *NzK a ost. pod.*] položena bieše *EO*, bieše *BDr, BOL*; podáváchu *NzK, BPd*] podachu *BDr, pod. BOL, BL, BPr*, dali *EO*, poskytu *EZ* – 30 bieše přijal *NzK, BL*] přije *EZ, BPd*, přijal *EO*, vzě *BDr, BOL*, okusil *BPr*; dokonáno jest *NzK a ost.*] svrchováno jest *EZ*; nakloniv *NzK a ost.*] nachýliv *BDr, BOL*; dal jesti duch *NzK*] dal jest ducha *BL*, vypustil duch *EO, BDr, BOL*, (duši) *BPd, BPr*, pusti duši *EZ* (tradidit spiritum)

(Pavlovo obráčení)

(Skutk. 9,1-30)

Otištěno podle *BŠ* (fotokopie s. 850), jejíž text patří k 3. redakci stč. překladu bible, ale má četné zvláštnosti. Varianty uvedeny z *BOL* (v této části znění 2. redakce), *BL, BPd, BPr* a částečně (v. 1-22) z *EO*. – Rkp *BŠ* je psán diakritickým pravopisem a v hojně míře označuje délku samohlásek (tu zachováváme); v krátkých slabikách rukopis jotaci už vůbec nemá.

1 přistúpil] za tím v *BŠ* škrtnuto ět (tak i dále častěji) – 2 nalezl-li by] nalezliby *BŠ* – 6 třesa] treša *BŠ* – 7 jdiechu *BL aj.*] gedie^v *BŠ, BOL* (comitabantur)

Text *BŠ* slučuje různé překladatelské tendence 15. stol. Není vyhraněný; má četné korektorské zásahy. Představuje typ nereprezentativního, užitékoveho biblic-

kého kodexu (má hojně zkratky, krácený text apod.). Rozptyl variant u této ukázky, pokud jde o celé bible, není veliký. *BOL* zde totiž má znění 2. redakce a ani texty *BL* a *BPd* se příliš nevzdalují. Nijak zvlášť pronikavé nejsou ani úpravy pořadatelů *BPr*. Vymyká se zde jen text *EO* (text evangeliářový), na který na některých místech navazuje znění *BPr*.

1 bitími *BŠ*, *BPd*, (bitím) *BPr*] mordem *EO*, ukrutnostmi *BOL*, *BL* (*caedis*) – 2 k sborům židovským *BŠ*] do škol židovských *EO* a *ost.*, do škol *BPr* (*pod. dále*) – 3 světlo *BŠ*, *EO*, *BPr*] světlost *BOL*, *BL*, *BPd* – 4 mi se protivíš *BŠ* a *ost.*] mě trýzníš *EO* (*pod dále*) – 5 zpíečiti se *BŠ*, *BOL*] zpěčovati se *BL*, *BPd*, *BPr*, bojovati *EO* – 6 divě se řekl *BŠ* a *ost.*] boje se vece *EO*, *BPr*; co mi kážeš činiti *BŠ*, *BOL*, *BL*, (učiniti) *BPr*] čso mne chceš učiniti *EO*, co chceš, abych činil *BPd* (*quid me vis facere*) – 7 zstrašení jsúce *BŠ*, *BL*] strašeni (!) *EO*, třaseni súce *BOL*, jsú zhoženi *BPd*, ohromeni *BPr* (*stupefacti*) – 8 mezi rukama jeho táhnúce *BŠ*, (*jen: rukama*) *BOL*, *BL*] popadše jej v ruce *EO*, pojemše jej za ruku *BPd*, pojavše jej za ruce *BPr* (*ad manus illum trahentes*) – 12 vcházejícího *BŠ* a *ost.*] vchodíce *EO*, an přišel k němu *BPr* – 13 kterak mnohé zlé věci... učinil *BŠ*] kterak mnoho zlého činil *EO*, *BPr*, co jest zlého... učinil *BOL*, *BL*, (mnoho zlého) *BPd* (*quanta mala fecerit*) – 14 svázati *BOL*, *BL*, *BPd*, aby jimal *BPr*; vzyvají *BŠ*, *BPr*] nazývají *EO* a *ost.* – 15 osudie vyvolené *BŠ*] bečka zvolená *EO*, sud vyvolenie *BOL*, *BPd*, (vyvolený) *BL*, nádobú vzvolenú *BPr* (*vas electionis*); před králi a před pohany *BŠ*] před králi i před lidmi *EO*, před pohany i před králi *BOL* a *ost.* (*coram gentibus et regibus*) – 17 vkládaje jemu ruce *BŠ*] vloživ jemu ruce *EO*, (naň) *BOL*, *BPd*, vložil naň ruce *BL*, položiv ruce naň *BPr* – 18 lupiny *BŠ* a *ost.*] šupiny *EO*; viděníe přijal *BŠ*] přijal jest zrak *BPr*, zrak vzal *EO* a *ost.* – 20 kázáše Ježíše *BŠ*, (kázal) *EO*] vyznával Ježíše *BPr*, kázáše pána Ježíše potvrzuje *BOL*, *BL*, (jistě) *BPd* (*praedicabat Jesum*) – 21 vybijíte... ty *BŠ*, *BOL*, *BL*] vybojováte... ty jisté *EO*, vybojoval... ty *BPr*, výboj činíte nad těmi *BPd* (*expugnabat... eos*); aby je svieže přivedl *BŠ*] aby sviež je vedl *BOL*, *BL*, (svázané) *BPd*, *BPr*, aby svázané přivedl je *EO* – 22 potvrzuje *BŠ*, *BPr*] potvrzuje toho *BOL*, *BL*, svědče *EO*, jistě *BPd* – 24 úkladové *BŠ*, *BPr*] nepřiezni *BOL* a *ost.*; ostřieháchu i bran *BŠ*, (*bez: i*) *BPd*] ostřiehali také i bran *BPr*, stěžiechu {*trziechu*} u bran *BOL*, (ho u bran) *BL* – 26 přivinúti *BŠ*, *BOL*, *BPd*] praviti (!) *BL*, přitovarišiti *BPr* – 27 pojem *BŠ*] pojav *BPr*, popad *BOL*, *BPd*, popadl *BL*; věrně činil *BŠ*, *BOL*, *BPd*] věrně učil *BL*, doufanlivě činil *BPr* (*fiducialiter egerit*) – 28 ve jménu páně *BŠ*] ve jméno pána *BOL*, *BL*, ve jméno pána Ježíše *BPd*, jméno božie *BPr* – 30 provodili sú ho *BŠ*] provodili sú ho v noci *BOL*, *BL*, *BPd*, dovedli ho *BPr* (*deduxerunt eum*)

(Nebeský Jeruzalém)

(Zjev. 21)

Otištěno podle *BPd*, která reprezentuje 3. redakci stč. překladu bible. Varianty z *BOL*, *NzK*, *BPr*. *BL* má na tomto místě pozdější opis textu shodného s *BPr*. – Stav jotace pro značně starobylý charakter památky ponecháván podle rukopisu.

4 setře] [eřtře *BPd* – 6 omega] o. *BPd* – 16 a vysokost *NzK*] *chybí v BPd* – 27 poškrvněného] poškrwnieho *BPd*

V této ukázce tvoří srovnávané texty *BPd*, *NzK* a *BPr* skupinu vzájemně diferencovanou jen formou úprav textu. Zřetelnější jsou odchylky ve vztahu k *BOL*, která má jiný, starší překlad (i když má znaky 2. redakce).

1 otešla jest *BPd, NzK*] minula jest *BOL*, pominula *BPr* – 2 ozdobenú *BPd*] okrášlenú *BOL a ost.* – 3 z trónu *BPd, NzK, BPr*] s stolicě božie *BOL (pod. ddle)* – 4 lkánie *BPd*] pláč *BOL*, kvílenie *NzK, BPr* – 6 alfa i omega, počátek i skonánie *BPd, NzK*, (konec *BPr*) počátek i skonánie, prvni i posledni *BOL* (alpha et omega, initium et finis) – 7 v boha... v syna *BPd*] böh... syn *BOL, NzK*, za boha... za syna *BPr* – 8 nevěřicím *BPd, NzK*] nevěrným *BOL, pod. BPr*; prokletým *BPd, pod. BPr*] vyobcovaným *BOL, NzK*; modlosluhám *BPd*] otravičóm a modlářóm *BOL*, otravníkóm a modlářóm *NzK*, kúzedlníci a modláři *BPr* (veneficis et idolatris); diel jich bude *BPd, NzK*] strana jich bude *BOL*, budú mieti diel *BPr*; v jezeru hořicím ohněm a sírú *BPd*, (jenž hoří) *BPr*] v čistci vrúciem, horúciem ohněm i sírú *BOL*, v jezeřě hořicieho ohně a síry *NzK* – 11 oslavnost *BPd, NzK*] stkvěnie *BOL*, jasnost *BPr*; jakžto k kameni jaspis a jako křištal *BPd*, (jakožto... křištal) *NzK*] jako kameni jaspidu, jako křištal *BPr*, smaragdovi a křištalú *BOL* – 13 od východu *BPd*] ot vzhodu sluncě *BOL, NzK*, (východu) *BPr* – 16 hrany *BPd a ost.*] úhly *BOL*; posazeno jest *BPd*] položené jest *BOL*, (položeno) *NzK*, postaveno jest *BPr*; a dlúhost... i širokost *BPd*] a dlúhost jeho taková jako i širokost *NzK*, (tak veliká jest) *BPr*, dlúhost taká jako širokost a výsost, vše v jedné mieřě *BOL (písařskou kontaminací s koncem verše)* – 17 měřú člověka *BPd, BPr*] miery člověčie *BOL, NzK* – 21 perel *BPd a ost.*] margarit *BOL*; ze všelikých vlastních perel *BPd*] ze všelikých perel *NzK*, z jedné každé perly *BPr*, z zvláštních margarit *BOL* (ex singulis margaritis); přesvětlé *BPd, BPr*] prozřívě *BOL*, prozřělé *NzK* – 23 světlost *BPd, NzK*] stkvěnie *BOL*, jasnost *BPr*; lucerna *BPd*] svietednicě *BOL, NzK*, sviece *BPr* – 24 v světlosti *BPd, NzK*] v světle *BOL, BPr*; chválu *BPd, NzK*] slávu *BOL, BPr* – 27 a čině *BPd, BOL*] a ješto činí *NzK*, ani ten, ješto činí *BPr*; napsáni *BPd a ost.*] psáni *BOL*; života a beránka *BPd, BPr*] života a v beránkových *BOL*, života beránkových *NzK* (vitae Agni)

FILOLOGIE A RÉTORIKA

Pronikání češtiny do nových oblastí vzdělanosti vyvolalo zvýšenou potřebu zkoumat filologické otázky. Dřívější práce v této oblasti se omezovaly na sestavování slovníků (Bartoloměj z Chlumce, zv. mistr Klaret; srov. náš Výbor I, s. 764), v husitské době však došlo k rozšíření oblasti filologických zájmů. V souvislosti s tím, jak se rozšiřovala znalost písma mezi stále širšími vrstvami, vytváří se zjednodušený pravopisný systém, který měl přispět k rozšíření česky psané knihy, a z těchto snah vyklíčily některé projevy teoretické (Husova *Abeceda*, traktát *Orthographia Bohemica* a dodatek k Šafhauzské bibli *O překladu bible*). Stále hojnější užívání češtiny v soukromých i úředních písemnostech podnítilo též vznik české *příručky z oboru stylistiky*; složil ji písař Prokop.

O ČESKÉM PRAVOPISE. – ABECEDA

Traktát *Orthographia Bohemica (O českém pravopise)*, pojednávající o českých hláskách, byl současně podkladem pro návrh na úpravu pravopisu. Šlo o to, aby se uvedla v systém a ustálila praxe některých písařů při označování hlásek, které neměla latina a pro něž latinka nemá znaky, písmeny pro hlásky nejbližší příbuzné s diakritickým znaménkem; zároveň se také navrhuje, jak graficky rozlišovat krátké a dlouhé samohlásky. Je-li tento traktát dílo Husovo – a to není zatím jednoznačně prokázáno –, lze jej klást nejspíše k roku 1406.

K tomuto latinskému traktátu se těsně přimyká tzv. *Abeceda*. Je to abecední soupis českých hlásek a jejich znaků s mnemotechnickým textem. *Abeceda* je nepochybně dílo Husovo; bývá připojena k jeho základní náboženské příručce, zvané *Jádro učení křesťanského*.

O ČESKÉM PRAVOPISE

Poněvadž latinská abeceda nemůže postačit pro písemné zaznamenávání českého jazyka – pročež ti, kdo píše česky, navzájem se různí, špatně slabikují a tím ztěžují zvuky i při četbě –, z těchto důvodů jsem se rozhodl, a jak se domnívám užitečně, latinskou abecedu pro potřebu českého psaní
5 poněkud zjednodušit, její nedostatky doplnit a rozdílnost liter objasnit. Pro tyto účely je výše položena abeceda, a to nejprve v literách a teprve potom ve slovech, která ji vykládají jakožto příklady.

Takové abecedy bychom my Čechové neměli zapotřebí, kdybychom

užívali vlastního písma, vytvořeného přímo pro náš jazyk. Latinské litery
 10 nám nestačí právě tak, jako nepostačují Řekům, Židům, Němcům a jiným
 jazykům, což je zřejmé těm, kdo by chtěli jejich jazyky písmem plně vystih-
 nout. Tak mají Židé navíc jednu literu, která slove *chet*, a ještě jednu, která
 slove *ffin*. Obdobně mají také Slované *chir* a *ffa*. Těchto liter potřebují
 15 Čechové, například v těchto slovech: *chudý* a *ffin*; podobně Němci, jak je
 patrné na těchto slovech: *puch* a *ffilt*, a to tak, že onomu *chet* nebo *chir*
 odpovídá *c* spolu s *h*, a onomu *ffin* nebo *ffa* odpovídá dvojité *ff*, naznačující
 zvuk šeplavý. Proto jsem v abecedě místo *ffin* nebo *ffa* položil *f* s tečkou,
 aby ta tečka zajistila změkčení toho zvuku *s*, a místo *chet* nebo *chir* položil
 20 jsem *c* spolu s *h* a nazval jsem tu literu *che*, neboť jsem nechtěl zavádět novou
 literu pro potíž spojenou s nutností jí se přiučit a knihy předělávat. Této
 litery nemají latiníci v své abecedě, ale užívají jí ve výslovnosti a píší *c* spolu
 s *h*, jak je zřejmé z těchto slov: *chamus*, *michi*, *nichil*, *Michael*. Avšak tohoto
 zvuku ony litery nedávají, a odtud latiníci různých národů vyslovují ta slova
 rozdílně. Tak jedni říkají *kamus*, *miki*, *nikil*, *Mikael*, jiní říkají *khamus*,
 25 *mikhi*, *nikhil*, *Mikhael*, podržující vlastní zvuk toho *c(k)*, jiní zamlčují *c(k)*
 a říkají *hamus*, *mihí*, *nihil*, *Mihael*. Aby se tedy nic neměnilo na způsobu
 psaní, budiž ona litera *che* psána s latiníky *c* spolu s *h*, tedy takto: *ch*. Zní pak
 s následujícím *e* stejně jako *b*: jako se totiž při slabikování říká *be*, tak po-
 30 podobně také *che*. Vzniká pak tato litera v ústech tak, že se jazyk vzdálí od
 patra a ke konci jejího vyslovení se mírně skloní pod dolní zuby. A zní
 v češtině se všemi vokály s výjimkou *i*, ale místo *s i* zní *s y*. Příklad *s a* je
 v tomto slově: *chal'upa*, *s e* v tomto slově: *liché*, v poslední jeho slabice,
s y v tomto slově: *chyl'e*, *s o* v tomto slově: *chod*, *s u* třeba *chudý*. Také se
 vyskytuje na konci slov, kde následuje po všech vokálech, čítaje v to též *i*.
 35 Příklad *s a* třeba *hrách*, *s e* třeba *lech*, *mech*, *s i* třeba *lich*, *mních*, *s o* třeba
roch, *doch*, *foch*, *s u* třeba *buch*, *duch*, *s y* třeba *pych*, *kých*. Klade se také
 v sousedství vokálů uprostřed slov, ba – proti pravidlu latiníků, které tvrdí,
 že bez vokálu nemůže vzniknout slabika – ta litera *s* připojením konce slova
 vytváří slabiky anebo slova, například: *chrt*, *chrst*, nebo *s* připojením začátku
 40 slova, například: *krch*, *mrch*, *wrch*, právě tak jako *prst*, *wrst*, *srst*, *drt*, *brt*, *jmrt*
 a mnohé jiné skupiny, jež kdyby někdo vyslovoval s vokálem, sklídil by pro
 takovou výslovnost u českých posluchačů beze vší pochybnosti smích. –

Nuže, jestliže pozorně sledoval Čech, co jsme vyložili, bude moci
 výrazně a s větší pohotovostí číst, dbaje přitom i kvantit jednotlivých liter.
 45 Pro ten účel je užitečné, aby se nad každým dlouhým vokálem kladla útlá
 čárka k označení, že je prodloužený, takto: *á*, *é*, *í*, *ó*, *ú*, *ý*; a bez čárky, aby se
 naznačilo, že je krátký. K tomu je třeba vědět, že je šest vokálů – právě
 uvedených, které se někdy krátí, jindy prodlužují. A jmenuje se vokál
 česky *hlasie* neb *samohlas* neb *hlasuplod*. A konsonanta se jmenuje *spoluhlas*

50 nebo *spoluvznie*, poněvadž spolu s vokály působí zvuk, ale sama o sobě nikoli. Tak je tomu v latině. Avšak v češtině i konsonanty působí zvuk, například v slovech *smrt, chrt, čtvrt*.

Také je třeba vědět, že se litera jmenuje česky *čtena* neb *čtidlo*, protože litera je totéž jako *legitera*. Sylaba se však jmenuje *sřek*, to jest jako *condiccio*, poněvadž dvě nebo tři litery, které lze vyslovit zvlášť, vyslovují se v sylabě dohromady. Slovo (*diccio*) se pak jmenuje *řčeníe*. A někdy je i jen jediná litera slovem, například *á*, když to je citoslovce podivu nebo přitakání, a *ó*, když to je citoslovce přání, a *y (i)*, když to je spojka, a to, rozuměj, v české řeči.

60 Hle, kdo chceš psát česky, tu máš uvedeny rozdílnosti liter. A neklad dvojité *zz* s vokály, protože i kdybys položil sto *z*, nezpůsobily by po zvukové stránce více nebo nic jiného nežli jedno *z*, nýbrž klad *ž*. Rovněž neklad *zz* spolu s *c* takto: *czz*, nýbrž klad *č*. Podobně nezdvojuj *f* takto: *ff*, nýbrž klad *f'*. Také neklad zdvojeného *t* takto: *tt*, nýbrž *t*. A přihodí-li se někdy, že pro litery *z* jedné strany nebude dost místa pro nadepsání tečky, pak ji napiš, kde bude moci být umístěna vhodněji.

Nauč se také krátit slova, avšak tak, aby zkratka byla čitelná. Tak místo *pře* piš *p^e*, místo *při* piš *p'*, místo *pra* piš *p̄* anebo *p-*, místo *pro* piš *p*, místo *pru* piš *p^v*. Podobně u jiných liter, například místo *kři* piš *k'*, místo *kra* piš *k̄*, místo *kře* piš *k^e*, místo *kru* piš *k^v*; podobně místo *dra* piš *d̄*, místo *dre* piš *d^e*, místo *dři* piš *d'* atd. Rovněž místo *m* nebo *n* můžeš nad vokálem klást titlu takto: *bá, nā, lē, vē*. A tak budeš krátit podle své vlastní péče.

» Otče náš, gēž gfi nābešiech, ofviet šie gmie tvé. P'd králowštvie tvé. Bud' vuole tvá iako wnebi y wzēi. Chléb náš vezdaif' i day nā dnes. Y odpušt' nā náše viny, iakož y my odpúš'tieme švým viňikuom. Y neuvoď nás vpokúf'enie. Ale zbaw ny odlžého. Amen.

Z' va ma'a, milošti plná, buoh štebú, požehnā ty mezi ženāi y požehnāy plod b'cha tvé°. Amen.

Vieri vbuoh otce wjemohú^{ho}, štvoritele nebe y zemie, y w gezu k'jšta, šyna gehu gediné°, pā nāše°. Genž šie počal' duchē švatý, narodil šie zma'ie pāny, trpiel podpontšký pilatem, vk'žován vmriel y pohrieben, štúpil dopekēl', třetí den wštal zmrtvích, wštúpil nābešja, šedí našvici boha otce wjemoh^{ho}. Odtud p'de šúd'it živých y mrtvých. Vieri wducha švaté°, švatú cierkew obecnú, švatých obcovanie, odpúš'tenie h'chów, tel'a wzk'šenie
85 a viečný život. Amen. <<

Takým obyčejem učte se Čechové psáti. A nechcete-li všeho zachovati, aspoň mějte rozdíel mezi *i* a mezi *y*, a nekladte tak často *y*, jako kladete, neb tiem tiežíte číslo. Také nekladte *z* vedlé *c* vždy, ale pište takto: *racek chce ššāti cecik*, neb tak právě zachováte *c* v svém zvuku. Také pomněte, aby

90 nevždy psali dvě *v*, ale jedne tu, kdež není po něm samohláska, jako teď: *wlk dáwno vmie daw* etc. In die Leonardi.

5 *rozdílnost liter*: při tomto výkladu je třeba mít na paměti, že rozlišování hlásek od písmen vzniklo teprve o několik století později; pro autora obojí bylo litera – 12 *chet*: hebrejské ח – 13 *šín* (šin): hebrejské ש; *chir*: v kyrilici Х, tj. chěrЪ; *ša* (ša): v kyrilici ш, tj. ša – 14 *šín*: stč. šín „tenký plátek kovu“, ze střhn. schin – 15 *puch*: střhn. buch, puch, nhn. Bauch „břicho“; *šilt*: střhn. schilt, nhn. Schild „štit“ – 22 *chamus, michi, nichil, Michael*: středolat. podoba slov znamenajících: ohlávka, mně, nic, Michael – 35 *lich*: jmenný tvar adjektiva lichý – 36 *roch*: figura šachová, slon; nč. věž (srov. dosud rochada, rošáda); *doch*: nč. došek; *buch*: citoslovce anebo subst. bouchnutí – 40 *krch*: jmenný tvar adj. krchý „levý“; *wřt* (?): pravděpodobně omyl opisovače m. drst „smetí“; *drl*: nč. drtiny; *brt*: dutina ve stromě, úl (srov. brtník „včelař“) – 41 *s vokálem*: např. kdyby vyslovoval *chert* nebo *chirt* místo *chrt* – 46 *prodloužený*: autor zůstal věren latinské gramatické terminologii, která místo o dlouhých a krátkých vokálech (*longa, brevis*) namnoze mluvila o prodloužených a zkrácených (*producta, correpta*) – 49 *hlasie neb samohlás neb hlasuplod*: autorovy návrhy na překlady lat. termínů zde i dále zapsány v rukopise česky (podobně jako uváděné příklady); *hlasie* třeba chápat jako neutrum – 52 *čtvrt*: autor pokládal za vhodné v originálu objasnit latinským ekvivalentem, že jde o čtvrtinu (*quartale*) – 72 *péče*: zde končí latinský text, ostatek je český text (příklady) – 87 *mějte rozdiel* rozlišujte – 88 *tiežtie číslo* ztěžujete čtení, pochopení smyslu – 89 *právě náležitě* – 90 *jedne jen*; *teď* zde, *tady* – 91 *daw* (dav) dávení, útisk; *In die Leonardi*: na den sv. Linhartu, tj. 6. listopadu

JAN HUS
ABECEDA

	A	b	c	č	d	ď	e	f	g	h	i	y	k	l	l	m	n
	ň	o	p	q	r	ř	ř	s	š	t	ť	v	v	w	x		
5	z	ž	ch	d	ď	ř	ř	r	r	s	š	t	y				
	a	b	c	č	d												
	A	bude	celé	čeledi	dáno												
10	e	f	g	h	i	y	k	l									
	ej,	farář,	jenž	hospodin	ili	i	král	lidí,									
	i od dábla	i od kněží				i vždy											protože nám dává
15	lákán		mnoho,	nás	někdy	on											pokoj,

	pokoj		t. ctnostně	každému člověku		t. ctnostný
	r		ř	ř		ř
	rád		řádem	služil		šlechtný, tak
20	jsa	svými skutky	božství i člověctví			t. když jest umřel
	ť	v	ve	w		x
	těleštný	ukázav	velikost	v sobě		ksil
			t. ny spasiti			proňž jsú všechny věci
	z	ž	ch			
	za ny	životem	chtě,	jenž jest		konec
25			od něhož sú všechny věci			
		i	počátek	požehnaný na věky.		

1-6: v soupise písmen je nad znaky s diakritickými znaménky (mimo nad ř) naznačena jejich výslovnost; jde o znaky pro hlásky, které nemá latina – 6 na konci abecedy je jediná spřežka „ch“; za abecedním soupisem písmen se ještě některá písmena opakuji, mezi nimi jsou čtyři znaky „r“ a z nich jedno s diakritickým znaménkem, jedno je odlišný znak „r“; zdá se, že Hus chtěl naznačit různé stupně palatálnosti hlásek „r“ a „ř“, asi v tom smyslu, jak o tom vykládá v části pojednání O českém pravopise (je-li to jeho dílo), kterou zde neotiskujeme. Opisovači neznali tento záměr, a proto původní pořadí znaků (snad: r, ř, ř, ř) popletli, jak ukazuje i náš zápis, který zde vzat za základ – 7n.: text pro zapamatování pořadí písmen abecedy je glosován jednak příslušnými znaky, jednak běžnými vysvětlivkami, které objasňují jeho smysl – 12 *ili* nebo, neboli – 21 *ksil* chroptěl, umíraje vydával zvuk „ks“ – 24 *za ny* za nás

O PŘEKLADU BIBLE

U dvou rukopisů české bible z 15. století je v závěru dodatek se zajímavými údaji o zásadách revize překladu a o pravopise těchto knih. Jsou to poznámky vysvětlující užití Husem zavedených diakritických znamének v českém pravopise a svědčící o snaze využít pravopisné reformy k zvýšení srozumitelnosti psaného textu. Podle mínění některých badatelů (J. Vlčka, F. M. Bartoše aj.) je tento dodatek Husovým dílem a vznikl v souvislosti s Husovým podílem na revizi českého biblického překladu (druhá redakce české bible). Dodatek je zachován až v Šafhauzské biblí z let 1450-1470 a v tzv. Nymburské biblí z r. 1462, ale zásadami v něm vyloženými se řídí i některé starší biblické rukopisy, na př. Boskovská bible.

Opatrnost, ktož budeš čísti v této biblí, takovúto zachováš: Když kde nalezneš, ano umenšeno něco, ješto jiné některé biblé mají, aneb přidáno, ješto některé nemají, aneb některé slovo nalezneš proměněné, než jest v někte-

rých biblích položeno, nechvátaj opravovati, leč se dobře ujistíš prvé starú
5 pravú biblí. Neb tato česká biblé psána jest z dobré staré biblé latínskú,
ješto jie bylo tři sta let a několik a dvadcti; a k tomu jest byla prvé opravo-
vána podlé korektora, ješto slóve oprávece biblé. Protož zdálo-liť by se co
neprávě, ne ihned opravuj, až se prvé utečeš k korektorovi a k prvním
10 biblém starým. A tu shledáš, kterak sú na mnohých miestech biblé obecné
nové pokaženy: někde slova změňována, někde výkladu přimiešeno v tekst,
někde přidáno, ješto nemá býti, někde umenšováno. A dá-li komu böh které
slovo z latínskú řeči vyložiti, to móż dobře učiniti, ale vždy také opatruje
staré vykladače prvé slov, v kterém miestě a kterak slovo které vykládají.

Také věz, ktož čteš v této biblí, kdež nalezneš nad i krátké nabode-
15 níčko, žeť má spěšně to slovo řčeno býti, jako takto: město, latíně civitas;
a kde dlúhé, že to slovo s prodlúžením má řčeno býti, jako takto: miesto,
latíně locus etc.

2 ano umenšeno něco, ješto že je vypuštěno něco, což – 4 položeno uvedeno; prvé
dřívě, nejdřívě – 5 pravú správnou, textově neporušenou – 7 podlé korektora: míněn
některý z autorů četných středověkých oprav bible (correctoria biblica), které měly
opisováním porušené biblické texty přiblížit opět původnímu znění lat. překladu
Jeronýmova, tzv. Vulgáty z rozhraní 4. a 5. stol. n. l.; oprávece opravovatel, oprá-
vovač – 8 neprávě nesprávně; prvním prvotním, původním – 9 obecné běžně užívané –
10 výkladu přimiešeno v tekst výklad (je) vložen do textu – 12 vyložiti přeložiti; to
móż dobře učiniti to bude s prospěchem – 12-13 opatruje staré vykladače prvé slov při-
hlížeje především k starým překladatelům – 13 vykládají překládají – 14 krátké na-
bodeníčko tečku – 15 spěšně... řčeno krátce vysloveno; latíně civitas latinsky město,
obec – 16 dlúhé (nabodeníčko) čárku; s prodlúžením... řčeno dlouze vysloveno – 17
latíně locus latinsky místo; etc. atd.

PROKOP, PÍSAŘ NOVOMĚSTSKÝ PŘÍRUČKA PÍSAŘSKÉ STYLISTIKY

Nauková a učitelská činnost písaře (notáře) pražského Nového Města Prokopa (srov. zde na s. 104) zahrnovala vedle nauky o vedení městských knih, nutné k řádnému chodu městských kancelářů, též stylistiku a rétoriku. Prokop pojímal tyto obory z praktického hlediska jejich užitečnosti pro zhotovování úředních i soukromých písemností, většinou právní povahy, a pro vedení soudních pří. Ve svých universitních přednáškách vycházel z tradičních příruček těchto disciplín, např. z Ciceronova spisu De oratore (O řečníku) a aplikoval jejich učení na potřeby kanceláře.

S touto činností souvisí i Prokopova českolatinšká *Ars dictandi*, návod, jak vyhotovovat listiny právní povahy a „poselací listy“ (dopisy) různého obsahu. Větší část spisu je vlastně formulář (vzorovnik) listin pro různé právní příležitosti. K vzorům listin připojoval autor své výklady, poučení a zdůvodnění.

Z této *Ars dictandi* vybíráme ukázkou o „poselacích listech“, v níž autor podal souvislý teoreticky podložený výklad o jejich částech. Zvláštní pozornosti zaslouží autorův podrobný výklad o titulování adresátů (srov. s ukázkami soudobé korespondence zde na s. 198n.).

O LISTECH POSÉLACÍCH NAUČENIE

Věz, že listové posélačí pro mnohé příčiny nalezeni jsou. Prvá pro ostrahu tajných věcí, nebo jinak musil by poslu pověděti, a to jest nebezpečno v mnohých kusiech. Druhá pro nespamatování posla vuole toho, ktož jeho posielá, nebo posel nemuož všeho, což jemu rozkáží, spamatovati. Třetí, aby
5 posel neproměnil rozkázanie. Čtvrtá pro menšie náklady. A pro mnoho jiné příčiny.

Listové posélačí dvooji sú: jedni přátelští, druzí nepřátelští. Item přátelští jedni otevření, jako svědomie, kredencie, druhý zavření, a ti jsou mnozí, to jest prosieci, radu dávající, napomínající, učiece, odvodiece –
10 a krátce, jakož muož příhoda mezi přátely býti, takoví listové bývají přátelští posélačí. Item nepřátelští jedni upomínající, druzí odpovědní, lající etc.

Každý list posélající z pěti kusuov složen bývá; to jest:

	pozdravenie – salutacio	– pozdrav	
15	přístup	– exordium	– oblahod
	líčenie	– narracio	– rozprav
	prosba	– peticio	– pros
	odplata	– conclusio	– oplaf

Versus:

20 Qui dictare putat, in prima parte salutatur,
altera blanditur, sed tertia res appetitur.

Quarta petit votum, claudit conclusio totum.

Ex istis quinque particulis quodlibet dictamen amicabile, id est ad amicos, ad maximum constare dicitur; nam etsi sunt plures partes, quam
25 predictae quinque, tamen ad has reducuntur. Ad minus tamen dictamen ex duabus partibus constare debet, aliquando enim constat ex salutacione et narracione, aliquando ex tribus etc. Exordium enim, quod movet auditorem et allicit ad faciendum aut dimittendum, nisi in arduis materiis non scribitur.

30 Salutacio accipitur multipliciter: pro illo verbo saluto; pro integra parte epistule, continens personam recipientem et mittentem et meritum; pro quolibet affectu bono; pro inclinacione capitis ut bona dies; pro exhibicione reverencie, pro submissione aut subieccione; pro Annuncciacione angelica ut Ave Maria; pro recessu ab infidelitate vel a quocunque malo; vel eciam
35 opzione iuste vindicie et hoc improprie.

Znamenaj, že v listech posélačích pilně máš rozeznati, kteří vyšší, prostřední a najnižší, aby uměl, které svrchu osoby, které v prostředku a které na konci posaditi.

Najvyšší v duchovním stavu: papa, patriarcha (Nolinutanus, Antio-
40 cenus, Allexandricus), cardinalis (Romanus), archiepiscopus. Medius status:

episcopus, abbas, primas, prior generalis, vicarius generalis. Infimus: archidiaconus, decanus, doctor, magister, baccalarius, plebanus, capellanus, campanator. Ad istos tres gradus et status omnia nomina officialia reducuntur.

45 Stav světský: cesař římský, král, kníže, hrabie, markrabie, konferštové. Jiní také jsou v tom stavu zuzaseni; neb každý, ktož má úřad od prvního stavu, má duostojenství jeho, jako vikář říše má císařské duostojenství.

Prostřední: šlechtic, pán urozený, všichni úředníci koruny České, jako 50 písař nejvyšší, komorník nejvyšší, soudce nejvyšší, purkrabie nejvyšší (ti čtyři úředníci jsou v druhém dílu), rytíř velikého rodu, podkomoříe.

Najnižší stav: panoše, purkrabie, rychtář, měštěnin, konšel.

Takto píš svrchniemu stavu duchovnímu. Arcibiskupu: Najduostojnějšímu v Kristu otci pánu a panu Kondrátovi, arcibiskupu kostela pražského, legátu stolice apoštolské aneb římské. Biskupu: Duostojnému 55 v Kristu otci panu Kunšovi, biskupu litomyšlskému.

Znamenaj pilně, že toto přidání „z božie milosti“ neb „z božieho daru“ nerozumně píš mnozí. Protož vedlé řádu věz, že když sami píš arcibiskupové, biskupové, opatové, tehdy oni v svých listech píš „z božie milosti“ 60 takto: Kunderát, z božie milosti arcibiskup kostela pražského; ale ktož jiní jim píš, nemají toho přičiněti „z božie milosti“. Avšak, jakož jest obyčej, tak píš.

Abbati, priori generali: Velebnému v Kristu otci B., opatu kláštera nepomučského. Latíně: Reverendissimo in Christo patri et domino domino 65 Conrado, archiepiscopo Pragensis ecclesie et apostolice sedis legato; Reverendissimo in Christo patri domino Cunssoni, episcopo Lithomysslensi; Venerabili in Christo patri domino Johanni, abbati monasterii N.

Stavu světskému. Imperatori: Invictissimo principi et domino domino Karolo, imperatori Romanorum semper augusto et Boemie regi. Nepřemožnému knížeti Karlovi, císaři římskému etc., vždy rozmnožiteli. Regibus: Serenissimo principi et domino domino Wenceslao, dei gracia Romanorum regi semper augusto et Boemie regi. Najjasnějšímu knížeti a pánu, panu Sigmundovi, z božie milosti římskému králi, vždy rozmnožiteli. Kniežatóm: Illustrissimo principi et domino domino Sigmundo, dei gracia duci Lithwaniensi, nobis gracioso. Najosviecenějšímu knížeti a pánu, panu Sigmundovi, z božieho daru vejvodě litevské. Hrabíem: Magnifico ac nobili domino domino Lipaldo, dei gracia comiti Lucenburgensi, nobis favoroso. Mocnému a urozenému pánu, panu Lipoltovi, z božie milosti hraběti lucenburskému. Rožmberským: Magnifico ac nobili domino domino Henrico de Rozmberk, 80 purgravio regni Boemie etc.

Item toto pomni, aby každému pánu neb panoši úřad jeho psal, a to věda, že někdy úřad převyšuje přirození čest, jako v světském stavu

úradové Českého království věci jsou nad panostvie, nebo ti úředníci všickni kladú červený vosk ku pečetem. Též jest i v duchovním stavu, že úradové
85 duchovní převyšují tělesný rod, a proto zmazanie olejem v Starém zákoně
čtěno jest nad vešken rod tělesný. Nebo zapověděl buoh řka: „Nerodte se
dotýkati mazaných mých,“ to jest tak je v čest mějte, abyšte se jich všetečně
nedotkli. A to jest David učinil, Saule, krále zmazaného, ctě; Šalomon kněze
90 Abiataru; a pán buoh nedal plakati Áronovi synuov svých, ješto je buoh
náhlú smrtí porazil, řka: „Neplač synuov tvých, neb olej svatého zmazanie
jest na hlavě tvé.“ Čím více má býti čtěn úrad duchovní, jenž jest z poma-
zanie oleje, to jest ducha svatého. A tu buď opatren, které duostojenství
více máš vážiti, světské čili duchovníe, hledě k obecnému běhu.

Urozenému pánu, panu Václavovi z Michalovic seděním na Strakon-
95 cích.

Když panoše rytieřem bude: Urozenému a udatnému rytieři panu A. de
C. Panoši dobrému urozenému Janovi z Janovic.

Věz, že všem panošém v České zemi máš psáti jako pánuom „uroze-
nému“, neb pán a panoše v Čechách sú v přirození sobě rovni, ale ne v pan-
100 ství, a tak rodu. Mělo by psáno býti jako i pánu kromě toho, aby nepsal
panoši „panu“, takto: Urozenému panu Janovi, ale takto: Urozenému
Janovi. Také nepiš „panoši“, nebo jméno služebné jest a nesvobodné; ale
vedlé obyčeje hlúpi píší takto panošém: Slovtnému Janovi.

Měštěninóm: Slovtné opatrnosti pánuom purgmistru a konšelóm měst
105 pražských, přátelóm dobrým. Opatrným purgmistru a konšelóm města
Sušického. Famosé providencie viris magistro civium et iuratis consilibus,
civitatis Pragensis civibus, amicis favorosis. Prudentibus viris magistro
civium et iuratis scabinis, civibus in Sussicz, amicis carissimis. Discretis
viris magistro civium et iuratis civibus in Strakonitz.

110 Sequitur narracio premissio exordio, quod habet locum in arduis factis.
Sequitur narracio, que est proposita seu intente materie decentibus et dignis
verbis ad materie porporcionem colorata declaracio. Vel secundum Tullium:
Narracio est rerum gestarum prout gestarum expositio, vel narracio est
rerum gestarum seu gerendarum lucida expositio. Nota, quod narracio
115 quevis sit tercia pars epistule seu dictaminis et peticio quarta secundum
ordinem; tamen aliquando peticio preccedit narrationem, aliquando inter-
seritur peticio et conclusio. At hoc contingit, cum brevis sit narracio.

*

Věz, že líčenie aneb vypravenie úmysla má býti opatrné, a protož
znamenaj, že listy píší se někdy ku přátelóm upříemně, někdy skrytě, někdy
120 u podobenství. Když sú upříemní, tu nenie třeba hlavy lámati, neb upříemně
počestně psáti. Když pak skrytě pišeš, ne pro přieteles, ale aby jiných tajno
bylo, ač by kto list přejal, tu musíš psáti krátce, dávaje znamenie nějaká
zdaleka, aby to mohl k mnohým přem obrátiti, kdyby tě kto o to potkal.

125 Pak u podobenství snadno jest psáti, rovnaje ukrutného k vlku, chytrého k lišce, nemúdrého k oslu, hněvivého k nedvědu, a tak o jiných podobenství mnohých.

130 Listové pak nepřátelští někdy sú, aby zlého prodlili, někdy, aby zlé utajili neb skryli, někdy, aby zlému nerozuměli, kteréž ty mieniš. A tu máš býti velmi pilen, aby tak psal ku prodlení zlého, ne jako by se nepřítel bál neb strachoval, ale aby se někdy k ohlédání podal, někdy týmž zase hroze aneb větším horším, jakž srozumieš nepříteli, co by se spíše přijal. Pak k utajení zlého když píšeš, tu piš ve dva smysly, a proto nebo on, chtěl-li by se kterého smysla chopiti, ty pak druhým jako dúpětem utečeš. Pak když
135 odpornú, aby jemu sled ztratil, a onť jednak ono polapí z toho listu, jednak jiné. Toho příklad psáti nechci; sám se domysl a požívaj toho k dobrému, ne ke zlému.

140 Pakli píšeš k odpovědi jiného listu, to jest odpověď dávaje, tehdy jeho listu proměň úmysl a něco ujmi a něco přidaj a něco proměň. Ale to jest hříech upříemnému člověku, avšak muože to býti pro dobré, že to bez hříechu písař napíše; a nemáš jiného kusu prospěšnějšíeho v listech nepřátelských než ten kus. Také někdy piš hlúpě, jako by listu jeho nerozuměl, ale piš, že jeho listu dobře rozumieš, a onť nebude mnieti, by ty rozuměl jeho listu, i podtrhneš jeho tiem. Item popuď jeho někdy listem opatrným, ale
145 tak, aby tě tiem potom nehonil, aby jemu rozum zarmútil, aby něco z popuzenie psal neb řekl, ješto by ty jeho tiem potom honil. Ale těm všem kusóm těžko jest naučiti jiného etc.

Nadpis: *poselacích* posílaných po poslech – 1 *nalezeni jsú* jsou zavedeny; *pro ostrahu* pro strážení, zachování – 3 *v mnohých kusiech* v mnoha směrech, po mnoha stránkách – 7 *item* dále, pak – 8 *svědomie* svědectví; *kredencie* (lat. litterae credentiales n. credentiae) doporučující listy (stč. též: listy věřicie) – 9 *prosieci* prosebné; *učiee, odvodiee* poučující, vyvracející – 10 *jakož muož příhoda mezi přátely býti* co se může mezi přáteli přihodit, vyskytnout – 11 *odpovědni* (vl. *opovědni*) vypovídající nepřátelství nebo válku; *lajici* donucující dlužníka k zaplacení dluhu – 13 *poselajici* posílaný po poslu; *z pěti kusuov* z pěti částí – 15 *exordium* úvod; *oblahod* zalichot, nakloň si zdvořilým oslovením – 16 *rozprav* vypověz, pověz obsah – 18 *odplata... oplaf* díkůvzdání... poděkuj; *conclusio* závěr, shrnutí

19-22: Verše: Kdo chce skládat (dopis), v první části pozdraví, v druhé polichotí, v třetí pak sdělí, oč jde. Ve čtvrté vysloví žádost, závěr celek uzavře – 23-35: Z těchto pěti částí se většinou, jak se uvádí, skládá každý přátelský list, tj. list k přátelům; neboť jestliže je částí více než pět zmíněných, přece se na těchto pět dají omezit. Přinejmenším však se má list skládat ze dvou částí; někdy se totiž skládá jen z pozdravu a sdělení, někdy ze tří atd. Úvod totiž, který má zapůsobit na příjemce (adresáta) a přimět jej k jednání nebo k svolení, nepíše se, leč v obtížných případech. Jako pozdravu lze užít rozmanitých způsobů: běžného slova „zdravím“, zvláštní části listu, která obsahuje příjemce, odesílatele i věc, o kterou jde; jakéhokoli projevu náklonnosti jako úklonu hlavy při pozdravu „dobrý den“; projevu úcty,

výrazu poslušnosti nebo poddanosti, Pozdravení andělského, totiž Zdravas Maria; přání, aby byl (příjemce) chráněn před nevěrou nebo jakýmkoli jiným zlem; nebo také přání, aby se mu dostalo spravedlivého zadostiučinění, ale to méně vhodně

36 *znamenaj věz, pamatuj; pilně svědomitě, pečlivě* – 37 *aby uměl* abys věděl – 38 *posaditi* umístiti, zařaditi – 39 *papa* papež; *patriarcha* (*Nolintanus, Antiocenus, Alexandricus*) patriarcha, např. pražský (spr. Constantinopolitanus), antiochijský, alexandrijský – 40 *cardinalis* (*Romanus*) kardinál, např. římský; *archiepiscopus* arcibiskup; *Medius status* střední stav (círk. hodnostářů) – 41 *episcopus* biskup; *abbas* opat, představený kláštera nejstarších řádů (např. benediktýnů, premonstrátů); *primas* titul některých arcibiskupů; *prior generalis* generální převor, vrchní představený některých řádů; *vicarius generalis* generální vikář, zástupce biskupa; *Infimus* nejnižší (stav); *archidiaconus* arcijáhen (pův. správce archidiaconátu, t. j. obvodu církevní správy, ale v 15. stol. již pouze čestný titul) – 42 *decanus* děkan (titul faráře); *doctor, magister, baccalarius* doktor, mistr, bakalář (hodnosti univerzitní); *plebanus* plebán, správce venkovské fary; *capellanus* kaplan, pomocník farářův – 43 *campanator* zvoník (jako kněžská hodnost) – 43-44: Na tyto tři stupně a stavy se dají převést všechny tituly – 45 *konferštové* kurfiřti, říšská knížata s dědičnou pravomocí volit římského krále – 46 *jsú v tom stavu zuzazení* jsou do toho stavu pojeti – 47 *vikář říše* zástupce římského krále nebo císaře ve správě říše nebo její části – 50 *písař najvyšší, komorník najvyšší, súdce najvyšší, purkrabie najvyšší*: čtyři nejvyšší úředníci království (s pravomocí soudní a správní) – 51 *v druhém dieľu* v druhém stupni (světského stavu); *velikého rodu* významného, proslulého rodu; *podkomořie*: správce korunních statků a důchodů, jemuž podléhala i královská města – 52 *panošie*: nejnižší šlechtický titul; *purkrabie*: správce hradu; *rychtář*: nejvyšší městský úředník; *konšel*: přísežný člen městské rady

53 *svrchniemu* nejvyššímu – 54 *kostela pražského* arcidiecéze pražské – 55 *legátu stolice apoštolské aneb římské* plnomocníku římského papeže – 58 *vedlé řádu* podle předpisu, správně – 61 *příčlněti* připojovati – 63 *Abbati, priori generalí* opatu, generálnímu převoru – 64 *latiňe* latinsky – 64-67: překlad ř. 53-56 a 63-64 – 68 *Imperatorí* císaři – 68-69: zkrácený překlad ř. 69-70 – 70 *Regibus* králům – 71-72: *pozměněný* překlad ř. 72-73 – 74-75: překlad ř. 75-76 – 75 *nobis gracioso* nám příznivému (v textu nepřeloženo) – 76 *hrabiem* hrabatům – 76-77: překlad ř. 77-78 – 77 *nobis favoroso* nám příznivému – 79-80: Vznešenému a urozenému pánu, panu Jindřichovi z Rožmberka, purkrabímu království Českého atd.

81 *aby psal* abys psal – 82 *úřad převyšuje přirozenie čest* úřední hodnost je vyšší než postavení dané rodem – 83 *věči* vyšší; *nad panostvie* než společenské postavení panošů – 84 *kladú... ku pečetem* užívají k pečetění – 85 *tělesný rod* přirozený původ; *zmazanie olejem* pomazání, posvěcení – 86 *Nerodte se dotýkatí mazaných mých* nedotýkejte se pomazaných mých (1 Par. 16,22) – 87 *v čest mějte* ctěte; *všeľečně* opovíživě – 88 *David... ctě*: t. j. že jej nezabil (srov. 1 Král. 24,7-12); *Šalomon kněze Abiataru*: t. j. zbavil jej kněžství, ale ušetřil mu život (srov. 3 Král. 2,26-27) – 89 *Árónovi*: bratru Mojžíšovu – 90: podle Lev. 10,6-7 – 91 *z pomazanie oleje*: z pomazání při kněžském svěcení – 92 *buď opatren* dávej pozor – 93 *vážili* přikládati váhu; *hledě k obecnému běhu* přihlížeje k běžným zvyklostem – 99 *v přirození* rodem – 103 *Slovutnému*: oslovení užívané pro nešlechtice – 104 *opatrnosti* prozíravosti, rozvážnosti – 106-109: překlad ř. 104-106 – 108-109 *civibus in Sussicz... in Strakonitz* měšťanům sušickým, přátelům nejmilejším. Opatrným (t. j. prozíravým, v oslovení měšťanů) mužům purkmistru a konšelům ve Strakoncích

110-117: Následuje sdělení po předeslaném úvodu, který je na místě při obtížných záležitostech. Následuje sdělení, což je názorné objasnění předsevzaté nebo

zamýšlené věci přiměřenými a vhodnými slovy. Neboli podle Tullia (Cicero, *De inventione* I, 19, 127): Sdělení je vylíčení události, jak se udály, nebo sdělení je jasný výklad toho, co se stalo nebo co se má stát. Pamatuj, že každé sdělení má být v pořadí třetí částí listu neboli dictamina a žádost čtvrtou; přesto však někdy žádost jde před sdělením, někdy se vkládá žádost do závěru. To se děje tehdy, je-li sdělení krátké

118 *vypravenie úmysla* sdělení toho, co máme na mysli – 121 *počestně poctivě* – 123 *k mnohým přem obrátiti* k různým sporným otázkám vztáhnouti; *kdyby tě kto o to potkal* kdyby tě někdo pro to napadl, obvinil – 124 *rovnaje* přirovnáváje – 125 *k nedvědu* k medvědu – 127 *aby prodli* aby oddálili, odvrátili – 130 *aby se někdy k ohlédání podal* aby ses někdy podrobil šetření – 131 *srozumieš nepříteli* vyrozumíš o nepříteli; *co by se spíše přijal* čeho by se spíše chytil – 132 *ve dva smysly* s dvoji možností výkladu, nejednoznačně – 133 *dúpětem* děrou – 134 *vnevidky* tápavě, nejasně; *i sem i tam řeč píše sobě odporu* různě píše slova vzájemně si odporující – 135 *aby jemu sled zratil* abys mu zmátl stopu; *polapí* pochyti, pochopí – 136 *se domysl* a *požívaj* domysli se a využívej – 139 *ujmi* uber – 141 *kusu* prostředku – 142 *jako by jako bys* – 144 *podtrhneš* oklameš – 145 *aby tě tiem potom nehonil* aby tě pro to potom nepoháněl před soud; *aby jemu rozum zarmútil* abys mu zmátl rozvahu; *z popuzenie z rozčilení* – 146 *ješto by ty... honil* pročež bys ty... poháněl před soud

Poznámky ediční

O českém pravopise

Lat. pojednání *Orthographia Bohemica* se dochovalo v rkpe SA v Třeboni A 4, fol. 35a-42a. Vydal A. V. Šembera, *Mistra Jana Husi Ortografie česká*, Vídeň 1857 (*Šemb*), s připojeným překladem do češtiny. Dále přeložil M. Svoboda, *Mistra Jana Husi Sebrané spisy*, sv. 5, *Spisy české*, díl 2, s. 106n. Naše ukázky nově přeloženy z fotokopíí uv. rkpu fol. 35a-36a, 41a-42b. V českých slovech uváděných v lat. textu jako příklady apod. i v modlitbách restituován i proti rkpu pravopis tak, aby odpovídal zásadám pojednání. V přepise uvedeny stč. gramatické termíny a závěr ukázky. – Přeložil B. Ryba.

8-9 *kdybychom užívali*] v *Křížově třeboňském opise* *vypadlo na konci podmiňovací věty* si... *sloveso, podle správného dohadu Palackého a Šemberova* *uteremur* – 12 *chet Šemb*] *ches rkp omylem* – 15 *puch rkp (správně)]* *Buch Šemb*; [jilt *rkp (správně)]* *Schild Šemb* – 24 *khamus]* *Kříž zapsal omylem* *czhamus* – 27 *takto: ch]* *Kříž zapsal sic ch uel ch, nejspíše omylem* – 38 *s připojením konce slova]* *cum adiuncto fine vocabuli rkp, cum adiuncto, sine vocali Šemb* (*z přepisu Palackého?*) *chybně* – 39-40 *nebo s připojením začátku slova]* *aut adiuncto inicio vocabuli* *doplnil Ryba* – 40 *právě tak jako]* *podle smyslu* *doplnil Ryba* – 56 *řčení Ryba]* *rčenie rkp* – 82-83 *vřtúpil... mrtvých]* *Šembera neprávem poznamenává, že tato slova v rkpe třeboňském vynechána, a doplňoval je odjinud; ve skutečnosti vynechána patrně jen v opise Palackého, kterého Šembera užíval*

86n. *psáno v rkpe česky*

Jan Hus: *Abeceda*

Abeceda zachována celkem v 7 rukopisných zápisech. Za základ vydání zde vzat rkp vídeňské NK č. 4935, fol. 74b (A), který je nejúplnější a nejlepší. Přihlíží se

i k těmto zápisům: v rkpe téže knihovny č. 4310 na vlepeném zadním přidešti (F. Menčík v ČČM 71, 1897, 77 jej považuje za nějakou abecedu předhusovskou – obsahuje jen mnemotechnický text, který je Husův, ale který asi písař psal z paměti k vyzkoušení ruky nebo pera, a proto konec zkomolil – V); v rkpe SA v Třeboni A 4, fol. 35a (rovněž jen mnemotechnický text, ale s glosami, jako úvod k traktátu Orthographia Bohemica, připisovanému Husovi; otištěno v Šemberově vydání Ortografie, Vídeň 1857, s. 13 – T); v rkpe SVK v Olomouci I 24, na zadní předsádce (vydal B. Vybíral, Časopis Vlasten. spolku muz. v Olomouci 31, 1914, 133 – O); v rkpe býv. Gersdorfské knihovny, nyní v Městské a krajské knihovně v Budyšíně 4° 22, fol. 207a (B). V Erbenově vydání M. Jana Husi Sebrané spisy české Abeceda vydána v 3. sv., Praha 1868, s. 261.

3 r r r r A] r r r r B (znakem r je vyjádřena odlišná forma rukopisného „r“) – 10 glosa: Kristus kněz A, B, O] Ježíš kněz T; nad jenž v T glosa jest; glosa t. pán vynech. v T; nad i v T glosa také; glosa všech vynech. v T – 13 glosa: i od dábla i od kněží A, B, O] od dábla a od kněží T; nad nás v T glosa bieše <rkp. biešje> i jest; glosa i vždy vynech. v T; glosa: protože nám dává pokoj A, B, O] t. v něm budem na věky bydleti T – 16 nad rád v T glosa dobrovolně; glosa: t. ctnostně A, B, O] bez hříechu T; glosa: t. ctnostný A, B, O] vši ctnosti T – 18 slúžil šlechtný vynech. ve V – 19 glosa: jsa A, B, O] člověk T; glosa: člověctvie A, B, O] člověčenství T; glosa: t. když jest umřel A, B, O] když duši pustil T – 21 tělestný (tělesný T) ukázav velikost v sobě A, B, T, O] vynech. ve V; ksíl: xil A, B, O, T, xkšil V – 22 glosa proňž jsú všecky věci vynech. v T – 24 jenž jest konec i počátek A, B, O, T] vynech. ve V – 25 glosa: od něhož sú všecky věci A, B, O] všeho dobrého T – 26 na věky A, T, na věky. Amen O] na věky věkův. Amen B

O překladu bible

Otištěno z Bible šafhauzské, uložené v městské knihovně v Schaffhausen (Švýcarsko), MSc Generalia 29 (fotokopie v pražské UK II 81, s. 888); zapsáno na konci bible (Š). Varianty uvedeny z Bible nymburské, Muz. IV B 14, fol. 365b (s označením Rubrika zapsáno za Žalmy – N). – Text Š otiskl paleograficky A. V. Šembera, M. Jana Husi Ortografie česká, Vídeň 1857, s. 44-45; v přepise vydal K. J. Erben, M. Jana Husi Sebrané spisy české 3, Praha 1868, s. 260. – Z literatury srov. F. M. Bartoš, Počátky české bible, Praha 1941, s. 19n.

Rkp Š v hojně míře označuje délku samohlásek, kterou zachováváme.

1 v této bibli Š] v těchto knihách N; takovúto zachováš Š] tuto zachovaj N – 2 jiné Š] není v N – 4 leč se dobře ujistíš první Š] leč se první ujistíš N – 5 pravú Š] dobrú N; česká biblé Š] kniha N; biblé latínskú Š] biblé Tetínkú (!) N – 6 několik Š] v N několik vyřadováno a na okraji napsáno šest – 8 ne ihned Š] nehned N; k prvním Š] k pravým N – 10 slova Š] řlowo N (chybně); změnňována Š] proměnňována N – 11 ještě nemá býti Š] není v N; umenšováno Š] umenšeno N – 11-13 A dá-li komu böh... vykládají Š] není v N – 14 v této bibli Š] v těchto knihách N; kdež Š] když N – 15 řčeno Š] řčeno N (pod. 16); město] mješto Š, N – 16 dlúhé Š] dlúhé, takto: í N; jako takto: miesto] v Š nadepsáno; miesto] mješto Š, N – 17 etc. Š] Takéž i o jiných sloviech N

Prokop, písař novoměstský: Příručka písařské stylistiky

Otištěno z rkpu SA v Třeboni A 6, fol. 154a-195a (opis Oldřicha Kříže z Telče). V přepise vydal Fr. Mareš, Prokopa písaře novoměstského česká *Ars dictandi*, Rozpravy ČAUV, tř. 1, roč. 8, č. 2, Praha 1900 (*Mar*); tam i přehled literární činnosti Prokopovy.

Naše ukázka v rkpe na fol. 182b-187b; ve vydání na s. 33-37.

28 dimittendum *Mar*] dimittere dum *rkp* – 41 vicarius generalis] *v rkpe napsáno dvakrát* – 56 litomyšlskému *Mar*] litho *rkp* (*pod. 66*) – 63 v Kristu] *w Xpū rkp* – 76 litevské] lithew[ke *rkp* – 117 narracio] *za tím vynechán zde příklad lat. dopisu (15 řádek rkp)* – 133 dúpětem *Mar*] dupetem *rkp*

PŘÍRODOVĚDNÁ A LÉKAŘSKÁ LITERATURA

V oblasti lékařského a přírodovědného naukového písemnictví došlo v husitském období k proměnám, které osobitým způsobem odpovídají celkovým vývojovým tendencím literatury za husitství – laicizaci a demokratizaci. Z hlediska souborového cenění naukových oborů stála přírodověda nízko; ani na universitách jí proto nebylo dopřáno mnoho místa, protože společenská potřeba těchto nauk nebyla velká. Přesto však za půl století trvání Karlovy university zakotvila u nás vědecká práce natolik, že na přelomu 14. a 15. století vznikají na universitní půdě některé spisy, které již nejsou jen pouhými dříve obvyklými kompilacemi starších autorů, ale dobírají se samostatnějšího přístupu k daným problémům a přinášejí některé nové poznatky. V oblasti astronomie se společenská potřeba omezovala povětšinou na výpočty potřebné k stanovení dat pohyblivých svátků, nicméně díla pražských universitních profesorů z počátku 15. století Křišťana z Prachatic a Jana Ondřejova zvaného Šindel přesáhla závažností vědeckých poznatků místní význam a vyvolávala odezvu i v jiných tehdejších kulturních střediscích Evropy (Šindelovo astronomické dílo bylo např. vysoce oceněno v renesanční Itálii). V jiných oblastech přírodovědy převládal zájem o bezprostřední praktický dosah jednotlivých poznatků, např. o jejich význam pro léčitelství nebo pro astrologické a jiné předpovědi, které byly tehdy považovány za součást vědy; je přirozené, že právě tato praktická poučení došla největší popularity a jsou nejbohatěji zastoupena v dochovaných rukopisech.

V průběhu 15. století došlo v oblasti naukové literatury věnované přírodním jevům k mnohostrannému prolínání rozmanitých vývojových tendencí. Na jedné straně vznikala učenecká díla překonávající spekulativní charakter starších prací a v jednotlivostech (uplatněním samostatného přístupu k otázkám) i tradiční středověký názor na přírodu. Na druhé straně však demokratizační tendence husitské literatury vedla k tomu, že byla zčešťována i díla představující právě starší středověké souhrny představ o přírodě a tkvějící v zajetí fantastických i pověrečných výkladů; zejména tato díla, zvláště pokud se týkala léčitelství či předpovídání budoucnosti, docházela široké popularity a stávala se majetkem širších vrstev.

Památky českého odborného písemnictví týkající se přírodních jevů, psané česky i latinsky, pohybují se proto v 15. století v širokém rozmezí od souhrnů popularizujících starší nereálné představy o přírodě až k projevům reprezentujícím evropskou výši tehdejších přírodovědných poznatků. V souhlase s tím se v jednotlivých památkách rozdílnou měrou uplatňuje tendence k vyčlenění odborného naukového písemnictví z málo rozrůzněné literatury, jak ji chápal středověk, kdy i v dílech s vysokými odbornými ambicemi nahrazovaly tradované představy a beletrizující prvky nedostatek vědeckých poznatků. Složitost situace dobře naznačuje to, že se i v díle jednoho učenice střetají vědecké poznatky s nánosem starých, nezřídka pověrečných představ. Např. hvězdářské dílo Křišťana z Prachatic přispělo ke vzniku vědecké astronomie, avšak jeho léčitelské spisy zavdaly

nepochybně právě pro množství středověkých tradic podnět jen k častému lidovému přepracovávání a rozšiřování v pozdějších dobách.

Při posuzování tak rozmanité a dosud málo prozkoumané produkce, jakou představuje česká nauková literatura o přírodě v husitském období, je však nutno mít na zřeteli, že názory na přírodní dění byly v té době ještě rozhodujícím způsobem určovány náboženskou představou o světě a že tedy i nevelké skutečně vědecké poznatky o dílčích přírodních jevech byly důležitými příspěvky k jejímu překonání. Vedle toho znamenala česká zpracování dobových znalostí a představ významný přínos k vytvoření české odborné terminologie, nezbytné pro další vývoj odborného písemnictví v národním jazyce.

Přinášíme ukázky z celého rozsahu rozmanité naukové produkce v takovém sledu, aby z něho byl patrný vývoj od staršího, pověrami zatíženého naukového tápání až k spisům vysoké vědecké úrovně, psaným s maximální akribií tehdejší doby – vývoj, který se ovšem vzhledem k prolínání rozmanitých tendencí jen výjimečně kryje s chronologií vzniku památek.

LUCIDÁŘ

Lucidáře (Lucidarius, Elucidarium) byly populární encyklopedické svody středověké vzdělanosti. Vznikaly od 12. století buď jako dogmatické rukověti pro teology (např. latinské Elucidarium Honorii Autunského z počátku 12. století), nebo jako souhrnné náboženské a vědecké výklady pro laiky, zvláště pro školy (německý Lucidarius z konce 12. století). Obsahovaly populární výklad různých otázek z oblasti teologie, filosofie, kosmologie, lékařství, přírodních věd aj.

Český Lucidář vznikl asi v první polovině 15. století výběrem některých otázek z obsáhlejší skladby, v níž se pojednává o širokém okruhu témat z různých naukových oblastí; český Lucidář představuje proto podobný typ vzdělávatelné příručky pro laiky jako uvedený německý Lucidarius z 12. století. Památka byla česky zpracována patrně z němčiny v souvislosti s rozvojem česky psané naukové prózy v husitské době. Zprostředkovávala laickým čtenářům ve formě rozhovoru mezi učitelem a žákem, „mistrem“ a „mladším“, základní poučení o víře v boha, o stvoření, o ráji, o tvárnosti světa, o přírodních úkazech, o astronomii, o vzniku lidského života, o významu náboženských obřadů a o konci světa. Celkem obsahuje český Lucidář kolem sta otázek a odpovědí. Nepronikly do něho výsledky soudobých pokrokových vědeckých prací, jeho obsah je ještě zcela středověký a na první pohled působí Lucidář v kontextu souvěké naukové prózy jako anachronismus, tím spíš, že i z hlediska středověké vědy jeho obsah je namnoze zmatený. Význam Lucidáře je však v tom, že probouzel zájem o výklad různých otázek zejména z přírodovědné oblasti.

Širokou oblibu českého Lucidáře dokládá i to, že byl v roce 1498 vytištěn mezi českými prvotisky a jako knížka lidového čtení byl potom s různými úpravami tradován až do 19. století.

Vybíráme ukázku popisující vesmír a osvětlující soudobé představy o souvislosti mezi uspořádáním vesmíru a lidským životem.

Mladší otázka: Odkud přichodí zima?

Mistr vece: Jako horkost přichodí od ohně, takež zima ot vody. A když

nám Slunce blíz, tehdy máme horko, a když daleko, tehdy máme zimu. Od těchto věcí dělí se léto na dvě, v léto a v zimu.

5 Mladší vece: Když jest léte tak nízko a zimě tak vysoko, kterak to přijde, že jest léte tak dlůh den a zimě krátek?

Mistr vece: Tento svět jest okružel jako vajce a my smy prostřed něho jako žlůtek u vajci. A kdyžto Slunce najníže běží, tehdy běží právě nad námi a tehdy Slunce vidimy najdéle, a proto jest léte dlůh den; a zimě běží Slunce najvýše na nebi a nám se zdá, by nám na bok běžalo, a tehdy skóro mine pod Zemí, a tehdy jest den krátek.

Mladší vece: Od čeho máme noc?

Mistr vece: Kdyžto Slunce jest nad Zemí, tehdy jest den, a kdyžto jest pod Zemí, tehdy jest noc.

15 Mladší vece: Kterak přijde, že Slunce na bok běží na nebi?

Mistr vece: Pověděl-liť jsem, žeť jest nebe okružlo jako vajce a na něm běží Slunce, a hvězdy běžie jinů cestů, a Slunce jinů; hvězdy běžie upříemo, na boky sobě, neb by běžely jednú cestů, překážely by sobě, až by se porušilo.

20 Mladší vece: Proč jest to buoh daleko stvořil?

Mistr vece: Jako daleko jest od Měsiece na Zemi, takež třikrát jest daleko od Slunce až do hvězd, a proto hvězdy mají najvyšší moc, neb jsů najbliž nebe.

Mladší vece: Pověz mi od planét!

25 Mistr vece: Kolikož máme dní v témdni, tolikež máme planét menších, mezi nimiž jest Měsiec a potom Slunce. Tě dvě nám slůžita najvíce. A jiných pět, ty běžie vysoko na nebi. Mezi nimi jest jedna, ta slóve Saturnus, ta běží tak vysoko na nebi, že běží třidceti let, než svůj běh dokoná. Druhá slóve Venus, a té my říekámy denice.

30 Mladší vece: Kterak muož jedna hvězda býti denice i zvíředlnice?

Mistr vece: Některé knihy pravie, že ta hvězda jedno léto běží před Sluncem a druhé po Slunci. Toho léta, kdyžto Venus před Sluncem běží, tehdy jest denice, a když po Slunci běží, tehdy slóve zvíředlnice. Pátá planéta jest Mars, ta jest k denici podobná, že jich ijeden nemóže rozeznati.

35 Některé knihy pravie, že ta jistá hvězda velmi vysoko běží. Na nebi ji vídámy zjitra před Sluncem a večer po Slunci. Šestá hvězda slóve Mercurius, ta běží sedm let, než svuoj běh dokoná. O té hvězdě pravie nám mistři, že ta vládne múdrostí; kterak to přijde, potom poviem. Sedmá hvězda, ta slóve Juno, ta má svůj běh dvanácte let, ta běží po Saturnovi najvýše.

40 Mladší vece: Jsů veliké planéty?

Mistr vece: Hvězdáři pravie, že Měsiec jest tak velik jako vešken svět od moře až do moře. Slunce jest dvakrát tak veliko a každá planéta tolikrát jako Slunce.

Mladší vece: Proč se nám tak zdají malé hvězdy?

45 Mistr vece: Činí veliká výsost, neb by bylo Slunce tak vysoko jako hvězdy, zdálo by se nám takež jako hvězdy úzké.

O přirození planét a člověka

Mladší vece: Kterého jsú přirozenie planéty a hvězdy?

50 Mistr vece: Ze čtyř element. A znamenaj, že všecy duše přichodie od boha všemohúcieho na tento svět, a ten jest nade všemi hvězdami, a podlé které hvězdy která duše najbliže puojde doluov, z té přijme přirozenie.

Mladší vece: Kterak to přijde?

55 Mistr vece: Některé jsú hvězdy studeného přirozenie, některé mokrého, některé suchého, některé horkého. Takež každý člověk táhne na se přirozenie podlé hvězdy. Který člověk jest studený a suché náture, ten rád mlčí a jest nevěrný. A kteří jsú studeného a mokrého přirozenie, ti mluvie mnoho a lži rádi a odpoviedají rádi u proshbě. Kteří jsú horkého a suchého přirozenie, náhlí a udatní jsú a mievají rádi mnoho žen. A kteříž jsú horkého a mokrého přirozenie, ti jsú nejlepšího přirozenie, ti jsú rádi šcedří a věrní a jsú ustaviční u milosti a milí lidem. A proto nám pravie knihy pohanské, že Venus vládne múdrostí a milostí, neb jest horkého a mokrého přirozenie. A také praví písmo, že ta planéta, ješto slóve Mars, že ta vládne válkú, nebo jest suchého a horkého přirozenie, a protož najlěp slušie k hněvu a k válce.

Mladší vece: Pověz mi od Měsiece!

65 Mistr vece: Měsiec jest nejmenší mezi planétami a běží najbliže u Země, a proto berú lidé rozom od Měsiece.

Mladší vece: Kak to přijde?

70 Mistr vece: Nebeské přirozenie jest tak silné, že přemuož zemské přirozenie, a takéť jsem povědal, že Měsiec jest tak veliký jako vešken svět a béře světlo ot Slunce; a proto nenie to divné, že se moře znamenává po Měsיעi, nebo jest stvořen ze čtyř element.

Mladší vece: Kak to přijde, že Měsיעe přibývá i ubývá?

75 Mistr vece: Kdyžto jsú stvořeny planéty, tehdy jest Měsיע jal mnoho vody a země, a proto nemá přirozenie světlosti, jedno což vezme od Slunce. A když daleko jest od Slunce, tehdy jest pln, a když jest bliz, tehdy jest mál, nebo jemu Slunce otjímá světlost; až opět odejde od Slunce, tehdy opět bude pln.

35. Vyobrazení Smrti v horažďovické knize městských práv

A vztet qvort Edielom piz stogiqu
v nemo qvort
Rameho letar stwie vnieme
Rgestar vnieme gen; vzy oby
qegi arpuosobie dielanie pzy
tiele zyle a kosti qlovieqie vut
ma Am; wicz kto by pravit ze
by dielanie zwlastie bylo vnie
nie rameho letar stwie / ponie
wad; to vnie e gt gedno zaet v
vniem. Etvnto nemagi bya ged
no naduss; omiegi vlegene avne
ne anepouss; tedne / ale dielanie
zwlastie navigene wicz wist
neb potqare znevigene a nevl
gene arpuouss; tedne wicz /
Atak dielanie zwlastie neb stra
nownie / nemet vnieme rame
letar st; gen; gt gedno vnieme
zdvne pod vniemim letar stym
nez potqaret doqne dielanie stra
nownie z vnieme rame letar
stwie gen; gt gedno vnieme
prave vafoto potqare zwlast
nie wicz od obeqne / neb qmat
by nebyl poznay obyqev diela
nie stie wzum leg by dielanie
zwlastie potqare lo od obeqnie

Aries *Quil caput facias Aries cum Luna resulget*
Alia Cephalica minusas Bz Balnea tuas indres
Non canis aures Nec Barbam radere aures

In Signu
 Bodina

Et Nota de aures
 dies Cypriacas p
 Janete Augusti m
 didu reprobatos
 Nos dies spales In
 quibus Culendavis
 pates et q no gnt
 offerm Luna existente
 In Signa: bono tye
 gmentu Et ai
 domo solent

Libra *Lebor platur du*
Luna thauy habe
Edificia pices a foz
semu tte co medi
en aueat e fero ca
gere colled

Gemini *Verachia no mirua*
ca luez lica gemella
pannibz ac namo q
que fero aut negre
Aligam portat de po
m stone peticuq

Virgo *Vereta Pulmo Te*
acti n caco no medea
oma false vides a
volus dmsq verum
poro sumat dary
traxo viam
Coz quat stomachu
z lant lustrat leones
vestes no facias nec
comuua vadat Nec
ml ac quemat sume
medicinas

Scorpio *Luna pro dog mo*
et dice noli d nre
co caues venam
a castis medians De
rix qto fomen du
bites mirare cari
na p vides ut m
nuas cu Luna
aygne orat

Libra *Libra luna luce*
gomaluz tangit
st nates Ranes Des
iter carps debes

Scorpio *Scorpio augme*
bit morbos in parte
pudibida vlngra no
medicos reape a sede
nuas Et si carps
iter amus dehoz
te nuas
Equituz Luna nocet
ffonoz parces mo
te fugat N lca
capit sanguis me
nuat et balnea
quere vnguis et
cinis poveris m
ere mite
 Mebz

Capricornus *Luna nocz gombi. In*
capru Luna tenet In
ter aqua nauis nauis
acutis ager ffidamya
cuat ml z qo dret mzo

Aquarius *langere curia auis cu*
lana vides aquosm
In foz excalis vnyz tuces
et si auis ter vae ad locu
ardous ibis

Pisces *Luna noli unice podra*
gra Cutz curys
na st poto sumpis
salubris Embrio
gcepta exlentey ab aluo
hulm i spiat p p d v r s
 mlt luez cap. Thauy collid Gemisq dm
 egia h pecty h carter. Co coz stomachum. v ligo dat vmbilico. qoz v r r b z
 supion. Libra sit vncos pccat st vlia nates. Scorpio logonu rales amuz pud
 bada. lva tenus sem Capre i geyt sira. Inffora dat Rn p ficos pedes q d m nat

37. Názorné vyznačení, z kterých části těla je vhodné použít žilou v obdobích podle znamení zvěrokruhu

Mladší vece: Co jest to červeného, ješto vídámy u Měsיעi?

80 Mistr vece: Pověděľ sem, že Měsיעec běře světlost od Slunce, a takéž běře i horkost; však když bude pln, tehdy jemu ostane studenost z země a z vody. To jest, ješto vídámy u Měsיעi.

Měsיעec když se proměňuje

Mladší vece: Co tomu dieš, že se Měsיעec proměňuje?

85 Mistr vece: Kdyžto Měsיעec bude dvě neděli stár, tehdy často přijde, kdyžto Slunce bude s jedné strany Země a Měsיעec s druhé, proto sobě překážita. Slunce má takú moc, že otejme světlost Měsיעeci.

Mladší vece: Co dieš o kometě hvězdě?

90 Mistr vece: Kometá, ta nikdy se nezjeví, jedno když se královstvie chce proměnití. A tu hvězdu znamenávají, že pustí od sebe paprsky; a ta hvězda neběží mezi jinými hvězdami. Praví nám písmo, že jest světlo, ješto jest buoh rozžehl v uoblacích.

Mladší vece: Kterak to přijde, že hvězdy vidímy létajíce?

95 Mistr vece: Pověděľ-liť sem, že jsú hvězdy většie než svět? Proto muožeš věděti, by jedna hvězda spadla, zabila by najméně puol světa. Přide, že tak bývá ticho často na zemi, a v oblacích tak veliké potkánie větruov, tehdy se povetrie smiešie v uoheň i střelí sebú doluov podlé hvězd.

Mladší vece: Kterak to přijde, že krúpy tepú létě, a zimě nic?

100 Mistr vece: Létě jest Slunce silno a zimě mdlo, i táhne létě vláhu k sobě, a jakž se povetrie ztrhne, to se smrzne, že budú krúpy; nebo Slunce jest nám létě blízko a zimě daleko.

1 mladší žák; otázka (aorist) otázal se – 2 mistr učitel; jako..., takéž jako..., stejně tak – 3 blíz blízko – 4 léto rok – 5 létě... zimě v létě... v zimě – 10 nám na bok bočně k nám; skóro brzy – 11 mine pod Zemí: tj. zmizí pod obzorem – 17-18 upřiemo, na boky sobě přímočaře, paralelně – 18 až by se porušilo až by došlo k poruše – 22 najvyšší moc největší vliv, tj. na život na Zemi (podle představ astrologických) – 24 od planet o planetách – 25 kolikoz... tolikež kolik... stejně tolik; v témdni v týdnu – 26 tě dvě... slúžita (duál) ty dvě slouží – 28 třidceli let: přesněji 29 a půl roku; protože Země obíhá kolem Slunce uvnitř oběžné dráhy Saturna, kryje se jeho doba oběhu jak podle názoru geocentrického, který je zde v Lucidáři, tak i podle dnešního heliocentrického – 29 Venus Venuše – 30 zviefednice večernice – 32 po Slunci za Sluncem – 32-33 kdyžto Venus... zviefednice: protože Venuše obíhá kolem Slunce uvnitř dráhy Země, neodchyluje se zdánlivě, tj. ve smyslu geocentrického názoru, od Slunce více než o 48° na východ nebo na západ, a proto může být patrná před východem i po západu Slunce – 34 ijeden žádný, nikdo – 36 před Sluncem... po Slunci před východem Slunce... po západu Slunce – 37 sedm let: zde jde o omyl: Merkur, obíhající kolem Slunce rovněž uvnitř dráhy Země, vykoná svůj oběh

za necelých 88 dní; do téhož postavení vzhledem k Zemi, což bylo z hlediska geocentrického názoru rozhodující pro stanovení doby jeho oběhu, se dostává za necelých 116 dní (omyl není možno vysvětlit ani záměnou s Marsem, který oběhne za neplně 2 roky); *mislři* učenci – 39 *Juno*: míněn Jupiter; *dvadacte let*: správně 11 let; o Jupiteru platí totéž, co bylo řečeno o Saturnu – 41 *jako vešken svēt*: tj. jako tehdy známý povrch Země – 45 *výsost* výška, tj. vzdálenost; *neb by bylo* neboť kdyby bylo – 46 *úzké malé*, drobné

47 *o přirození* o přirozené podstatě, povaze – 49 *že čtyř element* ze čtyř živlů (tj. ohně, vody, vzduchu, země), jež jsou podle učení řeckého filosofa Empedokla (5. stol. př. n. l.), tradovaného ve středověku podle Aristotela, základem veškeré hmoty; *znamenaj věz*, pamatuj – 53-54 *studeného přirození... horkého*: vlastnosti připisované vši hmotě; vyplývají ze vzájemného poměru základních živlů, resp. z převládání jednoho z nich – 54 *táhne na se* vztahuje na sebe, přijímá – 57 *otpovie-dajj rádi u prosbě* rádi odmítají prosby – 59 *ustavičnt u milosti* stálí v lásce – 60 *knihy pohanské*: míněna antická literatura – 62 *písmo* učené spisy – 63 *najlěp slušie* nejlépe se hodí – 70 *že se moře znamnává po Měsici* že se moře řídí podle Měsíce (tj. při přílivu a odlivu) – 72 *kak jak* – 73 *jal* pojal, vzal – 74 *jedno což vezme* jen tu, kterou přijme – 76 *otjímá* odmíná

84 *dvě neděli* (duál) dva týdny – 85 *překážila* (duál) překáží – 89 *se chce proměnit* má dojít ke změně – 92 *létajice* jak létají – 94 *přide* stane se – 95 *polkánie* srážka – 96 *se povetrie smiešie* vzduch se směšuje; *stfělí sebu doluov* sletí dolů jako střela (tj. blesk) – 97 *tepú* bijí – 99 *se ztrhne* (m. *vztrhne*) prudce se zvedne; *se smrzne mrazem* se srazí

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ SNÁŘ

Snář neboli *Kniehy snového vykládanie* je překlad snáře ve středověku hojně rozšířeného, jehož původní arabský text napsal Achmet ben Sirin († 728). Vavřinec (srov. o něm zde v 1. sv. na s. 396) ovšem překládal z latinského textu, který pořídil v druhé polovině 12. století Leo Tuscanus; z této předlohy pocházejí i slova, podle nichž se soudilo, že Vavřinec pořídil svůj překlad pro krále Václava IV. („usiloval jsem, abych našel panovateli svému...“). Vlastní prací Vavřincovou je úvod řešící otázku, má-li se věřit snům. Vavřinec se tak vlastně zabývá problémem soudobého vědeckého poznání a se zřetelem k stavu přírodovědných vědomostí své doby na otázku střízlivě odpovídá; je např. na správné cestě, hledá-li vztah některých snů k tělesnému stavu člověka. Vedle toho vyznívají tím podivněji staré orientální výklady snů.

Ve Snáři jde z valné části o svérázný překlad, který je pro nás důležitý zejména svým slovním bohatstvím. Knize se dostalo značnějšího rozšíření teprve v 16. století, když ji jazykově z dobového hlediska upravil a tiskem vydal Václav Hájek z Libočan.

Vybíráme ze Snáře úryvek z Vavřincovy samostatné předmluvy a dále ukázky výkladů různých snů; po středověkém zvyku mezi nimi náleží důležité místo snům o zvířatech, v nichž se uplatňovaly vžitě názory o povahách zvířat a alegorické výklady těchto povah vzhledem k člověku.

O tom, že každý má pilně velmi znamenati,
že jsou rozličná plemena snův, o nichžto dole psáno stojí takto:

Tuto znamenati slušie, že sú rozličná plemena snův, neb někteří sú
snové, jenž pocházejí ot kmenův nemoci anebo ot nemoci. Jakož komuž sú
se játry zahorčily nad běh přirozenie jedením koření horkého aneb od vína
silného, tomu se kolotá, an v ohni neb v lázni nebo v jistbě horké sedí nebo
5 leží.

Jiné plémě: A komuž žaludek nebo játry sú zastuzeny vlhkostí nepřirozenú,
točíž od mnohého pitie studeného anebo jedenie věcí vlhkých a studených,
tomu se rádo kolotá, an u vodách plavá anebo an se kúpe.

Jiné plémě snův: A v komž se zarodí větrnost od jiedla věcí parných
10 od přirozenie, jako jest cibule nebo řiepa, tomu se rádo sní, an léce v povětrří
anebo vietr an naň věje.

Jiné plémě snové: A komuž jest v žaludku krmě slaná a nepožítá, tomu
se rádo kolotá, an pie, a nikdy se do vóle nenapie.

Jiné plémě a k témuž: A ktož má lačný žaludek a zdravý, tomu se zdá
15 ve snách, an jie.

Takovým snóm slušie věřiti. Proč? Neb znamenají jisté kakosti, jenž
sú v těle člověciem. Neb horkost snová znamená horkost vnitřní zřejmú
a vlhkost snová vlhkost zřejmú; a tak o jiných. Jakož psáno stojí v knéhách
Izaiášových ve dvúdcátém a devátém rozdiel: Jakožto sní lačný a jie,
20 a když procití, prázdna jest duše jeho, a jakožto sní žieznivý a pie ve snách,
a když bude zbuzen, vstav ještě žiezni a duše jeho ještě prázdna jest, též
bude množstvie národův všech, kteřížto bojují proti Sión.

O jiných sniech,
kteřížto pocházejí tolik od přemýšlovanie.

25 Druzí snové sú, jenž přicházejí od přemýšlovanie, těm snóm podobné
na javě. Jako člověku nábožnému zdává se, an se modlí neb zpovídá,
a člověku umění pilnému kolotá se, an čte neb čtúc slyší, a člověku frejov-
nému a vlnému zdá se, an se s frejječkami obierá, a člověku hněvivému, an
se vadí nebo seče; a tak o jiných věcech. A těm opět móže býti věreno bez
30 hříechu, neb to, což je člověku na mysli na javě, to také ostává i ve sně.

O třetích sniech,
jenžto pocházejí od zjevenie božieho a svatých.

Třetí snové pocházejí od zevenie božieho, tak že se bude sníti člověku,
nalit muž nebo žena nad lidský obyčej jasný nebo jasná, krásný nebo krásná

- 35 zvěstuje něco ctného ku polepšení lidskému anebo toho, komuž se sní. Neb jakož die svatý Ambrož: Pravda, od kohož koli pravena bude, od ducha svatého jest. A takovému snovému vidění slušie věřiti, neb ku polepšení života táhne lidského. A takové vidění stávalo se zlým i dobrým v Starém i Novém zákoně, a to druhdy v podobenství a druhdy zřejmě, jakož svrchu
- 40 psáno jest. A tak die Ježíš, syn Sirachov, ve třicáté a čtvrté kapitole: Jako ktož pochyť stien a honí vietr, též i ktož patří k viděným lžem. Ale to vidění snové před obličejem člověčím podobenství jiného člověka, hádanie bludu a ptakověštba, lži a snové zle činijících marnost jest. A jakžto rodicie ženy tvé srdce obludy trpí, leč by od najvyššieho posláno bylo navštívenie,
- 45 nedávaj v nich srdce tvého, neb mnohým kázali sú blúdití snové a vypadli sú ufajíce v ně.

O čtvrtých snech, kteřížto od dábla pocházejí.

- Čtvrtí snové pocházejí od dábla, kdyžto ukáže se osoba krásná nebo
- 50 škaredá, duchovnie nebo světská radiec nebo veléc co zlého anebo brániec dobrého. A takovému vidění neslušie nikoli věřiti nižádnému člověku, a zvláště křesťanskému; poňadž neslušie to činiti, neslušie tomu věřiti. A také, že jest lež, poňadž se pravdě protiví, neslušie iżádnému člověku své vuole i svého rozomu k tomu přiložiti.

Nadpis: pilně velmi znamenati velmi svědomitě si všímati; plemena druhy – 2 ot kmenov z příčin – 3 sú se zahorčily zahřála se, zapálila se (játra); nad běh přirozenie více, než je přirozené; koření horkého: byliny měly podle tehdejších názorů několik stupňů teploty podle poměrného zastoupení jednotlivých základních živlů – 4 se kolotá zdá se ve snu; an jak, že; v jistbě v jizbě, ve světnici – 6 vlhkostí nepřirozenú: tj. vznikem nadbytečných šťáv, které byly podle pojetí tzv. humorální patologie příčinou některých druhů onemocnění – 7 točtíž totiž – 9 se zarodí vznikne; parných parotvorných, plynotvorných – 10 an léce jak létá – 12 nepožítá nestrávená – 13 an pie jak pije – 16 kakosti jakosti, vlastnosti – 17 snová jevíci se ve snu; zřejmú skutečnou – 19 v rozdielie v oddílu, v kapitole; sní... a jie zdá se mu..., že jí – 22 proti Sión proti Izraelským; hora Sión byla symbolem starozákonního Židovstva

24 tolík od přemýšlovanie od pouhého přemýšlení – 26 na javě v bdělém stavu, ve skutečnosti – 27 umění pilnému pěstujícímu umění (míní se věda); frejovnému záletnému – 28 s frejiekami s lehkými ženštinami

34 nalif jak, že; nad lidský obyčej více, než je běžné u lidí – 38 táhne směruje, vede – 39 druhdy... druhdy někdy... někdy jindy; zřejmě viditelně, přímo – 40 Ježíš, syn Sirachov: Ježíš, syn Eleazara, syna Sirachova, učitel zákona (žil na rozhraní 3. a 2. stol. př. n. l.), autor starozákonní biblické knihy (Sirach n. Ecclesiasticus), shrnující židovskou moudrost a morálku – 41 pochyť zachyť, chyť; patří k viděným lžem přihlíží k lživým viděním (ve snu) – 42 podobenství podoba, obraz; hádanie bludu věštění z bludu (lat. divinatio erroris) – 43 ptakověštba věštění z letu ptáků; zle činijících zločinců, nespravedlivých – 44 obludy přeludy – 45 nedávaj v nich ne-

přikláněj k nim; *blúditi* žiti v bludu; *vypadli sú ufajice v ně* odpadli (od boha) vě-
řice jim

50 *veléc* rozkazujíc; *brániec* zakazujíc – 52 *poňadž* poněvadž – 54 *přiložiti* při-
kloniti

(SNY O VLASECH)

Třimezciety rozdiel praví o hlavě mudrcův indijských dómysl etc.

Komuž se zdá, by prošedivěl na hlavě, ten přide ke cti, a čím více
šedin opatří na své hlavě, tím více cti dosiehne. Pakli všicku šedivú hlavu
bude mieti ve snách, bude velmi zamúcen. Pakli uzří bradu svú ošedivélú,
hanbu bude trpěti znamenitú. Uzří-li král vlasy hlavy své, ano jich přibylo
5 na dél i na hůšť, sbožie a lid a krásu bude jmiati v lidu svém. Pakli to kto
uzří z obce bohatý, sbožie nalezne. Pakli jest chudý, tesknost a smutek
nalezne. Pakli to žena uzří, zbohatie muž její a bude panovati. Uzří-li král,
ano vlasy jeho stříhú, umenšenie lidu i sbožie jeho znamená. Uzří-li to obecný
člověk a bohatý, též mu se stane. Pakli to vidí chudý, žalosti pozbude. Pakli
10 to žena uzří, ot muže bude odlúčena. Pakli panna, cti bude zbavena nebo
pohaněna.

Rozdiel čtrmezciety O vlasiech rozom perských mudrcův

Opatří-li kto ve snách, že ošedivěl, jest-li knieže, lid jeho zemdlé nebo
15 znemocnie obecně. Pakli to vidí obecný bohatý, ubude jemu statku. Pakli
vidí, že prošedivie hlava, upadne u veliké žalosti a trávenie. Uzří-li král, ano
vlasův jeho přibylo a krašší sú nežli na jevě, bude mieti novú radost a pokoj
lid jeho. Pakli jeho brada zhustie, zlato se jeho rozmnoží a peniezi jeho budú
mnohým známi. Pakli uzří král, ano jeho vlasy kto opravuje a jich ustříhá,
20 jest-li ten známý, dostaneť mu se peněz králových; pakli neznámý, nepříe-
telé budú peněz králových poživati. Uzří-li chudý, ano jemu brady přibylo,
bude dluhy obtiežen. Pakli kto uzří, ano pršie vlasi z jeho brady, ochudne
a náděje obohacenie mieti nebude.

Rozdiel pětmezciety 25 O vlasiech rozsud mudrcův ejípských

Ktož uzří vlasy své hlavy krásné, jest-li vladař králův neb kniežete,
bude chválen i milován více. Pakli jest obecný, bude slúžiti kniežeti
velikému. Pakli to král uzří, bude panovati nepřítelóm svým. A uzří-li, ano
jemu vlasuov přibylo, podrobí sobě více vlastí. Pakli uzří, že ošedivěli

- 30 vlasi jeho, ubude pokladu jeho. Pakli zčrnají a zhustějí vlasi jeho, přibude pokladov jeho. Uzří-li král, jako by hlavu česal a z nie vši pršaly, lid jeho zneduží a on zamúčen bude. Pakli vlasi budú pršeti, vedlé váhy pršenie ubude vojska jeho. Pakli kto z lidu též na sobě věci uzří, kteréž sme o králi vypravili, v chudobu upadne. Pakli to žena uzří, muž její u pravú nemoc
- 35 upadne anebo u pobití umře. Uzří-li to panna, haněnie bude trpěti. Uzří-li kto, ano brady jemu krásné slušně přibylo, dobude věchieho sbožie. Pakli prodli se přieliš brada, upadne v nemoc a zámutek středmý. Pakli se komu zdá, an bez brady, dluhá hanba a chudoba potká jeho. Pakli kto uzří, ano na chřepiech nebo na jahódkách lícových nebo na čele vlasi vzrostli, bude
- 40 múčen ot svého kniežete. Pakli vidí, že sobě vlasy vytrhává, bude pracovati, aby žalosti zbyl, a málo jie polehčí. Pakli mastí je snímá, bude zbaven zámutku, ale s škodú.

Nadpis: *třimezcielný rozdiel* triadvacátá kapitola, oddíl; *dómysl* názor, *mínění* – 2 *opatří* spatří – 3 *zamúčen* zarmoucen – 4 *znamenitú* zřejmou, veřejnou; *ano že*, jak – 5 *na dél i na húšť* co do délky i co do hustoty; *sbožie* majetek, bohatství – 5-6 *kto...* z *obce* někdo z obecného lidu, nešlechtic – 7 *zbohatie* zbohatne – 8 *střihú* střihají; *umenšenie* úbytek

12 *čtrmezcielný* čtyřadvacátý – 13 *rozom* moudrý úsudek – 14-15 *zemdlé nebo znemocnie* zeslábne nebo sejde – 16 *trávenie* strasti, útrapy – 17 *krašší* (komp.) krásnější; *na jevě* ve skutečnosti – 18 *zhustie* zhoustne – 19 *opravuje* upravuje – 21 *požívati* užívatí – 22 *pršie* padají; *vlasi z jeho brady* vousy; *ochudne* zchudne

24 *pětmezcielný* pětadvacátý – 25 *rozsud* úsudek; *ejipských egyptských* – 26 *vládař* správce – 29 *vlastí* zemí, krajin – 30 *zčrnají a zhustějí* zčernají a zhoustnou – 31 *vši pršaly* vši padaly – 32 *zneduží* zneduživí, zeslábne; *vedlé váhy* pršenie podle množství, míry padání – 34 *sme vypravili* vypověděli jsme; *u pravú nemoc* do skutečné nemoci – 35 *u pobití* v boji – 36 *slušně* řádně, značně – 37 *prodli se* prodlouží se, naroste do délky; *středmý* střední, ne příliš veliký – 38 *an bez brady* že nemá vousy – 39 *na jahódkách lícových* na horní části tváři – 40 *múčen* zarmucován, trápen; *pracovati* usilovati – 41 *aby zbyl* aby se zbavil; *jie polehčí* jí zmírní

(SNY O ZVÍŘATECH)

Rozdiel šestý

O medvědu rozváženie perských vykladačov

- Medvěd ve snách znamená nepřítele bohatého a mocného, ale bláznivého. Protož spatří-li kto skrze sen, an zabil medvěda, zahubí nepřítele svého takového. Pakli kto vidí ve snách, by na medvědu seděl, rovného vládařstvie dosiehně. Pakli mečem neb oštěpem medvěda raní, bude vesel
- 5 pro záhubu nepřítele svého bláznivého. Pakli jie kto maso medvědie, sbožie nepřítele bláznivého žiti bude. Pakli vezme kóži medvězí, menšieho statku

jeho dosiahne. Pakli kto pie mléko medvĕzie, bude se strachovati kniežete a mnoho časuov bude neĎuĭiti. Pakli hlavu medvĕzí vezme, bude Ďediti na sboĭí neprietele svĕho bezmozkého.

10

Rozdiel sedmý

O svini divoké i o pitomé výklad perských i ejiptských mistróv

Svinĕ divoká ťenu neprietelnici znamená, ale pitomá zlost ťeny svĕ okazuje. Protoĭ ťdĕ-li se komu ve snĕch, by na svini sedĕl, s takú ťenú s zlostnú sesmĕlí. Pakli kto svini kamenem nebo ťipem nebo klukem urazĭ, svĕdu bude mieti se zlostnú ťenú. Pakli kto vidĭ, ťe by ve snĕ oťĕpem svini zabil, s ťenú zlobnú sesmĕlí bez jejieho povolenie. Pakli kto jĭe maso svinie, zbohatie zlostnú ťenú.

15

Rozdiel osmý

O vlku roztykanie perských a ejiptských chytrákóv

Vlk osobu skúpeho a nevĕrnĕho kniežete a neprietele oznamuje. Protoĭ, ťdĕ-li se komu, by s vlkem bojoval, strach a svĕda knieĕetská naň se oboří. Pakli knieĕe nebo krĕl ve snĕ vlka zabie, neprietele skúpeho a nevĕrnĕho zahubĭ. Pakli kto od vlka bude ukúťen neb ranĕn, bude múcen od neprietele takového. Pakli krĕl vidĭ, ano ovce stĕda jeho vlcie hltajĭ, neprietele na lid jeho pripadnú a budú jej hubiti vedlé jakosti záhuby ovĕie. Pakli kto vlky se psy honĭ, pošle vojsko svĕ na nepřĕtely a vedlé toho, kterak se majĭ psie k vlkóm, vojsku se jeho povede. Pakli vidĭ krĕl, ano jemu vlka jatĕho přivedli, neprietele u vĕzenie svĕ přijme.

25

Rozdiel devĕtý

O liťce rozom perských a ejiptských smyslĭníkóv

30

Liťka neprietele lstivĕho, bohatĕho, ale mdlĕho znamená. Protoĭ ťdĕ-li se komu, by bojoval s liťkú, bude váleti s takovým mužem. A bude-li od liťky uĕrán nebo zdrásán, vedlé jakosti úrazu takového bude zamúcen od neprietele svĕho lestného. Pakli kto liťku ranĭ neb zabie, i neprietele takĕho urazĭ neb zamúti neb zahubĭ. Pakli kto vidĭ liťku z daleka, bude nemocen. Pakli kto liťku bĕziec vidĭ a ona se naň ohlĕdne, ktoĭ to vidĭ, bude trápen od zemka. Pakli se komu ťdĕ, by s domáci liťkú sesmĕlil anebo divokú liťku v duom svuoj uvedl, bude milovati lstivú ťenu a od nie bude zveliĕen. Pakli kto jsa nemocen, i pie ve snĕch mléko liťĕie, bude uzdraven a péĕe zbude. Pakli krĕl ve snĕch honĕ, i lapĭ liťku, přijme lstivĕho muže k sobĕ. Pakli jĭ zabie, muže lestného zahubĭ. Pakli kto vedlé liťky bĕĭí, bude jmien za úkladného ĕloveka.

35

40

A tťĭ jest výklad o vlkopsu a o kolĕavĕch, ale slabĕjšĭ.

Nadpis: *rozvázenie* uvázení, úsudek – 3 *rovného vladařstvie* stejné moci (jako nepřítel) – 5-6 *sbožie...* Žiti bude majetku, bohatství bude užívati – 6 *medvězí* medvědí – 8 *bude nedužiti* bude stonati, churavěti – 9 *bezmokkého* rozumu zbaveného

11 *pitomé* krmené, domácí – 12 *nepřietelnici* nepřítelkyni; *zlost ženy své* zlé jednání vlastní ženy – 13 *okazuje* ukazuje, znamená – 14 *sesmíli* sesmilní; *klukem urazí* šípem zraní – 16 *bez povolenie* bez svolení – 17 *zbohatie* zbohatne

19 *roztykanie* rozvaha, úsudek; *chytrákóv* mudrců – 21 *sváda kniežetská* spor s knížetem – 21-22 *naň se oboří* postihne ho – 23 *ukúšen* kousnut; *múcen* zarmucován, trápen – 25 *připadnú* dolehnou; *vedlé jakosti záhuby ovčie* tou měrou, jakou byly zahubeny ovce – 26 *vedlé toho* podle toho – 28 *jalého* chyceného; *u vězenie* do zajetí

30 *rozom* moudrost, moudrý úsudek; *smyslňikóv* mudrců, učenců – 31 *mdlého* slabého – 32 *váletí* válčiti, bojovati – 33 *užrán* nebo *zdrásán* kousnut nebo podrápán; *vedlé jakosti úrazu* podle míry zranění – 37 *od zemka* od krajana (nom. *zemek*) n. od ďábla (nom. *zmek*) – 38 *od nie bude zveličen* s její pomocí bude povýšen – 39 *péče* *zbude* starostí se zbaví – 41 *bude jmien* bude považován – 43 *o vlkopsu* o divokém psu

(VÝZNAM SNŮ)

Pilně znamenaj o tom,
kterak snové rozličnému lidu se také rozličně zjevují, a to všem stavóm,
věkóm a jiným.

Slušie snažně znamenati, že jakož jest na počátce těchto kněh dotčeno, rozličnost stavów, duostojenství, úraduov, věkóv činí rozličnost u vykládaní snów. Neb táž věc viděna ve snách od krále nebo kniežete a od obecného člověka jiný má výklad králi a kniežeti, a jiný obecnému člověku,
5 jiný duchovníkóm, a jiný světským lidem, jiný muži, jiný ženě, a jiný panně, a jiný manželce, a jiný vdově, jiný dietěti, jiný mládenci, jiný jinochu, jiný muži, jiný starci, a jiný kmeti, jiný zdravému, jiný nemocnému, jiný sytému, jiný obežralému, jiný lačnému, jiný stříezvému, jiný opilému, jiný čerstvému, jiný trudnému. Jiný takéž témuž vidění výklad
10 má býti u podletí, jiný létě, jiný u podzim, a jiný zimě. Jiný přesto člověku krve čisté, jiný krve kalné, jiný krve horké, a jiný krve vlašné. Jiná proměna výkladu musí býti na počátce měsiece, jiná na střiedmě, jiná na úštku, jiná na skonání.

15 Znamenaj tuto o časiach,
kdy a v kterých sen má býti vyplněn konečně.

Také slušie věděti, že nenie dosti, že by již člověk poznal, co sen znamená, ale musí věděti, v kterých časiach má se to vyplniti. O tom die Zaroim mudřec, že snové, jenž se dějí lidem od prvé hodiny v noci až do třetie, ve dvúdcát letech se zračují. Ale snové, jenž se dějí od třetie hodiny
20 až do šesté, u patnácti nebo v desieti anebo v osmi letech budú vyplněni.

Ale snové, ješto se kolotají od šesté hodiny až do deváté, v pěti nebo ve čtyřech nebo ve třech se zračují. Pak snové, jenž přicházejí od deváté hodiny až do zabřeždění, v roce nebo v měsíci šestí nebo ve třech anebo v desíeti dnech se vyplňují. Ale snové, ješto se kolotají od zabřeždění až do vzchodu slunce, ten den anebo druhý anebo najvíec třetí se zračují. Pak po vznítí slunce což se ve snách kterúž koli hodinu okazuje, to se vyplní v sedmi dnech. Protož vykladač snuov jistý musíť býti a dospělý ve mnohém umění. A když sen uslyší, ihned jej má napsati, kterak se dál, v který čas, komu, kterého věku, které způsoby, kterého přirození. A chtie 25 tomu zvěhlasní mudrci, že má věděti miesto, kde se sen dál. Neb miesto některé sny rozmnožuje, jako púšti a miesta klidná a vzdálená od lidí, některá menšie, jako miesta lidná, některá měnie, jako vlhké miesto jiné sny přivodí nežli suché, jiné miesto horké a jiné miesto studené.

O sniech,
35 kteřížto lehce s myslí scházejí, znamenaj pilně také.

Slušie také věděti, že snové, kteřížto lehce z paměti vypadnú, říedko co budúcieho znamenají, kakž koli Nabochodonozorovi, králi babylon-skému, to se bylo přihodilo, že sen vypadl jemu z paměti, avšak budúcih věcí byl jest známek. Ale to buoh zvláště dopustil, aby marnost mudrcův 40 pohanských porušena byla i pohaněna, a múdrost božská zveličena netoliko mezi lidem v boha věřícím, ale i mezi pohany ďáblem oslepenými.

Že věci neb snové nehodní
jistějšie mají znamenie budúcih příhod k času nežli snové, ješto okazují
věci témuž času hodné.

Slušie také věděti, že snové, jenž okazují věci k tomu času, v němž se dějí, nehodné, jistějšie mají znamenie budúcih příhod nežli snové, ješto 45 okazují věci témuž času hodné. U příkladě když by kto ve snách viděl v zimní čas stromy kvívúcie aneb ovoce plné, ten sen má jistějšie znamenie budúcih věcí, nežli by se dál létě aneb u podletí. A též když se kolotá, 50 ano člověk svému stavu nehodné dielo dělá, větčieho jest to zvěstování a jistějšieho, nežli by se zdálo, an to činí, což jeho stav velí. Jako když by ve snách král nebo knieže nebo rytieř oral nebo hnuoj kydal nebo zed dělal. Anebo neuměje člověk v knihách čísti, i četl nebo psal. Aneb žena by klála aneb bojovala. Aneb panna dietě porodila. A tak o jiných věcech, ješto 55 příslušejí ku pořádu lidí, jimž se ve snách dějí.

Každý sen,
kterýž se v noci opietí, znamenie jest jistějšího.

60 Také věz, že sen, kterýž se též noci opietí, jistějšího jest znamenie a brzčejie se naplní. Protož řekl Jozef faraónovi: Ale co si viděl druhé k též věci slušeje sen, jest pevnosti znamenie proto, aby se stala řeč božie a rychleje byla naplněna.

Nadpis: *pilně znamenaj* bedlivě si všímej, měj na paměti – 2 *duostojenství* hodností – 3 *obecního* prostého, neurozeného – 5 *duchovníkóm* osobám duchovním – 8 *obežralému* přejedenému; *stříezvému* střízlivému – 9 *trudnému* unavenému – 10 *u podletí... létě... zimě* na jaře, v létě, v zimě; *přesto* však – 11 *krve* čisté... kalné... horké... vlažné: míněny čtyři základní typy, sangvinický, melancholický, cholericický a flegmatický – 12 *proměna* přízpůsobení – 12-13 *na počátce... na střiedmě... na úštku... na skonání*: označení pro jednotlivé fáze měsíce

18 *Zaroim mudřec*: míněn patrně arabský astrolog Achmet ben Sirin († 728 n. l.), autor slavného snáše; *od prvé hodiny v noci*: od první hodiny po západu slunce – 19 *ve dvúdcát letech* během dvaceti let; *se zračují* odrážejí se, vyplňují se – 21 *se kolotají* motají se, zdají se – 23 *do zabřeždění* do svítání, do rozbřesku – 25 *do vzhodu* do východu; *najviec* nejpozději – 26 *po vznití* po východu – 27 *jistý* spolehlivý; *dospělý* dokonale obeznámený – 29 *zpôsoby* vzezření – 30 *zvěhlasní* věhlasní – 32 *menšie* omezují; *lidná* lidnatá

37 *kakž koli* ačkoliv – *Nabochodonozorovi*: zemřel 562 př. n. l.; jeho sen srov. Dan. 4. kap. – 39 *byl jest známek* byl znamením; *marnost* marné úsilí – 40 *zveličena* vzdvižena, oslavena

42 *nehodní* nevhodní, nepřiměřený – 48 *kvúcie* kvetoucí – 53 *by klála* kdyby se účastnila klání, boje – 55 *ku pořádu* k způsobu života

57 *se opietí* opakuje se – 59 *brzčejie* spíše – 59-61: Gen. 41, 32; *druhé* podruhé; *k též věci slušeje sen* k téže věci se vztahující sen; *pevnosti* jistoty

MARTIN Z LENČICE
PRANOSTIKA PRO OLDŘICHA Z ROŽMBERKA

Okolo poloviny 15. století u nás zřejmě stoupal zájem o astrologické předpovědi. Astrologická předpověď pro kalendářní rok se stala literárním útvarem, který byl v pozdější době velmi hojný, u nás stejně jako v zahraničí. Tyto předpovědi byly psány nejprve latinsky, později v národních jazycích: česky vycházely již od přelomu 15. a 16. století. Po rozšíření knihtisku se totiž vydávaly tiskem a spojovaly se s kalendáři. Pražská universita, aby mohla vyhovět poptávce, ustanovila někdy kolem poloviny 15. století, že jeden z jejích profesorů bude mít za úkol vypracovat pro každý rok astrologickou předpověď. Takový profesor se nazýval „astronomus publicus“; pokud víme, jako první zastával tuto funkci Martin z Lenčice.

Martin z Lenčice byl polského původu, narodil se někdy v prvních letech 15. století, na pražské universitě byl od r. 1427, od r. 1444 byl profesorem. Zemřel asi v letech 1462-64. Zachovalo se několik jeho latinských spisů. Jedním z nich je *astrologická předpověď na rok 1455*, určená pro Oldřicha z Rožmberka. Je to příklad nejnaivnějších, ale sugestivních předpovědí, nevědeckých už v době, kdy vznikly,

a zcela pověřených v následujících staletích, kdy se jejich obliba s pronikáním do lidových vrstev ještě zvýšila.

Postavení hvězd, věštecká znamení a budoucí události běžného roku 1455, v krátkosti sepsané a určené pro vznešeného pána, pana Oldřicha pocházejícího z urozeného rodu rožmberského, pána nejmilostivějšího.

Hlava první

o vládci roku a o hybné příčině toho,
jakým způsobem se uskuteční koloběh letošního roku.

Hvězdy působí na tyto pozemské věci na pokyn boží a způsobují v sublunárním světě změny a události všeobecné i dílčí, podle různého postavení a rozličných seskupení sedmi planet a stálic. Řečený rok obsahuje tři velké události: za první opozici Saturna s Jupiterem, která má velký
5 věštecký význam, za druhé zatmění Měsíce ve Štíru, za třetí konjunkci Saturna a Marta, rovněž ve Štíru. A tyto tři velké události se svým působením připojují ke kořenu velké konjunkce, k níž došlo léta páně 1425 na dvacátém sedmém stupni Štíra a která ohlašovala, že povstane nová sekta v Čechách a rozmach moci Turků; a dodnes bude působit mnohé nepřijemnosti, protože její věštecký význam se vztahuje na padesát sedm let.
10 A svrchu uvedené tři velké události se opakují ve Štíru, který je znamením veškeré falše a skrýší všech jedovatostí a je domem Marta. Není tudíž možno přejít takový úkaz bez veliké obezřetlosti. Především se tedy praví, že vládcem letošního roku je Saturn...

15

Hlava druhá o stavu národa a lidu obecného.

Stav národa se poznává podle ascendentu, podle jeho vládce, podle vládce roku a podle Měsíce. Je jasné, že ascendentním znamením je konec Vah s celým Štírem, a v tomto ascendentním znamení stojí Saturn, který
20 ohlašuje osudy starých a zbožných boháčů, sedláků, starců a židů. A ten Saturn, pravím, protože je na tom místě oslaben zpětným pohybem, ohlašuje tělesné neduhy a životní obtíže řečených lidí. Také Měsíc ve svém běhu připadne do šestého domu, což je dům smrti. Po opozici se svým působením připojí k Saturnu, který je nepříznivý, a ohlašuje tedy obtíže
25 v životě řečených osob. Podobně vládce ascendentu, totiž Mars, jsa v souhvězdí lidské podoby, totiž v Blížencích, spadá při svém oběhu do osmého domu, jenž jest domem smrti. Ohlašuje tedy náhlou smrt mnohých osob, rušitele cest a ty, kteří prolévají krev. Také sám Mars se spojuje s Venuší ve čtvrtém aspektu a ohlašuje, že prostý lid bude zneužívat žen proti zá-

30 konu, že muži budou jati touhou po ženách a že tato touha pro spojení
s Martem bude neřestná a hanebná. Saturn v ascendentním znamení uka-
zuje na obtíže v obchodech. A bude mnoho zápletek a trestů, které pocítí
lid; jeho pánové budou mu činit příkoří při vybírání daní. Kvůli Martu
bude mnoho přetvářky v dodržování daného slova i zákona. Mars v osmém
35 domu ohlašuje pro tento rok mnoho špatnosti.

Hlava třetí o postavení krále a jiných šlechticů.

Postavení těchto osob se poznává podle Saturna, Jupitera, Slunce
a podle o hlašovatele krále. Jestliže je oslaben vliv těchto všech planet nebo
40 jejich větší části, věští to obtíže pro uvedené osoby. Dále je zřejmé, že
Saturn je oslaben zpětným pohybem a Jupiter je zbaven příznivého vlivu
opozicí Saturna. Znamená to tudíž, že mezi výše uvedenými osobami
budou nesváry a bezprávi. Podobně je i Slunce oslabeno ve svém vlivu,
neboť je v domě kadentním, následujícím po ascendentu. A podobně
45 desátý dům, který je domem královským, je nepříznivě ovlivněn paprsky
osudu, a z toho všeho všechny jednotlivé jevy ohlašují špatné postavení
krále. Stav královských rytířů se poznává podle vládce jedenáctého domu,
totiž podle Merkura, který je neblaze ovlivněn postavením vůči Martu;
znamená tedy nedobry osud těchto osob. Královští šlechtici budou v ne-
50 snázích pro opozici Jupitera se Saturnem. Žoldníci královi nebudou
v dobrém postavení pro překážku, kterou klade Mars. Item jedna osoba,
jež zastává místo krále, bude sužována obecným lidem a svými podříze-
nými, a to pro nešťastné seskupení, které vzniklo tak, že se proti oslabe-
nému Jupiteru staví zloba Saturna. Item Měsíc, připojující se v oběhu
55 k Saturnu a dávající mu sílu a moc, ohlašuje škodu a nesnáz pro majetek
králův a pro jeho příjmy. Item Saturn je spojen s hlavou Draka, což ohla-
šuje pokles moci osob vysoko postavených.

Hlava čtvrtá o stavu církve a duchovních osob.

60 Postavení shora řečených osob, a zejména apoštolského pána i cti-
ho dných kardinálů se poznává podle devátého domu a podle jeho vládce,
po dle Jupitera a podle vládce znamení, v němž bude Jupiter. Je zřejmé, že
známením devátého domu je Rak, jenž jest mnohonásobně neblahý; po-
dobně je nepříznivě ovlivněna Venuše, vládkyně znamení, v němž jest
65 Jupiter. Ohlašuje tedy nedobry stav svrchu řečených osob. Item Saturn,
jenž jest tohoto roku nepříznivě ovlivněn, ohlašuje špatné postavení du-

chovných osob sloužících bohu. Item zatmění Měsíce připadá na devátý dům, což ohlašuje podstatnější překážky pro církve.

Nadpis: o vládci: podle astrologických představ o postavení planet a jejich působení na život na zemi mělo každé znamení zvířetníku, každý rok, každá hodina dne a každá astronomická událost svého „vládce“, tj. planetu, k jejímž domnělým vlastnostem se muselo především přihlídnout v astrologické předpovědi – 2 *v sublunárním světě:* podle aristotelovské představy oblast uzavřená do sféry Měsíce (Luny), obsahující Zemi a složená ze čtyř základních prvků (země, vody, vzduchu a ohně); pouze v této oblasti je možná změna, vznikání a zanikání (na rozdíl od neměnného, dokonalého ostatního vesmíru – nebe) – 3 *sedmi planet:* podle tehdejších geocentrických představ: Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter a Saturn – 4 *opozici:* takové vzájemné postavení planet, že jsou na protilehlých stranách oblohy (pozorováno ze Země), tj. že jsou od sebe vzdáleny o 180° ekliptiky (sluneční dráhy) – 5 *ve Štíru:* poloha Měsíce a známých planet byla již od starověku udávána vzhledem k dráze Slunce, tzv. ekliptice či zvířetníku, od níž se dráhy planet jen málo vzdalují na sever a na jih. Ekliptika se dělí na 12 znamení (tj. úseků po 30°), pojmenovaných po souhvězdích, která původně obsahovala (Beran, Býk, Blíženci, Rak, Lev, Panna, Váhy, Štír, Střelec, Kozoroh, Vodnář, Ryby). Počítá se od tzv. jarního bodu, v němž se ekliptika protíná s rovníkem a jímž prochází Slunce v okamžiku jarní rovnodennosti. Již ve starověku bylo známo, že se jarní bod po ekliptice posouvá (do dnešní doby je posunut prakticky už o jedno znamení: znamení Berana odpovídá souhvězdí Ryb atd.), a proto i středověká astronomie rozlišovala mezi znameními a souhvězdími); *konjunkci:* takové postavení dvou planet, že se pozorovány ze Země promítají zhruba do téhož místa na obloze – 7 *velké konjunkce:* tj. konjunkce více než dvou planet – 12 *je domem Marta:* středověká astrologie dělila celou viditelnou i neviditelnou oblohu (kterou si představovala jako kouli obklopující Zemi) na 12 stejných úseků, tzv. domů (lat. domus), které byly vymezeny myšlenými kružnicemi, protínajícími se v severním a jižním bodu obzoru (podobně jako se zemské poledníky protínají v pólech); šest domů bylo tedy nad obzorem a šest pod obzorem. K jednotlivým domům byly podle tehdejších astrologických představ přiřazeny jednotlivé planety – 17 *podle ascendentu:* ascendent (ascendentní znamení) jako jeden ze základních astrologických pojmů je ono znamení zvířetníku, které právě vychází v okamžiku, k němuž se vztahuje astrologická předpověď (přisuzoval se mu mimořádný význam) – 21 *zpětným pohybem:* pohyb planet, pozorovaný ze Země (která obíhá okolo Slunce) nejvíce se jako pohyb přímočarý, ale jako pohyb smyčkovitý; zpětným pohybem míněna ta část smyčky, která směřuje od východu k západu – 28-29 *se spojuje... ve čtvrtém aspektu:* planety jsou vůči sobě v určitém aspektu (tj. ve zvláštním postavení pozorovaném ze Země), když jsou ve zvířetníku od sebe vzdáleny o takové úhly, které jsou vrcholovými úhly některého z jednodušších pravidelných mnohoúhelníků; důležitými aspekty jsou také např. konjunkce a opozice; čtvrtý aspekt, tzv. kvadratura, je vzdálenost planet o 90° zvířetníku (o vrcholový úhel čtverce) – 39 *podle ohlašovatele krále:* patrně míněna planeta, která podle přiřítaných vlastností určuje osudy králů – 44 *v domě kadentním:* astrologické označení pro 3., 6., 9. a 12. úsek oblohy (dům), počítáno od východního bodu obzoru směrem pod obzor (tj. 3. a 6. dům je pod obzorem a 9. a 12. nad ním) – 45 *domem královským:* tj. domem, kterému astrologové přiřítali rozhodující vliv na život králů – 56 *s hlavou Draka:* starý název (lat. caput Draconis) pro bod na obloze, v němž dráha Měsíce protíná dráhu Slunce (tzv. výstupní uzel měsíční dráhy) a Měsíc přechází na severní stranu od ekliptiky – 60 *apoštolského pána:* tj. papeže

Hlava sedmá

o místě a o zemích, v nichž dojde k předpověděným událostem.

Ať se však Vaše Urozenost nedomnívá, že se vše, co bylo řečeno o postavení obecného lidu, o postavení krále, o moru a o válkách, stane v Českém království, ale ať Vaše Milost rozumí věci tak, jak je řečeno dále. Štír je znamení severní, jež podle své přirozenosti má vliv na severní oblasti a na vše, co je za sedmi pásmy země. A podobně Saturn je planetou sedmého zemského pásma. Proto Quido v knize Oběhů říká: Saturnus ovládá sedmé pásmo a vše, co sídlí vně pásem, jako je část Čech, Polsko, Prusko, Norsko, Dánsko a jiné země. To je zřejmé, protože tyto země mají drsné povětrí pro pomalost a temnost Saturnovu. A obyvatelé těchto zemí mají skrovné znalosti a rozum, jsou zapomnětliví a nevládne jimi zbožnost. Na jejich povahu má vliv i Měsíc, k čemuž ukazuje jejich nestálost. Item Štír v rozdělení znamení ovládá končiny Arabů a Saldanů. Item Jupiter podle Římanů se vztahuje ke čtvrtému zemskému pásmu, v němž je ostrov Rhodos — pevnost křesťanů. Podle Quidona se Jupiteru připisuje páté a šesté zemské pásmo, v němž žijí Italové. Item Býk, v němž se v letošním roce dostává Jupiter do nepříznivého postavení, je znamení konjunkce Saturna a Jupitera v době povýšení Českého království. Praví se, když je takové postavení na nebi, že nastanou války a uvedené události již dříve vypočtené v odlehlejších zemích, v Turecku a Tatarsku, v Uhrách, Rakousku, Polsku, Rusku, Bavorsku, a zasáhnou až po Anglii, a to obzvláště v těch částech, které jsou blízko vod. A protože Slunce je nepříznivě ovlivněno, neboť je v šestém domu, znamená to, že křesťané budou bojovat mezi sebou, a to zejména ti, kteří sousedí se sedmým pásmem zemským a s jeho částmi. Item protože zatmění Měsíce letošního roku připadlo do devátého domu, ohlašuje to, že se církev římská nevyvaruje válek a těžkostí. Také znamení Blíženců připadlo do osmého domu a toto znamení, které je ascendentní v době povýšení Českého království, je nepříznivě ovlivněno přítomností Marta a vyznačuje morovou ránu v uvedeném království. Item protože Býk, v němž je Jupiter nepříznivě ovlivněn protilehlým postavením Saturna, byl znamením velké konjunkce v době okolo povýšení Českého království, znamená to, že České království, pokud nebude řízeno spravedlností a uvážlivým rozumem, nevystříhá se některých válečných těžkostí. Avšak to vše bude mírněno aspektem Jupitera a Venuše. Pripěje-li uvážlivý rozum, bude to zmírněno ještě více. Jestliže se však budeme obracet k bohu s prosbami, aby tyto nebeské vlivy ráčil potlačit, pak se nepříznivá věštba buď zcela rozplyne, anebo se z ní projeví jen některá nepatrná část.

5 za sedmi pásmy země: podle tradičního dělení Země na pásma (po způsobu dnešních rovnoběžek, určujících zeměpisnou šířku) – 6 Quido v knize Oběhů: citováno

dílo nám neznámé astrologické autority – 8 *Dánsko*: v orig. Dacia (= Sedmihradsko), která však vzhledem k své zeměpisné poloze nezapadá do kontextu, a proto čteme Dania – 11 *ukazuje jejich nestálost*: jejich nestálost je podobná proměnlivosti měsíčních fází a v ní (podle astrologické představy) má svůj zdroj – 12 *Saldanů*: mluví obyvatelé města Saldy a jeho okolí v severní Africe – 30 *velké konjunktce*: mluví konjunktce (promítnutí do přibližně stejného místa na obloze) více než dvou planet

SALICETTOVA RANNÁ LÉKAŘSTVÍ

Ze spisů italského lékaře Guilielma Salicettiho († asi 1276) čerpalo české lékařství v 15. století hlavní poučení o anatomii a chirurgii. Zčeštění jeho spisu *Cyrugia* (v českém překladu *Ranná lékařství*) v první polovině 15. století zařadilo do tehdejší medicínské literatury, složené valnou většinou z kompilačních a překládaných spisů, první soustavné dílo o anatomii a chirurgii lidského těla. Toto pozoruhodné dílo, jehož český překlad vznikl nepochybně v souvislosti s pokračujícím pronikáním češtiny do naukové literatury, přinášelo mnoho správnějších anatomických poznatků, než jaké byly tradovány v starších českých spisech. Na rozdíl od starších lékařských zvyklostí snažil se Salicetti sblížit lékařství s chirurgií tím, že lékařům doporučoval užívat v nutných případech nože (chirurgické zákroky prováděli v té době především lazebníci, jejichž povolání bylo považováno za „nepočestné“).

Jak svědčí dochovaný rukopis, bylo Salicettiho dílo šířeno v řemeslných opisech spolu s překladem Rhazesova Ranného lékařství, které je doplňovalo. Ze Salicettiho díla vybíráme vedle úryvku z předmluvy ukázky z třetí knihy „O napaření hodném zlámaného neb vyvinulého (tj. vykloubeného) údu každého“ a z čtvrté knihy „O způsobě všech úduv, kostí, žil, cev i žilen těla člověčího, kteréžto mají býti známy na řezání a prořezání úduv, aby se zlá příhoda nestala“.

(Z PŘEDMLUVY)

Kapitola o oznámení umění ranného lékařství
a o napomínání potřebných a užitečných k dílům přistojících i nemocných.

- Ranného lékařství umění jestliž umění, jenž učí obyčejí a způsobě dělánie při těle, žíle a kosti člověčí rukama. Aniž věř, kto by pravil, že by dělánie zvláštie bylo umění ranného lékařství, poněvadž to umění jest jedno z těch umění, kterážto nemají bytu jedno na duši o věci uléčené a určené a neporušitedlné, ale dělánie zvláštie na určené věci visí, neb pocházie z neurčené a neuléčené a z porušitedlné věci. A tak dělánie zvláštie neb stranovnie není umění ranného lékařství, jenž jest jedno umění zdržené pod uměním lékařským. Než pocházief dobře dělánie stranovnie z umění ranného lékařství, jenž jest jedno umění pravé, jakožto pocházie zvláštnie věc od obecné, neb jinak by nebyl poznán obyčej dělánie skrze rozum, leč by dělánie zvláštie pocházelo od obecního dělánie, kteréžto jest na duši dobyté skrze umění. A tak zevno jest a pravda jest, že někto móż

- mieti toto umenie, by pak nikdy nedelal v tom, avšak potvrzeno má býti v tom umění s jinými, kteréžto pocházejí od dělání zvláště na zvláštní věci. A protož mnozí jsou dělníci v tomto umění na zemi bez příčiny, né brž náhodou dělajíce, jakožto lidé neuměli, a kteřížto nenaučili jsou se tomu dílu od umělých, ale od neumělých, kteřížto na způsobách a tvárnostech a příčinách neduhův a nemocí nikdy sú sebe nezkušovali, aniž kromě věci čitelné, porušitedlné, zvláštie mohú co poznati neb vážiti. A tak skonávají život svojoj v marnosti pro neumění o počátciech potřebných k tomuto umění. Pravdať jest, což říkáme, že ten lepší jest z lékařův, kterýžto umie lépe pripraviti neb stáhnúti obecné k zvláštniemu kteréžto měny. Avšak nenásleduje z toho, by umění pocházelo z zvláštnieho dělání, kakž koli zkušením a obyčejem potvrzenie prijímá každé umění dělajíce.
- 25 A pak dělajícím podlé tohoto umění neb řemesla tyto věci jsou potřebné: Prváť jest, že ranný lékař má se dáti ovšem nemocnému na zpytování složení a přirození údu uraženého a příčiny všie nemoci, jinak šlě tímto uměním a nedosiehněť lékař ranný skrze své dílo konce chvalného. Druhěť má ten lékař povoliti žádostem nemocného, z nichžto nepocházie škoda na jeho diele. Třetíe máť lékař lahodnými slovy a utěšenými nemocného léčiti, těšiti a posilovati a jemu v každé příhodě zdravie sľibovati, by pak pozůfal nad jeho zdravím. Neb z takové věci neb řeči dobude duše nemocného způsobu dobré a ušlechtilé, jížto přirození bývá posilněno pro ty nemoci a posileno, takže z samého přirození vyjde dílo, kteréžto jest silnějšie nežli dílo lékařovo s jeho nádobami i léky.

Nadpis: *o oznámení umění ranného lékařství* o výkladu, o vymezení pojmu umění chirurgického (de diffinitione cyrugie); *o napomínání* o návodech; *k dílům přístojících* pro ty, kdo pomáhají při provádění chirurgických zákroků (operatoribus assistantibus) – 2 *dělání při těle* chirurgických zákroků na těle; *při žile* na svalu (in nervo); *kto by pravil* kdyby někdo říkal – 3 *dělání zvláštie vlastní*, konkrétní chirurgické zákroky (operatio particularis et propria) – 4 *nemají bytu jedno na duši* neexistují jinde než v duši, tj. v světě pomyslném (jde o vědy teoretické) – 4-5 *o věci uléčené a určené a neporušitedlné* (týkají se) věci vyléčených a určitých a neporušitelných, tj. konečného, určitého a neměnného při stanovení obecných teoretických zásad – 5 *na určené věci visí* souvisí s určitým konkrétním případem (tj. je disciplínou praktickou) – 6 *pocházie z neurčené a neuléčené a z porušitedlné věci*: tj. řeší jednotlivé předem neurčené případy onemocnění; *zvláštie neb stranovnie vlastní* neboli speciální, tj. konkrétní (particularis) – 8 *zdržené pod uměním lékařským* zahrnuté v lékařství; *pocházief dobře* je založeno správně – 10 *obyčej dělání* způsob práce, tj. chirurgická praxe (modus operandi) – 11 *od obecního dělání*: tj. z chirurgické teorie (ex universalí operatione) – 12 *na duši dobyté skrze umění* v duši (v duchu) získané věděním – 13 *by pak nikdy nedělal v tom* i kdyby se tím nikdy nezabýval, tj. neprováděl chirurgickou praxi – 14 *zvláště na zvláštní věci* prakticky na konkrétním případě – 15 *dělníci* pracovníci, tj. praktičtí chirurgové (operatores); *né brž* ba dokonce – 18 *sú sebe nezkušovali* necvičili se – 19 *čitelné* smysly poznatelné, zřejmé; *vážiti* určovati (determinare) – 20 *pro neumění o počátciech* pro

neznalost základních poznatků (propter ignorantiam de principiis) – 22 *připraviti* neb *stáhnúti* přizpůsobiti nebo zúžiti, tj. aplikovati (adaptare vel contrahere); *kte-réžlo měny* v kterékoli obměně – 23 *umění* vědění teoretické (scientia); *by* pocházelo že by vycházelo, že vychází; *kakž koli* ačkoli, třebaže – 24 *zkušením a obyčejem* zkušeností a zvykem; *potvrzenie přijímá* utvrzuje se, stává se jistějším; *umění dělajice* umění (vědění) chirurgické

26 *ranný lékař* chirurg (cyrugicus); *má se dáti ovšem nemocnému na zpytování* má se plně věnovat u nemocného zkoumání, vyšetřování – 27 *přirození* přirozeného způsobu uspořádání (complexionis); *uraženého zraněného*; *šillé* je šálen, klamán – 29n. *druhé... třetí* za druhé, za třetí – 31-32 *by pak pozújal nad jeho zdravím* i kdyby neměl naději v jeho uzdravení – 33 *zpuosoby* nálady, rozpoložení (dispositionem); *přirození* přirozenost (natura) – 35 *s nádobami* s nástroji

(CHIRURGIE ŽEBER)

O zlomení žebr neb jich nahnutí a obyčejí uléčení toho

Žebr jest dvanást, jichžto sedm jest celých a dokonalých a mohúť zlá-mány býti na mnohých místech, ale pět jich jest nedokonalých, a tyť ne-mohú zlomeny býti, jedno na jednom místě bliz od chřbetnice, neb s místa nepostupují, ale úraz ač trpie, však se nezlámají, a s druhé strany, bliz
5 k žaludku, konají se na měkkém místě, a protož ani pohnutie, ani úrazu trpie, a protož ani se zlomují, ani nakřivují. A proto ona žebra slovú doko-nalá, neb činie puol kola dokonalého neb celé kolo s kostmi prsními, v něž se vtěle ty a v nichž se tvrdie. A pak druhá slovú nedokonalá, neb od
10 výstie svého od chřbetnice nečinie ani puol kola, ani celého kola s kostmi jinými, ani s kostmi prsními, neb diele polúkolé.

A protož slušiet znamenati, udá-li se komu žebra zlámati na jednom místě neb na dvú, a to zvies dotčením, neb jakž se dotkneš místa uraže-ného, uslyšíš zvuk neb loskot a k tomu překazu ten má v oddýchaní. Pakli v pomáčení zvuku ižádného neuslyšíš, a nemocný nesnadné jmá oddýchanie
15 a trpí bolest náramnú na místě, znamenief jest nahnutie neb vehnutie žebra do vnitřnosti.

Usiluj pozdvihnúti diel sehnutý; a jest-li diel zlámaný, toho pozdvihni, ať se s druhým dielem srovná a s ním se sehne. Neb když by dielové neb zlomci žebra pozdviženého spojili se neb sněli po stlačení s zlomky neb
20 diely žebra stlačeného, tehdy by diel, kterýž byl pozdvižen a stišťen od ruky tvé, pozdvihl by mocí svú dielu stlačeného od úrazu, a tak by bylo plné napravenie žebra zlomeného. A ty by velmi spomáhal přirození v té věci, když by v tu dobu kázal nemocnému náramně kašlati. Pakli by tiem obyčejem kost stlačená neb sražená nebyla pozdvižena a tady nebylo na-
25 pravenie, aneb kdyby žebro bylo zdáveno, a ne zlomeno, a bolest trvala,

kaž nemocnému silně kašlati a na miesto zdávené neb zlomené posad velikú baňku bez sekánie, a tať svú mocí pozdvihne a stanef se napravenie tvú snažností.

30 A pak sejma baňku položiž flastr takový: Vezmi múky křeničie neb bobu neb prachu mlynnieho, masticis, draganti, gumi arabici dva loty, mumie, rudy vlaské, každého 4 loty, a směš ty věci spolu s žlútky vaječnými. A podlé miesta uraženého klad mast sbraňující před nežitem neb otokem, a toť jest ruožený olej s rudú vlaskú a s miezkú netřesku; a nepřikládaj octa, neb nenie úžitečen v té mieře. A uvěž miesto pevně rúškami
35 s chomáči kúdelnými, omočenými v té směsici a přiloženými na miesto bolné; a tiem vázáním nehýbaj za tři dni.

A ihned po uvázání púštěj z žily jatrné neb slezenni, jenž jest mezi prstem malým a prstenním; a to buď z ruky strany neuražené. Aneb púštěj
40 jemu baňkami na boce protivném boku uraženému. Glisteruj jeho na vřaký den neb čépkóv ať pořívá; a ať na každý den má stolicu neb dvě. A to vázanie čiň ústavně až do utvrzenie. A kaž nemocnému léhati vznak neb na břiše.

A když se žebro utvrdí na miestě, tehdy maž to miesto takovou mastí: Vezmi pryskyřice 6 lotóv, vosku čistého 2 loty, bdeli, opoponacis, každého
45 lot, thuris, kadidla, každého 2 loty, sanguinis draconis, mumie, každého lot, oleje 16 lotóv. Než bdelium a opoponacem vlož do oleje za puol dne, potom přistav k uohni s pryskyřicí a s voskem, a když se to dobře rozpustí, proced to dobře a prach jiných věcí jmenovaných, když teplo ještě jest, v procezenie vlož. A tiem na každý den miesta potieraj, neb to připravuje
50 miesto k hýbaní, odjímá tvrdost, tiší bolest a posiluje spojenie kosti.

Pokrm a nápoj s počátku i potom dávaj nemocnému jako sme v přední kapitole pověděli, neb rány jsú sobě podobné.

Nadpis: *o nahnutí o vychýlení, o ohnutí (de inclinatione); uléčenie vyléčení – 1 celých a dokonalých v celku a úplných, tj. pravých (completae) – 2 nedokonalých neúplných, tj. nepravých a volných – 3 jedno jen, pouze; bliz od chřbetnice blízko páteře; s miesta nepostupují nevychylují se – 4 se nezlámají: odchylný překlad; v orig. sic franguntur (a tak se zlomí) – 5 konají se končí – 6n. ani trpie atd. ani netrpí atd. – 7 činie puol kola dokonalého vytvářejí půlkruh; s kostmi prsními s hrudní kosti (cum ossibus pectoris) – 8 se vtěle... a se tvrdie spojí se a upevňují se (inferuntur vel firmantur) – 9 od výštie od místa, kde vycházejí – 10 diele polúkolé část půlkruhu (partem semicircli)*

11 *slušiel znamenati* máš mítí na paměti, věděti – 12 *uraženého* poraněného – 13 *loskot* šelest; *překazu* obtíž – 14 *v pomáčení* při ohmatávání, při dotyku (ex tactu) – 15 *nahnutie neb vehnutie žebra do vnitřnosti* vychýlení neboli ohnutí žebra dovnitř (plicationis costae in interiora seu inclinationis)

19 *když by... se sněli* když by se spojili (si inferuntur vel figurentur) – 20 *stiš-těn* stlačen – 21 *mocí* silou – 22 *plně napravenie* úplně napravení (restauratio); *by spomáhal* pomáhal bys – 24 *tady* tím, tak – 25 *zdáveno* pohmožděno (depressa) –

27 *baňku*: nádobu užívanou k vysávaniu krvi zŕedeným vzduchem bez otvorení žily (ventosam); *bez sekánie*: tj. bez naseknutí žily (sine incisione)

29 *flastr* náplast, obklad (emplastrum); *múky kŕeničie* moučku z cizrny (Cicer), rastliny podobné hrachu (sarine cicerule) – 30 *mlynného* mlýnskeho; *masticis, draganti, gumi arabi* (lat. gen.): mastixu, tj. pryskyřice stromů pistáciových; *tragantu* (Tragacantha), tj. ztvrdlého slizu z kmene a větvi kozince (Astragalus); arabské gummy, tj. klovatiny stromu akácie senegalské (Acacia senegal); *dva loty*: asi 32 g – 31 *mumie*: tj. balzámu užívaného k mumifikaci mrtvých těl; *rudý vlaské*: červené hlinky (Bolis armena, Terra sigilata), užívané též k výrobě malířských barev (boli armeni) – 32 *podlé miesta uraženého* kolem poraněného místa – 33 *ruožený růžový*; *s miezkú* se šťávou – 34 *uvěz* obvaž (pevně); *rúškami s chomáči kúdelnými*: plátěných roušek se užívalo jako obvazů, koudele místo vaty – 36 *za tři dni* po tři dny

37 *z žily jatrné neb slezenní*: z žily mezi malíčkem a prsteníkem (Vena salvatella n. salutis), která podle tehdejších představ, přejatých už ze starověku, souvisela s játry a se slezinou (de epatica vel splenetica) – 38 *neuražené*: tj. opačné než je zranění – 39 *glisteruj jeho dávej mu klystýry*; *na všaký den* každodenně – 40 *čěpkův ať požívá* ať bere čípky (suppositorium) – 41 *ústavně nepřetržitě, neustále*; *do utvrzenie* do ztvrdnutí, do zpevnění (ad firmationem); *vznak* naznak

43 *se utvrdí na miestě* pevně sroste (facta maturatione) – 44 *bdeli* (z *bdelii*, lat. gen., podobně dále): klejopryskyřice bdellium ze stromu myrhovníku afrického (Commiphora africana), jíž se užívalo též jako kadidla; *opoponacis*: klejopryskyřice opoponax z některých druhů myrhovníku nebo moračiny (Opoponax) – 45 *thuris*: kadidla (Thus), tj. klejopryskyřice z některých druhů kadidlovníku; *sanguinis draconis*: východoindické dračí krve (Resina draconis), tj. pryskyřice z popínavé rostliny Calamus draco – 49 *v procezenie* do procezeného roztoku; *připravuje... k hýbaní* umožňuje, dává pohyblivost – 50 *spojenie kosti* srůst kosti (in conglutinationem) – 51 *v přední* v předcházející

(O SLOŽENÍ RUKY)

A pak pěti ručné úd od prstův až do zápěstíe máť v sobě osm kostí. A jich čtyři sú zjednány u vrchu dvú kostí předloktie a druhé čtyři sú spojeny s kostmi čtyřmi hřebene; a jsú spolu svázány. A tytoť kosti pěstné nemají mozku v sobě pro jich tvrdost a hustost podstaty jich, ale kosti 5 předloktie majíť mozk pro příčinu pravenú o kosti pažné. A kakž koli v svrchní a menší kosti předloktie nenie znamenitý mozk, jakož jest v spodní a větší, však jest v ní jakás ředkost neb pichavost, v němžto mokrost bývá nalezena jakožto mozk, a tak drží miesto mozku.

Po kostech pěsti zjednány sú kosti chřbetnie neb nicí pěstné, a těch 10 kostí jest čtvero. A jsúť svázány s kostmi pěsti pro blízkost a spojenyť jsú z druhé strany s kostmi čtyř prstův ruky, ale ne s kostí palce. Neb kost prvá palce veliká spojená jest s kostí svrchní předloktie na přehbi zápěstí, a to proto, aby lépe a silnějie se hýbala, a také aby palec ten slušnějie se čtyřmi ostatními prsty se spojil.

15 V každém prstu ruky jsúť tři kosti, kteréžto vazadly jsú spojeny, a nad

- ty kosti i vazby zjednány sú žilny, ktoréžto prichádzajú od šestej sudy žiliny chrbtice šijnej... loktem i paží hýbajú. A z tých žilín koncov vychádzajú struny, jimižto prstové se hýbajú, údové dolejšie, z nichžto jedna jest veľiká prostred paže, takže její jeden diel jest v stranej domáci, totiž v ruku, a druhý diel na stranej divoké, totiž z ruky. A z tých žilín struny se děle hýbajúce paží i rukú na rozličné strany. A druhá žilina jestiž znamenitá, jenž se chýlí na stranu divokú, totiž z ruky; a jestiž zťažena přes paží i předloktie, od niežto rozličné struny pocházejí hýbajúce prsty v ruku i z ruky.
- 25 Pak po těchto žilínách neb cévách zjednány jsou žily zevně i skryté, jichžto jedna dělí se od žily podpažní aneb od žily, jenž jest pod paží, zevnuje se, když jde přes plece paží po stranej levé paže a přichází k stranej svrchní lokte. A slověť ta žila hlavnie, neb jest z žily, jeježto jeden diel jde do mozku a její s údy jeho napájie, a ten diel údu paže krmí, a pro tu
- 30 přibuznost nazvána jest žila hlavnie. Od té pažné žily pocházie jiná zřejmá, kterážto jde přes strany paže, a po zevnitřnie strany rukú, a slověť povraz ruky neb paže, neb se zatočila tím obyčejem, protož tak jest nazvána. Od žily spodnie podpažné přicházie jiná žila, a tať jde k kosti dolejšie předloktie ruky a dělí se mezi prst prstenný a nejmenší; a tať jest nazvána spasenka
- 35 neb plicnice neb slezenice. A pak s pažné žily hlavnie a od pažné dolejšie rodí a ukazuje se jedna žila, jenž jest na přehbi paže uprostřed. A slověť brunátná neb černá neb obecná neb mateřina na lidech churavých. A tať posluhuje stranám vyšším i nižším obecně, a protož tak jest nazvána. Pod těmito všemi žilami jsou cévky, tak že pod každú žilú celú, zevnu neb tajnú,
- 40 jest cévka spojená s ní, zevná neb tajná. A z těchto cév neb složení žilami a cévkami a masa a z některých díelův žilín čítedlných k jeho složení činí se kuože spodnie těch údův, jižto sú kosti oděny, a pro diely žilín čítedlných k složení jeho činí se kuože svrchnie zevnitřnie čítedlná. A skrze zřejmé žily údové zevně tudiež bývají krmeni.

1 *pěsti ručné úd* ruka (anatom.) – 2 *jich čtyři* čtyři z nich, tj. čtyři z osmi kůstek zápěstních; *súť zjednány u vrchu* jsou uspořádány, napojeny na konci – 3 *hřebene zápěstí* (pectinis manus) – 4 *mozku kostní dřevě* (medulla); *pro hustost podstaty* pro hustotu tkáně – 5 *kakž koli ačkoli* – 6 *v svrchní a menší kosti předloktie*: ve vřetenní kosti; *znamenitý* patrný – 7 *v spodní a větší*: v loketní kosti; *ředkost neb pichavost říd-kost* nebo pórovitost; *v němžlo v čemž, kdež* – 8 *mokrost* vlhká hmota; *drží místo mozku* nahrazuje kostní dřevě (podle lat. tenet locum medulle)

9 *kosti chřbetnie neb nicí pěstné* kosti hřbetní nebo dolní pěstní, tj. kosti zápěstní, počítané bez palce (ossa pectinis) – 11-12 *kost prvá palce*: první článek palce, patřící mezi kosti zápěstní – 12 *na přehbi* na ohbí – 13 *slušnějie lépe*

15 *vazadly vazy, šlachami* (ligamentis) – 16 *vazby vazy; žilny* (dále též *žiliny*) nervy (nervi); ještě nejsou odlišeny od svalů; *od šesté sudy žilín* od šestého páru nervů (míšních) – 17 *chřbetnice šijné páteře* (spondilium colli); *z koncov* z výběžků – 18 *struny* snopce svalové (chorde); *jedna jest veliká prostřed paže*: míněny svaly dvou-

hlavý a trojhlavý – 19 v straně domácí na vnitřní straně paže (in parte domestica) – 20 na straně divoké na vnější straně paže (in parte silvestri); se dělé oddělují se – 21 druhá žilna: méně svaly předloktí – 22 se chýlí směruje; jestli ztažena sahá

25 po žilnách neb cévách po svalech (post musculos); žíly zevní i skryté žíly povrchové i hluboké (vene manifeste et occulte) – 26 od žíly podpažní: jde o hlubokou žílu podpažní (a vena asellari) – 27 zevně se objevuje se, vychází na povrch – 28 žíla hlavie: jde o žílu na paži a předloktí (cephalica) – 30 pro přibuznost pro souvislost; jiná zřejmá jiná povrchová, tj. žíla pažní – 31 a po zevnitřnie a to (až) po vnější; povraz provaz, tj. podle vzhledu (funis) – 33 jiná žíla: tj. žíla na předloktí – 34 mezi prst prstenný a nejmenší mezi prsteník a malíček (inter anularem et auricularem digitum) – 34-35 spasenka neb plicnice neb slezenice: žíla na hřbetu ruky (salvatella seu epatica vel splenetica), podle tehdejších názorů související s plicemi a slezinou – 37 brunátná neb černá neb obecná neb mateřina: žíla v ohbí lokte (purpurea vel nigra vel communis) – 38 stranám vyšším i nižším horním i dolním částem těla – 39 cévky tepny (arteria); zevně neb t: jnu povrchovou nebo hlubokou – 40 z cév z svalových vláken (ex musculus); z složení žilami a cévkami ze spojení svalových vláken s žilami a tepnami (musculus sic compositis cum venis et arteriis) – 41 z díelov žilín čítedlných z částí citlivých vláken, tj. nervů (cum partibus nervorum sensibilium) – 42 kuože spodnie podkožní vazivo (pellis); sú oděny jsou pokryty – 43 činí se... čítedlná stává se citlivou; kuože svrchnie zevnitřnie kůže povrchová vnější, tj. pokožka (pellis exterior) – 44 údové zevní povrchová ústrojí

RHAZESOVO RANNÉ LÉKAŘSTVÍ

Bohaté zkušenosti slavného perského lékaře Muhameda Ebn Sacharjah Abubekr Arrasiho (Rhazes, kolem 850 až kolem 920 n. l.) zprostředkovala evropské medicíně proslulá lékařská škola v jihofrancouzském Montpellieru ve 12. století. Rhazesovu lékařskou nauku tu přednášel a sepsal Vilém Roger de Cogenis, řečený Vilém Burgundský († 1180). Jeho výklady Rhazes se staly základem pro rozšíření Rhazesova učení i do jiných zemí. Do češtiny byly Vilémovy výklady přeloženy a poněkud upraveny v první polovině 15. století. Obsahují návody k léčení nejružnějších zranění a onemocnění.

Ze spisu vybíráme souhrnná pojednání o léčení otevřených ran (1. kapitola 1. dílu) a o pouštění žilou (34. kapitola 1. dílu).

O RÁNĚ

Bývá druhy rána, jenž jest rozpuštění celosti těla, nebo na kosti slóve zlomenie, nebo tvrdé věci se lámají, na hlavě bez zlomenie lbi mečem, palicí neb kamenem, tak však, že nenie s bázní; nebo jestliže by se bál o zlomení lbi, tehda by rána nad tiem neměla býti zavřiena, až by dřieve 5 leb byla napravena.

O zlomení lbi, jest-li mečem a rána podluhovatá

- Přirození na leb málo masa jest přiložilo, protož v plti nemohú býti rány hluboké, leč by rána byla napošik, totiž že by šla od vrchu dolův k ušima s kteréž koli strany hlavy. A ty rány často sú okružlé, a druhdy dosti dolův sstupují, a větčé nesnáz, kteráž na nich jest, ta jest, aby slušně byly sšity. Jinak budú škaredí a mrzčí šrámové na těch místech. Bude-li rána podluhovatá neb nětco okružlá, bude šitie od jednoho kraje nebo konce rány až do druhého, jakož se lékaři zdáti bude. Nebude-li rána velmi od-lučena, tehdy móž býti šitie napořád; pakli jest dlúhá nebo scházie dolův okružle, tehdy nemá aniž muož býti šitie napořád, jakož jesti obyčejno na rukávě, než má býti s někakým zdálením stehu od steha, a tak, aby vždy dva stehy měla jednu nit; a to rozměřiti ostavuje se opatrnosti lékařově. A ihned má přiložen býti prach červený, o němž dole poviem, nebo prach kadidla nebo masticis, anebo sám prach z kadidla. Mistr tuto praví o prostných praších. Více chválil je nežli smiešené, nebo řekl, že více platen jest prach k střílení, kterýž bývá z sanguine draconis neb z kadidla nebo z mastice, nežli jiný prach červený, jehož jest mnohé složení nebo smiešenie. A také řekl jest, kdyby nemohl jmien býti prach sanguinis draconis, že sám z kadidla platen jest, kakžli nenie červený. To sem od něho slyšal a před každým smiem svědčiti. A protož praví: Kdyby lékař ranný neměl sanguinis draconis nebo svalníka neb bolum, proto nemá raněného opustiti, poněvadž samo kadidlo (muož býti nalezeno totiž v kaplici každé) mnohé jiné zastává, jakožto miestem a časem mohú jmieny býti, potřebné věci, než v núzi, na niežto více záleží.
- Malý knot buď vložen, ale třetí den, aneb když se rána stulí, pozne-náhlú buďte vytaženy niti a opět buď naložen prach červený. Pakli třeba bude hnój zaroditi v ráně, vlož na ni embrocam, totiž flastr z listie a koření omaštěného. To jméno embroka jest jméno ranných lékařuo v a jesti též jako u ranného lékaře kataplasma. A býváť embroka z listie býlenie a z ko-řeňie, sádla a tukóv, másla a oleje. Druhdy z některých semen, jako semene lněného, sena řeckého, a druhdy z múky ječné nebo pšeničné a z podobných věcí. Ale tuto jedno dvě pokládá, dvě embroky k zarození hnoje v ráně. Ale ne každé ráně jich třeba, než tu, kdež se málo rodí hnoje v ráně. A znamenaj, což kolivěk hnój zarozuje v ráně, toť také zarozuje v nežidu nebo v hlíze. A zase také věz, že každá bylina, buď z přirození horká nebo studená, když jest toliko teplá, hnój zarozuje; i také sama voda teplá též činí. Avšak některé jsú věci zvláštnie a silnějie to činie. Proto sem to řekl, zdali by kto nemohl mieti těch věcí všech, kteréž sú popsány, tehdy jednu samú z těch věcí učiní embroku takovú: sémě lněné a sémě sena řeckého, svařená v oleji dřevěném až do vysmaženie oleje, a to klad na miesto. Druhá embroka: sléz a vysoký sléz buďte vařeny u vodě a pak

vysáknúc vodu ztlučeny buďte s starým sádlem nesoleným; a ta embroka teplá má býti prikládána. Pakli by k vóli mistrově všechny věci mohly býti jmieny, aby nebyl vidien, by prieliš prostými věcmi léčil – mezi mnohými počestnými muži druhdy někteří chytrý a nerovný bývá shledán, kterýžto počna pohrdávati vtípností mistra svého, protože prostými věcmi léčí, a proto takové druhdy slušie něco nesnazšieho činiti –, buď udělána embroka taková: Vezmi slézu – sléz obecní velmi jest potřebný rannému lékaři v embroky mastech a v podobných věcech, a také kdyžť raněný zatvrdne v životě; tehdy bývá z nich, z zelé a z listie řepného s málem petružele a kmínu polského a s tučným masem vepřovým, přidadúc niekoľiko listív tithymali, skočcových, větčého skočce, aby více obměkčilo – a druhého slézu a parietarie, totiž den a noc, cymbalarie, totiž zvonečkové, a listie sena řeckého. Ty vsecky věci buďte ztlučeny s sádlem a potom s červeným vínem anebo i také s vodú, podlé rozličnosti času v roce, u malého ohně buďte vařeny a ústavně lopatkú hýbány, až i zhústne. A tý embroky požívaj lékař.

A když rána dobře se vyhnojí a počne celeti, máť ujímáno býti knota. To jest obecné, kdež koli vkládán bývá knot, že jeho ponenáhu má býti ujímáno, až i ovšem jeho třeba nebude.

1 *druhdy* někdy; *rozpuštlénie celosti* porušení celistvosti – 2 *nebo* neboť – 6 *podluhovatá* podélná (sečná) – 7 *přirozenie* příroda; *v plti* v kůži – 8 *napošik* napříč, šikmo – 9 *k ušima* (duál) k uším – 10 *dolów sstupují* jdou do hloubky – 12 *nětco okrúhlá* částečně okrouhlá – 13 *odlúčena* rozevřena – 14 *napořád* souvisle; *scházie dolów okrúhle* je okrouhle zahnuta – 15 *aniž muož* ani nemůže; *jesti obyčejno* je obvyklé – 16 *s někakým zdálením* s určitou vzdáleností – 17 *aby měla* (duál) aby měly; *ostavuje se opatrnosti* ponechává se péči – 19 *prach kadidla*: zaschlá klejopryskyřice různých druhů kadidlovníku; *masticis* (lat. gen.) mastixu; v. pozn. 30 na s. 555; *Mistr*: mistr Vilém Roger de Cogenis – 21 *prach k střílení* prášek utišující prudké „střilivé“ bolesti; *z sanguine draconis* (lat. ablativ) z dračí krve; v. pozn. 45 na s. 555 – 23 *kdyby nemohl jmien býti* kdyby nebyl po ruce – 24 *kakžli ačkoli*, třebaže – 25 *smiem svědčiti* odvažují se potvrditi; *lékař ranný* chirurg – 26 *svalníka*: míněn svalník větší („ranné koření“), tj. kostival lékařský; *bolum* (lat. akuz.) červenou hlinku; v. pozn. 31 na s. 555) – 27 *v kaplici* v kapličce – 28 *zastává* nahrazuje; *miestem a časem* podle místa a času

30 *knot*: knotu se užívalo jako drénu vkládaného do rány; *se stulí* stáhne se – 31 *naložen přiložen* (na ránu) – 32 *hnój zaroditi* způsobiti, vyvolati hnisání; *embrocam* (lat. akuz., nom. embroca, dále též č. *embroka*, z řec. *embroché*) náplast, léčivý obklad, zvl. pro zahřátí – 34 *kataplasma* (z řec.); obklad ze směsi rostlinných prachů; *býlenie* bylin – 36 *sená řeckého*: rostliny pískavice řecké seno (*Trigonella foenum graecum*) – 37 *jedno jen* – 38 *se rodí* vzniká – 39 *hnój zarozuje* vyvolává hnisání – 40 *v hlíze* ve vředu, v abscesu – 40-41 *buď z přirozenie horká nebo studená* ať je od přírody horká nebo studená; jednotlivé byliny měly podle tehdejších názorů (podobně jako všechna ostatní příroda) stupně teploty podle toho, který ze čtyř přírodních živlů v nich převládal – 42 *těž totěž* – 44 *jednú samú* jen z jedné – 45 *v oleji dřevěném* v olivovém oleji – 46 *sléz a vysoký sléz* sléz léčivý a proskurník lékařský, lid. ibiš – 47 *vysáknúc vodu* když se z nich vysuší voda; *ztlučeny* roztlačeny – 48 *k vó-*

li *mistrově* podle přání mistra – 49 *aby nebyl vidien, by... léčil* aby se nezdálo, že léčíš – 50 *některfi chytrý a nerovný* některý lstivý a nesouhlasící – 51 *vtipností* důmyslem, chytrostí – 53 *sléz obecní*: patrně sléz léčivý; v *embroky mastech* v mastech užívaných ve formě náplasti – 54 *zatvrdne v životě* trpí zatvrdnutím střev, zácpou – 55 *kmínu polského* kmínu lučního n. kořeného – 56 *přidadúc s přidáním*; *tithymali* (lat. gen.), *skočcových*: pryšce skočcového (*Euphorbia lathyris*) – 57 *větěho skočce*: skočce obecného (*Ricinus communis*); *aby obměkčilo* aby působilo projímavě; *druhého slézu*: tj. vysokého (v. pozn. 46); *parietarie* (lat. gen.), *totiž den a noc*: drnavce lékařského (*Parietaria officinalis*) – 58 *cymbalarie* (lat. gen.), *totiž zvonečkové*: zvěšince zedního (*Cymbalaria muralis*) – 60 *podlé rozličnosti času v roce* podle různých ročních období – 61 *ústavně... hýbáný* neustále míchány; *požívaj* používej

62 *se vyhnojí* vyhnisá; *celeti* zacelovati se; *mát ujímáno býti knota* má být zmenšován drén – 64 *ovšem ne-* vůbec ne-

O ZATÍNANÍ ŽIL A CEV

Sšitie, zatínati, připalevati príslušie na ranného lékaře. O šiti ran i žil praveno jest již tuto. O zatínání žil a cev, skrze něžto mnohá dobrodienie i mnozí lékové bývají dávání tělóm lidským, tuto krátce slušie věděti. A najprvé o žilách, kteréžto zatínáme pro bolesti a vady hlavnie, tuto slušie věděti, že žil zatínanie mnoho pohodlé tělóm lidským činí, smysly ostří, pamět pevní, rozum čistí a jasní, studenost všeho mozku v hlavě skrovni, mozky kostnie zahřievá, játry, slezen a plíce odzaměstnává, údy lehčí, krev přirozenú čistí, nepřirozenú vyhánie, bolest hrudi vyrývá, hlas jasní, od zimnic zachovává, zdravie chrání, jestliže, jakož má se dieti, děje. A protož při zatínání žil mnohé slušie spatřiti věci zvláštie, z nichžto tři sú přednie, totiž síla, věk a čas: síla, jest-li mdlý neb mocný; věk, jest-li dietě čili starý – neb nižším dvanásti let nesluší púštěti a též starým nemá býti púštěno, leč by byli mocní a teplí. A také máš na tom šetřiti času, nebo v času náramně studeném neslušie púštěti; a také ve dnech psích nepúštiemy, a ti se počínají od dní červnových až do měsiece září. A máš dále věděti, že když v žilny mokrost vnikne škodlivá, příkládaj na ně flastry rozpúštivé a vysušivé, v nichžto kladeny bývají věci posilivé žilny. Pakli v žilách a v cievách bude mokrost škodlivá, slušie posíliti jatr věcmi poživujícími a přitahujícími a pichov odvieravých. A též a týmž obyčejem má se dieti o žaludku. Protož pro bolest hlavní a hrdla obecně zatínámy žilu hlavní na pravé neb levé ruce. Jest-li bolest a nová příčina, jest-li třeba púštěnie, tehdy púštěj z té ruky, na jejiežto straně jest bolest. Pakli jest příčina vetchá, tehda púštěj z té ruky té strany, v niež bolesti nenie, leč by byla bolest z jedovaté hlízy neb uhryzenie jedovatého zvíere; kdež také z též strany má hned býti na počátku púštěnie. Pak pro bolest týlu hlavy zvláště zatínámy žilu prostřed čela prostě položenú. A tuto zvláštnie věci nebo lékové neujímají ni utrhají moci obecným lékóm, totiž aby toliko zvláštni

lékové platni byli, a ne obecní; nebo obecní platni jsú, ale zvláštní více sú
platni, ale obecní šíře sáhají. Pak pro bolest čela zatínáme žilu mezi dvěma
30 obočíma aneb na konci nosu. Pro túž příčinu viděl sem v Montpesoláně,
ano tu žilu zatínají na témž místě mistru Šalomúnovi, a což z nie vychá-
zelo, byla pravá kolera. Pak pro maní a melankolí a vetché nemoci očí
zatínámy dvě žíle na hrdle; ješto sloví v Provincii „mnišie šerého zákona“,
pro ty příčiny obyčej mají často púštěti z těch žil. Pakli pro vetchý neduh
35 přicházejí slzy a mokrosti do očí skrze žily zevnitřnie, zatínáme proti žilám
i cievám, kteréž sú na čele až do úst a od ucha do ucha; a hned připaluj.
Avšak když zatínámy cievy, bývá tok veliký krve, tak že nemóž býti
staven leč připálením, neb ta krev jest velmi horká a nesnadně se ssedne.
Pak pro bolest židovin a očí zatínáme dvě žíle, kteréž sú za ušima. Pak pro
40 vlhkost nepřirozenú dásní a zubin a vady úst zatínámy dvě žíle pod jaz-
kem. Pak na ruce dvě žíle zatínáme: jednu pro otok plic a druhú, podlé
najmenšieho prstka, pro otok sleziny. Pak medianu zatínámy pro neduhy
plicné, jako pro dušnost a zacípanie a pro bolest prsí, pro sen v dusu a pro
vadu srdce. Také proti dušnosti spomáhá mezi plecoma baňkami púštěníe.
45 Také mají požívati lékuov počistivých a spomáhajíť letkvaři, kteréž při-
lípavé mokrosti rozpúštějí, kteréž dělají z kosatce a lebedky červené;
a mají prikládati k jich hrudem pytlíky s kořením a mazáni býti ostrými
léky. A tykve mají jim miesto baněk na prsi býti prisazovány; a mají
skrovně živi býti. Těm spomáhá syrup squilliticus a ocet squilliticum.
50 A druhdy spomáhá blívanie a ženám zbúrenie nemoci jich měsiečné a pa-
nenský žily otevrenie. Pak žila jatrnie zařata bývá pro bolest jatr a želudku
a nežit plecný. Pak žila na kostrci chřbetnice zařata bývá pro chřbetnice
a všeho chřbetu neduhy. Pak na stehnu, lýtkách i na nohách zatínáme žily
pro bolest ledvin a měchýře a pro dnu pažní i stehenní i nožní a zkráćenie
55 žilny; a pro otok na holenú i na nohách a pro nedostatek nemoci ženské
a početie. Pak žíle dvě na palciach nožních zatínáme nožíkem ostrým pro
dnu a mnohé neduhy. Pak dvě žíle mezi najmenšími prstky nožními zatí-
náme pro neduhy měchýře a úduov plodných. Pak dvě žíle pod články za-
tínáme pro bolest nárokuov a stavení vody.

Nadpis: *o zatínaní žil a cev o pouštění krve z žil a z tepen – 1 sštie sešiti; při-
palevati vypalovati nebo zastavovati krev přiložením žehadla – 4 pro bolesti a vady
hlavnie pro bolesti a nemoci hlavy – 5 pohodlé... činí úlevu přináší – 6 pevní upev-
ňuje; studenost... skrovně prostydllost zmenšuje, mírní – 7 mozky kostnie kostní dře-
ni; slezen slezinu; odzaměštnává zbhavuje přetížení – 8 vyrývá odstraňuje – 10 spatfi-
ti věci zvláštie přihlédnout k zvlášt důležitém věcem – 11 mdlý neb mocný slabý nebo
silný – 12 nižším mladším – 13 teplí mající normální teplotu krve; šetřiti času dodr-
žovati vhodný čas – 14 ve dnech psích v letních vedrech (lat. dies caniculares) –
16 v žilny do vláken svalových, do svalů; mokrost ... škodlivá škodlivá vláha, tj. nad-
měrné tělesné šťávy, které byly podle tzv. humorální patologie Hippokratovy pří-
činou některých druhů onemocnění; flastry rozpúštivé a vysušivé náplasti rozhánějíci*

a vysušující – 17 *posilivé* posilující – 18 *jatr* (gen. pl.) játra; *poživujícími* vyživujícími – 19 *přítahujícími* tj. krev, prokrvujícími; *píchov odvieravých* otvírajících póry – 20 *žilou hlavní* žilu na předloktí (Vena cephalica) – 21-23 *nová... vetchá* akutní... zastaralá, chronická – 24 z *jedovaté hlízy* z vředu působícího nákazu (zvl. morovou); z *uhryzenie* z kousnutí – 26 *zvláštnie* speciální – 27 *neujímajú ni utrhaújú moci* nezeslabují ani neubírají účinek; *obecným* obecně užívaným – 29 *šúfe sáhaúj* mají širší okruh působení – 30 v *Montpesoláně* (lat. Montpesolanum) v Montpellieru (v již. Francii), kde byla ve středověku proslulá lékařská škola – 32 *pravá kolera*: tekutina, ztotožňovaná podle humorální patologie se žlučí; *pro manú* (lat. mania) pro náhlé pomínutí smyslů (přičítané vniknutí par do mozku); *pro melankolú* (lat. melancholia) pro trdnomyslnost způsobovanou tzv. kalokrevností (n. černokrevností) – 33 v *Provincú* (lat. Provincia) v Provence (ve Francii); *mnišie šerého zákona* dominikáni, jejichž řehole předpisovala kutny z nebarveného sukna – 35 *skrže žúly zevnitřnie* povrchovými žilami; *proti žúlam i cievam...*: míněny větve žíly lícní – 39 *židovin* skrání – 40 *zubín* zubních lůžek – 41 *pro otok plic* pro zánět plic – 42 *medianu* žilu v ohbí lokte (Vena mediana cubiti) – 43 *pro zacipanie* pro zahlenění; *pro sen v dusu* pro dušení ve spánku – 44 *mezi plecema* (duál) mezi plecemi, rameny; *baňkami*: skleněnými nádobkami, užívanými k vysávání krve pomocí zahřátého vzduchu (bez otvírání žil) – 45 *počistivých* čistících; *letkvaú* léčivé odvary; *přúllpavé mokrostú* usazující se nadbytečné šlávy – 46 z *kosatce*: tj. z kosatcového oddenku; z *lebédky červené* z dobromysli obecné – 49 *syrup squilliticus a ocet squilliticum* (lat. nom.) sirup a ocet z mořské cibule (*Scilla maritima*) – 50 *blúvanie* zvracení; *zbúrenie nemoci měsiečne* vyvolání menstruace; *panenský žúly* žíly růžové (začíná u vnitřního kotníku) – 51 *žúla jatrnie*: míněna žíla na hřbetu ruky (srov. pozn. 37 na s. 555) – 52 *žúla na kostri* *chřbetnice* žíla na kostřči páteře, tj. žíla křížová – 54 *pro dnu*: pod pojmem dny (pakostnice) byla zahrnuta i různá jiná onemocnění (srov. pozn. k nadpisu na s. 569); *zkrácenie žúlny* zkrácení šlachy, svalu – 55 *na holenú* (duál) na holeních – 58 *úduov plodných* pohlavních orgánů; *pod články* pod kotníky – 59 *nárokuov* varlat; *pro stavení vody* pro zamezení nadměrného tvoření moči

O DVANÁCTI ZNAMENÍCH

Ve středověkém lékařství uplatňovala se na základě soudobých kosmologických názorů o souvislosti věcí hojně i astrologie. Zvláštní význam měla astronomie a astrologie pro určení doby, kdy je vhodné pouštět žilou. Podle znamení zvěrokruhu, a tedy podle ročních období, která jim odpovídala, určovalo se jednak to, zda je v daném období vůbec vhodné pouštět žilou, jednak to, které části lidského těla jsou ovládány jednotlivými znameními zvěrokruhu.

Pro snazší orientaci kreslily se lidské figury s označením, která znamení zvěrokruhu jsou rozhodná pro jednotlivé části těla (srov. vyobrazení 37).

O PŮŠTĚNÍ

Když pak opět chceš vědět, kdy bude dobré púšťenie z žil anebo zlé, tehdy máš znamenati zvláštnost dvanácti znamení a také údy človečieho života, ještof sú dvanácti znamení přispojeny.

Skopec prvnie znamenie

- 5 Skopec jest prvnie znamenie: dobré, horké a suché; sposoba ohně. Jemu jsú přispojeny hlava, oči a jiné strany hlavy. V tom znamení jest dobré púšťění na všech údech života kromě hlavy. Také jest zapověděno baňkami púšťěti na šíji.

Druhé znamenie

- 10 Býk jest druhé znamenie: zlé, studené a suché; sposoba země. Jemu jsú přispojeny šíje s hrtanem. V tom znamení jest zapověděno púšťění, ale stromy štěpovati a vinohrady jest dobré.

Třetie znamenie

- 15 Dvabližnec jest třetie znamenie: zlé, horké a vlhké; sposoba větru anebo povětríe. Jemu jsú přispojeny ramena, lokty a ruce. V tom znamení jest zapověděno púšťění z ruky.

Čtvrté znamenie

- 20 Rak jest čtvrté znamenie: prostřednie, to jest ani velmi zlé, ani velmi dobré, studené a vlhké; sposoba vody. Jemu jsú přispojeny plíce, prsí a žebra, žaludek a slezeno. A někteří múdří závidie púšťění a zapovídají, když měsíec jest v znamení rakovém.

Páté znamenie

- 25 Lev jest páté znamenie: zlé, horké a suché; sposoba ohně. Jemu jsú přispojeny srdce, chřbet a oba boky. V tom znamení jest zapověděno púšťění.

Šesté znamenie

Panna jest šesté znamenie: prostřednie, studené a suché; sposoba země. Jemu jsú přispojeny břicho a třeva. Tu také o púšťění zmienky mistři nečinie, ale rozsievati a orati v tom znamení jest dobré.

- 30 Sedmé znamenie

Váha jest sedmé znamenie: dobré, horké a vlhké; sposoba větru anebo povětríe. Jemu sú přispojeny ledvie, pupek a spodnie strana břicha. A když měsíec v prvniem prostředku jest, tehda jest odpuštěno púšťěti.

Osmé znamenie

- 35 Štír jest osmé znamenie: prostrednie, studené a vlhké; spôsobu vody. Jemu sú prísposojeny nádoby hanby, zadek, klúby i s mēchýřem. A když jest mēsiec v druhém prostředku, tehdy někteří mūdři chválē pūštění.

Deváté znamenie

- 40 Střelec jest deváté znamenie: dobré, horké a suché; způsobu ohně. Jemu sú prísposojeny kosti a chřbetná kost. V tom znamení dobré jest pūštění.

Desáté znamenie

- 45 Kozorožec jest desáté znamenie: zlé, studené a suché; způsobu země. Jemu sú prísposojeny kolena a čiešky, ješto sú na kolenú. V tom znamení jest zapověděno pūštění, ale rozsievati a štěpovati stromy jest dobré.

Jedenácté znamenie

Vodnář jest jedenácté znamenie: prostrednie, horké a vlhké; způsobu země. Jemu sú prísposojeny strany od kolenú až do hleznův. V tom znamení jest odpuštěno pūštění.

50

Dvanácté znamenie

Rybnář jest dvanácté znamenie: prostrednie, studené a suché; způsobu vody. Jemu sú prísposojeny podešvy na nohách. A mūdři nechválē ani hyzdie v tom znamení pūštění.

- 55 A jest znamenati to všecko, ješto tu od žil pūštění a od času, v němž jest dobré anebo zlé, jakož pověděno jest. I jest zvláště rozuměti po běhu Mēsiece, ale ne jiných planēt. A take o zdravých ve zdraví se chovati, ale nezdravým a potřebným žádný čas nenie uložen. Protož takovým lidem potřebným netřeba čakati času ani znamenie, v němž dobré anebo zlé jest pūštění, ale když potřebie, tehda pūštěti ve jméno božie.

2 znamenati uvědomovati si, míti na paměti; údy člověčieho života ústrojí lidského těla – 3 sú prísposojeny souvisí – 4 Skopec Beran – 5 způsobu ohně povaha, charakter ohně; podle názoru, že všechna hmota se skládá ze čtyř přírodních živlů (ohně, vzduchu, vody a země), z nichž některý převládá (srov. pozn. 49 na s. 538) – 6 strany části – 8 baňkami pūštěti vysávatí krev pomocí baněk, tj. speciálních skleněných nádobek (bez otvírání žil) – 14 Dvabližnec Blíženci; větru anebo pověťrie vzduchu – 18 prostřednie smíšené, nevyhraněné – 20 slezeno slezina; mūdři závidie pūštění mudrci, učenci nepřejí pouštění, nedoporučují pouštět – 28 třeva střeva – 32 ledvie ledví, vnitřnosti – 33 v prvniem prostředku: tj. v první čtvrti; odpuštěno dovoleno –

36 nádoby hanby pohlavní orgány; klúby i s mēchýřem: mīněny buď kyčle s močovým mēchýřem, nebo varlata s šourkem – 37 v druhém prostředku: tj. ve třetí čtvrti – 40 chřbetná kost páteř – 48 do hleznův po kotníky – 51 Rybnář Ryby – 52 podešvy na nohách chodidla – 53 ani hyzdie ani nezamítají

54 od žil púšťěnie a od času o pouštění žilou a o čase – 55 po běhu Měsíce podle pohybu Měsíce – 56 take tak (platí) – 57 uložen stanoven, vymezen

FRANTIŠKÁN APATÉKÁŘ

Pro rozšíření česky psaných lékařských pojednání v 15. století a tím pro laicizaci a demokratizaci vzdělání v oblasti přírodních věd je charakteristická práce neznámého františkána, zvaného v literární historii Františkán apatékář. Jeho dílo doplňovalo populární sborník lékařských poučení, který vyrostl kolem některých zčeštěných pojednání Křišťana z Prachatic a byl nazýván „Jádrem“. Vedle Jádra je kompilace Františkána apatékáře největším a nejrozšířenějším českým lékařským sborníkem 15. století a byla ještě dlouho později opisována. Mezi Jádrem a sborníkem neznámého františkána jsou některé shody a není vyloučeno, že uspořádání obou těchto překladových kompilací je dílem jediného autora. O neznámém františkánském mnichu - apatékáři nevíme nic víc, než že působil v Krumlově a v Brně jako správce lékárny františkánského kláštera někdy kolem r. 1440.

(O ZDRAVÍ LIDSKÉM)

S boží pomocí ktož chce dlúho živ býti, takto učň jako tento mistr Agvin tak řečený etc. Praví zajisté, že když člověk šesteru věc činí, že bude s boží pomocí dlúho živ a zdráv. Prvá dobrého povětří hledati a zlého se varovati. Druhá jest skrovnost v napití a najedení, aby to bylo čisté a zdravé. Třetíe od otopčivanie ložnieho a múdrého hýbanie a tvým životem oblovanie. Čtvrté vhod spáti a vhod bdieti. Páté, aby se choval, aby nebyl tvrd v životě ani velmi měkek. Šesté, aby se choval prielišného veselé. Toť jest těch šest věcí; ktož je má na paměti, bude dlúho zdráv. A protož o každé věci ten mistr zvláště učí, kterak má činiti, a teď vykládá o těch
10 šesti věcech.

Najprvé o povětří

Najprvé o povětří tak praví: Všelikého povětří nejasného a nečistého se chovaj, leč buď smrduté neb nesmrduté. A proč? Když jest jasné, zákon jest ráno vstávati, a když jsú mrazové a mračno, zákon jest dlúho spáti.
15 Varuj se smradu bahenného neb z močidla a mršieho, neb od toho se zarozují tajné nemoci v životech šlechetných. A protož, ktož chce ten smrad od sebe zapuditi, ten drž oman před jazykem.

O jedení

O druhém, to jest o jedení a o pití, učí, aby člověk vždy málo pochodí
20 aneb pojezdil, a když přijde žádost k jedení, ihned jez a nedli; a vždy vstátí
od stola málo lačen jsa. Také žádného ovoce na čítitrobu nejez, a to pro
jeho náhlé požitie a v hnuoj obrácenie. Ale po krmiech muožeš jiesti aneb
hrýzti, ale skrovně. Také se vždy držeti dobrých krmí, jakožto jsú kozlenci,
kuřenci, kuroptvy, bažanti i jiné maso, když svůj čas má. Také varuj se
25 studených krmí. Od mléka na žádném obědu a ryb aby nejedl, neb to praví
mistr Avicena, že člověk často od toho malomocen bývá. A také když se
napieš, a na to pitie nic nejez, leč by se velmi chtělo, a to učíň skrovně;
také pitie bývá z pomyšlenie. Také vody na lačný život nepí, nebo všecku
žádost k jedení uhašuje. Také pitie vždy čisté pítí, a kalného se a slévaného
30 a podčepie varovati. Také na sytý žaludek nespí mnoho, ale radím se kaž-
dému procházeti. Také věz: čímť jest lepší pitie, tiemť jest hned požívati
škodnějšíe. Jakož praví mistr Avicena, že to silné pitie porazí nepožitečné
krmě svú mocí, a tu životu uškodí. Také v létě muožete jiesti studené
krmě, ale ne vždy, ale v zimě vždy horké. Také se na plný žaludek nemyti,
35 ani po lázni brzo jiesti, neb žaludek v lázni své přirozenie ztratí, pro roz-
ličné věci toho požití nemuož. Také v rozličných láznách nemyti se, neb se
od toho mnohá nemoc stává.

O hýbaní

O třetiém, o hýbaní: a tak mnoho choděním aby sobě neuškodil člověk
40 na hýbaní, ani mnoho chodil úsilně, ani jezdil, ani skákal, ani běhal přieliš.
Nebo také těžké vichtovanie duši ven puďí. Také slušie skrovně pokornu
býti, aby v obém měl pravú smieru, aby ani právě odpočíval, ani sebú
náramně hýbal.

O spání

O čtvrtém, to jest o spání, učí, aby vždy včas lehl, to jest když mrká,
a vždy na pravé ruce učinil sen prvý. Potom líbí-liť se, muožeš se na levú
ruku obrátiti. Také ve dne dlúho nespati, a najviec, když žaludek jest
prázden, jako v nešporní hodinu, nebo se od toho stává studená nemoc.
O tom mistr Ipokras praví: Sen jest jako smrt obecen. Také aby v noci
50 neběhal a dne nezameškal v jeho diele. Také na chřbetě, tak mním, aby
nespal, neb od toho se stává padúcie nemoc.

O tvrdosti a měkkosti v životě

O pátém učí, aby tvrd ani měkek byl v životě. Aby se také horkého
po větřie choval, nebo pro veliký pot bude měkek. Také máš se varovati
55 vel iké zimy, nebo svieže mokrost a tudy žaludek bude tvrd.

O veselí

O šestém, o veselí a o smutku učí. O smutku a o veselí takto učí mistr Galienus: Varuj se přelišného veselé, nebo velikým veselím srdce se otevře a duši vypudí. O tom praví mistr dříve řečený, že viděl jest, že jeden 60 směje se, i umřel jest. Také stává se od velikého hněvu neb od velikého smutku, neb srdce tudy raní od smutku mdlé; odtud se stává nemoc. O tom praví mistr Avicena: veliké radosti se chovati a přelišnosti; a také smutka přes noc ostaň.

Toť jest těch šest věcí, na nichž každého člověka zdravie záleží, a jest 65 vybráno z knih lékařských krátkými slovy.

1 *mistr Agvin*: patrně míněn Pavel Aiginský (Paulus Aegineta), nejznámější lékař byzantský (7. stol. n. l.), jehož rozsáhlé dílo (hlavně kapitola z chirurgie) bylo ve středověku velmi ceněno – 3 *povětšie vzduchu* – 5 *od otpočivanie ložnieho* o odpočinku na loži; *od múdrého hýbanie* o rozumném pohybu; *od životem oblovanie* o lomcování, prudkém pohybování tělem – 6n. *čtvrťe...*, *páté* atd. za čtvrté, za páté – 6 *vhod* ve vhodný čas; *aby se choval* aby ses chránil – 7 *aby nebyl tvrd v životě* abys netrpěl zatvrdlostí střev, zácpou; *měkek měkký*

13 *leč buď* ať je; *zákon jest* je třeba, má se – 15 *z močidla* z louže, z močálu; *se zarozují* vznikají – 16 *šlechtných* ušlechtilých – 17 *om in*: oman pravý (Inula heelenium), jehož oddenky mají aromatický zápach, působící na sliznice dýchacích cest

20 *žádost k jedení* chuť k jídlu; *nedli* neotálej, neodkládej – 21 *na čítrobu* na lačný žaludek – 22 *pro náhlé požitie a v hnuoj obrácenie* pro příliš rychlé strávení a pro zahnívání – 23 *kozlenci, kuřenci* kůzlata, kuřata – 25 *na obědu* při jídle – 26 *mistr Avicena*: Ibn Sina (980-1037), arabský filozof a lékař (lat. zvaný Avicenna), jehož základní lékařské dílo v 12. stol. přeloženo do latiny, byl velkou autoritou ve středověku; *malomocen bývá*: malomocenství (lepra) začíná mnohdy zaživacími potížemi, a proto se soudilo, že pochází z potravy, zvl. z ryb – 28 *z pomyšlenie* z pomyšlení na nápoj, tj. bez skutečné potřeby – 29 *uhašuje* kazí, bere; *slévaného* slivek – 30 *podčepie* podčepků, kalu na dně sudu – 32 *porazí nepožitečné krmě* rozloží nestrávenou potravu – 35 *přirozenie* přirozené schopnosti – 36 *požití* strávití

40 *na hýbaní* při pohybu; *úsilně* s vynaložením úsilí, námahy – 41 *vichtovanie* (z něm. fechten = šermovati, zápasiti) zápolení, závodění; *duši ven pudí* přivodí smrt; *pokornu býti* býti ukázněný – 42 *pravú smieru* správnou míru; *právě* náležitě, hojně

45 *mrká* smráká se – 46 *sen* spánek – 47 *najpiec* především – 48 *v nešporní hodi-nu* kolem páté hodiny odpoledne, kdy se konaly nešpory, tj. večerní pobožnost; *studená nemoc* zimnice – 49 *mistr Ipokras*: Hippokrates (asi 460-377 př. n. l.), řecký lékař, jedna z největších středověkých lékařských autorit; *obecen* společný (lidem) – 51 *padúcie nemoc* padoucnice

54 *bude měkek* změkne – 55 *svieže* zadrží; *mokrost* vláhu, tj. žaludeční šťávy; *bude tvrd* zatvrdne

57 *mistr Galienus*: Galénos (131-201 n. l.), řecký lékař, vedle Hippokrata jedna z největších lékařských autorit středověku – 58 *srdce se otevře*: podle středověkých představ bylo srdce sídlem duše – 62 *přelišností* přehnanosti, přepínání – 63 *ostaň* zanech, zbav se

Paralisis, ta slóve nemoc pakostnice aneb dna. A ta nemoc stává se ráda od studenosti, od hněvu a od přielišného jedenie a pitie. Také od smilstva a někdy, že jest člověk raněn v žily aneb když se žily zacpají, a tak se v hromadu srostú, tak horkosti od srdce k jiným žilám a úduom
 5 přinésti nemohú a od toho budú žily studeny a mrtvy. Právě jakožto vidáme v trúbě, ješto jí vodu vedú, když se vprostřed zacpá, tehdy druhým koncem nemuož voda jíti, takežť se žilám stává. Kdežť neb když se zacpají, tehdyf nemohú horkosti a vlašnosti mieti, ješto člověcie zdravie na tom záleží.

10 Takto jemu spomoz

Jest-li nemoc od přielišné krve a v pravé straně jest, tehdy máš púšťěti na levé ruce. Takéf mu jest zdráv driák; ať mu dadie v lázni píti s teplým vínem puol kvantále, ješto s hobrovým strojem, šalvějí a rúťú v tom víně jest vařené.

15 Jest-li člověk tlustý

Pakli jest člověk tlustý, a že má tu nemoc, ješto přide od přielišného jedenie aneb pitie aneb od obého, vezmi reubarbarum aneb ezule tolikež, aby bylo toho obého 4 kvantále, a daj mu vypiti pojednú, ačť jest silen. Nedajž mu potom jiesti ani píti, ať by více na chyšku nechodil.

20 Pakli jest churavý a mdlý

Tehdy jemu máš dáti toto dobré lékařstvie, jakožto zázvor s cukrem dělaný, id est zinziber conditum, to jest zázvor zelený – a také slóve zinziberatum allexandrinum – aneb diamargariton; a maž jej tú mastí, ješto slóve marciaton.

25 Znamenaj

Také máš věděti, že těm lidem, kteří dnu mají a jsú staří, těžko jest jim spomoci. Těm lidem když na dnu sáhne, a že nepocítí jie, neb když jsú sečení aneb zbití, těm nemuož spomoci.

Toto jest lázně dobrá proti dně aneb pakostnici

30 Vezmi jalovce a jedno kořenie, ješto slóve divoké aneb divizna, a kořen costen, to jest materie líčko, a vař to u víně a učíň sobě z něho lázni v kádi aneb u vaně káže se dobře přikryti. A ležť to víno, ješto s tím kořením vařeno, na horké kamenie, aby se od toho potil, toť spomóž. A také varuj se od smilstva, neb to všecy údy mdlí.

Vezmi olej dřevěný a bobkový a shřeje jej mažiž sobě nohy teple a potom obal teplými rúchami.

K témuž

40 Také mozk z kostí jeleních aneb z volových ztluciž s kostivalem a tiem v teple zmažiž, pomocnoť jest.

Jinak

Také vezmi tuk opichový a směš s strdí a ječnú múkú a přilož na tu bolest a spomuožf.

Proti dně

45 Vezmi krev hazuny a ovčie maso, vosk nový, boby, stred a múku režnú, suol, šalvěji a směš to v hromadu ztluka vše u moždieři; a to vezmi všeho jednostajně. A potom kaž húsera tlustého upěci a vezmi sádlo z něho tekúcie a z toho ze všeho učiniž mast, a to vše zvaře, a tú mastí úd bolestný maž. Aneb vezmi deset zrn bielého kadidla a deset listóv šalvěje a bobro-
50 vého stroje lot, směsiž to v hromadu a ztluc a zvař to s dobrým vínem a to pí po tři dni na čítitrobu.

Nadpis: *pakostnice nebo dna*: ve stč. pojem širší než dnešní dna (arthritis uratica) tj. zánět kloubů způsobený ukládáním soli kyseliny močové; podobně jako u lid. chápání tzv. gichtu zahrnuty i potíže původu reumatického nebo sklerotického aj.; lat. název *paralisis* označuje dnes ochrnutí – 3 *žíly cévy* krevní (nerozlišena ještě přesně funkce žil a tepen); *se zacpají* se ucpon – 4 *v hromadu srostú* zúží se, stanou se neprůchodnými; *horkostí* teplotu; *k úduom* k tělesným orgánům – 8 *vlažnosti vláhy*; *ješto... na tom* na čemž, a na tom

11 *od přielišné krve* od nadbytku krve, překrvení – 12 *driák* léčivý odvar, domnělý „všelék“ – 13 *puol kvantále* půl kventlíku (kventlík, pův. pětina solidu, je čtvrt lotu, tj. 4 g); *s bobrovým strojem*: tzv. bobří stroj je výměšek žláz uložených mezi řití a pohlavními orgány bobra; *s rútu*: routa vonná (*Ruta graveolens*) – 17 *reubarbarum* (lat. akuz.): reveň rebarbora (*Rheum rhabarbarum*); *ezule* (z *esulae*, lat. gen.): prysec kolovratec (*Euphorbia helioscopia*) nebo prysec obecný (*Euphorbia esula*); *tolikež* stejně tolik, stejné množství – 18 *pojednú* najednou, naráz – 19 *na chyšku* na záchod – 20 *mdlý slabý* – 21 *lékařstvie* lék – 22 *id est* (lat.) to jest; *zingiber conditum* (spr. *zingiber*): lat. označení pro zázvor s cukrem – 23 *diamargariton*: přípravek, jehož součástí je perlový prášek – 24 *marciaton* (lat. unguentum marciaton): bylinná mast, jejíž složitý recept uvádí Světlo apatekáruov Matěje z Mýta (vydal E. Šedivý, Praha 1922, s. 157-158)

27 *na dnu* na místo stíženě dnou – 28 *sečení aneb zbití* sekání, řezání anebo udeření – 30 *kořen costen, to jest maleřie líčko*: jde patrně o dvě různé drogy: kořen indického keře (*Costus arabicus*), z něhož se vyráběla vzácná mast, a devětsil (*Petasites*) nebo podběl (*Tussilago*) – 34 *mdlí* oslabuje – 36 *olej dřevěný* olivový olej; *olej bobko-*

vý olej z plodů vavřínu vznešeného (*Laurus nobilis*), lid. bobku; *teple* za tepla – 39 *mozk* kostní dřev, morek; *s kostivalem*: kostival lékařský (*Symphytum officinale*) – 40 *spomocnoť jest* pomáhá – 42 *tuk opichový* hustý odvar z celeru; *směš s strdí* směchej s medem

45 *hazuny* kočky; *vosk nový* čerstvý vosk; *stred strdí*, med – 46 *v hromadu* dohromady – 47 *jednostajně* rovným dílem – 48 *bolestný* bolavý – 49 *bielého kadidla*: zaschlá pryskyřice kadidlovníku (*Olibanum*) – 51 *na čítrobu* na lačný žaludek

KŘIŠŤAN Z PRACHATIC

Naukovému písemnictví přírodovědnému – a to lékařskému i matematickému – patří jedna část mnohostranného díla Křišťana z Prachatic (kolem 1366-1439), mistra pražské university a Husova blízkého přítele, později jednoho z vůdčích reprezentantů konzervativního husitského křídla. Jinou složku Křišťanova díla tvořily práce teologické a polemické. Jako lékař požíval Křišťan autority nejen v 15., ale i v 16. století, kdy pod jeho jménem vyšla několikrát tiskem jedna z nejoblíbenějších zdravotnických příruček, tzv. Lékařské knížky. Křišťan – stejně jako jeho přítel a vrstevník Zikmund Albík z Uničova, pražský arcibiskup v r. 1413 a přední lékař své doby – platil za autoritu v léčení moru. Křišťan nepochybně psal většinu svých lékařských prací latinsky, ale brzy byly zpracovávány i česky. Vedle spisů, které jsou nesporně Křišťanovými díly, dochovalo se s jeho jménem mnoho popularizujících lékařských kompendií, receptů atp. Česká zpracování Křišťanových lékařských spisů se stala základem téměř všech českých lékařských sborníků, známých pod jménem „Jádru“. Nepochybně je Křišťan autorem latinského herbáře, jednoho z nejstarších u nás a oceňovaného doma i v cizině. Latinské znění herbáře se dochovalo v několika verzích a bylo několikrát zpracováno česky v 15. i 16. století (*Knihy o mocech rozličného koření*). Křišťan se v něm opíral o známý středověký veršovaný spis o léčivé moci rostlin, známý pod názvem *Macer floridus*.

KNIHY O MOCECH ROZLIČNÉHO KOŘENIE

ČERNOBÝL

Černobýl, jakož mistří pravie, že jest mátě všeho kořeníe. Kohož hlava bolí, ten vezmi černobýl s kořenem a dobře jej zmý a zkrájej na malé kusy, a to dobře vař u vodě aneb u víně za celý den. Pak proced skrze rúchu a tiem hlavu zmý, jakž muožeš najhorčejie obdržeti. Pak rúchú hlavu
5 obvěž a lehna nehýbaj sebu za celý den aneb za noc, až se dobře upotíš; a to čin po tři dni aneb po tři noci. Proti horkosti v hlavě vezmi černobýl aneb mateří dúšku aneb polej; mýž tiem hlavu udělaje s tiem lúh. A tiem kořením obvěž na noc hlavu jedniem kterýmž kolivěk. Kteráž žena nemóž
10 dietěte poroditi, ta vezmi černobýl, ztlukúc vař jej v uoectě a procediec jej skrze rúchu, i schovajž v čistém hrnci, až se učistí. A potom prostudiec píz to, a lehce porodíš. Také kterou ženu kuole po omlazení, ta vezmi černobýl a ztluc jej dobře a zvař jej dobře a proced skrze rúchu a přivěž to dobře

a příkrý a nechajž tak státi za celý den. Pak to má píti, a to pitie bolest utiši. Proti zimnici ktož jej vaří a horce pie, když se ho studená nemoc
 15 přichvátí, ihned jie zbude. Proti červené nemoci vezmi černobýlové siemě a řebříčkové a to spolu ztluc a k tomu maso hovédie a tvrdá vajce tiem prachem potrušuj. A pak z horkého octa píž to ráno i večer po tři dni, a budeš zdráv. Proti dně vezmi černobýlové siemě, kopřivné i s kořenem a pryskyřici, vosk a staré sádlo a mozk jelení aneb mladého koně a nový
 20 bobrový stroj a dřevěný olej a víno aneb octa a kúdele, a to ztluc dobře a v nový hrnec vlož a vař to přes celý den. Pak tiem maž nemocného ráno i večer po tři dni, a budeš zdráv. Proti závratu vezmi černobýl a pelynek a to spolu v silném octě zvař. Pak tiem hlavu myj horce. A potom omoč rúchu v tom octě a hlavu dobře obvaž, a budeš zdráv. Proti vodnému teleti
 25 vezmi černobýl, pelynek a řebříček, a to i s kořenem, a to spolu zvař zkrájeje na malé kusy. A to čiň v lázni a podstav podeň děravú stolicu a vlož trosk v nějaké nádobie a vždy tu vodu z toho koření na ty truosky vzlévaj často, aby se mohl potiti; a to ráno do slunce čiň. Také jemu hlavu zmý tú vodú i všecko tělo až do hrdla; a máš v lázni býti za celý den. A tu lázni učiň vždy třikrát za den. A vždy po lázni aby se nehýbal ani se ododieval,
 30 až by se i upotil. Potom vezmi luoj jelení, suol a pryskyřici a bobrový stroj a to spolu ztluc a tiem máš mazati dobře život po lázni. A učiniž jemu nápoj tento: vezmi bukvici a hadové koření, kozlík a také bedrník, a to vše s bobrovým strojem vař u víně a ustud, ať se zčistí. Dajž po lázni to nemocnému píti. A potom ať pochodí sem i tam po domě. A po tom po-
 35 chození ať odpočine, až i na své miesto přijde. A tak nemocný bude zdráv. Aby neustal na cestě, vezmi černobýl a vař jej u víně a pí jej, a poznáš moc černobýlovú. A tak jest, když kde chceš jíti, vezmi černobýl a noš jej. Ale aby se varovala žena těhotná toho pitie pod věčným zatracením. K témuž:
 40 vezmi verběnu a nes v levé ruce a neustaneš na cestě. A to koření černobýl jest suchý a horký na třetiem stupni. Ktož jej vaří u pivě starém a dá ženě píti, matku velmi čistí a měsěčnú nemoc zbuzuje a ženy plodné činí, neb jejich život zahřívá.

Nadpis: *o mocech* o účincích; *černobýl* pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris*) - 1 *místí*: lékařské autority středověku - 2 *zmý a zkrájej* omyj a rozkrájej - 4 *obdrže- tí* vydržeti, sněsti - 5 *obvěž* ovaž - 7 *polej*: lid. polejka, máta polej (*Mentha pulegium*); *mýž* myjž; *lúh*: louh z vody a dřevěného popela - 10 *se učistí* vyčistí se (ustá- ním); *prostudiec píž* po vychlazení pijž - 11 *kuole* po omlazení trápí (bodavé) bolesti po porodu - 12 *přivěž* považ - 14 *horce pie* za horka pije; *se ho studená nemoc při- chvátí* chytí se ho, postihne ho zimnice - 15 *zbude* zbaví se; *proti červené nemoci* pro- ti stěvní úplavici - 16 *řebříčkové*: řebříčku obecného; *hovédie* hovězí - 17 *potrušuj* posypávej; *z horkého octa* v horkém octovém nálevu - 19 *mozk* morek, kostní dřev; *nový bobrový stroj* čerstvý bobří stroj, bobrovinu; srov. pozn. k ř. 13 na s. 569 - 20 *dřevěný olej* olivový olej - 22 *proti závratu* proti závratu - 24 *proti vodnému teleti* pro- ti vodnatelnosti - 26 *trosk* (gen. pl.) rozžhavenou strusku (kovářskou) - 27 *v nádobie*

do nádoby; *vzlévaj* nalévej – 28 *do slunce* do východu slunce – 30 *aby... ani se ododieval* ani aby ses nesvlékal – 32 *život* trup, tělo – 33 *bukvici*: bukvice lékařská (*Betonica officinalis*); *hadové koření*: hadí kořen (*Polygonum bistorta*) – 34 *ustud* vychlad – 35 *pochodí* projde se – 36 *na své miesto príjde* zotaví se – 37 *aby neustal* aby ses neunavil – 38 *kde kam, někam* – 40 *verbénu*: sporýš lékařský (*Verbena officinalis*) – 41 *jest suchý a horký na třetíem stupni*: byliny (jako celá příroda) se podle tehdejších představ skládaly ze čtyř přírodních živlů a podle nich měly různé stupně horkosti nebo studenosti a suchosti nebo mokrosti (srov. pozn. 49 na s. 538) – 42 *matku* dělohu; *měsěčnú nemoc* zbujuje vyvolává menstruaci

JITROCEL

Jitrocel má tyto moci: Ktož jej vaří u vodě a sádlem dobře omastí a pie to, tehdy dává dobré požívání. Pakli bude ztlučen s májovým máslem, což jest v člověku zlámáno neb ztlučeno neb zdáveno, to vše uzdraví a na své miesto obrátí. Neb to praví mistr Avicena, že viděl hada, ano s těžkým vozem byl potlačen; tehdy ten had válel se dotad, až se jitrocelu dovalil, a ihned jej jedl a v rány sobě vložil a tudy byl uzdraven. Proti červené nemoci vezmi jitrocel a anýz a z něho vody nadělej a pí tu vodu z jitra a večer a budeš zdráv od té nemoci. Také odkud krev jde, z nosu aneb z úst, jest ta voda ke všemu dobrá.

2 *pie* pije; *požívání* zažívání, trávení; *ztlučen s májovým máslem* roztlučen a utřen s máslem stloukaným v máji – 3 *ztlučeno* potlučeno, rozbito; *zdáveno* pohmožděno – 4 *na své miesto obrátí* napraví, uvede do pořádku; *mistr Avicena*: Ibn Sina (980-1037), arabský lékař, v. pozn. 26 zde na s. 567 – 5 *potlačen* zmáčknut – 6 *tudy* tím, tak – 7 *proti červené nemoci* proti úplavici; *vody odvaru* n. výtažku

ŠALVĚJE

Šalvěje má tyto moci: Vezmi rukověť šalvěje a k tomu jalovce, toho puol, a bobrového stroje jako vlaský ořech a to spolu zvař v rakúském víně v hrnku zahrdlitém, a tak ten hrnec zakryje dobře, ať by z něho pára vynít nemohla; a tím maž hlavu horkým neb studeným. Také ktož šalvěje dva neb tři listky snie, všecko klánie, hryzenie i stríelenie, ješto jest v člověku, svú moci utiší, uzdraví a staví. Také ktož ji s vínem dobrým ztluče a na čítrobu pie, všeckny droby vnitř uzdraví a obnoví. Také kto ji jie z vína potruše solí, nežítóm ani nešovícem ani otokóm v člověku nedá býti, ale všecky uzdraví. Také listie šalvěje vezma, ociz a potruš solí a vlož na uhlé; až se počne péci, sněžiž to. A to čiň ráno a večer a nebudeš mieti bolesti hlavnie. Také vezmi šalvěji a bobrový stroj a vař to spolu u víně za hodinu, zcedě dajž nemocnému píti ráno a večer a jest to dobré, ktož má třevní

dnu. Proti diviemu masu vezmi šalvěji a zetři ji s octem a púštěj na ránu, až i mine.

- 15 Komuž se počínají súchotiny, vezmi šalvěje a kravieho mléka od černé krávy, kterážf nemá ižádného miesta bielého, i vařiž tu šalvěji v tom mléce. Vezmi šalvěje rukovět a jalovce a k tomu bobrového stroje jako ořeth vlaský, a to v novém hrnci vař a požívaj toho, jakž najlépe umieš. Také proti sražení, když krev v člověku sražena stojí, vezmi šalvěji a brotanu
- 20 rovnými měrami, zkrájejž na malé kusy, promýž je a vezmi dvě neb tři cibule a učiň z nich kusov několik. Směsiž to v hromadu, nalíž na to piva starého, nechajž vřieti dobře v hrnečku, ať tak dlúho vře, až ta cibule zčerná dobře; pak proced' pěkně, dajž to nemocnému píti a bude zdráv. Také aby kosti z rány vyšly, vezmi šalvěji a zetři ji s octem a na ránu
- 25 púštěj, a vyjdúť kosti. Také proti zbití neb speklivosti aneb sražení vezmi vodu z šalvěje pálenú a pusť jemu v usta. Pakli jest pro úraz, vezmi med přesný litý a pusť jemu v usta, a to jest zkušeno. Také proti nosu a srdci hnilosti vezmi vodu z šalvěje, píž ji; toť srdce posiluje a hnilost vnitřní vyprazňuje, žaludek ohřívá, vodu a kámen vypuzuje a nečistotu z nosa
- 30 a z prsí vymietá a také krev čistí. Také dnu vnitřní uzdravuje a zahubuje a všech mdlých údov posiluje. A protož praví mistr Galienus: Div jest, že člověk umře, když šalvěje v zahradě roste.

Nadpis: *šalvěje*: šalvěj lékařská (*Salvia officinalis*) – 1 *rukovět* hrst – 2 *bobrového stroje* bobřího stroje, bobroviny; v. pozn. 13 zde na s. 569; *zvař svař* – 3 *zahrdlitém* s úzkým hrdlem; *vyňiti* vyjítí – 5 *klánie* píchání, píchavá bolest; *střielenie* střelivá, pronikavá bolest – 6 *staví* zastaví, zamezí – 7 *na čítrobu pie* na lačný žaludek pije; *droby* vnitřnosti; *vnitř* uvnitř; *obnoví* dá do pořádku; *z vína* máčenou, nakládanou ve víně – 8 *potrúse* posypav; *nedá* nedovolí – 9 *ociz* očistí – 10 *bolesti hlavnie* bolesti hlavy – 11 *za hodinu* hodinu – 12 *třevní dnu*: miněň patrně střevní katar – 13 *proti diviemu masu*: proti divokému masu, tj. proti nadměrnému zbytnění poraněné tkáně, ztěžujícímu hojení; *zetři ji* utři ji – 14 *až i mine* až zmizí

18 *požívaj* užívej – 19 *proti sražení* proti trombóze, tj. srážení krve v cévách; *brotanu*: pelyňku brotanu (*Artemisia abrotanum*) – 20 *promýž* promyj, propláchni – 22 *starého* odleželého – 25 *proti zbití neb speklivosti aneb sražení* proti stlačení, zúžení (tj. cév) nebo spečení, sražení (tj. krve) – 26 *vodu ... pálenú* destilát – 26-27 *med přesný litý* nepřečištěný, panenský tekutý med – 28 *proti hnilosti* proti hnilobě, tj. hnisání; *hnilost vnitřní vyprazňuje* vyhání hnilobné látky – 29 *vodu a kámen* moč a močové kaménky – 30 *vymietá* vyhání, vypuzuje; *dnu vnitřní*: při dně jsou postiženy zvláště ledviny, ale srov. též pozn. k nadpisu zde na s. 569 – 31 *mistr Galienus*: Galénos (131-201 n. l.), řecký lékař, význačná autorita ve středověku

ZPRÁVA PROTI ŠELMOVÉMU ČASU
točížto proti moru, kterýžto z božieho dopuštění jest
a z běhu planét a hvězd, teď se píše.

* Najprvé dobré jest, muož-li to býti, aby člověk tu nebyl, kdež mor jest. Druhé, aby bání ani strachu o moru neměl, neb o to časté mluvenie a rozjímání přivodí k hlíze.

5 Item když jest čas vlhký a mokrý a dšťový anebo mlhový anebo šelmový, aby nemnoho na povětríe ven chodili ani túlali. Ale prvé než kam vyndete, zakúřiti něčím vonným, jakožto bílým kadidlem neb červenú lebedkú, bobkem, ruoží neb jinú věcí vonnú. Druhé, kdež léháte, než lehnete, když jest čas vlhký a mokrý, aby prvé bylo zakúřeno něčím vonným, jakožto nahoře praveno jest, aby ten dým opravil zkažené povětríe. A to má činiti čtyřikrát do téhodne.

10 Item ráno, nežli mezi lidi vendete na povětríe, máte vždy přijieti lektvaři jako vlaský ořech neb méně, jenž slóve dulce amarum. Anebo prachu, jenž slóve prach mistra Křišťana, jednu v témdni přijmi jako vlaský ořech s vínem nebo s jíchú ozimého semence anebo s polévkú.

15 Item miesto toho dobré jest ráno požívati citváru, hřebíčkov nebo třemdaly nebo kozlíku, bedrníku, jalovce, ředkve neb vlaských ořechův s rúťú a s fiky. Pakli toho všeho nenie, tehdy má ráno sniesti topeničku omočenú v uocet nebo cibulky s vepřovú pečénkú neb pták pečený, aby vždy lačen nechodil na povětríe.

20 Item když jste mezi lidmi, vždy máte něco vonného voněti: nebo pelynek, nebo majoránu, brotan, balšán nebo jinú věc vonnú.

Item nemá trpěna býti žiezen ani hlad, ale často má jedeno býti i pito, ale po málu; napřed krmí kyselých, jestliže by dušni nebyli a nekašlali. A více aby pečitého poživali nežli s jichami. A tiem ovoce méně a ryb a mléčného všelikterakého i hrubých krmí nepoživali.

25 Item do lázny obecné často nechoditi, a zvláště byl-li by kto tam hlízovatý. A také s hlízovatým nechoditi ani v jistbě s ním seděti. Pakli by chtěl kto, ale něco vonného sniesti a voněti; a k němu se nemá nachylovati. Pakli kdy chcete do lázně jíti, ale prvé se napiti toho prachu z apatéky před láznú a s ozimým semencem v jísele vinném aneb v pivném, anebo ráno vzieti driáku jako léskový ořech a rozpustiti s vínem neb s pivem a vypiti a do lázny jíti a v suše se potiti a po lázni jiedla nechati za hodinu najměň.

30 Item dobré jest jednu v měsieci driáku požívati po puolnoci a lehnúti v loži a přikryti se dobře, a sám aby lehl, a potiti se dobře; a vzieti jeho tak mnoho, jako se svrchu píše.

35 Item těchto pilulek morných máte požívati ráno neb na noc čtyřikrát do téhodne, a jsúf velmi dobré vzieti jich sedm neb devět. Zapí je s vodú neb s pivem neb s čím chceš nekúsaje jich.

Item na kohožť pán buoh prepustí bolest, poněvadž jest nebezpečná
40 nemoc, najlepšie jest přijieti lékařství duchovnie, zpoviedati se a želeťi
hřiechův a velebnů svátost pána našeho Jezukrista přijieti. A což muože
najsapieše, když učije hlízu neb jakú bolest, aby púšťěl krev bez meškánie.
Jest-li za uchem, aby púšťěl krev z hlavnie žily z té ruky. Pakli jest pod
45 paží, tehdy z té ruky žily plicnice. Pakli v třieslech, tehdy z žily panenské
na též noze. A druzí pak nakříž púšťějí z ruky a z nohy, a nezle činie.

Item po tom púšťění když odpočine, má jemu driák dán býti vedlé
svrchupsaného rozkázanie. A potom jeho něčím posiliti, jakožto žufněm
ozimého semence neb něčím jiným, což se komu co líbí.

Item nade všeko lékařství v ten čas dobré jest mieti dobrú mysl, ani
50 hněvati se, a varovati se bázni, strachu, tesknosti, zlé mysli. Nemnoho
mysliti, čehož člověk nemuož mieti, i přielišné starosti se varovati.

Nadpis: *zpráva* (lat. regimen) návod, jak se zachovat; *šelmový čas* období morové
epidemie; *teď* zde, tuto – 2 *druhé za druhé*; *o to o tom* – 3 *přivodí k hlíze* působí
vznik morových hlíz (abscesů), tj. moru – 4 *item* dále, také – 5 *na pověťrie* na
vzduch; *aby... ani túlali* ani abyste se netoulali – 6 *vyndete vyjdete*; *zakúřiti něčím*
vonným nakouřiti se, nadýchati se vonného kouře (oblíbený primitivní desinfek-
ční prostředek); *bielým kadidlem*: pryskyřice kadidlovníku (Olibanum); *červenú le-*
bédků dobromysli obecnou (Origanum vulgare) – 11 *přijieti lektaři* (gen.) vzíti lek-
tvar, lék – 12 *dulce amarum* doslovně: sladké hořké, tj. prostředek hořčinný, hořký
prášek – 13 *prach mistra Křišťana*: prášek, jehož recept pocházel od mistra Křiš-
ťana z Prachatic – 14 *s jichú... s polévkú* s vývarem... s odvarem; *ozimého semence*
z plodů konopí setého – 15 *citváru* cicvárového semínka, tj. květů pelyňku cicvárové-
ho (Artemisia cina); *hřebíčkov*: květů tropického stromu hřebíčkovce kořeného
(Jambosa caryophyllus) – 16 *třemdaly* třemdavy (Dictamnus); *ředkve*: kořene černé
ředkve – 17 *s rútu*: ruta vonná; *topeničku* topinku – 19 *aby vždy... nechodil* aby
nikdy nechodil

21 *brotan* pelyněk brotan (Artemisia abrotanum); *balšán* balšám, odrůda máty
peprné – 23 *po málu* po malých dávkách; *jestliže by dušni nebyli* jestliže netrpíte
dušností – 24 *aby pečitého požívali* abyste jedli pečené maso, pečeně; *s jichami* s hus-
tými omáčkami – 25 *mléěného* mléčných pokrmů; *hrubých těžkých* – 26 *do lázny*
obecné do společných lázní; *hlizovatý* nakažený morem – 29 *prvé* dřívě, napřed –
30 *v jísele* v omáčce – 31 *driáku* užívání (domnělého „všeléku“) – 32 *v suše* na su-
cho; *za hodinu* na hodinu – 36 *pilulek morných* pilulek proti moru

39 *prepustí* dopustí; *bolest* nemoc, onemocnění – 40 *přijieti lékařství* přijmout
lék – 42 *najsapieše* nejdříve; *učije* ucítí, upozoruje – 43 *z hlavnie žily*: z žily na před-
loktí (Vena cephalica) – 44 *z žily plicnice*: z žily na hřbetu ruky u malíčku (Vena
salvatella); *z žily panenské*: z žily růžové, na vnitřní straně nohy pod kotníkem
(Vena saphena) – 45 *nakříž* křížem, tj. na opačné straně – 47 *žufněm* (z něm.) odva-
rem, polévkou

Toto lékařství mistr Křišťan jest vydal proti neduhu svrchnímu a zprávu učinil, jakž jest psáno.

Polévka hrachová, zelná a řepná, nového zelé a řípy, velmi jest užitečno každému pro prsí. Pepř kaž smiesiti s vlaským vínem a málo šafránu a tím ozdobuj krmě své.

Pání, každý den kažte tříti sobě horčici s koliandrem a s anézem a s vínem jakožto šalši; a s tú budeš požívati krmí vařených a pečitých, k tomu 5
příčině zázvoru třeného neb pepře.

Pání, dvakrát v týden umývajte nohy večer před lůžem; v zimě vodú horkú aneb teplú, v nížto vařen jest rmen, a v létě studenú túž vodú. A tři sobě zezpod nohy soli s octem smíše.

10 Pane, hlavy nikdy nemej leč ráno, jednu hodinu před obědem aneb před večerí a kaž přiliti k lúhu octa půl žejdlíka; a koření kaž vařiti k hlavě v lúhu.

Pane, lázně řídko požívaj a mej se u vaně, ale v zimě jdi do lázně v nešpory, a to ne často a nebuď dlúho v lázni.

15 Také, pane, v tvé krmě kaž klásti a vařiti petružel pro kámen, když tě často napadá. A pro ten také požívaj čistého pití a často také měj chřen s jíchú masa a s skývú bílého chleba, rozetrúc jako šalši; a toho budeš požívati ve všech krmích vařených i pečených od masa. A také v šalši můžeš vložití šest aneb sedm jader břeskvoých oblúpě i rozetřítí spolu; anebo 20 šalši s petruželí anebo s horčicí. A kaž přiložití soli málo v tu šalši anebo zázvoru třeného. První krmě tvá vždy buď polévka a poslední topenice.

Tyto všecky věci: anjelička, všedobr, zázvor, galgán, horčice, cicvár, jelení koření, máta, hřebíček, bedrník spolu zřež v jednu pušku drobně jako semenečné zrno a netbaj na to, bude-li kterého koření více než druhého; 25 a přilož semena horčičného jednu lžici a soli kněžské za groš. A toho koření tak zřezaného na každý pondělí večer, kdy by chtěl v lůže jíti, požívaj; a takéž i v pátek. Přijmi, což můžeš mezi tři prsty vzíti, a to zapí pivem nebo vínem lehkým, v létě studeným pitím, a v zimě horkým. A na to učiníš 30 truňk piva i lehneš a ráno vstana sníš malý kus cicváru s soli kněžskou, málo jí vezma, a nebudeš pítí potom. Anebo sněz dvě kubebě s dvěma hřebíčky a k tomu málo přijma semene kopřivného a koliandru, a potom nepí; a to koření sněz zavra usta i chrípíe i nos.

Pání, v mastný den mezi jinými krměmi vždy mějte asa jednu krmí s cibulí vařenú, a to v zimě i v postné dni. Takéž v zimě vždy jedny ryby 35 v cibuli vařené a k tomu osladič a petruželné koření.

Nadpis: *lékařství lék; jest vydal uvedl ve známost; svrchnímu svrchu uvedenému (tj. moru); zprávu učinil dal návod, stanovil postup - 1 nového zelé z mladého*

zeli – 2 *pro prsi* pro plíce a pro cesty dýchací – 3 *ozdobuj* zpestřuj – 4 *horčici* semeno hořčice; *s koliandrem* s plody koryandru setého; *s anézem* s anýzem, tj. s plody bedrníku anýzu – 5 *jakožto šalši* na hustou omáčku; *pečilých* pečených – 6 *příčině* přidáváje – 7 *před lůžem* před spaním – 8 *rmen*: míněn patrně heřmánek pravý – 9 *smíše* smíchaje – 11 *k lúhu*: jako louhu se užívalo vody s dřevěným popelem; *žejdlika*: stč. žejdlík měl asi půl litru; *koření*... *k hlavě* koření užívané k mytí hlavy – 13 *požívaj* užívej, ber; *v nešpory* v době nešpor, tj. večerní pobožnosti (okolo páté hodiny odpolední)

15 *petružel pro kámen* petrželový kořen, aby se zabránilo tvoření močových kamínků – 16 *chřen křen* – 17 *s jíchlú masa* s vývarem z masa – 19 *břeskvových* broskvových; *oblúpe* (která) vyloupáš – 21 *topenice* topinka

22 *anjelička*: andělíka lékařská (*Archangelica officinalis*) nebo děhel lesní (*Angelica silvestris*); *všedobr* lid. vředové koření, všedobr horní (*Imperatoria ostruthium*); *galgán*: jde o rostlinu *Cyperus longus*, jejíž kořen nahrazoval kořen galgánu lékařského (*Alpinia officinalis*) – 23 *jelení koření* smldník (*Peucedanum*); *zřež rozřež*, rozkrájej; *v pušku* do nádobky, do kelímku – 24 *semenečné zrna* semenec, konopné semeno – 25 *solí kněžské*: patrně posvěcená kuchyňská sůl – 29 *truňk* doušek – 30 *dvě kubebě* (duál) dvě zrnka pepře, tj. plody pepřovníku cubeba (*Piper cubeba*) – 33 *v mastný den* když není půst; *asa* alespoň – 35 *osladič* oddenek osladiče obecného (*Polypodium vulgare*); *petruželné koření* kořen petržele

LIDSKÉ LETORY

Základem středověkého názoru na přírodu byla starověká nauka o čtyřech živlech, které jsou podstatou veškeré hmoty. Podle Aristotela a jiných antických filosofů i vědci jsou těmito „elementy“ oheň, voda, vzduch a země. Jako všechna neživá příroda a rostlinstvo, tak i všichni živočichové i člověk jsou podle této nauky složeni z těchto čtyř živlů, jen různě uskupených a rozdílnou měrou zastoupených. Ve všech oblastech přírody odpovídaly čtyřem živlům různé látky, např. v neživé přírodě odpovídala ohni síra, vodě rtuť, vzduchu „sůl amoniacká“ a zemi zlato; v lidském těle ohni krev (*sanguis*), vodě hlen (*flegma*), vzduchu žlutá žluč (*cholé*), zemi černá žluč (*melancholé*): o ně se opíral hippokratovský výklad nemocí (tzv. humorální patologie). Těmto čtyřem základním látkám odpovídaly podle Hippokrata a Aristotela čtyři vlastnosti (horko, vlhko, studeno, sucho). Podle toho, která látka v lidském těle převládá, určovali staří lékaři čtyři hlavní lidské letory, tj. typy (konstituční a povahové). Názvy, označující tyto typy, udržely se s pozměněným významem dodnes (*sangvinik*, *flegmatik*, *choleric*, *melancholik*).

Z nauky o letorách, jak byla v 15. století zčeštěna v lékařských a astrologických spisech, vybíráme dvě ukázky, stručný přehled všech letor s návodem, jak rozpoznat podle barvy, postavy a vlastností typy lidí, a podrobnější popis flegmatického (vodokrevného) typu ze sborníku traktátů, zvaného *Hvězdářství pro krále Jana*.

(O LETORÁCH)

Toto nám sluší věděti a znamenati, které letory, totiž kto jest kterého přirozenie. Neb ze čtyř živlův každá věc obživena bývá, totiž z ohně, z větru,

z vody a z země, a protož každého přirozenie tuto a v tomto miestě trojím obyčejem má poznáno býti, totiž barvú, postavú a obyčejem.

5 Bude-li člověk červený, tehdy jest pravokrevný. Pakli bude ryšavý, tehdy jest pěnohorký. A pakli jest černý člověk, tehdy jest kalokrevný. Jest-li bílý, vodokrevný jest.

A postavú má takto poznán býti: Bude-li člověk tučný a tlustý a černý neb smědý, tehdy jest pravokrevný. Pakli bude tlustý a bílý, tehdy jest 10 vodnokrevný. A jest-li červený a suchý, tehdy jest pěnohorký. Pakli jest suchý a černý, tehdy kalokrevný jest. A opět na postavě a osobě takto má člověk poznán býti: Bude-li tlustý a veliký, pravíme jej pravokrevným. Pakli jest tlustý a krátký a malý, vodnokrevný jest. Pakli jest člověk 15 vysoký a suchý, tehdy jest pěnohorký. Pakli jest nízký a suchý, tehdy jest kalostudený neb kalokrevný.

Bude-li rovné postavy, oblý, pokorný, milý, laskavý, tehdy jest pravokrevný. Pakli jest hrdý, zpupný a hbitý, rychlý a hněvivý, to pěnohorký jest. A pakli jest kto oblý, tlustý, léní a spánlivý a vždy plije, to jest vodnokrevný. Pakli jest závistivý, hrubého myšlenie a smutný, to jest kalokrevný.

20 Znamenaj, že pravokrevní sú pro horkost vysocí a pro mokrost sú tuční a tlustí. Pěnohorci pro horkost sú vysocí a pro suchost tenci a suší. Vodnokrevní pro studenost sú nízcí a pro mokrost sú tuční. Kalokrevní, ti pro studenost sú lidé nízcí a malí pro suchost.

25 Sanguineus pravokrevný, colericus pěnohorký, melancholicus kalokrevný, flegmaticus vodnokrevný.

1 znamenati všímati si; letory typu (konstitučního a povahového) – 2 přirozenie povahy; obživena oživena, složena; z větru ze vzduchu – 4 postavú tělesným vzhledem; obyčejem způsobem jednání, chováním

5 pravokrevný sangvinického typu – 6 pěnohorký cholerického typu; kalokrevný (dále též kalostudený) melancholického typu – 7 vodokrevný (dále též vodnokrevný) flegmatického typu – 9 smědý snědý – 10 suchý hubený – 11 na postavě a osobě podle vnějšího vzhledu a postavy

18 léní líný; spánlivý ospalý – 19 hrubého myšlenie těžkomyslný, trudnomyslný

VODOKREVNOST TA LETORA

Vodokrevný móż poznán býti také trojím obyčejem. Nejprv tvářností, že jest vosobú tlustý; z bělosti, neb vodokrevný každý postavú jest bílé barvy a tlustý na tváři a jako bledý, anebo jest-li tlustý a krátký. Druhé poznání obyčejí, že jest oblý, zpozdilý, tučný, léní, spánlivý a vždy plije 5 a těžký na životě. Třetí poznání, že jest bílý, a tak jest barvú poznati. Jest také teplý aneb vlažný, totiž ani velmi horký, ani velmi studený, ale toho prostřednie. A protož málo žádá smilstva, a mnoho móż, neb má v sobě

mnoho mokrostí. Také rád spí, a to proto, neb mnohé mokrosti tělo jeho obtěžují a k spání přinúzie. A to jest dobře zjevno, že čím více vodokrevný spí, tím více v něm vodokrevnost roste a obtěžuje se, neb vodokrevnost jest mokrost velmi škodlivá a nečistá a očima tesklivá. Jest k děláni léní i vše, což činí, léně a tesklivě činí. I k chodbě jest léní, neb se tělo tudiež obtieží i ustane, neb málo síly má. Nemnoho tbá o milosti ženské, neb nenie horký, než vlašný toliko. Také rád a mnoho uplívá, neb prieliš mokrosti v sobě má a ty mokrosti v něm zhóru jdú po tělu se rozlévají. Také skrze to plvánie má tělu počištění. Jest také hlúpý velmi a skóro zapomene, co jest měl činiti. Také jest tučný v tvář, neb má v sobě mnoho mokrostí a rád mléčné krmě a sladké jie, jakožto med i jiné věci k tomu podobné, a tím velmi tyje. Jest také biely, neb mokrosti čisté a bielé má v sobě, a proto jeho tělo všecko bielo jest. A to se z lehkých krmí přiházie, v nichžto se rád kochá. Také jest málo smělý, neb má srdce malé, utěžené tučností a nečistými mokrostmi. A proto jeho tělo jest vždy mdlé, i srdce, a třese se; a to se často ukazuje, nebo rádi z boje utiekají. Jest také nevelmi šcedrý, nebo nemá horké krve, v níž jest horkost lásky. Také jest utrhač a posměvač a pochlebník. Neb což on sám učiniti nesmie, v tom jiným závidí. A také mní, by byl krašší, než jest, a že by nebyl kto krašší, nežli on sám jest. A toho jest obecnie znamenie a časté, že neumělý častokrát se posmievá umělejšímu a blázen múdřejšímu.

I die Ipokras: Přirozenie lidské neproměňuje se, ale letora často změňuje se. A což jest člověku přirozeného, pro nic ho neostane, ale častokrát k veliké škodě přivede. A k tomu se takto Galienus přimlúvá a řka: Přirozenie člověcie nepromění se, leč nemóž anebo jiný nedostatek co přeruší. A to se často dá viděti, neb mnohokrát pěkná barva lidská pro nedostatek zbožie, neb těla trpie núzi, musí proměnit se. Neb větčí nedostatek činí múku, ale hojnost všeho rodí pýchu. A také nedostatek jiedla a pitie usušuje tělo a barvu kazí, ale hojnost pokrmu žádost smilstva přivodí. A tak přirozenie lidské člověkem panuje a po všech jeho údech spravuje.

Nadpis: *vodokrevnost* flegmatický typ – 1 *obyčejem* způsobem; *tvárností* tělesným zjevem, vzhledem – 2 *vosobú* postavou; *postavú* vnějším vzhledem, vzezřením – 4 *obyčejí* způsobem jednání, chováním; *zpozditý* pomalý, nechápavý; *léní* líný; *spánlivý* ospalý – 5 *těžký na životě* těžkopádný – 6 *teplý aneb vlašný*: míněna podle tehdejších představ teplota krve – 7 *toho prostřednie* něco mezi tím; *mnoho móž* mnoho může, není neschopný – 8 *mokrostí* tělesných šťáv – 9 *obtěžují* činí těžkým, zatěžují; *přinúzie* nutí – 11 *očima tesklivá* nepříjemná na pohled – 12 *k chodbě* k chůzi – 13 *ustane* unaví se; *o milosti* o lásku – 14 *uplívá* odplivuje si, plívá – 16 *má tělu počištění* čistí se mu tělo; *skóro brzy* – 21 *utěžené* utažené, sevřené – 23 *nebo neboť* – 25 *nesmie* neodvažuje se – 26 *by byl krašší* že je krásnější; *že by nebyl kto že* nikdo není – 27 *obecnie* obecné, obecně rozšířené

29 *Ipokras*: Hippokrates (asi 460-377 př. n. l.), řecký lékař, jedna z největších lékařských autorit středověku; *přirozenie* základní vrozené vlastnosti tělesné; *letora*

typologické rysy tělesné i povahové – 30 *přirozeného* vrozeného; *pro nic ho neostane* zanic, nikterak ho neopustí – 31 *Galienus*: Galénos (131-201 n. l.), řecký lékař, rovněž význačná lékařská autorita pro středověk; *se přimlúvá* připojuje se k miněni – 32 *leč nemôž anebo... co přeruší* ledaže je nemocen nebo... něco jiného naruší – 33 *zbožie* majetku, hmotných prostředků – 34 *múku* utrpení, trápení – 35 *usušuje* vysušuje – 37 *po údech* po tělesných orgánech; *spravuje* vládne, řídí

ŠTĚPAŘSTVÍ

O rozvoji prakticky pojímaného a využívaného poznávání přírody svědčí několik odborných spisů o štěpování a zušlechťování ovocného stromoví a vinné révy. Spisek, z něhož vybíráme ukázky, je asi nejstarším dochovaným dílkem svého druhu z husitského údobí. Je to opis starší práce a pochází z roku 1447. Jeho opisovatelem byl blíže neznámý Jan Pitrkav z Hradiště a z Tuhovic. Jde patrně o překlad z němčiny.

O ŠTĚPOVÁNÍ STROMŮV

Kapitola 52. – O vinných odřiech zdělání

Kterak máš vinné odry dělati a révie saditi, o tom nenie třeba učiti, neb to lidé obecně dobře umějí. Avšak proto chci o tom mistrné naučení dáti, ješto mnoho lidem to umění nenie známo. Pak máš věděti, že když vinná réva jest v dobré zemné zemi a mnoho lesu bude jmieti, to máš vinným nožem zřezati. A jestliže po druhé ta réva opět tak mnoho lesu přinese, tehdy okopaj jie kořen a přilož k němu dobrého říečného piesku a zaspí jej tam dobrou prstí. A když vinná réva chce se zkaziti, tehdy otkopaj jie prst ot kořene a rozštěp jie kořen a vlož tu kámen v ten kořen a nech ho tam zóstatí. Potom vospí ji dobrou prstí hnojnú; tak bude ta réva plodná jako prvě.

10 Kapitola 53. – Vinné jahódky aby rostly bez pecek

Chceš-li, aby vinné jahódky rostly bez pecek a bez vinného kamene, ty máš takto pripraviti: Otkopaj prst ot kořene a rozštěp révu, kteráž roste na tom kořenu a opatř tak révu, aby jí jejích voček nezlámal, ani na nich uškodil. A zvláště v tom miestě, kdež má réva vypustiti z sebe zróst, aby v tom miestě jie nezařezal. A kaž sobě železo k tomu udělati, aby napřed málo nakřiveno bylo, a s tiem vytáhni s vobú stranú té révy jádro ven všeko, aby tam nic nezóstalo. Potom svěž a stiehni ji velmi dobře v hromadu a zmaž ji s vobú stranú velmi dobře hovézím lajnem a braň, aby nikdie z sebe nevypustila zróstu, ten kmen, jedno ta rozštěpená réva vedlé obyčeje 20 svého. A pohnoj jie dobře hnojem. Na té bude rósti víno bez pecek.

Kapitola 54

Chceš-li udělati, aby jedna vinná réva nesla spolu bílé a červené jahodky, vsaď modrou révu k bílé révě a nech jich tam seděti spolu, dokadž nebudú plodné. Potom rozštěp jich obě révě tak, aby jim vočkám neuškodil
25 jich. Potom sstruž svrchní kórku pěkně dolív až do zelené na obú révú. A ty máš rozštěpiti jedno dotad, aby jedna skrze druhú mohla tú děrú protažena býti; a tak druhá zase též. A spleť je spolu v hromadu a obmaž je dobře, jakož jsem prvé učil. Potom vždycky jednu ve třech dnech skropuj je vuodú, dokudž z sebe zróstu nepustie. Potom uřež jednu ot druhé, a tak bude každy
30 z nich jmieti černé a bílé hrozny. A to máš učiniti března.

Takéž móžeš hruškový a jabloňový štěp v hromadu jeden skrze druhý provléci a tiť se také zdarie.

Kapitola 55. – A o témž

Chceš-li štěpovati vinnú révu na černé višni, přisad vinnú révu k mladé
35 višni. A když se ta réva přijme, tehdy provřf nebozezem dieru skrze kmen té višně nad se tak, aby ta diera většie nebyla, než což by ta réva mohla projíti tú děrú. A sstruž s té révy svrchní kóžku dolív až do zelené jedno tolik, což má v té višni býti, a tak ji protáhni, aby vočkám té révy neuškodil. A obmaž ji dobře s vobú stranú. Také buď pilen, aby ta réva ot země až
40 nahoru do kmene někdie z sebe izádného zróstu nevypustila, aniž dopuštěj, by ovotce přinesla. Potom března toho měsiece, když již ta réva se dobře ujme a sroste se v té višni, tehdy zřež tu révu, otzemek, ot té višničky, všichnu dolív a obmaž ten sřez velmi dobře a s pilností hovězím lajnem. A tak bude vinná réva nésti na té višni. Také mi se zdá lépe, by člověk ne-
45 uřežával té révy až do třetieho léta, proto až by se dobře ujala. A také by mohl, a zdá mi se najlepšie, že by mohl révu protáhnúti skrze břeskvové aneb kdúlové stromovie.

Nadpis: *O vinných odřiech zdělání* o postavení tyčkoví pro révu – 1 *révie* révoví, révu – 2 *mistrné* mistrovské – 4 *v zemné zemi* v zemi bohaté na prst; *lesu* výhonků, větvi; *vinným nožem* vinařským nožem, kosířem – 6 *jie kořen* její kořen; *zaspi* zasy-pej – 8 *nech*... *zostali* nech ležeti – 9 *vospi* obsypej; *jako prvé* jako dřive

10 *vinné jahodky* vinné bobule, zrnka hroznová – 11 *bez vinného kamene*: tzv. vinný kámen, znehodnocující révu, se vylučuje z koncentrovaných draselných solí působením kyseliny vinné – 12 *rozštěp* rozštípní, rozřízní – 13 *opatř* ošetři – 13-14 *aby jí*... *nezlámal ani*... *uškodil* abys jí... *nezlámal ani*... *neuškodil* – 14 *zróst* výhonek – 15 *aby nezařezal* abys řezáním nezranil – 16 *s vobú stranú* (duál) z obou stran; *jádro* dřev – 17 *svěž a stiehni*... *v hromadu* svaž a stáhni dohromady – 18 *braň* zabraňuj, zamezuj – 18-19 *aby nikdie z sebe nevypustila* aby nikde nevypustila, nevyhnala (podle smyslu: réva) – 19 *jedno jen*; *vedlé obyčeje svého* svým obvyklým způsobem

22 spolu zároveň – 23 modrú révu: totéž co červená réva; *seděti býti*, růsti; *do-kadž* dokud – 24 *obě révě* (duál) oba kmeny révy – 25 *ssstruž setrouhej*, seškrábej; *svrchni kórku* povrchovou vrstvu kůry; *na obú révú* (duál) na obou kmenech révy – 26 *jedno dotad* jen do té míry – 27 *zase též* zpět týmž způsobem – 28 *prvé* dříve – 29 *každý*: to-tiž zróst, tj. výhonek – 30 *března* v březnu – 31 *v hromadu* dohromady, navzájem

35 *se přijme* ujme se – 35-36 *provrl...* nad se provrtej šikmo vzhůru – 37 *kóžku* vrstvu kůry – 39 *buď pilen* dbej, pečuj – 42 *sroste se v té višni* zaroste do té višně – 42-43 *zřež...* *dolov* odřízni; *otzemek* část kmene u země – 43 *sřez řez*; *s pilností* pečlivě – 46 *břeskvové* broskvové

ANTONIA Z FLORENCIE CESTA SPRAVEDLIVÁ V ALCHYMIJI

Sborníček obsahující učení blíže neznámého italského alchymisty Antonia z Florencie, jak je zachytil česky v roce 1457 jeho služebník, rovněž neznámý, je nejstarší českou alchymickou knihou. Rukopis nasvědčuje tomu, že už kolem poloviny 15. století byl v Čechách živý zájem o alchymické pokusy, představující složku tehdejšího zkoumání přírody (latinsky byl v Čechách napsán už 1412 alchymický traktát Jana Těšínského *Processus de lapide philosophorum* – Pojednání o kameni mudrců). Tyto pokusy rostly z dobových názorů na přírodu a hmotu, založených jednak na teorii o čtyřech živlech (voda, oheň, země, vzduch) jako základu prahmoty, z níž vznikla rozdílným seskupováním veškerá hmota, jednak na Platónově názoru o oduševnělosti každé hmoty. Prostředkem k přeměně jedné hmoty v druhou byla alchymistům nejušlechtilější látka – „kámen mudrců“ – složená z čistých živlů podle Aristotelova učení a podle Platóna oduševnělá. Pomocí „kamene mudrců“ měly být různé hmoty, hlavně čisté kovy, oduševněny a tím zdokonaleny. Základní živly byly v práci alchymistů představovány určitými látkami; voda rtutí, země zlatem, oheň sírou a vzduch (povětrí) „solí amoniackou“, která se připravovala z moči.

Vybrané ukázky obsahují návod k přípravě alchymistické rtuti, siry a zlata a k zhotovení „kamene mudrců“ a počátek práce s „kamenem mudrců“. Z hlediska chemicky technologického je zajímavý popis získávání čisté siry z tzv. pruhovaté křemenice (pyrit, FeS_2) na svou dobu obratnou analýzou. Rukopis je uveden zajímavou, bohužel jen fragmentárně dochovanou předmlouvou, poukazující ke společenskému smyslu alchymistického úsilí. Z předmluvy zřetelně vyplývají čisté světské cíle alchymistických snah; alchymie měla dopomoci k obohacení a k získání společenské nezávislosti lidem skutečně znalým, nejen urozeným a mocným; zvláštní naděje do ní proto vkládali příslušníci nižších vrstev. Odkazy na boha a prosby k němu mají v předmluvě vlastně funkci čarodějnického zaklínání.

(Z PŘEDMLUVY)

Najmilejší bratře mój, tuto já tobě dávám naučení to napsáno, kerés svými očima ode mne viděl dělati, keréž mně jest ráčil všemohúci pán dáti skrze sprostného svého služebníka, jménem Gades, mudrce dospělého. Ej, já vida tvú službu, týmž darem tebe obdařím právě a spravedlivě, tak mi

- 5 buoh pomáhej i jeho milá matka i všichni světi, nic sobě nezachovávaje. S člověkem buohobojícím a cti a šlechtnosti milujícím můžeš učiniti slib s ním, aby sobě i jemu pomohl. Dále, najmilejší bratře, chuovej se pánů a vysokých lidí, aby zvláště nic neměl činiti s nimi ani se na jejich sliby neobracoval, neb to vidúce nesmierné dílo nižádný nad tebu právě neučiní,
10 neb ktož má moc, ten má i práuo. I proč chceš býti nevolným, moha býti svobodným, i proč chceš býti robotníkem jiného, moha býti sám svým, i proč chceš jinému říkati pane, moha sám býti pánem?

Tuto se počíná cesta spravedlivá v alchymiji, ješto je neslýcháno ni od žádného, by ji dokonal tak snažně jako tento mistr, jménem Antoní z Florencie. A já, jsa sluha jeho, z naučení popsal sem právě a spravedlivě tak,
15 jakož sem viděl.

Vezmi vitriollum tři funty a to ztluc drobně a vsyp v pernici a vstav na uhlé tiché, ať se rozpustí, a vždy míšej dřevem, ať nepřihoří; a to tak dlúho učiň, až všechna vulkost vyschne dobře, tož přestaň. A ztluc drobně a sej
20 skrze sítko a to dobře schuovej v suše, ať nižádná vulkost toho nedochází.

Tuto se počíná druhá příprava prachu, ale tato věc má nejprvé připravena státi přede všemi prachy etc.

Vezmi rtuti půl funtu a tu zetři v pernici solú čištěnou, jakož potom o ní najdeš psáno, a to tři s octem lýtým, a to ocet slévaje a jiného nalévaje tak
25 dlúho, až pójde se rtuti ocet čistý. Potom vlej na ni teplej vuodičky, ať ze rtuti všechnu sůl vytáhne, a vždy ji míšej rukama; až se v hromadu sběhne, vysuš z ní vuodu čistú šatú. A potom vezmi jirchu dobře vydělanú a vlej do nie rtuť a vydav rtuť skrze jirchu šňurú zaváže pravú mocí; a to učiň
30 třikrát. Potom prodav ji skrze rúchu také třikrát a potom vlož na nůši čistú rúchu a nech ji tak ležeti dobře přikryje, ať nižádná vulkost jí nemůž dojíti.

Nadpis: *cesta spravedlivá* správný postup – 1 *kerés* (dial.) které jsi – 3 *sprostného* prostého; *jménem Gades*: snad někdo z proslulé florentské rodiny Gaddi; *dospělého* velmi učeného – 4 *právě* náležitě, řádně – 5 *nic sobě nezachovávaje* nic si nenechávaje pro sebe – 6 *buohobojícím* bohabojným – 7 *chuovej se* střez se – 8-9 *aby neměl*... ani se neobracoval abys neměl... ani aby ses neohlížel – 9 *nad tebu právě neučiní* s tebou podle práva nenal oži

13 *ni od žádného* od žádného, od nikoho – 14 *by ji dokonal* že by ji dovedl k dokonalosti – 15 *právě a spravedlivě* pravdivě a správně – 17 *vitriollum* (lat. akuz.): míněna skalice; *funť* libra (512 g); *ztluc drobně* roztluc na drobno; *v pernici* do pánve; *vstav* přístav – 18 *tiché* rozžhavené, ale nehořící; *vždy míšej* stále míchej – 19 *vulkost* (dial.) vlhkost, tekutina

21 *prachu* alchymického preparátu – 23 *zetři* utři, rozetři; *solú čištěnou* se solí získanou odpařováním z vodného roztoku – 24 *lýtým* ostrým, koncentrovaným –

26 až se v hromadu sběhne až se ti spojí – 27 šatů šátkem, rouškou; jirchu kůži – 28 vydav vymačkej, vytlač; pravú mocí náležitě pevně – 29 prodav protlač, proced; skrze rúchu skrz roušku, plátnem; na nůši na ošatku

(SÍRA – ROZPOUŠTĚNÍ ZLATA)

Tuto se počíná dělati naše síra a o tej nevědí ti jistí, ješto dělají v alchymiji, neb jest tak skryto, že se nižádný nemůž domácti toho skrytí, a bez ní nižádný nemůž nic spravedlivého udělati, neb ta všechny věci ustanovuje v alchymiji i v zemi etc. Druhý prach etc.

- 5 Potom vezmi křemenici pruhovatej se dvoje přehrsle a zmej ji čistě v vuodě a usuš. A potom vlož ji v teglíky zlatničí ve dva neb ve tři a zakrý nedačimsi a vstav v uhlé prudké a nech státi za půl dně. Potom vezmi moč od robence zdravého a vlej do moždíře dopoly a vsyp tam všechny křemenice, ať se tam obměkčí; a vezma tlúk tluciž v moždíři tak v moči. A když
- 10 jie dobře ztlučeš, zmej jie a slej ten moč. Potom vezmi kámen a kurent a tři na něm tu křemenici po máli; každé třenie tak dlúho tři s močem, až uzdríš, anoť se rozpustilo jako mléko. Slej to v rendlík a tři jiné. A tak tři až do konce vši tu věc; lépe-li budeš tříti, a věcí zisk vezmeš. Protož nebud teskliv na třenie, neb když vezmeš 40 částí, ledvať z nich přide čtyři částí, ješto by se
- 15 hodilo. Po tom tření, když máš všechno v rendlíku, nalej moče na to plný rendlík a vař to dobře míšeje dřevem. A to povaře slej doluov nečistotu a pójdeť nečistota velmi doluov s močem. Nedbaj na to, vlej jiného moče a opět vař a vždy míšej, ať se nesraňuje, a potom opět slej; a to učiň tak dlúho, vaře, slévaje, až uzdríš, žeť tej veci nic doluov nejde s močem, a moč
- 20 čistý doluov sléváš, a křemenici ať málo zůstane, tak přestaň a vlej na ni vuody vlašnej a zmej ji čistě vuodú. Potom slej vuodu přeč a tu s randlíkem vstav na tiché uhlé a vysuš převelmi čistě, ať v ní nižádná vlkost nezůstane, a schuovej. A tak budeš míti síru múdrých, ještoť jest všech duchů zámek etc.

- 25 Tuto se počíná, kerak máš zlato dělati a připraviti k těmto velebným prachóm.

- Veźmi vitriollum vysušeného, jako se napřed piše, tři funty a tolikež sanitru a k tomu armoniakú funt a to vše smíšej spolu a zetři to dobře a vsyp do sklenice, ješto slóve kukurbita, a vstav na ni alembik a podstav
- 30 sklenici, aby do nie teklo. A zamaž dobře, ať nikudy pára ven nemůž, a vstav v pécku, jakož víš, a udělej oheň tichý, a když uzříš, anoť vuoda teče, posil ohně nevelmi a nechť se tak distiluje, až uzdríš, žeť víc nechce se distilovati. Potom daj oheň dobře náhlý, až uzříš, anoť duchové jdú, jako by dýmáľ na vuodu, nech tak státi tak dlúho, až uzříš, anoť alembik zbělé, tož
- 35 přestaň a sklenici s vuodú odejmi. Veźmiž kúsek zlata a vrz tam a zatkej

a shřej nad uhlím sklenici, a tak tvá vuoda pustí od sebe nečistotu a bude čistá.

Tuto se počíná, kerak máš v tej vuodě rozpustiti zlato a pripraviti, aby bylo hodné k tomu dielu.

- 40 Potom vezmi zlato dobře pálené a učištěné navrch a daj je zkovati tence a zřež je drobně. Potom vezmi skleničku a vlej do nie tej vuody, cof se zdá, a vlož tam zlato a zamaž sklenici dobře a vstav na popel teplý, a takf se rozpustí tvé zlato u vodu čistú etc.

- Tuto znamenaj, jestliže by se zdálo, žef by tě ta vuoda mnoho stála, ale dej
45 k něterému zlatníkovi, ještof umí děliti zlato a stříbro, a dáš jemu nětery groš a dáf vuody a sámf rozpustí zlato etc.

- Potom vezmi tu vuodu s zlatem a vezmi kotlík malitký a nalej do něho vuody a vstav na uhlé, ať vře, a když bude vřiti, vlej tam tu vuodu z sklenice a míšej dřevcem, ať se nechytí kotlíka. A když uzříš, anof zlato de ke dnu,
50 stav duoluov a nechť málo prostyadne. A tu vuodu slej znenáhla a vlej jinej na to a opět vař; a to učíň pětkrát nalévaje a vaře a míšeje, slévaje. Potom slej do rendlíka a vysuš vuodu na uhlí, ať jedno prach ostane. Ten prach sber čistě do teglíka zlatničeho a vstav v uoheň, ať se dobře kalcinuje, a vždy míšej železnú strunú, až uzříš, anof nižádná vulkost z zlata nejde, neb jakž
55 by kerá vlkost ostala, nikdy by se tvój kámen nespojil; a tak budeš míti zlato připravené k tej veebnej cestě.

1 *naše síra*: síra připravená pro účely alchymistické – 2 *se domáceli* domakati se, dopídití se – 3 *všechny věci ustanovuje* je základem všeho – 5 *křemenici pruhovatej* (gen.): jde patrně o kyz železný, pyrit, tj. siřník železičitý, jímž je křemen prorostlý; *se dvoje přehršle* na dvě hrsti; *zmej umyj*, vyper – 6 *v teglíky zlatničí* do zlatnických tyglíků (kelímků), sloužících k žihání – 7 *nedačimsi* čimkoli, něčím; *vstav v uhlé prudké* postav do prudce rozžhaveného uhlí; *za půl dne* (dial.) na půl dne – 7-8 *moč od robence* dětskou moč – 8 *dopoly* do poloviny – 9 *llúk* palici – 10 *kurent* těrku, třecí palici – 11 *po máli* po troškách; *třenie* dávku třené směsi; *uzdříš* (dial.) uzříš – 12 *anof že, jak* – 13 *vši* všechnu; *nebud teskliv* nestýskej si, nestěžuj si – 14 *ledvať* sotva – 22 *vlkost* (dial., dále též *vulkost*) vlhkost, tekutina – 23 *síru múdrých*: síru připravenou pro účely alchymistické; *všech duchů zámek* klíč ke všem duchům; podle tehdejšího chápání alchymie měla mezi preparáty zvláštní postavení tzv. duchovní těla (síra, arzén, amoniak, tj. čpavek, a rtuť), protože přispívala k proměně kovů; duchovní podstatu předpokládala středověká věda jak u živé, tak i u neživé přírody

25 *k veebným prachóm* k vznešeným, podivuhodným preparátům (alchymickým) – 27 *vitriollum* (lat. akuz.): mýněna skalice; *tolikež* stejné množství – 28 *sanitru* ledku sodného; *armoniaaku* amoniaku, čpavku – 29 *kukurbila* (z lat.) křivule; *alem-bik*: skleněný poklop destilačního přístroje, z něhož po straně vybíhala destilační rourka – 30 *sklenici*: tj. spodní část destilačního přístroje; *zamaž dobře*: zamazáním hlínou se těsně spojily obě části destilačního přístroje – 31 *v pécku* do alchymistické pece; *tichý* mírný – 32 *nevelmi* nepřilíš, trochu; *se distiluje* destiluje – 33 *dobře*

náhly velmi prudký; *duchové jdú* páry vycházejí; podle tehdejších názorů přeměna duchovní podstaty nerostů měla za následek přeměnu forem hmotných – 35 *zatkej a shřej* uzavři a zahřej

38 *v tej vuodě*: tj. v rozpouštědle – 39 *hodné* vhodné – 40 *učiščené* vyčištěné (žiháním) – 41 *zřež je drobně rozřež* je nadrobno; *coť se zdá* kolik uznáš za vhodné – 43 *u vodu do vody*, tj. do roztoku

44 *znamenaj věz* – 45 *k něterému* (dial.) k některému; *děliti* taviti, rozpouštět; *něterý groš nějaký groš*, několik grošů – 49 *dřevcem dřevem* – 50 *stav duoluov* odstav – 52 *jedno jen* – 53 *ať se kalcinuje*: tj. ať se pálením mění v bílý (vápenný) prach; pochod vedoucí podle pojetí alchymistů k zušlechtnění kovů – 54 *strunú* míchací tyčí – 55 *kámen kámen mudrců* (v. pozn. 1 následující ukázky) – 56 *k velebněj cestě* k vznešenému postupu (alchymickému)

(KÁMEN MUDRCŮ)

Tuto se počíná složení a spojení toho velebného kameně, ješto v něm jsú čtyři věci, totižto vuoda, to slóve rtuť múdrých, země, to slóve zlato, oheň, to slóve síra naše, povětří, to slóve armoniak. A ty všechny čtyři elementa jsú jednoho přirození. I nelze nižádnému chybiti, jedno buď ustavičně
5 v svém diele a nesvěřuj se žádnému alchymistu, leč jej prvé dobře zkusíš, žeť se s tebu srovnává etc.

Ve jméno otce i syna i ducha svatého, amen. Vezmi rtuti 16 lotů, vezmi síry dva loty, vezmi zlata lot jeden anebo půl druhého a to všechno sčii vespolek do pernice oblévané a tři to za tři hodiny. Potom vsyp v sklenici,
10 ješto slóve fiolka, máť hrdlo dlhé a tenké, zezpod jako kúle, a vstav v písek do pécky a nech sklenici otevřínu, ať vlkost vynde. A potom zamaž a daj oheň tichej, ať sklenice bude jako vajce přepečené teplá. A nech tak státi za čtyři dni a noci, ať se dobře tvój kámen spojí a pojme tělo, duši a duch.

1 *velebného kameně* (dial.) kamene mudrců, základní suroviny alchymické pro výrobu zlata nebo stříbra, která obsahovala zástupce čtyř přírodních živlů, z nichž se podle učení Empedoklova, tradovaného pro středověk Aristotelem, skládá veškerá hmota (zlato = země, rtuť = voda, síra = oheň, čpavek = vzduch) – 2 *rtuť múdrých*: mýněny soli rtuti (sírničky, chloridy apod.), jichž užívali alchymisté (užívání čisté rtuti bylo obtížné pro její citlivost na teplotu) – 3 *síra naše*: síra zpracovaná pro účely alchymistické; *povětří* vzduch; *elementa* (lat.) živly – 4 *jsú jednoho přirození* mají stejnou podstatu – 5 *prvé nejdříve* – 6 *se s tebu srovnává* je s tebou stejného smýšlení

7 *lot*: 16 g – 8 *sčii vespolek* dej společně – 9 *do pernice oblévané* do polévané hliněné pánve – 10 *fiolka*: alchymistická baňka užívaná při destilaci; *dlhé* (dial.) dlouhé – 11 *ať vynde* ať vyjde, ať se vypaří; *daj udělej* – 12 *ať bude* ať je; *přepečené* upečené – 13 *ať pojme tělo, duši a duch*: tj. ať se v něm spojí podstata hmotná i duchovní

Tuto se počíná, kerak máš ten velebný kámen v prvnie přirozenie obrátiti, totižto u vuodu velebnú, ješto jí v světě rovné nenie.

Najprvé zjednej sobě kámen široký a tvrdý a hladký a takto jeho pokuš: Vezmi silnej vuody a vlej naň; jestližeť vuoda na kameni bude vřiti, tehda
 5 věz, žeť se kámen nehodí. Pakliť vuoda stane s pokojem, tehdyť se hodí. Vezmiž vuosku a oblep kámen okolo a nechaj nosa doluov viseti, ať by mohla vuoda doluov jíti. A vlož kámen na zemu vlků do pinvice a nad kamenem čistě připrav, ať nic naň nemůž upásti nečistého v tvój prach. A podstav pod nósk skleničku, ať by do nie vuoda tekla. Potom vezmi
 10 prvnie sazenie a vlož na kámen a přičň k tomu armoniakú čiščeného 16 lotuov a zetři to kurentem velmi dobře spolu a potom rozhrň na kameni tence a nech tak ležeti ve jméno buoží. A věz, žeť se po témdni počne rozpůščeti. A když uzříš, anoť se již chce pustiti, potři dobře kurentem a po tom dni nech jde do sklenice, a cožť přes noc sende, to zase vlej a zetři a po kameni
 15 rozhrň a nech tak jde znenáhla; a věz, žeť má jíti čisto. A což sende, to sced do jinej sklenice benátskej, ješto slóve kukurbit; neb z tej sklenice jí nemáš hýbati, protož opatř se, aby škody nevzal. A tak vždy ráno, což steče, to chuovej a scezuj skrze čistou rúchu a po témdni zetři kurentem. A také věz, že k posledku velmi znenáhla pójde; nedbaj na to, ale vezma též vuody,
 20 nalej na prach a zetři a rozhrň, a takť sende všechna. Jedno cožť nečistoty bude, toť na kameni zóstane, to vrz přeč, a tak budeš míti vuodu čistou a jasnú, jížť v světě rovně nenie. Toť jest ta vuoda, ješto mrtvá těla křísí, totižto měd, železo a jiné kovy. Toť jí slušie ctíti, neb skrze ni bude člověk ščen a povýšen k velikému zbuoží. Také věz, aby sklenici dobře zavíral
 25 vuoskem, nebť by všechna vyšla, že by nezvěděl, neb jí povětří táhne.

Tuto máš znamenati, že již se máš pripraviti k tej velebněj cestě, a to takú míru, aby věděl, jestliže který člověk jí bude dělati a nebude řádně bydliti, věz, žeť se před jeho očima všechno rozskočí. A nechť toho pokusí: Daj jí něterý ženě nečistý v ruce a uzříš, žeť se jí v rukú rozskočí, neb ta
 30 velebná vuoda nemůž trpěti nečistoty. Protož věz, aby se zpovídal, a když kolvěk by hřešil ženú, ten den nechaj diela, ač chceš svému dobrému. A zvlášče varuj se lidí neřádných etc.

1 v prvnie přirozenie v první formu přeměny; celkem popsány tři stupně, zakládající se na mnohonásobné destilaci a kalcinaci – 2 u vuodu velebnú ve vodu vznešenou, tj. v roztok kamene mudrců – 3 zjednej sobě opatř si; pokuš vyzkoušej – 4 silnej vuody koncentrovaný roztok – 5 stane s pokojem zůstane v klidu – 6 nosa odkapávací rourku – 7 doluov jíti stékati, vytékati; na zemu vlků (dial.) na vlhkou zemi; do pinvice do sklepa – 8 připrav uprav, uspořádej; upásti vpadnout, spadnout; v prach do preparátu – 9 pod nósk (m. nósek) pod odkapávací rourku – 10 sazenie dáv-

ku – 12 *po tédni* po týdnu – 13 *pustiti* rozpustiti; *polři* utři – 14 *nech jde* nechť jde; *sende* steče – 17 *opatř se* buď opatrný, dávej pozor; *aby škody nevzal* abys neutrpěl škodu, úraz – 18 *chuovej* ukládej; *skrže rúchu* rouškou, plátnem – 19 *těž téže* – 20 *jedno jen* – 21 *vrz přeč* hoď pryč, vyhoď – 22 *mrtvá těla křísí* nerosty oživuje, tj. vyvolává alchymické pochody, reakce – 24 *bude ščen* (m. čščen) bude ctěn, dojde cti; *k zbuoži* k majetku, k bohatství – 25 *by vyšla* vypařila by se

27 *takú mírú* do té míry; *fádňe bydliti* spořádaně žiti – 28 *se rozskoči* rozpadne se – 30 *aby se zpovídál* že se máš zpovídat – 31 *ač chceš* chceš-li

KŘIŠŤAN Z PRACHATIC ÚVOD K POČÍTÁNÍ

Evropská vzdělanost znala Křišťana z Prachatic (viz o něm zde na s. 570) především jako matematika a astronoma. Poměrně velmi rychle se po celé Evropě rozšířily opisy Křišťanova traktátu o konstrukci univerzálního astronomického přístroje – astrolábu, který Křišťan sepsal někdy v prvním desetiletí 15. století. Opisy tohoto traktátu se dodnes zachovaly v četných evropských knihovnách.

Matematický spis *Algorismus prosaicus* (*Prozaický úvod k počítání*), z něhož otiskujeme ukázkou, nepatří mezi přední Křišťanova díla. Není prací zcela původní, vznikl v závislosti na tehdy obecně užívané předloze, traktátu *De arte numerandi* (O početním umění) Angličana Jana de Sacrobosco (z 1. poloviny 13. století), ale je typickou ukázkou tehdejší matematické práce. *Algorismus* vznikl jako jedna z prvních Křišťanových prací asi kolem r. 1400. Křišťan si nekladl jiný úkol než vysvětlit v universitních čteních techniku základních početních úkonů, jak je tehdejší doba znala, a tak podat úvod do počtářského umění.

Veden náklonností k mládeži přičinil jsem se, aby byly v krátkosti vypsány základy počtářského umění; a protože celý soubor počtářství se provádí číslem, je tedy třeba začít od čísla jako od počátku.

Číslo tedy není nic jiného než souhrn jednotek. Jednotka pak je to, čím se vypovídá o jedné každé věci, že je jedna. A jsou trojí čísla, a to prst, 5 článek a číslo složené čili smíšené. Prst je každé číslo menší než deset, totiž 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, až do devítky včetně. Článek je každé číslo, jež může být rozděleno na deset stejných částí, a to tak, že nezbude ani zbytek ani zlomek; tak jako se 10 dělí na deset jednotek, 20 na deset dvojek, 30 na 10 deset trojek a tak dále i jiné články. Složené číslo je ono číslo, jež se skládá z prstu a článku, tak jako se 11 skládá z jednotky, jež je prstem, a z 10, jež je článkem. A tak se každé číslo, jež je mezi dvěma sobě nejbližšími články, nazývá číslem složeným. Avšak mezi různými lidmi se tato čísla zapisují různými značkami. Jinak je vyznačují latiníci, jinak prostí lidé na zdech. 15 Necháme-li stranou prostý lid, který podle různých krajů užívá vždycky různého zapisování čísel, o latinském zápisu čísel platí tento výklad:

Latiníci znají pro každé číslo dvojí způsob zápisu. Při prvním způsobu, hrubším, kladou jednotku jako jedno I, dvojku jako dvě II, a tak rozmnožo-

váním dále až po pět, jež označují V. I označuje jednotku, V pět, X deset, dva
20 tyto znaky dvacet, XL jejich dvojnásobek, LX jejich trojnásobek a jedno-
duché L dává padesát, ale devadesát dává XC, C dává sto, DC šest set,
M tisíc. Jestliže C předchází, odnímá sto, a tímto způsobem musíš zapsat
každé číslo. Jinak a jasněji zaznamenávají Řekové a latiníci každé číslo
významovými číslicemi, jež nazývají prsty, a desátou číslicí nevýznamovou,
25 kterou nazývají nulou. Těchto devět prstů se má psát takto: 1, 2, 3, 4, 5, 6,
7, 8, 9. Desátá pak je nula, jež se píše jako kroužek – 0, a tato nula sama
o sobě neoznačuje číslo, ale přidají-li se k ní prsty, pak představuje každé
číslo, jež je článek: např. když k ní přidáš jednotku, tak znamená 10. Všemi
ostatními prsty se tak označuje až do devadesáti, což se píše pomocí 9 takto:
30 90. Dále podle toho sto se píše pomocí dvou nul a jedničky takto: 100. A tak
se může psát třemi číslicemi až do tisíce. Podle toho si všimni, že každý prst
se má psát pouze jedním znakem, avšak každý článek pomocí nuly posta-
vené na první místo a pomocí prstu, podle něhož se onen článek jmenuje,
postaveného na druhé místo a tak dále, počítáno směrem k levé ruce. Takto
35 píšeme směrem doleva po způsobu Arabů, kteří toto umění vynalezli. Každé
složené číslo se píše pomocí prstu, jenž je částí tohoto složeného čísla,
a pomocí článku, od něhož byla oddělena nula. A povšimni si, že každé číslo
od desíti až po sto se má psát pouze dvěma číslicemi, avšak od sta až po tisíc
třemi a od tisíce až po deset tisíc čtyřmi znaky a tak postupně dále násobe-
40 ním deseti, stem a tisícem. Podle toho každá napsaná číslice označuje svůj
prst, na druhém místě však desetkrát více než na prvním, na třetím místě
stokrát a na čtvrtém tisíckrát více, takže vždycky libovolná číslice posta-
vená na následujícím místě znamená desetkrát více než na předchozím.
A jestliže číslo bude velké, je užitečné vždycky klást nad libovolnou číslici
45 postavenou na místě tisícovek také tečku, aby se vyznačilo, že poslední
čísllice má představovat tolik tisícovek, kolik teček se přešlo.

Pamatuj, že je devět úkonů tohoto umění, a to počítání, sčítání, odčítání,
půlení, zdvojování, násobení, dělení, posloupnost, hledání kořene, a to
dvoji: z čísel čtvercových a krychlových.

50 O počítání bylo řečeno dříve, následuje výklad o sčítání.

Sčítání je přičleňování čísla nebo čísel, aby se vědělo, jaký bude součet
celého seskupeného čísla. Pamatuj, že každé číslo, jež má být přičteno
k jinému, se nazývá sčítanec a má se vždy psát dospodu. Ale ono číslo,
k němuž se má přičítat, má se vždy psát nahoru, avšak tak, že první číslice
55 sčítance se klade pod první číslici čísla, k němuž se má přičítat, druhá pod
druhou, třetí pod třetí, čtvrtá pod čtvrtou, a tak i ostatní, bude-li více číslic.
Když se tak stalo, přičti první číslici spodního řádku k první horního řádku,

a jestliže z takového sčítání vyjde prst, škrtni horní číslici a zapiš prst vycházející z takového sčítání: např. při přičítání 2 ke 4 škrtni 4 a zapiš 6. Jestliže
60 vyjde článek, pak se také škrtnou horní číslice, napíše se nula 0 a číslo, které dává onomu článku jméno, se přičte k následující číslici jako prst a nikoli jako článek. A jestliže není žádná následující číslice, ať se napíše na následující prázdné místo: např. při přičítání 4 k 6 vyjde 10, tedy se škrtnou 6, pak se
65 zapiše nula 0 a jednotka se přičte k následující číslici, jestliže je; nebo se zapiše na prázdné místo, jestliže následující číslice není. Jestliže však z některého sčítání vyjde číslo smíšené, pak se škrtnou vrchní číslice a na její místo ať se zapiše prst, jenž je částí onoho složeného čísla, a článek ať se přičte k následující číslici, nebo jestliže není žádné číslice, ať se napíše na dalším volném místě, jak bylo řečeno výše o článku. Pak po přičtení první
70 číslice spodního řádku přičti týmž způsobem druhou číslici spodního řádku k druhé na vrchním řádku a tak dále třetí k třetí, dokud neskončíš všechno sčítání. A všechno dělej tak, jako jsi udělal s první číslicí, avšak tak, že při sčítání nevyjadřuj článek, např. 10 nebo 20 jako článek, ale jako tento prst. Toto je číslo, k němuž je třeba přičítat, a budiž takovéto: 5782, sčítanec
75 budiž tento: 6543; součet bude 12325. A pamatuj, že odčítání prověřuje sčítání a sčítání odčítání.

Následuje odčítání

Odčítání je ubírání čísla anebo čísel od daného čísla, např. odečtením 3 od 10 zbude 7. Při odčítání jsou nezbytná dvě čísla, a to menšitel – tak se
80 nazývá ono, jež se od jiného odčítá –, a číslo, od něhož se odčítá – to jest zásoba menšitele. A je třeba, aby číslo, od něhož se má odčítat, bylo vždy větší než menšitel anebo jemu rovné, neboť menší se může odčítat od většího nebo stejné od stejného, ale nikterak se nemůže odčítat větší od menšího. Při odčítání se mají číslice uspořádat tak, že číslice menšitele se klade pod
85 první číslici čísla, od něhož se má odčítat, druhá pod druhou, třetí pod třetí a tak dále i ostatní. Když se to stalo, odečti první číslici spodního řádku od první svrchního řádku, je-li to možné, a zbytek zapiš na místo horní číslice. Jestliže však to není možné, protože horní číslice je menší než nula, tu od druhé číslice odejmi jednotku a tuto jednotku napiš před menší číslo anebo
90 před nulu, a ta jednotka bude platit 10. Potom od onoho prvního seskupeného čísla odečti první číslici spodního řádku, a jestliže menšitel bude roven číslu, od něhož se má odčítat, napíše se na jeho místě nula. Když byla odečtena první číslice spodního řádku od první číslice horního řádku, je třeba odčítat druhou od druhé, která je nad ní postavena, třetí od třetí a tak
95 dále. A je třeba postupovat týmž způsobem, jak bylo řečeno o první číslici. Je však nutno dbát na to, jestliže nebude moci být číslice spodního řádku odečtena od té, jež je nad ní postavena, že je třeba vzít jedničku od další

100 číslice, jestliže je významová. Jestliže však není významová, tu je třeba si od další vypůjčit jedničku a převést ji a připsat k číslu, od něhož se má odčítat. A za každou nulu, za niž se bere, se má dát devítka, neboť ona jednotka vzhledem k nule platila deset, a když byla odňata, zůstane 9. Tak například to číslo, od něhož se má odčítat, budiž toto: 140321 a menšitel 46523 a zby-
vající číslo bude 93798.

4 *souhrn jednotek*: definice čísla jako souhrnu jednotek byla běžná od dob Eukleidových *Elementů* (3. stol. př. n. l.) až do 18. stol.; vymezuje jen celá kladná čísla – 6-7 *prst, člunek*: rozlišení čísel na prsty (digiti) a články (articuli), tj. vlastně na jednotky a desítky, vyskytuje se již od 10. stol.; běžným se stalo od 13. stol. – 14 *různými značkami*: mінěny číslice římské, arabské a popř. i jiné značky – 24 *číslicí nevýznamovou, kterou nazývají nulou*: středověká matematika nepovažovala ještě nulu za číslo (tento názor se udržel až do 18. stol.); lat. označení pro ni „cifra“ je polatinštěný indicko-arabský termín, znamenající původně „prázdný“; v evropské matematice se ho užívalo od doby Leonarda Pisánského (1. pol. 13. stol.) – 46 *tolik tisícovek, kolik teček se přešlo*: mінěn způsob označování, např. 7624653214, který předcházal pozdějším tečkám a čárkám pro označení tisíce, miliónu atd. (pro snazší orientaci při čtení velkých čísel) – 47 *počítání*: lat. numeratio, tj. způsob psaní čísel – 48 *půlení, zdvojování*: tj. dělení dvěma a násobení dvěma (původně byly počítány za samostatné početní úkony); *posloupnost*: tj. počítání s dnešními aritmetickými posloupnostmi; *hledání kořene*: tj. odmocňování – 49 *z čísel čtvercových a krychlových*: tj. hledání druhé a třetí odmocniny – 54 *první číslice*: číslice na místě jednotek – 58 *škrtní horní číslice a zapiš prst*: součet se psal nahoru nad číslice prvního řádku, které se přitom škrtyly; lat. název summa pro součet je vlastně pův. označení pro nejvyšší řádek – 81 *zásoba menšitele*: lat. dispositio numeri subtrahendi, tj. menšenec – 87 *na místo horní číslice*: postup odčítání je možno ukázat na příkladu, který dále uvádí Křišťan:

náš způsob zápisu:	Křišťanův způsob zápisu:
1 4 0 3 2 1	9 3 7 9 8 4.
— 4 6 5 2 3	0 13 9 12 11 11 3.
— 9 3 7 9 8	1 4 0 3 2 1 1.
	4 6 5 2 3 2.

Pořadová čísla (vpravo) vyznačují Křišťanův postup psaní řádků; každý řádek se psal zprava doleva, výsledek je zase nahoře – 98 *jestliže je významová*: tj. nerovná-li se nule (nevýznamová byla nula)

JAN ŠINDEL ÚVOD K TABULKÁM POHYBU PLANET

Jan Ondřejův, zvaný Šindel, rodák z Hradce Králové (asi 1375 - po 1456), může být spolu s Křišťanem z Prachatic a Zikmundem Albikem z Uničova plným právem označen za vrcholnou vědeckou osobnost u nás v předhusitském a husitském období. Stejně jako Křišťan pracoval Šindel v několika oborech, především v astronomii a v lékařství (velké obliby došel např. jeho latinský rostlinář). Vzdělání získal na pražské universitě, kde brzy přednášel jako profesor a zastával i úřad rektora.

Později snad působil jako profesor ve Vídni a jako městský lékař v Norimberku, snad nějaký čas i v Olomouci. Ke konci života se vrátil do Prahy. Světovou pověst získal jako astronom, a to jednak jako autor teoretických pojednání, jednak jako pozorovatel. Na jeho velmi přesné výsledky pozorování zeměpisné šířky Prahy a sklonu ekliptiky k rovníku navazovali ještě skoro o 200 let později Tycho Brahe a Jan Kepler. Svými teoretickými pracemi z astronomie přerůstá tehdy běžnou úroveň, a to především proto, že jeho spisy nejsou pouhým zpracováním běžných předloh, jak bylo tehdy zvykem, ale pokusem o samostatný přístup k problému. Připisují se mu *tabulky pro výpočet pohybu planet*, které přinesly některé úpravy a zpřesnění. Jak bylo v tehdejší době běžné, je tu spojeno studium pohybu planet se zřetelem k astrologické předpovědi. Avšak astrologická předpověď není jediným cílem zájmu o studium planet: autor si uvědomuje i závažnost otázky, jaké je skutečné uspořádání planetární soustavy.

Ukázky jsou vybrány z rozsáhlého úvodu k tabulkám pohybů planet, vypočtených pro pražský poledník. V úvodu k tabulkám je obšírně pojednáno jednak o tom, jak tabulek užívat a jak podle nich vypočítávat různé pohyby planet, jednak je podán obecný návod, jak podle postavení planet a na základě působení připisovaného jednotlivým planetám sestavovat astrologické předpovědi. V ukázkách ostře kontrastuje určitost a propracovanost metod, podle nichž se skutečně vědecky počítají pohyby nebeských těles, s mnohoznačnou neurčitostí a nezávažností pravidel pro astrologickou předpověď.

(POTŘEBA ZVLÁŠTNÍCH TABULEK)

Obdivuhodný je pán na výsostech a svá obdivuhodná díla zjevil jak na zemi, tak na nebi z lásky k člověku, kvůli němuž vše založil a stvořil, aby podle velkoleposti stvořených věcí bylo možno nahlížet a poznávat jejich tvůrce. Neboť podle Knih o morálce od svatého Řehoře „stopy našeho stvořitele jsou podivuhodná díla viditelných stvořených věcí; když na ně hledíme, obdivujeme se moci stvořitele“. Jeho podivuhodná a nevyličitelná moc se nám nejvíce jeví a poznatelným způsobem ukazuje v různém působení planet a v jejich podivuhodném vlivu na pozemské věci. Avšak protože vlivy a působení planet se rozličným způsobem mění podle různosti jejich pohybů, je nutné, chceme-li poznat jejich budoucí působení a vlivy na tento pozemský svět, vypočítávat různost jejich pohybu podle tabulek. Avšak mezi tabulkami, jež jsou nyní známé, jsou nejlepší ty, které sestavil kastilský král Alfons v městě Toledu. Ale práce s těmito tabulkami je tak zdlouhavá a obtížná, že s nimi někteří jen s obtížemi dospívají k poznání pohybů planet. Proto jsem pro zkrácení a usnadnění práce uspořádal stručné tabulky, založené na kořenech a pohybech alfonsinských tabulek pro léta Kristova vtělení, a převedl jsem je na poledník města Prahy. Toto město leží totiž 1 hodinu a 28 minut na východ od Toleda. Vzal jsem tedy střední pohyb každé planety a jiných pohybů uvedených v alfonsinských tabulkách pro 3 minuty a 40 sekund dne, které odpovídají uvedenému času, totiž 1 ho-

38. Úvodní obrázek Cesty spravedlivé v alchymiji Antonia z Florencie

77

Inapuit tabule de medio rveris motibus plarum
 Super meridianum P Et primo in annis collect

Tomi Tabula augm					Tabla accessus					Tabula medij motu					
collata z stellaru fixaru					utessus Spe Solis					Veneris z Jovis					
S G M 2 3					S G M 2 3					S G M 2 3					
1228	0	10	29	29	9	2	12	38	41	78	9	18	24	24	18
1228	0	10	38	18	8	2	13	20	20	70	9	18	16	16	14
1268	0	10	24	4	6	2	12	22	23	21	9	19	7	7	16
1288	0	10	44	16	7	2	14	22	6	33	9	19	13	12	17
1408	0	11	2	27	2	2	16	21	29	22	9	19	22	23	13
1428	0	11	13	32	3	2	14	24	32	16	9	19	31	32	12
1428	0	11	22	23	1	2	18	29	14	1	9	19	20	24	11
1468	0	11	31	12	0	2	19	10	14	78	9	19	29	10	10
1488	0	11	20	0	49	2	20	12	20	70	9	19	14	19	9
1608	0	11	28	29	18	2	21	12	23	21	9	20	5	28	4
1628	0	11	14	38	14	2	22	16	6	33	9	20	11	34	6
1628	0	12	5	24	14	2	23	14	29	22	9	20	22	26	7
1668	0	12	14	16	12	2	22	19	32	16	9	20	33	14	2
1688	0	12	32	7	13	2	26	1	14	1	9	20	22	2	2
1408	0	12	32	12	12	2	24	2	14	78	9	20	10	13	1
1428	0	12	21	23	10	2	28	2	20	70	9	20	19	22	1
1428	0	12	40	32	29	2	24	6	23	21	9	21	8	30	19
1468	0	12	19	21	28	3	0	8	6	33	9	21	14	19	18
1488	0	13	8	10	24	3	1	9	29	22	9	21	26	8	16
1808	0	13	16	19	24	3	2	11	32	16	9	21	32	14	14

25 dině a 28 minutám, a to, co jsem vypočetl, jsem odečetl od toledských kořenů, uvedených hned na počátku řečených alfonsinských tabulek, a tak mám kořeny libovolné planety a jiných pohybů pro zeměpisnou délku uvedeného města Prahy. Na základě těchto kořenů jsem vypočetl řečené střední pohyby až do tercií včetně, a to tak, že kdekoli jsem v kvartách našel 30 či více, místo nich jsem připočetl k terciím jednotku. Proto je třeba k dokonalému poznání pohybů jednotlivých planet důkladně a dopodrobna si osvojit poučení, obsažené v dalších kapitolách.

4 podle *Knih o morálce*: cit. *Moralia* (PL 75, 927) – 12 *kastilský král Alfons*: Alfons X. (vládl 1252-1282), milovník astronomie, vytvořil v Toledu středisko arabských, židovských a křesťanských vědců, jejichž úkolem bylo zpracovat výsledky starověké a arabské astronomie; byly vytvořeny tabulky pohybů planet (nazývané alfonsinské), které přinesly některá zdokonalení výpočtů – 16 *na kořenech a pohybech*: tj. na základních výpočtech pohybů; *pro léta Kristova vtělení*: tj. podle našeho letopočtu (počítaného od Kristova narození) – 18 *1 hodinu a 28 minut*: rozdíl zeměpisných délek Prahy a Toleda je podle tehdejšího zvyku vyjádřen v časové míře (15° zeměpisné délky odpovídá rozdílu 1 hodiny v místních časech); autor počítá s rozdílem zeměpisných délek o 22° (skutečný rozdíl je asi 18,5°). Přesto však je hodnota 22° vzhledem k možnostem na poč. 15. stol. poměrně značně přesná. To, že je větší, než by skutečně měla být, odpovídá tehdejším představám o menších rozměrech zeměkoule; *střední pohyb*: protože pohyb planet není rovnoměrný, užívalo se k výpočtům také tzv. středního pohybu, jímž by se planeta pohybovala, kdyby se pohybovala rovnoměrně; je to tedy totéž co průměrná (úhlová) rychlost planety – 19 *jiných pohybů*: tehdejší astronomie znala vedle pohybů planet již také četné jiné nebeské pohyby, např. posun výstupního uzlu měsíční dráhy (tzv. hlavy Draka) po ekliptice a pohyb jarního bodu v ekliptice – 20 *pro 3 minuty a 40 sekund dne*: den (tj. 24 hodin) byl rozdělen na 60 minut a ty zase na 60 sekund; jde zde tedy o týž časový úsek jako dříve uvedená 1 hodina a 28 minut – 25 *až do tercií včetně*: tercie je šedesátý díl sekundy; *v kvartách*: kvarta je šedesátý díl tercie – 26 *místo nich jsem připočetl k terciím jednotku*: jde o zaokrouhlení posledního čísla (podobně jako se to dělá dnes u desetinných míst); 30 kvart je totiž polovina tercie a více než 30 kvart je více než polovina tercie, zaokrouhuje se tedy na jednu celou tercii

JAK POZNAT DOBU PRAVÉ KONJUNKCE SLUNCE A MĚSÍCE A JEJICH OPOZICE

5 Je třeba, abych vyrovnal Slunce a Měsíc na čas střední konjunkce nebo střední opozice, co nejpřesněji budu moci. Postup při vyrovnávání Měsíce je pak týž jako při vyrovnávání Slunce, a to proto, že v době středních konjunkcí a opozicí není žádný střed Měsíce. Jestliže tedy jejich pravá místa budou táž co do znamení, stupňů, minut, sekund a tercií, není třeba, abych dále počítal, protože v tutéž dobu nastává konjunkce pravá i střední. Avšak jestliže pravé místo Slunce předešlo pravé místo Měsíce v pořadí znamení, pak vím, že pravá konjunkce teprve nastane; jestliže však naopak pravé

místo Měsíce přešlo právě místo Slunce, vím, že pravá konjunkce již
10 přešla. Tedy ať má pravá konjunkce teprve nastat, či ať již přešla, odečtu
menší pohyb od většího a zůstane mi vzdálenost Slunce a Měsíce, kterou
převedu na poslední druh zlomku a výsledek zachovám a zkoumám, kte-
rému tělesu přísluší vzdálenost. Neboť jestliže Slunce přešlo Měsíc v po-
15 řadí znamení, bude to vzdálenost Slunce, jestliže naopak, bude to vzdálenost
Měsíce. Potom s argumentem Slunce jdu do tabulky pravého pohybu Slunce
a Měsíce za jednu hodinu a v příslušném směru vezmu pravý pohyb za jednu
hodinu se vstupem do zvířetníku, avšak k argumentu Měsíce přidám polo-
vinu vzdálenosti Slunce a Měsíce s polovinou dvanáctého dílu téže vzdále-
20 nosti; tak samu tuto vzdálenost dělím dvanácti a kvocient bude dvanáctý
díel vzdálenosti. Přičtu jej k řečené vzdálenosti a polovinu onoho celku přičtu
k argumentu Měsíce, jestliže Slunce přešlo Měsíc v pořadí znamení; anebo
tutéž polovinu odečtu od argumentu Měsíce, jestliže Měsíc přešel Slunce.
S takto vycházejícím argumentem Měsíce jdu do uvedené tabulky a v pří-
25 slušném směru dostanu pravý pohyb Měsíce za jednu hodinu se vstupem
do zvířetníku, bylo-li by toho zapotřebí. Potom odečtu pravý pohyb Slunce
za jednu hodinu od pravého pohybu Měsíce za jednu hodinu a k zbytku
přičtu tolik sekund bez jedné, kolik je stupňů v délce čili ve vzdálenosti. Tak
učiním v případě, že Měsíc bude ve vnitřní části svého epicyklu, což poznám
30 podle jeho argumentu. Anebo odečtu od téhož pohybu tolik sekund bez
jedné, jestliže Měsíc bude ve vnější části svého epicyklu. Vyjde mi vyrov-
naný předstih Měsíce za jednu hodinu, který převedu na týž druh zlomku,
na který jsem převedl vzdálenost Slunce a Měsíce. Onu vzdálenost Slunce
a Měsíce dělím výsledkem a vyjdou mi hodiny; potom, bude-li nějaký
35 zbytek, násobím ho šedesáti a součin dělím týmž číslem jako dříve, a vyjdou
mi sekundy. A pak ještě, budu-li chtít, násobím zbytek šedesáti a součin
dělím týmž číslem jako dříve a vyjdou mi tercie, což stačí. Potom hodiny,
minuty, sekundy a tercie takto nalezené spojím s časem střední konjunkce
Slunce a Měsíce, jestliže Slunce přešlo Měsíc v pořadí znamení, anebo onen
čas odečtu, jestliže tomu bude naopak. Vyjde mi hledaná pravá konjunkce
40 Slunce a Měsíce.

Nadpis: *dobu pravé konjunkce Slunce a Měsíce*: tj. okamžik, kdy se Slunce a Měsíc
při pozorování ze Země promítají zhruba do stejného místa na obloze, tj. jsou na stej-
ném stupni ekliptiky (sluneční dráhy), podle níž se určovala poloha planet; *opozice*:
opak konjunkce, tj. okamžik, kdy jsou planety při pozorování ze Země prá-
vě na protilehlých stranách oblohy, tj. jsou od sebe vzdáleny o 180° ekliptiky –
1 *střední konjunkce nebo střední opozice*: časy vypočtené pomocí tzv. středního (tj.
průměrného) pohybu planet (pohyb planet není ve skutečnosti rovnoměrný) – 4 *ne-
ní žádný střed Měsíce*: tj. není třeba brát v úvahu vzdálenost skutečné polohy středu
Měsíce od jeho střední polohy; *pravá místa*: body na obloze, kam se skutečně planety
promítají – 5 *co do znamení, stupňů . . .*: poloha planet se udává tzv. ekliptikálními sou-
řadnicemi; délka se měří na ekliptice (na dráze Slunce), šířka na kružnicích kolmých

k ní. Stará astronomie počítala převážně jen s ekliptikální délkou, která se měří od tzv. jarního bodu (bod, kde je Slunce v okamžiku jarní rovnodennosti). Ekliptika se dělí na 12 znamení, každé znamení má 30° (obloukových), stupeň se dělí na 60 minut, minuta na 60 sekund atd. (jako u měr časových). Protože jarní bod se po ekliptice posouvá, znamení nesouhlasí (a již tehdy nesouhlasila) se souhvězdími – 15 s *argumentem Slunce*: tj. s hodnotou, podle níž se hledá v tabulkách – 17 s *vstupem do zvířetníku*: rozumí se okamžik, kdy Slunce vstupuje do jednotlivých znamení zvířetníku – 19 *kvocient*: matematický termín 15. stol., označující podíl – 28 *epicyklu*: podle představ geocentrické astronomie se planety nepohybují kolem Země po jedné kružnici, ale aspoň po dvou; přitom střed menší kružnice se pohybuje po obvodu větší kružnice. Druhá (tj. menší) kružnice se nazývá epicykl; jeho vnitřní část je blíže Zemi, vnější část je vzdálenější od Země – 30 *vyrovnaný předstih Měsíce*: míněn rozdíl pohybu Měsíce a Slunce po ekliptice (Měsíc se pohybuje rychleji než Slunce)

(O PŮSOBENÍ POHYBU PLANET)

Složení jednotlivců je smíšení povah a k smíšení povah dochází smíšením časů, smíšení časů pak vzniká působením pohybu planet, které vládnu tomu času, v němž dochází k onomu smíšení. Kterákoli tedy to bude z planet, podle níž se poznává věštba o smíšení času a účinků neb o životě na tomto světě, je to planeta šťastná. A kterákoli z nich to bude, podle níž se poznává věštba o pokažení času horkem či chladem a o zkáze a zhoubě a o jiných tomu podobných věcech, je to planeta zlá. A podle toho staří poznali, která z planet je šťastná a která je zlá, která zase je smíšená a která je horká či chladná, která je vlhká a která suchá, nebo která je mužská či ženská, denní či noční, a jiné věci, které se vztahují k planetám. Podle nich se planety nazývají pro to, co se děje v tomto světě, jak shledali, působením jejich pohybu ve smyslu úpravy počasí, a to i povzbudivého i ničivého vlivu, a ne proto, že by byly samy o sobě horké či chladné, vlhké či suché, denní či noční, nebo že by byly něčím jiným z těch věcí, jež jsou uvnitř kruhu Měsíce. Pokud se projevuje jejich působení na časy a krajiny, děje se to dvojím způsobem: jednak tak, že planeta působí sama jediná, jednak tak, že se jí v jejím působení dostává cizí účasti.

Tak příkladem působení planety jediné je třeba Saturn. Když ten bude vládnout věštbě roku bez aspektu vůči Martu nebo některé jiné z planet, bude v zimě přemíra mrazu ve všech chladných severních krajinách a zahynou v nich živočichové i rostliny, a ještě obtížněji bude obyvatelům tohoto pásma v chladu a suchu, když bude Saturn ascendentní ze středu kruhu augu. Avšak v krajinách nadmíru teplých se v roce, jehož věštbě bude vládnout Saturn, zmenší žár jejich ovzduší, ochladí se a stane se příjemným, posílí se jednotliví živočichové i rostliny, upraví se jejich povaha a jejich ovzduší bude příznivé, když Saturn bude vůči nim descendentní.

Bude-li vládnout roku Mars bez aspektu vůči Saturnu nebo jiné z pla-

net, v severních krajinách se v době zimy zmírní mráz a jejich ovzduší se oteplí a upraví se v nich vhodně povaha živočichů a rostlin. Avšak v jižních krajinách, jestliže Mars bude vládnout roku a v době letní bude v jižních znameních zvířetníku, nastane nadměrný žár a rozruší se povaha živočichů a rostlin a zahynou pod tíží žáru, neboť žářem se zkazí i ovzduší těchto krajin, bude-li v létě Mars v jižních znameních.

V předchozím výkladu jsme řekli, že změnou Slunce ve čtvrtích kruhu nastává změna času a že rozdíly roku, to jest roční období, se stávají odlišnými od rozdílů jiného roku proto, že planety působí spolu se Sluncem. Tak např. bude-li Saturn se Sluncem v zimě v nějakém vztahu, aniž by byl Mars nebo některá jiná z planet k nim v nějakém aspektu, a bude-li na konci znamení, zvětší se chladnost a délka zimy a pravděpodobně se v nich znásobí vanutí severních větrů, jež jsou nad obyčej chladné, a to tím jistěji, bude-li Saturn ascendentní. A když bude v létě Saturn takto postaven ke Slunci, zmenší se horkost ovzduší, zvětší se jeho chladnost a bude krátké léto, a to nejvíce tehdy, bude-li Saturn descendentní.

Rovněž když bude Mars v nějakém vztahu ke Slunci, aniž by Saturn byl k nim v nějakém aspektu, a bude-li na konci znamení, protože konec znamení jsou končiny zla a ohlašují pohromy, bude léto nadmíru bohaté na horko, bude dlouhé a škodlivé, a to zejména v krajinách, jež jsou mezi pohybem Berana a Raka; a to nastane tím určitěji, bude-li Mars ascendentní. A bude-li po čas zimy Mars se Sluncem v nějakém vztahu, aniž by planety byly vůči nim v nějakém aspektu, bude sama zima teplá a krátká a zmnohonásobí se v ní vanutí jižních větrů.

Také bude-li Jupiter v některých ročních obdobích smíšen se Sluncem a nebude-li některá z planet vůči nim v žádném aspektu, zmírní se ovzduší této doby vlhkostí a teplem a znásobí se v tu dobu vanutí umírněných severních větrů, posilujících živočichy a setbu. Podobně bude působit Jupiter v roce, jemuž bude vládnout.

Venuše však, bude-li v některých obdobích roku smíšena se Sluncem a nebude-li k nim žádná planeta v aspektu, pak bude-li to v zimě, bude mít účinek zmírňovací a zavlažující; ale v létě a na podzim bude zmenšovat suchost těchto období. A podobně bude působit v roce, jemuž bude vládnout.

Také když v některých ročních obdobích bude Merkur smíšen se Sluncem a žádná planeta nebude vůči nim v aspektu, bude ovzduší těchto období plně nepříznivých odchylek způsobených větry a zčásti i suchem, které bude pocházet od suchého druhu větru, protože se oslabí přirozené smíšení toho času. A podobně bude Merkur působit v roce, jemuž bude vládnout.

1 *povah*: tj. přirozeného uspořádání základních prvků (elementů) – 2 *planet, které vládnou tomu času*: jednotlivým planetám (podle tehdejšího pojetí: Měsíc, Merkur, Ve-

nuše, Slunce, Mars, Jupiter, Saturn) byl přičítán rozhodující vliv na jednotlivé časové úseky – 14 *uvnitř kruhu Měsíce*: tj. v tzv. sublunárním světě, kterým je podle představ převzatých z učení Aristotela míněna oblast uvnitř dráhy Měsíce (sublunární sféra), tvořená čtyřmi prvky (živly), které se mohou navzájem mísit v různém poměru, a proto v této oblasti mohou vznikat změny (na rozdíl od neměnné oblasti vně tohoto kruhu, tvořené jediným dokonalým prvkem) – 19 *bez aspektu vůči Martu*: aspekt je jedním ze základních astrologických pojmů: planety jsou vůči sobě v určitém aspektu, když (pozorovány ze Země) jsou ve zvířetníku (v ekliptice) od sebe vzdáleny o úhly, jež jsou vrcholovými úhly některého z jednoduchých pravidelných mnohoúhelníků – 22 *ascendentní*: vzestupný, tj. bude-li v okamžiku, k němuž se vztahuje astrologická předpověď, ve znamení, které právě vychází; *kruhu augu*: lat. názvem aux se ve staré astronomii označovala vnější část kruhu epicyklu – 26 *descendentní*: tj. bude-li ve znamení, které právě zapadá – 34 *ve čtvrtích kruhu*: tj. ve čtvrtích sluneční dráhy, kterou si tehdejší astronomie představovala jako kruh – 38 *na konci znamení*: tj. zvířetníku – 47 *mezi pohybem Berana a Raka*: míněna severní polovina tropického pásma Země – 52 *smíšen se Sluncem*: tj. bude-li působit spolu se Sluncem

Poznámky ediční

Lucidář

Text ukázky otištěn podle rkpu Fürstenberského, chovaného dnes v SA na Křivoklátě I d 36, fol. 129b-141b (*F*). Opravy a doplňky provedeny podle prvotisku: Lucidář o rozličných věcech, jenž sú na nebi, na zemi i u vodách, Plzeň 1498 (Knihopis č. 12 – *T*). – V paleografickém opise (s některými omyly) vydal paralelně oba texty Č. Zíbrt, Staročeský Lucidář, Sběrka pramenů 1, 2, 5, Praha 1903 (*Zib*). Tam i rozbor památky a nejdůležitější literatura. Srov. též: A. Truhlář, O některých knihách prastarárodní četby české v XVI. stol., ČČM 64, 1890, 42-65 a 65, 1891, 426-434; K. Schorbach, Studien über das deutsche Volksbuch Lucidarius u. seine Bearbeitungen in fremden Sprachen, Quellen u. Forschungen zur Sprach- u. Kulturgeschichte der germ. Völker 74, Štrasburk 1894 (na s. 216-223: Der böhmische Lucidarius).

Naše ukázka ve *F* na fol. 137b-139a; v *T* na l. L 16a-L 20a; ve vyd. Zíbrtově na s. 58-62.

9 najdále *T*] naydale *F*, *Zib* (*chybně*) – 31 jedno léto] *není v F*, *doplněno podle T*: Venus jedno léto běží – 39 dvanácte *T*] dwadcziet *F* – 42 dvakrát] *není ve F*, *doplněno podle T*: dvakrát větčie – 56 a jest nevěrný] a gejt newieczny *F*, a gejt nemoczny *Zib*, *není v T* (*srov. ř. 59*) – 57 odpoviedají rádi u prosbě] powiedagi rady v prosbie *F*, *Zib*, *srov.*: ten rád lže a mnoho mluví a odpoviedá rád v prosbě *T* – 63 horkého] mokrho *F*, *Zib* (*chybně*), *srov.*: horké a suché náture *T* – 94 najméně *T*] naymene *F*

Vavřinec z Březové: Snář

Otištěno podle rkpu býv. Dietrichštejské knihovny v Mikulově I 176, nyní UK Brno Mk 14 (*M*). Varianty uvedeny z rkpu dříve stockholmského, nyní v SA v Brně č. 461, s. 41-256 (*Š*). Snář z rkpu dosud vydán nebyl. Vydání Č. Zíbrta, Vavřince z Březové Snář velmi pěkný, Praha 1908 (Svět. knih. č. 680-682), vychází

z pozdější úpravy Václava Hájka z Libočan (tisk z r. 1581 – srov. Knihopis č. 1353 až 1355). Tam je v úvodu zmínka o dalších, dnes nezvěstných rkpech. – O předloze stč. snáře srov. F. V. Vykoukal, O snech a výkladech snů, Praha 1898 a Lynn Thorndike, A History of Magic and Experimental Sciences I, 1923, 292-293.

– (Druhy snů)

Ukázka z předmluvy. – Rkp *M* fol. 22a-24a; Š s. 70-72.

Nadpis: O tom, že každý má *M*] I má každý Š; dole *M*] vdole Š; takto *M*] *není v Š* – 2 ot kmenův *M*] od kmenu Š – 6 Jiné plémě *M*] *není v Š* – 7-8 točíž... studených *M*] *není v Š* – 9 Jiné plémě snův *M*] *není v Š* – 11 anebo vietr an naň věje *M*] aneb ano naň větrové vějí Š – 12 Jiné plémě snové *M*] *není v Š*; nepožítá *M*] nepožitečná Š – 14 Jiné plémě a k témuž *M*] *není v Š* – 16 kakosti *M*] jakosti Š – 17-18 zřejmú... zřejmú *M*] žieznivú (*chybně*)... zřejmú Š – 21 vstav *M*] vstane, an Š – 25 přicházejí *M*] pocházejí Š – 26 zdává se *M*] zdá se Š – 28 vilnému *M*] smilnému Š – 32-33 a svatých... božieho *M*] *vynech. v Š* – 36 jakož *M*] *není v Š* – 38 stávalo se *M*] stalo se Š – 40 psáno jest *M*] *za tím v Š opakováno*: A takovému snovému vidění slušie věřiti, neb ku polepšení života lidského tiehne – 43 a snové *M*] *není v Š* – 47 snech *M*] kniehach [nech (!) Š – 50 brániec *M*] *vynech. v Š*

– (Sny o vlasech)

Ukázka z 1. knihy. – Rkp *M* fol. 44a-46a; Š s. 83-85.

Nadpis: Trimezcietmý... etc. *M*] O hlavě Indijských XXIII Š – 1 na hlavě *M*] *není v Š* – 5 a lid *M*] *není v Š* – 7-8 Uzří-li král... znamená *M*] *chybí v Š* – 12-13 Rozdiel... mudrcův *M*] O vlasiech Perských XXIII Š – 14 Opatří-li *M*] Spatří-li Š; lid Š] *vynech. v M* – 23 mieti nebude *M*] bude mieti Š (*chybně*) – 24-25 Rozdiel... ejipských *M*] O vlasiech Ejipských XXV Š – 30-31 Pakli zčrnají... pokladův jeho *M*] *není v Š* – 38-39 na chřiepiech... lícových *M*] na jahódkách líce jeho nebo na chřiepiech Š – 40 vlasy *M*] z brady vlasy Š – 41 mastí je snímá *M*] mastí snimuje Š

– (Sny o zvířatech)

Ukázka z 8. knihy. – Rkp *M* fol. 158a-159b; Š s. 223-225.

Nadpis: Rozdiel šestý... vykladačov *M*] O nedvědu dómysl Perských VI Š – 2 an zabil *M*] by zabil Š – 3 takového *M*] *není v Š*; ve snách *M*] *není v Š* – 6 bláznivého *M*] bezumého Š – 10 Rozdiel sedmý... mistrův *M*] O svini Perských a Ejipských VII Š – 14 s zlostnú *M*] žalostnú Š; sesmílí *M*] sesmilní Š (*pod. 16 a 37*) – 15-16 že by... zabil *M*] že oštěpem svini zabie Š – 16 zlobnú *M*] žalostnú Š – 18-19 Rozdiel osmý... chytrákův *M*] O vlku Perských a Ejipských VIII Š – 20 a nepřiteľa *M*] *není v Š* – 21 kniežetská *M*] kniežete Š – 22 ve sně *M*] *není v Š* – 23 kto *M*] kto ve snách Š – 27 kterak se mají... povede *M*] kterak se psóm povede i jim se povede Š – 29-30 Rozdiel devátý... smyslníkův *M*] O lišce Perských a Ejipských IX Š – 34 lestného *M*] lstivého Š – 35 zahubí *M*] zabie Š – 39 ve snách *M*] *není v Š* – 40 král ve snách honě *M*] kto honě Š – 40-41 přijme... zabie *M*] *není v Š*

– (Význam snů)

Ukázka z doslovu. – Rkp *M* fol. 178b-181a; Š s. 246-248.

Nadpis: Pilně znamenaj... a jiným *M*] *neni v Š* – 8 jiný obežralému *M*] obežralému *Š* – 14-15 Znamenaj tuto... konečně *M*] *neni v Š* – 18 Zaroim *M*] Zawin (!) *Š* – 20 do šesté *M*] do šesté hodiny *Š* – 22 nebo ve třech *M*] *neni v Š* – 23 ve třech *M*] ve čtyřech *Š* – 24 se vyplňují *M*] *neni v Š*; od zabřežďování *M*] od zabřežďění *Š* – 27 vykladač... dospělý *M*] vykladač jistý snův musíť býti dospělý *Š* – 28 má *M*] *neni v Š* – 31 rozmnožuje *M*] množí *Š* – 31 a 32 něterá *M*] některá *Š* (*dvakrát*) – 33 místo studené *M*] studené neb v čas miesta zimy *Š* – 39 byl jest *M*] byl jistý *Š* – 42-44 Že věci... hodné *M*] *neni v Š* – 47 kto ve snách *M*] ve snách kdy *Š* – 52 král nebo knieže *M*] král, knieže *Š* – 53 čisti, i četl nebo psal *M*] četl neb psal *Š* – 55 dějí *M*] *za tím v Š*: A takť jest s pomocí boží konec těm kněhám, buď bohu chvála, čest i požehnání vždycky i nyní i na věky věkův, amen. Skonávají se knihy snové, totiž výklad na knihy snův, jenž sú potvrzeny od mistrův indijských, perských a ejijských. Léta od narozenie božieho jsú psány 1471 i skonány ve čtvrtek před svatým Ondřejem

Martin z Lenčice: Pranostika pro Oldřicha z Rožmberka

Lat. text pranostiky je zachován v rkpe pražské UK I G 6, fol. 106a-109b. Otištěna dosud nebyla. Naše ukázky (rkp fol. 106a-107b a 108a-109a) přeložil Z. Horský (s pomocí D. Martínkové).

14 Saturn] *za tím v překladu vynechána nejasná věta předlohy*

Latinský text předlohy:

Magnifico domino ac domino Ulrico
generosa stirpe de Rosmberg progenito anni currentis 1455 status,
significaciones et accidencia ventura brevi sub opere
tamquam domino dignissimo dirriguntur conscripta

Capitulum primum

de domino anni et de causa movente, quare anni presentis revolutio sit acta.

Stelle agunt in hec inferiora iussu dei et faciunt in mundo sublunari mutaciones et accidencia universalialia et particularia secundum diversum situm et applicaciones varias septem planetarum et stellarum fixarum. Cum igitur annus domini prefatus habeat in se tria grandia: primo oppositionem Saturni cum Iove, que magne est significacionis, secundo eclipsim Lune in Scorpione, tercio coniunczionem Saturni cum Marte, eciam in Scorpione. Et ista tria grandia applicant ad radicem coniunczionis magne facte anno domini 1425 in decimo septimo gradu Scorpionis, que significabat sectam novam consurgere in Boemia et erreccionem Turcorum. Et plurima adhuc incommoda faciet, quia eius significacio extenditur ad quinquaginta septem annos. Et predicta tria grandia replicantur in Scorpione, qui est signum omnis falsitatis et antrum omnium venenosorum et est domus Martis. Sine igitur magna circumspicione non est tale prodigium transeundum. In primis igitur dicitur, quod dominus anni presentis est Saturnus...

Capitulum secundum

de statu populi et communis vulgi

Status populi accipitur ab ascendente et a domino eius et a domino anni et a Luna. Modo manifestum est, quod signum ascendens est Libre finis cum toto Scor-

pione, in quo ascendente est Saturnus, qui est significator divitum antiquorum et religiosorum et agricolarum et senum et Iudeorum. Qui inquam Saturnus, quia est impeditus ibidem per retrogradacionem, significat impedimentum in corporibus et vitis predictorum hominum. Luna eciam in prevencione cadit in sextam domum, que est domus mortis, et post oppositionem applicat se Saturno, qui est infortuna, significat igitur impedimentum in vita personarum predictorum. Similiter dominus ascendens, puta Mars, cadit in revolucione in domum octavam, que est domus mortis, in signo humano, puta in Geminis. Significat, igitur multorum mortem subitanam et abscisores viarum et effundentes sanguinem. Ipse eciam Mars habet commixtionem cum Venere per quartum aspectum; significat, quod vulgus abutetur mulieribus contra legem et quod viri capientur amore mulierum, qui amor propter commixtionem Martis erit fedus et turpis. Saturnus in ascendente significat impedimentum in mercantiis. Et erunt multe involuciones et pene, quas populus pacietur, et eorum domini facient eis malum occasione collectarum. Et propter Martem erit multa simulacio in fide et lege. Mars in domo octava significat maliciam multam in anno illo.

Capitulum tertium de statu regis et aliorum nobilium

Status horum accipitur a Saturno, Iove, Sole et significatore regis. Qui si impediuntur omnes aut maior horum pars, significat impedimentum predictorum personarum. Modo manifestum est, quod Saturnus impeditus est propter retrogradacionem et Iupiter infortunatur propter oppositionem Saturni. Significat ergo, quod inter personas prefatas erunt discordie et iniurie. Similiter Sol est impeditus, quia est in domo cadente ab ascendente. Et similiter domus decima, que est domus regia, radiis fortunarum infelicitatur, que singula significant malum statum regis. Status militum regis accipitur ex domino undecime domus, puta ex Mercurio, qui est infortunatus ex aspectu Martis. Significat igitur predictorum personarum infortunium. Magnates regis impediuntur propter oppositionem Iovis cum Saturno. Stipendarii regis non bene stabunt propter impedimentum Martis. Item una persona, que locum gerit regis, a communi populo et a se inferioribus vexabitur propter infortunium Jovis debilitati malicia opposita Saturni. Item Luna applicans Saturno in revolucione et dans ei virtutem et potestatem significat dampnum et impedimentum in substantia regis et redditibus suis. Item Saturnus iunctus est cum capite Draconis, significat depressionem aliorum hominum.

Capitulum quartum de statu ecclesie et personarum spiritualium

Disposicio predictorum personarum et specialiter domini apostolici et reverendorum cardinalium accipitur a nona domo et domino eius, a Iove et domino signi, in quo fuerit Iupiter. Modo manifestum est, quod signum domus none est Cancer multipliciter infortunatum, et similiter Venus, que est domina signi, in quo est Iupiter, infortunatur. Significat igitur tediosum statum predictorum personarum. Item Saturnus impeditus hoc anno significat malum statum religiosorum deo servientium. Item eclipsis Lune pervenit ad nonam domum, quod significat maius impedimentum ecclesie...

Capitulum septimum de loco et terris, in quibus predicta accidentia evenient

Non opinetur dominacio vestra, que dicta sunt de statu plebis et de statu regis et de peste et de bellis, fore supra regnum Boemie, sed magnificencia vestra sic intel-

ligat (*rkp*: intelliget), ut subditur. Scorpius est signum septentrionale influens naturaliter septentrioni et quicquid habitat ultra septem clima⟨ta⟩. Et similiter Saturnus est planeta septimi climatis. Unde Quido in libro *Revolucionum* dicit: Saturnus habet septimum clima et quicquid habitat extra climata, sicut est pars Boemie, Polonia, Prussia, Norvegia, Dacia etc. Quod patet, quia habent aerem grossum propter tarditatem et tenebrositatem Saturni. Et sunt pauce sciencie et intellectus et sunt obliviosi nec regnat in eis pietas; et Luna participat, quod monstrat eorum inconstantia. Item Scorpius secundum divisionem signorum habet partes Arabum et Saldanorum. Item Iupiter secundum Romanos respicit quartum clima, in quo est Rodus insula fortis cristianorum. Et secundum Quidonem atribuitur Iovi quintum et sextum clima, in quo sunt Italici. Item Thaurus, in quo anno presenti Iupiter infortunatur, est signum coniunctionis Saturni et Iovis tempore erreccionis regni Boemie. Istis sic positus dicitur, quod bella et predicta accidentia prius numerata erunt in partibus posterioribus Turcie, Tartarie, Ungarie, Austrie, Bavarie, Polonie, Russie usque ad Angliam, et specialiter qui sunt in partibus illis penes aquas. Et quia Sol est infortunatus, quia est in domo sexta, significat, quod cristiani inter se pugnabunt et specialiter, qui sunt vicini septimo climati et partibus eius. Item quia eclipsis Lune anno presenti cecidit in nonam domum, significat, quod ecclesia Romana non absolvetur a bellis et difficultatibus. Item signum Geminorum cecidit in octavam domum. quod signum est ascendens tempore erreccionis regni Boemie, infortunatur per presenciam Martis, significat pestilenciam in dicto regno. Item quia Thaurus, in quo est Iupiter infortunatus ab opposito Saturni, fuit signum magne coniunctionis circa erreccionem regni Boemie, significatur, quod regnum Boemie, nisi regulatum fuerit iusticia et recta racione, non evadet aliquas difficultates bellorum. Ista autem omnia moderabuntur per aspectum Iovis et Veneris. Et si recta racio concurrerit, minorabuntur amplius. Si autem deprecabitur deus, ut hec dignetur compescere, aut omnino delitescent, aut modicum quid de eis apparebit.

Saličetova Ranná lékařství

Ukázky otištěny z jediného dochovaného rkp u Muz. IV D 56, s. 193-848. V přepise vydal K. J. Erben, *Saličetova Ranná lékařství*, Praha 1867 (za lékařské spolupráce V. Staňka). – Lat. originál vyšel poprvé tiskem r. 1490 v Benátkách. Prvotisk obsahuje dva spisy: *Liber magistri Gulielmi Placentini de Saleceto, in scientia medicinali et specialiter perfecti, qui Summa conservationis et curationis appellatur*, a spis druhý s názvem *Cyurgia*, který byl předlohou českému zpracovateli. U nás exempláře tohoto prvotisku v SVK v Olomouci (II 48522) a v UK v Brně (Mk P 57).

– (Z předmluvy)

Rkp s. 195-199; vyd. s. 2-3.

6 z porušítedlné] z poruru[řytedne *rkp* – 8 lékařským (*podle větš.*)] lekarškym *rkp* – 12 zevno] zzewno *rkp* – 27 šilé *Erb*] šyle *rkp* (deluditur) – 32 nad jeho zdravím] nad ge^o zdrawi *rkp*

– (Chirurgie žeber)

Text v rkpě na s. 627-631 (A) a zčásti ještě jednou na s. 608-610 (B); ve vyd. na s. 156-157.

8 se vtělé ty] wtieliti A, B – 10 diele (partem)] diele A, dielee (n. dielee?) B, děle Erb – 18 at A] až B; s ním Erb] [ni A, B; se sehne A] se sejme B – 19 s zlomky B] [lomky A, s lomky Erb – 22 v té B] tve A, té Erb – 24 tady A] take B – 27 tať Erb] taťt A, tak B – 29 A pak A] A tak B; křeničie Erb] krzenicie A, B (možno číst též křenicě - cicercule) – 30 mlynnieho A] mlynného B; draganti Erb] draganty A, dragantu B – 34 uvěž miesto A] až potud text B, dále jinak – 37 slezení] [lezený A, slezeny Erb – 39 uraženému Erb] vrazenem A – 49 v procezenie Erb] procezenie A (incorporetur cum colato) – 52 podobnej] podobne A opravou z pův. podobny, podobny Erb

– (O složení ruky)

Rkp s. 765-769; vyd. s. 205-207.

2 zjednány Erb (podle ř. 16)] zednany rkp (též 9,25); a druhé Erb] azdruhe rkp – 6-7 v svrchní a menší... v spodní a větší] [wrcchnie a menšjie... wzpodni a wietšjie rkp, v svrchnie a menšie... v zpodnie a většie Erb – 15 tři Erb] trzii rkp – 17 mezi slovy šijné a loktem vynech. část věty; chybí překlad textu orig.: et VII et VIII, ex quibus cum carne simplici et ligamentis illorum ossium fiunt musculi, qui humerum, adiutorium, (a už přeloženo:) cubitum et brachium movent – 27 zevuje] zzewuge rkp – 29 údu Erb] vdy rkp (pars membri); pro tu Erb] proto rkp – 34 prstenný] prřtemý rkp; tať Erb] tuť rkp; spasenka Erb] [pašyenka rkp – 36 na přehbi (srov. ř. 12)] naprzhlbi rkp – 42 jížto Erb] gichzto rkp

Rhazesovo Ranné lékařství

Ukázky otištěny z jediného zachovaného rkpu Muz. IV D 56, s. 1-193 (spolu s lékařstvím Saličetovým). V přepise vydal K. J. Erben, Rhazesovo Ranné lékařství, Praha 1864 (za lékařské spolupráce V. Staňka). Ukázku O ráně otiskl Erben též ve Výboru II, sl. 460-463 (Výb). – Text lat. originálu (stručnější než stč. zpracování) se dochoval v rkpe pražské UK IV F 3 (Incipit cururgia Rogeri eximii doctoris hujus artis). Tiskem vyšel tento spis v Benátkách 1490 (Rogerii practica medicinae) a 1546 (Rogerii chirurgia). Exempláře těchto tisků nebyly zatím u nás zjištěny. – Souborné dílo Rhazesovo bylo poprvé otištěno v Brescii 1486 (Liber continentis).

– O ráně

Rkp s. 7-11; vyd. s. 5-7.

1 Bývá] v rkpe chybí iniciála B – 11-12 -li rána podluhovatá] chybí v rkpe, doplněk Erbenův – 32 embrocám Erb] embrokam rkp – 33 embroka] embrota rkp (též dále) – 36 pšeničné Erb] pšenicze rkp – 38 ne každé Erb] nakazde rkp – 46-47 buďte... buďte Erb] bud... buďte rkp – 49 jmieny Erb] gmeny rkp – 52 nesnazšieho Výb] nez[nazšieho rkp – 55 bývá z nich, z zelé] bywa znich zelee rkp, bývá z zelé Erb – 56 tithymali Erb] tyti mali rkp – 57 skočce] [kotczcze rkp; parietarie] paritarie rkp, parietariae Erb

- O zatínání žil a cev

Rkp s. 170-175; vyd. s. 86-88

1 Sšitie *rkp*] Žily *Erb* - 6 v hlavě *Erb*] hlavie *rkp* - 7 odzaměstnává *Erb*] odzamiěsnawa *rkp* - 12 nižším *Erb*] nizšijy *rkp* - 14 a také *Erb*] a tak *rkp* - 18 poživujícími *Erb*] pozywagiczymi *rkp* - 34-35 neduh přicházejí] *není v rkpe, doplněk Erbenův* - 42 medianu *Erb*] miedienu *rkp*, medianu *pozdější přípisek na okr.* - 43 v dusu] vdufu *rkp*, u dusu *Erb* - 53 zatínáme *Erb* (*podle ř. 57, 58 aj.*)] zatínanie *rkp* (*též ř. 56*) - 54 stehenní *Erb*] [tehenij *rkp*; zkrácenie] [kroczenie *rkp*, skrácenie *Erb*

O dvanácti znameních

- O púštění

Ukázka otištěna z rkpů pražské UK XVII B 18, fol. 8b-9b (z pol. 15. stol. - A), kde je součástí kalendáře a jeho výkladu (fol. 1a-10a). Opravy a varianty z rkpů UK XVII D 10, fol. 8a/b (z konce 15. stol. - C). Vydána tato ukázka dosud nebyla.

1 věděti A] zvěděti C; bude A] jest C; anebo zlé A] *není v C* - 2-3 a také... přispojeny A] a přitom také pilně vždy znamenati máš zvláštnost člověčieho života, jenž každý přispojen jest dvanácti těm znamení C; přispojeny] przspogony A - 4 Skopec první znamení A] *není v C* (*podobně ani ostatní nadpisy*) - 6 hlavy C] hlavie A - 7 na všech... hlavy A] ze všech úduov krom hlavy C - 7-8 Také... na šiji A] Ani baňkami na šiji C - 11 zapověděno púštění A] púštění zapověděno od mistruov pro jeho studenost C - 12 ale stromy... dobré A] *není v C* - 16 z ruky A] z rukú C - 18 Rak C] Pak A (*chybně*); velmi A] *není v C* - 19 studené A] a jest studené C - 20-21 někteří múďří... rakovém A] někteří z mudrcuov zapoviedají púštění, když jest v tom aneb na tom znamení, jenž slóve Rak C - 23 zlé A] *není v C* - 26 znamení] *není v A, doplněno podle ost. (pod. ř. 42, 46, 50)* - 27-28 prostřednie... země A] dobré, horké a vlhké; zpuosoba větru anebo povětří C (*chybně, srov. Váha*) - 28-29 Tu také... nečinie C] *chybí v A* - 29 ale rozsievati... dobré A] *není v C* - 33 púštěti A] púštění C - 36-37 A když jest... múďří A] A jest znamení prostředku, a proto múďří C - 40 kosti C] a koští A (*chybně*); a chřbetná kost A] s kosti chřbetní C; dobré A] chválené... a dobré C - 44 čiešky] czieřška A, Čeřšky C; ješto jsú na kolenú A] *není v C* - 45 jest zapověděno púštění A] zapoviedá se púštění od mistruov C; ale rozsievati... dobré A] *není v C* - 49 jest odpuštěno púštění A] muož púštěno býti C - 54 A jest... od času A] Slušie znamenati a velmi pilně tuto o púštění z žil a o času C - 55 anebo zlé A] *není v C*; pověděno jest A] se tuto při každým znamení ohlašuje C - 56 o zdravých A] zdravým C - 57 nezdravým A] neduživým C - 59 púštění A] púštěti C; když potřebie A] když potřeba taková káže C; ve jméno božie A] *není v C*

Františkán apatékář

- (O zdraví lidském)

Ukázka otištěna z rkpů pražské UK XVII B 18, fol. 22a-23a (z pol. 15. stol. - A); celé pojednání (bez nadpisu) zabírá fol. 21a-23b. Opravy provedeny a varianty

uvedeny z rkpu Muz. II H 4, s. 456-460 (okolo r. 1500 – M), kde chýbi začátek pojednání. Přihlédnuto též k rkpu APH (dř. Kap. Praž.) L 19, fol. 13a-15a (z 2. pol. 15. stol. – K; s nadpisem: *Tulo jsú mistra Křiřtanova lékařské knihy i jiné lékařské věci*), který má text téměř shodný s A (i společné chyby). – V prepise podle A vydal K. J. Erben, Výchor II, sl. 448-451 (*Erb*).

2 Agvin A] akwin K – 11 Najprvé A] O prvniem K – 12 Všelikého *Erb*] wšjelike A, K – 14 a mračno A] *není v K* – 20 ihned A] Tehdy ihned *odtud v M*; a nedlí A] neprodlévaje M – 21 málo lačen jsa A] aby drobet lačen byl M – 22 požitie A] povětří a požití M; jiesti aneb hrýzti A] hrýzti ovotce syrové M – 23 skrovně A] *za tím v M*: nebo s chlebem; kozlenci A] kozelci, řeřábkové M – 24 když svůj čas má A] času svého M – 25 Od mléka A] Toť již od mléka také M; aby nejedl A] nejz spolu M – 26-27 se napiěš A] se opiš M – 27 nejz M, *Erb*] negiejs A, K; a to učiň skrovně A] *není v M* – 28 pitie A] chtěni M; vody... nepí A] voda vadí na lačný žaludek M – 29 uhařuje A] uhasí M – 29-30 kalného se... varovati A] kalného se varuj M – 30 nespi M] nepi A, K, nepí *Erb* – 30-31 radím se... procházeti A] ale radějí se procházej M – 31-32 hned... škodnějšie A] ihned po obědě píti škodnějši M; poživati *Erb*] poziwotie A, K – 32 porazí A, M] prorazí K; nepožitečné krmě A] nepožítú krmí M – 34-35 se... nemyti, ani... jiesti A] se nemajte... nejzte M – 35 své přirozenie ztratí A] svú přirozenú horkost tratí M – 35-36 pro rozličné... nemuož A] *není v M* – 36 požití *Erb*] polozyti A, poloziti K; Také v rozličných láznách nemyti se A] v ohnilé se lázni nemajte M – 39-40 O třetiém... na hýbaní A] O třetiém také učí, aby sobě člověk neutížil na hýbaní M – 41 těžké vichtovanie duři A] vichtováním mdlí a duři M; pokornu A, *Erb*] pokojnu M – 42 v obém M] okem A, K, *Erb*; smieru A] smírnost M – 42-43 aby ani... hýbal] *doplněno z M, není v A* – 45 o spání, učí A] o spání a o bdění. A o tom tak učí M; včas lehl A] člověk včas léhal a spal M; mrká A] mrkne M – 46 vždy... prvý A] vždy své usnutí buď na pravé straně M – 47 ruku A] stranu M; dlúho nespati A] nerodíte mnoho spáti M – 48 jako... hodinu A] neb za malú hodinu spí M; studená nemoc A] zimnice M – 49 obecen A] obecná, ale přirozenie M – 50 v jeho diele A] na jeho díle, toť již aby v noci spali a ve dne dělali M; na chřbetě A] znak M – 52 měkkosti *Erb*] miekořti A, K, M – 55 a tudy... tvrd A] a tu žaludek tvrdí M – 57 mistr Galienus A] *není v M* – 58 Varuj se A] aby se člověk choval M – 59 duři vypudí A] duše vypustí M; mistr dřieve řečený A] mistr Galienus K, M – 60-61 od velikého smutku A] od smutku M – 61 neb... mdlé A] nebo smutek raní srdce M; se stává A] se stane M – 62-63 se chovati... ostaň A] se... varujte a přes noc nikterakž při sobě neostavujte M – 64 a jest A] a toť jest K – 65 slovy A] *za tím v M dodatek*: ktož proti tomu mluví, ten není lékař, ale klamář, neb mluví proti Ipokrasovi a Avicenovi

– Pakostnice nebo dna

Ukázka otiřtěna z rkpu pražské UK XVII B 18, fol. 64a-65a (A). Celé dílo, uvedené slovy: ... *A já bratr zákona svatého Franciřka učinil sem svú snahú a prací velikú a pilností sem vybieral to a v hromadu řádem lékařstvie postavil proti mnohým a rozličným nemocem, neduhuom a nedostatkom od hlavy až do pát z těchto mistrów slotutných a výborných knih lékařských, jakožto mistra Ipokrasa řečeného, mistra Galiena, Konstantina, Bartoloměje, mistra Petra Hispánského, mistra od hory Casina, Gilberta Ortolfa, Akvina a z jiných mistrów knih, je v rkpe na fol. 25a-115a.* – Varianty uvedeny z rkpu UK XVII D 10, fol. 85b-86a (C), jehož text se nekryje plně se zněním A.

V rkpe C na okraji zapsáno i lat. pojednání o dně. – Vydána tato partie dosud nebyla. Jiné ukázky vydal I. J. Hanuš, Malý výbor, Praha 1863, s. 89n.

2 Také A] Také se stává C – 3 jest člověk raněn A] člověk raněn bývá C – 5 vidáme C] widanie A – 7 takežť A] téžť C; Kdežť neb kdyžť A] Když C – 8 člově-
čie zdravie A] všecko zdravie člověčie C – 10 Takto jemu spomoz A] *není v C* – 11 v pravé C] prawe A – 12 ruce A] straně, buď z ruky neb z nohy C; ať mu dadie A] *není v C* – 13-14 v tom víně jest vařené A] víno to jest vařeno C – 16 ješto přide A] a přide-li mu ta C – 17 aneb ezule tolikež A] a esule C – 19 viece A] *není v C*; ne-
chodil A] *za tím v C*: ať se v slastnosti pozdrží – 21 dobré A] *není v C* – 21-22 jakož-
to zázvor... zelený A] zázvor zelený, zinziber conditum C – 23-24 a maž jej... mar-
ciaton A] a ať se maže mastí margariton (!) C – 25-28 Znamenaj... nemuož spomoci A] *není v C* – 29 Toto jest... pakostnici A] Lázna proti dně neb pakostnici C (*za odstavecem*: Proti dně v nohách) – 30 ješto slóve A] *není v C* – 31-34 a učiň so-
bě... údy mdlí A] Vezmi také černohlávku k tomu a těmi kořenými pař se u vaně
přikryje se. A jalovec s kořenými svrchupsanými u víně vařenými lej na horké ka-
menie. Když u vaně sedeš, přikryti dobře, od toho aby se potil C – 36 bobkový A] *není v C*; teple A] teplým před ohněm na hodinu neb na dvě před obědem C – 37 a potom... rúchami A] *není v C* – 39 Také mozk A] Vezmi mozk C; z volových A] z kostí volových C – 39-40 a tiem... jest A] a tiem maž C – 42 směš s strdí C] [mieš strdi A – 43 a spmuožť A] *není v C* – 44 Proti dně A] Těžť proti dně C (*za od-
stavcem*: Toto jest lázně dobrá...) – 45 hazuny A] z kočky C; ovčie A] *není v C*; no-
vý A] *není v C*; boby A] hrách bobový, toho pozvař C – 47 A potom... upéci A] I upec húsera tlustého C – 47-49 a vezmi... maž A] a to sádlo, což z něho vyte-
če, přičiň k svrchupsaným věcem, zvařiž to a z toho mast bude; tú se maž před
ohněm vždy před obědem neb před večerí na dvě hodině C – 50 s dobrým vínem A] v dobrým víně C

Křišťan z Prachatic: Knihy o mocech rozličného kořeníe

České zpracování Herbáře, z něhož je otištěna naše ukázka, je zachováno v rkpe pražské UK XVII B 18, fol. 115a-139b (z pol. 15. stol. – A), s nadpisem: *Počínají se knihy o mocech rozličného kořeníe, které kořeníe jest který moci, a to pořádem abecedy*; tato úprava je součástí celého rukopisného sborníku lékařských pojednání. Shodný text má rkp APH (dř. Kap. Praž.) L 19, fol. 124a-152a (z 2 pol. 15. stol. – K). Četné odchylky má znění rkpu XVII D 10, fol. 147a-167a, v němž chybí začátek a na okraji je zapsáno i stručnější znění latinské. Jiné verze jsou zachovány např. v rkpe Muz. II F 2, fol. 259a-285b (z doby okolo r. 1410) nebo v rkpe SA v Brně č. 118, fol. 230a až 257b (dř. stockholmský R III 11). – Z Herbáře otiskl ukázku (první a poslední by-
lina v celém znění, ostatní s vynecháním návodů k užívání) K. J. Erben, Výbor II, sl. 453-456. – Z literatury srov. J. Vinař, *Obrazy z minulosti českého lékařství*, Praha 1959, s. 40-46.

– Černobýl

Rkp A fol. 119a-120a; K fol. 129a-130a.

11 lehcej lehcze A, K – 31 se i upotil K] se *chybí v A* – 43 jejich] gegi A, gegij K

- Jitrocel

Rkp A fol. 122b-123a; K fol. 133a.

8 z jitra] zitra A, K

- Šalvěje

Rkp A fol. 136a-137a; K fol. 148a-149a.

13 s octem K] ocztem A

Zpráva proti šelmovému času

Ukázka otištěna z rkpů pražské UK XVII B 18, fol. 10a-11a (z pol. 15. stol. - A). Jiná česká zpracování tohoto pojednání, s četnými variantami lexikálními i věcnými, jsou zachována např. v rkpe UK v Praze XVII D 10, fol. 9a-9b (C) s nadpisem: *Zpráva krátká, ale velmi užitečná proti šelemnému času, kterýžto šelemný čas neb mor z dopuštění božieho stává se a z běhu planet a hvězd, jakož hvězdáři pravie a velmi široce o tom vypisují, jakož se to v těchto knihách potom nazad šíř a plnějie oznamí*; dále v rkpe Muz. II H 4, s. 546-553 s nadpisem; *Mistr Křišťan. Zpráva a naučení v těch místech, kdež mor (rkp: mr) jest tato*. - Vydáno toto pojednání zatím nebylo.

6 něčím] neczím A (též 48) - 13 Křišťana] Cryjftana A, krziřtana C

(Rady proti moru)

Ukázka otištěna z rkpů Muz. II H 4, s. 487-489 (z doby okolo r. 1500); recepty proti moru, přepisované rkpem Křišťanovi, jsou na s. 487-499. - Vydáno dosud nebylo.

10 nemej] nemay rkp (pod. 13) - 11 žejdlíka] zidlika rkp - 30 kubebě] kubiebie rkp - 31 kopřivného] kopřiwe^o rkp

Lidské letory

- (O letorách)

Ukázka otištěna z rkpů dříve stockholmského, nyní v SA v Brně č. 461 (stará sign. R IV 10; týž jako Snář - Š), s. 27-28, kde je součástí astrologického pojednání. Varianty uvedeny podle rkpů pražské UK XI C 2, fol. 36a-36b (B). Otištěno dosud nebylo.

1 Toto... znamenati Š] Již to vidúc slušie nám navrátiti ku počátku, abychom mohli znamenati B - 2 věc Š] není v B; obživena Š] živena B - 2-3 z větru... z země Š] z větra, z země a z vody B - 3 každého Š] každého člověka B - 5 člověk Š] není v B (pod. ř. 8, 12, 13) - 6 A pakli... kalokrevný Š] Pakli černý, kalostudený jest B (následuje za pravokrevný) - 7 Jest-li bílý, vodokrevný jest B] chybí v Š - -89 černý neb smědý Š] červený B - 9 tehdy jest Š] není v B; tlustý Š] tučný B (pod.

ř. 18) – 10 vodnokrevný Š] vodokrevný B (*pod. dále*) – 11 kalokrevný Š] kalostudený B (*pod. ř. 19*); a osobě Š] točič k osobě B – 13 a malý Š] *není v B* – 15 neb kalokrevný Š] *není v B* – 16 Bude-li Š] *před tím v B*: Po přirozených obyčejích takto každý člověk má poznán býti; rovné postavy Š] rovný B – 17 zpupný Š] *není v B* – 18 A pakli jest kto Š] Jest-li B – 20 sú pro horkost Š] pro horkost proto sú B – 22 Kalokrevní, ti Š] Kalostudení B – 23 lidé Š] *není v B*; malí pro suchost Š] pro suchost jsú tenci B

– Vodokrevnost ta letora

Ukázka z pojednání O lidských letorách otištěna z rkpu Muz. II F 14, fol. 60a-61b (z 15. stol.); celé pojednání na fol. 56b-62a. – Otištěno dosud nebylo.

4 poznánie] *za tím v rkpe škrtnuto* ge]; léni] *za tím v rkpe škrtnuto opakované* zpozdilý – 13 tbá] tba tba *rkp (omylem opakováno)* – 18 mléčné krmě] mleczne a krmye *rkp* – 33 viděti] *wyedieti rkp* – 35 usušuje] *v[uj]uge [ye rkp*

Štěpařství

O štěpování stromův

Otištěno z rkpu Muz. IV D 68, s. 31-34 (z r. 1447). Jiné kratší pojednání o štěpování, které se jen zčásti shoduje s tímto spisem, je zapsáno v rkpe Muz. I F 11, s. 362-369 (z r. 1518). – Vydáno dosud nebylo.

Nadpis v rkpe na s. 1: V těchto kněžách popsal jsem krátce o štěpování stromův podlé počtu vdole psaném.

Nadpis: Kapitola 52] *v rkpe jen LII (tak i dále)* – 9 dobrú] *dobrim rkp, za tím škrtnuto h (písař patrně začal psát: dobrým hnojem)* – 10 a 11 rostly bez pecek] *v rkpe napsáno jen jednou* – 27 je] *gy rkp (srov. 27 poprvé a 28: gie)* – 28 skropuj] *škropwy rkp* – 33 A o témž] *v rkpe za slovy: učiniti března (ř. 30), ale iniciála a číslo kapitoly až u slov: Chceš-li* – 37 dřerú] *před tím škrtnuto v rkpe* rewu – 42 ujme] *vygme rkp* – 42-43 zřež ... sřez] *zrezz... [řrezz rkp* – 46 břeskvové] *brejquowe rkp*

Antonia z Florencie Cesta spravedlivá v alchymiji

Ukázky otištěny z jediného dochovaného rkpu Muz. V H 21, z r. 1457. Tento zápis má četné jazykové (částečně nářeční) zvláštnosti a omyly. – Vydal paleograficky O. Zachar, *Mistra Antonia z Florencie Cesta spravedlivá v alchymii*, Praha 1899 (*Zach*); tam i rozbor díla a věcné vysvětlivky. – Z literatury o alchymii srov. K. Pejml, *Alchymie v Čechách před Bílou horou*, sborník *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, Praha 1939, s. 149-153.

V našich ukázkách zachováváme podle rkpu některé dial. tvary (např. *kerés, něterý, vulkost*, gen. *dně, kameně*, instr. *solú*, akuz. *na zemu* aj.), ale rekonstruujeme tam, kde jde nejspíše o zvrtné (písařské) analogie (např. *pomáhej* za rukopisné *pomahy*, *teplej* za rukopisné *teply* ap.).

– (Z předmluvy)

Rkp fol. 3a-8a (fol. 5 v rkpe není); vyd. s. 38-40.

1 Najmilejší] *iniciála N nebyla dopsána (necháno pro ni místo)* – 5 *pomáhej]*

pomahy *rkp* – 6 S člověkem] lowiekem *rkp* (na zač. 1. řádku na stránce) – 7 chuovej] chuowj *rkp* – 14 Antoní z Florencie] Anthony [florencie *rkp*, Anthony sflorentie *Zach* – 20 schuovej] [chuowj *rkp* – 23 zetři] zetry *rkp* – 25 teplej] teply *rkp* – 29 na nůši] nanuŷj *rkp*, na missy *Zach*

– (Sira – Rozpouštění zlata)

Rkp fol. 14a-20b; vyd. s. 43-46.

1 v alchymiji] wlchmygy *rkp* – 3 nicjny *rkp* – 5 pruhovatej] pruhowaty *rkp*; a zmej ji] azme gy *rkp* – 6 v vuodě] wuodye *rkp* – 8 všechnej] wŷŷchny *rkp* – 10 zmej jie] zme/gye *rkp* (na rozhraní řádek) – 21 vlašnej a zmej ji] wlašny azme gy/gy *rkp* (na rozhraní stránek) – 23 schuovej] schuowj *rkp* – 25 k těmto] k teimto *rkp* (i později dopsáno) – 31 udělej] vdiely *rkp* – 34 uzřiš] vzrys *rkp* – 35 zatkej] zatký *rkp* – 36 shřej] [hrze *rkp* – 40 pálené] palena *rkp* – 44 dej] dy *rkp* – 47 s zlatem] zlattem *rkp* – 48 z sklenice] [klenicze *rkp* – 50 jinej] gyny *rkp* – 54 z zlata] zlatta *rkp* – 56 k tej velebnej] kteye welebny *rkp*

– (Kámen mudrců)

Rkp fol. 22b-24a; vyd. s. 47-48.

4 ustavičně] wŷtawicze *rkp* – 9 oblévanej] oblewany *rkp* – 11 sklenici] [klenicze *rkp*

– (První přeměna kamene mudrců)

Rkp 25a-28b; vyd. s. 48-50.

2 totižto] totýto *rkp*, totyto *Zach* – 3 zjednej] zgedny *rkp* – 4 silnej] [ylny *rkp* – 13 uzřiš] vzrys *rkp* (pod. ř. 29); potři] potry *rkp* – 16 do jinej... benátskej] dogyny... benaczkj *rkp* – 18 chuovej] chuowj *rkp*; scejuz] zczezuog *rkp* – 26 velebnej] welebny *rkp* – 32 varuj se] warog [ye *rkp*

Křišťan z Prachatic: Úvod k počítání

Lat. text pojednání zachován ve dvou rkpech pražské UK XIII F 17, fol. 39a-43a a IV G 2, fol. 1a-14b. – Vydal F. J. Studnička, *Algorismus prosaicus magistri Christiani anno fere 1400 scriptus*, *Věstník KČSN* (tř. matematicko-přírodovědecká) 1893, č. 6. – Naši ukázkou podle rkpu UK XIII F 17, fol. 39a-41b přeložili Z. Horský a D. Martínková.

Jan Šindel: Úvod k tabulkám pohybu planet

Lat. text úvodního pojednání k tabulkám pohybů planet, vypočtených pro poledník města Prahy, je zachován v rkpe pražské UK X B 3, fol. 73a-78b (bez nadpisu). Otištěno dosud nebylo. Naše ukázky z rkpu (fol. 73a; 74b-75a; 75b-76a) přeložili Z. Horský a D. Martínková.

(De tabularum ratione et usu)

Mirabilis in altis dominus et mirabilia sua tam in terris quam in altis homini ex pietate revelavit, propter quem omnia condidit et creavit, ut ex magnitudine creaturarum possit cognoscibiliter eorum creator intueri, quia secundum beatum Gregorium in *Moralibus* „vestigia nostri creatoris sunt mira opera visibilis creature, quam dum cernimus, potenciam creatoris admiramur“. Eius mirabilis et ineffabilis potencia in diversis planetarum effectibus et mirandis influenciis in rebus inferioribus nobis maxime relucet et cognoscibiliter demonstratur. Sed quia eorum influence et effectus secundum motuum eorum diversitatem diversimode variantur, ideoque ad sciendum futuros eorundem planetarum effectus et influenciis in istis inferioribus necesse est secundum opus tabularum eorum motus diversitatem calculare. Sed inter tabulas nunc repertas meliores sunt, quas composuit Alfoncius rex Castellae super civitatem Tolletum, quarum tamen tabularum operatio ita est prolixa et tediosa, quod vix aliqui deveniunt ad cognitionem motuum planetarum. Propterea quasdam tabulas compendiosas super annos incarnationis Christi et super radices et motus tabularum Alfoncii fundatas ad brevitem et levitatem operis ordinavi et super meridianum civitatis Pragensis reduxi. Que quidem civitas est oriencior Tolleto in una hora et 28 minutis horariis. Sumpsi igitur medium motum cuiuslibet planete ac motus aliorum in tabulis Alfoncii positorum in tribus minutis et 40 secundis dierum, que equipollent predicto tempori, videlicet uni hore et 28 minutis, et hoc, quod inveni, subtraxi a radicibus Tolletanis positis prope principium predictarum tabularum Alfoncii et sic habeo radices cuiuslibet planete et aliorum supra dicte civitatis Pragensis longitudinem. Super quas radices dictos medios motus usque ad tercias inclusive calculavi, sic tamen, quod ubicunque in quartis 30 vel plura reperi, pro eis ad tercias addidi unitatem. Unde ad completam noticiam singulorum motuum planetarum doctrina capitulorum sequencium diligenter et subtiliter est notanda. . .

Tempus vere coniuncionis Solis et
Lune et eorum opposiciones cognoscere.

Equare me oportet Solem et Lunam ad tempus medie coniuncionis vel medie opposicionis, quanto precisius potero. Et est tunc idem modus operandi in equacione Lune sicut in equacione Solis eo, quod ad tempora mediarum coniuncionum et opposicionum nullum est centrum Lune. Si ergo vera loca eorum fuerint eadem in signis, gradibus, minutis, secundis et terciis, non oportet me ultra calculare, quia in eodem tempore est vera coniuncio et media. Sed si verus locus Solis precessit verum locum Lune in ordine signorum, tunc scio, quod vera coniuncio adhuc est futura; si autem econverso verus locus Lune precessit verum locum Solis, scio, quod vera coniuncio est preterita. Ergo sive vera coniuncio fuerit futura sive preterita, subtraham minorem motum de maiori et remanebit michi distancia luminarium, quam reduco ad ultimum genus fraccionis et productum servo et considero, cuius luminis est distancia. Quia si Sol precessit Lunam in ordine signorum, erit distancia Solis, si econverso, erit distancia Lune. Deinde cum argumento Solis intro tabulam veri motus solis et Lune in una hora et in eius directo accipio verum motum in una hora cum zodiaci introitu, sed super argumentum Lune addo medietatem distancie luminarium cum medietate duodecime partis eiusdem distancie, sic ipsam distanciam divido per 12 et numerus quociens erit duodecima pars distancie. Quam addo dicte distancie et illius tocus medietatem addo super argumentum Lune, si Sol precessit Lunam in ordine signorum,

vel eandem medietatem minuo de argumento Lune, si Luna precessit Solem. Et cum argumento Lune sic proveniente tabulam predictam intro et in eius directo accipio verum motum Lune in una hora cum zodiaci introitu, si oporteat, deinde subtraho verum motum Solis in una hora a veromotu Lune in una hora et remanenti addo tot secundas minus uno, quot sunt gradus in longitudine sive in distancia, et hoc, si Luna fuerit in inferiori parte sui epicycli, quod scio per eius argumentum; vel minuo ab eodem tot secundas minus uno, si Luna fuerit in superiori parte sui epicycli, et proveniet michi superacio Lune equata in una hora. Quam reduco ad idem genus fraccionis, ad quas reduxi distanciam luminarium et illam distanciam luminarium divido per productum et exhibunt michi hore, deinde, si aliquid fuerit residuum, ipsum multiplico per 60 et productum divido per idem, quo prius, et exhibunt michi secunde hore. Adhuc, si voluero, multiplico residuum per 60 et divido productum per idem, quo prius, et exhibunt michi tercię hore, quod sufficit. Deinde horas, minutas, secundas et tercias sic inventa(s) coniungo tempori medie coniunctionis Solis et Lune, si Sol precessit Lunam in ordine signorum, vel illud tempus minuo, si fuerit econtra, et proveniet michi vera coniunccio Solis et Lune quesita...

(De fortitudine motus planetarum)

Composicio individuorum est temperamentum naturarum et temperamentum naturarum fit per temperamentum temporum, temperamentum vero temporum efficitur a fortitudine motus planetarum, qui presunt eidem tempori, in quo est ipsum temperamentum. Quisquis ergo fuerit ex planetis, a quibus accipitur significacio super temperamentum temporis et effectuum ac vitam in hoc mundo, est fortuna. Et quisquis fuerit ex eis, a quo accipitur significacio super corrupcione temporis per calorem ac frigus et super destructione et perdicione et cetera horum similia, est malus. Et ex hac parte sciverunt antiqui, quis planetarum esset fortuna et quis malus, quis vero esset commixtus et quis esset calidus vel frigidus, quis esset humidus et quis siccus aut quis esset masculinus seu femininus, diurnus seu nocturnus et cetera, que referuntur ad eos. Per que nominantur planete propter hoc, quod invenerunt ex fortitudine motus eorum in hoc mundo inesse temporum per temperamentum et aptacione et destructione, non quod sint in semetipsis calidi aut frigidi, humidi vel sicci, diurni aut nocturni, aut aliquid de hiis rebus, que sunt circa circulum Lune. Quod autem apparet ex operibus eorum in temporibus et regionibus, fit duobus modis. Uno scilicet, quod singulariter operatur planeta, secundo, quod participatur sibi in opere suo.

Nam quod operatur planeta singulariter, est ut Saturnus, qui cum pre fuerit significacioni anni absque aspectu Martis vel alterius planetarum, erit superfluitas frigoris in hieme in universis regionibus frigidis septemtrionalibus peribuntque in eis animalia et semina et gravius erit in frigore et siccitate civibus huius plage, cum fuerit ascendens ex medio circuli augis. In regionibus autem ultra modum calidis in anno, cuius significacioni pre fuerit Saturnus, minuitur calor aeris eorum et refrigerescet atque efficitur bonus et confortantur individua animalium et sementum atque temperatur eorum complexio et erit bonus eorum aer, cum fuerit Saturnus eorum descendens.

Mars vero cum pre fuerit anno absque aspectu Saturnus vel alterius planetarum, minuitur (rpk: invenitur) frigus in tempore hiemis in septemtrionalibus regionibus et calescet aer eorum et temperabitur complexio animalium et sementum in eis. In regionibus autem meridianis, cum pre fuerit anno in tempore estatis fueritque in signis meridianis, erit in eis superfluous calor destrueturque complexio animalium et sementum et peribunt ex gravitate caloris, nam et corrumpitur aer eorum per calorem, cum fuerit Mars in estate in signis meridianis.

Et quia diximus in precedentibus, quod per mutacionem Solis in quartis circuli fit mutacio temporis et quod difference anni, id est tempora anni, fiunt diverse a differentiis alterius anni propter participacionem planetarum cum Sole ut Saturni, qui cum fuerit cum eo in hieme in quibusdam complexionibus absque aspectu Martis aut alterius planetarum ad eos in fine signorum, augebit(ur) in frigore hiems (rpk: hiemis) et eius longitudine et fortassis multiplicabitur in eis flatus ventorum septentrionalium, qui sunt ultra modum frigidi, et eo cercius, si fuerit Saturnus ascendens. Et cum fuerit ita a Sole in estate, minuitur calor aeris et augebitur eius frigus et erit estas brevis, et maxime, si fuerit Saturnus descendens.

Item cum fuerit Mars a Sole in estate in quibusdam complexionibus absque aspectu Saturni ad eos in fine signorum, quia finis signorum sunt termini malorum et significant destrucciones, erit estas superflua in calore, prolixa et nocibilis, et proprie in partibus, que sunt inter motum Arietis et Cancrī; et eo cercius erit hoc, cum Mars fuerit ascendens. Et si fuerit Mars a Sole in tempore hiemis absque aspectu planetarum ad eos, erit ipsa hiems calida et brevis et multiplicabitur in ea flatus ventorum meridianorum.

Iuppiter quoque cum mixtus fuerit Soli in quibusdam temporibus anni et non aspexerit eos aliquis planetarum, temperabitur aer eiusdem temporis per humiditatem et calorem et multiplicabitur in eo flatus ventorum septentrionalium temperaturorum confortancium animalia et segetes. Et similiter erit opus eius in anno, cum ei pre fuerit.

Venus vero cum mixta fuerit Soli in quibusdam temporibus anni et non aspexerit eos planeta aliquis, tunc si fuerit hoc in hieme, temperabit et humectabit; in estate autem et in autumpno minuet eorum siccitatem. Et similiter operatur in anno, cum pre fuerit ei.

Mercurius quoque cum commixtus fuerit Soli in quibusdam temporibus anni et non aspexerit eos planeta, erit aer eiusdem temporis malarum diversitatum per ventos et per partem siccitatis ex siccitate, que fuerit de genere venti, quia minuitur natura temperamenti eiusdem temporis. Et similiter erit opus eius in anno, cum pre fuerit ei.

POZNÁMKA REDAKCE

Výbor z české literatury doby husitské, který navazuje na Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (Praha 1957), klade si za úkol podat ucelený obraz literárního dění v nejvýznamnějším období našich národních dějin. Odtud i veliký rozsah díla, které je dosud nejobsáhlejší antologií husitských textů.

Tento svazek vznikl opět spoluprací Ústavu pro jazyk český a Ústavu pro českou literaturu ČSAV za hlavní redakce akad. Bohuslava Havránka, prof. dr. Josefa Hrabáka a doc. dr. Jiřího Daňhelky. Členy redakčního kolektivu byli dále Jaroslav Kolár z ÚČL a Milada Nedvěďová a Zdeněk Tyl z ÚJČ.

V přípravě díla se opět navazovalo na starší plány a částečná zpracování, vzniklá v době okupace za vedení Bohuslava Havránka a Jana Vilikovského z původního podnětu Vladislava Vančury. Práce na výboru z husitské literatury, který měl být zčásti zahrnut ještě do prvního svazku díla, pokročila však za okupace jako celek podstatně méně než příprava starších částí. Cenným podkladem obnovené práce stal se především obsáhlý, bohatě komentovaný elaborát akad. Rudolfa Urbánka. Podobně oddíl věnovaný vývoji českého překladu bible je založen na propracovaném starším návrhu prof. dr. Josefa Vašiči. Redakce přihlížela dále k materiálu z pozůstalosti dr. Karla Hrdiny, prof. dr. Rudolfa Holinky a prof. dr. Jana Vilikovského.

Literárněhistorické uvedení do vývoje literatury doby husitské napsal J. Hrabák; obecné zásady ediční a poučení o češtině 15. století souhrnně podal J. Daňhelka.

Výběr textů pro oddíl Husových předchůdců navrhli J. Daňhelka a A. Molnár, z Husova díla J. Daňhelka a B. Havránek, z traktátové literatury Husovy doby J. Daňhelka a A. Molnár, z básnictví bojovného husitství R. Urbánek (návrh byl doplněn a upraven J. Hrabákem), z politické, historické a vojenské prózy bojovného husitství R. Urbánek, z díla Petra Chelčického a z traktátové literatury doby Chelčického E. Petru, z básnictví polipanského a poděbradského období R. Urbánek (návrh doplnil J. Hrabák), z publicistické, politické a historické prózy R. Urbánek, z cestopisné prózy K. Hrdina (s doplňky J. Hrabáka), ze zábavné prózy J. Vilikovský, J. Hrabák a J. Kolár, z právnické literatury J. Kejř, z českých překladů bible J. Vašica, B. Havránek a V. Kyas, z filologie a rétoriky M. Nedvěďová a J. Kolár, z přírodovědné a lékařské literatury M. Nedvěďová, Z. Horský a J. Kolár. Všechny návrhy byly redakcí projednány, doplněny a definitivně upraveny (většinou z rozsahových důvodů kráceny).

Úvodní výklady k ukázkám z děl Husových předchůdců a Jana Husa připravil J. Daňhelka, k ukázkám z traktátové literatury Husovy doby J. Kolár a E. Pražák, k veršovaným skladbám a k próze z období bojovného husitství J. Hrabák (s použitím původních výkladů R. Urbánka); k ukázkám z díla Petra Chelčického a z traktátové literatury tohoto období E. Petru s J. Hrabákem, k veršovaným skladbám a k ukázkám z prózy publicistické, politické a historické třetího

oddílu J. Hrabák (podle komentářů R. Urbánka a za účasti J. Kolára), k ukázkám z cestopisné prózy J. Hrabák (s užitím původních výkladů K. Hrdiny), k výběru ze zábavné prózy J. Hrabák a J. Kolár; úvodky k odborné literatuře právnické vypracoval J. Kejř, k ukázkám biblických textů E. Pražák (podle původní studie J. Vašici), k ukázkám z filologie a rétoriky J. Kolár, k výboru z přírodovědné a lékařské literatury J. Kolár a Z. Horský. Všechny úvodní výklady zredigovali B. Havránek a J. Hrabák.

Příprava textů po stránce ediční a vypracování textověkritických poznámek i jazykových vysvětlivek byly úkolem pracovníků Ústavu pro jazyk český s přispěním externích spolupracovníků. Práci řídili B. Havránek a J. Daňhelka. – Staročeské ukázky z děl Husových předchůdců, ze spisů Husových a z traktátů a kázání Husových stoupenců a odpůrců zpracoval J. Daňhelka, veršované skladby období bojovného husitství Z. Tyl, ukázky z prózy politické a vojenské E. Michálek, z prózy historické I. Němec; ukázky z díla Petra Chelčického a z traktátové literatury polipanského období zpracoval E. Petru, veršované skladby tohoto oddílu J. Cejnar, ukázky z prózy publicistické, z politických manifestů a memorand (kromě ukázek ze Židkovy Správozny) V. Chládková, na vydání politických listů se podílely A. Fiedlerová a Z. Horálková, ukázky ze Židkovy Správozny a ze soukromé korespondence zpracovala Z. Horálková, z prózy historické a z Kroniky velmi pěkně z následujícího oddílu A. Fiedlerová, výňatky z prózy cestopisné a zábavné J. Cejnar (ukázky z Olomouckých povídek M. Nedvědová); vybrané staročeské texty z literatury právnické zpracoval E. Michálek, ukázky staročeského překladu bible na základě elaborátu J. Vašici upravila a staročeské ukázky z oboru filologie, rétoriky, přírodovědy a lékařství připravila M. Nedvědová.

Překladatelé jednotlivých ukázek z děl psaných latinsky, resp. upravovatelé starších existujících překladů (byli to především Ferdinand Stiebitz, Amedeo Molnár, Bohumil Ryba, Jiří Kejř, Zdeněk Horský a Zdeněk Tyl), jsou uváděni v edičních poznámkách; překlady redakčně upravil Z. Tyl.

Latinské texty otištěné v aparátu připravili k vydání překladatelé příslušných ukázek za spolupráce A. Fialové, D. Martinkové, B. Ryby a Z. Tyla.

Věcné vysvětlivky a základní literárněhistorickou i historickou bibliografii doplnili ve spolupráci s vydavateli a překladateli jednotlivých ukázek J. Kolár a E. Pražák; cenným východiskem k zpracování vysvětlivek pro části navržené R. Urbánkem byly jeho podrobné původní vysvětlivky a historické komentáře.

Konečné redakční úpravy rukopisu se vedle členů širší redakce zúčastnili E. Pražák z ÚČL, A. Fiedlerová a další pracovníci ÚJČ.

Pro speciální otázky právnické byl poradcem dr. Jiří Kejř, pro filosofické doc. dr. Jan Patočka, pro teologické prof. dr. Amedeo Molnár, pro historické prof. dr. F. M. Bartoš (přehlédl také výběr ukázek z díla Husova), pro latinskou medievalistiku dr. Bohumil Ryba; konzultace z oboru přírodních a matematických věd poskytli dr. Zdeněk Horský a dr. Luboš Nový, celý tento oddíl prohlédl prof. dr. Otakar Matoušek. – Obrazové přílohy vybral dr. J. Kolár.

Za řadu cenných připomínek, oprav a emendačních návrhů, které přispěly nemalou měrou k zlepšení rukopisu, děkujeme oběma recenzentům, akad. Františku Ryšánkovi a doc. dr. Antonínu Škarkovi. Ochotně se ujali svízelného úkolu a věnovali rozsáhlému rukopisu v celku i v jednotlivostech podrobnou péči, která překročila obvyklou míru recenzentské práce. Na mnoha místech užili k návrhům na zdokonalení díla svých starších badatelských výsledků, dosud nepublikovaných (jsou na příslušných místech vyznačeny autorskými zkratkami).

S vzácným porozuměním a ochotou nám vyšly vstříc při vypůjčování rukopisů a při objednávkách mikrofilmů domácí i zahraniční knihovny. Děkujeme zvláště pracovníkům Universitní knihovny v Praze a v Brně, Knihovny Národního muzea v Praze, Státní vědecké knihovny v Olomouci, Archívu Pražského hradu a Státního ústředního archívu v Praze, Státního archívu v Brně, v Olomouci, v Třeboni a v Litoměřicích a Národní knihovny ve Vídni a Městské a krajské knihovny v Budyšině. Oba jmenované zahraniční ústavy nám ochotně zapůjčovaly cenné rukopisy ze svých fondů do Československa.

Zvláštní dík patří vedoucí pracovníci rukopisného oddělení Universitní knihovny v Praze dr. Emmě Urbánkové za ochotu, s níž nám poskytovala rady týkající se uložení rukopisných památek i za cenná upozornění při vybírání obrazových příloh.

S vděčností je nutno připomenout také spolupráci Nakladatelství ČSAV a vzornou práci tiskařského závodu Mír, závod 01 v Praze, který i staročeské texty dokázal vysázet takřka bez chyb.

SEZNAM ZKRATEK

<i>AČ</i>	Archív český
<i>AMP</i>	Archív města Prahy
<i>APH</i>	Archív Pražského hradu (tam rukopisy býv. Kapitulní knihovny pražské)
<i>AZČ</i>	Archív země České (býv.), v. SÚA
<i>ČAVU</i>	Česká akademie věd a umění
<i>ČČF</i>	Český časopis filologický
<i>ČČH</i>	Český časopis historický
<i>ČČM</i>	Časopis Českého muzea
<i>ČLit.</i>	Česká literatura
<i>ČKD</i>	Časopis katolického duchovenstva
<i>ČMF</i>	Časopis pro moderní filologii
<i>ČMM</i>	Časopis Matice moravské
<i>ČMuzFil</i>	České muzeum filologické
<i>ČSAV</i>	Československá akademie věd
<i>Daňh</i>	Jiří Daňhelka
<i>Erb</i>	Karel Jaromír Erben
<i>Feif</i>	Julius Feifalik
<i>Fljš</i>	Václav Flajšhans
<i>FRB</i>	Fontes rerum Bohemicarum – Prameny dějin českých
<i>Friedb.</i>	Corpus iuris canonici sv. 1 a 2, Lipsko 1879 a 1881, vyd. Emil Friedberg
<i>Hk</i>	Bohuslav Havránek
<i>Hrab</i>	Josef Hrabák
<i>Kap. Bolesl.</i>	Kapitulní knihovna staroboleslavská (býv.)
<i>Kap. Lit.</i>	Kapitulní knihovna litoměřická (býv.), nyní SA v Litoměřicích
<i>Kap. Ol.</i>	Kapitulní knihovna olomoucká (býv.), nyní SA v Olomouci
<i>Kap. Praž.</i>	Kapitulní knihovna pražská (býv.), nyní APH
<i>KČSN</i>	Královská česká společnost nauk
<i>LF</i>	Listy filologické
<i>Muz.</i>	Knihovna Národního muzea v Praze
<i>Nej</i>	Zdeněk Nejedlý
<i>NK</i>	Národní knihovna
<i>Pal</i>	František Palacký
<i>Památky</i>	Památky staré literatury české vydávané Maticí českou od r. 1881; Památky staré literatury české, vyd. Matice česká od r. 1947, nyní ČSAV
<i>PG</i>	Patrologiae cursus completus, Series graeca, vyd. J. P. Migne
<i>PL</i>	Patrologiae cursus completus, Series latina, vyd. J. P. Migne
<i>Rš</i>	František Ryšánek
<i>SA</i>	Státní archiv (uvedeno přímo pracoviště)

SaS	Slovo a slovesnost
SbFil	Sborník filologický
Sitzungsberichte	Sitzungsberichte der Wiener Akademie, sv. 39 (J. Feifalik, Alt- tschechische Leiche, Lieder und Sprüche)
SÚA	Státní ústřední archiv v Praze (zahrnuje býv. Archiv země České, Archív min. vnitra, Zemědělský archiv aj.)
SVK	Státní vědecká knihovna
Šk	Antonín Škarka
UK	Universitní knihovna
Urb	Rudolf Urbánek
Výbor	Výbor z literatury české I (1845), II (1857-1868); jiné je náš Výbor I = Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu, Praha 1957

SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Vyobrazení disputace v tisku Sieti viery Petra Chelčického
Tisk z roku 1521, vyobrazení na listu A 4b (skutečná velikost).
2. Petr Chelčický, O trojím lidu
Rukopis APH (dříve Kap. Praž.), sign. D 82, z počátku 16. století. Snímek folia 74a se začátkem traktátu otištěného zde na s. 13n.
3. Petr Chelčický, Siet viery
Úvodní vyobrazení tisku z r. 1521 (zmenšeno).
4. Vyobrazení bitvy z tzv. Husitského Starého zákona
Rukopis UK v Praze, sign. XVII A 34, z 15. století. Zmenšený snímek části folia 115a.
5. Výzdoba tisku Knihy výkladuov spasitedlných Petra Chelčického
Tisk z roku 1522. Zmenšený snímek titulní strany druhého dílu.
6. Iniciála s vyobrazením kazatele v tzv. Rokycanově postile z r. 1671
Rukopis UK v Praze, sign. XVII C 33. Zmenšený snímek folia 2b. Výzdoba pozdního rukopisu se snaží napodobit úpravu středověké knihy.
7. Kamenné desky s českým textem basilejských kompaktát
Bývaly umístěny na kostele Božího těla na Dobytčím trhu, dnešním Karlově náměstí. Lapidarium Národního muzea v Praze.
8. Kardinál váží kalich a papežskou tiáru
Rukopis UK v Göttingenu, sign. Theol. 1892, asi z šedesátých let 15. století. Zmenšený snímek strany 59. Výňatek z aktualizovaných obrazových antitezí (viz vysvětlení v popisu barevných příloh I a II) Göttingského rukopisu. Jednotlivé osoby výjevu jsou určeny připsanými jmény: na straně papežského učení M. Jan Kravín z Tábora, litoměřický děkan a významný odpůrce Jana Rokycany, na kališnické straně M. Václav Pala, člen pražské koleje Všech svatých, Jan Rokycana a kněz Mikuláš Zacheus (srov. o něm na s. 73); kardinálem se míní snad torcellský biskup Dominik, s nímž jednalo poselstvo krále Jiřího ve Štýrském Hradci r. 1464.
9. Píseň o Rokycanovi a jeho sektářích ve sborníku Oldřicha Kříže z Telče
Rukopis SA v Třeboni, sign. A 16, z druhé poloviny 15. století. Zmenšený snímek folia 194a s textem otištěným zde na s. 85n.

10. „Pan farář změnil faru do jiné se stěhuje s domovnicí svou vel s cizoložnicí svou“
Satirické vyobrazení v Jenském kodexu, Muz., sign. IV B 24, ze začátku 16. století. Zmenšený snímek folia 67a.
11. Třinácté šprochuov vagovských
Rukopis UK v Praze, sign. XVII F 2, tzv. Manuálník Václava Korandy mladšího, z druhé poloviny 15. století. Zmenšený snímek folia 181b se začátkem skladby otištěné zde na s. 142.
12. Biskup s váhami
Vyobrazení v Jenském kodexu, Muz., sign. IV B 24, ze začátku 16. století. Zmenšený snímek folia 25a. Srov. obr. 8 a vysvětlivku k barevným přílohám I a II. Vážícím biskupem se na tomto mladším protějšku kresby z Göttingského rukopisu míní snad uherský kancléř, vácovský biskup Ladislav Szalkai, který od r. 1522 často zasahoval do českého politického života, „mistrem Havlem“, zmíněným v nápise na jednom ze svitků a vyobrazeným na levé straně obrázku, je snad M. Havel Cahera, zrádce utrakvistické strany ve dvacátých letech 16. století.
13. Hilarius Litoměřický, Traktát k panu Janovi z Rožmberka
Rukopis UK v Praze, sign. XVII F 32, asi z roku 1467. Zmenšený snímek folia 1a s počátkem skladby otištěné zde na s. 144n.
14. Neřestní kněží v lázních
Satirické vyobrazení v Jenském kodexu, Muz., sign. IV B 24, ze začátku 16. století. Zmenšený snímek folia 78b.
15. Pavel Židek, Jiří správovna
Rukopis APH (dříve Kap. Praž.), sign. G 8, z druhé poloviny 15. století. Zmenšený snímek strany 48.
16. Mikuláš z Pelhřimova (Biskupec), Táborská kronika
Rukopis UK v Brně, sign. B 11, z 15. století. Zmenšený snímek folia 95a se začátkem kroniky.
17. Žížka v nebi
Vyobrazení v Jenském kodexu, Muz., sign. IV B 24, ze začátku 16. století. Zmenšený snímek folia 5b.
18. Zpráva o volbě Jiřího z Poděbrad v Pinvičkově rukopise Starých letopisů českých
Rukopis Muz., sign. II F 8, z let 1459-1469. Snímek folia 204b (skutečná velikost) se záznamem otištěným zde na s. 277.
19. Titulní list latinského zpracování cestopisu Václava Šaška z Bírkova od Stanislava Pavlovského
Tisk z roku 1577. (Skutečná velikost.)

20. Valter a Grizelda
Rukopis Muz., sign. II F 8, tzv. Pinvičkův sborník, z let 1459-1469. Snímek folia 153a (skutečná velikost) se začátkem povídky otištěným zde na s. 334n.
21. Český prvotisk Trojanské kroniky
Nejstarší známý český tisk z doby kolem roku 1470. Zmenšený snímek strany 58 s iniciálou P.
22. Ctibor Tovačovský z Cimburka, Hádání Pravdy a Lži
Tisk z roku 1539. Zmenšený snímek listu 2a s dedikačním obrázkem a začátkem předmluvy otištěné zde na s. 352n.
23. Ctibor Tovačovský z Cimburka, Hádání Pravdy a Lži
Tisk z roku 1539. Zmenšený snímek listu 35a s vyobrazením Lži a jejich sester a začátkem 43. kapitoly, otištěné zde na s. 359n.
24. Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi
Titulní list tisku z druhé poloviny 16. století. Snímek ve skutečné velikosti.
25. Soška Jana Žižky na táborském městském znaku z roku 1518
26. Betlémská kaple na prospektu Prahy od Jana Kozla a Michala Peterleho z roku 1562
27. Betlémská kaple s okolím
Výřez z Huberova plánu Prahy z let 1765-1769.
28. Zakládací listina Betlémské kaple
Z Archívu University Karlovy, sign. I 27 (zmenšeno); viz s. 383n.
29. Český překlad souboru horního práva Ius regale montanorum
Rukopis Strahovské knihovny v Praze, sign. DE IV 24, z roku 1460. Zmenšený snímek folia 160a s počátkem 1. kapitoly 4. knihy, otištěné zde na s. 431n.
30. Hornické práce
Z latinského tzv. Kutnohorského graduálu z r. 1471, UK v Praze, sign. XXIII A 2. Zmenšený snímek folia 1a.
31. Česká Hlaholská bible
Rukopis UK v Praze, sign. XVII A 1, z roku 1416. Zmenšený snímek folia 258a s datovaným explicitem bible.
32. Táborská bible (tzv. Mlynářčina)
Rukopis UK v Praze, sign. XVII A 10, asi z poloviny 15. století. Snímek folia 289b (skutečná velikost) s ukázkou iniciály a rozvilinové výzdoby na začátku knihy Judit.
33. Ukázka umělecké výzdoby české bible, vytvořené pro táborského hejtmana Filipa z Padeřova (tzv. Padeřovská bible)
Rukopis Národní knihovny ve Vídni, č. 1175, z let 1432-1435. Zmenšený snímek folia 3b.

34. Husova Abeceda

Rukopis SA v Třeboni, sign. A 4, sborník Oldřicha Kříže z Telče z druhé poloviny 15. století. Snímek folia 35a (skutečná velikost) s textem otištěným zde na s. 522n.

35. Vyobrazení Smrti v horažďovické knize městských práv

Z druhé poloviny 15. století (zmenšeno).

36. Saličetova Ranná lékařství

Rukopis Muz., sign. IV D 56, z 15. století. Snímek strany 196 (skutečná velikost) s ukázkou otištěnou zde na s. 551n.

37. Názorné vyznačení, z kterých částí těla je vhodné pouštět žilou v obdobích podle znamení zvěrokruhu

Kresba v českolatském lékařském sborníku UK v Praze, sign. XVII D 10, z přelomu 15. a 16. století. Zmenšený snímek folia 40a.

38. Úvodní obrázek Cesty spravedlivé v alchymiji Antonia z Florencie

Rukopis Muz., sign. V H 21, z roku 1457. Zvětšený snímek folia 1b. Vyobrazení zvířecích symbolů pro čtyři elementy: lev představuje zlato, štír rtuť, rak síru, orl „sůl amoniackou“.

39. Ukázka astronomických tabulek pohybů planet, vypočtených pro pražský poledník

Rukopis UK v Praze, sign. X B 3, z 15. století. Zmenšený snímek folia 79a. Překlad výňatků z předmluvy k tomuto dílu je zde otištěn na s. 592n.

BAREVNÉ PŘÍLOHY

I.-II. Pouť Kristova a Pouť papežova

Ukázky z agitačního obrazového cyklu *Antithesis Christi et Antichristi* (Protiklad Krista a Antikrista) z Jenského kodexu, Muz., sign. IV B 24, fol. 12b a 13a. Je to cyklus obrazových dvojic, které výtvarně zpracovávají a aktualizují starší dílo Mikuláše z Drážďan *Tabulae veteris et novi coloris* (Tabule starých a nových barev), výběr citátů z evangelií a církevních učitelů, představujících zákon Kristův, a na druhé straně z „papežova zákona“, reprezentovaného citáty z církevněprávních autorit, tzv. Konstantinovy donace a jiných děl mladší církevní literatury. V obrazových dvojicích Antitezí se ukazuje vždy motiv ze života nebo učení Kristova a jeho „antikristovská“ obdoba z praxe římské církve. Obdobný protiklad je obsažen v připojených citátech, čerpajících přímo z Tabulí Mikuláše z Drážďan. Číselná označení u citátů odkazují k odpovídajícím protikladným výroky u druhého vyobrazení dvojice.

Paralelní cyklus Antitezí se zachoval v starším Göttingenském rukopise (srov. vyobrazení č. 8 a 12). Podobné obrazy velkého formátu se podle soudobých kronikářských zpráv nosily i ve veřejných průvodech a byly důležitou složkou názorné radikální agitace.

Citáty a přípisky na obraze Pouť Kristova:

Nad obrazem: „První. Najposlední z mužův, muž bolesti a věda nemoci, skrytý obličej jeho a zavržený. Izaie 53. Ač kdo chce přijíti po mně, vezmi svoji kříž a zapři sám sebe a následuj mne.“

Na svitku: „Aj, Kristus, pravý buh a pravý člověk.“

Pod obrazem: „Třetí. Cti život Kristuov od života matky až do šibenice kříže, a nenalezneš jediné šlépěje chudoby, ale v tom, což máš, jsi náměstek Konstantinův, ale ne Petróv. Bernart k Eugenovi papeži.“

Citáty a přípisky na obraze Pouť papežova:

Na svitku v obraze: „Druhý. Najvyšší biskup, požívaje okrasu apoštolské duostojenství, Extra[vagantes], de privile[giis], Antiqua. Totoť náměstek Kristuov a sv. Petra, pan papež.“ (Srov. Friedb. 2, 866)

Pod obrazem: „Pátý. Papež předivný, ani buh, ani člověk. Jan Ondřejov v předmluvě knih Klimenta papeže.“

Vedle svitku: „Jsúť kněží jménem a oděvem rozdělení od lidí, ale v zlosti a nepravosti a nešlechetnosti jsúť všem rovni. Ieronymus ad Eusebium.“

III. Stvoření světa

Illuminace na začátku Genese v Padeřovské bibli. Rukopis Národní knihovny ve Vídni, č. 1175, z let 1432-35. Zmenšená reprodukce folia 4a. V medailónech je zobrazeno stvoření světa v šesti dnech podle vyprávění Gen. 1,1-27.

OBSAH

III. OBDOBÍ OD LET TŘICÁTÝCH DO KONCE ŠEDESÁTÝCH

Petr Chelčický	7
O boji duchovním	8
O trojím lidu	13
Postila	22
Neděle první po svaté Trojici	22
Jiná řeč o šelmě a obrazu jejíem	31
Siet viery	34
(Co je síť víry)	34
(O rotách ve společnosti)	38
(O šlechtě)	45
(O měšťanech)	46
Poznámky ediční	53
Literatura traktátová	56
Mikuláš z Pelhřimova (Biskupec), Táborská obrana	56
Obrana táborských	60
Petr Payne, Řeč ke králi Zikmundovi	63
Jan Rokycana	66
Výklad na Lukášovo evangelium	67
Výklad na Janovo evangelium	71
Martin Lupáč, List knězi Zacheovi	73
Jan z Příbramě, Proti usnesením táborské synody	76
Václav z Krumlova, O znameních kacířů	78
Poznámky ediční	80
Skladby veršované	83
Píseň	84

Píseň o Rokycanovi a jeho sektářích	85
(Píseň o Srlínovi)	92
Píseň o králi Vladislavu Varnenčíkovi	92
(Píseň o legátu Karvajalovi)	95
Mluvni skladby veršované	103
Prokop, písař novoměstský, Nová kronika	104
(Z volební agitace roku 1457)	106
(Král Přemysl Otakar a Závíše)	107
(O válce s Uhry)	113
(Závěr Rady otce synovi z Muzejního rukopisu)	117
Rozmlouvání člověka se Smrtí	118
Poznámky ediční	126

Próza publicistická a politická 131

Próza publicistická	131
Jan Papoušek ze Soběslavě, Stížnosti o neklidu v Čechách	132
Krátké sebrání z kronik českých k výstraze věrných Čechův	136
Zápis Alexandra Velikého Slovanům	140
Šprochy vagovské a odpověď na ně	141
Třinácte šprochuov vagovských	142
Odpověď na šprochy. Třinácte nešprochův vagovských	142
Hilarius Litoměřický, Traktát k panu Janovi z Rožmberka	144
Politické manifesty	149
Poslání Hradeckým, Orebským a Pardubským	149
Řehoř z Heimburka	154
Kladský manifest	154
Obrana krále Jiřího	156
Politická memoranda	160
Vaněk Valečovský z Kněžmosta, Proti panování kněžskému	160
Hilarius Litoměřický, List králi Jiřímu	166
Jošt z Rožmberka, List královně Johaně	172
Antonio Marini, Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách	175
(Úvod)	175
(O zlepšení obchodu)	177
Pavel Židek, Jiří správovna	179
(O úpadku obchodu a řemesel)	180
(Řemeslníci)	181
(Podmínky míru v zemi)	182
(Laskavost k chudým)	184
(O večeři)	185

(Vysedání do noci)	185
(Spaní).	186
(Lucemburkové)	186
Poznámky ediční	191
Listy	198
Listy politické	198
(Opovědný list Jiřího z Poděbrad Oldřichovi z Rožmberka) .	198
(Opovědný list Zdeňka ze Šternberka Jiřímu z Poděbrad) .	200
(Utrhačný list Zdeňka ze Šternberka Viktorínovi Minsterber-	
skému).	203
(List krále Jiřího rádcům krále Matyáše Korvína)	208
(List Prokopa z Rabštejna Oldřichovi z Rožmberka)	210
(List Ctibora Tovačovského z Cimburka Tasovi z Boskovic).	215
Soukromá korespondence.	219
(Přímluva Jana Jiskry z Brandýsa u Domažlických)	219
(O manželské rozepři Zdeňka ze Šternberka)	220
(O loveckých a jiných zábavách)	221
(Z rožmberského soukromí).	224
(Z listů paní Perchty z Rožmberka)	226
(Z listů Anežky z Rožmberka)	231
(O drobných hospodářských záležitostech)	233
Poznámky ediční	234
Próza historická.	240
Relace o poselství do Říma 1447	240
Relace o poselství do Říma 1462	243
Tragédie Ondřeje Puklice.	250
Mikuláš z Pelhřimova (Biskupec), Táborská kronika	257
Staré letopisy české	264
(Spor odpustkový v Praze 1412).	265
(O Žižkovi a Hradci).	267
(Spanilá jízda do Míšně 1429-1430)	270
(Bitva u Domažlic)	272
(Události z podzimu 1436)	273
O zlezení Vyšehradu a vskočení na Nové Město a do Starého	
Města	274
(Smrt Ladislava Pohrobka).	276

(Volba Jiřího z Poděbrad)	277
Český král byl u pokoji	278
(Tažení k Třebíči)	279
(O papeži)	280
Byl král Jiří na první knížata a krále české se rozpomínal .	281
(Smrt Rokycanova)	283
(Smrt krále Jiřího)	283
O smetání konšeluov – o bouřce pražské	283
Kronika starého pražského kolegiáta	287
Kronika Bartoška z Drahynic	289
Prokop, písař novoměstský, Latinská kronika	292
Poznámky ediční	294
Próza cestopisná	315
Martin Křivoustý, Cesta do Jeruzaléma	315
(V Brindisi a Lecce)	316
Deník panoše Jaroslava	317
(Cesta za králem Ludvíkem XI.)	317
Paměti Šaškovy	319
(České rytířství v Bruselu)	320
(V Londýně)	322
(V Bretoňsku)	324
(Burgos v Kastilii)	325
(U benátského dóžete)	327
Poznámky ediční	328
Próza zábavná	330
Olomoucké povídky	330
O jednom rytieři rozprávka	331
O jednom rytieři jménem Juliánovi	331
O jedné babě čarodějně, jenž bieše horšie než črt	333
Valter a Grizelda	334
Rudolf a Brizelda	342
Ctibor Tovačovský z Cimburka, Hádání Pravdy a Lži	351
(Druhá předmluva)	352
(Pýcha a její sestry)	354
(Závěr)	366
Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi	368
Poznámky ediční	376

IV. LITERATURA ODBORNÁ

Literatura právnická	383
Zakládací listina Betlémské kaple	383
Dekret kutnohorský	388
Jan z Jesenice, Obrana Dekretu kutnohorského	389
Akty ústavní a mezinárodně právní	392
Zápis sněmu čáslavského z r. 1421.	393
List mírný českých stavů.	397
Návrh světové mírové organizace	399
Česká listina	409
Královské prominutí vin Mikuláši z Husi.	409
Listina Stibora ze Stibořic	410
Privilegium Kutné Hoře	411
Privilegium krále Jiřího pro město Slaný	413
Městské právo	415
Práva soběslavská a staropražská	415
Soběslavská práva.	416
Staropražská práva	418
Žilinská kniha	421
Prokop, písař novoměstský, Kancelářská rukověť	423
Horní právo	428
Práva královská horníkuov	428
První kniha	428
Čtvrtá kniha	431
Poznámky ediční	436
 Vývoj českého překladu bible	 445
Evangeliáře	446
(Symboly evangelistů)	447
(Smrt Jana Křtitele).	448
(Podobenství o rozsévači)	449
(Chvála lásky)	450
Žaltáře.	451
Žalm 1.	451
Žalm 50	452
Žalm 98	452
Žalm 129.	453
Čtveroevangelium	453

(Kázání na hoře)	454
(Narození a dětství Ježíšovo)	456
Bible	459
(Prolog ke Genesi).	459
(Stvoření světa).	461
(O Samsonovi)	465
(Z knihy Jobovy)	470
(Píseň písní)	474
(Jonášovo proroctví).	478
(Janova pašije)	481
(Pavlovo obrácení)	485
(Nebeský Jeruzalém)	486
Poznámky ediční	488
Filologie a rétorika	519
O českém pravopise. – Abeceda	519
O českém pravopise	519
Jan Hus, Abeceda.	522
O překladu bible	523
Prokop, písař novoměstský, Příručka písařské stylistiky	524
Poznámky ediční	530
Přírodovědná a lékařská literatura.	533
Lucidář	534
Vavřinec z Březové, Snář.	538
(Druhy snů)	539
(Sny o vlasech)	541
(Sny o zvířatech)	542
(Význam snů).	544
Martin z Lenčice, Pranostika pro Oldřicha z Rožmberka	546
Salicetova Ranná lékařství	551
(Z předmluvy)	551
(Chirurgie žeber)	553
(O složení ruky).	555
Rhazesovo Ranné lékařství	557
O ráně	557
O zatínání žil a cev	560
O dvanácti znameních	562

O púšťení	562
Františkán apatékář	565
(O zdraví lidském).	565
Pakostnice nebo dna.	568
Křišťan z Prachatic	570
Knihy o mocech rozličného koření. – Černobýl. Jitrocel.	
Šalvěje.	570
Zpráva proti šelmovému času	574
(Rady proti moru).	576
Lidské letory	577
(O letorách)	577
Vodokrevnost ta letora.	578
Štěpařství	580
O štěpování stromův.	580
Antonia z Florencie Cesta spravedlivá v alchymiji	582
(Z předmluvy)	582
(Síra – Rozpouštění zlata)	584
(Kámen mudrců)	586
(První přeměna kamene mudrců)	587
Křišťan z Prachatic, Úvod k počítání	588
Jan Šindel, Úvod k tabulkám pohybu planet	591
(Potřeba zvláštních tabulek)	592
Jak poznat dobu pravé konjunkce Slunce a Měsíce a jejich	
opozice	593
(O působení pohybu planet)	595
Poznámky ediční	597
Poznámka redakce	613
Seznam zkratk	617
Seznam vyobrazení	619
Barevné přílohy.	623
Obsah	625

VÝBOR Z ČESKÉ LITERATURY
DOBY HUSITSKÉ

Svazek druhý

K vydání připravili

akademik Bohuslav Havránek, prof. dr. Josef Hrabák,
doc. dr. Jiří Daňhelka a spolupracovníci

VYDALO NAKLADATELSTVÍ
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
PRAHA 1964

Přebal a vazbu navrhl Jiří Blažek

Redaktor publikace: Hana Nahodilová

Technický redaktor: Petr Turek

Vydání 1. — 632 stran, 22 obr. příloh (39 obr. černobílých, 3 barevné)

Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 1, Praha 1

AA 54,05 — VA 54,73 — D-02*30169

Náklad 3000 — 12/16 — 8132

21-006-64

Cena vázaného výtisku 72,— Kčs

63/VI-5

gické úvahy i úryvky z děl lékařských a přírodovědeckých jsou obsahově zajímavými doklady o vývoji naukových snah v husitských Čechách i důkazem o šíři kulturní tvořivosti v nejslavnějším období našich národních dějin.

Ve sbírce Památky staré literatury české v roce 1963 vyšlo:

VERŠOVANÉ SKLADBY DOBY HUSITSKÉ

K vydání připravil dr. František Svejkovský

Památky staré literatury české, sv. 26, 228 stran, 4 obr. na křídě, Kčs 19,—

Polemicky vyhocené, ostře tendenční verše jak z tábora husitské koalice, tak z tábora přívrženců Říma a císaře Zikmunda nás zavádějí přímo do zápasů revolučního 15. století.

ZRCADLO ROZDĚLENÉHO KRÁLOVSTVÍ

Z politických satir předbělohorského století v Čechách

K vydání připravil dr. Jaroslav Kolár

Památky staré literatury české, sv. 27, 316 stran, 15 obr. na křídě a frontispice, Kčs 25,50

Edice satir z 16. století je zajímavým výběrem namnoze dosud nepublikovaných obsahově i formálně velmi rozmanitých skladeb, jejichž společným znakem je především aktuálnost a snaha komentovat soudobé události satirickými uměleckými prostředky.

ALEXANDREIDA

K vydání připravil prof. dr. Václav Vážný
Úvodní studii napsal doc. dr. František Svejkovský

Památky staré literatury české, sv. 28, 256 stran, 18 obr. na křídě, Kčs 20,—

Druhé vydání Vážného edice staročeské Alexandreidy, obohacené o dva nové rukopisné zlomky této památky dosud knižně nevydané, a to o tzv. zlomek Ostřihomský, objevený r. 1955, a zlomek Budějovický, nalezený r. 1962.

2

Tem. skup. 12/16
21 - 006 - 64
Cena váz. Kčs 72,—